ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקווי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ. י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

סדר הנחת תפילין

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֶב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרֲכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרֲכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה לחשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "לחשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיד.

בו מבואר מפני מה זכה יהודה למלכות:

א בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: ב הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו:
ג הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: ד הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: ה מַה־לְּךָ
הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: ו הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: ז מִלִּפְנֵי אָדוֹן
חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: ח הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ־מָיִם:

קטו.

תפילה על אריכות הגלות שיעשה למען שמו שלא יתחלל:

א לֹא לָנוּ | יְהוָה לֹא־לָנוּ כִּי־לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ: ב לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם
אַיֵּה־נָא אֱלֹהֵיהֶם: ג וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ עָשָׂה: ד עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה
יְדֵי אָדָם: ה פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: ו אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם
וְלֹא יְרִיחוּן: ז יְדֵיהֶם | וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יֶהֱגּוּ לֹא־יֶהֱגוּ בִּגְרוֹנָם: ח כְּמוֹהֶם יִהְיוּ
עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם: ט יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: י בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ
בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יא יִרְאֵי יְהוָה בִּטְחוּ בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יב יְהוָה זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ
יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית אַהֲרֹן: יג יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְהוָה הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים: יד יֹסֵף
יְהוָה עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם: טו בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: טז הַשָּׁמַיִם
שָׁמַיִם לַיהוָה וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם: יז לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָּל־יֹרְדֵי דוּמָה:
יח וַאֲנַחְנוּ | נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

נקודות משיחות קודש – מזמור קיד מתוך "תהילות מנחם"

ג – הים ראה וינס

קריעת ים־סוף בכוח "עצמות יוסף"

איתא במדרש[1] "בזכות **עצמותיו של יוסף** נקרע הים לישראל, הדא הוא דכתיב הים ראה וינוס, בזכות ויעזוב בגדו[2] בידה וינס". ומודגש בלשון חז"ל "**עצמותיו** (של יוסף)". וכן הוא בלשון הכתוב[3] "ויקח משה את **עצמות** יוסף עמו".

וצריך להבין, הרי אין זה לשון כבוד[4] (הגם שיוסף בעצמו אמר והשביע את בנ"י "והעליתם את עצמותי מזה אתכם"[5]), והי' מתאים יותר הלשון "ארונו של יוסף"[6] וכדומה?

המשך בעמוד רי

1) ב"ר פפ"ז, ח. וראה תנחומא ס"פ נשא. זח"ב מט, א. ח"ג ריד, רע"א. ועוד.
2) וישב לט, יב.
3) בשלח יג, יח־יט.
4) בסוטה יג, ב "מפני מה נקרא יוסף עצמות בחייו מפני שלא מיחה בכבוד אביו כו'". אבל מובן שגם לאחר מותו, השם "יוסף" סתם או "ארון" מכובד יותר מלשון עצמות. וראה ש"ך עה"ת (בשלח שם) שמביא ממדרש "מפני מה נקרא יוסף עצמות מפני שלא מיחה כו'", ומפרש: הקשה להם ז"ל שיוסף נחנט ודרך החנוטים שאינם כלים ואין הבשר מתעכל, אלא מעמיד אותו בלחותו, א"כ איך אמר ויקח משה את עצמות, אלא לפי שנתעדן בשרו כו'. וראה ראב"ע בשלח שם.
5) ויחי נ, כה.
6) ע"ד הלשון (ויחי מז, ל. מט, כט. נ, ה) בהעלאת יעקב "ונשאתני ממצרים גו' קברו אותי גו'" "אקברה את אבי".

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיד, קטו ..... ג

ג) מאמר ד״ה ויקחו לי תרומה וגו׳
שבת פרשת תרומה, ד׳ אדר-ראשון ה׳תשכ״ה ..... ה

ד) שיחת שבת פרשת תרומה,
ד׳ אדר-ראשון, ה׳תשכ״ה ..... יב

ה) לקוטי שיחות – פרשת תרומה
(בלה״ק) כרך טז ..... יד

ו) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... כג

ז) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת תרומה..... כד

ח) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת תרומה..... כה

ט) שיעורי תהלים לשבוע פרשת תרומה..... נא

י) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת תרומה..... נב

יא) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת תרומה ..... סא

יב) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... סד

שיעורי רמב״ם

יג) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת תרומה ..... סז

יד) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת תרומה..... קמח

טו) – ספר המצוות לשבוע פרשת תרומה ..... קסז

טז) נביאים וכתובים
ישעיה פרק יט-כ, משלי פרק כז ..... קסט

יז) משניות – מסכת זבים
ביאור קהתי..... קעא

יח) עין יעקב מסכת יומא..... קעט

יט) מסכת גיטין עם ביאורים
מדף נו עד דף סב..... קפ

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כ) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... ריא

כא) שולחן ערוך הלכות שבת
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... ריא

כב) לקוטי תורה
אדמו״ר הזקן ..... ריד

כג) שערי תשובה
אדמו״ר האמצעי ..... רטז

כד) מאמרי הצ״צ – מאמרי הצ״צ תרי״ד-תרט״ו
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... ריח

כה) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... ריח

כו) שיעורים בהמשך המאמרים – תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב..... ריט

כז) ספר המאמרים קונטרסים חלק ב
אדמו״ר מוהריי״צ..... רכ

כח) ספר השיחות ה׳ש״ת-תש״א בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ..... רכא

כט) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ..... רכא

ל) חומש לקריאה לציבור לשבת פ׳ תרומה..... רכב

לא) לוח זמנים לשבוע פרשת תרומה ..... רל

לב) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רלא

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת תרומה, ד' אדר־ראשון, ה'תשכ"ה

(הנחה בלתי מוגה)

וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה וְגוֹ'[1]. וּמְדַיֵּק אַדְמוֹ"ר הַ"צֶמַח צֶדֶק" בְּמַאֲמָרוֹ דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל הַזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בְּשַׁבָּת פָּרָשַׁת תְּרוּמָה בשנת תר"ה, לִפְנֵי מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה מעת אמירת מאמר זה על־ידי הרבי בשנת תשכ"ה (בַּבִּיכְל[2] כרך של מאמרי חסידות כתובים בכתב־יד באותה שעה, בשנת תשכ"ה **לֹא נִדְפַּס, וּמְקֻוִּים שֶׁיִּדָּפֵס בְּעֶזְרַ ה'־יִתְבָּרֵךְ[3]), דְּצָרִיךְ לְהָבִין** מַה שֶּׁנֶּאֱמְרוּ כָּאן בפסוקים אלו בתחילת פרשת תרומה שֶׁלֹּשׁ תְּרוּמוֹת, וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה, תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי, וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאִתָּם ויש להבין מהו הענין של כל אחת משלוש התרומות.

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בָּזֶה, שֶׁבִּשְׁלָשׁ הַתְּרוּמוֹת גּוּפָא עצמן, נֶאֱמַר תְּחִלָּה "וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה", וְרַק לְאַחֲרֵי־זֶה מוֹסִיף "מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי". וְהַיְנוּ, שֶׁמַּה שֶּׁכָּתוּב "וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה" (תְּרוּמָה הָרִאשׁוֹנָה) אֵינוֹ בְּאוֹפֶן דְּ"אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ", וְצָרִיךְ לְהָבִין טַעַם הַדָּבָר. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁנֶּאֱמַר "וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה", דִּלְכְאוֹרָה הָוָה־לֵיהּ־לְמֵימַר "וְיִתְּנוּ לִי תְּרוּמָה". וְיֵשׁ לְהוֹסִיף וּלְדַיֵּק גַּם בְּמַה שֶּׁכָּתוּב "וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה", "לִי" דַּיְקָא, וּכְפֵירוּשׁ רַשִׁ"י: "לִי" לִשְׁמִי, וְצָרִיךְ לְהָבִין הָעִנְיָן הפנימי בָּזֶה[4].

ב) **וּמֻבְיָא** הַ"צֶמַח צֶדֶק" מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל בְּ'רַבּוֹת' פָּרָשַׁת תְּרוּמָה[5] עַל הַפָּסוּק וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה, "פִּתְחִי לִי אֲחוֹתִי רַעְיָתִי"[6], עַד מָתַי אֶהְיֶה מִתְהַלֵּךְ בִּלְא בַּיִת כוּ' אֶלָּא עֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ שֶׁלֹּא אֶהְיֶה בַּחוּץ. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה כַּוָּנַת הַצִּוּוּי וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה גּוֹ' הִיא בִּשְׁבִיל עֲשִׂיַּת הַמִּקְדָּשׁ וְכָמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּהֶמְשֵׁךְ הַכְּתוּבִים[7] וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם, שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת הָעִנְיָן דַּעֲבוֹדַת הָאָדָם שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נִשְׁלֶמֶת כַּוָּנַת הַבְּרִיאָה שֶׁנִּתְאַוָּה הַקָּבָ"ה לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים[8]. וְכִדְאִיתָא

---

1) ריש פרשתנו. 2) צויין ברשימת מאמרי דא"ח של הצ"צ (קה"ת תשנ"ד) ע' סה. 3) נדפס לאח"ז באוה"ת פרשתנו ע' א'שנט ואילך. 4) ראה גם הביאור בפירש"י שנתבאר בשיחות שלפני המאמר (נדפס בלקו"ש חט"ז ע' 284 ואילך). 5) שמו"ר פל"ג, ג. 6) שה"ש ה, ב. 7) פרשתנו כה, ח. 8) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פי"ג, ו. תניא רפל"ו. ובכ"מ.

בַּמִּדְרָשׁ[9] אָמַרְתִּי לָכֶם "וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה" בִּשְׁבִיל שֶׁאָדוּר בֵּינֵיכֶם, "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ" כִּבְיָכוֹל אָמַר הַקָּבָּ"ה: קְחוּ אוֹתִי וְאָדוּר בֵּינֵיכֶם. וְהִנֵּה, סֵדֶר הָעֲבוֹדָה הוּא, שֶׁתְּחִלָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת אִתְעֲרוּתָא־דִלְעֵילָא כְּדֵי לְעוֹרֵר אֶת הָאִתְעֲרוּתָא־דִלְתַתָּא, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב[6] קוֹל דּוֹדִי דוֹפֵק פִּתְחִי לִי גוֹ'. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר "וְיִקְחוּ לִי (תְּרוּמָה)", שֶׁהוּא כְּמוֹ "פִּתְחִי לִי", דְּהַיְנוּ לָקַחַת וּלְקַבֵּל אֶת הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִלְמַעְלָה. וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל־פִּי הַיָּדוּעַ מִמַּאֲמַר הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן[10] בְּעִנְיַן הַ'בַּת קוֹל' שֶׁמַּכְרֶזֶת שׁוּבוּ בָּנִים[11], דִּלְכְאוֹרָה קָשֶׁה, הֲרֵי לֹא נִשְׁמָע קוֹל הַכְּרוּזִים הַלָּלוּ לְשׁוּם אָדָם, וְאִם־כֵּן מַהִי הַפְּעוּלָּה שֶׁל הַכְּרוּזִים. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דִּלְפְעָמִים נוֹפְלִים לָאָדָם הִרְהוּרֵי תְּשׁוּבָה פִּתְאוֹם, מִבְּלִי שֶׁהֵכִין אֶת עַצְמוֹ לְכָךְ, שֶׁזֶּהוּ מִצַּד הַכְּרוּזִים הָעֶלְיוֹנִים. אָמְנָם עֲדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין, שֶׁהֲרֵי הָעִנְיָן דְּ'בַת קוֹל' שֶׁמַּכְרֶזֶת כוּ' הוּא בְּכָל יוֹם, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן יָדַע אִינִישׁ בְּנַפְשֵׁיהּ שֶׁיְּכוֹלִים לַעֲבוֹר כַּמָּה וְכַמָּה יָמִים מִבְּלִי שֶׁיִּפְּלוּ לוֹ הִרְהוּרֵי תְּשׁוּבָה רַחֲמָנָא־לִיצְלַן. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[12] אַף־עַל־גַּב דְּאִיהוּ לָא חָזֵי, מַזָּלֵיהּ חָזֵי, הַיְנוּ, שֶׁ'מַּזָּל' וְעֶצֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁלְמַעְלָה, שׁוֹמַעַת בְּכָל יוֹם אֶת הַכְּרוּזִים הָעֶלְיוֹנִים, שֶׁזּוֹהִי הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִלְמַעְלָה. אֶלָּא שֶׁבִּשְׁבִיל זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּ"פִתְחִי לִי", "וְיִקְחוּ לִי", לָקַחַת וּלְקַבֵּל אֶת הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִלְמַעְלָה. וְעַל־פִּי־זֶה יוּבַן מַה שֶּׁנֶּאֱמַר "וְיִקְחוּ לִי", וְלֹא נֶאֱמַר "וְיִתְּנוּ לִי", כֵּיוָן שֶׁעִנְיָן זֶה

ביאור בדרך אפשר

השכינה. וְכִדְאִיתָא כפי שמובא בַּמִּדְרָשׁ[9] אָמַרְתִּי לָכֶם "וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה" בִּשְׁבִיל שֶׁאָדוּר בֵּינֵיכֶם, "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ" כִּבְיָכוֹל אָמַר הַקָּבָּ"ה: קְחוּ אוֹתִי וְאָדוּר בֵּינֵיכֶם בעולם הזה, בו נמצאים בני ישראל העובדים את ה'.

וְהִנֵּה, סֵדֶר הָעֲבוֹדָה של עבודת האדם להביא השראת וגילוי השכינה בעולם הוּא, שֶׁתְּחִלָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת אִתְעֲרוּתָא־דִלְעֵילָא התעוררות מלמעלה, מצידו של הקדוש־ברוך־הוא כְּדֵי לְעוֹרֵר אֶת הָאִתְעֲרוּתָא־דִלְתַתָּא התעוררות מלמטה, מצד האדם, להתקרב לאלוקות, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב[6] קוֹל דּוֹדִי דוֹפֵק פִּתְחִי לִי גוֹ' הקדוש־ברוך־הוא (הנקרא בשיר השירים 'דוד') בא מלמעלה ו'דופק' בדלת, כביכול, כדי לעורר את בני ישראל הנמצאים למטה.

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר "וְיִקְחוּ לִי (תְּרוּמָה)", שֶׁהוּא לשון הכתוב "לי" כְּמוֹ "פִּתְחִי לִי", דְּהַיְנוּ לָקַחַת וּלְקַבֵּל אֶת הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִלְמַעְלָה, ולכן תרומה זו נאמרה בלשון 'לקיחה' ולא בלשון 'נתינה', כי על ידה האדם הנותן את התרומה 'לוקח' ומקבל התעוררות מלמעלה.

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עניין ההתעוררות מלמעלה כדי לעורר את האדם למטה עַל־פִּי הַיָּדוּעַ בתורת החסידות מִמַּאֲמַר הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן[10] בְּעִנְיַן הַ'בַּת קוֹל' מלמעלה שֶׁמַּכְרֶזֶת שׁוּבוּ בָּנִים[11], דִּלְכְאוֹרָה קָשֶׁה, הֲרֵי לֹא נִשְׁמָע קוֹל הַכְּרוּזִים הַלָּלוּ הקוראים לשוב בתשובה לְשׁוּם אָדָם, וְאִם־כֵּן מַהִי הַפְּעוּלָּה שֶׁל הַכְּרוּזִים הללו ומה התועלת בהם?

ועונה הבעל־שם־טוב:

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דִּלְפְעָמִים נוֹפְלִים לָאָדָם הִרְהוּרֵי תְּשׁוּבָה פִּתְאוֹם, מִבְּלִי שֶׁהֵכִין אֶת עַצְמוֹ מצידו לְכָךְ, שֶׁזֶּהוּ מִצַּד ההשפעה של הַכְּרוּזִים הָעֶלְיוֹנִים על נשמתו.

אָמְנָם עֲדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין, שֶׁהֲרֵי הָעִנְיָן דְּ'בַת קוֹל' שֶׁמַּכְרֶזֶת כוּ' הוּא כמאמרי חכמינו ז"ל בְּכָל יוֹם, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן יָדַע אִינִישׁ בְּנַפְשֵׁיהּ האדם יודע בעצמו שֶׁיְּכוֹלִים לַעֲבוֹר כַּמָּה וְכַמָּה יָמִים מִבְּלִי שֶׁיִּפְּלוּ לוֹ הִרְהוּרֵי תְּשׁוּבָה רַחֲמָנָא־לִיצְלַן ואם כן חוזרת השאלה מה התועלת בכרוזים הללו?

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[12] אַף־עַל־גַּב דְּאִיהוּ לָא חָזֵי, מַזָּלֵיהּ חָזֵי, על הכתוב "וראיתי אני דניאל לבדי את המראה, והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה [שראה דניאל בנבואה] אבל חרדה גדולה נפלה עליהם ויברחו בהיחבא", שואלת הגמרא: כיוון שלא ראו, למה נבהלו? ועונה: אף על פי שהם לא ראו, המזל שלהם ראה, הַיְנוּ, שֶׁ'מַּזָּל' שורש וְעֶצֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁלְמַעְלָה החלק העצמי והפנימי של הנשמה שנשאר למעלה ואינו יורד ומתלבש בגוף, שׁוֹמַעַת בְּכָל יוֹם אֶת הַכְּרוּזִים הָעֶלְיוֹנִים הקוראים לבני האדם לשוב בתשובה, שֶׁזּוֹהִי הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִלְמַעְלָה. אֶלָּא שֶׁבִּשְׁבִיל זֶה כדי שההתעוררות מלמעלה אכן תפעל את פעולתה צָרִיךְ לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּ"פִתְחִי לִי" מצד האדם למטה, "וְיִקְחוּ לִי", לָקַחַת וּלְקַבֵּל אֶת הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִלְמַעְלָה.

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבַן מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בפסוקים אלה העוסקים בתרומת המשכן "וְיִקְחוּ לִי" למרות שבני ישראל נותנים את התרומה, וְלֹא נֶאֱמַר "וְיִתְּנוּ לִי" שלכאורה הוא לשון מתאים יותר לעניין התרומה, כֵּיוָן שֶׁעִנְיָן זֶה של ההתעוררות למטה

9) ויק"ר פ"ל, יג. 10) כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סק"א־ב. וש"נ. 11) ראה חגיגה טו, א. 12) מגילה ג, סע"א. וש"נ.

ביאור בדרך אפשר

שבאה כתוצאה מפעולת הכרוזים העליונים **אֵינוֹ עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל הָאָדָם,**
אֶלָּא מַה שֶּׁלּוֹקֵחַ אֶת הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִלְּמַעְלָה.
וּמִטַּעַם זֶה לֹא נֶאֱמַר כָּאן בתרומה הראשונה בה נאמר ״ויקחו לי
תרומה״ **הָעִנְיָן דְּ״יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ״** כפי שנזכר בתרומה השנייה בכתוב
״מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו
את תרומתי״, **כִּי הַהִתְעוֹרְרוּת**
שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִלְּמַעְלָה אֵינָהּ
תְּלוּיָה בְּאוֹפֶן עֲבוֹדַת הָאָדָם
ולא בנדיבות לבו, **שֶׁהֲרֵי כָּל עִנְיָנָהּ**
הוּא אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָּא
התעוררות מלמטה **דַּוְקָא. וְזֶהוּ גַּם**
הטעם הפנימי על **מַה שֶּׁנֶּאֱמַר**
״**וְיִקְחוּ לִי״ דַּוְקָא, כְּמַאֲמַר**
רַבּוֹתֵינוּ **זַ״ל**[13] ״**וְיִקְחוּ**
תְּרוּמָה״ אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא
״**וְיִקְחוּ לִי״, כָּל מָקוֹם**
שֶׁנֶּאֱמַר ״לִי״ הֲרֵי זֶה קַיָּם
לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים
בקיום נצחי, **וּבְמָקוֹם אַחֵר**[14]
אִיתָא מובא עניין זה של הנצחיות
בקשר לביטוי ״לי״: **כָּל מָקוֹם**
שֶׁנֶּאֱמַר ״לִי״ אֵינוֹ זָז לְעוֹלָם,
לֹא בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא לָעוֹלָם
הַבָּא, דְּכֵיוָן שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁאֵינוֹ
תָּלוּי בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם שלא תמיד
היא באותו מצב ובאותה מדריגה,
וּבָא בְּאִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָּא,
לָכֵן לֹא שַׁיָּךְ בּוֹ שִׁינּוּיִים כְּלָל
שהרי למעלה באלוקות הכול נצחי
ותמיד בכל התוקף, **וְהוּא קַיָּם**
וְאֵינוֹ זָז ואינו משתנה **לְעוֹלָם**
וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים.
אָמְנָם האדם לא אמור להסתפק
בהתעוררות שהוא מקבל מלמעלה
אלא **לְאַחֲרֵי שֶׁיֶּשְׁנוֹ הָעִנְיָן**
דְּאִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָּא (שֶׁזֶּהוּ
עִנְיָן ״וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה״
כַּנַּ״ל), צְרִיכָה לִהְיוֹת גַּם
עֲבוֹדַת הָאָדָם בְּאוֹפֶן שֶׁל
אִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא, התעוררות
מלמטה, מצד האדם עצמו,
שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר בְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב ״כָּל
אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ״ גו׳ כי

ביאור בדרך אפשר

התעוררות זו אכן תלוייה באדם עצמו.
והולך ומבאר מדוע יש צורך ב״אתערותא דלתתא״ לאחר שהאדם כבר ׳לקח׳
ו׳קיבל׳ ״אתערותא דלעילא״.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּאַף־עַל־פִּי שֶׁהָאִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָּא הִיא
בְּעִילּוּי גָּדוֹל יוֹתֵר שֶׁלֹּא בְּעֶרֶךְ ללא כל יחס והשוואה
מֵהָאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא שהרי
מובן שאין להשוות בין מה שבא
מלמעלה, מאלוקות, למה שבא מצד
האדם המוגבל, **מִכָּל־מָקוֹם לֹא**
מַסְפִּיק שֶׁתִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה מִצַּד
אִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָּא בִּלְבַד,
אֶלָּא צָרִיךְ לִהְיוֹת גַּם הָעִנְיָן
דְּאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא, וממשיך
ומביא את טעם הדבר **וְכַמְּבֹאָר**
בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳[15] **שֶׁכַּאֲשֶׁר**
הָעֲבוֹדָה של האדם, להתקרב
לאלוקות **הִיא מִצַּד אִתְעָרוּתָא־**
דִּלְעֵילָּא בִּלְבַד, ללא פעולה
ומאמץ מצד האדם, **כֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ מַה**
שֶׁנִּתְעוֹרֵר מִלְּמַעְלָה מִבְּלִי
שֶׁהֵכִין לִבּוֹ תְּחִלָּה כשהוא מצידו
לא עשה הכנות לכך, **הִנֵּה אַחַר־כָּךְ**
חוֹלֶפֶת וְעוֹבֶרֶת הַהִתְעוֹרְרוּת
וְאֵין לָהּ קִיּוּם במשך זמן רב,
וְלָכֵן צְרִיכָה לִהְיוֹת מלבד
ה״אתערותא דלעילא״ **גַּם הָעֲבוֹדָה**
בְּאוֹפֶן שֶׁל אִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא
עם הכנה ומאמץ והשתדלות מצד
האדם, **שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן ״כָּל אִישׁ**
אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ״ גו׳.

ג) **וּבְאוֹר** הָעִנְיָן בִּפְרָטִיּוּת יוֹתֵר בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם גּוּפָא, דְּהִנֵּה בְּעִנְיַן ״תְּרוּמָה״

1 אֵינוֹ עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל הָאָדָם, אֶלָּא מַה שֶּׁלּוֹקֵחַ אֶת
2 הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִלְּמַעְלָה. וּמִטַּעַם זֶה לֹא
3 נֶאֱמַר כָּאן הָעִנְיָן דְּ״יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ״, כִּי הַהִתְעוֹרְרוּת
4 שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִלְּמַעְלָה אֵינָהּ תְּלוּיָה בְּאוֹפֶן עֲבוֹדַת
5 הָאָדָם, שֶׁהֲרֵי כָּל עִנְיָנָהּ הוּא אִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָּא
6 דַּוְקָא. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר ״וְיִקְחוּ לִי״ דַּוְקָא,
7 כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[13] ״וְיִקְחוּ תְּרוּמָה״ אֵין
8 כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא ״וְיִקְחוּ לִי״, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר
9 ״לִי״ הֲרֵי זֶה קַיָּם לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים,
10 וּבְמָקוֹם אַחֵר[14] אִיתָא: כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר ״לִי״
11 אֵינוֹ זָז לְעוֹלָם, לֹא בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא לָעוֹלָם
12 הַבָּא, דְּכֵיוָן שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁאֵינוֹ תָּלוּי בַּעֲבוֹדַת
13 הָאָדָם, וּבָא בְּאִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָּא, לָכֵן לֹא שַׁיָּךְ
14 בּוֹ שִׁינּוּיִים כְּלָל, וְהוּא קַיָּם וְאֵינוֹ זָז לְעוֹלָם
15 וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים.
16 **אָמְנָם** לְאַחֲרֵי שֶׁיֶּשְׁנוֹ הָעִנְיָן דְּאִתְעָרוּתָא־
17 דִּלְעֵילָּא (שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן ״וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה״
18 כַּנַּ״ל), צְרִיכָה לִהְיוֹת גַּם עֲבוֹדַת הָאָדָם בְּאוֹפֶן
19 שֶׁל אִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר בְּהֶמְשֵׁךְ
20 הַכָּתוּב ״כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ״ גו׳. וְהָעִנְיָן
21 בָּזֶה, דְּאַף־עַל־פִּי שֶׁהָאִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָּא הִיא
22 בְּעִילּוּי גָּדוֹל יוֹתֵר שֶׁלֹּא בְּעֶרֶךְ מֵהָאִתְעָרוּתָא־
23 דִּלְתַתָּא, מִכָּל־מָקוֹם לֹא מַסְפִּיק שֶׁתִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה
24 מִצַּד אִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָּא בִּלְבַד, אֶלָּא צָרִיךְ
25 לִהְיוֹת גַּם הָעִנְיָן דְּאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא, וְכַמְּבֹאָר
26 בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳[15] שֶׁכַּאֲשֶׁר הָעֲבוֹדָה הִיא מִצַּד
27 אִתְעָרוּתָא־דִּלְעֵילָּא בִּלְבַד, כֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ מַה
28 שֶּׁנִּתְעוֹרֵר מִלְּמַעְלָה מִבְּלִי שֶׁהֵכִין לִבּוֹ תְּחִלָּה,
29 הִנֵּה אַחַר־כָּךְ חוֹלֶפֶת וְעוֹבֶרֶת הַהִתְעוֹרְרוּת וְאֵין לָהּ קִיּוּם, וְלָכֵן צְרִיכָה לִהְיוֹת
30 גַּם הָעֲבוֹדָה בְּאוֹפֶן שֶׁל אִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן ״כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ
31 לִבּוֹ״ גו׳.
32 ג) **וּבְאוֹר** הָעִנְיָן בִּפְרָטִיּוּת יוֹתֵר בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם גּוּפָא, דְּהִנֵּה בְּעִנְיַן ״תְּרוּמָה״

13) ספרי בהעלותך יא, טז. יל״ש פרשתנו רמז שסד. 14) ויק״ר פ״ב, ב. 15) ויקרא ב, ב ואילך.

ביאור בדרך אפשר

״תְּרוּמָה״ אִיתָא מובא בַּזֹּהַר[16] שְׁנֵי פֵּירוּשִׁים[17]. פֵּירוּשׁ אֶחָד, שֶׁתְּרוּמָה הוּא אוֹתִיּוֹת תּוֹרָה מ׳, שֶׁקְּאֵי עַל הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה לְאַרְבָּעִים יוֹם שבהם היה משה רבנו בהר כדי לקבל את התורה מאת הקדוש־ברוך־הוא. וּפֵירוּשׁ שֵׁנִי, שֶׁתְּרוּמָה הוּא אותיות דומות לאותיות שתי המילים תְּרֵי מִמְּאָה[18], שתים מתוך מאה, וְקְאֵי והכוונה עַל שְׁתֵּי פְּעָמִים שבהם אומרים קְרִיאַת־שְׁמַע בכל יום שַׁחֲרִית וְעַרְבִית (כפי שאומרים ב׳כתר׳ של תפילת מוסף בשבתות וחגים ״עֶרֶב וְבֹקֶר בְּכָל יוֹם תָּמִיד פַּעֲמַיִם בְּאַהֲבָה שְׁמַע אוֹמְרִים״[19]) שֶׁבְּכָל פַּעַם שאומרים קריאת שמע יֵשׁ מ״ט אַתְוָן ארבעים ותשע אותיות, כ״ה אוֹתִיּוֹת דִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל הֲוֵי׳ אֱלֹקֵינוּ הֲוֵי׳ אֶחָד, וְכ״ד אוֹתִיּוֹת דְּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד, וּשְׁתֵּי פְּעָמִים מ״ט הֵם צ״ח, תשעים ושמונה וַעֲדַיִן חָסֵר תְּרֵי מִמְּאָה, שניים מתוך המאה שֶׁהוּא עִנְיַן הַ״מְּסִירוּת־נֶפֶשׁ בְּאֶחָד״ פעמיים שַׁחֲרִית וְעַרְבִית וכפי שממשיך ומבאר.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, תּוֹרָה הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל הַמְשָׁכָה מאלוקות שירדה מִלְמַעְלָה לְמַטָּה לעולם הזה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[20] לגבי נתינת התורה מהקדוש־ברוך־הוא לבני ישראל כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם, וְנִקְרֵאת התורה גם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם[21], וּכְתִיב[22] הֲלֹא כֹּה דְּבָרַי כָּאֵשׁ, מָה אֵשׁ אֵינוֹ מְקַבֵּל טוּמְאָה, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה אֵין מְקַבְּלִין טוּמְאָה[23]. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הָעִנְיָן דְּקְרִיאַת־שְׁמַע שֶׁלְּמסוֹר נַפְשׁוֹ בְּאֶחָד״ הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁל הַעֲלָאָה מִלְמַטָּה לְמַעְלָה. וְזֶהוּ עִנְיַן ״וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי״, דְּמַה שֶּׁכָּתוּב ״וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה״, בְּאוֹפֶן שֶׁל אִתְעַרְותָא־דִּלְעֵילָא (כַּנַ״ל סְעִיף ב), הוּא הַפֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן בְּ״תְּרוּמָה״, שֶׁקְּאֵי עַל הַתּוֹרָה שֶׁהִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל הַמְשָׁכָה מִלְמַעְלָה. וּמַה שֶּׁכָּתוּב ״מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי״, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן עֲבוֹדַת הָאָדָם בְּאִתְעַרְותָא־דִּלְתַתָּא, הוּא הַפֵּירוּשׁ הַשֵּׁנִי בְּ״תְּרוּמָה״ שֶׁקְּאֵי עַל הַ״מְּסִירוּת־נֶפֶשׁ בְּאֶחָד״ שֶׁהִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל הַעֲלָאָה מִלְמַטָּה לְמַעְלָה.

וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר, דְּמַה שֶּׁכָּתוּב ״תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי״ קְאֵי גַּם עַל עִנְיַן הַתּוֹרָה, כִּי אַף־עַל־פִּי שֶׁעִנְיַן הַתּוֹרָה מְרוּמָז בַּפָּסוּק ״וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה״ (כַּנַ״ל),

ביאור בדרך אפשר

שהאדם עובד את ה׳ ומתקרב לאלוקות בדרך שֶׁל הַעֲלָאָה התעלות מִלְמַטָּה לְמַעְלָה.

וְזֶהוּ עִנְיַן ״וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי״, היינו שהכתוב מדבר על עבודת האדם בשני האופנים האמורים (המשכה מלמעלה למטה והעלאה מלמטה למעלה) דְּמַה שֶּׁכָּתוּב ״וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה״, בְּאוֹפֶן שֶׁל אִתְעַרְותָא־דִּלְעֵילָא (כַּנַ״ל סְעִיף ב), שהאדם מקבל ו׳לוקח׳ את ההתעוררות מלמעלה הוּא הַפֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן בְּ״תְּרוּמָה״, שֶׁקְּאֵי עַל הַתּוֹרָה שֶׁהִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל הַמְשָׁכָה מִלְמַעְלָה וְהִיא עבודת האדם כתוצאה מ״אתערותא דלעילא״, כמבואר לעיל. וּמַה שֶּׁכָּתוּב ״מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי״, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן עֲבוֹדַת הָאָדָם בְּאִתְעַרְותָא־דִּלְתַתָּא, הוּא הַפֵּירוּשׁ הַשֵּׁנִי בְּ״תְּרוּמָה״ שֶׁקְּאֵי עַל הַ״מְּסִירוּת־נֶפֶשׁ בְּאֶחָד״ שֶׁהִיא עבודת ה׳ בְּאוֹפֶן שֶׁל הַעֲלָאָה מִלְמַטָּה לְמַעְלָה כמבואר לעיל.

וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר, דְּמַה שֶּׁכָּתוּב ״תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי״ התרומה השלישית המוזכרת כאן קְאֵי מכוון גַּם עַל עִנְיַן הַתּוֹרָה, כִּי אַף־עַל־פִּי שֶׁעִנְיַן הַתּוֹרָה מְרוּמָז בַּפָּסוּק ״וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה״

16) ח״ג קעט, א. 17) ראה אוה״ת שם ס״ע א׳שנה ואילך. סה״מ תרכ״ט ע׳ רב ואילך. תש״ט ע׳ 150 ואילך. 18) ראה תרומות פ״ד מ״ג. 19) נוסח קדושת כתר דמוסף שבת ויו״ט. 20) יתרו כ, יט. 21) בשלח טז, ד. וראה של״ה במסכת פסחים שלו קסה, ב. 22) ירמי׳ כג, כט. 23) ברכות כב, א.

ביאור בדרך אפשר

התרומה הראשונה הנזכרת בפסוק (כַּנַ״ל), חֲרִי יָדוּעַ[24] בדברי חכמינו ז״ל ובתורת החסידות שֶׁיֵּשׁ מַעֲלָה בְּלִימוּד הַתּוֹרָה שֶׁקּוֹדֶם הַתְּפִלָּה, לְגַבֵּי לִימוּד הַתּוֹרָה שֶׁקּוֹדֶם הַתְּפִלָּה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר אַבָּא בְּנְיָמִין עַל ״תְּפִלָּתִי שֶׁתְּהֵא סְמוּכָה לְמִטָּתִי״[25] מיד בקומו מהשינה, ללא הפסק בינתיים אפילו בלימוד התורה. וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר בְּפֵירוּשׁ ״מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי״, שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּקְרִיאַת־שְׁמַע וּתְפִלָּה בְּאוֹפֶן דְּ״יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ״, עבודה של ״אתערותא דלתתא״ והעלאה מלמטה למעלה, כמבואר לעיל, נַעֲשֶׂה לִימוּד הַתּוֹרָה שעניינו ״אתערותא דלעילא״ והמשכה מלמעלה למטה, בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר כמבואר בחסידות ש״אתערותא דלעילא״ שקדמה לה ״אתערותא דלתתא״ (לאחר שהכין לבו כמבואר לעיל במעלת התרומה שבאה מתוך נדיבות לב) נעלית על ״אתערותא דלעילא״ שבאה לאדם מבלי שקדמה לה ״אתערותא דלתתא״, וְהוּא עִנְיַן ״תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי״, ״תְּרוּמָתִי״ מָמָשׁ שעל־ידי התורה נמשכת לאדם והוא ׳לוקח׳ ומקבל התעוררות מהקדוש־ברוך־הוא בעצמו, לְהָיוֹת שהתורה שלומד תהיה דְּבַר הֶוְיָ׳ אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּפִיךָ[26], תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ[27] כמאמר חכמינו ז״ל שפסוק זה רומז ללימוד התורה באופן נעלה, כאשר הלומד הוא ״כעונה אחר הקורא״ שניכר בלימודו שהתורה היא תורת ה׳ והוא חוזר על דברי ה׳. וּלְאַחֲרֵי כָּל זֶה, אחרי התפילה (״אתערותא דלתתא״ שאחרי ה״אתערותא דלעילא״ הראשונה) והתורה (ה״אתערותא דלעילא״ שקדמה לה ״אתערותא דלתתא״) בָּאָה כְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה דְּקִיּוּם

ביאור בדרך אפשר

1 חֲרִי יָדוּעַ[24] שֶׁיֵּשׁ מַעֲלָה בְּלִימוּד הַתּוֹרָה אַחַר
2 הַתְּפִלָּה לְגַבֵּי לִימוּד הַתּוֹרָה שֶׁקּוֹדֶם הַתְּפִלָּה,
3 כְּמוֹ שֶׁאָמַר אַבָּא בְּנְיָמִין עַל ״תְּפִלָּתִי שֶׁתְּהֵא
4 סְמוּכָה לְמִטָּתִי״[25]. וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר בְּפֵירוּשׁ
5 ״מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת
6 תְּרוּמָתִי״, שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּקְרִיאַת־שְׁמַע
7 וּתְפִלָּה בְּאוֹפֶן דְּ״יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ״, נַעֲשֶׂה לִימוּד
8 הַתּוֹרָה בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר, וְהוּא עִנְיַן ״תִּקְחוּ אֶת
9 תְּרוּמָתִי״, ״תְּרוּמָתִי״ מַמָּשׁ, לִהְיוֹת דְּבַר הֶוְיָ׳
10 אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּפִיךָ[26], תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ[27].
11 וּלְאַחֲרֵי כָּל זֶה, בָּאָה כְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה דְּקִיּוּם
12 הַמִּצְוֹת, כּוֹלֵל גַּם הָעֲבוֹדָה בְּעִנְיְנֵי הָרְשׁוּת בְּאוֹפֶן
13 שֶׁ״כָּל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם״[28] ו״בְּכָל דְּרָכֶיךָ
14 דָּעֵהוּ״[29], שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר ״וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר
15 תִּקְחוּ מֵאִתָּם״ וְגו׳[30].
16 **ד)** וְהִנֵּה, נוֹסָף עַל כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּ־וְיִקְחוּ לִי
17 תְּרוּמָה גו׳ כְּפִי שֶׁהוּא בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם (כַּנַ״ל
18 בַּאֲרוּכָה), יֶשְׁנוֹ גַּם הָעִנְיָן דְּ־וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה גו׳
19 שֶׁתַּכְלִיתוֹ הוּא ״וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ״ גו׳ כְּפִי שֶׁהוּא
20 בְּגַשְׁמִיּוּת כְּפִשׁוּטוֹ. אַךְ עֲדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין[31] מַה
21 שֶּׁנֶּאֱמַר וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה גו׳, וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ
22 גו׳, ״לִי״ דַּיְקָא, דְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר ״לִי״ אֵינוֹ
23 זֶ״ז לְעוֹלָם לֹא בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא לְעוֹלָם הַבָּא, וַהֲרֵי
24 עַכְשָׁו לֵיכָּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. אַךְ הָעִנְיָן בָּזֶה, כְּמוֹ
25 שֶׁכָּתוּב בְּמַהֲרָ״א[32] שֶׁמִּקְדָּשׁ הָעֶלְיוֹן הַנִּקְרָא
26 מִקְדָּשׁ אדנ״י[33], מְחוּבָּר מַמָּשׁ לַמִּקְדָּשׁ הַתַּחְתּוֹן,
27 וּכְמוֹ בְּעִנְיַן עִיר שֶׁחוּבְּרָה לָהּ יַחְדָּו[34], שֶׁירוּשָׁלַיִם
28 שֶׁל מַעְלָה מְחוּבֶּרֶת עִם יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל מַטָּה[35].
29 וְזֶהוּ שֶׁ״אֵינוֹ זֶ״ז גַּם בָּעוֹלָם הַזֶּה״, שֶׁמִּקְדָּשׁ
40 בָּאָה כְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה דְּקִיּוּם

ביאור בדרך אפשר

41 הַמִּצְוֹת, כּוֹלֵל גַּם הָעֲבוֹדָה בְּעִנְיְנֵי הָרְשׁוּת בְּאוֹפֶן שֶׁ״כָּל
42 מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם״[28] ו״בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ״[29], שעל
43 ידי זה האדם עובד את ה׳ ומחדיר קדושה בעולם אפילו בעיסוקו בענייני
44 העולם שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר בפסוק ׳תרומה׳ פעם נוספת, ״וְזֹאת הַתְּרוּמָה
45 אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאִתָּם״ וְגו׳[30].
46 **ד)** וְהִנֵּה, נוֹסָף עַל כְּלָלוּת
47 הָעִנְיָן דְּוִיקְחוּ לִי תְּרוּמָה גו׳
48 כְּפִי שֶׁהוּא בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם
49 (כַּנַ״ל בַּאֲרוּכָה), יֶשְׁנוֹ גַּם
50 הָעִנְיָן דְּוִיקְחוּ לִי תְּרוּמָה גו׳
51 שֶׁתַּכְלִיתוֹ הוּא ״וְעָשׂוּ לִי
52 מִקְדָּשׁ״ גו׳ כְּפִי שֶׁהוּא
53 בְּגַשְׁמִיּוּת כְּפִשׁוּטוֹ בניין משכן
54 ומקדש כפשוטו שבו תהיה התגלות
55 והשראת השכינה. אַךְ לגבי המקדש
56 הגשמי עֲדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין[31] מַה
57 שֶּׁנֶּאֱמַר וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה גו׳,
58 וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ גו׳, ״לִי״
59 דַּיְקָא, דְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר
60 ״לִי״ אֵינוֹ זֶ״ז לְעוֹלָם לֹא
61 בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא לְעוֹלָם הַבָּא,
62 וַהֲרֵי עַכְשָׁו לֵיכָּא אין בֵּית
63 הַמִּקְדָּשׁ ואם כן מהי משמעות
64 הדברים שהמקדש הוא נצחי וקיים
65 לעולם?
66 אַךְ הָעִנְיָן בָּזֶה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב
67 בְּמַהֲרָ״א[32] פירוש מורנו הרב
68 רבי משה אלשיך על התורה
69 שֶׁמִּקְדָּשׁ הָעֶלְיוֹן הבחינה הרוחנית
70 של בית המקדש הַנִּקְרָא מִקְדָּשׁ
71 אדנ״י[33], כלשון הכתוב בשירת הים
72 מְחוּבָּר מַמָּשׁ לַמִּקְדָּשׁ
73 הַתַּחְתּוֹן הגשמי, וּכְמוֹ בְּעִנְיַן
74 עִיר שֶׁחוּבְּרָה לָהּ יַחְדָּו[34],
75 שֶׁירוּשָׁלַיִם שֶׁל מַעְלָה הרוחנית
76 מְחוּבֶּרֶת עִם יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל
77 מַטָּה הגשמית[35]. וְזֶהוּ שֶׁ״אֵינוֹ
78 זֶ״ז המקדש, ולאמתו של דבר אין בו
79 שינוי אלא הוא קיים גַּם בָּעוֹלָם
80 הַזֶּה״, שֶׁמִּקְדָּשׁ הָעֶלְיוֹן מֵאִיר

---

24) ראה לקו״ת ברכה צו, ב. 25) ברכות ה, ב. 26) ע״פ ישעי׳ נט, כא. 27) תהלים קיט, קעב. וראה תו״א יתרו סז, ב. 28) אבות פ״ב מי״ב. 29) משלי ג, ו. 30) ראה אוה״ת תרומה ע׳ א׳תיג. לקו״ש חט״ז ע׳ 293. 31) ראה גם אוה״ת שם ע׳ א׳תכד ואילך. ס״ע א׳תמב. ד״ה ועשו לי מקדש תשמ״ג. ובכ״מ. 32) ר״מ אלשיך בפירושו עה״ת - תרומה כה, ח. 33) בשלח טו, יז. 34) תהלים קכב, ג. 35) ראה תענית ה, א ובחדא״ג מהרש״א. בענין זה נזכר גם מאמר רז״ל (תענית שם) נשבע הקב״ה שאינו נכנס בירושלים (ובית־המקדש) של מעלה עד שיכנס בירושלים (ובית־המקדש) של מטה.

ביאור בדרך אפשר

גַּם עַכְשָׁו בְּרוּחָנִיּוּת.

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בָּזֶה גַּם בְּנוֹגֵעַ לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ הַנַּ"מ שבעצם גם הוא קיים בקיום נצחי, דְּאַף שֶׁבֵּית־הַמִּקְדָּשׁ הַנַּ"מ חָרֵב, הֵן בַּיִת רִאשׁוֹן שֶׁאוּמּוֹת הָעוֹלָם הֶעֱבִירוּ אֶת הַתִּקָּרָה, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בַּיִת שֵׁנִי שֶׁחוּרְבָּנוֹ הָיָה בְּאוֹפֶן דְּ"עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ"[36] והרסו את הבניין הגשמי לגמרי, מִכָּל־מָקוֹם בְּנוֹגֵעַ לַמַּשְׁכָּן (דְּאִיקְּרֵי שנקרא מִקְדָּשׁ[37]) אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל[38] שֶׁנִּגְנַז תַּחַת מְחִילוֹת שֶׁל הֵיכָל, וְאִם־כֵּן קַיֶּמֶת מְצִיאוּתוֹ שֶׁל הַמִּשְׁכָּן גַּם בְּגַשְׁמִיּוּת, אֶלָּא שֶׁהוּא גָּנוּז בְּהָעלֵם וְצָרִיךְ לְחַפְּשׂוֹ כוּ'. וְעוֹד זֹאת, שֶׁמִּי שֶׁהוּא בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל נְשָׁמָה דַּאֲצִילוּת, יָכוֹל לִרְאוֹתוֹ גַּם בִּהְיוֹתוֹ בְּהָעלֵם, וּמִי שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה זֹאת חֲרֵי זֶה בִּגְלַל פְּחִיתוּת מַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ, וּבִכְפָרט מִצַּד עִנְיָנִים שֶׁל חֲטָאִים וַעֲוֹנוֹת כוּ', שֶׁאָז צָרִיךְ לְהִתְיַגֵּעַ יוֹתֵר [עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתַב אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן[39] שֶׁמִּצַּד הָעִנְיָן דְּ"עֲוֹנוֹתֵיכֶם מַבְדִּילִים", צָרִיךְ לְהִתְיַגֵּעַ יוֹתֵר כְּדֵי לָבֹא לְעִנְיַן הַיִּרְאָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[40] כְּמַטְמוֹנִים תְּחַפְּשֻׂנָּה, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּחַפֵּשׂ אָדָם מַטְמוֹן וְאוֹצָר הַטָּמוּן בְּתַחְתִּיּוֹת הָאָרֶץ, שְׁחוֹפֵר אַחֲרָיו בִּיגִיעָה עֲצוּמָה], וְצָרִיךְ גַּם לְבַקֵּשׁ מֵה־יִּתְבָּרֵךְ שֶׁיְּפַקַּח אֶת עֵינָיו וְיִרְאֶה כוּ'. וְכֵיוָן שֶׁגַּם עַכְשָׁו קַיֶּמֶת מְצִיאוּתוֹ שֶׁל הַמִּשְׁכָּן גַּם בְּגַשְׁמִיּוּת אֶלָּא שֶׁהוּא בְּהֶעלֵם, חֲרֵי נָקֵל יוֹתֵר לְהַמְשִׁיךְ אֶת בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ הַנַּ"מ בְּפוֹעַל וּבְגָלוּי מֵאֲשֶׁר אִילּוּ לֹא הָיְתָה קַיֶּמֶת מְצִיאוּתוֹ שֶׁל הַמִּשְׁכָּן בְּגַשְׁמִיּוּת, שֶׁאָז הָיוּ צְרִיכִים עֲבוֹדָה בִּבְחִינַת כְּדֵי לְהַמְשִׁיכוֹ בְּגַשְׁמִיּוּת אבל כיון שמציאות המשכן קיימת בגשמיות תמיד, המשכת המקדש בגשמיות קלה יותר כי אין זה חידוש גמור אלא המשך לדבר שכבר ישנו במציאות. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה גוֹ' וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ גוֹ', "לִי" דְּיַיקָא, שֶׁאֵינוֹ זָךְ לְעוֹלָם, וּלכן התורה מדגישה את עניין הנצחיות בציווי על התרומות למלאכת המשכן כֵּיוָן שֶׁגַּם עַכְשָׁו קַיֶּמֶת מְצִיאוּתוֹ שֶׁל הַמִּשְׁכָּן בְּגַשְׁמִיּוּת, אֶלָּא שֶׁהוּא בְּהֶעלֵם כוּ'. וְעַל־דֶּרֶךְ הַמְבֹאָר בְּמַאֲמַר אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן עִם הַגָּהוֹת הַ'צֶמַח צֶדֶק'[41] (שֶׁנִּזְכָּר בַּמַּאֲמָרִים שֶׁלִּפְנֵי־זֶה[42]) בְּנוֹגֵעַ לְסֵדֶר הַבְּרָכוֹת בַּתְּפִלָּה שֶׁתִּקְּנוּ אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה, רוֹפֵא חוֹלִים

ביאור בדרך אפשר

1 הָעֶלְיוֹן מֵאִיר גַּם עַכְשָׁו בְּרוּחָנִיּוּת. וְיֵשׁ לְהוֹסִיף
2 בָּזֶה גַּם בְּנוֹגֵעַ לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ הַנַּ"מ, דְּאַף
3 שֶׁבֵּית־הַמִּקְדָּשׁ הַנַּ"מ חָרֵב, הֵן בַּיִת רִאשׁוֹן
4 שֶׁאוּמּוֹת הָעוֹלָם הֶעֱבִירוּ אֶת הַתִּקָּרָה, וְעַל־אַחַת־
5 כַּמָּה־וְכַמָּה בַּיִת שֵׁנִי שֶׁחוּרְבָּנוֹ הָיָה בְּאוֹפֶן דְּ"עָרוּ
6 עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ"[36], מִכָּל־מָקוֹם בְּנוֹגֵעַ לַמַּשְׁכָּן
7 (דְּאִיקְּרֵי מִקְדָּשׁ[37]) אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל[38] שֶׁנִּגְנַז
8 תַּחַת מְחִילוֹת שֶׁל הֵיכָל, וְאִם־כֵּן קַיֶּמֶת מְצִיאוּתוֹ
9 שֶׁל הַמִּשְׁכָּן גַּם בְּגַשְׁמִיּוּת, אֶלָּא שֶׁהוּא גָּנוּז
10 בְּהֶעלֵם וְצָרִיךְ לְחַפְּשׂוֹ כוּ'. וְעוֹד זֹאת, שֶׁמִּי
11 שֶׁהוּא בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל נְשָׁמָה דַּאֲצִילוּת, יָכוֹל
12 לִרְאוֹתוֹ גַּם בִּהְיוֹתוֹ בְּהֶעלֵם, וּמִי שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה
13 זֹאת חֲרֵי זֶה בִּגְלַל פְּחִיתוּת מַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ,
14 וּבִכְפָרט מִצַּד עִנְיָנִים שֶׁל חֲטָאִים וַעֲוֹנוֹת כוּ', שֶׁאָז
15 צָרִיךְ לְהִתְיַגֵּעַ יוֹתֵר [עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתַב אַדְמוּ"ר
16 הַזָּקֵן[39] שֶׁמִּצַּד הָעִנְיָן דְּ"עֲוֹנוֹתֵיכֶם מַבְדִּילִים",
17 צָרִיךְ לְהִתְיַגֵּעַ יוֹתֵר כְּדֵי לָבֹא לְעִנְיַן הַיִּרְאָה, כְּמוֹ
18 שֶׁכָּתוּב[40] כְּמַטְמוֹנִים תְּחַפְּשֻׂנָּה, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּחַפֵּשׂ
19 אָדָם מַטְמוֹן וְאוֹצָר הַטָּמוּן בְּתַחְתִּיּוֹת הָאָרֶץ,
20 שְׁחוֹפֵר אַחֲרָיו בִּיגִיעָה עֲצוּמָה], וְצָרִיךְ גַּם לְבַקֵּשׁ
21 מֵה־יִּתְבָּרֵךְ שֶׁיְּפַקַּח אֶת עֵינָיו וְיִרְאֶה כוּ'. וְכֵיוָן
22 שֶׁגַּם עַכְשָׁו קַיֶּמֶת מְצִיאוּתוֹ שֶׁל הַמִּשְׁכָּן גַּם
23 בְּגַשְׁמִיּוּת אֶלָּא שֶׁהוּא בְּהֶעלֵם, חֲרֵי נָקֵל יוֹתֵר
24 לְהַמְשִׁיךְ אֶת בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ הַנַּ"מ בְּפוֹעַל וּבְגָלוּי
25 מֵאֲשֶׁר אִילּוּ לֹא הָיְתָה קַיֶּמֶת מְצִיאוּתוֹ שֶׁל
26 הַמִּשְׁכָּן בְּגַשְׁמִיּוּת, שֶׁאָז הָיוּ צְרִיכִים עֲבוֹדָה
27 וְיגִיעָה רַבָּה שֶׁלֹּא בְּעֶרֶךְ כְּדֵי לְהַמְשִׁיכוֹ בְּגַשְׁמִיּוּת. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר וְיִקְחוּ לִי
28 תְּרוּמָה גוֹ' וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ גוֹ', "לִי" דְּיַיקָא, שֶׁאֵינוֹ זָךְ לְעוֹלָם, כֵּיוָן שֶׁגַּם עַכְשָׁו
29 קַיֶּמֶת מְצִיאוּתוֹ שֶׁל הַמִּשְׁכָּן בְּגַשְׁמִיּוּת, אֶלָּא שֶׁהוּא בְּהֶעלֵם כוּ'. וְעַל־דֶּרֶךְ
30 הַמְבֹאָר בְּמַאֲמַר אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן עִם הַגָּהוֹת הַ'צֶמַח צֶדֶק'[41] (שֶׁנִּזְכָּר בַּמַּאֲמָרִים
31 שֶׁלִּפְנֵי־זֶה[42]) בְּנוֹגֵעַ לְסֵדֶר הַבְּרָכוֹת בַּתְּפִלָּה שֶׁתִּקְּנוּ אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה, רוֹפֵא

36) תהלים קלז, ז. וראה ירושלמי יומא פ"א ה"א. מדרש תהלים עה"פ. 37) עירובין ב, סע"א. 38) סוטה ט, סע"א. 39) תניא פמ"ב (סט, סע"ב ואילך). 40) משלי ב, ד. 41) מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ב ע' שפב. אוה"ת ענינים ע' קכב. 42) ד"ה ויגש אליו יהודה פ"ו (תורת מנחם - התוועדויות חמ"ב ע' 84). וראה גם תורת מנחם - ספר המאמרים ניסן ע' קפד.

ביאור בדרך אפשר

וּמְבָרֵךְ הַשָּׁנִים וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, דִּלְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, חֲרֵי אָנוּ רוֹאִים שֶׁלִּפְעָמִים לֹא מִתְקַיְּמוֹת הַבְּרָכוֹת בְּפוֹעַל מַמָּשׁ, שֶׁלֹּא נִתְרַפֵּא הַחוֹלֶה כו׳, וְאֵיךְ תִּקְנוּ אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה שֶׁיִּהְיֶה חַס־וְשָׁלוֹם בְּרָכָה לְבַטָּלָה [וְאֵין לְתָרֵץ שֶׁהַבְּרָכוֹת מִתְקַיְּמוֹת בְּרוּחָנִיּוּת הָעִנְיָנִים, שֶׁבַּקָּשׁוֹת שֶׁבַּתְּפִלָּה הֵן עַל פַּשְׁטוּת הָעִנְיָנִים רפואה ופרנסה כפשוטן] ? אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת שֶׁהַהַמְשָׁכָה אכן נמשכת אבל נִשְׁאֶרֶת בְּהֶעְלֵם וְאֵינָהּ בָּאָה בְּגִלּוּי, וְלָכֵן אֵינָהּ נִקְרֵאת תְּפִלַּת שָׁוְא חַס־וְשָׁלוֹם, ולכן הברכה איננה לבטלה, כִּי בְּוַדַּאי הִמְשִׁיךְ עָלָיו בְּחִינַת רְפוּאָה כו׳ (גַּם בְּגַשְׁמִיּוּת), רַק שֶׁלֹּא נִתְגַּלָּה לעת עתה אֶלָּא נִשְׁאַר בְּהֶעְלֵם כו׳.

ביאור בדרך אפשר

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה מוּבָן גַּם בְּנוֹגֵעַ לַמַּשְׁכָּן שֶׁנִּמְצָא בְּהֶעְלֵם כו׳ אבל מכל־מקום מציאותו נצחית. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב בְּמַאֲמַר חֲסִידוּת שֶׁל רַבִּי הִלֵּל מִפַּארִיטש[43] בְּשֵׁם אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן, שֶׁלִּפְנֵי נְשָׁמוֹת הַגְּבוֹהוֹת כְּמוֹ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי - לֹא נֶחְרַב הַבַּיִת כְּלָל כו׳[44] כי לגביהם אין העלם והסתר. וגם מה שנמצא בהעלם, גלוי להם (וכפי שנזכר לעיל לגבי מי שהוא נשמה דאצילות וביכולתו לראות גם מה שנעלם).

1 חוֹלִים וּמְבָרֵךְ הַשָּׁנִים וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, דִּלְכְאוֹרָה
2 אֵינוֹ מוּבָן, חֲרֵי אָנוּ רוֹאִים שֶׁלִּפְעָמִים לֹא
3 מִתְקַיְּמוֹת הַבְּרָכוֹת בְּפוֹעַל מַמָּשׁ, שֶׁלֹּא נִתְרַפֵּא
4 הַחוֹלֶה כו׳, וְאֵיךְ תִּקְנוּ אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה
5 שֶׁיִּהְיֶה חַס־וְשָׁלוֹם בְּרָכָה לְבַטָּלָה [וְאֵין לְתָרֵץ
6 שֶׁהַבְּרָכוֹת מִתְקַיְּמוֹת בְּרוּחָנִיּוּת הָעִנְיָנִים, שֶׁחֲרֵי הַבַּקָּשׁוֹת שֶׁבַּתְּפִלָּה הֵן עַל
7 פַּשְׁטוּת הָעִנְיָנִים בְּגַשְׁמִיּוּת]. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת שֶׁהַהַמְשָׁכָה נִשְׁאֶרֶת
8 בְּהֶעְלֵם וְאֵינָהּ בָּאָה בְּגִלּוּי, וְלָכֵן אֵינָהּ נִקְרֵאת תְּפִלַּת שָׁוְא חַס־וְשָׁלוֹם, כִּי
9 בְּוַדַּאי הִמְשִׁיךְ עָלָיו בְּחִינַת רְפוּאָה כו׳ (גַּם בְּגַשְׁמִיּוּת), רַק שֶׁלֹּא נִתְגַּלָּה אֶלָּא
10 נִשְׁאַר בְּהֶעְלֵם כו׳. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה מוּבָן גַּם בְּנוֹגֵעַ לַמַּשְׁכָּן שֶׁנִּמְצָא בְּהֶעְלֵם כו׳.
11 וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב בְּמַאֲמַר חֲסִידוּת שֶׁל רַבִּי הִלֵּל מִפַּארִיטש[43] בְּשֵׁם אַדְמוֹ״ר
12 הַזָּקֵן, שֶׁלִּפְנֵי נְשָׁמוֹת הַגְּבוֹהוֹת כְּמוֹ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי - לֹא נֶחְרַב הַבַּיִת
13 כְּלָל כו׳[44].

43) פלח הרמון שמות ע׳ ז. 44) חסר הסיום (המו״ל).

אגרות קודש

[כ״ז שבט תשכ״א]

במענה למכ׳ מיום... רבו מלספור מרז״ל וגם פס״ד למעשה שיסודם זה ששקדו חכ׳ על תקנת **בנות** ישראל בעניני נישואין ואישות, ובפרט - בתיקון עגונות. ואם בכ״ז ישנו מצב שאין התורה מתרת העגונה - פשוט שזהו גם נגד שכל הבריא להכניס רעפארם כפה״נ לאדם פלוני. וממנ״פ האדם **המשנה** פס״ד התורה ז. א. שלדעתו האדם למע׳ ממנה - וא״כ מה לו בכלל לתורה כזו שתצווהו מה לעשות. ואם יודע האמת שתורה מן השמים - איך זה שכל מוגבל של בנ״א - בא לשנות פס״ד של הבורא הבלתי מוגבל ושאינו בערכו כו׳ ולומר שדין זה ישר בעיניו ודין זה לא כו׳. ומסוג זה הם גם ההצעות שנשללו **בהחלט** ע״י גדולי הדורות שלפנינו וכן אלו שאגוה״ר דכאן המונה מאות רבנים שעסקו בתורה רוב שנותיהם ובהתמדה וכו׳ ואסרום.

תקותי שמזמן לזמן מוסיף בתומ״צ כהציווי להעלות בקודש ואין דבר העומד בפני הרצון. מוסג״פ קטע משיחת יו״ד שבט שבטח יענינו וינצלו באופן המתאים.

בס"ד. שיחת שבת פרשת תרומה, ד' אדר־ראשון, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. נתבאר פירוש רש"י בריש פרשתנו, "ויקחו לי תרומה", "לי לשמי"[1] - דכיון ש"קיחה" ("ויקחו") היא העברה מרשות (חולין) לרשות (הקדש)[2], וכן "תרומה" (כב' הפירושים[3]: לשון הרמה והגבהה, ולשון הפרשה) מורה על שייכותה להקדש, על כן צריך לומר, ש"לי" הוא ענין בפני עצמו (נוסף על הנתינה להקדש) - "לי לשמי", שצריך להיות כוונה לשמה (כמו הענין דלשמה בהלכה[4] - בגט[5] וספר־תורה). ואף שבין ג' התרומות האמורות כאן, ישנה גם תרומת המזבח לקרבנות ציבור, והרי ממשכנין על השקלים, גם בעל כרחו[6], ללא כוונה "לשמי" - הרי בכתוב נאמר "ויקחו לי" (ולא "ויתנו לי"), שלקיחת הגזברים מבני־ישראל ("מאת כל איש") צריך להיות "לשמי"[7].

ובפנימיות הענינים: נתינת התרומה היא עבור המשכן והקרבנות שעל ידם נעשה דירה לו יתברך - "עשה טוב", לאחרי הקדמת ה"סור מרע"[8]. והחילוק ביניהם - שב"סור מרע" נוגע בעיקר הפועל, אבל ב"עשה טוב" צריך להיות גם הכוונה לשמה[9]. ולכן: הענין ד"לי לשמי" נוגע בעיקר בכניסה לרשות הקדש (בדוגמת "עשה טוב"), ולא כל־כך בענין ההפרשה מרשות הדיוט (בדוגמת "סור מרע").

וההוראה בנוגע להתעסקות עם הזולת, שגם כאשר צריך לפעול על הזולת בענין של "סור מרע", הנה אצלו הרי זה ענין חיובי, "עשה טוב", שצריך להיות לשמה, ובפרט שבלי זה חסר גם בפעולה על הזולת[10] - הוגה על־ידי כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקוטי־שיחות חלק ט"ז עמוד 284 ואילך.

ב. בהמשך השיחה נתבאר בענין "לי לשמי", שהענין ד"לשמה" צריך להיות לא רק בנוגע לקדש הקדשים, אלא גם בנוגע לכל חלקי המשכן, עד לקלעי החצר (שמטרתן היתה להפסיק מהעולם), כולל גם היתדות, "כמין נגרי נחשת עשויין ליריעות האהל ולקלעי החצר .. כדי שלא תהא הרוח מגביהתן" (כדלקמן סעיף ד), ועד למקבות (פטיש) שבהם היו תוחבין ותוקעין את היתדות בארץ, להיותו צורך המשכן, אף שאין זה אלא דבר טפל וחיצוני[11] שצריך להשתמש בו - "כגרזן ביד החוצב בו" - לפי שעה

---

1) ואין לומר שכוונת רש"י לתרץ הקושיא איך שייך לומר "ויקחו לי (להקב"ה) תרומה", מאחר ש"לי הכסף ולי הזהב" (חגי ב, ח) - דא"כ, הי' רש"י צריך לפרש כדברי המדרש (הובא בתו"ש ריש פרשתנו אות יא): "ויקחו לי", "משלי".

2) אלא ש"ויקחו" יכול להתפרש גם בנוגע לשינוי מקום בלבד (ולא שינוי בעלות), וכמו בר"פ תצוה: "ויקחו אליך שמן זית זך", שאין הכוונה שהשמן נעשה של משה, שהרי השמן להדלקת המנורה צריך להיות משל ציבור, ולא משל יחיד, ועכצ"ל, ש"ויקחו אליך" הוא שינוי מקום בלבד, ממקום רחוק למקום קרוב; ולכן עיקר ההוכחה על השייכות להקדש היא מתיבת "תרומה", כדלקמן בפנים.

3) להעיר, שישנו גם פירוש הזהר (ח"ב ר, סע"א. ח"ג קעט, א. קפח, ב) ש"תרומה" הוא "תרי ממאה" (כשיעור מדה בינונית בנתינת תרומה שהיא א' מחמישים (תרומות פ"ד מ"ג־ד)). אבל, פירוש זה הוא ע"ד הרמז, ואינו שייך לפשוטו של מקרא. ובפרט: (א) כיון שבפסוק נאמר "מאת כל איש אשר ידבנו לבו", הרי לא שייך לקבוע בזה שיעור מסויים - תרי ממאה, (ב) תרומת מעשר היא א' ממאה (ולא תרי ממאה), ואעפ"כ נקראת בשם "תרומה".

4) כמדובר כמ"פ שכדי לברר דבר לאשורו הרי זה דוקא ע"י פסק ההלכה, שהרי יכול להיות ש"אלו מטהרין ואלו מטמאין" (יבמות יג, ב ואילך), ואעפ"כ, "אלו ואלו דברי אלקים חיים" (עירובין יג, ב. וש"נ), עד שבאים לבירור הדבר ע"י פסק ההלכה למעשה בפועל.

5) ולהעיר, שכתיבת הגט לשם האשה - "לשמה" - אינו באופן שהגט נעשה שלה, שהרי: (א) כתיבת הגט צריכה להיות גם "לשמו" (לשם הבעל), (ב) הגט צריך להיות משל הבעל דוקא (טושו"ע אה"ע רסק"כ). ומזה מובן גם בנדו"ד, שהענין ד"לי לשמי" הוא דבר נוסף על עצם הנתינה להקדש.

6) ואפילו לא באופן ד"כופין אותו עד שיאמר רוצה אני", כמו בקרבנות עצמם, שנאמר בהם "יקריב אותו לרצונו" (ויקרא א, ג ובפרש"י).

7) וענין זה (שצ"ל "לי, לשמי") הוא הצד השוה בכל ג' התרומות - אף שחלוקות זמ"ז, הן בנוגע לזמן - שבנוגע לתרומת האדנים ותרומת המשכן מצינו ב' דעות אם היתה לאחרי יוהכ"פ או קודם מ"ת (ראה לקו"ש ח"ו ע' 153. וש"נ), משא"כ תרומת המזבח בשביל קרבנות הציבור שהתחלתם היתה בשמונת ימי המילואים; והן בנוגע לתרומה עצמה - שתרומת האדנים ותרומת המזבח היתה אצל כל ישראל בשוה, "מחצית השקל", "העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט" (תשא ל, טו), ואילו תרומת המשכן היתה אצל "כל איש (כפי) אשר ידבנו לבו".

8) וכידוע השיחה בענין "אסורה מכאן להתקרב שם" (פרש"י שמות ג, ג. וראה ראה סה"ש תש"ב ע' 46 ואילך).

9) ולהעיר גם מהמבואר בתניא (ספמ"א) בנוגע לכוונה לשמה בתחלת הלימוד, וכן בתחלת כל שעה, כשמשתנה הצירוף כו'.

10) וע"ד מארז"ל (ברכות ו, סע"ב) "כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין".

רק בשביל הקמת המשכן, ולאחרי שהמשכן עומד על עמדו שוב אין צורך בו (עד להקמת המשכן בפעם הבאה).

כן נתבאר שהענין ד"לי לשמי" שייך לכל אחד מישראל - כמודגש בכתוב: "ויקחו לי תרומה מאת כל איש", גם אם הוא איש פשוט שטוען שאינו שייך לענינים של כוונות, כיון שלא למד כו' (להיותו תינוק שנשבה),

- וה'נתינת כח' שגם אצלו יהיה הענין ד"לי לשמי" היא מצד בחינת משה שבו, וכמבואר בתניא[12] שמצד בחינת משה שבכל אחד מישראל הנה בחינת היראה (על־כל־פנים יראה תתאה) היא "מילתא זוטרתי" אצלו -

אלא, שאין להמתין עד שיבוא למדריגה ד"לשמה", לאחרי שילמד עניני הכוונות כו', אלא לכל לראש צריכה להיות העבודה דקיום המצוות בפועל ממש (על־דרך האמור לעיל בנוגע ל"סור מרע"), וביחד עם זה, צריך להיות גם לימוד דא"ח והתבוננות כו', עד שיבוא לאהבה ויראה, כמו שכתב הרמב"ם[13] "היאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן כו'", ותהיה עבודתו "לשמה"[14].

וגם אם עד עתה לא עסק בזה, אין לו לטעון שכבר מאוחר, אלא עליו להשלים מה שהחסיר (ולא שייך בזה הענין דאונס רחמנא פטריה[15], ובפרט אם סיבת החסרון היא מצד בחירתו כו'), ולבוא למעמד ומצב של גאולה פרטית, שזהו כלי, צינור והכנה לגאולה הכללית, במהרה בימינו.

* * *

ג. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל ויקחו לי תרומה.

* * *

ד. נתבאר פירוש רש"י בסיום פרשתנו, בנוגע ל"יתדות", "כמין נגרי נחשת עשויין ליריעות האהל ולקלעי החצר קשורים במיתרים סביב סביב בשפוליהן כדי שלא תהא הרוח מגביהתן. ואיני יודע אם תחובין בארץ או קשורין ותלויין וכובדן מכביד שפולי היריעות שלא ינועו ברוח. ואומר אני ששמן מוכיח עליהם שהם תקועין בארץ לכך נקראו יתדות, ומקרא זה מסייעני, אהל[16] בל יצען בל יסע יתדותיו לנצח" - שאף שהיתדות שעליהם היו תלויים הקלעים בשפתם העליונה היו תקועים בעמודים, מסתפק רש"י בנוגע ליתדות שהיו מלמטה, כיון שמסתבר שלא היו תחובין בארץ (אלא קשורין ותלויין כו'), כדי שלא תהיה טירחא יתירה להוציאם בעת המסעות. ואף־על־פי־כן, "אומר אני ששמן מוכיח עליהם שהם תקועין בארץ לכך נקראו (כאן) יתדות", וראיה מהפסוק שמדבר אודות "אהל", שמעתיקים ממקום למקום, שהוא באופן ש"בל יסע יתדותיו לנצח". ונפקא־מינה להלכה - אם אוהל שיסודותיו אינם תקועין בארץ נקרא "בנין קבוע" שאסור מן התורה. ובפנימיות הענינים - שעל־ידי־זה שהיתדות היו תחובין בארץ נמשכה הקדושה גם בקרקע המשכן בפנימיות, וכן הוא בעבודת כל אחד מישראל בבירור חלקו בעולם - הוגה על־ידי כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקוטי שיחות חלק ו עמוד 162 ואילך.

* * *

[כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן משקה לר' יונה איידלקאָפּ עבור כפר חב"ד[17], והזכיר על־דבר בניית כפר חב"ד ב'[18] - בדוגמת המשכן שנבנה מתרומת זהב וכסף ונחושת כו'].

---

11) מעין דוגמא לדבר: "לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו", "שהיו לכם אכסניא בשעת הדחק" (תצא כג, ח ובפרש"י).
12) פמ"ב (ס, סע"ב).
13) הל' יסוה"ת רפ"ב.
14) ראה רמב"ם הל' תשובה פ"י.
15) ב"ק כח, סע"ב. וש"נ.
16) ישעי' לג, כ.
17) ראה מכתב אד"ר שנה זו (אג"ק חכ"ג ע' שמז).
18) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חכ"ז ע' 460. וש"נ.

לקוטי שיחות פרשת תרומה כרך טז

א.
"ועשו לי מקדש"

באותו פסוק שבו נמסר הציווי על בניית המשכן והמקדש – "ועשו לי מקדש"[1] – נאמר מיד, שתכלית הבניה הזאת היא: "ושכנתי בתוכם", השראת השכינה במשכן ובמקדש.

אחת העבודות העיקריות בבית המקדש היתה עבודת הקרבנות[2], כדברי הרמב"ם[3], שמטרת מצות בניית המקדש היא "לעבודה בו יהיה ההקרבה[4] והבערת האש תמיד"[5]. מזה מובן, שהכלים העיקריים במקדש היו המזבח החיצון, שעליו הקריבו את הקרבנות (אשר אודותיו מדובר בסוף פרשתנו[6]), והמזבח הפנימי[7] (אשר אודותיו נמסר הציווי בסוף פרשת תצוה[8]).

על הפסוק "ועשו לי מקדש..." אומרים חז"ל[9]: "בתוכו לא נאמר אלא בתוכם – בתוך כל אחד ואחד מישראל", שכל יהודי צריך להיות מקדש, ומובן שעליו לגרום שבאמצעות עבודתו תשרה שכינה ב"מקדש" שבתוכו.

אחד מן המקומות שבהם מדברים חז"ל על שני המזבחות ועל הקשר שלהם למשכן ולמקדש שבכל יהודי, הוא בסוף מסכת חגיגה.

ב.
המזבחות אינם נטמאים

במשנה האחרונה שבמסכת חגיגה, נאמר: "כל הכלים שהיו במקדש טעונין טבילה (לאחר כל רגל היו צריכים לטבול את כלי המקדש כי הם נטמאו על ידי נגיעת עמי הארץ[10]) חוץ ממזבח הזהב ומזבח הנחושת מפני שהן כקרקע דברי רבי אליעזר, וחכמים אומרים מפני שהן מצופין".

והגמרא מסבירה את דברי רבי אליעזר: מנין יודעים שהמזבחות הם כקרקע – "מזבח הנחושת דכתיב[11] מזבח אדמה תעשה לי, מזבח הזהב דכתיב[12] המנורה והמזבחות, איתקוש (=הוקשו) מזבחות זה לזה".

לאחר מכן מתעכבת הגמרא על המילים "וחכמים אומרים מפני שהן מצופין" ושואלת: "אדרבה, כיוון דמצופין נינהו מיטמאו?" (ורש"י מסביר: אילולא הציפוי הם היו טהורים, מפני שהם "כלי עץ העשוי לנחת"[13], שאינו מקבל טומאה). והגמרא עונה: "אימא (=אמור): וחכמים מטמאין מפני שהן מצופין". (כלומר, שחכמים חולקים על רבי אליעזר וסוברים שהמזבחות נטמאו מפני הציפוי). ותירוץ נוסף: "ואי בעית אימא: רבנן לרבי אליעזר קאמרי, מאי דעתיך משום דמצופין מיבטל בטיל ציפויין גבייהו"[14].

---

*) וסיום מס' חגיגה. וראה לקמן סעיף יג ולקמן ס"ע 464 ואילך.

1) פרשתנו כה, ח. סהמ"צ להרמב"ם מ"ע כ'. רמב"ם ריש הל' ביהב"ח.

2) ראה ד"ה באתי לגני ה'שי"ת רפ"ב ורפ"ג. וראה רמב"ן (דרשת תורת ה' תמימה – כתבי הרמב"ן ח"א ע' קס"ג): ולא שרתה שכינה במשכן אלא ע"י קרבנות.. ובבית המקדש נמי ע"י קרבן נבחר, עיי"ש. וראה לקו"ש חי"א ע' 125 ואילך. ובהנסמן שם הערה 63.

3) סהמ"צ שם. ובשורש יב. הל' ביהב"ח שם.

4) ולכן לדעת הרמב"ם מצות בנין ביהמ"ק כוללת גם עשיית כלי המקדש המנורה והשלחן והמזבח וזולתם כולם מחלקי המקדש והכל יקרא מקדש (סהמ"צ שם. ובשורש יב שם) – נתבאר כהנ"ל בלקו"ש שם ע' 116 ואילך.

5) וגם מה שממשיך "ואליו תהי' ההליכה והעלי' לרגל" (סהמ"צ שם) – "רחוגגין אליו שלש פעמים בשנה" (הל' ביהב"ח שם). הרי גם זה שייך לקרבנות – עולת ראי', שלמי חגיגה כו' (ראה רמב"ם ריש הל' חגיגה. ובפ"ב ה"ד שם).

6) כז, א ואילך.

7) ראה ד"ה באתי לגני שם רפ"ג: "דלהיות שעיקר העבודה במשכן ומקדש.. שזהו ענין עבודת הקרבנות ובפרט מעשה הקטורת" (שהם על מזבח הזהב). וש"נ.

8) ל, א ואילך. וראה צרור המור ובמפרשי התורה שם.

9) ר"ח (שער האהבה פ"ו ד"ה ושני פסוקים). של"ה (ש' האותיות אות ל'. ועוד). ובכ"מ. נסמן בלקו"ש שם ע' 109 הערה 10.

10) ראה פרש"י במשנה שם כו, א (ד"ה מעבירין).

11) יתרו כ, כא.

12) במדבר ג, לא.

13) דאינו מקבל טומאה ד"דומיא לשק בעינן כו'", כבגמ' שם לפנ"ז (כו, ב).

14) ולכאורה צ"ע, דהרי מדובר כאן בכלים שהיו במקדש ואעפ"כ קוראו מזבח הנחושת וצריך לטעם דאקרי אדמה או דבטל ציפוי לגבי העץ, הרי רק מזבח דמשכן הי' מעצי שטים מחופה נחושת (כבפרשתנו שם), אבל של ביהמ"ק הי' מאבנים כו' (וראה שבת נה, א ובפרש"י ותוס' שם), ו"האי רצפה" (זבחים כז, ב) ו"בנין" (שם ס, א. וראה פרש"י ותוס' שם) שאין בה דין טומאה. ובתויו"ט כאן תירץ: "אילו הי' מזבח הנחושת כבימי מרע"ה א"נ אם לעתיד יעשוהו משל נחושת כו'". וראה תוס' כאן ד"ה מזבח. אבל הל' במשנה "כל הכלים שהיו במקדש כו'" (ועד"ז כמ"פ לפנ"ז) צע"ק. ובלב"ג (ועוד) למ"א (ח, סד) דגם מזבח שעשה שלמה הי' מצופה נחושת. וראה רי"פ פערלא לסהמ"צ רס"ג מנין הפרשיות ר"פ נה נו.

אמנם בנוגע למזבח הזהב לדעת הרמב"ם מוכרח לכאורה לפרש (במשנה וגמרא) כאן כמו שתירץ התויו"ט (בתי' הא'), שהרי הרמב"ם (ביהב"ח פ"א הי"ח) כ': "ומזבח הקטורת.. אין עושין אותן אלא מן המתכות בלבד" (וכ"ה באוה"ח פרשתנו כה, ט סד"ה ואני אומר). או י"ל (בדוחק עכ"פ) דאזיל בזה לשיטתו בדין ציפוי כיון שציפם בטלן (ראה

(=תירוץ נוסף: אומרים חכמים לרבי אליעזר, דעתך שהמזבחות אינם נטמאים מפני שהם כקרקע נאמרת מפני שהם מצופין, והיינו יכולים לחשוש שאינם כלי עץ ועשויים להיטמא, אבל הדבר אינו כך, כי הציפויים מתבטלים כלפיהם).

רש"י מסביר: חכמים אומרים לרבי אליעזר, שהוא נזקק לסיבה שהתורה מכנה את המזבחות "אדמה" כדי להבטיח שהם נשארים טהורים, ואינו מסתפק בכך שהם "כלי עץ העשויים לנחת", כיוון שהם "מצופין" והוא סובר שהציפוי מוציאם מכלל "עץ". על כך אומרים חז"ל: "מיבטל בטיל ציפויין גבייהו" – התורה מכנה אותם "עץ", ודבר זה מוכיח שציפוי המתכת בטל כלפיהם, ולכן אין הם נטמאים.

ואילו הרמב"ם[15] סובר, שחכמים אינם אומרים "מפני שהם מצופין" כדי להסביר מדוע אומר רבי אליעזר שלכאורה היו המזבחות יכולים להיטמא, אלא כדי להסביר מדוע לפי שיטתם טהורים המזבחות – כנאמר בספרא על הפסוק[16] "כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם": "יכול שאני מרבה את חיפויי כלים, תלמוד לומר בהם – פרט לחיפויי כלים". כלומר, אם השימוש איננו בגוף הכלי, אלא בציפויו, אין הכלי מקבל טומאה.

ומסבירים[17], שלפי הרמב"ם, המשמעות של "מיבטל בטיל ציפויין גבייהו" היא, שלדברי חכמים הציפוי איננו סיבה לטמא את הכלי, אלא להיפך – לטהרו, כי בהיותו ציפוי בלבד הוא בטל לכלי ואינו יכול לגרום לקבלת טומאה בכלי. והכלי עצמו – אף הוא אינו יכול להיטמא, כי השימוש בו הוא באמצעות הציפוי[18].

לפי זה יוצא שרש"י[19] והרמב"ם חולקים לגבי דין ציפוי לפי חכמים. לדברי רש"י ציפוי של מתכת על כלי עץ עלול לטמא את הכלי גם לפי דעת חכמים (אלא שבמזבחות בטל הציפוי כלפיהם, כי התורה קוראת להם "עץ"), ואילו לדברי הרמב"ם, ציפוי כלים מונע טומאה מן הכלי[20].

צריך להבין: מדוע סובר הרמב"ם אחרת מאשר רש"י? ובמיוחד כאשר לשון הגמרא מובנת יותר לפי שיטת רש"י כדברי המפרשים[21].

ג.
מנהג לקשר סיום מסכת להתחלתה

כבר פשט המנהג[22] לקשר, ב"הדרן", את סיום המסכת עם התחלתה[23], ולא רק לפלפולא ולחידודי בלבד[24], אלא שאכן יש קשר בתוכנם[25]. וכך בעניננו – לגבי סוף מסכת חגיגה והתחלתה, כפי שיוסבר להלן.

ד.
מחלוקת - כל צד לפי שיטתו

את דברי הרמב"ם ניתן להסביר כך: הרמב"ם

לקמן בפנים ובהערות). אבל לכמה דיעות הי' מזבח הזהב של משה גם במקדש (ראה פרש"י זבחים כז, סע"ב). או שגם מזבח הזהב של שלמה הי' מחופה זהב, כהכ' במ"א ו, כ־כא ובמפרשים שם. וראה צפע"נ עה"ת תצוה ל, יוד. תו"ש מילואים לפ' תצוה (חכ"ג). ואכ"מ.

15) פיה"מ כלים פי"א מ"ד. וראה רמב"ם הל' מטמאי משכב ומושב פי"א הי"א (בסופו).

16) שמיני יא, לב.

17) כ"מ פ"ד מהל' כלים ה"ד, בשם הר"י קורקס (הובא בתויו"ט בסוף חגיגה).

18) מפיהמ"ש שם מובן שכוונת הדרש בספרא "פרט לחיפוי כלים ר"ל שזה הכלי לא יגיע השימוש בו בעצמו, אבל באמצעות הכיסוי אשר עליו", שכלי שמצ"ע הי' מקבל טומאה – מצד הציפוי טהור. וכמו שמסיים "כאשר חפה אותן ביטל אותן". אבל בפ"ד מהל' כלים שם הביא דרשת הספרא לענין זה שהחפויין עצמם טהורים. ובהמשך לזה כ' "וכן כלי עץ כו' שיש בהן בית קבול שציפם במתכת טהורים ואין מקבלין טומאה מאחר שציפם ביטלן והציפוי עצמו טהור כמו שביארנו". אבל גם שם צ"ל דזה שהציפוי מבטל להכלי, הכוונה שמבטל דין טומאתן, וג"ז נלמד מהספרא וכל' – "וכן". ואכ"מ.

19) וכ"ה דעת הראב"ד בהל' כלים שם. ופי' הרא"ש במס' כלים שם. ועוד. וכ"מ דעת המאירי כאן, שכ' בטעם חכמים "הרי כלי בית המקדש אינם בטלים לגבי ציפויים אלא ציפויים בטל אצלם".

20) לפי פי' מהר"י קורקס שם דהטעם "מפני שהם מצופים" – "מיבטל בטל ציפוי גבייהו", היינו "דציפויין לא מיטמאי דבטלים אגב כלי דלא חשיבי כדי שיטמא הכלי בשבילו והכלי בשביל עצמו ודאי אינו מטמא כיון שמצופה", מובן, שהטעם שהמזבחות טהורין הוא רק מפני שמצופין, ובלא"ה היו המזבחות מקבלין טומאה. וכ"מ מפיה"מ שם. אבל לכאורה אי"מ דהרי בלא"ה היו טהורין כיון שהם עשויין לנחת וכו', וכמ"ש ברע"ב כאן "צפויין בטיל לגביהן והוו ככלי עץ העשויין לנחת שאינן מטמאין". (ומסיים "כך פי' הרמב"ם בהל' מטמאי משכב ומושב"). ראה תויו"ט שהקשה עליו דדבריו סותרין זא"ז. וכ"פ במל"מ (כלים שם) ומפרש עפ"ז ל' הגמרא "לר"א קאמרי".

ואולי י"ל (בדוחק עכ"פ) דהרמב"ם סמיך על הדרש דירושלמי (כאן) א"ר הילא טעמא דרבנן.. התורה קראת אותו מיטלטל, עיי"ש. אלא שלפי פי' הקה"ע ופ"מ בא ר' הילא לפרש טעם רבנן שמטמאין ועיי"ש בהמשך הירושלמי. והרמב"ם ס"ל רק עצם הדרש שהתורה קראן מיטלטל. ולכן צריכים חכמים לפרש דטעם טהרתם מפני שהם מצופים. ואכ"מ.

21) ראה פי' הרא"ש כלים שם, שכ' על דברי הרמב"ם שם "והוא עיין במשנה ולא עיין בגמרא". וראה דברי הר"י קורקס שם "וצריך לדחוק", ובמל"מ שם.

22) וכבר העירו באחרונים מברכות י, רע"א. ובתוס' שם. וראה ספר ויהא ברכה.

23) וע"ד מתכיפין התחלה להשלמה ("רשות לחתן בראשית").

24) שהרי הזהירו עד"ז בתוקף המהר"ל והשל"ה וכו' – הובאו בקונט' עה"ח פל"א.

25) ולהעיר מספר יצירה פ"א מ"ז: נעוץ סופן בתחלתן ותחלתן בסופן.

סובר, שהמחלוקת הזאת בין חכמים לבין רבי אליעזר – אשר היה "שמותי", מתלמידי בית שמאי[26] – קשורה[27] לשיטה כללית שהיא היסוד למחלוקות רבות אחרות בין בית שמאי לבית הלל[28]. כלומר, כיוון שבמספר מחלוקות בין בית שמאי לבית הלל מוצאים צד שווה בדעותיהם, כפי שהדבר לגבי סוגיות שונות והלכות בש"ס[29], סביר לומר שהיסוד למחלוקותיהם איננו מצד התוכן השונה של כל מחלוקת בפני עצמה, אלא כולן מיוסדות על אותו יסוד, כמסקנת הגמרא במספר מקומות, שבל אחד נוקט לשיטתו[30].

נביא להלן לדוגמה, לפחות מחלוקת אחת מכל סדר, כדי להסביר דברים אלו:

ה.
המחלוקת לגבי נוסח ברכת האש

בסדר זרעים: במסכת ברכות[31] אנו מוצאים מחלוקת בין בית שמאי לבית הלל לגבי נוסח הברכה על "אש" במוצאי שבת־קודש: בית שמאי אומרים שברא מאור האש, ובית הלל אומרים בורא מאורי האש. בגמרא[32] מוסבר "דבית שמאי סברי חדא נהורא איכא בנורא" (=בית שמאי סוברים שבאש יש רק אור גוון – אחד), ולכן צריך לומר "מאור" בלשון יחיד. "ובית הלל סברי טובא נהורי איכא בנורא (= ובית הלל סוברים שגוונים רבים יש באש) אמרו להם בית הלל לבית שמאי הרבה מאורות יש באור", כלומר, יש באש גוונים רבים: "שלהבת אדומה לבנה וירקרקת"[33], ולכן צריך לומר "מאורי" בלשון רבים.

ברור, שאין הם חולקים על המציאות, ובמציאות רואים שישנם כמה גוונים באור. כיצד, אפוא, אומרים בית שמאי ש"חדא נהורא איכא בנורא"[34]?

ההסבר לכך הוא: בית שמאי סוברים שלפי התורה נקבעים הענינים בעיקר לפי תוכנם הכללי, כפי שהם נראים במבט ראשון[35] (בדומה לכלל "אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות"[36]), ואילו שיטת בית הלל היא, כי להכריע בדיני התורה יש להתחשב בענינים כפי שהם מתחלקים לפרטיהם, גם אם אין הם ניכרים מיד ויש צורך לחפש אחריהם[37].

בכך מובנת הסיבה למחלוקתם: ההלכה קובעת לגבי ברכת הנר ש"אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו"[38] – חייבים בברכה רק כאשר אפשר[39] ליהנות מן האור, או כאשר נהנים ממנו בפועל. ההנאה נגרמת מיד עם ראיית האור בכלל, ואז רואים רק אור אחד – "חדא נהורא" – ולכן סוברים בית שמאי שצריך לברך על הבריאה[40] הכללית של אש: "מאור האש".

ואילו בית הלל אומרים, שכיוון שלאחר התבוננות רואים באש כמה גוונים וההנאה נגרמת על־ידי כולם, צריך לברך "בורא מאורי האש"[41].

---

26) רש"י (ד"ה שמותי) ותוס' (ד"ה דר"א שמותי) – שבת קל, ב. תוד"ה שמותי – נדה ז, ב.

27) ראה תוס' ד"ה ואומר ביצה לד, רע"ב שמקשה בפשיטות אפלוגתת ר"א וחכמים, ש"מחלפא שיטתייהו דב"ש וב"ה".

28) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ו (ע' 74 ואילך), ח"ז [המתורגם] (ע' 119 ואילך) סה"ש תשמ"ח ח"ב (ע' 647 ואילך) – עוד סברא כללית ושיטה במחלוקת ב"ש וב"ה. וראה מפענ"צ פרק א' סי' ג. ועוד.

29) אבל בכ"ז צ"ל צריכותא בכל מחלוקת, שלכן צריך לאשמעינן בכל ענין בפ"ע דפליגי.

30) ראה שבת לד, ב.

31) נא, ב.

32) שם נב, ב.

33) פרש"י שם.

34) ראה שנו"א להגר"א שם. ועיי"ש שמפרש שתלוי' גם במחלקותם דברא וברא. אבל לכאורה בפשטות (ראה תוס' שם ד"ה בברא (ובצל"ח שם דהתוס' כתבו כאן לפי המסקנא)), גם למסקנא דבברא וברא כ"ע לא פליגי נקט ב"ה בורא דלשון קרא עדיף.

35) ואי"ז מצד העדר השקו"ט וכו', שהרי אדרבא ב"ש מחדדי טפי מב"ה (יבמות יד, א), חריפי טפי (תוד"ה כאן עירובין ו, סע"ב), אלא שהחריפות הוא יותר בגדר הכללי, או למצוא בכל פרט את הכלל.

36) סנהדרין ו, סע"ב. וש"נ. וראה שו"ת נו"ב או"ח מהדו"ק סל"ה.

37) בסגנון אחר קצת: לב"ש קובע הוא מצב וענין הדבר כמו שהוא לפניך. ולב"ה – סיבת ופרטי המצב והענין או המסובב שלו – זהו קובע.

38) ברכות במשנה שם.

39) ראה פרש"י שם. וביר'למי שם ה"ו מחלוקת בגי' המשנה. וראה הערה הבאה.

40) ולא על ההנאה (אלא שמברכין בעת ההנאה) – ראה בגמרא שם (נג, ב) ובהערה הבאה.

41) אבל אין לומר שפליגי בפלוגתת האמוראים (שם נג, ב) אם יאותו יאותו ממש או לא יאותו ממש אלא שאילו הי' עומד בקירוב ומשתמש לאורה, שלב"ש צריך שיהנה ממש ולכן לדעתם צריך לברך "מאור האש" כי ההנאה היא מכללות אור האש ולא מפרטי הגוונים. וב"ה ס"ל לא יאותו ממש, ולכן מברכין "מאורי האש" כי הברכה (בעיקר) היא על עצם בריאת מאור האש, ובאור עצמו יש כמה גוונים.

כי א) אין לומר שפלוגתת ב"ש וב"ה היא פלוגתת האמוראים, ב) ורבא שס"ל יאותו ממש והלכה כמותו (רמב"ם הל' שבת פכ"ט הכ"ה. טושו"ע סי' רחצ ס"ד שו"ע אדה"ז ס"ו) הוא לפי דעת ב"ש. ג) מפורש בגמרא שבברא ובורא כו"ע לא פליגי דברא משמע לשעבר, והיינו שהברכה היא על עצם בריאת האור. ולדעת ב"ש בפרט מברכין בל' ברורה ברא לשעבר. ד) בהשגות הראב"ד להמאור (וכ"כ המאירי) שגם לרבא שיאותו ממש אין הכוונה שישתמש לאורו ואח"כ יברך, אלא שיהי' קרוב כ"כ כדי שיוכל להשתמש לאורה. אבל ראה שו"ת צפע"נ (דווינסק) ח"ב ס"ו (נעתק בכללים בערכו).

ו.

המחלוקת לגבי "כיצד מרקדין לפני הכלה"

בסדר נשים: במסכת כתובות[42] נאמר "כיצד מרקדין לפני הכלה: בית שמאי אומרים: כלה כמות שהיא (רש"י: לפי יופיה וחשיבותה מקלסין אותה) ובית הלל אומרים: כלה נאה וחסודה, אמרו להן בית שמאי לבית הלל: הרי שהיתה חגרת או סומא, אומרים לה כלה נאה וחסודה, והתורה אמרה[43] מדבר שקר תרחק? אמרו להם בית הלל לבית שמאי: לדבריכם, מי שלקח מקח רע מן השוק ישבחנו בעיניו או יגננו בעיניו, הוי אומר ישבחנו בעיניו".

ברור, שגם לפי בית הלל קיים הציווי "מדבר שקר תרחק"[44], ושגם לפי בית שמאי צריך לשבח "מקח" בעיני מי שקנה אותו[45],

אלא, שגם כאן מובן, שכל אחד נוקט שיטתו: בית שמאי סוברים, שצריך תמיד לראות את הדבר כפי שהוא נראה במבט כללי. וכאשר אין נראות אצל הכלה המעלות של "נאה וחסודה", אין לשבח אותה בהן, אלא "כלה כמות שהיא" – כפי שהיא נראית מיד.

ואילו בית הלל סוברים, לשיטתם, שצריך להתחשב בפרטים, כפי שהם מתגלים לאחר התבוננות: כיוון שהחתן לקח מקח – בחר בכלה זו, הרי ברור שבעיניו היא "נאה וחסודה[46]" [לפי זה מובן ההמשך "מכאן אמרו חכמים לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות", כי מכאן רואים שכיוון ש"אין דעותיהן שוות"[47], צריך להעריך כל אחד לפי דעתו שלו המיוחדת, בדומה לנאמר "אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו[48]", וכך ניתן להיות מעורב אפילו "עם הבריות"].

מובן אפוא, שלדעת בית הלל, אין זה שקר[49], כי לאחר הסתכלות מעמיקה בפרטים, רואים, שביחס לחתן זה, זו באמת "כלה נאה וחסודה", בעוד אשר לפי בית שמאי קובע המראה הכללי, ולכן אין לומר על "חגרת וסומא" את השבחים "כלה נאה וחסודה", וזה בכלל "מדבר שקר תרחק"[50].

ז.

מחלוקת שמאי והלל במסכת עדיות

השיטתיות שבמחלוקות בין בית שמאי ובית הלל מובנת יותר כאשר מוצאים אותה במחלוקת בין שמאי והלל עצמם, וזאת בשני מקרים שבהם השיטתיות בולטת במיוחד: במקרה הראשון הדגש הוא בכך שבעקבות שיטתיות זו, פוסק שמאי לקולא והלל לחומרא (להיפך מדרכם בדרך־כלל)[51], ובשני מודגש הענין עקב "מעשה רב", שכך נהגו שמאי והלל למעשה.

בסדר נזיקין: במסכת עדיות[52] אנו למדים: "שמאי אומר: כל הנשים דיין שעתן, והלל אומר: מפקידה לפקידה אפילו לימים הרבה". שמאי אומר, שאשה שראתה דם מטמאת טהרות שהיא נגעה בהן מזמן הראיה והלאה, אך לא לפני הראיה, ואילו הלל אומר שהיא מטמאת גם מה שנגעה בו לפני הראיה הטמאה, מאחרי הבדיקה הטהורה האחרונה.

ומוסבר בגמרא[53]: "שמאי קסבר: העמד אשה על חזקתה, ואשה בחזקת טהורה עומדת, והלל כי אמר העמד דבר על חזקתו, היכא דלית ליה ריעותא מגופיה, (= והלל: אומרים העמד דבר על חזקתו, רק במקרה שאין ערעור לחזקה מגוף הדבר עצמו) אבל איתתא, כיוון שמגופא קחזיא לא אמרינן אוקמא אחזקתא" (=

---

42) טז, סע"ב ואילך. דרך ארץ רבה ספ"ו.

43) משפטים כג, ז.

44) אבל ראה תוס' רי"ד "ואע"פ שאומר שקר". וכן משמע מתוד"ה כלה. וד"ה ישבחנה. ריטב"א ועיין יעקב כאן. וראה כלה רבתי רפ"י.

45) ראה תוד"ה ישבחנה שם.

46) ראה סוטה מז, א: חן אשה על בעלה (ובפרש"י שם).

47) ראה ברכות נח, ע"א. סנה' לח, א. דרך ארץ פ"ט.

48) אבות פ"ב מ"ד ("הלל אומר"). וראה תניא פ"ל.

49) עד"ז כתב בחדא"ג כאן. וראה לקו"ת שה"ש מח, ג בהגהה.

50) והחידוש בשיטתם בכ"א ממקומות הנ"ל (שלכן צריכי לומר שניהם): באם הרי מפרש המחלוקת שלהם רק בכלה אפ"ל דבנר גם ב"ש ס"ל כב"ה, כי בכלה, הרי במציאות (רואים ו)ישנן מומין גלויים – חיגרת וסומא (אלא שלגבי דעת האיש (המקדש) היא "נאה וחסודה"), אבל בנר הרי במציאות ישנם כמה גוונים באש*. ומטעם הנ"ל אם הרי נאמר מחלקותם רק בנר, אפ"ל דבכלה גם ב"ה מודים לב"ש. וכן להיפך י"ל – דבכלה גם ב"ש מודי כיון דהקב"ה שינה מפני השלום (כלה רבתי שם).

51) ולכן הובא (לקמן בפנים) מחלקותם ממס' עדיות – ראה תויו"ט ריש נדה. ועוד: ד"בחירתא היא" (ברכות כז, א).

52) בתחילת המסכת (ובריש נדה).

53) נדה ב, סע"א ואילך.

---

*) וגם לדעת ב"ה ישנו חידוש במחלוקת דנר (שלא היו יודעים מדעתם בכלה): שהרי המדובר הוא **בבריאת** האור (מהקב"ה) [גם אם נאמר דל' בורא פי' שהוא בורא תמיד (וראה שנו"א שם) ובפרט שגם לדעת רבא סברי ב"ה בורא נמי **ברא** (לשעבר) משמע – בריאת האור בשימ"ב (ראה פרש"י שם)] וחילוק המאורות שיש באש אי"ז מצד עצם בריאת האש כ"א תלוי בקירובו וריחוקו מהפתילה או מן העץ (וראה מאירי כאן).

אבל אשה כיוון שמועדת לראות דם, אין אומרים העמד אותה בחזקת טהורה)".

ושוב רואים כאן את השיטתיות שבדעותיהם: לדעת שמאי מסתכלים על דבר כפי שהוא נראה מיד לעינים – ולכן "דיה שעתה" – די בזמן שבו ראתה דם ממש, ולא לפני כן, כשלא היתה ראיה ממשית, ויש להסתמך על חזקה. ואילו הלל סובר, שאין מסתפקים בראיה הכללית של העין, אלא צריך לחקור את פרטי ענין ראיית הדם, שראיית הדם עתה (שעתה) היא תוצאה של ריעותא דגופא – הראיה היא ענין טבעי אצל האשה[54], ולפיכך אין לראותה בחזקת טהורה, וטהרות שנגעה בהן נטמאו (לפחות מספק[55]).

ח.
ההבדל בשיטותיהם לגבי הגרים

גם בסדר מועד, במסכת שבת[56], רואים את ההבדל בין שיטות שמאי והלל, בשלושת המקרים שבהם באו נכרים להתגייר:

במקרה הראשון אמר הנכרי "גיירני על מנת שתלמדני תורה שבכתב (בלבד)", במקרה שני הוא אמר "גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת", ובמקרה השלישי הוא אמר "גיירני על מנת שתשימני כהן גדול". בכל שלושת המקרים דחה אותם שמאי, והלל קבלם וגיירם.

והדבר אינו מובן: ישנו כלל, שצריך להימנע מקבלת גרים בצורה קלה, ובמיוחד כאשר מדובר בגרים האומרים ברורות שגיורם הוא "על מנת" – בתנאי שאיננו כראוי, וכאשר אדם בא להתגייר למען שררה וכדומה, או שאינו מקבל עליו את כל התורה, אין מגיירים אותו[57]. ואם כך, כיצד קיבלם הלל[58]? ואם קבלת גרותם היתה נכונה, כפי שרואים למעשה שהם אכן הפכו לגרים אמיתיים, כיצד דחה אותם שמאי?

ההסבר לכך הוא כדלעיל: אצל שמאי הכריעה, לשיטתו, ראייתו הכללית, המשמעות הכללית של דבריהם לגבי אופן התגיירותם, וכאשר זו לא היתה כראוי, הוא דחה אותה. ואילו הלל, לשיטתו, דן בענין לפי הפרטים והסיבות לדיבורים אלו, והוא ראה שכל הגרים רוצים להתגייר באמת[59], ודבריהם אלו נבעו מסיבה שרלית של חוסר ידע על מהות כהן גדול וכדומה[60].

ט.
ההבדל בשיטותיהם לגבי העלאת עוף עם גבינה על שולחן

בסדר קדשים: במסכת חולין[61] נאמר: "העוף עולה עם הגבינה על השולחן ואינו נאכל, דברי בית שמאי. ובית הלל אומרים: לא עולה ולא נאכל": בית שמאי סוברים שמסתכלים על הפעולה של העלאת העוף עם הגבינה על השולחן כמות שהיא, ואין חוששים לאיסור בהעלתם על השולחן ביחד.

ואילו לשיטת בית הלל, צריך לעיין בפרטים, ולראות פעולה זו כגורם לתוצאה העלולה לנבוע מכך. יש לחשוש (מכיון ש"יצר לב האדם רע מנעוריו"[62]) שאם נתיר ההעלאה על השולחן, עלולה פעולה זו, לגרום לאכילתם יחד[63].

---

54) ראה פרש"י שם, רע"ב ד"ה כיון. וראה פרש"י שם ד"ה תרתי.

55) ומטעם זה עדיפות במחלקותם דנר, כלה ושבת (דלקמן), כי בנדה: א) זה שלא אוקמינן אחזקתה הוא רק סיג בקדשים, אבל לחולין גם ב"ה מודים דאוקמה לה בחזקת טהרה (ראה תוס' ריש נדה. תוד"ה ואב"א – שם ג, א). ב) בגמ' שם (ג, א) קאמר עוד טעמים למחלוקת שמאי והלל.

אבל: א) עי' תוד"ה ואב"א שם דגם לפי הטעם דאשה מרגשת כו' נמי צריך לטעמא דהעמד אשה על חזקתה (אבל ראה גליון התוס' שם). ב) גם לפי המסקנא – דעת רבא שם (ג, ב) דטעמא דשמאי משום בטול פרי' ורבי' כו' (וכ"פ הרמב"ם בפיה"מ, רע"ב וכו') מודגשת שיטתי' הנ"ל: לדעת שמאי אם יעשו סיג בטהרות לא יבחין האדם בפרט זה ויהי' לבו נוקפו ופורש, והלל ס"ל דלביטול פו"ר לא חיישינן, כי האדם יבחין בפרטי הדבר ויבין שמטמאינן לה רק לטהרות כו'. ראה בגמ' שם ובל' הרע"ב כאן ובעדיות.

אבל להעיר: א) שאין הלכה כהלל, כ"א כחכמים שאומרים "לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא מעל"ע כו'". ב) ועיקר: דעת שמאי "כל הנשים כו'" הוא (כבגמרא שם ג, א) לאפוקי מר"א דרק ד' נשים דיין שעתן, והלכה כמותו לגבי ר"י (שם ז, סע"א ואילך),

אף שגם בזה י"ל ע"ד הסברא שבמחלוקת שמאי והלל, דר"א ס"ל דבכל ד' נשים אוקמינהו אחזקה. ור"י ס"ל רק בבתולה דאלים חזקתה, ראה משנה אחרונה שם. ואכ"מ.

56) לא, א.

57) ראה בכ"ז יבמות כד, ב. מז, א. קט, ב. בכורות ל, ב. רמב"ם הל' איסו"ב פי"ג הי"ד.

58) ראה חדא"ג כאן. ושם כ' לענין הגר שבא ע"מ שיהי' כה"ג, דלא גיירי' הלל תיכף אלא עד לבתר הכי. אבל לכאורה מפשטות ל' הגמרא דקאמר "גיירי'" כשבאו – בכל הג' מאורעות – משמע שהלל גיירם תיכף כשבאו אצלו. וכ"מ מפירש"י ד"ה גיירי'. וראה תוס' שבהערה הבאה.

59) ראה תוס' יבמות כד, ב. קט, ב. נסמן בגליון הש"ס שבת שם.

60) ולכאו' כן צריך לפרש גם בפרש"י שבת ד"ה גיירי', דאל"כ הי' מספיק מש"כ "דלא דמיא הא לחוץ מדבר אחד.. הגבורה".

61) קד, ב (במשנה).

62) נח ח, כא.

63) לפי פי' הרמב"ם פ"ט מהל' מאכלות אסורות ה"כ. (עיין לח"מ שם). טושו"ע יו"ד ר"ס פח. וראה פרש"י חולין שם ד"ה אבל הכא. ד"ה גזירה. יד אברהם לשו"ע שם, ועוד.

י.
המחלוקת לגבי מטפחות ספרים

אחת מהמחלוקות בסדר טהרות היא (שעל פיה יובנו הדברים גם כאן):

במסכת כלים[64] נאמר: "מטפחות ספרים, בין מצויירות בין שאינן מצויירות, טמאות כדברי בית שמאי, בית הלל אומרים: מצויירות טהורות, ושאינם מצויירות טמאות".

הגאון הרוגצ'ובי[65] מסביר את מחלוקתם על יסוד הסברו של הראב"ד[66] על ההבדל שבין "תיק" לבין "חיפוי", המבאר שה"תיק" משמש להגן על המצוי בו, ולכן הוא נטמא, כי הוא נכלל בסוג של "משמשי אדם". ואילו "חיפוי" אינו משמש להגן על המכוסה, אלא "לנוי" בלבד, ולכן הוא נטמא:

ועל זה מתבססת המחלוקת בין בית שמאי לבית הלל, המטפחות המצויירות משמשות לנוי לספרים העטופים בהן, ולכן חל עליהן דין של חיפוי, ולפיכך סוברים בית הלל שהן טהורות, ומטפחות שאינן מצויירות ואינן לנוי נטמאות. לעומת זאת, סוברים בית שמאי שגם חיפוי כלים נטמא.

ההסבר למחלוקתם יובן לפי האמור לעיל[67]: לפי בית שמאי, שמסתכלים על הדבר באופן כללי, ללא התחשבות בפרטים, רואים באופן כללי ששני סוגי ה"מטפחות" משמשים לכיסוי ולשמירת הכלים, ולכן הם נטמאים. אבל לפי בית הלל צריך להתחשב בפרטי הדבר, ובענייננו בפרטים המראים את מטרת השימוש של כל מין בפני עצמו: מטפחות מצויירות הן ל"נוי" עבור הכלים המכוסים, ולכן חל עליהן דין של "חיפוי", הבטל לכלי ואינו בגדר "כלי"[68], ואינו נטמא.

ואילו מטפחות שאינן מצויירות ואינן מיועדות לנוי, אלא משמשות כ"תיק" לשמירה והגנה על הכלי - נטמאות.

ומוצאים שרבי אליעזר סובר כבית שמאי, וחכמים כבית הלל[69].

יא.
רבי אליעזר - כלל, חכמים - פרטים

לפי כל האמור לעיל, אפשר להבין יותר גם את טעם המחלוקת שהובאה לעיל מן המשנה בסוף מסכת חגיגה:

הרמב"ם סובר, שחכמים ורבי אליעזר - שהיה תלמיד של בית שמאי - נוקטים לפי שיטתם של בית שמאי ובית הלל במחלוקות המוזכרות:

רבי אליעזר סובר שציפוי נטמא, כי מהותו הכללית של המזבח, ושל כל פרט שבו, היא כשמו. דהיינו, זהו מזבח נחושת או זהב, המקבלים טומאה, ואין להתחשב בכך שבעצם הנחושת והזהב הם ציפוי בלבד וטפלים למזבח. לכן הם היו נטמאים לולא הדגישה התורה שהם כ"קרקע" שאינה מקבלת טומאה.

לדעת חכמים אין צורך להזדקק ללימוד מקרקע. אמנם באופן כללי המזבח הוא מזבח הנחושת או הזהב – כלי מתכת, ולכן הם נקראים כך, אבל כאשר מתחשבים בפרטים, רואים שהמתכת היא ציפוי בלבד[70], שהוא טפל ובטל לכלי, ואינו נטמא, ואף מונע את היטמאות הכלי.

ולפיכך, לדעתם, אין צורך בלימוד המיוחד מן התורה שהמזבחות אינם נטמאים, אלא מספיק לכך הטעם "מפני שהם מצופים"[71].

---

64) פכ"ח מ"ד.

65) שו"ת צ"פ נ.י. סי' קלו (הובא בצפע"נ עה"ת שמיני ע' קן).

66) בפי' לתו"כ הנ"ל. ומביא שם המשנה כלים ספט"ז: זה הכלל העשוי לתיק טמא, לחיפוי טהור.

67) גם לפי פי' הרמב"ם והרע"ב שם, יש למצוא קו הנ"ל בשיטות ב"ש וב"ה, דב"ה מחלקים לפרטים: דהמטפחות המצוירות ציורן יעיד עליהם שהן מיוחדים לספרים ואינן משמשי אדם כו', וב"ש אין מחלקים (וגם אין מחלקים מהו העיקר השימוש כו'). ובפרט ע"פ פי' משנה אחרונה שם. אבל הבי' שבפנים שייך יותר לנדו"ד דסוף חגיגה.

68) ראה פי' הר"ש שם "אין תכשיט לכלי".

69) ראה בהנסמן בצפע"נ שם (ושם נדפס בטעות ר"מ במקום ר"א).

70) והוא דוגמת מחלוקת ב"ש וב"ה (אהלות פי"א מ"ג): הי' אדם נתון שם (תחת הסדק וכלים מצד אחד וטומאה בצד אחר – אם האדם חשוב אהל להביא את הטומאה) בש"א אינו מביא את הטומאה וב"ה אומרים אדם חלול הוא והצד העליון מביא את הטומאה (ועד"ז שם מ"ד. וראה מפרשי המשנה): דמצד קביעות כללות הדבר, האדם "כמו שהוא", הרי האדם ברי' אחד ומציאות אחת (גוש אחד). אבל מצד הפרטים הרי הוא "עור ובשר תלבישני", ופנימיותו הוא חלל טפח. ראה משנה אחרונה שם. וראה צפע"נ מהדו"ת נו, סע"ג ואילך, שמבאר מחלוקתם אם גופו של האדם נחשב כגוף אחד, או שהוא מורכב מחלקים*. וע"פ הנ"ל י"ל שתלוי בשיטתם הנ"ל.

71) והחידוש בשיטתם כאן: לפי פי' הרמב"ם בפיה"מ כלים שם, ומהר"י קורקס שם (הובא בהערה 21) מובן בפשטות החידוש, כי ביחד עם זה שהציפוי פועל ביטול הכלי שלא יטמא, אומרים שהציפוי בטל לגבי הכלי.

*) ועי"ש בצפע"נ שגם בזה ס"ל לר"א כב"ש.

יב.

הקשר בין סיום מסכת חגיגה לתחילתה

לפי זה אפשר להבין גם את הקשר שבין סופה של מסכת חגיגה לבין התחלתה, ששם מצויה מחלוקת בין בית שמאי ובית הלל, אשר הסברה הוא בדיוק כהסבר למחלוקת שבין רבי אליעזר לחכמים בסוף המסכת.

במשנה הראשונה[72] נאמר: "בית שמאי אומרים: הראיה – שתי כסף, והחגיגה – מעה כסף, ובית הלל אומרים: הראיה – מעה כסף, והחגיגה – שתי כסף". לדעת בית שמאי צריך להיות שוויה של עולת הראיה המובאת כשעולים לרגל, שתי כסף, ושוויים של שלמי חגיגה יכול להיות פחות מזה – "מעה כסף". ואילו בית הלל אומרים להיפך, ששוויים של "שלמי חגיגה" צריך להיות גבוה יותר משווי "עולת הראיה".

בגמרא[73] מוסבר, שבית שמאי סוברים "שהראיה עולה כולה לגבוה מה־שאין־כן בחגיגה", ולכן היא צריכה להיות שווה יותר משלמי חגיגה הנאכלים על־ידי בני אדם. ואילו בית הלל סוברים ש"אדרבה חגיגה עדיפא דאית בה (=שיש בה) שתי אכילות"[74].

כלומר, כאשר מסתכלים על ענין הקרבנות באופן כללי, נראה שהקרבן המועלה כולו לגבוה, צריך להיות שווה יותר מקרבן שרק חלקו לגבוה, כשיטת בית שמאי. אבל כאשר מתחשבים בפרטי הדבר, הרי "אדרבה", מגיעים למסקנה הפוכה: אכילת[75] הכהנים, וגם אכילת הבעלים[76], מן הקרבן היא מצוה, ולכן גם האכילה שלהם היא ענין של "גבוה"[77], ולכן "אדרבה חגיגה עדיפא", כשיטת בית הלל, כיוון שיש בה "שתי אכילות" לגבוה, ולכן היא צריכה להיות שווה יותר מאשר "עולת ראיה"[78].

יג.

ההסבר למאמרי הגמרא על "אין אור של גיהנם שולטת..."

לפי ההסבר דלעיל בסברת החכמים, לפי הרמב"ם, אפשר להבין גם את הקשר שבין שני המאמרים שבסוף

וגם לפי המובן מדבריו בהל' מטמאי משכב ומושב, רע"ב ומל"מ (שבהערה שם), שגם מצ"ע לא היו טמאין כיון שעשויין לנחת, וציפויין בטיל לגביהן שישאר כלי עץ העשוי' לנחת – חידוש בשיטתם כאן, שהרי בנדו"ד הציפוי שלהם הוא מצד ציווי התורה שיהי' מצופה נחושת וזהב (דבכ"מ הדין – דמצוותי' אחשבי'*). וראה לעיל הערה 15. ומ"מ גם בזה דעתם שקובע העיקר, ואשר גם ציפוי זה בטל וטפל להעיקר.

72) בהמשנה כנדפס בגמרא. ובמשניות הוא מ"ב. וראה לקמן הערה 78.

73) חגיגה ו, א.

74) בטו"א שם כ' דלב"ה אי"ז שחגיגה עדיפא, אלא שמצד טעם זה שווה הוא לעולת ראיי', אבל: א) פשטות ל' הגמ' שם לכאורה לא משמע כן (וראה גם בסוף דבריו בטו"א שמוסברת העדיפות בנדו"ד) וראה בית האוצר מע' ב' כלל ב'. ב) ועיקר: לדעת הרמב"ם (שאליבי' קיימינן בפנים השיחה) בפיה"מ (וכ"ה ברע"ב) זהו טעם ב"ה שסוברים דשלמים יהיו הדמים שלהם יותר, ולא קאמר טעם אחר.

ומה שלא פי' הטעם שאיתא בגמ' לב"ה (שחגיגה עדיפא שישנה לפני הדיבור כו' דכתיב ויזבחו זבחים שלמים (משפטים כד, ה)) – אולי י"ל, כי ס"ל שדבר זה אם פרשה זו נאמרה לפני מ"ת (ראה פרש"י חגיגה שם) במחלוקת שנוי במכילתא (כמ"ש הרמב"ן שם (פסוק א')). וי"ל שסוגיא זו אתיא כמ"ד שקודם מ"ת נאמרה, אבל ההלכה היא שלאחר מ"ת נאמרה, כסדר הפרשיות (כהרמב"ן שם. וראה אברבנאל: נחלקו המפרשים.. חכמי צרפת.. אבל חכמי ספרד קיימו וקבלו שהי' זה אחר מ"ת כסדר הפרשיות), ולכן מפרש טעם ב"ה אליבי' דכ"ע [ולהעיר שבתוס' רי"ד לחגיגה שם מפרש זה "שישנה לפני הדיבור" דהיינו לפני "וידבר ה' אליו מאהל מועד" (דר"פ ויקרא)].

אבל עדיין צע"ק מדוע לא הביא טעם השני שבגמ' (הן לב"ש והן לב"ה) "ועוד מצינו שריבה בהן הכתוב כו'". ואולי כי ס"ל (כדמשמע מפשטות הלשון) שזהו רק טעם נוסף. וראה מה שמסיים שם בפיה"מ "ואלו הראיות והתשובות וטענות יקצר המקום הזה מלהגידם".

ועוד ועיקר – מכללי הרמב"ם שמביא (באם אין נפק"מ לדינא) קרא ודרשה היותר פשוטה (יד מלאכי כללי הרמב"ם אות ד). ואכ"מ.

75) בפירש"י שם (ו, א) "שתי אכילות – מזבח ואדם". ובפיה"מ להרמב"ם (ועד"ז ברע"ב): לפי שיש בהם חלק לשם וחלק לבעלים וחלק לכהנים.

אבל צע"ק אם אפשר לפרש הביאור שבפנים לפי דעת הרמב"ם (בפיה"מ), שהרי אין מפורש בדעתו אם גם אכילת בעלים מצוה – ראה בהנסמן בהערה הבאה.

76) ראה הנסמן לעיל ע' 112 בהערה 24.

77) להעיר דכהנים (ובעלים) משלחן גבוה קא זכו – ביצה כא, א. פרש"י שם ד"ה (וראה תוס' שם ד"ה אבל. ועוד). ובפרש"י סוכה (ט, א ד"ה על): שלמי חגיגה.. דזכו בהו בתר הכי משלחן גבוה כעבד הנוטל פרס.

78) וי"ל השייכות דסיום המס' גם למחלוקת הא' ב"ש וב"ה במשנה:

איזהו קטן כל שאינו יכול לרכוב על כתפיו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית דברי ב"ש וב"ה אומרים כל שאינו יכול לאחוז בידו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית כו'. ובפרש"י: אבל מכאן ואילך אע"פ שאינו חייב מן התורה הטילו חכמים על אביו ועל אמו לחנכו במצות. וראה שם תוד"ה איזהו. ובגמ' שם ו, א:

דכללות הענין הוא, שאביו** חייב לחנכו במצות – להביאו לעזרה, א"כ אם אא"פ לו לאביו להביאו (כקטן, לא כטף) פשוט שאין חיוב (וזהו השיעור שאינו יכול לרכוב על כתפיו), אבל כשאביו יכול להביאו – באיזה אופן שיהי' – להקטן מחוייב בזה.

אמנם כשמתבונן בפרטי הדבר, הרי תוכן ענין החינוך הוא לא חינוך סתם, אלא – באופן שקיום המצוה דהקטן בקטנותו – יחנכו וירגילו לעשות מצוה זו בגדלותו, ולכן כל שאינו יכול לאחוז בידו של אביו ולעלות כו' – דכה"ג בגדלותו פטור – גם מטעם חינוך קטן פטור (כבפרש"י במשנה ד"ה שלש רגלים). אבל אם יכול לאחוז ולהלוך ברגלים שלו מחויב, שהרי אז עושה הקטן המצוה כמו בגדלותו. וראה בגמ' שם ו, א ובפרש"י וטו"א בהסוגיא שם. ואכמ"ל.

---

*) ראה בכורות י, א. פרש"י ביצה כז, ב – ד"ה חלה. וראה אנציקלופדיא תלמודית מע' איסורו חשובו.

**) וידוע השקו"ט אם הקטן נק' מחוייב בדבר או שרק האב חייב לחנכו, בפרש"י ותוס' ברכות מח, א. ועוד. ואכ"מ.

המסכת בגמרא, ש"אין אור של גיהנם שולטת" ב"תלמיד חכמים" וב"פושעי ישראל", ואת המשכם והקשר שלהם לענין ציפוי המזבח, כדלהלן:

לאחר דברי המשנה והגמרא על המזבחות במקדש, שעל ידי הקרבת הקרבנות עליהם מגיעים ל"ושכנתי בתוכם" במקדש, ולאחר שהגמרא מסבירה את דעת חכמים, לפי הרמב"ם, שצריך להתחשב בפרטי הדבר ולראות את הציפוי כבטל לעיקר הכלי, מביאה בהמשך לכך שתי אמרות לגבי "ושכנתי בתוכם" שבתוך כל אחד ואחד מישראל, שכל יהודי בונה באמצעות עבודתו במקדש הפרטי, וגם בכך קיימת הסברא הנ"ל:

כאשר מתבוננים – כפסק הדין של בית הלל – בפרטי הענינים, הרי ברור, שאפילו הענינים הבלתי־רצויים, ואף אלו הקיימים אצל פושעי ישראל, אינם עיקר מהות האדם. אין זה אלא ציפוי, תוספת[79] וכיסוי[80], הטפל ובטל לעצם מהותו של היהודי, שהוא בפנימיותו כמזבח[81] – טוב וקדושה, ולכן לא ייתכן ש"אור של גיהנם" ישלוט בהם[82].

יד.

ישראל - "כלה נאה וחסודה"

ענין זה מתאים לשיטה הכללית של בית הלל לגבי אופן ההסתכלות על יהודי, כמודגש במחלוקת דלעיל בין בית שמאי ובית הלל, שבית שמאי אומרים "כלה כמות שהיא" ובית הלל אומרים "כלה נאה וחסודה", ודבר זה אף מרומז בשמות "שמאי" ו"הלל":

כידוע[83], נקראים הקדוש־ברוך־הוא וכנסת ישראל "חתן וכלה". בית שמאי[84], ששמאי הוא מלשון "השם אורחותיו", במשמעות של מדידת דרכים[85] – סוברים, שצריך לדייק ולהעריך בדיוק[86] את אופן ההתנהגות של היהודים בהתאם להתנהגותם למעשה – "כלה כמות שהיא" – ובהתאם לכך יש לנהוג בהם. ואילו בית הלל – מלשון[87] "בהלו נרו", המאירים את פנימיותו של כל דבר גם לגבי המעשה בעולם הזה – אומרים, שבפנימיותו כל יהודי הוא טוב, "כלה נאה וחסודה". וההוכחה לכך היא: משל לאדם "שלקח מקח.. מן השוק ישבחנו בעיניו..." – הקדוש־ברוך־הוא לקח את ישראל כ"מקח", ובחר בם, ולכן ברור שהמקח הוא בעצם טוב וקדוש. גם אם בחיצוניותו אין הוא נראה כך, אין משתנה מציאותו האמיתית, ובפנימיותו הוא טוב, כיוון שבודאי בחר ה"חתן" (זה הקב"ה) את המקח, ולכן ברור שזהו "כלה נאה וחסודה"!

אלא שלשם כך נדרש התנאי של "מעורבת עם הבריות", כהמשכה של הגמרא בכתובות: כאשר מעורבים עם הבריות, מכירים ויודעים את המצבים והנסיונות בעולם הזה, אז ברור שיגיעו לאמת, שזוהי "כלה נאה וחסודה".

טו.

ההוראה: קירוב כל יהודי

וזוהי ההוראה לכל אחד: כאשר רואים אצל יהודי אחר ענין בלתי רצוי ח"ו, אפשר לחשוב שהוא במצב של "חגרת או סומא", וכיצד ייתכן שיהיה אתו קשר ומגע? – על כך אומרים בית הלל: מדוע אתה מביט עליו בעיני בשר בלבד? אל תבט אל מראהו! הרי הקדוש־ברוך־הוא בחר בו ולקחו כ"מקח", והוא בודאי "כלה נאה וחסודה". וכיוון שהראו לך פרט פגום זה, עליך להבין, שזה לצורך "בהלו נרו" – לעזור לו להשתפר ולגלות את פנימיותו.

ודוקא באמצעות העבודה בזמן הגלות כשיטת בית הלל, שהרי הלכה כבית הלל[88], ואין לנהוג כשיטת בית שמאי[89], כאשר אין מסתכלים על היהודי כפי שהוא נראה בעיני בשר, אלא מביטים אל פנימיותו, שהיא

---

79) ראה רמב"ם הל' גירושין ספ"ב.

80) ראה מאמר ש"פ בראשית תרנ"ט "כמ"ש בס' ההפרש בין ישראל לעכו"ם.. משא"כ ישראל הם בעצם טוב ומה שיש בהם איזה רע הוא דבר נוסף לבד על העצם כו'".

81) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ג ע' 165 ואילך. ושם גם החילוק דמזבח הנחושת והזהב בישראל.

82) עפ"ז יש לבאר כמה דיוקים בהמימרות דר"א ור"ל – נתבארו בארוכה לקמן ע' 465 ואילך.

83) במדרז"ל בכ"מ. וכל שה"ש מיוסד ע"ז.

84) בהבא לקמן במחלוקת ב"ה וב"ש – ראה לקו"ת ד"ה ת"ר כיצד מרקדין (שה"ש מח, ב ואילך). אלא ששם מבואר הוא לענין כלות הנפש דישראל. עיי"ש.

85) מו"ק ה, סע"א. סוטה ה, ב.

86) דב"ש שרשם מבחי' הגבורות – ראה לקו"ת שם.

87) איוב כט, ג.

88) עירובין יג, ב.

89) דב"ש במקום ב"ה אינה משנה – ברכות לו, רע"ב. וש"נ.

כלה נאה וחסודה, וכאשר כתוצאה מזה עוזרים לכל יהודי לגלות את פנימיותו —

הרי אז זוכים לנישואין[90] של ישראל לקדוש־ברוך־הוא, ואז אפשרית ותתקיים ההלכה כבית שמאי[91], כי "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ"[92], ויראו גם בגילוי ובעיני בשר שכל יהודי — "כלה כמות שהיא" — הוא "כלה נאה וחסודה".

(משיחת כ' מנ"א, תשל"א)

90) שמו"ר ספט"ו.

91) ראה מד"ש לאבות פ"ה מי"ט. מק"מ לזח"א יז, ב. לקו"ת קרח ד"ה ויקח קרח ספ"ד. תוספות חדשים לאבות בתחלתו.

92) זכרי' יג, ב.

המשך ביאור למסכת גיטין ליום שני עמ' ב

והביאו את הבן השני לְקַמֵּיהּ דְּקֵיסָר – לפני הקיסר, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח – עבוד לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אָמַר לְהוּ לא אעבוד, לפי שְׁתָּוּב בַּתּוֹרָה (שם) 'לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי', אַפְקוּהוּ וְקַטְלוּהוּ – הוציאוהו והרגוהו. אַתְיוּהוּ לְאִידָךְ – הביאו את הבן השלישי, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח – עבוד לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אָמַר לְהוּ לא אעבוד, לפי שְׁתָּוּב בַּתּוֹרָה (שמות כב יט) 'זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי

לַה לְבַדּוֹ', אַפְקוּהוּ וְקַטְלוּהוּ – הוציאוהו והרגוהו. אַתְיוּהוּ לְאִידָךְ – הביאו את הבן הרביעי, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח – עבוד לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אָמַר לְהוּ לא אעבוד, לפי שְׁתָּוּב בַּתּוֹרָה (שמות לד יד) 'לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר', אַפְקוּהוּ וְקַטְלוּהוּ – הוציאוהו והרגוהו. אַתְיוּהוּ לְאִידָךְ – הביאו את הבן החמישי, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח – עבוד לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אָמַר לְהוּ לא אעבוד, לפי שְׁתָּוּב בַּתּוֹרָה (דברים ו ד) 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד', אַפְקוּהוּ וְקַטְלוּהוּ – הוציאוהו והרגוהו. אַתְיוּהוּ לְאִידָךְ – הביאו את הבן השישי, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח – עבוד לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אָמַר לְהוּ לא אעבוד, לפי שְׁתָּוּב בַּתּוֹרָה (דברים ד לט) 'וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד', אַפְקוּהוּ וְקַטְלוּהוּ – הוציאוהו והרגוהו. אַתְיוּהוּ לְאִידָךְ – הביאו את הבן השביעי, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח – עבוד לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אָמַר לְהוּ לא אעבוד, לפי שְׁתָּוּב בַּתּוֹרָה (דברים כו יז) 'אֶת ה' הֶאֱמַרְתָּ – ייחדת וְגוֹ' הַיּוֹם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר חֻקָּיו וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְלִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ', ואחר כך נאמר (שם יח) 'וְה' הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָךְ וְלִשְׁמֹר כָּל מִצְוֹתָיו'. כְּבָר נִשְׁבַּעְנוּ לְהַקְדּוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵין אָנוּ מַעֲבִירִין – מחליפין אוֹתוֹ בְּאֵל אַחֵר, וְאַף הוּא נִשְׁבַּע לָנוּ שֶׁאֵין מַעֲבִיר – מחליף אוֹתָנוּ בְּאוּמָּה אַחֶרֶת. אָמַר לֵיהּ קֵיסָר, אינו מבקש שתשתחווה באמת לעבודה זרה, אלא אני אִישְׁדֵּי לָךְ גּוּשְׁפַּנְקָא – אזרוק לך את חותמתי שצורתי מוטבעת בה, וּנְחֵין וְשַׁקְלֵיהּ – ותתכופף ותטלנה, וירא כאילו השתחוית אליה, כִּי הֵיכִי דְּלֵימְרוּ קַבְּיֵל עֲלֵיהּ הַרְמָנָא דְּמַלְכָּא – כדי שיאמרו שקבלת עליך את שלטון המלך לעשות כרצונו, אָמַר לֵיהּ הבן השביעי חָבָל עֲלָךְ קֵיסָר, חָבָל עֲלָךְ קֵיסָר, אם עַל כְּבוֹד עַצְמְךָ אתה חרוש כל כָּךְ, עַל כְּבוֹד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שעלי לחוס ולא לחלל את שמו, אַפְקוּהוּ לְמֵיקְטַלֵיהּ – הוציאוהו להריגה, אָמְרָה לְהוּ אִימֵּיהּ – אמרה להם אמו, יַהֲבוּהוּ נַיְהֲלֵי וְאִינְשַׁקֵיהּ פּוּרְתָּא – תנו לי אותו ואנשקהו מעט. אָמְרָה לוֹ, בְּנִי, לְכוּ וְאִמְרוּ לְאַבְרָהָם אֲבִיכֶם, אַתָּה עֲקַדְתָּ על המִזְבֵּחַ בן אֶחָד, וַאֲנִי עֲקַדְתִּי שבעה בנים על שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת. אַף הִיא עָלְתָה לַגַּג וְנִפְלָה וּמֵתָה, יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה, 'אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה' (תהלים קיג ט).

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר הסיבה שהורגנו כל היום זוֹ מצות מִילָה, שֶׁנִּיתְּנָה – שמצוותה למול את התינוק בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי ללידתו, כשעלול למות ועל זה נאמר הפסוק 'כִּי עָלֶיךָ הָרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, כוונת פסוק זה על אֵלּוּ הַתַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁמִּרְאִין הֲלָכוֹת שְׁחִיטָה בְּעַצְמָן – שמראים על צוארם כיצד צריך לשחוט, דְּאָמַר רַבָּא כָּל מִילֵּי לֵיחֲזֵי אִינִישׁ בְּנַפְשֵׁיהּ – כל דבר יכול אדם להראות על עצמו, בַּר – חוץ מִשְּׁחִיטָה שמא יתקע הסכין בגרונו, וְדָבָר אַחֵר – צרעת וגנעים, שעלולים לבוא עליו כשמראה אותם על עצמו, ועל זה נאמר הפסוק 'כִּי עָלֶיךָ הָרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם'.

רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, כוונת פסוק זה על אֵלּוּ הַתַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמְּמִיתִין עַצְמָן עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה, וּכְדַרְבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ. דְּאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, אֵין דִּבְרֵי תּוֹרָה מִתְקַיְּימִין אֶלָּא בְּמִי שֶׁמְּמִית עַצְמוֹ עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר 'זֹאת הַתּוֹרָה, אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל וְגוֹ'' – והכוונה שהתורה מתקיימת כאשר האדם ממית את עצמו בעבורה באהלי תורה, ועל זה נאמר הפסוק 'כִּי עָלֶיךָ הָרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם'.

אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אַרְבָּעִים סְאָה

המשך ביאור למסכת גיטין ליום שבת קודש עמ' א

מר עוקבא שהיה אב בית דין, כאמור לעיל (ז.). אַדְּהָכִי אֲתָא אִיהוּ לְגַבֵּייהוּ – בינתיים בא גניבא אליהם, אָמַר לְהוּ גניבא, שְׁלָמָא עֲלֵייכוּ מַלְכֵי שְׁלָמָא עֲלֵייכוּ מַלְכֵי – שלום עליכם מלכים, שלום עליכם מלכים. אָמְרוּ לֵיהּ רב הונא ורב חסדא, מְנָא לָךְ דְּרַבָּנָן אִיקְּרוּ מְלָכִים. אָמַר לְהוּ, דִּכְתִיב (משלי ח טו) 'כִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ' וְגוֹ', והיינו על ידי התורה. אָמְרוּ לֵיהּ, וּמְנָא לָךְ דְּכַפְלִינָן שְׁלָמָא לְמַלְכֵי – ומנין לך שכופלים שלום למלכים, שאמרת 'שלום עליכם מלכים' פעמיים. אָמַר לְהוּ, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מִנַּיִן שֶׁכּוֹפְלִין שָׁלוֹם לְמֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (דה"י א' יב יח) 'וְרוּחַ לָבְשָׁה אֶת עֲמָשַׂי רֹאשׁ הַשָּׁלִישִׁים' וְגוֹ' לְךָ דָוִיד וְעִמְּךָ בֶן יִשַׁי שָׁלוֹם שָׁלוֹם לְךָ וְשָׁלוֹם לְעֹזְרֶךָ', הרי שכופלים שלום למלך.

אָמְרֵי לֵיהּ לגניבא, לִיטְעֹם מַר מִידֵי – יטעם מר משהו ויאכל. אָמַר לְהוּ גניבא, הָכִי אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אָסוּר לוֹ לְאָדָם שֶׁיִּטְעֹם כְּלוּם עַד שֶׁיִּתֵּן קודם לכן מַאֲכָל לִבְהֶמְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ' וְהָדַר – ורק אחר כך נאמר 'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ', שיש להקדים בראשונה את הבהמה.

הדרן עלך הניזקין

בראשית כז, כח - ויתן[1] לך האלקים מטל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש

רלח

רמז דברכת יצחק הי' בפסח, וזהו "מטל השמים", דמתחילין לומר אז ברכת "טל" - טלא דבדולחא, ויצחק (בחי' גבורה) נולד בפסח וזהו "ויתן לך האלקים" דוקא

ביום הראשון דפסח הוא בחי' חכמה סתימאה.

כי בפסח נגלה[2] עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם. מלך מלכי המלכים הוא כתר, כי:

מלכים זו"נ. מלכי חו"ב. מלך כתר.

והיינו בחי' ח"ס שבכתר, כמ"ש ובמורא גדול זו גילוי שכינה[3], מורא גדול הוא בחי' יראה עילאה, ומורא גדול הוא לשון זכר, היינו ח"ס ששם גבורה דעתיק, שמשם הוא המורא הגדול.

וזהו שביום הראשון דפסח מתחילין לומר טל, היינו כי ביום הראשון דפסח מאיר ח"ס, ומשם הוא שרש הטל. כי ח"ס הוא בחי' טלא[4] דבדולחא וכו'.

וזהו ג"כ מה שביום א' דפסח יצאו ישראל ממצרים ברכוש גדול, הרכוש היינו הניצוצין דתהו שנפלו בשבירה וירדו למצרים, ומתבררים בח"ס, כידוע דבחכמה איתבררו[5] שקאי על ח"ס. ומאחר שביום א' דפסח האיר בחי' ח"ס, ששם מתבררים הניצוצין דתהו, זהו שלקחו ויצאו ברכוש גדול.

וזהו ג"כ מה שיצחק נולד בפסח, עיין במדרש רבה וירא[6] פנ"ג סוס"ו ובמדרש רבה פקודי פנ"ב[7] ס"ב ע"ש, כי יצחק הוא[8] גבורה דעתיק שבח"ס.

וי"ל זהו ג"כ מה כשבירך יצחק את יעקב בברכת טל כמ"ש ויתן לך האלקים מטל השמים, אכל מקודם, שני גדיי עזים טובים, ולחם, ושתה יין, כמ"ש[9] ותתן את הלחם ואת המטעמים אשר עשתה כו', וכתיב[10] ויבא לו יין וישת. וזה הי' בפסח כי השני גדיי עזים היו לפסח[11] ולחגיגה, והיינו הברכה דטל הוא מח"ס (ולכן כתיב ויתן לך האלקים, שם אלקים[12] דוקא, דהיינו גבורה דעתיק שבח"ס) טלא דבדולחא שזה מתגלה בפסח. והשני גדיי עזים הם כמו הפסח והחגיגה, והלחם הוא הלחם דמצה, והיין הוא היין דהד' כוסות.

לקוטי לוי יצחק, ליקוטים על פסוקי תנ"ך ומאחז"ל עמוד קד

---

1) ראה לקמן סימן רלט, טעם דיצחק ברך ליעקב י"א ברכות.

2) הגדה של פסח פיסקא מצה זו. וראה לקוטי תורה פרשת צו ד"ה להבין מ"ש בהגדה מצה זו כו' ס"ג (יב, ב ואילך). סידור עם דא"ח עמוד רח"צ, ד ואילך.

3) הגדה של פסח פיסקא ביד חזקה.

4) אדרא רבא דף קכח, ב. ראה לקוטי תורה פרשת עקב עמוד יד, ב. וז"ל: הנה ירידת המן ע"י הטל וכתיב מטל השמים וזהו ג"כ לחם מן השמים, ובטל כתיב כי טל אורות שנמשך מבחי' אורות שלמעלה מהכלים... וע"כ לא היה ממנו פסולת ולא כשאר מזון ששרשו משבירת הכלים כי הוא למעלה מבחי' בירורים והוא מבחי' טלא דבדולחא המלובש במו"ס שלמעלה מחכמה דאצילות, וז"ש ועינו כעין הבדולח כו' ועמ"ש מזה ע"פ אכלוהו היום כו'...
וכענין אתעדל"ע שלמעלה מאתעדל"ת שזהו בחי' ומדרגת הטל כמ"ש סד"ה אני ישנה כו', וז"ש בזהר פ' ויקרא (דף י"ז ע"ב) על שאלת איכה תרעה דידי מלה טמירא הוא כו'. ולכן נאמר בו אשר לא ידעון אבותיך שהם חג"ת דאצי' אורות בכלים...
וכפשוטו היינו כי האבות הן בחי' מדות דאצילות, והמן שרשו מחכמה עילאה לכן נאמר אשר לא ידעון אבותיך כי החכמה המתלבשת במדות אינה ערוך לעצמיות חכמה עילאה עמ"ש בד"ה באתי לגני. ע"ש.
(ראה גם ביאורי הזהר להצמח צדק חלק א' עמוד שלח ואילך. המשך תער"ב חלק ב' עמוד א'עא ואילך).

5) "הובא באגרת הקודש סימן כח בשם זוהר הקדוש. וראה עץ חיים שער יח פ"ה, של"ה ד"א, ספר המצוות להצמח צדק מצות מחצית השקל, שם איסור אכילת בעל מום" (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א בספר המאמרים תש"א עמוד 79 ובספר המאמרים תש"ח עמוד 206).

6) וז"ל: ותהר ותלד שרה לאברהם בן למועד אשר דבר אתו אלקים, רב הונא בשם רבי חזקי' בחצות היום נולד, נאמר כאן מועד ונאמר להלן (דברים יז) כבוא השמש מועד צאתך ממצרים. [ופירוש במתנת כהונה: מועד צאתך ממצרים, וכתיב סוף פרשת בא (שמות יב, מא) ויהי בעצם היום הזה הוציא ה' וגו' וע"ש בפירוש הרמב"ן].

7) וז"ל: הקב"ה נתכוין להעמיד המשכן בחדש שנולד בו יצחק אבינו, אמר הקב"ה למשה ביום החודש הראשון תקים את המשכן וכו'.

8) יצחק הוא גבורה וכו', ראה מאמרי אדמו"ר הזקן פרשיות התורה חלק ב' עמוד תקפ, ובהנסמן בהערות שם.

9) בראשית כז, יז.

10) שם פסוק כה.

11) זוהר חלק א' דף קמב עמוד ב. ראה לעיל סימן רכט.

12) ראה תורת מנחם – ספר המאמרים מלוקט חלק א' עמוד שלט ואילך.

אגרות קודש

[כ"ג שבט, תש"כ]

... בתמהון קראתי במכתבו האריכות ע"ד ענינים השייכים לרופא, וכלך מכל חקירות אלו.
וזמן זה יקדישו לת"ת ביר"ש הנגלה והחסידות, ומתוך הנהגה עפמש"כ **תמים** תהי' עם ה"א.

כה, י – ועשו ארון עצי שטים אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קומתו

יב. ענין הארון בעבודת ה':

כל יהודי הוא משכן ומקדש לו ית', כדברי רז"ל[1] הידועים על הכתוב "ועשו לי מקדש **ושכנתי** בתוכם", הרי כשם שבמקדש ישנם "שלשה דיורין" – "עזרה" "קודש" ו"קודש הקדשים"[2] (שבו נמצא הארון) – כך ישנם שלשה דיורין אלו במקדש הפרטי שאצל כל יהודי:

העזרה שבה עמד המזבח החיצון, הוא בעבודה בחינת חיצוניות הלב[3]: "קודש" שבו נמצא מזבח הפנימי – פנימיות הלב; ו"קודש הקדשים", שבו נמצא הארון[4] – פנימיות דפנימיות הלב[5] – יחידה[6]; שעל בחי' זו נאמר "בבואה דבבואה לית להו"[7], ואפילו על דרגות שלמטה מזה הרבה נאמר "וגם בשעת החטא היתה באמנה אתו ית'"[8], שהיא תמיד בשלימות (– נצחי) ואין שייך שמשהו ("אויבים") ישלטו עלי' ויגעו בה[9].

וי"ל שבחינה זו היא ה"משה" שבכל אחד ואחד[10], בדוגמת שהארון (תורה[11]) הוא ענינו של משה, "זכרו תורת משה עבדי"[12].

בזה מובן שבשני הזמנים – זמן המשכן וזמן דלעתיד לבוא – נמצא הארון (פנימיות דפנימיות הלב, בחי' משה) במקומו ובגלוי: דור המדבר הי' דור דעה[13] – כל הדור הי' בדרגתו של משה רבינו שענינו הוא דעת העליון (כמבואר בכתבי האריז"ל[14]); וגם בביאת המשיח (בזמן שבו יקויים מ"ש "ומל **ה"א** את לבבך"[15] – גם הקליפה הדקה[16]) תתגלה "**נקודת** פנימיות הלב", בחי' משה.

משא"כ בזמן מקדש ראשון (בסופו) ומקדש שני (כל זמנו), שאע"פ שגם אז הי' הארון בשלימות ולא נפל בידי אויבים ח"ו – הרי הי' אז בהעלם, "**גנזו** יאשיהו".

יג. עפ"י הנ"ל אפשר גם להסביר, בפנימיות הענינים, מה שהרמב"ם[17] מדייק לקרוא את המשכן – "מקדש **המדבר**" (כי, כידוע, מרמז הרמב"ם בספרו כמה ענינים של קבלה[18] – ועד"ז בענייננו):

בלשון "מקדש **המדבר**" מרומזת המעלה הנ"ל של המשכן (שבו הי' הארון במקומו ובגלוי) – כי פנימיות דפנימיות הלב היא בחינת "מדבר" שבנשמה, שהיא **למעלה** מבחי' "אדם" שבנשמה – "לא ישב אדם שם"[19] למעליותא, מסירות נפש שלמעלה מטעם ודעת[20].

ולכן מצינו גם במשיח בחי' "מאד" שלמעלה מ"אדם": "הנה ישכל עבדי ירום ונשא וגבה מאד"[21] – ש"מאד" (אע"פ ש"מאד הוא אותיות אדם"[22], אבל זהו בצירוף שהוא) מורה על "בחי' בלי גבול כלל"[23] – למעלה מצירוף אדם – אלא **מדבר** דקדושה, כי זוהי דרגת הארון, שיוחזר ע"י משיח למקומו ובגלוי.

יד. ידוע[24] ש"אדם" מורה על ג' הבחינות מחשבה דיבור ומעשה (א' – מחשבה, ד' – דיבור, מ' – מעשה). ועפי"ז נמצא, שבצירוף "מאד", שלמעלה מציור אדם, ההתחלה היא אות מ' – **מעשה**.

הביאור בזה: ענין ה'מסירות נפש' בא לידי ביטוי דוקא בענין המעשה, דנעוץ תחילתן בסופן דוקא; וע"ד המבואר[25] בענין "אין ערוך לך בעולם הזה", שדוקא בעולם הזה הגשמי בא לידי ביטוי ה"אין ערוך" שלמעלה – כן הוא גם בנוגע לה"אין ערוך" שביהודי, שכח ה'מסירות נפש' של פנימיות דפנימיות הלב, ה"אין ערוך" שבנשמה, בא לידי ביטוי דוקא בכח העשי' שלו[26].

וזהו הקשר בין שני הענינים שבמשכן ומקדש שלישי – (א) שהארון הוא במקומו ובגלוי, (ב) חלקי וכלי המשכן ומקדש הגשמיים הם נצחיים –

כי ענין הארון – פנימיות דפנימיות הלב – מתבטא דוקא בענין העשי'; הנצחיות **הגשמית** של חלקי וכלי המקדש.

חידושים וביאורים על הרמב"ם הלכות בית הבחירה חלק ב שיחה ד', סעיפים יב-יד – לקו"ש חלק טז פקודי (ב)

---

1) ר"ח שער האהבה פ"ו ד"ה ושני. של"ה שער האותיות אות ל' (ועוד).

2) אור התורה ויקהל עמוד ב'קצה. ד"ה והוא עומד תרס"ג פ"ב. ד"ה כי הוא יברך ה'ש"ת בתחילתו. ולהעיר מרמב"ם הלכות בית הבחירה פרק א הלכה ה.

3) כידוע דמזבח החיצון ומזבח הפנימי הם חיצוניות ופנימיות הלב – תורת חיים תרומה תמג, א ואילך. אור התורה שם עמוד ב'ריג. דרך מצותיך פו, ב ואילך. ועוד.

4) ראה לקוטי שיחות חלק טז עמוד 198 שהוא דרגא רביעית, עיין שם. וראה לקמן הערה 6.

5) ראה לקוטי תורה תצא (לו, א) דגם בפנימיות הלב יש פנימית דפנימית.

6) להעיר מהמבואר בכ"מ (תורת חיים שם (תמח, א). אור התורה שם (עמוד ב'רט ואילך). דרך מצותיך שם) דארון הוא (נגד בד שבירעיות) בחי' **פנימיות** הכתר, יחידה. וראה גם כן לקוטי תורה נשא (כג, רע"ג) שנשיאת הארון הוא ענין והחמישית לפרעה, התגלות עתיק כו'.

7) יבמות קכב, וש"נ. לקוטי תורה תצא לז, ג ובכ"מ.

8) תניא סוף פרק כד. וראה מקומות שנסמנו בהערה 6 שהארון הוא ענין אהבה מסותרת.

9) דעלי' נאמר (זח"ב קיד, א) אע"ג דאזיל הכא והכא דיוקנא אשתאר בך לעולם – סד"ה תקעו עת"ר. עשר תעשר תש"א פ"ה.

10) תניא ריש פרק מב. וראה בהעלותך יא, כא. ע"ח של"ב פ"א ("בזהר בהעלותך" וצ"ע). שם של"ח פ"ו. ובכ"מ. וראה לקוטי תורה פקודי (ה, סע"ד) דניצוץ משה שבכל אחד ואחד הוא ענין מסירת נפש דאחד בביטול ממש.

11) דאין בארון רק שני (ה)לוחות גו' – מלכים-א ח, ט. דברי הימים-ב ה, י.

12) מלאכי ג, כב. שבת פט, א.

13) ראה ויק"ר פ"ט, א. במדב"ר פי"ט, ג. ועוד.

14) ע"ח שער הכללים פי"א. של"ב שם. שער הפסוקים ר"פ שמות. ובכ"מ.

15) נצבים ל, ו.

16) אגרת הקודש ס"ד – עיין שם בארוכה.

17) הלכות בית הבחירה פרק א הלכה יב.

18) וכהתחלת ספרו יד החזקה "יסוד היסודות ועמוד החכמות" – ר"ת הוי' (שה"ג להחיד"א מע' רמב"ם – בשם ר' דוד הנגיד, נכדו של הרמב"ם). וראה ספר השיחות ה'ש"ת עמוד 41 ובהערה שם. לקוטי שיחות חלק ג עמוד 768 הערה 18.

19) ירמי' ב, ו.

20) ראה לקוטי תורה במדבר ד, ג ואילך. שיר השירים כב, א. כג, סוף עמוד ב ואילך. ועוד. ולהעיר מלקוטי תורה נשא (כג, ריש עמוד ג) דנשיאת הארון הוא ענין "העלאת בחי' התורה שנק' אדם . . לעצמות אור אין־סוף בחי' כי לא אדם הוא כו'".

21) ישעי' נב, יג.

22) תורה אור מו, ד. ע"פ ב"ר פ"ח, ה (ורש"י לב"ר שם).

23) המשך ככה תרל"ז פ"כ.

24) לקוטי תורה בהעלותך לא, ג.

25) המשך תער"ב חלק ב עמוד א'קנא. א'קנח ספר המאמרים תשי"א סוף עמוד 113 ואילך. סוף עמוד 117 ואילך. ועוד.

26) ע"ד משנ"ת (קונטרס עניגה של תורת החסידות סי"ח ואילך) לענין גילוי בחי' יחידה.

◆ יום ראשון כ"ח שבט ◆

כה (א) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:**

א **וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:**

(ב) **דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ־לִי תְּרוּמָה מֵאֵת כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת־תְּרוּמָתִי:**

ב **מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִפְרְשׁוּן קֻדָּמַי אַפְרָשׁוּתָא מִן כָּל גְּבַר דִּיתְרְעֵה לִבֵּהּ תִּסְּבוּן יָת אַפְרָשׁוּתִי:**

יפ"י◄ **וְיִקְחוּ־לִי תְּרוּמָה • לִי, לִשְׁמִי. תְּרוּמָה • הַפְרָשָׁה. יַפְרִישׁוּ לִי מִמָּמוֹנָם נְדָבָה. יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ • לְשׁוֹן נְדָבָה, וְהוּא לְשׁוֹן רָצוֹן טוֹב, פיישנ"ט בְּלַעַ"ז. תִּקְחוּ אֶת־תְּרוּמָתִי • אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: ג' תְּרוּמוֹת אֲמוּרוֹת כָּאן: אַחַת, תְּרוּמַת בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת, שֶׁנַּעֲשׂוּ מֵהֶם הָאֲדָנִים, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּ"אֵלֶּה פְקוּדֵי". וְאַחַת, תְּרוּמַת הַמִּזְבֵּחַ בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת לַקֻּפּוֹת, לִקְנוֹת מֵהֶן קָרְבְּנוֹת צִבּוּר. וְאַחַת, תְּרוּמַת הַמִּשְׁכָּן, נִדְבַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד. י"ג דְּבָרִים הָאֲמוּרִים בָּעִנְיָן, כֻּלָּם הוּצְרְכוּ לִמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן אוֹ לִבְגְדֵי כְהֻנָּה, כְּשֶׁתְּדַקְדֵּק בָּהֶם.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יא, עמ' 315)

וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה (כה, ב)

שְׁנֵי פֵּירוּשִׁים בְּתֵיבַת "תְּרוּמָה": הַפְרָשָׁה וְהָרָמָה. וּשְׁנֵיהֶם עוֹלִים בְּקָנֶה אֶחָד: כְּשֶׁאָדָם מַפְרִישׁ מִכַּסְפּוֹ וּזְהָבוֹ לְדָבָר שֶׁל קְדֻשָּׁה, הוּא מֵרִים אוֹתָם מֵחָמְרִיּוּתָם וְגַשְׁמִיּוּתָם - וּמַעֲלֶה אוֹתָם לְגָבוֹהַּ, לִרוּחָנִיּוּת וְלִקְדֻשָּׁה.

כַּפִּתְגָּם הַיָּדוּעַ שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן: הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ מַשְׁפִּיעַ לְאָדָם גַּשְׁמִיּוּת, וְהָאָדָם עוֹשֶׂה מֵהַגַּשְׁמִיּוּת - רוּחָנִיּוּת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ד, עמ' 1275)

אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ (כה, ב)

יְהוּדִי הַנּוֹדֵב מִמָּמוֹנוֹ לְדָבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה, נוֹתֵן זֹאת בְּכָל הַלֵּב וְעִם כָּל הַלֵּב - "אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ **לִבּוֹ**". צְרִיכִים רַק לְמְצֹא אֶת הַגִּישָׁה הַמַּתְאִימָה לְעוֹרְרוֹ, וְאָז נוֹתֵן כָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי יְכָלְתּוֹ: זָהָב, זָהָב, זֶה כֶּסֶף וְזֶה נְחֹשֶׁת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (נ"פ לקו"ש חט"ז עמ' 287 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

"לִשְׁמָהּ" רַק בִּלְקִיחַת הַגִּזְבָּר

וְיִקְחוּ־לִי תְּרוּמָה

לִי – לִשְׁמִי (כה, ב. ובפרש"י)

וְהֵינוּ, שֶׁצָּרִיךְ לָתֵת אֶת הַתְּרוּמָה בְּכַוָּנָה "לִשְׁמָהּ". וְקָשֶׁה, הֲרֵי הַדִּין לְגַבֵּי תְּרוּמַת הַמִּזְבֵּחַ (דְּבֵיהּ עִסְקִינָן כִּדְפֵרֵשׁ רש"י "ג' תְּרוּמוֹת אֲמוּרוֹת כָּאן") הוּא שֶׁלּוֹקְחִים מֵהַנּוֹתֵן גַּם בְּעַל־כָּרְחוֹ (שֶׁהֲרֵי "מְמַשְׁכְּנִין עַל הַשְּׁקָלִים"), וּכְשֶׁנּוֹתֵן בְּעַל־כָּרְחוֹ וַדַּאי אֵינוֹ מְכַוֵּן לִשְׁמָהּ?

וְיֵשׁ לוֹמַר: דְּבָאֳמֶת הַכַּוָּנָה דְּלִשְׁמָהּ אֵינָהּ דִּין בְּנוֹתֵן הַתְּרוּמָה, כִּי־אִם בִּלְקִיחַת הַגִּזְבָּר, וְכִלְשׁוֹן הַכָּתוּב "וְיִקְחוּ לִי" (וְלֹא "וְיִתְּנוּ לִי"), וְהֵינוּ דְּהַגִּזְבָּר צָרִיךְ לְכַוֵּן לָקַחַת מֵהַנּוֹתֵן לִשְׁמָהּ.

וְהַטַּעַם שֶׁבְּנוֹתְנָה אֵינוֹ נוֹגֵעַ הַכַּוָּנָה דְּלִשְׁמָהּ וְרַק הַגִּזְבָּר צָרִיךְ לָקַחַת לִשְׁמָהּ, יֵשׁ לוֹמַר:

כְּדֵי שֶׁנְּכְסֵי הָאָדָם יִקְדְּשׁוּ וְיֵחָשְׁבוּ כִּנְכְסֵי שָׁמַיִם, צָרִיךְ שְׁנֵי דְּבָרִים: לְהַעֲבִירָם מֵרְשׁוּת הֶדְיוֹט, וּלְהַקְדִּישָׁם לִנְכְסֵי שָׁמַיִם. וְעַל־דֶּרֶךְ לְשׁוֹן הַכָּתוּב "סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב".

וְהִנֵּה, כְּשֶׁהַדָּבָר נִמְצָא עֲדַיִן בִּרְשׁוּת הֶדְיוֹט, אֵינוֹ נוֹגֵעַ כַּוָּנוֹתָיו שֶׁל הַנּוֹתֵן, דְּהָעִקָּר הוּא שֶׁיּוּסַּר מֵרְשׁוּת הֶדְיוֹט, וְלָזֶה לֹא צָרִיךְ כַּוָּנָה כִּי־אִם הַעֲבָרָה בְּפֹעַל מֵרְשׁוּתוֹ. וְלָכֵן בִּנְתִינַת הַתְּרוּמָה אֵינוֹ נוֹגֵעַ הַכַּוָּנָה דְּלִשְׁמָהּ כִּי הָעִקָּר הוּא שֶׁהַתְּרוּמָה תֵּעָבֵר מֵרְשׁוּתוֹ.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(ב) **וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה.** פָּרָשָׁה זוֹ נֶאֱמְרָה בְּתוֹךְ אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁהָיָה מִמַּתַּן תּוֹרָה, וְצִוָּהוּ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְהֵיכָן מַנִּיחָהּ, שֶׁיֵּעָשׂוּ מִשְׁכָּן וּבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים וּבְתוֹכוֹ אָרוֹן, וּבְתוֹךְ הָאָרוֹן לוּחוֹת וְשָׁם תִּשְׁרֶה שְׁכִינָה, וְיִשְׂרָאֵל סָבִיב כְּמוֹ הַמַּלְאָכִים סָבִיב כִּסֵּא הַכָּבוֹד, וּשְׁכִינָה בֵּינֵיהֶם, וְכֵן כָּתוּב (פסוק ח) וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם, כְּמוֹ בְּתוֹךְ הַמַּלְאָכִים, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (תהלים פב ו) אֲמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם, לִהְיוֹת שְׁכִינָתִי (ביניהם) [בֵּינֵיכֶם]: תורה ג

אֲבָל כְּדֵי לְהַקְדִּישׁ אֶת הַחֵפֶץ - שֶׁיְּחַשֵּׁב כְּנִכְסֵי שָׁמַיִם, אָז לֹא מַסְפִּיק הַהוֹצָאָה מֵרְשׁוּת הַהֶדְיוֹט אֶלָּא צָרִיךְ לְהַעֲלוֹתוֹ וּלְהַקְדִּישׁוֹ, וְלָזֶה צָרִיךְ גַּם כַּוָּנָה. וְלָכֵן הַגִּזְבָּר שֶׁמַּעֲבִירוֹ לִרְשׁוּת הַהֶקְדֵּשׁ צָרִיךְ לְכַוֵּן לִשְׁמָהּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש ח"ג עמ' 908 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הַפּוּנָה בִּלְקִיחַת הַצְּדָקָה

וְיִקְחוּ־לִי תְּרוּמָה

לִי – לִשְׁמִי (כה, ב. ובפרש"י)

יְדוּעָה הַקּוּשְׁיָא מַדּוּעַ נֶאֱמַר "וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה", דִּלְכְאוֹרָה הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר "וְיִתְּנוּ לִי תְּרוּמָה"? וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל דֶּרֶךְ הָרֶמֶז, דְּהָא גּוּפָא מַשְׁמִיעֵנוּ הַכָּתוּב, דְּלֹא רַק נְתִינַת הַצְּדָקָה צְרִיכָה לִהְיוֹת "לִשְׁמִי" כִּי־אִם גַּם ה"וְיִקְחוּ לִי" – לְקִיחַת הַצְּדָקָה צְרִיכָה לִהְיוֹת לְשֵׁם הַקָּבָּ"ה.

דְּהִנֵּה זֶה שֶׁהַנּוֹתֵן – הָעָשִׁיר – צָרִיךְ לִתֵּן צְדָקָה "לִשְׁמִי" – לְשֵׁם הַמִּצְוָה, אֵינוֹ חִדּוּשׁ כָּל־כָּךְ. דְּמִכְּיוָן שֶׁהַכֶּסֶף הוּא רְכוּשׁוֹ הַפְּרָטִי, וְהִתְעַנֵּג לְהַשִּׁיגוֹ, הֲרֵי כְּשֶׁנִּפְרָד מֵהַכֶּסֶף וְנוֹתְנוֹ לְזוּלָתוֹ, הֲרֵי זֶה (בְּדֶרֶךְ כְּלָל) בִּשְׁבִיל לְקַיֵּם מִצְוַת צְדָקָה "לִשְׁמִי".

אַף הָעָנִי הַלּוֹקֵחַ אֶת הַצְּדָקָה, הֲרֵי הוּא לוֹקֵחַ לְשֵׁם עַצְמוֹ, לְפַרְנֵס עַצְמוֹ וּבְנֵי בֵּיתוֹ, וְיִתָּכֵן שֶׁלֹּא תִּהְיֶה בָּזֶה כַּוָּנָה "לִשְׁמִי". וְזֶה מַשְׁמִיעֵנוּ הַכָּתוּב שֶׁגַּם הָעָנִי צָרִיךְ לָקַחַת אֶת הַצְּדָקָה לְשֵׁם הַקָּבָּ"ה.

וְהוּא עַל־פִּי הַמְּבֹאָר בְּסה"ק (ראה סה"מ תרכ"ח ד"ה תקעו. ועייג"כ שמו"ר פל"א, ה. תנחומא שם) דְּהַטַּעַם שֶׁבָּרָא הַקָּבָּ"ה אֶת עוֹלָמוֹ בְּאֹפֶן שֶׁהָעֲנִיִּים מְקַבְּלִים אֶת כַּסְפָּם דַּוְקָא מֵהָעֲשִׁירִים הוּא, כִּי אִם הָיָה לְכָלָם אֶת כָּל הַנִּצְרָךְ לָהֶם, לֹא הָיָה בָּעוֹלָם עִנְיַן הַחֶסֶד וְהַצְּדָקָה.

וּלְשֵׁם זֶה צָרִיךְ הָעָנִי לְקַבֵּל אֶת הַצְּדָקָה, לֹא כִּי עַל־יְדֵי־זֶה יִהְיֶה לוֹ פַּרְנָסָתוֹ, אֶלָּא "לִשְׁמִי", דְּעַל־יְדֵי שֶׁהָעָשִׁיר נוֹתֵן לוֹ הַמָּעוֹת מִתְקַיֵּם עִנְיַן הַצְּדָקָה בָּעוֹלָם.

(ג) וְזֹאת֙ הַתְּרוּמָ֔ה אֲשֶׁ֥ר תִּקְח֖וּ מֵאִתָּ֑ם זָהָ֥ב וָכֶ֖סֶף וּנְחֹֽשֶׁת׃

ג וְדָא אַפְרָשׁוּתָא דִּתְפְּבוּן מִנְּהוֹן דַּהֲבָא וְכַסְפָּא וּנְחָשָׁא׃

יח◂ זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת וְגוֹ' • כֻּלָּם בָּאוּ בִּנְדָבָה, אִישׁ אִישׁ מַה שֶּׁנְּדָבוֹ לִבּוֹ, חוּץ מִן הַכֶּסֶף שֶׁבָּא בְּשָׁוֶה, מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל לְכָל אֶחָד. וְלֹא מָצִינוּ בְּכָל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן שֶׁהֵצַרְתָּ שָׁם כֶּסֶף יוֹתֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן לח) **"וְכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה וְגוֹ' בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת וְגוֹ'". וּשְׁאָר הַכֶּסֶף הַבָּא שָׁם בִּנְדָבָה, עֲשָׂאוּהָ לִכְלֵי שָׁרֵת.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (התוועדויות תשמ"ט כרך ב, עמ' 330 ואילך)

זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת (כה, ג)

נֶאֱמַר בְּסִפְרִים שֵׁשׁ כָּאן שְׁלוֹשׁ דְּרָגוֹת בִּנוֹתְנֵי צְדָקָה, כַּמְּרֻמָּז בְּרָאשֵׁי־הַתֵּיבוֹת: 'זָהָב' - זֶה הַנּוֹתֵן בְּרֵיא. 'כֶּסֶף' - (הַנּוֹתֵן רַק) כְּשֵׁשׁ סָפֵנָת פַּחַד. 'נְחֹשֶׁת' - (הַנּוֹתֵן צְדָקָה רַק כְּשֶׁהוּא שְׁכִיב־מְרַע, וְזוֹ הִיא) 'נְתִינַת חוֹלֶה שֶׁאָמַר תְּנוּ'.

וּמֵאַחַר שֶׁצְּדָקָה שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁשִּׁשָּׁה הַדְּרָגוֹת הַלָּלוּ, הֵן בְּעֶצֶם שִׁשָּׁה דְּרָגוֹת בַּשִּׁלּוּחוּת הַכְּלָלִית שֶׁל "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ", לַעֲשׂוֹת אֶת הָעוֹלָם דִּירָה לַקָּבָּ"ה:

"זֶה הַנּוֹתֵן בְּרֵיא" - עֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים שֶׁהִיא עֲבוֹדָה מָשְׁלֶמֶת. "כְּשֵׁשׁ סָפֵנָת פַּחַד" - כְּשֶׁהָאָדָם מְשִׁפָּע מֵהַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר שֶׁבָּעוֹלָם, וְרַק עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַצְּדָקָה פּוֹדֶה אֶת עַצְמוֹ וּמְשִׁתַּחְרֵר מֵהַהַשְׁפָּעָה הַשְּׁלִילִית. "נְתִינַת חוֹלֶה שֶׁאָמַר תְּנוּ" - מַצַּב שֶׁבּוֹ הַנּוֹתֵן מְשִׁפָּע מֵהָעוֹלָם עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁהוּא כְּבָר 'חוֹלֶה'.

לָמְדְנוּ כָּאן, שֶׁגַּם חוֹלֶה יָכוֹל לָתֵת צְדָקָה, וְכָל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, יִהְיֶה מִי שֶׁיִּהְיֶה, יָכוֹל לְהִשְׁתַּתֵּף בִּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, הִיא הַמְּלָאכָה שֶׁל הֲפִיכַת הָעוֹלָם לְמָכוֹן לִשְׁבָתּוֹ יִתְבָּרַךְ.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(ג־ו) **וְזֹאת הַתְּרוּמָה וגו'.** שְׁלֹשָׁה עָשָׂר נְדָבוֹת מוֹנֶה כָּאן שֶׁנָּדְבוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּשְׁכָּן, וּכְנֶגְדָּן מָנָה יְחֶזְקֵאל (טז י״ג) שְׁלֹשָׁה עָשָׂר בְּגָדִים שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְהַלְבִּישׁ יִשְׂרָאֵל לֶעָתִיד (תנחומא ה): **זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת.** וּכְנֶגְדָּן יֵשׁ צְדָקוֹת בָּעוֹלָם, אוֹתָהּ שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה בְּשֶׁהוּא בָּרִיא נָחְשֶׁבֶת לוֹ כְּזָהָב, כְּשֶׁהוּא חוֹלֶה וְנוֹתֵן מֵעַכְשָׁיו נָחְשֶׁבֶת לוֹ כְּכֶסֶף, כְּשֶׁהוּא נוֹתֵן לְאַחַר הַמִּיתָה נָחְשֶׁבֶת לוֹ כִּנְחֹשֶׁת:

דָּבָר אַחֵר, **זָהָב** כְּנֶגֶד מַלְכוּת בָּבֶל, דִּכְתִיב (דניאל ב לח) אַנְתְּ הוּא רֵאשָׁה דִּי דַהֲבָא. **כֶּסֶף** כְּנֶגֶד מַלְכוּת פָּרַס, דִּכְתִיב בְּאוֹתָהּ מַלְכוּת (אסתר ג ט) וַעֲשָׂרֶת אֲלָפִים כִּכַּר כָּסֶף. **נְחוֹשֶׁת** כְּנֶגֶד מַלְכוּת יָוָן הַפְּחוּתָה מִכֻּלָּן. **עוֹרוֹת אֵלִים מְאָדָּמִים** כְּנֶגֶד מַלְכוּת אֱדוֹם. וְאַחַר־כָּךְ **שֶׁמֶן לַמָּאוֹר** כְּנֶגֶד מָשִׁיחַ, דִּכְתִיב בֵּיהּ (תהלים קלב יז) עָרַכְתִּי נֵר לִמְשִׁיחִי (תנחומא ז): תורה ד

(ד) וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים: ד וְתִכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ וּמְעַזֵי:

רש"י◄ **וּתְכֵלֶת** • צֶמֶר צָבוּעַ בְּדַם חִלָּזוֹן, וְצִבְעוֹ יָרֹק (יבמות ד. מנחות מד). **וְאַרְגָּמָן** • צֶמֶר צָבוּעַ מִמִּין צֶבַע שֶׁשְּׁמוֹ אַרְגָּמָן. **וְשֵׁשׁ** • הוּא פִּשְׁתָּן. **וְעִזִּים** • נוֹצָה שֶׁל עִזִּים, לָכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: וּמְעַזֵי, הַבָּא מִן הָעִזִּים וְלֹא עִזִּים עַצְמָן, שֶׁתִּרְגּוּם שֶׁל "עִזִּים" - עִזָּיָא.

(ה) וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שִׁטִּים: ה וּמַשְׁכֵי דְּדְכְרֵי מְסַמְּקֵי וּמַשְׁכֵי סַסְגּוֹנָא וְאָעֵי שִׁטִּין:

רש"י◄ **מְאָדָּמִים** • צְבוּעוֹת הָיוּ אָדֹם לְאַחַר עִבּוּדָן. **תְּחָשִׁים** • (שבת כח) מִין חַיָּה, וְלֹא הָיְתָה אֶלָּא לְשָׁעָה, וְהָרְבֵּה גְּוָנִים הָיוּ לָהּ, לָכֵן מְתֻרְגָּם סַסְגּוֹנָא, שֵׁשׁ וּמִתְפָּאֵר בִּגְוָנִים שֶׁלּוֹ. **וַעֲצֵי שִׁטִּים** • וּמֵאַיִן הָיוּ לָהֶם בַּמִּדְבָּר? פֵּרֵשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא: יַעֲקֹב אָבִינוּ צָפָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁעֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת מִשְׁכָּן בַּמִּדְבָּר, וְהֵבִיא אֲרָזִים לְמִצְרַיִם וּנְטָעָם, וְצִוָּה לְבָנָיו לִטְּלָם עִמָּהֶם כְּשֶׁיֵּצְאוּ מִמִּצְרַיִם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק לא עמוד 146 ואילך) – מתוך 'לקראת שבת'

נָחַמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם

וַעֲצֵי שִׁטִּים:

וּמֵאַיִן הָיָה לָהֶם בַּמִּדְבָּר, פֵּרֵשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא, יַעֲקֹב אָבִינוּ צָפָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁעֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת מִשְׁכָּן בַּמִּדְבָּר, וְהֵבִיא אֲרָזִים לְמִצְרַיִם וּנְטָעָם, וְצִוָּה לְבָנָיו לִטְּלָם עִמָּהֶם כְּשֶׁיֵּצְאוּ מִמִּצְרַיִם (כה, ה. ובפרש"י).

יֵשׁ לְעַיֵּן, הֲרֵי כְּדֵי לְהַשִּׂיג אֲרָזִים לִבְנְיַת הַמִּשְׁכָּן הָיוּ יְכוֹלִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִקְנוֹתָם מִתַּגְּרֵי הָאֻמּוֹת אוֹ לְקַחְתָּם מִיְּעָרוֹת סְמוּכִים, וְאִם כֵּן מַדּוּעַ הָצְרַךְ יַעֲקֹב אָבִינוּ לְהָבִיא אִתּוֹ אֲרָזִים מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלִנְטֹעַ אוֹתָם בְּמִצְרַיִם?

וְיֵשׁ לוֹמַר עַל דֶּרֶךְ הַדְּרוּשׁ, דְּעִנְיָן זֶה פֵּרְשׁוֹ "רַבִּי תַּנְחוּמָא" – מִלְּשׁוֹן "נֶחָמָה". שֶׁעָשָׂה כֵּן יַעֲקֹב אָבִינוּ כְּדֵי לְנַחֵם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִצָּרַת גָּלוּתָם.

דְּכַאֲשֶׁר הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, בְּגָלוּת קָשָׁה בְּיוֹתֵר, עִם גְּזֵרוֹת כְּ"כָל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאוֹרָה תַּשְׁלִיכוּהוּ" וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, הִנֵּה זוּ הָיְתָה נֶחָמָתָם כְּשֶׁרָאוּ אֶת הָאֲרָזִים שֶׁנָּטַע יַעֲקֹב.

דְּאַף שֶׁיָּדְעוּ שֶׁהִטְבִּיחַ לָהֶם הַקָּבָּ"ה – "אָנֹכִי אַעֲלְךָ גַּם עָלֹה" (ויגש מו, ד), אֵין זֶה דּוֹמֶה לָזֶה שֶׁרָאוּ בְּעֵינֵיהֶם שֶׁהִנֵּה יֵשׁ אֲרָזִים שֶׁנָּטַע יַעֲקֹב בְּמִצְרַיִם רַק עַל־מְנַת שֶׁיֵּצְאוּ מִמִּצְרַיִם וְיִקְחוּ אֲרָזִים אֵלּוּ עִמָּהֶם, וְיִבְנוּ בָּהֶם אֶת הַמִּשְׁכָּן.

(ו) שֶׁמֶן לַמָּאֹר בְּשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים: ו מִשְׁחָא לְאַנְהָרוּתָא בּוּסְמַיָּא לְמִשְׁחָא דְּרִבּוּתָא וּלְקְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא:

רש"י◄ **שֶׁמֶן לַמָּאֹר** • שֶׁמֶן זַיִת זָךְ לְהַעֲלוֹת נֵר תָּמִיד. **בְּשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה** • שֶׁנַּעֲשָׂה לִמְשֹׁחַ כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(ה) **וַעֲצֵי שִׁטִּים. [שִׁטִּים]** נוֹטְרִיקוֹן **שְׁלוֹם טוֹבָה יְשׁוּעָה מְחִילָה** (תנחומא י). וּבַמִּדְבָּר הָיוּ שָׁם יְעָרִים גְּדוֹלִים שָׁנָטְלוּ מִשָּׁם אוֹתָן עֵצִים הַקְּרוּיִים **שִׁטִּים,** דִּכְתִיב (במדבר כה א) **וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים,** וְכֵן **וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ** בֶּן נוּן מִן הַשִּׁטִּים (יהושע ב א), וְעַל שֵׁם הַיַּעַר נִקְרָא הַמָּקוֹם שִׁטִּים, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (ישעיה מא יט) אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה וַהֲדַס. וְהוּא עֵץ קַל מְאֹד וְחָלָק, וְתֵדַע שֶׁהוּא קַל, שֶׁהָרֵי אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה קְרָשִׁים, וְאַדְנֵיהֶם תִּשְׁעִים וְשִׁשָּׁה, וְעַמּוּדִים וְאַדְנֵי הֶחָצֵר, וְתֵשַׁע עַמּוּדֵי הַמִּשְׁכָּן, וְחָמֵשׁ שֶׁל מָסָךְ, וְאַרְבַּע שֶׁל פָּרוֹכֶת, וְיִתְדוֹתָם וְאַדְנֵיהֶם, כָּל זֶה מוֹשְׁכִין שְׁמוֹנָה בָּקָר שֶׁנָּתְנוּ לִבְנֵי מְרָרִי כְּמוֹ שֶׁמְּפוֹרָשׁ בְּפָרָשַׁת נָשֹׂא (במדבר ד לא-לב), וְאַף עַל פִּי שֶׁהַקְּרָשִׁים גְּבָהָן עֶשֶׂר וְרָחְבָּן אַמָּה וְחֵצִי וְעָבְיָין אַמָּה, אֲלָא שְׁמַע־מִינָּהּ כִּי עֵץ קַל מְאֹד, וְדוֹמֶה לְעֵץ שֶׁקּוֹרִין מדר"א בְּלַע"ז. וְרַשִׁ"י ז"ל פֵּירֵשׁ שֶׁהַקְּרָשִׁים הָיוּ מְנֻטִּיעוֹת שֶׁנָּטַע יַעֲקֹב בְּבוֹאוֹ לְמִצְרַיִם, וּכְשֶׁיָּצְאוּ נְשָׂאוּם עִמָּהֶם וְעָשׂוּ מֵהֶם קְרָשִׁים, וְזֶהוּ שֶׁיִּיסֵּד הַפַּיָּט וכו'. וְעוֹד אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ שֶׁהִבְרִיחַ הַתִּיכוֹן הָיָה מְמַקְּלוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, כְּמָא דְאָמַר (בראשית לב י) כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה, וְהֵבִיאוֹ לְמִצְרַיִם וּכְשֶׁיָּצְאוּ הֶעֱלוּהוּ (עמו) [עִמָּהֶם]: תורה ו

(ו) **שֶׁמֶן לַמָּאֹר.** תֵּימַהּ, שֶׁכָּל הַפָּרָשָׁה בְּצַרְכֵי בִנְיָן חוּץ מִפְּסוּק זֶה שֶׁהוּא צוֹרֶךְ שֻׁלְחָן גְּבוֹהַּ, וְאֵינוֹ אוֹמֵר חִטִּים לְלֶחֶם

וְהַמִּשְׁכָּן לְקַדְּשׁוֹ, וְהוּצְרְכוּ לוֹ בְּשָׂמִים, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּ"כִי תִשָּׂא". **וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים** • שֶׁהָיוּ מַקְטִירִין בְּכָל עֶרֶב וּבֹקֶר, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּ"וְאַתָּה תְּצַוֶּה". וּלְשׁוֹן "קְטֹרֶת", הַעֲלָאַת קִיטוֹר וְתִמְרוֹת עָשָׁן.

(ז) **אַבְנֵי־שֹׁהַם וְאַבְנֵי מִלֻּאִים לָאֵפֹד וְלַחֹשֶׁן:**

ז אַבְנֵי בוּרְלָא וְאַבְנֵי אַשְׁלְמוּתָא לְשַׁקָּעָא בְּאֵפוֹדָא וּבְחוּשְׁנָא:

רש"י◄ **אַבְנֵי־שֹׁהַם** • שְׁתַּיִם הוּצְרְכוּ שָׁם לְצֹרֶךְ הָאֵפוֹד, הָאָמוּר בְּ"וְאַתָּה תְּצַוֶּה". **מִלֻּאִים** • עַל שֵׁם שֶׁעוֹשִׂין לָהֶם בַּזָּהָב מוֹשָׁב כְּמִין גֻּמָּא, וְנוֹתְנִין הָאֲבָנִים שָׁם לְמַלְאוֹת הַגֻּמָּא, קְרוּיִים אַבְנֵי מִלֻּאִים, וּמְקוֹם הַמּוֹשָׁב קָרוּי מִשְׁבְּצוֹת. **לָאֵפֹד וְלַחֹשֶׁן** • אַבְנֵי הַשֹּׁהַם לָאֵפֹד וְאַבְנֵי הַמִּלֻּאִים לַחֹשֶׁן. וְחֹשֶׁן וְאֵפוֹד מְפֹרָשִׁים בְּ"וְאַתָּה תְּצַוֶּה", וְהֵם מִינֵי תַּכְשִׁיט.

(ח) **וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכָם:**

ח וְיַעְבְּדוּן קֻדָּמַי מִקְדְּשָׁא וְאַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי בֵּינֵיהוֹן:

רש"י◄ **וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ** • וְעָשׂוּ לִשְׁמִי בֵּית קְדֻשָּׁה.

(ט) **כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אֹתְךָ אֶת תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן וְאֶת תַּבְנִית כָּל־כֵּלָיו וְכֵן תַּעֲשׂוּ:**

ט כְּכֹל דִּי אֲנָא מַחֲזֵי יָתָךְ יָת דְּמוּת מַשְׁכְּנָא וְיָת דְּמוּת כָּל מָנוֹהִי וְכֵן תַּעְבְּדוּן:

רש"י◄ **כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ** • (מנחות כט) כָּאן. **אֶת תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן.** הַמִּקְרָא הַזֶּה מְחֻבָּר לַמִּקְרָא שֶׁלְּמַעְלָה הֵימֶנּוּ: "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ". **וְכֵן תַּעֲשׂוּ** • (סנהדרין טז. שבועות יד) לְדוֹרוֹת, אִם יֹאבַד אֶחָד מִן הַכֵּלִים, אוֹ כְּשֶׁתַּעֲשׂוּ לִי כְּלֵי בֵּית עוֹלָמִים, כְּגוֹן שֻׁלְחָנוֹת וּמְנוֹרוֹת וְכִיּוֹרוֹת וּמְכוֹנוֹת שֶׁעָשָׂה שְׁלֹמֹה, כְּתַבְנִית אֵלּוּ תַּעֲשׂוּ אוֹתָם. (תוספתא. שבת צח) וְאִם לֹא הָיָה הַמִּקְרָא מְחֻבָּר לַמִּקְרָא שֶׁלְּמַעְלָה הֵימֶנּוּ, לֹא הָיָה לוֹ לִכְתֹּב "וְכֵן תַּעֲשׂוּ", אֶלָּא 'כֵּן תַּעֲשׂוּ', וְהָיָה מְדַבֵּר עַל עֲשִׂיַּת אֹהֶל מוֹעֵד וְכֵלָיו.

(י) **וְעָשׂוּ אֲרֹן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ:**

י וְיַעְבְּדוּן אֲרוֹנָא דְּאָעֵי שִׁטִּין תַּרְתֵּין אַמִּין וּפַלְגָּא אֻרְכֵּהּ וְאַמְתָא וּפַלְגָּא פְּתָיֵהּ וְאַמְתָא וּפַלְגָּא רוּמֵהּ:

רש"י◄ **וְעָשׂוּ אֲרוֹן** • כְּמִין אֲרוֹנוֹת שֶׁעוֹשִׂים בְּלֹא רַגְלַיִם, עֲשׂוּיִים כְּמִין אַרְגָּז, שֶׁקּוֹרִין אישקרי"ן, יוֹשֵׁב עַל שׁוּלָיו.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

הַפָּנִים וּכְבָשִׁים לַתְּמִידִין וְעֻצִּים לַמַּעֲרָכָה. וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁשִּׁלְשְׁתָּן צוֹרֶךְ בִּנְיָן הֵן, שֶׁמָּן הַמִּשְׁחָה שֶׁבּוֹ נִמְשְׁחוּ וְנִתְקַדְּשׁוּ כָּל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן, וּקְטוֹרֶת נִמִּי שֶׁבֵּן דַּרְכָּהּ מְלָכִים שֶׁמְּבַשְּׂמִין לָהֶם הַבַּיִת קוֹדֶם שֶׁיִּכָּנְסוּ לְתוֹכָהּ, וְכָל־שֶׁכֵּן לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְכֵן מָצִינוּ שֶׁעַל יְדֵי הַקְטוֹרֶת שְׁכִינָה נִרְאֵית דִּכְתִיב (ויקרא טז יג) וְכִסָּה עֲנַן הַקְטֹרֶת, וּכְתִיב (שם פסוק ב) כִּי בֶּעָנָן אֵרָאֶה, וְשֶׁמָּן לַמָּאוֹר שֶׁבֵּן דַּרְכָּהּ הַמְּלָכִים לְהַדְלִיק נֵר לִפְנֵיהֶם קוֹדֶם שֶׁיִּכָּנְסוּ לַבַּיִת. וְאַף עַל גַּב דְּלָאו לְאוֹרָה הוּא צָרִיךְ, מִכָּל־מָקוֹם הוּא כְּבוֹד שֶׁל מַעְלָה: תורה ז

(ז) **אַבְנֵי שֹׁהַם וגו'.** לְצוֹרֶךְ **אֵפוֹד וְחוֹשֶׁן. אַבְנֵי שֹׁהַם לָאֵפוֹד,** וְלָקְחָתָּ אֶת שְׁתֵּי אַבְנֵי שֹׁהַם (להלן כח ט), וּכְתִיב (שם פסוק יב) וְשַׂמְתָּ אֶת שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל כִּתְפֹת הָאֵפֹד. **וְאַבְנֵי מִלּוּאִים לַחוֹשֶׁן** דִּכְתִיב (שם פסוק יז) וּמִלֵּאתָ בוֹ מִלְאַת אֶבֶן וגו'. וְכִי הַאי גַּוְונָא מְצִינוּ הַרְבֵּה מִקְרָאוֹת מִתְפָּרְשִׁים, הַמַּגְבִּיהִי לְשָׁבֶת הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ (תהלים קיג ה־ו). וְעוֹד אַתָּה מוֹצֵא אַבְנֵי שׁוֹהַם לְצוֹרֶךְ הַחוֹשֶׁן, דִּכְתִיב (להלן כח ב) וְהַטּוּר הָרְבִיעִי תַּרְשִׁישׁ וְשֹׁהַם: תורה ח

(י) **וְעָשׂוּ אֲרוֹן.** בְּכוּלְּהוּ כְּתִיב **וְעָשִׂיתָ** וְכָאן כְּתִיב **וְעָשׂוּ,** לְפִי שֶׁהַכֹּל חַיָּיבִין לְהִתְעַסֵּק בּוֹ מִפְּנֵי כְּבוֹד הַתּוֹרָה שֶׁבְּתוֹכוֹ, וְקַל־וָחוֹמֶר לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּנֵי עִירָם מְצוּוִים לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתָּן בְּדֵי לְכַבְּדָם. וְהֵכִי אִיתָא בְּיוֹמָא פֶּרֶק בָּא לוֹ (עב:), **וְעָשׂוּ אֲרוֹן,** מִכָּאן לְתַלְמִיד חָכָם וכו'. **מִבֵּית וּמֵחוּץ תְּצַפֶּנּוּ,** אָמַר רָבָא כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁאֵין תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ אֵינוֹ תַּלְמִיד חָכָם. וְעוֹד צִיָּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְכָל יִשְׂרָאֵל לְהִתְעַסֵּק בּוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּהוּ כֻּלָּן מְקַבְּלִין שְׂכַר הַתּוֹרָה הַמּוּנַּחַת בּוֹ שָׁם (ראה שמו"ר לד ב): תורה יא

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר המאמרים קונטרסים כרך א, עמ' 318)

וְעָשׂוּ אָרוֹן... אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ (כה, י)

מִידוֹת הָאָרוֹן הָיוּ כְּלָלִן חֲצוּיוֹת, כִּי הָאָרוֹן רוֹמֵז לַתּוֹרָה, וְהַתּוֹרָה צְרִיכָה לִפְעֹל בָּאָדָם הַלּוֹמֵד תּוֹרָה - אֶת שְׁבִירַת הָרְגִילוּת וְהַמִּדּוֹת הָרָעוֹת שֶׁלּוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק כו עמוד 175 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

מִצְוַת עֲשִׂיַּת הָאָרוֹן

וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים (כה, י)

בְּהִלְכוֹת בֵּית הַבְּחִירָה כּוֹתֵב הָרַמְבַּ"ם בַּאֲרִיכוּת דִּינֵי עֲשִׂיַּת כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ, הַמְּנוֹרָה, הַמִּזְבֵּחַ, הַשֻּׁלְחָן וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְהִשְׁמִיט דִּינֵי וְצוּרַת עֲשִׂיַּת הָאָרוֹן. וּכְמוֹ כֵן בְּ'סֵפֶר הַמִּצְוֹת' מָנָה עֲשִׂיַּת שְׁאָר הַכֵּלִים בְּמִנְיַן הַמִּצְוֹת (כְּחֵלֶק מִמִּצְוַת־עֲשֵׂה דִּבְנְיַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ), אַךְ אֵינוֹ מַזְכִּיר כְּלָל עֲשִׂיַּת הָאָרוֹן.

וְשַׁקְלָא וְטַרְיָא בָּזֶה בַּאֲרָכָה נוֹשְׁאֵי־כְּלֵי הָרַמְבַּ"ם (ועיין מנ"ח מ"ע צה. פי' הרי"פ פערלא לסהמ"צ לרס"ג בסופו פרשה נב. ועוד).

וְיֵשׁ לוֹמַר בָּזֶה בְּאֹפֶן מְחֻדָּשׁ, דִּלְדַעַת הָרַמְבַּ"ם חִלּוּק דִּין עֲשִׂיַּת הָאָרוֹן מֵעֲשִׂיַּת שְׁאָר הַכֵּלִים. דִּשְׁאָר כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ נַעֲשׂוּ לְשֵׁם הֶעָבוֹדָה בָּהֶם, כְּהַדְלָקַת הַנֵּרוֹת בַּמְּנוֹרָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וּמִפְּנֵי שֶׁהֶעָבוֹדָה בָּהֶם הִיא מִצְוָה לְדוֹרוֹת שֶׁפִּיר נִמְנוּ כְּמִצְוַת־עֲשֵׂה, וְנִכְתְּבוּ דִּינֵיהֶם בְּהִלְכוֹת בֵּית הַבְּחִירָה.

אַךְ הָאָרוֹן אֵין בּוֹ עֲבוֹדָה כְּלָל, אֶלָּא שֶׁעַל־יְדֵי שֶׁנִּמְצָא בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הֲרֵי זֶה פּוֹעֵל שֶׁתִּהְיֶה שָׁם הַשְׁרָאַת הַשְּׁכִינָה. וְהַצִּוּוּי עַל עֲשִׂיָּתוֹ הוּא רַק כְּדֵי לִפְעֹל הַשְׁרָאַת הַשְּׁכִינָה. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסוֹף פָּרָשַׁת עֲשִׂיַּת הָאָרוֹן (כה, כב) דַּעֲשִׂיָּתוֹ הִיא כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה "וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם".

וְהִנֵּה, מָצִינוּ חִלּוּק בֵּין בֵּית עוֹלָמִים וְהַמִּשְׁכָּן (הַמִּשְׁכָּן בַּמִּדְבָּר, מִשְׁכַּן שִׁילֹה וְכַיּוֹ"ב). דִּבְזְמַן שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם הָאָרוֹן הָיָה לַמִּשְׁכָּן דִּין "בָּמָה גְּדוֹלָה" בִּלְבַד (תוספתא זבחים ספי"ג. וראה גם מאירי מגילה ט, ב). מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּבֵית עוֹלָמִים הִנֵּה גַּם לְאַחֲרֵי שֶׁנִּטַּל מִשָּׁם הָאָרוֹן, נִשְׁאֲרָה שְׁכִינָה בַּמָּקוֹם הַהוּא וּקְדֻשָּׁתוֹ קְדֻשַּׁת עוֹלָם (כמ"ש הרמב"ם בסוף פרק ו' מהלכות בית הבחירה).

וּמַעֲתָּה יֵשׁ לוֹמַר, דִּלְאַחַר שֶׁנִּבְנָה בֵּית עוֹלָמִים וְנִקְבְּעָה שָׁם הַקְדָּשָׁה לְעוֹלָם, מִמֵּילָא אֵין הַשְׁרָאַת הַשְּׁכִינָה תְּלוּיָה בָּאָרוֹן, וְאֵין מִצְוָה בַּעֲשִׂיַּת הָאָרוֹן. כִּי כָּל עִקַּר עֲשִׂיָּתוֹ הוּא רַק לִפְעֹל הַשְׁרָאַת הַשְּׁכִינָה כַּנַּ"ל. וְלָכֵן לֹא הֻבִיא הָרַמְבַּ"ם דִּינֵי עֲשִׂיַּת הָאָרוֹן בְּהִלְכוֹת בֵּית הַבְּחִירָה, וְלֹא מְנָאָהּ בְּמִנְיַן הַמִּצְוֹת מִכֵּיוָן שֶׁאֵין בַּעֲשִׂיָּתָהּ מִצְוָה לְדוֹרוֹת. וא"ש.

(יא) **וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר מִבַּית וּמִחוּץ תְּצַפֶּנּוּ וְעָשִׂיתָ עָלָיו זֵר זָהָב סָבִיב:**

יא **וְתָחֻפֵּי יָתֵהּ דְּהַב דְּכִי מִגּוֹ וּמִבָּרָא תְּחַפְּנֵהּ וְתַעְבֵּד עֲלוֹהִי זֵיר דְּדָהַב סְחוֹר סְחוֹר:**

רש"י ◂ **מִבַּית וּמִחוּץ תְּצַפֶּנּוּ •** (יומא עב) שְׁלֹשָׁה אֲרוֹנוֹת עָשָׂה בְּצַלְאֵל: ב' שֶׁל זָהָב וְא' שֶׁל עֵץ, וְד' כְּתָלִים וְשׁוֹלַיִם לְכָל אֶחָד, וּפְתוּחִים מִלְמַעְלָה. נָתַן שֶׁל עֵץ בְּתוֹךְ שֶׁל זָהָב וְשֶׁל זָהָב בְּתוֹךְ שֶׁל עֵץ, וְחִפָּה שְׁפָתוֹ הָעֶלְיוֹנָה בְּזָהָב. נִמְצָא מְצֻפֶּה מִבַּיִת וּמִחוּץ (שם תנחומא. שמות רבה)**.** **זֵר זָהָב •** כְּמִין כֶּתֶר מֻקָּף לוֹ סָבִיב לְמַעְלָה מִשְּׁפָתוֹ, שֶׁעָשָׂה הָאָרוֹן הַחִיצוֹן גָּבֹהַּ מִן הַפְּנִימִי, עַד שֶׁעֲלָה לְמוּל עֲבִי הַכַּפֹּרֶת וּלְמַעְלָה הֵימֶנּוּ מַשֵּׂהוּ. וּכְשֶׁהַכַּפֹּרֶת שׁוֹכֶבֶת עַל עֲבִי הַכְּתָלִים, עוֹלֶה הַזֵּר לְמַעְלָה מִכָּל עֲבִי הַכַּפֹּרֶת כָּל שֶׁהוּא, וְהוּא סִימָן לְכֶתֶר תּוֹרָה.

(יב) **וְיָצַקְתָּ לּוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב וְנָתַתָּה עַל אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הָאֶחָת וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הַשֵּׁנִית:**

יב **וְתַתִּיךְ לֵהּ אַרְבַּע עִזְקָן דְּדָהַב וְתִתֵּן עַל אַרְבַּע זְוָיָתֵהּ וְתַרְתֵּין עִזְקָן עַל סְטָרֵהּ חַד וְתַרְתֵּין עִזְקָן עַל סְטָרֵהּ תִּנְיָנָא:**

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(יא) **וְצִפִּיתָ.** רְאוּי הָיָה הָאָרוֹן לִהְיוֹת זָהָב כֻּלּוֹ, אֶלָּא לְפִי שֶׁיִּהְיֶה נִישָּׂא בַּכָּתֵף וְיִכָּבִיד יוֹתֵר מִדַּאי. וְאַף־עַל־גַּב דְּאָמְרִינַן (סוטה לה.) נוֹשְׂאָיו נוֹשֵׂא, לְפִי שָׁעָה הָיָה. וְקָשְׁיָא לִי, אִם כֵּן לָמָּה נֶעֱנַשׁ עוּזָּא, וְצָרִיךְ עִיּוּן. וְכֵן מָצִינוּ בְּמִזְבֵּחַ הַנְּחֹשֶׁת שֶׁצִּיּוָּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לֶעָשׂוֹת מֵעֲצֵי שִׁטִּים וּלְחַפּוֹת זָהָב (להלן ל א, ג), וְכֵן מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת (להלן כז א־ב), לְפִי שֶׁהָיוּ נוֹשְׂאִין בַּכָּתֵף וְלֹא יַכְבִּיד עַל הַנּוֹשְׂאִים:

וְעָשִׂיתָ עָלָיו זֵר זָהָב. נִרְאֶה שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא לְנוֹי כְּמִין כֶּתֶר, וְהוּא רָמֵז לְכֶתֶר הַתּוֹרָה. וְכֵן מַשְׁמַע בְּיוֹמָא פֶּרֶק בָּא לוֹ (עב.), שָׁלֹשׁ זֵרִין הֵן, זֵר הָאָרוֹן שֶׁהוּא סִימָן לְכֶתֶר הַתּוֹרָה, וְזֵר הַשֻּׁלְחָן סִימָן לְכֶתֶר מַלְכוּת, וְזֵר הַמִּזְבֵּחַ רָמֵז לְכֶתֶר כְּהוּנָּה, כֶּתֶר כְּהוּנָּה בָּא אַהֲרֹן וּנְטָלָהּ, כֶּתֶר מַלְכוּת בָּא דָּוִד וּנְטָלָהּ, כֶּתֶר תּוֹרָה מוּנָּח וְעוֹמֵד וְכָל שֶׁרוֹצֶה לִיטּוֹל יָבוֹא וְיִטּוֹל: תורה יב

רס"י ◂ **וְיַצַקְתָּ • לְשׁוֹן הַתָּכָה, כְּתַרְגּוּמוֹ. פַּעֲמֹתָיו • כְּתַרְגּוּמוֹ: זְוָיָתֵהּ, וּבְזָוִיוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת סָמוּךְ לַכַּפֹּרֶת, הָיוּ נְתוּנִים שְׁתַּיִם מִכָּאן וּשְׁתַּיִם מִכָּאן לְרָחְבּוֹ שֶׁל אָרוֹן, וְהַבַּדִּים נְתוּנִים בָּהֶם, וְאָרְכּוֹ שֶׁל אָרוֹן מַפְסִיק בֵּין הַבַּדִּים אַמָּתַיִם וָחֲצִי בֵּין בַּד לְבַד, שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם הַנּוֹשְׂאִים אֶת הָאָרוֹן מְהַלְכִין בֵּינֵיהֶם, וְכֵן מְפֹרָשׁ בִּ'מְנָחוֹת' בְּפֶרֶק "שְׁתֵּי הַלֶּחֶם". וְשִׂתָּ טַבָּעֹת עַל צַלְעוֹ הָאֶחָת • הֵן הֵן הַד' טַבָּעוֹת שֶׁבְּתְחִלַּת הַמִּקְרָא, וּפֵרַשׁ לְךָ הֵיכָן הָיוּ, וְהַוְיִ"ו זוֹ יְתֵרָה הִיא, וּפִתְרוֹנוֹ כְּמוֹ "שְׁתֵּי טַבָּעוֹת", וְיֵשׁ לְךָ לְיַשְּׁבָהּ כֵּן: וְשִׂתָּ מִן הַטַּבָּעוֹת הָאֵלּוּ עַל צַלְעוֹ הָאֶחָת. צַלְעוֹ • צִדּוֹ.**

(יג) וְעָשִׂיתָ בַדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב:

יג וְתַעְבֵּד אַרְיְחֵי דְּאָעֵי שִׁטִּין וְתַחֲפֵי יָתְהוֹן דַּהֲבָא:

רס"י ◂ **בַּדֵּי • מוֹטוֹת.**

(יד) וְהֵבֵאתָ אֶת־הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת עַל צַלְעֹת הָאָרֹן לָשֵׂאת אֶת־הָאָרֹן בָּהֶם:

יד וְתָעֵל יָת אַרְיְחַיָּא בְּעִזְקָתָא עַל סְטְרֵי אֲרוֹנָא לְמִטַּל יָת אֲרוֹנָא בְּהוֹן:

(טו) בַּטַּבָּעֹת הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים לֹא יָסֻרוּ מִמֶּנּוּ:

טו בְּעִזְקָתָא דַּאֲרוֹנָא יְהוֹן אַרְיְחַיָּא לָא יְעַדּוּן מִנֵּהּ:

רס"י ◂ **לֹא יָסֻרוּ מִמֶּנּוּ • (יומא שם) לְעוֹלָם.**

(טז) וְנָתַתָּ אֶל־הָאָרֹן אֵת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ:

טז וְתִתֵּן בַּאֲרוֹנָא יָת סַהֲדוּתָא דִּי אֶתֵּן לָךְ:

רס"י ◂ **וְנָתַתָּ אֶל־הָאָרֹן • כְּמוֹ: בָּאָרוֹן. הָעֵדֻת • הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא לְעֵדוּת בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם, שְׁצִוִּיתִי אֶתְכֶם מִצְוֹת הַכְּתוּבוֹת בָּהּ.**

◆ יום שני כ"ט שבט ◆

(יז) וְעָשִׂיתָ כַּפֹּרֶת זָהָב טָהוֹר אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכָּהּ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבָּהּ:

יז וְתַעְבֵּד כַּפֻּרְתָּא דְּדַהֲב דְּכִי תַּרְתֵּין אַמִּין וּפַלְגָּא אֻרְכַּהּ וְאַמְתָּא וּפַלְגָּא פְּתָיַהּ:

רס"י ◂ **כַּפֹּרֶת • כִּסּוּי עַל הָאָרוֹן, שֶׁהָיָה פָּתוּחַ מִלְמַעְלָה, וּמַנִּיחוֹ עָלָיו כְּמִין דַּף. אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכָּהּ • כְּאָרְכּוֹ שֶׁל אָרוֹן, וְרָחְבָּהּ כְּרָחְבּוֹ שֶׁל אָרוֹן, וּמֻנַּחַת עַל עֶבְיֵי הַכְּתָלִים אַרְבָּעְתָּם. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נָתַן שִׁעוּר לְעָבְיָהּ, פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁהָיָה עָבְיָהּ טֶפַח** (סוכה ה).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יא עמ' 164)

שֶׁהָיָה עָבְיָהּ טֶפַח (רש"י כה, יז) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מָה רָאָה רַשִׁ"י לְפָרֵשׁ שִׁעוּר עֹבִי הַכַּפֹּרֶת. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַקְּשָׁה לוֹ: מַדּוּעַ נֶאֱמַר לְעֵיל (פסוק י) "**וְעָשׂוּ** אָרוֹן", בְּנִגּוּד לְמַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּשֹׁאָר הַכֵּלִים "**וְעָשִׂיתָ**". וּמְתָרֵץ, שֶׁעִבְּי הַכַּפֹּרֶת הָיָה טֶפַח, וְאֵין בְּכֹחוֹ שֶׁל אָדָם אֶחָד לַעֲבֹד וְלַעֲשׂוֹת חֻתִּיכַת זָהָב רַבַּת־מִשְׁקָל כָּזֶה.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(טו) **לֹא יָסֻרוּ מִמֶּנּוּ.** מִפְּנֵי קְדוּשַׁת הָאָרוֹן לֹא רָצָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁיִּמָּשְׁמְשׁוּ בּוֹ לְהָסִיר הַבַּדִּים וּלְהַכְנִיסָם בַּטַּבָּעוֹת, אֲבָל כְּשֶׁבָּאִין לְנָשְׂאוֹ מַחֲזִיקִין בָּרְאשֵׁי הַבַּדִּים וְנוֹשְׂאִין, וּכְשֶׁמַּנִּיחִין אוֹתוֹ הוֹלְכִין לָהֶם מִיָּד מֻחְמֶמֶת אֵימַת הַקְּדוּשָׁה. וְהָכִי פֵּירוּשָׁא דִּקְרָא, **בְּטַבְּעוֹת הָאָרוֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים,** שֶׁיְּשִׂימֵם מֹשֶׁה וְיִקְבְּעֵם שָׁם, כְּדִכְתִיב בְּפָרָשַׁת וַתֻּכַל (להלן מ כ), וּכְשֶׁיּוּשְׁמוּ שָׁם **לֹא יָסוּרוּ מִמֶּנּוּ:** תורה טז

(טז) **וְנָתַתָּ אֶל הָאָרֹן.** אֵין זֶה עִיקַּר הַצִּיווּי, דְּהָא כְּתִיב לְמַטָּה (פסוק כא) וְאֶל הָאָרֹן תִּתֵּן אֶת הָעֵדֻת, אֶלָּא לִיתֵּן טַעַם מִפְּנֵי מָה **לֹא יָסוּרוּ מִמֶּנּוּ,** כְּדֵי שֶׁלֹּא יְמַשְׁמְשׁוּ בּוֹ כִּי צָרִיךְ לִיתֵּן בּוֹ אֶת הָעֵדוּת וְיִהְיֶה קָדוֹשׁ: תורה יז

(יח) וְעָשִׂיתָ שְׁנַיִם כְּרֻבִים זָהָב מִקְשָׁה תַּעֲשֶׂה אֹתָם מִשְׁנֵי קְצוֹת הַכַּפֹּרֶת:

יח וְתַעְבֵּד תְּרֵין כְּרוּבִין דְּדָהָב נְגִיד תַּעְבֵּד יָתְהוֹן מִתְּרֵין סְטָרֵי כַּפֻּרְתָּא:

רש"י ◂ **כְּרֻבִים** • דְּמוּת פַּרְצוּף תִּינוֹק לָהֶם. **מִקְשָׁה תַּעֲשֶׂה** • שֶׁלֹּא תַּעֲשֶׂם בִּפְנֵי עַצְמָם וּתְחַבְּרֵם בְּרָאשֵׁי הַכַּפֹּרֶת לְאַחַר עֲשׂיָתָם כְּמַעֲשֵׂה צוֹרְפִים, שֶׁקּוֹרִין שולדרי"ן, אֶלָּא הַטֵּל זָהָב הַרְבֵּה בְּתְחִלַּת עֲשׂיַת הַכַּפֹּרֶת וְהַכֵּה בְּפַטִּישׁ וּבְקַרְנָס בָּאֶמְצַע, וְרָאשִׁין בּוֹלְטִין לְמַעְלָה, וְצַיֵּר הַכְּרוּבִים בִּבְלִיטַת קְצוֹתָיו. **מִקְשָׁה** • בטדי"ן בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ (דניאל ה' ו') "דָּא לְדָא נָקְשָׁן". **קְצוֹת הַכַּפֹּרֶת** • רָאשֵׁי הַכַּפֹּרֶת.

(יט) וַעֲשֵׂה כְרוּב אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה וּכְרוּב־אֶחָד מִקָּצֶה מִזֶּה מִן־הַכַּפֹּרֶת תַּעֲשׂוּ אֶת־הַכְּרֻבִים עַל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו:

יט וְתַעְבֵּד כְּרוּבָא חַד מִסְּטָרָא מִכָּא וּכְרוּבָא חַד מִסְּטָרָא מִכָּא מִן כַּפֻּרְתָּא תַּעְבְּדוּן יָת כְּרוּבַיָּא עַל תְּרֵין סְטָרוֹהִי:

רש"י ◂ **וַעֲשֵׂה כְרוּב אֶחָד מִקָּצָה** • שֶׁלֹּא תֹּאמַר שְׁנֵי כְרוּבִים לְכָל קָצֶה וְקָצֶה. לְכָךְ הוּצְרַךְ לְפָרֵשׁ: "כְּרוּב אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה". **מִן הַכַּפֹּרֶת** • עֲצָמָהּ תַּעֲשֶׂה אֶת הַכְּרוּבִים, זֶהוּ פֵּרוּשׁוֹ שֶׁל "מִקְשָׁה תַּעֲשֶׂה אוֹתָם", שֶׁלֹּא תַּעֲשֵׂם בִּפְנֵי עַצְמָם וּתְחַבְּרֵם לַכַּפֹּרֶת.

(כ) וְהָיוּ הַכְּרֻבִים פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם לְמַעְלָה סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל־הַכַּפֹּרֶת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל־אָחִיו אֶל־הַכַּפֹּרֶת יִהְיוּ פְּנֵי הַכְּרֻבִים:

כ וִיהוֹן כְּרוּבַיָּא פָּרִישָׂן כְּנָפַיִם לְעֵלָּא מְטַלְּלִין בִּכְנָדֵיהוֹן עַל כַּפֻּרְתָּא וְאַפֵּיהוֹן חַד לְקֳבֵל חַד לְקֳבֵל כַּפֻּרְתָּא יְהוֹן אַפֵּי כְרוּבַיָּא:

רש"י ◂ **פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם** • שֶׁלֹּא תַּעֲשֶׂה כַּנְפֵיהֶם שׁוֹכְבִים, אֶלָּא פְּרוּשִׁים וּגְבֹהִים לְמַעְלָה אֵצֶל רָאשֵׁיהֶם, שֶׁיְּהֵא י' טְפָחִים בֶּחָלָל שֶׁבֵּין הַכְּנָפַיִם לַכַּפֹּרֶת, כִּדְאִיתָא בְּ"סֵכָה" (דף ה').

(כא) וְנָתַתָּ אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל־הָאָרֹן מִלְמָעְלָה וְאֶל־הָאָרֹן תִּתֵּן אֶת־הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ:

כא וְתִתֵּן יָת כַּפֻּרְתָּא עַל אֲרוֹנָא מִלְעֵלָּא וּבַאֲרוֹנָא תִּתֵּן יָת סַהֲדוּתָא דִּי אֶתֵּן לָךְ:

רש"י ◂ **וְאֶל הָאָרֹן תִּתֵּן אֶת הָעֵדֻת** • לֹא יָדַעְתִּי לָמָּה נִכְפַּל, שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר: "וְנָתַתָּ אֶל הָאָרֹן אֵת הָעֵדֻת"? וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁבָּא לְלַמֵּד שֶׁבְּעוֹדוֹ אָרוֹן לְבַדּוֹ בְּלֹא כַּפֹּרֶת, יִתֵּן תַּחְלָה אֶת הָעֵדֻת לְתוֹכוֹ, וְאַחַר־כָּךְ יִתֵּן אֶת הַכַּפֹּרֶת עָלָיו. וְכֵן מָצִינוּ, כְּשֶׁהִקִּים אֶת הַמִּשְׁכָּן נֶאֱמַר: (לקמן מ) "וַיִּתֵּן אֶת הָעֵדוּת אֶל הָאָרוֹן", וְאַחַר־כָּךְ: "וַיִּתֵּן אֶת הַכַּפֹּרֶת עַל הָאָרוֹן מִלְמָעְלָה".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (יעויין בארוכה לקו"ש ח"ד עמ' 1346 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הַקֶּשֶׁר בֵּין יִשְׂרָאֵל לְהַקָּבָ"ה

וְנָתַתָּ אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל־הָאָרֹן מִלְמָעְלָה וְאֶל־הָאָרֹן תִּתֵּן אֶת־הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ: (כה, כא)

נָחְלְקוּ רַשִׁ"י וְהָרַמְבַּ"ן בְּגֶדֶר הַכַּפֹּרֶת, דִּלְרַשִׁ"י הַכַּפֹּרֶת הִיא כְּלִי בִּפְנֵי־עַצְמוֹ, וְלָכֵן מְפָרֵשׁ פָּסוּק זֶה "שֶׁבְּעוֹדוֹ אָרוֹן לְבַדּוֹ בְּלֹא כַּפֹּרֶת, יִתֵּן תְּחִלָּה הָעֵדוּת לְתוֹכוֹ וְאַחַר־כָּךְ יִתֵּן אֶת הַכַּפֹּרֶת עָלָיו", אֲבָל לְהָרַמְבַּ"ן הַכַּפֹּרֶת הִיא חֵלֶק מֵהָאָרוֹן, וְכִלְשׁוֹנוֹ "אָרוֹן יִקָּרֵא גַּם בִּהְיוֹת הַכַּפֹּרֶת עָלָיו" (ועיין שם איך מפרש הפסוק).

וְנִפְקָא־מִינָהּ הֵאִם בְּשָׁעַת עֲשִׂיַּת הַכַּפֹּרֶת הָיוּ צְרִיכִים לְכַוֵּן לְשֵׁם עֲשִׂיַּת הָאָרוֹן אוֹ לְשֵׁם עֲשִׂיַּת כַּפֹּרֶת.

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה ע"פ פְּנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים:

תָּכְלִית הַמִּשְׁכָּן וְהָאָרוֹן שֶׁבּוֹ, הָיָה כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה "וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם" שֶׁה'־יִתְבָּרַךְ יִשְׁכֹּן בְּתוֹכְכֵי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל, וְהַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ שְׁרוּיָה שְׁכִינָה הָיְתָה כִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב "וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים", מֵעַל הַכַּפֹּרֶת.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(כ) **פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם לְמַעְלָה.** מֵרָאשֵׁיהֶם, דֶּרֶךְ עֲנָוָה וְיִרְאָה: **אֶל הַכַּפֹּרֶת.** שֶׁפְּנֵיהֶם הָיוּ כְּפוּפִין לְמַטָּה לְצַד הַכַּפּוֹרֶת: תורה כא

אָמְנָם כְּדֵי שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַרְגִּישׁוּ אֶת הַשְּׁרָאַת הַשְּׁכִינָה שֶׁבֵּינֵיהֶם זֶהוּ רַק עַ"י הַתּוֹרָה, וְלָכֵן מְפָרֵשׁ הָרַמְבַּ"ן שֶׁהַכַּפֹּרֶת שָׁשָׁם שָׁרְתָה שְׁכִינָה הָיְתָה חֵלֶק מֵהָאָרוֹן שֶׁשָּׁם הָיוּ שְׁנֵי לוּחוֹת הַבְּרִית, הַתּוֹרָה. כִּי רַק ע"י הַתּוֹרָה מַרְגִּישִׁים אֶת הַשְּׁרָאַת הַשְּׁכִינָה. אַךְ בֶּאֱמֶת הַקָּבָ"ה שׁוֹרֶה בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל גַּם אִם אֵינָם לוֹמְדִים תּוֹרָה (אַף שֶׁאָז אֵינָם מַרְגִּישִׁים אֶת הַשְּׁרָאַת הַשְּׁכִינָה), כִּי הַקֶּשֶׁר הַפְּנִימִי שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְקוּב"ה הוּא לְמַעְלָה מֵהַתּוֹרָה, כְּמַאֲמַר חז"ל "יִשְׂרָאֵל קֶדְמוּ לַתּוֹרָה", וְלָכֵן מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁהַכַּפֹּרֶת שֶׁשָּׁם שָׁרְתָה הַשְּׁכִינָה הִיא כְּלִי בִּפְנֵי־עַצְמוֹ, וְהִיא לְמַעְלָה מֵהָאָרוֹן שֶׁשָּׁם הָיוּ הַלּוּחוֹת - הַתּוֹרָה.

(כב) וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל־אֲרֹן הָעֵדֻת אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתְךָ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

כב וְאֶזְמַן מֵימְרִי לָךְ תַּמָּן וֶאֱמַלֵּל עִמָּךְ מֵעִלָּוֵי כַּפֻּרְתָּא מִבֵּין תְּרֵין כְּרוּבַיָּא דִּי עַל אֲרוֹנָא דְּסַהֲדוּתָא יָת כָּל דִּי אֶפְקֵד יָתָךְ לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

רש"י◄ **וְנוֹעַדְתִּי** • כְּשֶׁאֶקְבַּע מוֹעֵד לְךָ לְדַבֵּר עִמְּךָ, אוֹתוֹ מָקוֹם אֶקְבַּע לַמּוֹעֵד שָׁאָבֹא שָׁם לְדַבֵּר אֵלֶיךָ. **וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת** • וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר: (ויקרא א) "וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר", זֶה הַמִּשְׁכָּן מִחוּץ לַפָּרֹכֶת. נִמְצְאוּ שְׁנֵי כְּתוּבִים מַכְחִישִׁים זֶה אֶת זֶה. בָּא הַכָּתוּב הַשְּׁלִישִׁי וְהִכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם: (במדבר ז) "וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מְדַבֵּר אֵלָיו מֵעַל הַכַּפֹּרֶת וְגוֹ'", מֹשֶׁה הָיָה נִכְנָס לַמִּשְׁכָּן, וְכֵיוָן שֶׁבָּא בְּתוֹךְ הַפָּתַח, קוֹל יוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם לְבֵין הַכְּרוּבִים, וּמִשָּׁם יוֹצֵא וְנִשְׁמָע לְמֹשֶׁה בְּאֹהֶל מוֹעֵד. **וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתְךָ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** • חֲרִי רַ"ו זוֹ יִתְרָה וּטְפֵלָה, וְכָמוֹהוּ הַרְבֵּה בַּמִּקְרָא, וְכֹה תִּפְתֹּר: "וְאֵת אֲשֶׁר אֲדַבֵּר עִמְּךָ שָׁם", אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתְךָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הוּא.

(כג) וְעָשִׂיתָ שֻׁלְחָן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ׃

כג וְתַעְבֵּד פָּתוֹרָא דְּאָעֵי שִׁטִּין תַּרְתֵּין אַמִּין אֻרְכֵּהּ וְאַמְּתָא פְּתָיֵהּ וְאַמְּתָא וּפַלְגָּא רוּמֵהּ׃

רש"י◄ **קֹמָתוֹ** • גֹּבַהּ רַגְלָיו עִם עֲבִי הַשֻּׁלְחָן (פסחים קט)◆

(כד) וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר וְעָשִׂיתָ לּוֹ זֵר זָהָב סָבִיב׃

כד וְתַחַפֵּי יָתֵהּ דְּהַב דְּכִי וְתַעְבֵּד לֵהּ זֵיר דְּדָהַב סְחוֹר סְחוֹר׃

רש"י◄ **זֵר זָהָב** • סִימָן לְכֶתֶר מַלְכוּת, שֶׁהַשֻּׁלְחָן שָׁם עֹשֶׁר וּגְדוּלָּה, כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים: 'שֻׁלְחַן מְלָכִים'◆

(כה) וְעָשִׂיתָ לּוֹ מִסְגֶּרֶת טֹפַח סָבִיב וְעָשִׂיתָ זֵר־זָהָב לִמְסִגְּרָתוֹ סָבִיב׃

כה וְתַעְבֵּד לֵהּ גַּדְנָפָא רוּמֵהּ פִּשְׁפָּא סְחוֹר סְחוֹר וְתַעְבֵּד זֵיר דְּדָהַב לְגַדְנְפֵהּ סְחוֹר סְחוֹר׃

רש"י◄ **מִסְגֶּרֶת** • כְּתַרְגּוּמוֹ: גַּדְנָפָא, וְנֶחְלְקוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בַּדָּבָר. יֵשׁ אוֹמְרִים: לְמַעְלָה הָיְתָה, סָבִיב לַשֻּׁלְחָן, כְּמוֹ לְבַזְבֵּזִין שֶׁבִּשְׁפַת שֻׁלְחַן שָׂרִים. וְיֵשׁ אוֹמְרִים לְמַטָּה הָיְתָה תְּקוּעָה מֵרֶגֶל לָרֶגֶל, בְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַשֻּׁלְחָן, וְדַף הַשֻּׁלְחָן שׁוֹכֵב עַל אוֹתָהּ מִסְגֶּרֶת. **וְעָשִׂיתָ זֵר־זָהָב לִמְסִגַּרְתּוֹ** • הוּא זֵר הָאָמוּר לְמַעְלָה, וּפֵרַשׁ לְךָ כָּאן שֶׁעַל הַמִּסְגֶּרֶת הָיְתָה.

(כו) וְעָשִׂיתָ לּוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב וְנָתַתָּ אֶת־הַטַּבָּעֹת עַל אַרְבַּע הַפֵּאֹת אֲשֶׁר לְאַרְבַּע רַגְלָיו׃

כו וְתַעְבֵּד לֵהּ אַרְבַּע עִזְקִן דְּדָהָב וְתִתֵּן יָת עִזְקָתָא עַל אַרְבַּע זְוָיָתָא דִּי לְאַרְבַּע רַגְלוֹהִי׃

(כז) לְעֻמַּת הַמִּסְגֶּרֶת תִּהְיֶיןָ הַטַּבָּעֹת לְבָתִּים לְבַדִּים לָשֵׂאת אֶת־הַשֻּׁלְחָן׃

כז לָקֳבֶל גַּדְנָפָא יְהוֹן עִזְקָתָא לְאַתְרָא לַאֲרִיחָיָא לְמִטַּל יָת פָּתוֹרָא׃

רש"י◄ **לְעֻמַּת הַמִּסְגֶּרֶת תִּהְיֶיןָ הַטַּבָּעֹת** • בָּרַגְלַיִם תְּקוּעוֹת כְּנֶגֶד רָאשֵׁי הַמִּסְגֶּרֶת. **לְבָתִּים לְבַדִּים** • אוֹתָן טַבָּעוֹת יִהְיוּ בָּתִּים לְהַכְנִיס בָּהֶן הַבַּדִּים. **לְבָתִּים** • לְצֹרֶךְ בָּתִּים. **לְבַדִּים** • כְּתַרְגּוּמוֹ: לַאֲתָרָא לַאֲרִיחָיָא.

(כה) וְעָשִׂיתָ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב וְנִשָּׂא־בָם אֶת־הַשֻּׁלְחָן:

כה וְתַעְבֵּד יָת אַרְיַחָיָא דְּאָעֵי שִׁטִּין וְתַחֲפֵי יָתְהוֹן דַּהֲבָא וְיהוֹן נָטְלִין בְּהוֹן יָת פָּתוֹרָא:

רש״י ◂ **וְנִשָּׂא־בָם** • לְשׁוֹן נִפְעַל, יִהְיֶה נִשָּׂא בָּם אֶת הַשֻּׁלְחָן.

(כו) וְעָשִׂיתָ קְעָרֹתָיו וְכַפֹּתָיו וּקְשׂוֹתָיו וּמְנַקִּיֹתָיו אֲשֶׁר יֻסַּךְ בָּהֶן זָהָב טָהוֹר תַּעֲשֶׂה אֹתָם:

כו וְתַעְבֵּד מָגִיסוֹהִי וּבָזִכוֹהִי וְקַסָּוָתֵהּ וּמְכֵילָתֵהּ דִּיתְנַסַּךְ בְּהֶן דְּהַב דְּכִי תַּעְבֵּד יָתְהוֹן:

רש״י ◂ **וְעָשִׂיתָ קְעָרֹתָיו וְכַפֹּתָיו** • קְעָרוֹתָיו, זֶה הַדְּפוּס, שֶׁהָיָה עָשׂוּי כִּדְפוּס הַלֶּחֶם, וְהַלֶּחֶם הָיָה עָשׂוּי כְּמִין תֵּבָה פְּרוּצָה מִשְּׁתֵּי רוּחוֹתֶיהָ. שׁוּלַיִם לוֹ לְמַטָּה וְקוֹפֵל מִכָּאן וּמִכָּאן כְּלַפֵּי מַעְלָה כְּמִין כְּתָלִים, וּלְכָךְ קָרוּי לֶחֶם הַפָּנִים, שֶׁיֵּשׁ לוֹ פָּנִים רוֹאִין לְכָאן וּלְכָאן, לְצַדֵּי הַבַּיִת מִזֶּה וּמִזֶּה, נוֹתֵן אָרְכּוֹ לָרָחְבּוֹ שֶׁל שֻׁלְחָן וּכְתָלָיו זְקוּפִים כְּנֶגֶד שְׁפַת הַשֻּׁלְחָן, וְהָיָה עָשׂוּי לוֹ דְּפוּס זָהָב וּדְפוּס בַּרְזֶל. בְּשֶׁל בַּרְזֶל הוּא נֶאֱפֶה, וּכְשֶׁמּוֹצִיאוֹ מִן הַתַּנּוּר, נוֹתְנוֹ בְּשֶׁל זָהָב עַד לְמָחָר בְּשַׁבָּת שֶׁמְּסַדְּרוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן, וְאוֹתוֹ דְּפוּס קָרוּי קְעָרָה. **וְכַפֹּתָיו** • הֵן בָּזִיכִין שֶׁנּוֹתְנִין בָּהֶם לְבוֹנָה. וּשְׁתַּיִם הָיוּ לִשְׁנֵי קוֹמְצֵי לְבוֹנָה שֶׁנּוֹתְנִין עַל שְׁתֵּי הַמַּעֲרָכוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְנָתַתָּ עַל הַמַּעֲרֶכֶת לְבוֹנָה זַכָּה״. **וּקְשׂוֹתָיו** • הֵן כְּמִין חֲצָאֵי קָנִים חֲלוּלִים הַנִּסָּדְקִין לְאָרְכָּן. דּוּגְמָתָן עָשָׂה שֶׁל זָהָב וּמְסַדֵּר שְׁלשָׁה עַל רֹאשׁ כָּל לֶחֶם שֶׁיֵּשֵׁב לֶחֶם הָאֶחָד עַל גַּבֵּי אוֹתָן הַקָּנִים, וּמַבְדִּילִין בֵּין לֶחֶם לְלֶחֶם, כְּדֵי שֶׁתִּכָּנֵס הָרוּחַ בֵּינֵיהֶם וְלֹא יִתְעַפְּשׁוּ. וּבְלָשׁוֹן עַרְבִי, כָּל דָּבָר חָלוּל קָרוּי קסו״א. **וּמְנַקִּיֹתָיו** • תַּרְגּוּמוֹ: וּמְכֵילָתֵהּ, הֵן סְנִיפִים כְּמִין יְתֵדוֹת זָהָב עוֹמְדִין בָּאָרֶץ, וּגְבוֹהִים עַד לְמַעְלָה מִן הַשֻּׁלְחָן הַרְבֵּה, כְּנֶגֶד גֹּבַהּ מַעֲרֶכֶת הַלֶּחֶם, וּמְצֻפָּלִים שִׁשָּׁה (הרא״ם גורס חֲמִשָּׁה) פְּצוּלִים זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה, וְרָאשֵׁי הַקָּנִים שֶׁבֵּין לֶחֶם לְלֶחֶם, סְמוּכִין עַל אוֹתָן פְּצוּלִין, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכְבֵּד מַשָּׂא הַלֶּחֶם הָעֶלְיוֹנִים עַל הַתַּחְתּוֹנִים וְיִשָּׁבְרוּ. וּלְשׁוֹן מְכֵילָתֵהּ, סְבָלוֹתָיו, כְּמוֹ: ״נִלְאֵיתִי הָכִיל״, אֲבָל לְשׁוֹן מְנַקִּיּוֹת, אֵינִי יוֹדֵעַ אֵיךְ נוֹפֵל עַל סְנִיפִין. וְיֵשׁ מַחְכְּמֵי יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים (מנחות צו): קְשׂוֹתָיו, אֵלּוּ סְנִיפִין שֶׁמַּקְשִׁין אוֹתוֹ וּמַחֲזִיקִים אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יִשָּׁבֵר. וּמְנַקִּיֹתָיו, אֵלּוּ הַקָּנִים שֶׁמְּנַקִּין אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יִתְעַפֵּשׁ, אֲבָל אוּנְקְלוֹס שְׁתַּרְגֵּם: מְכֵילָתֵהּ, הָיָה שׁוֹנֶה כְּדִבְרֵי הָאוֹמֵר: מְנַקִּיּוֹת הֵן סְנִיפִין. **אֲשֶׁר יֻסַּךְ בָּהֶן** • אֲשֶׁר יִכָּסֶה בָּהֶן, וְעַל קְשׂוֹתָיו הוּא אוֹמֵר: ״אֲשֶׁר יֻסַּךְ״, שֶׁהָיוּ עָלָיו כְּמִין סָכָךְ וְכִסּוּי. וְכֵן בְּמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר: (במדבר ד) ״וְאֵת קְשׂוֹת הַנָּסֶךְ״, וְזֶה וְזֶה, ״יֻסַּךְ״ ו״הַנָּסֶךְ״, לְשׁוֹן סָכָךְ וְכִסּוּי הֵם.

(ל) וְנָתַתָּ עַל־הַשֻּׁלְחָן לֶחֶם פָּנִים לְפָנַי תָּמִיד:

ל וְתִתֵּן עַל פָּתוֹרָא לְחֶם אַפַּיָּא קֳדָמַי תְּדִירָא:

רש״י ◂ **לֶחֶם פָּנִים** • שֶׁיֵּשׁ לוֹ פָּנִים כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, וּמִנַּיִן הַלֶּחֶם וְסֵדֶר מַעֲרְכוֹתָיו מְפֹרָשִׁים בְּ״אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים״.

◆ יום שלישי ל׳ שבט ◆

(לא) וְעָשִׂיתָ מְנֹרַת זָהָב טָהוֹר מִקְשָׁה תֵּיעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה יְרֵכָהּ וְקָנָהּ גְּבִיעֶיהָ כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ מִמֶּנָּה יִהְיוּ:

לא וְתַעְבֵּד מְנָרְתָּא דְּדַהֲב דְּכִי נְגִיד תִּתְעֲבֵד מְנָרְתָּא שַׁדָּהּ וּקְנָהּ כַּלִּידָהָא חֵזוּרָהָא וְשׁוֹשַׁנָּהָא מִנַּהּ יְהוֹן:

רש״י ◂ **מִקְשָׁה תֵּיעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה** • שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂנָּה חוּלְיוֹת וְלֹא יַעֲשֶׂה קָנֶיהָ וְגִרוֹתֶיהָ אֲבָרִים אֲבָרִים, וְאַחַר־כָּךְ

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(לא) **תֵּיעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה.** מָלֵא יו״ד, רֶמֶז לְעֶשֶׂר מְנוֹרוֹת שֶׁעָתִיד שְׁלֹמֹה לַעֲשׂוֹת (דברי הימים ב׳ ד ז):

יְרֵכָהּ. זֶהוּ יָרֵךְ שֶׁלְּמַטָּה שֶׁהוּא עָשׂוּי כְּמִין סַדָּן שֶׁל עֵץ טבונ״ק בְּלַע״ז, אָרוֹךְ וְרָחָב קְצָת וְעָב, וְיוֹצְאִין מִמֶּנּוּ שְׁלֹשׁ רַגְלַיִם. וְאָמְרוּ זַ״ל (מנחות כח:) גָּבְהָהּ שֶׁל מְנוֹרָה שְׁמוֹנָה עָשָׂר טְפָחִים, וְרֶמֶז לַדָּבָר מִדְּכְתִיב בְּפָרָשַׁת בְּהַעֲלוֹתְךָ (במדבר ח ד) וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּנֹרָה, **וְזֶה** (מעשה) בְּגִימַטְרִיָּא שְׁמוֹנָה עָשָׂר: תורה לב

יַדְבִּיקֵם כְּדֶרֶךְ הַצּוֹרְפִין שֶׁקּוֹרִין שולדרי״ץ, אֶלָּא כֻּלָּהּ בָּאָה מֵחֲתִיכָה אַחַת, וּמַקִּישׁ בְּקָרְנָהּ וְחוֹתֵךְ בִּכְלֵי הָאֻמָּנוּת וּמַפְרִיד הַקָּנִים אִילָךְ וָאִילָךְ. **מִקְשָׁה** • תַּרְגּוּמוֹ ״נְגִיד״, לְשׁוֹן הַמְשָׁכָה, שֶׁמַּמְשִׁיךְ אֶת הָאֲבָרִים מִן הָעֶשֶׁת לְכָאן וּלְכָאן בְּהַקָּשַׁת הַקָּרְנָס. וּלְשׁוֹן ״מִקְשָׁה״, מַכַּת קָרְנָס, בטדי״ץ בְּלַעַ״ז, כְּמוֹ: (דניאל ה) ״דָּא לְדָא נָקְשָׁן״. **תֵּיעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה** • (תנחומא) מֵאֵלֶיהָ, לְפִי שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מִתְקַשֶּׁה בָּהּ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: הַשְׁלֵךְ אֶת הַכִּכָּר לָאוּר, וְהִיא נַעֲשֵׂית מֵאֵלֶיהָ. לְכָךְ לֹא נִכְתַּב ׳תַּעֲשֶׂה׳ (מנחות כט). **יֵרֵכָהּ** • הוּא הָרֶגֶל שֶׁל מַטָּה הָעֲשׂוּי כְּמִין תֵּבָה, וּשְׁלֹשָׁה הָרַגְלַיִם יוֹצְאִין הֵימֶנָּה וּלְמַטָּה. **וְקָנָהּ** • הַקָּנֶה הָאֶמְצָעִי שֶׁלָּהּ הָעוֹלֶה בְּאֶמְצַע הַיֶּרֶךְ, זָקוּף כְּלַפֵּי מַעְלָה וְעָלָיו נֵר הָאֶמְצָעִי עָשׂוּי כְּמִין בָּזָךְ, לָצוּק הַשֶּׁמֶן לְתוֹכוֹ וְלֻתֵּת הַפְּתִילָה. **גְּבִיעֶיהָ** • הֵן כְּמִין כּוֹסוֹת שֶׁעוֹשִׂין מִזְּכוּכִית, אֲרֻכִּים וּקְצָרִים, וְקוֹרִין לָהֶם מדירנ״ס, וְאֵלּוּ עֲשׂוּיִין מִזָּהָב וּבוֹלְטִין וְיוֹצְאִין מִכָּל קָנֶה וְקָנֶה כַּמִּנְיָן שֶׁנָּתַן בָּהֶם הַכָּתוּב, וְלֹא הָיוּ בָהּ אֶלָּא לְנוֹי. **כַּפְתֹּרֶיהָ** • כְּמִין תַּפּוּחִים, עֲגֻלִּים סָבִיב, בּוֹלְטִין סְבִיבוֹת הַקָּנֶה הָאֶמְצָעִי כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין לַמְּנוֹרוֹת שֶׁלְּפָנֵי הַשָּׂרִים, וְקוֹרִין לָהֶם פימל״ש, וּמִנְיָן שֶׁלָּהֶם כָּתוּב בַּפָּרָשָׁה: כַּמָּה בַּכַּפְתֹּרִים בּוֹלְטִין מִמֶּנָּה, וְכַמָּה חָלָק שֶׁבֵּין כַּפְתּוֹר לְכַפְתּוֹר. **וּפְרָחֶיהָ** • צִיּוּרִין עֲשׂוּיִין בָּהּ כְּמִין פְּרָחִים. **מִמֶּנָּה יִהְיוּ** • הַכֹּל מִקְשָׁה, יוֹצֵא מִתּוֹךְ חֲתִיכַת הָעֶשֶׁת, וְלֹא יַעֲשֶׂם לְבַדָּם וְיַדְבִּיקֵם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך א, עמ׳ 174)

תֵּיעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה (כה, לא)

תֵּיעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה: מֵאֵלֶיהָ, לְפִי שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מִתְקַשֶּׁה בָּהּ, אָמַר לוֹ הַקָּבָ״ה: הַשְׁלֵךְ אֶת הַכִּכָּר לָאוּר וְהִיא נַעֲשֵׂית מֵאֵלֶיהָ (רש״י)

מַדּוּעַ נִתְקַשָּׁה מֹשֶׁה בַּעֲשִׂיַּת הַמְּנוֹרָה דַּוְקָא וְלֹא בַּעֲשִׂיַּת שְׁאָר הַכֵּלִים?

אֶלָּא הַמְּנוֹרָה הָיְתָה צְרִיכָה לְהֵאִיר אֶת חֹשֶׁךְ הָעוֹלָם, וּכְמַאֲמַר רַז״ל (שבת כב) ״עֲדוּת הִיא לְבָאֵי עוֹלָם שֶׁהַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל״. וְלָכֵן הוּקְשָׁה לְמֹשֶׁה: אֵיךְ אֶפְשָׁר לְהָאִיר אֶת חֹשֶׁךְ הָעוֹלָם עַל־יְדֵי מְנוֹרָה גַּשְׁמִית? אָמַר לוֹ הַקָּבָ״ה: אֱמֶת שֶׁאֵין הַדָּבָר בְּכֹחוֹ שֶׁל בֶּן־אָדָם, אַךְ הַשְׁלֵךְ אֶת הַכִּכָּר לְתוֹךְ הָאֵשׁ, וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה מִזֶּה מְנוֹרָה.

הַקָּבָ״ה אוֹמֵר לָאָדָם: אֵינֶנִּי מְסִתַּפֵּק בְּרוּחָנִיּוּת שֶׁלְּךָ, בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה שֶׁלְּךָ, בִּתְפִלָּתְךָ, וּבְקִיּוּם הַמִּצְוֹת שֶׁלְּךָ. אֲנִי דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ שֶׁגַּם מֵהַגַּשְׁמִיּוּת שֶׁלְּךָ - תַּעֲשֶׂה לִי מִקְדָּשׁ. אוּלָם לֹא תּוּכַל לַעֲשׂוֹתוֹ לְבַדְּךָ; אֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶת זֶה. עָלֶיךָ רַק לְהַשְׁלִיךְ אֶת הַזָּהָב שֶׁלְּךָ לְתוֹךְ הָאֵשׁ שֶׁבִּלְבָּךְ, הַיְנוּ - רִשְׁפֵי אֵשׁ הָאַהֲבָה לַה׳.

(לב) וְשִׁשָּׁה קָנִים יֹצְאִים מִצִּדֶּיהָ שְׁלֹשָׁה | קְנֵי מְנֹרָה מִצִּדָּהּ הָאֶחָד וּשְׁלֹשָׁה קְנֵי מְנֹרָה מִצִּדָּהּ הַשֵּׁנִי:

לב וְשִׁתָּא קְנִין נָפְקִין מִסְּטָרֶהָא תְּלָתָא קְנֵי מְנָרְתָּא מִסְּטָרָהּ חַד וּתְלָתָא קְנֵי מְנָרְתָּא מִסְּטָרָהּ תִּנְיָנָא:

רש״י ◄ **יֹצְאִים מִצִּדֶּיהָ** • לְכָאן וּלְכָאן, בַּאֲלַכְסוֹן נִמְשָׁכִים וְעוֹלִין עַד כְּנֶגֶד גָּבְהָהּ שֶׁל מְנוֹרָה, שֶׁהוּא קָנֶה הָאֶמְצָעִי, וְיוֹצְאִין מִתּוֹךְ קָנֶה הָאֶמְצָעִי, זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה: הַתַּחְתּוֹן אָרֹךְ וְשֶׁל מַעְלָה קָצָר הֵימֶנּוּ וְהָעֶלְיוֹן קָצָר הֵימֶנּוּ, לְפִי שֶׁהָיָה גֹּבַהּ רָאשֵׁיהֶן שָׁוֶה לְגָבְהוֹ שֶׁל קָנֶה הָאֶמְצָעִי הַשְּׁבִיעִי, שֶׁמִּמֶּנּוּ יוֹצְאִים הַשִּׁשָּׁה קָנִים.

(לג) שְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים בַּקָּנֶה הָאֶחָד כַּפְתֹּר וָפָרַח וּשְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים בַּקָּנֶה הָאֶחָד כַּפְתֹּר וָפָרַח כֵּן לְשִׁשֶּׁת הַקָּנִים הַיֹּצְאִים מִן־הַמְּנֹרָה:

לג תְּלָתָא כַלִּידִין מְצַיְּרִין בְּקַנְיָא חַד חֵזוּר וְשׁוֹשַׁן וּתְלָתָא כַלִּידִין מְצַיְּרִין בְּקַנְיָא חַד חֵזוּר וְשׁוֹשָׁן כֵּן לְשִׁתָּא קְנִין דְּנָפְקִין מִן מְנָרְתָּא:

רש״י ◄ **מְשֻׁקָּדִים** • כְּתַרְגּוּמוֹ: מְצַיָּרִים הָיוּ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין לִכְלֵי כֶּסֶף וְזָהָב, שֶׁקּוֹרִין נִיאל״ר. **וּשְׁלֹשָׁה גְבִעִים** • בּוֹלְטִין מִכָּל קָנֶה וְקָנֶה. **כַּפְתֹּר וָפָרַח** • הָיָה לְכָל קָנֶה וְקָנֶה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע״פ לקו״ש חכ״א עמ׳ 164 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

צורת גְּבִיעֵי הַמְּנוֹרָה

בְּהִלְכוֹת בֵּית הַבְּחִירָה (פ״ג סה״י) לְאַחֲרֵי שֶׁמְּבָאֵר הָרַמְבַּ״ם צוּרַת הַמְּנוֹרָה, מְסַיֵּם ״וְזוֹ הִיא צוּרָתָהּ״, וּבְכִתְבֵי־הַיָּד יֵשׁ צִיּוּר הַמְּנוֹרָה. וּמְצִינוּ בָּזֶה דָּבָר תָּמוּהַּ, דְּהַגְּבִיעִים מְצֻיָּרִים כְּשֶׁשּׁוֹלֵיהֶם לְמַעְלָה וּפִיהֶם לְמַטָּה. וכ״ה בְּצִיּוּר הַמְּנוֹרָה שֶׁבְּגוּף כתי״ק הָרַמְבַּ״ם בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת (מנחות ספ״ג. צילום ממנה בפיה״מ הוצאת קאפח).

וְטַעֲמָא בָּעֵי, אַמַּאי נִקְבְּעוּ הַגְּבִיעִים בַּמְּנוֹרָה (לְדַעַת הָרַמְבַּ"ם) כְּשֶׁהֵם הַפּוּכִים, וְלֹא כְּאֹפֶן עֲמִידָתָם הָרָגִיל שֶׁשּׁוּלֵי הַגָּבִיעַ לְמַטָּה וּפִיו לְמַעְלָה.

וי"ל בָּזֶה עַל־פִּי מַה שֶּׁאָמְרוּ חֵז"ל בְּנוֹגֵעַ לְהַמְּנוֹרָה (מנחות פו, ב) "לֹא לְאוֹרָהּ אֲנִי צָרִיךְ כו' עֲדוּת הִיא לְכָל בָּאֵי עוֹלָם שֶׁהַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל". וְלָכֵן הָיוּ חֲלוֹנוֹת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ "שְׁקוּפִים אֲטוּמִים" (מ"א ו, ד) רְחָבִים מִבַּחוּץ וְצָרִים מִבִּפְנִים (הָפוּךְ מֵחַלּוֹנוֹת רְגִילִים), "כְּדֵי שֶׁתְּהֵא אוֹרָהּ יוֹצֵא מֵהֵיכָל שֶׁתָּאִיר לָעוֹלָם" (ל' רש"י כת"י מנחות שם).

וּכְמוֹ כֵן כָּתַב הַבְּחֵיי (פרשתנו כה, לא) בְּנוֹגֵעַ לִגְבִיעֵי הַמְּנוֹרָה שֶׁהָרֶמֶז בַּגָּבִיעַ הוּא כִּי הוּא "כְּלִי (שֶׁ)מַּשְׁקֶה וּמַרְוֶה". דְּכָל עִנְיַן הַמְּנוֹרָה הִיא לְהַשְׁקוֹת וּלְהַרְווֹת "לָעוֹלָם הַשָּׁפֵל".

וְהִנֵּה בְּדָרְךְ־כְּלָל כְּשֶׁגָּבִיעַ עוֹמֵד בְּאֹפֶן רָגִיל כְּשֶׁשּׁוּלָיו לְמַטָּה, אָז נִשְׁאָר הַמַּשְׁקֶה בְּתוֹךְ הַגָּבִיעַ, וְאֵין הָאָדָם יָכוֹל לִשְׁתּוֹת בְּדָרְךְ זוֹ. וְרַק כְּשֶׁהוֹפְכִּין אֶת הַגָּבִיעַ אָז יוּכַל לִשְׁתּוֹת וּלְרַווֹת צְמָאוֹנוֹ.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר דְּלָכֵן נִקְבְּעוּ הַגְּבִיעִים בַּמְּנוֹרָה כְּשֶׁשּׁוּלֵיהֶם לְמַעְלָה, לְהַרְאוֹת שֶׁאֵין הַשְׁפָּעַת הַקְּדֻשָּׁה שֶׁבַּמְּנוֹרָה בִּשְׁבִיל הַמִּקְדָּשׁ, אֶלָּא הִיא "נִשְׁפָּכָת" כְּלַפֵּי חוּץ, וּמַשְׁקֶה וּמַרְוֶה אֶת הָעוֹלָם הַשָּׁפֵל.

(לד) **וּבַמְּנֹרָה אַרְבָּעָה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ:**

לד **וּבְמְנָרְתָּא אַרְבְּעָא גְבִיעִין מְצִירִין חֵזוֹרָהָא וְשׁוֹשַׁנָּהָא:**

רס"ו **וּבַמְּנֹרָה אַרְבָּעָה גְבִעִים** • בְּגוּפָהּ שֶׁל מְנוֹרָה הָיוּ אַרְבָּעָה גְּבִיעִים: אֶחָד בּוֹלֵט בָּהּ לְמַטָּה מִן הַקָּנִים, וְהַג' לְמַעְלָה מִן יְצִיאַת הַקָּנִים הַיּוֹצְאִים מִצִּדֶּיהָ. **מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ** • (יומא נב) זֶה אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה מִקְרָאוֹת שֶׁאֵין לָהֶם הֶכְרֵעַ. אֵין יָדוּעַ אִם גְּבִיעִים מְשֻׁקָּדִים, אוֹ מְשֻׁקָּדִים כַּפְתּוֹרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש חכ"ו עמ' 183 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

"מְשֻׁקָּדִים" – מַה הַסְּפֵק?

וּבַמְּנֹרָה אַרְבָּעָה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ: (כה, לד)

זֶה אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה מִקְרָאוֹת שֶׁאֵין לָהֶם הֶכְרֵעַ, אֵין יָדוּעַ אִם גְּבִיעִים מְשֻׁקָּדִים, אוֹ מְשֻׁקָּדִים כַּפְתּוֹרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ (בפרש"י).

וּפָסַק הָרַמְבַּ"ם (הל' בית הבחירה פ"ג ה"ב): "וְהַכֹּל מְשֻׁקָּדִים כְּמוֹ שֶׁקֻּדִים בַּעֲשִׂיָּתָן". וּבְטַעַם הַדָּבָר כָּתַב הַ'כֶּסֶף מִשְׁנֶה' שֶׁהוּא מִצַּד סָפֵק הַנַּ"ל.

וְתָמוּהַּ, אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁהַתּוֹרָה מְצַוָּה לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁאֵי־אֶפְשָׁר לָדַעַת אֵיךְ לְקַיְּמוֹ, וְהָיָה צ"ל ע"ז בְּאוּר בְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה אוֹ קַבָּלָה?

(וְסָפֵק זֶה אֵינוֹ דּוֹמֶה לִשְׁאָר הַ"מִּקְרָאוֹת שֶׁאֵין לָהֶם הֶכְרֵעַ" שֶׁאֵינָם צְווּי לְמַעֲשֶׂה אֶלָּא סָפֵק בְּבֵאוּר הַכְּתוּבִים).

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה:

הַגְּבִיעִים כַּפְתּוֹרִים וּפְרָחִים לֹא הָיוּ אֶלָּא לְנוֹי הַמְּנוֹרָה (רש"י פרשתנו כ"ה ל"א), וְכַוָּנַת הֱיוֹתָם "מְשֻׁקָּדִים" הִיא בִּכְדֵי לְהַבְלִיט אֶת יָפְיָם, (וּכְבַעֲלֵי הָאֲמָנִיּוֹת שֶׁדַּרְכָּם לַעֲשׂוֹת כָּךְ (פיה"מ להרמב"ם מנחות ספ"ג)). וְאִם כֵּן מוּבָן דְּאַף שֶׁהַתּוֹרָה כָּתְבָה "מְשֻׁקָּדִים" רַק בְּאֶחָד מֵהֶם (= גְּבִיעִים אוֹ כַּפְתּוֹרִים וּפְרָחִים), מִכָּל־מָקוֹם יֵשׁ לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּכֻלָּם, דְּמַאי שְׁנָא.

וְעַל־פִּי־זֶה נִמְצָא מוּבָן דְּהַסָּפֵק עַל מַה נֶּאֱמַר "מְשֻׁקָּדִים" אֵינוֹ סָפֵק בְּפֵרוּשׁ הַכְּתוּבִים, כְּלוֹמַר, בְּמַה צִוְּתָה הַתּוֹרָה בְּפֵרוּשׁ לַעֲשׂוֹת מְשֻׁקָּדִים.

(לה) **וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת־שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה לְשִׁשֶּׁת הַקָּנִים הַיֹּצְאִים מִן־הַמְּנֹרָה:**

לה **וְחֵזוּר תְּחוֹת תְּרֵין קָנִין מִנַּהּ וְחֵזוּר תְּחוֹת תְּרֵין קָנִין מִנַּהּ וְחֵזוּר תְּחוֹת תְּרֵין קָנִין מִנַּהּ לְשִׁתָּא קָנִין דְּנָפְקִין מִן מְנַרְתָּא:**

רס"ו **וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים** • מִתּוֹךְ הַכַּפְתּוֹר הָיוּ הַקָּנִים נִמְשָׁכִים מִשְּׁנֵי צִדֶּיהָ אֵילָךְ וָאֵילָךְ, כָּךְ שָׁנִינוּ בִּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן: (מנחות כט) גָּבְהָהּ שֶׁל מְנוֹרָה י"ח טְפָחִים, הָרַגְלַיִם וְהַפֶּרַח ג' טְפָחִים, הוּא הַפֶּרַח הָאֶמּוּר בַּיֶּרֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר ח) "עַד יְרֵכָהּ עַד פִּרְחָהּ", וּטְפָחַיִם חָלָק, וְטָפַח שֶׁבּוֹ גְּבִיעַ מֻהָאַרְבָּעָה גְּבִיעִים, וְכַפְתּוֹר וָפֶרַח מִשְּׁנֵי כַּפְתּוֹרִים וּשְׁנֵי פְּרָחִים הָאֲמוּרִים בַּמְּנוֹרָה עַצְמָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ". לָמַדְנוּ, שֶׁהָיוּ בַּקָּנֶה שְׁנֵי כַּפְתּוֹרִים וּשְׁנֵי פְּרָחִים, לְבַד מִן הַג' כַּפְתּוֹרִים שֶׁהַקָּנִים נִמְשָׁכִין מִתּוֹכָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים וְגוֹ'", וּטְפָחַיִם חָלָק, וְטָפַח כַּפְתֹּר וּשְׁנֵי קָנִים יוֹצְאִים מִמֶּנּוּ אֵילָךְ וְאֵילָךְ, נִמְשָׁכִים וְעוֹלִים

ציור מעשה המנורה לפי שיטת רש"י בפירושו כאן ובמסכת מנחות וכפי שביארו הגאון המקובל רבי עמנואל חי ריקי בספרו "מעשה חושב" וכן הוא לפי ביאור הרמב"ם בפירושו למסכת מנחות

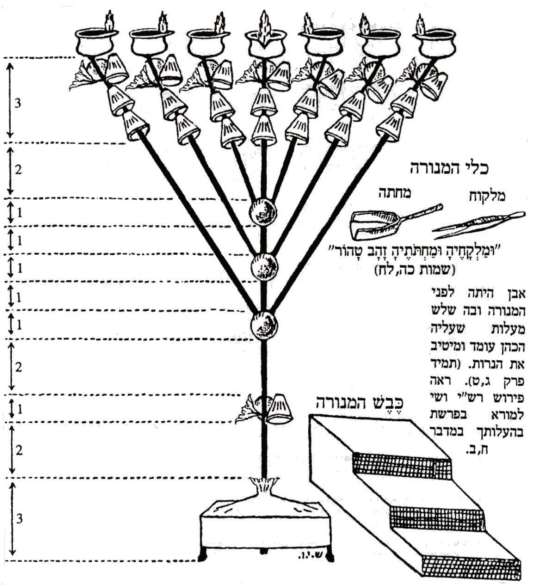

וזה לשון הרמב"ם ז"ל במסכת מנחות פרק ג' משנה ז',

ראיתי לצייר בכאן צורת המנורה שלימה. וקודם הציור אני אומר שמסורה בידינו שגובהה שמונה עשר טפחים. ועמוד המנורה עצמה היו בו ארבעה גביעים ושני כפתורים ושלשה פרחים. ונאמר בתורה ובמנורה ארבעה גביעים משוקדים כפתוריה ופרחיה, ומיעוט רבים שנים, לפיכך התבאר שיש בה שני כפתורים ושני פרחים. והפרח השלישי הוא סמוך לשולי המנורה, והוא מה שנאמר עד יריכה עד פרחה, רצה לומר היסוד שקרא אותו ירך והפרח הסמוך לו[1]. והיו לה שלש רגלים.

והגביע הוא צורת כוס עשוי מקשה שהוא מלמטה צר, ואם תרצה לומר שהוא מחודד כאסטונא הוא כראש אסטונא שניטל ממנו דבר מועט מלמעלה, הכפתור היא דמות כדור שאינו עגול מכל וכל רק שיש בה אורך מעט קרוב לצורת ביצת העוף[2]. ופרח צורת שושן.

ואני מצייר עכשיו הצורה הזאת שהגביעים צורת דבר משולש, והכפתור עגולה, והפרח חצי עגולה, כדי שיהיה קל להצטייר, שאין הכוונה בצורה הזאת להודיע בה צורת הגביע על אמתתו לפי שכבר בארתי אותו לך, אבל הכוונה להודיע בה מספר הגביעים והכפתורים והפרחים ומקומותם והשיעור הנשאר מעמוד המנורה שאין בו שום דבר והמקומות שהיו בהן הפרחים והכפתורים, וכולה איך היתה.

וזו היא צורת כל זה, (ראה הציור ...) ודע שכל הכפתורים שיעור אחד לכולן. וכן הגביעים כולן שוין. והפרחים גם כן.

ונתבאר לך מהצורה הזאת שמספר הגביעים עשרים ושנים, ומספר הפרחים תשעה. ומספר הכפתורים אחד עשר. אמרו, גביעים עשרים ושתים כפתורים אחד עשר פרחים תשעה מעכבין זה את זה.

ואמרו בשיעור גובהה, גובהה של מנורה שמונה עשר טפחים, הרגלים והפרח שלשה, וטפחיים חלק, וטפח שבו[3] גביע כפתור ופרח, וטפחיים חלק, וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו אחד לכאן ואחד לכאן[4] ונמשכים ועולים כנגד גובהה של מנורה[5], טפח חלק, וטפח כפתור ושני קנים נמשכים ממנו ויוצאים ועולים כנגד גובהה של מנורה, וטפח חלק, וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו נמשכים ועולים כנגד גובהה של מנורה. וטפחיים חלק, נשתיירו שם ג' טפחים שבהן גביעים כפתורים ופרחים[6]. ומאשר ציירנו התבאר לך כל הענין הזה. ומה שנאמר בתורה משוקדים פירושו מעשה שקדים והוא מלאכה ידועה אצל אומני הנחושת שהן מכין בפטיש העשת עד שיהיה כולו שקדים שקדים והוא מעשה מפורסם אין צריך לבאר. (עד כאן לשון הרמב"ם).

(וראה בטור וב"שלחן ערוך יורה דעה" סימן קמ"א ובקש"ע סימן קס"ח ה־ו על דבר איסור עשיית מנורה של שבעה קנים).

---

1) ולשון רש"י, ירכה הוא הרגל של מטה העשוי כמין תיבה, ושלשה רגלים יוצאין הימנה ולמטה.

2) ובפרק ג' מהלכות בית הבחירה כתב הרמב"ם, כביצה ששני ראשיה כדין. (עד כאן). ולפירוש מלת "כד", כתב רש"י במסכת חולין דף ס"ד, פלוט"א בלע"ז, שאינו חד אלא ככדור.

3) וזה לשון רש"י במנחות דף כח, ב, וטפח שבו מצד אחד של מנורה גביע, ומצד שני כפתור (פומ"ל בלע"ז), ומצד שלישי פרח. (עד כאן). וכתב עליו ב"מעשה חושב" וזה לשונו, ולדבריו אלו אומר אני, שאף הגביע העליון מהשלושה גביעים והכפתור והפרח היו בטפח העליון בענין זה, והשני-גביעים האחרים היו בשני הטפחים האחרים זה למעלה מזה וכל אחד מהם מקיף את הקנה סביב.

וכאן מקום להעיר שלפי שיטת רש"י מתאים מה שכתב הרמב"ם שכל הכפתורים וכו' שיעור אחד לכולם. ולא יקשה איך יתכן שהכפתור היה טפח, ולעומת זאת היו בטפח אחד גביע וכפתור ופרח.

4) כתב בספר "מעשה חושב" (הוצאת יפה נוף ירושלים תשכ"ה עמוד 123) וזה לשונו, מוכח שהקנים יוצאים על הכפתורים ולא באמצע (כמו שציירו המציירים) וכו', ומקרא נמי מסייענו דכתיב (שמות כה, לה) וכפתור תחת שני הקנים וגו', ולא כתב נגד שני הקנים וכו'.

5) ב"מעשה חושב" כתב, "ונמשכים בעיגול", אבל הרמב"ם צייר הציור בשיפועים, וכן כתב רש"י כאן בפסוק ל"ב "באלכסון נמשכים ועולין עד כנגד גובהה של מנורה".

6) וב"חנוכת הבית" (לרבי משה חפץ) הוכיח שהגביעים שבששת הקנים לא היו מפוזרים באורך הקנים, אלא היו זה אצל זה למעלה, כולם בשוה עם האמצעי.

כְּנֶגֶד גָּבְהָהּ שֶׁל מְנוֹרָה, טֶפַח חָלָק וְטֶפַח כַּפְתּוֹר וּשְׁנֵי קָנִים יוֹצְאִים מִמֶּנּוּ, וְטֶפַח חָלָק וְטֶפַח כַּפְתּוֹר וּשְׁנֵי קָנִים יוֹצְאִים מִמֶּנּוּ, וְנִמְשָׁכִים וְעוֹלִין כְּנֶגֶד גָּבְהָהּ שֶׁל מְנוֹרָה, וּטְפָחַיִם חָלָק. נִשְׁתַּיְּרוּ שָׁם ג׳ טְפָחִים שֶׁבָּהֶם ג׳ גְּבִיעִים וְכַפְתּוֹר וָפֶרַח. נִמְצְאוּ גְּבִיעִים כ״ב: י״ח לְשִׁשָּׁה קָנִים, ג׳ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, וְאַרְבָּעָה בְּגוּפָהּ שֶׁל מְנוֹרָה, הֲרֵי כ״ב, וְאַחַד עָשָׂר כַּפְתּוֹרִים: ו׳ בְּשֵׁשֶׁת הַקָּנִים וְג׳ בְּגוּפָהּ שֶׁל מְנוֹרָה שֶׁהַקָּנִים יוֹצְאִים מֵהֶם, וּשְׁנַיִם עוֹד נֶאֱמְרוּ בַּמְּנוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ״, וּמִעוּט כַּפְתֹּרִים, שְׁנַיִם: הָאֶחָד, לְמַטָּה אֵצֶל הַיָּרֵךְ, וְהָאֶחָד, בְּג׳ טְפָחִים הָעֶלְיוֹנִים עִם ג׳ הַגְּבִיעִים. וְתִשְׁעָה פְּרָחִים הָיוּ לָהּ: ו׳ לְשֵׁשֶׁת הַקָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״בַּקָּנֶה הָאֶחָד כַּפְתֹּר וָפֶרַח״, וְג׳ לַמְּנוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ״, וּמִעוּט פְּרָחִים, שְׁנַיִם, וְאֶחָד הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת ״בְּהַעֲלוֹתְךָ״: ״עַד יְרֵכָהּ עַד פִּרְחָהּ״. וְאִם תְּדַקְדֵּק בְּמִשְׁנָה זוֹ הַכְּתוּבָה לְמַעְלָה, תִּמְצָאֵם כְּמִנְיָנָם אִישׁ אִישׁ בִּמְקוֹמוֹ.

(לו) כַּפְתֹּרֵיהֶם וּקְנֹתָם מִמֶּנָּה יִהְיוּ כֻּלָּהּ מִקְשָׁה אַחַת זָהָב טָהוֹר:

לו חֵזוּרֵיהוֹן וּקְנֵיהוֹן מִנַּהּ יְהוֹן כֻּלַּהּ נְגִידָא חֲדָא דִּדְהַב דְּכֵי:

(לז) וְעָשִׂיתָ אֶת־נֵרֹתֶיהָ שִׁבְעָה וְהֶעֱלָה אֶת־נֵרֹתֶיהָ וְהֵאִיר עַל־עֵבֶר פָּנֶיהָ:

לז וְתַעְבֵּד יָת בּוֹצִינָהָא שִׁבְעָא וְתַדְלֵק יָת בּוֹצִינָהָא וִיהוֹן מְנַהֲרִין עַל קֳבֵל אַפָּהָא:

רש״י◄ **אֶת־נֵרֹתֶיהָ** • כְּמִין בָּזִיכִין שֶׁנּוֹתְנִין בְּתוֹכָן הַשֶּׁמֶן וְהַפְּתִילוֹת. **וְהֵאִיר עַל־עֵבֶר פָּנֶיהָ** • עֲשֵׂה פִּי שֵׁשֶׁת הַנֵּרוֹת שֶׁבְּרָאשֵׁי הַקָּנִים הַיּוֹצְאִים מִצִּדֶּיהָ, מוּסַבִּים כְּלַפֵּי הָאֶמְצָעִי, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַנֵּרוֹת כְּשֶׁתַּדְלִיקֵם מְאִירִים ״אֶל עֵבֶר פָּנֶיהָ״, מוּסָב אוֹרָם אֶל צַד פְּנֵי הַקָּנֶה הָאֶמְצָעִי, שֶׁהוּא גּוּף הַמְּנוֹרָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז עמ׳ 324)

וְעָשִׂיתָ אֶת נֵרוֹתֶיהָ שִׁבְעָה (כה, לז) י״א שֶׁהַנֵּרוֹת הָיוּ חֵלֶק מִגּוּף הַמְּנוֹרָה, ״מִקְשָׁה אַחַת״; וְי״א שֶׁלֹּא הָיוּ חֵלֶק מִגּוּף הַמְּנוֹרָה, אֶלָּא שֶׁשָּׂמוּ אוֹתָם עַל הַמְּנוֹרָה (מנחות פח, ב). וְנִרְאֶה, שֶׁשִּׁיטַת רַשִׁ״י, בְּדֶרֶךְ הַפְּשָׁט, הִיא כְּדֵעָה הַב׳, שֶׁהֲרֵי **(א)** הַצִּוּוּי עַל עֲשִׂיַּת הַנֵּרוֹת נֶאֱמַר **לְאַחַר** ״כֻּלָּהּ מִקְשָׁה אַחַת״, **(ב)** בְּפָרָשַׁת פְּקוּדֵי (לט, לז) נֶאֱמַר שֶׁהֵבִיאוּ ״אֶת הַמְּנוֹרָה . . אֶת נֵרוֹתֶיהָ״, וּלְפִי הַדֵּעָה הָא׳ אֵין לוֹמַר שֶׁהֵבִיאוּ אֶת הַמְּנוֹרָה **וְגַם** אֶת נֵרוֹתֶיהָ.

(לח) וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתֹּתֶיהָ זָהָב טָהוֹר:

לח וְצִבְתָהָא וּמַחְתְּיָתָהָא דִּדְהַב דְּכֵי:

רש״י◄ **וּמַלְקָחֶיהָ** • הֵם הַצְּבָתִים הָעֲשׂוּיִין לִיקַּח בָּהֶם הַפְּתִילָה מִתּוֹךְ הַשֶּׁמֶן, לְיַשְּׁבָן וּלְמָשְׁכָן בְּפִי הַנֵּרוֹת, וְעַל שֵׁם שֶׁלּוֹקְחִים בָּהֶם קְרוּיִים מֶלְקָחַיִם. וְצִבְיְתָהָא שֶׁתִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס, לְשׁוֹן צְבָת, טוליישׁ בְּלַעַ״ז. **וּמַחְתֹּתֶיהָ** • הֵם כְּמִין בָּזִיכִין קְטַנִּים שֶׁחוֹתֶה בָּהֶן אֶת הָאֵפֶר שֶׁבַּנֵּר בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר, כְּשֶׁהוּא מֵטִיב אֶת הַנֵּרוֹת מֵאֵפֶר הַפְּתִילוֹת שֶׁדָּלְקוּ הַלַּיְלָה וְכָבוּ. וּלְשׁוֹן מַחְתָּה, פוישדי״א בְּלַעַ״ז, כְּמוֹ: (ישעיה ל) ״לַחְתּוֹת אֵשׁ מִיָּקוּד״.

(לט) כִּכַּר זָהָב טָהוֹר יַעֲשֶׂה אֹתָהּ אֵת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה:

לט כִּכְּרָא דִּדְהַב דְּכֵי יַעְבֵּד יָתַהּ יָת כָּל מָנַיָּא הָאִלֵּין:

רש״י◄ **כִּכַּר זָהָב טָהוֹר** • שֶׁלֹּא יִהְיֶה מִשְׁקָלָהּ עִם כָּל כֵּלֶיהָ אֶלָּא כִּכָּר, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר, וְהַכִּכָּר שֶׁל חוֹל

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(לז) **וְהֵאִיר.** פֵּירוּשׁ וְהֵאִירָה הַמְּנוֹרָה אֶל הַשּׁוּלְחָן שֶׁכְּנֶגֶד פָּנֶיהָ שֶׁל מְנוֹרָה, כְּדִכְתִיב בְּפָרָשַׁת וַתֵּכֶל (להלן מ כד) וַיָּשֶׂם הַמְּנֹרָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד נֹכַח הַשֻּׁלְחָן, מִכְּלָל דִּלְהָאִיר עַל הַשֻּׁלְחָן הָיְתָה הַמְּנוֹרָה. וְכֵן כְּתִיב בְּפָרָשַׁת בְּהַעֲלוֹתְךָ (במדבר ח ב) אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה, דְּהַיְינוּ שׁוּלְחָן, יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת. וְהַפְּשָׁט הוֹלֵךְ כְּמַאן דְּאָמַר (מנחות צח:) מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב הָיְתָה מוּנַּחַת, דְּאָז יָכוֹל לִהְיוֹת דְּכָל פִּיּוֹת שֶׁל נֵרוֹת פּוֹנוֹת לְצַד הַשֻּׁלְחָן. אֲבָל לְמַאן דְּאָמַר שֶׁמִּצָּפוֹן לְדָרוֹם הָיְתָה מוּנַּחַת אָז צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהָאֶמְצָעִי פּוֹנֶה לַמַּעֲרָב וְהָאֲחֵרִים פּוֹנִים לָאֶמְצָעִי, לֹא נִרְאֶה כָּל כָּךְ שֶׁלְּהָאִיר עַל הַשֻּׁלְחָן הָיְתָה נַעֲשֵׂית, (ולא) [אֶלָּא] תּוּכַל לְפָרֵשׁ **וְהֵאִיר** כִּפְשָׁטֵיהּ דְּפֵירַשׁ רַשִׁ״י: תורה לח

שִׁשִּׁים מָנֶה, וְשֶׁל קֹדֶשׁ הָיָה כָּפוּל, ק"ך מָנֶה, וְהַמָּנֶה הוּא לִיטְרָא שֶׁשּׁוֹקְלִין בָּהּ כֶּסֶף לְמִשְׁקָל קוֹלוֹנְיָ"א, וְהֵם ק' זְהוּבִים. כ"ה סְלָעִים, וְהַסֶּלַע אַרְבָּעָה זְהוּבִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר המאמרים קונטרסים כרך א, עמ' 334)

כִּפֹּר זָהָב טָהוֹר יַעֲשֶׂה אֹתָהּ (כה, לט)

'כִּפֹּר' בְּגִימַטְרִיָּא 'רָם' אוֹ 'מַר'.

לְלַמֶּדְךָ: בְּכָל מַצָּב שֶׁהָאָדָם נִמְצָא, אִם בְּמַצַּב־רוּחַ שֶׁל הִתְנַשְּׂאוּת וְהַגְבָּהָה מֵעִנְיְנֵי הָעוֹלָם (רָם), אוֹ שֶׁהוּא שָׁבוּר וְנִדְכֶּה מֵעִנְיְנֵי הָעוֹלָם (מַר) - עָלָיו לַעֲשׂוֹת מִזֶּה 'מְנוֹרָה' לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ.

(מ) וּרְאֵה וַעֲשֵׂה בְּתַבְנִיתָם אֲשֶׁר־אַתָּה מָרְאֶה בָּהָר:

מ וַחֲזִי וְעֲבֵד כְּדְמוּתְהוֹן דְּאַתְּ מִתְחַזֵּי בְּטוּרָא:

רש"י ◂ וּרְאֵה וַעֲשֵׂה • רְאֵה כָּאן בָּהָר תַּבְנִית שֶׁאֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ. מַגִּיד שֶׁנִּתְקַשָּׁה מֹשֶׁה בְּמַעֲשֵׂה הַמְּנוֹרָה, עַד שֶׁהֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְנוֹרָה שֶׁל אֵשׁ. אֲשֶׁר־אַתָּה מָרְאֶה • כְּתַרְגּוּמוֹ: דְּאַתְּ מִתְחַזֵּי בְּטוּרָא. אֵלּוּ הָיָה נָקוּד מַרְאֶה בְּפַתָּ"ח, הָיָה פִּתְרוֹנוֹ: אַתָּה מַרְאֶה לַאֲחֵרִים. עַכְשָׁו שֶׁנָּקוּד חֲטַף קָמָץ, פִּתְרוֹנוֹ 'דְּאַתְּ מִתְחַזֵּי', שֶׁאֲחֵרִים מַרְאִים לְךָ (שֶׁהַנִּקּוּד מַפְרִיד בֵּין עוֹשֶׂה לְנַעֲשֶׂה).

כו (א) וְאֶת־הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֶשֶׂר יְרִיעֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי כְּרֻבִים מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב תַּעֲשֶׂה אֹתָם:

א וְיָת מַשְׁכְּנָא תַּעְבֵּד עַשַׂר יְרִיעָן דְּבוּץ שְׁזִיר וְתִכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי צוּרַת כְּרוּבִין עוֹבַד אֻמָּן תַּעְבֵּד יָתְהוֹן:

רש"י ◂ וְאֶת־הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֶשֶׂר יְרִיעֹת • לִהְיוֹת לוֹ לָגֵג וּלְמִחְצוֹת מִחוּץ לַקְּרָשִׁים, שֶׁהַיְרִיעוֹת תְּלוּיוֹת מֵאֲחוֹרֵיהֶן לְכַסּוֹתָן. שֵׁשׁ מָשְׁזָר וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי • הֲרֵי אַרְבָּעָה מִינִין יַחַד בְּכָל חוּט וְחוּט, א' שֶׁל פִּשְׁתִּים וְג' שֶׁל צֶמֶר, וְכָל חוּט וְחוּט כָּפוּל ו', הֲרֵי ד' מִינִין כְּשֶׁהֵן שְׁזוּרִין יַחַד, כ"ד כְּפָלִים לְחוּט (ברייתא דמלאכת המשכן). כְּרֻבִים מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב • כְּרוּבִים הָיוּ מְצֻיָּרִין בָּהֶם בַּאֲרִיגָתָן, וְלֹא בִּרְקִימָה שֶׁהוּא מַעֲשֵׂה מַחַט, אֶלָּא בַּאֲרִיגָה בִּשְׁנֵי כְּתָלִים, פַּרְצוּף אֶחָד מִכָּאן וּפַרְצוּף אֶחָד מִכָּאן: אֲרִי מִצַּד זֶה וְנֶשֶׁר מִצַּד זֶה, כְּמוֹ שֶׁאוֹרְגִין חֲגוֹרוֹת שֶׁל מֶשִׁי, שֶׁקּוֹרִין בְּלַע"ז פיישיש"א.

(ב) אֹרֶךְ ׀ הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְכָל־הַיְרִיעֹת:

ב אָרְכָּא דִּירִיעָתָא חֲדָא עַשְׂרִין וְתַמְנֵי אַמִּין וּפוּתְיָא אַרְבַּע אַמִּין דִּירִיעָתָא חֲדָא מְשַׁחְתָּא חֲדָא לְכָל יְרִיעָתָא:

(ג) חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת תְּהֶיֶיןָ חֻבָּרֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ וְחָמֵשׁ יְרִיעֹת חֻבָּרֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ:

ג חֲמֵשׁ יְרִיעָן יְהֵוְין מְלַפְּפָן חֲדָא עִם חֲדָא וַחֲמֵשׁ יְרִיעָן מְלַפְּפָן חֲדָא עִם חֲדָא:

רש"י ◂ תְּהֶיֶיןָ חֻבָּרֹת • תּוֹפְרָן בְּמַחַט זוֹ בְּצַד זוֹ, חָמֵשׁ לְבַד וְחָמֵשׁ לְבַד. אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ • כְּךְ דֶּרֶךְ הַמִּקְרָא לְדַבֵּר בְּדָבָר שֶׁהוּא לְשׁוֹן נְקֵבָה. וּבְדָבָר שֶׁהוּא לְשׁוֹן זָכָר, אוֹמֵר: "אִישׁ אֶל אָחִיו", כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּכְּרוּבִים: (לעיל כה) "וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו".

(ד) וְעָשִׂיתָ לֻלְאֹת תְּכֵלֶת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִקָּצָה בַּחֹבָרֶת וְכֵן תַּעֲשֶׂה בִּשְׂפַת הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית:

ד וְתַעְבֵּד עֲנוּבִין דִּתְכְלָא עַל שִׂפְתָא דִּירִיעָתָא חֲדָא מִסְטָרָא בֵּית לוּפֵי וְכֵן תַּעְבֵּד בְּשִׂפְתָא דִּירִיעָתָא בְּסִטְרָא דְּבֵית לוּפֵי תִּנְיָתָא:

רש״י◄ **לֻלְאֹת** • לצול״ש בְּלַעַ״ז, וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: עֲנוּבִין, לְשׁוֹן עֲנִיבָה. **מִקָּצָה בַּחֹבֶרֶת** • בְּאוֹתָהּ יְרִיעָה שֶׁבְּסוֹף הַחִבּוּר. קְבוּצַת חֲמֵשֶׁת הַיְרִיעוֹת קְרוּיָה חוֹבֶרֶת. **וְכֵן תַּעֲשֶׂה בִּשְׂפַת הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית** • בְּאוֹתָהּ יְרִיעָה שֶׁהִיא קִיצוֹנָה, לְשׁוֹן קָצֶה, כְּלוֹמַר: לְסוֹף הַחוֹבֶרֶת.

(ה) חֲמִשִּׁים לֻלָאֹת תַּעֲשֶׂה בַּיְרִיעָה הָאֶחָת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת תַּעֲשֶׂה בִּקְצֵה הַיְרִיעָה אֲשֶׁר בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית מַקְבִּילֹת הַלֻּלָאֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ:

ה חַמְשִׁין עֲנוּבִין תַּעְבֵּד בִּירִיעֲתָא חֲדָא וְחַמְשִׁין עֲנוּבִין תַּעְבֵּד בְּסִטְרָא דִירִיעֲתָא דְּבֵית לוֹפֵי תִּנְיָנָא מְכַוְּנָן עֲנוּבַיָּא חֲדָא לָקֳבֵל חֲדָא:

רש״י◄ **מַקְבִּילֹת הַלֻּלָאֹת אִשָּׁה אֶל אֲחוֹתָהּ** • שְׁמֹר שֶׁתַּעֲשֶׂה הַלֻּלָאֹת בְּמִדָּה אַחַת, מְכֻוֶּנֶת הַבְדָּלָתָן זוֹ מִזּוֹ, וּכְמִדָּתָן בִּירִיעָה זוֹ כֵּן יְהֵא בַּחֲבֶרְתָּהּ, כְּשֶׁתִּפְרֹשׂ חוֹבֶרֶת אֵצֶל חוֹבֶרֶת, יִהְיוּ הַלֻּלָאוֹת שֶׁל יְרִיעָה זוֹ מְכֻוָּנוֹת כְּנֶגֶד לוּלָאוֹת שֶׁל זוֹ, וְזֶהוּ לְשׁוֹן ״מַקְבִּילוֹת״, זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ, תַּרְגּוּמוֹ שֶׁל ״כְּנֶגֶד״ ״לָקֳבֵל״. הַיְרִיעוֹת אָרְכָּן כ״ח וְרָחְבָּן אַרְבַּע, וּכְשֶׁחִבֵּר חָמֵשׁ יְרִיעוֹת יַחַד, נִמְצָא רָחְבָּן כ׳ וְכֵן הַחוֹבֶרֶת הַשֵּׁנִית. וְהַמִּשְׁכָּן, אָרְכּוֹ שְׁלֹשִׁים מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב, שֶׁנֶּאֱמַר: ״עֶשְׂרִים קְרָשִׁים לִפְאַת נֶגֶב תֵּימָנָה״ וְכֵן לַצָּפוֹן. וְכָל קֶרֶשׁ אַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה, הֲרֵי שְׁלֹשִׁים מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב. רֹחַב הַמִּשְׁכָּן מִן הַצָּפוֹן לַדָּרוֹם עֶשֶׂר אַמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּלְיַרְכְּתֵי הַמִּשְׁכָּן יָמָּה וְגוֹ׳״ וּשְׁנֵי קְרָשִׁים לַמְּקֻצְעוֹת, הֲרֵי עֶשֶׂר. וּבִמְקוֹמָם אֲפָרְשֵׁם לַמִּקְרָאוֹת הַלָּלוּ. נוֹתֵן הַיְרִיעוֹת, אָרְכָּן לְרָחְבּוֹ שֶׁל מִשְׁכָּן: עֶשֶׂר אַמּוֹת אֶמְצָעִיּוֹת לְגַג חֲלַל רֹחַב הַמִּשְׁכָּן, וְאַמָּה מִכָּאן וְאַמָּה מִכָּאן לָעֳבִי רָאשֵׁי הַקְּרָשִׁים, שֶׁעָבְיָם אַמָּה. נִשְׁתַּיְּרוּ ט״ז אַמָּה: ח׳ לַצָּפוֹן וְח׳ לַדָּרוֹם מְכַסּוֹת קוֹמַת הַקְּרָשִׁים שֶׁגָּבְהָן עֶשֶׂר. נִמְצְאוּ שְׁתֵּי אַמּוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת מְגֻלּוֹת. רָחְבָּן שֶׁל יְרִיעוֹת אַרְבָּעִים אַמָּה, כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרוֹת עֶשְׂרִים אַמָּה לַחוֹבֶרֶת. שְׁלֹשִׁים מֵהֶן לְגַג חֲלַל הַמִּשְׁכָּן לְאָרְכּוֹ, וְאַמָּה כְּנֶגֶד עֳבִי רָאשֵׁי הַקְּרָשִׁים שֶׁבַּמַּעֲרָב, וְאַמָּה לְכַסּוֹת עֳבִי הָעַמּוּדִים שֶׁבַּמִּזְרָח, שֶׁלֹּא הָיוּ קְרָשִׁים בַּמִּזְרָח אֶלָּא ד׳ (בְּרַשִׁ״י יָשָׁן: חֲמִשָּׁה) עַמּוּדִים, שֶׁהַמָּסָךְ פָּרוּשׂ וְתָלוּי בְּוָוִין שֶׁבָּהֶן כְּמִין וִילוֹן. נִשְׁתַּיְּרוּ ח׳ אַמּוֹת הַתְּלוּיִין עַל אֲחוֹרֵי הַמִּשְׁכָּן שֶׁבַּמַּעֲרָב וּשְׁתֵּי אַמּוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת מְגֻלּוֹת. זוֹ מָצָאתִי בִּבְרַיְתָא דְמַסֶּכֶת מִדּוֹת. אֲבָל בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (פרק הזורק): אֵין הַיְרִיעוֹת מְכַסּוֹת אֶת עַמּוּדֵי הַמִּזְרָח וְט׳ אַמּוֹת תְּלוּיוֹת אֲחוֹרֵי הַמִּשְׁכָּן. וְהַכָּתוּב בְּפָרָשָׁה זוֹ מְסַיְּעֵנוּ: ״וְנָתַתָּ אֶת הַפָּרֹכֶת תַּחַת הַקְּרָסִים״ — וְאִם כְּדִבְרֵי הַבְּרַיְתָא הַזֹּאת, נִמְצֵאת פָּרֹכֶת מְשׁוּכָה מִן הַקְּרָסִים וְלַמַּעֲרָב אַמָּה.

(ו) וְעָשִׂיתָ חֲמִשִּׁים קַרְסֵי זָהָב וְחִבַּרְתָּ אֶת־הַיְרִיעֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ בַּקְּרָסִים וְהָיָה הַמִּשְׁכָּן אֶחָד:

ו וְתַעְבֵּד חַמְשִׁין פּוּרְפִין דִּדְהָב וּתְלָפֵף יָת יְרִיעֲתָא חֲדָא עִם חֲדָא בְּפוּרְפַיָּא וִיהֵי מַשְׁכְּנָא חָד:

רש״י◄ **קַרְסֵי זָהָב** • פירמיל״ש בְּלַעַ״ז, וּמַכְנִיסִין רֹאשָׁן אֶחָד בַּלּוּלָאוֹת שֶׁבְּחוֹבֶרֶת זוֹ וְרֹאשָׁן אֶחָד בַּלּוּלָאוֹת שֶׁבְּחוֹבֶרֶת זוֹ, וּמְחַבְּרָן בָּהֶן.

(ז) וְעָשִׂיתָ יְרִיעֹת עִזִּים לְאֹהֶל עַל־הַמִּשְׁכָּן עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת תַּעֲשֶׂה אֹתָם:

ז וְתַעְבֵּד יְרִיעָן מְעַזֵּי לִפְרָסָא עַל מַשְׁכְּנָא חֲדָא עֶסְרֵי יְרִיעָן תַּעְבֵּד יָתְהוֹן:

רש״י◄ **יְרִיעֹת עִזִּים** • מִנּוֹצָה שֶׁל עִזִּים. **לְאֹהֶל עַל־הַמִּשְׁכָּן** • לִפְרֹשׂ אוֹתָן עַל הַיְרִיעוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת.

(ח) אֹרֶךְ ׀ הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְעַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת:

ח אֻרְכָּא דִּירִיעֲתָא חֲדָא תְּלָתִין אַמִּין וּפוּתְיָא אַרְבַּע אַמִּין דִּירִיעֲתָא חֲדָא מְשַׁחְתָּא חֲדָא לַחֲדָא עֶסְרֵי יְרִיעָן:

רש״י◄ **שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה** • שֶׁכְּשֶׁנּוֹתֵן אָרְכָּן לְרֹחַב הַמִּשְׁכָּן כְּמוֹ שֶׁנָּתַן אֶת הָרִאשׁוֹנוֹת, נִמְצְאוּ אֵלּוּ עוֹדְפוֹת אַמָּה מִכָּאן וְאַמָּה מִכָּאן, לְכַסּוֹת אַחַת מֵהַשְּׁתֵּי אַמּוֹת שֶׁנִּשְׁאֲרוּ מְגֻלּוֹת מִן הַקְּרָשִׁים. וְהָאַמָּה הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁל קֶרֶשׁ, שֶׁאֵין הַיְרִיעָה מְכַסָּה אוֹתָהּ, הִיא הָאַמָּה הַתְּחוּבָה בְּנֶקֶב הָאֶדֶן, שֶׁהָאֲדָנִים גָּבְהָן אַמָּה.

(ט) וְחִבַּרְתָּ֣ אֶת־חֲמֵ֤שׁ הַיְרִיעֹת֙ לְבָ֔ד וְאֶת־שֵׁ֥שׁ
הַיְרִיעֹ֖ת לְבָ֑ד וְכָפַלְתָּ֙ אֶת־הַיְרִיעָ֣ה הַשִּׁשִּׁ֔ית אֶל־מ֖וּל
פְּנֵ֥י הָאֹֽהֶל׃

ט וּתְלָפֵף יָת חֲמֵשׁ יְרִיעָן לְחוֹד וְיָת שִׁית
יְרִיעָן לְחוֹד וְתֵיעוּף יָת יְרִיעֲתָא שְׁתִיתֵיתָא
לָקֳבֵל אַפֵּי מַשְׁכְּנָא׃

רש״י◂ **וְכָפַלְתָּ אֶת־הַיְרִיעָה הַשִּׁשִּׁית** • הָעוֹדֶפֶת בְּאֵלּוּ הָעֶלְיוֹנוֹת יוֹתֵר מִן הַתַּחְתּוֹנוֹת. **אֶל־מוּל פְּנֵי הָאֹהֶל** • חֲצִי רָחְבָּהּ הָיָה תָּלוּי וְכָפוּל עַל הַמָּסָךְ שֶׁבַּמִּזְרָח כְּנֶגֶד הַפֶּתַח, דּוֹמֶה לְכַלָּה צְנוּעָה הַמְכֻסָּה בְּצָעִיף עַל פָּנֶיהָ.

(י) וְעָשִׂ֜יתָ חֲמִשִּׁ֣ים לֻלָאֹ֗ת עַ֣ל שְׂפַ֤ת הַיְרִיעָה֙ הָאֶחָ֔ת
הַקִּיצֹנָ֖ה בַּחֹבָ֑רֶת וַחֲמִשִּׁ֣ים לֻלָאֹ֗ת עַ֤ל שְׂפַ֣ת הַיְרִיעָ֔ה
הַחֹבֶ֖רֶת הַשֵּׁנִֽית׃

י וְתַעְבֵּד חַמְשִׁין עֲנוּבִין עַל שִׂפְתָא דִירִיעֲתָא
חֲדָא בְּסִטְרָא בֵּית לוֹפֵי וְחַמְשִׁין עֲנוּבִין עַל
שִׂפְתָא דִירִיעֲתָא דְּבֵית לוֹפֵי תִּנְיֵתָא׃

(יא) וְעָשִׂ֛יתָ קַרְסֵ֥י נְחֹ֖שֶׁת חֲמִשִּׁ֑ים וְהֵבֵאתָ֤ אֶת־
הַקְּרָסִים֙ בַּלֻּלָאֹ֔ת וְחִבַּרְתָּ֥ אֶת־הָאֹ֖הֶל וְהָיָ֥ה אֶחָֽד׃

יא וְתַעְבֵּד פּוּרְפִין דִּנְחָשָׁא חַמְשִׁין וְתָעֵיל יָת
פּוּרְפַיָּא בַּעֲנוּבַיָּא וּתְלָפֵף יָת מַשְׁכְּנָא וִיהֵי
חָד׃

(יב) וְסֶרַח֙ הָעֹדֵ֔ף בִּֽירִיעֹ֖ת הָאֹ֑הֶל חֲצִ֤י הַיְרִיעָה֙
הָעֹדֶ֔פֶת תִּסְרַ֕ח עַ֖ל אֲחֹרֵ֥י הַמִּשְׁכָּֽן׃

יב וְסִרְחָא דְּיַתִּירָא בִּירִיעַת מַשְׁכְּנָא פַּלְגּוּת
יְרִיעֲתָא דְּיַתִּירָא תִּסְרַח עַל אֲחֹרֵי מַשְׁכְּנָא׃

רש״י◂ **וְסֶרַח הָעֹדֵף בִּירִיעֹת הָאֹהֶל** • עַל יְרִיעוֹת הַמִּשְׁכָּן. יְרִיעוֹת הָאֹהֶל הֵן הָעֶלְיוֹנוֹת שֶׁל עִזִּים, שֶׁקְּרוּיִים אֹהֶל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן: ״לְאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן״. וְכָל ״אֹהֶל״ הָאָמוּר כָּאן אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן גַּג, שֶׁמַּאֲהִילוֹת וּמְסַכְּכוֹת עַל הַתַּחְתּוֹנוֹת, וְהֵן הָיוּ עוֹדְפוֹת עַל הַתַּחְתּוֹנוֹת חֲצִי הַיְרִיעָה לַמַּעֲרָב, שֶׁהַחֲצִי שֶׁל יְרִיעָה אַחַת עֶשְׂרֵה הַיְתֵרָה, הָיָה נִכְפַּל אֶל מוּל פְּנֵי הָאֹהֶל. נִשְׁאֲרוּ שְׁתֵּי אַמּוֹת רֹחַב חֶצְיָהּ עוֹדֵף עַל רֹחַב הַתַּחְתּוֹנוֹת. **תִּסְרַח עַל אֲחֹרֵי הַמִּשְׁכָּן** • לְכַסּוֹת שְׁתֵּי אַמּוֹת שֶׁהָיוּ מְגֻלּוֹת בַּקְּרָשִׁים. **אֲחֹרֵי הַמִּשְׁכָּן** • הוּא צַד מַעֲרָבִי, לְפִי שֶׁהַפֶּתַח בַּמִּזְרָח שֶׁהֵן פָּנָיו, וְצָפוֹן וְדָרוֹם קְרוּיִין צְדָדִין לְיָמִין וְלִשְׂמֹאל.

(יג) וְהָאַמָּ֨ה מִזֶּ֜ה וְהָאַמָּ֤ה מִזֶּה֙ בָּעֹדֵ֔ף בְּאֹ֖רֶךְ יְרִיעֹ֣ת
הָאֹ֑הֶל יִהְיֶ֨ה סָר֜וּחַ עַל־צִדֵּ֧י הַמִּשְׁכָּ֛ן מִזֶּ֥ה וּמִזֶּ֖ה
לְכַסֹּתֽוֹ׃

יג וְאַמְּתָא מִכָּא וְאַמְּתָא מִכָּא בִּדְיַתִּירָא
בְּאֻרְכָּא יְרִיעֲתָא דְמַשְׁכְּנָא יְהֵי סְרִיחַ עַל
סִטְרֵי מַשְׁכְּנָא מִכָּא וּמִכָּא לְכַסָּיוּתֵהּ׃

רש״י◂ **וְהָאַמָּה מִזֶּה וְהָאַמָּה מִזֶּה** • לְצָפוֹן וּלְדָרוֹם. **בָּעֹדֵף בְּאֹרֶךְ יְרִיעֹת הָאֹהֶל** • שֶׁהֵן עוֹדְפוֹת עַל אֹרֶךְ יְרִיעוֹת הַמִּשְׁכָּן שְׁתֵּי אַמּוֹת. **יִהְיֶה סָרוּחַ עַל־צִדֵּי הַמִּשְׁכָּן** • לְצָפוֹן וּלְדָרוֹם, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה. לִמְּדָה תּוֹרָה ׳דֶּרֶךְ אֶרֶץ׳: שֶׁיְּהֵא אָדָם חָס עַל הַיָּפֶה.

(יד) וְעָשִׂ֤יתָ מִכְסֶה֙ לָאֹ֔הֶל עֹ֥רֹת אֵילִ֖ם מְאָדָּמִ֑ים
וּמִכְסֵ֛ה עֹ֥רֹת תְּחָשִׁ֖ים מִלְמָֽעְלָה׃

יד וְתַעְבֵּד חוֹפָאָה לִפְרָסָא מַשְׁכֵי דְדִכְרֵי
מְסַמְּקֵי וְחוֹפָאָה מַשְׁכֵי דְסַסְגּוֹנָא מִלְּעֵלָּא׃

רש״י◂ **מִכְסֶה לָאֹהֶל** • לְאוֹתוֹ גַּג שֶׁל יְרִיעוֹת עִזִּים, עֲשֵׂה עוֹד מִכְסֶה אֶחָד שֶׁל עוֹרוֹת אֵילִים מְאָדָּמִים, וְעוֹד לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ מִכְסֵה עוֹרוֹת תְּחָשִׁים, וְאוֹתָן מִכְסָאוֹת לֹא הָיוּ מְכַסִּין אֶלָּא אֶת הַגַּג: אָרְכָּן ל׳ וְרָחְבָּן י׳, אֵלּוּ דִּבְרֵי רַבִּי נְחֶמְיָה, וּלְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה: מִכְסֶה אֶחָד הָיָה. חֶצְיוֹ שֶׁל עוֹרוֹת אֵילִים מְאָדָּמִים וְחֶצְיוֹ שֶׁל עוֹרוֹת תְּחָשִׁים.

◆ יום רביעי א' אדר א' ◆

(טו) וְעָשִׂיתָ אֶת־הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים:

טו וְתַעְבֵּד יָת דַּפֵּיָא לְמַשְׁכְּנָא דְּאָעֵי שִׁטִּין קָיְמִין:

רש"י ◂ **וְעָשִׂיתָ אֶת־הַקְּרָשִׁים** • הָיָה לוֹ לוֹמַר: 'וְעָשִׂיתָ קְרָשִׁים', כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּכָל דָּבָר וְדָבָר. מַהוּ הַקְּרָשִׁים? מֵאוֹתָן הָעוֹמְדִין וּמְיֻחָדִין לְכָךְ. יַעֲקֹב אָבִינוּ נָטַע אֲרָזִים בְּמִצְרַיִם, וּכְשֶׁמֵּת צִוָּה לְבָנָיו לְהַעֲלוֹתָם עִמָּהֶם כְּשֶׁיֵּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, וְאָמַר לָהֶם, שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְצַוּוֹת אוֹתָן לַעֲשׂוֹת מִשְׁכָּן בַּמִּדְבָּר מֵעֲצֵי שִׁטִּים: רְאוּ, שֶׁיִּהְיוּ מְזֻמָּנִים בְּיֶדְכֶם! הוּא שֶׁיִּסֵּד הַבַּבְלִי בַּפִּיּוּט שֶׁלּוֹ: טָס מַטָּע מְזֻרָזִים, קוֹרוֹת בָּתֵּינוּ אֲרָזִים, שֶׁנִּזְדָּרְזוּ לִהְיוֹת מוּכָנִים בְּיָדָם מִקֶּדֶם לָכֵן. **עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים** • אִישׁטנבי"ש בְּלַעַ"ז, שֶׁיִּהֵא אֹרֶךְ הַקְּרָשִׁים זָקוּף לְמַעְלָה בְּקִירוֹת הַמִּשְׁכָּן, וְלֹא תַּעֲשֶׂה הַכְּתָלִים בְּקְרָשִׁים שׁוֹכְבִים, לִהְיוֹת רֹחַב הַקְּרָשִׁים לְגֹבַהּ הַכְּתָלִים, קֶרֶשׁ עַל קֶרֶשׁ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר המאמרים תש"י, עמ' 114)

וְעָשִׂיתָ אֶת הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים (כו, טו)

שֹׁרֶשׁ הַמִּלָּה 'שִׁטִּים' הוּא 'שְׁטָה', שֶׁמַּשְׁמָעוּת הַנְּטִיָּה (כִּי עֵץ הַשִּׁיטָה נוֹטֶה הַצִּידָה בְּדֶרֶךְ כְּלָל). דְּהַיְנוּ, יֵשׁ דָּבָר שֶׁהוּא אֶמְצָעִי, וְהַהַטָּיָה לְאֵיזֶה צַד, לְמַעְלָה אוֹ לְמַטָּה, נִקְרֵאת שִׁיטָה.

אַף תֵּיבַת 'שְׁטוּת' הִיא מֵאוֹתוֹ שֹׁרֶשׁ. נִמְצָא כִּי שִׁיטִים וּשְׁטוּת - כֻּלָּם מִשֹּׁרֶשׁ אֶחָד.

וְהִנֵּה דֶּרֶךְ הַמְצוּעִ הִיא - דֶּרֶךְ הַהֶגְיוֹן וְהַשֵּׂכֶל. הַהַטָּיָה מִדֶּרֶךְ זוֹ לְמַטָּה - הִיא 'שְׁטוּת דִּלְעוּמַת זֶה' (דְּקְלִיפָּה), וְהַהַטָּיָה כְּלַפֵּי מַעְלָה - הִיא 'שְׁטוּת דִּקְדוּשָׁה'.

'שְׁטוּת דִּלְעוּמַת זֶה' הִיא אוֹתָהּ רוּחַ שְׁטוּת הַגּוֹרֶמֶת לְאָדָם לַחֲטוֹא, וּכְמַאֲמַר רַז"ל (סוטה ג) "אֵין אָדָם עוֹבֵר עֲבֵרָה אֶלָּא־אִם־כֵּן נִכְנַס בּוֹ רוּחַ שְׁטוּת". 'שְׁטוּת דִּקְדוּשָׁה' הִיא כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי עוֹבֵד אֶת ה' בְּאוֹפָן שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁאָמְרוּ רַז"ל (כתובות יז), "אַהֲנֵי לֵיהּ שְׁטוּתֵיהּ לְסַבָּא".

עֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא אֲפוֹא לַהֲפוֹךְ אֶת הַ'שְׁטוּת דִּלְעוּמַת זֶה' לְ'עֲצֵי שִׁטִּים עוֹמְדִים' - 'שְׁטוּת דִּקְדוּשָׁה'.

(טז) עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶךְ הַקֶּרֶשׁ וְאַמָּה וְחֵצִי הָאַמָּה רֹחַב הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד:

טז עֲשַׂר אַמִּין אֻרְכָּא דְּדַפָּא וְאַמְתָּא וּפַלְגוּת אַמְתָּא פּוּתְיָא דְּדַפָּא חָד:

רש"י ◂ **עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶךְ הַקֶּרֶשׁ** • לְמַדְנוּ: גָּבְהוֹ שֶׁל מִשְׁכָּן עֶשֶׂר אַמּוֹת. **וְאַמָּה וְחֵצִי הָאַמָּה רֹחַב** • לְמַדְנוּ: אָרְכּוֹ שֶׁל מִשְׁכָּן לְעֶשְׂרִים קְרָשִׁים, שֶׁהָיוּ בַּצָּפוֹן וּבַדָּרוֹם, מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב, שִׁלְשִׁים אַמָּה.

(יז) שְׁתֵּי יָדוֹת לַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד מְשֻׁלָּבֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכֹל קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן:

יז תַּרְתֵּין צִירִין לְדַפָּא חַד מְשַׁלְבִין חֲדָא לְקֳבֵל חֲדָא כֵּן תַּעְבֵּד לְכֹל דַּפֵּי מַשְׁכְּנָא:

רש"י ◂ **שְׁתֵּי יָדוֹת לַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד** • הָיָה חוֹרֵץ אֶת הַקֶּרֶשׁ מִלְמַטָּה בְּאֶמְצָעוֹ בְּגֹבַהּ אַמָּה, וּמַנִּיחַ רְבִיעַ רָחְבּוֹ מִכָּאן וּרְבִיעַ רָחְבּוֹ מִכָּאן, וְהֵן הֵן הַיָּדוֹת. וְהֶחָרִיץ, חֲצִי רֹחַב הַקֶּרֶשׁ בָּאֶמְצַע, (רוֹצֶה לוֹמַר: קֶרֶשׁ, נִקְרָא מַה שֶּׁנִּשְׁאַר לְאַחַר שֶׁחָרַץ מִכָּאן וּמִכָּאן, וְאֵז נִשְׁאַר רֹחַב אַמָּה. נִמְצָא, חֲצִי רֹחַב הַקֶּרֶשׁ שֶׁבָּאֶמְצַע הוּא חֲצִי אַמָּה. וְכֵן פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י בְּהֶדְיָא בְּפֶרֶק "הַזּוֹרֵק", דַּף צ"ח, שֶׁהֶחָרִיץ בָּאֶמְצַע רָחָב חֲצִי אַמָּה, וְהָיָה חוֹרֵץ רְבִיעִית אַמָּה מִכָּל צַד, וְכָל יָד הָיָה רֹחַב רְבִיעִית אַמָּה, וְכֵן כָּל שִׁפַּת אֶדֶן הָיָה רֹחַב רְבִיעִית אַמָּה, וְדוֹק הֵיטֵב. וְאֵז סָרָה

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(טו) **עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים.** פְּשָׁטֵיהּ, שֶׁלֹּא תִּקַּח מִן הַנְּפוּלִים וְהַנִּקְצָצִין מִיָּמִים רַבִּים שֶׁכְּבָר נִרְקְבוּ, אֶלָּא מִן הָעוֹמְדִים בְּקוֹמָתָם. דָּבָר אַחֵר, **עוֹמְדִים**, שֶׁהֵן עוֹמְדִים לְעוֹלָם וַעֲדַיִן הֵם קַיָּמִים וְנִגְנָזִים (יומא עב.): תורה טז

תְּלוּנַת הָרַמְבַּ״ן וּתְמִיהָתוֹ מְסֻלֶּקֶת). וְאוֹתָן הַיָּדוֹת, מַכְנִיס בָּאֲדָנִים שֶׁהָיוּ חֲלוּלִים, וְהָאֲדָנִים גָּבְהָן אַמָּה וְיוֹשְׁבִים רְצוּפִים אַרְבָּעִים זֶה אֵצֶל זֶה, וְיָדוֹת הַקֶּרֶשׁ הַנִּכְנָסוֹת בַּחֲלַל הָאֲדָנִים, חֲרוּצוֹת מִשְּׁלוֹשָׁה צִדֵּיהֶן, רֹחַב הֶחָרִיץ כָּעֳבִי שְׂפַת הָאֶדֶן, שֶׁיְּכַסֶּה הַקֶּרֶשׁ אֶת כָּל רֹאשׁ הָאֶדֶן. שֶׁאִם לֹא כֵּן, נִמְצָא רֶוַח בֵּין קֶרֶשׁ לְקֶרֶשׁ כָּעֳבִי שְׂפַת שְׁנֵי הָאֲדָנִים שֶׁיַּפְסִיקוּ בֵּינֵיהֶם, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְיִהְיוּ תוֹאֲמִים מִלְּמַטָּה״ שֶׁיַּחֲרֹץ אֶת צִדֵּי הַיָּדוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּתְחַבְּרוּ הַקְּרָשִׁים זֶה אֵצֶל זֶה. **מְשֻׁלָּבֹת** • עֲשׂוּיוֹת כְּמִין שְׁלִיבוֹת סֻלָּם, מֻבְדָּלוֹת זוֹ מִזּוֹ וּמְשֻׁפִּין רָאשֵׁיהֶם לְהִכָּנֵס בְּתוֹךְ חֲלַל הָאֶדֶן, כִּשְׁלִיבָה הַנִּכְנֶסֶת בְּנֶקֶב עַמּוּדֵי הַסֻּלָּם. **אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ** • מְכֻוָּנוֹת זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ, שֶׁיִּהְיוּ חֲרִיצֵיהֶם שָׁוִים זוֹ כְּמִדַּת זוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ שְׁתֵּי יָדוֹת זוֹ מְשׁוּכָה לְצַד פְּנִים וְזוֹ מְשׁוּכָה לְצַד חוּץ בָּעֳבִי הַקֶּרֶשׁ שֶׁהוּא אַמָּה. וְתַרְגּוּם שֶׁל ״יָדוֹת״ צִירִין, לְפִי שֶׁדּוֹמוֹת לְצִירֵי הַדֶּלֶת הַנִּכְנָסִים בְּחוֹרֵי הַמִּפְתָּן.

(יח) **וְעָשִׂ֥יתָ אֶת־הַקְּרָשִׁ֖ים לַמִּשְׁכָּ֑ן עֶשְׂרִ֣ים קֶ֔רֶשׁ לִפְאַ֖ת נֶ֥גְבָּה תֵימָֽנָה׃**

יח וְתַעְבֵּד יָת דַּפַּיָּא לְמַשְׁכְּנָא עֶסְרִין דַּפִּין לְרוּחַ עֵבַר דָּרוֹמָא:

רש״י◄ **לִפְאַת נֶגְבָּה תֵימָנָה** • אֵין ״פֵּאָה״ זוֹ לְשׁוֹן מִקְצוֹעַ, אֶלָּא כָּל הָרוּחַ קְרוּיָה פֵּאָה, כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳לְרוּחַ עֵבַר דָּרוֹמָא׳.

(יט) **וְאַרְבָּעִים֙ אַדְנֵי־כֶ֔סֶף תַּעֲשֶׂ֕ה תַּ֖חַת עֶשְׂרִ֣ים הַקֶּ֑רֶשׁ שְׁנֵ֨י אֲדָנִ֜ים תַּחַת־הַקֶּ֤רֶשׁ הָאֶחָד֙ לִשְׁתֵּ֣י יְדֹתָ֔יו וּשְׁנֵ֥י אֲדָנִ֛ים תַּחַת־הַקֶּ֥רֶשׁ הָאֶחָ֖ד לִשְׁתֵּ֥י יְדֹתָֽיו׃**

יט וְאַרְבְּעִין סַמְכִין דִּכְסַף תַּעְבֵּד תְּחוֹת עֶסְרִין דַּפִּין תְּרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד לִתְרֵין צִידּוֹהִי וּתְרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד לִתְרֵין צִידּוֹהִי:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך א, עמ׳ 162)

וְאַרְבָּעִים אַדְנֵי כֶסֶף (כו, יט)

הָאֲדָנִים נַעֲשׂוּ מִתְּרוּמַת ״בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת״, שֶׁהַכֹּל הִשְׁתַּתְּפוּ בָּהּ בְּמִדָּה שָׁוָה. וְאִילוּ הַמִּשְׁכָּן וְכֵלָיו, נַעֲשׂוּ מִתְּרוּמוֹת ״כְּפִי נִדְבַת לִבּוֹ״ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל.

בַּמֶּה שׁוֹנִים הָאֲדָנִים מִשְּׁאָר כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן?

כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן רוֹמְזִים לַעֲבוֹדָה בְּכֹחוֹת הַנֶּפֶשׁ, הַיְּרִיעוֹת - לַכֹּחוֹת הַמַּקִּיפִים, רָצוֹן וָעֹנֶג. וְהַקְּרָשִׁים (שֶׁמִּדָּתָם עֶשֶׂר אַמּוֹת) - לַעֲשָׂרָה כֹּחוֹת הַפְּנִימִיִּים שֶׁל הַנֶּפֶשׁ, שֵׂכֶל וּמִדּוֹת.

לְעוּמַת זֹאת, הָאֲדָנִים, שֶׁהָיוּ הַחֵלֶק הַנָּמוּךְ בְּיוֹתֵר בַּמִּשְׁכָּן, רוֹמְזִים לַעֲבוֹדָה שֶׁל קַבָּלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם פְּשׁוּטָה, שֶׁאֵינָהּ נִשְׁעֶנֶת עַל שֵׂכֶל וְרֶגֶשׁ (אַף־עַל־פִּי־כֵן, הָעֲבוֹדָה דְּקַבָּלַת־עֹל, ׳אֲדָנִים׳, הִיא הַיְסוֹד לְכָל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, כִּי רֵאשִׁית הָעֲבוֹדָה וְשָׁרְשָׁהּ הִיא קַבָּלַת־עֹל).

לָכֵן, שׁוֹנָה תְּרוּמַת הָאֲדָנִים מִתְּרוּמַת שְׁאָר כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן: בַּעֲבוֹדָה פְּנִימִית יֵשׁ הֶבְדֵּלִים בֵּין יְהוּדִי לִיהוּדִי, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד עוֹבֵד עַל־פִּי כֹּחוֹתָיו וְחוּשָׁיו. לָכֵן הַתְּרוּמָה שֶׁל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן הָיְתָה כְּנִדְבַת לִבּוֹ שֶׁל כָּל אָדָם. אַךְ בָּעִנְיָן הַיְסוֹדִי שֶׁל קַבָּלַת־עֹל - אֲדָנִים, הַכֹּל שָׁוִים.

(כ) **וּלְצֶ֧לַע הַמִּשְׁכָּ֛ן הַשֵּׁנִ֖ית לִפְאַ֣ת צָפ֑וֹן עֶשְׂרִ֖ים קָֽרֶשׁ׃**

כ וְלִסְטַר מַשְׁכְּנָא תִּנְיֵתָא לְרוּחַ צִפּוּנָא עֶסְרִין דַּפִּין:

(כא) **וְאַרְבָּעִ֥ים אַדְנֵיהֶ֖ם כָּ֑סֶף שְׁנֵ֣י אֲדָנִ֔ים תַּ֖חַת הַקֶּ֣רֶשׁ הָאֶחָ֔ד וּשְׁנֵ֣י אֲדָנִ֔ים תַּ֖חַת הַקֶּ֥רֶשׁ הָאֶחָֽד׃**

כא וְאַרְבְּעִין סַמְכֵיהוֹן דִּכְסַף תְּרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד וּתְרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חָד:

(כב) **וּלְיַרְכְּתֵ֥י הַמִּשְׁכָּ֖ן יָ֑מָּה תַּעֲשֶׂ֖ה שִׁשָּׁ֥ה קְרָשִֽׁים׃**

כב וְלִסְיָפֵי מַשְׁכְּנָא מַעַרְבָא תַּעְבֵּד שִׁתָּא דַפִּין:

רש״י◄ **וּלְיַרְכְּתֵי** • לְשׁוֹן סוֹף, כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳וְלִסְיָפֵי׳. וּלְפִי שֶׁהַפֶּתַח בַּמִּזְרָח, קָרוּי מִזְרָח ׳פָּנִים׳ וְהַמַּעֲרָב ׳אֲחוֹרַיִם׳. וְזֶהוּ סוֹף, שֶׁהַפָּנִים הוּא הָרֹאשׁ. **תַּעֲשֶׂה שִׁשָּׁה קְרָשִׁים** • הֲרֵי תֵּשַׁע אַמּוֹת רֹחַב.

(כג) וְשִׁנֵּי קְרָשִׁים תַּעֲשֶׂה לְמִקְצֹעֹת הַמִּשְׁכָּן בְּיַרְכָתָיִם:

כג ותְרֵין דַּפִּין תַּעְבֵּד לְזָוְיַת מַשְׁכְּנָא בְּסוֹפֵיהוֹן:

רש"י ◄ **וּשְׁנֵי קְרָשִׁים תַּעֲשֶׂה לְמִקְצֹעֹת** • אֶחָד לְמִקְצוֹעַ צְפוֹנִית מַעֲרָבִית, וְאֶחָד לְמַעֲרָבִית דְּרוֹמִית. כָּל שְׁמוֹנָה קְרָשִׁים בְּסֵדֶר אֶחָד הֵן, אֶלָּא שֶׁאִלּוּ הַשְּׁתַּיִם אֵינָן בַּחֲלַל הַמִּשְׁכָּן אֶלָּא חֲצִי אַמָּה מִזּוֹ וַחֲצִי אַמָּה מִזּוֹ נִרְאוֹת בֶּחָלָל לְהַשְׁלִים רָחְבּוֹ לְעֶשֶׂר, וְהָאַמָּה מִזֶּה וְהָאַמָּה מִזֶּה בָּאוֹת כְּנֶגֶד אַמּוֹת עָבֵי קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן הַצָּפוֹן וְהַדָּרוֹם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַמִּקְצוֹעַ מְבֻחוּץ שָׁוֶה.

(כד) וְיִהְיוּ תְאֹמִם מִלְמַטָּה וְיַחְדָּו יִהְיוּ תַמִּים עַל־רֹאשׁוֹ אֶל־הַטַּבַּעַת הָאֶחָת כֵּן יִהְיֶה לִשְׁנֵיהֶם לִשְׁנֵי הַמִּקְצֹעֹת יִהְיוּ:

כד ויהוֹן מְכַוְּנִין מִלְרַע וְכַחֲדָא יְהוֹן מְכַוְּנִין עַל רֵישֵׁהּ לְעִזְקְתָא חֲדָא כֵּן יְהֵי לְתַרְוֵיהוֹן לְתְרֵין זָוְיָן יְהוֹן:

רש"י ◄ **וְיִהְיוּ תְאֹמִם מִלְמַטָּה** • כָּל הַקְּרָשִׁים תּוֹאֲמִים זֶה לָזֶה מִלְמַטָּה, שֶׁלֹּא יַפְסִיק עָבִי שְׁפַת שְׁנֵי הָאֲדָנִים בֵּינֵיהֶם, לְהַרְחִיקָן זוֹ מִזּוֹ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, שֶׁיִּהְיוּ צִירֵי הַיְדוֹת חֲרוּצִים מִצִּדֵּיהֶן, שֶׁיְּהֵא רֹחַב הַקֶּרֶשׁ בּוֹלֵט לְצָדָיו, חוּץ לִידֵי הַקֶּרֶשׁ, לְכַסּוֹת אֶת שְׂפַת הָאֶדֶן, וְכֵן הַקֶּרֶשׁ שֶׁאָצְלוֹ, וְנִמְצְאוּ תּוֹאֲמִים זֶה לָזֶה, וְקֶרֶשׁ הַמִּקְצוֹעַ שֶׁבִּסֵּדֶר הַמַּעֲרָב חָרוּץ לָרְחְבּוֹ בְּעָבְיוֹ, כְּנֶגֶד חָרִיץ שֶׁל צַד קֶרֶשׁ הַצָּפוֹנִי וְהַדְּרוֹמִי, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַפְרִידוּ הָאֲדָנִים בֵּינֵיהֶם. **וְיַחְדָּו יִהְיוּ תַמִּים** • כְּמוֹ תְּאוֹמִים. **עַל רֹאשׁוֹ** • שֶׁל קֶרֶשׁ. **אֶל הַטַּבַּעַת הָאֶחָת** • כָּל קֶרֶשׁ וְקֶרֶשׁ הָיָה חָרוּץ מִלְמַעְלָה בְּרָחְבּוֹ שְׁנֵי חֲרִיצִין בִּשְׁנֵי צְדָיו כְּדֵי עָבְיֵי טַבַּעַת, וּמַכְנִיסוֹ בְּטַבַּעַת אַחַת. נִמְצָא, מַתְאִים לַקֶּרֶשׁ שֶׁאָצְלוֹ, אֲבָל אוֹתָן טַבָּעוֹת, לֹא יָדַעְתִּי אִם קְבוּעוֹת הֵן, אִם מְטֻלְטָלוֹת. וּבַקֶּרֶשׁ שֶׁבַּמִּקְצוֹעַ הָיְתָה טַבַּעַת בָּעֲבִי הַקֶּרֶשׁ (נִרְאֶה, כִּי מִלּוֹת 'הַדְּרוֹמִי וְהַצָּפוֹנִי' אֲלֻמָּה קָאֵי, וְרוֹצֶה לוֹמַר שֶׁהַדְּרוֹמִי וְהַצָּפוֹנִי וְרֹאשׁ קֶרֶשׁ וְכוּ' נִכְנָס לְתוֹכוֹ, וּמַה שֶּׁכָּתַב הָיְתָה טַבַּעַת בָּעֲבִי קֶרֶשׁ, רוֹצֶה לוֹמַר בָּעֲבִי קֶרֶשׁ הַמַּעֲרָבִי. וְדוּ"ק) הַדְּרוֹמִי וְהַצָּפוֹנִי, וְרֹאשׁ קֶרֶשׁ הַמִּקְצוֹעַ שֶׁבִּסֵּדֶר מַעֲרָב נִכְנָס לְתוֹכוֹ. נִמְצְאוּ, שְׁנֵי הַכְּתָלִים מְחֻבָּרִים. **כֵּן יִהְיֶה לִשְׁנֵיהֶם** • לִשְׁנֵי הַקְּרָשִׁים שֶׁבַּמִּקְצוֹעַ, לַקֶּרֶשׁ שֶׁבְּסוֹף צָפוֹן וְלַקֶּרֶשׁ הַמַּעֲרָבִי וְכֵן לִשְׁנֵי הַמִּקְצוֹעוֹת.

(כה) וְהָיוּ שְׁמֹנָה קְרָשִׁים וְאַדְנֵיהֶם כֶּסֶף שִׁשָּׁה עָשָׂר אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד:

כה ויהוֹן תְּמָנְיָא דַּפִּין וְסַמְכֵיהוֹן דְּכַסַף שִׁתָּא עֲשַׂר סַמְכִין תְּרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד וּתְרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חָד:

רש"י ◄ **וְהָיוּ שְׁמֹנָה קְרָשִׁים** • הֵן הָאֲמוּרוֹת לְמַעְלָה: "תַּעֲשֶׂה שִׁשָּׁה קְרָשִׁים, וּשְׁנֵי קְרָשִׁים תַּעֲשֶׂה לְמִקְצֹעֹת". נִמְצְאוּ, שְׁמוֹנָה קְרָשִׁים בְּסֵדֶר מַעֲרָבִי. כָּךְ שְׁנוּיָה בַּמִּשְׁנָה 'מַעֲשֶׂה סֵדֶר הַקְּרָשִׁים' בִּ'מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן': הָיָה עוֹשֶׂה אֶת הָאֲדָנִים חֲלוּלִים וְחוֹרֵץ אֶת הַקֶּרֶשׁ מִלְמַטָּה, רָבִיעַ מִכָּאן וְרָבִיעַ מִכָּאן, וְהֶחָרִיץ חֻצְיוֹ בָּאֶמְצַע, וְעָשָׂה לוֹ שְׁתֵּי יָדוֹת כְּמִין שְׁנֵי חֲמוּקִין (וְלִי נִרְאֶה שֶׁהַגִּרְסָא 'כְּמִין שְׁנֵי חֲנָקִין'), כְּמִין שְׁנֵי שְׁלִיבוֹת סֻלָּם הַמֻּבְדָּלוֹת זוֹ מִזּוֹ וּמְשֻׁפּוֹת לְהִכָּנֵס בַּחֲלַל הָאֶדֶן כִּשְׁלִיבָה הַנִּכְנֶסֶת בְּנֶקֶב עַמּוּדֵי הַסֻּלָּם, וְהוּא לְשׁוֹן "מְשֻׁלָּבוֹת", עֲשׂוּיוֹת כְּמִין שְׁלִיבָה, וּמַכְנִיסָן לְתוֹךְ שְׁנֵי אֲדָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׁנֵי אֲדָנִים, שְׁנֵי אֲדָנִים", וְחוֹרֵץ אֶת הַקֶּרֶשׁ מִלְמַעְלָה אֶצְבַּע מִכָּאן וְאֶצְבַּע מִכָּאן, וְנוֹתְנָן לְתוֹךְ טַבַּעַת אַחַת שֶׁל זָהָב, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ נִפְרָדִין זֶה מִזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיִהְיוּ תְאֹמִם מִלְמַטָּה וְגוֹ'". כָּךְ הִיא הַמִּשְׁנָה, וְהַפֵּרוּשׁ שֶׁלָּהּ הִצַּעְתִּי לְמַעְלָה, בְּסֵדֶר הַמִּקְרָאוֹת.

(כו) וְעָשִׂיתָ בְרִיחִם עֲצֵי שִׁטִּים חֲמִשָּׁה לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָד:

כו וְתַעְבֵּד עַבְרֵי דְּאָעֵי שִׁטִּין חֲמִשָּׁא לְדַפֵּי סְטַר מַשְׁכְּנָא חָד:

רש"י ◄ **בְרִיחִם** • כְּתַרְגּוּמוֹ: עַבְרִין, וּבְלַעַ"ז אשפריש. **חֲמִשָּׁה לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן** • אִלּוּ ה', ג' הֵן, אֶלָּא

שֶׁהַבְּרִיחַ הָעֶלְיוֹן וְהַתַּחְתּוֹן עָשׂוּי מִשְּׁתֵּי חֲתִיכוֹת: זֶה מַבְרִיחַ עַד חֲצִי הַכֹּתֶל, וְזֶה מַבְרִיחַ עַד חֲצִי הַכֹּתֶל, זֶה נִכְנָס בַּשַּׁבַּעַת מִצַּד זֶה, וְזֶה נִכְנָס בַּשַּׁבַּעַת מִצַּד זֶה, עַד שֶׁמַּגִּיעִין זֶה לָזֶה. נִמְצָא, שֶׁעֶלְיוֹן וְתַחְתּוֹן, שְׁנַיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע, אֲבָל הָאֶמְצָעִי אָרְכּוֹ כְּנֶגֶד כָּל הַכֹּתֶל וּמַבְרִיחַ מִקְצָה הַכֹּתֶל וְעַד קָצֵהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַבְּרִיחַ הַתִּיכֹן וְגוֹ' מַבְרֵחַ מִן־הַקָּצֶה אֶל־הַקָּצֶה". שֶׁהָעֶלְיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים הָיוּ לָהֶן טַבָּעוֹת בַּקְּרָשִׁים לְהַכְנִס לְתוֹכָן, שְׁתֵּי טַבָּעוֹת לְכָל קֶרֶשׁ, מְשֻׁלָּשִׁים בְּתוֹךְ עֶשֶׂר אַמּוֹת שֶׁל גֹּבַהּ הַקֶּרֶשׁ, חֵלֶק אֶחָד מִן הַטַּבַּעַת הָעֶלְיוֹנָה וּלְמַעְלָה, וְחֵלֶק אֶחָד מִן הַתַּחְתּוֹנָה וּלְמַטָּה, וְכָל חֵלֶק הוּא רְבִיעַ אֹרֶךְ הַקֶּרֶשׁ, וּשְׁנֵי חֲלָקִים בֵּין טַבַּעַת לְטַבַּעַת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַטַּבָּעוֹת מְכֻוָּנוֹת זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ, אֲבָל לַבְּרִיחַ הַתִּיכוֹן אֵין טַבָּעוֹת, אֶלָּא הַקְּרָשִׁים נְקוּבִין בְּעָבְיָן, וְהוּא נִכְנָס בָּהֶם דֶּרֶךְ הַנְּקָבִים שֶׁהֵם מְכֻוָּנִין זֶה מוּל זֶה, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּתוֹךְ הַקְּרָשִׁים". הַבְּרִיחִים הָעֶלְיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים שֶׁבַּצָּפוֹן וּבַדָּרוֹם, אֹרֶךְ כָּל אֶחָד ט"ו אַמָּה, וְהַתִּיכוֹן אָרְכּוֹ ל' אַמָּה, וְזֶהוּ: "מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה", מִן הַמִּזְרָח וְעַד הַמַּעֲרָב, וְה' בְּרִיחִים שֶׁבַּמַּעֲרָב, אֹרֶךְ הָעֶלְיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים ו' אַמּוֹת, וְהַתִּיכוֹן אָרְכּוֹ י"ב כְּנֶגֶד ח' קְרָשִׁים. כָּךְ הִיא מִפֹּרֶשֶׁת בִּ'מְלֹאכֶת הַמִּשְׁכָּן' (שבת צח).

(כג) וְחָמִשָּׁה בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי צֶלַע הַמִּשְׁכָּן לַיַּרְכָתָיִם יָמָּה:

כג וְחַמְשָׁא עַבְרִין לְדַפֵּי סְטַר מַשְׁכְּנָא תִּנְיָתָא וְחַמְשָׁא עַבְרִין לְדַפֵּי סְטַר מַשְׁכְּנָא לְסוֹפֵיהוֹן מַעַרְבָּא:

(כד) וְהַבְּרִיחַ הַתִּיכֹן בְּתוֹךְ הַקְּרָשִׁים מַבְרֵחַ מִן־הַקָּצֶה אֶל־הַקָּצֶה:

כד וְעַבְּרָא מְצִיעָאָה בְּגוֹ דַּפַּיָּא מַעְבַּר מִן סְיָפֵי לְסְיָפֵי:

(כה) וְאֶת־הַקְּרָשִׁים תְּצַפֶּה זָהָב וְאֶת־טַבְּעֹתֵיהֶם תַּעֲשֶׂה זָהָב בָּתִּים לַבְּרִיחִם וְצִפִּיתָ אֶת־הַבְּרִיחִם זָהָב:

כה וְיָת דַּפַּיָּא תְּחֵפֵּי דַּהֲבָא וְיָת עִזְקָתְהוֹן תַּעְבֵּד דַּהֲבָא אַתָּרֵי לְעַבְּרַיָּא וְתַחְפֵּי יָת עַבְּרַיָּא דַּהֲבָא:

רש"י ◂ **בָּתִּים לַבְּרִיחִם** • הַטַּבָּעוֹת שֶׁתַּעֲשֶׂה בָּהֶן, יִהְיוּ בָּתִּים לְהַכְנִיס בָּהֶן הַבְּרִיחִים. **וְצִפִּיתָ אֶת הַבְּרִיחִם זָהָב** • לֹא שֶׁהָיָה הַזָּהָב מְדֻבָּק עַל הַבְּרִיחִים, שֶׁאֵין עֲלֵיהֶם שׁוּם צִפּוּי, אֶלָּא בַּקֶּרֶשׁ הָיָה קוֹבֵעַ כְּמִין שְׁתֵּי פִּיפִיּוֹת שֶׁל זָהָב, כְּמִין שְׁנֵי סִדְקֵי קָנֶה חָלוּל, וְקוֹבְעָן אֵצֶל הַטַּבָּעוֹת לְכָאן וּלְכָאן, אָרְכָּן מְמַלֵּא אֶת רֹחַב הַקֶּרֶשׁ מִן הַטַּבַּעַת לְכָאן וּמִמֶּנָּה לְכָאן, וְהַבְּרִיחַ נִכְנָס לְתוֹכוֹ, וּמֻמְנוּ לַטַּבַּעַת, וּמִן הַטַּבַּעַת לַפֶּה הַשֵּׁנִי. נִמְצְאוּ הַבְּרִיחִים, מְצֻפִּים זָהָב כְּשֶׁהֵן תְּחוּבִין בְּקְרָשִׁים, וְהַבְּרִיחִים הֲלָלוּ מְבֻחוּץ הָיוּ בּוֹלְטוֹת, וְהַטַּבָּעוֹת וְהַפִּיפִיּוֹת לֹא הָיוּ נִרְאוֹת בְּתוֹךְ הַמִּשְׁכָּן, אֶלָּא כָּל הַכֹּתֶל חָלָק מִבִּפְנִים.

(לּ) וַהֲקֵמֹתָ אֶת־הַמִּשְׁכָּן כְּמִשְׁפָּטוֹ אֲשֶׁר הָרְאֵיתָ בָּהָר:

ל וְתָקִים יָת מַשְׁכְּנָא כְּהִלְכָתֵהּ דִּי אִתְחֲזֵיתָא בְּטוּרָא:

רש"י ◂ **וַהֲקֵמֹתָ אֶת הַמִּשְׁכָּן** • לְאַחַר שֶׁיִּגָּמֵר, תְּקִימֵהוּ. **הָרְאֵיתָ בָּהָר** • קֹדֶם לָכֵן, שֶׁאֲנִי עָתִיד לְלַמֶּדְךָ וּלְהַרְאוֹתְךָ סֵדֶר הֲקָמָתוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יא עמ' 183)

וַהֲקֵמֹתָ אֶת הַמִּשְׁכָּן כְּמִשְׁפָּטוֹ אֲשֶׁר הָרְאֵיתָ בָּהָר (כו, ל) יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁמִּשֶּׁה נִצְטַוָּה כָּאן לְהָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן (בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן) **לְבַדּוֹ**, בְּלִי סִיּוּעַ. וְזֶהוּ **וַהֲקֵמֹתָ** (לְשׁוֹן יָחִיד).. **אֲשֶׁר הָרְאֵיתָ** (רַק מֹשֶׁה). וְיֵשׁ לְדַיֵּק כֵּן גַּם בִּלְשׁוֹן רַשִׁ"י "**שֶׁאֲנִי** (יָחִיד) עָתִיד לְלַמֶּדְךָ **וּלְהַרְאוֹתְךָ** סֵדֶר הֲקָמָתוֹ": הַקָּבָּ"ה הֵקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן בְּעַצְמוֹ, כְּבִיכוֹל (וְהֵרֵי 'סֵדֶר' כּוֹלֵל לֹא רַק קְדִימָה וְאִחוּר, אֶלָּא גַּם פְּרָטֵי הָעִנְיָן בְּכֻלָּל, וּכְמוֹ 'סֵדֶר הַגָּדָה').

◆ יום חמישי ב׳ אדר א׳ ◆

(לא) וְעָשִׂיתָ פָּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב יַעֲשֶׂה אֹתָהּ כְּרֻבִים:

לא וְתַעְבֵּד פָּרֻכְתָּא תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד אֻמָּן יַעְבֵּד יָתַהּ צוּרַת כְּרוּבִין:

רש״י◄ **פָּרֹכֶת** • לְשׁוֹן מְחִצָּה הוּא, וּבִלְשׁוֹן חֲכָמִים: ׳פַּרְגּוֹד׳, דָּבָר הַמַּבְדִּיל בֵּין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם. **תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן** • כָּל מִין וּמִין הָיָה כָּפוּל, בְּכָל חוּט וְחוּט ו׳ חוּטִין. **מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב** • כְּבָר פֵּרַשְׁתִּי שֶׁזּוֹ הִיא אֲרִיגָה שֶׁל שְׁתֵּי קִירוֹת, וְהַצִּיּוּרִין שֶׁמִּשְׁנֵי עֲבָרֶיהָ אֵינָן דּוֹמִין זֶה לָזֶה. **כְּרֻבִים** • צִיּוּרִין שֶׁל בְּרִיּוֹת יֵעָשֶׂה בָּהּ: ד׳ עַמּוּדִים תְּקוּעִים בְּתוֹךְ ד׳ אֲדָנִים, וְאוּנְקְלִיּוֹת קְבוּעִין בָּהֶן עֲקֻמִּין לְמַעְלָה, לְהוֹשִׁיב עֲלֵיהֶן כְּלוֹנָס, שֶׁרֹאשׁ הַפָּרֹכֶת כָּרוּךְ בָּהּ, וְהָאוּנְקְלִיּוֹת הֵן הַוָּוִין, שֶׁהֲרֵי כְּמִין וָוִין הֵן עֲשׂוּיִים, וְהַפָּרֹכֶת אָרְכָּהּ י׳ אַמּוֹת לְרָחְבּוֹ שֶׁל מִשְׁכָּן, וְרָחְבָּהּ י׳ אַמּוֹת כְּגָבְהָן שֶׁל קְרָשִׁים, פְּרוּסָה בִּשְׁלִישׁ שֶׁל מִשְׁכָּן, שֶׁיְּהֵא הֵימֶנָּה וְלִפְנִים עֶשֶׂר אַמּוֹת, וְהֵימֶנָּה וּלְחוּץ כ׳ אַמָּה. נִמְצָא, בֵּית קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים עֶשֶׂר עַל עֶשֶׂר, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְנָתַתָּ אֶת הַפָּרֹכֶת תַּחַת הַקְּרָסִים״ הַמְחַבְּרִים אֶת שְׁתֵּי חוֹבְרוֹת שֶׁל יְרִיעוֹת הַמִּשְׁכָּן וְרֹחַב הַחוֹבְרוֹת כ׳ אַמָּה, וּכְשֶׁפְּרָשָׂם עַל גַּג הַמִּשְׁכָּן מִן הַפֶּתַח לַמַּעֲרָב, כָּלְתָה בִּשְׁנֵי שְׁלִישֵׁי הַמִּשְׁכָּן, וְהַחוֹבֶרֶת הַשֵּׁנִית כִּסְּתָה שְׁלִישׁוֹ שֶׁל מִשְׁכָּן, וְהַמּוֹתָר תָּלוּי לַאֲחוֹרָיו, לְכַסּוֹת אֶת הַקְּרָשִׁים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לו עמ׳ 140)

לְשׁוֹן מְחִצָּה . . דָּבָר הַמַּבְדִּיל (רַשִׁ״י כו, לא) יֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲרֵי מְפֹרָשׁ בְּסָמוּךְ ״וְהִבְדִּילָה הַפָּרֹכֶת לָכֶם״. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה כְּתִיב ״וְסַכֹּתָ עַל הָאָרוֹן אֶת הַכַּפֹּרֶת״ (פְּקוּדֵי מ, ג). וְרַשִׁ״י מְחַדֵּשׁ, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר שֶׁיֵּשׁ בַּפָּרֹכֶת שְׁנֵי דְּבָרִים, מְחִצָּה הַמַּבְדֶּלֶת וּמָסָךְ עַל הָאָרוֹן, אֶלָּא שֶׁהַחֶפְצָא שֶׁלָּהּ הִיא מְחִצָּה (כְּפַשְׁטוּת הַכְּתוּבִים ״וְהִבְדִּילָה הַפָּרֹכֶת״), וְרַק שֶׁפּוֹעֶלֶת **גַּם** לִהְיוֹת מָסָךְ. וּלְהָעִיר מֵרַשִׁ״י שָׁם: ״וְסַכֹּתָ עַל הָאָרוֹן, לְשׁוֹן הֲגָנָה, **שֶׁהֲרֵי מְחִצָּה הָיְתָה**״.

(לב) וְנָתַתָּה אֹתָהּ עַל־אַרְבָּעָה עַמּוּדֵי שִׁטִּים מְצֻפִּים זָהָב וָוֵיהֶם זָהָב עַל־אַרְבָּעָה אַדְנֵי־כָסֶף:

לב וְתִתֵּן יָתַהּ עַל אַרְבְּעָא עַמּוּדֵי שִׁטִּין מְחַפְּיָן דַּהֲבָא וָוֵיהוֹן דַּהֲבָא עַל אַרְבְּעָא סַמְכֵי דִכְסָף:

(לג) וְנָתַתָּה אֶת־הַפָּרֹכֶת תַּחַת הַקְּרָסִים וְהֵבֵאתָ שָׁמָּה מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֵת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְהִבְדִּילָה הַפָּרֹכֶת לָכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים:

לג וְתִתֵּן יָת פָּרֻכְתָּא תְּחוֹת פּוּרְפַיָּא וְתָעֵל תַּמָּן מִגָּו לְפָרֻכְתָּא יָת אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא וְתַפְרֵשׁ פָּרֻכְתָּא לְכוֹן בֵּין קוּדְשָׁא וּבֵין קֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא:

(לד) וְנָתַתָּ אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל אֲרוֹן הָעֵדֻת בְּקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים:

לד וְתִתֵּן יָת כַּפֻּרְתָּא עַל אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא בְּקֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא:

(לה) וְשַׂמְתָּ אֶת־הַשֻּׁלְחָן מִחוּץ לַפָּרֹכֶת וְאֶת־הַמְּנֹרָה נֹכַח הַשֻּׁלְחָן עַל צֶלַע הַמִּשְׁכָּן תֵּימָנָה וְהַשֻּׁלְחָן תִּתֵּן עַל־צֶלַע צָפוֹן:

לה וּתְשַׁוִּי יָת פָּתוֹרָא מִבָּרָא לְפָרֻכְתָּא וְיָת מְנַרְתָּא לָקֳבֵל פָּתוֹרָא עַל צִדָּא דְמַשְׁכְּנָא דָּרוֹמָא וּפָתוֹרָא תִתֵּן עַל סְטַר צִפּוּנָא:

רש״י◄ **וְשַׂמְתָּ אֶת הַשֻּׁלְחָן** • שֻׁלְחָן בַּצָּפוֹן, מָשׁוּךְ מִן הַכֹּתֶל הַצְּפוֹנִי שְׁתֵּי אַמּוֹת וּמֶחֱצָה, וּמְנוֹרָה בַּדָּרוֹם, מְשׁוּכָה מִן הַכֹּתֶל הַדְּרוֹמִי שְׁתֵּי אַמּוֹת וּמֶחֱצָה, וּמִזְבַּח הַזָּהָב נָתוּן כְּנֶגֶד אֲוִיר שֶׁבֵּין שֻׁלְחָן לִמְנוֹרָה, מָשׁוּךְ קִמְעָא כְּלַפֵּי הַמִּזְרָח, וְכֻלָּם נְתוּנִים מִן חֲצִי הַמִּשְׁכָּן וְלִפְנִים, כֵּיצַד? אֹרֶךְ הַמִּשְׁכָּן מִן הַפֶּתַח לַפָּרֹכֶת עֶשְׂרִים אַמָּה. הַמִּזְבֵּחַ וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנוֹרָה מְשׁוּכִים מִן הַפֶּתַח לְצַד מַעֲרָב עֶשֶׂר אַמּוֹת.

(לו) וְעָשִׂיתָ מָסָךְ לְפֶתַח הָאֹהֶל תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה רֹקֵם:

לו וְתַעְבֵּד פָּרְסָא לְתָרַע מַשְׁכְּנָא תְּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד צַיָּר:

רש"י ◂ וְעָשִׂיתָ מָסָךְ • וילו"ן, שֶׁהוּא מָסָךְ כְּנֶגֶד הַפֶּתַח, כְּמוֹ: "שַׂכְתָּ בַּעֲדוֹ", לְשׁוֹן מְגִין. מַעֲשֵׂה רֹקֵם • הַצּוּרוֹת עֲשׂוּיוֹת בּוֹ מַעֲשֵׂה מַחַט, כְּפַרְצוּף שֶׁל עֵבֶר זֶה, כָּךְ פַּרְצוּף שֶׁל עֵבֶר זֶה. רֹקֵם • שֵׁם הָאָמָּן וְלֹא שֵׁם הָאֻמָּנוּת, וְתַרְגּוּמוֹ: עוֹבַד צַיָּר, וְלֹא עוֹבַד צִיּוּר. מִדַּת הַמָּסָךְ כְּמִדַּת הַפָּרֹכֶת: י' אַמּוֹת עַל י' אַמּוֹת.

(לז) וְעָשִׂיתָ לַמָּסָךְ חָמִשָּׁה עַמּוּדֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב וָוֵיהֶם זָהָב וְיָצַקְתָּ לָהֶם חֲמִשָּׁה אַדְנֵי נְחֹשֶׁת:

לז וְתַעְבֵּד לְפָרְסָא חַמְשָׁא עַמּוּדֵי שִׁטִּין וְתַחְפֵּי יָתְהוֹן דַּהֲבָא וָוֵיהוֹן דַּהֲבָא וְתַתִּיךְ לְהוֹן חַמְשָׁא סַמְכֵי נְחָשָׁא:

◆ יום שישי ג' אדר א' ◆

כז (א) וְעָשִׂיתָ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ עֲצֵי שִׁטִּים חֲמֵשׁ אַמּוֹת אָרְךְ וַחֲמֵשׁ אַמּוֹת רֹחַב רָבוּעַ יִהְיֶה הַמִּזְבֵּחַ וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת קֹמָתוֹ:

א וְתַעְבֵּד יָת מַדְבְּחָא דְּאָעֵי שִׁטִּין חֲמֵשׁ אַמִּין אֻרְכָּא וַחֲמֵשׁ אַמִּין פּוּתְיָא מְרַבַּע יְהֵי מַדְבְּחָא וּתְלַת אַמִּין רוּמֵהּ:

רש"י ◂ וְעָשִׂיתָ אֶת הַמִּזְבֵּחַ וְגוֹ' וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת קֹמָתוֹ • (זבחים נט) דְּבָרִים כִּכְתָבָן, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: נֶאֱמַר כָּאן "רָבוּעַ", וְנֶאֱמַר בַּפְּנִימִי "רָבוּעַ". מַה לְּהַלָּן גָּבְהוֹ פִּי שְׁנַיִם כְּאָרְכּוֹ, אַף כָּאן גָּבְהוֹ פִּי שְׁנַיִם כְּאָרְכּוֹ, וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם: "שָׁלֹשׁ אַמּוֹת קֹמָתוֹ"? מִשְׁפַּת סוֹבֵב וּלְמַעְלָה.

(ב) וְעָשִׂיתָ קַרְנֹתָיו עַל אַרְבַּע פִּנֹּתָיו מִמֶּנּוּ תִּהְיֶיןָ קַרְנֹתָיו וְצִפִּיתָ אֹתוֹ נְחֹשֶׁת:

ב וְתַעְבֵּד קַרְנוֹהִי עַל אַרְבַּע זְוָיָתֵהּ מִנֵּהּ תְּהֶוְיָן קַרְנוֹהִי וְתַחְפֵּי יָתֵהּ נְחָשָׁא:

רש"י ◂ מִמֶּנּוּ תִּהְיֶיןָ קַרְנֹתָיו • שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂם לְבַדָּם וִיחַבְּרֵם בּוֹ. וְצִפִּיתָ אֹתוֹ נְחֹשֶׁת • לְכַפֵּר עַל עֲזוּת מֵצַח, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה מח) "וּמִצְחֵךְ נְחוּשָׁה".

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(א) **וְעָשִׂיתָ. מִזְבֵּחַ** נוֹטָרִיקוֹן **מִ**תְחִילָה **זְ**כוּת **בְּ**רָכָה **חַ**יִּים (תנחומא י): **חָמֵשׁ אַמּוֹת.** (ארכו) כְּנֶגֶד הַלּוּחוֹת, חָמֵשׁ דִּבְּרוֹת עַל לוּחַ זֶה וְחָמֵשׁ עַל לוּחַ זֶה. **וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת קוֹמָתוֹ,** כְּנֶגֶד שְׁלֹשָׁה גּוֹאֲלִים שֶׁעָמְדוּ לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל, מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּמִרְיָם (תנחומא י). יֵשׁ אוֹמְרִים (זבחים ס.) **שָׁלֹשׁ אַמּוֹת קוֹמָתוֹ** מִשְׁפַּת סוֹבֵב וּלְמַעְלָה. וְאוֹתוֹ הַסּוֹבֵב הוּא הַכַּרְכּוֹב שֶׁלְּמַעְלָה מִן הָרֶשֶׁת, וְהָרֶשֶׁת כְּעֵין מַלְבּוּשׁ לַמִּזְבֵּחַ עָשׂוּי חוֹרִין חוֹרִין כְּמִין רֶשֶׁת וְהוּא לְנוֹי, וּמַתְחִיל מִן הָאָרֶץ וּבָא לְמַעְלָה עַד חֲצִי הַמִּזְבֵּחַ חֲמֵשׁ אַמּוֹת, וּמִיָּד מַתְחִיל הַכַּרְכּוֹב וּבָא לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ עַד אַמָּה וְהוּא קְרוּי סוֹבֵב, וּמֵאוֹתוֹ סוֹבֵב וּלְמַעְלָה הָיָה שָׁלֹשׁ אַמּוֹת עַד הַקְּרָנוֹת לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר שָׁלֹשׁ אַמּוֹת מִשְׁפַּת סוֹבֵב וּלְמַעְלָה, וְהַקְּרָנוֹת גָּבְהָן אַמָּה, הֵילְכָךְ בֵּין הַכֹּל עֶשֶׂר אַמּוֹת גּוֹבַהּ. וְגַם יֵשׁ לַקְּרָנוֹת אַמָּה בָּרִיבּוּעַ, וְגַג הַמִּזְבֵּחַ הָיָה חָמֵשׁ אַמּוֹת אוֹרֶךְ וְחָמֵשׁ אַמּוֹת רֹחַב, וְהַקְּרָנוֹת שֶׁהָיוּ עֲבָיִין אַמָּה הָיוּ מְמַעֲטִין אַמָּה לְכָל רוּחַ, וְאִם כֵּן לֹא הָיָה בֵּין קֶרֶן לְקֶרֶן אֶלָּא שָׁלֹשׁ אַמּוֹת, וְלִפְנִים מִן הַקְּרָנוֹת הָיָה אַמָּה לְהֵילּוּךְ רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים לְכָל רוּחַ וְנִשְׁאַר אַמָּה עַל אַמָּה בֵּינְתַיִים, וְאוֹתָהּ אַמָּה עַל אַמָּה הָיָה מְקוֹם הַמַּעֲרָכָה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין כֶּבֶשׁ מְפוֹרָשׁ בְּקַרְא, מִכָּל־מָקוֹם קִים לָן שֶׁהָיָה לוֹ כֶּבֶשׁ דְּהָא כְּתִיב (לעיל כ כג) לֹא תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת (מכילתא מס' דבחודש יא). וְהוּא הָיָה בִּדְרוֹמוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ, אֲבָל לְרוּחַ אַחֶרֶת אֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת כִּדְמוּכָח תַּלְמוּדָא (זבחים סב): תורה ב

(ג) וְעָשִׂיתָ סִירֹתָיו לְדַשְּׁנוֹ וְיָעָיו וּמִזְרְקֹתָיו וּמִזְלְגֹתָיו וּמַחְתֹּתָיו לְכָל־כֵּלָיו תַּעֲשֶׂה נְחֹשֶׁת:

ג וְתַעְבֵּד פְּסַכְתְּרָוָתֵהּ לְמִסְפֵּי קִטְמֵהּ וּמַגְרוֹפְיָתֵהּ וּמִזְרְקָתֵהּ וְצִנּוּרְיָתֵהּ וּמַחְתְּיָתֵהּ לְכָל מָנוֹהִי תַּעְבֵּד נְחָשָׁא:

רש״י◄ **סִירֹתָיו** • כְּמִין יוֹרוֹת. **לְדַשְּׁנוֹ** • לְהָסִיר דִּשְׁנוֹ לְתוֹכָהּ, וְהוּא שֶׁתִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: לְמִסְפֵּי קִטְמֵהּ, לִסְפּוֹת הַדֶּשֶׁן לְתוֹכָם, כִּי יֵשׁ מִלּוֹת בְּלָשׁוֹן עִבְרִית – מִלָּה אַחַת מִתְחַלֶּפֶת בַּפִּתְרוֹן לְשַׁמֵּשׁ בִּנְיָן וּסְתִירָה, כְּמוֹ: (תהלים פ) ״וַתַּשְׁרֵשׁ שָׁרָשֶׁיהָ״, (איוב ה) ״אֱוִיל מַשְׁרִישׁ״, וְחִלּוּפוֹ: (שם לא) ״וּבְכָל־תְּבוּאָתִי תַשְׁרֵשׁ״. וְכָמוֹהוּ: (ישעיה יז) ״בִּסְעִפֶיהָ פֹּרִיָּה״, וְחִלּוּפוֹ: (שם י) ״מְסָעֵף פֻּארָה״, מְפַשֵּׁחַ סְעִיפֶיהָ. וְכָמוֹהוּ: (ירמיה נ) ״וְזֶה הָאַחֲרוֹן עִצְמוֹ״, שִׁבַּר עַצְמוֹתָיו. וְכָמוֹהוּ: (מלכים א כא) ״וַיִּסְקְלֻהוּ בָאֲבָנִים״, וְחִלּוּפוֹ: (ישעיה סב) ״סַקְּלוּ מֵאֶבֶן״, הֲסִירוּ אֲבָנֶיהָ, וְכֵן: (שם ה) ״וַיְעַזְּקֵהוּ וַיְסַקְּלֵהוּ״. אַף כָּאן לְדַשְּׁנוֹ, לְהָסִיר דִּשְׁנוֹ, וּבְלַעַ״ז אדשצנדר״יר. **וְיָעָיו** • כְּתַרְגּוּמוֹ: מַגְרֵפוֹת שֶׁנּוֹטֵל בָּהֶם אֶת הַדֶּשֶׁן, וְהֵן כְּמִין כִּסּוּי הַקְדֵרָה שֶׁל מַתֶּכֶת דַּק, וְלוֹ בֵּית יָד, וּבְלַעַ״ז וודי״ל. **וּמִזְרְקֹתָיו** • לְקַבֵּל בָּהֶם דַּם הַזְּבָחִים. **וּמִזְלְגֹתָיו** • כְּמִין אוּנְקְלִיּוֹת כְּפוּפִים, וּמַכֶּה בָּהֶם בַּבָּשָׂר וְנִתְחָבִים בָּם, וּמִתְהַפְּכִין בָּהֶן עַל גַּחֲלֵי הַמַּעֲרָכָה שֶׁיְּהֵא מְמַהֵר שְׂרֵפָתָן, וּבְלַעַ״ז קרוצינ״ש, וּבִלְשׁוֹן חֲכָמִים צִנּוֹרִיּוֹת. **וּמַחְתֹּתָיו** • בֵּית קִבּוּל יֵשׁ לָהֶם לִטֹּל בָּהֶן גֶּחָלִים מִן הַמִּזְבֵּחַ לְשֵׂאתָם עַל מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי לַקְּטֹרֶת, וְעַל שֵׁם חֲתִיָּתָן קְרוּיִים מַחְתּוֹת, כְּמוֹ: (ישעיה ל) ״לַחְתֹּת אֵשׁ מִיָּקוּד״, לְשׁוֹן שְׁאִיבַת אֵשׁ מִמְּקוֹמָהּ, וְכֵן: (משלי ו) ״הֲיַחְתֶּה אִישׁ אֵשׁ בְּחֵיקוֹ?!״. **לְכָל כֵּלָיו** • כְּמוֹ: כָּל כֵּלָיו.

(ד) וְעָשִׂיתָ לּוֹ מִכְבָּר מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת וְעָשִׂיתָ עַל־הָרֶשֶׁת אַרְבַּע טַבְּעֹת נְחֹשֶׁת עַל אַרְבַּע קְצוֹתָיו:

ד וְתַעְבֵּד לֵהּ סְרָדָא עוֹבַד מְצַדְתָּא דִנְחָשָׁא וְתַעְבֵּד עַל מְצַדְתָּא אַרְבַּע עִזְקָן דִּנְחָשָׁא עַל אַרְבַּע סִטְרוֹהִי:

רש״י◄ **מִכְבָּר** • לְשׁוֹן כְּבָרָה, שֶׁקּוֹרִין קריבל״ש, כְּמִין לְבוּשׁ עָשׂוּי לוֹ לַמִּזְבֵּחַ, עָשׂוּי חוֹרִין חוֹרִין כְּמִין רֶשֶׁת. וּמִקְרָא זֶה מְסֹרָס, וְכֹה פִּתְרוֹנוֹ: ׳וְעָשִׂיתָ לוֹ מִכְבָּר נְחֹשֶׁת מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת׳.

(ה) וְנָתַתָּה אֹתָהּ תַּחַת כַּרְכֹּב הַמִּזְבֵּחַ מִלְּמָטָּה וְהָיְתָה הָרֶשֶׁת עַד חֲצִי הַמִּזְבֵּחַ:

ה וְתִתֵּן יָתַהּ תְּחוֹת סוֹבָבֵי מַדְבְּחָא מִלְּרָע וּתְהֵי מְצַדְתָּא עַד פַּלְגּוּת מַדְבְּחָא:

רש״י◄ **כַּרְכֹּב הַמִּזְבֵּחַ** • סוֹבֵב. כָּל דָּבָר הַמַּקִּיף סָבִיב בְּעִגּוּל קָרוּי כַּרְכֹּב, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּ״הַכֹּל שׁוֹחֲטִין״: ׳אֵלּוּ הֵן גָּלְמֵי כְּלֵי עֵץ: כָּל שֶׁעָתִיד לָשׁוּף... וּלְכַרְכֵּב׳, וְהוּא כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂין חֲרִיצִין עֲגֻלִּין בְּקַרְשֵׁי דָּפְנֵי הַתֵּבוֹת וְסַפְסְלֵי הָעֵץ. אַף לַמִּזְבֵּחַ עָשָׂה חָרִיץ סְבִיבוֹ, וְהָיָה רָחְבּוֹ אַמָּה בְּדָפְנוֹ לְנוֹי, וְהוּא לְסוֹף שָׁלֹשׁ (ספרים אחרים שש) אַמּוֹת שֶׁל גָּבְהוֹ, כְּדִבְרֵי הָאוֹמֵר: ׳גָּבְהוֹ פִּי שְׁנַיִם כְּאָרְכּוֹ׳. הָא, מָה אֲנִי מְקַיֵּם: ״וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת קֹמָתוֹ״? מִשְּׂפַת סוֹבֵב וּלְמַעְלָה, אֲבָל סוֹבֵב לְהִלּוּךְ הַכֹּהֲנִים לֹא הָיָה לְמִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת, אֶלָּא עַל רֹאשׁוֹ לִפְנִים מִקַּרְנוֹתָיו. וְכֵן

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(ד־ה) **וְעָשִׂיתָ עַל הָרֶשֶׁת וגו׳.** פֵּירוּשׁ לָשֵׂאת אוֹתוֹ. וְהִקְשָׁה הָרַב רַבִּי יְחִיאֵל זַ״ל מֵהָא דְּאָמְרִינַן בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (צב.) הַמּוֹצִיא מַשּׂוֹי לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים חַיָּיב, שֶׁכֵּן מַשָּׂא בְּנֵי קְהָת שֶׁהָיוּ נוֹשְׂאִין הַמִּזְבֵּחַ וְהָיָה כֻּלּוֹ לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים. וּמַיְיתִי הָתָם רְאָיָה הָכִי, דִּגְמִירִי דְּכָל מִידֵּי דְּמִידְּלֵי בְּמוֹטוֹת תִּילְתָּא מִלְּעֵיל וּתְרֵי תִּילְתֵּי מִלְּתַחַת, וְגָבְהָן שֶׁל לְוִיִּים עֶשֶׂר אַמּוֹת עִם הָרֹאשׁ, וְאִם כֵּן לְכָל הַפָּחוֹת מִן הַכָּתֵף וּלְמַטָּה הָיוּ תֵּשַׁע אַמּוֹת, וְגוֹבַהּ הַמִּזְבֵּחַ הָיָה תֵּשַׁע אַמּוֹת בְּלֹא הַקְּרָנוֹת, וְכִי הָוֵי תְּרֵי תִּילְתֵּי מִלְּתַחַת דְּהַיְינוּ שֵׁשׁ אַמּוֹת, אַכַּתִּי אִיכָּא מִשָּׁם עַד הָאָרֶץ שָׁלֹשׁ אַמּוֹת דְּהָוֵי שְׁמוֹנָה עָשָׂר טְפָחִים, אַלְמָא הָוֵי נִישָׂא כֻּלּוֹ לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים. וְהָשְׁתָּא קָשֶׁה הֵיכִי מָצֵי מַיְיתִי מִמִּזְבֵּחַ דְּהָוֵי תְּרֵי תִּילְתֵּי מִלְּתַחַת, וְהָכְתִיב **וְהָיְתָה הָרֶשֶׁת עַד חֲצִי הַמִּזְבֵּחַ, וְעָשִׂיתָ עַל הָרֶשֶׁת אַרְבַּע טַבְּעוֹת נְחֹשֶׁת,** שֶׁבָּהֶן הָיָה נִישָׂא, מִכְּלָל דְּלָא הָוֵי הַמִּזְבֵּחַ מִלְּתַחַת כִּי־אִם חֶצְיוֹ. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּהַגְּמָרָא מַיְיתִי רְאָיָה דִּגְמִירִי דְּלָא הָוֵי אֶלָּא תִּילְתָּא מִלְּעֵיל, וְכָל־שֶׁכֵּן זֶה שֶׁהָיָה חֶצְיוֹ מִלְּעֵיל. וּמִיהוּ בְּלֹא הַאי גְּמִירִי הָיָה יָכוֹל לְהוֹכִיחַ דְּהַמּוֹצִיא מַשּׂוֹי לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה חַיָּיב, מִדִּכְתִיב **וְעָשִׂיתָ עַל הָרֶשֶׁת** וגו׳. אִי נַמִי שֶׁהָיָה אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁהַטַּבָּעוֹת הָיוּ רְחָבִין הַרְבֵּה עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאַר לְמַעְלָה הַשְּׁלִישׁ, וְעַל זֶה הֵבִיא הַאי גְּמִירִי וכו׳: תורה ה

שָׁנִינוּ בִּ׳זְבָחִים׳: ׳אֵיזֶהוּ כַּרְכּוֹב? בֵּין קֶרֶן לְקֶרֶן׳, וְהָיָה רֹחַב אַמָּה, וְלִפְנִים מֵהֶן אַמָּה שֶׁל הִלּוּךְ רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים, וּשְׁתֵּי אַמּוֹת הַלָּלוּ קְרוּיִים כַּרְכֹּב. וְדִקְדֵּקְנוּ שָׁם, וְהָכְתִיב: ״תַּחַת כַּרְכַּב הַמִּזְבֵּחַ מִלְמָטָה״ לָמַדְנוּ, שֶׁהַכַּרְכֹּב בְּדָפְנוֹ הוּא וְלָבוּשׁ הַמִּכְבָּר תַּחְתָּיו? וְתֵרֶץ הַמְתָרֵץ: ׳יִתְרֵי הָווֹ, חַד לְנוֹי וְחַד לְכַהֲנִים דְּלָא יִשְׁתָּרְגוּ׳. זֶה שֶׁבַּדֹּפֶן לְנוֹי הָיָה, וּמִתַּחְתָּיו הִלְבִּישׁוּ הַמִּכְבָּר וְהִגִּיעַ רָחְבּוֹ עַד חֲצִי הַמִּזְבֵּחַ. נִמְצָא, שֶׁהַמִּכְבָּר רָחָב אַמָּה, וְהוּא הָיָה סִימָן לַחֲצִי גָּבְהוֹ, לְהַבְדִּיל בֵּין דָּמִים הָעֶלְיוֹנִים לְדָמִים הַתַּחְתּוֹנִים, וּכְנֶגְדּוֹ עָשׂוּי לְמִזְבַּח בֵּית עוֹלָמִים דֻּגְמַת חוּט הַסִּקְרָא בְּאֶמְצָעוֹ. וְכֻבָּשׁ שֶׁהָיוּ עוֹלִין בּוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא פֵּרְשׁוּ בְּעִנְיָן זֶה, כְּבָר שָׁמַעְנוּ בְּפָרָשַׁת ״מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה־לִּי״ ״וְלֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלוֹת״, לֹא תַּעֲשֶׂה לוֹ מַעֲלוֹת בַּכֶּבֶשׁ שֶׁלּוֹ, אֶלָּא כֶּבֶשׁ חָלָק. לָמַדְנוּ, שֶׁהָיָה לוֹ כֶּבֶשׁ, כָּךְ שָׁנִינוּ בְּמִכְילְתָּא. וּמִזְבַּח אֲדָמָה, הוּא מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת שֶׁהָיוּ מְמַלְּאִין חֻלָּלוֹ אֲדָמָה בִּמְקוֹם חֲנִיָּתָן, וְהַכֶּבֶשׁ הָיָה בִּדְרוֹם הַמִּזְבֵּחַ, מֻבְדָּל מִן הַמִּזְבֵּחַ מְלֹא חוּט הַשְּׁעָרָה, וְרַגְלָיו מַגִּיעִין עַד אַמָּה סָמוּךְ לְקַלְעֵי הֶחָצֵר שֶׁבַּדָּרוֹם, כְּדִבְרֵי הָאוֹמֵר עֶשֶׂר אַמּוֹת קוֹמָתוֹ. וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר: דְּבָרִים כִּכְתָבָן: ״וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת קוֹמָתוֹ״, לֹא הָיָה אֹרֶךְ הַכֶּבֶשׁ אֶלָּא עֶשֶׂר אַמּוֹת, כָּךְ מָצָאתִי בְּמִשְׁנַת אַרְבָּעִים וְתֵשַׁע מִדּוֹת, וְזֶה שֶׁהָיָה מֻבְדָּל מִן הַמִּזְבֵּחַ מְלֹא הַחוּט, בְּמַסֶּכֶת זְבָחִים לָמַדְנוּהָ מִן הַמִּקְרָא.

(ו) וְעָשִׂיתָ בַדִּים לַמִּזְבֵּחַ בַּדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם נְחֹשֶׁת:

ו וְתַעְבֵּד אַרְיָחָא לְמַדְבְּחָא אַרְיְחֵי דְּאָעֵי שִׁטִּין וְתַחֲפֵי יָתְהוֹן נְחָשָׁא:

(ז) וְהוּבָא אֶת־בַּדָּיו בַּטַּבָּעֹת וְהָיוּ הַבַּדִּים עַל־שְׁתֵּי צַלְעֹת הַמִּזְבֵּחַ בְּשְׂאֵת אֹתוֹ:

ז וְיַעֲל יָת אַרְיְחוֹהִי בְּעִזְקָתָא וִיהוֹן אַרְיְחֵי עַל תְּרֵין סְטְרֵי מַדְבְּחָא בְּמִטַּל יָתֵהּ:

רס״י ◂ **בַּטַּבָּעֹת** • בְּאַרְבַּע טַבָּעוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ לַמִּכְבָּר.

(ח) נָבוּב לֻחֹת תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר הֻרְאָה אֹתְךָ בָּהָר כֵּן יַעֲשׂוּ:

ח חֲלִיל לוּחֵי תַּעְבֵּד יָתֵהּ כְּמָא דִּי אַחֲזִי יָתָךְ בְּטוּרָא כֵּן יַעְבְּדוּן:

רס״י ◂ **נָבוּב לֻחֹת** • כְּתַרְגּוּמוֹ: חֲלִיל לוּחֵי. לוּחוֹת עֲצֵי שִׁטִּים מִכָּל צַד, וְהֶחָלָל בָּאֶמְצַע, וְלֹא יְהֵא כֻּלּוֹ עֵץ אֶחָד, שֶׁיְּהֵא עָבְיוֹ חֲמֵשׁ אַמּוֹת עַל חֲמֵשׁ אַמּוֹת כְּמִין סַדָּן.

◆ שבת קודש ד' אדר א' ◆

(ט) וְעָשִׂיתָ אֶת חֲצַר הַמִּשְׁכָּן לִפְאַת נֶגֶב־תֵּימָנָה קְלָעִים לֶחָצֵר שֵׁשׁ מָשְׁזָר מֵאָה בָאַמָּה אֹרֶךְ לַפֵּאָה הָאֶחָת:

ט וְתַעְבֵּד יָת דָּרַת מַשְׁכְּנָא לְרוּחַ עִבַר דָּרוֹמָא סְרָדִין לְדָרְתָּא דְּבוּץ שְׁזִיר מְאָה בְּאַמִּין אַרְכָּא לְעִבַר חַד:

רס״י ◂ **קְלָעִים** • עֲשׂוּיִין כְּמִין קַלְעֵי סְפִינָה, נְקָבִים נְקָבִים, מַעֲשֵׂה קְלִיעָה וְלֹא מַעֲשֵׂה אוֹרֶג, וְתַרְגּוּמוֹ סְרָדִין כְּתַרְגּוּם שֶׁל מִכְבָּר, הַמְתֻרְגָּם סְרָדָא, לְפִי שֶׁהֵן מְנֻקָּבִין כִּכְבָרָה. **לַפֵּאָה הָאֶחָת** • כָּל הָרוּחַ קָרוּי פֵּאָה.

(י) וְעַמֻּדָיו עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמֻּדִים וַחֻשְׁקֵיהֶם כֶּסֶף:

י וְעַמּוּדוֹהִי עֶשְׂרִין וְסַמְכֵיהוֹן עֶשְׂרִין נְחָשָׁא וָוֵי עַמּוּדַיָּא וְכִבּוּשֵׁיהוֹן כְּסַף:

רס״י ◂ **וְעַמֻּדָיו עֶשְׂרִים** • חָמֵשׁ אַמּוֹת בֵּין עַמּוּד לְעַמּוּד. **וְאַדְנֵיהֶם** • שֶׁל הָעַמּוּדִים נְחֹשֶׁת. הָאַדָּנִים יוֹשְׁבִים עַל הָאָרֶץ וְהָעַמּוּדִים תְּקוּעִין לְתוֹכָן. הָיָה עוֹשֶׂה כְּמִין קַנְדִּיסִין שֶׁקּוֹרִין פלא״ש, אַרְכָּן שִׁשָּׁה טְפָחִים וְרָחְבָּן שִׁלְשָׁה, וְטַבַּעַת נְחֹשֶׁת קְבוּעָה בּוֹ בְּאֶמְצָעוֹ, וְכוֹרֵךְ שְׁפַת הַקֶּלַע סְבִיבָיו בְּמֵיתָרִים כְּנֶגֶד כָּל עַמּוּד וַעֲמוּד, וְתוֹלֶה

הַקַּנְדָּס דֶּרֶךְ טַבַּעְתּוֹ בְּאוּנְקְלִיּוֹת שֶׁבָּעַמּוּד הֶעָשׂוּי כְּמִין וָי״ו, רֹאשׁוֹ זָקוּף לְמַעְלָה וְרֹאשׁוֹ אֶחָד תָּקוּעַ בָּעַמּוּד, כְּאוֹתָן שֶׁעוֹשִׂין לְהַצִּיב דְּלָתוֹת, שֶׁקּוֹרִין גונזי״ש, וְרֹחַב הַקֶּלַע תָּלוּי מִלְמַטָּה וְהִיא קוֹמַת מְחִצּוֹת הֶחָצֵר. **וָוֵי הָעַמָּדִים** • הֵם הָאוּנְקְלִיּוֹת. **וַחֲשֻׁקֵיהֶם** • מַקָּפִין הָיוּ הָעַמּוּדִים בְּחוּטֵי כֶּסֶף סָבִיב, וְאֵינִי יוֹדֵעַ, אִם עַל פְּנֵי כֻּלָּן, אִם בְּרֹאשָׁם וְאִם בְּאֶמְצָעָם, אַךְ יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁחִשּׁוּק לְשׁוֹן חֲגוֹרָה, שֶׁכָּךְ מָצִינוּ בְּפִלֶּגֶשׁ בַּגִּבְעָה: (שופטים יט) ״וְעַמּוֹ צָמֶד חֲמוֹרִים חֲבוּשִׁים״, תַּרְגּוּמוֹ: חֲשׁוּקִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כח עמ' 41)

וַעֲמוּדָיו עֶשְׂרִים (כז, י) צָרִיךְ עִיּוּן גָּדוֹל, שֶׁסָּתַם הַכָּתוּב וְלֹא פֵּרֵשׁ מִמַּה נַעֲשׂוּ הָעַמּוּדִים (עַתָּה רָאִיתִי שֶׁהִקְשָׁה כֵּן בְּתוֹסְפוֹת הָרִיב״א וְעוֹד). וְתָמוּהַּ עוֹד יוֹתֵר מַה שֶּׁלֹּא נִזְכְּרוּ, וַאֲפִילוּ בְּרֶמֶז, הַקּוּנְדָּסִין. וְרַשׁ״י מְבִיאָם **בְּפַשְׁטוּת** וּמְפָרֵשׁ ״כְּמִין קוּנְדָּסִין שֶׁקּוֹרִין פל״ש״, וְתוּ לֹא! וּרְאֵה רַשׁ״י עֲרוּבִין לד, ב: קונדס, פל״ו בְּלַע״ז, וְאֵינָם מְחֻבָּרִים.

(יא) וְכֵן לִפְאַת צָפוֹן בָּאֹרֶךְ קְלָעִים מֵאָה אֹרֶךְ וְעַמּוּדָיו עֶשְׂרִים וַאדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמָּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף:

יא וְכֵן לְרוּחַ צִפּוּנָא בְּאָרְכָּא סְרָדִין מְאָה אָרְכָּא וְעַמּוּדוֹהִי עֶשְׂרִין וְסַמְכֵיהוֹן עֶשְׂרִין נְחָשָׁא וָוֵי עַמּוּדַיָּא וְכִבּוּשֵׁיהוֹן דְּכַסַף:

(יב) וְרֹחַב הֶחָצֵר לִפְאַת־יָם קְלָעִים חֲמִשִּׁים אַמָּה עַמֻּדֵיהֶם עֲשָׂרָה וַאדְנֵיהֶם עֲשָׂרָה:

יב וּפוּתְיָא דְּרָתָא לְרוּחַ מַעַרְבָּא סְרָדִין חֲמִשִּׁין אַמִּין עַמּוּדֵיהוֹן עֲשָׂרָא וְסַמְכֵיהוֹן עֲשָׂרָא:

(יג) וְרֹחַב הֶחָצֵר לִפְאַת קֵדְמָה מִזְרָחָה חֲמִשִּׁים אַמָּה:

יג וּפוּתְיָא דְּרָתָא לְרוּחַ קִדּוּמָא מַדִּינְחָא חֲמִשִּׁין אַמִּין:

רש״י◂ **לִפְאַת קֵדְמָה מִזְרָחָה** • פְּנֵי הַמִּזְרָח קָרוּי קֶדֶם, לְשׁוֹן פָּנִים. אָחוֹר, לְשׁוֹן אֲחוֹרַיִם. לְפִיכָךְ, הַמִּזְרָח קָרוּי קֶדֶם שֶׁהוּא פָּנִים, וּמַעֲרָב קָרוּי אָחוֹר, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: ״הַיָּם הָאַחֲרוֹן״, יַמָּא מַעַרְבָּא. **חֲמִשִּׁים אַמָּה** • אוֹתָן חֲמִשִּׁים אַמָּה לֹא הָיוּ סְתוּמִים כֻּלָּם בְּקְלָעִים, לְפִי שֶׁשָּׁם הַפֶּתַח, אֶלָּא ט״ו אַמָּה קְלָעִים לְכָאן הַפֶּתַח מִכָּאן וְכֵן לַכָּתֵף הַשֵּׁנִית. נִשְׁאַר רֹחַב חֲלַל הַפֶּתַח בֵּינְתַיִם כ׳ אַמָּה, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּלְשַׁעַר הֶחָצֵר מָסָךְ עֶשְׂרִים אַמָּה״, וילון לְמָסָךְ כְּנֶגֶד הַפֶּתַח כ׳ אַמָּה אֹרֶךְ, כְּרֹחַב הַפֶּתַח.

(יד) וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה קְלָעִים לַכָּתֵף עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וַאדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה:

יד וַחֲמֵשׁ עֲשְׂרֵי אַמִּין סְרָדִין לְעִבְרָא עַמּוּדֵיהוֹן תְּלָתָא וְסַמְכֵיהוֹן תְּלָתָא:

רש״י◂ **עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה** • חָמֵשׁ אַמּוֹת בֵּין עַמּוּד לְעַמּוּד, בֵּין עַמּוּד שֶׁבְּרֹאשׁ הַדָּרוֹם הָעוֹמֵד בְּמִקְצוֹעַ דְּרוֹמִית מִזְרָחִית עַד עַמּוּד שֶׁהוּא מִן הַג׳ שֶׁבַּמִּזְרָח ה׳ אַמּוֹת, וּמִמֶּנּוּ לַשֵּׁנִי חָמֵשׁ אַמּוֹת, וּמִן הַשֵּׁנִי לַשְּׁלִישִׁי חָמֵשׁ אַמּוֹת, וְכֵן לַכָּתֵף הַשֵּׁנִית, וְאַרְבָּעָה עַמּוּדִים לַמָּסָךְ, הֲרֵי י׳ עַמּוּדִים לַמִּזְרָח כְּנֶגֶד י׳ לַמַּעֲרָב.

(טו) וְלַכָּתֵף הַשֵּׁנִית חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה קְלָעִים עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וַאדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה:

טו וּלְעִבְרָא תִּנְיָנָא חֲמֵשׁ עֲשְׂרֵי סְרָדִין עַמּוּדֵיהוֹן תְּלָתָא וְסַמְכֵיהוֹן תְּלָתָא:

(טז) וּלְשַׁעַר הֶחָצֵר מָסָךְ ׀ עֶשְׂרִים אַמָּה תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה רֹקֵם עַמֻּדֵיהֶם אַרְבָּעָה וַאדְנֵיהֶם אַרְבָּעָה:

טז וְלִתְרַע דַּרְתָּא פְּרָסָא עֶשְׂרִין אַמִּין תְּכֶלְתָּא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד צַיָּר עַמּוּדֵיהוֹן אַרְבְּעָא וְסַמְכֵיהוֹן אַרְבְּעָא:

(יז) כָּל־עַמּוּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב מְחֻשָּׁקִים כֶּסֶף וָוֵיהֶם כֶּסֶף וַאדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת:

יז כָּל עַמּוּדֵי דַּרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר מְכַבְּשִׁין כְּסַף וָוֵיהוֹן כְּסַף וְסַמְכֵיהוֹן נְחָשָׁא:

רש"י **כָּל עַמּוּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב וְגוֹ'** • לְפִי שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ וָוִין וְחִשּׁוּקִים וְאַדְנֵי נְחֹשֶׁת אֶלָּא לַצָּפוֹן וְלַדָּרוֹם, אֲבָל לַמִּזְרָח וְלַמַּעֲרָב לֹא נֶאֱמַר וָוִין, וְחִשּׁוּקִים וְאַדְנֵי נְחֹשֶׁת. לְכָךְ, בָּא וְלִמֵּד כָּאן.

(יח) **אֹרֶךְ הֶחָצֵר מֵאָה בָאַמָּה וְרֹחַב ׀ חֲמִשִּׁים בַּחֲמִשִּׁים וְקוֹמָה חָמֵשׁ אַמּוֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת:**

יח אָרְכָּא דְּדַרְתָּא מְאָה בְּאַמִּין וּפוּתְיָא חַמְשִׁין בְּחַמְשִׁין וְרוּמָא חֲמֵשׁ אַמִּין דְּבוּץ שְׁזִיר וְסַמְכֵיהוֹן נְחָשָׁא׃

רש"י **אֹרֶךְ הֶחָצֵר** • הַצָּפוֹן וְהַדָּרוֹם, שֶׁמִּן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב מֵאָה בָּאַמָּה. **וְרֹחַב חֲמִשִּׁים בַּחֲמִשִּׁים** • חָצֵר שֶׁבַּמִּזְרָח הָיְתָה מְרֻבַּעַת חֲמִשִּׁים עַל חֲמִשִּׁים, שֶׁהַמִּשְׁכָּן אָרְכּוֹ שְׁלֹשִׁים וְרָחְבּוֹ עֶשֶׂר. הֶעֱמִיד מִזְרָח פִּתְחוֹ בְּשִׁפַּת חֲמִשִּׁים הַחִיצוֹנִים שֶׁל אֹרֶךְ הֶחָצֵר. נִמְצָא, כְּלוּ בַּחֲמִשִּׁים הַפְּנִמִיִּים, וְכָלֶה אָרְכּוֹ לְסוֹף ל'. נִמְצְאוּ, כ' אַמָּה רֶוַח לַאֲחוֹרָיו בֵּין הַקְּלָעִים שֶׁבַּמַּעֲרָב לַיְרִיעוֹת שֶׁל אֲחוֹרֵי הַמִּשְׁכָּן, וְרֹחַב הַמִּשְׁכָּן עֶשֶׂר אַמּוֹת בְּאֶמְצַע רֹחַב הֶחָצֵר. נִמְצְאוּ לוֹ, עֶשְׂרִים אַמָּה רֶוַח לְצָפוֹן וּלְדָרוֹם מִן קַלְעֵי הֶחָצֵר לִירִיעוֹת הַמִּשְׁכָּן, וְכֵן לְמַעֲרָב, וַחֲמִשִּׁים עַל חֲמִשִּׁים, חָצֵר לְפָנָיו (עירובין כג). **וְקוֹמָה חָמֵשׁ אַמּוֹת** • גֹּבַהּ מְחִצּוֹת הֶחָצֵר, וְהוּא רֹחַב הַקְּלָעִים. **וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת** • לְהָבִיא אַדְנֵי הַמָּסָךְ, שֶׁלֹּא תֹּאמַר: לֹא נֶאֶמְרוּ אַדְנֵי נְחֹשֶׁת אֶלָּא לְעַמּוּדֵי הַקְּלָעִים, אֲבָל אַדְנֵי הַמָּסָךְ שֶׁל מִין אַחֵר הָיוּ, כָּךְ נִרְאֶה בְּעֵינַי, שֶׁלְּכָךְ חָזַר וּשְׁנָאָן.

(יט) **לְכֹל ׀ כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן בְּכָל עֲבֹדָתוֹ וְכָל־יְתֵדֹתָיו וְכָל־יִתְדֹת הֶחָצֵר נְחֹשֶׁת:**

יט לְכֹל מָאנֵי מַשְׁכְּנָא בְּכֹל פֻּלְחָנֵהּ וְכָל סְפוֹהִי וְכָל סְפֵי דְּדַרְתָּא נְחָשָׁא׃ ס ס ס

רש"י **לְכֹל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן** • שֶׁהָיוּ צְרִיכִין לַהֲקָמָתוֹ וּלְהוֹרָדָתוֹ, כְּגוֹן: מַקָּבוֹת לִתְקֹעַ יְתֵדוֹת וַעֲמוּדִים. **יִתְדֹת** • כְּמִין נִגְרֵי נְחֹשֶׁת עֲשׂוּיִין לִירִיעוֹת הָאֹהֶל וּלְקַלְעֵי הֶחָצֵר, קְשׁוּרִים בְּמֵיתָרִים סָבִיב סָבִיב בְּשִׁפּוּלֵיהֶן, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא הָרוּחַ מַגְבִּיהָתָן. וְאֵינִי יוֹדֵעַ אִם תְּחוּבִין בָּאָרֶץ, אוֹ קְשׁוּרִין וּתְלוּיִין, וְכָבְדָן מַכְבִּיד שִׁפּוּלֵי הַיְרִיעוֹת שֶׁלֹּא יָנוּעוּ בָּרוּחַ. וְאוֹמֵר אֲנִי, שֶׁשָּׁמָן מוֹכִיחַ עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם תְּקוּעִין בָּאָרֶץ, לְכָךְ נִקְרְאוּ יְתֵדוֹת, וּמִקְרָא זֶה מְסַיְּעֵנִי (ישעיה לג) "אֹהֶל בַּל־יִצָּעֵן בַּל־יִסַּע יְתֵדוֹתָיו לָנֶצַח":

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ו עמ' 166).

וְאֵינִי יוֹדֵעַ אִם תְּחוּבִין בָּאָרֶץ אוֹ קְשׁוּרִין וּתְלוּיִין (רש"י כז, יט) לְסָפֵק זֶה יֵשׁ גַּם נַפְקָא־מִינָהּ לַהֲלָכָה. דְּהִנֵּה, מְלֶאכֶת בִּנְיָן אֲסוּרָה בְּשַׁבָּת מִן הַתּוֹרָה רַק בִּבְנְיָן שֶׁל קֶבַע, וּמֵאַחַר שֶׁכָּל מְלָאכוֹת שַׁבָּת נִלְמָדוֹת מִמְּלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, נִקְבַּע הַגָּדֵר שֶׁל 'בִּנְיַן קֶבַע' עַל פִּי בִּנְיַן הַמִּשְׁכָּן. וּלְפִי זֶה: לְפִי הַצַּד הָרִאשׁוֹן, הָאִסּוּר שֶׁל בִּנְיַת אֹהֶל בְּשַׁבָּת מִן הַתּוֹרָה חָל דַּוְקָא עַל בִּנְיַת אֹהֶל בְּאֹפֶן שֶׁל 'תְּחוּבִין'; וְאִלּוּ לְפִי הַצַּד הַשֵּׁנִי, דַּי בְּכָךְ שֶׁהָאֹהֶל חָזָק וְאֵינוֹ מִתְנַעְנֵעַ בָּרוּחַ.

צ"ו פסוקים, יע"ו סימן. חסלת פרשת תרומה

הפטרה לפרשת תרומה לשנים מקרא ואחד תרגום נדפסה בעמוד רכו

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(יח) **וְקוֹמָה חָמֵשׁ.** מַשְׁמַע שֶׁזֶּהוּ קוֹמַת הַקְּלָעִים. וְאִם תֹּאמַר לְמַאן דְּאָמַר (זבחים נט:) הַמִּזְבֵּחַ הָיָה גְּבוֹהַּ עֶשֶׂר אַמּוֹת, אִם כֵּן מִתְחֲזִי כֹּהֵן וַעֲבוֹדָה בְּיָדוֹ. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּ**קוֹמָה** מְשֻׁפַּעַת מִגֹּבַהּ וּלְמַעְלָה, וְהָווּ לְהוּ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת. וְהָרַב רַבִּי יִצְחָק בַּר אַבְרָהָם הִקְשָׁה קוּשְׁיָא אַחֶרֶת, אִם לֹא הָיוּ גְּבוֹהִים אֶלָּא חָמֵשׁ אַמּוֹת, אִם כֵּן לֹא הָיָה פֶּתַח הַשַּׁעַר גְּבוֹהָה כְּמוֹ פֶּתַח הֵיכָל שֶׁל בֵּית עוֹלָמִים. וּלְכָךְ הָיָה מְפֹרָשׁ דְּוַדַּאי קְלָעִים שֶׁל צָפוֹן וְדָרוֹם וּמַעֲרָב הָיוּ גְּבוֹהִין חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת, וְהַאי **וְקוֹמָה** מְיֻיחֵי בִּקְלָעִים שֶׁבַּמִּזְרָח, וְהָיָה לָהֶם גּוֹבַהּ חָמֵשׁ אַמּוֹת יוֹתֵר מִקְּלָעִים [שֶׁל] שְׁאָר רוּחוֹת, וְאִם כֵּן גָּבְהָן עֶשְׂרִים, וְהַפֶּתַח גָּבְהוֹ עֶשְׂרִים כְּמוֹ כֵן: תורה יט

חסלת פרשת תרומה

שיעורי תהלים לשבוע פרשת תרומה

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ"ח שבט מפרק קלה עד סוף פרק קלט	**יום רביעי - א' אדר א'** פרק כ, מפרק א עד סוף פרק ט
יום שני - כ"ט שבט מפרק קמ עד סוף פרק קמד	**יום חמישי - ב' אדר א'** מפרק י עד סוף פרק יז
יום שלישי - ל' שבט פרק כ, מפרק קמה עד סוף פרק קנ	**יום שישי - ג' אדר א'** מפרק יח עד סוף פרק כב
שבת קודש - ד' אדר א' פרק כ מפרק כג עד סוף פרק כח	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון כ"ח שבט

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 62, וכיוצא באלו... עד עמ' לב, ב"ה כנ"ל.

וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ - ענינים דומים בעבודת ה', מִמִּלְחֲמוֹת הַיֵּצֶר וְתַחְבּוּלוֹתָיו, לְקָרֵר נֶפֶשׁ הָאָדָם שֶׁלֹּא לְהַפְקִיר מָמוֹנוֹ - כשמדובר אודות צדקה, מקרר היצר־הרע את האדם ומפתה אותו, שלא יבזבז את כספו לכך, וּבְרִיאוּת גּוּפוֹ, - בענין של עבודת ה', בו נדרשות יגיעת והתאמצות הגוף.

ליקוטי אמרים

וכיוצא באלו ממלחמות היצר ותחבולותיו לקרר נפש האדם שלא להפקיר ממונו ובריאות גופו שלעמוד נגדו ולכבשו קרוב מאד אל האדם כשישים אל לבו שלנצח היצר בכל זה ויותר מזה ולעשות הפכו ממש קל מאד מיסורי מיתה ה' ישמרנו ויסורי מיתה ה' ישמרנו היה מקבל באהבה וברצון שלא ליפרד מיחודו ואחדותו ית' אפי' לפי שעה להשתחות לע"ז ח"ו וכ"ש שיש לו לקבל באהבה וברצון כדי לדבקה בו לעולם ועד דהיינו כשיעשה רצונו ית' בעבודה זו יתגלה בה פנימית רצון העליון בבחי' פנים וגילוי רב ולא בהסתר כלל וכשאין שום הסתר פנים ברצון העליון אזי אין דבר נפרד כלל וכלל להיות יש ודבר בפני עצמו ולזאת תהיינה נפשו האלהית והחיונית ולבושיהן כולן מיוחדות בתכלית היחוד ברצון העליון ואור א"ס ב"ה כנ"ל.

שֶׁלַּעֲמֹד נֶגְדּוֹ - נגד היצר הרע הזה וּלְכָבְשׁוֹ - קָרוֹב מְאֹד אֶל הָאָדָם, כְּשִׁישִׁים אֶל לִבּוֹ, שֶׁלְּנַצֵּחַ הַיֵּצֶר בְּכָל זֶה, וְיוֹתֵר מִזֶּה, וְלַעֲשׂוֹת הֶפְכּוֹ מַמָּשׁ - לעשות ההיפך מרצונו של היצר־הרע, ולהתאמץ הן בגופו והן בממונו בעניני עבודת ה', הרי כל זה קַל מְאֹד מִיִּסּוּרֵי מִיתָה, ה' יִשְׁמְרֵנוּ. וְיִסּוּרֵי מִיתָה, ה' יִשְׁמְרֵנוּ, הָיָה מְקַבֵּל בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן - ובלבד, שֶׁלֹּא לִפָּרֵד מִיִּחוּדוֹ וְאַחְדּוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, אֲפִלּוּ לְפִי שָׁעָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַעֲבוֹדָה־זָרָה חַס־וְשָׁלוֹם, - כפי שלמדנו, שכל יהודי היה מוסר את נפשו שלא לעבוד עבודה זרה, וזאת כדי שלא להיות נפרד מאחדות ה' אפילו לא לשעה קלה. וְכָל־שֶׁכֵּן שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְקַבֵּל בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן - גם את התאמצות הגוף וגם שאר ההתאמצויות הנדרשות ממנו, כְּדֵי לְדָבְקָה בּוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. - כדי א) להתאחד עם הקב"ה, ב) וזהו לנצח[6]. דְּהַיְנוּ, - ההתאחדות עם הקב"ה לנצח, תהיה אצלו כְּשֶׁיַּעֲשֶׂה רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ בַּעֲבוֹדָה זוֹ - גם כשלשם כך נדרשת ממנו התאמצות מיוחדת, יִתְגַּלֶּה בָּהּ - בעבודה זו, פְּנִימִית רְצוֹן הָעֶלְיוֹן בְּבְחִינַת פָּנִים וְגִלּוּי רַב וְלֹא בְּהֶסְתֵּר כְּלָל. - כפי שלמדנו בפרקים הקודמים, שבענין המצוות ועבודת ה' – מאירה פנימיות רצונו של הקב"ה באופן של התגלות. וּכְשֶׁאֵין שׁוּם הֶסְתֵּר פָּנִים בָּרָצוֹן הָעֶלְיוֹן - אֲזַי אֵין דָּבָר נִפְרָד כְּלָל וּכְלָל - מאלקות, לִהְיוֹת יֵשׁ וְדָבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ. - כפי שלמדנו, שההרגשה שנבראים יכולים להרגיש את עצמם, ל"יש" ולדבר נפרד מהקב"ה – נובעת מכך שפנימיות רצון העליון היא בהעלם. ואילו כשמגיע הדבר לקיום מצוה ולעבודת ה', שאז מתגלה פנימיות רצון העליון – לא קיימת ממילא הסיבה הגורמת לנברא להרגיש את עצמו ל"יש" ול"מציאות" בפני עצמו. וְלִזֹאת, תִּהְיֶינָה נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית וְהַחִיּוּנִית - זו שמחיה את הגוף, וּלְבוּשֵׁיהֶן - מחשבה, דיבור ומעשה, כְּלָן מְיֻחָדוֹת בְּתַכְלִית הַיִּחוּד בָּרָצוֹן הָעֶלְיוֹן וְאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כַּנּוֹדָע לְעֵיל. - הרי, שעל־ידי עבודת ה' וקיום המצוות, מתאחד האדם עם הקב"ה בתכלית היחוד. להלן יוסבר שהיחוד הנוצר על־ידי קיום המצוה, הוא לתמיד, ולא רק לשעת קיום המצוה:

יום שני כ"ט שבט

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' לב, ויחוד זה למעלה... עד עמ' לב, כמ"ש במ"א.

וְיִחוּד זֶה לְמַעְלָה - מה שנפשו של יהודי מתאחדת עם אור אין־סוף על־ידי עבודת ה', הרי למעלה, בעולמות העליונים, הוּא נִצְחִי לְעוֹלָם וָעֶד, כִּי הוּא יִתְבָּרֵךְ וִרְצוֹנוֹ לְמַעְלָה מֵהַזְּמַן. - ממילא גם ההתאחדות עם הקב"ה ורצונו, היא נצחית, למעלה מהזמן, וְכֵן - גם בעולמנו אנו, גִּלּוּי רְצוֹנוֹ שֶׁבְּדִבּוּרוֹ, שֶׁהִיא הַתּוֹרָה, הוּא נִצְחִי, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[7]: "וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם", "וּדְבָרָיו חַיִּים וְקַיָּמִים כּוּ'"[8], "וְלֹא יַחֲלִיף וְלֹא יָמִיר דָּתוֹ לְעוֹלָמִים כּוּ'"[9]. - ומאחר שהתגלות רצונו של

ליקוטי אמרים

ויחוד זה למעלה הוא נצחי לעולם ועד כי הוא ית' ורצונו למעלה מהזמן וכן גילוי רצונו שבדבורו שהיא התורה הוא נצחי וכמ"ש ודבר אלהינו יקום לעולם ודבריו חיים וקיימים כו' ולא יחליף ולא ימיר דתו לעולמים כו'. אלא שלמטה

---

6. כ"ק אדמו"ר שליט"א הוסיף כאן את ההבדל של א) וב), בציינו בכך, המשמעות הכפולה של המלה "כל שכן" - א) מדובר כאן **בדבקות** להשי"ת (בהשוואה לשלא להיות נפרד בלבד על־ידי עבודה זרה). ב) כאן זה עדיין באופן של **לעולם ועד** (בהשוואה לשלא להיות נפרד לפי שעה בעבודה זרה). **7.** ישעי' מ, ח. **8.** תפילת שחרית. **9.** פיוט "יגדל א־ל חי".

הקב"ה בדברי התורה, היא נצחית – הרי ממילא, גם התאחדותה של נפש של יהודי עם הקב"ה ורצונו יתברך, על־ידי לימוד התורה וקיום המצוות – היא נצחית. **אֶלָּא שֶׁלְּמַטָּה** - בעולמנו אנו, **הוּא** - ההתאחדות, **תַּחַת הַזְּמַן,** - שכן, גם הנפש למטה נתונה תחת הזמן, והתאחדות הנפש היא **וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה לְבַדָּהּ שֶׁעוֹסֵק בָּהּ בַּתּוֹרָה אוֹ בְּמִצְוָה, כִּי אַחַר־כָּךְ אִם עוֹסֵק בְּדָבָר אַחֵר - נִפְרָד מֵהַיִּחוּד הָעֶלְיוֹן לְמַטָּה. וְהַיְנוּ, כְּשֶׁעוֹסֵק בִּדְבָרִים בְּטֵלִים לְגַמְרֵי, שֶׁאֵין בָּהֶם צֹרֶךְ כְּלָל לַעֲבוֹדַת ה'.** - שאז, הוא נפרד, כאן למטה, מה"יחוד העליון", שנוצר על־ידי התורה או המצוה. **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, כְּשֶׁחוֹזֵר וְשָׁב לַעֲבוֹדַת ה' אַחַר־כָּךְ, לְתוֹרָה וְלִתְפִלָּה, וּמְבַקֵּשׁ מְחִילָה מֵה' עַל שֶׁהָיָה אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק אָז** - באותו זמן שהתעסק בדברים בטלים, **בַּתּוֹרָה וְלֹא עָסַק - ה' יִסְלַח לוֹ, כְּמַאֲמַר רַז"ל[10]: "עָבַר עַל מִצְוַת־עֲשֵׂה וְשָׁב - לֹא זָז מִשָּׁם עַד שֶׁמּוֹחֲלִין לוֹ".** - כלומר: מוחלין לו מיד, ואז הוא חוזר, גם למטה, ומתאחד עם הקב"ה ורצונו. **וְלָזֶה** - ולכן, מפני שבקשת המחילה עוזרת מיד וחוזר ל"יחוד" הנזכר לעיל, שאפילו **לשעה קלה** אינו רוצה ליפרד וכנזכר לעיל[11], **תִּקְּנוּ בִּרְכַּת "סְלַח לָנוּ" שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם,** - בתפילת "שמונה עשרה", **עַל עֲוֹן בִּטּוּל תּוֹרָה, שֶׁאֵין אָדָם נִצּוֹל מִמֶּנּוּ בְּכָל יוֹם; וּכְמוֹ הַתָּמִיד** - שהיו מקריבים כל יום, **שֶׁהָיָה מְכַפֵּר עַל מִצְוַת־עֲשֵׂה.** - כשאדם לא קיים מצות־עשה. אלא, אפשר הרי לשאול: אם עוברים לעיתים קרובות כל כך על העבירה, ומבקשים מחילה עליה – הרי יש כאן לכאורה ענין של "אחטא ואשוב" שעליו אומרים חכמינו ז"ל: "אין מספיקין בידו לעשות תשובה"? – אומר על כך רבנו הזקן: **וְאֵין זֶה "אֶחֱטָא וְאָשׁוּב", אֶלָּא־אִם־כֵּן** - מתי זה נקרא "אחטא ואשוב", **שֶׁבִּשְׁעַת הַחֵטְא מַמָּשׁ הוּא סוֹמֵךְ עַל הַתְּשׁוּבָה וּלְכָךְ חוֹטֵא,** - כי הוא סומך על ה"תשובה"; ולולא ה"תשובה" – לא היה חוטא. הרי שאותה "תשובה" עליה הוא סומך, היא כאילו גרמה לו לחטוא, ולכן באמת "אין מספיקין בידו לעשות תשובה". ואילו בעניננו, הרי ב"סלח לנו" על ביטול תורה, **אין** הוא סומך על ה"תשובה" בשעת מעשה החטא; הרי זה רק שהוא **נכשל** לעתים קרובות בביטול תורה – ועל כך עוזרת לאחר מכן הבקשה של "סלח לנו". **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר:** - "ראה אגה"ת פי"א". הרי, שמאחר שכל יהודי מוכן למסור את נפשו, ובלבד שלא להיות נפרד מהקב"ה, אפילו לא לשעה קלה – כה עמוק נוגע יחודם של בני ישראל עם הקב"ה – מספיק חשבון זה שיהודי לא יהיה מוכן להיות נפרד מהקב"ה על־ידי איזו עבירה שהיא, שההימנעות ממנה קשורה בהרבה פחות יסורים מאשר יסורי מיתה; וודאי הדבר, שזה צריך לחזק אותו באומץ ובשמחה, לחפש להתאחד ולהתייחד עם הקב"ה, על־ידי קיום מצוות (עשה), בידעו, שייחוד זה למעלה, הוא נצחי. נכונות זו למסור את הנפש לשם יחודו עם אלקות, צריכה להיות קבועה **תמיד** בתודעתו של יהודי, ולהתבטא בקיום התורה והמצוות בכל שעה.

ליקוטי אמרים

הוא תחת הזמן ובאותה שעה לבדה שעוסק בה בתור' או במצוה כי אח"כ אם עוסק בדבר אחר נפרד מהיחוד העליון למטה. והיינו כשעוסק בדברים בטלים לגמרי שאין בהם צורך כלל לעבודת ה' ואעפ"כ כשחוזר ושב לעבודת ה' אח"כ לתורה ולתפלה ומבקש מחילה מה' על שהיה אפשר לו לעסוק אז בתורה ולא עסק ה' יסלח לו כמארז"ל עבר על מצות עשה ושב לא זז משם עד שמוחלין לו. ולזה תקנו ברכת סלח לנו שלש פעמים בכל יום על עון ביטול תורה שאין אדם ניצול ממנו בכל יום וכמו התמיד שהיה מכפר על מצות עשה. ואין זה אחטא ואשוב אא"כ שבשעת החטא ממש הוא סומך על התשובה ולכך חוטא כמ"ש במ"א:

יום שלישי ל' שבט

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' לב, ובזה יובן למה... עד עמ' 64, ובכל שעה כנ"ל.

וּבָזֶה יוּבָן, לָמָּה צִוָּה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם, בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה, - לדור המדבר, **לַדּוֹר שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ,** - לא רק לדורות הבאים, **לִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם,** - שענינה **לְקַבֵּל עָלָיו מַלְכוּת שָׁמַיִם בִּמְסִירַת נֶפֶשׁ,** - לכאורה, אפשר הרי לשאול: **וַהֲלֹא הִבְטִיחַ לָהֶם:** - לדור שנכנס לארץ ישראל, **"פַּחְדְּכֶם וּמוֹרַאֲכֶם יִתֵּן ה' וְגוֹ'"[12];** - לשם מה, איפוא, היו זקוקים למסירות נפש? כמו דור המדבר – שלא היה שייך כלל שמישהו יאלץ אותם לבוא לידי כך שיצטרכו למסור את נפשם – כך הרי גם בדור שנכנס לארץ ישראל, לא היה שייך (מחמת ההבטחה האמורה), שמישהו יאלץ אותם לעשות דבר **כנגד** מלכות שמים, ושבגלל כך יהיו נכונים למסירות נפש. לשם מה, איפוא, ציווה עליהם משה רבנו את ענין מסירות נפש על־ידי

ליקוטי אמרים

ובזה יובן למה צוה משה רבינו ע"ה במשנה תורה לדור שנכנסו לארץ לקרות ק"ש פעמים בכל יום לקבל עליו מלכות שמים במסירת נפש והלא הבטיח להם פחדכם ומוראכם יתן ה' וגו' אלא משום שקיום התורה ומצותיה

---

10. יומא פו, א. **11.** לשון כ"ק אדמו"ר שליט"א. **12.** דברים יא, כה.

קריאת שמע – ועוד פעמיים בכל יום? אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁקִּיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ תָּלוּי בָּזֶה שֶׁיִּזְכֹּר תָּמִיד עֻנְגָן מְסִירַת נַפְשׁוֹ לַה' עַל יְחוּדוֹ, - שזו משמעותה של קריאת שמע, ולכן מן ההכרח לקוראה "פעמיים בכל יום", שֶׁיִּהְיֶה קָבוּעַ בְּלִבּוֹ תָּמִיד מַמָּשׁ, יוֹמָם וָלַיְלָה לֹא יָמִישׁ מִזִּכְרוֹנוֹ, כִּי בָּזֶה יוּכַל לַעֲמֹד נֶגֶד יִצְרוֹ, לְנַצְּחוֹ תָּמִיד בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה, - גם אחרי משה, שאז "וזנה אחרי וגו'" – מלחמת היצר – לשון כ"ק רבינו, כַּנּוְּכָר לְעֵיל: – שבזכרו את נכונותו התמידית למסור את נפשו על קידוש השם – יהיה נכון בודאי לקיים את כל התורה והמצוות.

ליקוטי אמרים

תלוי בזה שיזכור תמיד ענין מסירת נפשו לה' על יחודו שיהיה קבוע בלבו תמיד ממש יומם ולילה לא ימיש מזכרונו כי בזה יוכל לעמוד נגד יצרו לנצחו תמיד בכל עת ובכל שעה כנ"ל:

יום רביעי א' אדר א'

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 64, פרק כו. ברם... עד עמ' 66, העצב כנ"ל.

פֶּרֶק כו. בפרקים הקודמים הסביר רבנו הזקן, איך "קרוב הדבר מאד" לכל יהודי, לקיים תורה ומצוות באהבת ה' וביראת ה' – כשהן נוצרות על־ידי התבוננות בגדולתו של הקב"ה, או על־ידי האהבה המסותרת שבכל אחד מישראל להקב"ה, הכוללת בתוכה גם את ענין היראה.

בפרקים הבאים יסביר רבנו הזקן, וישיא עצות, כיצד להרחיק את כל הדברים המפריעים לעבודת ה', כמו "עצבות" ו"טמטום הלב", שבגללם אין הלב מסוגל לקלוט את רגשות האהבה והיראה.

ליקוטי אמרים

פרק כו ברם כגון דא צריך לאודעי כלל גדול כי כמו שנצחון לנצח דבר גשמי כגון שני אנשים המתאבקים זה עם זה להפיל זה את זה. הנה אם האחד הוא בעצלות וכבדות ינוצח בקל ויפול גם אם הוא גבור יותר מחבירו ככה ממש בנצחון היצר אי אפשר לנצחו בעצלות וכבדות הנמשכות מעצבות וטמטום הלב כאבן כ"א בזריזות הנמשכת משמחה ופתיחת הלב וטהרתו מכל נדנוד דאגה ועצב בעולם. ומ"ש בכל עצב יהיה מותר פי' שיהיה איזה יתרון ומעלה מזה הנה אדרבה מלשון זה משמע שהעצב מצד עצמו אין בו מעלה רק שיגיע ויבא ממנו איזה יתרון והיינו השמחה האמיתית בה' אלהיו הבאה אחר העצב האמיתי לעתים מזומנים על עונותיו במר נפשו ולב נשבר שע"י זה נשברה רוח הטומאה וס"א ומחיצה של ברזל המפסקת בינו לאביו שבשמים כמ"ש בזהר ע"פ רוח נשברה לב נשבר וגו' ואזי יקוים בו רישיה דקרא תשמיעני ששון ושמחה וגו' השיבה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר[2] עַל פָּסוּק: "רוּחַ נִשְׁבָּרָה, לֵב נִשְׁבָּר וְגוֹ"[3], - כיצד מגיעים ל"רוח נשברה" – כיצד נשברת רוחה של ה"סטרא אחרא"? – על־ידי "לב נשבר", ומאחר שעל־ידי מרירות אמיתית ולב נשבר, נשברת רוח הטומאה, ונעלמת מחיצת הברזל שבינו לבין הקב"ה – משום כך דוקא, באפשרותו להגיע, לאחר מכן, לשמחה אמיתית – ובלשון ה"תניא": וְאַזַי יְקֻיַּם בּוֹ רֵישֵׁיהּ דִּקְרָא: - מה שכתוב כמה פסוקים לפני הפסוק "זבחי אלקים רוח נשברה": "תַּשְׁמִיעֵנִי שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה[4] וְגוֹ', הָשִׁיבָה לִי שְׂשׂוֹן יִשְׁעֶךָ, וְרוּחַ נְדִיבָה וְגוֹ'[5]. - שמחה זו אליה הוא מגיע אחרי ה"עצב האמיתי" – בה טמונה המעלה, אבל לא מוֹתָר"[1], פֵּרוּשׁ שֶׁיִּהְיֶה אֵיזֶה יִתְרוֹן וּמַעֲלָה מִזֶּה - מהעצבות – הרי שגם בעצבות יש מן הטוב? – עונה על כך רבנו הזקן: הִנֵּה אַדְרַבָּה, מִלְּשׁוֹן זֶה - "יהיה מותר", מַשְׁמַע שֶׁהָעֲצֵב מִצַּד עַצְמוֹ אֵין בּוֹ מַעֲלָה, רַק שֶׁיָּגִיעַ וְיָבֹא מִמֶּנּוּ אֵיזֶה יִתְרוֹן. וְהַיְנוּ, - שמה"עצב" תבוא הַשִּׂמְחָה הָאֲמִתִּית בַּה' אֱלֹהָיו, הַבָּאָה - השמחה הבאה, אַחַר הָעֲצֵב הָאֲמִתִּי - עצבות שיש לה סיבה אמיתית, לְעִתִּים מְזֻמָּנִים עַל עֲוֹנוֹתָיו בְּמַר נַפְשׁוֹ וְלֵב נִשְׁבָּר, - כלומר: מעלתה האמיתית של העצבות היא השמחה הבאה אחרי שברון לבו, בעתים מזומנות, בגלל חטאיו. שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה - על־ידי שברון לבו, נִשְׁבְּרָה רוּחַ הַטֻּמְאָה וְסִטְרָא־אָחֳרָא וּמְחִצָּה שֶׁל בַּרְזֶל - מחיצת הברזל הנוצרת על־ידי חטאיו, הַמַּפְסֶקֶת בֵּינוֹ לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם,

---

1. משלי יד, כג. **2.** ראה לעיל בפרק י"ז על אותו פסוק. **3.** תהלים נא, יט. **4.** תהלים נא, י. **5.** שם, נא, יד.

בעצבות עצמה. **וְזֶהוּ טַעַם הַפְּשׁוּט** - נוסף על הטעמים שעל פי הסוד, **לְתִקּוּן הָאֲרי"ז זַ"ל**, **לוֹמַר מִזְמוֹר זֶה** - פרק נ"א שבתהלים, **בּוֹ מְצויים הפסוקים האמורים, אַחַר תִּקּוּן חֲצוֹת כְּדֶרֶם הַלְמוּד**, - שלומדים אחרי תיקון חצות: **כְּדֵי לְלְמֹד בְּשִׂמְחָה אֲמִתִּית פַּה' הַבָּאָה אַחַר הָעֲצָב**; - של תיקון חצות: **שֶׁיֵּשׁ לְשִׂמְחָה זוֹ** - הבאה אחרי ה"עצב", **יִתְרוֹן**, - לגבי השמחה שאין לפניה, "עצב", **כְּיִתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ דַּוְקָא**, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר עַל פָּסוּק: "וְרָאִיתִי שֵׂשׂ יִתְרוֹן לַחָכְמָה מִן הַסִּכְלוּת כְּיִתְרוֹן הָאוֹר כו'"**, - שואל ה"זוהר"[6] על פסוק זה: האם רק שלמה ראה זאת? מי לא רואה את זה? – וה"זוהר" מסביר: מאחר שעל־ידי האור המאיר **אחרי** החושך, מרגישים את היתרון שבאור – שכן, בלעדי החושך, לא יודעים את ערכו המיוחד ויקרותו של האור – כך מיתווסף יתרון בחכמה, על־ידי ה"סכלות" וה"שטות". שמחה **זו** שמגיעים אליה אחרי "עצב" אמיתי – **היא היא** היתרון הבא מן ה"עצב". ואילו ה"עצב" עצמו יש בו משום הפרעה לעבודת ה'. **וּמִקְרָא מָלֵא דִּבֶּר הַכָּתוּב**[7]: **"תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וְגוֹ'"**, - מגיע על כך הענוש המפורט בפסוק, **וְנוֹדַע לְכָל פְּרוּשׁ הָאֲרי"ז זַ"ל עַל פָּסוּק זֶה:** - האריז"ל מפרש[8] משמעות פסוק זה: גם כשאדם עובד את ה', אלא שחסרה בעבודתו השמחה והחדוה, מגיעים על כך העונשים החמורים המנויים בפסוק. הרי, שלעבודת ה' מתוך שמחה דוקא יש חשיבות מיוחדת, ואילו העצבות, שהיא היפך השמחה, יש בה משום הפרעה לעבודת ה'. ומאחר שישנם עניינים גשמיים, או ענינים רוחניים, הגורמים דאגות לאדם, ומביאים אותו לעצבות, תוסברנה להלן העצות שישנן כיצד להינצל מביטויי העצבות השונים.

ליקוטי אמרים

לי ששון ישעך ורוח נדיבה וגו' וזהו טעם הפשוט לתיקון האר"י ז"ל לומר מזמור זה אחר תיקון חצות קודם הלימוד כדי ללמוד בשמחה אמיתית בה' הבאה אחר העצב שיש לשמחה זו יתרון כיתרון האור הבא מן החשך דוקא כמ"ש בזהר על פסוק וראיתי שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור כו' ע"ש וד"ל ומקרא מלא דבר הכתוב תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה וגו' ונודע לכל פי' האר"י ז"ל על פסוק זה: **והנה** עצה היעוצה לטהר לבו מכל עצב ונדנוד דאגה ממילי דעלמא ואפי' בני חיי ומזוני מודעת זאת לכל מאמר רז"ל כשם שמברך על הטובה כו' ופירשו בגמ' לקבולי בשמחה כמו שמחת הטובה הנגלית ונראית כי גם זו לטובה רק שאינה נגלית ונראית לעיני בשר כי היא מעלמא דאתכסי' שלמעלה מעלמא דאתגלייא שהוא ו"ה משם הוי"ה ב"ה ועלמא

וְהִנֵּה, עֵצָה הַיְעוּצָה לְטַהֵר לִבּוֹ מִכָּל עֶצֶב וְנִדְנוּד דְּאָגָה מְמִלֵּי דְּעָלְמָא, - מענינים גשמיים, **וַאֲפִלּוּ** - הדאגות בגלל **בָּנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי,** - כשחסר לאדם בענינים אלה, הוא מתמלא, באופן טבעי, בדאגה ובעצבות. והעצה לכך היא: **מוֹדַעַת זֹאת לַכֹּל** - ידוע הדבר לכל אחד, **מַאֲמַר רַז"ל**[9]: **"כְּשֵׁם שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה כו'"**, - כך מברך על הרעה". **וּפֵרְשׁוּ בַּגְּמָרָא:** - שאין הכוונה לברך **אותה** ברכה גם על הטובה וגם על הרעה, שכן הברכה על הטובה היא: "הטוב והמטיב, ועל הרעה : "דיין האמת". אלא, משמעות המלה "כשם" היא: **"לְקַבּוֹלֵי בְּשִׂמְחָה"**, - לקבל את הרעה באותה מדה של שמחה, **כְּמוֹ שִׂמְחַת הַטּוֹבָה הַנִּגְלֵית וְנִרְאֵית, כִּי גַּם זוֹ** - גם האירועים הרעים, הם **לְטוֹבָה,** רַק **שֶׁאֵינָהּ נִגְלֵית וְנִרְאֵית לְעֵינֵי בָּשָׂר,** - האדם המסתכל בעיני בשר, אינו יכול לראות את הטוב הגלום באירועים אלה. וכל כך למה? **כִּי הִיא** - הטוב הגלום באירועים רעים אלה, הוא **מֵ"עָלְמָא דְּאִתְכְּסְיָא"** - מעולם רוחני נסתר ונעלה יותר, **שֶׁלְּמַעְלָה מֵ"עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא",** - שלמעלה מהעולם הרוחני הגלוי, ממנו באה ההשפעה לאותם דברים שגם עיני הבשר יכולות לראות את הטוב שבהם, **שֶׁהוּא** - ה"עולם הגלוי" מייצג את ההשפעה של **ו"ה** - האותיות ו' ה', **מִשֵּׁם הַוָ"ה בְּרוּךְ־הוּא,** - שם הוי' מורכב הרי מארבע אותיות: י"ה ו"ה, ומשתי האותיות האחרונות "ו" "ה" של שם הוי', מקבלים העולמות הגלויים, "עלמא דאתגליא", את השפעתם וחיותם, **וְ"עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא"** - העולמות המכוסים, **הוּא י"ה,** - מייצגים את שתי האותיות הראשונות "י"ה" שמשם הוי"[10], **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב**[11]**: "אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָ"ה וְגוֹ'".** - נזכרות בפסוק זה רק שתי

---

6. ח"ג מז, ב. **7.** דברים כח, מז. **8.** הובא בשל"ה י' מאמרות מאמר ג' ד' (מט, א). **9.** ראה ברכות פרק ט', משנה ה'. **10.** ב"אגרת התשובה", פרק ד', מוסבר, שארבעת האותיות של שם הוי' מכוונות וכוללות עשר הספירות (חכמה, בינה, דעת, חסד, גבורה וכו'): ה"יו"ד" של שם הוי', שתבניתו כנקודה, רומזת על ספירת החכמה, חכמתו של הקב"ה, כפי שהיא בהתעלמות, לפני שהיא באה בהרחבת ההבנה. אחרי שחכמתו של הקב"ה באה בהרחבה ובהתגלות של הבנה והשגה - בינה - היא מרומזת באות "הא". אות זו כוללת בתבניתה התפשטות לאורך ולרוחב. ברם, גם התגלות זו של "בינה", היא רק לגבי "עלמין סתימין" - "עלמא דאתכסיא" (עולמות מכוסים) - זאת אומרת, שה"יו"ד" וה"הא" של שם הוי' (מוחין בכלל הם לא בשביל הזולת), שייכות ל"עלמא דאתכסיא" בלבד. לאחר מכן, כשההשפעה של חכמתו ובינתו של הקב"ה, באה למטה גם ב"עלמין דאתגליין" - העולמות הגלויים (המתוארים כאן כ"עלמא דאתגליא") - היא מרומזת באותיות "ואו" ו"הא" (אחרונה). וזהו למשל כאדם שרוצה לגלות חכמתו לזולת בדיבור. בראש ובראשונה ישנה ההמשכה, הירידה, מלמעלה למטה (בהתאם לריחוק שבין דיבור לשכל) - ולכך רומזת האות "ו", שתבניתה , קו ישר וארוך מלמעלה למטה. ה"ואו", במספר שש, רומזת גם על ששת מדותיו הקדושות של הקב"ה (חסד, גבורה, תפארת וכו'), שעל ידן באה השפעת השכל עד למדת מלכות - דיבורו של הקב"ה - וזה מרומז באות "הא" של שם הוי' : "הא" - **במספר חמש** - רומזת על מקור הדיבור, המבוסס על חמש "מוצאות הפה", אחה"ע מהגרון וכו', ומ"מלכות" (בהשפעת המדות) נוצרים כל הנבראים של "עלמא דאתגליא", של העולמות הגלויים. הרי, ש"ואו" ו"הא" (האחרונה) של שם הוי' שייכות ל"עלמא דאתגליא". **11.** תהלים

האותיות הראשונות י"ה שמשם הוי', כי היסורים באים מי"ה שמשם הוי'; ומפני שהם באים מעולם נסתר ועליון יותר – אין האדם מסוגל לראות בעיני השכל שלו את ה"טוב" שבהם. אך לאמיתו של דבר, יסורים אלה הם גם כן לטובה. אדרבה:

ליקוטי אמרים

דאתכסיא הוא י"ה וז"ש אשרי הגבר אשר תיסרנו י"ה וגו' ולכן ארז"ל כי השמחים ביסורים עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו כי השמחה היא מאהבתו קרבת ה' יותר מכל חיי העוה"ז כדכתיב כי טוב חסדך מחיים וגו' וקרבת ה' היא ביתר שאת ומעלה לאין קץ בעלמא דאתכסיא כי שם חביון עוזו ויושב בסתר עליון ועל כן זוכה לצאת השמש בגבורתו לעתיד לבא שהיא יציאת חמה מנרתקה שהיא מכוסה בו בעוה"ז ולעתיד תתגלה מכסויה דהיינו שאז יתגלה עלמא דאתכסיא ויזרח ויאיר בגילוי רב ועצום לכל החוסים בו בעוה"ז ומסתופפים בצלו צל החכמה שהוא בחי' צל ולא אורה וטובה נראית וד"ל: אך העצבות ממילי דשמיא צריך לשית עצות בנפשו לפטר ממנה אין צריך לומר בשעת עבודה שצריך לעבוד ה' בשמחה ובטוב לבב אלא אפילו מי שהוא בעל עסקים ודרך ארץ אם נופל לו עצב ודאגה ממילי דשמיא בשעת עסקיו בידוע שהוא תחבולת היצר כדי להפילו אח"כ בתאוות ח"ו כנודע שאל"כ מאין באה לו עצבות

בלי לבוש. וכך אומר רבנו הזקן להלן: **כִּי הַשִּׂמְחָה** - מהיסורים, **הִיא מְאַהֲבָתוֹ קִרְבַת ה' יוֹתֵר מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה, כְּדִכְתִיב[14]: "כִּי טוֹב חַסְדְּךָ מֵחַיִּים וְגוֹ'", וְקִרְבַת ה'** - הקירבה אל ה', **הִיא בְּיֶתֶר שְׁאֵת וּמַעֲלָה לְאֵין קֵץ בְּ"עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא", כִּי "שָׁם** - ב"עלמא דאתכסיא", **חֶבְיוֹן עֻזּוֹ" וְ"יוֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן",** - המדריגה העליונה יותר באלקות. ולכן הוא שמח ביסוריו, מפני שהם באים מאותה מדריגה עליונה יותר, וכך הוא גם קרוב יותר אל הקב"ה. **וְעַל כֵּן זוֹכֶה לְ"צֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבוּרָתוֹ" לֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁהִיא יְצִיאַת חַמָּה מִנַּרְתִּקָהּ, שֶׁהִיא מְכֻסָּה בּוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְלֶעָתִיד תִּתְגַּלֶּה מִכְסוּיָהּ, דְּהַיְנוּ שֶׁאָז יִתְגַּלֶּה עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא,** - העולם (והמדריגה) שהוא מוסתר היום, יתגלה אז, **וְיִזְרַח וְיָאִיר בְּגִלּוּי רַב וְעָצוּם, לְכָל הַחוֹסִים בּוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּמִסְתּוֹפְפִים בְּצִלּוֹ, צֵל הַחָכְמָה, שֶׁהוּא בְּחִינַת צֵל וְלֹא אוֹרָה וְטוֹבָה נִרְאֵית, וְדַי לַמֵּבִין:** - מבחינה חיצונית, זה "צל" שהוא ההיפך מהאור, ורק מבחינה פנימית, יש כאן טוב ואור – הרי, בעשותו חשבון זה, שכל היסורים שאדם סובל, הם באמת **טוב**, אלא שהוא טוב כזה שאין עיני השכל של האדם מסוגלות להרגיש בו – אפשר לאדם לצאת מדאגותיו ומעצבותו הבאות עליו על־ידי היסורים מענינים גשמיים. **אַךְ הָעַצְבוּת מִמִּלֵּי דִּשְׁמַיָּא** - העצבות הבאה עליו בגלל מצבו הרוחני שאינו כמו שצריך, **צָרִיךְ לְשִׁית עֵצוֹת בְּנַפְשׁוֹ לְפָטְרָהּ מִמֶּנָּה,** - עליו לחפש עצות איך להיפטר מעצבות זו. **אֵין צָרִיךְ לוֹמַר בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה,** - אם העצבות באה עליו בשעה שהוא לומד או מתפלל, עליו בודאי לחפש עצות כיצד להיפטר ממנה, **שֶׁצָּרִיךְ לַעֲבֹד ה' בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב,** - שכן, עצבות, גם אם היא באה בגלל מעמדו ומצבו הרוחני, מפריעה בעבודת ה' שצריכה להיות בשמחה. **אֶלָּא אֲפִלּוּ מִי שֶׁהוּא בַּעַל עֲסָקִים וְדַרְכּוֹ אֶרֶץ,** - עיסוקו היום־יומי אינו בעבודת ה', בתורה וכדומה, **אִם נוֹפֵל לוֹ עֶצֶב וְדַאֲגָה מִמִּלֵּי דִּשְׁמַיָּא** - בגלל ענייני הרוחניים, **בְּשָׁעַת עֲסָקָיו** - בשעה שהוא מתעסק בענייניו הגשמיים – **בְּיָדוּעַ** - ברור הדבר, **שֶׁהוּא תַּחְבּוּלַת הַיֵּצֶר,** - המכניס אותו בעצבות כאילו בגלל ענינים רוחניים, וזאת **כְּדֵי לְהַפִּילוֹ אַחַר־כָּךְ בְּתַאֲווֹת חַס־וְשָׁלוֹם, כַּנּוֹדָע,** - כי, טבע הנפש לחפש לעצמה

צד, יב. **12.** יומא כג, א. **13.** שופטים ה, לא. **14.** תהלים סג, ד.

"ענג", ולא להיות נתונה ברגש של עצבות, ולבן משתדל היצר־הרע להכניס בבני ישראל נמיכות רוח, ולו בגלל ענינים רוחניים, כדי שלאחר מכן יוכל למשוך אותם לתאוות. **שֶׁאִם לֹא בֵן,** - אם אין כאן השפעת היצר־הרע, **מֵאַיִן בָּאָה לוֹ עֲצֵבוּת אֲמִתִּית מֻחֶמֶת אַהֲבַת ה' אוֹ יִרְאָתוֹ בְּאֶמְצַע עֶסְקָיו.** - שכן, עצבות **אמיתית** היא התבטאות הבאה מחמת אהבת ה' ויראת ה'; האהבה והפחד מהקב"ה מביאות את האדם לשברון רוח בגלל מצבו הרוחני, דבר המרחק אותו מהקב"ה. שברון רוח כזה בא לאדם כשהוא עוסק בענינים רוחניים, כשהאהבה והיראה באות אצלו לידי התבטאות, ולא בשעה שהוא עסוק בענינים גשמיים. הרי שהעצבות האמורה איננה אמיתית, אלא תחבולת היצר־הרע – ועליו להיפטר ממנה. **וְהֵנָּה, בֵּין שֶׁנִּפְלָה לוֹ הָעֲצֵבוּת בְּשָׁעַת עֲבוֹדָה** - בשעה שהוא עוסק **בְּתַלְמוּד תּוֹרָה אוֹ בַּתְּפִלָּה, וּבֵין שֶׁנִּפְלָה לוֹ שֶׁלֹּא בְּשָׁעַת עֲבוֹדָה** - אלא כשהוא עסוק בענינים גשמיים, **זֹאת יָשִׂים אֶל לִבּוֹ: כִּי אֵין הַזְּמַן גָּרְמָא** - אין הזמן מתאים, **כָּעֵת לְעֲצֵבוּת אֲמִתִּית, אֲפִלּוּ** - לא, **לִרְאָנַת עֲוֹנוֹת חֲמוּרִים חַס־וְשָׁלוֹם,** רַק **לְזֹאת צָרִיךְ קְבִיעוּת עִתִּים וְשָׁעָה הַכָּשֵׁר בְּיִשּׁוּב הַדַּעַת, לְהִתְבּוֹנֵן בְּגֻדְלַּת ה' אֲשֶׁר חָטָא לוֹ, כְּדֵי שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יִהְיֶה לִבּוֹ נִשְׁבָּר בְּאֶמֶת בְּמְרִירוּת אֲמִתִּית,** - וכפי שיוסבר להלן, מרירות היא רגש האוצרת בקרבה "חיות", ולא עצבון סתם; **וְכַמְּבֹאָר עַת זוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר. וְשָׁם נִתְבָּאֵר גַּם כֵּן, כִּי מִיָּד אַחַר שֶׁנִּשְׁבַּר לִבּוֹ בְּעִתִּים קְבוּעִים הָהֵם - אֲזַי יָסִיר הָעֲצֵב מִלִּבּוֹ לְגַמְרֵי, וְיַאֲמִין אֱמוּנָה שְׁלֵמָה כִּי ה' הֶעֱבִיר חַטָּאתוֹ וְרַב לִסְלֹחַ.** - באדם קיים הבדל: אם חוטאים נגדו פעם אחת או פעמיים – בקל ימחול על כך, ואילו אם חוטאים נגדו הרבה פעמים – קשה לו למחול. אבל, הקב"ה הוא "רב לסלוח" והוא מוחל וסולח גם אם האדם חוטא נגדו הרבה פעמים. אמונה זו ובטחון זה שהקב"ה מחל לו – יוצרים באדם את רגש השמחה והחדוה: **וְזוֹ הִיא הַשִּׂמְחָה הָאֲמִתִּית בַּה' הַבָּאָה אַחַר הָעֲצֵב, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל:** - שמעלת העצבות, היא זו בלבד, שאחריה מגיעים לשמחה גדולה יותר; הרי, שגם **בזמנים הקבועים**, ובאופן של עצבות אמיתית – עליו להשתדל לצאת מיד מאותה עצבות, ולהגיע לשמחה אמיתית.

ליקוטי אמרים

אמיתית מחמת אהבת ה' או יראתו באמצע עסקיו. והנה בין שנפלה לו העצבות בשעת עבודה בת"ת או בתפלה ובין שנפלה לו שלא בשעת עבודה זאת ישים אל לבו כי אין הזמן גרמא כעת לעצבות אמיתית אפי' לדאגת עונות חמורים ח"ו. רק לזאת צריך קביעות עתים ושעת הכושר בישוב הדעת להתבונן בגדול' ה' אשר חטא לו כדי שע"י זה יהיה לבו נשבר באמת במרירות אמיתית וכמבואר עת זו במ"א ושם נתבאר ג"כ כי מיד אחר שנשבר לבו בעתים קבועים ההם אזי יסיר העצב מלבו לגמרי ויאמין אמונה שלימה כי ה' העביר חטאתו ורב לסלוח וזו היא השמחה האמיתית בה' הבאה אחר העצב כנ"ל:

בהקשר למה שלמדנו בפרק זה, אודות ה"שמחים ביסורים", אלה שמקבלים את היסורים מתוך שמחה – מן הראוי להוסיף סיפור קצר, מהמגיד ממזריטש עם הרבי רבי זושא, זכותם תגן עלינו: יהודי אחד בא אל המגיד ממזריטש ובקשת עצה בפיו, כיצד לקבל יסורים באהבה ובשמחה. הפנה אותו המגיד ממזריטש אל תלמידו הצדיק רבי זושא מאניפאלי. כשאותו יהודי שאל ובקש עצתו של רבי זושא, הסתכל עליו רבי זושא בתמיהה ואמר לו: אצלי אתה שואל, איך לקבל יסורים באהבה? – כיצד אני יכול לדעת זאת, כשאף פעם בחיי לא סבלתי יסורים... תשובה זו ענה רבי זושא, בשעה שעברו עליו יסורים רבים. ואכן, לכך באמת התכוון המגיד ממזריטש בשלחו את היהודי אל רבי זושא: רבי זושא היה כל כך שמח ביסורים, שמלכתחילה לא הרגיש שאלה הם יסורים, הוא הרגיש רק ב"טוב" שבהם. ולכן אמר שמימיו לא סבל יסורים. אלא, אחרי כל המעלות וה"טוב" שישנם ביסורים, אנו מבקשים מהשי"ת, שה"טוב" שהוא נותן לנו, יהיה – כלשונו של הרבי – "**טוב הנראה והנגלה**" – טוב שאנו יכולים לחוש אותו ולראותו בעינים **שלנו**.

יום חמישי ב' אדר א'

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 66, פרק כז. ואם העצבות... עד עמ' לד, עשה ממש.

פֶּרֶק כז. בפרק הקודם, הסביר רבנו הזקן ש"עצבות" יש בה משום הפרעה לעבודת ה', ושאין ביכלתו של האדם לנצח את היצר־הרע בהיותו שקוע בעצבות. בהתאם לזה באות בפרק האמור עצות כיצד להיפטר מהעצבות הנובעת מקשיים גשמיים, גם ביחס לעצבות הנובעת ממצבו הרוחני שאינו כמו שצריך להיות – כמו הדאגה מעוונות – הרי אם העצבות שורה עליו בשעה שהוא עובד את ה', כשהוא לומד או מתפלל, עליו בודאי להשתדל להיפטר ממנה, שהרי היא מפריעה לעבודת ה' הצריכה להיות בשמחה – וגם אם העצבות שורה עליו שלא בשעת העבודה, אלא כשהוא עסוק בענינים גשמיים – עליו להתבונן, שאין זה הזמן המתאים לעצבות. שכן, לכך נדרשת שעה קבועה ומתאימה. בפרק זה, שאנו מתחילים ללמוד, באה שורה של עצות לעצבות הנובעת מסיבות אחרות:

ליקוטי אמרים

פרק כז ואם העצבות אינה מדאגת עונות אלא מהרהורים רעים ותאוות רעות שנופלות במחשבתו. הנה אם נופלות לו שלא

בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ, – ומאחר שלא מדובר כאן בעצבות שמחמת עבירות ממש – שעל כך נדרשת, כאמור לעיל, שעה מיוחדת ומתאימה לעורר בתוכו מרירות **אמיתית** – אלא שבאותה שעה נופלים במחשבתו רעיונות רעים, הרי העצה לכך היא אחרת:

הִנֵּה אִם נוֹפְלוֹת לוֹ – אותן מחשבות רעות, **שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה,** – לא בשעה שהוא לומד או מתפלל, **אֶלָּא בְּעֵת עָסְקוֹ בַּעֲסָקָיו וְדַרְכּוֹ אֶרֶץ וּכְהַאי גַּוְנָא** – וכדומה, **הרי אַדְרַבָּה** – לא זו בלבד שאין הוא צריך להיות עצוב, אלא להיפך: **יֵשׁ לוֹ לִשְׂמֹחַ בְּחֶלְקוֹ,** – במצבו הרוחני, וכל כך למה? – **שֶׁאַף שֶׁנּוֹפְלוֹת לוֹ בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ** – המחשבות הרעות, **הוּא מַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶן,** – שכן, אם אין הוא מסיח דעתו מהמחשבות הרעות, אלא ממשיך להגות בהן, זה נכלל אז בסוג של "דאגת עוונות" – כי, גם המחשבה בהרהורים רעים ברצון היא עבירה – ועל דאגת עוונות, כבר למדנו בפרק הקודם. כאן מדובר על מי שמסיח דעתו מהמחשבות הרעות, ועצבותו נובעת מעצם העובדה שנופלים במחשבתו הרהורים כאלה – ובמקרה כזה, עליו להיות שמח על שהוא מצליח לשלוט בהרהורים אלה – לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר[1]: "וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם", – כמו שנאמר: "אשר אתם **זונים** אחריהם", **אֶלָּא בְּבֵינוֹנִים כַּיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁנּוֹפְלִים לוֹ הִרְהוּרֵי נְאוּף בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ, בֵּין בְּהֶהֵתֵר** – גם אם ההרהורים הם באופן של היתר, **כו',** – וגם אם הם באופנים של איסור, **וּכְשֶׁמַּסִּיחַ דַּעְתּוֹ** – מאותם ההרהורים, **מְקַיֵּם לָאו זֶה,** – של "ולא תתורו". **וְאָמְרוּ רַז"ל[2]: "יָשַׁב וְלֹא עָבַר עֲבֵרָה - נוֹתְנִים לוֹ שָׂכָר כְּאִלּוּ עָשָׂה מִצְוָה", וְעַל כֵּן צָרִיךְ** – עליו, **לִשְׂמֹחַ בְּקִיּוּם הַלָּאוִ כְּמוֹ בְּקִיּוּם מִצְוַת־עֲשֵׂה מַמָּשׁ.** – כך, שלא זו בלבד שאין דבר זה צריך לעורר בו עצבות – כי־אם להיפך: זה צריך לעורר בו שמחה.

ליקוטי אמרים

בשעת העבודה אלא בעת עסקו בעסקיו ודרך ארץ וכהאי גוונא אדרבה יש לו לשמוח בחלקו שאף שנופלות לו במחשבתו הוא מסיח דעתו מהן לקיים מה שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם. ואין הכתוב מדבר בצדיקי' לקראם זונים ח"ו אלא בבינונים כיוצא בו שנופלים לו הרהורי ניאוף במחשבתו בין בהיתר כו' וכשמסיח דעתו מקיים לאו זה ואמרו רז"ל ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כאלו עשה מצוה ועל כן צריך לשמוח בקיום הלאו כמו בקיום מצות עשה ממש

הרי, דוקא על־ידי־זה שנופלים במחשבתו הרהורים כאלה, והוא דוחה אותם – הוא מקיים את ה"לא־תעשה" שבפסוק האמור. שכן, מדריגה כזו, שלא יעלו במחשבתו מלכתחילה הרהורים רעים, שייכת בצדיקים בלבד, שאין "רע" בנפשם שממנו ינבעו ההרהורים הרעים – והפסוק האמור הרי אינו דן בצדיקים. הפסוק מדבר במי שעולים במחשבתו הרהורים כאלה – אלא שהתורה מצוה עליו, לדחות מעליו מיד את ההרהורים; ועל־ידי שהוא מבצע צו זה – הוא מקיים את ה"לאו" האמור. ובלשון ה"תניא": **וְאֵין הַכָּתוּב מְדַבֵּר בְּצַדִּיקִים לְקָרְאָם "זוֹנִים" חַס־וְשָׁלוֹם,** –

יום שישי ג' אדר א'

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' לד, ואדרבה העצבות... עד עמ' לד, ידים כנ"ל.

וְאַדְרַבָּה, הָעֲצָבוּת – הבאה ממה שנופלים בו הרהורים כאלה, **הִיא מַנַּפּוֹת הָרוּחַ, שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר מְקוֹמוֹ,** – הוא לא מכיר את מדריגתו, **וְעַל כֵּן יֵרַע לִבּוֹ עַל שֶׁאֵינוֹ בְּמַדְרֵגַת צַדִּיק, שֶׁלְּצַדִּיקִים בְּוַדַּאי אֵין נוֹפְלִים לָהֶם הִרְהוּרֵי שְׁטוּת כָּאֵלּוּ.** – ומאחר שבמחשבתו נופלים הרהורים כאלה – חורה לו על שאין הוא כמו הצדיקים; **כִּי אִלּוּ הָיָה מַכִּיר מְקוֹמוֹ, שֶׁהוּא רָחוֹק מְאֹד מִמַּדְרֵגַת צַדִּיק, וְהַלְוַאי הָיָה בֵּינוֹנִי, וְלֹא רָשָׁע כָּל יָמָיו אֶפְלוּ שָׁעָה אַחַת** – ואילו ידע את דרגתו, שהוא עדיין רחוק מאד מלהיות צדיק, הלואי שיהיה "בינוני" ש"לזה צריך להשתוקק עתה" – **הֲרֵי זֹאת הִיא מִדַּת הַבֵּינוֹנִים וַעֲבוֹדָתָם, לְכְבֹשׁ הַיֵּצֶר וְהַהִרְהוּר הָעוֹלֶה מֵהַלֵּב לַמֹּחַ, וּלְהַסִּיחַ דַּעְתּוֹ לְגַמְרֵי מִמֶּנּוּ,** – מאותו הרהור, **וְלִדְחוֹתוֹ בְּשִׁתֵּי יָדַיִם,** – שלא לרצות לחשוב בהם, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** – בפרק י"ב, שהרע של הנפש הבהמית ב"בינוני" הוא עדיין בתוקף אצלו, אלא שאינו נותן ל"רע" לבוא לידי ביטוי, לחשוב ברצון בהרהורים הרעים, או לחטוא בדיבור ובמעשה – אך ה"רע" שבו, עדיין די חזק כדי להעלות

ליקוטי אמרים

ואדרבה העצבות היא מגסות הרוח שאינו מכיר מקומו ועל כן ירע לבבו על שאינו במדרגת צדיק שלצדיקים בודאי אין נופלים להם הרהורי שטות כאלו כי אילו היה מכיר מקומו שהוא רחוק מאד ממדרגת צדיק והלואי היה בינוני ולא רשע כל ימיו אפי' שעה אחת הרי זאת היא מדת הבינונים ועבודתם לכבוש היצר וההרהור העולה מהלב למוח ולהסיח דעתו לגמרי ממנו ולדחותו בשתי ידים כנ"ל

---

1. במדבר טו, לא. **2.** קדושין לט, ב.

במחשבתו הרהורים רעים, שעליו לדחותם ממחשבתו. ברם, אין הוא עדיין אדון על עצמו, שמלכתחילה לא יעלו במחשבתו הרהורים רעים אלה. דבר זה אמור בצדיקים בלבד, שאין בהם "רע" כלל, שממנו באים הרהורים אלו.

יום שבת קודש ד' אדר א'

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' לד, ובכל דחי' ודחי'... עד עמ' לד, ע"י צדיקים.

וּבְכָל דְּחִיָּה וּדְחִיָּה שֶׁמַּדְחֵהוּ מִמַּחֲשַׁבְתּוֹ – שלא לחשוב בהם, **אִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אָחֳרָא לְתַתָּא,** – כופים את ה"סטרא אחרא" למטה, **וּבְאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא - אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָּא,** – על־ידי ההתעוררות למטה (שהאדם משפיע למטה לכפות את ה"סטרא אחרא") נעשה התעוררות למעלה, בעולמות העליונים, **וְאִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אָחֳרָא דִּלְעֵילָּא** – כופים את ה"סטרא אחרא" שלמעלה, את ה"שורש" של ה"סטרא אחרא", **הַמַּגְבִּיהַּ עֲצְמָהּ לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר[3]: "אִם תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר וְגוֹ' מִשָּׁם אוֹרִידֶךָּ, נְאֻם ה'". וּכְמוֹ שֶׁהַפְלִיג בְּגוֹדֶל נַחַת רוּחַ לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ כַּד אִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אָחֳרָא לְתַתָּא,** – כשכופים את ה"סטרא אחרא" למטה, לקדושה, **דְּאִסְתַּלַּק יְקָרָא דְּקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא לְעֵילָּא עַל כֻּלָּא,** – על־ידי־זה מתעלה כבודו של הקב"ה על הכל, **יָתִיר מִשְּׁבָחָא אָחֳרָא,** – יותר מאשר על־ידי שבח אחר, **וְאִסְתַּלְקוּתָא דָּא יָתִיר מִכֻּלָּא וְכוּ'.** – והתעלות זו היא למעלה מכל ההתעלויות האחרות. על כל פנים, הרי על־ידי שנופלים במחשבתו הרהורים רעים, והוא מסיח דעתו מהם, הוא מקיים את ה"לאו" (של "ולא תתורו"), ובכך טמונה מעלת העבודה של "אתכפיא", של כפיה, **וְלָכֵן אַל יִפֹּל לֵב אָדָם עָלָיו, וְלֹא יֵרַע לִבּוֹ מְאֹד,** – מכך שנופלים במחשבתו הרהורים כאלה. אמנם צריך להיות איכפת לו קצת, כי אם לא יהיה איכפת לו כלל ויהיה אדיש כלפיהם, הדבר עלול להשפיע עליו חלילה לחדול מלהילחם בהרהורים ולדחותם – אלא ש"לא ירע לבבו **מאד**" מזה, **גַּם אִם יִהְיֶה כֵּן** כָּל יָמָיו **בְּמִלְחָמָה זוֹ,** – שתמיד יעלו במחשבתו הרהורים רעים, ותמיד יהיה עליו להילחם בהם, מבלי שיוכל להתעלות לאותה מדריגה, שמלכתחילה לא יהיו להרהורים הרעים דריסת רגל אליו – ובכל זאת, אל "יקח" דבר זה ללבו, **כִּי אוּלַי לְכָךְ נִבְרָא, וְזֹאת עֲבוֹדָתוֹ לְאִתְכַּפְיָא לְסִטְרָא־אָחֳרָא תָּמִיד.** – לכפות את ה"סטרא אחרא" תמיד. **וְעַל זֶה אָמַר אִיּוֹב:** – להקב"ה, **"בָּרְאָתָ רְשָׁעִים"[4];** – על כך שאל בפרק הראשון: "והא צדיק ורשע לא קאמר?" (והרי צדיק ורשע לא נאמר) – כשמכריזים למעלה, לפני הלידה, מה יהיה תכונתו של הילוד: חכם או טפש, גבור או חלוש וכדומה, אין מזכירים אם יהיה צדיק או רשע. שכן, אם יכריזו גם על כך – תתבטל הרי הבחירה החופשית של האדם; כיצד, איפוא, אמר איוב "בראת רשעים"? – אלא, בהתאם לאמור יוסבר הדבר: לא מדובר על כאלה שנבראים לכתחילה כרשעים אמיתיים לעתיד, אלא הקב"ה ברא אנשים כאלה, שבמובן מסויים הם נשארים במצב דומה לרשעים, ואלה הם ה"בינונים" שתמיד נופלים במחשבתם הרהורי עבירה, כמו ברשעים – והכוונה היא, שהם ידחו מחשבות אלו, ויבצעו את העבודה של "אתכפיא סטרא־אחרא", לכפות את הסטרא־אחרא. ובלשון ה"תניא": **וְלֹא** – שהם נבראים לכתחילה, **שֶׁיִּהְיוּ רְשָׁעִים בֶּאֱמֶת חַס־וְשָׁלוֹם,** – ולחטוא ממש במחשבה, או בדיבור או במעשה, **אֶלָּא שֶׁיִּנָּגַע אֲלֵיהֶם** – שיארע בהם, **כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים[5] כְּמַחֲשַׁבְתָּם וְהִרְהוּרָם לְבַד,** – שבמחשבתם יוכלו לעלות הרהורי עבירה כמו שזה אצל

ליקוטי אמרים

ובכל דחיה ודחיה שמדחהו ממחשבתו אתכפיא ס"א לתתא ובאתערותא דלתתא אתערותא דלעילא ואתכפיא ס"א דלעילא המגביה עצמה כנשר לקיים מ"ש אם תגביה כנשר וגו' משם אורידך נאם ה' וכמו שהפליג בזהר פ' תרומה [דף קכח] בגודל נחת רוח לפניו ית' כד אתכפיא ס"א לתתא דאסתלק יקרא דקב"ה לעילא על כולא יתיר משבח' אחרא ואסתלקות' דא יתיר מכולא וכו'. ולכן אל יפול לב אדם עליו ולא ירע לבבו מאד גם אם יהיה כן כל ימיו במלחמה זו כי אולי לכך נברא וזאת עבודתו לאכפיא לס"א תמיד. ועל זה אמר איוב בראת רשעים ולא שיהיו רשעים באמת ח"ו אלא שיגיע אליהם כמעשה הרשעים במחשבתם והרהורם לבד והם יהיו נלחמים תמיד

3. עובדיה א, ד. **4.** בבא בתרא טז, א. **5.** "על פי קהלת ח, יד" - הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א. כלומר: דברי רבנו הזקן: "שיגיע אליהם כמעשה הרשעים" הם בהתאם לפסוק בקהלת, בו נאמר: "אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים". לשם מה נוגע לנו לדעת מקור הלשון? - משמע, שכ"ק אדמו"ר שליט"א מתכוון לכך, שרבנו הזקן משתמש כאן - בגלל טעם מסויים - בלשון הפסוק ובכך מוסבר לנו שהביטוי "כמעשה הרשעים" אינו כפי פירושה הפשוט של המלה "כמעשה" (שכן, הרי מדובר כאן על מדריגה כזו של יהודי, שמבחינת "מעשה" הוא מופרש לגמרי מה"רע" ואין הוא דומה לחלוטין בכך לרשעים, הדמיון שבינו לבין ה"רשע" הוא רק ביחס לכך, שיכולים לעלות במוחו הרהורים רעים), אלא זהו לשון הפסוק, המתאים כאן לפי הביטוי הכללי.

רשעים, **וְהֵם יִהְיוּ נִלְחָמִים תָּמִיד לְהַפְּרִיחַ דַּעְתָּם מֵהֶם,** – מהרהורי העבירה, **כְּדֵי לְאַבְּפָא לְסִטְרָא אָחֳרָא,** – לכפות את ה"סטרא אחרא" – הם נבראו בצורה כזו, שזה יהיה אופן עבודתם, **וְלֹא יוּכְלוּ לְבַטְּלָהּ מִכָּל וָכָל,** – שלא יוכלו לבטל לגמרי את ה"סטרא אחרא" של נפשם הבהמית. כלומר: הם לא יוכלו להגיע לכך, שלא תתעוררנה בהם תאוות, שהן הסיבה להעלאתם של ההרהורים הרעים, **כִּי זֶה נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי צַדִּיקִים.** – ה"קליפה" וה"רע" של הנפש הבהמית בצדיקים, בטלים לגמרי ל"טוב", שאין מקום כלל לתאוות שתוכלנה לעורר הרהורים רעים. ואילו המדריגות אודותן אנו לומדים כאן, אין ביכולתן להתעלות לכך מצד ה"בריאה" שלהן, וממילא **אפשר** שתעלינה בבעלי מדריגות אלו מזמן לזמן, מחשבות רעות, ועבודתם היא ללחום נגד מחשבות אלו.

ליקוטי אמרים

להסיח דעתם מהם כדי לאכפי' לס"א ולא יוכלו לבטלה מכל וכל כי זה נעשה ע"י צדיקים.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ו שבט, תשט"ו
ברוקלין.

שלום וברכה!

... אף מי שעבר עבירה מימיו ושנקרא לו שם רשע פעם אחת בימי חייו יכול להיות בינוני - כן מוכח מתניא ר"פ י"ד שכל אדם כו' בכל עת ובכל שעה - ומש"כ ברפי"ב : ולא עבר כו' ולא יעבור לעולם - פי' שמצבו **עתה** כזה שלא עבר כו' (שאין כל רושם בנפש כו'). אף שדוחק קצת, ומוכרח גם ממרז"ל שתשובה מועלת לכל, ומוכרח גם מדוד המע"ה שחטא בשנים - כמרז"ל - ועליו נאמר צדיקים יצ"ט שופטן כו' (תניא פ"א).

המשך ביאור למסכת גיטין ליום שלישי עמ' א

אַף עַל פִּי כֵן חפץ אני לראות את יופיה, **הִפְשִׁיטָה** השבאי **שִׁשָּׁה** – **חֲלוּקִים,** **וְשִׁבְעִי קְרָעָתָהּ** – קרעה אותו האשה **וְנִתְפַּלְּשָׁה בָּאֹפֶר** – והתגוללה בעפר, **וְאָמְרָה לָפָנָיו** – לפני הקדוש ברוך הוא, **רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם עָלַיְנוּ** – על כבודנו **לֹא חַסְתָּ, עַל קִדּוּשַׁת שִׁמְךָ הַגָּבוֹר לָמָּה לֹא תָחוּס** – למה אינך מראה את גבורתך. **וְעָלָיָה קוֹנֵן יִרְמְיָה** ואמר (ירמיה ו כו) **'בַּת עַמִּי** – עדת עמי **חֲגְרִי שָׂק, וְהִתְפַּלְּשִׁי** – והתגלגלי **בָּאֵפֶר, אֵבֶל יָחִיד** – על בן יחיד שמת **עֲשִׂי לָךְ מִסְפֵּד תַּמְרוּרִים, כִּי פִתְאֹם יָבֹא הַשֹּׁדֵד עָלֵינוּ'.** מבארת הגמרא את השייכות למעשה, **'עָלֵינוּ' לֹא נֶאֱמַר** בפסוק **אֶלָּא 'עָלַיְנוּ',** שהקב"ה אומר, **בְּבִיכּוֹל עָלַי וְעָלַיִךְ בָּא הַשּׁוֹדֵד** וחילל את כבודנו.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מַאי דִּכְתִיב – מהו שכתוב (מיכה ב ב) **'וְעָשְׁקוּ גֶּבֶר וּבֵיתוֹ וְאִישׁ וְנַחֲלָתוֹ', מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּאֵשֶׁת רֵעֵהוּ** ורצה לישא אותה, **וְשׁוֹלְיָא דְּנַגָּרֵי הֲוָה** – רבו זה לא היה רבו ללימוד תורה, אלא ללימוד מלאכת הנגרות. **פַּעַם אַחַת הוֹצִיאָן** (**רַבּוֹ**) **לְלוֹת** מעות, **אָמַר לוֹ** תלמידו, **שַׁגֵּר** – שלח את **אִשְׁתְּךָ אֵצְלִי וְאַלְוֶנָּה** מעות, **שִׁיגֵּר** הרב **אִשְׁתּוֹ אֵצְלוֹ, שָׁהָה** התלמיד **עִמָּהּ** – עם אשת רבו **שִׁשָּׁה יָמִים. קָדַם** התלמיד **וּבָא אֵצְלוֹ** – לרבו, **אָמַר לוֹ** הרב, **אִשְׁתִּי שִׁשַּׁגַּרְתִּי לְךָ** על מנת שתלוה לה מעות, **האם ידוע לך הֵיכָן הִיא. אָמַר לוֹ** התלמיד, **אֲנִי פִּטַּרְתִּיהָ לְאַלְתַּר** – שלחתי אותה מיד לאחר שהלויתי לה מעות, **וְשָׁמַעְתִּי שֶׁהַתִּינוֹקוֹת נִתְעַלְּלוּ בָהּ בַּדֶּרֶךְ** – ובאו עליה. **אָמַר לוֹ** הרב, **מָה אֶעֱשֶׂה לה. אָמַר לוֹ** התלמיד, **אִם אַתָּה שׁוֹמֵעַ לַעֲצָתִי, גָּרְשָׁהּ. אָמַר לוֹ** הרב, איני יכול לגרשה לפי **שִׁבְתּוּבָתָהּ מְרוּבָּה** – נתחייבתי לה סכום גדול בכתובתה, ואין לי מעות לתת לה כשאגרשנה, **אָמַר לוֹ** התלמיד, **אֲנִי אַלְוֶךָּ** מעות, **וְתֵן לָהּ מה שהתחייבת בִּכְתוּבָתָהּ** ותגרשנה. **עָמַד וְהּ** – הרב **וְגֵרְשָׁהּ, הָלַךְ הוּא** – התלמיד **וְנָשָׂאָהּ** לאשה. **בֵּינָן שֶׁהִגִּיעַ זְמַנּוֹ** של הרב לפרוע את חובו לתלמיד **וְלֹא הָיָה לוֹ** מעות **לְפָרְעוֹ** – את החוב, **אָמַר לוֹ** התלמיד, **בֹּא וַעֲשֵׂה עִמִּי בְּחוֹבְךָ** – תשרת אותי תמורת החוב שאתה חייב לי, **וְהָיוּ הֵם** – התלמיד ואשתו, שהיתה מקודם אשת רבו, **יוֹשְׁבִים וְאוֹכְלִים וְשׁוֹתִין, וְהוּא** – הרב **הָיָה עוֹמֵד וּמְשַׁקֶּה עֲלֵיהֶן, וְהָיוּ דְּמָעוֹת** של צער **נוֹשְׁרוֹת מֵעֵינָיו, וְנוֹפְלוֹת בְּכוֹסֵיהֶן. וְעַל אוֹתָהּ שָׁעָה** נתעורר קטרוג גדול בשמים **וְנִתְחַתֵּם גְּזַר דִּין** של החורבן, **וְאָמְרֵי לָהּ** – ויש אומרים שגזר דין החורבן נתחתם **עַל שְׁתֵּי פְּתִילוֹת בְּנַר אֶחָד** – על שני אנשים שבאו על אשה אחת, ועברו על איסור אשת איש.

שנינו במשנה לָקַח מִן הַסִּיקְרִיקוֹן וְכוּ' וחזר ולקח מבעל הבית מקחו בטל:

אָמַר רַב, לֹא שָׁנוּ – לא שנו חכמים במשנתינו, שהקונה מהסיקריקון וחזר וקנה מבעל הבית מקחו בטל, **אֶלָּא** באופן **דְּאָמַר לוֹ** בעל השדה ללוקח מן הסיקריקון **'לֵךְ חַזֵּק וְקֵנִי'** – 'לך ותעשה חזקה ועל ידה תקנה את השדה', שמכיון שבעל השדה לא עשה פעולה מצידו להקנות לו את השדה, יש לתלות ולומר שלא גמר בדעתו להקנות לו את השדה, אלא שהעדיף שהוא ירד לשדה במקום הסיקריקון, כי יותר נוח לו לתבוע אותו בדין מאשר את הסיקריקון, **אֲבָל** אם בעל השדה כתב ללוקח **בִּשְׁטָר** שמוכר לו את שדהו, **קָנָה** הלוקח את השדה, משום שאם לא היה גומר בדעתו להקנות לו לא היה טורח לכתוב לו זאת בשטר. **וּשְׁמוּאֵל** נחלק על רב **וְאָמַר, אַף** אם כתב בעל השדה **בִּשְׁטָר** שמוכר את השדה ללוקח **נַמִּי לֹא קָנָה** הלוקח, **עַד שֶׁיִּכְתּוֹב לוֹ** בעל השדה **'אַחֲרָיוּת'** – שאם יטרפו בעלי חובות את השדה מהלוקח יחזיר לו המוכר את דמי השדה, ואם כתב לו כן הרי זה מוכיח שגמר בדעתו להקנות לו את השדה.

יום ראשון

יום רביעי | כח שבט | ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: משפטים, רביעי עם פירש״י.
תהלים: קלה־קלט.
תניא: וכיוצא . . . לב ב״ה כנ״ל.

אַחַת מִתּוֹרוֹת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב:

כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר – כַּאֲשֶׁר תִּסְתַּכֵּל בְּעִיּוּן טוֹב בְּהַחֹמֶר שֶׁלְּךָ שֶׁהוּא הַגּוּף, תִּרְאֶה – שׁוֹנְאֶךָ – שֶׁהוּא שׂוֹנֵא אֶת הַנִּשְׁמָה הַמִּתְגַּעֲגַעַת לֶאֱלֹקוּת וְרוּחָנִיּוּת. וְעוֹד תִּרְאֶה, שֶׁהוּא – רוֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ – שֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְהַגּוּף שֶׁיְּזַדֵּכֵּךְ עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת, וְהַגּוּף מִתְעַצֵּל בְּקִיּוּמָם. וְאוּלַי יַעֲלֶה בִּלְבָבְךָ – וְחָדַלְתָּ מֵעָזוֹב לוֹ – שֶׁיּוֹכַל לְקַיֵּם שְׁלִיחוּתוֹ, כִּי־אִם תַּתְחִיל בְּסִגּוּפִים לִשְׁבֹּר אֶת הַחֻמְרִיּוּת, הִנֵּה לֹא בְּזוֹ הַדֶּרֶךְ יִשְׁכֹּן אוֹר הַתּוֹרָה, כִּי־אִם – עָזוֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ – לְבָרֵר אֶת הַגּוּף וּלְזַכְּכוֹ וְלֹא לְשָׁבְּרוֹ בְּסִגּוּפִים.

יום שני

יום חמישי | כט שבט | ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: משפטים, חמישי עם פירש״י.
תהלים: קמ־קמד.
תניא: ויחוד . . . לב כמ״ש במ״א.

דער אלטער רבי האָט אַמאָל געזאָגט: פירש״י אויף חומש איז יינה של תורה, פותח הלב ומגלה אהבה ויראה עצמיות, פירש״י אויף גמרא איז פותח המוח ומגלה שכל עצמי.

אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן אָמַר פַּעַם: פֵּרוּשׁ רַשִׁ״י עַל חֻמָּשׁ הוּא יֵינָהּ שֶׁל תּוֹרָה, פּוֹתֵחַ הַלֵּב וּמְגַלֶּה אַהֲבָה וְיִרְאָה עַצְמִיּוֹת. פֵּרוּשׁ רַשִׁ״י עַל גְּמָרָא, פּוֹתֵחַ הַמֹּחַ וּמְגַלֶּה שֵׂכֶל עַצְמִי.

יום ששי

יום ששי | ל שבט, ר״ח | ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: משפטים, ששי עם פירש״י.
תהלים: קמה־קנ.
תניא: ובזה . . . שעה כנ״ל.

כַּמָּה וְכַמָּה חֲסִידִים חִשְׁבוּ יוֹם בּוֹאָם לְלִיובאַוויטְשׁ לְיוֹם הֻלֶּדֶת שֶׁלָּהֶם. מוֹרִי הָרַשְׁבַּ״ץ [=הָרַב שְׁמוּאֵל בְּצַלְאֵל] בָּא בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה לְלִיובאַוויטְשׁ אוֹר לְיוֹם שִׁשִּׁי פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים שְׁנַת תר״ח, וּבְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה הָיָה עֵר כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה, וּמְכַוֵּן לְהָנִיחַ תְּפִלִּין בְּהּ בַּשָּׁעָה אֲשֶׁר נִכְנַס לְהַ״צֶּמַח צֶדֶק״ בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה.

יום רביעי

שבת | א אדר א, שר״ח | ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: משפטים, שביעי עם פירש״י.
תהלים: א־ט.
תניא: פרק כו. ברם . . . העצם כנ״ל.

״תּוֹרָה אוֹר״ דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל ״לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה״, סָעִיף הַמַּתְחִיל ״וְהִנֵּה אַחַר״ – ״בְּמִסֵּרַת נֶפֶשׁ בפ״ע״. פֵּרוּשׁ הָרִאשֹׁנִי תֵּבוֹת הוּא ״בִּפְנִימִית עַצְמוּתוֹ״.

כְּתִיב: ״יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ, וְלַעֲבוֹדָתוֹ עַדֵי עָרֶב״. הִנֵּה כָּל נְשָׁמָה בִּירִידָתָהּ לְמַטָּה, יֵשׁ לָהּ מִלְאָכוֹת כְּלָלִיּוֹת וּפְרָטִיּוֹת, וְזֶהוּ ״יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ״, דִּיצִיאַת הַנְּשָׁמָה מֵעֲמִידָתָהּ בִּשְׁמֵי רוּם

בְּאוֹצַר הַנְּשָׁמוֹת וִירִידָתָהּ מִדַּרְגָּא עַד בּוֹאָהּ לְהִתְלַבֵּשׁ בְּגוּף וְנֶפֶשׁ הַטִּבְעִית וְהַבַּהֲמִית, הוּא בִּשְׁבִיל "אָדָם לְפָעֳלוֹ" - בַּמְּלָאכוֹת הַכְּלָלִיוֹת, לְהַגְבִּיר הַצּוּרָה עַל הַחֹמֶר, לְהָאִיר אֶת הָעוֹלָם בְּאוֹר תּוֹרָה וְנֵר מִצְוָה, "וְלַעֲבוֹדָתוֹ" - שֶׁהִיא מְלָאכָה הַפְּרָטִית, דְּכָל נְשָׁמָה יֵשׁ לָהּ עֲבוֹדָה פְּרָטִית בַּמֹּחִין וּבַמִּדּוֹת כְּפִי טִבְעָהּ וְעִנְיָנָהּ.. "עֲדֵי עָרֶב" - בְּעוֹד יֵשׁ זְמַן לַעֲשׂוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "הַיּוֹם לַעֲשׂתָם". וּבְעֹמֶק הָעִנְיָן, בְּאוּר הַכָּתוּב . . דְּקָאֵי עַל כְּלָלוּת עִנְיַן הָעֲלִיָּה שֶׁנַּעֲשָׂה עַל יְדֵי יְרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה דְּ"יֵצֵא אָדָם", דְּבַעֲלוֹת הַנְּשָׁמָה מִהֶיוֹתָהּ לְמַטָּה מִלְּבֻשֶׁת בְּגוּף, "לְפָעֳלוֹ", הִיא עוֹסֶקֶת בָּעוֹלָם הַבָּא בְּאֹפֶן הִתְעַסְּקוּתָהּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְאִם הָיָה קוֹבֵעַ עִתִּים לַתּוֹרָה, גַּם שָׁם מַכְנִיסִים אוֹתוֹ בְּאָהֳלֵי תוֹרָה. "וְלַעֲבוֹדָתוֹ", אִם עָסַק בַּעֲבוֹדָתוֹ כָּרָאוּי, אָז הִנֵּה עֲלִיָּתוֹ "עֲדֵי עָרֶב", שֶׁעוֹלֶה בְּעִלּוּי אַחַר עִלּוּי עַד הַנֹּעַם וְהָעֲרֵבוּת דְּעַצְמוּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא.

יום חמישי

יום ראשון | **ב אדר א** | ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תרומה, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: י"ז.
תניא: פרק כז. ואם . . . לד עשה ממש.

רבינו הגדול – הזקן – סידר לפני אנ"ש העבודה במוח ולחפש את האמת, לבקר כל תנועה, שתהי' רק כפי האמת ובאה ע"י עבודה.

ועבודה זו אינה כמו שטועים בזה טעות גמור לחשוב שצריך לפרק הרים ולשבר סלעים, איבערקערען די וועלט . האמת הגמור הוא, אשר כל עבודה ופועל, איזה שיהיו, בכוונה אמיתית די ומספיק: א ברכה בכוונה, דעם ווארט אין דאוונען כדבעי בהכנת הלב ובידיעה לפני מי אתה עומד, א פסוק חומש בידיעה שהוא דבר ה', א פסוק תהלים, ומדה טובה לקרב לבו של חברו באהבה וחבה.

אמת הדבר, אשר בכדי להגיע לזה צריכים יגיעת רבה ועצומה, פשוט לערנען א רבוי און פארשטיין – כל אחד לפי ערכו – ואז ה' בעזרו שיהי' כפי האמת.

רַבֵּנוּ הַגָּדוֹל - הַזָּקֵן - סִדֵּר לִפְנֵי אַנַ"שׁ [=אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ, חֲסִידֵי חַבַּ"ד] הָעֲבוֹדָה בַּמֹּחַ וּלְחַפֵּשׂ אֶת הָאֱמֶת, לְבַקֵּר כָּל תְּנוּעָה שֶׁתִּהְיֶה רַק כְּפִי הָאֱמֶת וּבָאָה עַל יְדֵי עֲבוֹדָה.

וַעֲבוֹדָה זוֹ אֵינָהּ כְּמוֹ שֶׁטּוֹעִים בָּזֶה טָעוּת גָּמוּר, לַחֲשֹׁב שֶׁצָּרִיךְ לְפָרֵק הָרִים וּלְשַׁבֵּר סְלָעִים, 'לַהֲפֹךְ אֶת הָעוֹלָם'. הָאֱמֶת הַגָּמוּר הוּא, אֲשֶׁר כָּל עֲבוֹדָה וּפֹעַל, אֵיזֶה שֶׁיִּהְיוּ, בְּכַוָּנָה אֲמִתִּית - דַּי וּמַסְפִּיק: בְּרָכָה בְּכַוָּנָה, מִלָּה בַּתְּפִלָּה כָּרָאוּי בַּהֲכָנַת הַלֵּב וּבִידִיעָה לִפְנֵי מִי אַתָּה עוֹמֵד, פָּסוּק חֻמָּשׁ בִּידִיעָה שֶׁהוּא דְּבַר ה', פָּסוּק תְּהִלִּים, וּמִדָּה טוֹבָה לְקָרֵב לִבּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ בְּאַהֲבָה וְחִבָּה.

אֱמֶת הַדָּבָר, אֲשֶׁר בִּכְדֵי לְהַגִּיעַ לָזֶה צְרִיכִים יְגִיעָה רַבָּה וַעֲצוּמָה, פָּשׁוּט לִלְמֹד הַרְבֵּה וּלְהָבִין - כָּל אֶחָד לְפִי עֶרְכּוֹ - וְאָז ה' בְּעֶזְרוֹ שֶׁיִּהְיֶה כְּפִי הָאֱמֶת.

יום ששי

יום שני | **ג אדר א** | ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תרומה, שני עם פירש"י.
תהלים: יח־כב.
תניא: ואדרבה . . . לד ידים כנ"ל.

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן אָמַר: מִצַּוַּת אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל הוּא לְיַלֵּד עִם יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מֵעוֹלָם לֹא רָאָה אוֹתוֹ, וּמִכָּל־שֶׁכֵּן לְחַבֵּר עַדַת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בִּמְקוֹם מְגוּרוֹ, שֶׁהוּא בֶּן אוֹ בַּת עֲדָתוֹ.

מַעֲנֶה ה"אֲמַח צֶדֶק" לְחָסִיד בָּקִי בַּשַּׁ"ס כו' וּמַשְׂכִּיל גָּדוֹל בַּחֲסִידוּת: קַבָּלַת עֹל מִשְׁנָה אֶת הַמַּהוּת. עַל יְדֵי קַבָּלַת עֹל שֶׁל עֶבֶד פָּשׁוּט, שֶׁגַּם בִּשְׁנָתוֹ נִכָּר עָלָיו עֹל עַבְדוּתוֹ, יָכוֹל גַּם לַמְּדָן וְגָאוֹן לְהַגִּיעַ לְמַעֲלָתוֹ וַחֲשִׁיבוּתוֹ שֶׁל יְהוּדִי שֶׁל מְסִירַת נֶפֶשׁ פָּשׁוּט וְתָמִים.

שבת קודש יום שלישי ד אדר א ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תרומה, שלישי עם פירש"י.
תהלים: כג־כח.
תניא: ובכל דחי' . . . לד צדיקים.

רֵאשִׁית הַהֲכָנָה לְהִתְעַסְּקוּת בִּשְׁכָלִים עִיּוּנִיִּים, וּבְשֵׂכֶל אֱלֹקִי בִּפְרָט, הוא: א) יְגִיעַת בָּשָׂר לְהָסִיר הַטּוּב טַעַם מֵעִנְיְנֵי עוֹלָם, ב) יְגִיעַת נֶפֶשׁ לְעוֹרֵר הַטּוּב טַעַם בְּמַשְׂכִּלוֹת בִּכְלָל, וּבְעִנְיְנֵי אֱלֹקוּת בִּפְרָט.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ב שבט, תשכ"א
ברוקלין.
לכבוד מר מנחם שי' בעגין

שלום וברכה!

אתחיל בטוב רחש לבי טוב להידיעה שענין העירוב במושב בר גיורא הולך ומסתדר.

והרי אין לך ענין גדול משמירת שבת דרבים, שנוסף על מאמר חכמינו ז"ל שקולה שבת כנגד כל המצות, הנה בפרט בימינו בזמן הגלות כפול ומכופל ערך מיוחד להבטחת חכמינו ז"ל ישראל שומרים שבת אחת כהלכתה מיד הם נגאלים. וכיון שזיכתני ההשגחה העליונה לקחת חלק בענין הנ"ל רצוני להשתתף גם במאודי וארשה לעצמי לצרף בזה המחאתי הפרטית בתור השתתפות סמלית בהוצאות סידור העירוב, וכיון שאיני יודע למי לשלוח את זה, ת"ח בעד טרחו למסור למקום המתאים.

מתודה לתודה, ת"ח גם כן בעד שני ספריו שנתקבלו לספריתי, ונתעכב האישור עד עתה כיון שקויתי שניפגש עוה"פ בביקורו השני. ובכל אופן יישר כחו וחילו.

בטח יודע ממנהגנו להתועד בקשר עם יום ההילולא של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיאנו אשר בהזדמנות זו נשמעים דברי התעוררות לאור פעולות בעל ההילולא זי"ע. ומדברי הפתיחה שנאמרו בהתועדות דשנה זו ליום ההילולא דיו"ד שבט, הודפס קטע המצורף בזה. תקותי שימצא בהם ענין. ואודה ולא אבוש שיש לי עוד כוונה במשלוח קטע זה לכ' בתור המשך שיחתנו בעת התראותנו על החשיבות הכי מיוחדה בתקופתנו שיש בפעילות בין הנוער והצעירים. והנני מדגיש תקופתנו ביחוד, לא רק משום גודל ההכרח בזה אלא גם משום גודל הכושר ואפשריות לפעול בשעה אחת בדורנו זה מה שהי' דורש מאמצים גדולים של כמה וכמה שנים בדור שלפני זה. אמנם פעילות זו דורשת מרץ והתמסרות, מבלי התחשב עם חשבונות אחרים וחישובי השכל הקר. והרי שתי סגולות אלו מתכונת הנוער והצעירים הן. ועוד זאת, כשמכוונים את הנוער בדרך הישרה להשגת מטרה ישרה, הרי גם המפעילים נישאים ונסחפים על ידי המרץ והזרם של הנוער והצעירים ועד לשיא כזה שמפני היותם בגיל העמידה או לאחרי זה לא היו יכולים להגיע אליו בפעולות עצמם.

ונפלא הדבר איך שחכמינו ז"ל הביעו זה בפתגם קצר, בספרם אודות יציאת מצרים, הגאולה מן הגלות הראשון על ידי משה רבינו וזקני ישראל, שכשהוכרחו לנס הראשון בתקופת הגאולה, היינו הנס דקריעת ים-סוף, הרי הילדים והנוער שגדלו במצרים הם הכירוהו תחילה טרם שפעל באבותיהם ובזקני ישראל, וכמו שכתוב זה א-לי ואנוהו אלקי אבי וארוממנהו.

בכבוד ובברכה.

אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות

יום ראשון כ"ח שבט ה'תשע"ו

הלכות גירושין פרק י, הלכה יז: הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְחָזַר וּבָעָלָהּ בִּפְנֵי עֵדִים קֹדֶם שֶׁתִּנָּשֵׂא לְאַחֵר... חֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת שֶׁהֶחֱזִירָהּ, וְלְשֵׁם קִדּוּשִׁין בָּעַל וְלֹא לְשֵׁם זְנוּת... שֶׁחֲזָקָה הִיא, שֶׁאֵין אָדָם עוֹשֶׂה בְּעִילָתוֹ בְּאִשְׁתּוֹ בְּעִילַת זְנוּת, וַחֲרֵי בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹתָהּ בְּעִילַת מִצְוָה.

'חזקה' זו הוזכרה לעיל (הל' אישות פ"ז הכ"ג), לגבי המקדש אשה בקידושין שאינם תופסים על פי ההלכה, כגון בפחות משוה פרוטה, ולאחר מכן בעל אותה בפני עדים, ומניחים שהתכוין לקדשה בבעילה זו כי "חזקה היא שאין אדם מישראל הכשרים עושה בעילתו בעילת זנות".

אך קיים הבדל בין שתי ההלכות: לעיל מדגיש הרמב"ם שהחזקה אמורה ב'ישראל הכשרים' ולא בפרוץ בעריות, וכאן כתב חזקה זו בלי להתנות שמדובר באדם המוחזק לכשר.

ובשו"ת הרד"ך (בית כ) ביאר את טעם החילוק:

במגרש את אשתו, הרי מחמת הקשר שהיה ביניהם, בני אדם עדיין מייחסים אותה אליו, ולא נוח לו שתיחשב כזונה, ולכן אינו בועל לשם זנות אלא לשם קידושין, אך המקדש אשה בפחות משוה פרוטה, כיון שמלכתחילה לא היתה אשתו ואין ביניהם שום שייכות ואין לו ענין שלא תיחשב כזונה, הרי החזקה שאינו בועל בעילת זנות נובעת רק מהאיסור שבדבר, ולכן היא אמורה רק בכשרים.

ובשו"ת מהר"י לבית הלוי (סי' ו) כתב כי מצד הסברא נראה יותר לומר להיפך, כי המקדש בפחות משוה פרוטה גילה את דעתו שרצונו לקדשה, אבל אם גירש וגילה דעתו שאינו חפץ בה מסתבר יותר שאינו מתכוון לשם קידושין, וכאן בוודאי אומרים חזקה זו רק באדם כשר שנמנע מבעילת זנות מחמת האיסור שבדבר, והרמב"ם לא ציין זאת במפורש משום שסמך על דבריו לעיל. ועוד, שרומז זאת גם בלשונו כאן: "שחזקה היא שאין אדם עושה בעילתו באשתו בעילת זנות, והרי בידו לעשותה בעילת מצוה", הרי שמדובר בכשרים המחזרים אחר המצוות ובורחים מהעבירות.

יבום או חליצה - מה קודם?

יום שני כ"ט שבט ה'תשע"ו

הלכות יבום וחליצה פרק א, הלכה ב: ... וּמִצְוַת יִבּוּם קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת חֲלִיצָה.

נחלקו תנאים בדבר (יבמות לט, ב): לדעת אבא שאול "הכונס את יבמתו לשם נוי ולשום אישות ולשום דבר אחר [לרשת נכסי אחיו] כאילו פוגע בערוה", כי לא הותר איסור אשת אח אלא למצוות יבום, ויבם שכוונתו לא לשם מצוה, פוגע באיסור אשת אח. ולכן, אף שמעיקר הדין יבום קודם לחליצה (בכורות יג, א), עכשיו, כיון שאין מתכוונים ביבום לשם מצווה, חליצה קודמת ליבום. אך לדעת חכמים "יבמה יבוא עליה - מכל מקום", ואף אם אינו מתכוין לשם מצווה אין בכך איסור, ולכן גם עכשיו יבום קודם לחליצה.

וגם הפוסקים נחלקו: הרי"ף (יבמות שם) והרמב"ם (כאן, ובפירוש המשניות בכורות שם) פסקו כחכמים, כי לדעת חכמים לאחר שמת בעלה בלא בנים נסתלק מהיבמה איסור אשת אח ומותרת ליבם אפילו נתכוון לא לשם מצווה, ולכן, "מצות יבום קודמת למצות חליצה בכל זמן", אך לדעת רש"י ור"ת (יבמות שם ד"ה אמר רב), הלכה כאבא שאול.

ה'שולחן ערוך' (אהע"ז סי' קס"ה ס"א) לא הכריע במפורש בין הדעות, אך ממשמעות דבריו נראה כשיטת הרמב"ם, שיבום קודם ואם אינה רוצה להתייבם, ואין לה נימוק מספק לסירובה - דינה כמורדת ומפסידה כתובתה. והרמ"א (שם) פסק שחליצה קודמת, ואם אינה רוצה להתיבם, אין דינה כמורדת.

וכתב ה'ערוך השולחן' (אהע"ז סי' קס"ה ט"ו) שבארצות המזרח נהגו ליבם, ובמדינות אשכנז אין נוהגים לייבם, אמנם אם נראה שמתכוונים למצווה מתירים את הייבום.

ובארץ ישראל קבעו הרבנים בשנת השי"ת, תקנה האוסרת יבום, כי בזמננו ברור שרוב היבמים אינם מכוונים לשם מצווה, ומשום דרכי שלום שלא תהא התורה כשתי תורות יש לחלוץ ולא לייבם (היכל יצחק אהע"ז סי' ה'). אך בשו"ת 'יביע אומר' (ח"ו סי' י"ד) כתב שתקנה זו אין לה תוקף לספרדים שקיבלו עליהם הכרעת ה'שולחן ערוך', שיבום קודם לחליצה. ואם כל קהל נוהג כמנהג אבותיו, הרי זה כשני בתי דין בעיר אחת שמותר לכל קהל להתנהג על פי בית־דינו ואין לחשוש שעל ידי כך תהיה התורה כשתי תורות.

חליצה על ידי שליח

יום שלישי ל' שבט ה'תשע"ו

הלכות יבום וחליצה פרק ד, הלכה ו: בֵּיצַד חוֹלְצִין? מְבִיאִין לוֹ מְנַעֵל שֶׁל עוֹר... וְלוֹבְשׁוֹ בִּימִין... וְעוֹמֵד הוּא וְהִיא בִּפְנֵי בֵּית דִּין... וְחוֹלֶצֶת הַמְנַעֵל וּמַשְׁלֶכֶת אוֹתוֹ לְאָרֶץ.

מצוות חליצה צריכה להתקיים ביבם עצמו ואי אפשר לקיימה על ידי שליח (כתובות עד, א, ורש"י שם ד"ה ע"י שליח). וכתב הרא"ש (יבמות פ"ב סי' טו) שהטעם הוא שנאמר "וחלצה נעלו מעל רגלו" (דברים כה, ט), ולא מעל רגלו של השליח.

ויש סוברים (יד שלמה כד,ב. אב בחכמה, קונטרס בית אב) שהאשה יכולה לעשות שליח לחלוץ בשבילה כי אצלה אין זו מצוה שבגופה, אך רבים חולקים (אבני נזר אהע"ז סי' רכג, חלקת יואב חו"מ

סי' ד. וכן דעת הרבנים בהסכמתם שבספר 'עם נקודות הכסף') וכתבו שדברים אלו הם נגד "קבלת רבותינו מימות משה רבינו ע"ה עד עכשיו", וגם היבמה אינה יכולה לעשות שליח לחלוץ במקומה.

ומהראיות והטעמים לכך:

א. "יבמה שידיה חתוכות, חולצת לכתחילה ואפילו בשיניה" (להלן הי"ח). ואם היא יכולה לחלוץ על ידי שליח, מדוע היא צריכה לטרוח כל כך, והרי היא יכולה לעשות שליח שיחלוץ במקומה?

ב. המלך אינו חולץ "שנאמר וירקה בפניו, וזה בזיון" (הל' מלכים פ"ב ה"ג). וכן, מלך שמת אין חולצים לאלמנתו, שגנאי הוא למלך שאלמנתו תהא חולצת מנעל (כסף משנה שם ה"ב). ואם יכולה למנות שליח, תמנה ולא תבוא לידי גנאי?

ב. החליצה נעשית בפני בית דין ('עומד הוא והיא בבית דין'), שנאמר 'ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו' (דברים כה, ט). ומזה מובן שהדיינים צריכים לראות את היבמה חולצת, וגם אם העדים מעידים שמינתה שליח תהיה זו ידיעה ולא ראיה, והרי כתוב 'לעיני הזקנים'.

וגם המהרש"ם (שו"ת מהרש"ם א, סי' יד, בתשובתו לבעל האבני נזר) המסתפק שמא בשעת הדחק אפשר להקל שתחלוץ ע"י שליח, כתב: "אחרי שהודיעני כת"ר ששמע מהגאון האדיר הצדיק בעל חידושי הרי"מ ז"ל לאסור בזה, וגם דעת הדר"ג כן הוא – חלילה להקל".

מצות־עשה כנגד מצות לא־תעשה

יום רביעי א' אדר א' ה'תשע"ו

הלכות יבום וחליצה פרק ו, הלכה י: וְכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה – יָבוֹא עֲשֵׂה וְיִדְחֶה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה.

מצות־עשה ומצות לא־תעשה – איזו מהן חמורה יותר?

יש סוברים ש'עשה' דוחה 'לא־תעשה' משום שמצות עשה חמורה יותר מלא־תעשה, ובטעם הדבר ביאר הרמב"ן (שמות כ, ח): מצות־עשה נובעת ממידת האהבה, כי האוהב את זולתו מקיים את רצונו, ואילו מצות לא־תעשה נובעת ממידת היראה, שהירא מזולתו נמנע מלעשות את הרע בעיניו. ולכן מצות־עשה גדולה ממצות לא־תעשה שהרי מידת האהבה גדולה ממידת היראה.

אך רבינו נסים גאון (שבת קלג, א) כתב להיפך, שמצות לא תעשה חמורה יותר ממצות־עשה, ולפי זה מקשה: 'היאך יבוא 'עשה' וידחה האזהרה של לאו שהיא חמורה ממנו'?

ומיישב: כאשר מצות־עשה 'מתנגשת' עם מצות לא תעשה, הרי במצב כזה מלכתחילה לא נאמר הלא־תעשה, ואם כן אין כאן דחייה של האיסור אלא שאין זה איסור כלל.

ואדמו"ר הזקן מבאר:

על ידי קיום מצות־עשה נמשך אור ושפע בעולמות העליונים, ואילו בעבירה על לא־תעשה נגרם פגם בנפשו של האדם. ולכן, כאשר עומדת בפנינו השאלה האם לוותר על קיום המצות־עשה או לעבור על מצות לא־תעשה, הרי אם נוותר על קיום ה'עשה' יחסר האור, ואילו אם יקיים את המצוה ויעבור על הלא־תעשה לא יגרם בכך כל פגם שהרי עשה בהתאם לציווי התורה, ולכן ה'עשה' דוחה את הלא־תעשה, כי החיסרון שיש בעבירה על לא־תעשה אינו קיים כאן, ואילו המעלה שבעשיית מצות־עשה קיימת (תניא אגרת התשובה פ"א, שיעורים בספר התניא שם).

קידושין בעל כרחו

יום חמישי ב' אדר א' ה'תשע"ו

הלכות נערה בתולה פרק א, הלכה ג: רָצְתָה הִיא וְאָבִיהָ וְלֹא רָצָה הוּא – כּוֹפִין אוֹתוֹ וְכוֹנֵס וְנוֹתֵן קְנָס; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה – חֲרֵי זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה. אֲפִלּוּ הִיא חֲגֵרֶת... כּוֹפִין אוֹתוֹ לִכְנֹס.

מקור ההלכה במשנה (כתובות לט, א) "האונס שותה בעציצו", ופירש רש"י: "בכלי שבחר לו לשתות בו, כלומר, על כרחו ישאנה".

והנה, לדעת הרמב"ם (הל' אישות פ"ד ה"א) אם אנסו את האיש עד שקידש בעל כרחו הרי זו מקודשת, אבל האשה אינה מתקדשת אלא לרצונה "והמקדש אשה בעל כרחה אינה מקודשת".

וכתב ה'מגיד משנה' (שם): בגמרא (בבא בתרא מח, ב) מבואר שמעיקר הדין גם אישה מתקדשת בעל כרחה, כי אף שבתחילה כפו עליה, לבסוף היא מסכימה לקבל את הקידושין, אלא שחכמים הפקיעו קידושין אלה לפי שהמקדש עשה שלא כהוגן כשקידשה בעל כורחה. ומדוע לא הפקיעו חכמים את הקידושין כשהאיש קידש בעל כרחו? כי האיש בידו לגרש בעל כורחה ואינו זקוק להפקעת הקידושין, משא"כ האשה שאין בכוחה להפקיע עצמה ממנו אלא ברצון הבעל, הרי אם קידשה בעל כרחה – עקרו חכמים את הקידושין.

אך הרי"ף ובעל העיטור סוברים שהאיש שקידש בעל כרחו אין קידושיו קידושין (בית יוסף אהע"ז סי' מב, והביא דעה זו בשו"ע (שם ס"א) בשם 'יש אומרים'). והקשה ה'אבני מילואים' (סי' מ"ב ס"ק א): לדעה זו איך תיתכן הלכה זו שכופים את האונס לשאת את האנוסה, והרי אי אפשר לקדש בכפיה?

ומיישב על פי המבואר בגמרא (ב"ב שם, א) שכאשר ההלכה מחייבת את הבעל לגרש את אשתו כופין אותו עד שיאמר 'רוצה אני'. ולכאורה, הרי נתינת הגט צריכה להיות ברצונו ואיך הגט כשר? אלא ש"מצוה לשמוע בדברי חכמים", וכיון שחכמים חייבוהו לגרש את אשתו הרי הוא מתרצה בלב שלם. וכך גם באונוסה ש"כופין אותו וכונס", כיון שהתורה ציותה "ולו תהיה לאשה", הרי הוא מקדשה ברצון.

תלמוד תורה לנשים — יום שישי ג' אדר א' ה'תשע"ו

הלכות סוטה פרק ג, הלכה כ: סוֹטָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ זְכוּת תַּלְמוּד תּוֹרָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ מְצֻוָּה עַל תַּלְמוּד תּוֹרָה — הֲרֵי זוֹ תּוֹלֶה לָהּ, וְאֵינָהּ מֵתָה לְשָׁעָתָהּ.

נאמר במשנה (סוטה כ, א) שלעיתים אין הסוטה נענשת מיד, מחמת זכות העומדת לה ודוחה את ענושה. ובגמרא (שם כא, א) הקשו: באיזו זכות? אם בזכות לימוד תורה, הרי איננה מצווה על כך, ואם בזכות מצוות הרי אין המצווה מגינה לאחר קיומה? ותירצו שהכוונה לזכות הסיוע ללימוד תורה של בעלה וילדיה. וזו כוונת הרמב"ם אשר אף שאינה מצווה על לימוד תורה, יש זכות מצד הסיוע לבעלה (מעשה רוקח).

והנה, כתב ה'אגור' (בית יוסף או"ח סי' מז) שנשים מברכות ברכת התורה כי אף שאין חייבות בתלמוד תורה, חייבות ללמוד את דיני המצוות הנוהגות בהן. ואם כן, מדוע אין לומר שזכות לימוד זה עומדת לה?

ומתרץ ה'בית הלוי' (ח"א סי' ו): באיש הלימוד הוא מצווה בפני עצמה, אך באשה הלימוד הוא רק אמצעי לקיום המצוות, ואין בו את מעלת תלמוד תורה המצילה מפורענות. וכשם שרשאית לברך על מצות־עשה שהזמן גרמא, אף שפטורה ממנה, כך מברכת ברכת התורה אף שאינה חייבת במצות ת"ת.

ומה שכתב ה'אגור' שהטעם הוא משום שמחויבת ללמוד דיני המצוות שלה, כוונתו שאף שאסור לאשה ללמוד תורה, ו'המלמד בתו תורה כאילו מלמדה תפלות', מאחר וחייבת בלימוד מצוותיה אין בלימוד זה איסור, ויכולה לברך למרות שפטורה.

אמנם מלשון ה'אגור' נראה שמברכת מצד החיוב שעליה ללמוד את דיני מצוותיה, ואם כן חוזרת הקושיא: מדוע לא תגן עליה זכות לימוד זה?

ויש לומר:

הלימוד נחשב כענין בפני עצמו (ולא רק כאמצעי לקיום המצוות) ומברכת על כך ברכת התורה. ומכל מקום, זכות התורה המגינה על הלומד אינה קיימת אצלה, כי חיוב זה נובע מחיובה במצוותיה. ואילו לגבי המעלה המיוחדת של מצות תלמוד תורה היא נחשבת כאינה מצווה ועושה והזכות איננה מגינה עליה (לקוטי שיחות י"ד, עמ' 37).

'חזקה דמעיקרא' ו'חזקת המנהג' — שבת קודש ד' אדר א' ה'תשע"ו

הלכות איסורי ביאה פרק א, הלכה כ: מִי שֶׁהֶחֱזִק בְּשִׁאֵר בָּשָׂר — דָּנִין בּוֹ עַל פִּי הַחֲזָקָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁזֶּה קָרוֹב. וּמַלְקִין וְשׁוֹרְפִין... עַל חֲזָקָה זוֹ. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהֶחֱזִק שֶׁזּוֹ אֲחוֹתוֹ אוֹ בִּתּוֹ אוֹ אִמּוֹ, וּבָא עָלֶיהָ בְּעֵדִים — הֲרֵי זֶה לוֹקֶה אוֹ נִשְׂרָף אוֹ נִסְקָל, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁזּוֹ הִיא אֲחוֹתוֹ... אֶלָּא בַּחֲזָקָה בִּלְבַד... רְאָיָה לְדִין זֶה: מַה שָּׁנָּה תּוֹרָה בְּמַקֵּל אָבִיו וּמַכֵּה אָבִיו שֶׁיּוּמַת. וּמַנַּיִן לָנוּ רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁזֶּה אָבִיו? אֶלָּא בַּחֲזָקָה. כָּךְ שְׁאָר קְרוֹבִים בַּחֲזָקָה.

וביאר ה'שלטי הגבורים' (קידושין לב, ב, בדפי הרי"ף, בשם הריא"ז) שחזקה זו נקבעת על פי המנהג וההרגל, שרואים שהאב והאם נוהגים בו ומגדלים אותו כדרך בן.

ומקור הראיה הוא בירושלמי (קידושין פ"ד ה"י) המביא את הלימוד מהפסוק "מכה אביו ואמו מות יומת" שהם בחזקת אב ובן אף שאין ראיה ברורה לכך, משום שכך הם ידועים ומוכרים.

והקשה ה'בית שמואל' (אהע"ז סי' יט סק"א): הגמרא (חולין י, ב) דנה מהיכן לומדים לסמוך על החזקה ('אוקי מילתא אחזקיה') ומדוע לא הביאו לימוד זה מ'מכה אביו ואמו'?

ומבארים האחרונים (עצי ארזים אהע"ז שם, שו"ת חתם סופר אהע"ז סי' ער):

בגמרא (חולין שם) מדובר ב'חזקה דמעיקרא', היינו דבר שמצבו ומעמדו ברור לנו (ע"י עדות או ראיה ברורה), וכל זמן שלא ראינו שנשתנה, אנו אומרים 'העמד דבר על חזקתו' כפי שהיה במצבו הראשון.

אך כאן מדובר ב'חזקת המנהג', היינו, דבר שמלכתחילה לא היתה עליו ראיה אלא שכתוצאה מהמנהג וההרגל נקבע מצבו אצל האנשים, כגון איש ואישה שבאו ממקום אחר וגידלו את בנם בביתם ומעולם לא אמרו שהוא בן אשה אחרת - "נסקלין זה על זה" (אם בא הבן על האשה), על סמך המוסכם בין הבריות שהוא הבן והיא אמו (ראה קידושין פ, א).

וחזקה זו נלמדת מ"מכה אביו...", שהרי "דנה תורה במקלל אביו ומכה אביו שיומת" גם אם לא נודע בוודאות מוחלטת שהוא בנו, אלא די בזה שכך הוחזקו אצל האנשים.

המשך ביאור למסכת גיטין ליום חמישי עמ' ב

1 קצת יותר, ולא יציף את שדותיכם. **אָמְרוּ לֵיהּ** בעלי השדות, אם
2 נעשה כן, כשלא יתברכו מי הנהר **קָא יָבְשֵׁי פֵּירֵין** – יתייבשו
3 החפירות המובילות מים לשדותינו. **אָמַר לְהוּ** אביי **לְבָנֵי חַרְמָךְ, זִילוּ**
4 **סָלְקוּ נַפְשַׁיְיכוּ מֵהָתָם** – סלקו את עצמכם משם, והחזירו את הנהר
5 לזרימתו הראשונה.

6 שנינו במשנה, **מְצוּדוֹת חַיָּה וְעוֹפוֹת וְדָגִים יֵשׁ בָּהֶן וְכוּ'** משום גזל
7 מפני דרכי שלום, רבי יוסי אומר גזל גמור:
8 מבררת הגמרא את המחלוקת. באופן שצדו אותם **בְּאוּזְלֵי** –
9 רשתות של חוטים, **וְאוֹחֲרֵי** – העשויות מגמי, ובעלי החיים נכנסים
10 לתוך הכלים,

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – כ"ח שבט־ד' אדר־א' תשע"ו

יום ראשון כ"ח שבט ה'תשע"ו

הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין

פֶּרֶק עֶשְׂרִי[1]

1) ביאר בו רבינו מה בין גט בטל לבין גט פסול, אשה שנשאת ונמצא גיטה בטל או בא בעלה, נתייבמה ונמצא בעלה חי, נשא אשה ונמצאת ערוה, האסורים לישא אשה מחמת חשד שיתעורר עליהם בקשר אתה, המגרש אשתו וחזר ובעלה, שלא ישא אשה ודעתו לגרשה, שלא יגרש אשתו הראשונה, שמצוה לגרש אשה רעה בדעותיה.

א. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בְּחִבּוּר זֶה שֶׁהַגֵּט בָּטֵל, אוֹ אֵינוֹ גֵּט, אוֹ אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת - הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל מִן הַתּוֹרָה, וַעֲדַיִן הִיא אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה. וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא וְהַוָּלָד מַמְזֵר. וְאִם הָיָה בַּעְלָהּ כֹּהֵן - לֹא נֶאֱסְרָה עָלָיו מִשּׁוּם גְּרוּשָׁה. חוּץ מִן הַמְגֹרֶשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת מִמֶּנִּי וְאֵין אַתְּ מֻתֶּרֶת לַכֹּל, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין זֶה גֵּט - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה לַכְּהֻנָּה מִדִּבְרֵיהֶן; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ. אָמְרוּ חֲכָמִים: אֲפִלּוּ לֹא נִתְגָּרְשָׁה אֶלָּא מֵאִישָׁהּ וְלֹא הֻתָּרָה לַכֹּל - נֶאֱסְרָה לַכְּהֻנָּה. וְזֶהוּ רֵיחַ הַגֵּט שֶׁפּוֹסֵל בַּכְּהֻנָּה[2] מִדִּבְרֵיהֶם[3].

2) שאף על פי שאין בו ממש, ריח יש בו. 3) ולדעת מפרשים אחרים ריח הגט פוסל בכהונה מן התורה שסוברים שזהו דרש גמור.

ב. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בְּחִבּוּר זֶה שֶׁהַגֵּט פָּסוּל - הֲרֵי זֶה פָּסוּל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים בִּלְבַד. וְנִפְסָלָה בּוֹ מִן הַכְּהֻנָּה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה[4]. וְלֹא תִּנָּשֵׂא לְכַתְּחִלָּה; וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא[5] וְהַוָּלָד כָּשֵׁר. וְכוֹתְבִין לָהּ גֵּט אַחֵר כָּשֵׁר וְנוֹתְנִין לָהּ וְהִיא תַּחַת בַּעְלָהּ[6]. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לִכְתֹּב אַחֵר, וְהָיָה הַבַּעַל עָתִיק[7] וְגֵרֵשׁ מֵעַצְמוֹ - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח, אִם אֵין לָהּ בָּנִים; אֲבָל אִם יֵשׁ לָהּ בָּנִים - לֹא יוֹצִיא מִפְּנֵי פְּסוּל הַגֵּט, שֶׁמָּא יוֹצִיא לַעַז[8] עַל בָּנָיו.

4) שהרי מן התורה היא מגורשת. 5) בין יש לה בנים ובין אין לה בנים. 6) כמו שאמרו כיצד יעשה יטלנו הימנה ויחזור ויתננו לה וכו'. 7) ישר ובעל מידות טובות. 8) שם רע.

ג. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בְּחִבּוּר זֶה הֲרֵי זֶה סְפֵק גֵּרוּשִׁין, אוֹ שֶׁהִיא סְפֵק מְגֹרֶשֶׁת - לֹא תִּנָּשֵׂא[9]; וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא; וְהַוָּלָד סָפֵק מַמְזֵר, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סְפֵק עֶרְוָה. וְכֵן אִם גֵּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט פָּסוּל, אוֹ שֶׁהָיְתָה סְפֵק מְגֹרֶשֶׁת, וְרָצָה לְהַחֲזִירָהּ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ[10]. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְחַדֵּשׁ הַנִּשּׂוּאִין[11] וּלְבָרֵךְ שֶׁבַע בְּרָכוֹת[12] וְלִכְתֹּב כְּתֻבָּה[13], עַד שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ גֵּרוּשִׁין גְּמוּרִין.

9) מן התורה. 10) ישראל. אבל אם בעלה כהן - אסורה לו. 11) אבל צריך לקדשה קידושין שניים, שהרי מן התורה פנוייה היא. ואפילו "ספק מגורשת" צריך לקדשה מחדש, שהרי היא ספק פנוייה מן התורה, ואין תעמוד תחתיו בלי קידושין גמורים. 12) והטעם, שאין מברכים על הספק, ואפילו המגורשת ב"גט פסול", אף על פי שמן התורה פנוייה היא, הואיל ומדבריהם אינה פנוייה - אין לברך. 13) כיוון שלא הייתה יכולה לגבות כתובתה הראשונה כשהיא ספק מגורשת.

ד. כָּל מִי שֶׁנִּשֵּׂאת בְּגֵט בָּטֵל - הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה גֵּט מִבַּעַל שֵׁנִי מִדִּבְרֵיהֶן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: אֵשֶׁת אִישׁ יוֹצְאָה בְּלֹא גֵּט. וּצְרִיכָה גֵּט מִן הָרִאשׁוֹן לְהַתִּירָהּ לִשְׁאָר הָעָם. וְנֶאֱסְרָה עַל שְׁנֵיהֶם לְעוֹלָם, אַף עַל פִּי שֶׁנִּבְעֲלָה בִּשְׁגָגָה[14], כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: הֶחֱזִיר זֶה גְּרוּשָׁתוֹ אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת[15]. וְאִם עָבַר אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶן וְהֶחֱזִירָהּ - יוֹצִיא[16].

14) שלא ידעה שגיטה בטל, ואשה שזינתה תחת בעלה בשגגה מותרת לבעלה. 15) והתורה אמרה: "לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה". 16) הראשון - משום מחזיר גרושתו שכופים אותו להוציא. והשני - קנסוה חכמים להיאסר עליו עולמית משום ביאת זנותם שהייתה בעבירה.

ה. וְכֵן הַדִּין בְּאִשָּׁה שֶׁבָּאוּ עֵדִים שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ, וְנִשֵּׂאת[17], וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ - בֵּין שֶׁהָיָה בַּעְלָהּ פִּקֵּחַ בֵּין שֶׁהָיָה חֵרֵשׁ, בֵּין שֶׁנִּשֵּׂאת לְפִקֵּחַ בֵּין שֶׁנִּשֵּׂאת לְחֵרֵשׁ, שֶׁאֵין קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין גְּמוּרִים[18] - תֵּצֵא מִשְּׁנֵיהֶם, וּצְרִיכָה גֵּט מִזֶּה וּמִזֶּה, וְנֶאֱסְרָה עַל שְׁנֵיהֶם עוֹלָמִית.

17) שאף על פי ששני עדים העידו על מותו, אין לה דין של אנוסה המותרת לבעלה הראשון. 18) אלא מדברי סופרים.

ו. הֲרֵי שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה[19] וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ, אוֹ נִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ. וְאֵינָהּ צְרִיכָה גֵּט מִשֵּׁנִי, שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בַּעֲרָיוֹת[20]. וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: אֵשֶׁת אִישׁ יוֹצְאָה בְּלֹא גֵּט, כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִשֵּׂאת יֹאמְרוּ: תְּנַאי הָיָה בְּקִדּוּשִׁין וְלֹא נִתְקַיֵּם[21].

19) ועדיין לא נבעלה, נמצא שלא עשתה איסור ואין מקום לקנסה. 20) והרי היא אשת איש והיא ערוה על המקדש. 21) ונעקרו הקידושין ואינה צריכה גט.

ז. הָאִשָּׁה שֶׁנִּשֵּׂאת וְנִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל, אוֹ בָּא בַּעְלָהּ

אַחַר שֶׁשָּׁמְעָה שֵׁמֶת - אֵין הַבַּעַל הָרִאשׁוֹן וְהַשֵּׁנִי זַכָּאִין לֹא בִּמְצִיאָתָהּ[22] וְלֹא בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיהָ[23] וְלֹא בַּהֲפָרַת נְדָרֶיהָ[24]. וְכָל פֵּרוֹת[25] שֶׁאָכְלוּ שְׁנֵיהֶן אַחַר שְׁנִשֵּׂאת - אֵין מוֹצִיאִין מֵהֶן. וְאֵין לָהּ כְּתֻבָּה וְלֹא תְּנַאי מִתְּנֵאי כְּתֻבָּה וְלֹא מְזוֹנוֹת לֹא עַל זֶה וְלֹא עַל זֶה. וְאִם נָטְלָה מִזֶּה אוֹ מִזֶּה - תַּחֲזִיר[26]. וְכָל מַה שֶּׁבָּלָה אוֹ אָבַד מִנְּכָסֶיהָ, וַאֲפִלּוּ מִנִּכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן לֹא מִזֶּה וְלֹא מִזֶּה[27]. וְהַוָּלָד מִן הַשֵּׁנִי מַמְזֵר[28]. וְאִם בָּא עָלֶיהָ הָרִאשׁוֹן קֹדֶם שֶׁגֵּרֵשׁ הַשֵּׁנִי - הֲרֵי הַוָּלָד מַמְזֵר מִדִּבְרֵיהֶם[29]. גֵּרְשָׁהּ הַשֵּׁנִי וְנָטְלָה מִמֶּנּוּ כְּתֻבָּה וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ אוֹ נִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָהּ מַה שֶּׁנָּטְלָה, לֹא מִן הַמְזוֹנוֹת וְלֹא מִן הַכְּתֻבָּה[30].

22) השני אינו זכאי בשום דבר מן הדברים המנויים כאן, לפי שאינה אשתו, והראשון אינו זוכה, משום שכל הטעם שמציאת אשה לבעלה - הוא כדי למנוע איבה ביניהם, וכאן לא איכפת לנו אם תהיה איבה, ויוציאנה בהקדם. 23) כי מעשי ידיה לבעלה הם כנגד מזונותיה שחייב בעלה, וזו הואיל ואין לה מזונות אין לו מעשי ידיה. 24) הבעל מיפר נדריה כדי שלא תתגנה עליו (כגון נדרי עינוי נפש, "שלא ארחץ", "שלא אתקשט") וזו, - תתגנה ותתגנה. 25) מנכסי מלוג שלה. 26) ואין תפיסתה מועילה לה. 27) אלא מחזירים לה נכסיה כמו שהם ואם פחתו פחתו לה. 28) מן התורה. 29) ואסור בממזרת גמורה, שהרי מן התורה - בן כשר הוא. וכן אסור בבת ישראל כשרה, מחמת קנס. ועל כורחו אינו נושא אלא גיורת שממזר מותר בה. או ממזרת מדבריהם כמותו. 30) כשם שאינה מוציאה כתובתה ממנו, כך אינו מוציא ממנה מה שנטלה, שכשנטלה, בהיתר נטלה הואיל ולא נודע עדיין דבר איסורה לבעלה זה.

ח. וְכֵן הַדִּין בְּאַחִין, שֶׁקִּדֵּשׁ אֶחָד אִשָּׁה וְהָלַךְ אָחִיו וְשָׁמַע בּוֹ שֶׁמֵּת וְיִבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ וַאֲחַר כָּךְ בָּא[31] - תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה, וּצְרִיכָה גֵּט מִזֶּה וּמִזֶּה[32], וְכָל הַדְּבָרִים הָאֲלוּ בָּהּ. וְכֵן אִם קִדֵּשׁ אִשָּׁה וְהָלְכָה לִמְדִינָה אֲחֶרֶת וְשָׁמַע[33] שֶׁמֵּתָה וְנָשָׂא אֲחוֹתָהּ וַאֲחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁלֹּא מֵתָה - צְרִיכוֹת שְׁתֵּיהֶן מִמֶּנּוּ גֵּט, וְכָל הַדְּבָרִים הָאֲלוּ בָּהֶן.

31) והרי היא אסורה עליו גם משום אשת איש וגם משום אשת אח. 32) מהראשון, צריכה גט מן התורה, שהרי אשתו היא, ומן השני צריכה גט מדבריהם. 33) שני עדים אמרו כן.

ט. אֲבָל אִם הָלְכָה אִשְׁתּוֹ הַנְּשׂוּאָה לִמְדִינָה אֲחֶרֶת וְשָׁמַע בָּהּ שֶׁמֵּתָה וְנָשָׂא אֲחוֹתָהּ וְנִמְצֵאת אִשְׁתּוֹ קַיֶּמֶת - אֵין אֲחוֹתָהּ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט, וְאִשְׁתּוֹ מֻתֶּרֶת. וְכֵן שְׁאָר הָעֲרָיוֹת שֶׁנִּשְׂאָן בְּחֶזְקַת הֶתֵּר[34] וְנִמְצְאוּ עֲרָוָה - אֵינָן צְרִיכוֹת גֵּט, שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּעֲרָיוֹת.

34) שלא ידע שהיא קרובתו.

י. וּמִפְּנֵי מָה הִצְרִיכוּ אֲחוֹת אֲרוּסָתוֹ גֵּט[35]? שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: תְּנַאי הָיָה בָּאֵרוּסִין[36] וְכַדַּת נָשָׂא אֲחוֹתָהּ[37]. וְהוֹאִיל וְיָצְאָה אֲחוֹתָהּ בַּגֵּט, אֲחוֹתָהּ שֶׁהִיא אֲרוּסָתוֹ הָרִאשׁוֹנָה אַסּוּרָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: נָשָׂא אֲחוֹת גְּרוּשָׁתוֹ[38].

35) והרי אחות אשתו היא וערוה היא ואין קידושין תופסין בה. 36) ולא נתקיים ובטלו קידושיה. 37) השנייה. 38) והיא ערוה עליו עד שתמות ארוסתו.

יא. כָּתַב הַסּוֹפֵר וְטָעָה וְנָתַן גֵּט לָאִישׁ וְשׁוֹבֵר[39] לָאִשָּׁה, אוֹ שֶׁטָּעוּ הֵן[40] וְנָטַל הַבַּעַל הַגֵּט וְנָטְלָה הִיא הַשּׁוֹבֵר, וְכִמְדֻמֶּה לָהֶן שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה, וּלְאַחַר זְמַן הֲרֵי הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי הָאִישׁ: אִם לֹא נִשֵּׂאת - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, וְנִתְגַּלְּלָה הַדָּבָר שֶׁעַדַיִן לֹא נִתְגָּרְשָׁה, וְיִתֵּן לָהּ הַגֵּט בְּפָנֵינוּ, וְתִהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת מִשָּׁעַת נְתִינָתוֹ; וְאִם נִשֵּׂאת וְאַחַר כָּךְ הוֹצִיא הַבַּעַל אֶת הַגֵּט וְאָמַר: עַדַיִן לֹא נִתְגָּרְשָׁה, שֶׁהֲרֵי הַגֵּט בְּיָדִי וְלֹא הִגִּיעַ לְיָדָהּ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ לְאָסְרָהּ עַל בַּעְלָהּ, אֶלָּא הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת גְּרוּשָׁה וְנָפַל הַגֵּט מִיָּדָהּ וּמְצָאוֹ זֶה[41] וַהֲרֵי בָּא לְאָסְרָהּ עַל הַבַּעַל הַשֵּׁנִי[42].

39) כתב קבלה שהאשה נותנת לבעל עם קבלת פרעון כתובתה. 40) האיש והאשה. 41) אחרי גירושיה. 42) ואין הוא נאמן לאבד זכותו של שני, שאנו חוששים שמא עשו קנוניה ביניהם והחליפו שטרותיהם לאחר שנישאת.

יב. הַמּוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ מִשּׁוּם שֵׁם רַע[43] אוֹ מִשּׁוּם שֶׁהִיא פְּרוּצָה בִּנְדָרִים, אוֹמְרִין לוֹ: הוֹדִיעָהּ שֶׁמִּפְּנֵי זֶה אַתָּה מוֹצִיאָהּ כְּדֵי לְיַסְּרָהּ[44], וְדַע שֶׁאֵין אַתָּה מַחֲזִירָהּ לְעוֹלָם. וּמִפְּנֵי מָה הַמּוֹצִיא אֶת זוֹ לֹא יַחֲזִירָהּ לְעוֹלָם[45]? גְּזֵרָה שֶׁמָּא תִּנָּשֵׂא לְאַחֵר וְתַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה וְתִהְיֶה צְנוּעָה תַּחְתָּיו, וְיֹאמַר הָרִאשׁוֹן: אִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁכֵּן הוּא לֹא הָיִיתִי מְגָרְשָׁהּ, וְנִמְצָא כְּמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי וְלֹא נִתְקַיֵּם שֶׁנִּמְצָא הַגֵּט בָּטֵל לְמַפְרֵעַ[46]. לְפִיכָךְ אוֹמְרִים לוֹ: גְּמוֹר בְּלִבְּךָ לְגָרְשָׁהּ, שֶׁאֵין זוֹ חוֹזֶרֶת לְךָ לְעוֹלָם[47]. וְאִם עָבַר וְהֶחֱזִיר קֹדֶם שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר - לֹא יוֹצִיא[48].

43) שיצא עליה לעז זנות. 44) "שלא יהיו בנות ישראל פרוצות בעריות ובנדרים". 45) אפילו אם נמצאו הדברים שקר. 46) ובניה ממזרים. ואף על פי שמצד הדין אין ממש בדבריו, שהרי לא התנה כן בשעת נתינת הגט, - חששו חכמים ללעז, משום כבוד האשה ובניה. 47) אפילו אם תמצא צנועה, ושוב לא יוכל להוציא עליה לעז, שהרי לא חש להמתין ולבדוק אחר הדברים, ובזה גילה דעתו, שלא הייתה חביבה עליו. 48) אבל לאחר שנתקדשה נאסרה על הראשון. וכופים אותו להוציאה.

יג. וְכֵן הַמּוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ מִשּׁוּם אֵילוֹנִית[49] אוֹ מִשּׁוּם שֶׁרוֹאָה דָּם בְּכָל עֵת תַּשְׁמִישׁ[50] - הֲרֵי זֶה לֹא

יַחֲזִיר לְעוֹלָם. שֶׁמָּא תִּנָּשֵׂא לְאַחֵר, וְתֵלֵד הָאֵילוֹנִית
וְתִתְרַפֵּא הַנִּדָּה, וְיֹאמַר: אִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁכֵּן הוּא
לֹא הָיִיתִי מְגָרְשָׁהּ, וְנִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל וְהַבָּנִים
מַמְזֵרִים. וְאִם עָבַר וְהֶחֱזִיר - לֹא יוֹצִיא.

49) שחושב שהיא איילונית, איילונית לשון איל, שאינה יולדת. **50)** והרי היא אסורה לבעלה.

יד. שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵּט חוּץ לָאָרֶץ[51] וְאָמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב
וּבְפָנַי נֶחְתַּם' - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׁאֶנָּה, שֶׁאָנוּ חוֹשְׁשִׁין
שֶׁמָּא עֵינָיו נָתַן בָּהּ וּלְפִיכָךְ הֵעִיד לָהּ. וְכֵן הָעֵד
הָאֶחָד שֶׁהֵעִיד לָאִשָּׁה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ וְנִשֵּׂאת עַל פִּיו -
הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה. וְכֵן הֶחָכָם שֶׁאָסַר אֶת הָאִשָּׁה עַל
בַּעְלָהּ בְּנֶדֶר[52] - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה. וְכֵן הַנִּטְעָן[53] עַל
הַשִּׁפְחָה וְנִשְׁתַּחְרְרָה, עַל הַנָּכְרִית וְנִתְגַּיְּרָה - הֲרֵי זֶה
לֹא יִשָּׂאֶנָּה[54]. וְכֵן עַכּוּ"ם וְעֶבֶד הַבָּא עַל בַּת יִשְׂרָאֵל,
אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר הָעַכּוּ"ם וְנִתְגַּיֵּר, הָעֶבֶד וְנִשְׁתַּחְרֵר -
הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה[55]. וְכֻלָּן אִם עָבְרוּ וְנָשְׂאוּ - אֵין
מוֹצִיאִין מֵיָּדָם.

51) כלומר בחוץ־לארץ ממקום למקום או מארץ ישראל לחוץ לארץ או מחוץ־לארץ לארץ ישראל. **52)** שנדרה הנאה מבעלה ולא היפר לה ובאת לחכם להתיר לה נדרה ולא מצא לה פתח לחרטה. **53)** טוענים עליו דברי לעז על יחסים בינו לשפחה. **54)** שלא יאמרו אמת היה הקול הראשון. **55)** שלא יאמרו משום אשה זו נתגייר או נשתחרר.

טז. וְכֻלָּן שֶׁהָיוּ לָהֶם נָשִׁים[56], וּמֵתוּ נְשׁוֹתֵיהֶן אוֹ
שֶׁנִּתְגָּרְשׁוּ[57], וְהָיוּ הַנָּשִׁים הֵן שֶׁהִרְגִּילוּ[58] אֶת בַּעֲלֵיהֶן
לְגָרְשָׁם - הֲרֵי אִלּוּ מֻתָּרוֹת לְהֶן לְכַתְּחִלָּה[59].
וְכֵן אִם הָלְכוּ נָשִׁים אִלּוּ וְנִשְׂאוּ לַאֲחֵרִים[60],
וְנִתְאַלְמְנוּ אוֹ נִתְגָּרְשׁוּ[61] - הֲרֵי אִלּוּ מֻתָּרוֹת לְהִנָּשֵׂא
לָהֶן לְכַתְּחִלָּה[62].

56) בשעת מעשה. **57)** לאחר זמן. **58)** שהתחילו בקטטה להקניט את בעליהן. **59)** שעכשיו אין עליהם שום חשד. **60)** כשאסרה החכם, או כשהעיד העד. **61)** מהנישואין השניים. **62)** שכשנישאו לאחרים באמצע נסתלק מהם כל חשד.

טז. וְכָל אַחַת מֵהֶן מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְבֶן הָעֵד שֶׁהֵעִיד
לָהּ, אוֹ לְבֶן הֶחָכָם שֶׁאָסָרָהּ עַל בַּעְלָהּ, אוֹ לְבֶן הַנִּטְעָן
עָלֶיהָ, אוֹ לְשָׁאָר קְרוֹבִין; שֶׁאֵין אָדָם חוֹטֵא כְּדֵי
שֶׁיְּהֶנֶּה אַחֵר. וּמֻתֶּרֶת הָאִשָּׁה לְהִנָּשֵׂא לְאֶחָד מֵעֵדֵי
גֵרוּשֶׁיהָ אוֹ מֵעֵדֵי מְאוּנֶיהָ[63], אוֹ לְאֶחָד מִן הַדַּיָּנִים
שֶׁחָלְצָה בִּפְנֵיהֶם[64]; שֶׁאֵין חוֹשְׁשִׁין אֶלָּא לְעֵדוּת אֶחָד.
וּלְעוֹלָם יִתְרַחֵק אָדָם מֵעֵדוּת מֵאוּן[65], וְיִתְקָרֵב
לַחֲלִיצָה[66].

63) קטנה יתומה שהשיאוה אחיה או אמה ואינה רוצה בבעלה, ממאנת בפני שניים והולכת לה. **64)** כשהיא יבמה. **65)** שמא כשתגדיל תתחרט על מיאונה. **66)** ואף שמעיקר הדין מצוות יבום קודמת למצוות חליצה, בכל זאת טוב להתדבק בחליצה.

יז. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְחָזַר וּבָעָלָהּ בִּפְנֵי עֵדִים קֹדֶם
שֶׁתִּנָּשֵׂא לְאַחֵר, בֵּין שֶׁגֵּרְשָׁהּ מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִן
הָאֵרוּסִין - הוֹאִיל וְאִשְׁתּוֹ הָיְתָה, הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת
שֶׁהֶחֱזִירָהּ, וּלְשֵׁם קִדּוּשִׁין בָּעַל וְלֹא לְשֵׁם זְנוּת.
וַאֲפִלּוּ רָאוּ אוֹתוֹ שֶׁנָּתַן לָהּ מָעוֹת[67]. שֶׁחֲזָקָה הִיא,
שֶׁאֵין אָדָם עוֹשֶׂה בְּעִילָתוֹ בְּאִשְׁתּוֹ בְּעִילַת זְנוּת, וַהֲרֵי
בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹתָהּ בְּעִילַת מִצְוָה. לְפִיכָךְ הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת
מְקֻדֶּשֶׁת קִדּוּשֵׁי וַדַּאי[68], וּצְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט שֵׁנִי.

67) אין אומרים שנתן לה מעות אלו באתננה ולשם זנות בָּעַל. **68)** אף על פי שלא אמר לה הריני בועליך לשם קידושין.

יח. נִתְיַחֵד עִמָּהּ בִּפְנֵי עֵדִים[69] - וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי
הָעֵדִים כְּאֶחָד[70]: אִם הָיְתָה מְגֹרֶשֶׁת מִן הַנִּשּׂוּאִין -
חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא נִבְעֲלָה, וְהֵן הֵן עֵדֵי יִחוּד הֵן הֵן
עֵדֵי בִּיאָה[71]; שֶׁכָּל הַמְקֻדָּשׁ בִּבְיאָה - אֵינוֹ צָרִיךְ
לִבְעֹל בִּפְנֵי עֵדִים, אֶלָּא יִתְיַחֵד בִּפְנֵיהֶן וְיִבְעֹל, כְּמוֹ
שֶׁבַּאֲרָנוּ. לְפִיכָךְ צְרִיכָה גֵּט מְסֻפָּק, וַהֲרֵי הִיא סָפֵק
מְקֻדֶּשֶׁת[72]. וְאִם הָיְתָה מְגֹרֶשֶׁת מִן הָאֵרוּסִין - אֵין
חוֹשְׁשִׁין לָהּ, שֶׁהֲרֵי אֵין לִבּוֹ גַּס בָּהּ.

69) ולא ראוה נבעלת בפניהם. **70)** ולא שאחד ראה אותם בשחרית והשני בין הערביים, כי המקדש בעד אחד אין חוששים לקידושיו ואפילו שניהם מודים. **71)** כלומר, אף על פי שלא ראוה נבעלת בפניהם הרי זה כאילו ראוה נבעלת, כי עדות היחוד היא כעדות הביאה, הואיל ולבם גס זה בזה, ודאי לא פרשו זה מזה. **72)** ואם יקדשנה אחר תהיה מקודשת גם לשני מספק.

יט. הוֹרוּ מְקֻצַּת הַגְּאוֹנִים, שֶׁכָּל אִשָּׁה שֶׁתִּבָּעֵל בִּפְנֵי
עֵדִים - צְרִיכָה גֵּט; חֲזָקָה שֶׁאֵין אָדָם עוֹשֶׂה בְּעִילָתוֹ
בְּעִילַת זְנוּת[73]. וְהִגְדִּילוּ וְהוֹסִיפוּ בְּדָבָר זֶה שֶׁעָלָה עַל
דַּעְתָּם, עַד שֶׁהוֹרוּ, שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן מִשִּׁפְחָתוֹ[74] -
חוֹשְׁשִׁין לוֹ וְלֹא תִּתְיַבֵּם אִשְׁתּוֹ[75], שֶׁמָּא שִׁחְרֵר
שִׁפְחָתוֹ וְאַחַר כָּךְ בָּא עָלֶיהָ[76]. וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה,
שֶׁוַּדַּאי שִׁחְרְרָהּ, שֶׁאֵין אָדָם עוֹשֶׂה בְּעִילָתוֹ בְּעִילַת
זְנוּת[77]. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה רְחוֹקִים הֵם בְּעֵינַי עַד
מְאֹד מִדַּרְכֵי הַהוֹרָאָה, וְאֵין רָאוּי לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶן. שֶׁלֹּא
אָמְרוּ חֲכָמִים חֲזָקָה זוֹ אֶלָּא בְּאִשְׁתּוֹ שֶׁגֵּרְשָׁהּ בִּלְבַד,
אוֹ בִּמְקֻדֶּשׁ עַל תְּנַאי וּבָעַל סְתָם, שֶׁהֲרֵי אִשְׁתּוֹ הִיא,
וּבְאִשְׁתּוֹ הִיא שֶׁחֲזָקָתוֹ שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה בְּעִילַת זְנוּת עַד
שֶׁיְּפָרֵשׁ שֶׁהִיא בְּעִילַת זְנוּת אוֹ יְפָרֵשׁ שֶׁעַל תְּנַאי הוּא
בּוֹעֵל; אֲבָל בִּשְׁאָר הַנָּשִׁים - הֲרֵי כָּל זוֹנָה בְּחֶזְקַת
שֶׁבָּעַל לְשֵׁם זְנוּת עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ כִּי הוּא לְשֵׁם קִדּוּשִׁין.
וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּשִׁפְחָה אוֹ כּוּתִית, שֶׁאֵינָהּ בַּת
קִדּוּשִׁין, שֶׁאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶן כְּלָל; וַהֲרֵי הַבֵּן מֵהֶן

בְּחֻזְקַת כּוּתִי וְעֶבֶד עַד שֶׁיְּוַדַּע בְּוַדַּאי שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה אִמּוֹ אוֹ נִתְגַּיְּרָה.

73) וכהטעמת הראב"ד: "העמד בני ישראל ובנות ישראל על חזקתן ובחזקת כשרות הן, שלא יתפרצו בפני עדים לזנות". 74) הכנענית. 75) אם מת ולא הניח בנים אלא בן זה בלבד. 76) ואז הוא בנו לכל דבר, אבל בנו מן השפחה אינו פוטר את אשתו מן הייבום, "שזרע הבא מן השפחה - עבדים ... וכאילו אינם. 77) שהרי בידו לשחררה ואינו מניח היתר ועושה איסור.

כ. מִי שֶׁהֶחְזִקָה אֵשֶׁת אִישׁ, בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִן הָאֵרוּסִין, וְיָצָא שְׁמָהּ בָּעִיר מְגֹרֶשֶׁת, אֲפִלּוּ רֹב הָעִיר אוֹ כֻּלָּהּ מַעֲבִירִין הַקּוֹל שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ[78], וַהֲרֵי הִיא בְּחֶזְקָתָהּ. אֲבָל אִם יָצָא שְׁמָהּ בָּעִיר מְקֻדֶּשֶׁת, וְהֶחְזַק הַקּוֹל בְּבֵית דִּין, שֶׁהֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וַאֲחַר כָּךְ יָצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה מֵאוֹתָן הַקִּדּוּשִׁין - הַקּוֹל אֲסָרָהּ וְהַקּוֹל הִתִּירָהּ, וַהֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[79].

78) לאוסרה על בעלה כהן. 79) ומותרת להינשא לאחרים.

כא. לֹא יִשָּׂא אָדָם אִשָּׁה וְדַעְתּוֹ לְגָרְשָׁהּ[80]. וְלֹא תִּהְיֶה יוֹשֶׁבֶת תַּחְתָּיו וּמְשַׁמַּשְׁתּוֹ וְדַעְתּוֹ לְגָרְשָׁהּ. וְלֹא יְגָרֵשׁ אָדָם אִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה אֶלָּא אִם כֵּן מָצָא בָּהּ עֶרְוַת דָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר וְגוֹ'. וְאֵין רָאוּי לוֹ לְמַהֵר לְשַׁלַּח אִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה[81]. אֲבָל שְׂנִיָּה, אִם שִׁנְּאָהּ - יְשַׁלְּחֶנָּה[82].

80) שנאמר: "אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך". 81) שנאוי המשלח ... כל המגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות... ואפילו אם מצא בה ערוות דבר כגון שהעיד לה אחד, שמצוה לגרשה, לא יאמר אני מאמין לו ויגרשה מייד אלא יהיה מתון בדבר ... ויעשה חקירה יפה, אולי לא יצטרך לגרשה". 82) ומטעם זה כתב הרשב"א שאין מברכים על מצות גירושין, מפני שיש גירושין שהם בעבירה, כגון שלא מצא בה ערוות דבר ומגרשה מחמת שנאה.

כב. אִשָּׁה רָעָה בְּדֵעוֹתֶיהָ[83], וְשֶׁאֵינָהּ צְנוּעָה כִּבְנוֹת יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרוֹת - מְצָוָה לְגָרְשָׁהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: גָּרֵשׁ לֵץ וְיֵצֵא מָדוֹן. וְאִשָּׁה שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה מִשּׁוּם פְּרִיצוּת - אֵין רָאוּי לְאָדָם כָּשֵׁר שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: זֶה הוֹצִיא רָשָׁעָה מִבֵּיתוֹ וְזֶה מַכְנִיסָהּ.

83) במידותיה.

כג. מִי שֶׁנִּתְחָרְשָׁה[84] אִשְׁתּוֹ - הֲרֵי זֶה מְגָרְשָׁהּ בְּגֵט וְתִהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת[85]; אֲבָל אִם נִשְׁתַּטְּתָה - אֵינוֹ מוֹצִיא עַד שֶׁתַּבְרִיא. וְדָבָר זֶה תַּקָּנַת חֲכָמִים הוּא, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא הֶפְקֵר לְפִרְוִצִין, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ יְכוֹלָה לִשְׁמֹר עַצְמָהּ. לְפִיכָךְ מַנִּיחָהּ וְנוֹשֵׂא אַחֶרֶת, וּמַאֲכִילָהּ וּמַשְׁקָהּ מִשֶּׁלָּהּ[86]. וְאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ בִּשְׁאָר כְּסוּת וְעוֹנָה, שֶׁאֵין כֹּחַ בֶּן בְּנֵי דַּעַת לָדוּר עִם הַשּׁוֹטִים בְּבַיִת אֶחָד. וְאֵינוֹ חַיָּב לְרַפְּאוֹתָהּ וְלֹא לְפָדוֹתָהּ. וְאִם גֵּרְשָׁהּ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[87]. וּמוֹצִיאָהּ מִבֵּיתוֹ, וְאֵינוֹ חַיָּב לַחֲזֹר וּלְהַטְפֵּל בָּהּ[88].

84) שנאלמה, אינה שומעת ואינה מדברת. 85) אף על פי שאין לה דעת, שהאשה מתגרשת בעל כורחה ואין אנו צריכים דעתה. 86) שהרי הוא נותן לה כתובתה ומוכן לגרשה, אלא שהחכמים מנעוהו, כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר - לא חייבוהו לפרנסה. 87) שמן התורה מגורשת אם יודעת לשמור גיטה. 88) אבל חייב לתת לה כתובתה, שהרי נולד בה מום זה לאחר שנתארסה ונסתחפה שדהו.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) נתבאר בו נישואי קטנה, יתומה בחיי האב, מיאון של קטנה, גט מיאון, שלא להחזיר גרושתו, שלושת חודשי הבחנה.

א. אֵין נוֹשְׂאִין אֶת הַקְּטַנָּה[2]. וְהַנּוֹשֵׂא קְטַנָּה יְתוֹמָה[3] וְלֹא רָצְתָה בַּבַּעַל - הֲרֵי זוֹ מְאֻנָּת וְהוֹלֶכֶת, וְאֵינָהּ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט; שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין שֶׁל קְטַנָּה קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[4]. וְכֵן קְטַנָּה שֶׁהִשִּׂיאָהּ אֲבִיהָ וְנִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה - הֲרֵי הִיא כְּיִתוֹמָה בְּחַיֵּי אֲבִיהָ[5], וְאִם נִשֵּׂאת כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה[6] - הֲרֵי זוֹ מְאֻנָּת[7].

2) שמא אם היתה גדולה לא היתה מתרצית (קידושין מא. וב'תוספות' שם. וכן בכתובות נז: וראה לעיל פ"ג מהל' אישות הי"ט). 3) מאביה. 4) לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ח "שאין קידושיה קידושין גמורים מן התורה אלא מדברי סופרים. והן תלויין, שאם ישבה עם בעלה עד שגדלה, גמרו קידושיה ונעשית אשת איש גמורה ואינו צריך לחזור לקדשה אחר שגדלה וכו'". 5) כמו שכתב רבינו לעיל (פ"ג מהל' אישות הי"ב): "כיון שנשאת, אין לאביה בה רשות לעולם". אבל הנישואין הראשונים שע"י אביה הם נישואין גמורים מן התורה, ואינם נפקעים במיאון אלא ע"י גט ממש, כמבואר שם הי"א, ולעיל פ"ב מהלכות גירושין, הי"ח-יט. 6) בחיי אביה, אחרי שיצאה מרשותו, כנ"ל. 7) יבמות קט, א. וסדר מיאונה מבואר לקמן ה"ח, וכן ההבדל למעשה בין מיאון לגט, מבואר לקמן ה"ט, טז.

ב. הַחֵרֶשֶׁת[8], אַף עַל פִּי שֶׁנִּשּׂוּאֶיהָ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[9] כְּנִשּׂוּאֵי קְטַנָּה, לֹא תִּקְנוּ לָהּ שֶׁתְּמָאֵן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְמַנְּעוּ מִלְּנַשְּׂאָהּ[10].

8) שאינה שומעת ואינה מדברת. 9) כמבואר לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ט, ופי"א ה"ד. 10) הואיל ולעולם תוכל למאן מפני חרשותה, אבל בקטנה יש גבול, וסובר אפייסנה כל שעה עד שיעבור זמן מיאונה (יבמות קיג. וברש"י). אבל בגט מתגרשת החרשת, כמבואר לעיל פ"י הכ"ג.

ג. מְמָאֶנֶת הִיא הַקְּטַנָּה בֵּין מִן הָאֵרוּסִין בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין, בֵּין בִּפְנֵי בַּעְלָהּ בֵּין שֶׁלֹּא בְּפָנָיו[11]. וּכְשֵׁם שֶׁמְּמָאֶנֶת בַּבַּעַל, כָּךְ מְמָאֶנֶת בְּיָבָם[12]. וּמְמָאֶנֶת בְּבַעַל זֶה וּמְמָאֶנֶת בַּשֵּׁנִי, אִם נִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְכֵן בַּשְּׁלִישִׁי, אֲפִלּוּ בַּמָּה פְּעָמִים. כָּל זְמַן שֶׁהִיא קְטַנָּה יֵשׁ לָהּ לְמָאֵן[13]. וּקְטַנָּה שֶׁלֹּא מֵאֲנָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא נְשׂוּאָה, וְהָלְכָה וְנִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה - קִדּוּשֶׁיהָ הֵם הֵם מְאוּנֶיהָ[14].

11) שם קז, א. במשנה כדברי בית-הלל. 12) אם מת בעלה ולא מיאנה בו, ונפלה לפני יבם - ממאנת בו ואינה צריכה חליצה (שם, כדברי בית-הלל). 13) שם. שלא כדברי בית-שמאי האומרים: "אין בנות ישראל הפקר אלא ממאנת וממתנת (מליארס לאחר) עד שתגדיל". 14) שם קח, א. שבקידושיה היא מגלה דעתה, שאין רצונה בבעלה הראשון. "ולכתחילה יש לבית-דין להזהר שלא להשיא יתומה קטנה במקום שנראה להם שתבוא לידי מיאון, ואין לדיין בזה אלא מה שעיניו רואות" (שו"ע אהע"ז סי' קנה ס"א).

ד. עַד מָתַי הַבַּת מְמָאֶנֶת? כָּל זְמַן שֶׁהִיא קְטַנָּה, עַד שֶׁתִּהְיֶה נַעֲרָה[15] אוֹ עַד שֶׁיִּוָּדַע שֶׁהִיא אַיְלוֹנִית[16]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[17] בְּשֶׁלֹּא בָּא עָלֶיהָ הַבַּעַל אַחַר שְׁנַעֲשֵׂית בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד[18]; אֲבָל אִם הִגִּיעָה לַזְּמַן הַזֶּה וְנִבְעֲלָה - הוֹאִיל וְהַבְּעִילָה קוֹנָה מִן הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[19], הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ מְמָאֶנֶת. וְאֵינָהּ צְרִיכָה בְּדִיקָה לְמֵאוֹן, שֶׁחֶזְקָתָהּ שֶׁהֻבְיְאָה סִימָנִין[20].

15) בת שתים-עשרה שנה והביאה שתי שערות, ואם הגיעה לגיל זה ולא הביאה שתי שערות - עדיין קטנה היא עד עשרים שנה, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות ה"ג. 16) שהגיעה לגיל העשרים ולא הביאה שתי שערות ונראו בה סימני איילונית. ואם לא נראו בה סימני איילונית, עדיין קטנה היא עד שתהיה בת שלשים וחמש שנה (שם ה"ד). 17) שאם לא הביאה סימני נערה, יכולה למאן אע"פ שמלאו לה שתים-עשרה שנה. 18) שאין קידושיה מן התורה אלא מדברי סופרים בלבד, שהרי קטנה היתה כשנתקדשה, ולפיכך כשנבדקה ולא הביאה שתי שערות, עדיין קטנה היא וממאנת, שאפילו כבר הביאה שתי שערות ונשרו - אינה אלא מקודשת מדבריהם בלבד, ומספק אין אנו מחמירים בה להחזיקה גדולה. 19) לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ח: "שאם ישבה עם בעלה עד שגדלה, גמרו קידושיה ונעשית אשת איש גמורה, ואינו צריך לחזור לקדשה אחר שגדלה". 20) שהרי היא מקודשת קידושי תורה, ובאיסור תורה עלינו להחמיר ולומר: חזקה כבר הביאה סימנים ואינה ממאנת, שהרי גדולה היא (נדה מו.).

ה. הֲרֵי שֶׁנִּבְדְּקָה[21] וְלֹא נִמְצְאוּ לָהּ סִימָנִים - הוֹאִיל וְנִבְעֲלָה אַחַר שֶׁהִגִּיעָה לַזְּמַן הָרָאוּי לְסִימָנִין, הֲרֵי זוֹ חוֹשֶׁשֶׁת לָהּ שֶׁמָּא הֻבִיאָה וְנָשְׁרוּ[22], וּלְפִיכָךְ צְרִיכָה גֵּט מִסָּפֵק. וְאִם מֵאֲנָה אַחַר שֶׁנִּבְדְּקָה[23], וְנִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר - צְרִיכָה מְמָאֲנוּ גֵּט מִסָּפֵק[24]. וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה, וְהַוָּלָד סָפֵק מַמְזֵר מִשְּׁנֵיהֶם[25].

21) ע"י נשים, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות ה"כ. 22) ונפלו. הואיל ואילו הביאה סימנים הרי היא מקודשת קידושי תורה כשנבעלה אחר ההבאה, ספק תורה להחמיר. אבל אם לא בעלה, ובדקוה ולא נמצאו לה סימנים, הרי היא עדיין קטנה וממאנת ואין חוששים שמא נשרו, שאפילו נשרו אינה אלא מקודשת מדבריהם, וספק מדבריהם - להקל (נדה שם, וכן בבבא-בתרא קנו, א: "בודקין למיאונים" וברי"ף יבמות סוף פי"ג). 23) ולא נמצאו לה סימנים. 24) שמא כשנבעלה לראשון עדיין לא הביאה סימנים כלל, ונמצא שאינה מקודשת לו מן התורה, וממילא מקודשת היא לשני, כי גם בנוגע לשני יש להחמיר ולומר, שמא הביאה עכשיו ונשרו ומקודשת היא לו קידושי תורה מספק. ראה 'בית שמואל' סי' קנה, אות ל'. 25) אם תחזור לראשון אחרי שנתקדשה לשני ולא נתגרשה ממנו וילדה מן הראשון. ודין ספק ממזר מבואר בהל' איסורי ביאה פט"ו הכ"א.

ו. קְטַנָּה שֶׁלֹּא מֵאֲנָה וְהִגְדִּילָה[26], וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בְּעָלָהּ בַּעְלָהּ מִשְׁנַעֲשֵׂית בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ מְמָאֶנֶת, שֶׁהֲרֵי הִגְדִּילָה[27]. וּצְרִיכָה גֵּט מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[28]. שֶׁהֲרֵי לֹא בָּא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁהִגִּיעָה לִשְׁנֵי נַעֲרוּת עַד שֶׁנָּחוּשׁ לָהּ שֶׁמָּא הֻבִיאָה סִימָנִין וְתִהְיֶה סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת[29], וְלֹא בָּא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁהִגְדִּילָה[30] כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה[31], וְנִמְצֵאת שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה גֵּט אֶלָּא מִנְּשׂוּאֵי קַטְנוּת שֶׁהֵן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. לְפִיכָךְ, אִם עָמְדָה וְנִתְקַדְּשָׁה אַחַר שֶׁגָּדְלָה - תּוֹפֶסְתִּין בָּהּ קִדּוּשִׁין שֶׁל שֵׁנִי[32]. וְאִם גֵּרַשׁ הָרִאשׁוֹן - יִכְנֹס הַשֵּׁנִי[33]. אֲבָל אִם גֵּרַשׁ שֵׁנִי - לֹא יַקִּים רִאשׁוֹן, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: הֶחֱזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מֵאַחַר שֶׁנִּתְאָרְסָה[34]. וְאִם בָּא עָלֶיהָ שֵׁנִי קֹדֶם שֶׁיְּגָרֵשׁ רִאשׁוֹן - תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה, מִפְּנֵי שֶׁדּוֹמָה לְאִשָּׁה שֶׁשָּׁמְעָה שְׁמֻעַת בַּעְלָהּ וְנִשֵּׂאת וַאֲחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ[35]. וְאֵין הַוָּלָד מִן הַשֵּׁנִי מַמְזֵר[36]. וְאִם בָּא עָלֶיהָ רִאשׁוֹן קֹדֶם שֶׁגֵּרַשׁ שֵׁנִי - הַוָּלָד מַמְזֵר[37].

26) הגיעה לשתים-עשרה שנה ויום אחד, וגם הביאה שתי שערות. 27) נדה נב, א. 28) ולפיכך תופסים בה קידושי שני, אפילו אם לא נתגרשה מן הראשון, כפי שמבאר והולך. 29) מן התורה. 30) והביאה סימנים. 31) מקודשת ודאי. 32) מן התורה. 33) אם ירצה, וכמבואר בגיטין פט, ב. 34) שיאמרו לאחר שגירשה ראשון תחילה קידשה שני, ואסור להחזיר גרושתו משנתארסה, כמבואר בסמוך הי"ב (גיטין שם). והשווה לעיל פ"ט מהל' אישות הכ"ו. 35) ראה לעיל פ"י, ה"ה: "בין שהיה בעלה פקח, בין שהיה חרש". והוא מ'ירושלמי' יבמות פי"ד, ה"א. והרי אם בעלה חרש אינה מקודשת אלא מדבריהם, ובכל זאת תצא מהשני אפילו היה פיקח וקידושיו קידושין גמורים הם, בגלל איסור אשת-איש מבעלה החרש (ביאור הגר"א אהע"ז סי' קנה,

עד). 36) שמן התורה מקודשת היא לשני ומותרת לו, וכמו שאמרו (גיטין פ:) כל שנשאת לשני ע"י גט פסול (כשר מן התורה ופסול מדבריהם), הולד מן השני כשר. 37) מן התורה. שהרי אשת איש היא מן השני בקידושי תורה. וראה יבמות קט, ב.

1 **ז. אִי זוֹ הִיא קְטַנָּה שֶׁצְּרִיכָה לְמָאֵן? מִבַּת שֵׁשׁ עַד**
2 **בַּת עֶשֶׂר שָׁנִים - בּוֹדְקִין אוֹתָהּ לְפִי יְפִי דַּעְתָּהּ: אִם**
3 **יוֹדַעַת לִשְׁמֹר קִדּוּשֶׁיהָ[38], וְשֶׁהֵן קִדּוּשִׁין, לֹא שֶׁתִּשְׁמֹר**
4 **אוֹתָן כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּשַׁמֶּרֶת הָאֲגוֹז וּתְמָרָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן -**
5 **הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה מֵאוֹן[39]; וְאִם אֵינָהּ יוֹדַעַת לִשְׁמֹר**
6 **קִדּוּשֶׁיהָ - אֵינָהּ צְרִיכָה לְמָאֵן, אֶלָּא הוֹלֶכֶת לְבֵית**
7 **אִמָּהּ כְּאִלּוּ לֹא נִתְקַדְּשָׁה מֵעוֹלָם[40]. וּפְחוּתָה מִבַּת**
8 **שֵׁשׁ, אֲפִלּוּ יוֹדַעַת לִשְׁמֹר - אֵינָהּ צְרִיכָה מֵאוֹן.**
9 **וְיִתְרָה עַל בַּת עֶשֶׂר, אֲפִלּוּ סְכָלָה בְּיוֹתֵר[41] - צְרִיכָה**
10 **מֵאוֹן. וְכָל מִי שֶׁהִשִּׂיאוּהָ אֲחֶיהָ אוֹ אִמָּהּ אוֹ קְרוֹבֶיהָ**
11 **שֶׁלֹּא לְדַעְתָּהּ - אֵינָהּ צְרִיכָה לְמָאֵן[42].**

38) כסף קידושיה. 39) גיטין סה, א: "הפעוטות מקחן מקח, וכנגדן בקטנה מתקדשת למיאון", וכגירסת הרי"ף שם. וסתם פעוטות מגיל שש עד עשר, כל פעוט לפי חריפות שכלו, כמבואר בגיטין נט, א. 40) יבמות קז, ב. 41) לא שעושה מעשה שטות, אלא שאינה חריפה כלל - הואיל והיא יתירה על עשר, חזקה עליה, שהיא יודעת לשמור קידושיה (כסף-משנה בהל' אישות פ"ד ה"ז, והשווה דברי רבינו שם ולעיל פ"ב הי"ט). 42) יבמות, שם. וב'ירושלמי' (שם פי"ג, ה"ב) אמרו: איזו לדעתה? עושים לה חופה ומלבישים אותה מלבושים נאים ומזכירים לה גבר (שתינשא לבעל). - שלא לדעתה? עושים לה חופה ומלבישים אותה בגדים נאים ולא מזכירים לה גבר (לפי גירסת הרשב"א שם).

12 **ח. כֵּיצַד מְמָאֶנֶת? אוֹמֶרֶת בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים: אֵין**
13 **רְצוֹנִי בְּפְלוֹנִי בַּעְלִי, אוֹ: אֵין רְצוֹנִי בַּקִּדּוּשִׁין**
14 **שֶׁקִּדְּשׁוּנִי אִמִּי אוֹ אַחַי, וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ[43]. אֲפִלּוּ**
15 **הָיוּ אוֹרְחִין מְסֻבִּין בְּבֵית בַּעְלָהּ[44], וְהִיא עוֹמֶדֶת**
16 **וּמַשְׁקָה עֲלֵיהֶן, וְאָמְרָה: אֵינִי רוֹצָה בְּפְלוֹנִי בַּעְלִי -**
17 **הֲרֵי זֶה מֵאוֹן[45].**

43) יבמות, שם. 44) ואלה ישתקו ולא יודיעו כלל על דבר מיאונה משום כבוד הבעל הסועדים אצלו, וגם לא הלכה אליהם במיוחד על דבר מיאונה אלא בהזדמנות הגשת הכיבוד אמרה מה שאמרה, ואולי מתוך טורח ורוגז הביעה את מיאונה לבעלה המטריחה. 45) שם קח, א. וכתב בספר 'מעשה רוקח': טעם המיאון תיקנוהו לטובתה, הואיל וקטנה היא אין כח ביד חכמים להכריחה לישב תחת בעלה נגד רצונה, כמו שאמרו (פסחים קטז.) "חיוב לדרדקים"? ומפני שיש לחוש שמא תניח בית בעלה ותלך לבית אמה, ושוב תתפייס ותשוב לבעלה, ושוב תחזור לבית אמה והרי זה כצחוק וגיחוך, וגם יש לחוש, שמא תפקיר עצמה באותן העתים שהיא בורחת מבעלה, ולפיכך כשהיא ממאנת בפני שנים ואומרת: אין רצוני בבעלי זה, אז היא מרגשת בכבוד עצמה ולא תשוב עוד אליו, וזהו שאמרו: נתקדשה לאחר - "קידושיה הם הם מיאוניה", כיון שנתקדשה לאיש אחר, אין לחוש עוד שינהגו בה מנהג הפקר.

18 **ט. הַשְּׁנַיִם שֶׁמְּמָאֲנָת הַקְּטַנָּה בִּפְנֵיהֶן כּוֹתְבִין לָהּ:**
19 **בְּיוֹם פְּלוֹנִי מֵאֲנָה פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי בִּפְנֵינוּ בִּפְלוֹנִי**
20 **בַּעְלָהּ, וְחוֹתְמִין וְנוֹתְנִין לָהּ. וְזֶה הוּא גּוּפוֹ שֶׁל גֵּט**
21 **מֵאוֹן[46]. וְגֵט מֵאוֹן אֵינוֹ כְּגֵט הַגְּרוּשִׁין, שֶׁנְּתִינָתוֹ[47]**
22 **מְגָרָשָׁה[48]. וְאֵינוֹ צָרִיךְ כְּתִיבָה לִשְׁמָהּ, וְלֹא מְסִירָה[49],**
23 **וְלֹא דָבָר מִמִּשְׁפְּטֵי גֵּט הַגְּרוּשִׁין[50]. וְאֵין כּוֹתְבִין בּוֹ**
24 **טָפְסֵי[51] הַגֵּט, שֶׁמָּא יֵרָאֶה כְּגֵט גֵּרוּשִׁין[52], לְפִי שֶׁאֵינוֹ**
25 **אֶלָּא כְּמַעֲשֶׂה בֵּית דִּין[53].**

46) יבמות, שם. 47) של גט. 48) וכל עוד לא נתנו לה הבעל או שלוחו - אינה מגורשת, כמבואר לעיל פ"א ה"ג, הי"ב. ואילו גט מיאון - אין צורך בנתינתו, אלא מעת מיאונה בפניהם נעקרו קידושיה. וכל עיקרו של גט מיאון אינו אלא לראיה בידה שמיאנה. וכן שנינו (בבא-מציעא פ"א מ"ח) "מצא . . . מיאונין הרי זה יחזיר" ואין חוששים שמא לא נתנו לה, הרי שאין צורך בנתינתו (ביאור הגר"א לאהע"ז סי' קנה, יז). 49) כלומר, אינו צריך לא כתיבה לשם גט מיאון (כגט, לעיל פ"א ה"ג) ולא מסירה לידה לשם גט מיאון (כגט, לעיל שם ה"ט). 50) כגון דין תלוש, המבואר שם ה"ו. 51) נוסח. 52) יבמות קז, ב. קח, א. שמתוך זה יבואו לאסור קרובותיה כדין גרושתו, ובאמת אינו כגט גירושין והוא מותר בקרובותיה, כמבואר לקמן הט"ז (מגיד-משנה). 53) תעודה בידה לראיה שמיאנה.

26 **י. הַשְּׁנַיִם שֶׁמְּמָאֲנָת בִּפְנֵיהֶן צְרִיכִין שֶׁיְּהוּ מַכִּירִין**
27 **אוֹתָהּ[54] וְאֶת בַּעְלָהּ שֶׁמְּאֲנָה בּוֹ[55]. לְפִיכָךְ[56], כָּל מִי**
28 **שֶׁרָאָה אוֹתָהּ שֶׁמְּאֲנָה וְשָׁמַע מֵאוּנֶיהָ יֵשׁ לוֹ לִכְתֹּב גֵּט**
29 **מֵאוֹן לָהּ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַכִּירָהּ[57]. וּכְבָר נָהֲגוּ**
30 **יִשְׂרָאֵל לִכְתֹּב גֵּט מֵאוֹן בְּנִסָּח זֶה:**

54) שקטנה זו כך שמה, שאם לא יכירוה, יש חשש שמא יכתבו לקטנה זו שם של קטנה אחרת, ואם תמות הקטנה ההיא, יוציאו קרוביה גט מיאון זה כדי שלא יירשנה בעלה ויירשוה הם (יבמות קו. ובר"ן שם). 55) שזוהי אשתו של פלוני בעלה, שאם לא ידעו את בעלה, יש לחוש שמא יש קטנה אחרת ששמה כשם קטנה זו, ויכתבו בגט מיאון זה את שם בעלה של אותה קטנה. אבל אם מכירים את בעלה של זו שלפנינו, שוב אין לחוש שמא שם בעלה של קטנה אחרת כשם בעלה של זו, שכל-כך אין לנו לחשוש (מגיד-משנה). 56) הואיל ואין ממאנים אלא-אם-כן מכירים. 57) כי בוודאי לא הוזקקו השנים למיאונה טרם שהכירום (יבמות שם. והשווה לקמן פ"ד מהל' יבום הכ"ט).

גֵּט מֵאוֹן

31

32 **יא. בְּכָךְ בְּשַׁבָּת, כָּךְ וְכָךְ יוֹם לְחֹדֶשׁ פְּלוֹנִי, שְׁנַת כָּךְ**
33 **וְכָךְ לְמִנְיַן פְּלוֹנִי[58], מֵיאֲנָה פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי בִּפְנֵינוּ,**

וְאָמְרָה: שֶׁאִמִּי אוֹ אַחַי הִטְעוּנִי וְהִשְׁיאוּנִי אוֹ קִדְּשׁוּנִי וַאֲנִי קְטַנָּה לְפִלּוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי, וְהַשְׁתָּא גְּלִיתִי דַּעְתִּי דֶּלֶמֵיכוֹן[59] דְּלָא צָבֵינָא בֵּיהּ וְלָא קָאֵימְנָא עִמֵּיהּ[60]. וּבְדַקְנָא[61] פְּלוֹנִית דָּא וְאִתְבָּרַר לָנָא דַּעֲדַיִין קְטַנָּה הִיא[62]. וּכְתַבְנָא וַחֲתַמְנָא וִיהִיבְנָא לַהּ[63] לְזִכּוּת וְלִרְאָיָה בְּרוּרָה. פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי עֵד. פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי עֵד[64].

58) ליצירה או לשטרות, כמבואר לעיל פ"ד הי"ב. 59) לפניכם. 60) שאיני רוצה בו ולא אעמוד עמו. 61) ובדקנו (ע"י נשים, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות ה"כ). 62) ויכולה למאן. 63) וכתבנו וחתמנו ונתנו לה. 64) ראה נוסח המיאון ב'ירושלמי' סנהדרין פ"א ה"ב, ובתלמוד בבלי יבמות קז, ב. וב'אוצר הגאונים' יבמות חלק התשובות סי' תקלב-תקלד. ובשו"ע אהע"ז סי' קנה סכ"ב: "וממאנת אפילו בזמן הזה, וכן עשה מהר"ר יעקב פולק ז"ל מעשה בימיו ודלא כיש מחמירים שאמרו שאין בת ממאנת בזמן הזה כלל".

יב. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְנִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בְּעָלָהּ - נֶאֱסָרָה עַל הָרִאשׁוֹן[65]. וְאִם הֶחֱזִיר הָרִאשׁוֹן וּבְעָלָהּ - לוֹקֶה, וְכוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן[66] וְגוֹ'.

65) יבמות יא, ב. 66) ולמעלה מזה כתוב: "ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר", והיתה - לשון הויה, שהיא קידושין, שאפילו רק נתקדשה לאחר - אסורה לראשון (רש"י, שם). השווה פי"ט מהל' סנהדרין ה"ד, 'ספר המצוות' לא-תעשה קנד. אבל אם חזר הראשון וקידשה ועדיין לא בעלה - אינו לוקה, כמבואר בקידושין עח, א.

יג. זְנָתָה עִם אַחֵר כְּשֶׁהִיא גְרוּשָׁה - מֻתֶּרֶת לַחֲזֹר לְבַעְלָהּ[67]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהָלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר - הֲוָיָתָהּ לְאִישׁ אַחֵר, שֶׁהִיא הַקְּדוּשִׁין, הִיא שֶׁאוֹסֶרֶת אוֹתָהּ עַל בַּעְלָהּ לַחֲזֹר לוֹ.

67) סוטה יח, ב במשנה שם.

יד. וּבְכָלַל לַאו זֶה, שֶׁכָּל אִשָּׁה שֶׁזִּנְּתָה תַּחַת בַּעְלָהּ - נֶאֱסָרָה עָלָיו וְלוֹקֶה עָלֶיהָ[68]; שֶׁנֶּאֱמַר: אַחֲרֵי אֲשֶׁר הִטַּמְּאָה[69] - וַהֲרֵי נִטְמְאָה[70]. אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱנְסָה[71]. לְפִיכָךְ[72], כָּל אִשָּׁה שֶׁנֶּאֱסָרָה עַל בַּעְלָהּ עַל יְדֵי קִנּוּי וְסֹתֶרֶת[73], אִם בָּעַל אוֹתָהּ[74] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[75]. וְאִם עָבַר וְהֶחֱזִירָהּ אַחַר שֶׁגֵּרְשָׁהּ - יוֹצִיא בְּגֵט.

68) מן התורה, מלקות ארבעים. 69) נבעלה לאחרים, כלשון הכתוב (במדבר ה, יג) "ונסתרה והיא נטמאה". 70) ועל כרחנו פסוק זה עוסק גם באשה שזינתה תחת בעלה, שאילו במחזיר גרושתו - אפילו נתקדשה לשני ועדיין לא נטמאה - לוקה עליה, כמבואר לעיל. מעתה אמור, שלאו זה כולל גם אשה שנטמאת תחת בעלה, שהוא לוקה עליה אם יבוא עליה - אפילו לא גירשה כלל. 71) שהיא מותרת לו, כמבואר לעיל פכ"ד מהל' אישות הי"ט, אבל "אשת כהן שנאנסה, בעלה לוקה עליה משום טומאה, שנאמר לא יוכל בעלה . . . אחרי אשר הוטמאה. הכל בכלל, שאם נבעלו אסורין על בעליהן, פרט לך הכתוב באשת ישראל שנאנסה, שהיא מותרת . . . אבל אשת כהן באיסורה עומדת שהרי היא זונה" (לשון רבינו בפי"ח מהל' איסורי ביאה ה"ז). 72) הואיל ואילו נטמאה ודאי, הוא לוקה עליה מן התורה. 73) שהתרה בה בפני שנים אל תסתרי (=אל תתייחדי) עם איש פלוני, ונסתרה (=ונתייחדה) עמו בפני שנים (שראוים מבחוץ) ושהתה עמו כדי טומאה, שאסורה על בעלה עד שתשתה מי המרים ויבדק הדבר, כמבואר לקמן בפ"א מהל' סוטה, ה"ב. 74) הבעל שלה. 75) מדבריהם, שהרי אין זה ודאי שנטמאה, אלא ספק. ואע"פ שאסורה עליו מן התורה, כמבואר בסוטה כח, א. וגם עובר עליה בלאו, כמבואר שם (ז.) - אין לוקים על הספק, אלא מכת מרדות. מרדות - שמרד על דברי תורה, ומכים אותו לא במספר קבוע כי-אם לפי ראות עיני הדיין (נזיר פ"ד מ"ג, וברע"ב שם). וראה בפ"א מהל' איסורי ביאה הכ"ב.

טו. חֵרֵשׁ שֶׁגֵּרֵשׁ בְּרְמִיזָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרְנוּ[76], וְהָלְכָה וְנִתְקַדְּשָׁה לְחֵרֵשׁ אַחֵר, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְפִקֵּחַ[77] - אֲסוּרָה לַחֲזֹר לְבַעְלָהּ הַחֵרֵשׁ[78]. אֲבָל אִשְׁתּוֹ שֶׁל פִּקֵּחַ שֶׁגֵּרְשָׁהּ, וְהָלְכָה וְנִשֵּׂאת לְחֵרֵשׁ, וְנִתְגָּרְשָׁה - מֻתֶּרֶת לַחֲזֹר לְבַעְלָהּ הַפִּקֵּחַ[79].

76) לעיל פ"ב הי"ז, שאם נשא כשהוא חרש - מגרש ברמיזה. 77) שקידושיו קידושין גמורים מן התורה. 78) כי איך יוכל להחזירה אחרי שנתקדשה קידושין גמורים לפיקח, ואסור להחזיר גרושתו משנתקדשה, ואפילו כשנתקדשה לחרש אחר אסורה לראשון, כי כשתיקנו חכמים קידושין לחרש, לא ייפו את כוחו יותר מהפיקח; שהחרש יהא מותר להחזיר גרושתו משנתקדשה לחרש כיוצא בו. 79) שאין קידושי החרש או נישואיו יכולים להרע לקידושי הראשון הפיקח שקידושיו מן התורה, שהרי מן התורה אין נישואי החרש כלום, ולא תיקנו חכמים נישואין לחרש לקפח את קידושי הראשון, שהוא הפיקח ('ירושלמי' יבמות פי"ד ה"א ע"פ גירסת רבינו: "אשתו של פיקח שגירשה ונישאת לחרש, אין אני קורא עליה: לא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה" – מגיד-משנה).

טז. הַמְאֻשֶּׂרֶת (בָּאִישׁ) - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת מִמָּנּוּ[80], וְדִינָהּ עִם בַּעְלָהּ שֶׁמְּאֻשֶּׂרֶת בּוֹ כְּדִינָהּ עִם מִי שֶׁלֹּא קִדְּשָׁהּ מֵעוֹלָם[81]: הִיא מֻתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו, וְהוּא מֻתָּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וְלֹא פְּסָלָהּ מִן הַכְּהֻנָּה[82]. וְאִם נִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְגֵרְשָׁהּ הָאַחֵר אוֹ מֵת אוֹ מְאֻשָּׂה בּוֹ - מֻתֶּרֶת לַחֲזֹר לָרִאשׁוֹן[83]. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ גֵּרְשָׁהּ הָרִאשׁוֹן וְהֶחֱזִירָהּ, וּמֵאָנָה בּוֹ, וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר אַחַר שֶׁמְּאָנָה בּוֹ, וְגֵרְשָׁהּ הָאַחֵר - מֻתֶּרֶת לַחֲזֹר לָרִאשׁוֹן; שֶׁכָּל הַיּוֹצֵאת בְּמֵאוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁקִּדְּמוֹ גֵּט - הֲרֵי זוֹ כְּמִי שֶׁלֹּא נִתְגָּרְשָׁה מִמֶּנּוּ בְּגֵט מֵעוֹלָם, וּמֻתֶּרֶת לַחֲזֹר לוֹ. אֲבָל הַמְגָרֵשׁ אֶת הַקְּטַנָּה בְּגֵט, וְנִשֵּׂאת

80) מן התורה, מלקות ארבעים. 69) נבעלה לאחרים, כלשון הכתוב (במדבר ה, יג) "ונסתרה והיא נטמאה". 70) ועל כרחנו פסוק זה עוסק גם באשה שזינתה תחת בעלה, שאילו במחזיר גרושתו - אפילו נתקדשה לשני ועדיין לא נטמאה - לוקה עליה, כמבואר לעיל. מעתה אמור, שלאו זה כולל גם אשה שנטמאת תחת בעלה, שהוא לוקה עליה אם יבוא עליה - אפילו לא גירשה כלל.

לְאַחֵר, וּמֻאָנָה בּוֹ - אֲסוּרָה לַחֲזֹר לָרִאשׁוֹן, מִפְּנֵי שֶׁיָּצְאת מִמֶּנּוּ בְּגֵט, אַף עַל פִּי שֶׁיָּצְאת מִן הָאַחֲרוֹן בְּמֵאוּן[84]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם גֵּרְשָׁהּ הָאַחֲרוֹן אוֹ מֵת[85]. וְכֵן אֲסוּרָה לַאֲבִי הָרִאשׁוֹן וְלִבְנוֹ וְלְאָחִיו, כְּשְׁאָר הַגְּרוּשׁוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁיָּצְאת מִן הָאַחֲרוֹן בְּמֵאוּן[86].

80) שתיאסר לקרוביו והוא בקרובותיה, המבוארים בפ"ב מהל' איסורי ביאה ה"ז, ובביאורנו לעיל פ"ט מהל' אישות הט"ו. **81)** שהמיאון עוקר את הקידושין למפרע. **82)** יבמות קח, א. **83)** שם. שהמיאון שלאחר-כך גילה עליה שקטנה היא וביטל הגט הקודם. **84)** ואין מיאון חבירו מבטל גט שלו, כי חוששים אנו מתוך שהיא מכרת ברמיזותיו וקריצותיו של הראשון, ילך הלה וישדלה למאן בשני כדי שתחזור אליו, שהרי היא אוהבתו, שלא מיאנה בראשון אלא נתגרשה ויצאה ממנו שלא לדעתה. אבל מיאון שלו מבטל גט שלו, ואין חוששים שמא ישדלה ברמיזותיו כשתנשא לאחר וישבשנה, כדי שתחזור אליו, שהרי ניסה לפייסה בהיותה תחתיו ולא נתפייסה, שהרי מיאנה בו ויצאה ממנו (שם קח:). **85)** שלא מיאנה כלל ולא עקרה את גירושיה הראשונים, שבוודאי אסורה לחזור לראשון (שם). **86)** כאמור, שאין מיאון חבירו מבטל גט הראשון, ואפילו קרוביו שאינה מכרת ברמיזותיהם, נאסרה עליהם, גזירה משום בעלה (שם ורש"י).

יז. הַמְמָאֶנֶת בְּיָבָם[87] - אֲסוּרָה לְאָבִיו, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֵת כְּבַעֲלָתוֹ בְּעֵת שֶׁמֵּת בְּנוֹ[88]; אֲבָל לִשְׁאָר קְרוֹבִים - מֻתֶּרֶת. לְפִיכָךְ, אִם מֵאֲנָה בְּאֶחָד מִן הַיְבָמִין - מֻתֶּרֶת לְאֶחָיו[89].

87) כמבואר לעיל ה"ג. **88)** שהרי הועילו לה נישואי הבעל המת, ליפול לפני היבם להצריכה מיאון כדי שתוכל להנשא לאחרים, ומשום מראית עין אסורה לו (שם קז:). **89)** ואינה כגרושת האח, שכבר אמרנו מיאון עוקר את הקידושין למפרע (שם). ומכאן למד רבינו שמותרת גם לשאר קרובי המת. ולדעת הרמב"ן אסורה לשאר קרובים כשם שאסורה לאביו, ואינה מותרת אלא לאחיו משום מצות יבום, שאפילו עקרה זיקת יבום מאח אחד, עדיין מותרת לשאר אחיו משום מצות יבום. והכל מודים, שאם לא נשאר יבם אחר מיתת בעלה, אין לה במי למאן וממילא אסורה בקרוביו (מגיד-משנה).

יח. כָּל אִשָּׁה שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה אוֹ שֶׁנִּתְאַלְמְנָה - הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא וְלֹא תִּתָּאָרֵס[90] עַד שֶׁתַּמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם, חוּץ מִיּוֹם שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה אוֹ שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ בּוֹ[91] וְחוּץ מִיּוֹם שֶׁנִּתְאָרְסָה בּוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּוָּדַע אִם הִיא מְעֻבֶּרֶת אוֹ אֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת[92], לְהַבְחִין בֵּין זֶרַע רִאשׁוֹן שֶׁל שְׁנֵי[93].

90) לא תתקדש, כמבואר לעיל פ"א מהל' אישות ה"ב. **91)** יבמות מא, א. ומג, א. וכן ב'ירושלמי' שם, פ"ד הי"א: "תשעים יום שלמים". **92)** שזמן הכרת העובר - שלשה חדשים, זכר לדבר: "ויהי כמשלוש חדשים ויוגד ליהודה לאמר וגו' הנה הרה וגו'" (בראשית לח, כד), כמבואר ב'ירושלמי' שם. **93)** שלא תלד בן, ספק בן תשעה חדשים לבעל הראשון או בן שבעה לאחרון, והתורה אמרה (שם יז, ז) "להיות לך לאלקים ולזרעך אחריך" - להבחין בין זרע של ראשון לאחרון, שאין השכינה שורה אלא על הוודאים (יבמות מב. וברש"י) וראה בפ"כ מהל' איסורי ביאה הי"ח-יט.

יט. וּמִיּוֹם כְּתִיבַת הַגֵּט מוֹנִין לַמְגֹרֶשֶׁת. וַאֲפִלּוּ הָיָה עַל תְּנַאי[94], אוֹ שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְיָדָהּ אֶלָּא לְאַחַר כַּמָּה שָׁנִים[95] - מִיּוֹם הַכְּתִיבָה מוֹנִין[96], שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מִתְיַחֵד עִמָּהּ מִשֶּׁכָּתְבוֹ לָהּ[97].

94) ועדיין לא נתקיים התנאי. **95)** כגון ששלח גט לאשתו ונשתהה שליח בדרך. **96)** גיטין יח, א. **97)** ראה לעיל פ"ג ה"ה, ופ"ח ה"ב.

כ. וּגְזֵרַת חֲכָמִים הִיא, שֶׁאֲפִלּוּ אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד[98], וַאֲפִלּוּ נִתְגָּרְשָׁה אוֹ נִתְאַלְמְנָה מִן הָאֵרוּסִין - צְרִיכָה לְהַמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם. אֲפִלּוּ קְטַנָּה אוֹ זְקֵנָה אוֹ עֲקָרָה[99] אוֹ אֲילוֹנִית[100], וַאֲפִלּוּ בַּעְלָהּ בִּמְדִינַת הַיָּם אוֹ חוֹלֶה אוֹ חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין, וַאֲפִלּוּ בְּתוּלָה מִן הָאֵרוּסִין - צְרִיכוֹת לְהַמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם[101].

98) מחמת סם או חולי. **99)** "שנעקר רחמה וניטלה האם שלה" (לשון רש"י יבמות מב:). **100)** מפורש לעיל פ"ב מהל' אישות ה"ד-ו. **101)** גזרו שאינה ראויה לילד - מחמת הראויה לילד, שלא תחלוק בין אשה לאשה (יבמות שם).

כא. שְׁפִחָה שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה וְגִיּוֹרֶת שֶׁנִּתְגַּיְּרָה[102] - מַמְתִּינִין תִּשְׁעִים יוֹם. וַאֲפִלּוּ גֵּר וְאִשְׁתּוֹ שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ - מַפְרִישִׁין אוֹתָן תִּשְׁעִים יוֹם, כְּדֵי לְהַבְחִין בֵּין זֶרַע שֶׁנִּזְרַע בִּקְדֻשָּׁה לְזֶרַע שֶׁלֹּא נִזְרַע בִּקְדֻשָּׁה[103]. וְכֵן יְפַת תֹּאַר[104], אַף עַל פִּי שֶׁנִּתָּנָה לָהּ תּוֹרָה שְׁלֹשִׁים יוֹם לְתַקָּנַת עַצְמָהּ[105] - צְרִיכָה לְהַמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם לְתַקָּנַת הַוָּלָד. וְהַשְּׁלֹשִׁים[106] מִכְּלַל הַתִּשְׁעִים[107].

102) והיו השפחה והגיורת נשואות לבעליהן בעבדותן או בגיותן. אבל היו פנויות אינן צריכות להמתין, שהמזנה אינה צריכה להמתין, כמבואר בהלכה הבאה. **103)** לפני גירותם (יבמות מב. וראה שם לה.) וראה ב'תוספות' שם מב, א. ובשו"ע יו"ד סי' רסד ס"ט. **104)** שנלקחה בשביה בגיותה בצאת ישראל למלחמה על אויביו, כאמור בתורה (דברים כא, יא). **105)** לבכות את אביה ואמה עד שתקבל על עצמה להכנס תחת כנפי השכינה, כמבואר בפ"ח מהל' מלכים ה"ה. **106)** של בכיה. **107)** יבמות מח, ב. השווה הל' מלכים שם ה"ו. אבל על הביאה הראשונה שלפני נישואיה בשעת שבייתה, אין אנו חוששים משום הבחנה, שאותו בן אם יוולד לו מביאה ראשונה אינו נחשב זרעו כלל, כי בנך הנולד מן הגויה אינו בנך, כמבואר שם ה"ח (כסף-משנה שם).

כב. הַמְמָאֶנֶת אֵינָהּ צְרִיכָה לְהַמְתִּין[108]. לֹא גָּזְרוּ אֶלָּא

בְּגִרוּשָׁה. וְכֵן הַמְּזַנָּה[109] אֵינָהּ צְרִיכָה לְהַמְתִּין, מִפְּנֵי שֶׁמְּשַׁמֶּרֶת עַצְמָהּ שֶׁלֹּא תִּתְעַבֵּר[110]. וְכֵן אֲנוּסָה[111] וּמְפֻתָּה אֵינָן צְרִיכוֹת לְהַמְתִּין.

108) שהרי קטנה היא ואינה ראויה ללדת, ואין לגזור בה משום גדולה, שגדולה אינה ממאנת (יבמות לד: וברש"י). **109)** אפילו גדולה. **110)** "אשה מזנה מתהפכת [שיצא הזרע] - שלא תתעבר" (שם לה.). **111)** אף-על[פי שהאונס בא עליה לפתע פתאום - משתמרת היא שלא תתעבר, כמבואר בכתובות לז, א.

כג. מִי שֶׁנִּשָּׂאת בְּטָעוּת, וְנוֹדַע שֶׁהִיא אֲסוּרָה לְבַעְלָהּ[112], וְהוֹצִיאוּהָ בֵּית דִּין מִמַּחֲתָּיו, אִם הָיְתָה קְטַנָּה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד - אֵינָהּ צְרִיכָה לְהַמְתִּין[113]; שֶׁזֶּה[114] דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי הוּא[115], וְכָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי בְּרֹב לֹא גָּזְרוּ בּוֹ[116].

112) כגון שנים שקידשו שתי נשים, ובשעת כניסתן לחופה הוחלפו של זה בשל זה (יבמות לג:). **113)** שם. **114)** נישואי טעות בעבירה. **115)** יבמות לה, א. ודוקא קטנה, שאינה ראויה לילד, וכל איסורה אינו אלא מחמת גזירה משום גדולה, אבל גדולה שאסורה מן הדין - צריכה להמתין משום חשש ממזרות, שהרי סבורה כי זה בעלה ואינה מתהפכת. **116)** בבא-מציעא מו, ב. והשווה הל' יום-טוב פ"א ה"כ.

כד. הַמָּאָרֵס בְּתוֹךְ תִּשְׁעִים יוֹם - מְנַדִּין[117] אוֹתוֹ. אֵרַס וּבָרַח - אֵין מְנַדִּין אוֹתוֹ[118]. כָּנַס בְּתוֹךְ תִּשְׁעִים יוֹם - מַפְרִישִׁין אוֹתָן[119] עַד אַחַר זְמַן, וְיַעֲמֹד עִם אִשְׁתּוֹ.

117) מרחיקים אותו מתוך הקהל על שעבר על דברי חכמים, ולא יושבים בארבע אמותיו וכו', כמבואר בפ"ז מהל' תלמוד תורה ה"ד. **118)** יבמות לז, א. בריחתו מצילתו מן הנידוי, רמז לדבר: "גלות מכפרת עון", כמבואר בסנהדרין לז, ב (מגיד-משנה). **119)** ואינו מוציאה בגט, ולפיכך אפילו היה כהן - מחזירה לאחר זמן (וראה להלן בהכ"ח). ולדעת הראב"ד בין אירס בין כנס, מנדים אותו עד שיגרש בגט.

כה. וְכֵן גְּזְרוּ חֲכָמִים, שֶׁלֹּא יִשָּׂא אָדָם מְעֻבֶּרֶת חֲבֵרוֹ[120] וּמֵינֶקֶת חֲבֵרוֹ[121]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַזֶּרַע יָדוּעַ לְמִי הִיא מְעֻבֶּרֶת, שֶׁמָּא יַזִּיק הַוָּלָד בְּשָׁעַת תַּשְׁמִישׁ[122], שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עַל בֶּן חֲבֵרוֹ. וּמֵינִיקָה - שֶׁמָּא יִתְעַבֵּר[123] הֶחָלָב, וְהוּא אֵינוֹ מַקְפִּיד לְרַפֹּאת הֶחָלָב בַּדְּבָרִים הַמּוֹעִילִין לֶחָלָב כְּשֶׁיִּתְעַבֵּר[124].

120) שמת, או גירשה והיא מעוברת ממנו. **121)** שנתארמלה או נתגרשה, והיא מיניקה את בנה שילדה ממנו. **122)** בהיותה מעוברת (יבמות מב.). **123)** יזדהם ע"י שתתעבר ממנו, והחלב נעכר לאחר שלשת חדשי עיבור (כתובות ס:) או ע"י מאכלים רעים המעכרים החלב, כמבואר שם. **124)** או להאכיל את בן חבירו ביצים וחלב כשם שמקפיד על בנו כשחלב אמו נעכר, ומתוך שאשה בושה לבוא לבית-דין, היא נמנעת מלתבוע את יורשי בעלה הקודם, ונמצא בנה מת ברעב (יבמות מב:). ומינקת חבירו שנתגרשה ממנו אע"פ שאינה משועבדת להניק את בנו, ואם רצתה מחזירה לו את בנו והוא מטפל בו, כמבואר לעיל פכ"א מהל' אישות הט"ז - כל זה כשלא הניקה אותו עד שהכירה, אבל אם הכירה - אין מפרישים אותו מאמו, שמא יבוא לידי סכנה, כמבואר שם.

כו. כַּמָּה הוּא זְמַן הֲיָנִיקָה? אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ[125]. חוּץ מִיּוֹם שֶׁנּוֹלַד בּוֹ וּמִיּוֹם שֶׁנִּתְאָרְסָה בּוֹ.

125) כתובות, שם. והוא-הדין למעוברת חבירו שאינה מותרת להארס עד שיעברו כ"ד חדשי היניקה לאחר שתלד. ובשו"ע אהע"ז סי' יג, סי"א פסק: "בין שהיא אלמנה בין שהיא גרושה בין שהיא מזנה, ויש להקל במופקרת לזנות כדי שיהא בעלה משמרה".

כז. כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לִשָּׂא כָּךְ אָסוּר לְאָרֵס עַד אַחַר זְמַן זֶה. אֲפִלּוּ נָתְנָה בְּנָהּ לְמֵנִיקָה אוֹ שֶׁגִּמְלַתּוּ בְּתוֹךְ אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ - לֹא תִּנָּשֵׂא[126]. מֵת בְּנָהּ - מֻתֶּרֶת לְנָשֵׂא, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא תַּהֲרֶגְנּוּ[127].

126) שגמלתו מחמת שרוצה להנשא (כתובות שם, וברש"י). **127)** כדי להנשא, כי אינה חשודה על כך (שם).

כח. עָבַר וְנָשָׂא מְעֻבֶּרֶת אוֹ מֵנִיקָה בְּתוֹךְ זְמַן זֶה - יוֹצִיא בְּגֵט, וַאֲפִלּוּ הָיָה כֹּהֵן[128]. וְאִם הָיָה יִשְׂרָאֵל - יַחֲזִירֶנָּה אַחַר אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ שֶׁל מֵנִיקָה. נָשָׂא וּבָרַח, וּלְאַחַר זְמַן בָּא וְיָשַׁב עִם אִשְׁתּוֹ - אֵין בְּכָךְ כְּלוּם[129]. אֵרַס מְעֻבֶּרֶת אוֹ מֵנִיקָה - אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא[130]. וְלֹא לְכָנֵס[131] עַד אַחַר זְמַן הֲיָנִיקָה אוֹ עַד שֶׁיָּמוּת הַוָּלָד.

128) שלא יוכל להחזירה עולמית משום גרושה (יבמות לו: ולז.). אבל המארס בתוך תשעים יום האמור לעיל הל' כד, אינו חייב להוציא בגט אלא מפרישים אותם בלא גט, כי כאן החמירו משום סכנת הוולד, וגם משום שהזמן הוא ארוך קשה להם להשתמר, אבל למעלה הזמן קצר רק שלשה חדשים ויכולים להשתמר (מגיד-משנה). **129)** ומותרת לו, שהרי ברח, ובריחתו מצילתו, כמבואר לעיל הל' כד. **130)** שלא אמרו: "יוציא" אלא אם נשא, אבל אם קידש - לא הוזכר (יבמות, שם) שיוציא. וכן יש להוכיח ממה שאמרו (כתובות ס.) "מינקת שמת בעלה . . . לא תתארס ולא תינשא", ואם כשאירס צריך לגרש - למה לו לשנות: "ולא תינשא" הרי כבר גירשה, אלא ודאי שאינו חייב לגרשה, ולפיכך משמיעה הברייתא חידוש, אע"פ שאירס - לא ישא ('תוספות' יבמות שם, וכן בביאור הגר"א לאהע"ז סי' יג, יב). **131)** הלשון דחוק, ובכת"י התימנים: ולא יכנוס, וכן הנוסח בשו"ע אהע"ז סי' יג, סי"ב.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) כלל בו רבינו נאמנות האשה והבעל לומר שנתגרשו, הכחשות שתי כתי עדים בענין זה, ערעור הבעל על הגט,

נאמנות האשה לומר מת בעלה, ונאמנות עד אחד ועדים פסולים בענין זה, הכחשות בענין הנ"ל.

א. הָאִשָּׁה שֶׁבָּאָה וְאָמְרָה: אֵשֶׁת אִישׁ הָיִיתִי וּגְרוּשָׁה אֲנִי - נֶאֱמֶנֶת; שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר[2]. הֶחְזִקָה אֵשֶׁת אִישׁ, וּבָאָה וְאָמְרָה: גֵּרְשַׁנִי בַּעְלִי - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת[3] לְהַתִּיר עַצְמָהּ לַשּׁוּק[4], אֲבָל פָּסְלָה עַצְמָהּ לַכְּהֻנָּה לְעוֹלָם[5]. וְאִם מֵת בַּעְלָהּ - חוֹשְׁשִׁין לִדְבָרֶיהָ, וְחוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[6].

2) כתובות כב, א. ואפילו אמרה: גרושה אני, לאחר כדי דיבור, הרי היא נאמנת להתיר עצמה, שהרי אינה עוקרת דיבורה הראשון (אשת איש הייתי) אלא פוטרת את עצמה מצד אחר מצד הגירושין, ולא עוד אלא אפילו דיבורה הראשון משמעו כך: אשת איש הייתי, ועכשיו פנויה אני (מגיד-משנה). 3) הואיל ואין גיטה בידה, ואפילו אם נשאת - תצא, כמבואר שם כג, א. 4) להנשא לאחר. ובכת"י התימנים, תיבה זו אינה. 5) כי לדבריה גרושה היא וגרושה אסורה לכהן, "שעשתה עצמה (לכהן) כחתיכה של איסור", לקמן סוף ה"ג. 6) שמא גרושה היא, וגרושת אחיו אסורה לו, וכיוצא בזה ביבמות קיח, ב. והשווה פ"ג מהל' יבום הי"ד.

ב. הָיוּ לָהּ שְׁנֵי עֵדִים שֶׁהִיא גְּרוּשָׁה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם גֵּט - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא לְכַתְּחִלָּה[7]. הוֹצִיאָהּ גֵּט מִתַּחַת יָדָהּ וְאָמְרָה: גֵּרְשַׁנִי בַּעְלִי בָּזֶה - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת וְתִנָּשֵׂא בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְקֻיָּם[8], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[9].

7) ואפילו אומרים: עכשיו נתגרשה, והיא טוענת נאבד גיטי או נקרע הרי הם נאמנים (מגיד-משנה להלן ה"ו). וכן אמרו (כתובות פט.) "כשאין שם עידי גירושין", משמע מזה אילו היו לה עדים היא נוטלת כתובתה, ומכאן שהיא מותרת להנשא, כי כל שאינה יכולה להנשא - אינה גובה כתובתה (ביאור הגר"א לאהע"ז סי' קנב, יא). 8) שלא זיהו חתימת העדים. 9) לעיל פ"ז הכ"ד, ושם בביאורנו הבאנו הוכחות לדין זה. ולדעת הראב"ד אינה נאמנת עד שיקויים הגט.

ג. בָּא הַבַּעַל וְעֵרְעֵר: אִם אָמַר: לֹא נְתַתִּיו לָהּ, אֶלָּא נָפַל מִמֶּנִּי וּמָצְאָה אוֹתוֹ - אֵינוֹ נֶאֱמָן, שֶׁהֲרֵי הוֹדָה שֶׁכְּתָבוֹ לָהּ[10] וַהֲרֵי הוּא יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ; אֲבָל אִם אָמַר הַבַּעַל: עַל תְּנַאי הָיָה[11], פִּקָּדוֹן הָיָה, מֵעוֹלָם לֹא כְּתַבְתִּיו, מְזֻיָּף הוּא[12] - יִתְקַיֵּם בְּחוֹתָמָיו אוֹ בְּעֵדֵי מְסִירָה[13], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[14]. וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת לִהְיוֹת מֻתֶּרֶת לַאֲחֵרִים, אֲבָל פָּסְלָה נַפְשָׁהּ מִכְּהֻנָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[15]; שֶׁהֲרֵי פָּסְלָה עַצְמָהּ כַּחֲתִיכָה שֶׁל אִסּוּר[16].

10) וכן אמרו (בבא-מציעא כח.): "הוא אומר סימני הגט, והיא אומרת סימני הגט - ינתן לה", הרי שאפילו אין הגט בידה - אינו נאמן לומר: ממני נפל, שנמלכתי שלא ליתן, כל-שכן כשהגט בידה (ביאור הגר"א שם, סי' קנב, יד). 11) ולא נתקיים. 12) נראה שטענה אחת היא, ובכת"י התימנים: "לא כתבתי ומזוייף הוא". וכן הוא ב'טור' אהע"ז סי' קנב: "או שהוא מזוייף ולא כתבו מעולם". 13) ע"י העדים שבפניהם מסר גט זה לידה, נדע שלא היה על תנאי או פקדון, שהם יודעים כל הפרטים. 14) לעיל פ"ז ה"ב, ע"פ הש"ס גיטין ט, א. ועדי מסירה נאמנים, כמבואר שם טז, ב: "מה אילו יאמרו בפנינו גירשה, האם לא יאמנו", וראה בהל' י"ד שם. 15) לעיל ה"א. 16) לשון הש"ס בכתובות כב, א.

ד. בָּאָה הִיא וּבַעְלָהּ, הִיא אוֹמֶרֶת: גֵּרַשְׁתַּנִי וְאָבַד גִּטִּי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא גֵּרַשְׁתִּיךְ - אַף עַל פִּי שֶׁהַחֲזָקָה אִשְׁתּוֹ, הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת; חֲזָקָה אֵין אִשָּׁה מְעִזָּה פָּנֶיהָ בִּפְנֵי בַּעְלָהּ[17].

17) גיטין פט, ב. וראה למעלה פ"ד מהל' אישות הי"ג, ופט"ז הכ"ו.

ה. אָמַר הַבַּעַל: גֵּרַשְׁתִּי אֶת אִשְׁתִּי - אֵינוֹ נֶאֱמָן[18]. וְחוֹשְׁשִׁים לִדְבָרָיו, וְתִהְיֶה סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[19]. וַאֲפִלּוּ הוֹדָת לוֹ שֶׁגֵּרְשָׁהּ - אֵינוֹ נֶאֱמָן; שֶׁמָּא יִתְכַּוֵּן[20] לְקַלְקְלָהּ[21], אוֹ בְּגֵט[22] בָּטֵל גֵּרְשָׁהּ וְהִיא אֵינָהּ יוֹדַעַת[23], [אוֹ שֶׁמָּא תָּעֵז פָּנֶיהָ בּוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַאֲמִינָהּ, וְהִיא אֵינָהּ יוֹדַעַת][24] כִּכְבַד הָאִסּוּר שֶׁלָּהּ[25]. לְפִיכָךְ אוֹמְרִים לוֹ: אִם אֱמֶת הַדָּבָר - הֲרֵי אַתָּם קַיָּמִים, גָּרֵשׁ אוֹתָהּ עַתָּה בְּפָנֵינוּ.

18) להתירה להנשא (בבא-בתרא קלה.). 19) שאסורה לכהונה אם ימות, וכן אינה מתייבמת אלא חולצת, שמא גרושה היא (שם). 20) ה'טור' (אהע"ז סי' קנב) הביא: "מכוין". 21) להכשילה, שלאחר שתינשא תצא מזה ומזה. 22) אולי צריך להיות "ובגט". ובכת"י התימנים, תיבת "או" ליתא. 23) בזה יישב רבינו את הקושיא, למה לא תהא האשה עצמה נאמנת באמרה נתגרשתי (ראה למעלה ה"ד). 24) בדפוסי רומי וקושטא, אין כל הפיסקא הזאת המוקפת לפנינו בסוגריים מרובעים. 25) גם בזה יישב, למה לא תהא היא עצמה נאמנת, שכל נאמנותה היא מפני שאינה מעיזה פניה בפני בעלה, אבל כאן כשהבעל מסייעה - יכולה להעיז, וראה גיטין סד, ב.

ו. שְׁנַיִם אוֹמְרִים 'נִתְגָּרְשָׁה', וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים 'לֹא נִתְגָּרְשָׁה', אֲפִלּוּ הַבַּעַל עוֹמֵד וְהִיא אוֹמֶרֶת לוֹ 'גֵּרַשְׁתַּנִי' - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה, מִפְּנֵי שֶׁהָעֵדִים סוֹמְכִין אוֹתָהּ וְאִפְשָׁר שֶׁתָּעֵז פָּנֶיהָ. לְפִיכָךְ, אִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא[26] וְהַוָּלָד מַמְזֵר.

26) כתובות כב, ב. וגיטין שם.

ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁאָמְרוּ 'עַכְשָׁיו נִתְגָּרְשָׁה', שֶׁהֲרֵי אוֹמְרִין לָהּ: אִם אֱמֶת הַדָּבָר - הוֹצִיאִי גִּטֵּךְ[27]; אֲבָל אִם אָמְרוּ הָעֵדִים 'מִכַּמָּה יָמִים נִתְגָּרְשָׁה' - יֵשׁ לוֹמַר אָבַד הַגֵּט. וְהוֹאִיל וְהִיא אוֹמֶרֶת 'גֵּרוּשָׁה אֲנִי בְּוַדַּאי', וּשְׁנֵי עֵדִים מְעִידִין לָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהַשְּׁנַיִם מַכְחִישִׁין אוֹתָן, אִם נִשֵּׂאת לְאֶחָד מֵעֵדֶיהָ - לֹא

תֵּצֵא[28]; שֶׁהֲרֵי הִיא וּבַעְלָהּ יוֹדְעִין בְּוַדַּאי שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת, וַחֲזָקָה הִיא שֶׁאֵין מְקַלְקְלִין עַצְמָן. אֲבָל אִם נִשֵּׂאת לְאַחֵר, הוֹאִיל וְהַדָּבָר אֶצְלוֹ סָפֵק; וְכֵן אִם אָמְרָה 'אֵינִי יוֹדַעַת', אֲפִלּוּ נִשֵּׂאת לְאָחָד מֵעֵדֶיהָ - הֲרֵי זוֹ תֵּצֵא[29] וְהַוָּלָד סְפֵק מַמְזֵר.

27) ואילו לא היו עדים מכחישים כנגדם, היתה מגורשת אם טוענת נאבד הגט (מגיד-משנה, וראה למעלה הערה ו). 28) כתובות, שם. וראה להלן הכ"ג, ולמעלה פ"י הט"ז. 29) כתובות, שם.

ח. אָמְרוּ שְׁנַיִם 'רְאִינוּהָ שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה', וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים 'לֹא רְאִינוּהָ', אִם הָיוּ כֻּלָּם שָׁרוּיִם בְּחָצֵר אַחַת - הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא[30]; וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא וְהַוָּלָד כָּשֵׁר, שֶׁבְּנֵי אָדָם עֲשׂוּיִין לְגָרֵשׁ בְּצִנְעָה[31].

30) משום לזות שפתים, שיאמרו אילו נתגרשה היה קול לדבר (רש"י כג.). 31) שם כג, א. ואין טענת לא ראינוה - ראיה. וראה למעלה פ"ט מהל' אישות ה"ל.

ט. הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא הֶחְזִקָה אֵשֶׁת אִישׁ, וּבָא עֵד אֶחָד וְאָמַר: אֵשֶׁת אִישׁ הָיְתָה וְנִתְגָּרְשָׁה, וּבָא עֵד אֶחָד וְאָמַר: לֹא נִתְגָּרְשָׁה - הֲרֵי שְׁנֵיהֶן מְעִידִין שֶׁהִיא אֵשֶׁת אִישׁ, וְאֶחָד מֵעִיד שֶׁהִיא גְּרוּשָׁה, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד בְּמָקוֹם שְׁנַיִם. וּלְפִיכָךְ לֹא תִּנָּשֵׂא, וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא[32].

32) כתובות, שם. ולענין קידושין אינו כן, שהרי שניהם מעידים שפנויה היתה קודם שנתקדשה, וכמבואר למעלה פ"ט מהל' אישות הל"א.

י. אִשָּׁה וּשְׁנֵי אֲנָשִׁים שֶׁבָּאוּ מִמְּדִינָה אַחֶרֶת, זֶה אוֹמֵר: זוֹ אִשְׁתִּי וְזֶה עַבְדִּי, וְזֶה אוֹמֵר: זוֹ אִשְׁתִּי וְזֶה עַבְדִּי, וְהָאִשָּׁה אוֹמֶרֶת: שְׁנֵיהֶן עֲבָדַי - הֲרֵי הִיא מֻתֶּרֶת לַכֹּל. וְאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶן הֶחֱזִיקוּהָ בְּאֵשֶׁת אִישׁ, הוֹאִיל וְכָל אֶחָד מֵהֶן הֵעִיד לְעַצְמוֹ, אֵינָן נֶאֱמָנִין[33].

33) קידושין סה, ב.

יא. שְׁלִיחַ קַבָּלָה[34] שֶׁהוֹצִיא גֵּט מִתַּחַת יָדוֹ, וְהַבַּעַל אוֹמֵר: מְזֻיָּף הוּא - יִתְקַיֵּם בְּחוֹתָמָיו אוֹ בְּעֵדֵי מְסִירָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[35]. אָמַר הַבַּעַל: לְפִקָּדוֹן נְתָתִיו לוֹ[36], וְהַשָּׁלִיחַ אוֹמֵר: לְגֵרוּשִׁין נְתָנוֹ לִי - הַשָּׁלִיחַ נֶאֱמָן[37]. וְכֵן אִם הָיָה הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי הָאִשָּׁה, וְהִיא אוֹמֶרֶת: שָׁלִיחַ זֶה נְתָנוֹ לִי, וְהַשָּׁלִיחַ אוֹמֵר: כֵּן נְתָתִיו לָהּ וּלְגֵרוּשִׁין נְתָנוֹ לִי, וְהַבַּעַל אוֹמֵר: לֹא נְתָתִיו לוֹ אֶלָּא לְפִקָּדוֹן - הַשָּׁלִיחַ נֶאֱמָן וְהִיא מְגֹרֶשֶׁת[38].

34) שעשאתו האשה שליח לקבל גיטה מיד בעלה, ומשיגיע הגט לידו - תתגרש כאילו הגיע לידה, כמבואר לעיל פ"ו ה"א. 35) לעיל ה"ג, בדין אשה עצמה המוציאה גיטה מתחת ידה, והוא-הדין לשלוחה. 36) שיהא מוכן לגרש בו כשירצה, ולא בתורת שליח קבלה, שתהא קבלתו כקבלת האשה. 37) שהרי האמינו כשמסר הגט לידו (גיטין סד. כרב חסדא). ואפילו אם שלשתם בעיר אחת, אין אומרים אילו היה נותנו לגירושין היה נותנו ישר ליד האשה (שם וברש"י. וכן פסק הרי"ף בתשובותיו). 38) ואין אומרים שאין השליח נאמן אלא כשהגט בידו, אלא הואיל ויכולה להחזירו לידו - הריהו כאילו עדיין בידו ('בית שמואל' אהע"ז סי' קמא ס"ק פג).

יב. אָבַד הַגֵּט, אַף עַל פִּי שֶׁהַבַּעַל אוֹמֵר 'לְגֵרוּשִׁין נְתַתִּיו לַשָּׁלִיחַ' וְהַשָּׁלִיחַ אוֹמֵר 'נְתָתִיו לָהּ'[39] - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[40]; שֶׁהֲרֵי הֶחְזִקָה אֵשֶׁת אִישׁ, וְאֵין כָּאן אֶלָּא עֵד אֶחָד וּבַעַל. וַאֲפִלּוּ אָמְרָה הָאִשָּׁה: בְּפָנַי נָתַן לוֹ לְגֵרוּשִׁין וּנְתָנוֹ הַשָּׁלִיחַ לִי - הוֹאִיל וְהַבַּעַל וְהַשָּׁלִיחַ סוֹעֲדִין אוֹתָהּ, אֶפְשָׁר שֶׁתִּעֵז פָּנֶיהָ, וְשֶׁמָּא לֹא נִתְגָּרְשָׁה[41].

39) מלשון זה משמע, שבשליח הולכה ידובר כאן, ואינה מתגרשת אלא עד שיגיע הגט לידה, כמבואר לעיל פ"ו ה"ה, כי בשליח קבלה אין צורך שיאמר: נתתיו לה, שאפילו לא נתן לידה מתגרשת. 40) אולי שליח עשה שליחותו, ומתוך שספק הוא, הולכים בו להחמיר, וחולצת ואינה מתייבמת. וכן אם נתקדשה לאחר, צריכה גט משני (גיטין סד:). "שאין אומרים באיסורין: חזקה שליח עושה שליחותו להקל אלא להחמיר" (פ"ד מהל' תרומות ה"ו). 41) גיטין, שם.

יג. שְׁלִיחַ קַבָּלָה שֶׁקִּבֵּל גֵּט לְאִשָּׁה וּשְׁלָחוֹ לָהּ בְּפָנֵי שְׁנֵי עֵדִים[42], וְהִגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ וְנִטְלַתּוּ, וַהֲרֵי הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ, וְהִיא אֵינָהּ יוֹדַעַת אִם בַּעְלָהּ שְׁלָחוֹ[43] לָהּ אוֹ שְׁלִיחַ קַבָּלָה שֶׁלָּהּ אוֹ שְׁלוּחוֹ שֶׁל בַּעְלָהּ[44] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[45].

42) שראו הגט בידו כששלחו לה. 43) שלא רצה בשליחה לקבלה, ושלחו ביד שליח הולכה. 44) השליח הראשון של בעלה, עשה שליח שני להולכה. 45) לעיל הי"א, שהשליח נאמן לומר לגירושין נתנו לי, ואע"פ שאין השליח עומד בפנינו, אולם הואיל והעדים מעידים שראו הגט יוצא מתחת ידו, אין לנו צורך לידע כיצד בא לידו, וכמבואר בהלכה הבאה.

יד. בָּא בַּעַל וְעֵרְעֵר שֶׁלֹּא כְּתָבוֹ, אוֹ שֶׁהוּא גֵּט בָּטֵל[46] - יִתְקַיֵּם בְּחוֹתָמָיו[47], שֶׁהֲרֵי עֵדִים מְעִידִים שֶׁהַגֵּט שֶׁנָּתְנוּ לָהּ יָצָא מִתַּחַת יַד שְׁלוּחָהּ שֶׁיָּדוּ כְּיָדָהּ; וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא אֵינָהּ יוֹדַעַת[48], הֲרֵי הָעֵדִים יָדְעוּ[49]. וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[50].

46) שנכתב שלא לשמה, או כתבו הסופר שלא ברשות הבעל והרי זה גט בטל, כמבואר לעיל פ"ב ה"ה. 47) יאושר ע"י זיהוי חתימות העדים, ואז אין משגיחים בערעור הבעל, כמבואר לעיל פ"ז ה"ו. 48) והרי הוא טוען טענת ודאי שהוא מזויף - בכל זאת הגט כשר, כיון

שהעדים יודעים שהיה ביד שלוחה. 49) והרי זה כאילו השליח עומד בפנינו וטוען: לגירושין נתתו לי, שאילו לקחו לפקדון לא היה שולחו לה. 50) שהרי הבעל עומד ומערער שלא כתבו, וכמבואר לעיל הי"א, שאין שליח לקבלה עדיף מהאשה עצמה, שאם הוציאה גט ובעלה מערער שהוא מזויף - יתקיים בחותמיו, והשווה לעיל פ"ז הכ"ד.

1 **טו. מִי שֶׁהֶחֱזִקָה אֵשֶׁת אִישׁ, וְהָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ**
2 **לִמְדִינַת הַיָּם, וְשָׁלוֹם בֵּינוֹ לְבֵינָהּ וְשָׁלוֹם בָּעוֹלָם**[51],
3 **וּבָאָה וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי - נֶאֱמָנֶת, וְתִנָּשֵׂא אוֹ**
4 **תִּתְיַבֵּם**[52]. **חֲזָקָה שֶׁאֵינָהּ מְקַלְקֶלֶת עַצְמָהּ**[53] **- וְתֵאָסֵר**
5 **עַצְמָהּ עַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן וְעַל זֶה, וְתַפְסִיד כְּתֻבָּתָהּ**
6 **מִזֶּה וּמִזֶּה, וְלִהְיוֹת בָּנֶיהָ מַמְזֵרִין**[54] **- בְּדָבָר הֶעָשׂוּי**
7 **לְהִגָּלוֹת לַכֹּל, וְאִי אֶפְשָׁר לְהַכְחִישׁ וְלֹא לְטָעֹן טַעֲנָה;**
8 **שֶׁאִם הוּא חַי - סוֹפוֹ לָבוֹא, אוֹ יְוֻדַּע שֶׁהוּא חַי. וְכֵן**
9 **אִם בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד לָהּ שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ - תִּנָּשֵׂא עַל**
10 **פִּיו, שֶׁהַדָּבָר עָשׂוּי לְהִגָּלוֹת**[55]. **אֲפִלּוּ עֶבֶד אוֹ אִשָּׁה**
11 **אוֹ שְׁפָחָה**[56] **וְעֵד מִפִּי עֵד**[57] **- מִפִּי עֶבֶד, מִפִּי שְׁפָחָה,**
12 **מִפִּי קְרוֹבָיו - נֶאֱמָנִים לוֹמַר 'מֵת פְּלוֹנִי', וְתִנָּשֵׂא**
13 **אִשְׁתּוֹ**[58] **אוֹ תִּתְיַבֵּם עַל פִּיהֶם**[59].

51) אבל אם קטטה ביניהם או אם מלחמה בעולם - אינה נאמנת, כמבואר לקמן פי"ג ה"א-ב. 52) אם בעלה לא הניח בנים (יבמות קיד:). 53) שם קכ, א. 54) לעיל פ"י ה"ז. 55) יבמות קטו, א. 56) גויה שנמכרה לישראל וטבלוה לשם שפחה, שאינם כשרים להעיד עדות אחרת. 57) שלא ראה בעצמו את דבר העדות אלא שמעו מפי אחר, ואינו נאמן במקום אחר, כמבואר בפ"ח מהל' עדות ה"ה. 58) יבמות קכב, א. ראה להלן פי"ג הכ"ט. 59) שם צד, א: "עד אחד נאמן ביבמה". וכשם שעד אחד נאמן, כך כל אלו נאמנים כדין עדות מיתת הבעל (מגיד-משנה פ"ג מהל' יבום ה"ה).

14 **טז. וְהַכֹּל נֶאֱמָנִים לְהָעִיד לָהּ עֵדוּת זוֹ, חוּץ מֵחֲמֵשׁ**
15 **נָשִׁים, שֶׁחֻזְקָתָם שׁוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ, שֶׁאֵין מְעִידוֹת זוֹ**
16 **לְזוֹ בְּמִיתַת בַּעְלָהּ, שֶׁמָּא יִתְכַּוְּנוּ לְאַסְרָהּ עָלָיו וַעֲדַיִן**
17 **הוּא קַיָּם**[60]. **וְאֵלּוּ הֵן: חֲמוֹתָהּ**[61], **וּבַת חֲמוֹתָהּ,**
18 **וְצָרָתָהּ**[62], **וְיִבְמְתָהּ**[63], **וּבַת בַּעְלָהּ**[64]. **אֲפִלּוּ עַכּוּ"ם**
19 **הַמֵּסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ**[65] **- נֶאֱמָן, וּמַשְׁיִאין עַל פִּיו, כְּמוֹ**
20 **שֶׁיִּתְבָּאֵר**[66]. **וְאִם נִתְכַּוֵּן לְהָעִיד - אֵינוֹ נֶאֱמָן**[67].

60) יבמות קיז, א. ואם לאחר מות בעל זה שהוא קרובן, הלכה ונשאת לאיש אחר, נאמנות להעיד שמת בעלה האחרון, שאינן חשודות להעיד שקר אלא להפריד בינו ובינה בלבד (כסף-משנה). 61) שונאתה, שאומרת בלבה: זו תאכל כל יגיעי ועמלי, וכן בת חמותה אומרת: זו תירש כל עמל אבי ואמי ואני אדחה. 62) אשת תחרותה של בעלה, והן צוררות ואויבות זו את זו, וכן הכתוב אומר (שמואל-א א, ו) "וכעסתה צרתה", ומתכוונת לאוסרה על בעלה. 63) אשת אחי בעלה, ואפילו היא אחותה, חזקתה ששונאתה, כמבואר לעיל פ"ז ה"ג. וכן אמרו בירושלמי' יבמות פט"ו ה"ד: "יבמתו אפילו אחותה". 64) זו באה במקום אמי ואוכלת כל עמלה (רש"י יבמות קיז.). וראה להלן פ"ג מהל' יבום ה"ו. ובירושלמי' שם שנינו: "כשם שאינן נאמנות עליה, כך אינה נאמנת עליהן". וחכמינו המליצו על זה הפסוק: "כמים הפנים לפנים, כן לב האדם לאדם" (משלי כז, יט) אם הוא שונא את זה - גם הוא שונאו, ולפיכך כלה פסולה להעיד לחמותה ולבת חמותה ולבת בעלה (יבמות שם). 65) משוחח ומספר דבר מה שלא בכוונה תחילה. 66) לקמן פי"ג הי"א, מיבמות קכא, ב. 67) יבמות, שם.

21 **יז. וְכֵן הַפָּסוּל**[68] **בַּעֲבֵרָה מִן הַתּוֹרָה**[69]**: אִם בָּא לְהָעִיד**
22 **בְּאִשָּׁה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ - אֵינוֹ נֶאֱמָן**[70]**, וְאִם הָיָה מֻסִיחַ**
23 **לִפְנֵי תֻּמּוֹ - נֶאֱמָן. אֵין זֶה פָּחוּת מִן הָעַכּוּ"ם**[71]. **אֲבָל**
24 **פָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם**[72] **- נֶאֱמָן לְעֵדוּת אִשָּׁה**[73].

68) לעדות. 69) שעבר עבירה שחייבים עליה מלקות מן התורה, כגון שאכל נבילות או חילל יום-טוב, או שהלווה ברבית קצוצה אע"פ שאינו לוקה, כמבואר בפ"י מהל' עדות ה"ג-ד. 70) יבמות כה, ב שהוא חשוד לשקר (ט"ז אהע"ז סי' יז סק"ב). 71) רי"ף, יבמות פט"ז. 72) שעבר עבירה שחיובה מדברי חכמים בלבד, כגון שאכל בשר עוף בחלב או שחילל יום-טוב שני של גלויות, וכן העובר על גזל של דבריהם, כגון מפריחי יונים ומשחקים בקוביא שהם אבק גזל, כמבואר בהל' עדות שם ה"ד. 73) יבמות כה, ב. השווה לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ו, ולקמן הל' סוטה פ"א הט"ו.

25 **יח. בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ, וְהִתִּירוּהָ**
26 **לְהִנָּשֵׂא עַל פִּיו, וְאַחַר כָּךְ בָּא אַחֵר וְהִכְחִישׁ אֶת**
27 **הָרִאשׁוֹן וְאָמַר 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא מֵהֶתֵּרָהּ**
28 **וְתִנָּשֵׂא; שֶׁעֵד אֶחָד נֶאֱמָן בְּעֵדוּת אִשָּׁה כְּשְׁנֵי עֵדִים**
29 **בִּשְׁאָר עֵדֵיוֹת, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד בְּמָקוֹם שְׁנַיִם**[74].

74) שם קיז, ב. השווה פ"א מהל' סוטה הט"ז, והל' רוצח פ"ט הי"ג.

30 **יט. בָּאוּ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד, זֶה אוֹמֵר 'מֵת' וְזֶה אוֹמֵר**
31 **'לֹא מֵת', אִשָּׁה אוֹמֶרֶת 'מֵת' וְאִשָּׁה אוֹמֶרֶת 'לֹא מֵת'**
32 **- הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא, וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא**[75]**, מִפְּנֵי**
33 **שֶׁהִיא סָפֵק**[76]. **וְאִם נִשֵּׂאת לָעֵד שֶׁהֵעִיד לָהּ, וְהִיא**
34 **אוֹמֶרֶת 'בָּרֵי לִי שֶׁמֵּת'**[77] **- הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא**[78]. **בָּאוּ**
35 **שְׁנַיִם וְאָמְרוּ 'לֹא מֵת' - אַף עַל פִּי שֶׁנִּשֵּׂאת תֵּצֵא**[79].

75) שם קיז, ב – קיח, א. 76) והבא עליה, בספק כרת, כמבואר בכתובות כב, ב לענין שנים נגד שנים, והשווה לקמן הכ"ג. 77) ברור לי שמת. "אילו היה קיים, היה בא" (רש"י כתובות שם). אולם בר"ן שם מפרש: ברי לי, ש"ראיתיו מת". ויתכן, שזוהי גם כוונת רבינו (ביאור הגר"א אהע"ז סי' יז, לז). 78) בירושלמי' יבמות פט"ו ה"ד, השוו דין זה לדין של "שנים ושנים" המבואר לקמן הכ"ג, שכשם שב"שנים ושנים", לא תצא אם נישאת לאחד מעדיה, כך באחד נגד אחד (מגיד-משנה), וכן בתוספתא יבמות פי"ד, ה"א. 79) יבמות קיז, ב.

כ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[80] בְּשֶׁהָיָה הָעֵד אֶחָד שֶׁנִּשְׁאֵת עַל פִּיו כְּמוֹ הַשְּׁנַיִם שֶׁבָּאוּ וְהִכְחִישׁוּ אוֹתוֹ, כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁאֵת עַל פִּי אִישׁ וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ 'לֹא מֵת', אוֹ שֶׁנִּשְׁאֵת עַל פִּי אִשָּׁה אוֹ עַל פִּי עַצְמָהּ וּבָאוּ שְׁתֵּי נָשִׁים אוֹ שְׁנֵי פְּסוּלִין שֶׁל דִּבְרֵיהֶן וְאָמְרוּ 'לֹא מֵת'; אֲבָל עַד כָּשֵׁר אוֹמֵר 'מֵת' וְנָשִׁים רַבּוֹת אוֹמְרוֹת 'לֹא מֵת', אוֹ פְּסוּלִין[81] אוֹמְרִים 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זֶה כְּמֻחֶצָּה עַל מֻחֶצָּה[82], וְאִם נִשָּׁאת לְאֶחָד מֵעֵדֶיהָ[83] וְהִיא אוֹמֶרֶת 'רַבַּאי מֵת' - הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא.

80) שאפילו אם נשאת - תצא. **81)** ובכת"י התימנים: "או פסולין של דבריהם", וראה למעלה הי"ז. **82)** ובדפוסים ראשונים: "כמחצה למחצה", וכן בכת"י התימנים. ואם באו בבת אחת לא תינשא, ואם נשאת תצא, אבל אם באו הנשים אחרי שהתירוה לינשא על-פי עד אחד הכשר, הרי זו לא תצא מהיתרה הראשון ותינשא, שהראשון נחשב כשנים, והמכחישים נחשבים רק כאחד, וכמבואר לעיל הי"ח, וכן דעת רש"י (יבמות קיז:) וכן ב'שולחן ערוך' אהע"ז סי' יז, לז. **83)** לעד שהעיד לה שמת, וכמבואר לעיל הי"ט, וראה 'בית שמואל' לאהע"ז שם.

כא. אִשָּׁה אוֹמֶרֶת 'מֵת' אוֹ הִיא שֶׁאָמְרָה 'מֵת בַּעְלִי', וְאַחַר כָּךְ בָּא עֵד כָּשֵׁר וְאָמַר 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא, וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא[84].

84) כיון שהורע כח הנשים לגבי עד אחד, שכולן לגבי עד אחד הן כמחצה למחצה, כמבואר בהלכה הקודמת, הורע גם כח אשה אחת לגבי עד אחד, אפילו כשהיא העידה תחילה והתירוה להנשא על פיה (מגיד-משנה ע"פ יבמות קיז:). ונראה, שאם שתים העידו שמת והתירוה, ואח"כ בא עד אחד כשר ואמר לא מת - הרי זו לא תצא מהיתרה הראשון, שהן שקולות כמותו, והן התירוה תחילה, נמצא שהן כשנים, ואין דבריו של אחד במקום שנים. וכמבואר לעיל הי"ח, ולפיכך לא ציין רבינו אלא: "אשה (אחת) אומרת מת" וכו' (מגיד-משנה).

כב. אִשָּׁה אוֹמֶרֶת 'לֹא מֵת' וּשְׁתֵּי נָשִׁים אוֹמְרוֹת 'מֵת' - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא. וְכֵן אִם אָמְרוּ עֶשֶׂר נָשִׁים 'לֹא מֵת' וְאַחַת עֶשְׂרֵה אוֹמְרוֹת 'מֵת' - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא. שֶׁאֵין אוֹמְרִים שְׁנַיִם כְּמֵאָה אֶלָּא בְּעֵדִים כְּשֵׁרִים[85], אֲבָל בִּפְסוּלִין - הַלֵּךְ אַחַר הָרֹב, בֵּין לְהָקֵל[86] בֵּין לְהַחְמִיר[87].

85) ואז לא תינשא, ואם נשאת תצא, כמבואר בהלכה הבאה, כי ב"עדות כשרה, שנים כמאה ומאה כשנים" (שבועות מב.). **86)** בענין שלפנינו. **87)** כדין המוזכר בהל' כ' (יבמות קיז:).

כג. שְׁנֵי עֵדִים אוֹמְרִים 'מֵת' וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא, וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סָפֵק. וְאִם נִשֵּׂאת לְאֶחָד מֵעֵדֶיהָ, וְהִיא אוֹמֶרֶת 'בָּרֵי לִי שֶׁמֵּת'[88] - הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא[89].

88) "אין לבי נוקפי, שאילו היה קיים היה בא" (כתובות כב: וברש"י). **89)** השוה לעיל ה"ז.

כד. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים, וּבָאָה אַחַת מֵהֶן וְאָמְרָה 'מֵת בַּעְלִי - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא עַל פִּי עַצְמָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[90]; וְצָרָתָהּ אֲסוּרָה, שֶׁאֵין צָרָה מְעִידָה לַחֲבֶרְתָּהּ[91]. וַאֲפִלּוּ נִשֵּׂאת זוֹ תִּחְלָּה[92] - אֵין אוֹמְרִין: אִלּוּ לֹא מֵת בַּעְלָהּ לֹא הָיְתָה אוֹסֶרֶת עַצְמָהּ עָלָיו[93]; שֶׁמָּא מִשְּׁנֵאָתָהּ בְּצָרָתָהּ רוֹצָה הִיא שֶׁיֵּאָסְרוּ שְׁתֵּיהֶן עָלָיו. זֹאת אוֹמֶרֶת 'מֵת בַּעְלִי', וְצָרָתָהּ מַכְחֶשֶׁת אוֹתָהּ וְאוֹמֶרֶת 'לֹא מֵת' - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא; כְּשֵׁם שֶׁאֵינָהּ מְעִידָה לָהּ לְהַתִּירָהּ, כָּךְ אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהָעִיד לָהּ לְאָסְרָהּ[94]. זֹאת אוֹמֶרֶת 'מֵת' וְצָרָתָהּ אוֹמֶרֶת 'נֶהֱרַג' - הוֹאִיל וּשְׁתֵּיהֶן אוֹמְרוֹת שֶׁאֵינוֹ קַיָּם, הֲרֵי אֵלּוּ יִבָּגְמוּ[95].

90) לעיל הט"ז. **91)** לעיל הט"ז. **92)** אחרי שהעידה על מות בעלה, הלכה ונשאת לאחר. **93)** ומקיימת בעצמה: "תמות נפשי עם פלשתים" (יבמות קב). וכן אמרו ב'ירושלמי' שם פט"ו ה"ד: "חשודה היא לקלקל עצמה, כדי לקלקל חברתה". **94)** יבמות קיז, ב. **95)** שם, א. ודין "עד אומר מת, ועד אומר נהרג" מבואר בשו"ע אהע"ז סי' יז, ס"ט.

יום שני כ"ט שבט ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁלִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) ביאר בו רבינו המשך דין נאמנות האשה לומר מת בעלה ופרטי דיני העדאת העדים בענין זה, וטעם למה התירו אשת איש בעדות קלושה.

א. הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ: גֵּרַשְׁתַּנִי בִּפְנֵי פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, וּבָאוּ אוֹתָן הָעֵדִים וְהִכְחִישׁוּהָ, וְאַחַר כָּךְ הָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ, וְשָׁלוֹם בָּעוֹלָם[2], וּבָאָה וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת; שֶׁזּוֹ הֶחְזְקָה שַׁקְרָנִית, וְרוֹצָה לְהָשְׁמֵט מִמַּחַת בַּעְלָהּ. בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד לָהּ שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ - לֹא תִּנָּשֵׂא, שֶׁמָּא הִיא שָׁכְרָה אוֹתוֹ[3]; וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לָהּ עֵד.

2) כלומר, אף על פי ששלום בעולם, וכל שכן כשמלחמה בעולם, שאינה נאמנת. **3)** הואיל והוחזקה שקרנית והוברר הדבר שהיא שונאתו, יש לחוש שהיא ממשיכה להישמט ממנו בתחבולות שקר אפילו עד כדי שכירת עד שקר.

ב. וְכֵן אִם הָיְתָה מִלְחָמָה בָּעוֹלָם, וּבָאָה וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי בַּמִּלְחָמָה - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת, וַאֲפִלּוּ עַל פִּי שֶׁהָיָה שָׁלוֹם בֵּינוֹ לְבֵינָהּ; (שֶׁמָּא) תִּסְמֹךְ דַּעְתָּהּ עַל דְּבָרִים שֶׁרֵּבָּן לְמִיתָה וְתֹאמַר 'מֵת'. כְּגוֹן שֶׁנֶּהֶרְגוּ הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים שֶׁהָיָה בַּעְלָהּ בְּאֶמְצָעָן, שֶׁהֲרֵי הִיא אוֹמֶרֶת: מֵאַחַר שֶׁנֶּהֶרְגוּ אֵלּוּ וְאֵלּוּ, נֶהֱרַג הוּא בִּכְלָלָן.

1 לְפִיכָךְ אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת, וַאֲפִלּוּ אָמְרָה ׳מֵת בַּמִּלְחָמָה
2 וּקְבַרְתִּיו׳[4]. אֲבָל אִם אָמְרָה ׳מֵת עַל מִטָּתוֹ׳[5] - נֶאֱמֶנֶת[6].

4) אף על פי שאינה מוחזקת שקרנית, הואיל והיא מדברת מתוך אומדן ודמיון מוטעה, או מחמת בהלה קברה אחר וסוברת שזה בעלה. 5) שלא במלחמה, אלא על מטתו בביתו. 6) "והוא הדין אם אומרת שמת או נהרג רחוק מן המלחמה ... אפילו הלך שם סמוך למערכה לקנות שלל, נאמנת".

3 ג. לֹא הֶחֱזִקָה מִלְחָמָה בָּעוֹלָם[7], וּבָאָה וְאָמְרָה:
4 מִלְחָמָה הָיְתָה בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי וּמֵת בַּמִּלְחָמָה - לֹא
5 תִּנָּשֵׂא לְכַתְּחִלָּה, וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא.

7) כלומר, לא ידוע על מלחמה בעולם.

6 ד. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי תַּחַת הַמַּפֹּלֶת[8] -
7 אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת. וְכֵן אִם הָיָה שְׁלוּחַ[9] נָחָשִׁים וְעַקְרָבִים,
8 וְאָמְרָה: נְשָׁכוֹ נָחָשׁ אוֹ עַקְרָב וָמֵת - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת,
9 שֶׁמָּא תִּסְמֹךְ דַּעְתָּהּ עַל רֹב אֲנָשִׁים שֶׁמֵּתוּ כָּךְ
10 בִּנְשִׁיכָתָהּ[10].

8) נפל הבית עליו, או שבאה רוח סערה והפילה כל בתי העיר, שמפולת הרי היא כמלחמה ואומרת כן על פי הדמיון. 9) כלומר, שנשלחו עליהם מן השמים. 10) וברור הדבר שאם אמרה מת על מטתו בביתו נאמנת בכל האופנים האלו, כמו שנאמנת בדין מלחמה.

11 ה. אָמְרָה: עִשְּׁנוּ עָלֵינוּ בַּיִת[11] אוֹ מְעָרָה, הוּא מֵת
12 וַאֲנִי נִצַּלְתִּי - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת; כְּשֵׁם שֶׁנַּעֲשָׂה לָהּ נֵס כָּךְ
13 נַעֲשָׂה לוֹ. הָיְתָה שְׁנַת רָעָבוֹן וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי -
14 אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת[12]; מֵת וּקְבַרְתִּיו - נֶאֱמֶנֶת[13].

11) הציתוהו באש ונתמלא עשן. 12) כי אפילו לא מת אומרת שמת, מתוך דמיונה וסמיכות דעתה, שבלי מזון לא יוכל לחיות ואף על פי שעזבתו חי. 13) כי ברעבון אינה בהולה כל כך לברוח, כי אין שם פחד חרב ואימת מוות, ובוודאי נתעסקה בו לקברו, אבל במלחמה אינה נאמנת לומר: מת וקברתיו, כי בהולה היא לברוח מפחד המלחמה, ואיך נתעסקה בו לקבור, ובוודאי היא מדמה והוזה הזייה בלבד.

15 ו. אָמְרָה: נָפְלוּ עָלֵינוּ עַכּוּ"ם אוֹ לִסְטִים, הוּא נֶהֱרַג
16 וַאֲנִי נִצַּלְתִּי - נֶאֱמֶנֶת; שֶׁאֵין דַּרְכָּן לַהֲרֹג אֶת הַנָּשִׁים[14]
17 כְּדֵי שֶׁנֹּאמַר: כְּשֵׁם שֶׁנִּצְלָה הִיא כָּךְ נִצַּל הוּא.

14) "אשה כלי זיינה עליה", אין הם הורגים אותה, שאינה בעלת מלחמה ומריבה כאיש, ומרחמים עליה. ובירושלמי אמרו: יכולה אשה להטמין את עצמה ולומר נכרייה אני ואין האיש יכול להטמין עצמו ולומר נכרי הוא".

18 ז. הָיָה דֶּבֶר בָּעוֹלָם וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי - נֶאֱמֶנֶת.
19 שֶׁדֶּבֶר פָּשׁוּט בְּכָל אָדָם, שֶׁבִּשְׁנַת הַדֶּבֶר זֶה חַי וְזֶה
20 מֵת, וְאֶפְשָׁר שֶׁמֵּתוּ בַּדֶּבֶר נְעָרִים חֲזָקִים וְיִנָּצְלוּ
21 הַזְּקֵנִים הַחוֹלִים, וּלְפִי זֶה אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא
22 סָמְכָה דַּעְתָּהּ עַל רֹב הַמֵּתִים.

23 ח. כְּבָר אָמְרוּ, שֶׁעַד מִפִּי עֵד כָּשֵׁר לְעֵדוּת אִשָּׁה.
24 בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁשָּׁמַע מִפִּי בֶּן דַּעַת שֶׁמֵּת
25 פְּלוֹנִי, כְּגוֹן עֶבֶד אוֹ שִׁפְחָה[15]; אֲבָל אִם שָׁמַע מִפִּי
26 שׁוֹטֶה אוֹ מִפִּי קָטָן - אֵינוֹ מֵעִיד, וְאֵין סוֹמְכִין עַל
27 דִּבְרֵיהֶם.

15) והם בני דעת.

28 ט. שָׁמַע מִן הַתִּינוֹקוֹת שֶׁהֵן אוֹמְרִין: עַכְשָׁיו בָּאנוּ
29 מֵהֶסְפֵּד פְּלוֹנִי, כָּךְ וְכָךְ סַפְדָנִין הָיוּ שָׁם, וּפְלוֹנִי
30 הֶחָכָם, וּפְלוֹנִי עָלָה אַחַר מִטָּתוֹ, כָּךְ וְכָךְ עָשׂוּ
31 בְּמִטָּתוֹ - הֲרֵי זֶה מֵעִיד מִפִּיהֶן עַל פִּי הַדְּבָרִים
32 הָאֵלּוּ[16] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וּמַשִּׁיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ.

16) שאין כאן עדות סתם, שאינם נאמנים עליה, אלא סיפור דברים מעסקי מיתתו שרק עכשיו ראו אותם.

33 י. יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר: הָרַגְתִּי אֶת פְּלוֹנִי - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא
34 עַל פִּיו; שֶׁאֵין אָדָם מֵשִׂים עַצְמוֹ רָשָׁע[17], וַהֲרֵי הֵעִיד
35 שֶׁמֵּת[18].

17) להאמין לו שהוא בעצמו הרגו, שהרי קרוב הוא לעצמו וקרוב פסול לעדות, כי אילו היה נאמן לעצמו הרי נעשה רשע (שרצח את הנפש) וממילא אינו נאמן לעדות אשה, שהתורה אמרה: אל תשת ידך עם רשע להיות עד". 18) ו"פלגינן דיבוריה", כלומר "מחלקים דיבורו" ומפרשים, שהיה עם הרוצחים והוא לא הרגו, נמצא נאמן הוא להשיאה ואינו נאמן על עצמו שהוא הרגו.

36 יא. כְּבָר אָמְרוּ, שֶׁהָעַכּוּ"ם שֶׁהֶסִיחַ לִפִּי תֻמּוֹ -
37 מַשִּׁיאִין עַל פִּיו. כֵּיצַד? הָיָה עַכּוּ"ם מֵסִיחַ וְאָמַר:
38 אוֹי לִפְלוֹנִי שֶׁמֵּת, כַּמָּה הָיָה נָאֶה וְכַמָּה טוֹבָה עָשָׂה
39 עִמִּי; אוֹ שֶׁהָיָה מֵסִיחַ וְאוֹמֵר: כְּשֶׁהָיִיתִי בָּא בַּדֶּרֶךְ
40 נָפַל פְּלוֹנִי שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ עִמָּנוּ וָמֵת, וּתְמַהֲנִי לְדָבָר
41 זֶה כֵּיצַד מֵת פִּתְאֹם; וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים הָאֵלּוּ שֶׁהֵן
42 מַרְאִין שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ לְהָעִיד - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן[19].

19) אבל אם נתכוון להעיד אינו נאמן וכל שכן אם נתכוון להתירה להינשא - שאינו נאמן.

43 יב. יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׁמַע מֵעַכּוּ"ם הַמֵּסִיחַ לִפִּי תֻמּוֹ -
44 מֵעִיד שֶׁשָּׁמַע מִמֶּנּוּ, וְתִנָּשֵׂא עַל פִּיו. בַּמֶּה דְּבָרִים
45 אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא הָיְתָה שָׁם אֲמַתְלָא[20]; אֲבָל אִם הָיְתָה
46 שָׁם אֲמַתְלָא בְּשִׂיחַת הָעַכּוּ"ם שֶׁמָּא לֹא יִתְכַּוֵּן אֶלָּא
47 לְדָבָר אַחֵר, כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְאֶחָד: עֲשֵׂה לִי כָּךְ וְכָךְ,
48 שֶׁלֹּא אֶהֱרֹג אוֹתְךָ כְּדַרְכִּי שֶׁהָרַגְתִּי פְּלוֹנִי - אֵין זֶה
49 מֵסִיחַ לִפִּי תֻמּוֹ[21], שֶׁכַּוָּנָתוֹ לְהַטִּיל אֵימָה עַל זֶה.

20) תואנה, הנמקה למראית עין. 21) להאמינו על הריגת אותו פלוני ולהשיא אשתו.

יג. וְכֵן אִם שָׁמַע מֵעַרְכָּאוֹת[22] שֶׁל עַכּוּ"ם שֶׁאָמְרוּ: הָרַגְנוּ פְּלוֹנִי - אֵינָם נֶאֱמָנִין, שֶׁהֵן מַחֲזִיקִין יְדֵי עַצְמָן בְּכָזָב כְּדֵי לְהַטִּיל אֵימָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ.

22) בתי משפט.

יד. עַכּוּ"ם שֶׁהִסִּיחַ לִפְנֵי תֹּמּוֹ תְּחִלָּה, אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁאֲלוּ אוֹתוֹ אַחַר כָּךְ וּבְדָקוּהוּ עַד שֶׁיִּפָּרֵשׁ כָּל הַמְּאֹרָע - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן, וּמַשִּׁיאִין עַל פִּיו.

טו. כְּבָר הוֹדַעְנוּ, שֶׁהָעֵד שֶׁאָמַר 'שָׁמַעְתִּי שֶׁמֵּת פְּלוֹנִי', אֲפִלּוּ שָׁמַע מֵאִשָּׁה שֶׁשָּׁמְעָה מֵעֶבֶד - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר לְעֵדוּת אִשָּׁה, וּמַשִּׁיאִין עַל פִּיו[23]. אֲבָל אִם אָמַר הָעֵד אוֹ הָאִשָּׁה אוֹ הָעֶבֶד: מֵת פְּלוֹנִי וַאֲנִי רְאִיתִיו שֶׁמֵּת - שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ: הֵיאַךְ רָאִיתָ וּבַמֶּה יָדַעְתָּ שֶׁמֵּת? אִם הֵעִיד בִּדְבָר בָּרוּר - נֶאֱמָן, וְאִם הֵעִיד בִּדְבָרִים שֶׁרַבָּן לְמִיתָה[24] - אֵין מַשִּׁיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ; שֶׁאֵין מְעִידִין עַל הָאָדָם שֶׁמֵּת אֶלָּא כְּשֶׁרָאוּהוּ שֶׁמֵּת וַדַּאי וְאֵין בּוֹ סָפֵק.

23) ואף על פי שאין אנו יודעים כיצד ידע האומר הראשון שזה מת, הואיל ואי אפשר לנו לבודקו - שהרי אינו בפנינו - אנו סומכים שבוודאי ראהו מת ממש ומשיאים את אשתו.
24) ומיעוטם לחיים, וייתכן שגם זה נמלט והוא חי.

טז. כֵּיצַד? רָאוּהוּ שֶׁנָּפַל לַיָּם, אֲפִלּוּ טָבַע בַּיָּם הַגָּדוֹל - אֵין מְעִידִין עָלָיו שֶׁמֵּת, שֶׁמָּא יָצָא בְּמָקוֹם אַחֵר. וְאִם נָפַל לְמַיִם מְקֻבָּצִים, כְּגוֹן בּוֹר אוֹ מְעָרָה, שֶׁעוֹמֵד וְרוֹאֶה כָּל סְבִיבָיו[25], וְשָׁהָה כְּדֵי שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ[26] וְלֹא עָלָה - מְעִידִין עָלָיו שֶׁמֵּת, וּמַשִּׁיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ. וְכֵן אִם הִשְׁלִיכוּהוּ בַּיָּם, וְהִשְׁלִיכוּ מְצוּדָה[27] אַחֲרָיו וְהֶעֱלוּ מִמֶּנּוּ אֵבֶר[28] שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּנָּטֵל מִן הַחַי וְיִחְיֶה - הֲרֵי זֶה מְעִידִין עָלָיו שֶׁמֵּת, וּמַשִּׁיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ[29].

25) "מים שיש להם סוף - אשתו מותרת ושאין להם סוף אשתו אסורה". 26) והוא כשלוש שעות. 27) רשת.
28) והכירו על ידי סימן מובהק שאבר זה של המושלך הוא.
29) וכתבו הרמב"ן והרשב"א שאינה מותרת אלא לאחר שנים עשר חודש.

יז. רָאוּהוּ שֶׁנָּפַל לְגֹב[30] אֲרָיוֹת וּנְמֵרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵין מְעִידִין עָלָיו, אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֹאכְלוּהוּ. נָפַל לַחֲפִירַת נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים[31], אוֹ לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ, אוֹ לְתוֹךְ יוֹרָה רוֹתַחַת מְלֵאָה יַיִן אוֹ שֶׁמֶן[32], אוֹ שֶׁשָּׁחֲטוּ בּוֹ שְׁנֵי סִימָנִין[33] אוֹ רֻבָּן, אֲפִלּוּ עָמַד וּבָרַח - מְעִידִין עָלָיו שֶׁמֵּת, שֶׁוַּדַּאי סוֹפוֹ לָמוּת. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מִדְּבָרִים שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּחְיֶה, אֶלָּא יָמוּת מִיָּד בִּזְמַן קָרוֹב - הֲרֵי אֵלּוּ מְעִידִין עָלָיו.

30) מאורת חיות. 31) על ידי שדוחקם בנפילתו כשעומד עליהם מזיקים אותו. 32) והוא הדין ליורה של מים רותחים, העומדת על האש. 33) הקנה והוושט.

יח. רָאוּהוּ צָלוּב[34] וְהָעוֹף אוֹכֵל בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁדִּקְּרוּהוּ אוֹ יָרוּ בּוֹ חִצִּים - אֵינוֹ מֵעִיד עָלָיו שֶׁמֵּת. וְאִם רָאוּ הָעוֹף אוֹכֵל בְּמָקוֹם שֶׁהַנֶּפֶשׁ יוֹצְאָה בִּנְטִילָתוֹ, כְּגוֹן מֹחוֹ אוֹ לִבּוֹ אוֹ בְּנֵי מֵעָיו - הֲרֵי זֶה מֵעִיד עָלָיו שֶׁמֵּת.

34) תלוי.

יט. עֵד אֶחָד אוֹמֵר: רְאִיתִיו שֶׁמֵּת בַּמִּלְחָמָה אוֹ בְּמַפֹּלֶת, אוֹ שֶׁטָּבַע בַּיָּם הַגָּדוֹל וָמֵת[35], וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁרַבָּן לְמִיתָה: אִם אָמַר 'קְבַרְתִּיו' - נֶאֱמָן, וְתִנָּשֵׂא עַל פִּיו[36]; וְאִם לֹא אָמַר 'קְבַרְתִּיו' - לֹא תִנָּשֵׂא, וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא.

35) ששהה שם כדי שתצא נפשו ולא עלה. 36) ואף על פי שאשה אינה נאמנת לומר מת בעלי במלחמה וקברתיו, יש לחלק ביניהם, כי האשה מתוך צער גופה וחשקה להינשא עלולה לשקר ולומר קברתיו, או שקברה אדם אחר וסוברת שזהו בעלה, ואומרת בדומה, אבל עד המעיד למה יעיד שקר, ואין דמיונו מטעהו כל כך.

כ. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁהֵעִיד לָהּ עֵד אֶחָד שֶׁטָּבַע בַּעֲלָהּ בַּיָּם אוֹ בְּמַיִם שֶׁאֵין לָהֶם סוֹף וְלֹא עָלָה[37], וְאָבַד זִכְרוֹ וְנִשְׁתַּכַּח שְׁמוֹ - הֲרֵי זוֹ לֹא תִנָּשֵׂא עַל עֵדוּת זוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[38]; וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא. וַאֲפִלּוּ הָיָה הָעַכּוּ"ם שֶׁהִסִּיחַ לִפְנֵי תֹּמּוֹ וְאָמַר 'טָבַע פְּלוֹנִי בַּיָּם', וְנִשֵּׂאת עַל פִּיו - הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא. וְחָכָם שֶׁהוֹרָה לְהַשִּׂיאָהּ לְכַתְּחִלָּה - מְנַדִּין אוֹתוֹ[39].

37) ששהה עליו שיעור כדי שתצא נפשו. 38) ואפילו אם שניים מעידים כך הרי זו לא תינשא, הואיל ואינם מעידים אלא על הטביעה ולא על המיתה. 39) ואם הודה שטעה - אף על פי שכבר נישאת על פיו אין מנדין אותו.

כא. מְצָאוּהוּ הָרוּג אוֹ מֵת: אִם פַּדַּחְתּוֹ[40] וְחָטְמוֹ וּפַרְצוּף פָּנָיו קַיָּמִין, וְהִכִּירוּהוּ בָּהֶן שֶׁהוּא פְּלוֹנִי - מְעִידִין עָלָיו[41]; וְאִם נִטַּל אֶחָד מֵאֵלּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהֶם סִימָנִין בְּגוּפוֹ וּבִכְלָיו[42], וַאֲפִלּוּ שׁוּמָא[43] - אֵין מְעִידִין עָלָיו, שֶׁמָּא אַחֵר הוּא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[44]? בְּשֶׁרָאוּהוּ בְּתוֹךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים אַחַר הֲרִיגָתוֹ אוֹ אַחַר מִיתָתוֹ; אֲבָל אַחַר שְׁלֹשָׁה - אֵין מְעִידִין עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁפַּרְצוּף פָּנָיו מִשְׁתַּנֶּה.

40) מצחו. 41) שכן כתוב: "הכרת פניהם ענתה בם", הרי שאין עדות בשאר הגוף אלא בהכרת פנים. 42) בגדיו.
43) יבלת, שהיא סימן מובהק במקצת. 44) שמעידים על פרצוף פניו וחוטמו.

כב. טָבַע בַּיָּם וְהִשְׁלִיכוּ הַיָּם לַיַּבָּשָׁה אֲפִלּוּ אַחַר כַּמָּה יָמִים[45], אִם הִכִּירוּ פָּנָיו וְחָטְמוֹ - מְעִידִין עָלָיו,

שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּנֶּה בַּמַּיִם אֶלָּא לְאַחַר זְמַן מְרֻבֶּה[46]. וְאִם שָׁהָה בַּיַּבָּשָׁה אַחַר שֶׁהִשְׁלַךְ מִן הַיָּם שְׁתִּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת וְנִתְפַּח[47] - אֵין מְעִידִין עָלָיו, שֶׁחֲרֵי נִשְׁתַּנָּה. כְּשֶׁמִּסְתַּכְּלִין בְּצוּרָתוֹ כְּדֵי לְהַכִּירוֹ לְהָעִיד עָלָיו[48] - בּוֹדְקִין אוֹתוֹ וְרוֹאִין אוֹתוֹ אֲפִלּוּ בַּלַּיְלָה לְאוֹר הַנֵּר אוֹ לְאוֹר הַלְּבָנָה.

45) לטביעתו. 46) שהמים צומתים צורת הפנים ואין מניחים אותם לנפוח ולהשתנות. 47) נפחו פניו. 48) כשמת או נהרג.

כג. רָאוּ אֶחָד עוֹמֵד מֵרָחוֹק, וְאָמַר[49] שֶׁהוּא פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי, אוֹ פְּלוֹנִי מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי, וַהֲרֵי נִשְׁכּוֹ נָחָשׁ וַהֲרֵי הוּא מֵת, וְהָלְכוּ וּמְצָאוּהוּ שֶׁנִּשְׁתַּנָּה וְלֹא הִכִּירוּהוּ - הֲרֵי אֵלּוּ מַשִּׁיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ[50].

49) על עצמו הוא אומר. 50) שאפשר שנשכו בפנים ונתפח שנשתנה צורתו.

כד. בָּא אֶחָד וְאָמַר: אָמְרוּ לִי בֵּית דִּין אוֹ אֲנָשִׁים: כְּשֶׁהָלַךְ לִמָּקוֹם פְּלוֹנִי, אֱמֹר לָהֶם שֶׁמֵּת יִצְחָק בֶּן מִיכָאֵל; וּבָא הַשָּׁלִיחַ וְאָמַר לָנוּ, וְהַשָּׁלִיחַ אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִי הוּא זֶה, הוֹאִיל וְאָנוּ יוֹדְעִים פְּלוֹנִי הַיָּדוּעַ בְּשֵׁם זֶה - הֲרֵי אִשְׁתּוֹ מֻתֶּרֶת, וְאֵין אוֹמְרִין שֶׁמָּא יִצְחָק בֶּן מִיכָאֵל אַחֵר הוּא שֶׁמֵּת[51].

51) הואיל ולא הוחזקו באותו מקום שניים בשם זה, ואפילו הוחזקו, אם אחד מהם חי - משיאים את אשתו של השני. אבל אם הוחזקו ואין ידוע בכל אחד מהם אם הוא חי או מת, לא תינשא אשתו של אחד מהם עד שיתברר מי הוא המת.

כה. יָצָא עַכּוּ"ם וְיִשְׂרָאֵל מֵעִמָּנוּ לְמָקוֹם אַחֵר, וּבָא הָעַכּוּ"ם וְהִסִּיחַ לְפִי תֻּמּוֹ וְאָמַר: אִישׁ שֶׁיָּצָא עִמִּי מִכָּאן מֵת - מַשִּׁיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הָעַכּוּ"ם יוֹדֵעַ אוֹתוֹ הָאִישׁ. וְהוּא, שֶׁיֹּאמַר 'קִבְּרָתִיו'[52].

52) הואיל ואינו מכירו וגם לא נקב בשמו אינו נאמן עד שיאמר "קברתיו", כי חוששים שמא הוא אומר על פי אומדן וסמיכות דעתו בלבד, אבל כשמכירו ובקי בשמו, כל שאמר מת נאמן ואפילו כשלא יאמר "קברתיו".

כו. וְכֵן אִם יָצְאוּ עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם כְּאֶחָד מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְהֵן אֲסוּרִין בְּקוֹלָן אוֹ נוֹשְׂאִים גְּמַלִּים[53] וְכַיּוֹצֵא בְּדָבָרִים אֵלּוּ, וְהִסִּיחַ הָעַכּוּ"ם לְפִי תֻּמּוֹ וְאָמַר, שֶׁעֲשָׂרָה אֲנָשִׁים שֶׁהָלְכוּ מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי לְמָקוֹם פְּלוֹנִי וְהֵם נוֹשְׂאִים כָּךְ וְכָךְ מֵתוּ כֻּלָּם[54] וּקְבַרְנוּם[55] - מַשִּׁיאִין אֶת נְשׁוֹתֵיהֶן[56].

53) כלומר: אסורים בקולר שהם שלשלאות של ברזל, או שאסורים בחבלים כבדים, שמושכים בהם גמלים. 54) הרי שלושה סימנים: מניין האנשים, וסימון יציאתם ממקום פלוני למקום פלוני (וידענו בהם שכך הוא) וגם סימן הקולר שבצווארים, שאם לא כן, יש לחוש שמא אלה או מקצת מהם הלכו ונפרדו בדרך, ואחרים באו במקומם. 55) הואיל ואין הגוי מכיר את האנשים צריך הוא לומר: "קברנום". 56) "מעשה בשישים בני אדם שהיו מהלכים לכרכום ביתר (כשבאה ביתר במצור) ובא גוי ואמר חבל על שישים בני אדם שהיו מהלכים בדרך ביתר, שמתו וקברתים והשיאו את נשותיהם".

כז. יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר: מֵת אִישׁ יְהוּדִי עִמָּנוּ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, כָּךְ וָכָךְ צוּרָתוֹ וְכָךְ הָיוּ סִימָנָיו - אֵין אוֹמְרִים בְּאֹמֶד הַדַּעַת פְּלוֹנִי הוּא, עַד שֶׁיָּעִיד הָעֵד שֶׁהוּא פְּלוֹנִי וְיַזְכִּיר שְׁמוֹ וְשֵׁם עִירוֹ. אֲבָל אִם אָמַר: אֶחָד יָצָא עִמָּנוּ מֵעִיר פְּלוֹנִית וָמֵת[57] - מְחַפְּשִׂין בְּאוֹתָהּ הָעִיר, אִם לֹא יָצָא מִשָּׁם אֶלָּא הוּא - תִּנָּשֵׂא אִשְׁתּוֹ[58].

57) ולא הזכיר שמו כלל. 58) "והוא הדין בגוי מסיח לפי תומו".

כח. מָצְאוּ כָּתוּב בִּשְׁטָר[59]: מֵת אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי אוֹ נֶהֱרַג פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי, וְנוֹדַע שֶׁזֶּה כְּתַב יְשׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה תִּנָּשֵׂא אִשְׁתּוֹ[60]. וְכֵן מִי שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק, וּבָדְקוּ אוֹתוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁבּוֹדְקִין לְגִטִּין וְנִמְצָאת דַּעְתּוֹ מְכֻוֶּנֶת, וְכָתַב שֶׁמֵּת פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי - סוֹמְכִין עַל כְּתִיבָתוֹ וְתִנָּשֵׂא. וְאֵין בּוֹדְקִין עֵדֵי אִשָּׁה בִּדְרִישָׁה[61] וַחֲקִירָה[62]. שֶׁלֹּא אָמְרוּ חֲכָמִים בַּדָּבָר לְהַחְמִיר אֶלָּא לְהָקֵל[63], מִשּׁוּם הַתֶּרַת עֲגוּנָה.

59) שהיה כתוב וחתום, אבל בלא חתימה אין הכתב מועיל. 60) אף על פי שאין עדות מתקבלת מן הכתב, שהתורה אמרה "על פי שניים עדים" - "מפיהם ולא מפי כתבם" - בעדות אשה הקילו, כשם שהתירו בעד מפי עד. וכל זה כשכתבו ישראל, אבל כתבו גוי - לא תינשא, שלא הוכשר גוי אלא במסיח לפי תומו. 61) בדיקות העדים לראות אם דבריהם מכוונים, שמדקדקים עליהם שתיים ושלוש פעמים לראות אם אין סתירות בדבריהם. 62) כיוון הזמן והמקום, באיזה יום ובאיזו שעה וכו'. 63) "וכל המחמיר ודורש וחוקר בדברים אלו לא יפה הוא עושה ואין דעת חכמים נוחה הימנו". אבל במקום שיש לחוש לערמה צריך לדרוש ולחקור.

כט. אַל יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ שֶׁהִתִּירוּ חֲכָמִים הָעֲרָוָה הַחֲמוּרָה[64] בְּעִדּוּת אִשָּׁה[65] אוֹ עֶבֶד אוֹ שִׁפְחָה אוֹ עַכּוּ"ם הַמֻּסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ, וְעַד מִפִּי עֵד, וּמִפִּי הַכְּתָב, וּבְלֹא דְרִישָׁה וַחֲקִירָה כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרְנוּ, שֶׁלֹּא הִקְפִּידָה תּוֹרָה עַל הָעֲדָת שְׁנֵי עֵדִים וּשְׁאָר מִשְׁפְּטֵי הָעֵדוּת[66] אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁאֵין אַתָּה יָכוֹל לַעֲמֹד עַל בֵּרְיוֹ[67] אֶלָּא מִפִּי הָעֵדִים וּבְעֵדוּתָן, כְּגוֹן שֶׁהֵעִידוּ שֶׁזֶּה הָרַג אֶת זֶה[68] אוֹ הִלְוָה אֶת זֶה; אֲבָל דָּבָר שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲמֹד עַל בֵּרְיוֹ שֶׁלֹּא מִפִּי הָעֵד הַזֶּה, וְאֵין הָעֵד יָכוֹל לְהִשָּׁמֵט אִם אֵין הַדָּבָר אֱמֶת, כְּגוֹן זֶה שֶׁהֵעִיד שֶׁמֵּת פְּלוֹנִי[69] - לֹא הִקְפִּידָה תּוֹרָה עָלָיו, שֶׁדָּבָר רָחוֹק הוּא שֶׁיָּעִיד בּוֹ הָעֵד בְּשֶׁקֶר[70]. לְפִיכָךְ הֵקֵלּוּ חֲכָמִים בְּדָבָר זֶה

וְהֶאֱמִינוּ בּוֹ עֵד אֶחָד, מִפִּי שִׁפְחָה וּמִן הַכְּתָב וּבִלְּאֹ דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשָּׁאֵרְנָה בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל עֲגוּנוֹת[71].

64) איסור ערווה שהוא חמור ועונשו מיתת בית דין. 65) שאשה נאמנת בעדות זו. 66) כגון דרישה וחקירה. 67) =בירורו. 68) שלולא העדאתם לא היינו יודעים אף פעם אם זהו הרוצח. 69) שאם יבוא חי לפנינו - יתגלה שקרו. 70) כאמרם ז"ל: "דבר העשוי להיגלות אין אנשים משקרים בו". 71) שלא תאמר מה ראו חכמים על ככה להקל בדבר, בעוד שבהרבה מקומות החמירו בדבר שהוחזק בו איסור לא להאמין עד אחד אפילו בדבר העשוי להיגלות, כגון חתיכת חלב מונחת לפנינו ובא עד אחד ואמר זה שומן ולא חלב - אינו נאמן, לפיכך מנמק רבנו, שמשום התרת עגונה ראו חכמים להקל בזה.

סְלִיקוּ הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין

הִלְכוֹת יִבּוּם וַחֲלִיצָה

יֵשׁ בְּכֻלָּן שֶׁלֹּשׁ מִצְוֹת. שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּמִצְוָה אַחַת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לְיַבֵּם. ב) לַחֲלֹץ[1]. ג) שֶׁלֹּא תִּנָּשֵׂא יְבָמָה לְאִישׁ זָר עַד שֶׁתְּסִיר רְשׁוּת הַיָּבָם מֵעָלֶיהָ. וְהָאִשָּׁה שֶׁהִיא רְאוּיָה לְיִבּוּם נִקְרֵאת זְקוּקָה לְיִבּוּם, וּרְשׁוּת הַיָּבָם נִקְרֵאת זִקָּה[2].

וּבְאֵיזוֹ מִצְוֹת אֵלּוּ בִּכְּרָקִים אֵלּוּ:

1) "לייבם - לחלוץ", שמצות ייבום קודמת למצות חליצה, כדלהלן ה"ב. 2) לשון קשר, ככתוב (איוב לו, ח) "ואם אסורים בזיקים" (רמ"א לאהע"ז סי' קנז, ס"א), שכן כל יבמה קשורה ואגודה לרשות היבם עד שייבמה או שתחלוץ, כמבואר בסמוך.

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[3]

3) כלל בו רבינו מצות יבום ושהיא קודמת למצות חליצה, איזה זרע פוטר ואיזה אח זוקק, יש לאח המת כמה נשים, מתו לו כמה אחים ונפלו נשותיהם לפניו, כנס יבמתו וגרשה מותר להחזירה, יבומה של קטן ושל קטנה וחליצתם, חדשי הבחנה, יבומה וחליצתה של מעוברת.

א. מִצְוֹת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה שֶׁיְּיַבֵּם[4] אָדָם אֵשֶׁת אָחִיו מֵאָבִיו[5], בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִן הָאֵרוּסִין[6], אִם מֵת בְּלֹא זֶרַע; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבֵן אֵין לוֹ, יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ. וּמִן הַתּוֹרָה אֵינוֹ צָרִיךְ לְקַדֵּשׁ יְבִמְתּוֹ[7], שֶׁזּוֹ אִשְׁתּוֹ הִיא שֶׁהִקְנוּ אוֹתָהּ לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם[8], אֶלָּא יָבוֹא עָלֶיהָ[9] וּכְתֻבָּתָהּ עַל נִכְסֵי בַּעְלָהּ שֶׁמֵּת[10].

4) מלשון הכתוב (דברים כה, ה) "יבמה יבוא עליה, ולקחה לו לאשה ויבמה". 5) יבמות יז, ב. 6) שם יג, ב. 7) בכסף או בשטר. 8) במיתת בעלה הוזקקה ממילא לאחיו (יבמות לט.). 9) מתייחד עמה בפני שני עדים ובועלה כמו בכל קידושי ביאה ('שלטי הגיבורים' בהגהותיו לרי"ף יבמות סוף פי"ג). כאמור, כל זה אינו אלא מן התורה, אבל מדרבנן לא יבוא היבם על יבמתו עד שיקדשנה תחילה בכסף או בשטר, כמבואר להלן פ"ב, ה"א. 10) יבמות לט, א. שהואיל והקנו לו אשה מן השמים, אינו בדין שהיבם ישעבד נכסיו לכתובתה ולא יוכל למכרם בכל עת שירצה, אלא שעבוד כתובתה על נכסי בעלה הראשון ואין היבם יכול למכרם בין קודם יבום בין אחר יבום, אבל אם אין לה כתובה מהראשון, יכתוב לה יבמה כתובה מאה זוז, וכל נכסיו אחראים לכתובתה, כמבואר למעלה פכ"ב מהל' אישות הי"ד.

ב. לֹא רָצָה לְיַבֵּם[11] אוֹ שֶׁלֹּא רָצְתָה הִיא[12] - הֲרֵי זֶה חוֹלֵץ[13] לָהּ[14], וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְאַחֵר[15]. וּמִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לַחֲלֹץ אִם לֹא רָצָה לְיַבֵּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְחָלְצָה נַעֲלוֹ וְגוֹ'. וּמִצְוַת יְבוּם קוֹדֶמֶת[16] לְמִצְוַת חֲלִיצָה.

11) שנאמר (דברים כה, ז, ט): "ואם לא יחפוץ האיש לקחת את יבמתו - ונגשה יבמתו - וחלצה נעלו". 12) שאמרה מאוס הוא עלי (להלן פ"ב ה"י – מגיד-משנה), או שהיה מוכה שחין (שם הי"ד – 'מעשה רוקח'). 13) היא חולצת את נעלו מעל רגלו, אלא מתוך שהיבם מסייע בחליצה, שצריך שיתכוין לחלוץ (להלן פ"ד ה"ח), לפיכך שונה בכל מקום 'חולץ'. ואמנם חרש שאינו בר כוונה, נאמר בו (יבמות קד:) "החרש שנחלץ" (פירוש המשנה לרבינו שם, וב'נמוקי יוסף' שם). 14) בעל כרחו, כמבואר לקמן פ"ב, ה"י. 15) שפקעה מעליה זיקת היבם. 16) יבמות לט, ב. כדעת רבנן ולא כאבא שאול. ואף אם אינו מתכוין לשם מצוה, אלא לשם נוי או לשם ממון, אין זה כפוגע באיסור ערוה (איסור אשת אח) "לפי שמאחר שנסתלק ממנה איסור הערוה כשמת אחיו בלא בנים, הרי הוא מותר ואפילו נתכוין שלא לשם מצוה, ולפיכך יהיה הדין, שמצות יבום קודמת למצות חליצה בכל זמן" (רבינו בפירושו למשנה, בכורות פ"א, מ"ז). וראה למעלה פ"י מהל' גירושין הט"ז ובהערה צד. ולפי שמצות יבום קודמת למצות חליצה, אם לא רצתה היבמה להתייבם, דינה כדין מורדת, להלן פ"ב ה"י, אבל אנו פוסקים להלכה שמצות חליצה קודמת למצות יבום, "ואם שניהם רוצים ביבום, אין מניחים אותם לייבם אלא-אם-כן ניכר וידוע שמכוונים לשם מצוה" (אהע"ז סי' קפה ס"א).

ג. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה 'וּבֵן אֵין לוֹ' - אֶחָד הַבֵּן וְאֶחָד הַבַּת[17], אוֹ זֶרַע הַבֵּן[18] אוֹ זֶרַע הַבַּת, הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ זֶרַע מִכָּל מָקוֹם[19], וּבֵין מֵאִשָּׁה זוֹ בֵּין מֵאַחֶרֶת - הֲרֵי זֶה פּוֹטֵר אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם. אֲפִלּוּ הָיָה לוֹ זֶרַע מַמְזֵר[20] אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - הֲרֵי זֶה פּוֹטֵר אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם[21].

17) בבא-בתרא קט, א. ומפרש הרשב"ם: שנאמר (דברים כה, ה) "ובן אין לו" - עיין עליו, כלומר, בדוק אחריו שמא נשאר לו זכר כל שהוא. 18) שמת הבן, והניח אחריו זרע. 19) שם קטו, א. לענין נחלה, והשוו דין יבום לדין ירושה, כמבואר ב'תוספות' שם. וכן ברא"ש יבמות פ"ב אות ג. כי כל שנשאר אחריו זרע, אין שמו מחוי מישראל, ואין צורך שיבוא אחיו להקים לו שם. 20) שבא על הערוה והוליד ממנה בן, והרי הוא ממזר. ומדובר כאן, שהערוה היתה

מיוחדת לו, כמו פילגש וכדומה, ואנו בטוחים שילדה ממנו. שאם לא כן - יש לחוש כשם שזינתה עמו, כך זינתה עם אחר ואין זה בנו ודאי, לא ספק, וחולצת ולא מתייבמת, כמבואר לקמן פ"ג ה"ד (כנסת הגדולה בהגהותיו ל'טור' אהע"ז סי' קנו אות ט). 21) יבמות כב, ב: "מי שיש לו בן מכל מקום, פוטר את אשת אביו מן הייבום" - "מכל מקום" לרבות ממזר, משום שנאמר: "ובן אין לו" - עיין עליו. ובן עובד עבודה-זרה לא נזכר שם, אולם מכיון ששנינו שם במשנה: ובנו לכל דבר, חוץ ממי שיש לו בן מן השפחה ומן הגוים - נראה שרק אלו אינם בניו, אבל בנו מישראלית והמיר דתו - הרי הוא כבנו לענין יבום. ואף לענין קידושין דינו כישראל, כמפורש ביבמות מז, ב. ובפ"ד מהל' אישות הט"ו (הגר"א באהע"ז סי' קנו סק"ח). וראה לקמן ה"ו ובביאורנו.

1 **ד. אֲבָל בְּנוֹ מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הַכּוּתִית אֵינוֹ פּוֹטֵר אֶת**
2 **אִשְׁתּוֹ; שֶׁזֶּרַע הַבָּא מִן הַשִּׁפְחָה - עֲבָדִים[22], וְהַבָּא מִן**
3 **הַכּוּתִית - כּוּתִי, וּכְאִלּוּ אֵינָם[23]. חֲרֵי הוּא אוֹמֵר**
4 **בַּשִּׁפְחָה: הָאִשָּׁה וְיִלָּדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ[24] - מְלַמֵּד**
5 **שֶׁוְּלָדָהּ כְּמוֹתָהּ. וּבְכוּתִית הוּא אוֹמֵר: כִּי יָסִיר אֶת**
6 **בִּנְךָ מֵאַחֲרַי[25] - מֵסִיר אוֹתוֹ מִלֶּחְשֹׁב בַּקָּהָל[26]. וְאַף**
7 **עַל פִּי שֶׁנִּשְׁתַּחְרֵר בְּנוֹ מִן הַשִּׁפְחָה אוֹ נִתְגַּיֵּר בְּנוֹ מִן**
8 **הַכּוּתִית - חֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר הַגֵּרִים וְהַמְשֻׁחְרָרִין, וְאֵינָם**
9 **פּוֹטְרִין אֶת אִשְׁתּוֹ[27]. חֲרֵי שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן מִן הַשִּׁפְחָה**
10 **שֶׁלּוֹ וְשִׁחְרְרוֹ, וְשִׁחְרְרָהּ וּנְשָׂאָהּ, וּמֵת בְּלֹא זֶרַע - חֲרֵי**
11 **זוֹ תִּתְיַבֵּם לְאָחִיו וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּנָהּ מְמֶנּוּ קָיָם שֶׁכְּבָר**
12 **שִׁחְרְרוֹ[28].**

22) ואינו מתייחס אחריו. 23) אינם שלו. 24) בשפחה כנענית שייחדה אדוניה לעבד עברי - הכתוב מדבר, ואמרה תורה שלא יצא הבן חפשי עם אביו בצאתו לחפשי, כי אין זה בנו כלל (קידושין סח: וברש"י). 25) ולמעלה ממנו כתוב: "ובתו לא תקח לבנך", ושיעור הדברים כך הוא: אם תקח בתו לבנך, אזי יסיר החותן את בנך מאחרי, שאין הזרע הבא מהם מתייחס אחר בנך אלא אחר הנכרית (קידושין שם, וכפירוש רבינו-תם ב'תוספות' שם). 26) שאינם בניו. 27) כאילו אין לו בנים (יבמות כב:). 28) כלומר, אע"פ שהוא ישראל גמור, שהרי שחררו, בכל זאת אינו פוטרה מיבום לפי שאינו נחשב כבנו. ולדעת קצת גאונים "מי שיש לו בן משפחתו חוששים לו, ולא תתייבם אשתו, שמא שחרר שפחתו ואחר-כך בא עליה . . . שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות". והביא רבינו את דבריהם בפ"י מהל' גירושין הי"ט, וכתב עליהם: "וכל הדברים האלה רחוקים הם . . . ואין ראוי לסמוך עליהם, שלא אמרו חכמים חזקה זו אלא באשתו שגירשה בלבד . . . בשפחה או גויה שאינה בת קידושין אין חוששין להן כלל . . . עד שיודע בוודאי שנשתחררה אמו או נתגיירה".

13 **ה. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת: אִם הִפִּילָה[29] אַחַר**
14 **מוֹתוֹ - חֲרֵי זוֹ תִּתְיַבֵּם[30]; וְאִם יָלְדָה וְיָצָא הַוָּלָד חַי**
15 **לָאֲוִיר הָעוֹלָם, אֲפִלּוּ מֵת בְּשָׁעָה שֶׁנּוֹלַד - חֲרֵי אִמּוֹ**
16 **פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם[31]. אֲבָל מִדִּבְרֵי**
17 **סוֹפְרִים - עַד שֶׁיִּוָּדַע בְּוַדַּאי שֶׁכָּלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו[32] וְנוֹלַד**
18 **לְתִשְׁעָה חֳדָשִׁים גְּמוּרִים[33]; אֲבָל אִם לֹא נוֹדַע לְכַמָּה**
19 **נוֹלַד: אִם חַי שְׁלֹשִׁים יוֹם - חֲרֵי זֶה וָלָד קַיָּמָא[34]**
20 **וּפוֹטֵר נָשֵׁי אָבִיו מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם; וְאִם מֵת**
21 **בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים, אֲפִלּוּ בְּיוֹם הַשְּׁלֹשִׁים, בֵּין שֶׁמֵּת**
22 **מֵחֲלִי בֵּין שֶׁנָּפַל מִן הַגַּג אוֹ אֲכָלוֹ אֲרִי[35] - חֲרֵי זֶה**
23 **סָפֵק נֵפֶל סָפֵק בֶּן קַיָּמָא, וּצְרִיכָה חֲלִיצָה מִדִּבְרֵי**
24 **סוֹפְרִים[36], אֲבָל לֹא תִּתְיַבֵּם[37].**

29) שנולד מת, והרי הוא נפל. 30) שהרי מת בעלה בלא ולד של קיימא (יבמות לה:) וראה לקמן הכ"ב. 31) מן התורה. ואע"פ שנולד בחודש השמיני לעיבור אמו, הואיל ונגמרו סימניו שהוא "שלם בשערו ובצפרניו, הרי זה ולד שלם, ובן שבעה הוא אלא שנשתהה" (= נתעכב בבטן אמו. - מלשון רבינו הל' מילה פ"א הי"ג, ע"פ סוגיית הש"ס יבמות פ:). 32) חדשי עיבורו. 33) מיום שנתעברה אמו, ואז אפילו לא נגמרו סימניו, הרי הוא ולד של קיימא (נדה מד: ושבת קלו.). וכתב הרמ"א באהע"ז סי' קנו, ס"ד: "בזמן הזה אפילו לא נכנסה (אמו) בחדש התשיעי רק יום אחד מלבד יום שנתעברה בו, הרי זה ולד קיימא. ואע"פ שאמרו (יבמות מב.) יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעין (חדש תשיעי חסר), כבר תמהו על זה רבים שהחוש מכחיש זה, אלא שאנו צריכים לומר שעכשיו נשתנה הענין, וכן הוא בכמה דברים". 34) כדברי רב שמעון בן גמליאל (שבת קלה: ויבמות לו:) האומר: "כל ששהה שלשים יום באדם, אינו נפל". ואפילו לא נגמרו סימניו (מגיד-משנה). 35) שאילולא סיבות אלו, יתכן שהיה ולד קיים (שבת קלו.). 36) יבמות לו, ב. 37) כי אולי הוא בן קיימא, והרי היא באיסור ערוה על היבם. אלא שאם נגמרו סימניו, אע"פ שלא כלו לו חדשיו - הרי הוא ולד שלם מן התורה, ורק מדברי סופרים אסורה אמו להנשא לאחרים עד שתחלוץ, ולפיכך אם כבר נתקדשה לכהן, קודם חליצה - אין מצריכים אותה לחלוץ, שהרי תיאסר על בעלה הכהן שאסור בחלוצה, "אין אוסרים על זה אשתו משום ספק דבריהם" (לשון רבינו לקמן פ"ב, הכ"א) וסומכים בזה על דין התורה. ואם לא נגמרו סימניו, ולא ידוע אם כלו לו חדשיו, וגם לא חי שלשים יום, הרי זה ספק ולד קיימא מן התורה וחולצת מן התורה, ואפילו נתקדשה לכהן, תחלוץ מיבמה, ואסורה לבעלה הכהן, מספק. כללו של דבר: כלו לו חדשיו - הרי זה ולד גמור אפילו מדברי סופרים, וכן אם לא כלו חדשיו וחי שלשים יום מלאים, הרי זה ולד גמור, ואפילו לא נגמרו סימניו. בן שמונה חדשים שנגמרו סימניו ולא שהה שלשים יום, הרי זה ולד קיימא מן התורה (בן שבעה הוא אלא שנשתהה), אבל חכמים החמירו בו שלא תינשא אמו לאחרים עד שתחלוץ, וכן ההורגו אינו נהרג עליו, כמבואר בפ"ב מהל' רוצח ה"ו, מכיון שאינו חשוב כוולד שלם לכל דבר, אינו בדין שיהא אדם נהרג עליו, וכן אין מתאבלים עליו - אם מת, כמבואר בפ"א מהל' אבל ה"ז. ואם לא נודע אם כלו חדשיו, ולא נגמרו סימניו וגם לא חי שלשים יום, הרי זה ספק ולד ספק נפל, ואמו חולצת מן התורה ואינה מתייבמת (מגיד-משנה).

ו. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אָח מִכָּל מָקוֹם, אֲפִלּוּ מַמְזֵר אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, בֵּין קָטָן בֵּין גָּדוֹל - מִשֶּׁיָּצָא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ[38] לָאֲוִיר הָעוֹלָם קֹדֶם שֶׁיָּמוּת אָחִיו חֲרֵי זֶה זוֹקֵק אֶת אִשְׁתּוֹ לְיִבּוּם[39]. וְאִם הָיָה לוֹ אָח מִן הַשִּׁפְחָה אוֹ מִן הַכּוּתִית - אֵינוֹ אָחִיו לְדָבָר מִן הַדְּבָרִים, וְאֵינוֹ זוֹקֵק אֶת אִשְׁתּוֹ[40]. וַאֲפִלּוּ עַל פִּי שֶׁהָיְתָה לְדַעְתּוֹ בִּקְדֻשָּׁה[41] - הוֹאִיל וְהָיְתָה הוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה[42], אֵינוֹ אָחִיו[43].

38) לדעת הגר"א בביאורו לאהע"ז סי' קנז סק"ב, הכוונה כאן ראשו או רובו ואין צורך בשניהם כאחד, כמבואר בנדה כט, א: "הראש כרוב איברים". וכן פסק רבינו בפ"י מהל' איסורי ביאה ה"ו. **39)** יבמות כב, א. כלומר, לדין יבום שלא תוכל להנשא לאחר, אבל ודאי שאינה מתייבמת לו, כי ממזר הוא ואסורה לו, אלא צריכה ממנו חליצה. אבל נולד לאחר שמת אחיו אינו זוקק, שנאמר: "כי ישבו אחים יחדיו" - עד שישבו שניהם יחד בעולם, וכמבואר לקמן פ"ו, הט"ז. וכן הדין אם היה בעלה המת עובד ע"ז, אשתו זקוקה לאחיו, כמבואר בשו"ע אהע"ז סי' קנז, ס"ה. ופסק הרמ"א (שם, ס"ד): "המקדש אשה ויש לו אח מומר, יכול לקדש ולהתנות בתנאי כפול, שאם תפול לפני המומר ליבום שלא תהא מקודשת", והרי זו פטורה מזיקתו. **40)** יבמות כב, ב. וכמבואר לעיל ה"ד. **41)** שנתגיירה אמו בהיותה מעוברת עמו. **42)** שכשנתעברה היתה עדיין גויה או שפחה. **43)** יבמות צז, ב. וכמבואר בסמוך ה"ח. וכן אמרו (קידושין סט.): "כל ולד במעי שפחה, כוולד במעי בהמה".

ז. אַחִים מִן הָאֵם אֵינָן חֲשׁוּבִין אַחִין (אֶלָּא לַאֲבִלוּת[44] וּלְעֵדוּת[45], אֲבָל) לְעִנְיַן יֵרֻשָּׁה אוֹ לְעִנְיַן יִבּוּם וַחֲלִיצָה - חֲרֵי הֵן כְּמִי שֶׁאֵינָן[46]; שֶׁאֵין אַחְוָה אֶלָּא מֵאָב[47].

44) מדבריהם בלבד, כמבואר בפ"ב מהל' אבל, ה"א. **45)** מדברי סופרים, כמבואר בפי"ג מהל' עדות ה"א. **46)** ש"האחים מן האם, אינם יורשים זה את זה" (פ"א מהל' נחלות ה"ו), וכן אין זוקקים את נשותיהם ליבום. **47)** לענין ירושה אמרו (ב"ב קט:): "ממשפחתו וירש אותה" - "משפחת אב קרויה משפחה, משפחת אם אינה קרויה משפחה, דכתיב למשפחותם לבית אבותם". וביבום וחליצה, למדו (יבמות יז:) 'גזירה-שוה' "אחוה - אחוה" מבני יעקב, נאמר כאן "כי ישבו אחים יחדיו", ונאמר בבני יעקב "שנים עשר אחים בני אבינו" - מה להלן בבני יעקב באחים מן האב, אף כאן ביבום וחליצה באחים מן האב.

ח. גֵּרִים שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ וַעֲבָדִים שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ - אֵין לָהֶן אַחְוָה כְּלָל, וַהֲרֵי הֵן כְּזָרִים זֶה לָזֶה[48]. וַאֲפִלּוּ אֶחָד מֵהֶם הוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה וְלִדָּתוֹ בִּקְדֻשָּׁה[49] וְהַשֵּׁנִי הוֹרָתוֹ וְלִדָּתוֹ בִּקְדֻשָּׁה[50] - הֲרֵי הֵן כְּזָרִים[51]. וַאֲפִלּוּ תְּאוֹמִים[52] וְנוֹלְדוּ בִּקְדֻשָּׁה - אֵין בֵּינֵיהֶן אַחְוָה[53], עַד שֶׁתְּהֵא הוֹרָתָן וְלִדָּתָן בִּקְדֻשָּׁה[54].

48) יבמות צז, ב. וכל אחד מהם מותר באשת אחיו (פרט לאשת אחיו מאמו שנשאה אחיו אחר שנתגייר, פי"ד מהל' איסורי ביאה הי"ג), שהגר שנתגייר הרי הוא כקטן שנולד (הל' איסורי ביאה שם הי"א), וכן מעידים זה לזה, כמבואר בפי"ג בהל' עדות ה"ב. **49)** שנתגיירה אמו לפני שילדתו. **50)** אין אומרים: הואיל ולידת שניהם בקדושה, הרי הם כישראל ותצטרך אשתו חליצה, כדי שלא יבואו להחליף באשת אח ישראל, להתיר אשתו להנשא לאחרים בלא חליצה. **51)** ואין על אשתו זיקת יבום, שמצות יבום נוהגת רק באחים מן האב, והאח הראשון אין לו שאר אב, שהתורה הפקירה את זרעו, ככתוב (יחזקאל כג, כ): "וזרמת סוסים זרמתם" (יבמות שם, וברש"י). ולדעת רש"י שם, אסורים אחים אלו, זה באשת זה, וחייבים כרת, שכיון שנולדו בקדושה, הרי הם אחים מן האם. וכן דעת ה'בית יוסף' ב'טור' יו"ד סי' רסט. וראה בש"ך שם ס"ק ו. וב'דגול מרבבה' שם הוכיח, שכן היא דעת הרמב"ם. **52)** והדבר ברור, שאביו של זה הוא אביו של זה, שהרי "טיפה אחת היא ונחלקה לשתים". כמבואר ביבמות צח, א. **53)** לנהוג בהם דין יבום. כי התורה הפקירה את זרע הגוי, כנזכר למעלה, ואינם נחשבים כאחים מן האב (שם צט.). אבל חייבים משום אשת אח מן האם, שהרי היא כישראלית שילדה בנים, וכמבואר בפי"ד מהל' איסורי ביאה הי"ד. **54)** שכיון שנתגיירו הוריהם לפני הורתם, הרי בניהם "כישראלים לכל דבריהם" (יבמות צז:).

ט. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ נָשִׁים רַבּוֹת וָמֵת[55] - בִּיאָתָהּ אוֹ חֲלִיצָתָהּ שֶׁל אַחַת מֵהֶן פּוֹטֶרֶת אֶת הַשְּׁאָר[56]. וְאֵינוֹ מְיַבֵּם לְשְׁתַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו - בַּיִת אֶחָד הוּא בּוֹנֶה, וְאֵינוֹ בּוֹנֶה שְׁנֵי בָּתִּים[57]. וְכֵן אִם הָיוּ לוֹ אַחִים רַבִּים - אֶחָד מֵהֶן חוֹלֵץ אוֹ מְיַבֵּם[58] לְאַחַת מִן הַיְּבָמוֹת, וְיִתְּרוּ שְׁאָר הָעֲרוֹת[59].

55) בלא בנים. **56)** ומותרות להנשא לאחרים, כי היא פועלת בשליחות כולן (שם י:). **57)** יבמות מד, א. וכן אינו חולץ לשתיהן, שנאמר "בית חלוץ הנעל", בית אחד הוא חולץ ואינו חולץ שני בתים (שם). **58)** שהוא עושה שליחותם של כל האחים (שם י :), וראה בסמוך הי"ב. **59)** שאר נשי האח המת, שהן צרות זו לזו, כלשון הכתוב (שמואל-א א, ו) "וכעסתה צרתה": "לצרור" (ויקרא יח, יח).

י. הָיוּ בִּיְבָמוֹת אֵלּוּ כְּשֵׁרוֹת לַכְּהֻנָּה וּפְסוּלוֹת[60]. אִם הָיָה מְיַבֵּם - מְיַבֵּם לְאֵי זוֹ שֶׁיִּרְצֶה, וְאִם הָיָה חוֹלֵץ - יַחֲלֹץ לַפְּסוּלָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְסֹל אֶת הַכְּשֵׁרָה לַכְּהֻנָּה בַּחֲלִיצָה[61].

60) כגון נשים גרושות האסורות לכהן. **61)** שהחלוצה אסורה לכהן מדרבנן, כמבואר לעיל בפ"א מהל' אישות ה"ז, ו"לא ישפוך אדם מי בורו, ואחרים צריכים להם" (יבמות מד.).

יא. מֵתוּ לוֹ אַחִין רַבִּים וְנָפְלוּ נְשׁוּתֵיהֶן לְפָנָיו. אִם אָפְשָׁר לוֹ לְיַבֵּם אֶת כֻּלָּן[62] - מְיַבֵּם[63], וְאִם לָאו - חוֹלֵץ כֻּלָּן, אוֹ חוֹלֵץ לְמִי שֶׁיִּרְצֶה מֵהֶן וּמְיַבֵּם לְמִי שֶׁיִּרְצֶה, אַחַת מִכָּל בַּיִת וָבַיִת[64].

יב. הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ - נֶאֱסְרוּ צָרוֹתֶיהָ עָלָיו וְעַל שְׁאָר הָאַחִין. וְאִם בָּא הוּא אוֹ אֶחָד מֵהָאַחִין עַל צָרָתָהּ - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה[65], שֶׁנֶּאֱמַר: יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ - וְלֹא עָלֶיהָ וְעַל צָרָתָהּ[66]; וְלַאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה - עֲשֵׂה[67]. וְכֵן הַחוֹלֵץ לִיבִמְתּוֹ - נֶאֶסְרָה הַחֲלוּצָה הִיא וְכָל צָרוֹתֶיהָ עַל הַחוֹלֵץ וְעַל שְׁאָר אַחִין. וְכֻלָּן אֲסוּרוֹת עֲלֵיהֶן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[68] כְּשְׁנֵיוֹת[69]; שֶׁמֵּאַחַר שֶׁמֵּת אָחִיו בְּלֹא וָלָד, נִסְתַּלֵּק אִסּוּר עֶרְוָה מֵעַל כָּל נָשָׁיו[70]. לְפִיכָךְ תּוֹפְסִין בָּהֶן הַקִּדּוּשִׁין כַּשְּׁנִיוֹת.

65) יבמות יא, א. וכן גירסת הרי"ף שם פ"ד. 66) וכעין זה דרשו בפסחים סב, א: "לכפר עליו - עליו ולא על חבירו", אמנם בסוגיית התלמוד ביבמות שם, אין דרש זה נזכר, ורש"י (שם) מפרש: טעם ה'עשה', משום שנאמר "בית אחיו", בית אחד הוא בונה ואינו בונה בני בתים. 67) יבמות נד, ב. השווה לעיל פ"א מהל' אישות ה"ח. 68) סמך לכך: "אשר לא יבנה את בית אחיו", ולא כתוב "אשר לא בנה", לומר לך: כיון שלא בנה (שלא ייבם) שוב לא יבנה. והואיל והחולץ פועל בשליחות אחיו, וכן החולצת - בשליחות צרותיה, נמצא שכולן נאסרו על כל האחים איסור שוה (יבמות י:). וכן אמרו שם (מ:) "חלוצה (מדרבנן) לא גזרו רבנן שניות" (ועי"ש בפירש"י ד"ה בערוה). אולם הרמב"ן בהשגותיו ל'ספר המצוות' (מצוה יד) מונה זה בין מצוות לא-תעשה. ולדעתו, החולץ ליבמתו נאסרה עליו איסור לאו גמור על סמך הדרש הנ"ל: "כיון שלא בנה, שוב לא יבנה". וכן אמרו ביבמות י, ב - שרבי יוחנן סובר שזוהי מחייבי לאוין, וכמבואר שם נב, ב - בעניין חלץ ואח"כ עשה מאמר, שלרבי עקיבא אין מאמרו מועיל, הואיל והוא סובר: "אין קידושין תופסין בחייבי לאוין", הרי שהחלוצה נאסרה עליו איסור לאו. 69) לעורה, שאיסורן מדברי סופרים, כמבואר לעיל פ"א מהל' אישות ה"ו. 70) יבמות י, ב.

יג. הַחוֹלֵץ לִיבִמְתּוֹ - כְּשֵׁם שֶׁהִיא אֲסוּרָה עָלָיו, כָּךְ קְרוֹבוֹתֶיהָ אֲסוּרוֹת עָלָיו[71], כְּגוֹן אִמָּהּ וּבִתָּהּ. וְכֵן הִיא אֲסוּרָה לִבְנוֹ[72] וּלְאָחִיו[73]. וַאֲפִלּוּ שְׁנֵיוֹת שָׁלָהּ אֲסוּרוֹת, כְּגוֹן בַּת בַּת בִּתָּהּ[74]. וְכֵן הִיא אֲסוּרָה לְבֶן בְּנוֹ[75]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: הֲרֵי הִיא כְּאִשְׁתּוֹ שֶׁגֵּרְשָׁהּ[76]. וְכֵן אִם מֵתָה יְבִמְתּוֹ וַעֲדַיִן הִיא זְקוּקָה לוֹ[77] - אֲסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, כְּאִלּוּ הָיְתָה אִשְׁתּוֹ וּמֵתָה תַּחְתָּיו[78]. וְכָל הָאֲסוּרִין הָאֵלּוּ מִדִּבְרֵיהֶן[79]. וּמֵתַר אָדָם לִשָּׂא אֲחוֹת צָרַת חֲלוּצָתוֹ וּשְׁאָר קְרוֹבוֹתֶיהָ[80].

71) הרי היא כגרושתו, וכמבואר בסמוך. 72) הרי היא כאשת אביו. 73) משום אשת אחיו. 74) שאפילו באשתו גמורה אינה אלא מדברי סופרים, כמבואר לעיל פ"א מהל' אישות ה"ז. 75) והרי היא עליו אשת אבי אבי אביו, שהיא שניה, כמבואר לעיל, שם. 76) יבמות מ, ב. שנאסר בקרובותיה, כמבואר בפ"ב מהל' איסורי ביאה ה"ז. 77) שלא נתייבמה ולא חלצה. 78) שהזיקה ליבום עושה אותה ככנוסה (יבמות יז:). 79) שם מ, ב: "אחות גרושה - מדברי תורה, אחות חלוצה מדברי סופרים". 80) שכשהיבמה חולצת, אין צרתה הולכת עמה לבית-דין, וכשישא אחות צרתו - לא יאמרו אחות חלוצתו נשא (שם מא. וברש"י). וראה לקמן פ"ו, ה"כ.

יד. אָסוּר לַיָּבָם לִשָּׂא קְרוֹבַת זְקוּקָתוֹ[81], כְּגוֹן אִמָּהּ אוֹ בִּתָּהּ, עַד שֶׁיְּיַבֵּם אֶחָד מֵאֶחָיו לָהּ אוֹ יַחֲלֹץ לָהּ, וְתָסוּר זְקוּקָתוֹ מֵעָלֶיהָ[82], וְיִשָּׂא אִמָּהּ אוֹ בִּתָּהּ אוֹ שְׁאָר קְרוֹבוֹתֶיהָ. אַף עַל פִּי שֶׁהֵן כֻּלָּן אֲסוּרוֹת עַל אָחִיו שֶׁחָלַץ אוֹ יִבֵּם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[83].

81) שעדיין לא נתייבמה ולא חלצה, והרי היא אגודה וקשורה לאחים היבמים לייבם או לחלוץ. 82) מכיון שנפקעה זיקתה, הותרו קרובותיה לשאר האחים (יבמות מא.). 83) בהלכה הקודמת.

טו. הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ וְגֵרְשָׁהּ, אִם רָצָה לְהַחֲזִיר - יַחֲזִיר[84]; מִפְּנֵי שֶׁהִיא אִשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר[85], וְלֹא נִשְׂאַר עָלֶיהָ שָׁם[86] אִסּוּר מִפְּנֵי אָחִיו כְּלָל, לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

84) אין אומרים: מצות יבום שהטילה עליו התורה עברה, ועכשיו תחזור ותעמוד עליו באיסור אשת אח (שם לט.). 85) שנאמר: "ולקחה לו לאשה" - כיון שלקחה, הרי היא כאשתו לכל דבר (שם). 86) מילה זו מצויה כמה פעמים בדברי רבינו. וראה בפ"א מהל' יסודי התורה ה"א, ובפ"ד מהל' אישות ה"ז.

טז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִישׁוּת[87], שֶׁבֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד בְּיִאָתוֹ בִּיאָה, וְדָבָר זֶה הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה[88]. לְפִיכָךְ, יָבָם קָטָן שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ, אִם הָיָה בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - יְקַיֵּים[89]. אֲבָל אֵינוֹ חוֹלֵץ עַד שֶׁיִּגְדַּל וְיַבְדֵּק[90], שֶׁהֲרֵי 'אִישׁ' כָּתוּב בַּפָּרָשָׁה[91] לְעִנְיַן חֲלִיצָה[92]. וְאִם הָיָה פָּחוֹת מִזֶּה - אֵין בִּיאָתוֹ בִּיאָה. וּבִיאַת בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים אֵינוֹ קוֹנֶה קִנְיָן גָּמוּר[93]. לְפִיכָךְ אֵין יְבִמְתּוֹ נִתֶּרֶת לְזָר עַד שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁהִגְדִּיל[94] אוֹ עַד שֶׁתַּחֲלֹץ[95], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[96].

87) פי"א ה"ג. 88) שקיבלו איש מפי איש עד משה מסיני, כמבואר בהל' ממרים פ"א, ה"ב-ג. והשווה הל' נזירות פ"ג, הי"ב; הל' ממרים פ"ד, ה"ג; הל' אבל פ"ג, ה"ח. 89) יבמות קיא, ב. שהרי קנאה בביאתו, ואינו יכול לגרשה בגט שאין גט קטן כלום, וכן אין חליצתו כלום, כמבואר בסמוך. 90) אם הביא סימני גדלות והם שתי

שערות, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות ה"י [ומקור הדברים בנדה מו, א שלענין חליצה, אע"פ שהיא בת י"ב שנה, אין סומכים על החזקה שהביאה סימני גדלות]. **91)** "ואם לא יחפוץ האיש לקחת את יבמתו" (דברים כה, ז). **92)** יבמות סא, ב. **93)** שתהיה אשתו גמורה ותיפקע מעליה זיקת יבום ולא תצטרך אח"כ אלא גט בלבד - שהרי אין ביאתו אלא כמאמר בגדול, שאינו קונה קנין גמור, כמבואר לקמן פ"ב ה"א (יבמות צו.). **94)** ויגרשה בגט. **95)** כשיגדל ולא יבוא עליה, ואז תצטרך גם גט לביאתו שבימי קטנותו, כדין העושה מאמר ביבמתו ואינו רוצה לבעול, שצריכה גט למאמרו וחליצה לזיקתו, כמבואר לקמן פ"ה ה"ג (נדה מה.). **96)** לקמן פ"ה הכ"א.

יז. וְכֵן הַיְבָמָה הַקְּטַנָּה[97], אִם רָצָה הַיָּבָם[98] לְיַבֵּם אוֹתָהּ - מְיַבֵּם[99]; אֲבָל אֵינָהּ חוֹלֶצֶת עַד שֶׁתַּגְדִּיל וְתִבָּדֵק[100]. וַאֲפִלּוּ נִבְעֲלָה אַחַר שְׁתִּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה[101] - אֵינָהּ חוֹלֶצֶת[102] עַד שֶׁתִּבָּדֵק וְיִמָּצְאוּ בָהּ הַסִּימָנִין[103].

97) הפחותה מבת שתים-עשרה שנה ויום אחד. **98)** אפילו כשהוא גדול. **99)** ואין חוששים שמא תימצא איילונית, שאינה ראויה לילד, ונמצאו פוגעים באיסור אשת אח שלא במקום מצוה, שהרי אינה בת יבום (להלן פ"ו ה"ח) - כי אנו הולכים אחרי הרוב, ורוב בנות אינן איילוניות (יבמות קיט.). **100)** אם הביאה סימני נערות, כי אנו מדמים "אשה - לאיש", כמבואר בסמוך בהלכה הבאה. **101)** [חששו שמא לא היו לה סימנים בעת שנבעלה והרי היא קטנה. ואע"פ ששנינו (נדה מד:) "בת שלש שנים ויום אחד - ואם בא עליה יבם קנאה" - סובר רבינו שכשם שבקטן, שאף הוא קונה יבמתו מן התורה, עשו חכמים ביאתו כמאמר (להלן פ"ה הי"ח) - כמו כן בקטנה. וב'אור שמח' כתב שלפני המגיד-משנה היתה הנוסחא בדברי רבינו: "ואפילו נחלצה אחר י"ב שנה אינה חליצה". אבל זה סותר למה שכתב להלן (פ"ד הט"ז) שקטנה שחלצה "חליצתה פסולה" ולא ש"אינה חליצה", ראה להלן שם, והערה עד שם]. **102)** [שלענין חליצה אין סומכים על החזקה, ראה למעלה הערה פח]. **103)** יבמות קה, ב.

יח. כְּשֵׁם[104] שֶׁאֵין הַיָּבָם חוֹלֵץ עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה אִישׁ, כָּךְ אֵין הַיְבָמָה חוֹלֶצֶת עַד שֶׁתֵּעָשֶׂה אִשָּׁה גְּדוֹלָה[105]. וְיָבָם קָטָן שֶׁבָּא עַל יְבָמָה קְטַנָּה[106] - יִגְדְּלוּ זֶה עִם זֶה[107].

104) בכת"י התימנים, אין כאן שום הפסק, והכל הלכה אחת היא. **105)** שנאמר: "ואם לא יחפוץ האיש לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו השערה" (דברים כה, ז), מה הוא גדול אף היא גדולה (יבמות שם וברש"י). וראה להלן פ"ו ה"ג, וה"ו. **106)** אע"פ שאינם ראויים "להקים לאחיו שם" אינם אסורים זה בזה, שנאמר: "יבמה יבוא עליה", ואפילו כל שהוא (שם קיא:). **107)** שהרי אינו יכול לגרשה, שאין גט קטן כלום, וכן אינו יכול לחלוץ, נמצא שעליו לקיימה עד אשר יגדל, ואז אם ירצה יגרשנה בגט (שם).

יט. הַיְבָמָה לֹא תִתְיַבֵּם וְלֹא תַחֲלֹץ עַד שֶׁתַּמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם, חוּץ מִיּוֹם הַמִּיתָה וּמִיּוֹם הַיִּבּוּם וּמִיּוֹם הַחֲלִיצָה, כְּשְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים[108]. וּמִפְּנֵי מָה לֹא תַחֲלֹץ בְּתוֹךְ תִּשְׁעִים יוֹם?[109] מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְיִבּוּם[110], וְנֶאֱמַר: אִם לֹא יַחְפֹּץ הָאִישׁ לָקַחַת אֶת יְבִמְתּוֹ וְחָלְצָה נַעֲלוֹ וְכוּ' - בְּעֵת שֶׁהִיא עוֹלָה לְיִבּוּם[111] עוֹלָה לַחֲלִיצָה, וְכָל זְמַן שֶׁאֵינָהּ עוֹלָה לְיִבּוּם אֵינָהּ עוֹלָה לַחֲלִיצָה[112]. וְאִם יִבֵּם אוֹתָהּ אוֹ חָלַץ בְּתוֹךְ הַשִּׁלְשָׁה חֳדָשִׁים - הוֹאִיל וְאֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת, הֲרֵי זוֹ נִפְטֶרֶת וְאֵינָהּ צְרִיכָה כְּלוּם[113].

108) הגרושות, או האלמנות, שאסור להן להתארס עד שימתינו תשעים יום חוץ מיום מיתת הבעל, וחוץ מיום האירוסין (יבמות מג.) עד שיוודע אם היא מעוברת או אינה מעוברת, כמבואר לעיל פי"א מהל' גירושין הי"ח. **109)** והלא בחליצה אין שום חשש? **110)** שמא היא מעוברת, והולד הוא בן קיימא, נמצא שפגע באיסור אשת אח שלא במקום מצוה (שם מא:). **111)** כשרה ליבום. ולשון "עולה", הוא על פי הכתוב: "ועלתה יבמתו השערה". **112)** שם. **113)** ברייתא שם: "יבמה שחלצו לה אחים בתוך שלשה, צריכה להמתין שלשה חדשים" (מיום מיתת הבעל), הרי שחליצתה כשרה, וכן דעת ה'תוספות' (שם לה: דיבור-המתחיל ונמצאת מעוברת).

כ. הַחוֹלֵץ לִיבִמְתּוֹ[114] וְנִמְצֵאת מְעֻבֶּרֶת וְיָלְדָה[115]: אִם הָיָה וָלָד שֶׁל קַיָּמָא - הֲרֵי זוֹ כְּמִי שֶׁלֹּא נֶחְלְצָה לוֹ מֵעוֹלָם, וּמֻתֶּרֶת לְכָהֳנָּה[116] וּמֵתָה בְּקִרּוּבוֹתֶיהָ; וְאִם הִפִּילָה[117] אוֹ שֶׁלֹּא שָׁהָה שְׁלֹשִׁים יוֹם אַחַר שֶׁנּוֹלַד[118] - חוֹזֵר וְחוֹלֵץ לָהּ הוּא אוֹ אֶחָד מֵאֶחָיו; שֶׁחֲלִיצַת הַמְעֻבֶּרֶת אֵינָהּ חֲלִיצָה, וּבִיאַת הַמְעֻבֶּרֶת אֵינוֹ יִבּוּם[119].

114) בתוך שלושה חדשים ולא הוכר עוברה. **115)** נמצא שאינה בת חליצה כלל, שהרי הניח בעלה בן אחריו. **116)** להנשא לכהן כשאר האלמנות (יבמות לה: במשנה). **117)** שילדה ולד מת. **118)** ולא נודע אם כלו לו חדשיו, כי אם כלו לו חדשיו, אפילו מת בתוך שלשים יום - אמו פטורה מן החליצה ומן היבום, כמבואר לעיל ה"ה. **119)** יבמות, שם. שנאמר: ובן אין לו - עיין עליו, שאם היא מעוברת אינה בת חליצה ויבום, ובכל זאת נאסר מדברי סופרים בקרובותיה ונפסלה לכהונה בחליצה זו, כמבואר במשנה שם, שהרי הפילה, אלא שמן התורה אין חליצה זו פוטרת וצריכה חליצה אחרת (שם). ולדעת הרא"ש (שם) אין החולץ עצמו חוזר וחולץ לה, שהורעה זיקתו, והריהו כאילו נתן לה גט, שאין חליצתו מעולה - אלא אחד משאר האחים יחלוץ לה, וראה באהע"ז סי' קסד ס"ב.

כא. לְפִיכָךְ, הַכּוֹנֵס אוֹ הַחוֹלֵץ לִיבִמְתּוֹ הַמְעֻבֶּרֶת - לֹא תִּנָּשֵׂא צָרָתָהּ עַד שֶׁתֵּלֵד זוֹ, שֶׁאֵין הַוָּלָד מַתִּיר עַד שֶׁיֵּצֵא לָאֲוִיר הָעוֹלָם[120].

120) שהרי חליצת זו אינה כלום, וכן ביאתה. שמא תאמר,

אם כן תינשא צרתה מחמת הולד שיהיה בר קיימא, והלך אחרי רוב נשים היולדות ולד קיים - אין הולד מתיר עד שיצא לאויר העולם (יבמות לו.).

כב. הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ וְנִמְצֵאת מְעֻבֶּרֶת - מַפְרִישִׁין אוֹתָן[121] וּמַמְתִּינִין לָהּ: אִם הִפִּילָה - יַחֲזֹר וְיִקַּיֵּם; וְאִם יָלְדָה, אֲפִלּוּ מֵת בְּיוֹם שֶׁנּוֹלַד[122] - הֲרֵי זֶה מוֹצִיאָהּ בְּגֵט[123] וְחוֹלֶץ לָהּ[124], וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת לַאֲחֵרִים; וְאִם נִתְקַיֵּם הַוָּלָד שְׁלֹשִׁים יוֹם אַחַר שֶׁנּוֹלַד - הֲרֵי זֶה וָלָד שֶׁל קַיָּמָא[125], וְאֵינָהּ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט, מִפְּנֵי שֶׁהִיא עֶרְוָה עָלָיו[126].

121) שמא ימצא הולד קיים, ואסורה עליו משום אשת אחיו שלא במקום מצוה. 122) אלא שנגמרו סימניו, והם: שערו וצפרניו שלמים, כמבואר בביאורנו לעיל ה"ה, שמן התורה ולד שלם הוא אע"פ שלא ידוע אם כלו לו חדשיו. 123) לביאתו, שהרי היא כנשואתו. 124) שמדברי סופרים ולד כזה אינו פוטר את אמו מן החליצה והיבום, כמבואר לעיל ה"ה, וראה לקמן פ"ב, הכ"א. 125) וכן אם ידוע בוודאי שכלו לו חדשיו, ואפילו מת בתוך שלשים יום. 126) איסור אשת אח שלא במקום מצוה, ואין קידושין תופסים בערוה (יבמות לה:). ולא עוד אלא ששניהם חייבים קרבן חטאת, כמבואר שם ובהל' שגגות פ"א ה"א.

כג. יָלְדָה לְאַחַר שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים מִשֶּׁנִּתְיַבְּמָה וָלָד שֶׁל קַיָּמָא - הֲרֵי זֶה הַוָּלָד סָפֵק אִם בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן[127] אִם בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן[128]. לְפִיכָךְ יוֹצִיא בְּגֵט[129], וְהַוָּלָד כָּשֵׁר[130]. וְאִם בָּא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁיָּלְדָה - הַבָּנִים שְׁיָבוֹאוּ אַחֲרָיו סְפֵק מַמְזֵרִים[131].

127) לבעלה המת. 128) ליבם. שהיולדת לשבעה חדשים, יולדת למקוטעים (שם מב.). 129) אסורה לו - שמא הוא בן תשעה לראשון, ואינה בת יבום וחליצה. אבל אינה יוצאה ממנו בלי גט, שמא הוא בן שבעה לאחרון ונתייבמה כדין והרי היא אשתו. 130) על-כל-פנים, בין אם הוא בנו של ראשון, בין אם הוא בנו של אחרון. 131) שמא הראשון הוא בן תשעה לראשון, ונמצאת זו ערוה על היבם, כמו שאמרו (שם לז.): "ראשון ראוי להיות כהן גדול, ושני ספק ממזר ואסור בממזרת", כמבואר בפט"ו מהל' איסורי ביאה הכ"ב.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) נתבארו בו קידושי "מאמר" ביבמה, כתובה ביבמה, קנין היבום בשוגג ובאונס, שעיקר המצוה על גדול האחים, כפייה ביבום ובחליצה, דין מורדת ביבמה, יבמה שראויה לחליצה ולא ליבום, יבמה שזינתה.

א. מְדַבְּרֵי סוֹפְרִים, שֶׁלֹּא יָבוֹא הַיָּבָם עַל יְבִמְתּוֹ עַד שֶׁיְּקַדֵּשׁ אוֹתָהּ[2] בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים בִּפְרוּטָה אוֹ בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא מַאֲמָר[3]. וְאֵין הַמַּאֲמָר קוֹנֶה בַּיְּבָמָה קִנְיַן גָּמוּר[4] כְּמוֹ הַבִּיאָה[5]. וְהָעוֹשֶׂה מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּהּ[6] - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[7], שֶׁאֵין הָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת אֶלָּא בִּרְצוֹנָהּ[8]. וּקְטַנָּה מִן הָאֲרוּסִין[9], אֵין עוֹשִׂין בָּהּ מַאֲמָר[10] אֶלָּא מִדַּעַת אָבִיהָ[11].

2) יבמות נב, א: "מצות יבמה - מקדש ואחר-כך בועל", כי פריצות היא להתחיל קנינו בביאה, כמבואר שם. והשווה לעיל פ"ג מהל' אישות הכ"א. 3) שאומר לה: התקדשי לי במאמר יבמין זה (רש"י שם). ונקרא מאמר "לפי שאין דין קידושין אלא באמירה ולא בשתיקה . . . אבל יבום אפילו בשוגג, שסבר אשה אחרת היא - קנאה" (תוספות יום-טוב' יבמות פ"ב, מ"א). וב'קובץ' (הל' יבום פ"ב, ה"א) מביא בשם ה'נמוקי יוסף': משום שאינם קידושין גמורים אלא כדיבור סתם, נקראו "מאמר". והוא-הדין שיכול לקדשה בשטר, כדין קידושי אשה (ראה לעיל פ"ג מהל' אישות ה"ג), כמבואר ביבמות שם (מגיד-משנה). 4) ליורשה, או להטמא לה אם היבם כהן. וכן אם ירצה לגרשה, לא תותר להנשא לזר, עד שתחלוץ לזיקתו ותקבל גט למאמרו. 5) שהיא קונה קנין גמור מן התורה. כי אע"פ שנתן לה כסף קידושין, אין קידושיה קידושין גמורים, שהרי אין קידושין תופסין באשת אח, והתורה לא התירתה לו להעשות כאשה נכרית אלא כסדר המצוה והיא ביאה שנכתבה בתורה (יבמות שם וברש"י). וראה להלן פ"ה ה"ג. 6) שלא בהסכמתה. 7) ואינה צריכה גט למאמרו. 8) ודין מאמר יבמין כדין קידושי אשה (קידושין מד.). וראה לעיל פ"ד מהל' אישות ה"א. 9) שהיתה ארוסה לאחיו המת. 10) שאז היא ברשות אביה וכסף קידושיה לאביה, כמבואר בפ"ג מהל' אישות הי"א. 11) קידושין, שם. אבל קטנה מן הנישואין, אין לאביה רשות בה ואינה מתקדשת אלא לדעתה, כמבואר בהל' אישות שם הי"ב, ופ"ד ה"ז.

ב. וּכְשֵׁם שֶׁהוּא מְקַדֵּשׁ אֶת יְבִמְתּוֹ, כָּךְ הוּא מְבָרֵךְ בִּרְכַּת נְשׂוֹאִין[12] בַּעֲשָׂרָה וְכוֹתֵב כְּתֻבָּה[13], כְּדִין כָּל נוֹשֵׂא אִשָּׁה[14]. הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ וְלֹא עָשָׂה בָּהּ מַאֲמָר - קָנָה קִנְיַן גָּמוּר[15], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ אַחַר הַבְּעִילָה. וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[16]. וְכוֹתֵב לָהּ כְּתֻבָּה[17].

12) המבוארת לעיל פ"י מהל' אישות ה"ג (דעת הגאונים הובאת בספר 'העיטור'). והוא-הדין שמברך ברכת אירוסין (ראה הל' אישות פ"ג, הכ"ג) כשמקדשה במאמר, כמבואר ב'טור' אהע"ז סי' קסו בשם 'העיטור' ובב"ח שם. 13) יבמות נב, א. 14) ראה לעיל פ"י מהל' אישות ה"ז. ונוסח כתובת יבמה, מובא להלן פ"ד הל"ב. 15) ליורשה ולהטמא לה, וכן הוא זוכה בנחלת אחיו המת, ואם בא לגרשה יוציאה בגט בלבד (יבמות נב. וברש"י שם נג:) וראה לקמן פ"ה, ה"ג. 16) שם. על שמרד על דברי חכמים לקדשה לכתחילה בביאה, וכלשון רבינו לעיל בהל' אישות (פ"ג הכ"א): "כדי שלא יהיו ישראל פרוצים בדבר זה". מרדות - "מכת רידוי מדרבנן, שנהג קלות ראש בעצמו" (רש"י ביבמות שם). 17) שאסור לאדם לשהות עם אשתו בלא כתובה, כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה

(לעיל פ"י מהל' אישות ה"ז). וראה לעיל פ"א ה"א, והל' אישות פכ"ב הי"ד.

ג. הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ בֵּין בְּשׁוֹגֵג[18] בֵּין בְּמֵזִיד[19] בֵּין בְּאֹנֶס[20] בֵּין בְּרָצוֹן[21], בֵּין שֶׁהָיָה הוּא מְזִיד וְהִיא שׁוֹגֶגֶת[22] אוֹ אֲנוּסָה, בֵּין שֶׁהָיָתָה הִיא מְזִידָה וְהוּא שׁוֹגֵג אוֹ אָנוּס, בֵּין שֶׁהָיְתָה יְשֵׁנָה בֵּין שֶׁהָיְתָה עֵרָה, (בֵּין שֶׁבָּא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ)[23], אֶחָד הַמְעָרֶה[24] וְאֶחָד הַגּוֹמֵר[25] - קָנָה[26].

18) סבר שהיא אשתו או אשה אחרת. 19) לשם זנות ולא למצוה. 20) שנתכוין לאשתו, ותקפתו יבמתו ובא עליה (יבמות נד.). 21) שנתכוין לה ולשם מצוה, או שזה מוסב על "שוגג ומזיד" - בין שהיו באונס, שאנסוהו לעשות כן, בין שהיו ברצון (תוספות' ליבמות נג:). 22) באופן ששניהם לא נתכוונו לשם מצוה. 23) יבמות נד, א. 24) שלא גמר ביאתו אלא הכניס ראש העטרה בלבד, מלשון הכתוב (ויקרא כ, יח): "את מקורה הערה". 25) "שהכניס כל האבר" (לשון רבינו פ"א מהל' איסורי ביאה ה"י). 26) יבמות נג, ב: שנאמר: "יבמה יבוא עליה" - מכל מקום (שם נד.). וכן אמרו שם: "יבמה יבוא עליה - כדרכה, ולקחה - שלא כדרכה", וכמו שאמרו (סנהדרין נד.): "משכבי אשה" (ויקרא כ, יג) - מגיד לך הכתוב, ששני משכבות באשה. השווה פירוש המשנה לרבינו, יבמות פ"ו מ"א. ולענין הבראה (מערה) למדו ביבמות נה, ב מ'גזירה-שוה', "ביאה-ביאה" - נאמר ביבמה "יבוא עליה", ונאמר בממזר: "לא יבוא", מה להלן, הבראה כגמר ביאה, אף בקנין יבמה, הבראה כגמר ביאה.

ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁנִּתְכַּוֵּן לִבְע�ֹל; אֲבָל (אִם נָפַל מִן הַגַּג[27] וְנִתְקַע בָּהּ[28], אוֹ) שֶׁבָּא עָלֶיהָ שְׁכוֹר שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר כְּלוּם[29], אוֹ יָשֵׁן[30] - לֹא קָנָה. נִתְכַּוֵּן לְדָבָר אַחֵר[31] וְהֵטִיחַ[32] בִּיבִמְתּוֹ - לֹא קָנָה[33]; לְהָטִיחַ בַּבְּהֵמָה וְהֵטִיחַ בִּיבִמְתּוֹ - קָנָה, שֶׁהֲרֵי נִתְכַּוֵּן לְשׁוּם בְּעִילָה מִכָּל מָקוֹם[34].

27) כשנתקשה לאשתו. 28) ביבמתו. 29) שאע"פ ששוטה שייבם - קנה ('ירושלמי' יבמות פ"ו ה"א, ותוספתא שם פי"א, וכן הוא בדברי רבינו להלן פ"ו ה"ג) - היינו דווקא כשמתכוין לביאה, אבל שיכור שאינו מכיר כלום, אינו מתכוין לביאה כלל, ודומה כנתכוין להטיח בכותל שלא קנה, כמבואר בסמוך ('אור שמח'). 30) אף הוא אינו מכוין לביאה כלל (יבמות נד. ו'תוספות' שם ד"ה ישן). 31) ובדפוס רומי, וכן בכת"י התימנים: "נתכוין להטיח בכותל" (מלשון הגמרא ביבמות שם). 32) בעל, לשון יריית חץ, ככתוב (בראשית כא, טז) "כמטחוי קשת", על שם שהזרע יורה כחץ (רש"י לתורה, שם). 33) יבמות, שם. שהרי לא נתכוין לשם ביאה כלל. 34) שם.

ה. יְבָמָה שֶׁנִּתְיַבְּמָה[35], וְאָמְרָה בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם 'לֹא נִבְעַלְתִּי', וְאַף עַל פִּי[36] שֶׁהוּא אוֹמֵר 'בָּעַלְתִּי', וְגֵרְשָׁהּ[37] - כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיַּחֲלֹץ[38], הוֹאִיל וְקִדֵּם וְגֵרְשָׁהּ בְּגֵט[39]. וְאִם עָדַיִן לֹא גֵּרַשׁ[40] - כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיִּבְעֹל[41] אוֹ יַחֲלֹץ[42], וְיוֹצִיא בְּגֵט[43]. גֵּרְשָׁהּ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְהִיא אוֹמֶרֶת 'לֹא נִבְעַלְתִּי'[44] - מְבַקְּשִׁים מִמֶּנּוּ שֶׁיַּחֲלֹץ לָהּ[45]. וְאִם הָיָה מוּדֶה שֶׁלֹּא בָּעַל - כּוֹפִין אוֹתוֹ לַחֲלֹץ[46]. הִיא אוֹמֶרֶת 'נִבְעַלְתִּי'[47], וְהוּא אוֹמֵר 'לֹא בָּעַלְתִּי'[48] - אֵינָהּ צְרִיכָה חֲלִיצָה, שֶׁאֵין זֶה נֶאֱמָן לְאָסְרָהּ עַל כָּל אָדָם אַחַר שֶׁכְּנָסָהּ[49].

35) שכנסה היבם. 36) בכת"י התימנים: אע"פ. 37) שגיטה יוצא מתחת ידה, ולדבריו גירשה אחרי שבעלה, ואינה צריכה עוד חליצה. 38) כי לדבריה שלא נבעלה, אינה ניתרת להנשא לזר עד שתחלוץ, והיא נאמנת יותר ממנו כי עד שלשים יום אדם יכול לעמוד על נפשו שלא לבעול. 39) כלומר, לפיכך כופים אותו לחלוץ ואין כופים אותו לייבם, הואיל וגירשה ונאסרה עליו, כמבואר לקמן פ"ה ה"א: "שהרי נעשה כמי שחלץ לה". 40) שהיא מותרת לו. 41) כי מצות יבום קודמת לחליצה. 42) אם אינו רוצה לייבם. 43) כי חוששים אנו לדבריו שכבר בעלה, וממילא אינה ניתרת לאחרים בלא גט. ולדעת ה'מגיד משנה' בהבנת דברי רבינו, אפילו אם לא יאמר היבם: בעלתי, אינה יוצאה בלא גט, כי כל שכנסה מסתמא בעל, כמבואר ביבמות קיב, א - בעובדא, ששניהם הודו שלא נבעלה, ובכל זאת הצריכוה גט נוסף לחליצה, וכן נראה מדברי הרי"ף שם. 44) והוא טוען בעלתי. וכאן הוא יותר נאמן ממנה, כי חזקה היא: אין אדם יכול לעמוד על נפשו מלבעול יותר משלושים יום, ובוודאי בעל (שם קיא:). 45) ואין יכולים לכופו לחלוץ, כי לדבריו מספיק הגט בהחלט להתירה לאחרים הואיל וכבר נבעלה, והוא מקפיד שלא לחלוץ לה, לפי שמתבייש שתרוק בפניו בבית-דין ('תוספות' שם). וגם אם יחלוץ לה, לא יוכל להחזירה עולמית, אבל כשיגרשה בתור אשתו, יוכל אח"כ להחזירה כשיתפייסו, כמבואר לעיל פ"א הט"ו ('נמוקי יוסף'). והיא אסורה להנשא לזר בלא חליצה, כי לדבריה שלא נבעלה, עדיין לא הותרה זיקתה, ועשתה עצמה חתיכת איסור על כל העולם. 46) נוסף על גיטה, שהרי לדברי שניהם לא הותרה זיקתה עדיין, ולייבמה אי-אפשר שהרי גירשה ונאסרה עליו (שם קיא:). 47) בין בתוך שלושים יום, בין לאחר שלושים. 48) ולדבריו אינה מותרת לאחרים עד שיחלוץ לה. 49) והואיל וכנסה, חזקה שבעלה, ואינה צריכה ממנו אלא גט בלבד (שם קיב.).

ו. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ אַחִים רַבִּים - מִצְוָה עַל הַגָּדוֹל לְיַבֵּם אוֹ לַחֲלֹץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[50] לָמְדוּ[51], שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בַּבְּכוֹר שֶׁבָּאַחִין. כְּלוֹמַר, גְּדוֹל הָאַחִין יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת[52]. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר 'אֲשֶׁר תֵּלֵד' - מַשְׁמָעוֹ אֲשֶׁר יָלְדָה הָאֵם[53], וְאֵין[54] מַשְׁמָעוֹ אֲשֶׁר תֵּלֵד הַיְבָמָה.

50) כלומר, אע"פ שפשוטו של מקרא אין משמעו כך, אולם מפי השמועה (מבעלי הקבלה שקיבלו זה מפי זה) למדו להוציא המקרא מפשוטו, ולפרשו בדרך דרשה כדלהלן. וראה בביאורנו להל' יסודי התורה פ"ה, ה"ד. 51) יבמות כד, א. 52) לייבם את אשתו ולנחול נחלתו, ולא יחלקו

שאר אחיו עמו (רש"י שם). "אתה אומר לנחלה או אינה אלא לשם (ובבן שיולד לו מדבר הכתוב): יוסף - קוראים אותו יוסף, יוחנן - קוראים אותו יוחנן, נאמר כאן: "יקום על שם אחיו", ונאמר להלן (בראשית מח, ו): "על שם אחיהם יקראו בנחלתם" - מה שם האמור להלן – נחלה, אף שם האמור כאן - לנחלה" (שם). **53)** אם האחים, "ובא העתיד במקום עבר" (פירוש המשנה, יבמות פ"ב, מ"ו). **54)** ובדפוס רומי, וכן בכת"י התימנים: "עם משמע אשר תלד היבמה", וכן דרשו ביבמות כד, א: "אשר תלד - פרט לאיילונית שאינה יולדת", הרי שגם ביבמה עצמה הכתוב מדבר, וכלשון רבינו לקמן פ"ו ה"ח, וראה ב'מגיד משנה'.

1 **ז. לֹא רָצָה הַגָּדוֹל לְיַבֵּם[55] - מְחַזְּרִין עַל כָּל הָאַחִין[56].**
2 **לֹא רָצוּ - חוֹזְרִין אֵצֶל הַגָּדוֹל וְאוֹמְרִין: עָלֶיךָ מְצָוָה,**
3 **אוֹ חֲלֹץ אוֹ יַבֵּם. וְאֵין כּוֹפִין אֶת הַיָּבָם לְיַבֵּם[57], אֲבָל**
4 **כּוֹפִין אוֹתוֹ לַחֲלֹץ[58].**

55) ואפילו רצה לחלוץ. **56)** ואין הגדול מאחיו (חוץ מהגדול שבכולם), קודם לקטן ממנו, כמפורש במשנה (יבמות לט). "מצוה בגדול ליבם, לא רצה - מהלכין על כל האחין, לא רצו - חוזרין אצל גדול כו'". וכן גרס רבינו בדברי אביי קשישא (שם כד.). וראה להלן הערה עא. **57)** שאין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת ('בית שמואל' לאהע"ז סי' קסא, ס"ק ה) וכן מפרש רבינו-תם ב'תוספות' יבמות לט, ב שאין כופין לייבם. **58)** ואין כופין אלא את הגדול, הואיל והמצוה מוטלת עליו (שם לט.).

5 **ח. אָמַר הַגָּדוֹל: הַמְתִּינוּ לִי עַד שֶׁאֵגְדִּיל הַקָּטָן, אוֹ**
6 **עַד שֶׁיָּבוֹא הֶהוֹלֵךְ[59], אוֹ עַד שֶׁיַּבְרִיא הַחֲרֵשׁ, וְנִמְלַךְ**
7 **בּוֹ[60], וְאִם לֹא יִרְצֶה אֲנִי אֲיַבֵּם אוֹ אֲנִי אֶחֱלֹץ - אֵין**
8 **שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא אוֹמְרִין לוֹ: עָלֶיךָ מְצָוָה, אוֹ יַבֵּם**
9 **אוֹ חֲלֹץ[61].**

59) שהלך למדינה אחרת. **60)** נתייעץ אתו, אולי יסכים לייבם. **61)** שם.

10 **ט. וְכֵן אִם הָיָה הַגָּדוֹל בְּמְדִינָה אַחֶרֶת - אֵין אָחִיו**
11 **הַקָּטָן[62] יָכוֹל לוֹמַר: עַל אָחִי הַגָּדוֹל הוּא[63] הַמְצָוָה,**
12 **הַמְתִּינוּ לוֹ עַד שֶׁיָּבוֹא; אֶלָּא אוֹמְרִין לָזֶה שֶׁהוּא**
13 **כָּאן: יַבֵּם אוֹ חֲלֹץ[64].**

62) הצעיר ממנו, והוא גם כן גדול בשנים, שמלאו לו י"ג שנה ויום אחד. **63)** בכת"י התימנים: היא. **64)** ואין משהים את המצוה (יבמות שם).

14 **י. יְבָמָה הָרְאוּיָה לְיִבּוּם[65] שֶׁלֹּא רָצְתָה לְהִתְיַבֵּם[66] -**
15 **דִּינָהּ כְּדִין מוֹרֶדֶת עַל בַּעְלָהּ[67]; וְכוֹפִין אֶת יְבָמָה**
16 **לַחֲלֹץ לָהּ[68], וְתֵצֵא בְּלֹא כְתֻבָּה[69]. וְאִם הִנִּיחַ אָחִיו**
17 **נָשִׁים רַבּוֹת - כָּל מִי שֶׁתִּבְעֶה הַיָּבָם מֵהֶן לְיִבּוּם וְלֹא**
18 **רָצְתָה הִיא הַמּוֹרֶדֶת, וְחוֹלֵץ לָהּ וְתֵצֵא בְּלֹא כְתֻבָּה[70];**
19 **וּשְׁאָר צָרוֹתֶיהָ שֶׁלֹּא נִתְבְּעוּ נוֹטְלוֹת כְּתֻבָּתָן כִּשְׁאָר**
20 **הָאַלְמָנוֹת.**

65) שהיא כשרה ליבם. **66)** ללא טענה מספקת, אבל אם יבמה אינו הגון לה, או שהוא בעל מום, חולצת ונוטלת כתובתה, כמבואר בסמוך הי"ד. **67)** שאמרה מאסתיהו ואיני יכול להבעל לו, ודינה מבואר לעיל פי"ד מהל' אישות ה"ח, כי הואיל ומצות יבום קודמת למצות חליצה (ראה לעיל פ"א ה"ב), והיא מסרבת להתייבם, הרי זו מורדת, כמו שרבינו מבאר בסמוך הי"ג. וכן פסק הרי"ף בכתובות פ"ה, על-פי מסקנת הסוגיא בכתובות סד, א. **68)** כשם שכופין את הבעל לגרש כשאשתו מורדת, וכמבואר בהל' אישות שם. וכבר ביארנו שם שהרבה פוסקים חולקים על רבינו בזה, ולדעתם אין כופין את הבעל לגרש כשאשתו מורדת, אלא באותם מקומות שהזכירו חכמי התלמוד בפירוש. **69)** כדין המורדת. **70)** ובשו"ע אהע"ז (סי' קסה ס"א) הביא דעת הפוסקים, שמצות חליצה קודמת, ולפיכך אם אינה רוצה להתייבם אין לה דין מורדת, וכן פסק הרמ"א שם.

21 **יא. הָיוּ הַיְבָמִין רַבִּים, וְתָבַע אוֹתָהּ הַגָּדוֹל לְיִבּוּם,**
22 **וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה בּוֹ וְרוֹצָה בְּאָחִיו - אֵין שׁוֹמְעִין**
23 **לָהּ, שֶׁמִּצְוָה בַּגָּדוֹל לְיַבֵּם[71].**

71) וכיון שאינה מתרצית למי שהמצוה בו, הרי זו מורדת (מגיד-משנה). אולם לשון רבינו: "אין שומעים לה" אין משמע שנקראת מורדת ('מעשה רוקח').

24 **יב. אָמַר הַגָּדוֹל: אֵינִי רוֹצֶה לֹא לְיַבֵּם וְלֹא לַחֲלֹץ,**
25 **חֲרֵי אַתְּ לְפָנַיִךְ, וְתָבַע אוֹתָהּ אֶחָד מִן הָאַחִין לְיִבּוּם**
26 **וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה בּוֹ, וְרָצְתָה בְּאָח אַחֵר וְהוּא רוֹצֶה**
27 **בָּהּ - אֵין זוֹ מוֹרֶדֶת; מֵאַחַר שֶׁנִּסְתַּלֵּק הַגָּדוֹל שֶׁמִּצְוָה**
28 **בּוֹ - חֲרֵי כֻּלָּן שָׁוִין[72], וְהוֹאִיל וְהִיא רוֹצָה בְּאֶחָד מֵהֶן**
29 **וְהוּא רוֹצֶה בָּהּ - חֲרֵי זוֹ לֹא מָרְדָה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא**
30 **אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן בִּמְדִינָה אַחֶרֶת, וְאָמְרָה: חֲרֵי אֲנִי**
31 **מַמְתֶּנֶת אוֹתוֹ[73] עַד שֶׁיָּבוֹא וְיַיבֵּם אוֹתִי, אֲבָל זֶה אֵינִי**
32 **רוֹצָה בּוֹ - אֵין זוֹ מוֹרֶדֶת. וְאוֹמְרִים לָזֶה שֶׁאֵינוֹ**
33 **הַגָּדוֹל הַתּוֹבֵעַ אוֹתָהּ: אִם תִּרְצֶה לַחֲלֹץ לָהּ וְלִתֵּן לָהּ**
34 **כְּתֻבָּה - חֲלֹץ, וְאִם לַאו - חֲרֵי רָצְתָה שֶׁתֵּשֵׁב עַד**
35 **שֶׁיָּבוֹא אָחִיךָ[74], הוֹאִיל וְאֵין לְךָ דִּין קְדִימָה עָלָיו.**

72) כבמשנה (יבמות לט.), וכן גרס בדברי אביי קשישא (שם כד.): "לא רצה - הולכים על כל האחים" (מגיד-משנה). והיא גירסא ספרדית ('מגדל עוז'). ולדעת הראב"ד, כל הגדול מחבירו - קודם למצוה, והוא גורס בדברי אביי קשישא (יבמות שם): "מצוה בגדול לייבם, לא רצה - הולכים אחר גדול" (=קטן ממנו, וגדול משאר אחיו). וכעין זה גם הגירסא שלפנינו שם (וכן היא ברש"י ו'תוספות' שם): "לא רצה - הולכים אצל אחיו הקטן". **73)** בכת"י התימנים, תיבה זו איננה. **74)** ואע"פ ששנינו לעיל ה"ט, שאין הקטן יכול לומר המתינו לאחי הגדול שיבוא, ואין משהים את המצוה?! - שם מדובר שהקטן אינו רוצה לייבם ולא לחלוץ, והמצוה מתבטלת בינתיים, ואילו כאן הרי יכול לחלוץ לה ואין המצוה מתבטלת כלל, וזהו שדייק רבינו: "אם תרצה לחלוץ לה . . . חלוץ"

(משנה-למלך). וה'אור שמח' מתרץ, שכל איסור השהיית המצוה יסודו בעיגון האשה, כי אם נמתין עד שהגדול יבוא, בינתיים הוא מעגנה, ואסור לו לעגנה. ואילו בדין שלפנינו, היא בעצמה רוצה להמתין ליבם שיבוא לייבמה ואין שום עיגון מצדנו, והרשות בידה לבקש את הרצוי לה.

יג. בָּא זֶה שֶׁתָּלְתָה בּוֹ וְלֹא רָצָה בָּהּ - חוֹזְרִין אֵצֶל זֶה שֶׁתָּבַע אוֹתָהּ לְיַבֵּם וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה בּוֹ, וְאוֹמְרִין לָהּ: אֵין כָּאן מִי שֶׁרָצָה לְיַבֵּם אֶלָּא זֶה, וּמִצְוַת יִבּוּם קוֹדֶמֶת[75]; אוֹ תְּתַיַּבֵּם לוֹ, אוֹ תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה כְּדִין כָּל מוֹרֶדֶת[76].

75) למצות חליצה, וכן אמרו ביבמות לט, א: "ביאת קטן (קטן מאחיו, אבל גדול הוא בשנים), וחליצת גדול, ביאת קטן עדיפה", הרי שאפילו במקום שהגדול רוצה לחלוץ - ביאת הקטן עדיפה, כל-שכן בדין שלפנינו, שהגדול אינו רוצה לא לייבם ולא לחלוץ. **76)** וכבר ביארנו לעיל ה"ז שיש חולקים על זה, ולדבריהם אינה מורדת ולא הפסידה כתובתה.

יד. כָּל יְכָלְתָה שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁדִּינָהּ שֶׁתַּחֲלֹץ וְלֹא תִּתְיַבֵּם[77] - הֲרֵי זוֹ נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ, אִם יֵשׁ לָהּ כְּתֻבָּה[78], כְּשְׁאָר כָּל הָאַלְמָנוֹת[79]. וְכֵן אִם הָיָה יְכָלְתָהּ מֻכֶּה שְׁחִין אוֹ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁאָר מוּמֵי אֲנָשִׁים[80] - חוֹלֶץ לָהּ[81] וְנוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ. נוֹלְדוּ בָהּ מוּמִין כְּשֶׁהִיא שׁוֹמֶרֶת יָבָם[82] - נִסְתַּחֲפָה שָׁדֵהוּ[83]; אִם לֹא רָצָה לְיַבֵּם - יַחֲלֹץ וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[84].

77) ראה לעיל פ"א, ה"ה. ולקמן פ"ג, ה"ד, יג, יד; ופ"ו, ה"ז. **78)** פרט לארוסה שאין לה כתובה מבעלה, כמבואר לעיל פ"י מהל' אישות הי"א, או שהיתה אסורה עליו, כמבואר לקמן הי"ז. **79)** ביבמות פה, א - שאלו: שניה לבעל ולא שניה ליבם, יש לה כתובה מיבם או לא, ואילו על שניה ליבם ולא שניה לבעל - לא שאלו כלל, כי אע"פ שחולצת, נוטלת כתובתה מנכסי בעלה, שהרי לא נעשה בה שום איסור (הרשב"א ליבמות שם, וכן במגיד-משנה לקמן הי"ז). **80)** המנויים לעיל פכ"ה מהל' אישות, הי"א. **81)** כמו שאמרו (יבמות ד.): "מניין ליבמה שנפלה לפני מוכה שחין, שאין חוסמין אותה (אין סותמים טענותיה לכופה להתייבם, אלא כופים אותו וחולץ - רש"י), שנאמר (דברים כה, ד) לא תחסום שור בדישו, וסמוך לו: כי ישבו אחים יחדיו", כלומר, עלינו לדרוש סמיכות הפסוקים האלה ולפטרם מלהתייבם לו. ואפילו "מי שהיה בעלה בעל ריח הפה . . . ומת ונפלה לפני אחיו ויש בו אותו מום . . . יכולה היא לומר, לאחיך הייתי יכולה לקבל, ולך איני יכולה לקבל - ויחלוץ ויתן כתובתה" (פכ"ה מהל' אישות הי"ג). **82)** ממתנת לו להתייבם, אחרי שמת בעלה. **83)** נשטפה שדהו ונתקלקלה. כלומר, מזלו גרם. **84)** כדין האשה שנולדו בה מומין אחר שנתארסה, המבואר לעיל פכ"ה מהל' אישות ה"ד, ומקורו בכתובות עה, א.

טו. יְכָלְתָהּ שֶׁנָּדְרָה הֲנָיָה מִיְּכָלְתָהּ בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ[85], אוֹ שֶׁנָּדְרָה הֲנָיָה מִכָּל הַיְּהוּדִים[86] - כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיַּחֲלֹץ לָהּ וְיִטֹּל כְּתֻבָּתָהּ[87]. וְאִם נָדְרָה לְאַחַר מִיתַת בַּעְלָהּ[88] - מְבַקְּשִׁים מִמֶּנּוּ שֶׁיַּחֲלֹץ לָהּ[89]; וְאִם לֹא רָצָה - הֲרֵי זוֹ מוֹרֶדֶת[90]. וְכֵן אִם נִתְפַּיְּסָה בְּנִדְרָהּ אֲפִלּוּ בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יְיַבֵּם אוֹתָהּ - אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לַחֲלֹץ[91], אֶלָּא אִם כֵּן מָרְדָה, וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[92].

85) שלא תהנה ממנו, ולא פירטה הנאת תשמיש, שלא נתכוונה לפטור עצמה ממנו לאחר מיתת בעלה (יבמות קיא: וברש"י). **86)** שלא תיבעל להם, שהתשמיש קשה לה, ונתכוונה להפיס דעתו של בעלה שלא יחשדנה כי נתנה עיניה באחר (שם קיב. וברש"י). **87)** שהרי אינה יכולה להתייבם מחמת נדרה, ואין לה דין מורדת, כי לא נתכוונה להפטר מן היבום (שם כרב, דאמר: "יבם אינו כבעל", וכפירוש ה'תוספות' שם). **88)** שנתכוונה להפטר מן היבום. **89)** ואם יסכים מרצון, יחלוץ לה ויתן כתובתה (שם קיא:). **90)** וכופים אותו לחלוץ - ותצא בלא כתובה, כמבואר לעיל ה"י. **91)** וליתן לה כתובתה, שיכול לומר רצוני לייבמה, והעיכוב ממנה הוא, שהיא הגורמת. **92)** כלומר, אינך יכול לכוף אותו לחלוץ וליתן כתובה, אלא לכוף כדין מורדת שאינה מקבלת כתובה ('חזון איש' ע"פ המגיד-משנה).

טז. יְכָלְתָהּ שֶׁתִּבְעָהּ הַיָּבָם לַחֲלִיצָה, וְהִיא אוֹמֶרֶת: אֵינִי חוֹלֶצֶת וְלֹא נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּה, אֶלָּא אֵשֵׁב בְּבֵית בַּעְלִי[93] וְכִשְׁאָר כָּל הָאַלְמָנוֹת[94] - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ, שֶׁהֲרֵי הִקְנוּ אוֹתָהּ לָזֶה מִן הַשָּׁמַיִם[95], רָצָה - מְיַבֵּם, רָצָה - חוֹלֵץ[96] וְנוֹתֵן כְּתֻבָּה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ אָמְרָה: אֲנִי נְזוֹנֶת מִשֶּׁלִּי וְאֵשֵׁב עֲגוּנָה[97] כָּל יְמֵי חַיַּי - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ[98]; שֶׁהֲרֵי הַיָּבָם אוֹמֵר לָהּ: כָּל זְמַן שֶׁאַתְּ זְקוּקָה[99] לִי אֵין נוֹתְנִין לִי אִשָּׁה אַחֶרֶת[100]. וַאֲפִלּוּ הָיָה נָשׂוּי - אֶפְשָׁר שֶׁיִּשָּׂא אִשָּׁה אַחֶרֶת[101], אוֹ תִּהְיֶה לוֹ מְרִיבָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ מִפְּנֵי הַיְּבָמָה[102].

93) בבית שגר בעלי המת, ואתזון מנכסיו. **94)** ראה לעיל בפי"ח מהל' אישות ה"א. **95)** במיתת בעלה, ולא מדעתו בחר בה היבם. **96)** כתובות סד, א: "תבע לחלוץ נזקקין לו". וכן פירשו ה'תוספות' שם, דיבור-המתחיל תבע לחלוץ. וכן אמרו ביבמות לט, ב - שביבם הדבר תלוי, שנאמר: "אם לא יחפוץ האיש" - הכל כרצונו, רצה - מייבם, רצה - חולץ. **97)** קשורה לבעלי ולזכרו, לא להנשא לאיש אחר, מלשון הכתוב (רות א, יג): "הלהן תעגנה". **98)** אלא חולצת בעל כרחה. **99)** קשורה. **100)** כתובות, שם. **101)** וכל זמן שזו זקוקה לו, לא יתנוה לו. **102)** שאשתו תחשוב כי ייבם אותה, ותהיה לה כצרה בבית (מתוך סתימת סוגיית הגמרא בכתובות שם). ואם שניהם מסכימים שלא לחלוץ ולא לייבם, משמע שאין קפידא בדבר ('בית שמואל' לאהע"ז סי' קסה, אות ט, וכן בתשובות 'חכם צבי' סי' א). ובזוהר פרשת חוקת עמ' קפ, משמע שיש מצוה בחליצה. אבל ה'חתם סופר' אהע"ז ח"ב סי' פה כתב, שגם הזוהר לא התכוון לומר שיש מצות-עשה לחלוץ באופן חיובי, אלא שסגולה היא למת ולנשמתו, שתהא אלמנתו חולצת, ואין זו אלא גמילות-חסד עם המת, כעין אמירת קדיש או הדלקת

שמן זית, ואין לכוף את האשה לחלוץ אם אינה רוצה בכך מפני הבושה או הטורח וכיוצא בזה, אם תרצה להטיב עם המת - תטיב, ואם לאו - אין בית-הדין יכול לכופה על כך.

1 **יז. יְבָמָה שֶׁלֹּא הָיָה לָהּ עַל בַּעְלָהּ כְּתֻבָּה מִפְּנֵי**
2 **שֶׁהָיְתָה אֲסוּרָה עָלָיו**[103]**, וַהֲרֵי הִיא מֻתֶּרֶת לַיָּבָם**[104]
3 **כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר**[105]**, אִם רָצָה הַיָּבָם לְיַבֵּם - מְיַבֵּם, וְאֵין**
4 **לָהּ עָלָיו כְּתֻבָּה**[106] **כְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא הָיָה לָהּ עַל בַּעְלָהּ.**
5 **וְדִינָהּ עִם יְבָמָהּ בַּתּוֹסֶפֶת - כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה עִם**
6 **בַּעְלָהּ**[107]**. אֲבָל אִם לֹא כָּתַב לָהּ בַּעְלָהּ כְּתֻבָּה**[108]**, אוֹ**
7 **שֶׁמְּכָרָהּ לוֹ כְּתֻבָּתָהּ אוֹ מָחֲלָה אוֹתָהּ - צָרִיךְ הַיָּבָם**
8 **לְכָתֹב לָהּ כְּתֻבָּה**[109] **כִּשְׁאָר הָאַלְמָנוֹת**[110].

103) כגון שהיתה שניה לו (אם אמו). **104)** שהיו אחים מן האב ולא מן האם (ראה יבמות פד. וברש"י שם). **105)** לקמן פ"ו הי"ג. **106)** כשבא עליה וקנאה, ועכשיו רוצה להוציא - אין לה כתובה (יבמות פה.). אבל אם רוצה להשהותה אצלו, צריך שיכתוב לה כתובה, שהרי אסור לאדם לשהות עם אשתו בלא כתובה, כמבואר לעיל פ"י מהל' אישות ה"י. וה'אור שמח' מפרש את דברי רבינו, שאינו כותב לה שום כתובה אפילו כשירצה לקיימה אצלו, הואיל ויש לה תוספת, כמבואר בסמוך בדברי רבינו, והרי אינה קלה בעיניו להוציאה, שיצטרך לשלם לה התוספת. ולפיכך במקרה השני, כשמחלה לבעל על הכתובה, הרי מחלה גם על התוספת, ונשארה קלה בעיני היבם להוציאה, כאן ציין רבינו: "צריך היבם לכתוב לה כתובתה", כמבואר לעיל פכ"ב מהל' אישות הי"ד. **107)** שיש לה תוספת שהתחייב לה אע"פ שאין לה עיקר כתובה, והטעם מבואר לעיל (שם פכ"ד ה"ג). **108)** למרות שהיתה מותרת לו. **109)** שהרי בעלה עצמה אם רצה לקיימה אחרי שמכרה או מחלה לו כתובתה, חייב לחזור ולכתוב לה שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, כמבואר לעיל פ"י מהל' אישות ה"י. **110)** שכתובתן מנה. ואין זה סכום הכתובה שהיה רשום בכתובתה שמכרה לבעלה. השווה לעיל פכ"ב מהל' אישות הי"ד ובביאורנו שם, ולהלן פ"ד הל"ב והערה קפד.

9 **יח. הַיְבָמָה קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ יְבָמָהּ אוֹ קֹדֶם שֶׁיְּחַלֵּץ**
10 **לָהּ חֲבֵרוֹ הִיא אֲסוּרָה לְהִנָּשֵׂא לְזָר, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִהְיֶה**
11 **אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר. וְאִם נִשֵּׂאת לְאַחֵר וּבָעַל**
12 **- לוֹקֶה הוּא וְהִיא**[111]**. וּמוֹצִיאָהּ בְּגֵט**[112]**, וַאֲפִלּוּ הָיוּ**
13 **לוֹ בָּמָּה בָּנִים מִמֶּנָּה**[113]**. וְנֶאֱסָרָה עָלָיו**[114] **וְעַל**
14 **יְבָמָהּ**[115]**. וְיִבָּמָהּ חוֹלֵץ לָהּ, וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת**
15 **לַאֲחֵרִים.**

111) כדרך שלוקין על כל מצוות לא-תעשה המנויות בפי"ט מהל' סנהדרין ה"ד. ואם נישאה ועדיין לא נבעלה - אינם לוקים. **112)** אפילו כשלא נבעלה עדיין, שהרי אפילו נתקדשה בלבד צריכה גט, כמבואר בסמוך הי"ט. **113)** אין אומרים: יחלוץ לה יבמה ותשאר תחת בעלה, שלא להוציא לעז על בניה שהם פסולים, אלא אסורה עליו עולמית. **114)** ואפילו לא נבעלה עדיין, הואיל ונישאה הרי זו בחזקת בעולה ונאסרה, כמו שכתב רבינו בפי"ט מהל' איסורי ביאה ה"ג: כהן שנשא אשה מאיסורי כהונה אע"פ שלא נבעלה נתחללה, שכל נשואה בחזקת בעולה היא ('מעשה רוקח'), אלא שאינם לוקים אם לא נבעלה ודאי. **115)** שהיא דומה לאשת איש שנשאת ובא בעלה, שאסורה על זה ועל זה (יבמות צב: וברי"ף שם ע"פ ה'ירושלמי' שם פ"י, ה"ד). אלא שאין בניה מן השני ממזרים, שיבמה לשוק אינה אלא איסור לאו בלבד, ואין ממזר מאיסור חייבי לאוין. ראה פט"ו מהל' איסורי ביאה ה"א-ב.

16 **יט. נִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר**[116] **- לֹא נֶאֱסְרָה עַל יְבָמָהּ**[117]**,**
17 **אֶלָּא נוֹתֵן לָהּ הַזָּר שֶׁקִּדְּשָׁהּ גֵּט**[118] **וְיִבָּמָהּ מְיַבֵּם אוֹ**
18 **חוֹלֵץ. וְאִם הָיָה יְבָמָהּ כֹּהֵן, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׂא**
19 **גְּרוּשָׁה**[119] **- תֵּצֵא מִן הַזָּר בְּגֵט, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא**
20 **הַחוֹטֵא נִשְׂכָּר, וְיַחֲלֹץ לָהּ יְבָמָהּ**[120].

116) ועדיין לא נישאה לו. **117)** שאינה גרועה מאשת איש שנתקדשה לאחר ובא בעלה, שלא נאסרה על בעלה הראשון, כמבואר לעיל בפ"י מהל' גירושין ה"ז. **118)** שהרי קידושין תופסים ביבמה לשוק מספק, כמבואר לעיל פ"ד מהל' אישות הי"ד, וצריכה ממנו גט. **119)** ויש סברא שהכהן יחלוץ לה (שהרי לייבם אינו יכול, שגרושה היא) ותהא מותרת למקדש - לא אמרו כן אלא המקדש נותן לה גט. **120)** שאלמלא חטאו היה היבם מייבמה, ועכשיו אסורה לו, ועל-ידי-זה תישאר ברשותו?! ואף לאחרי החליצה, אסורה לו לעולם משום קנס - הואיל וקידשה שלא ברשות (רמב"ן).

21 **כ. חָזַר הַזָּר שֶׁגֵּרְשָׁהּ מִן הָאֵרוּסִין וּנְשָׂאָהּ אַחַר שֶׁחָלַץ**
22 **לָהּ יְבָמָהּ - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדוֹ**[121]**. אֲבָל אִם גֵּרְשָׁהּ**
23 **מִן הַנִּשּׂוּאִין, וְחָזַר וּנְשָׂאָהּ אַחַר שֶׁחָלְצָה - מוֹצִיאִין**
24 **אוֹתָהּ מִיָּדוֹ; מִפְּנֵי שֶׁהִיא דּוֹמָה לְאֵשֶׁת אִישׁ שֶׁנִּשְׂאַת**
25 **וּבָא בַּעְלָהּ, שֶׁהִיא אֲסוּרָה עַל זֶה וְעַל זֶה, כְּמוֹ**
26 **שֶׁבֵּאֲרָנוּ**[122]**. וְהַיְבָמָה שֶׁזִּנְּתָה**[123] **וְהִיא זְקוּקָה**[124] **- לֹא**
27 **נֶאֱסְרָה עַל יְבָמָהּ**[125]**, אֶלָּא רָצָה חוֹלֵץ רָצָה מְיַבֵּם.**

121) אע"פ שאסרוה עליו משום קנס, כנ"ל - אין קונסים אותה להוציאה אחר שנשאה, שדי לנו להחמיר בזה רק לכתחילה (רשב"א, הובא במגיד-משנה). **122)** לעיל פ"י מהל' גירושין ה"ז, וכן אמרו (יבמות צב:): "יבמה - קידושין אין בה, נישואין יש בה, דמיחלפא באשה שהלך בעלה למדינת הים". **123)** בלא קידושין. **124)** כשהיא שומרת יבם, ועדיין לא חלצה ולא נתייבמה. **125)** שאינה כאשת איש החמורה, הואיל ואין בה אלא איסור לאו (סוטה יח:). ואינה דומה לנשאת לאחר, שנאסרה על יבמה, כמבואר לעיל הי"ח, כי שם יש לחוש, שיאמרו: חלץ לה יבמה ונישאת וחזר לכונסה והרי זה נושא חלוצתו, אבל זנות אין לה קול כל-כך, וידעו שפריצות היא מצדה ולא יחשדו בה שחלצה (רש"י לגיטין פ:). ואם יבמה כהן, נאסרה עליו, שהרי נבעלה לאסור לה ונעשתה זונה, וכהן אסור בזונה (ראה בפי"ח מהל' איסורי ביאה ה"א; ובפי"ט ה"ה, ובשו"ע אהע"ז סי' קנט ס"ג).

28 **כא. כָּל יְבָמָה שֶׁהִיא סָפֵק מִדְּבָרֶיהָם**[126] **אִם יֵשׁ עָלֶיהָ**

זַקֵת יָבָם[127] אוֹ אֵין עָלֶיהָ זִקַת יָבָם, כְּגוֹן יְבָמָה שֶׁיָּלְדָה וָלָד שֶׁלֹּא כָּלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו[128] וּמֵת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, שֶׁדַּיְנָהּ שֶׁתַּחֲלֹץ מִסָּפֵק מִדְּבְרֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[129], אִם הָלְכָה וְנִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר קֹדֶם חֲלִיצָה - חוֹלֵץ לָהּ יְבָמָהּ וְתֵשֵׁב עִם בַּעְלָהּ[130]. וְאִם נִתְקַדְּשָׁה לְכֹהֵן, שֶׁהוּא אָסוּר בַּחֲלוּצָה - אֵינוֹ חוֹלֵץ לָהּ[131]; שֶׁאֵין אוֹסְרִין עַל זֶה אִשְׁתּוֹ מִשּׁוּם סְפֵק דְּבְרֵיהֶן[132]. גֵּרְשָׁהּ הַכֹּהֵן אוֹ מֵת - חֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת[133], וְאַחַר כָּךְ מֻתֶּרֶת לַאֲחֵרִים לְכַתְּחִלָּה.

126) מדברי חכמים. 127) קשר עם היבם, להתייבם או לחלוץ. 128) כלומר, שאינו ידוע אם נולד לתשעה חדשים, אבל סימניו גמורו, שהוא שלם בשערו ובצפרניו, ומן התורה הוא ולד גמור. 129) לעיל פ"א ה"ה, ועיי"ש בהערה כט. 130) ואינה צריכה קידושין שניים. 131) יבמות לו, ב וברי"ף שם), וכל-שכן אם נישאת קודם חליצה, שאין מוציאים אותה מתחת בעלה, כמבואר ברי"ף שם, וכן בשו"ע אהע"ז סי' קסד, ס"ז. 132) שמן התורה ולד גמור הוא, הואיל וגמרו סימניו - ואין עליה זיקת יבם. 133) שהרי לא התירוה לבעלה בלא חליצה אלא כדי שלא לאסרה עליו, וכיון שגירשה אין צורך להתירה בלא חליצה (מגיד-משנה). אולם ב'שלטי הגיבורים' לרי"ף שם כתוב: שמאחר שהתירוה לכהן בלא חליצה, אם מת הכהן אין מצריכים אותה לחלוץ אפילו אם רוצה להנשא לישראל, שמאחר שהותרה - הותרה.

יום שלישי ל' שבט ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) ביאר בו רבינו נאמנות לומר זה בני לפטור מן היבום, וזה אחי לחייב ביבום, מי נאמן לומר מת היבם.

א. הָאוֹמֵר 'זֶה בְּנִי', אוֹ שֶׁאָמַר 'יֵשׁ לִי בָּנִים'[2] - חֲרֵי זֶה נֶאֱמָן, וּפוֹטֵר אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם[3].

2) ואין אשתי זקוקה (לאחר מותי) ליבום. 3) ואפילו הוחזק שיש לו אחים אינה זקוקה להם, שאילו רצה היה פוטרה בגט ומה לו לשקר, לפיכך נאמן להתירה ולפוטרה מזיקת יבום, ומה גם, שאין דיבורו סותר את "חזקתו באחים", שאפילו אם יש לו אחים, הואיל ויש לו בנים הרי זו פטורה מיבום.

ב. אָמַר 'זֶה אָחִי', אוֹ שֶׁאָמַר 'יֵשׁ לִי אַחִים'[4] - אֵינוֹ נֶאֱמָן לֶאֱסֹר אֶת אִשְׁתּוֹ[5] וּלְהַנִּיחָהּ זְקוּקָה לְיָבָם; שֶׁהֲרֵי זֶה מְתַכֵּוֵּן לְאָסְרָהּ לְאַחֵר מוֹתוֹ[6].

4) והרי היא זקוקה ליבום, והיא הייתה עד כה בחזקת שאינה זקוקה ליבום. 5) להינשא לאחרים עד שתחלוץ. 6) ואינו נאמן להוציאה מחזקתה הקודמת שאינה זקוקה.

ג. הָיָה מֻחְזָק שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַחִים, וְאָמַר בְּשָׁעַת מִיתָתוֹ[7] 'אֵין לִי אַחִים'[8] - אֵינוֹ נֶאֱמָן[9]. וְכֵן אִם אָמַר עַל מִי שֶׁהֻחְזַק אָחִיו 'אֵין זֶה אָחִי' - אֵינוֹ נֶאֱמָן[10]. לֹא הָיָה מֻחְזָק בְּאַחִין, וְיָצָא קוֹל שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֵדִים שֶׁעֵידוּ שֶׁיֵּשׁ לְבַעְלָהּ אַחִין, וְהָעֵדִים בִּמְדִינָה אַחֶרֶת, אֲפִלּוּ אָמַר הוּא בְּשָׁעַת מִיתָתוֹ 'אֵין לִי אָח' - חֲרֵי זוֹ חוֹשֶׁשֶׁת[11], וְתַמְתִּין[12] עַד שֶׁיָּבוֹאוּ הָעֵדִים שֶׁאָמְרוּ[13] וְיִשְׁאֲלוּ[14].

7) שהיא שעה רצינית ואינו עשוי לשקר בשעה זו. 8) והרי היא פטורה מזיקת יבום. 9) ואינו נאמן במה שבידו לגרשה כי אין "מיגו" מועיל נגד חזקה, והרי הוחזק שיש לו אחים ואיך נאמינו שאין לו, אולם ב"אמר יש לי בנים" אינו סותר את חזקת האחים ולפיכך נאמן. 10) לבטל החזקה הקודמת, והרי היא זקוקה לייבום. 11) לקול, ואפילו לא הוחזק הקול בבית דין. 12) מלהינשא לאחרים, שמא יש בקול ממש והרי היא זקוקה לייבום. 13) אחרים עליהם, שהם יודעים שיש לו אחים. 14) ייבדקו, מכיוון שאפשר לברר ולעמוד על הדבר מפי עדים - עלינו לברר ולא נקל באיסור אשת איש.

ד. מִי שֶׁזָּנָה עִם אִשָּׁה, בֵּין פְּנוּיָה בֵּין אֵשֶׁת אִישׁ, וְנִתְעַבְּרָה, וְאָמַר: זֶה הָעֻבָּר מִמֶּנִּי הוּא, וַאֲפִלּוּ הִיא מוֹדָה לוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּנוֹ לְעִנְיַן יְרֻשָּׁה[15], חֲרֵי זֶה סָפֵק לְעִנְיַן יִבּוּם[16]. כְּשֶׁם שֶׁזִּנְּתָה עִם זֶה, כָּךְ זִנְּתָה עִם אַחֵר, וּמֵאַיִן יָדַע הַדָּבָר שֶׁזֶּה בְּנוֹ וַדַּאי? וַחֲרֵי אֵין לוֹ חֶזְקָה[17], אֶלָּא לְעוֹלָם סָפֵק הוּא[18]. וּלְהַחְמִיר דָּנִין בּוֹ, וְחוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[19].

15) שהרי אם ירצה יכול לתת לו את נכסיו במתנה. 16) אם נאמן לומר שזה בנו. 17) שהרי מתחילת לידתו הוא בספק זה. ואין אתה יכול לומר בו העמדנו על חזקתו הקודמת. 18) שמא אינו בנו וזקוקה לייבום. 19) שמא הוא בנו ואסורה ליבם.

ה. נֶאֱמָן עַד אֶחָד לְהָעִיד לִיבָמָה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ, וּמִתְיַבֶּמֶת עַל פִּיו; אוֹ שֶׁמֵּת יְבָמָהּ אוֹ שֶׁנִּתַּן לְבַעְלָהּ בֵּן, לְהַתִּירָהּ לְזָר[20]. אֲפִלּוּ עֶבֶד אוֹ אִשָּׁה אוֹ עַכּוּ"ם מֵסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ[21] מֵעִיד בְּמִיתַת הַיָּבָם כְּמוֹ שֶׁמֵּעִיד בְּאֵשֶׁת אִישׁ לְהַתִּירָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין[22].

20) ולדעת הראב"ד אינו נאמן לומר: ניתן לבעלה בן, שאין זה דבר העשוי להגלות ואפשר שהוא משקר, אולם רבינו סובר, שאין האשה סומכת עצמה על העד בלבד, ואף היא מדקדקת בדבר ובודקת אם אמת הוא, כדי שלא תצטרך לצאת מבעלה לאחר הנישואין. 21) שאינו מתכוון להעיד ולהתירה להינשא לזר. 22) כי דין עד ביבמה כדין עד באשת איש.

ו. וְחָמֵשׁ נָשִׁים שֶׁאֵין מְעִידוֹת זוֹ לָזוֹ שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ[23], כָּךְ אֵין מְעִידִין לָהּ שֶׁמֵּת יְבָמָהּ[24]. וְדִין עֵדוּת זוֹ כְּדִין אוֹתָהּ עֵדוּת[25] לְעִנְיַן עֵדִים שֶׁמַּכְחִישִׁין זֶה אֶת זֶה בְּמִיתַת הַיָּבָם[26] וּלְכָל דָּבָר[27].

23) שחזקתן שונאות זו את זו. 24) שמתכוונות לקלקלה, שתינשא לזר ואחרי כן תצטרך לצאת ממנו. 25) של מיתת הבעל. 26) שהעד הראשון המעיד על מות היבם נאמן כשניים, ואם אחר כך יבוא עד אחר ויכחישנו אין השני נאמן. 27) כגון הפסול בעבירה מן התורה אינו נאמן לעדות זו.

1 **ז. שְׁתֵּי יְבָמוֹת[28] שֶׁבָּאוּ מִמְּדִינַת הַיָּם, זוֹ אוֹמֶרֶת ׳מֵת**
2 **בַּעְלִי׳ וְזוֹ אוֹמֶרֶת ׳מֵת בַּעְלִי׳ - זוֹ אֲסוּרָה[29] מִפְּנֵי**
3 **בַּעֲלָהּ שֶׁל זוֹ[30], וְזוֹ אֲסוּרָה מִפְּנֵי בַּעֲלָהּ שֶׁל זוֹ; שֶׁאֵין**
4 **יְבִמְתָּהּ נֶאֱמֶנֶת לְהָעִיד לָהּ שֶׁמֵּת יְבָמָהּ[31], כְּמוֹ**
5 **שֶׁבֵּאֲרְנוּ.**

28) נשי שני אחים. 29) להינשא לזר. 30) שהוא יבמה וזקוקה לו, ואינו בפנינו שתחלוץ לו. 31) ושמא הוא חי.

6 **ח. הָיָה לְאַחַת מֵהֶן עֵד שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ - זוֹ שֶׁיֵּשׁ לָהּ**
7 **הָעֵד עוֹמֶדֶת בְּאִסּוּרָהּ[32], שֶׁאֵינָהּ אֲסוּרָה מִפְּנֵי בַּעֲלָהּ**
8 **אֶלָּא מִפְּנֵי יְבָמָהּ[33]; וְזוֹ שֶׁאֵין לָהּ עֵד מֻתֶּרֶת, שֶׁהֲרֵי**
9 **הֵעִיד הָעֵד שֶׁמֵּת יְבָמָהּ, וְהִיא נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר שֶׁמֵּת**
10 **בַּעְלִי.**

32) להינשא לזר. 33) שאין עדות על מות יבמה, אלא יבמתה, והיא אינה נאמנה לה.

11 **ט. הָיָה לָזוֹ בָּנִים[34] וְלָזוֹ אֵין בָּנִים - זוֹ שֶׁאֵין לָהּ**
12 **בָּנִים אֲסוּרָה[35], וְזוֹ שֶׁיֵּשׁ לָהּ בָּנִים מֻתֶּרֶת[36]. הָיָה לָהֶן**
13 **יָבָם אַחֵר כָּאן - הֲרֵי זֶה מְיַבֵּם לִשְׁתֵּיהֶן[37].**

34) מבעלה, ואינה זקוקה לייבום. 35) בגלל זיקתה ליבמה. 36) ובגמרא שם אמרו: "לזו עדים ובנים ולזו לא עדים ולא בנים שתיהן מותרות", שאין כאן זיקת ייבום, זו מפני בניה, וזו בעידי חברתה. 37) שהרי משני בתים הן, ואין אחת פוטרת את חברתה.

14 **י. מֵת זֶה הַיָּבָם שֶׁיְּיַבֵּם אוֹתָן[38] - אֲסוּרוֹת לְהִנָּשֵׂא לָזָר,**
15 **כְּשֶׁהָיוּ בַּתְּחִלָּה[39]. נִתְיַבְּמוּ וְנִתְגָּרְשׁוּ[40] - הֲרֵי אֵלּוּ**
16 **מֻתָּרוֹת לָזָר.**

38) ולא הניח בנים, נמצאו שתיהן זקוקות (מצד מיתת היבם) ליבמיהן שבמדינת הים, שמא חיים הם. 39) לפני הייבום, שאין האחת נאמנת כלפי חברתה להעיד שמת יבמה. 40) מיבמן. והוא הדין אם מת יבמן והניח בנים, שאין זקוקות עוד לייבום.

17 **יא. אַף עַל פִּי שֶׁהָאִשָּׁה נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר ׳מֵת בַּעְלִי׳**
18 **וְתִנָּשֵׂא[41] אוֹ תִּתְיַבֵּם[42], אֵין הַיְבָמָה נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר מֵת**
19 **יְבָמִי שֶׁתִּנָּשֵׂא לָזָר; הוֹאִיל וְהוּא אָסוּר לַאוֹ[43], שֶׁמָּא**
20 **יִהְיֶה קַל בְּעֵינֶיהָ[44]. וְכֵן אֵין הַיָּבָם נֶאֱמָן לוֹמַר ׳מֵת**
21 **אָחִי׳ שֶׁיְּיַבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ, שֶׁמָּא עֵינָיו נָתַן בָּהּ[45]. וְאֵין**
22 **הָאִשָּׁה נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר ׳מֵתָה אֲחוֹתִי׳ שֶׁתִּכָּנֵס לְבֵיתָהּ,**
23 **וְאֵין הָאִישׁ נֶאֱמָן לוֹמַר ׳מֵתָה אִשְׁתִּי׳ שֶׁיִּשָּׂא אֶת**
24 **אֲחוֹתָהּ, עַד שֶׁיָּעִידוּ שְׁנֵי עֵדִים שֶׁמֵּתָה אֲחוֹתָהּ וְאַחַר**
25 **כָּךְ תִּכָּנֵס לְבֵיתָהּ; שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ עַד אֶחָד אֶלָּא מִשּׁוּם**
26 **הַתֶּרֶת עֲגוּנָה[46], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[47].**

41) לזר, באופן שאינה זקוקה לייבום, כגון שיש לו בנים, או אין לו אחים. 42) כשהיא זקוקה ליבם. 43) האמור בתורה: "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר". 44) ולא תדקדק היטב אם מת יבמה, בניגוד לאומרת מת בעלי, שהוא איסור "אשת איש" וענשו מיתת בית דין, ובניה מהשני ממזרים. 45) שהרי אפילו חכם שאסר את האשה על בעלה בנדר, הרי זה לא יישאנה, שמא עיניו נתן בה. 46) שאינה יכולה להינשא לשום איש בעולם, אם לא נקבל עדותו. אבל זו יכולה להינשא לאחרים, וכן גיסה יכול לישא לו אחרת. 47) "שלא תשארנה בנות ישראל עגונות".

27 **יב. לְפִיכָךְ[48], הָאִשָּׁה שֶׁהָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ[49] וְיָבְמָהּ**
28 **לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאָה וְאָמְרָה ׳מֵת בַּעְלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת**
29 **יְבָמִי׳, אוֹ שֶׁאָמְרָה ׳מֵת יְבָמִי וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלִי׳ -**
30 **הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת[50]. אֲבָל אִם הָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ**
31 **בִּלְבַד[51], וּבָאָה וְאָמְרָה ׳נִתַּן לִי יָבָם בִּמְדִינַת הַיָּם**
32 **וָמֵת׳[52], בֵּין שֶׁאָמְרָה ׳מֵת יְבָמִי וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלִי׳**
33 **בֵּין שֶׁאָמְרָה ׳מֵת בַּעְלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת הַיָּבָם שֶׁנִּתַּן לִי׳**
34 **- הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת[53]; שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר[54] הוּא הַפֶּה**
35 **שֶׁהִתִּיר[55].**

48) הואיל ואינה נאמנת לומר: "מת יבמי". 49) ואין לבעלה בנים והרי היא בחזקת זקוקה ליבם. 50) להינשא לזר, והרי היא בחזקת זקוקה ליבום. 51) ולא היה כאן יבם, והרי היא בחזקת היתר לזר. 52) שילדה חמותי במדינת הים בן. 53) להינשא לזר. 54) שאמרה ניתן לי יבם והחזיקה עצמה זקוקה לייבום. 55) שהרי אמרה מת יבמי.

36 **יג. הָאִשָּׁה שֶׁהָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ וּבְנָהּ לִמְדִינַת הַיָּם,**
37 **וּבָאָה וְאָמְרָה ׳מֵת בַּעְלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת בְּנִי׳ -**
38 **נֶאֱמֶנֶת[56]; שֶׁהֲרֵי הָיְתָה בְּחֶזְקַת הֶתֵּר לְזָר[57] בְּעֵת**
39 **שֶׁהָלְכָה[58]. אָמְרָה ׳מֵת בְּנִי וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלִי׳ -**
40 **אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת לְהַתִּיבֵּם[59]. וְחוֹשְׁשִׁין לִדְבָרֶיהָ[60],**
41 **וְחוֹלָצֶת[61] וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת.**

56) להינשא לזר. 57) אם ימות הבעל. שהרי יש להם בן ואינה זקוקה לייבום. 58) שהרי היה לה בן. וגם עכשיו אינה מוציאה עצמה מחזקתה. 59) שהרי הייתה בחזקת מותרת לזר ואינה זקוקה לו, ויש לחוש שמא מחמת אהבתה אליו היא משקרת. 60) להחמיר, לא להתירה לזר, שהרי לדבריה זקוקה היא לייבום, ועשתה עצמה חתיכת איסור להינשא לזר. 61) כדי שתהיה מותרת לזר.

42 **יד. הָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ בִּלְבַד[62], וּבָאָה וְאָמְרָה ׳נִתַּן**
43 **לִי בֵּן בִּמְדִינַת הַיָּם וָמֵת וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלִי׳[63] -**
44 **נֶאֱמֶנֶת וּמִתְיַבֶּמֶת; שֶׁהֲרֵי הָיְתָה בְּחֶזְקַת הֶתֵּר לְיִבָּמָהּ**
45 **בְּעֵת שֶׁהָלְכָה. אָמְרָה ׳מֵת בַּעְלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת הַבֵּן**
46 **שֶׁנִּתַּן לִי׳[64] - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת לִפְטֹר עַצְמָהּ מִן הַיִּבּוּם**

1 וּמִן הַחֲלִיצָה[65]. וְחוֹשְׁשִׁין לְדִבְרֵיהָ[66], וְחוֹלָצֶת וְלֹא
2 מִתְיַבֶּמֶת.

62) ויש לה יבם והרי היא בחזקת זקוקה לו. 63) נמצאת שהיא זקוקה ליבם. 64) ואינה זקוקה עוד לייבום. 65) שהרי הוחזקה זקוקה. 66) לא להתייבם, שהרי עשתה עצמה חתיכת איסור על היבם.

3 טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[67]? כְּשֶׁהָיְתָה פְּסוּלָה לַכְּהֻנָּה
4 מִתְּחִלָּה[68], כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה גְּרוּשָׁה אוֹ חֲלָלָה[69], אוֹ
5 שֶׁאָמְרָה 'בְּמְעָרָה הָיֵינוּ כְּשֶׁמֵּת'[70]; אֲבָל אִם אֵין
6 הַדָּבָר כֵּן - אֵינָהּ חוֹלֶצֶת. שֶׁמָּא תַּחֲלֹץ וְיָבוֹאוּ עֵדִים
7 וְיָעִידוּ שֶׁהַדָּבָר כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה וְהַבַּעַל מֵת תְּחִלָּה[71],
8 וְנִמְצֵאת חֲלִיצָה זוֹ אֵינָהּ כְּלוּם, וְתִנָּשֵׂא לְכֹהֵן, וְיִרְאֶה
9 הָרוֹאֶה אוֹתָהּ שֶׁחָלְצָה וְנִשֵּׂאת לַכֹּהֵן וְיַדְּמֶה
10 שֶׁהַחֲלוּצָה מֻתֶּרֶת לַכְּהֻנָּה, וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ בָּעֵדִים
11 שֶׁבָּאוּ. לְפִיכָךְ לֹא תַּחֲלֹץ וְלֹא תִּתְיַבֵּם, אֶלָּא תִּשָּׁאֵר
12 בְּחֶזְקַת זְקוּקָה כְּשֶׁיָּצָאָה עַד שֶׁיָּבוֹאוּ עֵדִים.

67) שהיא חולצת על סמך דבריה. 68) טרם שנישאה לבעלה זה. 69) שנולדה מאיסור כהונה, כגון שאמה הייתה גרושה ונישאה לאביה הכהן, הרי בתם חללה ואסורה להינשא לכהן. 70) ואין איש עמנו לבוא ולהעיד מי מת תחילה האב או הבן. 71) לפני שמת הבן, ואינה זקוקה ליבם.

13 יז. וְכֵן אִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ וְצָרָתָהּ[72] לִמְדִינַת הַיָּם,
14 וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ לָהּ[73] 'מֵת בַּעֲלִיךְ' - הֲרֵי זוֹ לֹא
15 תַּחֲלֹץ וְלֹא תִּתְיַבֵּם לְעוֹלָם, עַד שֶׁיִּוָּדַע אִם יָלְדָה
16 צָרָתָהּ[74] אוֹ לֹא יָלְדָה. וְלָמָּה לֹא תַּחֲלֹץ אַחַר תִּשְׁעָה
17 חֳדָשִׁים[75] מִמִּיתַת הַבַּעַל וְתִהְיֶה מֻתֶּרֶת לְזָר עַל כָּל
18 פָּנִים[76], שֶׁאִם יָלְדָה צָרָתָהּ[77] - הֲרֵי נִפְטְרָה זוֹ, וְאִם
19 לֹא יָלְדָה - הֲרֵי נֶחְלְצָה? גְּזֵרָה שֶׁמָּא יְוַדַּע אַחַר
20 הַחֲלִיצָה שֶׁיָּלְדָה צָרָתָהּ וָלָד שֶׁל קַיָּמָא, וְנִמְצֵאת זֹאת
21 שֶׁאֵינָהּ חֲלוּצָה[78], וְתִנָּשֵׂא לְכֹהֵן אַחַר שֶׁנֶּחְלְצָה,
22 וְיֹאמַר הָרוֹאֶה שֶׁלֹּא יָדַע בָּעֵדִים שֶׁבָּאוּ שֶׁהַחֲלוּצָה
23 מֻתֶּרֶת לְכֹהֵן, וְיָעִיד שֶׁרָאָה אוֹתָהּ נִשֵּׂאת לַכְּהֻנָּה עַל
24 פִּי בֵּית דִּין. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה אֲסוּרָה לַכְּהֻנָּה
25 מִתְּחִלָּתָהּ[79] - הֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת לְאַחַר תִּשְׁעָה וְתִנָּשֵׂא
26 לְזָר. אֲבָל זוֹ הַצָּרָה שֶׁהָיְתָה עִם בַּעְלָהּ כְּשֶׁמֵּת -
27 תַּמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם כְּשְׁאָר הַיְבָמוֹת[80] וְתַחֲלֹץ אוֹ
28 תִּתְיַבֵּם, וְלֹא תָּחוּשׁ לְצָרָתָהּ שֶׁבַּמְּדִינָה הָאַחֶרֶת[81],
29 הוֹאִיל וְלֹא הָיָה בַּעְלָהּ עִמָּהּ בַּמְּדִינָה[82].

72) שהיו לו שתי נשים, שהן צרות זו לזו. 73) לזו שנשארה כאן. 74) מבעלה. ואז תינשא לזר, כי הוולד פוטרה מן הייבום. 75) כי בתוך תשעה חדשים אינה יכולה לחלוץ, שמא צרתה מעוברת ואין הוולד של קיימא, וחליצת מעוברת אינה חליצה, אפילו כשהחולצת עצמה אינה מעוברת אלא צרתה מעוברת. 76) צדדים. 77) לאחר תשעת חדשי העיבור. 78) שהרי חלצה שלא לצורך. 79) שהייתה גרושה או חללה כשנישאה לו. 80) שאינן חולצות או מתייבמות אלא לאחר תשעים יום מיום מיתת הבעל, לדעת אם מעוברות הן אם לא. 81) שנשארה כאן שמא מעוברת היא. 82) אם כן לא נתעברה ממנו.

30 יז. הָאִשָּׁה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ[83] וְהָיְתָה לָהּ חָמוֹת בְּמְדִינַת
31 הַיָּם - אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת שֶׁמָּא יָלְדָה חֲמוֹתָהּ וּכְבָר נִתַּן
32 לָהּ יָבָם בְּמְדִינָה אַחֶרֶת[84], שֶׁלֹּא גָּזְרוּ בְּדָבָר זֶה; אֶלָּא
33 נַעֲמִיד אוֹתָהּ עַל חֶזְקָתָהּ, וַהֲרֵי הִיא מֻתֶּרֶת[85]. וְהוּא
34 הַדִּין לְאִשָּׁה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ וְהָיָה לוֹ בֵּן בְּמְדִינָה אַחֶרֶת
35 - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְזָר; וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא מֵת הַבֵּן[86],
36 אֶלָּא הַעֲמֵד אוֹתָהּ עַל חֶזְקָתָהּ[87].

83) ולא הניח בנים ולא היה לו אח. 84) וזקוקה לו. 85) להינשא לזר. 86) "שמא מת לא חוששים", והעמידהו על חזקתו שהוא חי. 87) הקודמת, שהייתה בחזקת היתר לזר.

37 יח. יָצָאת חֲמוֹתָהּ מְעֻבֶּרֶת - הֲרֵי זוֹ חוֹשֶׁשֶׁת, וְלֹא
38 תִּנָּשֵׂא לְזָר עַד שֶׁתֵּדַע מֶה הָיָה סוֹף עִבּוּר חֲמוֹתָהּ,
39 שֶׁמָּא נוֹלַד לָהּ יָבָם קֹדֶם מִיתַת הַבַּעַל[88].

88) והרי היא זקוקה לו עד שתחלוץ ממנו. ודקדק לכתוב "קודם מיתת הבעל", שאילו נולד היבם לאחר מיתת הבעל אינה זקוקה לו ליבום, שהרי היא "אשת אחיו שלא היה בעולמו".

40 יט. הָאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ וּבְנָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאוּ
41 וְאָמְרוּ לָהּ: מֵת בַּעְלִיךְ וְאַחַר כָּךְ מֵת בְּנֵךְ[89], וְנִשֵּׂאת,
42 וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁחִלּוּף הָיוּ הַדְּבָרִים[90] - תֵּצֵא, וְהַוָּלָד
43 כָּשֵׁר[91]. אָמְרוּ לָהּ: מֵת בְּנֵךְ וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעְלִיךְ,
44 וְנִתְיַבְּמָה, וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁהָיוּ הַדְּבָרִים חִלּוּף[92] -
45 תֵּצֵא, וְהַוָּלָד שֶׁנּוֹלַד לִפְנֵי הַשְּׁמוּעָה[93] אוֹ לְאַחַר
46 הַשְּׁמוּעָה מַמְזֵר[94].

89) והרי היא מותרת לזר. 90) שבנה מת לפני בעלה, וזקוקה היא ליבם ואסורה לזר. 91) כי בנישואי יבמה לזר אין אלא איסור לאו בלבד ואין ממזר אלא מחייבי איסור כרת. 92) נמצאת זו אסורה ליבמה, ואיסור אשת אח שלא במקום מצוה הוא בעונש כרת. 93) ההודעה האחרונה, אף על פי שהייתה שוגגת ואנוסה. 94) כי הלכה היא יש ממזר מחייבי כריתות.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) ביאר בו רבינו דיני מצות חליצה וסדרה ומה מעכב בה, ומי חולצים, דיני הנעל וצורתו, דיני הרקיקה, מה בין "אינה חליצה" לבין "חליצה פסולה", נוסח גט חליצה, נוסח כתובת יבמין וכתובת כל אשה.

47 א. כֵּיצַד מִצְוַת חֲלִיצָה? הַיְבָמָה הוֹלֶכֶת אַחַר הַיָּבָם
48 בַּמָּקוֹם שֶׁהוּא שָׁם[2], וּבָאָה לַדַּיָּנִין, וְהֵן קוֹרְאִין לוֹ
49 וְנוֹתְנִין לוֹ עֵצָה הַהוֹגֶנֶת לוֹ וְלָהּ. אִם עֵצָה טוֹבָה
50 לְיַבֵּם[3] - יוֹעֲצִין אוֹתָן לְיַבֵּם[4]; וְאִם עֵצָה טוֹבָה לַחֲלֹץ,

1 כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה הִיא יַלְדָּה וְהוּא זָקֵן אוֹ הִיא זְקֵנָה וְהוּא
2 יֶלֶד - יוֹעֲצִין אוֹתוֹ לַחֲלֹץ[5].

2) במקום דירתו, ויש שם בית-דין, שנאמר (דברים כה, ח): "וקראו לו זקני עירו" - ולא זקני עירה (סנהדרין לא:). 3) ששניהם מתאימים זה לזה. 4) ובכת"י התימנים: אותו [וכן נכון, שהכל תלוי ברצונו]. 5) יבמות קא, ב: "אומרים לו: מה לך אצל ילדה; מה לך אצל זקנה, כלך אצל שכמותך, ואל תכניס קטטה לתוך ביתך".

3 **ב.** וּצְרִיכִין הַדַּיָּנִין לְקַבֵּעַ מָקוֹם[6] שֶׁיֵּשְׁבוּ בּוֹ, וְאַחַר
4 כָּךְ תַּחֲלֹץ שָׁם בִּפְנֵיהֶם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָלְתָה יְבִמְתּוֹ
5 הַשַּׁעְרָה[7] אֶל הַזְּקֵנִים וְגוֹ'. לֹא נוֹעֲדוּ[8] וְלֹא קָבְעוּ
6 מָקוֹם אֶלָּא נִקְרוּ נִקְרֹה[9], וְנִקְרֵאת[10] הִיא וְהוּא לִפְנֵיהֶן
7 וְחָלְצוּ - חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה[11].

6) לומר, נלך למקום פלוני לחלוץ (אהע"ז סי' קסט, ס"ד), כדי לפרסם הדבר שנפטרה מיבמה ויזדמנו לה קופצים לישא אותה, ושהיא חלוצה ולא תינשא לכהן (רש"י ו'בית הבחירה להמאירי' ביבמות שם, ו'בית שמואל' שם ס"ק ה). 7) "השערה" משמע, מקום המזומן לכך (רש"י שם). 8) לא נדברו ביניהם מתחילה לילך שם. 9) כלשון הכתוב (שמואל-ב א, ו) "נקרא נקריתי", כלומר נזדמן הדבר במקרה שחברי בית-הדין באו שם. 10) ובכת"י התימנים: ונקרית. 11) שלא אמרו (שם) אלא: "צריכים הדיינים לקבוע", ולשון "צריך" משמעה רק לכתחילה (הגר"א באהע"ז שם).

8 **ג.** וּמְלַמְּדִין אוֹתָהּ וְאֶת הַיָּבָם לִקְרוֹת, עַד שֶׁהוּא וָהִיא
9 יִהְיוּ רְגִילִין[12], וְתִהְיֶה יְכוֹלָה לִקְרוֹת 'לֹא אָבָה'
10 בְּנִשְׁימָה אַחַת, וְאַחַר כָּךְ תֹּאמַר 'יַבָּמִי', כְּדֵי שֶׁלֹּא
11 יִהְיֶה מַשְׁמַע דְּבָרֶיהָ אָבָה יַבָּמִי[13].

12) שסדר חליצה כך הוא: היא קוראה תחילה "מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל, לא אבה יבמי" ואח"כ הוא אומר "לא חפצתי לקחתה", להלן ה"ט. 13) שאם תפסיק בין לא, לתיבה "אבה" - יהיה משמע: לא! - אינו ממאן, אלא - אבה יבמי (יבמות קז: וברש"י). וכן על היבם לקרוא בנשימה אחת: "לא חפצתי" שלא יהא משמע דבריו: חפצתי לקחתה.

12 **ד.** וּמֵאַחַר שֶׁתִּהְיֶה רְגִילָה לִקְרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא
13 קָרְאָה בְּנִשִּׁימָה אַחַת - אֵין מַקְפִּידִין עַל זֶה; אֲבָל
14 אִם אֵינָהּ יְכוֹלָה - מַרְגִּילִין אוֹתָהּ עַד שֶׁתְּדַע[14].

14) הרי"ף שם, ע"פ הכלל הידוע (יבמות קד:): "כל הראוי לבילה (בלילת השמן במנחה) - אין בילה מעכבת בו, וכל שאין ראוי לבילה - בילה מעכבת", השווה הל' מעשה הקרבנות פי"ז, ה"ו.

15 **ה.** וְהַחֲלִיצָה בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה[15], וּבִפְנֵי שְׁלֹשָׁה
16 שֶׁיּוֹדְעִין לְהַקְרוֹת[16]. וְאִם אֶחָד מִן הַשְּׁלֹשָׁה גֵּר -
17 פָּסוּל. וַאֲפִלּוּ הָיָה אָבִיו גֵּר וְאִמּוֹ יִשְׂרְאֵלִית - לֹא
18 תַּחֲלֹץ, עַד שֶׁיִּהְיֶה אָבִיו וְאִמּוֹ מִיִּשְׂרְאֵל[17]. וּמִצְוָתָהּ[18]
19 בַּחֲמִשָּׁה, כְּדֵי לְפַרְסֵם הַדָּבָר[19]. וְאוֹתָן הַשִּׁנַּיִם - אֲפִלּוּ
20 הָיוּ עַמֵּי הָאָרֶץ[20].

15) יבמות קד, א - כדעת רבי אלעזר. מפני שהחליצה 'דין' היא, ועל פיה גובה כתובתה, והתחלת דין אינה אלא ביום, כמבואר בסנהדרין לד, ב. וראה להלן הט"ז. 16) את היבם והיבמה, ואפילו הם הדיוטות (יבמות קא.). ואין זה אלא לכתחילה, אבל בדיעבד כשר אפילו אם אינם יודעים להקרות (להלן הט"ו). 17) שם קב, א. שנאמר (דברים כה, י): "ונקרא שמו בישראל" - משמע שיהא ישראל מכל צדדים (רש"י). 18) לכתחילה. 19) שם קא, ב. שהיא חלוצה ולא תינשא לכהן, וגם שיבואו אנשים ויקפצו לישאנה (רש"י). 20) שאינם יודעים להקרות, ואפילו לכתחילה אין צורך שיידעו, כי הרי הם אינם צריכים להקרות. וראה למעלה הערה יד.

21 **ו.** כֵּיצַד חוֹלְצִין? מְבִיאִין לוֹ מִנְעָל[21] שֶׁל עוֹר שֶׁיֵּשׁ
22 לוֹ עָקֵב[22] וְאֵינוֹ תָּפוּר בְּכִשְׁתָּן[23], וְלוֹבְשׁוֹ בִּימִין[24],
23 וְקוֹשֵׁר רְצוּעוֹתָיו עַל רַגְלוֹ[25], וְעוֹמֵד הוּא וְהִיא[26]
24 בִּפְנֵי בֵּית דִּין, וּמַקְרִין לַיָּבָמָה בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ[27]: מֵאֵן
25 יְבָמִי וְגוֹ', וְאַחַר כָּךְ מַקְרִין לַיָּבָם: לֹא חָפַצְתִּי
26 לְקַחְתָּהּ, וְנוֹעֵץ רַגְלוֹ בָּאָרֶץ[28], וְהִיא יוֹשֶׁבֶת[29]
27 וּפוֹשֶׁטֶת יָדָהּ בִּפְנֵי בֵּית דִּין וּמַתֶּרֶת רְצוּעוֹת הַמִּנְעָל[30]
28 מֵעַל רַגְלוֹ וְחוֹלֶצֶת הַמִּנְעָל וּמַשְׁלֶכֶת אוֹתוֹ לָאָרֶץ[31].
29 וּמְשֻׁשִּׁשְׁמֵט רֹב הָעָקֵב[32] הֶחְתֵּרָה הַיְבָמָה לְזָרֶז[33].

21) במשנה שם קא, א - תנן "סנדל", ובגמרא (קב.) ישנה סברא שאין לחלוץ לכתחילה במנעל אלא בסנדל - ורבינו פוסק כדעת האומר שחולצין במנעל לכתחילה (כסף-משנה). 22) הוא החלק האחורי המעובה בסוליית הנעל. 23) אלא ברצועות דקות של עור (יבמות קב: כפרש"י בלשון השניה, וכן פירש ר"ח. הובא ב'נמוקי יוסף'), שנאמר: "וחלצה נעלו", ואין נעל אלא של עור המגין על הרגל, ככתוב (יחזקאל טז, י) "ואנעלך תחש" והוא עור התחש, וצריך שיהא כולו של עור בלבד מבלי תערובת ממין אחר ('נמוקי יוסף'). 24) על רגלו הימנית. למדו 'גזירה-שוה' "רגל" "רגל" ממצורע, שנאמר בו "רגלו הימנית" (יבמות קד. לרבנן דר' אלעזר). וראה להלן הי"ז. 25) למטה מן השוק, שאם קשר על השוק, למטה מן הארכובה, אינה כשרה אלא בדיעבד (להלן הט"ו). 26) שנאמר (דברים כה, ח): "ועמד ואמר" - מלמד שאין אומר דבריו אלא בעמידה ('ספרי', כי-תצא) ואמירתה ואמירתו שוות הן. 27) ראה להלן ה"ח והערה לד. 28) דורך ברגלו על הקרקע (יבמות קג.). 29) ראה יבמות קג, א: "בין עומד בין יושב". 30) שם קב, א. 31) להראות שאין כוונתה בזה לקחת לעצמה את המנעל, אלא כל כוונתה לשם מצות חליצה בלבד, ואין לה כל צורך בנעל (ב"ח באהע"ז סי' קסט). אולם, דברי רבינו מפורשים בזוהר פרשת חוקת דף קפ, והטעם ע"פ הקבלה. 32) של רגל היבם. 33) יבמות קב, א.

30 **ז.** וְאַחַר כָּךְ עוֹמֶדֶת וְיוֹרֶקֶת בָּאָרֶץ כְּנֶגֶד פָּנָיו רֹק
31 הַנִּרְאֶה לַדַּיָּנִין[34]. שְׁמֹנָה חֲלִיצָה, שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶן

עוֹמְדִין בִּשְׁעַת קְרִיאָה וּבִשְׁעַת רְקִיקָה[35], וּצְרִיכִין הַדָּיְנִין לִרְאוֹת הָרֹק הַיּוֹצֵא מִפִּיהָ[36]. וְאַחַר כָּךְ מַקְרִין לָהּ: כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו, וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל.

34) שם קו, ב: שנאמר "לעיני הזקנים . . וירקה", וראה להלן הכ"ג. 35) הואיל והרקיקה צריכה להיות לעיני הדיינים, הרי היא כ'דין' ואין 'דין' אלא בעמידה. 36) יבמות קו, ב.

ח. הַכֹּל בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ[37], שֶׁנֶּאֱמַר: כָּכָה - בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה[38]. וְכָל הַיּוֹשְׁבִין שָׁם עוֹנִים אַחֲרֶיהָ[39] 'חֲלוּץ הַנָּעַל' שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. וְצָרִיךְ שֶׁתְּתַבְּוֵן הַיְבָמָה שֶׁמַּחֲלִיץ לוֹ, וְיִתְפַּוֵּן הוּא שֶׁיַּחֲלִיץ לָהּ. וַיַּעֲשׂוּ מַעֲשִׂים אֵלּוּ לְשִׁמָּן[40]. וְהַסּוּמָא אֵינוֹ חוֹלֵץ[41]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָרְקָה בְּפָנָיו, וְאֵין זֶה רוֹאֶה הָרֹק[42].

37) בכת"י התימנים, אין כאן התחלת הלכה, ומשפט זה מחובר להלכה הקודמת, ומסתיימת בתיבות: "שלוש פעמים". 38) משמעות "ככה" - כלשון זו תאמר (סוטה לב. וברש"י). 39) יבמות קו, ב: "מצוה על כל העומדים שם (הנמצאים שם, 'טור' אהע"ז סי' קסט, ומפרש ה'תוספות יום-טוב' שם: בין יושבים ובין עומדים) לומר חלוץ הנעל". וראה בגמרא שם: "היינו יושבים לפני רבי טרפון. . . ואמר לנו: ענו כולכם חלוץ הנעל, חלוץ הנעל, חלוץ הנעל". וכתב בעל 'הלכות גדולות' (הובאו דבריו ב'הגהות מיימוניות'): "מפני מה חולצת נעלו? שכך אמר הקב"ה למשה: אמור ליבם שלא ירצה לייבם: רשע! בגופך היית יכול לקיים [מצות ייבום] ומאנת, לפיכך תחלוץ מנעלך כאבל וכמנודה, שדרכם להיות יחפים, מטיפה סרוחה שבגופך היית יכול לקיים זרע לאחיך - לכך וירקה בפניו טיפה סרוחה, והדיינים עונים: חלוץ הנעל - כאבל; חלוץ הנעל - כמנודה; חלוץ הנעל - כמורד במצוה". 40) לשם מצות חליצה (יבמות קב:). 41) לכתחילה, אבל בדיעבד חליצתו כשרה, כמבואר ביבמות קג, א ולהלן הט"ו, שהרי אפילו לא רקקה כלל - חליצתו כשרה, כמבואר בסמוך הי"ב. 42) השווה דברי ה'תוספות' ביבמות שם, דיבור-המתחיל החולצת. ולדעת הראב"ד, אם אין לו אחים - חולץ הסומא אפילו לכתחילה. וסומא באחת מעיניו, כשר לחלוץ אפילו לכתחילה, שהרי יכול לראות הרוק מפי היבמה ('תוספות' יבמות קא: וכן באהע"ז סי' קסט, מח).

ט. נִמְצָא סֵדֶר הַחֲלִיצָה כָּךְ הוּא: קוֹרְאָה הִיא תְּחִלָּה: מֵאַן יְבָמִי לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל, לֹא אָבָה יַבְּמִי, וְאַחַר כָּךְ הוּא אוֹמֵר: לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ, וְאַחַר כָּךְ תַּחֲלֹץ, וְאַחַר כָּךְ תִּרֹק, וְאַחַר כָּךְ תִּקְרָא[43]: כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו, וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל.

43) יבמות קו, ב.

י. וְאֵין הַסֵּדֶר מְעַכֵּב, אֶלָּא אִם לֹא קָרְאָה בַּתְּחִלָּה לֹא הָיְתָה וְלֹא הוּא, אוֹ שֶׁרָקְקָה וְאַחַר כָּךְ חָלְצָה, אוֹ שֶׁקָּרְאָה[44] וְאַחַר כָּךְ רָקְקָה - חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה[45].

44) "ככה יעשה לאיש", שרק היא קוראה ולא הוא. 45) שם.

יא. וְלָמָּה לֹא תַּחֲזֹר וְתָרֹק[46] עַל הַסֵּדֶר?[47] שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: רְקִיקָה לְבַדָּהּ[48] אֵינָהּ כְּלוּם וְאֵינָהּ פּוֹסֶלֶת מִן הָאַחִין[49].

46) אחרי החליצה, כשרקקה לפני החליצה. 47) שהוא: חליצה ואחר כך רקיקה. 48) הראשונה, כשיראו שמצריכים אותה לירוק שנית. 49) להתייבם להם, בעוד שהרקיקה בלבד פסלתה מלהתייבם, כמבואר בסמוך הי"ד (יבמות קה.).

יב. חָלְצָה בִּלְבַד, וְלֹא קָרְאָה וְלֹא רָקְקָה - חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה[50]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁחָלְצָה וְקָרְאָה וְלֹא רָקְקָה, אוֹ שֶׁחָלְצָה וְרָקְקָה וְלֹא קָרְאָה, שֶׁחֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה[51].

50) יבמות קה, א. כדעת רבי עקיבא, ואע"פ שנאמר (דברים כה, ט): "ככה יעשה לאיש", ו"ככה" משמעו דוקא - אין מעשה הרקיקה מעכב, כי לא הקפיד הכתוב אלא על דבר שהוא "מעשה באיש" זוהי החליצה שהיבמה עושה מעשה בגופו של איש (היבם), אבל הרקיקה אינה מעשה באיש (שם קד: וברש"י). 51) שם קד, א.

יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[52] כְּשֶׁהָיוּ יְכוֹלִין לְדַבֵּר, שֶׁהֲרֵי הֵן רְאוּיִין לְקָרוֹת[53]; אֲבָל אִלֶּמֶת אוֹ אִלֵּם - אֵינָן חוֹלְצִין[54], וְאִם חָלְצוּ - חֲלִיצָתָן פְּסוּלָה[55]. וְאֵינָן כְּחֵרֵשׁ וְחֵרֶשֶׁת שֶׁחָלְצוּ שֶׁלֹּא עָשׂוּ כְּלוּם[56], לְפִי שֶׁהַחֵרֵשׁ אוֹ הַחֵרֶשֶׁת אֵינָן בְּנֵי דַעַת[57].

52) שאין הקריאה מעכבת. 53) וכל הראוי לדבר, אין הדיבור מעכב בו. 54) שאינם ראויים לקרות. 55) שם קד, ב. 56) תוספתא, יבמות פי"א ה"ט. 57) והרי הם כקטן שאמרו בו (יבמות קה:): "אין חליצת קטן כלום" (וראה להלן פ"ו ה"ו). והבדל יש בין "חליצה פסולה" לבין "לא עשה כלום", שבראשונה - נאסרו עליו קרובותיה ונאסרה להתייבם לאחים וכו'. ואילו בשניה - הרי היא כאילו לא חלצה ומותרת להתייבם, וכן לא נאסרו עליו קרובותיה וכו', כמבואר להלן הכ"ו. ולדעת הרמב"ן והרשב"א, דין חרש וחרשת כאילם ואילמת, ואם חלצו - חליצתם פסולה, וכן בשו"ע אהע"ז סי' קסט, סמ"ג.

יד. רָקְקָה בִּלְבַד, שֶׁלֹּא חָלְצָה וְלֹא קָרְאָה, אוֹ שֶׁרָקְקָה וְקָרְאָה וְלֹא חָלְצָה - הֲרֵי זוֹ כַּחֲלִיצָה פְּסוּלָה[58]. קָרְאָה הִיא וְהוּא וְלֹא חָלְצָה וְלֹא רָקְקָה - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[59]; שֶׁנֶּאֱמַר: כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ - שֶׁהַמַּעֲשֶׂה, שֶׁהוּא הַחֲלִיצָה וְהָרְקִיקָה, הוּא שֶׁמּוֹעִיל[60], אֲבָל הַקְּרִיאָה אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת וְאֵינָהּ מוֹעֶלֶת[61].

58) ונפסלה על האחים מלהתייבם להם, שהלא הסדר הוא: חליצה ואח"כ רקיקה, ומכיון שזו רקקה - יחשבו שבוודאי כבר חלצה מקודם. ואם נתירה להתייבם, יאמרו: חלוצה מותרת לאחים (שם קה.). וראה להלן הכ"ח, ובהערה קנג שם. 59) ומותרת להתייבם. 60) החליצה מועילה להתיר להנשא לזר. ואילו הרקיקה בלבד אע"פ שאינה מועילה להתיר - מועילה היא לפסלה על האחים. 61) אפילו לפסול על האחים, שאף-על-פי שברקיקה גזרו חכמים לפסלה על האחים - בקראה בלבד אין לחוש, כי סדר הקריאה הוא גם לפני החליצה (למעלה ה"ט), ויאמרו: זו קראה לפני חליצתה, ועדיין לא חלצה, ולפיכך הותרה להתייבם (יבמות, שם).

1 **טז. חָלְצָה וְרָקְקָה וְקָרְאָה וְהֵם יוֹשְׁבִין[62] אוֹ מֻטִּין עַל**
2 **צַדֵּיהֶן, אוֹ שֶׁהָיָה שְׁרוֹךְ הַנַּעַל קָשׁוּר עַל שׁוֹקוֹ[63] מִן**
3 **הָאַרְכֻּבָּה[64] וּלְמַטָּה, אוֹ שֶׁחָלְצָה בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה עַמֵּי**
4 **הָאָרֶץ שֶׁאֵינָן יוֹדְעִין לְהַקְרוֹת[65], וְכֵן הַסּוּמָא שֶׁחָלַץ[66]**
5 **- חֲלִיצָתוֹ כְּשֵׁרָה[67].**

62) אע"פ שלכתחילה צריכה לקרוא ולירוק בעמידה, כמבואר למעלה ה"ז. 63) ולכתחילה צריך להיות קשור על רגלו, שהיא למטה מן השוק, כמבואר למעלה ה"ו. 64) היא פרק הרגל, שבין השוק והירך. "על הברכים" (דברים כח, לה) מתרגם אונקלוס: "על רכביא", וכן בדניאל (ה, ו) "וארכבתיה דא לדא נקשן". ואם היה המנעל קשור למעלה מן הארכובה, דינו מבואר בסמוך הט"ז. 65) שהרי לכתחילה צריך שידעו להקרות (למעלה ה"ה). 66) אע"פ שאינו רואה הרוק (ראה למעלה ה"ח). 67) בדיעבד, ואפילו להתירה להנשא לזר. ומקור כל דינים אלו, ביבמות קג, א. שאמרו שם: "בין עומד בין יושב בין מוטה", והוא-הדין לקריאה ורקיקה, שהרי אפילו לא רקקה ולא קראה כלל - חליצתה כשרה, כמבואר למעלה הי"ב. וכשהשרוך קשור למטה מן הארכובה (שם) "וחלצה נעלו מעל רגלו - אפילו מעל רגלו" - כלומר מדבר שהוא על רגלו, וזהו השוק שהוא מעל פרסת הרגל. ואילו לכתחילה, צריך שיקשור למטה מן השוק (למעלה ה"ו). אבל למעלה מן הארכובה נקרא: "מעל דמעל", והתורה אמרה: מעל רגלו, ולא "מעל דמעל" וחליצתה פסולה, כמבואר בסמוך הט"ז. והחולצת מן הסומא, אמרו שם: "חליצתה כשרה". וחלצה בפני שלשה עמי-הארץ כשרה, שהרי אין הקריאה מעכבת כלל (לחם-משנה). וגם מלשון הברייתא מוכח כן, שהרי אמרו (שם קא.): "מצות חליצה בשלשה שיודעים להקרות", משמע לכתחילה בלבד ('מעשה רוקח').

6 **טז. חָלְצָה בַּלַּיְלָה, אוֹ שֶׁחָלְצָה בִּפְנֵי שְׁנַיִם אוֹ בִּפְנֵי**
7 **שְׁלֹשָׁה וְנִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב[68] אוֹ פָּסוּל[69], אוֹ**
8 **שֶׁהָיָה הַמִּנְעָל קָשׁוּר לְמַעְלָה מִן הָאַרְכֻּבָּה[70], אוֹ**
9 **שֶׁהִתִּירוֹ[71] הוּא וְשָׁמְטָה הִיא[72], אוֹ שֶׁהִתִּירָה הִיא**
10 **וְשָׁמַט הוּא[73], אוֹ שֶׁנִּתְכַּוְּנָה הִיא וְלֹא נִתְכַּוֵּן הוּא[74],**
11 **אוֹ שֶׁנִּתְכַּוֵּן הוּא וְלֹא נִתְכַּוְּנָה הִיא[75], וְכֵן קְטַנָּה[76]**
12 **שֶׁחָלְצָה לְגָדוֹל[77] - חֲלִיצָתָן פְּסוּלָה[78]. וְכֵן אִם חָלְצָה**
13 **בִּפְנֵי יָחִיד, וַאֲפִלּוּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ וּבַלַּיְלָה[79] - הֲרֵי זוֹ**
14 **חֲלִיצָה פְּסוּלָה[80]. אֲבָל חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן שֶׁחָלְצוּ,**
15 **וְכָל הַחוֹלֵץ לְמִי שֶׁהִיא פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה[81] וּמִן**
16 **הַיִּבּוּם - אֵינָהּ חֲלִיצָה[82].**

68) ליבם או ליבמה, או שהיו הדיינים קרובים זה לזה. 69) לדון דיני ממון, כגון שהיה סומא בשתי עיניו, או גר שלא היתה אמו מישראל (הל' סנהדרין פ"ב, ה"ט-י) או שנפסל בעבירה. ראה הל' עדות פי"ב, ה"א (יבמות קד:). 70) מבואר לעיל הט"ו. 71) את שרוכי נעלו. 72) את נעלו מרגלו. 73) יבמות קב, א. ראה לעיל ה"ו. 74) לחלוץ כדי להיות מותרת לזר. 75) יבמות קב, ב. ראה לעיל ה"ח. 76) פחותה מבת שתים-עשרה שנה, וכמבואר למעלה פ"ב מהל' אישות ה"א. 77) שמלאו לו שלש-עשרה שנה והביא שערות, כמבואר שם ה"י. 78) יבמות קה, ב. ראה להלן הכ"ח, והערה קנב. ועדיין יש לבאר מדוע חליצת קטנה פסולה (עי' לעיל הערה נג) ואילו חליצת חרשת אינה כלום, כמו שכתב לעיל בהי"ג ('מעשה רוקח'). 79) אע"פ שאין התחלת דין בלילה, והרי חליצה "דין" היא, שגובה כתובתה על ידה (שם קד.), ראה לעיל ה"ח. 80) ולא אמרו בזה "אינה חליצה" כדלהלן, אלא פסולה היא, כמבואר שם, ופוסלתה על האחים מלהתייבם, וכמבואר לעיל הי"ג. 81) כגון שהיתה היבמה מעוברת מבעלה הראשון שמת, ושמא יהא הוולד בן קיימא, נמצא שאינה צריכה חליצה, וכמבוא לעיל פ"א ה"כ, ופ"ג הט"ו-טז. 82) ומותרת לכהונה והוא מותר בקרובותיה, ע"פ הכלל המבואר להלן הכ"ו, שמקורו בגיטין כד, ב – כה, א. וכן אמרו (יבמות קה:): "אין חליצת קטן כלום".

17 **יז. יָבָם שֶׁרָגְלוֹ הַיְמָנִית חֲתוּכָה - אֵינוֹ חוֹלֵץ**
18 **בְּשִׂמְאל[83]; וְאִם חָלְצָה מֵעַל שְׂמֹאלוֹ - חֲלִיצָתָהּ**
19 **פְּסוּלָה[84]. הָיְתָה רַגְלוֹ עֲקֵמָה לְאָחוֹר[85] אוֹ הַפּוּכָה עַל**
20 **צַדָּהּ, אוֹ שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ עַל רֹאשֵׁי אֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו[86] -**
21 **הֲרֵי זֶה אֵינוֹ חוֹלֵץ; שֶׁהַחוֹלֵץ צָרִיךְ לִנְעֹץ עֲקֵבוֹ**
22 **בָּאָרֶץ, וְזֶה אֵינוֹ יָכוֹל. וְאִם חָלְצָה לְמִי שֶׁרָגְלוֹ כָּךְ -**
23 **הֲרֵי חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה[87].**

83) ברגלו השמאלית. 84) יבמות קד, א. מ'גזירה-שוה' דמצורע, ראה לעיל ה"ו והערה כא. ואע"פ ששנינו (יבמות קא. במשנה) "מן הארכובה ולמטה חליצתה כשרה", ואם כן למה לא יחלוץ ברגל ימין מן הארכובה למטה? - סובר רבינו, שהמשנה מדברת כשלא נחתכה רגלו, אלא שהנעל קשורה בשוק למטה מן הארכובה, כפירוש ה'ירושלמי' שם. אבל כל שנחתכה רגלו - אפילו למטה מן הארכובה - אינו חולץ, משום שצריך לנעוץ עקבו בארץ, וכמבואר בסמוך. וכן דעת רבינו נסים גאון (הובאה ב'תוספות' שם קג.). אבל לדעת רש"י (שם קג.) וכן הרשב"א, כל שנחתכה רגלו למטה מן הארכובה ונשארה השוק, חולצת מעל שוקו, שהתורה אמרה: "מעל רגלו", זוהי השוק שהיא מעל פרסת הרגל. וראה באהע"ז סי' קסט, סל"ה. 85) שכף רגלו למעלה, ודורך גבה למטה, ותחתיתה למעלה ('פרישה' לאהע"ז סי' קסט, נח. ע"פ 'הערוך' ערך לחת). 86) ואין

עקבו נוגע בארץ. 87) יבמות קג, א. כדעת אמימר וכדעת הגאונים והרי"ף, שהכוונה לפסול. אלא שמי שראוי לנעוץ עקבו בארץ ולא נעץ - חליצתו כשרה, אבל אלו אינם יכולים לנעוץ בארץ, וכל שאינו ראוי לנעוץ - חליצתו פסולה (מגיד-משנה). והראב"ד חולק וקובל: "לא שמענו שהדריסה (דריכת הרגל בארץ) מעכבת, לפסול החליצה". ולדבריו, חליצת בעלי מומים אלו כשרה, ולא נתכוין אמימר (ביבמות, שם) אלא להצריך נעיצת הרגל לכתחילה, ולא לפסול בדיעבד.

יח. וִיבָמָה שֶׁיָּדֶיהָ חֲתוּכוֹת - חוֹלֶצֶת לְכַתְּחִלָּה וַאֲפִלּוּ בְּשִׁנֶּיהָ[88], שֶׁלֹּא נֶאֱמַר וְחָלְצָה בְיָדָהּ. חָלְצָה בְּמִנְעָל שֶׁל בֶּגֶד - אֵינָהּ חֲלִיצָה[89]. אֲבָל אִם חָלְצָה בְּמִנְעָל שֶׁאֵין לוֹ עָקֵב[90] אוֹ שֶׁהָיָה תָפוּר בְּפִשְׁתָּן[91], אוֹ שֶׁהָיָה מִנְעָל שֶׁל שֵׂעָר[92] אוֹ שֶׁל סִיב[93] אוֹ שֶׁל שַׁעַם[94] אוֹ שֶׁל עֵץ[95], אוֹ שֶׁהָיָה מִנְעָל גָּדוֹל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַלֵּךְ בּוֹ אוֹ קָטָן שֶׁאֵינוֹ חוֹפֶה אֶת רֹב רַגְלוֹ, אוֹ מִנְעָל פָּרוּם[96] שֶׁאֵינוֹ חוֹפֶה רֹב הָרֶגֶל, אוֹ נִפְחָת[97] שֶׁאֵין מְקַבֵּל רֹב הָרֶגֶל - חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה[98].

88) יבמות קה, א. 89) שאינו מגין כלל על הרגל, ואינו בכלל "נעל" (שם קג. וגיטין כה.). 90) שם קא, א. וכתב ה'נמוקי יוסף' (שם): עקב - נקרא כל דבר המעכב הרגל בתוך הנעל, לפי שאם אין עקב לנעל, הרגל יוצאת חוץ לנעל, וכן הובאו דבריו ב'בית שמואל' אהע"ז סי' קסט ס"ק יט. 91) שם קב, ב. ראה לעיל ה"ו. 92) נוצה של עזים (רש"י שם). 93) חוטים דקים מצמחים שעושים מהם חבלים ('הערוך', ע"פ מדרש רבה, ויקרא פכ"ב). 94) הקליפה הרכה של "אלון השעם" שמכינים ממנה פקקים לבקבוקים. 95) כל אלה קשים הם ומגינים (רש"י יבמות קב:). ובכל זאת פסולים לחליצה, שאינם עור. ו"נעלו" האמורה בתורה, של עור הוא, ככתוב (יחזקאל טו, י): "ואנעלך תחש", היינו נעל מעור תחש. 96) קרוע. ככתוב (ויקרא י, ו): "ובגדיכם לא תפרומו". 97) מלמטה, במקום הסוליה. ורש"י ביבמות קב, ב מפרש: לשון פרימה נופלת בנעל, ופחיתה וקבול - בסנדל. 98) יבמות קג, א.

יט. חָלְצָה בְּסַנְדָּל שֶׁל עֵץ[99] וּמְחֻפֶּה עוֹר[100], אוֹ הָיְתָה קַרְקָעִיתוֹ[101] עוֹר וּלְחָיָיו[102] שֶׁל שֵׂעָר[103], אוֹ שֶׁחָלְצָה סַנְדָּל שֶׁל שְׂמֹאל מֵעַל רַגְלוֹ הַיְמָנִית[104], אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה הַמִּנְעָל שֶׁלּוֹ[105], אוֹ (שֶׁלֹּא) הָיָה גָדוֹל שֶׁיָּכוֹל לְהַלֵּךְ בּוֹ[106], אוֹ קָטָן שֶׁחוֹפֶה אֶת רֹב רַגְלוֹ[107], אוֹ נִפְרָם שֶׁחוֹפֶה אֶת רֹב הָרֶגֶל, אוֹ נִפְחָת שֶׁמְּקַבֵּל רֹב הָרֶגֶל - חֲלִיצָתוֹ כְּשֵׁרָה[108].

99) והוא הדין לשאר הדברים המנויים בהלכה הקודמת (מגיד משנה). 100) יבמות קג.) 101) סוליתו 102) שם קב, ב: "ותרסיותיו של שיער", ומפרש רבינו: תרסיות - לחיים (לחם-משנה). 103) דוקא שיער, שגם הוא מעור הבהמה (שם). 104) יבמות קא, א. 105) שם. ולכתחילה צריך שתהא הנעל של היבם (שם קג:). כי כל שאינו שלו, אינו עשוי כמידת רגלו. ונוהגים, שבית-דין מקנה ליבם החולץ, את הנעל במתנה (אהע"ז סי' קסט, יד). 106) בכת"י התימנים: "או שהיה המנעל גדול שיכול להלך בו", כלומר, שלא היה למידת רגלו, אבל הוא יכול להלך בו ואינו נופל מעל רגלו (יבמות קא. וברש"י). 107) שם. 108) שם קב, ב.

כ. סַנְדָּל הַמֻּסְגָּר[109] וְהַמֻּחְלָט[110] וְשֶׁל כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתוֹ בְּרַגְלֵי הַצּוּרָה[111] - לֹא תַּחֲלֹץ בּוֹ[112]; וְאִם חָלְצָה - חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה[113]. אֲבָל סַנְדָּל שֶׁל תִּקְרֹבֶת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[114] וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת[115], אוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה לְמֵת שֶׁיִּקָּבֵר בּוֹ, אִם חָלְצָה בּוֹ - חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ עוֹמֵד לְהַלֵּךְ בּוֹ[116].

109) שפרחה בו צרעת, והסגירו הכהן שבעת ימים לראות אם יפשה הנגע או אם יעמוד בעינו, ככתוב (ויקרא יג, נ): "והסגיר את הנגע שבעת ימים". 110) לסוף שבעת ימים להסגרו, ראהו הכהן והנה פשה הנגע, מחליט לטמאו ולשרפו (ויקרא שם, נא-נב). וראה בפי"ב מהל' טומאת צרעת ה"א. 111) שנועלים (= שמנעילים) את הצלם ברגליו כשמסיעים אותו ממקום למקום (רש"י ליבמות קג:). 112) כי כל אלה מאוסים הם לעשות בהם מצוה, שהיה עליהם שם טומאה ועבודה-זרה (יבמות קג: וב'תוספות' שם דיבור-המתחיל סנדל). 113) שהרי משמשי עבודה-זרה אסורים בהנאה (פ"ז מהל' ע"ז ה"ב) - בכל זאת כשר הוא לחליצה, משום שמצוות לא ליהנות ניתנו, אלא לעול על צואר ישראל ניתנו (יבמות קג: ורש"י ראש-השנה כח.) וראה להלן בסמוך. 114) שהקריבו בהמה לפני עבודה-זרה ועשו סנדל מעורה, ותקרובת של עבודה-זרה אין לה ביטול עולמית (הל' ע"ז פ"ח, ה"ט) ועומדת לשריפה או לאיבוד (שם, ה"ו), נמצא סנדל זה כאילו אינו קיים, ואינו חופה את רגלו (יבמות שם, וברש"י). אבל סנדל של ע"ז שמניחים אותו ברגלי הצורה אינו אלא "משמשי ע"ז" ויש להם ביטול (הל' ע"ז פ"ח, ה"ט), שאם ביטלם גוי קודם שבאו לידי ישראל, הרי הם מותרים בהנאה (שם, ה"ח), נמצא סנדל זה יש לו תקנה ואינו עומד לשריפה, (רש"י יבמות קג, ב). 115) שהודחו אנשיה ועבדו ע"ז, ככתוב (דברים יג, יד): "יצאו אנשים... וידיחו את יושבי עירם... נלכה ונעבדה אלהים אחרים" ושורפים את כל שללה (רכוש) באש, ככתוב בתורה (שם יז), נמצא סנדלה עומד לשריפה, והרי הוא כאינו קיים. 116) ואין לו תורת נעל (יבמות קד.). ונעל של בית-דין שאינו עומד אלא לחליצה ולא להלך בו, הואיל ואינו נועלו שמש בית-הדין, אין הדיין מקפיד עליו - הרי הוא כעשוי להלך בו (שם).

כא. קָרְעָה הַמִּנְעָל מֵעַל רַגְלוֹ[117] אוֹ שֶׁשְּׂרָפַתּוּ, אוֹ שֶׁהָיָה לָבוּשׁ שְׁנֵי מִנְעָלִין וְחָלְצָה הָעֶלְיוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁקָּרְעָה הַתַּחְתּוֹן עַד שֶׁנִּתְגַּלְּתָה רַגְלוֹ - הֲרֵי זוֹ חֲלִיצָה פְּסוּלָה[118].

117) ונפל מאליו, שאע"פ שגילוי הרגל יש כאן - חליצת

הנעל אין כאן. 118) שם קב, א. בעיות שלא נפשטו, וספק תורה - הולכים בו להחמיר. ואע"פ שכבר כתב דין "קרעה המנעל" - יתכן כי דין שתי המנעלין שיש גם חליצת העליון - עדיף יותר, ומשמיענו שגם בזה, חליצתו פסולה (לחם-משנה). וגירסת רבינו בגמרא שם, שונה מגירסתנו: "דשלפתיה לעילאי, וקרעתיה לתתאי מאי" (מגיד-משנה).

1 **כב. יְבָמָה שֶׁאָכְלָה שׁוּם אוֹ גַּרְגִּיר[119] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן**
2 **מִדְּבָרִים שֶׁמַּרְבִּין[120] אֶת הָרֹק, וְהָיָה הָרֹק זָב מִפִּיהָ -**
3 **אֵינוֹ כְּלוּם[121], עַד שֶׁיִּהְיֶה הָרֹק מֵעַצְמוֹ[122].**

119) מין צמח, ולדעת ה'ערוך' הוא חרדל לבן, ונזכר במשנה (מעשרות פ"ד, מ"ה). 120) ובכ"י התימנים: שמזיבים. 121) כלומר: אין הרקיקה כלום, וצריכה לרוק עוד הפעם, רוק הבא מעצמו, לקיים מצות רקיקה. ואם חלצה, מבלי שתרוק עוד הפעם, חליצתה כשרה, שהרי אפילו אם לא רקקה כלל, חליצתה כשרה (למעלה הי"ב – מגיד-משנה. 122) שנאמר: "וירקה" - מעצמה, ולא מחמת דבר אחר (יבמות קו:).

4 **כג. רְקִקָה דָּם: אִם הָיָה שׁוֹתֵת[123] מִפִּיהָ - אֵינוֹ כְּלוּם,**
5 **וְאִם מָצְאָה וְרָקְקָה - כָּשֵׁר[124]; שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְדָם**
6 **שֶׁנִּמְצָץ בְּלֹא צַחְצוּחֵי[125] רֹק[126]. רָקְקָה וּקְלָטַתּוּ[127]**
7 **הָרוּחַ קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לִכְנֶגֶד פָּנָיו[128], כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה אֲרֻכָּה**
8 **וְהוּא קָצָר - אֵינוֹ כְּלוּם[129]. וְאִם אַחַר שֶׁהִגִּיעַ לְנֶגֶד**
9 **פָּנָיו[130], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לָאָרֶץ - כָּשֵׁר. וְכֵן אִם**
10 **לֹא רָאוּ הַדַּיָּנִין הָרֹק כְּשֶׁיָּצָא מִפִּיהָ - כָּשֵׁר[131].**

123) זב. 124) ואינו צריך לרוק עוד הפעם. 125) טיפות, וביחוד טיפות הנסחטות. 126) יבמות קה, א. כי לא אמרה תורה: "וירקה רוק" - שיהא משמע רוק בלבד, אלא "וירקה" ואפילו רוק ועמו דבר אחר - נקראת יריקה. 127) אחותו. 128) והעבירתו ממנו. 129) שם קו, ב. שנאמר: וירקה בפניו. 130) קלטתו הרוח והעבירתו. 131) שאף-על-פי שלכתחילה צריכים הדיינים לראות הרוק יוצא מפיה, כמבואר למעלה ה"ז, - בדיעבד, אם לא ראו, אינה צריכה לירוק שנית, כי לא אמרו (שם) אלא: "צריכים הדיינים לראות וכו'", ואין זה אלא לכתחילה.

11 **כד. חֲלִיצָה מַטְעֶמֶת[132] - פְּסוּלָה. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁאָמְרוּ**
12 **לוֹ: חֲלֹץ לָהּ וּבְכָךְ אַתָּה כּוֹנְסָהּ, אוֹ שֶׁאָמְרוּ לוֹ: חֲלֹץ**
13 **לָהּ, שֶׁזּוֹ מְצֻוָּה הִיא וְאֵינָהּ מַפְסֶדֶת עָלֶיךָ כְּלוּם, וְאִם**
14 **תִּרְצֶה אַחַר כָּךְ לְיַבֵּם תְּיַבֵּם, וְכַיּוֹצֵא בְּדְבָרִים אֵלּוּ -**
15 **פְּסוּלָה[133]. אֲבָל אִם הִטְעוּהוּ וְאָמְרוּ לוֹ: חֲלֹץ לָהּ עַל**
16 **מְנָת שֶׁתִּתֵּן לְךָ[134] מָאתַיִם זוּז אוֹ עַל תְּנַאי כָּךְ וָכָךְ,**
17 **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתְנָה וְלֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי - חֲלִיצָתָהּ**
18 **כְּשֵׁרָה[135], שֶׁהֲרֵי נִתְכַּוֵּן לַחֲלֹץ לָהּ.**

132) שלא רצה לחלוץ, והטעו אותו, כדלהלן. 133) שם קו, א. וב'ירושלמי' פי"ב, ה"ו. כי לא נתכוין להתירה (ראה בסוף ההלכה), וכבר נתבאר לעיל הט"ז שאם לא נתכוין, חליצתו פסולה. ומאחר שנפסלה עליו ואסורה לו, אנו כופים אותו לחלוץ לה שנית כדין, כדי שלא תתעגן (שם, וכן דעת הרשב"א ע"פ ה'ירושלמי' הנ"ל). 134) כן הוא בדפוס רומי. ובדפוסים חדשים, בטעות "לה". 135) כי אין תנאי מועיל בחליצה, הואיל ואי-אפשר לחלוץ ע"י שליח, וכל מעשה שאי-אפשר לקיימו על-ידי שליח אי-אפשר להתנות בו תנאי, כי אינו דומה לתנאי בני גד ובני ראובן (שכל דיני תנאי נלמדו ממנו), שהמעשה נתקיים על-ידי שליח, שהרי משה ציוה לשלוחו יהושע לתת להם את הארץ ונתנה להם (כתובות עד. ורש"י ליבמות שם, וראה למעלה פ"ו מהל' אישות בהערה מג). ומפורש בגמרא (יבמות, שם) שאינה חייבת לתת לו שאם אינו הגון לה וחייב לחלוץ לה, אינה חייבת לשלם לו, כי לא הסכימה מרצונה, ושחוק עשתה בו.

19 **כה. הַמּוֹסֵר מוֹדָעָא עַל הַחֲלִיצָה[136] - חֲלִיצָתוֹ**
20 **פְּסוּלָה[137]. לְפִיכָךְ רָאוּי לַדַּיָּנִין לוֹמַר לוֹ[138] לְבַטֵּל**
21 **הַמּוֹדָעָא[139] כְּדֵרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בְּגֵט[140]. לְחָצוּהוּ**
22 **יִשְׂרְאֵלִים וְהִכּוּהוּ עַד שֶׁחָלַץ: אִם כַּדִּין עָשׂוּ[141] -**
23 **חֲלִיצָתוֹ כְּשֵׁרָה[142]; וְאִם שֶׁלֹּא כַּדִּין עָשׂוּ, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ**
24 **הֶדְיוֹטוֹת[143] אוֹ שֶׁטָּעוּ[144] - חֲלִיצָתוֹ פְּסוּלָה[145]. וְאִם**
25 **הָעַכּוּ"ם אֲנָסוּהוּ מֵעַצְמָן[146]: אִם הָיָה הַדִּין נוֹתֵן**
26 **שֶׁיַּחֲלֹץ - חֲלִיצָתוֹ פְּסוּלָה[147]; וְאִם שֶׁלֹּא כַּדִּין - אֵינָהּ**
27 **חֲלִיצָה[148].**

136) שאמר בפני שנים: חליצה שאני עומד לחלוץ ליבמתי - בטלה היא, כי אנוס אני לחלוץ, ראה לעיל פ"ו מהל' גירושין הי"ט. 137) ביבמות קו, א - השוו דין חליצה מעושה (ע"י כפיה) לגט מעושה. ומשם למד רבינו, שגם בחליצה אפשר למסור מודעה כמו בגט. ראה ערכין כא, ב. ואע"פ שבמסירת מודעה על גט - הגט בטל, כמבואר בהל' גירושין שם, פוסק רבינו בחליצה שהיא פסולה, אבל אינה בטלה, כי בגט הוא מבטל גט זה מלתתו בתורת גירושין, ואם לא ניתן בתורת גירושין אינו גט כלל. אבל בחליצה אינו יכול לבטל את מעשה החליצה כאילו לא נעשה, אלא שהוא מודיע שלא יתכוין בה לשם חליצה להתירה לזר, והרי חליצה שלא נתכוין בה החולץ אינה בטלה אלא פסולה, כמבואר למעלה הט"ז ובהלכה הקודמת (כסף-משנה בשם הריב"ש). 138) לפני החליצה. 139) שאומרים לו: אמור לפנינו, שכל הדברים שמסרת שגורמים לבטל החליצה הרי הם בטלים, והוא אומר: הן. 140) ראה לעיל פ"ו מהל' גירושין ה"כ. 141) כגון שהיה היבם "מוכה שחין או שיש בו שאר מומי אנשים" (למעלה פ"ב הי"ד), וכן כל אלה המנויים להלן פ"ו ה"ד, שהדין נותן לכופם לחלוץ. 142) יבמות קו, א. 143) ולא ידעו את הדין, שאין יבם זה ראוי לכופו לחלוץ. 144) הדיינים המומחים. 145) ופוסלתה על האחים, גזירה "שלא כדין" משום "כדין", השווה לעיל פ"ב מהל' גירושין ה"כ, וראה גיטין פח, ב. 146) שלא על-ידי ב"ד של ישראל. ואם אנסוהו על-ידי ב"ד של ישראל - חליצתו כשרה, כמבואר שם. 147) ואינה בטלה - גזירה משום לחצוהו ישראל כדין. 148) ומותרת לאחים, כי לא יבואו להחליף חליצת גויים שלא כדין בחליצת ישראל כדין. ובגיטין פח, ב -

הוסיפו: "שלא תהא כל אחת ואחת הולכת ותולה עצמה בנכרי ומפקעת עצמה מיד בעלה", וזה לענין גט, וכבר אמרנו שרבינו משוה דין חליצה לדין גט, השווה לעיל פ"ב מהל' גירושין ה"ב.

כו. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ 'אֵינָהּ חֲלִיצָה', אוֹ 'לֹא עָשָׂה כְּלוּם', אוֹ 'אֵינָהּ כְּלוּם' - חֲרֵי הִיא כְּאִלּוּ לֹא נֶחְלָצָה לוֹ; וְלֹא נֶאֶסְרוּ עָלָיו קְרוֹבוֹתֶיהָ, וְלֹא נִפְסְלָה מִן הַכְּהֻנָּה[149], וּמֻתֶּרֶת לְהִתְיַבֵּם. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ 'חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה' - נֶאֱסְרוּ עָלָיו קְרוֹבוֹתֶיהָ, וְנִפְסְלָה מִן הַכְּהֻנָּה[150], וְנֶאֶסְרָה עַל הָאַחִין[151], וְאֵינָהּ מִתְיַבֶּמֶת, וְאֵינָהּ מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְזָר עַד שֶׁתַּחֲלֹץ חֲלִיצָה כְּשֵׁרָה[152].

149) ראה למעלה פ"א, הי"ג. **150)** שהולכים בה להחמיר כדין חליצה כשרה הפוסלת לכהונה, ראה שם ה"י. **151)** ראה שם הי"ג. **152)** גיטין כד, ב - כה, א.

כז. עָבְרָה וְנִשֵּׂאת - חֲרֵי זֶה חוֹלֵץ לָהּ חֲלִיצָה כְּשֵׁרָה וְהִיא תַּחַת בַּעְלָהּ[153], וְאֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדוֹ.

153) שאינו צריך לגרשה, אבל מפרישים אותה ממנו עד שיחלוץ לה, שהרי מן התורה חליצה פסולה אינה כלום, ואיך תעמוד עם בעלה בלא חליצה (מגיד-משנה). אבל אם לא חלצה כלל ונשאת לזר באיסור, הרי זה מוציאה בגט ואסורה עליו עולמית, כמבואר לעיל פ"ב הי"ח, משום קנס, שאסרה עצמה על היבם, לא תהא חוטאת ונשכרת (יבמות צב:). אולם, בדיננו, הרי ממילא אסורה על יבמה משחלצה חליצה פסולה, ואין לקנסה (ביאור הגר"א לאהע"ז סי' קסט ס"ק קמז, בשם הריב"ש).

כח. יָבְמָה שֶׁגְּדָלָהּ בֵּין הָאַחִין - חֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְהִתְיַבֵּם, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא חָלְצָה לְאָחָד מֵהֶן בֵּינוֹ לְבֵינָהּ[154] וְנִפְסְלָה עֲלֵיהֶן[155]. אֲבָל אִם רְאִינוּהָ שֶׁחָלְצָה נֶגְעָלוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶן - נִפְסְלָה[156], שֶׁמָּא נִתְכַּוְּנָה לַחֲלִיצָה[157], וּצְרִיכָה חֲלִיצָה כְּשֵׁרָה לְהַתִּירָהּ לְזָר.

154) ללא כל דיין ועד. **155)** מלהתייבם, כמבואר למעלה הט"ז. **156)** יבמות קב, ב. ומכאן אפשר ללמוד, שמה שכתב רבינו למעלה הי"ד: "רקקה בלבד . . . הרי זו כחליצה פסולה", כוונתו שרקקה בבית-דין, אבל רקקה בינו לבינה או בפני שנים אינה פוסלת, שאם לא כן - אין לך יבמה הגדלה בין האחים שלא רקקה בפני אחד מהם ונפסלה עליהם (מגיד-משנה). **157)** ונפסלה עליהם. אבל אילו היה ברור לנו שאף היא לא נתכוונה לחליצה לא היתה נפסלת, ואע"פ שכתב רבינו למעלה הט"ז שחליצה בלא כוונה פוסלת, אין זה אלא כשלפחות אחד מהם נתכוין, אבל כששניהם לא נתכוונו - חליצתם בטלה (כסף-משנה).

כט. גֵּט חֲלִיצָה שֶׁאָנוּ כּוֹתְבִין לָהּ אֵינוֹ אֶלָּא מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין[158], כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה בְּיָדָהּ רְאָיָה שֶׁנֶּחְלְצָה[159]. וְאֵין הַדַּיָּנִין חוֹלְצִין אֶלָּא אִם כֵּן מַכִּירִין[160]. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁרָאָה[161] זֹאת שֶׁנֶּחְלְצָה - כּוֹתְבִין לָהּ גֵּט חֲלִיצָה אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מַכִּירִין שֶׁזּוֹ הִיא בַּת פְּלוֹנִי וְאֵשֶׁת פְּלוֹנִי וְשֶׁזֶּה שֶׁחָלַץ לָהּ אָחִיו הוּא, שֶׁחֲרֵי הַדַּיָּנִין שֶׁחָלְצָה בִּפְנֵיהֶם הִכִּירוּ זֶה[162] וְאַחַר כָּךְ חָלְצָה.

וְזֶהוּ נֹסַח גֵּט חֲלִיצָה[163] שֶׁנָּהֲגוּ בּוֹ הָעָם:

158) תעודת ראיה. **159)** ואינו כגט גירושין שנתינתו מגרשה. וראה למעלה פי"א מהל' גירושין ה"ט, שגט מיאון, שאף הוא אינו כגט גירושין שנתינתו מגרשה, אינו צריך כתיבה לשמה ולא מסירה, ולא דבר ממשפטי הגירושין. וברור כי הוא-הדין לגט חליצה. **160)** שזוהי אשת פלוני, ושזה שחלץ לה אחי בעלה המת מאביו הוא. **161)** בכת"י התימנים, ובדפוס רומי: מי שראו. **162)** יבמות קו, א. ואין חוששים שמא טעה בית-דין בהלכה זו לומר: חולצים אע"פ שאין מכירים וחלצו לה ממי שאינו יבמה (שם וברש"י). וראה בפי"א מהל' גירושין ה"י. **163)** ומקורו ברי"ף יבמות סוף פי"ב, וקטעים ממנו ביבמות לט, ב. וב'ירושלמי' סנהדרין פ"א, ה"ב.

ל. בְּיוֹם פְּלוֹנִי, כָּךְ וְכָךְ לְיֶרַח פְּלוֹנִי, שְׁנַת כָּךְ וְכָךְ לִבְרִיאַת[164] עָלְמָא, לְמִנְיָנָא דִּרְגִילָנָא לְמִימְנֵי[165] בֵּהּ[166] בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי[167]. אֲנַחְנָא דַיָּינֵי, דִּמְקָצָתָנָא[168] חֲתִימִין לְתַתָּא[169], בְּמוֹתַב תְּלָתָא כַּחֲדָא הֲוֵינָא יָתְבִין בְּבֵי דִינָא, וְסָלִיקָא לָקֳדָמַנָא פְּלוֹנִית בְּרַת פְּלוֹנִי אַרְמַלְתָּא דְּפְלוֹנִי, וְקָרֵבַת לָקֳדָמַנָא גְּבַר חַד דְּשְׁמֵיהּ פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי, וְכֵן אֲמָרָה לָנָא פְּלוֹנִית דָּא: פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי דְּנָא אֲחוּהִי דְּפְלוֹנִי בַּעְלִי מֵאֲבוּהִי הֲוָה, דַּהֲוֵינָא[170] נְסִיבָא לֵיהּ, וּשְׁכִיב, וְחַיֵּי לְרַבָּנָן וּלְכָל יִשְׂרָאֵל שְׁבַק, וּבַר וּבְרַת יָרֵית וּמַחְסִין וּמוֹקִים שְׁמָא בְּיִשְׂרָאֵל לָא שְׁבַק, וְהָדֵין פְּלוֹנִי אֲחוּהִי חֲזֵי לְיַבּוּמֵי יָתִי. כְּעַן רַבָּנָן אֲמַרוּ לֵיהּ: אִי צָבֵי לְיַבּוּמֵי יָתֵי - יְיַבֵּם, וְאִי לָא - יַטְלַע לִי רַגְלֵיהּ דֵּימִינָא קֳדָמֵיכוֹן, וְאֶשְׁרֵי סֵינֵיהּ מֵעַל רַגְלֵיהּ וְאָרוֹק בְּאַנְפּוֹהִי. וְאִשְׁתְּמוֹדַעְנוּהוּ[171] לְפְלוֹנִי דְּנָא דַּאֲחוּהִי דְּפְלוֹנִי מִיתָנָא מֵאֲבוּהִי הוּא, וַאֲמַרְנָא לֵיהּ[172]: אִי צָבֵית לְיַבּוּמֵי יָתֵיהּ - יַבֵּם, וְאִי לָא - אַטְלַע לַהּ קֳדָמָנָא רַגְלָךְ דֵּימִינָא וְתִשְׁרֵי סֵינָךְ מֵעַל רַגְלָךְ וְתֵרוֹק בְּאַנְפָּךְ. וְעָנֵי וְאָמַר לָנָא: לֵית אֲנָא צָבֵי לְיַבּוּמֵי יָתֵהּ. מִיָּד אַקְרִינוּהָ לִפְלוֹנִית דָּא: מֵאַן יְכֵמִי לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה יַבְּמִי, וְאַף לְהַאי פְּלוֹנִי אַקְרִינוּהוּ לֵיהּ: לֹא חָפְצָתִי לְקַחְתָּהּ. וְאַטְלַע לַהּ רַגְלֵיהּ דֵּימִינָא, וּשְׁרַת סֵינֵיהּ מֵעַל רַגְלֵיהּ, וְרַקַת בְּאַנְפּוֹהִי רוֹקָא דְּאִיתְחֲזֵי לָנָא מִפּוּמַהּ עַל אַרְעָא. וְתוּב אַקְרִינוּהָ לִפְלוֹנִית דָּא: כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו, וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל. וַאֲנַחְנָא דַּיָּנֵי וְכָל דַּהֲווֹ יָתְבִין קֳדָמָנָא עֲנִינָן בָּתְרֵיהּ[173]: חֲלוּץ הַנָּעַל חֲלוּץ הַנָּעַל חֲלוּץ הַנָּעַל, תִּלַּת זִימְנִין. וּמִדְּאִיתְעֲבִיד עוֹבָדָא דָּא קֳדָמָנָא שְׁרִינוּהָ לִפְלוֹנִית דָּא לְמֶהֱךְ לְהִתְנַסָּבָא

לְכָל מַאן דְּתִצְבֵּי, וֶאֱינָשׁ לָא יְמַחֵה בִּידַהּ מִן יוֹמָא דְּנָן וּלְעָלַם. וּבְעָית מִינָּנָא פְּלוֹנִית דָּא גִּיטָּא דַּחֲלִיצוּתָא דָא, וּכְתַבְנָא וַחֲתַמְנָא וִיהַבְנָא לַהּ לִזְכוּ כְּדָת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל. פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי עֵד. פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי עֵד[174].

164) ובכת"י תימן, תיבות אלו אינן, אלא: שנת כך וכך למנין פלוני . . . **165)** למנין שאנו רגילים למנות. **166)** ובכת"י התימנים: ביה = בו. **167)** ראה לעיל פ"א מהל' גירושין הכ"ז, שיש מונים למלכות אלכסנדרוס שהוא מנין שטרות. **168)** שמקצתנו, כי מצות חליצה בפני חמשה דיינים (לעיל ה"ה), אך אינם חותמים אלא שלשה שהם העיקר ('מעשה רוקח'). **169)** = חתומים למטה, במושב שלשה כאחד היינו יושבים בבית-דין, ועלתה לפנינו פלונית בת פלוני, אלמנת פלוני, והביאה לפנינו איש אחד ששמו פלוני בן פלוני, וכך אמרה לנו פלונית זו: פלוני בן פלוני זה, אחיו של פלוני בעלי מאביו היה (ראה למעלה פ"א ה"א שאין דין יבום אלא באשת אחיו מאביו). **170)** = שהייתי נשואה לו, ומת, וחיים לרבנן ולכל ישראל השאיר, ובן ובת יורש ומנחיל, ומקים שם בישראל, לא השאיר. וזה פלוני אחיו ראוי לייבם אותי, עכשיו אמרו לו רבנן: אם רוצה הוא לייבם אותי - ייבם, ואם לא, יצדד (יטלע = יצדד, רש"י ליבמות לט:) רגלו הימנית בפניכם, ואתיר נעלו מעל רגלו וארוק בפניו. **171)** - ונתברר לנו בפלוני זה שאחיו של פלוני המת מאביו הוא, ואמרנו. **172)** בכת"י התימנים: ליה = לו: אם רוצה אתה לייבם אותה — יבם. ואם לא, הצדד לה בפנינו רגלך הימנית, ותתיר [היא] נעלך מעל רגלך ותרוק בפניך, וענה ואמר לנו: אין אני רוצה לייבם אותה, מיד הקרינו לפלונית זו: "מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל, לא אבה יבמי". ואף לפלוני זה, הקרינו לו: "לא חפצתי לקחתה". וצידד לה רגלו הימנית, והתירה נעלו מעל רגלו ורקקה בפניו רוק הנראה לנו, מפיה על הארץ. ושוב הקרינו לפלונית זו: "ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו, ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל", ואנחנו הדיינים וכל אלה שהיו יושבים לפנינו, ענינו. **173)** בכת"י התימנים: בתרה (= אחריה): חלוץ הנעל, חלוץ הנעל, חלוץ הנעל - שלש פעמים. ומשנעשה מעשה זה בפנינו, התרנוה לפלונית זו לילך להנשא לכל מי שתרצה, ואיש לא ימחה (יעכב) בידה מן יום זה ולעולם. וביקשה מאתנו פלונית זו גט-חליצה זה, וכתבנו וחתמנו ונתנו לה לזכות כדת משה וישראל. **174)** בכת"י התימנים, תיבות אלו אינן. ובצדק. שהרי לא הוזכרו כאן אלא שנים = בתורת עדים, והרי שלשה היו וחתמו בתורת בית-דין. ובריי"ף יבמות סוף פי"ב, שממנו לקוח נוסח זה, כתוב: "וחתמין תלתא עליה" (=וחותמין שלשה עליו), והכוונה לדיינים, כנ"ל. וראה להלן הערה קעא.

לא. וּמְעִידִין עָלָיו[175] שְׁלֹשָׁה, אוֹ שְׁנַיִם מִן הַשְּׁלֹשָׁה[176], אוֹ שְׁנַיִם שֶׁרָאוּ הַחֲלִיצָה אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן הַדַּיָּנִין שֶׁחָלְצָה בִּפְנֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[177]. וַאֲפִלּוּ אִשָּׁה אוֹ עֶבֶד אוֹ קָטָן שֶׁהוּא מַכִּיר וְנָבוֹן נֶאֱמָנִין לוֹמַר: זֶה פְּלוֹנִי אֲחִי פְּלוֹנִי וְזוֹ הִיא יְבִמְתּוֹ, וְחוֹלְצִין עַל פִּיהֶן. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּשְׁאָר עֵדֻיּוֹת שֶׁל תּוֹרָה[178], בֵּין לְעֵדוּת מָמוֹן בֵּין לְעֵדוּת אִסּוּר[179]. שֶׁזֶּה דָּבָר הֶעָשׂוּי לְהִגָּלוֹת הוּא, אֶפְשָׁר לֵידַע אֲמִתַּת הַדָּבָר שֶׁלֹּא מִפִּיהֶן[180], כָּעִנְיָן שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּסוֹף הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין[181]. וְאִם רָצָה הַיָּבָם לְיַבֵּם - מְקַדֵּשׁ[182] וּמְיַבֵּם[183] וְכוֹתֵב לָהּ כְּתֻבָּה כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּ[184].

וְזֶהוּ נֹסַח כְּתֻבַּת יְבָמִין[185] שֶׁנָּהֲגוּ הָעָם

175) הדיינים, שחלצה בפניהם. **176)** במקרה ואחד מהם איננו, כי מאחר שיש בגט זה משמעות שהיו שלשה, שהרי כתוב בו: "במותב תלתא כחדא הוינא" (לעיל ה"ל) אין חתימת הדיין השלישי מעכבת, כמבואר בהל' עדות פ"ו, ה"ו. וכן בשו"ע חו"מ סי' מו, סכ"ט. **177)** לעיל הכ"ט. ומובן הדבר שכשחותמים בו עדים, משנים את נוסח גט החליצה, שהרי אינם יכולים לכתוב: "אנחנו בית-דין", וכן שאר לשונות שמשמען שהם עשו מעשה החליצה, אלא כותבים שטר עדות מכל מה שראו (מגיד-משנה). **178)** שאין נאמנים בהם אלא עדים כשרים בלבד. **179)** זהות האחוה. **180)** יבמות לט, ב. [הרי שמטעם זה (שהוא עשוי להגלות) נאמנים אפילו אשה או עבד, וכן כתב רבינו בפי"ב מהל' גירושין הט"ו, ובפי"ג שם הכ"ט. ומכאן שאפילו אם אין חשש "שלא תשאר עגונה" - האמינו להם. ולפי"ז מה שכתב רבינו בפי"ג מהל' קידוש החודש הי"ד, "שדבר זה (להעיד ששמע מפי בית-דין שקידשו את החודש), דבר העשוי להגלות, ועד אחד כשר נאמן עליו" - שוודאי הכוונה למעט פסול בעבירה מן התורה, שגם בעדות אשה אינו נאמן, כמו שכתב רבינו בפי"ב מהל' גירושין הי"ז, אבל אשה ועבד נאמנים. וראה בהל' קידוש החודש שם, הערה נט, ובהוספות ותיקונים שם]. **181)** פי"ג הכ"ט: "שדבר רחוק הוא שיעיד בו העד בשקר". **182)** בכסף. כמבואר לעיל פ"ב ה"א. **183)** בא עליה, שזוהי עיקר קנינה מן התורה, ראה לעיל פ"א ה"א. **184)** לעיל פ"ב ה"ב, ופכ"ב מהל' אישות הי"ד. **185)** מקורו בריי"ף יבמות סוף פי"ב, וקטעים מנוסח זה ביבמות נב, א.

לב. בְּיוֹם פְּלוֹנִי, כָּךְ וְכָךְ לְיֶרַח פְּלוֹנִי, שְׁנַת כָּךְ וָכָךְ לְמִנְיַן פְּלוֹנִי, לְמִנְיָנָא דִּרְגִילְנָא[186] לְמִימְנֵי בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי. אֵיךְ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי אֲתָא לְקֳדָמַנָא[187] וְכֵן אֲמַר לָנָא: אַחִי דְמִן אַבָּא[188] שְׁכֵיב, וְחַיֵּי לְרַבָּנָן וּלְכָל יִשְׂרָאֵל שְׁבַק, וּבַר וּבְרַת יָרֵית וּמַחְסִין וּמוֹקִים שְׁמָא בְּיִשְׂרָאֵל לָא שְׁבַק, וּשְׁבַק הַהִיא אִתְּתָא דִּשְׁמַהּ פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי, וַחֲזֵי לִי מִן אוֹרַיְתָא לְיַבּוֹמֵי יָתַהּ, כְּדִכְתִיב בִּסְפַר אוֹרַיְתָא דְמֹשֶׁה: יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ. וּצְבִיאַת פְּלוֹנִית דָּא וְאִתְיַבְּמַת לִפְלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי יְבָמַהּ לְאוֹקוֹמֵי שְׁמָא בְּיִשְׂרָאֵל, כְּדִכְתִיב: וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְגוֹ'. וּכְתַב לַהּ פְּלוֹנִי יְבָמַהּ לִפְלוֹנִית יְבִמְתֵּיהּ כְּסַף זוּזֵי מָאתַן דַּחֲזוּ לַהּ, דַּהֲווֹ כְּתִיבִין בִּכְתוּבָּתַהּ דִּכְתַב לַהּ בַּעְלַהּ קַדְמָאָה,

1 וְאוֹסִיף לַהּ מִדִּילֵיהּ כָּךְ וָכָךְ. וְדָא נְדוּנְיָא דְּהַנְעַלַת
2 לֵיהּ וְכוּ', כְּשֶׁאָר טָפְסֵי[189] כְּתֻבּוֹת[190].

3 **טֹפֶס הַכְּתֻבָּה**

186) ראה בביאורנו לעיל ה"ל הערה קנט. 187) בא לפנינו. 188) אחי מן האב מת, וחיים לרבנן ולכל ישראל השאיר, ובן ובת יורש ונוחל ומקים שם בישראל לא הניח, והשאיר אשה זו ששמה פלונית בת פלוני, וראוי לי מן התורה לייבם אותה, ככתוב בספר תורת משה: יבמה יבוא עליה, ורצתה פלונית זו ונתייבמה. . . להקים שם בישראל, ככתוב: . . . וכתב לה כסף זוזים מאתים הראויים לה, שהיו כתובים . . . שכתב לה בעלה הראשון (האח המת, ובתולה נשאה, שכתובתה מאתיים) והוסיף לה משלו כך וכך, וזו הנדוניא שהכניסה לו . . . [ואם לא היתה לה כתובה מבעלה או שמחלה לו כתובתה, שדין הוא שהיבם כותב לה כתובה משלו (כתובות פב:) - אינו כותב לה אלא מנה (פכ"ב מהל' אישות הי"ד, ולמעלה פ"ב הי"ז), שהרי הוא כונסה אלמנה]. 189) נוסחי. 190) שבין איש לאשתו, המנוסחים בסמוך.

4 **לג. בְּיוֹם פְּלוֹנִי**[191] כּוֹ'. אֵיךְ[192] פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי אָמַר
5 לְפְלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי בְּתוּלְתָּא כַּלְתָּא[193]: הֲוֵי לִי
6 לְאִינְתּוּ[194] כְּדָת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל, וַאֲנָא בְּמֵימַר
7 דִּשְׁמַיָּא[195] אֶפְלַח וְאוֹקִיר וַאֲסוֹבַר[196] וֶאֵיזוֹן[197]
8 וַאֲפַרְנֵס וַאֲכַסֵּי יָתִיכִי כְּהִלְכוֹת גּוּבְרִין יְהוּדָאִין
9 דְּמוֹקְרִין[198] וּמְסוֹבְרִין[199] וְזָנִין וּמְפַרְנְסִין וּמְכַסְּיִן יָת
10 נְשֵׁיהוֹן בְּקוּשְׁטָא. וִיהִיבְנָא[200] לִיכִי מוּהַר בְּתוּלַיְכִי
11 כְּסַף זוּזֵי מָאתַן, דְּאִינּוּן מְזוּזֵי כַּסְפָּא כ"ה, דַּחֲזוּ
12 לִיכִי מִדְּאוֹרַיְתָא[201], וּמְזוֹנַיְכִי[202] וּכְסוּתַיְכִי
13 וְסִיפּוּקַיְכִי וּמֵיעַל עֲלַיְכִי כְּאוֹרַח כָּל אַרְעָא.
14 וּצְבִיאַת[203] פְּלוֹנִית דָּא וַהֲוַת לֵיהּ לְאִנְתּוּ לְפְלוֹנִי דְּנָא.
15 וְרָצָה וְהוֹסִיף לָהּ תּוֹסֶפֶת עַל עִיקַּר כְּתוּבָּתָהּ עַד
16 מִשְׁלַם[204] כָּךְ וָכָךְ. וְדָא[205] נְדוּנְיָא דְּהַנְעַלַת לֵיהּ כָּךְ
17 וָכָךְ. הַכֹּל נִתְקַבֵּל חָתָן זֶה, וּבָא לְיָדוֹ, וְנַעֲשָׂה
18 בְּרְשׁוּתוֹ, וְזָקַף הַכֹּל עַל עַצְמוֹ כְּמִלְוָה וּרְשׁוּ[206]. וְכֵן
19 אָמַר לָנָא פְּלוֹנִי חַתְנָא דְּנָא[207]: אַחֲרָיוּת כְּתוּבְּתָא
20 כּוֹלָא, עִיקַּר כְּתוּבָּה וּנְדוּנְיָא וְתוֹסֶפֶת וּשְׁאָר תְּנָאֵי
21 כְּתוּבָּה[208], קַבְּלִית[209] עֲלַי וְעַל יָרְתַי בָּתְרַאי וְעַל כָּל
22 שְׁפַר אַרַג נִכְסִין וְקִנְיָנִין דְּאִית[210] לִי תְּחוֹת [כָּל]
23 שְׁמַיָּא, דְּקָנֵאי וְדַעֲתִיד אֲנָא לְמִיקְנֵה, מִמְּקַרְקְעֵי
24 וּמִמְּטַלְטְלֵי אַגַּב מְקַרְקְעֵי, כּוּלְּהוֹן[211] יְהוֹן אַחֲרָאִין
25 וְעַרְבָאִין לִכְתוּבָּה דָּא כּוֹלָא, עִיקָּר וּנְדוּנְיָא וְתוֹסֶפֶת,
26 לְאִתְפְּרָעָא מִנְּהוֹן בְּחַיַּי וּבָתַר מוֹתִי וַאֲפִילּוּ מִגְּלִימָא
27 דְּעַל כַּתְפַאי. וּקְנְיָנַן מִפְּלוֹנִי דָּא מִכֹּל מַאי דְּכָתִיב
28 וּמְפָרַשׁ לְעֵילָּא קְנְיָין שָׁלֵם דְּלָא כְּאַסְמַכְתָּא וּדְלָא
29 כְּטוֹפְסָא דְּשָׁטָרֵי[212], אֶלָּא כְּחוֹזֶק וּכְחוֹמֶר כָּל שְׁטָרֵי
30 כְּתוּבּוֹת הַנּוֹהָגוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וְכַהוֹגֶן וּכְתִיקּוּן רַבּוֹתֵינוּ
31 זַ"ל. וְחָתַמְנוּ[213] עַל שְׁטָר כְּתוּבָּה זוֹ בַּזְּמַן הַנִּזְכָּר
32 לְעֵיל. וְהַכֹּל בָּרִיר וְשָׁרִיר[214] וְקַיָּם[215].

191) כתוב ב'הגהות מיימוניות': אם חל תאריך הכתובה ביום שלושים לחודש הנקרא ראש-חודש, יש מרבותינו שהנהיגו לכתוב ביום שלושים לחודש פלוני (שעבר), ורבינו מאיר מרוטנבורג הנהיג לכתוב: ביום שלושים לחודש פלוני, שהוא ראש-חודש פלוני. וכן קבע בשו"ע אהע"ז סי' קכו, ס"ו. וביום שני של ראש-חודש, יכתוב ' "באחד לחודש פלוני, כי חשבונו מיום שני" (שם). 192) זהו נוסח עתיק להתחיל שטר בתיבת: "איך", כמוזכר ביבמות לט, ב. וגיטין פה, ב. השווה נוסח הגט לעיל פ"ד מהל' גירושין הי"ב. 193) הכלה הבתולה: היי לי לאשה. 194) "ותהי לו לאשה" (בראשית כד, סז) מתרגם אונקלוס: והות ליה לאנתו. 195) ואני במאמר ה' (בעזרת ה') אעבוד ואוקיר (= אכבד, מלשון הכתוב (ישעיה יג, יב): "אוקיר אנוש מפז". ובכת"י התימנים: ואייקר). 196) ואכלכל, "והוא כלכל את המלך" (שמואל-ב, יט, לג) מתרגם יונתן: "והוא סובר ית מלכא". 197) ואזון ואפרנס ואכסה אותך כהלכות (= כמנהג) אנשים יהודים (= מלשון הכתוב דניאל ג, יב "גברין יהודאין"). 198) ובכת"י תימן: דפלחין ומייקרין. 199) שמוקירים ומכלכלים וזנים ומפרנסים ומלבישים את נשותיהם באמונה. מלשון הכתוב (הושע ב, כב) "וארשתיך לי באמונה". 200) ואתן לך מוהר בתולין כסף מאתים זוז, שהם מזוזי כסף (טהור) עשרים וחמשה (ראה לעיל פ"י מהל' אישות ה"ח). 201) הראויים לך מן התורה. ובכת"י תימן, תיבת "מדאורייתא" איננה, וכבר העירונו על זה בביאורנו לעיל הל' אישות פ"י ה"ח, הערה מא, כי רבינו סובר שכתובה היא מדרבנן. 202) ומזונותיך וכסותיך והספקתך, ולבוא אליך כדרך כל הארץ - "לבוא עלינו כדרך כל הארץ" (בראשית יט, לא) מתרגם אונקלוס: "למיעל עלנא כארח כל ארעא". 203) ורצתה פלונית זו, והיתה לו לאשה לפלוני זה. 204) תשלום = סך הכל. 205) וזו הנדוניא שהכניסה לו. 206) וחוב. 207) החתן הזה. 208) כגון מזונות והלבשה המנויים לעיל. 209) קבלתי עלי ועל יורשי אחרי, ועל כל המעולה והנחמד - "נחמד למראה" (בראשית ב, ט) מתרגם אונקלוס: דמרגג למחזי. וכן: "כל כבודה בת מלך פנימה" (תהלים מה, יד) מתורגם: "כל שפר ארג נכסי", וראה ברמב"ן לתורה (ויקרא כג, מ). 210) שיש לי תחת השמים שקניתי ושעתיד אני לקנות מקרקעות וממטלטלין על גב קרקעות (ראה לעיל פי"ז מהל' אישות ה"ו, ובביאורנו שם אות כ. והשווה הל' מלוה פי"ח, ה"ב: "שהקניתי לך מטלטלין שיש לי על גב הקרקע שיש לי"). 211) כולם יהיו אחראים וערבים לכתובה זו כולה: עיקר ונדוניא ותוספת להפרע מהם בחיי ואחרי מותי ואפילו ממעילי שעל כתפי. וקנינו (= קנין סודר, ראה לעיל הל' אישות פ"י ה"ט, ובביאורנו שם אות מח) מפלוני זה מכל מה שכתוב ומפורש למעלה קנין שלם שלא כאסמכתא (אסמכתא - "הבטחת גוזמא, שאדם מבטיח לחבירו לסמוך עליו, שאם לא יקיים תנאו (שהתחייב לחבירו) יתן כך וכך" - רש"י לבבא-מציעא מח, ב. ובהל' מכירה פי"א ה"ב, פוסק רבינו: "כל אסמכתא אינה קונה,

שהרי לא גמר בלבו להקנותו. . . כל תנאים שמתנים בני אדם ביניהם. . . אם יהיה כך או אם תעשה כך, אתן לך מנה. . . ואם לא יהיה או אם לא תעשה. . . לא אתן לך, אע"פ שעשה או שהיה הדבר - לא קנה, שכל האומר: אם יהיה אם לא יהיה - לא גמר והקנה, שהרי דעתו עדיין סומכת שמא יהיה או שמא לא יהיה"). 212) נוסח שטר העשוי להעתיק ממנו שטרות, ולא נכתב לגבות בו ואין בו ממש (רשב"ם לבבא-בתרא מד:), ומקור הנוסח: "דלא כאסמכתא ודלא כטופסא דשטרי" בבבא-בתרא שם. וכתוב בשו"ע חו"מ סי' מב, ס"י: "עכשיו שנהגו לכתוב: דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי, אומרים בכל לשון מסופק: יד בעל השטר על העליונה". 213) אנחנו העדים. 214) וחזק. - "ארץ אשר אבניה ברזל" (דברים ח, ט) מתרגם יונתן: שרירן ובריר (='הערוך'). "בשרירות לבי" (שם כט, יח) מפרש הרד"ק (שורש שרר): בחוזק לב. 215) ומאושר, נוסח זה מקובל לחתמו בסוף כל תעודה משפטית, ומקורו בבבא-בתרא קס, ב. וב'ירושלמי' גיטין פ"ט, ה"ח.

1 **לד. וְאִם הָיְתָה כְּתֻבַּת אַלְמָנָה - כּוֹתֵב: פְּלוֹנִית**
2 **אַלְמְנָתָא[216]. וְאִם הָיְתָה כְּתֻבַּת גְּרוּשָׁה - כּוֹתֵב:**
3 **פְּלוֹנִית הַגְּרוּשָׁה[217]. וְכֵן אִם הָיְתָה שְׁבוּיָה - כּוֹתֵב:**
4 **פְּלוֹנִית הַשְּׁבוּיָה[218], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בָּהּ כֹּהֵן[219].**
5 **וְכוֹתֵב: וְיהִיבְנָא[220] לִיכִי מוּהַרַייכִי כְּסַף זוּזֵי מְאָה,**
6 **דְּאִינּוּן מְזוּזֵי סַכְּפָא תְּרֵיסַר וּפַלְגָא, דַּחֲזוֹ לִיכִי וְכוּ'.**

216) בכדי להטעים מה שכתובים אחר-כך "כסף זוזי מאה", ולא "מאתן". 217) שאם תתאלמן מבעלה זה, ידעו שאסורה לכהן מחמת גירושיה הקודמים. 218) בידי גויים. 219) והיא אסורה לו, שמא נבעלה לגוי, כמבואר בפי"ח מהל' איסורי ביאה הי"ז. 220) ואתן לך מוהרך כסף זוזים מאה שהם כסף (טהור) שנים עשר דינר וחצי הראויים לך, ע"פ הכלל: כתובת בעולה: מנה, וכמבואר לעיל בפ"י מהל' אישות ה"ז-ח.

7 **לה. כְּשֶׁכּוֹתְבִין גֵּט יָבָמִין[221] אוֹ כְּתֻבַּת יָבָמִין -**
8 **מְשַׂרְטֵט[222] מָקוֹם הַפְּסוּקִים, שֶׁאָסוּר לִכְתֹּב שָׁלֹשׁ**
9 **תְּבוֹת[223] בְּלֹא שִׂרְטוּט[224]. וְיִבָּמָה שֶׁחָלְצָה - מֻתֶּרֶת**
10 **לְהִנָּשֵׂא בְּיוֹם חֲלִיצָתָהּ[225], שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ חוֹלֶצֶת עַד**
11 **שֶׁתַּשְׁלִים תְּשָׁעִים יוֹם[226].**

221) גט חליצה. 222) מסרגל בקנה ועושה קוים ישרים, כדי שהכתיבה תהיה יפה וישרה. 223) לא אבה יבמי, או: יבמה יבוא עליה. 224) גיטין ו, ב. ו'ירושלמי' מגילה פ"ג, ה"ב. ובהל' תפילין פ"ז הט"ז, כתב רבינו: "ומותר לכתוב שלש תיבות בלא שרטוט, יותר על זה - אסור". וכבר נשאל על זה הנגיד רבינו יהושע מבני בניו של רבינו, והשיב: שמה שכתב רבינו בהל' תפילין, הוא העיקר, ועליו סומכים, כי שם הוא מקומו, וכאן לא הובאו הדברים אלא דרך אגב ומרוצה (כסף-משנה, שם). אולם הרשב"ץ ח"א סי' ב (הובאו דבריו ב'בית יוסף' ליו"ד סי' רפד) קובע שעל דברי רבינו בהל' יבום יש לסמוך ולהחמיר. וכן פסק השו"ע יו"ד סי' רפד ס"ב, ע"פ משמעות הסוגיא ביבמות קו, ב - שמר זוטרא שרטט גט חליצה אפילו המקומות שיש בהם רק שלש תיבות, וכמבואר ב'נקודות הכסף' ובהגר"א שם. ולדעת ה'מעשה רוקח' אין כל סתירה בדברי רבינו, שבהל' תפילין מדובר, כשכותב פסוק שלם או פרשה, אזי אין קפידא אלא על ארבע תיבות, ואילו כאן ידובר כשכותב רק שלש תיבות והן עיקר כתיבתו, אזי אפילו שלש אין כותבין בלא שרטוט, שהן במקום פסוק שלם. 225) שלא כגרושה, הצריכה להמתין תשעים יום מיום שנתגרשה, כדי שיוודע אם היא מעוברת, להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני, כמבואר לעיל בפי"א מהל' גירושין הי"ח. 226) כמבואר לעיל פ"א הי"א, ויודעים אז, שאינה מעוברת, וכן פסק הרי"ף ביבמות סוף פי"ב, ודוקא חלצה, שהחליצה מוכיחה שלא בא עליה יבמה, אבל אם מת היבם ולא חלצה - צריכה להמתין שלשה חדשים עד שתינשא, כי יותר קרובה יבמה לביאה, מארוסה שגזרו בה משום נשואה ('תוספות' יבמות מב. וכן באהע"ז סי' יג, ב).

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) כלל בו דין יבמה שנתן לה היבם גט או "מאמר" וגט, חליצה מעולה ופחותה, מאמר כשר ופסול, גט אחר גט ביבמה, חליצה אחר חליצה, בעילה אחר בעילה, ביאתו של יבם בן ט' שנים מאמרו וגיטו, יבמות מבית אחד שהיו ביניהן חרשות או קטנות ופקחות.

12 **א. הֵיכָמָה שָׁנְּתָן לָהּ הַיְבָם[2] גֵּט כְּרִיתוּת[3] - פְּסָלָהּ[4]**
13 **וּפָסַל אֶת צָרוֹתֶיהָ עָלָיו[5] וְעַל שְׁאָר הָאַחִין, שֶׁהֲרֵי**
14 **נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁחָלַץ[6] לָהּ. וְאֵין הַגֵּט מוֹעִיל בַּיְבָמָה[7]**
15 **אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶן[8], הוֹאִיל וְהַגֵּט מְגָרֵשׁ אֵשֶׁת אִישׁ[9]. וְכָל**
16 **גֵּט שֶׁפּוֹסֵל אִשְׁתּוֹ מִן הַכְּהֻנָּה[10] פּוֹסֵל אֶת יְבִמְתּוֹ מִן**
17 **הַיִּבּוּם[11]. וְאֵינָהּ מֻתֶּרֶת לְזָר עַד שֶׁתַּחֲלֹץ לָהּ[12].**

2) לפני שייבמה. 3) לזיקתו (בניגוד לגט שנתן למאמרו, להלן ה"ד). 4) מלהתייבם לו. 5) מלהתייבם. 6) וכבר נתבאר לעיל (פ"א הי"ב) ש"החולץ ליבמתו נאסרה החלוצה וכל צרותיה על החולץ ועל שאר אחיו". ולמדו כן (יבמות י:) ממה שנאמר: "אשר לא יבנה את בית אחיו" - כיון שלא בנה (שלא ייבם), שוב לא יבנה (= לא ייבם). 7) לפסלה. 8) מדברי חכמים. 9) ויאמרו: גט להוציא, וחליצה להוציא, ואם מותר לייבם אחרי גירושין, מותר גם-כן לייבם אחר חליצה! ולפיכך גזרו שהגט יועיל לפסלה מלהתייבם (יבמות ג:). וכן מועיל הגט להאסר בקרובותיה, כמבואר להלן הט"ו. 10) אע"פ שאינו מתירה להנשא לאחרים, כגון שאמר לה: "הרי את מגורשת ממני, ואי את מותרת לכל אדם", שפסלה לכהונה, כמבואר לעיל פ"י מהל' גירושין ה"א. 11) יבמות נב, א. שלא יבואו להחליף בגט גמור. 12) שם נ, א. וכן בקידושין יד, א. "בית חלוץ הנעל" - חליצת הנעל מתירתה, ולא גט. וראה להלן הי"ב.

18 **ב. הַמַּאֲמָר[13], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה בַּיְבָמָה קִנְיָן**
19 **גָּמוּר[14] וְאֵינָהּ נַעֲשֵׂית בּוֹ אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה[15], צָרִיכָה**
20 **מִמֶּנּוּ גֵּט[16]. וְאֵינָהּ נִתֶּרֶת לְזָר אֶלָּא בַּחֲלִיצָה[17].**

13) שנותן לה פרוטה ומקדשה, לפני שיבוא עליה, כתיקון חכמים, כמבואר לעיל פ"ב ה"א. 14) ליורשה או לגרשה

בגט אם יבוא להוציאה (יבמות כט.). 15) לענוש הבא עליה בחנק, כאילו נתייבמה. 16) אם לא ייבמה, כמבואר בסמוך. 17) אחרי הגט למאמרו.

ג. כֵּיצַד? הָעוֹשֶׂה מַאֲמָר בִּיבְמָתוֹ וְאֵינוֹ רוֹצֶה לִבְעֹל[18] - צָרִיךְ לִכְתֹּב לָהּ גֵּט[19], שֶׁהֲרֵי נִתְקַדְּשָׁה לוֹ[20], וְצָרִיךְ לַחֲלֹץ לָהּ כְּדֵי לְהַתִּירָהּ לְזָר[21]; שֶׁאֵין הַיְבָמָה נִגֶּרֶת לְזָר אֶלָּא אַחַר בְּעִילַת הַיָּבָם[22] אוֹ אַחַר חֲלִיצָה[23], אֲבָל הַגֵּט[24] פּוֹסְלָהּ לְיִבּוּם וְאֵינוֹ מַתִּירָהּ לְזָר[25], וְהַמַּאֲמָר אֵינוֹ קוֹנֶה בָּהּ קִנְיָן גָּמוּר כְּמוֹ הַבְּעִילָה[26].

18) אלא להוציאה. 19) יבמות נ, א. 20) ואין חליצה מפקעת קידושין (רש"י שם). 21) שאין זיקת יבום נפקעת אלא ע"י חליצה (שם). ורבינו בפירוש המשנה (שם פ"ג מ"ה) אומר: "והנכון יותר, שיתן גט תחילה ואח"כ יחלוץ". והטעם, משום הידור מצוה, כי אין המצוה נקראת אלא על מי שגומרה, הרי שהגמר העיקר, והואיל והגט והחליצה באים להתירה, ראוי להיות גמר המצוה בחליצה שהיא מן התורה ('פתחי תשובה' לאהע"ז סי' קע, ס"ק א, בשם 'בית מאיר'). 22) ואז אם יגרשנה בגט תותר לזר, כשאר נשים גרושות מבעליהן (יבמות נ.). 23) קידושין ב, א: "וקונה את עצמה בחליצה ובמיתת היבם". 24) כאן חוזר רבינו לגט ומאמר שפתח בהם. 25) שאין זיקת יבום נפקעת אלא ע"י חליצה (קידושין יד.), וכמבואר לעיל סוף ה"א. 26) להיות כאשתו לכל דבר, שאם יבוא לגרשה אח"כ לא תצטרך לחלוץ (יבמות נ.) וכבר נתבאר לעיל פ"ב ה"א, שאין המאמר אלא מדבריהם בלבד. וראה לקמן הי"ד ובביאורנו.

ד. נָתַן מַאֲמָר לִיבְמָתוֹ, וְחָזַר וְנָתַן גֵּט לְמַאֲמָרוֹ[27] - מַה שֶּׁעָשָׂה[28] הֲרֵי בְּטֵלוֹ[29], וְהֻתְּרָה[30]. וְיֵרֵאָה לִי, שֶׁלֹּא הֻתְּרָה אֶלָּא לְאֶחָיו; אֲבָל זֶה שֶׁנָּתַן הַגֵּט - אֲסוּרָה הִיא לוֹ[31].

27) שפירש ואמר: הרי זה גיטך למאמרי (רש"י יבמות לב.). 28) המאמר שעשה. 29) ע"י הגט. 30) להתייבם, שנשארה זיקתה כמקודם (יבמות לב.) והשווה להלן פ"ו הכ"ט. 31) גזירה משום גט לזיקתו שפסלה עליו, וכן דעת רש"י שם. ולדעת הראב"ד, מותרת אפילו למגרש, וכן דעת ה'תוספות' שם נב, ב דיבור-המתחיל או דילמא.

ה. נָתַן גֵּט לְזִקָּתוֹ[32] (וְלֹא לְמַאֲמָרוֹ) - פְּסָלָהּ[33] עָלָיו וְעַל שְׁאָר הָאַחִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[34]; וּצְרִיכָה גֵּט לְמַאֲמָרוֹ[35], וַחֲלִיצָה לְהַתִּירָהּ לְזָר[36].

32) לדעת רש"י ביבמות לב, א. כל שנתן לה גט סתם, הרי זה לזיקתו. 33) מלהתייבם. 34) לעיל ה"א. וכאן יש חידוש יותר גדול, שאין אומרים הואיל ועשה בה מאמר ולא גירשה אלא לזיקתו ולא למאמרו, יהא זה כמגרש חצי אשה שלא עשה כלום, ולא תיפסל, אלא זיקה לחוד ומאמר לחוד, וגט לזיקתו מועיל לפסלה (יבמות נב:). 35) להפקיע הקידושין. 36) והגט לזיקתו, לא הועיל להתירה, כמבואר לעיל ה"א, וכן שנינו (יבמות נ.): "נתן גט ועשה מאמר, צריכה גט וחליצה".

ו. הַמַּאֲמָר שֶׁנִּתַּן לַיְבָמָה תְּחִלָּה, וְלֹא קָדְמוֹ דָּבָר אַחֵר וְלֹא נַעֲשָׂה אַחֲרָיו דָּבָר אַחֵר, אֶלָּא שֶׁבָּעַל אוֹתָהּ זֶה שְׁנָתַן לָהּ הַמַּאֲמָר - הוּא הַנִּקְרָא מַאֲמָר כָּשֵׁר[37]. וְאִם קָדְמוֹ גֵּט אוֹ חֲלִיצָה, בֵּין מִיָּבָם זֶה בֵּין מִיָּבָם אַחֵר[38], בֵּין בָּהּ בֵּין בְּצָרָתָהּ[39]; וְכֵן אִם קָדְמוּ בְּעִילָה בְּצָרָתָהּ, בֵּין מִמֶּנּוּ בֵּין מֵאָחִיו[40]; אוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה אַחֲרָיו[41] גֵּט אוֹ חֲלִיצָה, בֵּין בָּהּ בֵּין בְּצָרָתָהּ, בֵּין מִמֶּנּוּ בֵּין מֵאָחִיו; אוֹ שֶׁבָּעַל אוֹ נָתַן מַאֲמָר אַחֵר לְצָרָתָהּ[42], בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו; אוֹ שֶׁנָּתַן לָהּ אָחִיו מַאֲמָר אַחֵר[43] אוֹ בְּעָלָהּ - הֲרֵי זֶה נִקְרָא מַאֲמָר פָּסוּל[44], בֵּין הַמַּאֲמָר שֶׁקִּדְּמוּהוּ הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ[45] בֵּין הַמַּאֲמָר שֶׁנִּתְאַחֲרוּ אַחֲרָיו[46].

37) שם: "עשה מאמר ובעל, הרי זו כמצותה". וכן אמר רב הונא (שם נב.): "מצות יבמה, מקדש ואחר-כך בועל". וכן כתב רבינו למעלה פ"ב ה"א. ואם עשה מאמר פסול, כדלהלן, אינו רשאי לבוא עליה (ראה בסמוך). 38) אחיו של זה. 39) שהתחיל ב"לא יבנה", ששוב לא יבנה, ופסלה עליו. 40) שאסור לו לייבם את זו, כי "בית אחד הוא בונה, ואינו בונה שני בתים", כמבואר לעיל פ"א ה"ט. 41) שהואיל ואין המאמר קונה קנין גמור, מועיל אחריו מעשה אחר לפסלו. 42) נאסרה הראשונה עליו משום בנין "שני בתים", וכן השניה אסורה לו מאותו טעם. וביבמות נ, ב - אמרו: מה טעם מועיל מאמר ביבמה, לאסור חברתה עליו, הואיל ומאמר בקידושין קונה בשאר נשים וביאה קונה ביבמה, ואם מאמר לא יועיל (לפסול) אף ביאה לא תועיל, ויבואו לבעול (צרתה) אחרי ביאה (של היבמה הראשונה), והרי זה בונה שני בתים שאיסורו מן התורה. 43) אסרה על הראשון, שהרי מקודשת היא גם לשני. 44) שאסור לראשון לבוא עליה, וכן השני (יבמות נ:). 45) נמצא שהיה פסול בשעת נתינתו. 46) ובשעת נתינתו היה כשר, אבל מתוך שאינו קונה קנין גמור - הועילו המעשים שלאחריו לבטלו, מה-שאין-כן בבעילה וחליצה, שהן מן התורה ואין אחריהן כלום, כמבואר להלן הי"ד.

ז. כֵּיצַד? נָתַן גֵּט אוֹ חָלַץ לִיבְמָתוֹ, וְחָזַר וְנָתַן מַאֲמָר לָהּ אוֹ לִצָּרָתָהּ[47], בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו; אוֹ שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ אוֹ נָתַן לָהּ מַאֲמָר, וְחָזַר וְנָתַן לָהּ[48] מַאֲמָר אַחֵר לְצָרָתָהּ[49], בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו; אוֹ שֶׁנָּתַן מַאֲמָר לִיבְמָתוֹ, וְחָזַר אָחִיו וְנָתַן לָהּ מַאֲמָר אַחֵר[50] אוֹ בְּעָלָהּ - הֲרֵי זֶה מַאֲמָר פָּסוּל, בֵּין הַמַּאֲמָר הָרִאשׁוֹן[51] בֵּין הַמַּאֲמָר הָאַחֲרוֹן[52].

47) נפסלו עליו בגלל הגט שלפניו, שהתחיל ב"לא יבנה" ואסור לבוא עליהן. 48) בכת"י התימנים, תיבה זו איננה. 49) והרי מאמר זה שלא כדין הוא, שהרי אסור לבנות שני בתים, אבל היבמה הראשונה שבא עליה לא נפסלה עליו, שהרי בעילה קונה קנין גמור, ואין אחריה כלום, ואפילו יעשה בה אחיו מאמר, אין מאמרו כלום, שאין קידושין תופסים באשת איש, וכמבואר להלן הט"ז. 50) תפסו קידושי השני ונאסרה על שניהם. 51) של האח הראשון.

52) של האח השני, כי מקודשת היא לשניהם, וצריכה גט משניהם ואחד מהם חולץ, כמבואר להלן הט"ו.

ח. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁהַמַּאֲמָר, בֵּין שֶׁקָּדְמוֹ מַאֲמָר אַחֵר[53] אוֹ גֵּט אוֹ חֲלִיצָה אוֹ בְּעִילָה[54], בֵּין שֶׁקָּדַם הַמַּאֲמָר לְאֶחָד מֵאֵלּוּ - הֲרֵי זֶה מַאֲמָר פָּסוּל[55]. חוּץ מִן הַנּוֹתֵן מַאֲמָר וּבָעַל בְּעִילָה אַחַר הַמַּאֲמָר, שֶׁזּוֹ הִיא פְּהִלָּתָהּ[56].

53) ע"י אחיו בה, או שהוא בעצמו נתן מאמר לצרתה קודם שנתן לזו. 54) בצרתה, בין ממנו בין מאחיו, אבל הבועל את יבמתו - אין מאמרו של אחיו מועיל בה כלום, כמבואר להלן הט"ז. 55) ואסור לו לייבמה, ונותן לה גט למאמרו וחליצה לזיקתו, אם לא נפטרה בחליצת צרתה או ביאתה. 56) כל זה במשנה יבמות נ, א - ודף נ, ב.

ט. הַבְּעִילָה שֶׁבּוֹעֵל הַיָּבָם אֶת יְבִמְתּוֹ תְּחִלָּה[57] אוֹ אַחַר מַאֲמָרוֹ בָּהּ, וְלֹא קְדָמָהּ דָּבָר אַחֵר - נִקְרֵאת בְּעִילָה כְּשֵׁרָה. וְאִם קְדָמָהּ מַאֲמָר מֵאָחִיו[58]; אוֹ גֵּט, בֵּין מִמֶּנּוּ בֵּין מֵאָחִיו[59], בֵּין בָּהּ בֵּין בְּצָרָתָהּ[60]; אוֹ שֶׁקְּדָמָהּ מַאֲמָר בְּצָרָתָהּ, בֵּין מִמֶּנּוּ בֵּין מֵאָחִיו - הֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת בְּעִילָה פְּסוּלָה[61].

57) בלי מאמר. וראה למעלה פ"ב ה"א, שמדברי סופרים אין לבעול עד שיקדש תחילה. 58) פסלה על זה מלייבם. 59) התחילו ב"לא יבנה", ואסורים לייבם. 60) שהגט כחליצה האוסרת כל הצרות על החולץ (למעלה פ"א הי"ב). 61) ואסור לקיימה, והרי זו צריכה גט לביאתו וחליצתו לזיקתו, וכן שנינו (יבמות נ.): "נתן גט ובעל, צריכה גט וחליצה". וראה בביאורנו להלן הי"ד.

י. הַחֲלִיצָה שֶׁחוֹלֵץ הַיָּבָם לִיבְמְתּוֹ תְּחִלָּה, אִם לֹא קָדְמָהּ דָּבָר אַחֵר - נִקְרֵאת חֲלִיצָה מְעֻלָּה[62]. וְאִם קָדְמָהּ גֵּט אוֹ מַאֲמָר, בֵּין מִמֶּנּוּ זֶה בֵּין מֵאָחִיו, בֵּין בָּהּ בֵּין בְּצָרָתָהּ - הֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת חֲלִיצָה פְּחוּתָה[63].

62) ומסלקת היא את זיקת היבום מכל היבמות הבאות מבית זה, כמבואר בסמוך הי"א. 63) הואיל ואם רצה לייבם אינו יכול, שהרי קדמה גט או מאמר אחיו ונפסלה עליו, הרי זו חליצה גרועה (רש"י ליבמות כו:). ודינה מפרש בסמוך הי"ב. ואפילו קדמה בה מאמר ממנו, הרי זו חליצה פחותה, הואיל וצריכה גט למאמרו אין זו חליצה מעולה (יבמות כז. וברש"י, וכן ברש"י שם נג. דיבור-המתחיל לימא מסייע).

יא. יְבָמוֹת רַבּוֹת הַבָּאוֹת מִבַּיִת אֶחָד[64], כֵּיוָן שֶׁנִּבְעֲלָה אַחַת מֵהֶן בְּעִילָה כְּשֵׁרָה אוֹ נֶחְלְצָה חֲלִיצָה מְעֻלָּה - הֵחֵרוּ הַכֹּל[65], וְנִסְתַּלְּקָה זִקַּת הַיָּבָם מֵעֲלֵיהֶן[66]. וְאִם נִבְעֲלָה אַחַת מֵהֶן בְּעִילָה פְּסוּלָה[67], אוֹ נָתַן לָהּ מַאֲמָר פָּסוּל[68] - נֶאֱסְרוּ כֻּלָּן לְיִבּוּם. וּצְרִיכָה גֵּט זוֹ שֶׁנִּבְעֲלָה אוֹ שֶׁנָּתַן לָהּ מַאֲמָר[69], וּצְרִיכָה חֲלִיצָה [כָּל] אַחַת מֵהֶן לְהַתִּירָן לְזָר[70]; שֶׁאֵין זִקַּת הַיִּבּוּם מִסְתַּלֶּקֶת בִּבְעִילָה פְּחוּתָה.

64) שהניח האח המת נשים רבות. 65) להנשא לזר. 66) יבמות מג, ב במשנה. 67) המפורשת לעיל ה"ט. 68) המפורש לעיל ה"ו. 69) שהרי נתקדשה לו. 70) כמו ששנינו (יבמות נ.): "נתן גט ובעל, צריכה גט וחליצה". ולגירסה זו בדברי רבינו, שהיא גירסת ה'מגיד משנה' אף חליצת הצרה שלא נעשה בה שום מעשה, אינה פוטרת זיקת היבום של השניה, שנעשו בה מעשי הגט והמאמר, וזה בניגוד לשמואל האומר (שם כז.): "חלץ לצרה, נפטרה בעלת הגט או בעלת המאמר", כי חליצת הצרה מעולה מחליצת בעלת הגט שקלושה זיקתה. אולם בדפוסי רומי וקושטא, וכן בכת"י התימנים, כתוב כאן בדברי רבינו: "וצריכה חליצה אחת מהן", ותיבת "כל" איננה, ולפי גירסה זו (שהיא גם גירסת ה'טור' באהע"ז סי' קע) הכוונה, שצרה אחרת, שלא נעשה בה שום מעשה, תחלוץ - ואז כולן יהיו פטורות, אבל אם תחלוץ בעלת הגט - לא תפטור אלא את עצמה ולא את האחרות, בהתאם לשמואל האומר (יבמות כז.): "חלץ לבעלת הגט, לא נפטרה צרה (שחליצתה קלושה), לצרה - נפטרה בעלת הגט". ולדעת הגר"א באהע"ז סי' קע, ס"ק מז, זוהי הגירסה הנכונה בדברי רבינו, ולא כמודפס בספרים שלפנינו. וכן נראה מדברי רבינו לקמן פ"ז ה"ט, שחליצת הצרות פוטרות את האחיות, אע"פ שגם חליצת הצרות אינה מעולה. אולם, הואיל והיא מעולה משל האחיות - פוטרתן (לחם-משנה).

יב. נֶחְלְצָה אַחַת מֵהֶן חֲלִיצָה פְּחוּתָה - הֻתְּרָה לְהִנָּשֵׂא לְזָר זוֹ שֶׁנֶּחְלְצָה, אֲבָל צָרָתָהּ אֲסוּרָה עַד שֶׁתַּחֲלֹץ גַּם הִיא[71], אוֹ עַד שֶׁיַּחְלְצוּ כָּל הָאַחִין לָרִאשׁוֹנָה שֶׁנֶּחְלְצָה הַחֲלִיצָה הַמְּפֻחוּתָה[72]; שֶׁאֵין חֲלִיצָה פְּחוּתָה מְסַלֶּקֶת זִקַּת יִבּוּם מִבַּיִת זֶה עַד שֶׁתַּחֲזֹר עַל כָּל הָאַחִין, אוֹ עַד שֶׁתַּחֲלֹץ כָּל אַחַת מֵהֶן[73].

71) יבמות כז, א. כדעת שמואל. 72) שם: כי אמר שמואל לפטור צרתה, ומפרש רבינו: כי אמר שמואל - שצריכה לחזור על כל האחים - לפטור צרתה, וכן פירש רבינו אלפס שם סוף פ"ה, ורבינו נמשך אחריו (הגר"א לאהע"ז סי' קע, ס"ק מח). 73) כשפחיתותן שוה, כגון שיש לשתיהן מאמר או גט קודם לחליצתן, ואין האחת עדיפה על חברתה, וראה למעלה הערה סט.

יג. כָּל יְבָמָה שֶׁנִּבְעֲלָה לִיבָמָהּ, בֵּין בְּעִילָה כְּשֵׁרָה בֵּין בְּעִילָה פְּסוּלָה[74]; וַאֲפִלּוּ בְּעָל צָרָתָהּ אַחַר שֶׁחָלַץ לָהּ[75], בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו, בֵּין לְשֵׁם אִישׁוּת[76] בֵּין לְשֵׁם יַבָּמוּת[77]; וַאֲפִלּוּ בָּעַל צָרָתָהּ אַחַר שֶׁבָּעַל בְּעִילָה כְּשֵׁרָה[78], בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו - הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה גֵּט, שֶׁהֲרֵי נַעֲשֵׂת אֵשֶׁת אִישׁ בַּבְּעִילָה[79]. וְכֵן כָּל יְבָמָה שֶׁנִּתַּן לָהּ מַאֲמָר, בֵּין מַאֲמָר כָּשֵׁר בֵּין מַאֲמָר פָּסוּל - הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה גֵּט מִפְּנֵי הַמַּאֲמָר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[80], וְאַחַר כָּךְ יָסוּר אִסּוּר הַמַּאֲמָר.

74) שקדמה גט או מאמר מאחיו. 75) שנאסרה עליו מדברי סופרים, כמבואר לעיל פ"א הי"ב, ונסתלקה ממנו

זיקת יבום. 76) בקידושין גמורים, כשאר נשים המתקדשות בביאה. 77) שסבר שעדיין יש בה צד ייבום. 78) שעובר עליה ב'עשה', כמבואר לעיל פ"א, הי"ב. 79) שקידושין תופסין בחייבי 'עשה', וכל-שכן בשניות (לעיל הל' אישות ס"ד, יד). וראה יבמות נב, ב - שיש אחר חליצה כלום, וכתב הרי"ף שם, שגם הבעילה יש אחריה כלום, וכמבואר לפנינו. 80) לעיל ה"ב.

יד. כְּבָר אָמַרְנוּ[81], שֶׁאֵין הַגֵּט דּוֹחֶה הַיָּבָמָה דְּחִיָּה גְּמוּרָה[82], וְכֵן הַמַּאֲמָר אֵינוֹ קוֹנֶה בָּהּ קִנְיָן גָּמוּר[83]; אֲבָל הַבְּעִילָה קוֹנָה קִנְיָן גָּמוּר, וְהַחֲלִיצָה דּוֹחָה אוֹתָהּ דְּחִיָּה גְּמוּרָה. לְפִיכָךְ, גֵּט אַחַר גֵּט בַּיָּבָמָה[84], אוֹ מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר - מוֹעִיל[85]; אֲבָל בְּעִילָה אַחַר בְּעִילָה וַחֲלִיצָה אַחַר חֲלִיצָה - אֵין הָאַחֲרוֹנָה מוֹעֶלֶת כְּלוּם. וְכֵן גֵּט אוֹ חֲלִיצָה אַחַר הַבְּעִילָה אֵינָהּ כְּלוּם.

81) לעיל ה"א. 82) להתירה לזר, כי עדיין צריכה היא חליצה. 83) ליורשה, או לפטרה בגט אם ירצה להוציאה, אלא עדיין צריכה חליצה לזיקתו (לעיל ה"ג). 84) שהרי לא דחה זיקתה לגמרי. 85) שעדיין נשארה עליה זיקת יבום, ולפיכך כשעשה בה אחיו מאמר אחריו - מועיל, וכמבואר בסמוך הט"ו. וראה לעיל בביאורנו ה"ו, הערה מא.

טו. כֵּיצַד? יָבָם שֶׁנָּתַן גֵּט לְיִבְמָתוֹ, וְחָזַר וְנָתַן גֵּט לְצָרָתָהּ - הֲרֵי זֶה אָסוּר בְּקִרּוֹבוֹת שְׁתֵּיהֶן[86]. וְכֵן שְׁנֵי יְבָמִין שֶׁנָּתְנוּ שְׁנֵי גִטִּין לְיִבְמָה אַחַת זֶה אַחַר זֶה - הֲרֵי זוֹ כִּגְרוּשָׁה לִשְׁנֵיהֶן[87], וּשְׁנֵיהֶן אֲסוּרִין בְּקִרּוֹבוֹתֶיהָ, וְאֶחָד מֵהֶן חוֹלֵץ[88]. וְכֵן אִם נָתַן גֵּט לִיבְמָתוֹ, וְחָזַר וְנָתַן אָחִיו גֵּט לְצָרָתָהּ - כָּל אֶחָד אָסוּר בְּקִרּוֹבוֹת זוֹ שֶׁנָּתַן לָהּ הַגֵּט. וְכֵן אִם נָתְנוּ מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר[89], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[90]. אֲבָל הַיָּבָם שֶׁחָלַץ לִיבְמָתוֹ[91] וְחָזַר וְחָלַץ לְצָרָתָהּ, בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו, וְכֵן שְׁנֵי יְבָמִין שֶׁחָלְצוּ זֶה אַחַר זֶה לִיבָמָה אַחַת - אֵין חֲלִיצָה אַחֲרוֹנָה כְּלוּם, וְאֵין הַחוֹלֵץ אוֹתָהּ בָּאַחֲרוֹנָה אָסוּר בְּקִרּוֹבוֹתֶיהָ[92]; שֶׁזֶּה כְּחוֹלֵץ לִשְׁאָר הַנָּשִׁים שֶׁאֵין לוֹ עֲלֵיהֶן זִקָּה.

86) כדין קרובות גרושתו (יבמות נא.). 87) שם. 88) אע"פ שחליצתה פסולה, אינה צריכה חליצה משניהם, כל שאינה פוטרת את צרתה, וכמבואר לעיל הי"ב. 89) צריכה גט משניהם, וחליצה מאחד מהם (יבמות שם). 90) בדין גט אחר גט. ומובן שבשני יבמים ושתי יבמות, ונתנו שניהם גיטין לשתיהן או עשו שניהם מאמר בשתיהן, כל אחת מהן צריכה חליצה, כמבואר לעיל הי"ב. 91) נסתלקה הזיקה מבית זה, ואין אחריה כלום. 92) יבמות נ, ב במשנה.

טז. וְכֵן הַבּוֹעֵל יְבִמְתּוֹ[93], וְחָזַר בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו וְחָלַץ לָהּ אוֹ לְצָרָתָהּ - אֵין חֲלִיצָה זוֹ כְּלוּם[94]. וְכֵן אִם חָזַר אָחִיו וְנָתַן גֵּט לָהּ אוֹ לְצָרָתָהּ - אֵינוֹ כְּלוּם[95]. חָזַר אָחִיו וְנָתַן לָהּ מַאֲמָר אוֹ בָּעַל - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[96]; מֵאַחַר שֶׁבָּעַל אָחִיו תְּחִלָּה - קָנָה קִנְיָן גָּמוּר, וְאֵין הַקִּדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּאֵשֶׁת אִישׁ[97]. אֲבָל אִם נָתַן מַאֲמָר לְצָרָתָהּ אוֹ בָּעַל צָרָתָהּ[98] - צְרִיכָה גֵּט[99] מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[100].

93) קנאה לגמרי, ונסתלקה זיקת יבום מבית זה. 94) ולא נאסר בקרובותיה. 95) שם. ודוקא בעילה כשרה, אבל בעילה פסולה, - יש אחריה גט או חליצה (למעלה הי"א). 96) לקנותה. אבל ודאי, שאסרה על היבם, כדין אשת איש שזינתה, המבואר לעיל פכ"ד מהל' אישות הי"ח-יט. וראה ב'תוספות' יבמות נא, ב דיבור-המתחיל אי ביאת ראשון. 97) לעיל פ"ד מהל' אישות הי"ב, ולפיכך אינה צריכה גט מאחיו. 98) אע"פ שאסורה לו משום שנאמר: יבמה יבוא עליה - ולא עליה ועל צרתה. 99) שקידושין תופסים בחייבי 'עשה'. 100) לעיל הי"ג.

יז. שְׁנֵי יְבָמִין שֶׁיִּבְּמוּ שְׁתֵּי יְבָמוֹת הַבָּאוֹת מִבַּיִת אֶחָד, וְלֹא נוֹדַע מִי יִבֵּם תְּחִלָּה - שְׁנֵיהֶן יוֹצִיאוּ בְּגֵט[101], וְיִתְּרוּ לָזָרִים[102] וַאֲסוּרוֹת לַיָּבָמִין[103]. לְפִיכָךְ, רְאוּבֵן שֶׁהָיָה בִּירוּשָׁלַיִם וְלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים, אַחַת בְּעַכּוֹ וְאַחַת בְּצוֹר, וְשָׁמְעוּ שֶׁמֵּת רְאוּבֵן - הַדִּין נוֹתֵן, שֶׁלֹּא יְיַבֵּם אֶחָד מֵהֶן עַד שֶׁיִּוָּדַע מָה עָשָׂה אָחִיו, שֶׁמָּא קָדַם וְיִבֵּם. קָדַם אֶחָד מֵהֶן וְיִבֵּם[104] - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[105] עַד שֶׁיִּוָּדַע שֶׁאָחִיו יִבֵּם תְּחִלָּה[106]. רָצָה הָאֶחָד לַחֲלֹץ קֹדֶם שֶׁיִּוָּדַע מָה עָשָׂה אָחִיו - אֵין מוֹנְעִין אוֹתוֹ[107].

101) שהשני שייבם, אסור ביבמתו משום שנאמר: יבמה יבוא עליה - ולא עליה ועל צרתה (כמבואר לעיל פ"א הי"ב) ומכיון שלא ידוע לנו מי ייבם תחלה ומי ייבם אחר-כך - אסורות הן על שניהם. 102) ה'בית יוסף' (אהע"ז סי' קע) כתב בשם הגאונים, שאחת מהן צריכה חליצה נוסף לגיטה, כי יש לחוש שמא הראשון עשה ביבמתו מאמר ועדיין לא בא עליה, וכשייבם השני את יבמתו הרי זו בעילה פסולה (לעיל ה"ט) ואין ביאתה פוטרתה עד שתחלוץ, כמבואר לעיל הי"א, וגם ביאתו של הראשון יש לחוש שהיא ביאה פסולה, כי קדמתה ביאת השני, והרי זו ביאה אחר ביאה, שהיא פסולה. ולדעת רבינו לעיל הי"ב, צריכה חליצה ולא נפטרה בחליצת חברתה. ולדעת הרשב"א, כל שפסול חליצתן שוה, פוטרת חליצת אחת מהן את צרתה. 103) כמבואר למעלה הערה ק. 104) נמצא זה אסור בצרתה. 105) מספק (שמא ייבם אחיו תחילה). 106) כלומר, בתחילה צריך להיוודע אם אחיו ייבם, ואז אפשר לאסרה על יבם זה מספק, שמא ייבם אחיו תחילה, אבל אם לא ידוע כלל אם אחיו ייבם - אין אוסרים אותה על זה, כי יש כאן שני ספיקות, ספק אם ייבם, וספק אם ייבם תחילה, וכאילו היה כתוב: עד שיוודע תחילה שאחיו ייבם ('פרישה' ל'טור' אהע"ז סי' קע ס"ק מו, וכן בביאור הגר"א שם, אות נב). 107) כי אפילו אם כבר חלץ הראשון ליבמתו, אין השני מפסידה כלום. ואע"פ שיש לחוש, שמא יתברר שהראשונה חלצה תחילה, נמצאת חליצה זו אינה כלום, ותינשא לכהן, ויאמרו: חלוצה מותרת לכהן! (ראה לעיל פ"ג, הט"ז). אולם, הואיל ואין לזו

שלפנינו תקנה אחרת, שאפילו אם יוודע שהראשון לא חלץ ולא ייבם, שמא למחר יחלוץ או ייבם, נמצאת אשה זו כל ימיה עגונה, ומשום חשש קל זה לא רצו לעגנה כל ימיה. מה-שאין-כן בנידון שלמעלה (פ"ג, הט"ז) יש תקנה לידע אם צרתה ילדה או לא ילדה (משנה-למלך). ולדעת הב"ח באהע"ז סוף סי' קע בנידון שלפנינו, ישנם שני ספיקות, שמא לא שמע האח הראשון, שמת אחיו שבירושלים, ואפילו אם שמע, שמא עדיין לא עשה ביבמתו שום מעשה. ומשום ספק רחוק זה, לא מנעו מלחלוץ לה. וה'אור שמח' מתרץ, שאם אתה מונע מלחלוץ וכן לייבם לזה ולזה, נמצא אתה מבטל לגמרי מצות יבום, שהיא: או יבום או חליצה, והרי אחת מהן חייבת ביבום על-כל-פנים, אבל בנידון של מעלה אם צרתה היא מעוברת וילדה אין היא זקוקה כלל, ואין שם ביטול מצות יבום.

יח. יָבָם קָטָן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[108] - בִּיאָתוֹ
כְּמַאֲמַר מִן הַגָּדוֹל, שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה קִנְיָן גָּמוּר[109].
וּמַאֲמַר בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד: אִם נָתְנוּ בַּתְּחִלָּה
- מוֹעִיל, וַהֲרֵי הוּא פּוֹסֵל בּוֹ עַל הַגָּדוֹל[110]; אֲבָל אִם
נְתָנוּ בְּסוֹף[111] - אֵינוֹ כְּלוּם. וְגִטּוֹ וַחֲלִיצָתוֹ אֵינָם
כְּלוּם[112], בֵּין בַּתְּחִלָּה בֵּין בַּסּוֹף.

108) שביאתו ביאה, כמבואר למעלה בפ"א הט"ו, ובפי"א מהל' אישות ה"ג. **109)** יבמות צו, א: "עשו ביאת בן תשע כמאמר בגדול". [ואף-על-פי שמן התורה הוא קונה אותה לכל דבר, כמו שאמרו בתוספתא (פרק יא, ה"ג): "כל ביאה שצריכה דעת, אין ביאתו [של קטן] ביאה. אינה צריכה דעת, ביאתו ביאה". וכן פסק רבינו להלן פ"ו ה"ג לענין חרש, והוא-הדין לענין קטן (ראה שם הערה יג) - תקנת חכמים היא בקטן שלא תהא ביאתו כקנין גמור, אלא כמאמר בלבד, וראה ב'תוספות' קידושין יט. ד"ה ומדאורייתא, ובמגיד-משנה כאן]. **110)** שאינו יכול לייבמה ולא לייבם את צרתה, כמבואר לעיל ה"ז והי"ד, והרי זה כדין הכונס את יבמתו, שנאסרו צרותיה עליו ועל שאר האחים (לעיל פ"א הי"ב). וכבר נתבאר לעיל ה"ו, למה מועיל המאמר לפסול את המאמר שלאחריו. **111)** יתבאר בסמוך הי"ט. **112)** שאם חלץ לא נאסר בקרובותיה, וכן לא פסלה מלהתייבם לאחים הגדולים, שכבר נתבאר לעיל פ"ד הט"ז, שחליצת קטן אינה כלום, כי "איש" כתוב בפרשת חליצה, ודרשו: "איש ולא - קטן" (יבמות צו. וקה:). ומכיון שחליצתו אינה כלום, קל-וחומר שגיטו אינו כלום, שהרי הגט אינו פוסל אלא מכח חליצה, כלשון רבינו לעיל ה"א: "שהרי נעשה כמי שחלץ לה", ורבינו חזר כאן מפירושו למשנה (יבמות פ"י מ"ח), שכתב: קטן - "יש לו גט".

יט. כֵּיצַד? בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ
אוֹ שֶׁנָּתַן לָהּ מַאֲמָר תְּחִלָּה - פְּסָלָהּ עַל שְׁאָר אַחְיוֹן[113].
אֲבָל אִם עָשָׂה הַגָּדוֹל מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ, וְחָזַר בֶּן תֵּשַׁע
שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וְנָתַן לָהּ אוֹ לְצָרָתָהּ מַאֲמָר - לֹא
עָשָׂה כְּלוּם, וְלֹא פְּסָלָהּ עַל אֲחִיו הַגָּדוֹל[114]. חָזַר בֶּן
תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וּבָא עָלֶיהָ אוֹ עַל צָרָתָהּ אַחַר
מַאֲמַר אֲחִיו הַגָּדוֹל - פְּסָלָהּ עַל הַגָּדוֹל, כְּשֶׁנֵּי
גְּדוֹלִים שֶׁעָשׂוּ מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[115].

113) שאינם יכולים לייבמה בגלל מאמר הקטן. **114)** ומותר לקיימה. **115)** לעיל הי"ד, שיש מאמר אחר מאמר, ונפסלה על שניהם, כמבואר לעיל ה"ז. וזוהי הנקראת ביאה בסוף (יבמות צו.).

כ. בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ[116], וְחָזַר
אָחִיו הַגָּדוֹל וּבָא עָלֶיהָ[117] אוֹ חָלַץ אוֹ נָתַן גֵּט לָהּ אוֹ
לְצָרָתָהּ - חֲרֵי זֶה פְּסָלָהּ עַל הַקָּטָן[118]. וְכֵן אִם חָזַר
הַקָּטָן וּבָא עַל צָרָתָהּ[119], אוֹ בָּא אָחִיו הָאַחֵר שֶׁהוּא
בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד עָלֶיהָ[120] אוֹ עַל צָרָתָהּ -
נִפְסְלָה עָלָיו, כְּדִין כָּל מַאֲמָר וּמַאֲמָר[121].

116) והרי היא כמאמר. **117)** והוא-הדין עשה בה מאמר, כמבואר במשנה שם. **118)** שהמאמר שבאו אחריו ביאה או חליצה וגט מאחיו - נפסל, כמבואר לעיל ה"ח. **119)** הרי זה כמאמר אחר מאמר. **120)** וגם ביאתו הוא כמאמר. **121)** שמועיל אחד אחר השני, ושניהם פסולים ואסורה לשניהם (יבמות צו:).

כא. בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ
וְהִגְדִּיל, וְלֹא בָּא עָלֶיהָ מִשֶּׁהִגְדִּיל[122] - צָרִיכָה גֵּט
וַחֲלִיצָה. גֵּט - מִפְּנֵי בִּיאָתוֹ, שֶׁהִיא כְּמַאֲמָר; וַחֲלִיצָה
- לְהַתִּירָהּ לְזָר, שֶׁהֲרֵי לֹא נִבְעֲלָה בְּעִילָה שֶׁקּוֹנָה קִנְיָן
גָּמוּר. וְאִם בָּא עָלֶיהָ מִשֶּׁהִגְדִּיל - חֲרֵי זוֹ צָרִיכָה גֵּט
בִּלְבַד[123].

122) משנעשה בן שלש-עשרה שנה ויום אחד. **123)** אם ירצה להוציאה, שכבר קנאה קנין גמור, והרי היא ככל יבמה שנתייבמה לגדול (שם צו:).

כב. אֶחָד בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, וְאֶחָד בֶּן עֶשְׂרִים
שָׁנָה שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת[124] וְלֹא נוֹלְדוּ בּוֹ סִימָנֵי
סָרִיס[125], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּתְחִלַּת הַסֵּפֶר[126].

124) יש לו דין קטן, ואין ביאתו אלא כמאמר מן הגדול (שם). **125)** כי אם נולדו בו סימני סריס והוא בן עשרים שנה פחות שלשים יום, הרי הוא כגדול לכל דבר. אלא שלענין ייבום, הואיל ואינו ראוי להוליד, אין לו זיקה כלל, כמבואר לקמן פ"ו ה"ב. ואם עשה מאמר או חלץ לא עשה כלום, כמבואר בתוספתא יבמות פי"א מ"ב, ובעילתו בעילת זנות, שהרי יבמתו אסורה לו משום אשת אחיו שלא במקום מצוה (יבמות עט: וברש"י). **126)** פ"ב מהל' אישות הי"א.

כג. קְטַנָּה[127] שֶׁרְאוּיָה לְמָאן[128] וְהַחֵרֶשֶׁת[129], אַף עַל
פִּי שֶׁקִּדּוּשֵׁי שְׁתֵּיהֶן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[130],
שְׁנֵי מִינֵי קִדּוּשִׁין הֵן: קְטַנָּה יֵשׁ לָהּ קִדּוּשִׁין כְּדֵי
שֶׁלֹּא יִנָּהֲגוּ בָהּ מִנְהַג הֶפְקֵר[131], וְקִדּוּשֶׁיהָ תְּלוּיִין עַד
שֶׁתַּגְדִּיל[132], וְחֵרֶשֶׁת תִּקְנוּ לָהּ נְשׁוֹאִין כְּדֵי שֶׁלֹּא
תִּשָּׁאֵר פְּנוּיָה לְעוֹלָם[133]. לְפִיכָךְ, אִם הָיוּ כָּל הַיְבָמוֹת

הַבָּאוֹת מִבַּיִת אֶחָד קְטַנּוֹת אוֹ חֵרְשׁוֹת - בִּיאָתָהּ שֶׁל אַחַת מֵהֶן פּוֹטֶרֶת אֶת כֻּלָּן[134].

127) יתומה, שאין קידושיה קידושין גמורין. 128) בבעלה, כמבואר לעיל פי"א מהל' גירושין ה"א, וראה בפ"ד מהל' אישות, ה"ז. 129) שאינה שומעת ואינה מדברת. 130) פ"ד מהל' אישות ה"ח-ט. 131) יבמות קיב, ב. שאם לא תינשא, אין מי שישמרנה, וינהגו בה מנהג הפקר בזנות (רש"י). 132) שם קט, ב: "שאם ישבה עם בעלה עד שגדלה, גמרו קידושיה ונעשית אשת איש גמורה, ואינו צריך לחזור ולקדשה לאחר שגדלה. ואם לא רצתה לישב, צריכה למאן ותצא בלא גט" (לשון רבינו בהל' אישות פ"ד ה"ח). 133) אבל כל ימיה אינה אלא מקודשת מדברי סופרים, נמצא שיש הבדל בין קידושי קטנה לגדולה, שזו הראשונה תבוא בגדלותה לקידושי תורה, בעוד שהשניה תשאר לעולם כנשואה מדברי סופרים בלבד. 134) שהרי כולן קידושיהן מדברי סופרים, ואין האחת עדיפה על חברתה (יבמות קי.). ודוקא ביאתה, אבל לא חליצתה, כי הקטנה או החרשת אינה חולצת, כמבואר לעיל פ"ד הט"ז.

כד. הָיְתָה אַחַת חֵרֶשֶׁת וְאַחַת קְטַנָּה - אֵין בִּיאַת אַחַת מֵהֶן פּוֹטֶרֶת אֶת צָרָתָהּ[135]**. וְכֵיצַד תַּקָּנָתָן?**[136] **מְלַמְּדִין הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵן**[137]**, וְכוֹנֵס אֶת הַחֵרֶשֶׁת. וְאִם רָצָה לְגָרְשָׁהּ - כּוֹתֵב לָהּ גֵּט אַחַר שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ**[138]**, וְתֵהַר לְזָר**[139].

135) לפי שאין אנו יודעים, איזו מהן נחשבת אשתו יותר, אם קטנה משום שתבוא לכלל דעת בגדלותה, או חרשת שהיא בת ביאה גמורה (שם קי.). 136) הרי אי-אפשר לייבם שתיהן, משום שאסור לבנות שני בתים (לעיל פ"א, ה"ט). וגם אינן ראויות לחליצה, כמבואר לעיל הערה קלב. 137) ותעקור נישואיה מהבעל הראשון למפרע, ש"כשם שממאנת בבעל, כך ממאנת ביבם" (לעיל פי"א מהל' גירושין ה"ג) ונשארה החרשת בלבדה, ליבום. 138) שהחרשת מתגרשת בגט, אף-על-פי שאין לה דעת, לפי שאין אנו צריכים לדעת המתגרשת, וכמבואר לעיל פ"י מהל' גירושין הכ"ג. 139) כשאר יבמה שנתייבמה ונתגרשה מיבמה. ומקור הלכה זו ברי"ף יבמות פי"ג, שפוסק כרבי אליעזר האומר (יבמות קט.): "מלמדים את הקטנה שתמאן". אבל הראב"ד סובר שלא אמר רבי אליעזר מלמדים את הקטנה שתמאן אלא בגדולה וקטנה (להלן הלכה ל, ובפ"ז הט"ו), שאפשר לקיים בגדולה מצות יבום מן התורה. אבל בנידון שלפנינו, ששתיהן נשואות מדבריהם - אין מלמדים למאן, כדי לקיים מצות יבום מדבריהם ואין להן תקנה, אלא כמבואר ביבמות קי, ב: "כונס החרשת ומוציאה בגט (שחליצת הקטנה תפסלנה עליו) וקטנה תמתין עד שתגדיל ותחלוץ".

כה. הָיְתָה אַחַת פִּקֵּחַת[140] **וְאַחַת חֵרֶשֶׁת - בִּיאַת הַפִּקֵּחַת אוֹ חֲלִיצָתָהּ פּוֹטֶרֶת הַחֵרֶשֶׁת, וְאֵין בִּיאַת הַחֵרֶשֶׁת פּוֹטֶרֶת אֶת הַפִּקֵּחַת; שֶׁאֵין קִדּוּשֶׁיהָ**[141] **אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶן. וְכֵן גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה - בִּיאַת הַגְּדוֹלָה אוֹ חֲלִיצָתָהּ פּוֹטֶרֶת אֶת הַקְּטַנָּה, וְאֵין בִּיאַת הַקְּטַנָּה פּוֹטֶרֶת אֶת הַגְּדוֹלָה**[142].

140) שקידושיה קדושי תורה. 141) של חרשת. 142) שאין ביאת מי שנישואיה מדברי סופרים פוטרת את צרתה שנישואיה מן התורה (משנה, יבמות קי.).

כו. הָיוּ שְׁתֵּיהֶן קְטַנּוֹת הָרְאוּיוֹת לְמָאֵן, וּבָא הַיָּבָם עַל אַחַת מֵהֶן, וְחָזַר וּבָא אוֹ הוּא אוֹ אָחִיו עַל הַשְּׁנִיָּה - לֹא פָּסַל אֶת הָרִאשׁוֹנָה[143]**; אֲבָל מְלַמְּדִין אֶת הַשְּׁנִיָּה שֶׁתְּמָאֵן**[144]**, וְיַקִּים זֶה יְבִמְתּוֹ הַקְּטַנָּה שֶׁנִּבְעֲלָה תְּחִלָּה**[145].

143) שהרי ביאתן שוה, ואם הראשונה קנויה לו, הרי ביאת האחרונה אינה כלום, שכבר למדנו (לעיל הי"ד) אין אחר ביאה כלום (משנה, יבמות קיא:). 144) שם: "רבי אלעזר אומר, בכולן מלמדים את הקטנה שתמאן בו", וכגירסת הרי"ף שם, שגורס: בכולן. והטעם שהשניה צריכה מיאון מפני שבביאתה נתקדשה, שאפילו הראשונה קנויה לו אין השניה אסורה לו אלא באיסור 'עשה', כמבואר לעיל (פ"א הי"ב) וקידושין תופסים בחייבי 'עשה', וכמבואר לעיל הט"ז. והוא-הדין שיכול לגרשה בגט, אלא כדי שלא תיפסל לכהונה מוטב שתמאן, שהממאנת כשרה לכהונה (לעיל הל' גירושין פי"א הט"ז). וראה בביאור הגר"א לאהע"ז סי' קעא ס"ק ח. 145) ושניה אסורה לו משום: "יבמה יבוא עליה - ולא עליה ועל צרתה", כמבואר לעיל פ"א הי"ב.

כז. וְכֵן הַדִּין בִּקְטַנָּה וְחֵרֶשֶׁת, שֶׁבָּא הַיָּבָם תְּחִלָּה עַל הַקְּטַנָּה וְחָזַר וּבָא הוּא אוֹ אָחִיו עַל הַחֵרֶשֶׁת - לֹא פָּסַל אֶת הַקְּטַנָּה, וְהַחֵרֶשֶׁת צְרִיכָה גֵּט[146]**. שֶׁבִּיאַת הַקְּטַנָּה מְעֲלָה מִבִּיאַת הַחֵרֶשֶׁת**[147]**, שֶׁהַקְּטַנָּה רְאוּיָה לְאַחַר זְמַן**[148]**, לְפִיכָךְ יְקַיֵּם הַקְּטַנָּה שֶׁנִּבְעֲלָה תְּחִלָּה**[149].

146) לביאתו, שהרי קידושי ביאתו תפסו בה. 147) ולפיכך אין החרשת פוסלתה. 148) כשתגדיל ויהיו קדושיה - קידושי תורה. 149) משנה, יבמות קיא, ב. וגירסת רבינו כגירסת הגאונים והרי"ף שם: "לא פסל את הקטנה". והראב"ד גורס שם: "פסל את הקטנה", גזירה שמא יבוא על החרשת תחילה (ראה בסמוך הכ"ח). וכדברי הברייתא (שם קיא.): "בא יבם על הקטנה, וחזר ובא על החרשת . . . נאסרו שתיהן עליו, כיצד תקנתן? חרשת יוצאת בגט, וקטנה תמתין עד שתגדיל ותחלוץ".

כח. בָּא הַיָּבָם תְּחִלָּה עַל הַחֵרֶשֶׁת[150]**, וְחָזַר וּבָא הוּא אוֹ אָחִיו עַל הַקְּטַנָּה**[151] **- פָּסַל אֶת הַחֵרֶשֶׁת**[152]**. וּמְלַמְּדִין הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵן**[153]**, וְהַחֵרֶשֶׁת יוֹצְאָה בְּגֵט**[154].

150) שביאתה פחותה. 151) שביאתה מעולה יותר, הואיל וראויה לאחר זמן, אע"פ ששתיהן אין קנינן קנין גמור. 152) שם קיא, ב. שבנה שני בתים, וקנינה עדיף משל חרשת. 153) שאסורה לו בגלל ביאת החרשת תחילה. 154) שכבר נאסרה עליו כשבא על הקטנה, משום "בנין שני

בתים". ואין אומרים תמתין הקטנה עד שתגדיל ותחלוץ לזיקתה ותקבל גט לביאתה, שלא יאמרו: ראינו שתי נשים מבית אחד, זו מתרגשת וזו חולצת (׳אור שמח׳ ע"פ ה"ירושלמי׳ יבמות פי"ג, ה"ח). ואף-על-פי שהקטנה מיאנה ועקרה את זיקתה למפרע, ואם כן אין כאן צרה, אלא החרשת בלבד היא היבמה, ולמה יוצאה בגט, ואינה נשארת תחתיו? (וכן דעת הרשב"א ביבמות שם) - סובר רבינו שקנסוהו להוציא החרשת, משום שלא המתין ובעל החרשת לפני שמיאנה הקטנה (׳אור שמח׳).

1 **כט. הָיוּ אַחַת פִּקֵּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת: בָּא הַיָּבָם עַל**
2 **הַפִּקֵּחַת וְחָזַר וּבָא הוּא אוֹ אָחִיו עַל הַחֵרֶשֶׁת - לֹא**
3 **פָּסַל אֶת הַפִּקֵּחַת[155], וְהַחֵרֶשֶׁת צָרִיכָה גֵּט[156]; בָּא**
4 **הַיָּבָם עַל הַחֵרֶשֶׁת וְחָזַר הוּא אוֹ אָחִיו וּבָא עַל**
5 **הַפִּקֵּחַת - פָּסַל אֶת הַחֵרֶשֶׁת[157], וְהַחֵרֶשֶׁת יוֹצְאָה בְּגֵט,**
6 **וְהַפִּקֵּחַת - בְּגֵט וּבַחֲלִיצָה[158].**

155) שקנינה קנין גמור, ואין החרשת יכולה לפסלה, שאין אחר ביאה כשרה כלום. 156) לביאתה, שהיתה לשם אישות או לשם יבמות, שקידושין תופסין בחייבי ׳עשה׳, וכמבואר לעיל הט"ז. 157) שאין קנינה קנין גמור, ואסורה עליו משום שני בתים (יבמות קיא:). 158) שביאתה ביאה פסולה מחמת ביאת החרשת תחילה והיא צריכה גט לביאתה, וחליצה לזיקתה, כמבואר לעיל הי"א. וכן שנינו בתוספתא יבמות פי"ג מ"ז, וכפי שהגיה הגר"א באהע"ז סי׳ קעא, ס"ק יד.

7 **ל. הָיוּ גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה, וּבָא עַל הַגְּדוֹלָה וְחָזַר הוּא**
8 **אוֹ אָחִיו וּבָא עַל הַקְּטַנָּה - לֹא פָּסַל הַגְּדוֹלָה,**
9 **וּמְלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵן[159]; בָּא עַל הַקְּטַנָּה**
10 **וְחָזַר וּבָא הוּא אוֹ אָחִיו עַל הַגְּדוֹלָה - מְלַמְּדִין אֶת**
11 **הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵן[160] וְיַקְנִים הַגְּדוֹלָה, שֶׁבְּעִילָתָהּ קוֹנָה**
12 **קִנְיָן גָּמוּר[161].**

159) שהרי אסורה לו משום "שני בתים", ואינו מוציאה בגט כדי שלא לפסלה לכהונה, וכמבואר לעיל הערה קמא. 160) ותעקור נישואיה למפרע, ואין כאן שתי יבמות אלא הגדולה בלבד, שקנינה קנין גמור מן התורה. 161) ואין הקטנה יכולה לפסלה עליו (יבמות קיא:). ובזה גם הראב"ד מודה שמלמדים את הקטנה למאן, כדי לקיים מצות יבום הגדולה, שהיא מן התורה (ראה לעיל הכ"ד הערה קלז).

יום רביעי א׳ אדר א׳ ה׳תשע"ו

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) ביאר בו רבינו שיש יבמים ויבמות שראויים לייבום וחליצה, שאינם ראויים כלל, ושראויים לאחד מהם, המקודשת לאחיו בספק או החרשת והזקנה והעקרה, והאסורה על יבמה, בלאו או בעשה, האסורה על בעלה באיסור ערוה ובא עליה, ערוה וצרת ערוה, אשת אחיו שלא היה בעולמו, סוטה שנפלה לפני יבם, צרת חייבי לאוין או חייבי עשה או איילונית.

13 **א. יֵשׁ אַחַיִן שֶׁרְאוּיִין לְיִבּוּם אוֹ לַחֲלִיצָה[2]. וְיֵשׁ אַחַיִן**
14 **שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לֹא לְיִבּוּם וְלֹא לַחֲלִיצָה, וְאֵין לָהֶם**
15 **זִקָּה[3] כְּלָל, אֶלָּא יְבִמְתּוֹ מֻתֶּרֶת לְזָר[4]. וְיֵשׁ אַחַיִן**
16 **שֶׁרְאוּיִין לַחֲלִיצָה וְאֵינָן רְאוּיִין לְיִבּוּם. וְיֵשׁ אַחַיִן**
17 **שֶׁהֵן רְאוּיִין לְיִבּוּם וְאֵינָן רְאוּיִין לַחֲלִיצָה.**

2) כלומר, ראויים הם לשניהם, רצה מייבם, רצה חולץ. 3) קשר ליבם. 4) בלא חליצה, כשאר האלמנות.

18 **ב. וְאֵלּוּ הֵם שֶׁאֵין לָהֶם זִקָּה כְּלָל: סָרִיס חַמָּה**
19 **וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[5]; מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לֵילֵד[6], וְלֹא הָיָה**
20 **לָהֶן שְׁעַת הַכֹּשֶׁר[7].**

5) שיש לו אבר זכרות ואבר נקבות. 6) והתורה אמרה: "להקים לאחיו שם בישראל". 7) להוליד. בניגוד לסריס אדם, שהייתה לו שעת הכושר.

21 **ג. וְאֵלּוּ מְיַבְּמִין וְלֹא חוֹלְצִין: הַחֵרֵשׁ וְהַשּׁוֹטֶה**
22 **וְהַקָּטָן; מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן דַּעַת לַחֲלֹץ. וּכְשֶׁיִּבֵּם הַחֵרֵשׁ**
23 **- אֵינוֹ מוֹצִיא לְעוֹלָם; שֶׁבְּעִילָתוֹ עוֹשָׂה אוֹתָהּ אֵשֶׁת**
24 **אִישׁ גְּמוּרָה[8], וְאֵין גֵּרוּשָׁיו גֵּרוּשִׁין גְּמוּרִין[9]. וּבֶן תֵּשַׁע**
25 **שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁיִּבֵּם - אֵינוֹ יָכוֹל לְגָרֵשׁ עַד**
26 **שֶׁיַּגְדִּיל, כְּמוֹ שֶׁבֹּאַרְנוּ[10].**

8) "כל ביאה שאינה צריכה דעת הרי זו ביאה". וביאת יבמה אפילו בשוגג שמה ביאה. 9) שאין לו דעת לגרש. 10) כי גיטו של קטן אינו כלום.

27 **ד. וְאֵלּוּ חוֹלְצִין וְלֹא מְיַבְּמִין: הַסְּפֵקוֹת, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה**
28 **סְפֵק עֶרְוָה עַל אָחִיו[11], וּפְצוּעַ דַּכָּא[12] וּכְרוּת שָׁפְכָה[13]**
29 **וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִמִּינֵי הַסְּרוּסִ[14], וְהַזָּקֵן בְּיוֹתֵר שֶׁתָּשַׁשׁ**
30 **כֹּחוֹ וְכִשְׁלַ[15]. וְאִם בָּעַל סָרִיס אָדָם[16] - קָנָה[17], שֶׁהֲרֵי**
31 **הָיְתָה לוֹ שְׁעַת הַכֹּשֶׁר[18]; וּמוֹצִיא בְּגֵט[19], מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
32 **אָסוּר לָבוֹא בַּקָּהָל[20]. וְהַטְּמְטוּם[21] חוֹלֵץ וְלֹא מְיַבֵּם,**
33 **מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק[22]. וְאִם נִקְרַע וְנִמְצָא זָכָר[23] - רָצָה**
34 **חוֹלֵץ, רָצָה מְיַבֵּם[24]. וּשְׁאָר הָאֲחִיַּן[25] - אוֹ חוֹלְצִין אוֹ**
35 **מְיַבְּמִין.**

11) שקידש האח המת אחת משתי אחיות ואינו יודע איזו קידש נמצאת כל אחת מהן ספק אחות אשתו - שתיהן חולצות, שאי אפשר לייבמן, שמא יפגע באחות זקוקתו. 12) שנפצעו ביציו. 13) שנכרת הגיד שלו, ולא בידי שמים אלא שכרתו אדם או קוץ וכיוצא בו. 14) שנכרתו ביציו או שחסרה אחת או שניקבה וכל אלו אסורים לבוא בקהל. 15) ואינו יכול לבעול ולהוליד. 16) שסירסו אדם ולא מחמת חולי, והרי זה בכלל פצוע דכה. 17) ויוצאת בגט בלא חליצה. 18) קודם שנסתרס. 19) וחייב להוציאה. 20) אבל נסתרס על ידי חולי כשר לבוא בקהל. וכן הזקן מותר לקיים את יבמתו. 21) "שאין לו לא זכרות ולא נקבות אלא אטום הוא". 22) רוצה לומר: אינו מייבם מפני שאינו יכול, ואינו חולץ משום שספק הוא, שמא הוא זכר, ואם יש שם אחים אינו חולץ, שמא נקבה היא ולא נפטרה היבמה בחליצה זו. 23) הסירו ממנו הקרום המכסה את ערוותו. 24) כי ראוי הוא להוליד. 25) שאין

בהם שינוי בגופם ואין עליהם שום איסור. וזה מוסב על מה שכתב בתחילת הפרק: "יש אחין שראויין ליבום או לחליצה".

ה. יֵשׁ יְבָמוֹת שֶׁהֵן רְאוּיוֹת לַחֲלִיצָה אוֹ לְיִבּוּם. וְיֵשׁ יְבָמוֹת שֶׁאֵינָן רְאוּיוֹת לֹא לַחֲלִיצָה וְלֹא לְיִבּוּם, וְאֵין עֲלֵיהֶן זִקָּה כְּלָל, וּמֻתָּרוֹת לְהִנָּשֵׂא לְזָר. וְיֵשׁ יְבָמוֹת שֶׁהֵן רְאוּיוֹת לַחֲלִיצָה אֲבָל לֹא לְיִבּוּם. וְיֵשׁ יְבָמוֹת שֶׁהֵן רְאוּיוֹת לְיִבּוּם אֲבָל לֹא לַחֲלִיצָה.

ו. וְאֵלּוּ שֶׁמִּתְיַבְּמוֹת וְלֹא חוֹלְצוֹת: הַחֵרֶשֶׁת וְהַשּׁוֹטָה וְהַקְּטַנָּה; לְפִי שֶׁאֵין בָּהֶן דַּעַת לִקְרוֹת וּלְהָבִין. וְאִם רָצָה הַיָּבָם לְגָרֵשׁ הַחֵרֶשֶׁת בְּגֵט אַחַר שֶׁיִּבְעֹל אוֹתָהּ - הֲרֵי זֶה מְגָרֵשׁ[26].

26) כי גט אינו צריך את דעת האשה.

ז. וְאֵלּוּ שֶׁחוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת: אִסּוּרֵי לָאוִין, וְהַשְּׁנוּיוֹת, וְאִסּוּרֵי עֲשֵׂה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. וְכָל אִשָּׁה שֶׁהִיא סְפֵק מְגֹרֶשֶׁת[27] - חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת, שֶׁמָּא יִפְּגַע בְּעֶרְוָה[28]; שֶׁאִשֶּׁת אָחִיו שֶׁגֹּרְשָׁהּ אֲסוּרָה עָלָיו מִשּׁוּם עֶרְוָה[29]. אֲבָל מִי שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לְאָחִיו בִּסְפֵק קִדּוּשִׁין[30] - הֲרֵי הִיא כְּשְׁאָר כָּל הַיְבָמוֹת, וְחוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת, שֶׁאֵין כָּאן דָּבָר לָחוּשׁ לוֹ[31]. וְכֵן אֵשֶׁת הַחֵרֵשׁ[32] וּזְקֵנָה וַעֲקָרָה - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר כָּל הַיְבָמוֹת: רָצָה חוֹלֵץ, רָצָה מְיַבֵּם; שֶׁזְּקֵנָה וַעֲקָרָה[33] הָיְתָה לָהֶן שְׁעַת הַכֹּשֶׁר.

27) מבעלה המת, כגון שזרק לה גט ספק קרוב לו ספק קרוב לה. ונשאה אחיו אחרי הגירושין. 28) שהיא איסור כרת. 29) אפילו מת אחר כך. והרי זו בכלל ה"ספיקות" שחולצות ולא מתייבמות. 30) כגון שזרק לה אחיו כסף קידושין ספק קרוב לו ספק קרוב לה. וכן אם קידשה באוכל או בכלי ששווה פחות מפרוטה, שמקודשת בספק, שמא דבר זה שווה פרוטה במקום אחר. 31) ממה נפשך: אם היא מקודשת, הרי מצוה לייבמה, ואם אינה מקודשת לאחיו הרי היא זרה ומותר לנשאה. 32) מתייבמת לפיקח או חולצת. 33) שנעקרה על ידי מכה או חולי, ולפני זה הייתה ראוייה ללדת, או ששתתה כוס עיקרין, או שנישאת לארבעים שנה ושוב אינה יולדת. וכל אלו הייתה להן שעת הכושר, אבל הזקן ביותר אף על פי שהייתה לו שעת הכושר אינו מייבם, כי אינו ראוי לביאה כלל.

ח. וְאֵלּוּ הֵן שֶׁהֵן פְּטוּרוֹת מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם: אֵשֶׁת סְרִיס חַמָּה וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, וְאֵשֶׁת הַשּׁוֹטֶה וְאֵשֶׁת הַקָּטָן, וְאֵילוֹנִית[34], וּמִי שֶׁהִיא עֲרָוָה[35]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל - פְּרָט לְסָרִיס חַמָּה וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, שֶׁשְּׁמָם מָחוּי; הוֹאִיל וְאֵינָן רְאוּיִין לְיַלֵּד מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתָן, הֲרֵי הֵן כְּמִין בִּפְנֵי עַצְמוֹ[36]. וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד - פְּרָט לְאֵילוֹנִית, שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְיַלֵּד מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתָהּ. לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת - פְּרָט לְאֵשֶׁת שׁוֹטֶה וְקָטָן, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהֶם אִישׁוּת כְּלָל. וּלְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה - פְּרָט לְעֶרְוָה, שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ לְקוּחִין[37].

34) עקרה מטבעה. 35) שאסורה ליבם מחמת קרבת משפחה וחייב על ביאתו כרת. 36) "אנדרוגינוס ברייה בפני עצמה היא". 37) שאין קידושין תופסין בחייבי כריתות.

ט. כֵּיצַד? יְבָמָה שֶׁהִיא עֶרְוָה עַל יְבָמָהּ, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ אוֹ אִמָּהּ אוֹ בִּתָּהּ - הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם, וְאֵין לוֹ עָלֶיהָ זִקָּה כְּלָל; שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וְיִבְּמָהּ - מִי שֶׁרְאוּיָה לְלִקּוּחִין וְקִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ הִיא זְקוּקָה לַיָּבָם.

י. הָיְתָה הַיְבָמָה אֲסוּרָה עַל יְבָמָהּ אִסּוּר לָאו[38] אוֹ אִסּוּר עֲשֵׂה[39] אוֹ שֶׁהָיְתָה שְׁנִיָּה[40] - הֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת. וּמִפְּנֵי מָה צְרִיכָה חֲלִיצָה[41]? מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ לִקּוּחִין; הוֹאִיל וְקִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהֶן[42], הֲרֵי הֵן זְקוּקוֹת לַיָּבָם. וּמִן הַדִּין הָיָה שֶׁיִּתַּיַּבְּמוּ, שֶׁהַיִּבּוּם מִצְוַת עֲשֵׂה, וְכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה - בָּא עֲשֵׂה וְיִדְחֵה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה; אֲבָל חֲכָמִים גָּזְרוּ שֶׁלֹּא יִתְיַבְּמוּ חַיְבֵי לָאוִין וְלֹא שְׁנִיּוֹת, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יָבוֹא עָלֶיהָ פַּעַם שְׁנִיָּה, וַהֲרֵי בִּיאָתָהּ אֲסוּרָה וְאֵין שָׁם מִצְוָה, שֶׁאֵין מִצְוַת עֲשֵׂה אֶלָּא בִּיאָה רִאשׁוֹנָה בִּלְבַד[43]. לְפִיכָךְ[44], אִם עָבַר וּבָעַל יְבִמְתּוֹ הָאֲסוּרָה לוֹ מִשּׁוּם לָאו אוֹ מִשּׁוּם עֲשֵׂה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁנִיָּה[45] - הֲרֵי זֶה קָנָה קִנְיָן גָּמוּר וּמוֹצִיאָהּ בְּגֵט[46]; וְהִיא[47] וְכָל צָרוֹתֶיהָ מֻתָּרוֹת לְזָר, שֶׁהֲרֵי נִפְטְרוּ[48].

38) ולבעלה הייתה מותרת, כגון, כהן חלל שנשא כשרה שנתחללה בביאתו, והיבם הוא כהן כשר, נמצאת זו מותרת לבעלה ואסורה ליבמה, או ממזר שנשא ממזרת ויש לו אח ישראל כשר, נמצאת זו מותרת לבעלה ואסורה ליבמה. 39) כגון מצרית ואדומית דור ראשון ודור שני, ואסורה לשניהם באיסור עשה. 40) לעריות, ואסורה מדברי סופרים כגון אם אמו של יבם ולא של בעל, שהיו אחים מן האב ולא מן האם, נמצאת שנייה זו מותרת לבעלה ואסורה ליבמה. 41) והלא אינה ראוייה לו, ואי אפשר לקיים בה "ולקחה לו לאשה"? 42) שצריכה גט ממנו, כי קידושין תופסים בחייבי לאוין אלא שאסור לו לקיימה. 43) להקים לאחיו שם. 44) הואיל ומן התורה מותר לו לבוא עליה ביאה ראשונה. 45) שאינה אלא מדברי סופרים. 46) שהרי אסור לקיימה, אלא שאינה צריכה חליצה. 47) לכשתתגרש. 48) בביאתה של זו.

יא. וְיָבָמָה שֶׁהִיא אַלְמָנָה מִן הַנִּשּׂוּאִין, וּבָא עָלֶיהָ כֹּהֵן גָּדוֹל - לֹא נִפְטְרָה צָרָתָהּ, שֶׁאֵין עֲשֵׂה[49] דּוֹחֶה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה וַעֲשֵׂה[50]; וְהוֹאִיל וְלֹא קָנָה מִן הַתּוֹרָה קִנְיַן גָּמוּר, לֹא הִתִּירָה צָרָתָהּ לְזָר עַד שֶׁתַּחֲלֹץ[51].

49) של מצות ייבום. 50) לא תעשה - "אלמנה ... לא יקח,

עשה - והוא אשה בבתוליה יקח", לימד שאינה בתולה לא יקח, ולאו הבא מכלל עשה, הרי הוא כעשה, אבל אלמנה מן האירוסין, שעדיין בתולה, אינה אסורה עליו אלא איסור לא תעשה. ודינה, כשאר חייבי לאוין המפורשים לעיל. **51)** הצרה עצמה.

1 **יב. הָיְתָה הַיְבָמָה עֶרְוָה עַל בַּעְלָהּ, כְּגוֹן שֶׁעָבַר אוֹ**
2 **טָעָה וְלָקַח אֲחוֹתוֹ מֵאָבִיו, וְנָפְלָה לִפְנֵי אָחִיו[52] - אֵין**
3 **זוֹ אִשְׁתּוֹ[53], שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ[54], וְאֵינָהּ לֹא**
4 **בַּת יִבּוּם וְלֹא בַּת חֲלִיצָה. וְאִם הָיְתָה לָהּ צָרָה[55] -**
5 **חוֹלֶצֶת [אוֹ] מִתְיַבֶּמֶת[56]. וְאִם הָיְתָה זוֹ שֶׁהִיא עֶרְוָה**
6 **עַל הַבַּעַל מֵחֲמַת לַיָּבָם[57], וְרָצָה הַיָּבָם לִשָּׂא אוֹתָהּ**
7 **וּלְיַבֵּם צָרָתָהּ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ[58].**

52) נמצאת, שהיא גם אחותו, - שהרי אין ייבום אלא באחים מן האב - ואסורה גם על היבם. **53)** של האח המת. **54)** שחייב על ביאתו כרת. **55)** שיש לבעלה המת עוד אשה, שהייתה מותרת לו. **56)** שהרי היא זקוקה לייבום ובמה תיפטר "הייתה אמו נשואת אביו ונישאת לאחיו מאביו (בעבירה) ומת, זו היא "אמו" שאינה פוטרת צרתה". **57)** כגון שעבר אחיו ונשא חמותו, שהיא מותרת ליבמה. **58)** שאינן כשתי יבמות הבאות מבית אחד, שהערווה אינה מבית זה, ואין ביאתה פוטרת את צרתה.

8 **יג. הָיְתָה הַיְבָמָה אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ מִשּׁוּם לַאו אוֹ**
9 **מִשּׁוּם עֲשֵׂה, אוֹ שֶׁהָיְתָה שְׁנִיָּה לַבַּעַל[59], וְלֹא הָיְתָה**
10 **אֲסוּרָה עַל הַיָּבָם מִצַּד אֵלּוּ הַצְּדָדִים - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת**
11 **לַיָּבָם. חוּץ מִמַּחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מִשֶּׁנִּשֵּׂאת[60] וָמֵת, שֶׁהִיא**
12 **חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[61]. וְכֵן יְבָמָה שֶׁהִיא סְפֵק עֶרְוָה**
13 **עַל הַיָּבָם, אוֹ סְפֵק עֶרְוָה עַל בַּעְלָהּ - הֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת**
14 **וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[62]. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁקִּדֵּשׁ אִשָּׁה בִּסְפֵק**
15 **קִדּוּשִׁין, וְאַחַר כָּךְ מֵת אָחִיו שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא אֲחוֹתָהּ,**
16 **וְנָפְלָה לוֹ לְיִבּוּם, שֶׁהִיא סְפֵק אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ - הֲרֵי זוֹ**
17 **חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[63], וּמוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ[64] בְּגֵט**
18 **מְסֻפָּק. וּשְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת עָלָיו: יְבִמְתּוֹ - מִפְּנֵי שֶׁהִיא**
19 **סְפֵק עֶרְוָה; וַאֲרוּסָתוֹ - מִפְּנֵי שֶׁהִיא סְפֵק קְרוֹבַת**
20 **חֲלוּצָתוֹ[65], שֶׁהִיא כִּשְׁנִיָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

59) כגון שהייתה אלמנה מקודשת לכהן גדול אחיו ומת. והיבם הוא כהן הדיוט, נמצאת זו אסורה לבעלה בלאו ומותרת ליבמה, או שהיה אחיו כהן גדול ונשא בעולה ומת, שאסורה לבעלה בעשה וליבמה מותרת, וכן אם הייתה אם אמו של אחיו נשואה לו והרי היא שנייה, ומת אחיו, הרי זו מותרת ליבם שהוא אחיו מן האב ולא מן האם. **60)** לאחר, שאסורה על בעלה משום לאו. **61)** "במותר לה נאסרה (=לבעלה שהיה מותר לה - נאסרה) באסור לה לא כל שכן". **62)** "הספיקות חולצות ולא מתייבמות" **63)** שמא היא אחות אשתו והיא ערווה עליו. **64)** ארוסתו המקודשת לו מספק. **65)** שיעור הדברים כאילו היה כתוב: "שהיא קרובת ספק חלוצתו". כי יבמתו אינה חלוצה וודאית, שאם ארוסתו מקודשת לו, הרי יבמתו פטורה מחליצה כאחות אשתו, וחליצתה אינה כלום, ואם ארוסתו אינה מקודשת אזי יבמתו זקוקה לו וחליצתו חליצה, נמצאת יבמתו ספק חלוצה וארוסתו קרובת ספק חלוצתו.

21 **יד. מִי שֶׁמֵּת אָחִיו וְהִנִּיחַ שְׁתֵּי נָשִׁים, הָאַחַת אֲסוּרָה**
22 **עָלָיו[66] מִשּׁוּם עֶרְוָה[67] וְהַשְּׁנִיָּה אֵינָהּ עֶרְוָה - כֻּלָּם**
23 **שֶׁהָעֶרְוָה פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם כָּךְ צָרָתָהּ**
24 **פְּטוּרָה, וְלֹא נָפְלָה לוֹ זִקָּה כְּלָל עַל בַּיִת זֶה;**
25 **שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו - בַּיִת שֶׁיֵּשׁ**
26 **לוֹ לְקוֹחִין בְּאֵי זֶה מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה הוּא שֶׁיֵּשׁ לוֹ עָלָיו**
27 **זִקָּה, וּבַיִת שֶׁמִּקְצָתוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לִבְנוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵין**
28 **לוֹ בָּהּ לְקוֹחִין, אֵינוֹ בּוֹנֶה אֲפִלּוּ מִקְצָתוֹ שֶׁהוּא מֻתָּר.**
29 **וְנִמְצֵאת צָרַת הָעֶרְוָה עֶרְוָה עָלָיו מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָחִיו[68],**
30 **שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ עָלֶיהָ זִקָּה[69].**

66) על היבם. **67)** כגון שהיא בתו. **68)** שלא במקום מצוה. **69)** צרה אסורה, במקום ערווה עומדת.

31 **טו. לְפִיכָךְ[70], רְאוּבֵן שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ שְׁתֵּי נָשִׁים, הָאַחַת**
32 **עֶרְוָה עַל שִׁמְעוֹן[71] וּשְׁתֵּיהֶן רְאוּיוֹת לְלֵוִי - אֵין**
33 **לְשִׁמְעוֹן זִקָּה עַל בַּיִת זֶה, וַהֲרֵי שְׁתֵּיהֶן תַּחַת זִקַּת לֵוִי.**
34 **יְבֵם לֵוִי הָאַחַת מֵהֶן, שֶׁהִיא צָרַת עֶרְוָה שֶׁל שִׁמְעוֹן,**
35 **וְהָיְתָה לוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת, וּמֵת לֵוִי[72] וְנָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לִפְנֵי**
36 **שִׁמְעוֹן - שְׁתֵּיהֶן פְּטוּרוֹת מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם**
37 **מִשִּׁמְעוֹן: הָאַחַת - מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה צָרַת עֶרְוָה[73],**
38 **וְהַשְּׁנִיָּה - מִפְּנֵי שֶׁהִיא צָרָתָהּ[74]. וְכֵן הַדִּין בְּצָרַת**
39 **צָרָתָהּ[75] עַד סוֹף הָעוֹלָם. שֶׁכָּל אִשָּׁה שֶׁאֵין לוֹ עָלֶיהָ**
40 **זִקָּה - בְּאִסּוּר אֵשֶׁת אָח עוֹמֶדֶת לְעוֹלָם[76].**

70) הואיל וצרת הערווה היא עצמה ערווה עליו, כאשת אח שלא במקום מצוה. **71)** שהיא בתו. **72)** בלא בנים. **73)** ונאסרת עליו משעת נפילת ראובן. **74)** וכבר אמרנו: צרת ערווה אסורה. **75)** הלכה צרת צרתה של בתו ונתייבמה ליהודה ולו אשה אחרת ומת ונפלו לפני שמעון שתיהן אסורות, צרת צרתה - נאסרה עליו כ"אשת אח" מלוי, והרי היא ערווה, נמצאת אשת יהודה צרתה - צרת ערווה, וכן לעולם. **76)** ואין היתר לאיסורה.

41 **טז. וְכֵן אֵשֶׁת אָחִיו שֶׁלֹּא הָיָה בְּעוֹלָמוֹ[77] - הוֹאִיל**
42 **וְאֵין לוֹ[78] עָלֶיהָ זִקָּה[79], שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו**
43 **- עַד שֶׁיֵּשְׁבוּ שְׁנֵיהֶן בָּעוֹלָם[80], הֲרֵי זוֹ עֶרְוָה עָלָיו**
44 **לְעוֹלָם מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָח[81], וּפְטוּרָה צָרָתָהּ[82].**

77) שנולד לאחר שמת אחיו. **78)** לאח הנולד. **79)** אין היבמה זקוקה לו. **80)** ישיבה אחת יחדיו. **81)** אסורה עליו משום ערוות אשת אחיו שלא במקום מצוה. **82)** מן החליצה ומן הייבום.

45 **יז. כֵּיצַד? רְאוּבֵן שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ אִשָּׁה וְנָפְלָה לִפְנֵי**
46 **שִׁמְעוֹן, וְאַחַר שֶׁמֵּת רְאוּבֵן נוֹלַד לֵוִי[83], בֵּין שֶׁנּוֹלַד**
47 **לֵוִי קֹדֶם שֶׁיִּבֵּם לָהּ שִׁמְעוֹן בֵּין שֶׁנּוֹלַד אַחַר**
48 **שֶׁיִּבְּמָהּ[84] - הֲרֵי אֵשֶׁת רְאוּבֵן עֶרְוָה עַל לֵוִי לְעוֹלָם[85].**
49 **לְפִיכָךְ, אִם מֵת שִׁמְעוֹן וְנָפְלָה זוֹ וְצָרָתָהּ לִפְנֵי לֵוִי -**
50 **שְׁתֵּיהֶן פְּטוּרוֹת מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם.**

83) נמצא לוי זה לא היה בעולמו של ראובן אחיו. 84) אף על פי שכשנולד, לא הייתה על לוי בזיקת נישואי אחיו ראובן. 85) בגלל אחיו ראובן שלא היה בעולמו.

1 **יח.** עָשָׂה שְׁמְעוֹן מַאֲמָר בִּיבְמָתוֹ[86] אֵשֶׁת רְאוּבֵן, וּמֵת
2 קֹדֶם שֶׁיִּכְנֹס אוֹתָהּ[87] - הֲרֵי לֵוִי חוֹלֵץ לְצָרָתָהּ[88] וְלֹא
3 מְיַבֵּם[89]; שֶׁאֵין הַמַּאֲמָר קוֹנֶה בִּיבָמָה קִנְיָן גָּמוּר[90],
4 כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

86) שקידשה בכסף, וקידושי כסף ביבמה אינם קידושין גמורים אלא מדברי סופרים. "ונקרא מאמר, לפי שאין דין קידושין אלא באמירה ולא בשתיקה". 87) בביאה. 88) ואינה נפטרת משום צרת ערווה, כי אין היא צרתה ממש. 89) הואיל ומאמר קונה מקצת, הרי זו צרת ערווה במקצת מדברי חכמים. 90) להיחשב כנשואה ותיפטר צרתה בגללה.

5 **יט.** אִשָּׁה שֶׁזִּנְּתָה תַּחַת בַּעְלָהּ בְּרָצוֹן וּבְעֵדִים[91], וּמֵת
6 קֹדֶם שֶׁיִּגְרְשֶׁנָּה וְנָפְלָה לִפְנֵי יָבָם - הֲרֵי הִיא פְּטוּרָה
7 מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם, וְכֵן צָרָתָהּ, כְּאִלּוּ הָיְתָה
8 עֶרְוָה עַל הַיָּבָם; מִפְּנֵי שֶׁטֻּמְאָה כְּתוּבָה בָּהּ כַּעֲרָיוֹת[92],
9 שֶׁנֶּאֱמַר[93]: וְהִיא נִטְמָאָה. אֲבָל סוֹטָה[94] שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ
10 קֹדֶם שֶׁיַּשְׁקֶנָּה מֵי הַמָּרִים[95], אוֹ שֶׁאֵינָהּ בַּת שְׁתָיָה[96]
11 אֶלָּא בַּת גֵּרוּשִׁין - הֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת[97] וְלֹא מְתַיְּבֶמֶת.
12 וְאִם הָיְתָה לָהּ צָרָה - הֲרֵי צָרָתָהּ מֻתֶּרֶת, וְחוֹלֶצֶת אוֹ
13 מְתַיְּבֶמֶת[98].

91) הרי נאסרה עליו וצריכה ממנו גט. 92) שנאמר בהן: "אל תטמאו בכל אלה". 93) באשה שזינתה. 94) שנסתרה עם איש, אחרי שקינא לה בעלה. 95) ושוב אינה שותה. ונשארה טמאה מספק. 96) כגון ארוסה או אשת חיגר וכו'. 97) שאינה טמאה ודאי ואין דינה כערווה. 98) כשאר צרות חייבי לאוין שחולצות או מתייבמות.

14 **כ.** וְכֵן שְׁתֵּי יְבָמוֹת הַבָּאוֹת מִבַּיִת אֶחָד, שֶׁהָיְתָה
15 הָאַחַת מֵהֶן שְׁנִיָּה עַל הַיָּבָם אוֹ מֵחַיָּבֵי לָאוִין אוֹ
16 מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה אוֹ אַיְלוֹנִית[99] - הֲרֵי צָרָתָהּ מֻתֶּרֶת,
17 וְחוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת. אֲבָל הַחוֹלֵץ לִיבְמָתוֹ, וְהָלְכָה
18 אֲחוֹת חֲלוּצָתוֹ אוֹ אִמָּהּ וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן וְנִשֵּׂאת לְאָחִיו,
19 וְלוֹ אִשָּׁה אֲחֶרֶת, וּמֵת וְנָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לְפָנָיו - כְּשֵׁם
20 שֶׁקְּרוֹבַת חֲלוּצָתוֹ אֲסוּרָה עָלָיו כָּךְ צָרָתָהּ אֲסוּרָה,
21 וַהֲרֵי שְׁתֵּיהֶן כִּשְׁנַיִּים לוֹ וְחוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת.
22 וּמִפְּנֵי מָה אָסְרוּ צָרַת קְרוֹבַת חֲלוּצָתוֹ? מִפְּנֵי
23 שֶׁמִּתְחַלֶּפֶת בְּצָרַת חֲלוּצָתוֹ.

99) שאינה ראוייה ללדת, ופטורה מן החליצה והיבום.

24 **כא.** שְׁתֵּי יְבָמוֹת הַבָּאוֹת מִבַּיִת אֶחָד, שֶׁהָאַחַת מֵהֶן
25 עֶרְוָה עַל הַיָּבָם, וַהֲרֵי הָעֶרְוָה אַיְלוֹנִית - צָרָתָהּ
26 מֻתֶּרֶת, וְחוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת; הוֹאִיל וְהָאַיְלוֹנִית אֵינָהּ
27 בַּת יְבוּם וַחֲלִיצָה - הֲרֵי זוֹ כְּמוֹ שֶׁאֵינָהּ[100], וְנָפְלָה
28 זִקָּתוֹ עַל צָרָתָהּ בִּלְבַד[101]. וְכֵן אִם גֵּרַשׁ אָחִיו אֶת
29 הָעֶרְוָה אוֹ מֵאֲנָה[102] בּוֹ קֹדֶם שֶׁמֵּת, אוֹ שֶׁמֵּתָה בְּחַיֵּי
30 בַּעְלָהּ וְאַחַר כָּךְ מֵת אָחִיו - הֲרֵי צָרָתָהּ מֻתֶּרֶת,
31 וְחוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת. וְאֵין אוֹמְרִין: הוֹאִיל וְנַעֲשָׂת
32 צָרָה לָעֶרְוָה[103] שָׁעָה אַחַת תֵּאָסֵר לְעוֹלָם, שֶׁאֵין הַצָּרָה
33 אֲסוּרָה עַד שֶׁתִּהְיֶה צָרַת עֶרְוָה בְּשָׁעַת נְפִילָה
34 לְיִבּוּם[104].

100) ואין צרתה צרת ערווה. 101) ואפילו הכיר בה בעלה שהיא איילונית. 102) שנישאה יתומה קטנה ומיאנה בו בקטנותה. 103) בחיי בעלה כשהיו נשואות יחד. 104) כלומר, בשעת מיתת בעלה.

35 **כב.** הָיְתָה זוֹ שֶׁהִיא עֶרְוָה עַל הַיָּבָם מְקֻדֶּשֶׁת לְאָחִיו
36 שֶׁמֵּת בְּסָפֵק[105], אוֹ מְגֹרֶשֶׁת מְמֻנוּ בְּסָפֵק, אוֹ שֶׁהָיְתָה
37 קְטַנָּה[106] הָרְאוּיָה לְמָאֵן וְלֹא מֵאֲנָה בְּאָחִיו בְּחַיָּיו[107],
38 אַף עַל פִּי שֶׁמֵּאֲנָה בַּיָּבָם - צָרָתָהּ חוֹלֶצֶת וְלֹא
39 מִתְיַבֶּמֶת.

105) שזרק לה האח כסף קידושיה בצידי רשות הרבים, ספק אם מונח בארבע אמות שלו (ואינה מקודשת) או בארבע אמות שלה (והיא מקודשת), או במקום ששניהם יכולים לשמרו, או ששניהם אינם יכולים לשמרו. 106) יתומה, שקידושיה אינם אלא מדרבנן. 107) אין אומרים תעקור נישואיה הראשונים למפרע ונמצאת שלא הייתה אשתו וצרתה אינה צרת ערווה ותתייבם.

40 **כג.** הָלְכָה צָרַת עֶרְוָה וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְאַחַר כָּךְ
41 נִמְצֵאת הָעֶרְוָה אַיְלוֹנִית[108] - תֵּצֵא הַצָּרָה מִבַּעְלָהּ
42 וּמִיבָמָהּ, וּצְרִיכָה גֵּט מִבַּעְלָהּ וַחֲלִיצָה מִיבָמָהּ כְּדֵי
43 לְהַתִּירָהּ לַשּׁוּק[109].

108) ונמצאת הצרה זקוקה לייבום, ונישואיה עם האחר שלא כדין היו. 109) אבל אין הוולד ממזר, שיבמה לזר אינה אלא איסור חייבי לאוין, ואן ממזר מחייבי לאוין.

44 **כד.** יֵשׁ הַיָּבָם הַצָּרָה מִפְּנֵי שֶׁדִּמּוּ שֶׁהָעֶרְוָה
45 אַיְלוֹנִית[110], וְנִמְצֵאת הָעֶרְוָה שֶׁאֵינָהּ אַיְלוֹנִית[111] -
46 תֵּצֵא מִיבָמָהּ בְּגֵט[112], וְהַוָּלָד מַמְזֵר[113].

110) ונפלה זיקתו על צרתה בלבד. 111) נמצאת צרת הערווה, אסורה עליו משום אשת אחיו שלא במקום מצוה. 112) אף על פי שהיא מחייבי כריתות, ואין קידושין תופסין ליבם בה, בכל זאת צריכה גט, שמא יאמרו אחיו גירש את הערווה סמוך למיתתו ונתייבמה הצרה כדין, ונמצאת אשת איש יוצאת מבעלה בלא גט. 113) שאשת אח שלא במקום מצוה חייבין עליה כרת ויש ממזר מחייבי כריתות.

47 **כה.** שְׁלֹשָׁה אַחִין, שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִין שְׁתֵּי אֲחָיוֹת
48 וְאֶחָד מֵהֶן נָשׂוּי נָכְרִית[114], מֵת הַנָּשׂוּי נָכְרִית[115] וְאַחַר
49 כָּךְ מֵת אֶחָד[116] מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת[117] - הֲרֵי הַנָּכְרִית
50 חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[118], מִפְּנֵי שֶׁהִיא צָרַת אֲחוֹת

1 אִשְׁתּוֹ בְּזִקַּת אָחִיו שֶׁמֵּת אַחֲרוֹן. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ
2 גֵּרֵשׁ אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת אֶת אִשְׁתּוֹ אַחַר שֶׁמֵּת
3 הַנָּשׂוּי נָכְרִית[119], וּמֵת הַמְגָרֵשׁ - הֲרֵי הַנָּכְרִית חוֹלֶצֶת
4 וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת, הוֹאִיל וְנַעֲשֵׂית צָרַת אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ בְּזִקָּה
5 שָׁעָה אַחַת[120]; שֶׁאִם תִּתְיַבֵּם, שֶׁמָּא יָבֹא לְיַבֵּם אוֹתָהּ
6 וַאֲפִלּוּ לֹא גֵּרֵשׁ זֶה שֶׁמֵּת אַחֲרוֹן אֶת אִשְׁתּוֹ[121].

114) שאינה קרובה לא לזו ולא לזו. 115) נמצאת הנכרייה זקוקה ליבום לכל אחד מהאחים בעלי האחיות. 116) ועדיין לא נתייבמה הנכרית לאחד מהם. 117) ואשתו אסורה על האח השני משום ערווה, שהרי אחות אשתו היא. 118) אף על פי שהנכרית עדיין לא נתייבמה, - הואיל והייתה זקוקה לו בחייו, הרי היא כצרת אחות אשתו, מחמת זיקתו עליה, ואינה מתייבמת. אבל חייבת לחלוץ כי ה"זקוקה" אין דינה כ"כנוסה" ממש להיחשב כצרת ערווה גמורה להיפטר אף מן החליצה. 119) ולא כנס כלל את הנכרית. 120) לפני שגירש את אשתו. 121) נמצאת נכרית זו צרת אחות אשתו בזיקה ואסורה לאח השלישי.

7 **כו.** וּמִפְּנֵי מָה לֹא גָּזְרוּ דָּבָר זֶה בִּנְשׂוּאִין; שֶׁהֲרֵי צָרַת
8 עֶרְוָה בִּנְשׂוּאִין, אִם גֵּרֵשׁ אֶת הָעֶרְוָה וָמֵת - צָרָתָהּ
9 מֻתֶּרֶת לַיָּבָם, כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרנוּ? מִפְּנֵי שֶׁאָסוּר צָרַת
10 הָעֶרְוָה בִּנְשׂוּאִין יָדוּעַ לַכֹּל[122], וְאֵינָן בָּאִין לְהַתִּיר
11 הַצָּרָה אִם לֹא גֵּרֵשׁ הָעֶרְוָה; וְאִסּוּר צָרַת עֶרְוָה בְּזִקָּה
12 אֵינוֹ יָדוּעַ[123] לַכֹּל, וּבָאִין לְהַתִּיר הַצָּרָה וַאֲפִלּוּ לֹא
13 נִתְגָּרְשָׁה הָעֶרְוָה.

122) שהוא מדאורייתא. 123) שאינו אלא מדרבנן.

14 **כז.** שְׁלֹשָׁה אַחִין נְשׂוּאִין שָׁלֹשׁ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת, מֵת
15 אֶחָד מֵהֶן וְעָשָׂה הַשֵּׁנִי מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ, וּמֵת קֹדֶם
16 שֶׁיִּכְנֹס וְנָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לִפְנֵי הַיָּבָם - הֲרֵי אֵלּוּ חוֹלְצוֹת
17 וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת; מִפְּנֵי שֶׁבַּעֲלַת הַמַּאֲמָר עָלֶיהָ זִקַּת שְׁנֵי
18 יְבָמִין, וְנִמְצֵאת כְּאִלּוּ הִיא אֵשֶׁת שְׁנֵי מֵתִים, וְדָרְשׁוּ
19 חֲכָמִים וְאָמְרוּ: אֵשֶׁת הַמֵּת - וְלֹא אֵשֶׁת שְׁנֵי מֵתִים,
20 לְפִיכָךְ כָּל אִשָּׁה שֶׁעָלֶיהָ זִקַּת שְׁנֵי יְבָמִין חוֹלֶצֶת וְלֹא
21 מִתְיַבֶּמֶת, וְכֵן צָרָתָהּ. וְאִסּוּרָן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

22 **כח.** וּמִפְּנֵי מָה לֹא יַחֲלֹץ לְבַעֲלַת הַמַּאֲמָר, שֶׁעָלֶיהָ
23 זִקַּת שְׁנֵי יְבָמִין, וַיִּבֵּם צָרָתָהּ? גְּזֵרָה שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ:
24 שְׁתֵּי יְבָמוֹת הַבָּאוֹת מִבֵּית אֶחָד - אַחַת חוֹלֶצֶת וְאַחַת
25 מִתְיַבֶּמֶת; וּלְפִיכָךְ אָסְרוּ אַף צָרָתָהּ.

26 **כט.** עָשָׂה מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ, וְנָתַן גֵּט לְמַאֲמָרוֹ, וָמֵת -
27 חָזְרָה לְהֶתֵּרָהּ, שֶׁהַמַּאֲמָר שֶׁאֲסָרָהּ הֲרֵי בְּטָלוֹ[124],
28 וְרָצָה[125] חוֹלֵץ רָצָה מְיַבֵּם.

124) על ידי הגט, כשאר קידושין הנפקעין על ידי הגט. 125) האח השלישי.

29 **ל.** בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ, וּמֵת

30 כְּשֶׁהוּא קָטָן[126], וְנָפְלָה פַּעַם שְׁנִיָּה לִפְנֵי אָחִיו הַגָּדוֹל
31 - הֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת; שְׁבִיאַת בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים
32 וְיוֹם אֶחָד כְּמַאֲמָר מִן הַגָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ, וְנִמְצָא
33 עָלֶיהָ זִקַּת שְׁנֵי יְבָמִין.

126) כי אילו בא עליה משהגדיל ומת, הרי קנאה קניין גמור, ופקעה זיקת הראשון ולא נשארה עליה אלא זיקתו בלבד.

34 **לא.** מִי שֶׁחֲצָיָהּ שִׁפְחָה וְחֲצָיָהּ בַּת חוֹרִין[127]
35 שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לְרֹאובֵן[128] וְנִשְׁתַּחְרְרָה, וְחָזְרָה וְנִתְקַדְּשָׁה
36 לְשִׁמְעוֹן[129], וּמֵתוּ שְׁנֵיהֶם - מִתְיַבֶּמֶת לְלֵוִי, וְאֵינָהּ
37 אֵשֶׁת שְׁנֵי מֵתִים[130]; אִם קִדּוּשֵׁי רְאוּבֵן קִדּוּשִׁין - אֵין
38 קִדּוּשֵׁי שִׁמְעוֹן כְּלוּם[131], וְאִם קִדּוּשֵׁי שִׁמְעוֹן
39 קִדּוּשִׁין[132] - אֵין קִדּוּשֵׁי רְאוּבֵן כְּלוּם[133].

127) שהיו בעליה שני אחים או שותפים ושיחרר אחד את חלקו, או שקיבל רבה ממנה חצי דמיה ושיחרר חציה באותם הדמים. 128) והרי אין קידושיה קידושין גמורין עד שתשתחרר. 129) וראובן לא גירשה והרי זו ספק מקודשת לשניהם. 130) לומר, חצייה הייתה לזה וחצייה לזה. 131) שאין קידושין תופסים באשת איש. 132) שהשחרור שבינתיים הפקיע קידושי הראשון. 133) נמצא שלמעשה אינה אלא אשת מת אחד.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) כלל בו דין שנים מן האחין הנשואין לשתי אחיות ומתו שניהם ולא ידוע מי קודם, היתה אחת מהן ערוה ליבם זה ואחרת ערוה לשני, שתי אחיות שנפלו ליבום לפני האח השלישי, שלשה אחין שנים מהם נשואין לב' אחיות ומת אחד מהם, אחד מן האחים שקדש אחות יבמתו, שתי יבמות הבאות מבית אחד והאחת אסורה על יבמה משום ערוה, שלשה אחים שנים נשואין לשתי אחיות ומת אחד מהם ואחר כך מתה אשתו, המגרש את אשתו והחזירה ומת ונפלה לפני היבם, קטנה שהשיאה אביה וגרשה בעלה והחזירה ומת, שני אחין נשואין לשתי אחיות שתיהן קטנות או אחת גדולה, שני אחים חרשים או אחד חרש ואחד פקח נשואים לשתי אחיות פקחות, היתה בתו וכיוצא בה נשואה לאחיו והוא חרש.

40 **א.** שְׁנַיִם מִן הָאַחִין נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת, וּמֵתוּ
41 שְׁנֵיהֶם, וְלֹא נוֹדַע אִי זֶה מֵהֶם מֵת רִאשׁוֹן[2] - הוֹאִיל
42 וְאִי אֶפְשָׁר לְיַבֵּם שְׁתֵּיהֶן[3], וַהֲרֵי זִקָּה[4] נָפְלָה עַל
43 שְׁתֵּיהֶן[5], שְׁתֵּיהֶן חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת[6]. וַאֲפִלּוּ
44 הָיְתָה אַחַת מֵהֶן אֲסוּרָה עַל הַיָּבָם מִשּׁוּם שְׁנֵיָּה אוֹ
45 מֵחֲמַת עֲשֵׂה אוֹ מֵחֲמַת לָאוִין[7] - הֲרֵי אֵלּוּ חוֹלְצוֹת
46 וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת[8]. אֲבָל אִם הָיְתָה אַחַת מֵהֶן עֶרְוָה[9]
47 עָלָיו, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה אֵם אִשְׁתּוֹ אוֹ בִּתָּהּ - הֲרֵי אֲחוֹתָהּ
48 מֻתֶּרֶת לוֹ[10], וְרָצָה חוֹלֵץ רָצָה מְיַבֵּם; שֶׁהֲרֵי לֹא נָפְלָה
49 זִקָּתוֹ[11] עַל שְׁתֵּיהֶן, שֶׁאֵין זִקָּה עַל הָעֶרְוָה[12].

2) כי אם נודע מי מת תחילה, יתבאר דין יבום נשותיהן בסמוך ה"ד. 3) שהרי אחיות הן, ואפילו אחת מהן אינה

ראויה ליבום, שהרי שתיהן זקוקות ליבום (מכח שני בתים נפרדים), ונמצאת כל אחת מהן אחות זקוקתו, ואם ישא אחת מהן - הרי הוא פוגע באיסור אחות זקוקתו, שהיא כאשתו. 4) רשות היבם על היבמה. 5) שכל אחת נופלת ליבום מחמת בעלה המת. 6) משנה, יבמות כו, א. שאיסור אחות זקוקתו אינו אלא מדבריהם, ומן התורה אין איסור אלא באחות נשואתו ממש, ולפיכך חייבת בחליצה להפטר מן הזיקה (בניגוד לאחות אשתו, שפטורה מן החליצה ומן היבום, למעלה פ"ו ה"ט), ואינה מתייבמת משום איסור "זיקה" מדבריהם. 7) הכל מפורש בדברי רבינו לעיל פ"א מהל' אישות ה"ו-ח. 8) כל אלו ראויות ליבום מן התורה ואינן אסורות אלא מדברי חכמים, כמבואר לעיל פ"ו ה"י. ולפיכך מן התורה זקוקות הן ליבום, ונמצאת כל אחת מהן אחות זקוקתו (יבמות, שם). 9) שחייב על ביאתה כרת (לעיל הל' אישות פ"א ה"ה), ואין קידושין תופסין בה ואינה זקוקה ליבום, כמבואר לעיל פ"ו ה"ט. 10) שאינה אחות זקוקתו. 11) של היבם. 12) יבמות, שם.

ב. הָיְתָה אַחַת מֵהֶן אֲסוּרָה עַל יָבָם זֶה מִשּׁוּם עֶרְוָה[13], וְהָאַחֶרֶת אֲסוּרָה עַל הַיָּבָם הַשֵּׁנִי מִשּׁוּם עֶרְוָה[14] - הָאֲסוּרָה לָזֶה מֻתֶּרֶת לְאָחִיו, וְהָאֲסוּרָה לָזֶה מֻתֶּרֶת לְאָחִיו; שֶׁהֲרֵי נָפְלָה זִקַּת כָּל אֶחָד מֵהֶן[15] עַל הַמֻּתֶּרֶת לוֹ בִּלְבַד[16], וְרָצָה חוֹלֵץ רָצָה מְיַבֵּם לְזוֹ הַמֻּתֶּרֶת לוֹ[17].

13) שהיא אם אשתו. 14) כנ"ל, והיו ארבעה אחים. ושנים מהם, בעלי האחיות, מתו ונשארו שני אחים יבמים אלו. 15) מהאחים. 16) והשניה אינה זקוקה לו כלל, ואין כאן אחות זקוקתו. 17) שם.

ג. מֵת אֶחָד מִן הָאַחִין וְנָפְלָה אִשְׁתּוֹ לְיִבּוּם, וְאַחַר כָּךְ מֵת שֵׁנִי[18] וְנָפְלָה אִשְׁתּוֹ לְיִבּוּם, שֶׁהִיא אֲחוֹת הָרִאשׁוֹנָה, וַהֲרֵי שְׁתֵּיהֶן קַיָּמוֹת[19] - שְׁתֵּיהֶן חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[20].

18) עד כאן דן רבינו כשלא נודע מי מת ראשון, ואין ידוע מי מהן נפלה תחילה ליבום, ומכאן ואילך עוסק רבינו כשנפלו ליבום זו אחר זו, ודינן משתנה כדלהלן. 19) נמצאו שתיהן זקוקות, וכל אחת מהן אסורה משום אחות זקוקתו. 20) לעיל ה"א.

ד. מֻתָּה הָאַחֲרוֹנָה[21] - חֲזָרָה הָרִאשׁוֹנָה לְהֶתֵּרָהּ[22], וְחוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת[23]. מֻתָּה הָרִאשׁוֹנָה - הֲרֵי אֲחַרוֹנָה בְּאִסּוּרָהּ עוֹמֶדֶת, וְחוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת; שֶׁהֲרֵי לֹא הָיְתָה רְאוּיָה לְיִבּוּם בְּשָׁעַת נְפִילָתָהּ[24]. וְכֵן אִם קָדַם אֶחָד מִן הָאַחִין וְחָלַץ לָאַחֲרוֹנָה - הֻתְּרָה הָרִאשׁוֹנָה לְשְׁאָר הָאַחִין; שֶׁהֲרֵי הַזִּקָּה שֶׁאָסְרָה אוֹתָהּ[25] הֻסְּרָה אָחִיו בַּחֲלִיצָתוֹ[26].

21) בלא חליצה. 22) הראשון, כשעדיין לא נפלה השניה ליבום. 23) שאין כאן זקוקה אלא היא בלבד (יבמות כז:). 24) בגלל זיקת אחותה שנפלה תחילה, ו"כל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה "יבמה יבוא עליה", הרי זו כאשת אח שיש לה בנים ואסורה" (שם). ומכאן המקור להלכה א', "שאם לא נודע איזה מהם מת ראשון", שתיהן אסורות, שהרי אין להן שום תקנה להתייבם, כי כל אחת מהן חוששין לה שמא היא השניה, ואסורה עליו עולמית. 25) את הראשונה. 26) ומעתה אין הראשונה אחות זקוקתו (שם). אבל לכתחילה אין מורים לחלוץ לשניה ולייבם את הראשונה, גזירה שמא יקדים אחד ויחלוץ לראשונה, והשני ייבם את השניה ויסבור: מה איכפת בין זו לזו (שם כח. וברש"י, וכן ב'תוספות' שם כז:).

ה. וְכֵן אִם הָיְתָה הָרִאשׁוֹנָה עֶרְוָה עַל אֶחָד מִן הָאַחִין, וְקָדַם וְיִבֵּם אֶת הָאַחֲרוֹנָה שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לוֹ[27] - הֻתְּרָה הָרִאשׁוֹנָה לִשְׁאָר הָאַחִין; שֶׁהֲרֵי הָאַחֲרוֹנָה שֶׁאָסְרָה אוֹתָהּ עֲלֵיהֶן נִתְבַּטְּלָה מִמֶּנּוּ לָהּ[28]. אֲבָל אִם הָיְתָה הָאַחֲרוֹנָה הִיא שֶׁאָסּוּרָה עַל אֶחָד מֵהֶן בִּלְבַד מִשּׁוּם עֶרְוָה - הֲרֵי הוּא מְיַבֵּם לָרִאשׁוֹנָה, וּשְׁאָר הָאַחִין אֲסוּרִין בִּשְׁתֵּיהֶן[29], וְחוֹלְצִין וְלֹא מְיַבְּמִין[30], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[31]. וְאִם קָדְמוּ וְכָנְסוּ כָּל אֶחָד אַחַת מִן הָאֲחָיוֹת - מוֹצִיאִין אוֹתָן מֵהֶן[32].

27) שאינה אחות זקוקתו. 28) ואינה זקוקה להם עוד, וחזרה הראשונה להיתרה, כפי שהיתה בשעת נפילה. 29) אם ימות המייבם ותיפול ראשונה לייבום שנית, או אם לא ייבם כלל, נמצאו שתיהן אסורות להם. 30) שם כח, א. שאפילו נתייבמה הראשונה לא הותרה השניה, הואיל ולא היתה ראויה ליבום בשעת נפילה. 31) לעיל ה"ד. 32) שם כו, א. הואיל והראשון כנס בעבירה, שהרי פגע באחות זקוקתו, אין כניסתו מועילה להתיר לשני לקיים את אשתו, אע"פ שלא עבר על אחות זקוקתו, כי כל שהכניסה הראשונה היתה בעבירה - אינה מתרת לשני את אשתו, מה-שאין-כן ב"קדם אחד וחלץ" (האמור לעיל ה"ד), שם לא עבר החולץ על שום איסור, לפיכך הותרה הראשונה לשאר האחים ('מעשה רוקח'). וכל-שכן בדין הכתוב לעיל ה"א כ"שלא נודע איזה מהם מת ראשון", ודאי אם כנסו - מוציאין אותן מהם, שהרי כל אחד מהם כנס בעבירה, כי אולי כנס את השניה לנפילה, שאין לה היתר עולמית, הואיל ולא היתה ראויה בשעת נפילה, וכמבואר לעיל ה"ד (שם).

ו. שְׁלֹשָׁה אַחִין, שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת, מֵת אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת וְעָשָׂה הַשְּׁלִישִׁי[33] בִּיבִמְתּוֹ מַאֲמָר, וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעַל אָחוֹת הַשֵּׁנִיָּה, וְנָפְלָה הָאָחוֹת הַשֵּׁנִיָּה לִפְנֵי הָאָח הַשְּׁלִישִׁי[34] - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן גֵּט לְבַעֲלַת הַמַּאֲמָר[35] וְחוֹלֵץ לָהּ[36], וְחוֹלֵץ לָאֲחוֹת הָאַחֲרוֹנָה[37], כְּדֵי לְהַתִּירָן לָזָר.

33) שאינו נשוי אחותה. 34) ומעתה שתיהן אסורות לו משום אחות זקוקתו, ואין בעלת המאמר דוחה את אחותה השניה משום אחות אשתו, שאין כח במאמר לעשותה כנשואה גמורה. 35) להפקיע קידושי מאמרו, שאינם נפקעים בחליצה אלא בגט, כמבואר לעיל פ"ה ה"ג. 36) לזיקתו, שאינה נפקעת אלא בחליצה. 37) הבאה

מבית אחר, ואינה ניתרת בחליצת אחותה, וגם אינה מתייבמת משום אחות חלוצתו (משנה יבמות כט.): "זו היא שאמרו, אוי לו על אשתו (בעלת מאמרו), ואוי לו על אשת אחיו". והוא-הדין אם לא עשה השלישי מאמר באחת מהן, נאסרו שתיהן עליו משום אחות אשה בזיקה, וכמבואר לעיל ה"א. ולא השמיענו רבינו כאן, אלא שאין המאמר קונה קנין גמור לדחות אחותה משום אחות אשתו. ולא כבית-שמאי (שם) האומרים: "אשתו עמו (בעלת מאמרו) והלזו תצא (בלא חליצה) משום אחות אשתו".

ז. מֵת זֶה שֶׁעָשָׂה הַמַּאֲמָר, וְהָיְתָה לוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת, וְנָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לִפְנֵי בַּעַל הָאָחוֹת - בַּעֲלַת הַמַּאֲמָר פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם, שֶׁהֲרֵי הִיא אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ; וְהָאִשָּׁה הָאַחֶרֶת[38] חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת, שֶׁאֵין הַמַּאֲמָר קוֹנֶה קִנְיָן גָּמוּר עַד שֶׁיִּפְטֹר אֶת הַצָּרָה[39].

38) צרת בעלת המאמר. **39)** לגמרי, אפילו מן החליצה, אלא הרי היא כצרת אחות אשתו בזיקה, שחולצת ואינה מתייבמת (יבמות פ"ג, מ"ו). והוא-הדין אם לא עשה בה השלישי מאמר, ומת, אשתו חולצת ולא מתייבמת, משום צרת אחות אשתו בזיקה, כמבואר לעיל פ"ו הכ"ה, שהרי כשמת בעל האחות, הוזקקה אשתו לאח השלישי בעל הנכרית, ונעשית נכרית זו צרתה בזיקה (ברטנורא שם).

ח. אֶחָד מִן הַיְבָמִין שֶׁקִּדֵּשׁ אַחוֹת יְבִמְתּוֹ[40] - אוֹמְרִין לוֹ: הַמְתֵּן וְאַל תִּגָּרְשֶׁנָּה[41] וְאַל תִּשָּׂאֶנָּה[42] עַד שֶׁיְּיַבֵּם אָחִיךָ אוֹ יַחֲלֹץ לְיִבְמָה זוֹ הַזְקוּקָה לְכֻלְּכֶם[43]. חָלַץ לָהּ אָחִיו אוֹ יִבְּמָהּ, אוֹ שֶׁמֵּתָה הַיְבָמָה - הֲרֵי זֶה יִכְנֹס אֲרוּסָתוֹ[44]. מֵתוּ אֶחָיו כֻּלָּם[45] - מוֹצִיא אֶת אֲרוּסָתוֹ בְּגֵט[46] וְיִבְמָתוֹ בַּחֲלִיצָה[47]. וְאִם מֵתָה אֲרוּסָתוֹ, בֵּין שֶׁמֵּתָה קֹדֶם מִיתַת הָאַחִין בֵּין שֶׁמֵּתָה לְאַחַר מִיתַת הָאַחִין - חֲזָרָה הַיְבָמָה לְהֶתֵּרָהּ, וְרָצָה חוֹלֵץ רָצָה מְיַבֵּם[48].

40) לאחר שנפלה ליבום והוזקקה לאחים. **41)** אינך צריך לגרשה, כי אפשר שתותר לך ע"י מעשה אחיך, וכמבואר לפנינו. **42)** שהיא אסורה לך משום אחות זקוקתך, שהיא כאחות אשתך. **43)** ואז תוסר זיקתך ממנה. **44)** אם חלץ או יבם בטלה הזיקה כנ"ל, ואם מתה גם כן מותרת, שלא תהא חמורה מאחות אשתו שמותרת לו כשמתה אשתו (יבמות מא. ורש"י שם). **45)** והוא היבם היחידי. **46)** שאחות זקוקתו היא. **47)** ולא נפטרה זו מן החליצה משום "אחות גרושתו", הואיל וזיקתה קדמה לקידושי אחותה (יבמות, שם. ועי"ש בתוי"ט). **48)** "יבמה שהותרה (שהיתה מותרת ליבם בעת מיתת אחיו), ונאסרה, וחזרה והותרה, תחזור להיתרה הראשון" (יבמות שם).

ט. שְׁלֹשָׁה אַחִין, שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אַחָיוֹת וְיֵשׁ לְכָל אַחַת מִשְׁתֵּיהֶן צָרָה, וּמֵתוּ הַנְּשׂוּאִין אֶת הָאֲחָיוֹת, וְנָפְלוּ הָאֲחָיוֹת וְצָרוֹתֵיהֶן לִפְנֵי יָבָם[49]: אִם חָלַץ לַצָּרוֹת - נִפְטְרוּ הָאֲחָיוֹת, אֲבָל אִם חָלַץ לָאֲחָיוֹת - לֹא נִפְטְרוּ צָרוֹתֵיהֶן עַד שֶׁיֵּחָלְצוּ הַצָּרוֹת; מִפְּנֵי שֶׁחֲלִיצַת אֲחָיוֹת חֲלִיצָה שֶׁאֵינָהּ מְעֻלָּה[50], וַחֲלִיצָה שֶׁאֵינָהּ מְעֻלָּה אֵינָהּ פּוֹטֶרֶת אֶת הַצָּרָה[51], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[52].

49) וכולן אינן מתייבמות, האחיות - משום איסור אחות זקוקתו כלעיל ה"א, והצרות - שהן צרות אחות זקוקתו (שם כז.). **50)** שהרי אינן ראויות להתייבם, וכל שאינה כשרה לייבום, הרי חליצתה חליצה פחותה (שם כו: וברש"י). **51)** שם כז, א: "חלץ לאחיות - לא נפטרו צרות. לצרות - נפטרו אחיות". ואע"פ שגם הצרות אינן ראויות ליבום - איסורן בתור צרות אחות זקוקתו, קל משל האחיות, וחליצתן משובחת משל האחיות (שם וברש"י). **52)** לעיל פ"ה הי"ב.

י. יֵרָאֶה לִי, שֶׁכָּךְ הַדִּין בִּשְׁתֵּי יְבָמוֹת הַבָּאוֹת מִבַּיִת אֶחָד, וְהָאַחַת מֵהֶן אֲסוּרָה עַל יְבָמָהּ מִשּׁוּם שְׁנֵיָּה אוֹ מֵחֲמַת יְבִי לָאוִין אוֹ מֵחֲמַת יְבִי עֲשֵׂה, שֶׁאִם חָלַץ לָאֲסוּרָה[53] - לֹא הֻתְּרָה צָרָתָהּ[54]; חָלַץ לַצָּרָה - הֻתְּרָה הָאֲסוּרָה.

53) כשם שחליצת האחיות אינה פוטרת הצרות, למרות שאיסור אחות זקוקתו אינו אלא מדרבנן, כמאמרם (יבמות כז:): "זיקה מדרבנן היא", הרי שחליצה הפסולה מדרבנן אינה פוטרת הצרה (מגיד-משנה). ולדעת בעל 'הלכות גדולות' אפילו חלץ לשניה - הותרה צרתה המותרת, וכן היא דעת השו"ע (אהע"ז סי' קע, סי"ח), ומקורם מהתוספתא יבמות פ"ו ה"ה: "היתה איסור מצוה ואיסור קדושה (שניה) חלץ לה או בא עליה - נפטרה צרתה". ורבינו סובר שאין הלכה כאותה תוספתא, אלא כשמואל האומר (יבמות כז.): "חלץ לאחיות - לא נפטרו צרות", והוא-הדין אם חלץ לשניה, לחייבי לאוין ולחייבי 'עשה', שאין צרתה נפטרת.

יא. שְׁלֹשָׁה אַחִין, שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אַחָיוֹת וְהַשְּׁלִישִׁי נָשׂוּי נָכְרִית, מֵת אֶחָד מִבַּעֲלֵי אַחָיוֹת וְיִבֵּם הַנָּשׂוּי נָכְרִית אֶת אִשְׁתּוֹ, וְאַחַר כָּךְ מֵתָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל שֵׁנִי, וְאַחַר כָּךְ מֵת הַשְּׁלִישִׁי[55], וְנָפְלוּ שְׁתֵּי נָשָׁיו לִפְנֵי הַשֵּׁנִי (שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה) - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרוֹת מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם. הָאַחַת - מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ בְּשָׁעָה שֶׁמֵּת אָחִיו הָרִאשׁוֹן, נֶאֱסְרָה עָלָיו לְעוֹלָם מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָח, כְּדִין אֵשֶׁת אָחִיו שֶׁלֹּא הָיָה בְּעוֹלָמוֹ[56]; וְהַנָּכְרִית - מִשּׁוּם צָרָתָהּ[57].

55) הנשוי נכרית. **56)** כמבואר לעיל פ"ו, הי"ז. **57)** כדין צרת ערוה, שפטורה מן החליצה ומן היבום (משנה, יבמות ל. וכדעת ה'תוספות' שם ד"ה ונאסרה). וחזר רבינו כאן מפירושו למשנה שם, שהנכרית, חולצת ולא מתייבמת: "לפי שאני מסופק אם אסורה (האחת) משום ערוה . . . או אסורה עליו מדרבנן, שאמרו: הואיל ונאסרה עליו שעה אחת נאסרה עליו עולמית והיא כמו שניה, וצרת שניה חולצת או מתייבמת, ולפיכך תחלוץ להחמיר".

יב. וְכֵן שְׁנֵי אַחִין נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אַחָיוֹת וּמֵת אֶחָד

מֵהֶן, וְאַחַר כָּךְ מֵתָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל שֵׁנִי - חֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עוֹלָמִית, הוֹאִיל וְנֶאֶסְרָה עָלָיו בִּשְׁעַת נְפִילָה[58]. אֲבָל הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהֶחֱזִירָהּ וָמֵת - חֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לַיָּבָם. וְאַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֶסְרָה עָלָיו בְּחַיֵּי אָחִיו בִּשְׁעָה שֶׁגֵּרְשָׁהּ[59] - חֲרֵי חֲזָרָה לְהֶתֵּרָהּ, וּכְשֶׁמֵּת אָחִיו בְּהֶתֵּרָהּ הָיְתָה עוֹמֶדֶת[60].

58) משום אחות אשתו, נאסרה עליו לעולם משום אשת אח, וכנ"ל בהלכה הקודמת (משנה, יבמות לב.).
59) משום גרושת אחיו, שהיא ערוה. 60) משנה, שם קח, ב. כי לא הנישואין הראשונים מפילים ליבום, אלא מיתת הבעל מפילה, ובאותה שעה בהיתר היא עומדת (שם קט.) והשווה לעיל פ"ו הכ"א.

יג. קְטַנָּה שֶׁהִשִּׂיאָהּ אֲבִיהָ[61], וְגֵרְשָׁהּ בַּעְלָהּ וְהֶחֱזִירָהּ, וָמֵת וַעֲדַיִן הִיא קְטַנָּה[62] - חֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לַיָּבָם[63]; מִפְּנֵי שֶׁגֵּרוּשֶׁיהָ גֵּרוּשִׁין גְּמוּרִין, שֶׁחֲרֵי אֲבִיהָ הִשִּׂיאָהּ[64], וְאֵין חֲזָרָתָהּ חֲזָרָה גְּמוּרָה, שֶׁאֵין קִדּוּשֵׁי קְטַנָּה קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין[65], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[66].

61) ונישואיה נישואין גמורים מן התורה. 62) ואם מת כשהיא גדולה, יתבאר דינה להלן הי"ד. 63) וחולצת ואינה מתייבמת, כמבואר בכתובות עג, ב. וכן בתוספתא יבמות פי"ג, מ"ד. 64) והרי היא אשת איש גמורה מן התורה, כמבואר לעיל פ"ג מהל' אישות הי"א, וגם גירושיה גירושין גמורין, משעה שמבחנת בין גיטה לדבר אחר, כמבואר לעיל פ"ב מהל' גירושין הי"ט. 65) שאין מעשה קטנה כלום. 66) לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ז-ח. ואפילו אם אביה יקדשנה שנית אין קידושיה גמורין, שמשהשיאה אביה בפעם הראשונה אין לו רשות בה, כמבואר שם פ"ג הי"ב, נמצאת קטנה זו - גרושת אחיו מן התורה, ונישואיה השניים לא הועילה לה, וכשמת בעלה הרי היא כגרושה ואסורה ליבם (משנה, יבמות קט.). ואע"פ שהיא גרושת אחיו צריכה חליצה, ואין אומרים תיפטר גם מן החליצה כשאר כל העריות? משום שמא לא שמעו אנשים על גירושיה, וכשיראו זו יוצאת בלא כלום - יבואו להתיר יבמה להנשא לזר בלא כלום (רא"ש שם פי"ג, אות ה).

יד. וְהוּא הַדִּין לְמְגָרֵשׁ פִּקֵּחַת[67], וְנִתְחָרְשָׁה וְהֶחֱזִירָהּ[68], וָמֵת וְהִנִּיחָהּ חֵרֶשֶׁת, שֶׁהִיא אֲסוּרָה[69] לַיָּבָם, וְאֵינָהּ חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[70]. וְצָרַת קְטַנָּה זוֹ אוֹ חֵרֶשֶׁת זוֹ - חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת[71]. וְאִם הֶחֱזִירָהּ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה אוֹ חֵרֶשֶׁת, וְגָדְלָה[72] אוֹ נִתְפַּקְּחָה אֶצְלוֹ[73] וְאַחַר כָּךְ מֵת - חֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לִיבָמָהּ[74].

67) שהיא מגורשת גמורה מן התורה. 68) ואין נישואיה אלא מדרבנן, כמפורש לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ט.
69) משום גרושת אחיו כנ"ל. 70) כאן דקדק רבינו לכתוב: "ואינה חולצת" וכו', בניגוד לקטנה שהחזירה, בהלכה הקודמת שכתוב בה: "אסורה ליבם". ויתכן, כי קידושי קטנה עדיפים מקידושי חרשת, מפני שקטנה סופה לגדול ויהיו נישואיה נישואין גמורים, וכמפורש לעיל פ"ה הכ"ז ('מעשה רוקח'). [ויתכן גם, כי קטנה תחלוץ משתגדל, אבל חרשת אין חליצתה חליצה, וראה להלן הי"ז].
71) רי"ף יבמות פי"ג, ע"פ ה'ירושלמי' (שם, ה"ו) וכמפורש שם: "קטנה זו (וכן חרשת) - קנויה ואינה קנויה", ומצד הקנוי - הרי היא כאשתו, ואפילו היא עצמה מותרת להתייבם וכל-שכן צרתה. וצד שלא קנה בה - היא עצמה אסורה, שאינה אשתו (אלא גרושתו), אבל צרתה כנגדה מותרת, שבצד זה אינה צרתה, שהרי איננה קנויה לו, ואין צרתה שבצדה נידונית כצרת ערוה. 72) גמרו קידושיה, כדלעיל פ"ד מהל' אישות ה"ח. 73) ומשבעלה כשנתפקחה, מקודשת גמורה היא, חזרה להיתרה, ואינה עוד גרושת אחיו, ודינה כ"מגרש אשתו הגדולה והחזירה ומת", לעיל הי"ב. 74) יבמות קט, א.

טו. שְׁנֵי אַחִין נְשׂוּאִין לְשָׁתֵּי אֲחָיוֹת: הָיוּ שְׁתֵּיהֶן קְטַנּוֹת הָרְאוּיוֹת לְמָאן[75] אוֹ חֵרְשׁוֹת[76], וּמֵת אֶחָד מֵהֶן - תֵּצֵא[77] מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה, וּפְטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם[78]. הָיוּ אַחַת גְּדוֹלָה[79] וְאַחַת קְטַנָּה, וּמֵת בַּעַל הַקְּטַנָּה - תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה, וּפְטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם[80]; מֵת בַּעַל הַגְּדוֹלָה[81] - מְלַמְּדִין הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאן בְּבַעְלָהּ[82], וְתִהְיֶה גְּדוֹלָה זוֹ מֻתֶּרֶת לִיבָמָהּ[83].

75) שהיו יתומות ואין נישואיהן אלא מדרבנן, אבל קטנות שהשיאן אביהן אינן ראויות למיאון, שקידושיהן קידושין גמורין הן. 76) בין קטנות בין גדולות, שקידושי חרשת אינן אלא מדבריהם (הל' אישות פ"ד ה"ט). 77) היבמה.
78) שכח נישואיהן שוה, והרי זו אחות אשתו ממש.
79) שקידושיה קידושין גמורין. 80) שקידושי אשתו הגדולה, עדיפים מזיקת יבמתו, שכח נישואיה אינו אלא מדרבנן, ונפטרה משום אחות אשתו. 81) נמצאת זיקתה של גדולה, שהיא מן התורה - אוסרת הקטנה עליו, ואין נישואיה הקלושים (= שהם מדרבנן) אלימים להפקיע זיקתו מעל הגדולה, ונשארה הקטנה אחות זקוקתו, ולייבם הגדולה גם כן אינו יכול, מפני שהיא אחות אשתו הקטנה, ומה יעשה? 82) ותעקור נישואיה למפרע, ואינה צריכה גט. 83) משנה, יבמות קט, א. וכדעת רבי אליעזר. אבל אילו היה מגרש הקטנה בגט, היתה הגדולה אסורה עליו משום אחות גרושתו. וכן אילו היה חולץ לגדולה, היתה הקטנה נאסרת עליו משום אחות חלוצתו, והשווה לעיל פ"ה ה"ל.

טז. שְׁנֵי אַחִין חֵרְשִׁין[84] נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת פִּקֵּחוֹת, אוֹ חֵרְשׁוֹת, אוֹ אַחַת פִּקֵּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת; וְכֵן שְׁתֵּי אֲחָיוֹת חֵרְשׁוֹת נְשׂוּאוֹת לִשְׁנֵי אַחִים פִּקֵּחִין[85], אוֹ חֵרְשִׁין, אוֹ אֶחָד פִּקֵּחַ וְאֶחָד חֵרֵשׁ; וּמֵת אֶחָד מֵהֶן - אִשְׁתּוֹ פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ[86], שֶׁהֲרֵי אֵין נְשׂוּאֵי אֶחָד מֵהֶן נְשׂוּאִין גְּמוּרִין.

84) שאין נישואיהם נישואין גמורין, כמבואר לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ט. 85) וגם כאן אין הקידושין קידושין גמורין, בגלל חרשות הנשים, וכמבואר שם. 86) משנה, יבמות קיב, ב. הואיל וכקידושי זו, כך קידושי זו, באין קידושי אשתו ומפקיעים את זיקתו מאחותה, שאף היא אינה זיקה גמורה, אלא מדבריהם בלבד.

יז. שְׁנֵי אַחִין, אֶחָד פִּקֵּחַ וְאֶחָד חֵרֵשׁ, נְשׂוּאִין לְשְׁתֵּי אֲחָיוֹת פִּקְחוֹת, אוֹ אַחַת פִּקַּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת וַהֲרֵי הַפִּקֵּחַת הִיא אֵשֶׁת הַפִּקֵּחַ[87]: מֵת הַחֵרֵשׁ - תֵּצֵא אִשְׁתּוֹ[88] מְשׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה[89]; מֵת הַפִּקֵּחַ - הוֹאִיל וְנָשׂוּאֵי הַפִּקֵּחַ שֶׁמֵּת נְשׂוּאִין גְּמוּרִין, וְזִקַּת זֶה הַחֵרֵשׁ גְּמוּרָה[90], וְנָשׂוּאֵי הַחֵרֵשׁ אֵינָן נְשׂוּאִין גְּמוּרִין - הֲרֵי זֶה הַחֵרֵשׁ מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט[91], מִפְּנֵי שֶׁאֲחוֹתָהּ זְקוּקָה לוֹ[92]; וְאֵשֶׁת אָחִיו הַפִּקֵּחַ אֲסוּרָה לְעוֹלָם[93], שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִכְנֹס מִפְּנֵי אֲחוֹתָהּ[94]; וְלֹא יַחֲלֹץ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא חֵרֵשׁ[95].

87) נמצאת קידושי זו קידושין גמורין, ושל אחותה מדבריהם בלבד. **88)** של החרש, שנישואיה מדרבנן. **89)** יבמות, שם במשנה. **90)** שזקוקה לו ליבום מן התורה. **91)** ברמיזה, כשם שכנס ברמיזה, כך מוציא ברמיזה (לעיל הל' גירושין פ"ב הי"ז). **92)** מן התורה, ואוסרת את אשתו הנשואה לו רק מדבריהם, ואחות זקוקתו אסורה. **93)** גם לו וגם לאחרים, עד שימות החרש. **94)** שהיא אחות גרושתו. **95)** וכבר נתבאר לעיל פ"ד הי"ג, שאין החרש ראוי לחלוץ, וחליצתו אינה כלום (משנה, יבמות שם). שהחליצה תלויה בקריאה, ואינו יכול לקרוא, אבל הגט תלוי בכתיבה, וכותבים לו, והוא מוציא ברמיזה, כשם שכנסה ברמיזה.

יח. וְלָמָּה גָּזְרוּ חֲכָמִים שֶׁיּוֹצִיא זֶה הַחֵרֵשׁ אִשְׁתּוֹ הַחֵרֶשֶׁת, וְהֵן אֵינָן בְּנֵי חִיּוּב[96], אֶלָּא הֲרֵי הֵן כְּקָטָן אוֹכֵל נְבֵלוֹת שֶׁאֵין בֵּית דִּין מְצַוִּין לְהַפְרִישׁוֹ?[97] אֶמְרוּ חֲכָמִים[98]: אִם תֵּשֵׁב אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, נִמְצֵאת אֲחוֹתָהּ[99] נְשׂוּאַת לְזָר, וְיֹאמְרוּ: נִפְטְרָה מְשׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה[100]. לְפִיכָךְ מוֹצִיא הַחֵרֵשׁ אִשְׁתּוֹ בְּגֵט, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה אֲחוֹתָהּ אֲסוּרָה לְעוֹלָם[101].

96) במצוות, שהרי אין להם דעת. **97)** יבמות קיד, א. ובפי"ז מהל' מאכלות אסורות הכ"ז: "לפי שאינו בן דעת". **98)** שם קיד, ב. **99)** היבמה, אשת הפקח. **100)** שיסברו: קידושי אשתו החרשת קידושין גמורין הן, ודחו את זיקתו מעל הפקחת ואינה עוד זקוקתו (רש"י שם). **101)** ולא יטעו עוד להתירה להנשא לזר.

יט. וְכֵן שְׁנֵי אַחִין פִּקְחִין נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת, אַחַת פִּקַּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת: מֵת בַּעַל הַחֵרֶשֶׁת[102] - תֵּצֵא מְשׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה[103]; מֵת בַּעַל הַפִּקַּחַת - מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ הַחֵרֶשֶׁת בְּגֵט[104] וְאֶת אֵשֶׁת אָחִיו בַּחֲלִיצָה[105], מִפְּנֵי שֶׁהוּא פִּקֵּחַ וְיָכוֹל לַחֲלֹץ[106].

102) שנישואיה אינם אלא מדרבנן. **103)** בלא חליצה, שאינה זקוקה לו כלל. **104)** שאין בקידושיה הקלושים כח לדחות את זיקתו מעל אחותה, ומתוך שאחותה זקוקה לו מן התורה, נמצאת אשתו החרשת אסורה לו משום אחות זקוקתו, ועליו לגרשה בגט כדין כל חרשת המתגרשת בגט. **105)** אף היא נאסרה עליו משום אחות גרושתו. **106)** ומותרת לזר (משנה, יבמות קיג:).

כ. שְׁנֵי אַחִין, אֶחָד פִּקֵּחַ וְאֶחָד חֵרֵשׁ, הַחֵרֵשׁ נָשׂוּי שְׁתֵּי נָשִׁים פִּקְחוֹת, הָאַחַת מֵהֶן עֶרְוָה עַל הַפִּקֵּחַ[107], וּמֵת הַחֵרֵשׁ - שְׁתֵּיהֶן פְּטוּרוֹת[108] עַל כָּל פָּנִים[109]: אִם נְשׂוּאֵי הָעֶרְוָה נְשׂוּאִין[110] - הֲרֵי הַשֵּׁנִיָּה צָרָתָהּ וּפְטוּרָה[111], וְאִם אֵין נְשׂוּאֵי הָעֶרְוָה נְשׂוּאִין[112] - כָּךְ לֹא יִהְיוּ נְשׂוּאֵי צָרָתָהּ נְשׂוּאִין[113].

107) כגון שהיא בתו או חמותו. **108)** מן החליצה ומן הייבום. **109)** מכל הצדדים. **110)** שיש לו קנין גמור באשתו. **111)** כדין צרת ערוה, המפורש לעיל פ"ו הי"ד. **112)** שאין חרש קונה. **113)** והרי היא כזרה, ואינה זקוקה כלל ליבום ('ירושלמי' יבמות פי"ד ה"ג).

כא. הָיְתָה בְּתּוֹ[114] וְכִיּוֹצֵא בָּהּ[115] חֶרֶשֶׁת וּנְשׂוּאָה לְאָחִיו הַפִּקֵּחַ[116] - צָרָתָהּ[117] חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת, שֶׁאֵין נְשׂוּאֵי הַחֵרֶשֶׁת נְשׂוּאִין גְּמוּרִין[118].

114) של אחד פקח. **115)** ערוה אחרת, כגון חמותו או כלתו. **116)** והרי נישואי חרשת אינם אלא מדרבנן. **117)** שהיא פקחת ונשואה גמורה. **118)** לפטור את צרתה משום "צרת ערוה", ולפיכך חולצת להסיר את זיקתו מעליה, ואינה מתייבמת שהרי היא צרת ערוה מדרבנן ('ירושלמי' שם ה"ד). ושם ה"ה שנינו: "בתו חרשת נשואה לאחיו חרש, צרתה פטורה מן החליצה ומן היבום". ורבינו לא חשש להביאה, כי כבר נכללת היא בדין ה"כ: "אם נישואי הערוה (בתו החרשת) נישואין, הרי השניה צרתה ונפטרה" וכו'.

כב. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בַּהֲלָכוֹת אֵלּוּ שְׁתֵּי אֲחָיוֹת[119] - אַחַת שְׁתֵּי אֲחָיוֹת אוֹ אִשָּׁה וּבִתָּהּ אוֹ אִשָּׁה וּבַת בִּתָּהּ וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן; עִנְיַן הַדְּבָרִים[120]: שֶׁהֵן שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁהָאַחַת מֵהֶן עֶרְוָה עִם הָאַחֶרֶת וְאִי אֶפְשָׁר לְשָׂא שְׁתֵּיהֶן מִשּׁוּם עֶרְוָה[121]. וְכֵן כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ[122] אוֹ אֲחוֹת יְבִמְתּוֹ[123] - אֶחָד אֲחוֹתָהּ אוֹ אִמָּהּ אוֹ בִּתָּהּ[124]; עִנְיַן הַדְּבָרִים: אַחַת מִקְּרוֹבוֹתֶיהָ שֶׁהֵן עֶרְוָה עִמָּהּ.

119) כגון לעיל ה"א. **120)** כוונת הדברים. **121)** נמצאת, שכל אחת היא קרובת זקוקתו האסורה לו. **122)** כגון לעיל ה"ז, טז. **123)** לעיל ה"ח. **124)** של אשתו או יבמתו, שאסור לו לקיים שתיהן.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) נתבאר בו דין המקדש אחת משתי אחיות ואינו יודע איזו קידש, בני תערובות, הלך בעלה למדינה אחרת ושמעה שמת ונישאה ואחר כך בא.

א. מִי שֶׁקִּדֵּשׁ אַחַת מִשְּׁתֵּי אֲחָיוֹת, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זֶה מֵהֶן קִדֵּשׁ[2], וָמֵת וְלוֹ אָח אֶחָד חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן כְּדֵי לְהַתִּירָן לַאֲחֵרִים[3]. הָיוּ לוֹ שְׁנֵי אַחִין - אֶחָד חוֹלֵץ לְאַחַת מֵהֶן בַּתְּחִלָּה, וְהַשֵּׁנִי מְיַבֵּם לַשֵּׁנִיָּה עַל כָּל פָּנִים[4]: אִם זוֹ הִיא שֶׁקִּדֵּשׁ אָחִיו - הֲרֵי יִבֵּם אוֹתָהּ; וְאִם אֵינָהּ אֵשֶׁת אָחִיו - הֲרֵי נָשָׂא אִשָּׁה מִשְּׁאָר

1 הַנָּשִׁים, וַאֲחוֹתָהּ שֶׁהָיְתָה אֵשֶׁת אָחִיו כְּבָר נֶחְלְצָה[5].
2 אֲבָל לֹא יְיַבֵּם הָאַחַת תְּחִלָּה, שֶׁמָּא הָאַחֶרֶת הִיא אֵשֶׁת
3 אָחִיו וְנִמְצָא שֶׁנָּשָׂא קְרוֹבַת זְקוּקָתוֹ. קָדְמוּ שְׁנֵי
4 הָאַחִים וְכָנְסוּ[6] שְׁתֵּי הַיְבָמוֹת - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן
5 מִיָּדָן[7].

2) כגון שאמר לשתי אחיות: הרי אחת מכן מקודשת לי, וקיבלה אחת כסף הקידושין ע"י חברתה, או שאמר המקדש לאבי הבנות: אחת מבנותיך מקודשת לי, וקיבל האב קידושיה, כמפורש לעיל פ"ט מהל' אישות ה"ג. 3) ואינו יכול לייבם אפילו אחת מהן, כי שמא האחרת היא אשת אחיו, ונמצא פוגע באחות זקוקתו, וגם אינו יכול לחלוץ לאחת ולייבם השניה, כי אחות חלוצתו אסורה לו בחייה, ואין לאחיות תקנה, אלא שיחלצו שתיהן, כי כל אחת מהן זקוקה ליבום מספק, שמא היא המקודשת לאח המת (משנה, יבמות כג:). 4) כלומר, בכל אופן מותר לייבמה. 5) ע"י אחיו, ומותר לו לישא אחות חלוצת אחיו. 6) קודם שנמלכו בבית-דין. 7) שכל אחד אומר אני כנסתי את יבמתי הראויה לי (המקודשת לאחי המת). ואפילו כנס הראשון באיסור את אחות זקוקתו, הרי משבא אחיו וכנס את השניה, פקעה זיקתם מעליה ונמצאת הראשונה אצלו בהיתר, כי אינה עוד אחות זקוקה. ואין לאסרה משום: כל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה: "יבמה יבוא עליה", הרי היא כאשת אח שיש לו בנים ואסורה עולמית (ראה לעיל פ"ז, ה"ד) - כי לא נאסרה זו אלא משום ספק ('תפארת ישראל' יבמות פ"ב מ"ו), וכהסברו של רש"י (שם כד.): זו שנאסרה משום אחות זקוקה אינה יבמה כלל, וכי פקעה זיקת האחים מעל אחותה, הרי זו מותרת, שאין היא אשת המת שתיאסר משום אשת אח שיש לו בנים. וכל זה כשלא נמלכו בבית-דין, אבל נמלכו בבי"ד ועברו - יוציאו (הרא"ש שם פ"ב, אות ד. וכן באהע"ז סי' קעו, א).

6 **ב.** שְׁנַיִם[8] שֶׁקִּדְּשׁוּ שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, זֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ אִי זוֹ
7 קִדֵּשׁ וְזֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ אִי זוֹ קִדֵּשׁ, וּמֵתוּ שְׁנֵיהֶן, לָזֶה
8 אָח וְלָזֶה אָח - זֶה חוֹלֵץ לִשְׁתֵּיהֶן[9] וְזֶה חוֹלֵץ
9 לִשְׁתֵּיהֶן. לָזֶה אָח אֶחָד וְלָזֶה שְׁנַיִם - הַיְחִידִי חוֹלֵץ
10 לִשְׁתֵּיהֶן בַּתְּחִלָּה[10], וְהַשְּׁנַיִם אֶחָד חוֹלֵץ רִאשׁוֹנָה[11]
11 וְהַשְּׁנֵי מְיַבֵּם[12]; וְאִם קָדְמוּ וְכָנְסוּ[13] - אֵין מוֹצִיאִין
12 מִיָּדָן[14]. וַאֲפִלּוּ הָיוּ כֹּהֲנִים[15]; שֶׁהַחֲלִיצָה שֶׁחָלַץ
13 הַיְחִידִי - מַפְקֶפֶק[16] חָלַץ, וְהַחֲלוּצָה אֲסוּרָה לְכֹהֵן
14 מִדְּבְרֵי סוֹפְרִים[17], וּבִסְפֵק חֲלוּצָה לֹא גָזְרוּ[18].

8) שהם נכרים זה לזה. 9) שכל אחד מהם אסור לייבם, שמא הוא פוגע באחות זקוקתו, ומספק יחלוץ לשתיהן כדי להתירן להנשא לזר. 10) כדי להתיר את יבמתו לאחרים. 11) להסיר את זיקת האחים ממנה, אם היא יבמתו. 12) את השניה, שאפילו אינה יבמתו, אינו אסור בה משום אחות זקוקה, שכבר נחלצה הראשונה מאחיו. אבל אסור לייבם תחילה, שמא האחרת היא אשת האח, ופוגע באחות זקוקתו ('יבמות כג:). וכן אסור ל"חולצים" לייבם את השניה, משום איסור "אחות חלוצתו". 13) השנים שהם אחים. 14) כמבואר לעיל הערה ו. 15) שאסורים באשה חלוצה. 16) שמא זו יבמתו. 17) שם כד, א. כי התורה לא אסרה אלא גרושה, ככתוב (ויקרא כא, ז): "ואשה גרושה מאישה לא יקחו", והשווה לעיל פ"א מהל' אישות ה"ז. 18) שכל אחת מהאחיות אינה אלא ספק חלוצה, כי שמא לא היתה מקודשת לראשון, נמצאת חליצתה מ"היחיד" אינה כלום (יבמות, שם). וכל זה, כשעברו וכנסו, אבל לכתחילה אין להקל להם להתירם לייבם, על סמך "ספק חכמים - להקל". ואפילו כשכבר חלץ האח הראשון, אסור לאח השני הכהן לייבם את השניה, משום איסור "חלוצה לכהן", הואיל וחלצה מ"היחיד" בבית-דין ונעשה בה מעשה רב ומפורסם, אין להתירה לכהן - שמא יאמרו: חלוצה מותרת לכהן. וכן אמרו (יבמות צח:): "כהנים חולצים (ואינם מייבמים, משום ספק חלוצה), ושאינם כהנים - מייבמים" (מגיד-משנה).

15 **ג.** הָיוּ לָזֶה שְׁנֵי אַחִין וְלָזֶה שְׁנֵי אַחִין - אָחִיו שֶׁל
16 זֶה חוֹלֵץ לְאַחַת, וְאָחִיו שֶׁל זֶה חוֹלֵץ לָאַחֶרֶת, וְאַחַר
17 כָּךְ הָאָח הַשֵּׁנִי שֶׁל זֶה מְיַבֵּם חֲלוּצָתוֹ שֶׁל זֶה, וְהָאָח
18 הַשֵּׁנִי שֶׁל זֶה מְיַבֵּם חֲלוּצָתוֹ שֶׁל זֶה[19]. קָדְמוּ שְׁנֵיהֶן[20]
19 וְחָלְצוּ לִשְׁתֵּיהֶן - לֹא יְיַבְּמוּ שְׁנֵי הָאַחִין הָאַחֵרִים[21],
20 אֶלָּא אֶחָד חוֹלֵץ בַּתְּחִלָּה וְאָחִיו מְיַבֵּם לַשְּׁנִיָּה[22]; וְאִם
21 קָדְמוּ וְכָנְסוּ - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָן[23].

19) של זה - של זה, כלומר של המת השני שאינו אחיו. ויש כאן "ממה-נפשך", כלומר, מותר על-כל-פנים: אם זוהי יבמתו, הרי טוב. ואין זו חלוצת אחיו, שאחיו לא חלץ אלא לאחותה. ואם אין זו יבמתו, הרי נכרית היא ומותרת לו, לאחר שנחלצה מיבמה, וגם אינה אחות זקוקתו שהרי אחיו חלץ את אחותה, שהיא יבמתו, ופקעה הזיקה שעליה ('יבמות כג:). וכל זה כשלא חלצו לה שני האחים, אבל אם חלצו לה שניהם, אסורה אחותה על כל אחד מהם משום אחות חלוצתו. 20) [שני אחים של אחד מהמתים. ובכ"י תימן, הנוסחא כאן: "קדמו שני אחים"]. 21) שכל אחד מהם יפגע בספק אחות זקוקתו, כי שמא האחרת היא אשת אחיו וזקוקה לו וכנ"ל. 22) על-כל-פנים: אם יבמתו היא - הרי טוב, ואם לא - אין זו אחות זקוקתו, שכבר נחלצה מאחיו ופקעה זיקתו, וגם אינה אסורה לו משום "יבמה לזר", שכבר נחלצה זו מאחי בעלה. 23) כמבואר לעיל הערה ו. ואפילו היו שניהם כהנים, כמבואר לעיל ה"ב.

22 **ד.** הָאִשָּׁה שֶׁהָיוּ לָהּ בָּנִים וְהָיוּ לְכַלָּתָהּ[24] בָּנִים,
23 וְנִתְעַבְּרָה הָאִשָּׁה וְנִתְעַבְּרָה כַּלָּתָהּ, וְיָלְדוּ שְׁתֵּיהֶן
24 בְּמַחֲבוֹאָה אַחַת, וְנִתְעָרְבוּ שְׁנֵי הַיְלָדִים, וְהִגְדִּילוּ
25 הַתַּעֲרוֹבוֹת[25] וְנָשְׂאוּ נָשִׁים וָמֵתוּ[26] - כֵּיצַד הֵן נִתָּרוֹת?
26 בְּנֵי הַכַּלָּה חוֹלְצִין לִשְׁתֵּיהֶן תְּחִלָּה וְלֹא מְיַבְּמִין; שֶׁכָּל
27 אַחַת מֵהֶן סָפֵק שֶׁהִיא אֵשֶׁת אָחִיו[27] וְתִהְיֶה מֻתֶּרֶת לוֹ,
28 סָפֵק שֶׁהִיא אֵשֶׁת אֲחֵי אָבִיו[28] וְהִיא עֶרְוָה עָלָיו[29]. אֲבָל
29 בְּנֵי הַזְּקֵנָה אוֹ חוֹלְצִין אוֹ מְיַבְּמִין; שֶׁאִם הִיא זוֹ אֵשֶׁת
30 אָחִיו[30] - הֲרֵי יְבָמָה, וְאִם הִיא אֵשֶׁת בֶּן אָחִיו - מֻתֶּרֶת
31 לְהִנָּשֵׂא לוֹ שֶׁכְּבָר נֶחְלְצָה[31].

24) אשת בנה. 25) בכת"י התימנים: התערובת.

ה. מִתּוּ הַבָּנִים הַיְדוּעִים[32] שֶׁל זְקֵנָה וְשֶׁל כַּלָּתָהּ, וַהֲרֵי בְּנֵי הַמַּעֲרוֹבוֹת קַיָּמִין - בְּנֵי הַמַּעֲרוֹבוֹת לִנְשֵׁי בְּנֵי הַזְּקֵנָה חוֹלְצִין וְלֹא מְיַבְּמִין, שֶׁהִיא סְפֵק אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו[33] שֶׁהִיא עֶרְוָה עָלָיו, סְפֵק אֵשֶׁת אָחִיו[34] שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לְיַבְּמָהּ; וְלִנְשֵׁי בְּנֵי הַכַּלָּה אֶחָד חוֹלֵץ בַּתְּחִלָּה וְאֶחָד מְיַבֵּם עַל כָּל פָּנִים: אִם בֶּן הַכַּלָּה הוּא שֶׁחָלַץ תְּחִלָּה - הֲרֵי חָלַץ אֵשֶׁת אָחִיו, וְהַשֵּׁנִי מִן הַמַּעֲרוֹבוֹת הוּא בֶּן הַזְּקֵנָה וּמֻתָּר לוֹ לִשָּׂא אֵשֶׁת בֶּן אָחִיו אַחַר שֶׁנֶּחְלְצָה מִיָּבָמָהּ; וְאִם זֶה שֶׁחָלַץ תְּחִלָּה הוּא בֶּן הַזְּקֵנָה - הֲרֵי חָלַץ לְאֵשֶׁת בֶּן אָחִיו וְלֹא עָשָׂה כְּלוּם, וְהַשֵּׁנִי מִן הַמַּעֲרוֹבוֹת הוּא בֶּן הַכַּלָּה וַהֲרֵי יִבֵּם אֵשֶׁת אָחִיו[35].

32) הוודאים. 33) שמא הם בני הכלה. 34) שמא הם בני הזקנה. 35) משנה, יבמות צט, א. אבל לייבם תחילה - אסור, שמא היא אשת בן אחיו, ואסורה לזר עד שתחלוץ (שם צט:).

ו. מִי שֶׁלֹּא שָׂהֲתָה אַחַר מִיתַת בַּעְלָהּ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים[36] וְנִשֵּׂאת וְיָלְדָה[37], וְאֵין יָדוּעַ אִם בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן אִם בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן, וְהָיוּ לָהּ בָּנִים מִן הָרִאשׁוֹן וּמִן הַשֵּׁנִי, אִם מֵת זֶה הַבֵּן הַסָּפֵק - בְּנֵי הָרִאשׁוֹן וּבְנֵי הַשֵּׁנִי חוֹלְצִין[38] לְאִשְׁתּוֹ וְלֹא מְיַבְּמִין; שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן שֶׁיָּבוֹא לְיַבֵּם, שֶׁמָּא אֵינוֹ אָחִיו מֵאָבִיו, וַהֲרֵי הוּא אָחִיו מֵאִמּוֹ בְּוַדַּאי, וְאֵשֶׁת אָחִיו מֵאִמּוֹ אֲסוּרָה עָלָיו לְעוֹלָם מִשּׁוּם עֶרְוָה[39]. וְכֵן זֶה הַבֵּן הַסָּפֵק חוֹלֵץ לִנְשׁוֹתֵיהֶן[40] וְלֹא מְיַבֵּם[41].

36) שנתגרשה או נתאלמנה ממנו, והיה לה להמתין שלשה חדשים עד שתינשא לאחר, כדי שיוודע אם היא מעוברת, להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני, כמבואר לעיל פי"א מהל' גירושין הי"ח - ולא שהתה. 37) בחודש השביעי לנישואיה. 38) שמא אשת אחיהם מן האב היא וזקוקה להם. 39) ואינה זקוקה ליבום, כמבואר לעיל פ"א, ה"ז. 40) של הבנים הוודאים, שמא נשותיהם של אחים מן האב הן. 41) שמא הן של אחים מן האם בלבד, ואסורות עליו משום ערוה (משנה, יבמות ק.).

ז. הָיָה בֶּן לָרִאשׁוֹן וּבֶן לַשֵּׁנִי שֶׁלֹּא מֵאִשָּׁה זוֹ שֶׁנִּשֵּׂאת בְּתוֹךְ זְמַן[42], וּמֵת אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הַבֵּן הַסָּפֵק חוֹלֵץ לְאֵשֶׁת זֶה שֶׁמֵּת אוֹ מְיַבֵּם; שֶׁאִם אָחִיו מֵאָבִיו הוּא - הֲרֵי יִבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ, וְאִם אֵינוֹ אָחִיו מֵאָבִיו הוּא אֵין בֵּינֵיהֶן אַחֲוָה כְּלָל[43], לְפִיכָךְ מֻתָּר לוֹ לִשָּׂא אֶת אִשְׁתּוֹ[44].

42) של שלשה חדשים. 43) שאינם אחים מן האם. 44) וכגון שלא היו אחים אחרים מן הבעל הראשון אלא זה הספק בלבד, כי אם יש אחים ודאים אחרים, הרי היא זקוקה להם ואסור לה להנשא לזר בלי חליצה, וה"בן הספק" הזה יהיה אסור בה משום "חלוצת אחיו", כמבואר לעיל פ"א הי"ב (שם ק: וברש"י).

ח. מֵת הַבֵּן הַסָּפֵק - אֶחָד מִשְּׁנֵי הַבָּנִים הַוַּדָּאִין[45] חוֹלֵץ לְאִשְׁתּוֹ תְּחִלָּה, וְהַשֵּׁנִי מְיַבֵּם עַל כָּל פָּנִים: אִם אָחִיו הוּא - הֲרֵי יִבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ; וְאִם אֵינוֹ אָחִיו, וְהוּא בֶּן הָאָב הָאַחֵר - הֲרֵי נֶחְלְצָה מֵאֲחִי בַּעְלָהּ[46].

45) שאינן מאשה זו, ואינם אחים מן האם. 46) אבל אסור לאחד מהם לייבם תחילה, שמא אשת בן הבעל השני היא וזקוקה לבן הבעל ההוא ליבום, וכשלא חלצה ממנו אסורה לזר (שם).

ט. מִי שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לִמְדִינָה אַחֶרֶת, וְשָׁמְעָה שֶׁמֵּת וְנִשֵּׂאת, וְאַחַר כָּךְ בָּא הַבַּעַל הָרִאשׁוֹן[47], וּמֵתוּ שְׁנֵיהֶן, וְלָזֶה אַחִין וְלָזֶה אַחִין - אָחִיו שֶׁל זֶה וְאָחָיו שֶׁל זֶה חוֹלְצִין וְלֹא מְיַבְּמִין[48].

47) והרי דינה שתצא מזה ומזה בגט, ואסורה על שניהם עולמית, כמבואר לעיל בפ"י מהל' גירושין ה"ה. 48) משנה, יבמות פז, ב. אחיו של ראשון חולץ לה מן התורה, שהרי אשת אחיו היא, ואסור לו לייבמה משום קנס חכמים, שלא דקדקה היטב ולא בדקה אחרי השמועה לדעת הנכונה היא אם לא, ואסרוה על בעלה ועל יבמה, והשני חולץ לה מדרבנן בלבד, כי מן התורה אינה זקוקה לו כלל, שהרי לא היתה אשתו של אחיו, כי אם אשתו של בעל הראשון היא, אלא שהחכמים החמירו להצריכה גט מבעלה השני, שלא יאמרו: אשת איש יוצאה בלא גט, ומאותו טעם החמירו עליה להצריכה חליצה, שלא יאמרו: יבמה נשאת לזר בלא חליצה (שם צא.). ומובן שחליצה פסולה זו אינה פוטרת צרתה, לא מבעלה הראשון ולא מבעלה השני, כמבואר לעיל פ"ה הי"ב, ופ"ז ה"י. וגם מותרת צרתה להתייבם ואין לה דין צרת אשה שזינתה תחת בעלה, שצרתה פטורה מן היבום ומן החליצה (ראה לעיל פ"ו הי"ט), כי אשה זו אנוסה היא, שסברה על סמך עדות מספיקה, שבעלה מת ואינה זונה, וחכמים החמירו עליה שלא תתייבם, אבל צרתה מותרת בייבום (רש"י יבמות יא. וכן באהע"ז סי' קעג, יא).

י. חָמֵשׁ נָשִׁים שֶׁהָיָה לְכָל אַחַת מֵהֶן בֶּן יָדוּעַ[49], וְנִתְעָרְבוּ חֲמִשְׁתָּן וְיָלְדוּ כְּאֶחָד בְּמַחֲבוֹאָה אַחַת חֲמִשָּׁה בָּנִים אֲחֵרִים וְנִתְעָרְבוּ הַיְלָדִים, וְהִגְדִּילוּ הַמַּעֲרוֹבוֹת[50] וְנָשְׂאוּ נָשִׁים, וּמֵתוּ חֲמִשָּׁה הָאֲנָשִׁים[51], וְנָפְלוּ חֲמֵשׁ הַנָּשִׁים לִפְנֵי חֲמִשָּׁה הַבָּנִים הַוַּדָּאִין, שֶׁאֵין אֶחָד מֵהֶן יוֹדֵעַ אִי זוֹ הִיא אֵשֶׁת אָחִיו - כְּיַצַּד תַּקָּנָתָן? אַרְבַּע מֵהֶן חוֹלְצִין לְאַחַת תְּחִלָּה[52],

וְהַחֲמִישִׁי יִשָּׂא זוֹ שֶׁנֶּחְלְקָה אַרְבַּע חֲלִיצוֹת עַל כָּל פָּנִים.

49) ודאי. 50) בדפוסים קדומים: התערובת. 51) בני התערובת. 52) שכל אחד חייב לחלוץ לה מספק, שמא אשת אחיו היא.

יא. כֵּיצַד? אִם אֵשֶׁת אָחִיו הִיא - הֲרֵי יִבֵּם אוֹתָהּ; וְאִם אֵינָהּ אֵשֶׁת אָחִיו - הֲרֵי הִיא אֵשֶׁת אָח אֶחָד מֵאַרְבָּעָה, וַהֲרֵי חָלְצוּ לָהּ אַרְבַּעְתָּן תְּחִלָּה[53]. וְכֵן הַשֵּׁנִיָּה - חוֹלְצִין לָהּ אַרְבָּעָה, וְהָאֶחָד מִן הָאַרְבָּעָה יְהִיֶה זֶה שֶׁנָּשָׂא הָרִאשׁוֹנָה[54], וְהַחֲמִישִׁי[55] יִשָּׂאֶנָּה[56]. עַד שֶׁנִּמְצְאוּ הַבָּנִים הַחֲמִשָּׁה נָשְׂאוּ הֶחָמֵשׁ נָשִׁים אַחַר שֶׁנֶּחְלְקָה כָּל אַחַת מֵהֶן אַרְבַּע חֲלִיצוֹת[57].

53) והותרה להנשא לזר. 54) והוא לא ייבם אחרת עליה, כי מוטב שכל אחד מהם ייבם ייבמה אחת, שמא יכוון וישא יבמתו אשת אחיו, ונמצא מקיים מצות ייבום. אבל כשאחד ישא חמשתן, נמצאו ארבעתן לא נתקיימה בהן מצות יבום, שהרי רק אחת היא אשת אחיו, והאחרות נכריות הן לו (יבמות צח:). 55) שלא חלץ לה. 56) שאפילו אינה אשת אחיו, הרי חלצו לה ארבעה האחרים והותרה לזר. וחוזרים השנים שייבמו, וחולצים לשלישית ושנים עמהם, והחמישי מייבם וכן כולם. 57) שאין אחד מהם רשאי לייבם עד שיחלצו לה הארבעה, שלא יפגע באיסור יבמה לזר (שם וברש"י). ושם בגמרא אמרו: "מקצתם כהנים ומקצתם שאינם כהנים, כהנים חולצים, שאינם כהנים מייבמים". כי אי-אפשר לכהנים שייבמו, הואיל וחלצה ארבע חליצות, שמא האחד החולץ היה יבמה וחליצתו חליצה, וכהן אסור בחלוצה, שאפילו ספק חלוצה אסור לו לכנוס בתחילה, כמבואר בביאורנו לעיל ה"ב הערה יז.

יב. וּלְעוֹלָם הַזָּהֵר בְּכָל הַסְּפֵקוֹת הַלָּלוּ בְּעִקָּרִים[58] אֵלּוּ: שֶׁכָּל מִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לְךָ שֶׁמָּא בַּת חֲלִיצָה הִיא לְאִישׁ זֶה אוֹ אֵינָהּ צְרִיכָה לַחֲלִיצָה מִמֶּנּוּ - אֵינָהּ נִתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְזָר עַד שֶׁיַּחֲלֹץ לָהּ אוֹתוֹ הָאִישׁ. וְכָל מִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לְךָ שֶׁמָּא בִּיאָתָהּ אֲסוּרָה עַל אִישׁ זֶה, בֵּין מִדִּבְרֵי תּוֹרָה בֵּין מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים - אֵינָהּ מִתְיַבֶּמֶת לוֹ. וְכֹל שֶׁנֶּחְלְקָה חֲלִיצָה מְעֻלָּה אוֹ נִבְעֲלָה בְּעִילָה כְּשֵׁרָה - הֲתֵּרָהּ צָרָתָהּ לְזָר[59].

58) בכללים. 59) השווה לעיל פ"ה הי"א.

יג. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ תָּבִין וְתוֹרֶה בְּכָל הַסְּפֵקוֹת שֶׁיִּאָרְעוּ לְעִנְיַן יְבוּם וַחֲלִיצָה. שֶׁהֲרֵי בֵּאַרְנוּ כָּל הָעִקָּרִין שֶׁעֲלֵיהֶן תִּסְמֹךְ, וְתֵדַע מִי הוּא שֶׁחוֹלֵץ וּמִי הוּא שֶׁמְּיַבֵּם, וּמִי הִיא הַפְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם וּמִי הִיא הָרְאוּיָה לְיַבֵּם[60].

60) בדפוס רומי, וכן בכת"י התימנים: "ליבום".

סְלִקוּ הִלְכוֹת יִבּוּם וַחֲלִיצָה בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

יום חמישי ב' אדר א' ה'תשע"ו

הִלְכוֹת נַעֲרָה בְּתוּלָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹת. שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתֵּי מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לִקְנֹס הַמְפַתֶּה. ב) שֶׁיִּשָּׂא הָאוֹנֵס אֲנוּסָתוֹ. ג) שֶׁלֹּא יְגָרֵשׁ הָאוֹנֵס. ד) שֶׁתִּשְׁתַּכֵּב אֵשֶׁת מוֹצִיא שֵׁם רַע תַּחַת בַּעְלָהּ לְעוֹלָם. ה) שֶׁלֹּא יְגָרֵשׁ מוֹצִיא שֵׁם רַע אֶת אִשְׁתּוֹ.
וּבְאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפִרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) ביאר בו רבינו דין הקנס באונס ובמפתה, נישואיהם עם האנוסה והמפותה, קטנה פחותה מבת שלוש או בוגרת אם יש להן קנס, והנערות שיש להן קנס ושאין להן, בא עליה ומתה קודם שתעמוד בדין.

א. מִי שֶׁפִּתָּה בְּתוּלָה[2] - קוֹנֶסִין אוֹתוֹ מִשְׁקַל חֲמִשִּׁים סְלָעִים שֶׁל כֶּסֶף מְזֻקָּק[3]. וְהוּא הַנִּקְרָא[4] קְנָס[5]. וְכֵן אִם אָנַס אוֹתָהּ[6]. וּקְנָס זֶה מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה[7] חֲמִשִּׁים כָּסֶף.

2) מאחר שלוש שנים עד שתבגור. 3) כסף טהור, שאין בו תערובת של נחושת או מתכת אחרת. 4) בלשון חכמים. 5) ענוש ממון. 6) משלם קנס. 7) האנוסה.

ב. וְאִי זֶה הוּא מְפַתֶּה, וְאִי זֶה הוּא אוֹנֵס? מְפַתֶּה - לִרְצוֹנָהּ, אוֹנֵס - שֶׁבָּא עָלֶיהָ בְּעַל כָּרְחָהּ. כָּל הַנִּבְעֶלֶת בַּשָּׂדֶה - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת אֲנוּסָה, וְדָנִין אוֹתָהּ בְּדִין אֲנוּסָה, עַד שֶׁיֵּעִידוּ הָעֵדִים שֶׁבִּרְצוֹנָהּ נִבְעֲלָה. וְכָל הַנִּבְעֶלֶת בָּעִיר - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת מְפֻתָּה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא זָעֲקָה, עַד שֶׁיֵּעִידוּ הָעֵדִים שֶׁהִיא אֲנוּסָה, כְּגוֹן שֶׁשָּׁלַךְ לָהּ חֵרֶב וְאָמַר לָהּ: אִם תִּזְעֲקִי אֲהֶרֹג אוֹתָךְ.

ג. הַמְפַתֶּה שֶׁלֹּא רָצְתָה לְהִנָּשֵׂא לַמְפַתֶּה, אוֹ שֶׁלֹּא רָצָה אָבִיהָ לִתֵּנָהּ לוֹ, אוֹ שֶׁלֹּא רָצָה הוּא לִכְנֹס - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן קְנָס[8] וְהוֹלֵךְ; וְאֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לִכְנֹס. וְאִם רָצוּ וְכָנָסָהּ - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם קְנָס[9], אֶלָּא כּוֹתֵב לָהּ כְּתֻבָּה כְּשְׁאָר הַבְּתוּלוֹת[10]. אֲבָל הָאֲנוּסָה שֶׁלֹּא רָצְתָה הִיא אוֹ אָבִיהָ לְהִנָּשֵׂא לָאוֹנֵס - הָרְשׁוּת בְּיָדָם[11], וְנוֹתֵן קְנָס וְהוֹלֵךְ. רָצְתָה הִיא וְאָבִיהָ וְלֹא רָצָה הוּא - כּוֹפִין אוֹתוֹ וְכוֹנֵס וְנוֹתֵן קְנָס[12]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלוֹ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה - הֲרֵי זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה. אֲפִלּוּ הִיא חִגֶּרֶת אוֹ סוֹמָא אוֹ מְצֹרַעַת - כּוֹפִין אוֹתוֹ לִכְנֹס. וְאֵינוֹ מוֹצִיא לְרְצוֹנוֹ לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו - הֲרֵי זוֹ מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה.

8) מחוץ לדמי בושת ופגם. 9) אבל בושת ופגם נותן מיד לאביה בין נשאה בין לא נשאה. 10) שכתובתן מאתיים

דינר, ואף על פי שכבר בעולה היא בשעת נישואיה, אין אומרים כתובתה מנה (מאה דינר), כדין כתובת בעולה, שאם כן לקתה מידת הדין, ונמצא חוטא נשכר, שהרי בתולה הייתה והוא פגמה, ואין זה בדין שירוויח בחטאו. 11) "ולו תהיה לאשה" תהיה - מדעתה. 12) ומוסיף גם בושת, צער ופגם.

1 **ד. וְאֵין לָהּ כְּתֻבָּה. שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ חֲכָמִים כְּתֻבָּה לָאִשָּׁה**
2 **אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ, וְזֶה**
3 **אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאָהּ[13].**

13) שהרי מוזהר הוא בתורה לא לשלחה כל ימיו, ואין חוששים שמא יצערנה כל כך עד שתאמר לו איני רוצה בך.

4 **ה. הָיְתָה אֲנוּסָה זוֹ אֲסוּרָה עָלָיו, אֲפִלּוּ מֵחֲיָבֵי**
5 **עֲשֵׂה[14] וַאֲפִלּוּ שְׁנָיָה[15] - הֲרֵי זֶה לֹא יְשַׁלְּחֶנָּה[16]. וְכֵן**
6 **אִם נִמְצָא בָּהּ דָּבָר זְמָה אַחַר שֶׁכָּנַס[17] - הֲרֵי זֶה**
7 **יְגָרְשֶׁנָּה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלוֹ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה - אִשָּׁה הָרְאוּיָה**
8 **לוֹ.**

14) שאיסור ביאתן אינו אלא במצות עשה בלבד. 15) שאיסור ביאתה אינה אלא מדברי סופרים בלבד. 16) שנאמר: "ולו תהיה לאשה" - באשה הראוייה לקיימה הכתוב מדבר. 17) שזינתה תחתיו ונאסרה עליו.

9 **ו. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁאָנַס בְּתוּלָה אוֹ שֶׁפִּתָּהּ אוֹתָהּ - הֲרֵי**
10 **זֶה לֹא יְכַנֵּס; מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְצֻוֶּה לִקַּח אֶת הַבְּתוּלָה[18],**
11 **וּבְעָשָׂה שֶׁעָשָׂה זוֹ אֵינָהּ בְּתוּלָה[19]. וְאִם כָּנַס - יוֹצִיא**
12 **בְּגֵט[20].**

18) "והוא אשה בבתוליה יקח". 19) ובעולה לכהן גדול היא מחייבי עשה. 20) ואפילו אנוסת עצמו או מפותת עצמו, בכלל האיסור.

13 **ז. אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר בְּאוֹנֵס 'לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ' - כֵּיוָן**
14 **שֶׁקִּדְּמוֹ עֲשֵׂה[21], שֶׁנֶּאֱמַר 'וְלוֹ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה'[22], הֲרֵי זֶה**
15 **נִתְּקוֹ לַעֲשֵׂה. וְנִמְצֵאת זוֹ מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה שֶׁנִּתְּקָה**
16 **לַעֲשֵׂה, שֶׁאֵין לוֹקִין עָלֶיהָ אֶלָּא אִם לֹא קִיֵּם עֲשֵׂה**
17 **שֶׁבָּהּ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין. לְפִיכָךְ, הָאוֹנֵס**
18 **שֶׁעָבַר וְגֵרֵשׁ - כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהַחֲזִיר, וְאֵינוֹ לוֹקֶה[23].**
19 **מֻתָּה גְּרוּשָׁתוֹ קֹדֶם שֶׁיַּחֲזִירֶנָּה, אוֹ נִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר[24],**
20 **אוֹ שֶׁהָיָה כֹּהֵן שֶׁאָסוּר בִּגְרוּשָׁה - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה; שֶׁהֲרֵי**
21 **עָבַר עַל לֹא תַּעֲשֶׂה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְקַיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ[25].**

21) שנכתב העשה בתורה לפני הלאו. 22) זו מצות עשה, ובסוף אותו פסוק נאמר: "לא יוכל שלחה". 23) שהעשה: ולו תהיה לאשה - "היא כפרתו ותקנתו על עבירת הלאו". 24) שאסור לו להחזירה. 25) "כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה, קיים עשה שבה - פטור, לא קיים עשה שבה (ואף על פי שלא בטלה בידיים, כגון במקרה שלפנינו, שמתה ואינו יכול להחזירה) - חייב".

22 **ח. אֵין הָאוֹנֵס אוֹ הַמְפַתֶּה חַיָּב בְּקְנָס עַד שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ**
23 **[כְּדַרְכָּהּ] וּבְעֵדִים[26], וְאֵינוֹ צָרִיךְ הַתְרָאָה[27]. וּמֵאֵימָתַי**
24 **יִהְיֶה לְבַת קְנָס? מֵאַחַר שָׁלֹשׁ שָׁנִים גְּמוּרוֹת עַד**
25 **שֶׁתִּבְגַּר. נִבְעֲלָה בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ שָׁנִים - אֵין בִּיאָתָהּ**
26 **בִּיאָה[28]. בָּא עָלֶיהָ מְשֻׁכְּבָרָה - אֵין לָהּ קְנָס; שֶׁנֶּאֱמַר:**
27 **נַעֲרָה בְּתוּלָה - לֹא הַבּוֹגֶרֶת.**

26) שאם אין עדים אפילו יודה מעצמו אינו משלם קנס. 27) אל תעשה זה, שאם תעשה תתחייב קנס, שלא מצאנו התראה אלא במיתה או במלקות. 28) שבתוליה חוזרים.

28 **ט. וְאַחַת שֶׁיֵּשׁ לָהּ אָב וְאַחַת שֶׁאֵין לָהּ אָב יֵשׁ לָהּ**
29 **קְנָס. וְאֵלּוּ שֶׁאֵין לָהֶן קְנָס: הַבּוֹגֶרֶת, וְהַמְמָאֶנֶת[29],**
30 **וְהָאַיְלוֹנִית[30], וְהַשּׁוֹטָה וְהַחֵרֶשֶׁת[31], וּמִי שֶׁיָּצָא עָלֶיהָ**
31 **שֵׁם רַע בִּילְדוּתָהּ וּבָאוּ שְׁנַיִם וְהֵעִידוּ שֶׁתִּבְעָה אוֹתָן**
32 **לִזְנוּת עִמָּהּ, וְהַמְגֹרֶשֶׁת מִן הַנִּשּׂוּאִין וַעֲדַיִן הִיא נַעֲרָה**
33 **בְּתוּלָה[32]. אֲבָל הַמְגֹרֶשֶׁת מִן הָאֵרוּסִין[33]: אִם נֶאֱנְסָה**
34 **- יֵשׁ לָהּ קְנָס, וּקְנָסָהּ לְעַצְמָהּ[34]; וְאִם נִתְפַּתְּתָה - אֵין**
35 **לָהּ קְנָס[35].**

29) יתומה קטנה שהשיאוה אמה או אחיה ומיאנה אחרי כן בבעלה. ואין לה קנס שאינה בחזקת בתולה הואיל ונישאת. 30) והטעם, כי האילונית אין לה ימי נערות אלא מקטנותה תצא לבגר. 31) שאינן בנות דעת ואינן בחזקת בתולות. 32) כגון שנכנסה לחופה ומיד גרשה בעלה בחזקת שלא נבעלה, ובכל זאת אין לה קנס, כי כל שנכנסה לחופה הרי היא כבעולה. 33) שבחזקת בתולה היא. 34) שנאמר בקנס: "אשר לא אורשה" - "לא אורשה, לאביה", אורשה, לעצמה, אבל בושת ופגם - לאביה, שאין האירוסין מוציאים מרשות האב. 35) שהרי נתרצית ומחלה לו קנסה הראוי לה.

36 **י. הַגִּיּוֹרֶת וְהַשְּׁבוּיָה וְהַמְשֻׁחְרֶרֶת[36]: אִם נִתְגַּיְּרָה**
37 **וְנִפְדֵּית וְנִשְׁתַּחְרְרָה וְהִיא בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים אוֹ פָּחוֹת -**
38 **יֵשׁ לָהּ קְנָס[37], וְאִם הָיְתָה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד**
39 **כְּשֶׁנִּתְגַּיְּרָה אוֹ כְּשֶׁנִּפְדֵּית אוֹ כְּשֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה - אֵין לָהּ**
40 **קְנָס; הוֹאִיל וּבִיאָתָן בִּיאָה - הֲרֵי הֵן כִּבְעוּלוֹת[38].**

36) "שפחה כנענית" שנשתחררה. 37) לפי שבחזקת בתולות הן, ואפילו אם נבעלו, סופן לחזור בתולות כשאר הבתולות. 38) "כיוון שראויות לביאה בחזקת הפקר הן ונבעלות בגיותן והשבוייה בשבייתה".

41 **יא. הָיְתָה בְּתוּלָה זוֹ אֲסוּרָה עַל הָאוֹנֵס אוֹ הַמְפַתֶּה:**
42 **אִם הָיְתָה אַחַת מֵחַיָּבֵי כְּרֻתוֹת[39], כְּגוֹן אֲחוֹתוֹ אוֹ**
43 **דּוֹדָתוֹ וְהַנִּדָּה וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן[40], אוֹ שֶׁהָיְתָה מֵחַיָּבֵי**
44 **לָאוִין[41]: אִם הִתְרוּ בּוֹ - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם**
45 **קְנָס, שֶׁאֵין אָדָם לוֹקֶה[42] וּמְשַׁלֵּם[43]; וְאִם לֹא הָיְתָה**
46 **שָׁם הַתְרָאָה[44] - הוֹאִיל וְאֵינוֹ חַיָּב מַלְקוּת[45], הֲרֵי זֶה**
47 **מְשַׁלֵּם קְנָס.**

39) שחייבה תורה על ביאתה עונש כרת. 40) והן האמורות בפרשת אחרי מות. 41) שנאסרה ביאתן בתורה ולא חייבה עליהם עונש כרת אלא מלקות בלבד. 42) שגם חייבי כריתות, שיש בהן איסור לא תעשה אם התרו בהם

לוקים ונפטרו מידי כריתותם, שאם עשו תשובה אחר שלקו - בית דין של מעלה מוחל להם. 43) שנאמר: "והפילו השופט והכהו לפניו כדי רשעתו" - "משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות", ובסמוך לו נכתב: ארבעים יכנו, שמחייבים אותו הכאה ולא ממון. 44) שלא הזהירוהו העדים: "אל תעשה כך, שזוהי עבירה וחייב אתה עליה מלקות". 45) שאין מלקות בלא התראה.

יב. הָיְתָה מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה אוֹ שְׁנִיָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[46] שֶׁאֲסוּרָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, בֵּין הִתְרוּ בּוֹ בֵּין לֹא הִתְרוּ בּוֹ - חַיָּב בִּקְנָס, שֶׁאֵין כָּאן מַלְקוּת[47].

46) כגון חלוצה לכהן ונתינה לישראל. 47) אין מלקות אלא באיסור "לא תעשה", ולא בחייבי עשה, וכל שכן שאין מלקות באלה שאינן אסורות אלא מדברי סופרים.

יג. הָיְתָה מֵחַיָּבֵי מִיתַת בֵּית דִּין[48], כְּגוֹן בִּתּוֹ[49] וְאֵשֶׁת בְּנוֹ[50] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, בֵּין הִתְרוּ בּוֹ בֵּין לֹא הִתְרוּ בּוֹ[51] - פָּטוּר מִן הַקְּנָס. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן[52] - עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ[53]. הָא[54] אִם הָיָה שָׁם אָסוֹן[55] - אֵין שָׁם עֹנֶשׁ[56]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֲרִיגַת הָאִשָּׁה בִּשְׁגָגָה[57], שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְכַּוְּנוּ לָהּ[58], שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁלֹּא חִלֵּק הַכָּתוּב בְּאָסוֹן בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד לְפָטְרוֹ מִן הַתַּשְׁלוּמִין. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: מַכֵּה נֶפֶשׁ בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה, וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת. מַה מַּכֵּה נֶפֶשׁ בְּהֵמָה לֹא חָלַק הַכָּתוּב בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד לְחַיְּבוֹ בְּתַשְׁלוּמִין[59], אַף מַכֵּה נֶפֶשׁ אָדָם לֹא חָלַק הַכָּתוּב בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד לְפָטְרוֹ מִן הַתַּשְׁלוּמִין.

48) ארבע מיתות נמסרו לבית דין של מטה לדון בהם על עבירות חמורות. 49) שאם בא עליה נידון בשריפה. 50) שאם בא עליה עונשו סקילה. 51) שפטור מעונש מיתה. 52) שנגף אשה הרה ויצאו ילדיה ולא מתה. 53) חייב לשלם דמי וולדות לבעל. 54) אבל. 55) שמתה האשה. 56) תשלומי דמי וולדות "שהרי נתחייב בדין גדול מזה". 57) ואינו חייב מיתה עליה. 58) שכל אחד נתכוון רק לחבירו, ולא לאשה. 59) שאין עונש מיתה למכה בהמה אלא עונש ממון בלבד, ואפילו בשוגג חייב לשלם שנאמר: פצע תחת פצע - לחייב על השוגג כמזיד.

יד. וְכֵן הַדִּין לְכָל עֲבֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִיתַת בֵּית דִּין, שֶׁאֵין בָּהּ תַּשְׁלוּמִין[60].

60) כגון החובל בחברו בשבת (שחייב מיתת בית דין משום מפרק, אפילו היה שוגג פטור מן התשלומין או שזרק חץ בשבת מתחילת ארבע לסוף ארבע (אמות) וקרע בגד חבירו בהליכתו פטור מלשלם מפני שזריקת חץ בשבת ברשות הרבים היא עוון מיתת בית דין.

טו. בָּא עָלֶיהָ[61] וָמֵתָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַקְּנָס; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה - לֹא לַאֲבִי הַמֵּתָה[62]. וְהוּא, שֶׁתָּמוּת קֹדֶם שֶׁתַּעֲמֹד בַּדִּין[63].

61) על כל נערה בתולה הכשרה לו. 62) אבי הנערה - משמע שהיא קיימת. 63) אבל עמדה בדין ותבעתו ואחרי כן מתה הרי זה חייב בקנס, שמשעה שעמדה בדין זכה בו האב.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) כלל בו דין המפתה שמשלם שלושה דברים והאונס חמשה, דין באו עליה שנים אחד כדרכה וכו', הנערות שאין להן בושת ופגם וצער, שאינו משלם קנס בהודאת פיו, אמרה אנסת אותי והוא מכחישה, שלשה דברים של מפתה וחמשה של אונס למי הם לאב או לבת, הכינה עצמה לכך לזנות אם חייב האונס בקנס.

א. חֲמִשִּׁים כֶּסֶף שֶׁל קְנָס הֵם דְּמֵי הֲנָאַת שְׁכִיבָה בִּלְבַד. וְחַיָּב הַמְפַתֶּה לִתֵּן בֹּשֶׁת וּפְגָם[2] יוֹתֵר עַל הַקְּנָס הַקָּצוּב[3] בַּתּוֹרָה[4]. יָתֵר עָלָיו הָאוֹנֵס, שֶׁהוּא נוֹתֵן אֶת הַצַּעַר. שֶׁהַנִּבְעֶלֶת בִּרְצוֹנָהּ אֵין לָהּ צַעַר[5], וַאֲנוּסָה יֵשׁ לָהּ צַעַר. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בָּאֲנוּסָה: תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ[6].

2) שע"י ביאתו פגמה ונפחתה מבתולה לבעולה, כמבואר בסמוך ה"ו. 3) הקבוע. 4) לפי שנאמר בתורה: "ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף", הנאת שכיבה - חמשים, אבל בושת ופגם שאינם מחמת הנאת שכיבה, שהרי ישנם בשאר חובלים - לא נכללו כאן, ועליו לשלם כשאר חובל ומזיק (כתובות מ:). 5) שם לט, ב: "פקחות שבה אומרות, מפותה אין לה צער". 6) עינוי זה - הוא צער ביאתה. ואילו במפותה, האמורה בפרשת משפטים (שמות כב, טו), לא הוזכר עינוי.

ב. נִמְצָא הַמְפַתֶּה מְשַׁלֵּם שְׁלֹשָׁה דְבָרִים: קְנָס וּבֹשֶׁת וּפְגָם; וְהָאוֹנֵס - אַרְבָּעָה[7]: קְנָס וּבֹשֶׁת וְצַעַר וּפְגָם.

7) כתובות לט, א.

ג. קְנָס שָׁוֶה בַּכֹּל. אֶחָד הַבָּא עַל בַּת כֹּהֵן גָּדוֹל וְאֶחָד הַבָּא עַל בַּת גֵּר אוֹ מַמְזֵר[8] - קְנָסָהּ חֲמִשִּׁים כֶּסֶף[9]. אֲבָל הַבֹּשֶׁת וְהַפְּגָם וְהַצַּעַר אֵינָן שָׁוִין לַכֹּל, וּצְרִיכִין שׁוּמָא[10].

8) כלומר: בת ממזר. ובכת"י התימנים: "או ממזרת". ואם האונס אינו ממזר, והרי היא עליו באיסור לאו, על כרחנו שכאן מדובר כשלא התרו בו, ראה למעלה פ"א הי"א. 9) כלל הוא: כל שיש לו קצבה, שכר קבוע מן התורה, שוה בכל אדם (כתובות מ.). וכן אמרו בערכין יד, ב: "אחד שאנס ופיתה את גדולה שבכהונה ואת הקטנה שבישראל, נותן חמשים סלעים". 10) הערכה.

ד. כֵּיצַד שָׁמִין הַבֹּשֶׁת? הַכֹּל לְפִי הַמְבַיֵּשׁ וְהַמִּתְבַּיֵּשׁ[11]. שֶׁאֵינוֹ דוֹמֶה מְבַיֵּשׁ נַעֲרָה חֲשׁוּבָה וּמִמִּשְׁפָּחָה מְיֻחֲסָה לִמְבַיֵּשׁ קְטַנָּה עֲנִיָּה בְּזוּיָה, וְאֵינוֹ דוֹמֶה מִתְבַּיֵּשׁ מֵאָדָם חָשׁוּב וְגָדוֹל לְמִתְבַּיֵּשׁ מֵאֶחָד מֵהַנְּבָלִים וְקַל מִן הַקַּלִּים[12].

11) כתובות מ, א. 12) שאדם קל שבייש, בשתו מרובה (פ"ג מהל' חובל ומזיק ה"א, וכ"כ רש"י בבא-קמא פג:).

ה. וּלְפִי זֶה רוֹאִין הַדַּיָּנִין מַעֲלָתוֹ וּמַעֲלָתָהּ, וְשָׁמִין כַּמָּה מָמוֹן רָאוּי לְאָבִיהָ וּלְמִשְׁפַּחְתָּהּ לִתֵּן וְלֹא יֵאָרַע לָהֶן דָּבָר זֶה מֵאָדָם זֶה[13], וְכָמוֹהוּ[14] חַיָּב לְשַׁלֵּם.

13) הגדול לפי מעלתו, והנבל לפי פחיתותו. 14) כסכום הממון שהיה ראוי ליתן.

ו. פְּגָם - לְפִי יָפְיָהּ. רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא שְׁפִחָה נִמְכֶּרֶת בַּשּׁוּק, כַּמָּה הִיא שָׁוָה בְּעוֹלָה וְכַמָּה הָיְתָה שָׁוָה בְּתוּלָה; שֶׁאָדָם רוֹצֶה לִקְנוֹת שְׁפִחָה בְּתוּלָה, לְתִנָּהּ לְעַבְדּוֹ שֶׁהוּא רוֹצֶה בַּהֲנָיָתוֹ וְטוֹבָתוֹ[15]; וְרוֹאִין כַּמָּה פָּחֲתָה וְיִשַּׁלֵּם. צַעַר - לְפִי קַטְנוּתָהּ וּבְנֵין גּוּפָהּ, וּלְפִי שָׁנָיו וְגוּפוֹ. אוֹמְדִין כַּמָּה הָאָב רוֹצֶה לִתֵּן וְלֹא תִּצְטַעֵר זוֹ מִזֶּה, וְיִתֵּן.

15) כתובות מ, ב. בעבד שיש לרבו קורת רוח הימנו, שזהיר בעבודתו, ואף הוא רוצה לעשות לו נחת-רוח להטעימו טעם בתולה (רש"י שם).

ז. הַמְפַתֶּה נוֹתֵן[16] בֹּשֶׁת וּפְגָם מִיָּד[17], וְאֵינוֹ נוֹתֵן הַקְּנָס אֶלָּא אִם כֵּן לֹא נִשָּׂאָהּ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם מָאֵן יְמָאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ, כֶּסֶף יִשְׁקֹל. אֲבָל הָאוֹנֵס נוֹתֵן אַרְבָּעָה דְּבָרִים מִיָּד[18] וְכוֹנֵס. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁתִּרְצֶה לְהִתְגָּרֵשׁ[19] אוֹ תִּתְאַלְמֵן - אֵין לָהּ כְּלוּם[20].

16) לאביה. 17) אפילו כשנשאה לאשה. 18) כתובות לט, ב. 19) אבל שלא לרצונה - אינו יכול לגרש, כמבואר לעיל פ"א ה"ג, ז. 20) לכתובתה, ש"יצא כסף קנסה בכתובתה" (כתובות שם). וראה לעיל פ"א ה"ד.

ח. בָּאוּ עָלֶיהָ שְׁנַיִם, אֶחָד כְּדַרְכָּהּ וְאֶחָד שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ: זֶה שֶׁבָּא עָלֶיהָ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, אִם הוּא רִאשׁוֹן - חַיָּב בְּבֹשֶׁת וּפְגָם[21], וְאִם הוּא אַחֲרוֹן - חַיָּב בְּבֹשֶׁת בִּלְבַד, שֶׁכְּבָר נִפְגְּמָה[22]; וְזֶה שֶׁבָּא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ, בֵּין רִאשׁוֹן בֵּין אַחֲרוֹן - חַיָּב בְּקְנָס וּבְשָׁאָר הַדְּבָרִים[23], אֲבָל אֵין בֹּשֶׁת וּפְגָם שֶׁל בַּת שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה כְּלָל כְּבֹשֶׁת וּפְגַם זוֹ שֶׁנִּבְעֲלָה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ[24].

21) שגם בביאה שלא כדרכה נפגמה במקצת, אבל קנס אינו חייב עד שיבוא עליה כדרכה, כמבואר לעיל פ"א ה"ח. 22) ע"י הראשון. 23) וכן לכופו לישאנה אע"פ שאינו רוצה. 24) כתובות מ, ב.

ט. כְּבָר הוֹדַעְנוּ[25] הַבָּנוֹת שֶׁאֵין לָהֶן קְנָס, וְעֶשְׂר הֵן: הַבּוֹגֶרֶת, וְהַמְּמָאֶנֶת, וְהַמְגֹרֶשֶׁת, וְהָאֵילוֹנִית, וְהַשּׁוֹטָה, וְהַחֵרֶשֶׁת, וְהַגִּיּוֹרֶת, וְהַשְּׁבוּיָה, וְהַמְּשֻׁחְרֶרֶת, וְהַיּוֹצֵא עָלֶיהָ שֵׁם רָע. וּשְׁאָר הַבָּנוֹת יֵשׁ לָהֶן קְנָס.

25) לעיל פ"א ה"ט-י.

י. כָּל בַּת שֵׁשׁ לָהּ קְנָס - יֵשׁ לָהּ בֹּשֶׁת וּפְגָם; וְאִם הִיא אֲנוּסָה - יֵשׁ לָהּ צַעַר. וְכָל בַּת שֶׁאֵין לָהּ קְנָס - כָּךְ אֵין לָהּ לֹא בֹּשֶׁת וְלֹא פְּגָם, אִם נִתְפַּתְּתָה, וְכֵן אִם נֶאֱנְסָה[26]; חוּץ מִבּוֹגֶרֶת וּמְמָאֶנֶת וְשׁוֹטָה וְחֵרֶשֶׁת[27].

26) ב'טור' אהע"ז סי' קעז - תמה על כך, איך אפשר לתלות תשלומי בושת ופגם וצער בפטור קנס, ולדבריו אע"פ שאין להן קנס - יש להן בושת ופגם, שהן דין ממון הנוהג בכל חובל ומזיק. וגם ה'בית יוסף' שם תמה בזה. 27) שאם נאנסו משלם, כמבואר בסמוך.

יא. כֵּיצַד? הָאוֹנֵס אֶת הַבּוֹגֶרֶת וְאֶת הַמְּמָאֶנֶת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהֶן קְנָס - יֵשׁ לָהֶן בֹּשֶׁת וּפְגָם[28] וְצַעַר[29]. וְהָאוֹנֵס שׁוֹטָה אוֹ חֵרֶשֶׁת - מְשַׁלֵּם צַעַר בִּלְבַד[30]. אֲבָל הַמְפַתֶּה אֶת כֻּלָּן - פָּטוּר מִכְּלוּם[31].

28) בבוגרת מפורש כן בכתובות לב. (וראה ברי"ף ורא"ש שם מ:). והטעם הוא, מפני שהבוגרת בתולה היא, וכשאנסה ביישה ופגמה, וכן הממאנת כשנכנסה לחופה ועדיין לא נבעלה, אבל משנשאת ונבעלה אין לה פגם ('פרישה' ל'טור' אהע"ז סי' קעז אות כה). [אבל צריך עיון, מהו החילוק בין ממאנת נכנסה לחופה ולא נבעלה ונתגרשה (למעלה פ"א ה"ט) שאין לה בושת ופגם, כמו שנראה למעלה ה"י]. 29) כל אנוסה יש לה צער. 30) ואינו משלם בושת ופגם, שהשוטה אין לה בושת, וגם אין לה דמים להמכר בשוק (כתובות לב. ורש"י שם). וכן אמרו (בבא-מציעא פ.): "המוכר שפחה לחבירו, ואמר לו שפחה זו שוטה היא . . . הרי זה מקח טעות", הרי שאין לה דמים, וגם החרשת אין לה דמים, כמו שאמרו (בבא-קמא פב:): "חרשו - נותן לו דמי כולו" ('נחל איתן'). 31) כלל הוא שמפותה אין לה צער (למעלה ה"א). ולפיכך, שוטה וחרשת שאין להן בושת ופגם (כנ"ל בהערה הקודמת) - אם נתפתו אין להן כלום. ובוגרת וממאנת אע"פ שיש להן בושת ופגם וצער כנ"ל - אם נתפתו אין להן כלום, לפי שמחלו לו על הכל שהרי בוגרת אינה ברשות אביה (פ"ג מהל' אישות הי"א) וממאנת, יתומה היא. אבל נערה שנתפתתה, אע"פ שצער אין לה - משלם הוא קנס ובושת ופגם, שכיון שהיא ברשות אביה והכל שייך לו, אינה יכולה למחול לו. ואע"פ שהממאנת עדיין קטנה - מועילה מחילתה, הואיל והגיעה ל"עונת הפעוטות" שהיא מגיל שש ומעלה - לפי חריפות שכלה (ראה לעיל הל' אישות פ"ד ה"ז, ובגיטין נט.) וביחוד כשמחלה בפירוש - מחילתה מחילה. וזו מחמת הנאתה כאילו מחלה בפירוש ('תוספות' כתובות לט:) וכבר חידשו ה'תוספות' בכתובות קז. ש"הפעוטות" שמחלו מחילתן מחילה ('נחל איתן').

יב. אֵין אָדָם מְשַׁלֵּם קְנָס בְּכָל מָקוֹם בְּהוֹדָאַת פִּיו, אֶלָּא עַל פִּי עֵדִים[32]. לְפִיכָךְ, הָאוֹמֵר: אֲנַסְתִּי אוֹ פִתִּיתִי בְּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם קְנָס. אֲבָל מְשַׁלֵּם בֹּשֶׁת וּפְגָם בְּהוֹדָאַת פִּיו[33]. וְכֵן בַּת שֶׁתָּבְעָה אִישׁ בְּדִין וְאָמְרָה לוֹ: אֲנַסְתָּ אוֹ פִתִּיתָ אוֹתִי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם[34] - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֵסֶת[35]; שֶׁאִלּוּ הוֹדָה, הָיָה מְשַׁלֵּם לָהּ בֹּשֶׁת וּפְגָם וְצַעַר עַל פִּי עַצְמוֹ[36].

יג. אָמְרָה לוֹ: אֲנַסְתָּ אוֹתִי[37], וְהוּא אוֹמֵר: לֹא כִּי אֶלָּא פִּתְּיתִי[38] - חֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה עַל דְּמֵי הַצַּעַר[39], וּמְשַׁלֵּם בֹּשֶׁת וּפְגָם; שֶׁחֲרֵי הוֹדָה בְּמִקְצָת הַטַּעֲנָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[40].

37) וחייב אתה לשלם לי גם הצער. 38) ופטור אני מהצער. 39) כדין מודה במקצת הטענה. 40) הל' טוען ונטען פ"א, ה"א. ולדעת הראב"ד אינו חייב להשבע, שאין כאן תובע הואיל והתשלומין אינם שלה אלא לאביה, והרי זו כאומרת: מנה לאבי בידך, והלה טוען: אין לו בידי אלא חמשים דינר שפטור, מפני שהוא כמשיב אבדה (שבועות לח:). ואם אביה בעצמו הוא הטוען, מנין ידע שהדבר היה באונס, וה'כסף משנה' מצדיק את דברי רבינו, שהבת נחשבת כתובעת עיקרית, ואע"פ שהתשלומין שייכים לאביה, הואיל ואינו זוכה בהם אלא על ידה, והיא - העומדת עמו לדין, כמבואר בכתובות מא, ב - הרי היא בעלת דברים ודינה כדין תובע ממש.

יד. שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁל מְפַתֶּה וְאַרְבָּעָה שֶׁל אוֹנֵס - חֲרֵי הֵן שֶׁל אָב[41], שֶׁכָּל שִׁבַּח נְעוּרִים לוֹ[42]. וְאִם אֵין לָהּ אָב[43] - חֲרֵי הֵן שֶׁל עַצְמָהּ[44].

41) כתובות, שם. 42) שם. שנאמר (במדבר ל, יז): "בנעוריה בית אביה" - "כל שבח נעוריה - לאביה", שהכתוב תלאה בבית אביה (רש"י שם). 43) בשעה שנאנסה. 44) אבל יתומה שנתפתתה אין לה כלום, שהרי קנסה לעצמה והיא נתרצית ומחלה לו הכל, וכמבואר לעיל פ"א ה"ט.

טו. מְפַתֶּה אוֹ אָנוּסָה שֶׁלֹּא תָּבְעָה עַד שֶׁבָּגְרָה, אוֹ עַד שֶׁנִּשְׂאת[45], אוֹ עַד שֶׁמֵּת הָאָב - הָאַרְבָּעָה[46] דְּבָרִים אוֹ הַשְּׁלֹשָׁה שֶׁלָּהּ[47]. עָמְדָה בַּדִּין וְתָבְעָה אוֹתָן, וְאַחַר כָּךְ בָּגְרָה אוֹ שֶׁנִּשְׂאת - חֲרֵי הֵן שֶׁל אָב[48]. וְאִם מֵת הָאָב אַחַר עָמְדָהּ בַּדִּין - חֲרֵי הֵן שֶׁל אַחִין, שֶׁהֵן יוֹרְשֵׁי הָאָב; שֶׁמֵּעֵת שֶׁעָמְדָה בַּדִּין זָכָה בָּהֶן הָאָב[49].

45) והבגרות והנישואין מוציאים אותה מרשות אביה, כמבואר לעיל פ"ג מהל' אישות הי"ב. 46) בכת"י התימנים: הרי הארבעה. 47) ואין מחילתה כלום, הואיל ובשעת בעילה היו השלושה דברים לאביה, ולא אמרו: נתפתתה אין לה קנס - כשקנסה לעצמה - אלא אם היתה בשעת הפיתוי ברשות עצמה, כמבואר בר"ן לכתובות מא, ב. 48) ואע"פ שעדיין לא גבתה אותם עד אחרי שנתבגרה - הרי הם של אב. 49) וממילא הוא מורישם לבניו הזכרים ולא לבת, שאינה בת ירושה במקום בנים זכרים (כתובות מא:). אבל אם לא הספיקה לתבעו בדין - ומת האב, אין זה ממון להורישו לבניו, שאין אדם מוריש זכות בתו (שנתנה לו תורה בבתו) לבנו. שהרי אילו היה מודה (הבועל) היה נפטר מלשלם את הקנס, כמבואר לעיל הי"ב. נמצא שקנס זה אינו ממון שיורישו לבניו עד שיתחייב בדין. ואפילו תשלומי בושת ופגם שיש להם דין ממון, הושוו לענין זה לקנס שאין אדם מורישם לבניו לפני עמידתה לדין, כמבואר ב'תוספות' שם.

טז. הַבַּת שֶׁנִּתְאָרְסָה וְנִתְגָּרְשָׁה[50] - קְנָסָהּ לְבַדָּהּ[51] לְעַצְמָהּ[52]. נֶאֱנְסָה אוֹ נִתְפַּתְּתָה[53] וְאַחַר כָּךְ נִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר - קְנָסָהּ וּשְׁאָר הַדְּבָרִים לְאָבִיהָ, שֶׁאֵין הָאֵרוּסִין מוֹצִיאִין מֵרְשׁוּת אָב[54].

50) דוקא נתגרשה, אבל ארוסה שלא נתגרשה - חייב עליה מיתה ואין שם קנס (כתובות לח. וברש"י), וכמבואר לעיל פ"א הי"ג. 51) ולא בושת ופגם. 52) אם נאנסה, והטעם מבואר לעיל פ"א ה"ט בביאורנו, שנאמר: "אשר לא אורשה" - לאביה, אבל אורשה לעצמה. וכל זה לענין קנס המדובר בפסוק זה, אבל בושת ופגם שלא הוזכרו כאן, שייכים לאביה, שעדיין לא יצאה באירוסיה מרשות אביה. וזהו שהדגיש רבינו: "קנסה לבדו לעצמה". ומובן שאם נתפתתה אין לה כלום, שמחלה לו, וכאמור לעיל הי"ד. 53) כשהיתה פנויה. 54) אלא נישואין, כמו שמצינו בהפרת נדרים, שכל זמן שלא נישאת, אביה מיפר נדריה, ומשנישאת אינו יכול להפר (במדבר ל, ז). ולפיכך נישאת - קנסה לעצמה, נתארסה - קנסה לאביה (כתובות לט.).

יז. אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: אַל תְּחַלֵּל אֶת בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ - שֶׁלֹּא יֹאמַר הָאָב: הוֹאִיל וְלֹא חִיְּבָה תּוֹרָה מְפַתֶּה וְאוֹנֵס אֶלָּא שֶׁיִּתֵּן מָמוֹן לָאָב, חֲרֵינִי שׁוֹכֵר[55] בִּתִּי הַבְּתוּלָה לָזֶה לָבוֹא עָלֶיהָ בְּכָל מָמוֹן שֶׁאֶרְצֶה, אוֹ אֲנִיחַ זֶה לָבוֹא עָלֶיהָ בְּחִנָּם, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְאָדָם לִמְחֹל מָמוֹנוֹ לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה; לְכָךְ נֶאֱמַר: אַל תְּחַלֵּל אֶת בִּתְּךָ. שֶׁזֶּה שֶׁחִיְּבָה תּוֹרָה לְאוֹנֵס וְלִמְפַתֶּה מָמוֹן וְלֹא מַלְקוּת - בְּשֶׁאֵרַע הַדָּבָר מִקְרֶה, שֶׁלֹּא מִדַּעַת אָבִיהָ וְלֹא הֵכִינָה עַצְמָהּ לְכָךְ, שְׁדָבָר זֶה אֵינוֹ הוֹוֶה תָּמִיד וְאֵינוֹ מָצוּי; אֲבָל אִם הִנִּיחַ בִּתּוֹ הַבְּתוּלָה מוּכָנֶת לְכָל מִי שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ - גּוֹרֵם שֶׁתִּמָּלֵא הָאָרֶץ זִמָּה[56], וְנִמְצָא הָאָב נוֹשֵׂא בִּתּוֹ וְהָאָח נוֹשֵׂא אֲחוֹתוֹ, שֶׁאִם תִּתְעַבֵּר וְתֵלֵד - לֹא יֵדַע בֶּן מִי הוּא[57]. וְהַמֵּכִין בִּתּוֹ לְכָךְ - חֲרֵי הִיא קְדֵשָׁה, וְלוֹקֶה הַבּוֹעֵל וְהַנִּבְעֶלֶת מִשּׁוּם 'לֹא תִהְיֶה קְדֵשָׁה'. וְאֵין קוֹנְסִין אוֹתוֹ. שֶׁלֹּא חִיְּבָה תּוֹרָה קְנָס אֶלָּא לְאוֹנֵס וּמְפַתֶּה[58]; אֲבָל זוֹ שֶׁהֵכִינָה עַצְמָהּ לְכָךְ, בֵּין מִדַּעַת אָבִיהָ - חֲרֵי זוֹ קְדֵשָׁה. וְאִסּוּר קְדֻשָּׁה אֶחָד הוּא בֵּין בִּבְתוּלָה בֵּין בִּבְעוּלָה. לְפִיכָךְ אָמְרוּ

חֲכָמִים[59], שֶׁהַיּוֹצֵא עָלֶיהָ שֵׁם רָע בִּילְדוּתָהּ - אֵין לָהּ קֹנֶס, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[60]; שֶׁהֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת שֶׁהִפְקִירָה עַצְמָהּ לְדָבָר זֶה בִּרְצוֹנָהּ[61].

55) כלומר: משכיר. והשווה פ"ז מהל' דעות ה"ח: "ראובן שאמר לשמעון, שכור לי בית זה", שגם שם כוונתו "הַשְׂכֵּר". וזהו סגנון עתיק של רבותינו ז"ל. 56) כלשון הפסוק: "אל תחלל . . . ומלאה הארץ זמה". 57) סנהדרין עו, א. ויבמות לז, ב. והשווה פט"ו מהל' איסורי ביאה הכ"ט. 58) וזה אינו מפתה אלא מפותה, שהקְדֵשָׁה גורמת שיתעוררו בני אדם לזנות (ראב"ד וכסף-משנה). ולדעת ה'מגדל עוז' הרי זה כאנוס, שאם זו התחילה בעבירה והוא נגרר אחריה, הרי יצרו הלבישו ואנסו, כעין שאמרו בכתובות נא, ב: "יצר הלבישה". 59) כתובות לו, ב. 60) לעיל פ"א ה"ט. 61) ולדעת הראב"ד, אין קדשה אלא זו שעומדת בקובה (אהל) של זונות, כענין שנאמר (בראשית לח, כא): "איה הקדשה היא בעינים על הדרך", השווה לעיל פ"א מהל' אישות ה"ד ובביאורנו שם. וראה לקמן הל' איסורי ביאה פי"ח ה"ב.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) ביאר בו רבינו שהמוציא שם רע חייב מלקות ומאה סלעים כסף, שאין דנין אותו אלא בפני הבית ובב"ד של כ"ג. שאסור לגרשה לעולם, נמצא בה דבר שהיתה אסורה עליו, כיצד הוצאת שם רע, שם רע של קידושין ראשונים, שהפטור מן הקנס מותר לגרשה, שאינו חייב עד שיבעול.

א. הַמּוֹצִיא שֵׁם רָע עַל בַּת יִשְׂרָאֵל[2], וְנִמְצָא הַדָּבָר שֶׁקֶר - לוֹקֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִסְּרוּ[3] אוֹתוֹ. וְאַזְהָרָה שֶׁלּוֹ[4] מִלֹּא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ[5]. וְנוֹתֵן לְאָבִיהָ מִשְׁקַל מֵאָה סְלָעִים כֶּסֶף[6] מְזֻקָּק[7]. וְאִם הָיְתָה יְתוֹמָה - הֲרֵי הֵם שֶׁל עַצְמָהּ[8].

2) אמר עליה שזנתה תחתיו אחרי שארסה, וכמבואר בסמוך ה"ו. 3) קיבלו חז"ל מ'גזירה-שוה' שייסור זה הוא מלקות (כתובות מו.). 4) שאין עונשים אלא-אם-כן מזהירים (סנהדרין נד.). 5) כתובות, שם. 6) ככתוב בתורה (דברים כב, יט). 7) כסף טהור מכל תערובת שהיא. וראה לעיל פ"א ה"א, ובבכורות מט, ב. 8) כתובות מד, ב.

ב. וְהַמּוֹצִיא שֵׁם רָע עַל הַקְּטַנָּה אוֹ עַל הַבּוֹגֶרֶת - פָּטוּר מִן הַקֹּנֶס וּמִן הַמַּלְקוּת, וְאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיּוֹצִיא עַל הַנַּעֲרָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוֹצִיאוּ אֶת בְּתוּלֵי הַנַּעֲרָה - נַעֲרָה מָלֵא דִּבֵּר הַכָּתוּב[9].

9) בכל מקום כתבה התורה "נער" (חסר ה"א), וכאן כתוב "נערה" (מלא ה"א). וראוי להעיר שגם בפסוק זה כתוב בספרינו: "הנער" חסר, ואמנם בכתובות מד, ב - הוציאו דין זה מפסוק אחר "ונתנו לאבי הנערה" (דברים כב, יט) נערה מלא דיבר הכתוב, וכאן באמת נערה מלא (ראה בכסף-משנה). ואולי נתכוין רבינו להביא פסוק זה, שממנו אפשר למעט את הבוגרת, שכן אמרו בהרבה מקומות: "פרט לבוגרת שכלו בתוליה" (יבמות נט. כתובות צז:) ובפסוק שלפנינו מדובר בענין בתולים, לומר שהבוגרת אינה בדין זה ('מעשה רוקח').

ג. אֵין דָּנִין דִּין זֶה אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[10] וּבֵית דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[11], מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּדִין מוֹצִיא שֵׁם רָע דִּינֵי נְפָשׁוֹת; שֶׁאִם נִמְצָא הַדָּבָר כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר[12] - הֲרֵי זוֹ נֶהֱרֶגֶת[13]. אֲבָל הָאוֹנֵס וְהַמְפַתֶּה[14] - דָּנִין בָּהֶן בְּכָל זְמַן בְּשִׁלְשָׁה[15], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין[16].

10) בזמן שבית-המקדש קיים. 11) המוסמך לדון דיני נפשות (סנהדרין ב.). 12) שזנתה תחתיו. 13) ככתוב (דברים כב, כ): "ואם אמת היה הדבר . . . והוציאו את הנערה . . . וסקלוה", וכבר נפסקה הלכה: "אין דנים דיני נפשות אלא בזמן הבית" (עבודה זרה ח: ובהל' סנהדרין פי"ד הי"א). 14) שאין בהם דיני נפשות. 15) מומחים, הסמוכים בארץ ישראל (לשון רבינו בהל' סנהדרין פ"ה ה"ח). 16) פרק ה. "וכיום שאין דיינים מומחים (סמוכים), מנדים אותו עד שיפייס את חבירו, וכשנותן לו שיעור (כסף) מה שראוי ליתן - מתירים לו" (שו"ע אהע"ז סי' קעז ס"ב, ע"פ דברי הרי"ף בבא-קמא פ"ח מתקנת הגאונים). והשווה פ"ה מהל' סנהדרין הי"ז. והרא"ש בבא-קמא פ"ח ס"ג הביא תשובת הגאונים בזה: "נהגו חכמים אחרונים לנדותם עד שיפייסו בממון או עד שירבה עליו רעים ויפייסנו בדברים". ובשו"ע אהע"ז סי' קעז ס"ה, פסק: "הנטען (חשוד) על הפנויה . . . אם ודאי בא עליה מצוה לכונסה, אבל אין כופין על כך".

ד. וּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה שֶׁתִּשְׁשַׁב אֵשֶׁת מוֹצִיא שֵׁם רָע תַּחְתָּיו לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה. אֲפִלּוּ עִוֶּרֶת אוֹ מֻכַּת שְׁחִין[17]. וְאִם גֵּרְשָׁהּ - עֲבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו. וְכוֹפִין אוֹתוֹ וּמַחֲזִיר וְאֵינוֹ לוֹקֶה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בָּאוֹנֵס[18]. וְאִם קִדֵּם אֶחָד וְקִדְּשָׁהּ[19], אוֹ שֶׁמֵּתָה, אוֹ שֶׁהָיָה כֹּהֵן שֶׁאָסוּר בִּגְרוּשָׁה - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה עַל גֵּרוּשֶׁיהָ[20].

17) וכתוב ב'מורה נבוכים' ג, מט: . . . "הלא תסתכל ברוב יושר אלו החוקים ומשפטים צדיקים, אין שפטו במוציא שם רע, כי אין ספק כי זה האיש הרע לא אהב אשתו אשר הוציא עליה שם רע . . . ואילו היה רוצה לגרשה . . . לא היה לו מונע, אך היה מתחייב לתת חזקה (כתובתה) הראוי לה, ושם לה עלילות דברים כדי להפטר ממנה בלא תשלומין . . . והוא חמשים כסף, כי זהו מוהר הבתולות הקצוב בתורה, ומפני זה גזר עליו ה' לשלם מאה כסף, נמשך אחר העיקר: אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים לרעהו, וכדין עדים זוממים, כן זה המוציא שם רע, חשב להפסידה חמשים כסף . . . ישלם מאה . . . והיה ענשו על בחירתו התאוה ובקשו ההנאה לבד, שנתחייב להחזיק בה עולמית . . . כי לא הביאו אל כל זה רק היותה כעורה בעיניו, כן ירפאו המדות הרעות כשיהיה רופאם המצוה האלוקית". 18) לעיל פ"א ה"ז. 19) ונאסרה עליו עי"ז,

כמבואר לעיל פי"א מהל' גירושין הי"ב. 20) כמבואר לעיל פ"א ה"ז.

1 **ה. נִמְצָא בָּהּ דְּבַר זְמָה[21], אוֹ שֶׁנִּמְצָא[22] אֲסוּרָה עָלָיו**
2 **מֵחֲמַת בְּעִילָה אוֹ מֵחֲמַת בִּיאָה, וַאֲפִלּוּ שְׁנָיָה - הֲרֵי**
3 **זֶה יִגְרְשֶׁנָּה בְּגֵט; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלוֹ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה - אִשָּׁה**
4 **הָרְאוּיָה לוֹ[23]. וְלָמָּה לֹא יָבוֹא עָשָׂה[24] וְיִדְחֶה אֶת לֹא**
5 **תַּעֲשֶׂה, בֵּין בְּמוֹצִיא שֵׁם רַע בֵּין בְּאוֹנֵס[25], וְיִשָּׁא זוֹ**
6 **הָאֲסוּרָה לוֹ? שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תִּרְצֶה הִיא לֵישֵׁב,**
7 **וְנִמְצָא עָשֶׂה וְלֹא תַּעֲשֶׂה קַיָּמִין[26].**

21) מבואר לעיל פ"א ה"ה. 22) בדפוס רומי: שנמצא' = שנמצאה. 23) 'ספרי', פרשת כי-תצא (דברים כב, יט). 24) של: "ולו תהיה לאשה". 25) ראה לעיל פ"א ה"ה. 26) שמלמדים את האשה לומר איני רוצה בו, וממילא אין צורך בדחיית ה'לא תעשה' (כתובות מ. וברש"י לענין אונס, והוא-הדין למוציא שם רע, שכן התלמוד עצמו משווה אותם זה לזה, כמבואר שם מד, ב שהקשו מדין מפתה לדין מוציא שם רע – 'מעשה רוקח').

8 **ו. כֵּיצַד הוֹצָאַת שֵׁם רָע? הוּא שֶׁיָּבוֹא לְבֵית דִּין**
9 **וְיֹאמַר: נַעֲרָה זוֹ בָּעַלְתִּי וְלֹא מָצָאתִי לָהּ בְּתוּלִים.**
10 **וּכְשֶׁבִּקַּשְׁתִּי עַל הַדָּבָר נוֹדַע לִי שֶׁזִּנְּתָה תַּחְתַּי אֲחֵר**
11 **שֶׁאֵרַסְתִּיהָ, וְאִלּוּ הֵם עֵדַי שֶׁזִּנְּתָה בִּפְנֵיהֶם. וּבֵית דִּין**
12 **שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי הָעֵדִים וְחוֹקְרִין עֵדוּתָן. אִם נִמְצָא**
13 **הַדָּבָר אֱמֶת - נִסְקָלֶת; וְאִם הֵבִיא הָאָב עֵדִים, וְהוּזְמוּ**
14 **הָעֵדִים שֶׁהֵבִיא הַבַּעַל[27], וְנִמְצָא שֶׁהֶעִידוּ שֶׁקֶר -**
15 **יִסָּקְלוּ[28], וְיִלֶּקֶה הוּא, וְנוֹתֵן מֵאָה סְלָעִים. וְעַל זֶה**
16 **נֶאֱמַר: וְאֵלֶּה בְּתוּלֵי בְתַי - אֵלּוּ הָעֵדִים שֶׁיָּזְמוּ עֵדֵי**
17 **הַבַּעַל. חָזַר הַבַּעַל וְהֵבִיא עֵדִים אֲחֵרִים וְהֻזְּמוּ עֵדֵי**
18 **הָאָב - הֲרֵי הַנַּעֲרָה וְעֵדֵי אָבִיהָ נִסְקָלִין[29]. עַל זֶה**
19 **נֶאֱמַר: וְאִם אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[30]**
20 **לָמְדוּ, שֶׁפָּרָשָׁה זוֹ יֵשׁ בָּהּ עֵדִים, וְזוֹמְמִין, וְזוֹמְמֵי**
21 **זוֹמְמִין[31].**

27) שעדי האב אמרו לעדי הבעל: היאך אתם מעידים שזינתה ביום זה ובמקום זה, והלא ביום זה הייתם עמנו במקום אחר, וזוהי הזמה. 28) עושים בהם כאשר זממו לעשות לה. 29) שהרי זממו להרוג עדי הבעל, והתורה אמרה: "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו". 30) דבר שקיבלוהו חז"ל מסיני ויש לו גם אסמכתא בפסוק, קוראו רבינו: "מפי השמועה" (יד מלאכי). והשווה הל' יסודי התורה פ"ה ה"ד, ובביאורנו. 31) "ירושלמי' כתובות פ"ד ה"ד: אמר רבי יוסי בי רבי בון, הפרשה הזו יש בה עדים וזוממיהן וזוממי זוממיהן, הבעל אומר [את האשה הזאת לקחתי - ולא מצאתי לה בתולים - דברים שם, יד] הרי עדים שזינתה בבית אביה, והביא האב עדים להזים עדי הבעל [לאמר: "ואלה בתולי בתי"] והביא הבעל עדים להזים עדי האב [כמו שנאמר: "ואם אמת היה הדבר הזה"]. וראה להלן הי"ב.

22 **ז. הוֹצִיא עָלֶיהָ שֵׁם רָע וְהָיָה בּוֹגֶרֶת, אַף עַל פִּי**
23 **שֶׁהֵבִיא עֵדִים שֶׁזִּנְּתָה תַּחְתָּיו כְּשֶׁהָיְתָה נַעֲרָה - הֲרֵי**
24 **זֶה פָּטוּר מִן הַמַּלְקוּת וּמִן הַקְּנָס[32]. וְאִם נִמְצָא הַדָּבָר**
25 **אֱמֶת - הֲרֵי זוֹ תִּסָּקֵל; אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בּוֹגֶרֶת,**
26 **הוֹאִיל וּבְעֵת שֶׁזִּנְּתָה נַעֲרָה הָיְתָה[33].**

32) שהרי עקימת שפתיו גורמת לו להתחייב ללקות ולשלם, והעקימה היתה כשהיא בוגרת, והתורה אמרה: "וענשו אותו מאה כסף ונתנו לאבי הנערה" - ולא לאבי הבוגרת. 33) ומעשיה גרמו לה, והמעשה התקיים בעודה נערה שדינה בסקילה, וכן רומז הכתוב: והוציאו את הנערה, ולא אמר - והוציאוה, לומר לך: הנערה - שהיתה כבר, ועכשיו היא בוגרת (כתובות מה:). אבל אם זינתה בהיותה בוגרת - אינה חייבת סקילה אלא חנק (להלן פ"ג מהל' איסורי ביאה ה"ד).

27 **ח. כָּל נַעֲרָה שֶׁאֵין לָהּ קְנָס אִם נֶאֱנְסָה אוֹ נִתְפַּתְּתָה[34],**
28 **כָּךְ הַמּוֹצִיא עָלֶיהָ שֵׁם רָע פָּטוּר מִן הַמַּלְקוּת וּמִן**
29 **הַתַּשְׁלוּמִין[35]. וְכֵן הַכּוּתִית שֶׁנִּתְגַּיְּרָה וְהַשִּׁפְחָה**
30 **שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה פְּחוּתָה מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים[36], אֲפִלּוּ הָיְתָה**
31 **הוֹרָתָהּ[37] שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה[38] וְלִדָתָהּ בִּקְדֻשָּׁה[39], הַמּוֹצִיא**
32 **עָלֶיהָ שֵׁם רָע - פָּטוּר מִן הַקְּנָס וּמִן הַמַּלְקוּת;**
33 **שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הוֹצִיא שֵׁם רָע עַל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל - עַד**
34 **שֶׁתִּהְיֶה הוֹרָתָהּ וְלִדָתָהּ בִּקְדֻשָּׁה[40].**

34) ראה לעיל פ"א ה"ט. 35) שהרי רובן בחזקת בעולות הן לפני אירוסיהן, ואיך יטעון: לא מצאתי לבתך בתולים. והאיילונית נקראת קטנה עד שתהיה בת עשרים שנה, ואין לה ימי נערות אלא מקטנותה תצא לבגרות, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות ה"ד-ה. וכבר נתבאר שהמוציא שם רע על הקטנה או על הבוגרת, פטור מן הקנס ומן המלקות. 36) שאף אם נבעלו אז - אין ביאתן ביאה והרי הן בתולות, כמבואר לעיל פי"א מהל' אישות ה"ג. 37) ההריון של אמה, בה. 38) בהיות אמה גויה או שפחה כנענית. 39) שלאחרי שנתעברה אמה, נתגיירה או נשתחררה, וילדתה כשהיא גיורת. 40) ואע"פ שנאמר כאן "על בתולת ישראל", וזו גיורת היא ואינה בכלל "ישראל" סתם (ראה יבמות עד: וסוכה כח: וב'תוספות' שם ד"ה לרבות) - כאן ישנו ריבוי מיוחד לרבות את הגיורת, כמפורש בכתובות מד, ב.

35 **ט. קִדֵּשׁ נַעֲרָה וְגֵרְשָׁהּ, וְחָזַר וְקִדְּשָׁהּ, וְהוֹצִיא עָלֶיהָ**
36 **שֵׁם רָע, וְהֵבִיא עֵדִים שֶׁזִּנְּתָה תַּחְתָּיו בַּקִּדּוּשִׁין**
37 **הָרִאשׁוֹנִים, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[41]. וְכֵן**
38 **אִם הָיְתָה יְבִמְתּוֹ שֶׁכָּנָסָהּ, וְהוֹצִיא עָלֶיהָ שֵׁם רָע,**
39 **וְהֵבִיא עֵדִים שֶׁזִּנְּתָה תַּחַת קִדּוּשֵׁי אָחִיו[42], וְנִמְצְאוּ**
40 **זוֹמְמִים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַמַּלְקוּת וּמִן**
41 **הַתַּשְׁלוּמִין[43]. וְכָל הַפָּטוּר, אִם רָצָה לְגָרֵשׁ - יְגָרֵשׁ[44].**

41) בעיא שלא נפשטה, בכתובות מו, א. וספק ממון - להקל, ולפיכך פטור מקנס. והוא-הדין לענין מלקות שבמקום מיתה עומדת (סנהדרין י.) וספק נפשות להקל (משנה-למלך). 42) המת. ואסורה ליבם, לפי שפטורה מן

החליצה ומן היבום (פ"ו מהל' יבום וחליצה הי"ט) והרי היא כאשת אחיו שלא במקום מצוה. 43) כתובות, שם. שנאמר: את בתי נתתי לאיש הזה, לזה ולא ליבם. כי אבי הנערה לא נתנה לאיש הזה היבם. וב"ירושלמי" כתובות פ"ד ה"ד, דורש דין זה מהכתוב: את האשה הזאת לקחתי, פרט לשומרת יבם, כי היבמה לא לקחה הוא בבחירתו אלא מן השמים הקנוה לו, שמת אחיו ונפלה ליבום לפני זה. 44) כי לא נצטוה על ה'עשה': "ולו תהיה לאשה". [וכוונתו רק על המוציא שם רע על נישואי אחיו שפטור מקנס מצד ודאי, אבל ההלכה הראשונה של הוצאת שם רע על הנישואין הראשונים שנשאר בספק, והוא פטור רק מפני שספק ממון לקולא (למעלה הערה מ) - ברור שאסור לגרשה מספק, ועי' משנה-למלך].

1 **י'. אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּבְעֹל אוֹתָהּ כְּדַרְכָּהּ[45] וְיוֹצִיא שֵׁם**
2 **רָע (עַל הַבְּעִילָה) כְּדַרְכָּהּ[46]. בְּעָלָהּ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ**
3 **וְאָמַר: לֹא מְצָאתִיהָ בְּתוּלָה[47] - פָּטוּר[48], וּמַכִּין אוֹתוֹ**
4 **מַכַּת מַרְדּוּת[49].**

45) כרבי אליעזר בן יעקב, בכתובות מו, א. 46) שנבעלה לאחר כדרכה, שהרי נאמר בו: "ולא מצאתי לה בתולים" - במקום בתולים. הרי שהמדובר כאן כשהבעל בא עליה כדרכה, וגם הוצאת השם הרע היא, שזינתה כדרכה (כתובות מו. ומו: וברש"י שם). 47) שהביא עדים המעידים שזינתה תחתיו. 48) מקנס וממלקות. 49) מדברי סופרים, כאילו לא בעל כלל שלוקה מכת מרדות (כתובות מה:). וראה למעלה פ"ג מהל' אישות, הכ"א "מכת מרדות" מה היא.

5 **י"א. וְכֵן אִם אָמַר: לֹא מְצָאתִיהָ בְּתוּלָה, וְלֹא אָמַר:**
6 **שֶׁזִּנְּתָה תַּחְתַּי[50]; אוֹ שֶׁאָמַר: זִנְּתָה תַּחְתַּי, וְלֹא הֵבִיא**
7 **עֵדִים, אֶלָּא בָּאוּ מֵאֲלֵיהֶם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[51], אַף עַל**
8 **פִּי שֶׁהָעֵדִים נֶהֱרָגִים אִם הוּזַמּוּ[52].**

50) ויתכן שנבעלה בהיותה עדיין פנויה. 51) מקנס וממלקות (כתובות מו.). 52) שהרי העידו עליה להרגה, ואילו לא הוזמו היתה נהרגת.

9 **י"ב. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: וּפָרְשׂוּ הַשִּׂמְלָה - לְשׁוֹן**
10 **כָּבוֹד[53], שֶׁנּוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בְּסִתְרֵי הַדָּבָר[54]. וְכֵן זֶה**
11 **שֶׁאָמַר הָאָב: אֶלָּה בְּתוּלֵי בִתִּי - הֵן זוֹמְמֵי עֵדֵי**
12 **הַבַּעַל[55]. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר תֵּהָרֵג -**
13 **כְּשֶׁזִּנְּתָה[56] אַחַר הָאֵרוּסִין בְּעֵדִים, שֶׁנֶּאֱמַר: לִזְנוּת בֵּית**
14 **אָבִיהָ; אֲבָל קֹדֶם הָאֵרוּסִין - כְּבָר אָמְרָה תּוֹרָה בָּהּ[57]**
15 **שֶׁהִיא פְּטוּרָה מִכֻּלּוֹם, וּבוֹעֲלָהּ חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי מָמוֹן**
16 **בְּלִבַּד, בֵּין פִּתָּהּ בֵּין אָנָסָהּ.**

53) ואע"פ שלפי מה שפסק רבינו (הלכה י) שאינו חייב אלא אם בעל אותה, אפשר לפרש שמלה ממש, שיפרשו את הסודר או הסדין לראות דם הבתולים שעליו, כמו שאמרו בגמרא שם, נראה לו לרבינו שיותר מסתבר לפרשה בלשון כבוד ('מאירי' שם, וכסף-משנה). 54) לבדוק אם אמת הדבר אם לא, וכמו שאמרו בכתובות מו, א: "ופרשו השמלה - פרשו מה ששם לה . . . מלמד שבאים עדיו של זה ועדיו של זה, ובוררים את הדבר כשמלה חדשה". וכן הוא ב'ספרי' פרשת כי-תצא (דברים כב, יז): "ופרשו השמלה - יחוורו דבריהם כשמלה", ילבינו דבריהם להוציא דבר לאמיתו כשמלה חדשה (רבינו הלל, בפירושו שם). ונקט מליצת "שמלה חדשה" ע"פ מה שנאמר במלכים-א יא, כט: "והוא מתכסה בשלמה חדשה" - ודרשו חז"ל בסנהדרין קב, א - מה שלמה חדשה אין בה שום דופי, אף תורתו של ירבעם לא היה בה שום דופי, הרי ש"שמלה חדשה" משמשת משל לדבר ברור ונקי מכל פגם ('הכתב והקבלה'). 55) ראה למעלה ה"ו. 56) [כלומר, לא די שיתבררו דברי טענתו של הבעל שלא נמצאו בתולים לנערה, אלא צריך שיעידו עדים שראוה שזינתה]. 57) דברים כב, כט.

סִלְקוּ הִלְכוֹת נַעֲרָה בְּתוּלָה

יום שישי ג' אדר א' ה'תשע"ו

הִלְכוֹת סוֹטָה[1]

יֵשׁ. בְּכְלָלָן שָׁלֹשׁ מִצְוֹת. אַחַת מִצְוַת עֲשֵׂה, וּשְׁתֵּי מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פָּרָטָן: א) לַעֲשׂוֹת לְסוֹטָה כְּתֻרַת הַקְּנָאוֹת הַסְּדוּרָה בַּתּוֹרָה. ב) שֶׁלֹּא לִתֵּן שֶׁמֶן בְּקָרְבָּנָהּ. ג) שֶׁלֹּא לִתֵּן עָלֶיהָ לְבוֹנָה. וּבְאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[2]

1) סרה מדרכי הצניעות, והוא כינוי לאשת איש החשודה בבגידה בבעלה. 2) נתבאר בו דין קינוי בפני עדים ודיני הסתירה ושתיית המים המאררים, העומדת לשתות ובא עד אחד והעיד שזינתה, מי הוא הנאמן להעיד עליה שזינתה אחר שנסתרה, הכחשות עדים בענין זה.

17 **א. קִנּוּי[3] הָאָמוּר בַּתּוֹרָה, וְקִנְּאָ אֶת אִשְׁתּוֹ, הוּא**
18 **שֶׁיֹּאמַר לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים: אַל תִּסָּתְרִי[4] עִם אִישׁ פְּלוֹנִי.**
19 **אֲפִלּוּ הָיָה אָבִיהָ אוֹ אָחִיהָ אוֹ עַכּוּ"ם אוֹ עֶבֶד[5] אוֹ**
20 **שָׁחוּף, הוּא הָאִישׁ שֶׁאֵינוֹ מִתְקַנֵּא וְאֵינוֹ מוֹלִיד.**

3) לשון התראה. 4) אל תיכנסי עימו למקום סתר. 5) "על ידי כל עריות מקנאים" ואין אומרים: מאחר שאנו דורשים "ונטמאה־ונטמאה", שתי פעמים, אחת לאוסרה על בעלה ואחת לאוסרה על בועלה, - אלה שנאסרות על הבועל בסתירה זו, נאסרו גם על הבעל, אבל כל המנויים כאן שהנשים אסורות עליהם גם לפני הסתירה, לא תיאסרנה על בעליהן - אלא אף הן אסורות.

21 **ב. הַסְתָּרָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה, וְנִסְתְּרָה, הוּא שֶׁתִּסָּתֵר**
22 **עִם אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁאָמַר לָהּ "אַל תִּסָּתְרִי עִמּוֹ" בִּפְנֵי**
23 **שְׁנֵי עֵדִים. אִם שָׁהֲתָה עִמּוֹ כְּדֵי טֻמְאָה[6], שֶׁהוּא כְּדֵי**
24 **לִצְלוֹת בֵּיצָה[7] וּלְגָמְעָהּ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ**
25 **עַד שֶׁתִּשְׁתֶּה מֵי הַמָּרִים[8] וְיִבָּדֵק הַדָּבָר. וּבִזְמַן שֶׁאֵין**
26 **שָׁם מֵי סוֹטָה[9] - תֵּאָסֵר עָלָיו לְעוֹלָם[10], וְתֵצֵא בְּלֹא**
27 **כְּתֻבָּה.**

6) = כדי ביאה. 7) של תרנגולת על אש בינונית. 8) "שנותן לתוכם דבר מר". 9) משחרב בית המקדש. "שאין משקים את הסוטה אלא בבית דין הגדול של שבעים זקנים במקדש". 10) אחרי שקינא לה ונסתרה בפני שני עדים ואין מים לבודקה.

ג. קִנֵּא לָהּ עַל שְׁנַיִם כְּאֶחָד וְאָמַר לָהּ: אַל תִּסָּתְרִי עִם פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, וְנִסְתְּרָה עִם שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד[11] וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה, אֲפִלּוּ הֵם שְׁנֵי אַחֶיהָ[12] אוֹ אֲבִיהָ[13] וְאָחִיהָ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַד שֶׁתִּשְׁתַּהֶה[14].

11) אף על פי שמצד הדין מותר לאשה להתייחד עם שני אנשים בזמן שהם כשרים. 12) ויש מי שמתיר להתייחד עם אחותו. 13) שמותר לאדם להתייחד עם בתו. 14) כי הכל תלוי בקפידת הבעל, וזה שהקפיד וקינא לה, וודאי ראה בהם דבר פריצות ולא הייתה צריכה להתייחד עמהם אחר קינויו.

ד. אָמַר לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם: אַל תְּדַבְּרִי עִם פְּלוֹנִי - אֵין זֶה קִנּוּי[15]. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּסְתְּרָה עִמּוֹ בְּעֵדִים וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה - לֹא נֶאֶסְרָה עָלָיו[16], וְאֵינָהּ שׁוֹתָה בְּקִנּוּי זֶה.

15) שאין קינוי אלא על עסקי סתירה. 16) הואיל ולא קדם לה קינוי האוסר.

ה. וְכֵן אִם אָמַר לָהּ: אַל תִּסָּתְרִי עִמּוֹ, וְרָאוּהָ מְדַבֶּרֶת עִמּוֹ - אֵין זוֹ סְתִירָה, וְלֹא נֶאֶסְרָה וְלֹא שׁוֹתָה. וְכֵן אִם לֹא קָדַם קִנּוּי, וּבָאוּ שְׁנַיִם וְהֵעִידוּ שֶׁנִּסְתְּרָה עִם זֶה וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה - לֹא נֶאֶסְרָה עַל בַּעְלָהּ וְאֵינָהּ שׁוֹתָה.

ו. אָמַר לָהּ: אַל תִּסָּתְרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי, וְהָיָה קָטָן פָּחוֹת מִבֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[17], אוֹ שֶׁאָמַר לָהּ: אַל תִּסָּתְרִי עִם בְּהֵמָה זוֹ - אֵין זֶה קִנּוּי; שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁכַב אִישׁ אוֹתָהּ - פָּרַט לְקָטָן וְלִבְהֵמָה[18], שֶׁאֵין אוֹסְרִים אוֹתָהּ עָלָיו.

17) שאין ביאתו ביאה. 18) שהתורה אמרה "ושכב איש אותה" - פרט לקטן ולבהמה שאינם בכלל איש.

ז. בַּעַל שֶׁמָּחַל[19] עַל קִנּוּיוֹ קֹדֶם שֶׁתִּסָּתֵר - קִנּוּיוֹ מָחוּל, וּכְאִלּוּ לֹא קִנֵּא לָהּ מֵעוֹלָם. אֲבָל אִם מָחַל אַחַר שֶׁתִּסָּתֵר - אֵינוֹ יָכוֹל לִמְחֹל. גֵּרְשָׁהּ[20] - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁמָּחַל, וְאִם הֶחֱזִירָהּ - צָרִיךְ לְקַנֵּאת קִנּוּי אַחֵר[21].

19) ויתר. 20) קודם שתיסתר. 21) ואם לא קינא לה שנית ונסתרה, אינה נאסרת על פי קינויו הקודם, שהרי הוא כמחול.

ח. קִנֵּא לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם, וְרָאָה אוֹתָהּ שֶׁנִּסְתְּרָה עִם זֶה שֶׁקִּנֵּא לָהּ עָלָיו וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עָלָיו[22], וְיוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[23]; שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁקוֹתָהּ עַל פִּי עַצְמוֹ[24]. וְכֵן אִם שָׁמַע הָעָם מְרַנְּנִין[25] אַחֲרֶיהָ אַחַר הַקִּנּוּי וְהַסְתִּירָה[26], עַד שֶׁיִּשָּׁמַע מֵהֶנָּשִׁים הַטָּווֹת לְאוֹר הַלְּבָנָה[27] נוֹשְׁאוֹת וְנוֹתְנוֹת בָּהּ שֶׁזְּנָתָה עִם הָאִישׁ שֶׁקִּנֵּא לָהּ עָלָיו - הֲרֵי זֶה אָסוּר לְקַיְּמָהּ[28], וְיוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[29].

22) שאין ראייתו בעצמו גרועה מדין ראה אותה עד אחד. 23) שאין הדבר ברור שנטמאה, ולכן לא הפסידה כתובתה. ולמה איננה בכלל "עוברת על דת" שיוצאה בלי כתובה, והרי גם ייחוד, עבירה היא על הדת? - כל עבירה שאין בה מכשול לבעלה, אינה בכלל עבירה על הדת ואינה מפסידה כתובתה. 24) = על פי ראיית עצמו, אבל כשנסתרה בפני שני עדים, שאפשר להשקותה - אם תימצא טהורה הרי היא מותרת לבעלה, ואם לא תרצה לשתות, תצא בלא כתובה. 25) מלעיזים. 26) על פי שני עדים. 27) מפחד בלילות מתקבצות לטוות יחד ומשיחות ביחד. 28) ואינו יכול להשקותה, שמאחר שקלקולה מפורסם לכל, שוב אין המים בודקים אותה. 29) שיכולה לומר לו, היה לך להשקותני סמוך לסתירתי, ומאיזה טעם אפסיד כתובתי.

ט. בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד לוֹ שֶׁנִּסְתְּרָה עִמּוֹ אַחַר קִנּוּי וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה: אִם הוּא נֶאֱמָן לוֹ וְדַעְתּוֹ סוֹמֶכֶת עָלָיו - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[30]; וְאִם לַאו - הֲרֵי אִשְׁתּוֹ מֻתֶּרֶת לוֹ[31].

30) שאינו יכול להשקותה על פי עד אחד. 31) שאין עד אחד נאמן בסתירה.

י. וְאִלּוּ שִׁבִּית דִּין מְקַנְּנִין לָהֶן[32]: מִי שֶׁנִּתְחָרֵשׁ בַּעְלָהּ אוֹ שֶׁנִּשְׁתַּטָּה, אוֹ שֶׁהָיָה בִּמְדִינָה אַחֶרֶת אוֹ שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין. לֹא לְהַשְׁקוֹתָהּ[33], אֶלָּא לְפָסְלָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ[34].

32) אם רואים אותן מתנהגות בפריצות. 33) שאין משקה אלא הבעל, שנאמר: "והביא האיש את אשתו אל הכהן" והוא אינו יכול להשקותה. 34) אם תיסתר אחרי קינויים.

יא. כֵּיצַד? שָׁמְעוּ בֵּית דִּין שֶׁהָעָם מְרַנְּנִין אַחֲרֶיהָ - קוֹרְאִין אוֹתָהּ וְאוֹמְרִין לָהּ: אַל תִּסָּתְרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי. בָּאוּ עֵדִים אַחַר כָּךְ שֶׁנִּסְתְּרָה עִמּוֹ וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה - בֵּית דִּין אוֹסְרִין אוֹתָהּ עַל בַּעְלָהּ לְעוֹלָם, וְקוֹרְעִין כְּתֻבָּתָהּ. וּכְשֶׁיָּבוֹא בַּעְלָהּ אוֹ יַבְרִיא אוֹ יֵצֵא מִבֵּית הָאֲסוּרִין - נוֹתֵן לָהּ גֵּט[35]; וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁקוֹתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קִנֵּא לָהּ הוּא[36].

35) שאי אפשר לבודקה במי סוטה. 36) והתורה אמרה: "וקנא... והביא", וזה לא קינא לה.

יב. שָׁתַת מֵי הַמָּרִים וְנִקְּתָה[37] מֻתָּן, וְחָזַר וְקִנֵּא לָהּ עִם הָאִישׁ שֶׁהִשְׁקָהּ עַל יָדוֹ, וְנִסְתְּרָה עִמּוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁקוֹתָהּ עַל יָדוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה[38]; אֶלָּא תֵּאָסֵר עָלָיו לְעוֹלָם, וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה. אֲבָל אִם קִנֵּא לָהּ עִם אַחֵר, וְנִסְתְּרָה עִם הָאַחֵר בְּעֵדִים - מַשְׁקִין אוֹתָהּ פַּעַם

27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51

1 שְׁנֵיָה, וַאֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים. וְהוּא, שֶׁיַּשְׁקֶה אוֹתָהּ
2 בְּכָל פַּעַם בִּגְלַל אִישׁ אַחֵר.

37) שלא מתה, ויצאת טהורה. 38) שנאמר "זאת תורת הקנאות" - זאת ולא אחרת, כגון איש אחד ובועל אחד, שאינה שותה פעם שנייה על ידי אותו אדם, כיוון שקינא לה כבר ונמצאה נקייה, נראה הדבר שאדם קנטרן הוא ומתכוון להקניטה.

3 יג. הִשְׁקָה אוֹתָהּ וְגֵרְשָׁהּ, וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְקִנֵּא לָהּ
4 עִם הָאִישׁ שֶׁהִשְׁקָה אוֹתָהּ הַבַּעַל הָרִאשׁוֹן בִּגְלָלוֹ,
5 וְנִסְתְּרָה עִמּוֹ בְּעֵדִים - חֲרֵי הַבַּעַל הַשֵּׁנִי מַשְׁקֶה אוֹתָהּ
6 עַל יָדוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בַּעַל שֵׁנִי. וַאֲפִלּוּ מֵאָה, וְנִשֵּׂאת
7 לָזֶה אַחַר זֶה - מַשְׁקִין אוֹתָהּ עַל יְדֵי אִישׁ אֶחָד[39];
8 וְאֵין אוֹמְרִין: וַדַּאי שֶׁהֶחֱזְקָה לָזֶה וְטָמְאָה, עַד
9 שֶׁיִּהְיֶה שָׁם עֵד[40].

39) שנאמר: "תורת הקנאות" קנאות בלשון רבים, הרי שעושים לה כמה פעמים כתורה הזאת. 40) עד אחד.

10 יד. הָאִשָּׁה שֶׁקִּנֵּא לָהּ בַּעְלָהּ, וְנִסְתְּרָה אַחַר הַקִּנּוּי
11 עִמּוֹ בְּעֵדִים, וַחֲרֵי הִיא עוֹמֶדֶת לִשְׁתּוֹת[41], וּבָא עֵד
12 אֶחָד וְהֵעִיד עָלֶיהָ שֶׁנִּטְבְּעָלָה בְּפָנָיו עִם זֶה שֶׁקִּנֵּא לָהּ
13 עִמּוֹ - חֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ לְעוֹלָם, וְאֵינָהּ
14 שׁוֹתָה[42], וְיוֹצֵאת בְּלֹא כְּתֻבָּה[43]. וַאֲפִלּוּ הָיָה עֵד
15 טֻמְאָה זֶה אֶחָד מֵעֵדֵי הַסְּתִירָה[44]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְעֵד אֵין
16 בָּהּ - וַחֲרֵי כָּאן עֵד[45].

41) להיבדק אם טהורה היא. 42) שאין השתייה באה אלא על הספק, וזו וודאי טמאה היא. 43) "שחרי מעשיה הרעים גרמו לה להאסר". 44) ומעיד שבאותה סתירה נבעלה בפניו והעד השני אינו מכחישו אלא אומר, שלא ראה ולא שם על לבו לראות, אין השני נחשב כעד המכחישו, והראשון נאמן בה. 45) תנא דבי רבי ישמעאל: "מפני מה האמינה תורה עד אחד בסוטה, שרגליים לדבר (שנטמאה). שהרי קינא לה ונסתרה ועד אחד מעידה שהיא טמאה". אבל אם לא קדמו הקינוי והסתירה בעדים כשרים, אין עד אחד נאמן להעיד שנטמאה "שאין דבר שבערווה (מתקבל) פחות משניים (עדים)".

17 טו. אֲפִלּוּ אִשָּׁה[46] וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה[47] וּפָסוּל לְעֵדוּת
18 בַּעֲבֵרָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[48] וַאֲפִלּוּ קָרוֹב[49] נֶאֱמָן לְעֵדוּת
19 סוֹטָה, לְהָעִיד עָלֶיהָ שֶׁזִּנְּתָה; וְתֵאָסֵר עַל בַּעְלָהּ
20 לְעוֹלָם[50], וְאֵינָהּ שׁוֹתָה, וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה. הוֹאִיל
21 וְקָדַם הַקִּנּוּי וְהַסְּתִירָה בְּעֵדִים כְּשֵׁרִים, וְהַתּוֹרָה
22 הֶאֱמִינָה עֵד אֶחָד בְּטֻמְאָה - חֲרֵי כֵּלָן כְּשֵׁרִין לְעֵדוּת
23 טֻמְאָה. אַף חָמֵשׁ נָשִׁים שֶׁשּׁוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ מְעִידוֹת
24 זוֹ עַל זוֹ לוֹמַר שֶׁנִּטְמֵאת. וְנֶאֱמֶנֶת עָלֶיהָ לְאָסְרָהּ עַל
25 בַּעְלָהּ וְשֶׁלֹּא לְהַשְׁקוֹתָהּ, אֲבָל לֹא לְהַפְסִידָהּ
26 מִכְּתֻבָּתָהּ[51], אֶלָּא נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ וְיוֹצֵאָה.

46) הפסולה לעדות במקום אחר. 47) הכנענים. 48) שעבר על דברי חכמים ופסול לעדות מדבריהם. 49) קרבה משפחתית, שאינו נאמן להעיד במקום אחר. 50) אבל הפסול לעדות מן התורה, אינו נאמן להעיד עליה. 51) מתוך ששונאות אותה, חשודות להעיד שקר כדי להפסיד כתובתה. אבל אם אינן נאמנות אלא שלא להשקותה, אין לחשוד בהן שמשקרות שהרי מטיבות עימה, שלא תצטרך לשתות בגלל עדותן ויוצאת ונוטלת כתובתה, ולולא עדותן הייתה צריכה לשתות או לצאת בלי כתובה.

27 טז. בָּא עֵד אֶחָד כָּשֵׁר וְאָמַר 'נִטְמֵאת' - חֲרֵי זוֹ אֵינָהּ
28 שׁוֹתָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. בָּא עֵד אֶחָד וְהִכְחִישׁוֹ וְאָמַר
29 'לֹא נִטְמֵאת'[52] - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁעֵד אֶחָד בְּטֻמְאַת
30 סוֹטָה כְּשְׁנַיִם, וְאֵין דִּבְרֵיו שֶׁל אַחֲרוֹן[53] דּוֹחִין דִּבְרֵי
31 הָרִאשׁוֹן[54] שֶׁהוּא כִּשְׁנַיִם.

52) בפניך. שכשבאת ומצאת שנסתרו יחד גם אני הייתי עמך, ולא נטמאת בפנינו. 53) שבא אחר כך. 54) שכיוון שבא ראשון ונתקבלה עדותו, מבלי שיכחישוהו, הרי הוא כשני עדים.

32 יז. בָּאוּ שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד, זֶה אוֹמֵר 'נִטְמֵאת' וְזֶה אוֹמֵר
33 'לֹא נִטְמֵאת'[55]; אוֹ שֶׁאָמַר אֶחָד 'נִטְמֵאת', וּבָאוּ
34 שְׁנַיִם אֲחֵרִים[56] וְאָמְרוּ 'לֹא נִטְמֵאת'[57] - חֲרֵי זוֹ
35 שׁוֹתָה.

55) שהעידו שניהם בתוך כדי דיבור ובטלו דבריו מייד, שלא נתקיימה עוד עדותו בבית דין. 56) אפילו לאחר שנתקיימה עדות הראשון בבית דין. 57) שכשבאת ומצאת שנסתרו יחד גם אנו היינו עמך ולא נטמאת בפנינו.

36 יח. בָּא עֵד אֶחָד כָּשֵׁר וְנָשִׁים רַבּוֹת אוֹ פְּסוּלִין רַבִּים[58]
37 כְּאֶחָד[59], הָעֵד אוֹמֵר 'נִטְמֵאת' וְהַנָּשִׁים אוֹ הַפְּסוּלִין
38 אוֹמְרִים 'לֹא נִטְמֵאת'[60] - חֲרֵי זוֹ שׁוֹתָה[61]; שֶׁעֵד אֶחָד
39 וּפְסוּלִין רַבִּים כְּמֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה הֵם[62].

58) כגון קרובים או עבדים. 59) בבת אחת. 60) בפניך. 61) שמא נטמאת קודם שבאו הפסולים. 62) והרי זה דומה לשני עדים כשרים שבאו בבת אחת.

40 יט. הָיוּ כֻּלָּן פְּסוּלִין - הֲלֵוִּי אַחַר הָרֹב. כֵּיצַד? שְׁתֵּי
41 נָשִׁים אוֹמְרוֹת 'נִטְמֵאת' וְשָׁלֹשׁ אוֹמְרוֹת 'לֹא נִטְמֵאת'
42 - חֲרֵי זוֹ שׁוֹתָה; שָׁלֹשׁ אוֹמְרוֹת 'לֹא נִטְמֵאת' וְאַרְבַּע
43 אוֹמְרוֹת 'נִטְמֵאת' - חֲרֵי זוֹ אֵינָהּ שׁוֹתָה[63]. הָיוּ מֶחֱצָה
44 עַל מֶחֱצָה - חֲרֵי זוֹ שׁוֹתָה.

63) "כל מקום שהאמינה תורה עד אחד, הלך אחר רוב דעות".

45 כ. כָּל סוֹטָה שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֵינָהּ שׁוֹתָה מִפְּנֵי עֵדֵי
46 טֻמְאָה - חֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ לְעוֹלָם[64], וְתֵצֵא
47 בְּלֹא כְּתֻבָּה[65]; שֶׁחֲרֵי נֶאֱסְרָה בְּקִנּוּי וּסְתִירָה, וְהַשְׁתָּיָה
48 שֶׁתַּתִּירָהּ נִמְנָעָה שֶׁחֲרֵי יֵשׁ בָּהּ עֵד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

64) והשתייה לא תתירה. 65) "שחרי מעשיה הרעים גרמו לה להאסר".

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) כלל בו רבינו המשך דיני שתיית המים, נשים שאינן ראויות לשתות, קטנה שהשיאוה אביה וקטנה בת מיאון אם מקנאים להן, מעוברת ומניקה והעומדת לשתות ומת בעלה, שמי שבעל בעילה אסורה מימיו אין המים בודקין את אשתו, דין אשה שהיה לה קינוי וסתירה ולא שתתה, אם אסורה למי שנתייחד עמה, איסור נישואיה עם הנחשד עליה.

א. אִשָּׁה שֶׁקִּנֵּא לָהּ וְנִסְתְּרָה - אֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ לִשְׁתּוֹת; אֶלָּא אִם רָצְתָה וְאָמְרָה: הֵן נִטְמֵאתִי - תֵּצֵא בְּלֹא כְתֻבָּה, וְנֶאֶסְרָה עַל בַּעְלָהּ לְעוֹלָם, וְאֵינָהּ שׁוֹתָה[2]. וְכֵן אִם אָמְרָה: אֵינִי טְמֵאָה וְאֵינִי שׁוֹתָה[3] - אֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ לִשְׁתּוֹת, וְתֵצֵא בְּלֹא כְתֻבָּה[4]. וְכֵן אִם אָמַר בַּעְלָהּ: אֵינִי רוֹצֶה לְהַשְׁקוֹתָהּ, אוֹ שֶׁבַּעְלָהּ אַחֵר שָׁנִסְתְּרָה[5] - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ שׁוֹתָה[6]; וְנוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ[7] וְיוֹצְאָה, וְהִיא אֲסוּרָה [עָלָיו] לְעוֹלָם[8].

2) סוטה כד, א. כיון שאמרה טמאה אני, בדוקה ועומדת היא והמים המרים לא ניתנו אלא לברר את הספק (רש"י שם כ.). 3) מחמת יראה, שחוששת פן יבדקוה המים אפילו אם היא טהורה (רש"י שם יט:) וראה לקמן פ"ג, ה"ב. 4) שם כד, א. מתוך שאינה שותה - נשארה באיסורה לבעלה, והפסידה כתובתה. וראה למעלה פ"א הערה פ. 5) ונאסרה עליו. 6) כיון שבא ביאה אסורה, אין המים בודקים את אשתו, כמבואר להלן ה"ח. וראה לקמן פ"ג, ה"א. 7) שהוא גרם לה שלא תשתה (סוטה כד.). 8) כי לאחר קינוי וסתירה נאסרה עליו, והשתיה שתתירה נמנעה, ראה למעלה סוף פ"א.

ב. וְאֵלּוּ הֵן הַנָּשִׁים שֶׁאֵינָן רְאוּיוֹת לִשְׁתּוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן רוֹצוֹת לִשְׁתּוֹת וּבַעֲלֵיהֶן רוֹצִים לְהַשְׁקוֹתָן, אֶלָּא יוֹצְאוֹת בְּלֹא כְתֻבָּה מִשֶּׁיָּבוֹאוּ עֵדֵי סְתִירָה אַחַר עַדֵי קִנּוּי וְיֶאֶסְרוּ עַל בַּעֲלֵיהֶן לְעוֹלָם. וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה נָשִׁים הֵן, וְאֵלּוּ הֵן: אֲרוּסָה, וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם[9], וּקְטַנָּה[10] אֵשֶׁת הַגָּדוֹל[11], וּגְדוֹלָה אֵשֶׁת הַקָּטָן, וְאֵשֶׁת אַנְדְּרוֹגִינוֹס[12], וְאֵשֶׁת הַסּוּמֵא[13], וְאֵשֶׁת הַחֵרֵשׁ, אוֹ הָאִלֵּם, אוֹ מִי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ, אוֹ שֶׁהוּא כְּרוּת יָד, וְכֵן הַחִגֶּרֶת, וְהָאִלֶּמֶת, וְהַסּוֹמָא, וּכְרוּתַת יָד, וְשֶׁאֵינָהּ שׁוֹמַעַת. כָּל אַחַת מֵאֵלּוּ אֵינָהּ רְאוּיָה לִשְׁתּוֹת[14].

9) שבעלה מת בלא בנים, וממתנת לאחיו שייבמה, וקינא לה יבמה. 10) פחותה מבת שתים-עשרה שנה ויום אחד. 11) בן שלש-עשרה שנה ויום אחד. 12) שיש לו אבר זכרות ואבר נקבות, כמבואר למעלה הל' אישות פ"ב הכ"ד. 13) עיוור. 14) מהטעמים המבוארים בהלכה הבאה, אבל יש להן קינוי וסתירה להיאסר לבעליהן לעולם ולהפסיד את כתובתן.

ג. וּמִנַּיִן שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִשְׁתּוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר תִּשְׁטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ. תַּחַת[15] - פָּרָט לַאֲרוּסָה וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם, שֶׁאֵינָהּ תַּחַת אִישָׁהּ. אִשָּׁה - פָּרָט לְקְטַנָּה[16]. תַּחַת אִישָׁהּ - פָּרָט לְאֵשֶׁת קָטָן[17] וְאֵשֶׁת אַנְדְּרוֹגִינוֹס, שֶׁאֵינוֹ אִישׁ[18]. וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ - פָּרָט לְאֵשֶׁת סוּמֵא[19]. וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת הָאִשָּׁה - פָּרָט לְחִגֶּרֶת. וְנָתַן עַל כַּפֶּיהָ - פָּרָט לְמִי שֶׁאֵין לָהּ כַּף, אוֹ שֶׁהָיְתָה עֲקֵמָה אוֹ יְבֵשָׁה שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לְקַח בָּהּ. וַאֲפִלּוּ כַּפָּהּ אַחַת, שְׁנֶאֱמַר: כַּפֶּיהָ[20]. וְאָמְרָה הָאִשָּׁה - פָּרָט לְאִלֶּמֶת. וְאָמַר אֶל הָאִשָּׁה - פָּרָט לְמִי שֶׁאֵינָהּ שׁוֹמַעַת[21]. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: אֲשֶׁר תִּשְׁטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ[22] - עַד שֶׁתִּהְיֶה שְׁלֵמָה כָּמוֹהוּ וְהוּא שָׁלֵם כְּמוֹתָהּ. הָא לָמַדְתָּ שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁמְּעַכֵּב אוֹתָהּ מִלִּשְׁתּוֹת[23] מְעַכֵּב אֶת בַּעְלָהּ מִלְּהַשְׁקוֹתָהּ[24], וְכָל הַמְעַכֵּב אֶת הַבַּעַל מִלְּהַשְׁקוֹתָהּ[25] - מוּם כָּמוֹהוּ מְעַכֵּב אוֹתָהּ מִלִּשְׁתּוֹת[26].

15) ובכת"י התימנים, וכן בדפוס רומי: "תחת אישה, פרט לארוסה כו'" (סוטה כג:). 16) שאינה נקראת אשה, ואפילו כשקיבל אביה קידושיה שהן קידושי תורה - אינה שותה, שהרי אינה בת עונשין, ואינו רשאי להמיתה ע"י השקאת מים המרים ('מרכבת המשנה'). 17) שאינו איש, ואין קידושיו קידושין, כמבואר למעלה הל' אישות פ"ד, ה"ז. ואין כאן משום הטלת שלום בינו לבינה, ובוודאי שאסור למחוק את השם בשבילם ('מרכבת המשנה'). ואשת שוטה בכלל זה ('מעשה רוקח'). 18) ודאי, אלא ספק זכר ספק נקבה, וקידושיו - קידושי ספק, כמבואר לעיל הל' אישות פ"ד, הי"א. ולא הזכיר רבינו דין טומטום, משום שאין לו נישואין כלל, ורק אנדרוגינוס מותר לו לישא אשה, כמבואר בפ"א מהל' איסורי ביאה הט"ו. 19) שאינו יכול לראות אפילו בלא העלמה זו (סוטה כז.). ומשמע, שאם הוא רואה בעין אחת, יכול הוא להשקותה, שהרי גם בעין אחת יכול הוא לראות בקלקולה ('מעשה רוקח'). 20) סוטה, שם. 21) 'ספרי' זוטא, נשא אות כא. 22) וכל הפסוק הזה שבסוף הפרשה מיותר הוא, ולא בא אלא להשוות איש לאשה ואשה לאיש (סוטה שם). 23) כגון גידמת ואילמת. 24) שאם הוא גידם או אילם, אינו משקה אותה. 25) כגון סומא. 26) אם היתה סומא.

ד. קְטַנָּה שֶׁהִשִּׂיאָהּ אֲבִיהָ[27], אִם זְנָתָה בִּרְצוֹנָהּ - נֶאֱסְרָה עַל בַּעְלָהּ. לְפִיכָךְ מְקַנְּאִין לָהּ. לֹא לְהַשְׁקוֹתָהּ[28], אֶלָּא לְפָסְלָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[29]. אֲבָל הַקְּטַנָּה בַּת מְאוֹן[30] - אֵין מְקַנְּאִין לָהּ, שֶׁאֵין לָהּ רָצוֹן לְהֵאָסֵר עַל בַּעְלָהּ. וַאֲפִלּוּ הָיָה כֹּהֵן - לֹא נֶאֱסְרָה עָלָיו[31].

27) והרי נישואיה נישואי תורה, כמבואר לעיל הל' אישות פ"ג הי"א. 28) שהרי נתמעטה מהפסוק: אשה - פרט לקטנה. 29) למעלה ה"ב, ולדעת הראב"ד אין קטנה נאסרת על בעלה אפילו אם זינתה ברצון, שהרי אמרו (יבמות לג:): "פיתוי קטנה, אונס הוא", ואנוסה מותרת לבעלה ישראל. אולם רבינו סובר שדיעה זו נדחית מפני סוגיית התלמוד בכתובות ט, א. שאמרו שם: "האומר פתח פתוח מצאתי (ראה למעלה הל' אישות פי"א הי"ב), נאמן

לאוסרה עליו", ושאלו שם: והלא יש כאן שני ספיקות, שמא קודם קידושין ושמא אחר קידושין, ואפילו אם נאמר לאחר קידושין - שמא באונס, שמא ברצון, שהאנוסה מותרת לישראל, ותירצו שם בסוגיא שהמדובר כשקידשה אביה לישראל, והיא פחותה מבת שלש שנים, וטען שפתחה פתוח, שאין כאן אלא ספק אחד, שמא באונס שמא ברצון, וספק איסור תורה - להחמיר, וסובר רבינו שהסוגיא מדברת שם אפילו כשהיא עדיין קטנה. הרי שפיתוי קטנה אינו נחשב לאונס, שאם נדון אותה כאנוסה, למה תיאסר על בעלה (מגיד-משנה בפ"ג מהל' איסורי ביאה ה"ב). וגם מה שאמרו ב'ירושלמי' (סוטה פ"ב ה"א): "קטנה שזינתה, אין לה רצון להאסר על בעלה" - נדחה מפני סוגיית תלמוד בבלי הנ"ל, וראה ב'מראה הפנים' שם. **30)** היא יתומה שהשיאוה אחיה או אמה, שקידושיה אינם אלא מדברי סופרים, ויכולה לעקרם על-ידי מיאון, כמבואר למעלה פי"א מהל' גירושין ה"א. **31)** כל שיכולה למאן, אינה כאשת איש מן התורה, והרי היא כפנויה שזינתה שמותרת אפילו לכהן, כמבואר בהל' איסורי ביאה פ"ג ה"ב. ומקור דברי רבינו במס' נדה נב, א. שאמרו שם: "והיא לא נתפשה - אסורה, נתפשה (נאנסה) מותרת, ויש לך אחרת שאע"פ שלא נתפשה מותרת, ואיזו? זו שקידושיה קידושי טעות". ומפרש רש"י שם: קידושי טעות - כגון על מנת שאני כהן, והרי הוא ישראל. וכגון קטנה שאין מעשיה כלום, ולענין זנות לא נאסרה עליו, שפנויה בעלמא היא. וכל זה כשהיא יתומה ובת מיאון, שאין קידושיה קידושי תורה ויכולה לעקרם כמו בקידושי טעות.

ה. קִנֵּא לַאֲרוּסָתוֹ אוֹ לִזְקוּקָתוֹ[32], וְנִסְתְּרָה אַחַר
שֶׁנִּשְׂאָהּ - הֲרֵי זוֹ שׁוֹתָה כְּשְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים[33]. נִשּׂוֹאָה
שֶׁקִּנֵּא לָהּ, וְנִסְתְּרָה קֹדֶם שֶׁיִּבְעוֹל אוֹתָהּ[34] בַּעְלָהּ -
אֵינָהּ שׁוֹתָה, וְיוֹצְאָה בְּלֹא כְּתֻבָּה, וַאֲסוּרָה עָלָיו
לְעוֹלָם; שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן אִישׁ בָּךְ אֶת שְׁכָבְתּוֹ מִבַּלְעֲדֵי
אִישֶׁךְ - שֶׁקָּדְמָה שְׁכִיבַת בַּעַל לְשִׁכִּיבַת בּוֹעֵל[35].

32) שומרת יבם הזקוקה לו ליבמה או לחלוץ לה, כמבואר לעיל פ"ב מהל' יבום הי"ח. **33)** שהרי עכשיו יושבות הן תחת בעל כשאר הנשים (סוטה כו.). **34)** שנכנסה לחופה, שמאז יש לה דין של נשואה, אבל עדיין לא נבעלה. **35)** סוטה כד, ב. וכל זה אינו אלא להשקותה מי סוטה, אבל להאסר על בעלה, אין צורך שיבעלנה בעלה תחילה, שהרי אפילו ארוסה שזינתה נאסרה עליו.

ו. הַגִּיֹּרֶת וְהַמְשֻׁחְרֶרֶת[36], וְאֵשֶׁת הַגֵּר[37] וְאֵשֶׁת עֶבֶד
מְשֻׁחְרָר[38], וּמַמְזֶרֶת[39] וְאֵשֶׁת מַמְזֵר[40], וְאֵשֶׁת סְרִיס
חַמָּה[41] אוֹ סְרִיס אָדָם[42], הַמָּתְרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן - הֲרֵי הֵן
כְּכָל הַנָּשִׁים וְשׁוֹתוֹת[43].

36) שפחה כנענית ששוחררה, והרי היא כישראלית לכל דבר, כמבואר בפי"ב מהל' איסורי ביאה הי"ז. **37)** שהיא בת ישראל. **38)** עבד כנעני ששוחרר, שהוא כישראל לכל דבר. **39)** שנישאה לגר, שאין עבירה בנישואיהן (פט"ו מהל' איסורי ביאה ה"ז), אבל אם נישאה לישראל, שיש איסור בנישואיהן - אינה שותה, שאין המים בודקים אותה אלא-אם-כן מנוקה האיש מעוון, כמבואר בסמוך ה"ח. **40)** כגון שהיא גיורת, שאין איסור בנישואיהן (הל' איסורי ביאה שם), אבל ישראלית כשרה שנישאה לממזר אינה שותה, כמבואר למעלה בסמוך. ולדעת ה'כסף משנה' הגירסה הנכונה בדברי רבינו היא: "וממזרת אשת ממזר" שאין עבירה בנישואיהם. אולם גירסה זו אינה בדפוסים קדומים ולא בכת"י התימנים. ורש"י במס' סוטה כו, א - מפרש: "אשת ממזר לממזר" - כלומר, אשה הראויה לממזר. והוא כדברינו ('מעשה רוקח'). והחידוש בדין זה הוא, שלא נאמר: אשת ממזר לא תשתה ולא נעשה שלום ביניהן, כי למה לנו להרבות ממזרים בישראל, והלואי לא יפרה ולא ירבה (סוטה שם, וברש"י). **41)** שנולד סריס מבטן אמו, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות, הי"ג-יד. בניגוד לזה שחתכו או נתקו אברי ההולדה ע"י אדם הנקרא סריס אדם, כמבואר שם ובביאורנו. **42)** כגון ששתה כוס של עיקרין ונסתרס, ומותר לו לבוא בקהל (כסף-משנה), כי לא אסרה תורה לבוא בקהל אלא כשכרתו אדם או הכהו קוץ, כמבואר לקמן פט"ז מהל' איסורי ביאה ה"ט, וראה שם הי"ב. ולדעת ה'משנה למלך', מדבר רבינו בכל סריס אדם, ואפילו כשנתקו אברי תשמישו בידי אדם, ובכל זאת אשתו מותרת לו, כי כאן מדובר בגיורת ומשוחררת, שסריס אדם מותר בהן (הל' איסורי ביאה שם ה"א), וזהו שהדגיש רבינו המותרות לבעליהן, שההיתר בא מצידן. **43)** סוטה, שם. כי סריס בר שכיבה הוא, אע"פ שאינו בר זריעה (רש"י שם). ורבינו בפירוש המשנה שם, אומר: "אשת סריס (שותה) אע"פ שאין לו שכיבה".

ז. מְעֻבֶּרֶת וּמְנִיקָה - מְקַנֵּא לָהּ וּמַשְׁקֶה אוֹתָהּ כְּמוֹת
שֶׁהִיא[44]. אִשָּׁה הָעוֹמֶדֶת לִשְׁתּוֹת וּמֵת בַּעְלָהּ קֹדֶם
שְׁתִּשְׁתֶּה - אֵינָהּ שׁוֹתָה[45], וְלֹא נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ[46].

44) מעוברת, ואין אומרים נחוש על הולד ולא נהרגנו (סוטה שם, וברש"י). אולם ה'תוספות' שם סוברים שממתינים לה עד שתלד, ואז משקים אותה. **45)** שנאמר: והביא האיש את אשתו, והרי מת. **46)** שמא זנתה והפסידה כתובתה (סוטה כד. כבית הלל).

ח. כָּל אִישׁ שֶׁבָּא בְּיֵאָה אֲסוּרָה מִיָּמָיו אַחַר
שֶׁהִגְדִּיל[47] - אֵין הַמַּיִם הַמְאָרְרִים[48] בּוֹדְקִין אֶת
אִשְׁתּוֹ. וַאֲפִלּוּ בָּא עַל אֲרוּסָתוֹ בְּבֵית חָמִיו, שֶׁאָסוּר
מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[49] - אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ.
שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן, וְהָאִשָּׁה הַהִיא תִּשָּׂא אֶת
עֲוֹנָהּ - בִּזְמַן שֶׁהָאִישׁ מְנֻקֶּה מֵעָוֹן, אִשָּׁה נוֹשְׂאָה אֶת
עֲוֹנָהּ[50].

47) שהוא בר עונשין. **48)** על-פי הפסוק (במדבר ה, יח) "מי המרים המאררים", ונקראו כן לפי שהם מחסרים אותה מן העולם, מלשון: "סילון ממאיר" האמור ביחזקאל כח, כד (רש"י שם). או על שם האלות הנמחות בה שמקללים אותה (רמב"ן שם). **49)** כמבואר לעיל פ"י מהל' אישות ה"א. **50)** סוטה כח, א. וראה להלן פ"ג הי"ז. ומקור דברי רבינו, להלן הערה נא.

ט. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה אִשְׁתּוֹ אֲסוּרָה עָלָיו מֵחֲמַת בִּי

לָאוִין אוֹ מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה, אֲפִלּוּ שְׁנִיָּה[51], וְקִנֵּא לָהּ וְנִסְתְּרָה - אֵינָהּ שׁוֹתָה[52]; אֶלָּא תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, וְתִהְיֶה אֲסוּרָה עָלָיו אַף מִשּׁוּם זֶה. עָבַר וְנָשָׂא מְעֻבֶּרֶת חֲבֵרוֹ וּמֵינֶקֶת חֲבֵרוֹ[53] - הֲרֵי זוֹ שׁוֹתָה, שֶׁאֵין כָּאן עֲבֵרָה[54].

51) שאסורה מדברי סופרים, ונקראת שניה, שהיא שניה לעריות, לעיל פ"א מהל' אישות ה"ו. 52) שהרי בפירוש שנינו (סוטה כג:): "אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, לא שותות ולא נוטלות כתובה". ומפרש שם רבינו הטעם, משום שאין האיש מנוקה מעון, שבא עליהן ביאה אסורה, והרי חלוצה לכהן אינה אסורה אלא מדברי סופרים (ראה פי"ז מהל' איסורי ביאה ה"ז), ומכאן הוכיח רבינו שאפילו היתה אשתו אסורה עליו מדברי סופרים בלבד - אינה שותה (משנה-למלך). 53) שמת חבירו או גירשה, והיא מעוברת או מניקה, ואסורה להנשא עד שיעברו עליה עשרים וארבעה חדשי יניקה, כמבואר לעיל פי"א מהל' גירושין הכ"ה. 54) אין ביאה זו אסורה מצד עצמה, אלא משום סכנת הולד (ראה הל' גירושין שם), שהרי יכול להפרישה ולהחזירה לאחר זמן, כלומר לאחר עשרים וארבעת חדשי היניקה (סוטה כד. והל' גירושין שם, הכ"ח). ואין זו דומה לאיסור שניה, שאסורה לעולם וביאתה אסורה מחמת עצמה, וכן הבא על ארוסתו בבית חמיו - אין איסור הביאה מחמת דבר אחר אלא מצד עצמה ('מרכבת המשנה').

י. מִי שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה הָרְאוּיָה לֵילֵד וְלֹא בָּנִים, וְנָשָׂא עֲקָרָה[55] אוֹ זְקֵנָה אוֹ אַיְלוֹנִית[56] - אֵינָהּ שׁוֹתָה, וְלֹא נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּה[57]. הָיוּ לוֹ בָּנִים אוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת רְאוּיָה לֵילֵד - הֲרֵי זֶה מַשְׁקֶה אוֹתָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא זְקֵנָה אוֹ עֲקָרָה אוֹ אַיְלוֹנִית וְאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד[58]. שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה 'וְנִזְרְעָה זָרַע', אֶלָּא בָרְאוּיָה לֵילֵד; שֶׁאִם הָיְתָה יוֹלֶדֶת בְּצַעַר - תֵּלֵד בְּרֶוַח, הָיָה דַרְכָּהּ לֵילֵד נְקֵבוֹת - תֵּלֵד זְכָרִים[59].

55) כגון ששתתה כוס של עקרין כדי שלא תתעבר, או שנעקר רחמה וניטלה האם שלה (רש"י ליבמות מב:). 56) לקויה מבטן אמה ואין לה סימני אשה, כמבואר לעיל פ"ב מהל' אישות ה"ו. 57) סוטה כד, א. כתנא-קמא ולא כרבי אליעזר. שכל אלה אינן ראויות לו לקיימן הואיל ואין לו בנים, וישראל נצטוו על פריה ורביה (רש"י שם), וראה לעיל פט"ו מהל' אישות ה"ז. 58) הואיל ויש לו בנים או אשה אחרת - ראויות לאישות הן, כמבואר לעיל הל' אישות שם. ואני קורא בה: "והביא האיש את אשתו", וכן מפורש ב'ירושלמי' (סוטה פ"ד ה"ג, והובא ב'תוספות' סוטה כו. ד"ה לא ישא): "מודים חכמים לרבי אלעזר, שאם היו לו אשה ובנים שהיא שותה". 59) שלא כדברי האומר (סוטה שם): "איילונית - אינה שותה, שנאמר: ונזרעה זרע, מי שדרכה להזריע, יצאת זו שאין דרכה להזריע", אלא כדברי רבי ישמעאל שם, שלא הקפידה תורה שתהא האשה הזאת ראויה לילד.

יא. הָיוּ לוֹ אִשָּׁה וּבָנִים וּמֵתוּ בֵּין קִנּוּי[60] לִסְתִירָה - כְּבָר נִרְאֵית[61] לִשְׁתּוֹת, וּמַשְׁקֶה אוֹתָהּ. לֹא הָיוּ לוֹ בָּנִים וְלֹא אִשָּׁה הָרְאוּיָה לֵילֵד, אֶלָּא זוֹ הָאַיְלוֹנִית וְכַיּוֹצֵא בָּהּ[62], וְנוֹלַד לוֹ בֵּן מִגְּרוּשָׁתוֹ בֵּין קִנּוּי לִסְתִירָה - כְּבָר נִדְחֵית הָאַיְלוֹנִית מִלִּשְׁתּוֹת[63].

60) שקינא לאשתו העקרה. 61) העקרה. 62) נמצא שבשעת הקינוי לא היתה איילונית זו ראויה לשתות, כאמור בהלכה הקודמת. 63) כל הלכה זו, ב'ירושלמי' סוטה, שם.

יב. כָּל אִשָּׁה שֶׁהָיָה לָהּ קִנּוּי וּסְתִירָה וְלֹא שָׁתְתָה מֵי הַמָּרִים - בֵּין שֶׁלֹּא רָצָה בַּעְלָהּ לְהַשְׁקוֹתָהּ, בֵּין שֶׁלֹּא רָצְתָה הִיא[64], וּבֵין שֶׁבָּא לָהּ עֵד טֻמְאָה, אוֹ הוֹדָת, אוֹ הָיְתָה מֵאֵלּוּ הַנָּשִׁים[65] שֶׁאֵינָן רְאוּיוֹת לִשְׁתּוֹת, אוֹ שֶׁקִּנְּאוּ לָהּ בֵּית דִּין[66] - הוֹאִיל וְנֶאֱסְרָה עַל בַּעְלָהּ מִכָּל מָקוֹם, הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה עַל זֶה שֶׁנִּתְיַחֲדָה עִמּוֹ לְעוֹלָם[67] כְּדֶרֶךְ שֶׁהִיא אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ. וְאִם עָבַר וּנְשָׂאָהּ - מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִתַּחְתָּיו בְּגֵט, אֲפִלּוּ הָיוּ לָהּ כַּמָּה בָּנִים מִמֶּנּוּ[68]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[69] לָמְדוּ: כְּשֵׁם שֶׁאֲסוּרָה לַבַּעַל כָּךְ אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל[70].

64) מחמת יראה, אבל לא הודתה שהיא טמאה. 65) המנויות לעיל ה"ב. 66) כגון שנתחרש בעלה או שהלך למדינה אחרת, כמבואר למעלה פ"א ה"י-יא. 67) סוטה כז, ב. ואפילו כשימות בעלה או יגרשנה, ואפילו אם טוענת טהורה אני ומוכנה לשתות והבעל אינו רוצה להשקותה - נאסרה עליו, כמבואר ביבמות צב, א. וכן שנינו (סוטה ו.), שאסורה לאכול בתרומה, אפילו מתרומת בית אביה, כל שבעלה אינו רוצה להשקותה, שכלל הוא: הקינוי והסתירה אוסרים אותה לבעל ולבועל ולתרומה, אלא שאם שתתה - הותרה, ואם לא שתתה - נשארה באיסורה, ואין משקים אותה בעל כרחו של בעל (משנה-למלך). והשווה פי"ח מהל' איסורי ביאה הי"ב. 68) יבמות כד, ב. 69) שקיבלו בשמועה איש מפי איש עד משה רבינו. 70) "שתי פעמים האמורות בפרשה, נטמאה ונטמאה, אחת לבעל ואחת לבועל" (סוטה כז: במשנה). ואמרו חכמים (שם ט.): "סוטה נתנה עיניה במי שאינו ראוי לה, מה שביקשה לא ניתן לה (שאסורה לבועל), ומה שבידה נטלוהו ממנה (אם שותה מים, מתה. ואם הודתה נאסרה לבעלה. רש"י שם), שכל הנותן עיניו במה שאינו שלו, מה שמבקש - אין נותנים לו, ומה שבידו - נוטלים הימנו".

יג. אֲבָל אִם לֹא קָדַם קִנּוּי, וּבָאוּ עָלֶיהָ עֵדִים שֶׁנִּסְתְּרָה עִם אִישׁ זֶה, וּבָאוּ וּמָצְאוּ דָבָר מְכֹעָר, כְּגוֹן שֶׁנִּכְנְסוּ אַחֲרָיו וּמְצָאוּהָ חוֹגֶרֶת חֲגוֹרָהּ[71], אוֹ מָצְאוּ רֹק[72] לְמַעְלָה מִן הַכִּילָּה[73] וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, אִם הוֹצִיאָהּ בַּעְלָהּ בְּדָבָר מְכֹעָר כָּזֶה[74] - הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא לַנִּטְעָן[75], אֶלָּא אֲסוּרָה עָלָיו[76]. וְאִם עָבַר וּנְשָׂאָהּ, וְהָיוּ לָהּ בָּנִים מִמֶּנּוּ - לֹא תֵּצֵא[77]; וְאִם לֹא הָיוּ לָהּ בָּנִים מִמֶּנּוּ - תֵּצֵא[78].

71) (כעין מכנסים) שהיו הנשים חוגרות לצניעות (יבמות כד: וברש"י), וראה בדברי רבינו לעיל פכ"ד מהל' אישות

הט"ו. 72) לח (לשון רבינו, שם). 73) רשת הפרושה כעין חופה מעל למיטה להגן על הישן. "מי זרק הרוק למעלה, כי אם השוכב ופניו למעלה, הילכך זינתה זו ורקקה בשעת תשמיש" (רש"י ביבמות, שם). 74) "מגפפין זה את זה, או שנכנסו זה אחר זה והגיפו דלתות", לשון רבינו בהל' אישות שם. 75) לחשוד, שטועים עליו דברי לעז. 76) שמא נטמאה. 77) שלא להוציא לעז על בניה שנולדו מאשה האסורה לאביהם. 78) יבמות, שם. וכפירוש הרי"ף שם.

יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[79] בְּשֶׁרְגָנוּ[80] הָעִיר עָלֶיהָ וְעַל הַנִּטְעָן יוֹם וּמֶחֱצָה אוֹ יוֹתֵר וְאָמְרוּ: פְּלוֹנִי זְנָה עִם פְּלוֹנִית וְלֹא פָסַק הַקּוֹל. וְהוּא שֶׁלֹּא הָיוּ לָהּ אוֹ לוֹ אוֹיְבִים שֶׁמְּעַבְּירִין אֶת הַקּוֹל. אֲבָל אִם לֹא הָיְתָה שָׁם רִנָּה לְדָבָר זֶה בָּעִיר, אוֹ שֶׁפָּסַק הַקּוֹל שֶׁלֹּא מֵחֲמַת יִרְאָה, אִם נִשֵּׂאת לַנִּטְעָן - לֹא תֵּצֵא, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ בָּנִים[81]. אֲפִלּוּ בָּא עֵד אֶחָד שֶׁזִּנְּתָה עִמּוֹ - לֹא תֵּצֵא[82].

79) שאם לא היו לה בנים - תצא. 80) הלעיזו, כמבואר בביאורנו לעיל פ"א, ה"ח, הערה לד. ובכת"י התימנים, וכן בדפוס רומי: "שנבוכה העיר". 81) יבמות כה, א. 82) כל עד אחד שלא קדם לו קינוי וסתירה - אינו נאמן, כי "אין דבר שבערוה פחות משנים" (קידושין סו.). ואם באו שני עדים, דינה מבואר בסמוך הט"ז.

טו. מִי שֶׁהוֹצִיאָהּ בַּעְלָהּ בְּעֵדֵי דָבָר מִכְעָר, וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר וְגֵרְשָׁהּ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לְהִנָּשֵׂא לַנִּטְעָן שֶׁיָּצְאָתָה מִתַּחַת בַּעְלָהּ בִּגְלָלוֹ[83]; וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא[84], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ בָּנִים.

83) שמא נבעלה לו, ונאסרה עליו עולמית. 84) הואיל ובינתיים נישאת לבעל אחר, הופסק הקול ואין מחמירים עליה כל כך (יבמות כד:), והרי זה דומה לדין המתואר בהלכה הקודמת ש"אם פסק הקול . . . אם נישאת לנטען - לא תצא, אע"פ שאין לה בנים".

טז. כָּל אִשָּׁה שֶׁבָּאוּ שְׁנֵי עֵדִים וְהֵעִידוּ שֶׁזִּנְּתָה עִם זֶה כְּשֶׁהָיְתָה תַּחַת בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן - הֲרֵי זוֹ תֵּצֵא מִזֶּה[85], וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ מִמֶּנּוּ בָּנִים. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמְרוּ 'תֵּצֵא' - תֵּצֵא בְּלֹא כְתֻבָּה[86].

85) יבמות, שם. וכל זה כשזינתה ברצון, אבל אם נאנסה, הואיל ולא נאסרה על בעלה ישראל - מותרת היא גם לבועל ('חלקת מחוקק' אהע"ז סי' יא, סק"י). 86) 'ירושלמי' כתובות פ"ז ה"ו: "תיפוק בלא פרן", כלומר, תצא בלא כתובה, כי מעשיה גרמו לה להאסר ולהפסיד כתובתה. ויתר דיני אשה בוגדת, מבוארים למעלה הל' אישות פכ"ד ה"י - עד סוף הפרק.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) ביאר בו רבינו סדר השקאת הסוטה, סוטה ששתתה ולא מתה מיד אם היא מותרת לבעלה, באו עדי טומאה אחר ששתתה, זנתה באונס או בשגגה או דרך אברים.

א. כֵּיצַד סֵדֶר הַשְׁקָאַת סוֹטָה? הַמַּעֲל בָּא לְבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ וְאוֹמֵר לָהֶן: אִשְׁתִּי זוֹ קִנֵּאתִי לָהּ עִם פְּלוֹנִי[2], וְנִסְתְּרָה עִמּוֹ, וְאֵלּוּ הֵן עֵדַי, וַהֲרֵי הִיא אוֹמֶרֶת שֶׁהִיא טְהוֹרָה, וַאֲנִי רוֹצֶה לְהַשְׁקוֹתָהּ לִבְדֹק הַדָּבָר. וּבֵית דִּין שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי הָעֵדִים, וּמוֹסְרִין לוֹ שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים לְשָׁמְרוֹ, שֶׁמָּא יָבוֹא עָלֶיהָ קֹדֶם שְׁתִיָּה[3], שֶׁהֲרֵי נֶאֶסְרָה עָלָיו עַד שֶׁתִּשְׁתֶּה[4], וּמְשַׁלְּחִין אוֹתוֹ לִירוּשָׁלַיִם, שֶׁאֵין מַשְׁקִין אֶת הַסּוֹטָה אֶלָּא בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁל שִׁבְעִים זְקֵנִים בַּמִּקְדָּשׁ[5].

2) התריתי בה שלא תיסתר עם פלוני. 3) ומה שהצריכו תלמידי חכמים, לפי שהם יודעים ההתראה וימנעוהו שלא להתקרב עמה (רבינו בפרוש המשנה, סוטה שם). 4) כמבואר למעלה פ"א ה"ב. ואם יבוא עליה לאחר שנאסרה עליו, שוב לא יבדקוה המים, שבזמן שאין האיש מנוקה מעוון, אין האשה נושאת את עוונה, כמבואר לעיל פ"ב ה"ח. 5) סוטה ז, א. שנאמר בה (במדבר ה, ל): "ועשה לה הכהן את כל התורה" ונאמר בזקן ממרא (דברים יז, יא): "על פי התורה אשר יורוך", ולמדו 'גזירה-שוה' "התורה" - "התורה" - מה להלן בשבעים ואחד, אף כאן בשבעים ואחד (שם עמ' ב).

ב. הִגִּיעוּ לִירוּשָׁלַיִם, בֵּית דִּין הַגָּדוֹל מוֹשִׁיבִין אוֹתָהּ בֵּינֵיהֶן, וּמַאֲיְמִין עָלֶיהָ[6] שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעְלָהּ[7], וּמַפְחִידִין אוֹתָהּ פַּחַד גָּדוֹל שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה. וְאוֹמְרִים לָהּ: בִּתִּי, הַרְבֵּה הַיַּיִן עוֹשֶׂה[8], הַרְבֵּה שְׂחוֹק עוֹשֶׂה, הַרְבֵּה יַלְדוּת עוֹשֶׂה, הַרְבֵּה שְׁכֵנִים רָעִים עוֹשִׂים. אַל תִּגְרְמִי לַשֵּׁם הַגָּדוֹל שֶׁנִּכְתַּב בִּקְדֻשָּׁה שִׁימָּחֶה עַל הַמַּיִם. וְאוֹמְרִין לָהּ: בִּתִּי, הַרְבֵּה קְדָמוּךְ[9] וְנִשְׁטְפוּ, וַאֲנָשִׁים גְּדוֹלִים וִיקָרִים תָּקָף יִצְרָן עֲלֵיהֶן וְנִכְשְׁלוּ. וּמַגִּידִין לָהּ מַעֲשֶׂה יְהוּדָה וְתָמָר כַּלָּתוֹ[10], וּמַעֲשֶׂה רְאוּבֵן בְּפִילֶגֶשׁ אָבִיו עַל פִּשְׁטוֹ[11], וּמַעֲשֶׂה אַמְנוֹן וַאֲחוֹתוֹ[12], כְּדֵי לְהָקֵל עָלֶיהָ עַד שֶׁתּוֹדֶה. וְאִם אָמְרָה 'הֵן נִטְמֵאתִי', אוֹ 'אֵינִי שׁוֹתָה'[13] - יוֹצְאָה בְּלֹא כְתֻבָּה וְהוֹלֶכֶת לָהּ.

6) כדי שתודה ולא יצטרכו למחוק בגללה את השמות שבמגילתה. 7) מפני שלבה גס בו, ותתגבר ולא תודה. וכמבואר בסמוך ה"ו ('מעשה רוקח'). ולדעת בעל 'מרכבת המשנה' הטעם הוא, אולי תבוש להודות בפני הבעל. 8) "וגורם לנערה ילדה שתבוא לידי קלקול, ושמא אמת הדבר אל תביאי עצמך לידי מיתה מנוולת זו" (שם ז. וברש"י). 9) קדמו אותך בעבירה זו, ונשטפו מן העולם לפי שלא הודו. [והוא ב'ספרי' פרשת נשא, על הפסוק והשביע אותה הכהן]. 10) שהודה ולא בוש, ככתוב (בראשית לח, כו): "צדקה ממני". 11) שהתורה כותבת עליו (שם לה, כב): "וילך ראובן וישכב את בלהה פילגש אביו" (אע"פ שלפי הדרש (שבת נה:) "כל האומר ראובן חטא - אינו אלא טועה. . . . אלא שבלבל מצעו של אביו, ומעלה עליו הכתוב כאילו שכב עמה"). וגם ראובן הודה על חטאו, כמבואר בסוטה ז, ב. 12) המסופר בשמואל-ב,

יג שנכשל בעבירת זנות, ולא מצאנו שהודה בחטאו [וזהו פירוש למה שכתב למעלה: "הרבה קדמוך ונשטפו", וראה ב'אור שמח']. 13) אע"פ שאפשר מאד, שלאחר האיום שאיימו עליה, פחדה ואמרה איני שותה, ובאמת טהורה היא, משמיענו רבינו שיוצאה בלא כתובה, שכל האומרת: "איני שותה" כאומרת "טמאה אני", כמבואר ב"ירושלמי" סוטה פ"ג ה"ג, וכן אמר רבי עקיבא (סוטה יט:): "כלום אנו צריכים אלא לבודקה, הלא בדוקה ועומדת", "כיון שאמרה איני שותה, מודה שהיא טמאה" (רש"י). וראה לעיל פ"ב ה"א: "אם אמרה איני טמאה ואיני שותה . . . תצא בלא כתובה", ושם מדובר קודם האיום (כסף-משנה ומעשה-רוקח).

1 **ג. עָמְדָה בְּדִבּוּרָהּ שֶׁהִיא טְהוֹרָה - מְבִיאִין אוֹתָהּ**
2 **לְשַׁעַר מִזְרָחִי שֶׁל עֲזָרָה[14], שֶׁהוּא כְּנֶגֶד קֹדֶשׁ**
3 **הַקֳּדָשִׁים[15]. וּמַעֲלִין אוֹתָהּ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם[16] וּמַקִּיפִין**
4 **בָּהּ, כְּדֵי לְיַגְּעָהּ עַד שֶׁתִּקָּצֵר נַפְשָׁהּ, אוּלַי תּוֹדֶה.**

14) [מבית-הדין הגדול היושב בלשכת הגזית, מביאים אותה לשער המזרח, שהוא שער נקנור, כמו ששנינו (סוטה ז.): "מעלין אותה לשער המזרח", וכפירוש רבינו שם: "מעלין אותה ומורידין - לפי שהיא בשער המזרח", הרי פירש המלים "לשער המזרח", כלומר: שהרי היא בשער המזרח, שמביאים אותה לשם מלשכת הגזית. וזוהי ההעמדה הראשונה הנאמרת בפרשת סוטה (במדבר ה, טז) "והעמידה לפני ה'", שזהו שער ניקנור, כמפורש ב'ספרי' שם]. 15) כי "השערים מכוונים זה כנגד זה, שער הר הבית (המזרחי) כנגד שער עזרת נשים, ושער עזרת נשים כנגד שער העזרה הגדולה, ושער העזרה כנגד פתח ההיכל" (לשון רש"י יומא טז. וראה הל' בית הבחירה פ"ו ה"א-ה). [וכל זה לקיים מה שנאמר (במדבר שם) "והעמידה לפני ה'"]. 16) סוטה ח, א. ולמדו כן ממה שנאמר במשנה (שם ז.) מעלין אותה לשער המזרח", והרי היא למעלה בלשכת הגזית ליד שער המזרח, אלא הכוונה שמעלין ומורידין אותה ממקום למקום.

5 **ד. אִם עָמְדָה בְּדִבּוּרָהּ - מְבִיאִין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד שַׁעַר**
6 **הַמִּזְרָח מִבַּחוּץ[17], וּמַעֲמִידִין אוֹתָהּ שָׁם[18]. הָיְתָה**
7 **מְתֻבַּסָּה בִּלְבָנִים - מְתַבְּסָה בִּשְׁחוֹרִין[19]. וְאִם הָיוּ**
8 **הַשְּׁחוֹרִין נָאִין לָהּ - מְתַבְּסָה בִּבְגָדִים שֶׁאֵין לָהּ בָּהֶן**
9 **נוֹי. וּמְסִירִין כָּל חֲלִי כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁעָלֶיהָ.**

17) [זוהי ההעמדה השניה שבפרשת סוטה (במדבר שם, יח) "והעמיד הכהן את האשה לפני ה'", שהיא כלפי חוץ, באסקופת שער ניקנור, כמו שכתב רבינו בפ"ד מהל' מחוסרי כפרה ה"ב, ואילו העמדה ראשונה - לפנים מן השער כלפי העזרה]. ויש להעיר שבתוספתא סוטה פ"א ה"ג, שנינו: "היא עומדת מבפנים, והכהן עומד מבחוץ, שנאמר והעמיד הכהן את האשה לפני ה' - האשה לפני ה', ואין הכהן לפני ה'". 18) סוטה ח, א. שנאמר בה "לפני ה'" - והוא הפתח שבו דרך כניסה ויציאה לכל באי העזרה (רש"י). 19) כדי לכערה ולנוולה (שם עמ' ב). וראה בסמוך הי"א.

10 **ה. וּמְקַבְּצִין עָלֶיהָ קִבּוּץ גָּדוֹל שֶׁל נָשִׁים; שֶׁכָּל**
11 **הַנָּשִׁים הַנִּמְצָאוֹת שָׁם חַיָּבוֹת לִרְאוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר:**
12 **וְנִסְּרוּ כָּל הַנָּשִׁים וְלֹא תַעֲשֶׂינָה כְּזִמָּתְכֶנָּה. וְכָל אִישׁ**
13 **שֶׁיַּחְפֹּץ לָבוֹא לִרְאוֹתָהּ - יָבוֹא וְיִרְאֶה[20]. וְהִיא עוֹמֶדֶת**
14 **בֵּינֵיהֶן בְּלֹא רְדִידִין[21] וּבְלֹא מִטְפַּחַת, אֶלָּא בִּבְגָדֶיהָ**
15 **וְכִפָּה שֶׁעַל רֹאשָׁהּ, כְּמוֹ שֶׁהָאִשָּׁה בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ.**

20) אנשים – רשות, ונשים - חובה (שם). 21) צעיף, "החופה את כל גופה כמו טלית (לשון רבינו לעיל הל' אישות פי"ג הי"א, וראה שם פכ"ד הי"ב). וכן הכתוב אומר (שיר השירים ה, ז): "נשאו את רדידי מעלי".

16 **ו. וְאֵין מַנִּיחִין שָׁם לֹא עֲבָדֶיהָ וְלֹא שִׁפְחוֹתֶיהָ, מִפְּנֵי**
17 **שֶׁהִיא מַכֶּרֶת אוֹתָן וַדַּעְתָּהּ מִתְיַשֶּׁבֶת בָּהֶן[22].**

22) כן הוא במשנה בסוטה ז, ב. וכן פירש"י (שם): "כשאדם רואה בני ביתו, דעתו מתגברת עליו ולא תירא ולא תודה".

18 **ז. וְאַחַר כָּךְ מַשְׁבִּיעָהּ הַכֹּהֵן בְּלָשׁוֹן שֶׁהִיא מַכֶּרֶת,**
19 **וּמוֹדִיעָהּ בִּלְשׁוֹנָהּ[23] שֶׁלֹּא נָרַם לָהּ אֶלָּא קִנּוּי וּסְתִירָה**
20 **שֶׁקִּנֵּא לָהּ בַּעְלָהּ וְנִסְתְּרָה. וְאוֹמֵר לָהּ בְּלָשׁוֹן**
21 **שֶׁמַּכֶּרֶת: אִם לֹא שָׁכַב אִישׁ אֹתָךְ, וְאִם לֹא שָׂטִית**
22 **טֻמְאָה תַּחַת אִישֵׁךְ - הִנָּקִי מִמֵּי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים**
23 **הָאֵלֶּה. וְאַתְּ כִּי שָׂטִית טֻמְאָה תַּחַת אִישֵׁךְ, וְכִי**
24 **נִטְמֵאת, וַיִּתֵּן אִישׁ בָּךְ אֶת שְׁכָבְתּוֹ מִבַּלְעֲדֵי אִישֵׁךְ -**
25 **יִתֵּן יְיָ אוֹתָךְ לְאָלָה וְלִשְׁבֻעָה בְּתוֹךְ עַמֵּךְ, בְּתֵת יְיָ אֶת**
26 **יְרֵכֵךְ נוֹפֶלֶת וְאֶת בִּטְנֵךְ צָבֶה. וּבָאוּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים**
27 **הָאֵלֶּה בְּמֵעַיִךְ לַצְבוֹת בֶּטֶן וְלַנְפִּיל יָרֵךְ[24]. וְהִיא**
28 **אָמְרָה אָמֵן אָמֵן[25] בִּלְשׁוֹן שֶׁמַּכֶּרֶת. וּמוֹדִיעָהּ**
29 **שֶׁהַבֶּטֶן הִיא תִּלְקֶה תְּחִלָּה וְהַיָּרֵךְ בַּסּוֹף[26], כְּדֵי שֶׁלֹּא**
30 **לְהוֹצִיא לַעַז עַל הַמַּיִם[27].**

23) סוטה לב, ב. שנאמר (במדבר ה, יט): "ואמר אל האשה" - בכל לשון שהוא אומר, "אל האשה - משמע דברים הנכנסים בלבה, שתהא מכרת בלשון" (רש"י). 24) כל זה במס' סוטה יז, א. 25) "שכל העונה אמן אחר שבועה, כמוציא שבועה מפיו" (הל' שבועות פ"ב ה"א). ראה מס' שבועות לו, א. 26) אע"פ שבלשון ההשבעה הוא מזכיר: ירך תחילה ואחר-כך בטן (כי ירך התחילה בעבירה תחילה, ואחר-כך הבטן - סוטה ח:) - כשהמים בודקים אותה, דרך כניסתם לגוף, הבטן תחילה ואח"כ הירך. 27) שיאמרו לא עשו המים כסדר האלה, ואין פורענות זו על ידם (שם ט: וברש"י).

31 **ח. וְאַחַר כָּךְ מֵבִיא מִגְלָה שֶׁל עוֹר טָהוֹר[28], כְּמוֹ סֵפֶר**
32 **תּוֹרָה[29], וְכוֹתֵב עָלֶיהָ בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ[30], בִּדְיוֹ שֶׁאֵין בּוֹ**
33 **קַנְקַנְתּוֹם[31], לִשְׁמָהּ שֶׁל אִשָּׁה[32], כְּמוֹ הַגֵּט. וְכוֹתֵב כָּל**
34 **הַדְּבָרִים שֶׁהִשְׁבִּיעַ אוֹתָהּ בָּהֶם[33] אוֹת בְּאוֹת מִלָּה**
35 **בְּמִלָּה, וְכוֹתֵב אֶת הַשֵּׁם כִּכְתָבוֹ. וְאֵינוֹ כּוֹתֵב 'אָמֵן'**
36 **אָמֵן'[34].**

28) של בהמה טהורה, וב׳ירושלמי׳ סוטה פ״ב ה״ד, אמרו הטעם: שמא תאמר איני שותה, ונמצא השם גנוז על עור של בהמה טמאה״. 29) שאינו נכתב אלא על עור בהמה טהורה (פ״א מהל׳ תפילין ה״י). וראה לקמן פ״ד ה״ח, שמגילת סוטה דינה כספר-תורה לכמה דברים, משום שנאמר (במדבר ה, כג): ״וכתב את האלות האלה הכהן בספר״. 30) שכן אמרו (יומא לז.): הילני המלכה עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה (ולא יצטרך להביא ספר-תורה לכתוב ממנו מגילת סוטה - רש״י שם). ושם (בעמ׳ ב׳) שנינו: ״כשהוא כותב, רואה וכותב מה שכתוב בטבלא״. ובתוספתא (סוטה פ״ב ה״א) אמרו: ״ממנה רואה וכותב, לא חסר ולא יתר״ - הרי שבלשון הקודש כותבה (׳מעשה רב׳). 31) חומצת נחושת, ונקראת בלועזית: ״ויטריאולו״, ומטבע הקנקנתום לחזק את הדיו שלא יוכלו למחקה, והתורה אמרה (במדבר שם): ״וכתב . . ומחה״ - כתב שהוא יכול להמחות, כמבואר לקמן פ״ד ה״ט. 32) כלומר: לשם אשה זו, שנאמר: ״ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת״ - שיהיו כל מעשיה לשמה (תוספתא גיטין פ״ב ה״י. וכן הוא במשנה, סוטה כ.). 33) בפיו, כאמור בהלכה הקודמת. 34) סוטה יז, א. שנאמר: ״וכתב את האלות האלה״, האלה - פרט לקבלת אמן, שאע״פ שכתוב בפרשה: ״ואמרה האשה אמן אמן״ אינו כותבה, אלא אומרת בפיה ומקבלת השבועה.

1 **ט. וְאַחַר כָּךְ מֵבִיא כְּלִי חֶרֶשׂ[35] שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה בּוֹ**
2 **מְלָאכָה מֵעוֹלָם[36], וְלֹא יֵרָאֶה כִּכְלִי בָּלֶה מֵאַרְךְ**
3 **הַזְּמַן[37]. וְאִם הֶחֱזִירוּ לַכִּבְשָׁן עַד שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ - כָּשֵׁר[38].**
4 **וְנוֹתֵן לְתוֹכוֹ מַיִם חַצִי לֹג[39] מִן הַכִּיּוֹר[40]. וּבַחֲצִי לֹג**
5 **שֶׁהָיָה בַּמִּקְדָּשׁ הָיָה מוֹדְדוֹ[41]. וְנִכְנָס בּוֹ לַהֵיכָל[42].**

35) ״במדה שאדם מודד בה מודדים לו . . . היא השקתו יין משובח בכוסות משובחים, לפיכך כהן משקה מים המרים במקידה של חרש״ פחותה ומגונה שבכוסות (סוטה ט. וברש״י). 36) למד ׳גזירה שוה׳ מכלי חרס האמור במצורע (ויקרא יד, ה) ״אל כלי חרש על מים חיים״, מה שם חרס שלא נעשה בו מלאכה, כעין מים חיים שלא נעשה בהם מלאכה, אף כלי חרס האמור כאן (במדבר ה, יז), שלא נעשה בו מלאכה (סוטה טו:). 37) שם בגמרא: ״אמר רבא, לא שנו אלא שלא נתאכמו פניו, אבל נתאכמו פניו - פסולין״. ומפרשה רבינו בכלי חדש, ודלא כפירש״י (כסף-משנה). 38) [בעייתו של רבא, שם. וסובר רבינו כי נפשטה שם בסוף הסוגיא, וכן נראה מדבריו בפי״א מהל׳ טומאת צרעת ה״א, ועי׳ כסף-משנה ולחם-משנה]. 39) לוג הוא מדה ממדות הלח (ויקרא יד, י) המכיל נפח שש ביצים בינוניות, וחצי ממנו - שלש ביצים. 40) שהיה במקדש, ובו מים לרחיצת ידיהם ורגליהם של הכהנים (שמות ל, יח-יט), ובסוטה נאמר (במדבר ה, יז): ״ולקח הכהן מים קדושים״ - ״אין קדושים אלא שנתקדשו בכלי - אלו מי כיור״ (׳ספרי׳ במדבר שם). 41) מנחות פח, א. 42) משנה, סוטה שם.

6 **י. וּמָקוֹם הָיָה שָׁם[43] אַמָּה עַל אַמָּה לִימִין הַנִּכְנָס,**
7 **וּבוֹ טַבְלָא שֶׁל שַׁיִשׁ וְטַבַּעַת קְבוּעָה בָּהּ[44]. מַגְבִּיהַּ**
8 **הַטַּבְלָא וְלוֹקֵחַ עָפָר מִקַּרְקַע הַמִּשְׁכָּן, וְנוֹתְנוֹ עַל**
9 **גַּבֵּי הַמַּיִם כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה עַל פְּנֵי הַמַּיִם[45]. וְנוֹתֵן**
10 **לְתוֹכָן דָּבָר מַר, כְּגוֹן לַעֲנָה[46] וְכַיּוֹצֵא בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר:**
11 **מֵי הַמָּרִים[47]. וּמוֹחֵק לְתוֹכָן הַמְּגִלָּה לִשְׁמָהּ[48].**
12 **וְיִמְחַק יָפֶה יָפֶה, עַד שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר בַּמְּגִלָּה רֹשֶׁם**
13 **הַנִּכָּר כְּלָל[49].**

43) ברצפת ההיכל. 44) לאחזה בה להגביה הטבלה משאר הרצפה שהיא כולה אבני שיש. 45) שיעור עפר שיהא נראה וניכר על פני המים, ולא יהא נבלע בתוכם (סוטה, שם). 46) צמח בר ועליו מרים, ונזכר בתורה (דברים כט, יז). 47) סוטה כ, א. 48) סוטה יח, א. וכ, ב. 49) שם יט, ב.

14 **יא. וְאַחַר כָּךְ כֹּהֵן אֶחָד בָּא אֵלֶיהָ מִכֹּחֲנֵי הָעֲזָרָה[50],**
15 **וְאוֹחֵז בִּבְגָדֶיהָ מִכְּנֶגֶד פָּנֶיהָ, וְקוֹרֵעַ עַד שֶׁהוּא מְגַלֶּה**
16 **אֶת לִבָּהּ, וּמְגַלֶּה שְׂעָרָהּ וְסוֹתֵר מַחְלְפוֹת רֹאשָׁהּ[51], כְּדֵי**
17 **לְנַוְּלָהּ. וּמֵבִיא חֶבֶל מִצְרִי[52], כְּדֵי לְהַזְכִּירָהּ מַעֲשֶׂה**
18 **מִצְרַיִם[53] שֶׁעָשְׂתָה. וְאִם לֹא מָצְאוּ מִצְרִי - מֵבִיא חֶבֶל**
19 **מִכָּל מָקוֹם. וְקוֹשְׁרוֹ לְמַעְלָה מִדֶּיהָ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפָּלוּ**
20 **הַבְּגָדִים וְנִמְצֵאת עֶרְמָה, שֶׁהֲרֵי נִקְרְעוּ[54].**

50) ובתוספתא (סוטה פ״א ה״ה) שנינו: ״כהנים מטילים ביניהם גורלות, כל מי שעלה גורלו, אפילו כהן גדול - יוצא ועומד בצד סוטה ואוחז בבגדיה״ שלא יחשדו בכהן, שקפץ להשקותה כדי לראות שערה ולבה (׳חסדי דוד׳, שם). 51) סוטה ז, א. ושם ח, א: ״ופרע את ראש האשה - מלמד שהכהן סותר את שערה״, מרבה בגלויה, שסותר את קליעתה, ופרע - לשון גילוי הוא (רש״י). 52) עשוי מסיב הגדל סביב הדקל וכרוך עליו (רש״י שם ז:). 53) השטופים בזנות (׳ירושלמי׳ שם פ״א ה״ו). וכן הכתוב אומר בפרשת העריות (ויקרא יח, ג): ״כמעשה ארץ מצרים . . . לא תעשו״. 54) סוטה, שם.

21 **יב. וְאַחַר כָּךְ מֵבִיא עִשָּׂרוֹן[55] קֶמַח שְׂעוֹרִים[56] מִשֶּׁל**
22 **בַּעַל[57] וְנוֹתְנוֹ בִּכְפִיפָה מִצְרִית[58]. וְהַחֶבֶל וְהַכְּפִיפָה**
23 **בָּאִין מִשְׁתֵּרֵי הַלִּשְׁכָּה[59]. וְנוֹתְנוֹ לְיָדֶיהָ כְּדֵי לְיַגְּעָהּ[60].**

55) עשירית האיפה (במדבר ה, טו) והיא העומר, שהוא שני קבים פחות חומש, שהם ״כמו ארבעים ושלש ביצים בינוניות וחומש ביצה״ (הל׳ בכורים פ״ו הט״ו-טז. וראה הל׳ מעשה הקרבנות פ״ב ה״ז). 56) ״כשם שמעשיה מעשה בהמה (שהפקירה עצמה למי שאינו בן זוגה, רש״י), כך קרבנה מאכל בהמה״ (סוטה טו:). 57) שנאמר (במדבר ה, טו) ״והביא האיש את אשתו אל הכהן והביא את קרבנה עליה עשירית האיפה״. ואמרו ב׳ירושלמי׳ (סוטה פ״ב, ה״א): ״והביא את קרבנה עליה - בעלה״. וכן הוא בנגעים פי״ד מי״ב (וכן נראה במשנה, סוטה כג). 58) סל עשוי מנצרי דקל, מהזרדים הגדלים סביבות הדקל (סוטה יד. וברש״י). 59) ׳ירושלמי׳ סוטה פ״א ה״ו. שירי הלשכה - כשגובים השקלים בכל שנה מכל ישראל ״היו מניחים אותם בלשכה אחת מן הלשכות במקדש . . . וממלאים מכל השקלים שיתקבצו שם שלש קופות גדולות . . . והשאר

מניחים אותו בלשכה, . . . וזה שישאר שם יתר על מה שיש בקופות - הוא הנקרא שירי הלשכה" (לשון רבינו בפ"א מהל' שקלים ה"ד). 60) שתודה ולא תיבדק, מאחר שלא יקריבו מנחתה, כי אפילו לאחר ששתתה אם לא יקריבו מנחתה לא תיבדק (סוטה יד.) שהרי קראה התורה מנחה זו בשם "מזכרת עון" (במדבר שם טו), כמבואר שם כ, ב.

יג. וְאַחַר כָּךְ לוֹקֵחַ הַמִּנְחָה מִן הַכַּפִּיפָה וְנוֹתְנָהּ לִכְלִי שָׁרֵת[61], וְאֵינוֹ נוֹתֵן עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְלֹא לְבוֹנָה[62]. וְאִם נָתַן - לוֹקֶה עַל הַשֶּׁמֶן בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל הַלְּבוֹנָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ[63]. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִצֹק עָלֶיהָ[64] שֶׁמֶן וְלֹא יִתֵּן עָלֶיהָ[65] לְבוֹנָה.

61) כלי קודש, שמשרתים בו במקדש. וכל כלי השרת היו מכסף או מזהב, ומותר לעשותם משאר מיני מתכת (פ"א מהל' כלי המקדש הי"ג). 62) בניגוד לשאר מנחות שנותן עליהן שמן ולבונה, והכל כדי "שלא יהא קרבנה מהודר, שהשמן קרוי אור, והיא עשתה בחושך, והאמהות נקראות: "לבונה" והיא פירשה מדרכיהן" (רש"י לתורה ע"פ מדרש תנחומא פ' נשא אות ג) וה'חינוך' (מצוה שסו) אומר: השמן הוא עליון כל כל המשקים שהוא צף על כולם, והסוטה שקלקלה מעשיה וכו', אין ראוי להדר קרבנה בשמן, הנכון לגדולה למשוח בו המלכים והכהנים הגדולים. 63) הרי שני לאוין נפרדים, וראה ב'ספר המצוות' לרבינו לא-תעשה קה, שמביא בשם מכילתא: "לא יצוק עליו שמן . . . מגיד שהן שתי אזהרות". והוא ב'ספרי' זוטא, פרשה נשא. 64) כן הוא בכ"י תימן. ובדפוסים שלפנינו, בטעות: "עליה". 65) כן הוא בכ"י תימן ובדפוס רומי. ובדפוסים שלפנינו, בטעות: "עליה".

יד. וּבְכָל זְמַן שֶׁפּוֹרֵעַ רְאֹשָׁהּ וְנוֹתֵן הָעִשָּׂרוֹן עַל יָדֶיהָ יְהֵיוּ הַמַּיִם בַּכְּלִי בְּיַד הַכֹּהֵן, וְיַרְאֶה אוֹתָהּ אֶת הַמַּיִם[66]; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְיַד הַכֹּהֵן יִהְיוּ מֵי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים.

66) "כדי להטיל אימה עליה" (במדבר רבה פ"ט, לג).

טו. וְאַחַר כָּךְ מַשְׁקֶה אוֹתָהּ. וְאַחַר שֶׁהִשְׁקָתָהּ לוֹקֵחַ כְּלִי שָׁרֵת שֶׁבּוֹ הַמִּנְחָה וְנוֹתְנוֹ עַל יָדֶיהָ[67]. וְכֹהֵן מַנִּיחַ יָדוֹ תַּחְתֶּיהָ[68] וּמְנִיפָהּ[69] בַּמִּזְרָח, כִּשְׁאָר כָּל הַתְּנוּפוֹת[70], מוֹלִיךְ וּמֵבִיא[71] מַעֲלֶה וּמוֹרִיד[72]. וְאַחַר כָּךְ מַגִּישׁ הַמִּנְחָה[73] לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית שֶׁל מִזְבֵּחַ[74], כִּשְׁאָר מִנְחוֹת שֶׁל יָחִיד[75], וְקוֹמֶץ, וּמַקְטִיר הַקֹּמֶץ, וְהַשְּׁאָר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים[76].

67) סוטה יט, א במשנה. 68) תחת יד האשה. 69) שהמנחה צריכה תנופת יד הכהן, משום שנאמר (במדבר שם, כה): "ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאות והניף את המנחה", ולמדו חז"ל שצריכה גם תנופת יד הבעלים, היא האשה, שהיא בעלת מנחה זו (שם וברש"י). וב'ירושלמי' פ"ג ה"א, שאלו: ואין הדבר מכוער? (שיניח הכהן ידו תחת יד אשה). ותירצו: "אין יצר הרע מצוי לשעה". כלומר, לשעה מועטת כזו לא חששו. 70) שהיו במזרח המזבח, כמבואר במנחות פ"ה מ"ו, וברמב"ם פ"ט מהל' מעשה הקרבנות ה"ו. 71) לארבע רוחות הארץ. כלומר, להקב"ה שארבע הרוחות הן שלו (סוכה לז:). 72) למי שהשמים והארץ שלו (סוכה, שם). 73) משום שנאמר (במדבר שם, שם): "והניף את המנחה - והקריב אותה אל המזבח" - "זו ההגשה" (מנחות ס:). 74) סוטה יד, ב. 75) כמבואר בפי"ג מהל' מעשה הקרבנות הי"ב. 76) ככל יתר המנחות (פי"ב מהל' מעשה הקרבנות ה"ט). ואם בעלה כהן - אין שיריה נאכלים, כמבואר לקמן פ"ד הט"ו.

טז. אִם טְהוֹרָה הִיא - יוֹצֵאת וְהוֹלֶכֶת לָהּ, וַהֲרֵי הִיא מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ. וְאִם טְמֵאָה הִיא[77] - מְיַד פָּנֶיהָ מוֹרִיקוֹת, וְעֵינֶיהָ בּוֹלְטוֹת, וְהִיא מִתְמַלֵּאת גִּידִין גִּידִין[78]. וְהֵן[79] אוֹמְרִין: הוֹצִיאוּהָ (הוֹצִיאוּהָ), כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּפְרֹשׂ נִדָּה[80], וְהַנִּדּוֹת מְטַמְּאוֹת עֶזְרַת נָשִׁים[81]. וְהֵן מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מֵעֶזְרַת נָשִׁים שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בָּהּ. וּבִטְנָהּ צָבָה בַּתְּחִלָּה[82], וְאַחַר כָּךְ תִּפֹּל יְרֵכָהּ וְתָמוּת[83].

77) לאחר הקרבת מנחתה על המזבח. 78) מתוך שבשרה נפוח, נראית כמלאה גידים (סוטה כ. במשנה וברש"י שם). 79) הנוכחים שם. 80) מחמת פחד מות, שהפחד הפתאומי מרפה הדמים ופותח המקור (סוטה כ:). 81) כלים פ"א מ"ח. אבל מחמת טומאת מת - אין אנו חוששים, שהרי מותר להכניס מת לעזרת נשים שהיא מחנה לויה והיא בכלל הבית (פ"ז מהל' בית הבחירה הט"ז), ושער ניקנור - דינו כמחנה לויה (שם הי"א). 82) כי המים בודקים אותה לפי סדר כניסתם לגוף, וכן הכתוב אומר (במדבר ה, כב): "ובאו המים . . במעיך, לצבות בטן ולנפיל ירך". וראה למעלה ה"ז, ובהערה כה שם. 83) ראה בסמוך ה"כ.

יז. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שֶׁמֵּתָה הִיא, יָמוּת הַנּוֹאֵף[84] שֶׁהִשְׁקָה עַל יָדוֹ בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא, וְיֵאָרְעוּ לוֹ מְאֹרָעוֹת שֶׁאֵרְעוּ לָהּ לַצְּבוֹת בֶּטֶן וְלַנְפִּיל יָרֵךְ. וְכָל זֶה, אִם לֹא בָא בַּעְלָהּ בִּיאָה אֲסוּרָה מֵעוֹלָם; אֲבָל אִם בָּעַל בְּעִילָה שֶׁל אִסּוּר - אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[85].

84) סוטה כז, ב במשנה. 85) לעיל פ"ב ה"ח.

יח. וְאִם עָבַר וְהִשְׁקָה אֶת אִשְׁתּוֹ - הֲרֵי זֶה מוֹסִיף עַל חַטָּאתוֹ פֶּשַׁע, שֶׁגָּרַם לַשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ שֶׁיִּמָּחֶה בַּמַּיִם לְבַטָּלָה, וּמוֹצִיא לַעַז עַל מֵי סוֹטָה, שֶׁאִשְׁתּוֹ אוֹמֶרֶת לַאֲחֵרוֹת שֶׁזִּנְּתָה וְלֹא בָדְקוּ בָּהּ הַמַּיִם, וְהִיא לֹא תֵּדַע שֶׁמַּעֲשֵׂי הַבַּעַל גָּרְמוּ שֶׁלֹּא בָדְקוּ בָּהּ.

יט. לְפִיכָךְ[86], מְשָׁרְבוּ הַמְנָאֲפִים בְּגָלוּי בְּבֵית שֵׁנִי, בִּטְּלוּ הַסַּנְהֶדְרִין[87] אֶת מֵי הַמָּרִים, וְסָמְכוּ עַל הַכָּתוּב בַּקַּבָּלָה: לֹא אֶפְקֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה[88] וְגוֹ'.

86) הואיל ואין המים בודקים אותה כשאין הבעל מנוקה

מעון. **87)** סוטה מז, א במשנה. "ורבי יוחנן בן זכאי הפסיקן" (שם). **88)** ומפרש רש"י (שם): "לא אפקוד על ניאוף נשותיכם לבדקן, ומפני מה? על בנותיכם כי תזנינה (שאפילו אם בניו ובנותיו נואפים, אין המים בודקים אותם, כמבואר שם מז:) ועוד כי הם עם הזונות יפרדו, הם עצמם (הבעלים) נואפים כפרדים הללו", וכתב הרמב"ן (במדבר ה, כ): "ואין הכתוב אומר, שתהיינה הנשים הנואפות פטורות מן העוון בעבור שבעליהן נואפים, רק שלא יעשה בהן הנס הגדול הזה, שהוא נעשה לכבודם ולהיותם עם קדוש, והם לא יבינו בטובה הזאת ולא יחפצו בה. וזה אמר הכתוב (הושע ד, יד): "ועם לא יבין ילבט", כלומר ילכד בסכלותו".

כ. סוֹטָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ זְכוּת תַּלְמוּד תּוֹרָה[89], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ מְצֻוָּה עַל תַּלְמוּד תּוֹרָה[90] - הֲרֵי זוֹ תּוֹלֶה[91] לָהּ, וְאֵינָהּ מֻתָּה לְשָׁעָתָהּ[92], אֶלָּא נְמוֹקֶת[93] וְהוֹלֶכֶת, וְחָלָאִים כְּבֵדִים בָּאִין עָלֶיהָ, עַד שֶׁתָּמוּת[94] אַחַר שָׁנָה אוֹ שְׁתַּיִם אוֹ שָׁלֹשׁ, לְפִי זְכוּתָהּ[95]. וְהִיא מֻתָּה בְּצַבְּתַּת בֶּטֶן וּבִנְפִילַת אֵיבָרִין[96].

89) שמוליכה את בניה ללמוד תורה או ממתינה לבעלה כשהלך חוץ לעיר לעסוק בתורה (סוטה כא.). **90)** כמבואר בפ"א מהל' תלמוד תורה ה"א. **91)** מאריך לה הזמן. **92)** מיד. **93)** מתנוונת. **94)** סוטה כב, ב במשנה. **95)** "יש זכות תולה שנה אחת . . . יש זכות תולה ג' שנים" (שם כ. במשנה). וב'ירושלמי' (שם פ"ג, ה"ד) אמרו: "שנה אחת - מנבוכדנצר, שכתוב בו (דניאל ד, כד-כו: וחטיך בצדקה פרוק . . . הן תהוי ארכא לשלותך . . לקצת ירחין תרי עשר; שתי שנים - מאמנון, שנאמר בו (שמואל-ב, יג, כג-כח): ויהי לשנתיים ימים . . . הכו את אמנון והמיתם אותו, וכל אותן שתי שנים היה עוסק בתורה: שלש שנים - מאחאב, שנאמר בו (מלכים-א, כב, א): וישבו שלש שנים אין מלחמה בין ארם ובין ישראל. כל אותן שלש שנים היה עסוק במצוות" (לפי גירסת ה'פני משה', שם). **96)** שם כב, ב במשנה.

כא. סוֹטָה שֶׁשָּׁתַת מֵי הַמָּרִים וְלֹא מֻתָּה מִיָּד - הֲרֵי הִיא מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ, וַאֲפִלּוּ הָיָה כֹּהֵן. וְאַף עַל פִּי שֶׁהִתְחִילוּ הֶחֱלָאִים לָבוֹא עָלֶיהָ וְחָלוּ שְׁאָר אֵיבָרֶיהָ - הוֹאִיל וְלֹא צָבְתָה בִּטְנָהּ וְלֹא הִתְחִיל יֶרֶךְ לִנְפֹּל, הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[97]. אֲבָל מִשֶּׁהִתְחִיל בִּטְנָהּ לְצָבוֹת וְיֶרֶךְ לִנְפֹּל - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה וַדַּאי[98].

97) ואין אומרים: ודאי זינתה באונס, ולפיכך באו עליה כל החלאים האלה, ומפני שלא זינתה ברצון ולא נתייסרה כדרך כל הסוטות - אלא מתירים אותה, מפני שחלאים אלו אינם סימן שזינתה, ומספק אין אנו יכולים לאסרה על בעלה (משנה-למלך להלן הכ"ד, עיי"ש). **98)** בניגוד לחלאים הנ"ל, שאינם סימן ברור שזינתה באונס - אם צבתה בטנה, הרי זה ברור שזינתה ואסורה.

כב. סוֹטָה שֶׁשָּׁתַת וְהָיְתָה טְהוֹרָה[99] - הֲרֵי זוֹ מִתְחַזֶּקֶת וּפָנֶיהָ מַזְהִירוֹת. וְאִם הָיָה בָּהּ חֹלִי - יָסוּר. וְתִתְעַבֵּר וְתֵלֵד זָכָר. וְאִם הָיָה דַּרְכָּהּ לֵילֵד בְּקֹשִׁי - תֵּלֵד בְּמְהֵרָה. הָיָה דַּרְכָּהּ לֵילֵד נְקֵבוֹת - תֵּלֵד זְכָרִים[100].

99) גמורה. ללא כל תליה באיזו זכות שהיא, או מפני שלא היה בעלה מנוקה מעוון. **100)** שם. וב'ירושלמי' (סוטה פ"ג ה"ד) אמרו: "ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא - וכי אין אנו יודעים שאם לא נטמאה טהורה היא? אלא סוף המקום פורע בה תחת ניוולה . . . יולדת בצער, יולדת בריוח" וכו'. ובתרגום יונתן (במדבר ה, כח) נאמר: "ואין לא אסתאבת אנתתא . . . ותיפוק זכיא - נזיוה מנהר" כלומר, תצא בפנים מזהירות.

כג. בָּאוּ עֲדֵי טֻמְאָה אַחַר שֶׁשָּׁתְתָה - הֲרֵי זוֹ תֵּצֵא בְּלֹא כְתֻבָּה וַאֲסוּרָה לְבַעְלָהּ, וַאֲפִלּוּ לֹא אֵרַע לָהּ דָּבָר מִדְּבָרִים אֵלּוּ; מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶלָּא מִי שֶׁאֵין לָהּ עֲדֵים שֶׁמּוּדִיעִין זְנוּתָהּ[101]. וְעוֹד, שֶׁמָּא בַּעְלָהּ אֵינוֹ מְנֻקֶּה מֵעָוֹן, לְפִיכָךְ לֹא בָּדְקוּ הַמַּיִם אֶת אִשְׁתּוֹ[102]. אֲבָל אִם בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד שֶׁהָיְתָה טְמֵאָה - אֵינָהּ אֲסוּרָה[103], וְתֵשֵׁב תַּחַת בַּעְלָהּ, שֶׁהֲרֵי שָׁתְתָה[104].

101) שנאמר (במדבר ה, יג): "ועד אין בה" - שאין מי שידע בה, אז המים בודקים אותה (סוטה ו.). **102)** ראה למעלה פ"ב ה"ח. **103)** שעד אחד אינו נאמן לאסרה על בעלה. **104)** ולא נבדקה, אבל אילו בא העד לפני ששתתה, היתה אסורה לבעלה ואינה שותה, כמבואר לעיל פ"א הי"ד.

כד. אִשָּׁה שֶׁזִּנְּתָה בְּאֹנֶס אוֹ בִּשְׁגָגָה[105], אוֹ שֶׁבָּא עָלֶיהָ זֶה שֶׁקִּנֵּא לָהּ עִמּוֹ דֶּרֶךְ אֵיבָרִים[106] - אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אוֹתָהּ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה - פְּרָט לַאֲנוּסָה, שֶׁהֲרֵי נִתְפְּשָׂה בְּחֶזְקָה[107]. וַתִּמְעֹל מַעַל בְּאִישָׁהּ - פְּרָט לְשׁוֹגֶגֶת[108]. וְשָׁכַב אִישׁ אוֹתָהּ שִׁכְבַת זֶרַע - פְּרָט לְבָא עָלֶיהָ דֶּרֶךְ אֵיבָרִין[109].

105) כגון שאמרו לה מת בעלך, ואחרי שזינתה נתברר שהוא חי (רש"י סוטה לב:). או שנים שקידשו שתי נשים, ובשעת כניסתן לחופה הוחלפו של זה לזה (יבמות לג:). ובאשת ישראל, המדובר כאן, שהיא מותרת לבעלה אם זינתה באונס או בשגגה. **106)** שוכב עמה בפריצות בקירוב בשר (רש"י סוטה כו:). **107)** כתובות נא, ב. ו'ירושלמי' סוטה פ"ד ה"ד. וכן הוא בדברי רבינו למעלה פכ"ד מהל' אישות הי"ט. **108)** 'ספרי זוטא' פרשת נשא ה, כז. וכן מבואר בסוטה כח, א. וזו לא מעלה, "שהשגגה צד אונס יש בה" (לשון רבינו לעיל פכ"ד מהל' אישות ה"כ). אבל זינתה שסברה מותר לזנות, הרי זו כמזידה ואסורה לבעלה (שו"ע אהע"ז סי' קעח ס"ג). ובביאור הגר"א שם, אע"פ שלא מעלה במקום (= בהקב"ה), מעלה באישה. שלא נאמר בתורה: ומעלה מעל בה' אלא באישה. וראה למעלה הל' אישות שם הי"ט והערה צ. **109)** סוטה כו, ב. ואף-על-פי שהבעל מקפיד על זה, לא נאסרה עליו

בזה (שם). והעיר בעל ה'משנה למלך' כאן בדברי רבינו: מה משמיע לנו רבינו שכל אלו אין המים בודקין אותן, הלא פשוט הוא הדבר שהרי כל אלו מותרות לבעליהן.

יום ש"ק ד' אדר א' ה'תשע"ו

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) ביאר בו רבינו דיני השקאת הסוטה, דיני כתיבת המגילה ומחיקתה, ואם אמרה אחרי שנמחקה המגילה טמאה אני, נשפכו המים, לנו הלילה, הקדים עפר למים או לא היה עפר בהיכל, מנחת סוטה.

א. בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּאֲדָר נִפְנִין בֵּית דִּין לְצָרְכֵי הָרַבִּים[2], וּבוֹדְקִין עַל הָרְאוּיָה לִשְׁתּוֹת לְהַשְׁקוֹתָהּ[3], וְעַל הָרְאוּיָה לְקַנֵּא לָהּ[4] וּלְהוֹצִיאָהּ בְּלֹא כְּתֻבָּה[5]. וּבְכָל זְמַן מַשְׁקִין אֶת הַסּוֹטוֹת[6].

2) כל צרכי צבור אם היו תלויים, ועדיין לא הסתדרו, בית דין מזדרז להשלימם מאותו יום והלאה שהוא קרוב לסוף שנת תורה הנגמרת בסוף חודש אדר ובוודאי מי שהזדרז והקדים לעשות לפני זמן זה הרי זה משובח. 3) הואיל ובזמן זה שוקד בית הדין על תקנת הצבור כגון תיקון רחובות וציון קברות שהם צרכי רבים, הוא נפנה גם לצרכים אלו. 4) להתרות בה, שלא תיסתר עם פלוני, כגון מי שנתחרש בעלה והעם מרנן אחריה. 5) אבל אין בית דין יכול להשקותה. 6) כלומר, באותו זמן מצוּוֶה בית דין להזדרז ביותר על ביצוע השקאתה, אם לא השקוה עד כה, אבל ההשקאה עצמה קיימת בכל ימות השנה.

ב. וְאֵין מַשְׁקִין אֶת הַסּוֹטָה אֶלָּא בַּיּוֹם. וְכָל הַיּוֹם כָּשֵׁר לְהַשְׁקוֹת סוֹטָה[7]. וְאֵין מַשְׁקִין שְׁתֵּי סוֹטוֹת כְּאַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֶעֱמִיד אוֹתָהּ הַכֹּהֵן[8].

7) אף על פי שזריזים מקדימים למצוה - כל היום כשר לכך, מעלות השחר עד צאת הכוכבים. 8) ובנדרים עג. "שנאמר והשקה - אותה לבדה".

ג. סוֹטָה שֶׁאָמְרָה 'אֵינִי שׁוֹתָה' מֻחֶמֶת יִרְאָה וָפַחַד שֶׁיֵּשׁ לָהּ[9] - יְכוֹלָה לַחֲזוֹר וְלוֹמַר 'חֲרִינִי שׁוֹתָה'; אֲבָל אָמְרָה 'אֵינִי שׁוֹתָה' וְהִיא בְּרִיאָה וְאֵינָהּ יְרֵאָה וְלֹא פּוֹחֶדֶת - אֵינָהּ יְכוֹלָה לַחֲזוֹר וְלוֹמַר 'חֲנָנִי שׁוֹתָה'[10].

9) שמא יבדקוה המים ואפילו[=אם] היא טהורה [=יגרמו לה המים לכל הדברים הלא טובים הכתובים בפרשה]. 10) כיוון שאמרה איני שותה והיא בריאה הרי זו כאמרה: "טמאה אני" ואין צריכים עוד לבודקה. שהרי בדוקה ועומדת היא.

ד. אָמְרָה 'אֵינִי שׁוֹתָה' קֹדֶם שֶׁתִּמָּחֵק הַמְּגִלָּה[11] - הֲרֵי מְגִלָּתָהּ נִגְנֶזֶת[12], וְאֵינָהּ כְּשֵׁרָה לְהַשְׁקוֹת בָּהּ סוֹטָה אַחֶרֶת[13], וּמְנָחָתָהּ מִתְפַּזֶּרֶת עַל הַדֶּשֶׁן[14]. וְאִם אָמְרָה 'אֵינִי שׁוֹתָה' אַחַר שֶׁנִּמְחֲקָה הַמְּגִלָּה[15] - מְעַרְעֲרִין[16] אוֹתָהּ וּמַשְׁקִין אוֹתָהּ בְּעַל כָּרְחָהּ.

11) במים המרים. 12) כל כתבי הקודש שאינם ראויים לקרוא בהם נגנזים, שלא יתבזו. 13) שהרי לא נכתבה לשם זו. 14) מקום היה בעזרה, ששרפו בו קדשי קדשים שנפסלו ואף זו נתקדשה כבר בכלי שרת. ודינה להשרף שם. "מתפזרת", היינו נשרפת. 15) וגרמה שיימחק שם שמים על ידה. 16) מהממים ומכריחים אותה. ערעור - לשון בלבול ותימהון. כי אולי טהורה היא ומחמת פחד היא יְרֵאָה לשתות. ורש"י מפרש: מערערים - "כלומר, פותחים פיה שלא בטובתה ושופכים המים לתוך גרונה".

ה. וּמְאַיְמִין עָלֶיהָ שֶׁתִּשְׁתֶּה, וְאוֹמְרִין לָהּ: בִּתִּי, אִם בָּרוּר לָךְ הַדָּבָר שֶׁטָּהוֹרָה אַתְּ - עַמְדִי עַל בֵּרְיָךְ[17] וּשְׁתִי וְאַל תִּפְחֲדִי. לְפִי שֶׁאֵין הַמַּיִם דּוֹמִין אֶלָּא לְסַם[18] יָבֵשׁ מֻנָּח עַל בָּשָׂר חַי: יֵשׁ שָׁם מַכָּה - מְחַלְחֵל[19] וְיוֹרֵד, אֵין שָׁם מַכָּה - אֵינוֹ עוֹשֶׂה כְּלוּם[20].

17) ודאותך, ורש"י מפרש: נקיותך. 18) עשב מרפא. 19) חודר. 20) וכל זה "אומרים לה - כדי להתירה לבעלה, שלא תירא מן המים ותאמר טמאה אני, והיא טהורה, ותוציא לעז על עצמה ועל בניה".

ו. אָמְרָה 'טְמֵאָה אֲנִי', אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְחֲקָה הַמְּגִלָּה - הַמַּיִם נִשְׁפָּכִין[21], מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן קְדֻשָּׁה[22], וּמְנָחָתָהּ מִתְפַּזֶּרֶת עַל הַדֶּשֶׁן[23].

21) כיוון שאמרה טמאה אני, בדוקה ועומדת היא, ומים המרים לא ניתנו אלא לברר הספק. 22) "שאף על פי שנמחקה המגילה לתוכן, אין בהן משום קדושה שאין קדושתה אלא לברר את הספק". רוצה לאמר שאין בהם קדושה מצד שנמחקו בו השמות הקדושים, - והיה לנו להשוותם לספר תורה שבלה או שנפסל שהוא צריך גניזה - מכיוון שלכתחילה נכתבו השמות על מנת למחקם על המים, אין הם דומים לספר תורה שנכתב לקיום ושוב נמחק. וגם אין בהם קדושה לעניין מעילה אף על פי שהם מן הכיור - לפי שכל קדושתם אינה אלא לברר את הספק והרי נתברר, והרי זה ככל דבר שנעשה מצוותו שאין מועלים בו. 23) שאינה באה אלא להזכיר עוונה, וזו - עוונה זכור על פיה.

ז. מִגִּלַּת סוֹטָה שֶׁכְּתָבָהּ בַּלַּיְלָה - פְּסוּלָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָתַב וְגוֹמֵר, וְהִשְׁקָה וְגוֹ', וְהִקְרִיב וְגוֹ' - כְּשֵׁם שֶׁקָּרְבָּנָהּ בַּיּוֹם[24], כָּךְ כְּתִיבַת הַמְּגִלָּה וְהַשְׁקָיָתָהּ בַּיּוֹם[25]. כְּתָבָהּ לְמַפְרֵעַ[26] - פְּסוּלָה; שֶׁנֶּאֱמַר: הָאֵלֶּה - עַל הַסֵּדֶר[27]. כְּתָבָהּ קֹדֶם שֶׁתִּקָּבֵל עָלֶיהָ הַשְּׁבוּעָה - פְּסוּלָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִשְׁבִּיעַ וְכָתַב.

24) שאין קרבן קרב בלילה. 25) בסוטה יז: למדוה מפסוק אחר: "נאמר כאן: ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת, ונאמר להלן: על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט, מה המשפט ביום אף מגילת סוטה ביום". 26) בסדר הפוך, הקדים לכתוב המאוחר ואיחר לכתוב המוקדם. 27) כמו שהן כתובות בפרשה.

ח. כְּתָבָהּ אִגֶּרֶת[28] - פְּסוּלָה; שֶׁנֶּאֱמַר: סֵפֶר[29]. כְּתָבָהּ עַל שְׁנֵי דַפִּין[30] - פְּסוּלָה; שֶׁנֶּאֱמַר: סֵפֶר - סֵפֶר

1 אֶחָד וְלֹא שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה. וְאֵינוֹ כּוֹתֵב לֹא עַל הַנְּיָר[31]
2 וְלֹא עַל הַדְּפְתְּרָא[32], אֶלָּא בִּמְגִלַּת סֵפֶר[33]; שֶׁנֶּאֱמַר:
3 בַּסֵּפֶר. וְאִם כְּתָבָהּ עַל נְיָר אוֹ דִּפְתְּרָא - פְּסוּלָה[34].

28) שלא שירטט שורותיה. 29) והלכה היא: "שאין כותבים ספר תורה... אלא בשרטוט". 30) כדפין של ספר תורה העשויים עמודים. 31) של עשבים, שכותשים אותם עד שנעשה כמו עור. 32) עור שאינו מעובד כל צורכו, - מלוח וקמוח אבל אינו מעופץ בעפצים. 33) קלף מעובד כל צורכו. 34) כשם שאם כתבה איגרת פסולה מפני שאינה "ספר", כמו כן נייר ודיפתרא שאינם "ספר" - פסולים אפילו בדיעבד.

4 ט. וְאִם כְּתָבָהּ יִשְׂרְאֵל אוֹ כֹּהֵן קָטָן - פְּסוּלָה;
5 שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָתַב הַכֹּהֵן[35]. אֵינוֹ כּוֹתְבָהּ לֹא בְּקוּמוֹס[36]
6 וְלֹא בְּקַנְקַנְתּוֹם וְלֹא בְּכָל דָּבָר שֶׁרִשּׁוּמוֹ נִכָּר וְעוֹמֵד[37],
7 אֶלָּא בְּדָיוֹ שֶׁאֵין בּוֹ קַנְקַנְתּוֹם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָתַב וּמָחָה
8 - כְּתָב שֶׁהוּא יָכוֹל לְהִמָּחוֹת. וְאִם כָּתַב בְּדָבָר
9 הַמִּתְקַיֵּם - פְּסוּלָה.

35) והקטן פסול שאין לו כוונה לכתוב לשמה, שהרי אינו בר דעת. 36) שרף האילן ומתיכו במים. 37) קיים, שאינו יכול להימחק.

10 י. נִשְׁאַר בַּמִּגִלָּה רֹשֶׁם כְּתָב נִכָּר - פְּסוּלָה, עַד
11 שֶׁיִּמְחֹק כָּאן כָּאן. כָּתַב אוֹת אַחַת וּמְחָקָהּ, וְחָזַר
12 וְכָתַב אוֹת שְׁנַיִם וּמְחָקָהּ, עַד שֶׁהִשְׁלִים - פְּסוּלָה, עַד
13 שֶׁתִּהְיֶה כֻּלָּהּ כְּתוּבָה[38].

38) שנאמר: "ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת" - עד שתהא כולה כאחד.

14 יא. כְּתָבָהּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, אוֹ מְחָקָהּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ[39] -
15 פְּסוּלָה. כָּתַב שְׁתֵּי מְגִלּוֹת לִשְׁתֵּי סוֹטוֹת וּמְחָקָן לְתוֹךְ
16 כּוֹס אֶחָד[40], אוֹ לְתוֹךְ שְׁתֵּי כּוֹסוֹת וְעֵרְבָן בְּכוֹס
17 אֶחָד[41], וְהִשְׁקָה לִשְׁתֵּיהֶן - פְּסוּלָה[42], לְפִי שֶׁכָּל אַחַת
18 מֵהֶן לֹא שָׁתְתָה מְגִלָּתָהּ. מְחָקָן בִּשְׁנֵי כּוֹסוֹת וְעֵרְבָן,
19 וְחָזַר וְחִלְקָן לִשְׁנֵי הַכּוֹסוֹת - לֹא יַשְׁקֶה אוֹתָן, וְאִם
20 הִשְׁקָה - כָּשֵׁר[43]. וְאִם נִשְׁפְּכוּ הַמַּיִם[44] - הֲרֵי זֶה כּוֹתֵב
21 מְגִלָּה אַחֶרֶת וּמֵבִיא מַיִם אֲחֵרִים[45]. נִשְׁפְּכוּ וְנִשְׁתַּיֵּר
22 מֵהֶן - לֹא יַשְׁקֶה אֶת הַשְּׁאָר[46], וְאִם הִשְׁקָה - כָּשֵׁר[47].

39) שבשעת המחיקה התכוון לשם סוטה אחרת, והפסוק אומר: ועשה לה הכהן, שיהיו כל מעשיה לשמה. 40) שאין המחיקה ניכרת במים שהיא לשמה. 41) אף על פי שהמחיקה הייתה ניכרת בשעת נתינת המגילה לכוס כל אחת לשמה. 42) שהרי נתערבו לבסוף ובשעת השתייה אין החלקים ניכרים של מי הם. 43) בעייא שלא נפשטה, ומספק אין אנו מחייבים לכתוב מגילה שנייה ולמחוק שם שמים שנית, ואנו אומרים "יש ברירה", כאילו הוברר הדבר אחרי חלוקת המים לשני כוסות - שכל אחת שתתה את חלקה הראוי לה. 44) ולא נשאר מהם כלום. 45) ואין אומרים לא נמחוק בגללה שם שמים שתי פעמים. 46) כי לכתחילה עליה לשתות את כל מי מחיקת המגילה כולה. 47) בעייא שלא נפשטה ומספק אין אנו מחייבים לכתוב לה מגילה שנית ולמחוק לה שם שמים פעם שנייה.

23 יב. מֵי סוֹטָה שֶׁלָּנוּ[48] - נִפְסָלִין בְּלִינָה[49]. הִקְדִּים עָפָר
24 לְמַיִם - פְּסוּלָה[50]. לֹא הָיָה שָׁם עָפָר בַּהֵיכָל - מֵבִיא
25 עָפָר מִבַּחוּץ וּמַנִּיחוֹ בַּהֵיכָל[51], וְלוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ וְנוֹתֵן עַל
26 פְּנֵי הַמַּיִם[52]. וְאֵינוֹ מֵבִיא אֵפֶר[53], אֲבָל מֵבִיא
27 רַקְבּוּבִית[54] שֶׁהִיא כְּעָפָר.

48) שעבר עליהם הלילה מאז שאיבתם מן הכיור ועד להשקאה. 49) הואיל ונתקדשו בכלי שרת, שהרי בחצי לוג שבמקדש היה מודד וגם נתקדשו בכיור, וכלי שרת מקדשים להיפסל בלינה. 50) שנאמר: "ומן העפר... יקח הכהן ונתן אל המים" - המים תחילה ואחר כך נתינת העפר אל המים. 51) על קרקע ההיכל. 52) שלא נאמר בתורה: ומקרקע המשכן יקח, אלא: "ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן", לא הקפיד הכתוב אלא שיהא העפר מונח על קרקעית המשכן שעה אחת, אבל אם יכניס עפר מבחוץ להיכל ולא יתננו על גבי הקרקע - אינו כשר להשקאה. 53) שאין האפר נקרא עפר. ואף על פי שלעניין כיסוי הדם גם האפר נחשב כעפר ומכסים בו - בסוטה נתמעט אפר משום שנאמר בה: "בקרקע המשכן" - שיהא דומה לקרקע. 54) ירק רקוב.

28 יג. וְלֹא יַחְפֹּר בְּקַרְקַע הַמִּשְׁכָּן בַּהֵיכָל וְיוֹצִיא עָפָר, שֶׁנֶּאֱמַר:
29 אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּקַרְקַע הַמִּשְׁכָּן[55]. וְאִם חָפַר וְהוֹצִיא עָפָר
30 - כָּשֵׁר.

55) לא הקפיד הכתוב אלא שיהיה על קרקע המשכן, שהרי לא נאמר: ומקרקע המשכן יקח.

31 יד. הִקְרִיב אֶת מִנְחָתָהּ וְאַחַר כָּךְ הִשְׁקָהּ - כְּשֵׁרָה.
32 נִטְמְאַת מִנְחָתָהּ קֹדֶם שֶׁיְּנִיחֶנָּה בִּכְלִי שָׁרֵת[56] - הֲרֵי זוֹ
33 תִּפְדֶּה, כְּכָל הַמְּנָחוֹת שֶׁנִּטְמְאוּ קֹדֶם שֶׁיִּתְקַדְּשׁוּ בִּכְלִי
34 שָׁרֵת, וְיָבִיאוּ מִנְחָה אַחֶרֶת[57]. נִטְמְאַת הַמִּנְחָה אַחַר
35 שֶׁקִּדְּשָׁה בִּכְלִי שָׁרֵת[58] - הֲרֵי זוֹ תִּשָּׂרֵף. וְכֵן אִם אָמְרָה
36 'טְמֵאָה אֲנִי' קֹדֶם שֶׁתַּקְמֵץ הַמִּנְחָה[59], אוֹ שֶׁאָמְרָה
37 'אֵינִי שׁוֹתָה'[60], אוֹ שֶׁלֹּא רָצָה בַּעְלָהּ לְהַשְׁקוֹתָהּ, אוֹ
38 שֶׁבָּאוּ עֵדֵי טֻמְאָה, אוֹ שֶׁמֵּת הוּא[61], אוֹ שֶׁמֵּתָה הִיא
39 - הֲרֵי הַמִּנְחָה כֻּלָּהּ נִשְׂרֶפֶת[62]. וְאִם אֵרַע אֶחָד מֵאֵלּוּ
40 אַחַר שֶׁקָּרַב הַקֹּמֶץ - אֵין הַשְּׁיָרִים נֶאֱכָלִין.

56) שאין בה קדושת הגוף אלא קדושת פה בלבד. 57) בדמי הפדיון. 58) שקדשה קדושת הגוף ואינה יוצאת עוד לחולין, שכלי שרת מקדשים את הראוי להם, שלא יצאו עוד לחולין ככתוב בהם: "כל הנוגע בהם יקדש". 59) אינה ראוייה עוד להיקרב שהרי אינה באה אלא להזכיר עוונה של זו שתיבדק, והרי היא בדוקה ועומדת, וגם אינה ראוייה להיקרב נדבה, שמנחת שעורים אינה כשרה אלא לסוטה ולעומר. 60) ועדיין לא נמחקה מגילתה, כי אם נמחקה משקים אותה בעל כורחה. 61) ואין עוד צורך במנחתה. 62) בבית הדשן.

טז. הָיָה בַּעְלָהּ כֹּהֵן - אֵין שְׁיָרֵי מִנְחָתָהּ נֶאֱכָלִין, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לַבַּעַל חֵלֶק בָּהֶם[63]; וְאֵינָהּ עוֹלָה כֵּלָה לָאִשִּׁים כְּמִנְחַת זִכְרֵי כְהֻנָּה[64], מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָהּ חֵלֶק בָּהּ[65]; אֶלָּא הַקֹּמֶץ קָרֵב לְעַצְמוֹ, וְשְׁיָרִים מִתְפַּזְּרִין עַל בֵּית הַדֶּשֶׁן. נִמְצְאוּ עֲדֵיהֶן[66] זוֹמְמִין[67] - מִנְחָתָהּ תֵּצֵא לְחֻלִּין[68].

63) שמשלו היא באה, והתורה אמרה: "וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל". 64) שמנחתם אינה נקמצת אלא עולה כליל על המזבח. 65) שלכפרתה היא באה ואין מנחת זר קריבה בלי קמיצה. 66) עדי סתירתה שעל ידיהם באה לכך. 67) שהעידו שקר. 68) בלא פדיון, שהכל בטעות היה, והקדש טעות אינו הקדש.

טז. הַמְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ עַל יְדֵי אֲנָשִׁים הַרְבֵּה[69], וְנִסְתְּרָה עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם - הֲרֵי זֶה מֵבִיא מִנְחָה אַחַת עַל יְדֵי כֻּלָּן כְּשֶׁמַּשְׁקֶה אוֹתָהּ; שֶׁנֶּאֱמַר: מִנְחַת קְנָאֹת הִיא - מִנְחָה אַחַת לְקִנּוּיִן הַרְבֵּה[70].

69) שהתרה בה אל תסתרי עם פלוני ופלוני. 70) בכריתות ט: דרשוה מהפסוק "זאת תורת הקנאות" - תורה אחת לקינויין הרבה, שלא נאמר "תורות", אלא "תורת".

יז. יֵשׁ לַבַּעַל לְגַלְגֵּל[71] בְּשִׁבּוּעָה עָלֶיהָ שֶׁלֹּא זִנְתָה עִם אִישׁ זֶה שֶׁקִּנֵּא לָהּ בּוֹ וְלֹא עִם אִישׁ אַחֵר[72], וְשֶׁלֹּא זִנְתָה תַּחְתָּיו מִשֶּׁנִּתְאָרְסָה קֹדֶם שֶׁתִּנָּשֵׂא וְלֹא אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת[73]. אֲבָל אֵינוֹ מְגַלְגֵּל עָלֶיהָ שֶׁלֹּא זִנְתָה קֹדֶם הָאֵרוּסִין וְלֹא אַחַר שֶׁגֵּרְשָׁהּ, אִם גֵּרְשָׁהּ וְהֶחֱזִירָהּ; שֶׁאִם זִנְתָה בְּעֵת זֶה[74] לֹא תֵּאָסֵר עָלָיו[75], וְכֹל שֶׁהִתְבָּעֵל וְלֹא תִּהְיֶה אֲסוּרָה לוֹ אֵינוֹ מְקַנֵּא לְפִיכָךְ, אִם כָּנַס יִבְמָתוֹ - אֵינוֹ מְגַלְגֵּל עָלֶיהָ[76] שֶׁלֹּא זִנְתָה כְּשֶׁהָיְתָה שׁוֹמֶרֶת יָבָם[77]. אֲבָל מְגַלְגֵּל עָלֶיהָ שֶׁלֹּא זִנְתָה תַּחַת אָחִיו[78]; שֶׁאִם זִנְתָה תַּחַת אָחִיו - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עָלָיו[79]. וְכֵן אִם גֵּרְשָׁהּ וְהֶחֱזִירָהּ - מְגַלְגֵּל עָלֶיהָ שֶׁלֹּא זִנְתָה תַּחְתָּיו בַּנְּשׂוּאִין הָרִאשׁוֹנִים[80]. וְיֵשׁ לוֹ לְגַלְגֵּל עָלֶיהָ בִּלְהַבָּא, שֶׁלֹּא תִּזְנֶה תַּחְתָּיו, וְשֶׁלֹּא תִּזְנֶה אַחַר שֶׁיַּחֲזִירֶנָּה אִם יִגָּרֵשׁ וְיַחֲזִיר. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁתִּזְנֶה לְהַבָּא - מַיִם בּוֹדְקִין אוֹתָהּ, וְיֵאָרְעוּ לָהּ אוֹתָן הַמְּאֹרָעוֹת[81]. לְכָךְ נֶאֱמַר: אָמֵן אָמֵן - אָמֵן מֵאִישׁ זֶה, אָמֵן מֵאִישׁ אַחֵר; אָמֵן נְשׂוּאָה, אָמֵן אֲרוּסָה; אָמֵן לְשֶׁעָבַר, אָמֵן לְהַבָּא.

71) לכלול, להטיל. 72) שלא קינא לה בו. 73) כלומר, אף על פי שהארוסה אינו משביעה, אבל כשמשביעה גם על זנות שאחר נישואין מוסיף הוא להשביעה על זנותה משנתארסה, ואפילו לא קינא לה בהיותה ארוסה, ומכאן ל"גלגול שבועה מן התורה". 74) בזמן גירושיה. 75) שגרושה שזינתה מותרת לבעלה. 76) כשמשביעה לאחר כניסתה. 77) שמת בעלה הקודם ומצפה ליבם שייבמנה, שהרי שומרת יבם שזינתה מותרת ליבם. 78) כשהיה קיים [=חי]. 79) על היבם. 80) שאם זינתה אז, נאסרה עליו לעולם. 81) "לכשתטמא מים מערערים אותה ובודקים אותה" - חוזרים לה לתוך גרונה כאדם הנחנק על ידי משקה נראה כעושה ערער.

יח. מְצַוַּת חֲכָמִים עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְקַנְּאוֹת[82] לְנָשֵׁיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ[83]. וְכָל הַמְקַנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ, נִכְנְסָה בּוֹ רוּחַ טָהֳרָה[84]. וְלֹא יְקַנֵּא לָהּ לֹא מִתּוֹךְ שְׂחוֹק וְלֹא מִתּוֹךְ שִׂיחָה וְלֹא מִתּוֹךְ קַלּוּת רֹאשׁ וְלֹא מִתּוֹךְ מְרִיבָה וְלֹא לְהַטִּיל עָלֶיהָ אֵימָה. וְאִם עָבַר וְקִנֵּא לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים מִתּוֹךְ אֶחָד מִכָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ - הֲרֵי זֶה קִנּוּי.

82) להזהירן ולהתרות בהן שלא יתנהגו בפריצות. 83) זו חובה, כדברי רבי עקיבא. 84) ממרום, ששונא את הפריצות.

יט. אֵין רָאוּי לִקְפֹּץ וּלְקַנְּאוֹת בִּפְנֵי עֵדִים תְּחִלָּה[85], אֶלָּא בֵּינוֹ לְבֵינָהּ, בְּנַחַת וּבְדֶרֶךְ טָהֳרָה וְאַזְהָרָה, כְּדֵי לְהַדְרִיכָהּ בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה וּלְהָסִיר הַמִּכְשׁוֹל[86]. וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עַל אִשְׁתּוֹ וְעַל בָּנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ וּמַזְהִירָן וּפוֹקֵד[87] דַּרְכֵיהֶן תָּמִיד עַד שֶׁיֵּדַע שֶׁהֵן שְׁלֵמִין מִכָּל חֵטְא וּמֵעָוֹן - הֲרֵי זֶה חוֹטֵא; שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָדַעְתָּ כִּי שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ[88], וּפָקַדְתָּ נָוְךָ[89] וְלֹא תֶחֱטָא.

85) בפעם הראשונה, שבזה הוא מטיל קנאה בינו לבינה, שמביישה בפני אחרים וגורם לכעס ורוגז בבית, ואף על פי שמצוה לקנאות, אין זה אלא בפעם השנייה, אבל בפעם הראשונה אסור לו להטיל קנאה בינו לבינה. 86) אבל לא להקניט ולצער, ובפרישה לטור מפרש דברי רבינו: "שיאמר לה בפירוש שלא על מנת לאסור אותך אני מקנא לך אלא שתיזהרי מן הכיעור והדומה לו". 87) בודק ומבקר. 88) זו אשתו. 89) אלו בני ביתו.

סְלִיקוּ לְהוּ הִלְכוֹת סוֹטָה, וְנִגְמַר סֵפֶר נָשִׁים בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא.

וּמִנְיַן פְּרָקָיו חֲמִשִּׁים וּשְׁלֹשָׁה פְּרָקִים:
הִלְכוֹת אֵישׁוּת - עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה פְּרָקִים.
הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין - שְׁלֹשָׁה עָשָׂר פְּרָקִים.
הִלְכוֹת יִבּוּם וַחֲלִיצָה - שְׁמֹנָה פְּרָקִים.
הִלְכוֹת נַעֲרָה בְתוּלָה - שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים.
הִלְכוֹת סוֹטָה - אַרְבָּעָה פְּרָקִים.

פְּעָמַי הָכֵן בְּאִמְרָתֶךָ, וְאַל תַּשְׁלֵט בִּי כָּל אָוֶן

סֵפֶר חֲמִישִׁי וְהוּא סֵפֶר קְדֻשָּׁה

הִלְכוֹתָיו שָׁלֹשׁ. וְזֶה הוּא סִדּוּרָן:
א. הִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה.
ב. הִלְכוֹת מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת.
ג. הִלְכוֹת שְׁחִיטָה.

וְהַמִּצְוֹות הַנִּכְלָלוֹת בָּהֶן מְפֹרָשׁוֹת בִּשְׁמוֹתָן בִּמְקוֹמוֹתָן.

הִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִיאָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן שֵׁבַע וּשְׁלֹשִׁים מִצְוֹת. מִצְוָה אַחַת עֲשֵׂה, וּשְׁלֹשִׁים וְשֵׁשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) שֶׁלֹּא לָבֹא עַל הָאֵם. ב) שֶׁלֹּא לָבֹא עַל אֵשֶׁת אָב. ג) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אֲחוֹת. ד) שֶׁלֹּא לִבְעֹל בַּת אֵשֶׁת אָב. ה) שֶׁלֹּא לִבְעֹל בַּת הַבֵּן. ו) שֶׁלֹּא לִבְעֹל הַבַּת. ז) שֶׁלֹּא לִבְעֹל בַּת הַבַּת. ח) שֶׁלֹּא לִשָּׂא אִשָּׁה וּבִתָּהּ. ט) שֶׁלֹּא לִשָּׂא אִשָּׁה וּבַת בְּנָהּ. י) שֶׁלֹּא לִשָּׂא אִשָּׁה וּבַת בִּתָּהּ. יא) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אֲחוֹת אָב. יב) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אֲחוֹת אֵם. יג) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אֵשֶׁת אֲחִי הָאָב. יד) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אֵשֶׁת הַבֵּן. טו) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אֵשֶׁת אָח. טז) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ. יז) שֶׁלֹּא לִשְׁכַּב עִם בְּהֵמָה. יח) שֶׁלֹּא תָּבִיא אִשָּׁה בְּהֵמָה עָלֶיהָ. יט) שֶׁלֹּא לִשְׁכַּב עִם זָכָר. כ) שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אָב. כא) שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת עֶרְוַת אֲחִי אָב. כב) שֶׁלֹּא לִבְעֹל אֵשֶׁת אִישׁ. כג) שֶׁלֹּא לִבְעֹל נִדָּה. כד) שֶׁלֹּא לְהִתְחַתֵּן בְּעוּבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. כה) שֶׁלֹּא יָבוֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל ה'. כו) שֶׁלֹּא לְהַרְחִיק דּוֹר שְׁלִישִׁי מִצְּרִי מִלָּבוֹא בַּקָּהָל. כז) שֶׁלֹּא לְהַרְחִיק דּוֹר שְׁלִישִׁי אֲדוֹמִי מִלָּבוֹא בַּקָּהָל. כח) שֶׁלֹּא יָבֹא מַמְזֵר בַּקָּהָל. כט) שֶׁלֹּא יָבֹא סָרִיס בַּקָּהָל. ל) שֶׁלֹּא לְסָרֵס זָכָר אֲפִלּוּ בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף. לא) שֶׁלֹּא יִשָּׂא כֹּהֵן גָּדוֹל אַלְמָנָה. לב) שֶׁלֹּא יִבְעַל כֹּהֵן גָּדוֹל אַלְמָנָה אֲפִלּוּ בְּלֹא נִשּׂוּאִין. לג) שֶׁיִּשָּׂא כֹּהֵן גָּדוֹל בְּתוּלָה בְּנַעֲרוּתֶיהָ. לד) שֶׁלֹּא יִשָּׂא כֹּהֵן גְּרוּשָׁה. לה) שֶׁלֹּא יִשָּׂא זוֹנָה. לו) שֶׁלֹּא יִשָּׂא חֲלָלָה. לז) שֶׁלֹּא יִקְרַב אָדָם לְאַחַת מִכָּל הָעֲרָיוֹת וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בָּעַל. וּבְאוֹר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר העריות שהן בכרת או במיתת בית דין: שאין מלקין ולא ממיתין בלא התראה אפילו לתלמיד חכם: הבא על אחד מחייבי לאוין או עשה, ושהאנוס פטור מכלום: אין קישוי אלא לדעת: ודין אי זה הוא נקרא מערה והבא על האשה: ודין ביאה אסורה בלא קישוי או הבא על הערוה כמתעסק: ודין הבא על הטריפה, ששכב עם בהמה טריפה או עם הזכר או עם טומטום: בן כמה יהיה האיש ויהיה חייב וכן האשה: אם העדים נזקקים לראות בנאפים כמכחול בשפופרת: מלקין ושורפין וסוקלין על החזקה: ודין האשה שהוחזקה נדה בשכונותיה: ודין האב שאמר בתי מקודשת היא לזה או האשה שאמרה מקודשת אני.

א. הַבָּא עַל אַחַת מִכָּל הָעֲרָיוֹת[2] הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה בְּמֵזִיד - חַיָּב כָּרֵת[3]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי כָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת[4] וְגוֹמֵר - שְׁנֵיהֶם, הַבּוֹעֵל וְהַנִּבְעֶלֶת[5]. וְאִם הָיוּ שׁוֹגְגִין - חַיָּבִין חַטָּאת קְבוּעָה[6]. וְיֵשׁ מִן הָעֲרָיוֹת שֶׁהוּא בְּמִיתַת בֵּית דִּין[7], יָתֵר עַל הַכָּרֵת הַשָּׁוֶה בְּכֻלָּן[8].

2) "כל שאסר ביאתו בתורה וחייב על ביאתו כרת, והם האמורות בפרשת אחרי-מות ה הנקראות ערויות" (הל' אישות פ"א ה"ה). **3)** אפילו אלה שיבואר להלן שעונשם מיתת בית דין, חייבים כרת אם אין עדים כשרים או שלא התרו בו, ומה הוא עונש כרת מבאר רבינו בפ"ח מהל' תשובה ה"א: שלא יזכה לחיי העולם הבא, אלא "נכרת ברשעו ואבד כבהמה", וזה נוסף על העונש שימות תוך זמנו. **4)** בכתב-יד תימן: הנפשות העושות. **5)** תורת כהנים (אחרי, פי"ג ה"ז): "אין לי אלא איש שהוא ענוש כרת על-ידי אשה, אשה ענושה כרת על-ידי איש, מניין? תלמוד-לומר הנפשות העושות, הרי כאן שנים". **6)** שני סוגי חטאות הם: חטאת קבועה וקרבן עולה ויורד, חטאת קבועה באה מן הבהמה בלבד, וקרבן עולה ויורד: עשיר מביא חטאת בהמה, ועני מביא תורים ובני יונה או עשירית האיפה סולת. ופרטי דיניהם מבוארים בפ"י מהל' שגגות ה"א. **7)** ראה לקמן הלכות ד-ו. **8)** אם עשה במזיד בלא עדים והתראה.

ב. אוֹתָן הָעֲרָיוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מִיתַת בֵּית דִּין, אִם הָיוּ שָׁם עֵדִים וְהַתְרָאָה וְלֹא פֵּרְשׁוּ מִמַּעֲשֵׂיהֶם - מְמִיתִין אוֹתָן מִיתָה הָאֲמוּרָה בָּהֶן[9].

9) בתורה, וכמבואר להלן.

ג. וַאֲפִלּוּ הָיָה הָעוֹבֵר תַּלְמִיד חָכָם - אֵין מְמִיתִין וְלֹא מַלְקִין[10] עַד שֶׁתִּהְיֶה שָׁם הַתְרָאָה; שֶׁלֹּא נִתְּנָה הַתְרָאָה בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא לְהַבְחִין בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד[11].

10) בעריות שיש בהם חיוב כרת בלבד והתרו בו למלקות, וכמו שכתב לקמן בה"ז "שכל חייבי כריתות לוקין", אבל חייבי מיתות בית-דין אין לוקין, שכל לאו שניתן לאזהרת מיתות בית-דין, אין לוקין עליו (פי"ח מהל' סנהדרין ה"ב). **11)** לשונו של רבי יוסי ברבי יהודה (סנהדרין ח:) "חבר (תלמיד חכם) אין צריך התראה, לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג (שסבור שדבר זה מותר) למזיד" (היודע שדבר זה אסור). ורבינו אף-על-פי שפסק כחכמים - שגם תלמיד חכם צריך התראה - השתמש באותו המשפט אבל במובן אחר, כגון להבחין אם ידע שאשה זו היא קרובתו או שהיא נשואה, והבחנה זו שייכת גם בתלמיד חכם, וצריך התראה שכזו (מגיד-משנה).

ד. הָעֲרָיוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מִיתַת בֵּית דִּין - מֵהֶן שֶׁמִּיתָתָן בְּסֵקִילָה, וּמֵהֶן שֶׁמִּיתָתָן בִּשְׂרֵפָה, וּמֵהֶן שֶׁמִּיתָתָן בְּחֶנֶק[12]. וְאֵלּוּ שֶׁמִּיתָתָן בְּסֵקִילָה[13]: הַבָּא עַל אִמּוֹ, וְעַל אֵשֶׁת אָבִיו, וְעַל אֵשֶׁת בְּנוֹ, וְהִיא הַנִּקְרֵאת כַּלָּתוֹ; וְהַשּׁוֹכֵב עִם זָכָר; וְהַשּׁוֹכֵב עִם בְּהֵמָה; וְהָאִשָּׁה הַמְּבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה עָלֶיהָ.

12) משנה, סנהדרין מט, ב. **13)** שם נג, א.

ה. וְאֵלּוּ הֵן הָעֲרָיוֹת שֶׁמִּיתָתָן בִּשְׂרֵפָה: הַבָּא עַל בַּת בִּתּוֹ, אִשְׁתּוֹ בְּחַיֵּי אִשְׁתּוֹ[14], וְעַל בַּת בִּתָּהּ, וְעַל בַּת בְּנָהּ;

וְעַל אֵם אִשְׁתּוֹ, וְעַל אֵם אִמָּהּ, וְעַל אֵם אָבִיהָ; וְהַבָּא עַל בִּתּוֹ[15], וְעַל בַּת בִּתּוֹ, וְעַל בַּת בְּנוֹ.

14) אבל לאחר מיתת אשתו, אינן בשריפה אלא בכרת, כמו שיתבאר לקמן פ"ב ה"ח. והוא-הדין לכל קרובות אשתו האמורות להלן, שאינן בשריפה אלא בחיי אשתו (שם). 15) אף-על-פי שאינה בת אשתו, כגון שנולדה לו בזנות - דינם בשריפה, והוא-הדין בתו מאשתו ומתה אשתו, שאמרנו למעלה שאין בה עונש שריפה משום בת אשתו.

ו. אֵין לְךָ עֶרְוָה בְּחֵנָק אֶלָּא אֵשֶׁת אִישׁ בִּלְבַד[16]; שֶׁנֶּאֱמַר: מוֹת יוּמַת הַנֹּאֵף, וּמֵיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם הִיא חֶנֶק[17]. וְאִם הָיְתָה בַּת כֹּהֵן - הִיא בִּשְׂרְפָה[18], וּבוֹעֲלָהּ בְּחֶנֶק[19]; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת, בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף. וְאִם הָיְתָה נַעֲרָה מְאֹרָשָׂה - שְׁנֵיהֶם בְּסְקִילָה; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תִהְיֶה נַעֲרָה בְתוּלָה וְגוֹמֵר, וּסְקַלְתֶּם אֹתָם בָּאֲבָנִים. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם בָּם - הֲרֵי הֵן בְּסְקִילָה[20].

16) גם מאורסה בכלל אם היא בוגרת (בת י"ג שנה ויום אחד), ראה לקמן פ"ג ה"ד. 17) סנהדרין נב, א. 18) שם עה, א. 19) שם פט, א. 20) שם נג, א.

ז. שְׁאָר הָעֲרָיוֹת כֻּלָּן - בְּכָרֵת[21] בִּלְבַד, וְאֵין בָּהֶם מִיתַת בֵּית דִּין. לְפִיכָךְ[22], אִם הָיוּ שָׁם עֵדִים וְהַתְרָאָה - בֵּית דִּין מַלְקִין אוֹתָן[23]; שֶׁכָּל חַיָּבֵי כְּרֵתוֹת - לוֹקִין[24].

21) כריתות ב, א. 22) הואיל שהלאו לא ניתן לעונש מיתת בית-דין, אבל כשיש עונש מיתת בית-דין - אין לוקין אפילו אם התרוהו למלקות (ראה למעלה הערה ח). 23) מכות יג, א. 24) שם.

ח. הַבָּא עַל אַחַת מֵחַיָּבֵי לָאוִין[25] בְּמֻזְיָד - הוּא לוֹקֶה וְהִיא[26]. וְאִם בְּשׁוֹגֵג - פְּטוּרִין מִכְּלוּם[27]. וְהַבָּא עַל אַחַת מֵהַשְּׁנוּיוֹת[28] בְּמֻזְיָד - מַכִּין אוֹתוֹ[29] מַכַּת מַרְדּוּת[30] מִדִּבְרֵיהֶם. אֲבָל הַבָּא עַל אַחַת מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה[31] - אֵינוֹ לוֹקֶה. וְאִם הִכּוּ אוֹתָם בֵּית דִּין מַכַּת מַרְדּוּת כְּדֵי לְהַרְחִיק מִן הָעֲבֵרָה - הָרְשׁוּת בְּיָדָם[32].

25) נשים שהתורה אסרה בעילתן בלאו, ולא הטילה על העובר עונש כרת, כגון ממזרת לישראל או גרושה לכהן הדיוט, ואלמנה לכהן גדול, ראה פ"א מהל' אישות ה"ז. 26) כריתות י, ב. 27) שאין קרבן על שוגג אלא בחייבי כריתות. 28) עריות האסורות מדברי סופרים, ונקראות שניות מפני שהן שניות לעריות ראשונות האסורות מן התורה, וכולן מנויות בפ"א מהל' אישות ה"ו. 29) חייבים להכותו. 30) "ולמה קורין אותן מכת מרדות? שמרד בדברי תורה ובדברי סופרים" ('ערוך'). ולא קבעו חכמים מספר המכות, ונמסר לבית-דין להחליט בכל מקרה ומקרה לפי שיקול דעתם. 31) כגון מצרית ואדומית עד דור שלישי לגירות, שנאמר: "דור שלישי יבא להם בקהל ה'" (דברים כג, ט) ולא דור שני, וכן כהן גדול שבא על הבעולה, שנאמר: "בתולה מעמיו יקח אשה" (ויקרא כא, יד) ולא בעולה. ולאו הבא מכלל עשה - דינו כעשה. 32) סנהדרין מו, א: "בית-דין מכין ועונשין שלא מן התורה, כדי לעשות סייג לתורה" ('מגדל עוז'). וזהו שכתב רבינו כדי להרחיק מן העבירה. בשניות לעריות כתב רבינו: "מכין אותו", כלומר בית-דין מצווה להכותו, ואילו בחייבי עשה, דייק וכתב: "הרשות בידם", כלומר לפי שיקול דעתם.

ט. אָנוּס - פָּטוּר מִכְּלוּם, מִן הַמַּלְקוּת וּמִן הַקָּרְבָּן, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מִן הַמִּיתָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלַנַּעֲרָה לֹא תַעֲשֶׂה דָּבָר[33]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁנֶּאֱנַס הַנִּבְעָל; אֲבָל הַבּוֹעֵל[34] - אֵין לוֹ אֹנֶס[35], שֶׁאֵין קִשּׁוּי[36] אֶלָּא לְדַעַת[37]. וְאִשָּׁה שֶׁהִתְחִלַּת בִּיאָתָהּ בְּאֹנֶס וְסוֹפָהּ בְּרָצוֹן - פְּטוּרָה מִכְּלוּם[38]; שֶׁמִּשֶּׁהִתְחִיל לְבָעֹל בְּאֹנֶס אֵין בְּיָדָהּ שֶׁלֹּא תִּרְצֶה, שֶׁיֵּצֵא הָאָדָם[39] וְטִבְעוֹ כּוֹפֶה אוֹתָהּ לִרְצוֹת.

33) ב'ספרי' (פרשת כי-תצא) דרשו מהמילים היתרות שבכתוב זה, שאונסים פטורים מכל עונש, וגם מקרבן - ששוגג חייב בו (מגיד-משנה). 34) שאנסוהו, כגון שתקפתו אשה וקרבתו לעצמה לאנסו. [כתב במגיד-משנה, שלדעת רבינו, אם אמרו לו גויים שיבוא על הערוה ואם לאו יהרגוהו, ובא עליה - הוא חייב מיתה, שאין קישוי אלא לדעת. ודבריו תמוהים, שהרי רבינו אומר בפ"ה מהל' יסודי התורה ה"ד, ששלוש העבירות החמורות: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, שנאמר בהן ייהרג ואל יעבור, אם עבר הרי זה ביטל מצות-עשה של קידוש השם, ועבר על לאו של חילול השם, אבל אין ממיתים אותו ואין מלקים אותו, מכיוון שאנסוהו לכך]. 35) כלומר, אינו יכול להפטר בטענת אונס. 36) אבר המין. 37) אבל אם נתכוין לאשתו ונתקשה, ותקפתו אחת מן העריות, הרי זה נקרא אונס ופטור, כיון שהקישוי לדעת היה בהיתר, וראה בהשגת הראב"ד. 38) כתובות נא, ב - כרבא. 39) שם בגמרא: "יצר אלבשה", ולפיכך אפילו אם היא אומרת בפירוש, שהיא רוצה בכך - פטורה.

י. הַמַּכְנִיס רֹאשׁ הָעֲטָרָה[40] בִּלְבַד - הוּא הַנִּקְרָא מְעֹרֶרָה[41], מִלְשׁוֹן: אֶת מְקֹרָהּ הֶעֱרָה. וְהַמַּכְנִיס כָּל הָאֵבֶר - הוּא הַנִּקְרָא גּוֹמֵר[42]. וּבְכָל הַבִּיאוֹת הָאֲסוּרוֹת, אֶחָד הַמְעֹרֶרָה וְאֶחָד הַגּוֹמֵר. וַאֲפִלּוּ עַל פִּי שֶׁלֹּא הוֹצִיא שִׁכְבַת זֶרַע[43], וַאֲפִלּוּ עַל פִּי שֶׁפֵּרֵשׁ וְלֹא גָּמַר, בֵּינָן שֶׁהִכְנִיס רֹאשׁ הָעֲטָרָה נִתְחַיְּבוּ שְׁנֵיהֶם[44] מִיתַת בֵּית דִּין אוֹ כָּרֵת אוֹ מַלְקוּת אוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[45]. (וְאֶחָד[46] הַבָּא עַל הָעֶרְוָה כְּדַרְכָּהּ וְאֶחָד הַבָּא עָלֶיהָ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ[47]) - מְשַׁיְּעֲרָה בָּהּ[48] יִתְחַיְּבוּ שְׁנֵיהֶן מִיתָה אוֹ כָּרֵת אוֹ מַלְקוּת אוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. בֵּין שֶׁהָיוּ שׁוֹכְבִין בֵּין שֶׁהָיוּ עוֹמְדִים, עַל הַכְּנֶסֶת הָעֲטָרָה הוּא הַחִיּוּב.

40) של האבר. 41) משנה, יבמות נג, ב. 42) שם, במשנה. 43) שם נה, ב. 44) בנדה כתיב "את מקורה

הערה", מכאן להעראה מן התורה. ושאר עריות למדים אנו בהיקש מנדה (שם נד.). 45) כמבואר למעלה בהלכות ד-ח. 46) כן היא גירסת ה'מגיד משנה' ו'מגדל עוז', וכן הוא בדפוס רומי ר"מ, ובכת"י התימנים. 47) סנהדרין נד, א: "משכבי אשה (ויקרא יט, יג). מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה" - "לחייב בכל עריות כדרכה ושלא כדרכה" (רש"י שם). 48) ואפילו שלא כדרכה (הוריות ד.) ובכתב-יד התימנים: משהערה בה שלא כדרכה.

יא. כָּל הַבָּא בִּיאָה אֲסוּרָה בְּלֹא קִשּׁוּי[49], אֶלָּא שֶׁהָיָה הָאֵבֶר שֶׁלּוֹ מְדֻלְדָּל כְּמוֹ אֵבֶר הַמֵּתִים, כְּגוֹן הַחוֹלִים, אוֹ מִי שֶׁנּוֹלַד בָּהּ, כְּגוֹן סְרִיס חַמָּה, אַף עַל פִּי שֶׁהִכְנִיס אֶת הָאֵבֶר בְּיָדוֹ - אֵינוֹ חַיָּב לֹא כָּרֵת וְלֹא מַלְקוּת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מִיתָה; שֶׁאֵין זוֹ בִּיאָה[50]. אֲבָל פּוֹסֵל הוּא מִן הַתְּרוּמָה[51], וּבֵית דִּין מַכִּין אֶת שְׁנֵיהֶם מַכַּת מַרְדּוּת[52].

49) בלשון הגמרא "משמש מת", היינו שהאבר כמו מת. 50) שבועות יח, א. 51) בת כהן כל זמן שהיא בבית אביה, ואשת כהן מותרות לאכול תרומה. ואם נבעלה לפסול לה - נפסלה מלאכול תרומה (פ"ו מהל' תרומות ה"ו). ומשמיענו רבינו כאן, שאם הפסול לה שימש באבר מת, גם כן פוסל אותה מן התרומה (סוטה כו:). 52) שלא נאמר פטור אלא ממיתה ומעונש, אבל אסור לעשות כן, וכל שעבר על דבר שהוא פטור אבל אסור, מכין אותו מכת מרדות (מגיד-משנה).

יב. הַבָּא עַל עֶרְוָה מִן הָעֲרָיוֹת כְּמִתְעַסֵּק[53], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ לְכָךְ[54] - חַיָּב[55]. וְכֵן בְּחַיָּבֵי לָאוִין וּבַשְּׁגִיוֹת[56]. אֲבָל הַבָּא עַל עֶרְוָה מִן הָעֲרָיוֹת וְהִיא מֻתָּה[57] - פָּטוּר מִכֻּלּוֹם. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּחַיָּבֵי לָאוִין שֶׁהוּא פָּטוּר. וְהַבָּא עַל הַטְּרֵפָה[58], אוֹ שֶׁשָּׁכַב עִם בְּהֵמָה טְרֵפָה - חַיָּב; חַי הוּא[59], אַף עַל פִּי שֶׁסּוֹפוֹ לָמוּת מֵחֹלִי זֶה. וַאֲפִלּוּ שָׁחַט[60] בָּהּ שְׁנֵי סִימָנִין וַעֲדַיִן הִיא מְפַרְכֶּסֶת - הַבָּא עָלֶיהָ חַיָּב, עַד שֶׁתָּמוּת אוֹ עַד שֶׁיַּתִּיז רֹאשָׁהּ.

53) שלא נתכוין לביאה ובא עליה. ויש מפרשים, שנתכוין לאשתו ונזדמנה לו אחותו (מגיד-משנה). 54) ובשאר עבירות - המתעסק פטור מקרבן (כריתות יט.). 55) קרבן, בגמרא שם: "המתעסק בחלבים ועריות, חייב שכן נהנה", שההנאה באה לו ממעשה איסור, וכל זה אינו אלא לענין קרבן, אבל מיתה או מלקות אין עונשין אלא במזיד והתראה (מגיד-משנה). 56) מתעסק חייב. כלומר, חטא וחייב עונש מן השמים, כי אין קרבן בחייבי לאוין שוגגים, והם פטורים מכלום (כסף-משנה). וראה ראב"ד. 57) יבמות נה, ב. 58) סנהדרין עח, א. 59) יבמות קכ, ב. 60) חולין קכא, ב: "והרובעה חייב" (חידושים ומקורות על הרמב"ם מהרש"ש).

יג. כָּל אִשָּׁה אֲסוּרָה מֵאֵלּוּ, אִם הָיְתָה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וַמַּעְלָה, גָּדוֹל הַבָּא עָלֶיהָ - חַיָּב מִיתָה אוֹ כָּרֵת וּמַלְקוּת; וְהִיא פְּטוּרָה מִכֻּלּוֹם[61], אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה גְּדוֹלָה. וְאִם הָיְתָה פְּחוּתָה מִזֶּה - חֲרֵי שְׁנֵיהֶן פְּטוּרִין, שֶׁאֵין בִּיאָתָהּ בִּיאָה[62]. וְכֵן אִשָּׁה גְּדוֹלָה שֶׁבָּא עָלֶיהָ קָטָן: אִם הָיָה בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים[63] וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה - הִיא חַיֶּבֶת כָּרֵת אוֹ מִיתָה אוֹ מַלְקוּת, וְהוּא פָּטוּר; וְאִם הָיָה בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וּלְמַטָּה - שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִין.

61) קטנה אינה בת עונשין, נדה מד, ב. 62) בפירוש המשנה לרבינו שם כתוב: "וזה הדבר הלכה למשה מסיני". וכן משמע מגמרא שם מה, א. במעשה דרבי עקיבא. 63) שם מה, א.

יד. הַבָּא עַל הַזָּכָר אוֹ הֵבִיא זָכָר עָלָיו, כְּיוֹן שֶׁהֶעֱרָה[64], אִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם גְּדוֹלִים - נִסְקָלִים; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב - בֵּין שֶׁהָיָה בּוֹעֵל אוֹ נִבְעָל[65]. וְאִם הָיָה קָטָן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה[66] - זֶה שֶׁבָּא עָלָיו אוֹ הֵבִיאוֹ עַל עַצְמוֹ נִסְקָל, וְהַקָּטָן פָּטוּר[67]. וְאִם הָיָה הַזָּכָר[68] בֶּן תֵּשַׁע אוֹ פָּחוֹת[69] - שְׁנֵיהֶן פְּטוּרִין[70]. וְרָאוּי לְבֵית דִּין לְהַכּוֹת הַגָּדוֹל מַכַּת מַרְדּוּת[71], לְפִי שֶׁשָּׁכַב עִם זָכָר, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּחוֹת מִבֶּן תֵּשַׁע.

64) סנהדרין נה, א. 65) שנאמר "לא תשכב", אזהרה לשוכב (לבועל), ואנו קוראים גם "לא תשכיב" - אזהרה לנשכב (לנבעל). כריתות ג, א. 66) סנהדרין, שם. 67) שאינו בן עונשין. 68) השוכב או הנשכב. 69) כלומר, שלא מלאו לו תשע שנים ויום אחד. 70) כרב, בסנהדרין נד, ב שנשכב (נבעל) פחות מבן תשע שנים ויום אחד, אינו מחייב את שוכבו. 71) כדרך מכת מרדות על כל דבר שהוא פטור אבל אסור (מגיד-משנה).

טו. [אֶחָד הַבָּא עַל הַזָּכָר אוֹ] הַבָּא עַל אַנְדְּרוֹגִינוֹס[72] דֶּרֶךְ זְכוּרוּתוֹ - חַיָּב[73]; [וְאִם בָּא עָלָיו דֶּרֶךְ נְקֵבוּתוֹ - פָּטוּר][74]. וְהַטֻּמְטוֹם - סָפֵק הוּא[75]. לְפִיכָךְ, הַבָּא עַל הַטֻּמְטוֹם אוֹ עַל אַנְדְּרוֹגִינוֹס [דֶּרֶךְ נְקֵבוּתוֹ] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[76]. וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס מֻתָּר לִשָּׂא אִשָּׁה[77].

72) אדם שיש לו אברי המין של זכר ושל נקבה נקרא אנדרוגינוס, מלה זו יוונית היא: אנדרו - זכר, גינוס - נקבה ('ערוך' ערך אנתרופי). 73) כבא על הזכר, כרבי אליעזר, יבמות פא, ב 74) שם פג, ב: "במה דברים אמורים, בזכרות שלו. אבל בנקבות שלו - פטור". 75) אברי המין אטומים, ואין אנו יודעים בו אם הוא זכר או נקבה. 76) כמבואר למעלה הי"א, הערה נ. 77) שם פא, א. אע"פ שלגבי קידושין הוא ספק אשה (ראה בפ"ד מהל' אישות הי"א) ו"נשים המסוללות (מתחככות משום תאוה) זו בזו אסור" (להלן פכ"א ה"ח) - באנדרוגינוס מותר (מגיד-משנה).

טז. הַבָּא עַל הַבְּהֵמָה אוֹ שֶׁהֵבִיא בְּהֵמָה עָלָיו - שְׁנֵיהֶן

נִסְקָלִין[78]; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְכָל בְּהֵמָה לֹא תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ - בֵּין שֹׁרָבָעָהּ אוֹ הֶבִיאָהּ עָלָיו. וְאֶחָד בְּהֵמָה וְאֶחָד חַיָּה[79] וָעוֹף[80] - הַכֹּל בִּסְקִילָה. וְלֹא חֵלֶק הַכָּתוּב בִּבְהֵמָה בֵּין גְּדוֹלָה לְקְטַנָּה; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְכָל בְּהֵמָה - אַפִלּוּ בְּיוֹם לֵדָתָהּ[81], (הַבָּא עָלֶיהָ בֵּין כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ)[82], כֵּיוָן שֶׁהֶעֱרָה בָּהּ[83] אוֹ שֶׁהֶעֱרְתָה בּוֹ חַיָּב.

78) סנהדרין נד, א. 79) שהיה בכלל בהמה, בבא קמא נד, ב. 80) היינו נרבע, שאין רובע בעוף, ראה זבחים פה, ב. ובבבא-קמא נד, ב - אמרו שבכל מקום שוה עוף לבהמה, לומדים בהמה בהמה משבת. 81) סנהדרין נד, ב: "בהמה עשו בה קטנה כגדולה". 82) שם נה, א. 83) שם.

יז. קָטָן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל הַבְּהֵמָה אוֹ הֶבִיאָהּ עָלָיו - הֵיא נִסְקֶלֶת עַל יָדוֹ[84], וְהוּא פָּטוּר. הָיָה בֶּן תֵּשַׁע[85] אוֹ פָּחוֹת - אֵין סוֹקְלִין אֶת הַבְּהֵמָה. וְכֵן קְטַנָּה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁהֶבִיאָה בְּהֵמָה וְחַיָּה עָלֶיהָ, בֵּין בְּהֵמָה גְּדוֹלָה בֵּין בְּהֵמָה קְטַנָּה, כֵּיוָן שֶׁהֶעֱרְתָה בָּהּ הַבְּהֵמָה, (בֵּין כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ) - הַבְּהֵמָה נִסְקֶלֶת[86], וְהִיא פְּטוּרָה. וְאִם הָיְתָה גְּדוֹלָה - שְׁנֵיהֶן נִסְקָלִין. וְאִם הָיְתָה מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וּלְמַטָּה - אֵין הַבְּהֵמָה נִסְקֶלֶת[87].

84) נדה מה, א. 85) שצריך שיהיה בן תשע שנים ויום אחד, כמפורש בגמרא שם, ולמעלה הי"ד. 86) שם מד, ב: "בת שלש שנים ויום אחד . . . ואם בא עליה אחד מכל העריות . . . מומתין על-ידה". "אחד מכל עריות ואפילו בהמה" (סנהדרין נה:). 87) שאין ביאתה ביאה.

יח. וְכֵן הַשּׁוֹכֵב עִם הַבְּהֵמָה בִּשְׁגָגָה[88], וְהָאִשָּׁה שֶׁהֵבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה עָלֶיהָ בִּשְׁגָגָה - אֵין הַבְּהֵמָה נִסְקֶלֶת עַל יָדָן, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן גְּדוֹלִים. כָּל הָעֲרָיוֹת כֻּלָּן שֶׁהָיָה אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן - הַקָּטָן פָּטוּר, וְהַגָּדוֹל חַיָּב, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[89]. אֶחָד עֵר וְאֶחָד יָשֵׁן - הַיָּשֵׁן פָּטוּר. אֶחָד מְזִיד וְאֶחָד שׁוֹגֵג - הַמְּזִיד חַיָּב, וְהַשּׁוֹגֵג מֵביא קָרְבָּן. אֶחָד אָנוּס וְאֶחָד בְּרָצוֹן - הָאָנוּס פָּטוּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[90].

88) בעיא בסנהדרין שם: אם מה שהבמה נסקלת הוא משום שבאה על-ידה תקלה לאדם שנהרג, וכאן - כששגג - הרי אינו נהרג, גם הבהמה אינה נהרגת. או משום קלון שבא על-ידה, ואף בשוגג יש קלון, והבעיא לא נפשטה שם, ואין סוקלין אותה מספק (מגיד-משנה). 89) למעלה הי"ג. 90) למעלה ה"ט.

יט. אֵין הָעֵדִים נִזְקָקִין לִרְאוֹת הַמְּנָאָפִים שֶׁהֶעֱרוּ זֶה בָּזֶה וְהִכְנִיס כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת; אֶלָּא מִשֶּׁיִּרְאוּ אוֹתָן דְּבוּקִין זֶה עִם זֶה[91] כִּדְרָךְ כָּל הַבּוֹעֲלִין - הֲרֵי אֵלּוּ נֶהֱרָגִין בִּרְאִיָּה זוֹ. וְאֵין אוֹמְרִים שֶׁמָּא לֹא הֶעֱרָה, מִפְּנֵי שֶׁחֶזְקַת צוּרָה זוֹ שֶׁהֶעֱרָה.

91) מכות ז, א: "במנאפים - משיראו כמנאפים".

כ. מִי שֶׁהֶחֱזַק בִּשְׁאֵר בָּשָׂר - דָּנִין בּוֹ עַל פִּי הַחֲזָקָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁזֶּה קָרוֹב. וּמַלְקִין וְשׁוֹרְפִין וְסוֹקְלִין וְחוֹנְקִין[92] עַל חֲזָקָה זוֹ. כֵּיצַד? הָרֵי שֶׁהֶחֱזַק שֶׁזּוֹ אֲחוֹתוֹ אוֹ בִּתּוֹ אוֹ אִמּוֹ, וּבָא עָלֶיהָ בְּעֵדִים - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה אוֹ נִשְׂרָף אוֹ נִסְקָל, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁזּוֹ הִיא אֲחוֹתוֹ אוֹ אִמּוֹ אוֹ בִּתּוֹ, אֶלָּא בַּחֲזָקָה בִּלְבַד. וּמַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת שֶׁבָּאת לִירוּשָׁלַיִם וְתִינוֹק מֻרְכָּב לָהּ עַל כְּתֵפָהּ, וְהִגִּידַלְתּוּ בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא בְּנָהּ, וּבָא עָלֶיהָ, וֶהֱבִיאוּהָ לְבֵית דִּין וּסְקָלוּהָ. רְאָיָה לְדִין זֶה: מַה שֶּׁדָּנָה תּוֹרָה בְּמְקַלֵּל אָבִיו וּמַכֵּה אָבִיו שִׁיּוּמַת. וּמִנַּיִן לָנוּ רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁזֶּה אָבִיו? אֶלָּא בַּחֲזָקָה[93]. כָּךְ שְׁאָר קְרוֹבִים בַּחֲזָקָה.

92) קדושין פ, א. 93) 'ירושלמי' קידושין פ"ד, ה"י.

כא. אִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁבָּאוּ מִמְּדִינַת הַיָּם, הוּא אוֹמֵר: זֹאת אִשְׁתִּי, וְהִיא אוֹמֶרֶת: זֶה בַּעְלִי, אִם הֶחֱזָקָה בָּעִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם[94] שֶׁהִיא אִשְׁתּוֹ - הוֹרְגִין עָלֶיהָ[95]; אֲבָל בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם - אֵין הוֹרְגִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ[96].

94) בבא-בתרא קסז, ב. 95) אם זינתה. 96) אבל מכת מרדות יש בה משום ספק, כמו שכתוב למעלה הט"ו, ולהלן פ"ג ועוד. ראה בהגהות רבי עקיבא איגר למעלה הט"ו.

כב. הָאִשָּׁה שֶׁהֶחֱזְקָה נִדָּה[97] בְּשִׁכּוּנוֹתֶיהָ[98] - בַּעְלָהּ לוֹקֶה עָלֶיהָ מִשּׁוּם נִדָּה. הַמְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ[99] וְנִסְתְּרָה, וּבָא עַד אֶחָד וְהֵעִיד שֶׁנִּטְמְאָה, וְהָיָה בַּעְלָהּ כֹּהֵן וּבָא עָלֶיהָ אַחַר כָּךְ - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה עָלֶיהָ[100] מִשּׁוּם זוֹנָה[101]; אַף עַל פִּי שֶׁעִקַּר הָעֵדוּת בְּעֵד אֶחָד[102], כְּבָר הֶחֱזְקָה בְּזוֹנָה[103].

97) קידושין פ, א. 98) "שראוה שכנותיה היום מלובשת בגדי נדותה" (רש"י שם). 99) 'ירושלמי' סוטה פ"ו ה"ב. 100) אם העידו שנים שבא עליה. 101) שכהן אסור בה שכתוב: "אשה זונה . . . לא יקחו" (ויקרא כא, ז). ולאחר קנוי וסתירה אפילו עד אחד נאמן לומר שנטמאה (ראה פ"א מהל' סוטה הי"ד). 102) 'ירושלמי' שם: "עיקר עדותו לא בעד אחד הוא". פירוש: העדות שבא עליה היא העדות העיקרית, ועל זה יש שני עדים. ובדפוס רומי ר"מ: "אע"פ שאין עיקר העדות בעד אחד". והכוונה אף-על-פי שבכל התורה כולה, אין עדות פחות משנים. 103) שלאחר קינוי וסתירה, גם עד אחד שהעיד שנטמאה - נאמן להחזיקה לזונה. [ביבמות נו, א - אמרו, שגם ישראל לוקה משום לא יוכל בעלה וכו', אולם ב'ירושלמי' הנ"ל, ששם מקור דין זה, אמרו בפירוש "כהן", ומשמע שישראל אינו לוקה משום טומאה. וראה ראב"ד ומגיד-משנה כאן].

כג. הָאַב שֶׁאָמַר: בִּתִּי זוֹ[104] מְקֻדֶּשֶׁת הִיא לָזֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נֶאֱמָן[105] וְתִנָּשֵׂא לוֹ[106], אִם זִנְתָה - אֵינָהּ נִסְקֶלֶת עַל פִּיו[107], עַד שֶׁיִּהְיוּ שָׁם עֵדִים שֶׁנִּתְאָרְסָה

בְּפָנֶיהָ. וְכֵן הָאִשָּׁה[108] שֶׁאָמְרָה: מְקֻדֶּשֶׁת אֲנִי - אֵינָהּ נֶהֱרֶגֶת עַל פִּיהָ, עַד שֶׁיִּהְיוּ שָׁם עֵדִים אוֹ תֶּחְזַק[109].

104) נערה. **105)** שהתורה האמינתו, שנאמר: "את בתי נתתי לאיש הזה" (דברים כב, טז). **106)** לאיש הזה ואסורה לאחרים (קידושין סד.). **107)** שהתורה האמינה לו רק לאיסורא, אבל לא לקטלא, כרב ולא כרב אסי (שם סג:). **108)** שם. **109)** באופן האמור בהכ"א.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר שארבע נשים אסורות על האדם לעולם: אחותו מזנות או בתו שנולדה לו מזנות שהן ערוה עליו: המקדש אשה כמה נשים נאסרו לו: וחמותו לאחר מיתה: עבר ונאף אחת משבע נשים אלו אם נאסרה אשתו עליו: הבועל אשה דרך זנות אם נאסרו עליו קרובותיה: הנטען על הערוה אם ידור עמה במבוי: הבא על אשה ובתה דרך זנות אם נעשות ערוה זו לזו: מצות חכמים שישא אדם בת אחותו.

א. אֵשֶׁת אָבִיו, וְאֵשֶׁת בְּנוֹ, וְאֵשֶׁת אָחִיו, וְאֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו - אֲרַבַּעְתָּן עֲרָוָה עָלָיו לְעוֹלָם, בֵּין מִן הָאֵרוּסִין בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין, בֵּין שֶׁנִּתְגָּרְשׁוּ בֵּין שֶׁלֹּא נִתְגָּרְשׁוּ, בֵּין בְּחַיֵּי בַּעֲלֵיהֶן בֵּין אַחַר מִיתַת בַּעֲלֵיהֶן; חוּץ מֵאֵשֶׁת אָחִיו[2] שֶׁלֹּא הִנִּיחַ בֵּן[3]. וְאִם בָּא עַל אַחַת מֵהֶן בְּחַיֵּי בַּעֲלָהּ - חַיָּב שְׁתַּיִם[4]: מְשׁוּם שְׁאֵר בָּשָׂר[5], וּמְשׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ; שֶׁהֲרֵי שְׁנֵיהֶן[6] הָאסּוּרִין בָּאִין כְּאֶחָד[7].

2) שמת מבלי לגרשה. **3)** כלומר, זרע, בן או בת או נכד ונין, שמצוה ליבמה, כמפורש בתורה (דברים כה, ה). **4)** שתי חטאות, אם שגג (סנהדרין נג.). **5)** כלומר, משום קורבה: אשת אביו. **6)** בכתב-יד התימנים: שני. **7)** בשעת הקידושין, ולכן אין כאן משום "אין איסור חל על איסור" (יבמות לג. ולהלן פי"ז ה"ח), כי הכל מודים שבבת אחת חלים שני האיסורים.

ב. לְפִיכָךְ, הַבָּא עַל אִמּוֹ שֶׁהִיא אֵשֶׁת אָבִיו - חַיָּב שְׁתַּיִם, בֵּין בְּחַיֵּי אָבִיו בֵּין לְאַחַר מִיתַת אָבִיו[8]: אַחַת מְשׁוּם אִמּוֹ, וְאַחַת מְשׁוּם אֵשֶׁת אָבִיו[9]. אֶחָד אָחִיו מֵאָבִיו אוֹ אָחִיו מֵאִמּוֹ[10], בֵּין מְנֻשּׂוֹאִין בֵּין מִזְּנוּת[11] - אִשְׁתּוֹ עֲרָוָה[12] עָלָיו. אֲבָל אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו מִן הָאֵם - הֲרֵי הִיא שְׁנָיָה[13], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[14]. וְאֶחָד אֲחוֹתוֹ מֵאָבִיו אוֹ מֵאִמּוֹ[15], בֵּין מִן הַנִּשּׂוֹאִין בֵּין מִזְּנוּת, כְּגוֹן שֶׁזִּנְתָה אִמּוֹ אוֹ אָבִיו עִם אֲחֵרִים וְהָיְתָה לוֹ אָחוֹת מִזְּנוּת - הֲרֵי זוֹ עֲרָוָה עָלָיו; שֶׁנֶּאֱמַר: מוֹלֶדֶת בַּיִת אוֹ מוֹלֶדֶת חוּץ.

8) סנהדרין נד, א. **9)** שם נג, א. ולא כתב גם משום "אשת איש", שהרי מדובר כאן גם ב"לאחר מיתת אביו". ראה ב"לחם משנה". **10)** יבמות נה, א. **11)** שם כב, א. **12)** שאחיו נקרא מכל מקום. **13)** מדברי סופרים, שגזרו על אשת אחי האב מן האם, משום אשת אחי האב מן האב - שהיא ערוה מן התורה - שגם כאן יש צד אב (יבמות כא.). **14)** הל' אישות פ"א ה"ה. **15)** מכות ה, ב - שנאמר: "אחותן בת אביך או בת אמך" (ויקרא יח, ט).

ג. בַּת אֵשֶׁת אָבִיו שֶׁהִיא אֲחוֹתוֹ מֵאָבִיו - הֲרֵי הִיא עֲרָוָה עָלָיו; שֶׁנֶּאֱמַר: עֶרְוַת בַּת אֵשֶׁת אָבִיךָ מוֹלֶדֶת אָבִיךָ. אֲבָל אִם נָשָׂא אָבִיו אִשָּׁה, וְיֵשׁ לָהּ בַּת מֵאִישׁ אַחֵר - אוֹתָהּ הַבַּת מֻתֶּרֶת לוֹ[16]; שֶׁאֵין זוֹ מוֹלֶדֶת אָבִיו. וַהֲלֹא[17] מְשׁוּם אֲחוֹתוֹ חַיָּב עָלֶיהָ, וְלָמָּה נֶאֱמַר: בַּת אֵשֶׁת אָבִיךָ? לְחַיֵּב עָלֶיהָ אַף מְשׁוּם זֶה[18].

16) 'תורת כהנים', קדושים סוף פרק יא: "יכול אפילו מאיש אחר, תלמוד-לומר מולדת אביך". **17)** חוזר לראש דבריו, ומן "אבל" עד "אביו" הוא מאמר מוסגר. **18)** כלומר, אף משום בת אשת אב.

ד. לְפִיכָךְ, הַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ שֶׁהִיא בַּת נְשׂוּאַת אָבִיו - חַיָּב שְׁתַּיִם: אַחַת מְשׁוּם עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ, וְאַחַת מְשׁוּם עֶרְוַת בַּת אֵשֶׁת אָבִיךָ. אֲבָל אִם אָנַס אָבִיו אִשָּׁה אוֹ פִּתָּהּ אוֹתָהּ וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בַּת וּבָא עָלֶיהָ - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא מְשׁוּם אֲחוֹתוֹ[19] בִּלְבַד; שֶׁאֵין בַּת הָאֲנוּסָה בַּת אֵשֶׁת אָבִיו.

19) כמבואר בה"ב.

ה. אֲחוֹת אִמּוֹ, בֵּין אֲחוֹתָהּ מֵאָבִיהָ בֵּין אֲחוֹתָהּ מֵאִמָּהּ[20], בֵּין מִן הַנִּשּׂוֹאִין בֵּין מִזְּנוּת[21] - הֲרֵי זוֹ עֲרָוָה עָלָיו מְשׁוּם אֲחוֹת אֵם. וְכֵן אֲחוֹת הָאָב, בֵּין מִן הָאֵם בֵּין מִן הָאָב, בֵּין מִן הַנִּשּׂוֹאִין בֵּין מִזְּנוּת - הֲרֵי זוֹ עֲרָוָה עָלָיו מְשׁוּם אֲחוֹת אָב.

20) יבמות נד, ב. **21)** קרובות אלו הן "שאר בשר", ואסורות אפילו בלא אישות (מגיד-משנה).

ו. הַבָּא עַל אִשָּׁה דֶּרֶךְ זְנוּת וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בַּת - אוֹתָהּ הַבַּת עֶרְוָה עָלָיו מְשׁוּם בִּתּוֹ[22]. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה עֶרְוַת בִּתְּךָ לֹא תְגַלֶּה, מֵאַחַר שֶׁאָסַר בַּת הַבַּת שָׁתַק מִן הַבַּת[23]. וְאִסּוּרָהּ מִן הַתּוֹרָה[24], וְאֵינוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[25]. לְפִיכָךְ, הַבָּא עַל בִּתּוֹ מְנֻשּׂוֹאָתוֹ - חַיָּב שְׁתַּיִם[26]: מְשׁוּם בִּתּוֹ, וּמְשׁוּם עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ.

22) סנהדרין עו, א. **23)** "שתק הכתוב מלזכרה, להיותה אפשר להתלמד בגזירה-שוה" ('ספר המצוות' לרבינו, מצות לא-תעשה שלו). **24)** שאנו למדים זאת מ'גזירה שוה', נאמר (ויקרא יח, י) "ערות בת בנך . . . כי ערותך הנה", ונאמר (שם, יז) "ערות אשה ובתה . . . שארה הנה". כמו שבאיסור אשה ובתה נאסרה בתה, כן גם באיסור בת בנו נאסרה בתו (סנהדרין עו.) ובהל' מאכלות אסורות פ"ט ה"ב, כתב רבינו, שמאחר שאסר בת הבת, מובן מאליו שהבת אסורה, וזה כדעת אביי שם. ואף-על-פי שאין לומדים אזהרה מקל-וחומר, כאן גילויי דברים פשוטים ומובנים (גילוי מילתא בעלמא, שם). **25)** אף-על-פי שכל דבר הנלמד באחת משלוש-עשרה מדות (שהתורה נדרשת בהן)

נקראים "דברי סופרים" (בשורש השני ב'ספר המצוות') אולם כאן (באיסור בתו) - אם כי זה נלמד ב'גזירה שוה' או בקל-וחומר (כמבואר בהערה הקודמת) - אומר רבינו שאיסורה מן התורה ולא מדברי סופרים, מפני שזה רק גילוויי הדברים המובנים מאליהם. ראה מגיד-משנה כאן, ובפ"א מהל' אישות ה"ב. **26)** שתי חטאות אם שגג, ששני האיסורין באו כאחד, וכמבואר למעלה ה"א.

ז. כֵּיצַד שִׁקְדֵּשׁ אָדָם אִשָּׁה נֶאֱסְרוּ[27] עָלָיו מִקְרוֹבוֹתֶיהָ שֵׁשׁ נָשִׁים, וְכָל אַחַת מֵהֶן עֶרְוָה עָלָיו לְעוֹלָם, בֵּין כָּנָס[28] בֵּין גֵּרַשׁ, בֵּין בְּחַיֵּי אִשְׁתּוֹ בֵּין לְאַחַר מוֹתָהּ. וְאֵלּוּ הֵן: אִמָּהּ וְאֵם אִמָּהּ וְאֵם אָבִיהָ, וּבִתָּהּ וּבַת בִּתָּהּ וּבַת בְּנָהּ. וְאִם בָּא עַל אַחַת מֵהֶן בְּחַיֵּי אִשְׁתּוֹ - שְׁנֵיהֶן נִשְׂרָפִין[29].

27) ׳דרך ארץ רבה׳ ריש פרק א. **28)** הכניסה לחופה. **29)** סנהדרין עה, א.

ח. בָּא עֲלֵיהֶן[30] לְאַחַר מִיתַת אִשְׁתּוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ בְּכָרֵת[31], וְאֵין בָּהֶן מִיתַת בֵּית דִּין[32]. שֶׁנֶּאֱמַר: בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן; בִּזְמַן שֶׁשְּׁתֵּיהֶן קַיָּמוֹת, שֶׁהֵן אִשְׁתּוֹ וְזוֹ שֶׁבָּא עָלֶיהָ - הֲרֵי הוּא וְהָעֶרְוָה נִשְׂרָפִין, וּבִזְמַן שֶׁאֵין שְׁתֵּיהֶן קַיָּמוֹת - אֵין שָׁם שְׂרֵפָה.

30) על אחת משש העריות שנזכרו למעלה. **31)** שם עו, ב - פלוגתא דרבי ישמעאל ורבי עקיבא, ופסק כרבי עקיבא לפי הכלל: "הלכה כרבי עקיבא מחבירו" (מגיד-משנה). ומה שאמרו שם: "ורבי עקיבא סבר איסורא בעלמא", מפרש רבינו דהיינו איסור כרת, וביחס למיתות בית-דין קרא לכרת "איסורא בעלמא", וכן נמצא בקידושין סב, א - "אם שכב . . . אל איסורא בעלמא", אף-על-פי שיש שם כרת (חדושי הרמ"ה לסנהדרין, ו'מאירי' שם). **32)** כל הקרובות המפורטות בהלכה זו, נלמדו מחמותו (סנהדרין עה. עו.) וכיון שבחמותו לאחר מיתת אשתו אין בה שריפה, הוא-הדין בשאר הקרובות הנלמדות מחמותו (מגיד-משנה).

ט. וְכֵן אַחוֹת אִשְׁתּוֹ - עֶרְוָה עָלָיו עַד שֶׁתָּמוּת אִשְׁתּוֹ[33]. בֵּין אֲחוֹתָהּ מֵאִמָּהּ[34] בֵּין אֲחוֹתָהּ מֵאָבִיהָ, בֵּין מִן הַנְּשׂוּאִין בֵּין מִזְּנוּת[35] - הֲרֵי זוֹ עֶרְוָה עָלָיו.

33) שכתוב: "ואשה אל אחותה לא תקח . . . בחייה" (ויקרא יח, יח). **34)** יבמות נה, א. **35)** וכמו שביארנו למעלה: דאין צורך לאישות בקרובות אלו.

י. עָבַר וְנָשָׂא עִם אַחַת מִשֶּׁבַע נָשִׁים אֵלּוּ, בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא וְהַנּוֹשֵׂאת בְּמִיתַת בֵּית דִּין אוֹ בְּכָרֵת - לֹא נֶאֶסְרָה אִשְׁתּוֹ עָלָיו[36]; חוּץ מֵאֲחוֹת אֲרוּסָתוֹ[37], שֶׁהִיא אוֹסֶרֶת אִשְׁתּוֹ עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין[38].

36) שם צה, א: "שכיבתה אוסרתה, ואין שכיבת אחותה אוסרתה". **37)** שם. **38)** כלומר, באותו האופן המבואר בפ"י מהל' גירושין הלכה ח-י, היינו במקום שאחות ארוסתו צריכה גט, כגון ששמע שמתה ארוסתו ונשא אחותה ואחר-כך נתברר שהיא חיה - השניה צריכה גט (ראה שם הטעם), ולפיכך נאסרה עליו ארוסתו, שמא יאמרו נושא אחות גרושתו, אבל אם בא על אחות ארוסתו בזנות, אינה צריכה גט, ואינה אוסרת ארוסתו עליו, ובזה מסולקת השגת הראב"ד (מגיד-משנה).

יא. הַבּוֹעֵל אִשָּׁה דֶּרֶךְ זְנוּת - לֹא נֶאֶסְרוּ עָלָיו קְרוֹבוֹתֶיהָ[39], שֶׁהֵן הַשָּׁבַע נָשִׁים שֶׁאָמַרְנוּ. אֲבָל חֲכָמִים אָסְרוּ[40] עַל מִי שֶׁנִּאֲחַ עִם אִשָּׁה לִשְׁא אַחַת מִן הַשֶּׁבַע נָשִׁים קְרוֹבוֹתֶיהָ כָּל זְמַן שֶׁהַזּוֹנָה קַיֶּמֶת[41]; מִפְּנֵי שֶׁהַזּוֹנָה בָּאָה לִקְרוֹבוֹתֶיהָ לְבַקֵּר אוֹתָן, וְהוּא מִתְיַחֵד עִמָּהּ, וְלִבּוֹ גַּס בָּהּ, וְיָבוֹא לִידֵי עֲבֵרָה שֶׁיִּבְעַל הָעֶרְוָה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ נִטְעָן[42] עַל אִשָּׁה - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂא[43] אַחַת מִקְּרוֹבוֹתֶיהָ עַד שֶׁתָּמוּת זוֹ שֶׁנִּטְעָן עָלֶיהָ. וְאִם כָּנַס[44] הַקְּרוֹבָה שֶׁזָּנָה עִם קְרוֹבוֹתֶיהָ - לֹא יוֹצִיא.

39) יבמות צז, א. **40)** שם: מדרבנן. **41)** שם בגמרא על המשנה האומרת: נושאין לכתחילה, היינו לאחר שהזונה מתה. **42)** נחשד ויצא עליו קול (רש"י שם צז.). **43)** שם כו, א. **44)** תוספתא יבמות פרק ד, ה.

יב. מִי שֶׁנִּטְעָן עַל עֶרְוָה אוֹ שֶׁיָּצָא לוֹ שֵׁם רַע עִמָּהּ - לֹא יָדוּר עִמָּהּ בְּמָבוֹי אֶחָד[45], וְלֹא יֵרָאֶה בְּאוֹתָהּ שְׁכוּנָה. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד[46] שֶׁהָיוּ מְרַנְּנִין אַחֲרָיו עִם חֲמוֹתוֹ, וְהִפּוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים מַכַּת מַרְדּוּת מִפְּנֵי שֶׁעָבַר עַל פִּתַּח בֵּיתָהּ.

45) למד דין זה ממעשה שהיה אצל רב ששת (קדושין יב:), שמובא בסוף ההלכה כאן. ונראה מדברי רבינו שאין לוקין מכת מרדות אלא בחמותו, מפני שלבו גס בה, אבל לא בשאר עריות (מגיד-משנה). וב'תוספות' המיוחסות לר"י הזקן (קידושין שם) כתוב, שלמדו דין זה מכהן שגירש את אשתו, שאמרו (כתובות כז:) "לא תדור עמו במבוי". **46)** קידושין, שם.

יג. הַבָּא עַל אִשָּׁה וּבִתָּהּ דֶּרֶךְ זְנוּת, אוֹ עַל אִשָּׁה וַאֲחוֹתָהּ וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁבָּא עַל שְׁתֵּי נָשִׁים נָכְרִיּוֹת; שֶׁאֵין נַעֲשׂוֹת עֶרְוָה זוֹ עִם זוֹ אֶלָּא בִּנְשׂוּאִין, לֹא בִּזְנוּת[47]. וְכֵן אִם אָנַס אָבִיו[48] אוֹ בְּנוֹ אוֹ אָחִיו אוֹ אֲחִי אָבִיו אִשָּׁה אוֹ פִּתָּהּ אוֹתָהּ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לוֹ וְיִשָּׂאֶנָּה; שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא אִשֶּׁת, וְאֵין כָּאן אִישׁוּת.

47) יבמות צז, ב: "דרך ליקוחין אסרה תורה", "שהיתה ראשונה לקוחתו, חייב על השניה כשבא עליה" (רש"י). **48)** שם.

יד. אָבִיו אוֹ בְּנוֹ שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִשָּׂא בִּתָּהּ אוֹ אִמָּהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[49]. וּמֻתָּר לָאָדָם לִשָּׂא אֶשֶׁת בֶּן אָחִיו[50]. וְנוֹשֵׂא אָדָם אִשָּׁה וּבַת אֲחוֹתָהּ אוֹ בַּת אָחִיהָ כְּאַחַת[51]. וּמִצְוַת חֲכָמִים[52] שֶׁיִּשָּׂא אָדָם בַּת

1 אֲחוֹתוֹ, וְהוּא הַדִּין לְבַת אָחִיו[53]; שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִבְּשָׂרְךָ
2 לֹא תִתְעַלָּם[54].

49) למעלה ה"ג בבתה של אשת אביו, והוא-הדין לאמה. 50) "ירושלמי" יבמות פי"א ה"ד, ו'דרך ארץ רבה' פ"א. 51) כריתות יד, ב: "שאשה אחת יכולה להיות חמותו ואם חמותו ואם חמיו והוא בהיתר, על-דרך זה שנשא אשה ובת אחיה ובת אחותה" (מגיד-משנה). 52) יבמות סב, ב. 53) ראה שם רש"י ו'תוספות'. 54) שם. "הנושא את בת אחותו, עליו הכתוב אומר: אז תקרא וה' יענה" (ישעיה נח, ט), "לעיל מיניה כתיב . . . ומבשרך לא תתעלם היינו . . . ונושא בת אחותו" (רש"י).

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"ח שבט־ד' אדר־א' תשע"ו

יום ראשון כ"ח שבט ה'תשע"ו

הִלְכוֹת בִּכּוּרִים עִם שְׁאָר מַתָּנוֹת כְּהֻנָּה שֶׁבַּגְּבוּלִין

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר שמצות־עשה להפריש חלה מן העיסה וליתנה לכהן, ואם יש לה שיעור. עיסה שנטמאה בשוגג או באונס. ופירות חוצה לארץ שנכנסו לארץ או בהיפך. שלשה דינין לחלה בשלש ארצות. ואם היה כהן קטן בחוצה לארץ ורצה להפריש חלה. המפריש חלה מה מברך. ואם הערומה מברכת ומפרשת חלה, ואם הנדה מברכת ומפרשת חלה בחוצה לארץ. אם היא מדמעת. ואם רצה לאכול תחילה ואח"כ יפריש. והדברים שחלה ותרומה שוים בהם.

3 **א.** מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַפְרִישׁ תְּרוּמָה מִן הָעִסָּה לַכֹּהֵן,
4 שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה.
5 וְרֵאשִׁית זוֹ אֵין לָהּ שִׁעוּר מִן הַתּוֹרָה. אֲפִלּוּ הִפְרִישׁ
6 כְּשְׁעוֹרָה - פָּטַר אֶת הָעִסָּה. וְהָעוֹשֶׂה כָּל עִסָּתוֹ חַלָּה
7 - לֹא עָשָׂה כְּלוּם, עַד שֶׁיַּשְׁיֵר מִקְצָתוֹ.

8 **ב.** וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁמַּפְרִישִׁין אֶחָד מֵאַרְבָּעָה
9 וְעֶשְׂרִים מִן הָעִסָּה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ כְּדֵי מַתָּנָה לַכֹּהֵן;
10 שֶׁנֶּאֱמַר: תִּתֵּן לוֹ - תֵּן לוֹ דָּבָר הָרָאוּי לִתְּנוֹ מַתָּנָה.
11 וְהַנַּחְתּוֹם הָעוֹשֶׂה לְמֹכֵר בַּשּׁוּק - מַפְרִישׁ אֶחָד
12 מִשְּׁמוֹנָה וְאַרְבָּעִים; לְפִי שֶׁעִסָּתוֹ מְרֻבָּה, יֵשׁ בְּשִׁעוּר
13 זֶה כְּדֵי מַתָּנָה.

14 **ג.** הָעוֹשֶׂה עִסָּה לְמִשְׁתֶּה בְּנוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מְרֻבָּה
15 - מַפְרִישׁ אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה; שֶׁלֹּא לְחַלֵּק בְּעִסַּת
16 בַּעַל הַבַּיִת. וְהַנַּחְתּוֹם שֶׁעָשָׂה עִסָּה קְטַנָּה - אֶחָד
17 מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה; שֶׁלֹּא לְחַלֵּק בְּעִסַּת הַנַּחְתּוֹם.

18 **ד.** נִטְמֵאת הָעִסָּה בְּשׁוֹגֵג אוֹ בְּאֹנֶס - מַפְרִישׁ אֶחָד
19 מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה. וְאִם טִמְּאָהּ בְּזָדוֹן - מַפְרִישׁ אֶחָד
20 מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה חוֹטֵא נִשְׂכָּר.

21 וְחַלָּה טְמֵאָה [מוּתֶּרֶת] (לַכֹּהֵן) לְהַסָּקָה, כְּתְרוּמָה
22 טְמֵאָה.

23 **ה.** אֵין חַיָּבִין בְּחַלָּה מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
24 בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ וְגוֹמֵר;
25 וּבְזְמַן שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּבֹאֲכֶם - בִּיאַת
26 כֻּלְּכֶם, וְלֹא בִּיאַת מִקְצַתְכֶם. לְפִיכָךְ, חַלָּה בַּזְּמַן הַזֶּה,
27 אֲפִלּוּ בִּימֵי עֶזְרָא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֵינָהּ אֶלָּא
28 מִדִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרָנוּ בִּתְרוּמָה.

29 **ו.** פֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ - חַיָּבִין בְּחַלָּה,
30 וּפֵרוֹת הָאָרֶץ שֶׁיָּצְאוּ חוּצָה לָאָרֶץ - פְּטוּרִין;
31 שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה - שָׁמָּה אַתֶּם
32 חַיָּבִין בֵּין עַל פֵּרוֹת הָאָרֶץ בֵּין עַל פֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ.

33 **ז.** מַפְרִישִׁין חַלָּה בְּחוּצָה לָאָרֶץ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּדֵי
34 שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת חַלָּה מִיִּשְׂרָאֵל. וְאֵין מְבִיאִין
35 חַלּוֹת חוּצָה לָאָרֶץ לָאָרֶץ, כְּשֵׁם שֶׁאֵין מְבִיאִין תְּרוּמָה
36 וּבְכּוּרִים מִשָּׁם. וְאִם הֵבִיא - מַנִּיחָהּ עַד עֶרֶב הַפֶּסַח
37 וְתִשָּׂרֵף, כִּתְרוּמָה.

38 **ח.** שְׁלֹשָׁה דִינִין לְחַלָּה בִּשְׁלֹשׁ אֲרָצוֹת: כָּל הָאָרֶץ
39 שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי בָבֶל עַד כְּזִיב - מַפְרִישִׁין בָּהּ
40 חַלָּה אַחַת כַּשְּׁעוּר, וְהִיא נֶאֱכֶלֶת לַכֹּהֲנִים. וּשְׁאָר
41 אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי מִצְרַיִם וְלֹא עוֹלֵי
42 בָבֶל, שֶׁהִיא מִכְּזִיב וְעַד אֲמָנָה - מַפְרִישִׁין בָּהּ שְׁתֵּי
43 חַלּוֹת: הָאַחַת נִשְׂרֶפֶת, וְהָאַחַת נֶאֱכֶלֶת. וּמִפְּנֵי מָה
44 מַפְרִישִׁין בָּהּ שְׁתֵּי חַלּוֹת? מִפְּנֵי שֶׁהַחַלָּה הָרִאשׁוֹנָה
45 טְמֵאָה, שֶׁהָרֵי לֹא נִתְקַדְּשָׁה אוֹתָהּ הָאָרֶץ בִּימֵי עֶזְרָא,
46 וּקְדֻשָּׁה רִאשׁוֹנָה בְּטֵלָה מִשֶּׁגָּלוּ; וְהוֹאִיל וְהִיא אֶרֶץ
47 יִשְׂרָאֵל - מַפְרִישִׁין בָּהּ חַלָּה אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה
48 וְשׁוֹרְפִין אוֹתָהּ; וּמַפְרִישִׁין חַלָּה שְׁנִיָּה וְנוֹתְנִין אוֹתָהּ
49 לַכֹּהֵן לְאָכְלָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: תְּרוּמָה טְהוֹרָה
50 נִשְׂרֶפֶת, שֶׁהָרֵי נִשְׂרְפָה הָרִאשׁוֹנָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא
51 נִטְמְאָה טֻמְאָה יְדוּעָה לַכֹּל. וְזוֹ שְׁנִיָּה אֵין לָהּ שִׁעוּר,

אֶלָּא כֹּל שֶׁרוֹצֶה מַפְרִישׁ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִדְּבְרֵיהֶם.
וְכָל הָאָרֶץ מֵאֲמָנָה וְלַחוּץ, בֵּין בְּסוּרְיָא בֵּין בְּשְׁאָר
הָאֲרָצוֹת - מַפְרִישִׁין שְׁתֵּי חַלּוֹת: אַחַת לִשְׂרָפָה, כְּדֵי
שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: רָאִינוּ תְּרוּמָה טְמֵאָה נֶאֱכֶלֶת; וְאַחַת
לַאֲכִילָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת חַלָּה מִיִּשְׂרָאֵל.
וְהוֹאִיל וְזוֹ וָזוֹ מִדִּבְרֵיהֶם, מוּטָב לְרַבּוֹת בַּנֶּאֱכֶלֶת.
לְפִיכָךְ: שֶׁל שְׂרֵפָה - אֵין לָהּ שִׁעוּר, אֶלָּא כָּל
שֶׁהוּא; וְשֶׁל אֲכִילָה - אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה.
וּמַתֶּרֶת לְזָבִים וּלְזָבוֹת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לִשְׁאָר
טְמֵאִים.

טז. בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאֵין שָׁם עִסָּה טְהוֹרָה מִפְּנֵי טֻמְאַת
הַמֵּת - מַפְרִישִׁין חַלָּה אַחַת בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶחָד
מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה וְשׁוֹרְפִין אוֹתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא
טְמֵאָה וְיֵשׁ לָהּ שֵׁם מִן הַתּוֹרָה. וּמִכְּזַיִת עַד אֲמָנָה -
מַפְרִישִׁין שְׁנַיִם לַכֹּהֵן לַאֲכִילָה, וְאֵין לָהּ שִׁעוּר,
כְּשֶׁהָיָה הַדָּבָר מִקֹּדֶם.

יז. חַלַּת חוּצָה לָאָרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא טְמֵאָה, הוֹאִיל
וְעִקַּר חִיּוּבָהּ מִדִּבְרֵיהֶם - אֵינָהּ אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה אֶלָּא
עַל כֹּהֵן שֶׁטֻּמְאָה יוֹצְאָה עָלָיו מִגּוּפוֹ, וְהֵם: בַּעֲלֵי
קְרָיין וְזָבִים וְזָבוֹת וְנִדּוֹת וְיוֹלְדוֹת וּמְצֹרָעִין; אֲבָל
שְׁאָר הַטְּמֵאִים בְּמַגַּע שְׁאָר הַטֻּמְאוֹת, אֲפִלּוּ טְמֵאֵי
מֵת - מֻתָּרִים לְאָכְלָהּ. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה שָׁם כֹּהֵן קָטָן
בְּחוּצָה לָאָרֶץ, בֵּין בְּסוּרְיָא בֵּין בְּשְׁאָר אַרְצוֹת, וְרָצָה
לְהַפְרִישׁ חַלָּה אַחַת - מַפְרִישׁ אֶחָד מֵאַרְבָּעִים
וּשְׁמוֹנָה, וְנֶאֱכֶלֶת לְקָטָן שֶׁעַדַיִן לֹא רָאָה קֶרִי אוֹ
לְקַטָּנָה שֶׁעֲדַיִן לֹא רָאֲתָה נִדָּה, וְאֵין צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ
שְׁנַיִם.

יא. וְכֵן אִם הָיָה שָׁם כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁטָּבַל מִשְׁכְּבַת זַרְעוֹ
אוֹ מִזִּיבָתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ, וְאַף עַל
פִּי שֶׁהוּא טְמֵא מֵת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לֶאֱכֹל הַחַלָּה
הָרִאשׁוֹנָה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ שְׁנַיִם בְּחוּצָה לָאָרֶץ.
כָּל הַמַּפְרִישׁ חַלָּה - מְבָרֵךְ תְּחִלָּה: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ
בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַפְרִישׁ חַלָּה. בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה
לָאָרֶץ. וּכְשֶׁם שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַטְּהוֹרָה, כָּךְ מְבָרֵךְ עַל
הַטְּמֵאָה. לְפִיכָךְ אֵין הָאִישׁ עָרֹם מַפְרִישׁ חַלָּה,
שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְבָרֵךְ. אֲבָל הָאִשָּׁה הָעֲרֻמָּה שֶׁיָּשְׁבָה וְכָל
פָּנֶיהָ טוּחוֹת בַּקַּרְקַע - מְבָרֶכֶת וּמַפְרֶשֶׁת חַלָּה.

יב. הַנִּדָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ - מְבָרֶכֶת וּמַפְרֶשֶׁת חַלַּת חוּצָה
לָאָרֶץ; שֶׁאֵינָהּ מֻזְהֶרֶת עַל מַגָּעָהּ, אֶלָּא עַל אֲכִילָתָהּ.
וְאִם הָיָה שָׁם כֹּהֵן קָטָן אוֹ כֹּהֵן שֶׁטָּבַל, שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת
לוֹ לַאֲכִילָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְאָכְלָהּ עִם
הַזָּר עַל שֻׁלְחָן אֶחָד, לְפִי שֶׁאֵינָהּ מְדַמַּעַת וַאֲפִלּוּ
נִתְעָרְבָה שָׁוֶה בְּשָׁוֶה. וְנוֹתְנִין אוֹתָהּ לְכֹהֵן עַם הָאָרֶץ,
מִפְּנֵי שֶׁהִיא בַּאֲוִיר אֶרֶץ הָעַמִּים. [וְאֵין בָּהּ
מִשּׁוּם כֹּהֵן הַמְסַיֵּעַ בְּמַתְּנוֹתָיו שֶׁהוּא אָסוּר. וְאִם רָצָה
לֶאֱכֹל תְּחִלָּה] וְאַחַר כָּךְ יַפְרִישׁ הַחַלָּה בְּחוּץ לָאָרֶץ
- מֻתָּר; שֶׁאֵין עִקָּרָהּ אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם.

יג. הַחַלָּה נִקְרֵאת תְּרוּמָה. לְפִיכָךְ אֵינָהּ נִטֶּלֶת אֶלָּא מִן
הַמֶּקֶף, כִּתְרוּמָה; וְאֵינָהּ נִטֶּלֶת מִן הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא
לְכַתְּחִלָּה.

יד. וְכֹל שֶׁאָמַרְנוּ בִּתְרוּמָה: לֹא יִתְרֹם, וְאִם תָּרַם -
אֵינָהּ תְּרוּמָה, כָּךְ בְּחַלָּה. וְכֹל שֶׁאָמַרְנוּ בִּתְרוּמָה: לֹא
יִתְרֹם מִזֶּה עַל זֶה, כָּךְ בְּחַלָּה. וְכֹל שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל
תְּרוּמָה - אֵינוֹ אוֹכֵל חַלָּה; וְכָל הָאוֹכֵל תְּרוּמָה -
אוֹכֵל חַלָּה.

טו. הַסּוּמָא וְהַשִּׁפּוֹר מַפְרִישִׁין חַלָּה לְכַתְּחִלָּה; שֶׁאֵין
בְּעָסָה רַע וְיָפֶה כְּדֵי שֶׁיְּכַוְּנוּ וְיִפְרְשׁוּ מִן הַיָּפֶה.

יום שני כ"ט שבט ה'תשע"ו

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר שהלוקח מן הנחתום חייב בחלה. וכמה מינים חייבים בחלה. לקט שכחה ופאה ותבואה שלא הביאה שליש אם חייבין בחלה. חלות תודה ורקיקי נזיר ועיסת השותפין. והעושה עיסה מן הטבל. ודין עיסת כלבים. ועיסה שישראל וגוי שותפין בה. המערב קמח חטים ואורז, ועיסה עשירה. העושה עיסה לייבשה בחמה ולחם העשוי לכותח. וכמה שיעור העיסה החייבת בחלה. אסור לעשות עיסתו פחות מכשיעור. והככרות שנושכות זו בזו. קמח שלשו בסובין שלו. והעושה עיסה לחלקה בצק.

א. הַלּוֹקֵחַ מִן הַנַּחְתּוֹם[2] - חַיָּב בְּחַלָּה. וּמַפְרִישׁ מִן
הַחַמָּה[3] עַל הַצּוֹנֶנֶת[4] וּמִן הַצּוֹנֶנֶת עַל הַחַמָּה, אֲפִלּוּ
מִדְּפוּסִין[5] הָרְבֵּה.

2) שהוא חבר. 3) "הוא הלחם החם". 4) "הוא הלחם הקר". 5) מצורות רבות, שיש לחשוש שמא ישנם בין הכיכרות מחיטה ישנה, ואין מפרישין חלה מן החדש על הישן. וטעמו של דבר (שמפריש מן החמה על הצוננת), שאין זה מצוי שיאפה הנחתום מחיטה ישנה, אלא נוטל חיטה חדשה ואופה. ורק לגבי מעשר החמירו שאין מעשרין מן החמה על הצוננת אפילו בדפוס אחד, כיוון שמעשר שייך גם בקונה תבואה ופירות, ושם מצוי הדבר שיהיו בידו חדשים גם ישנים, שהרי קונה מבני אדם הרבה, ולכן לא חילקו והחמירו גם בלוקח מנחתום ואפילו בדפוס אחד, אבל בחלה שאינה שייכת אלא בלוקח מנחתום - לא חששו.

ב. אֵין חַיָּבִין בְּחַלָּה אֶלָּא חֲמִשָּׁה מִינֵי תְּבוּאָה בִּלְבַד,
וְהֵם: הַחִטִּין, וְהַשְּׂעוֹרִים, וְהַכֻּסְּמִין, וְשִׁבֹּלֶת שׁוּעָל,
וְהַשִּׁיפּוֹן; שֶׁנֶּאֱמַר: בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ[6], וְאֵין

קְרוּי לֶחֶם אֶלָּא פַּת הַנַּעֲשֵׂית מֵאֵלּוּ. אֲבָל הָעוֹשֶׂה פַּת אֹרֶז אוֹ דֹּחַן וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִן הַקִּטְנִיּוֹת - אֵינָן חַיָּבִין בְּחַלָּה כְּלָל.

6) ירושלמי שם: "נאמר לחם בפסח (לחם עוני), ונאמר לחם בחלה, מה לחם שנאמר בפסח דבר שהוא בא לידי מצה וחמץ, אף לחם שנאמר בחלה דבר שהוא בא לידי מצה וחמץ, ובדקו ומצאו שאין לך בא לידי מצה וחמץ אלא חמשה המינים בלבד, ושאר כל הדברים אינם באים לידי מצה וחמץ, אלא לידי סירחון".

ג. חַלֶּקֶט וְהַשִּׂכְחָה וְהַפְּאָה וְהַהֶפְקֵר וּתְבוּאָה שֶׁלֹּא הֻבִיאָה שְׁלִישׁ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן פְּטוּרִין מִן הַתְּרוּמָה[7] - חַיָּבִין בְּחַלָּה[8]. וְכֵן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁהִקְדִּימוּ בַּשְּׁבֻלִּים שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתוֹ[9], אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֻלִּין תְּרוּמָה גְּדוֹלָה[10], וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[11] וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ, וּמוֹתַר הָעֹמֶר[12] וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וְלֶחֶם הַפָּנִים[13] כְּשֶׁיִּפָּדוּ כָּל אוֹתָן הַמּוּתָּרוֹת - הַכֹּל חַיָּבִין בְּחַלָּה[14].

7) וטעמו של דבר, "שנאמר: ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עימך. מה שיש לך ואין לו אתה חייב ליתן לו יצא הבקר שידך וידו שווין בו, היא לקט היא שכחה היא פאה היא הבקר". ותבואה שלא הביאה שליש פטורה משום שאינה בכלל תבואה. ובאופן זה, שהפקיר לאחר נתינת המים בקמח, שאז דינה כשיבלים, חייב בחלה, אבל אם היה הגלגול בהפקר פטור גם מן החלה. 8) כיוון שבשעת גלגול לא היו הפקר. ותבואה אף שלא הביאה שליש יכולה לבוא לידי חמץ ולכן חייבת בחלה. 9) תרומת מעשר. 10) שפטור הלוי מלהפרישה. 11) בירושלמי העמידו את המשנה במעשר שני שהקדימו בשיבלים. אבל זה אינו אלא להאומר: מעשר שני ממון הדיוט, שאם לא כן אין שום חידוש לדבריו שחייב בחלה, אבל לרבינו הפוסק: מעשר שני ממון גבוה הוא - אפילו אם לא הקדימן בשיבלים חידוש הוא שחייב בחלה אף שקודם לכן היה קדוש ופטור. והמדובר במעשר שני שהוא מחוץ לירושלים, שאילו הוא בירושלים חייב הוא בחלה אפילו אם לא נפדה. 12) כי היו קוצרים שלוש סאים והיו מנפים אותו עד שנשאר עישרון לעומר, והשאר הוא מותר העומר. ומותר זה היה נפדה ונאכל לכל אדם. 13) המדובר כשנטמאו עד שלא קדשו בכלי שרת שאז יש להם פדיון, כיוון שלא חלה עוד עליהם קדושת הגוף, ולוקחים אחרים תחתיהם ולפיכך קורא להם "מותר שתי הלחם ולחם הפנים". 14) כיוון שבשעת גלגול העיסה, שהיא שעת חיוב חלה, הייתה העיסה חולין. אבל ממעשרות - פטורים, כיוון שבשעת מירוח הייתה התבואה הקדש.

ד. עִסָּה שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[15] בִּירוּשָׁלַיִם, וְעִסַּת שִׁבִּיעִית[16], וּסְפֵק מְדֻמָּע[17] - חַיָּבִין בְּחַלָּה. אֲבָל הַמְדֻמָּע[18] - פָּטוּר מִן הַחַלָּה[19].

15) אף על פי שרבינו פוסק כר' מאיר, שמעשר שני ממון גבוה הוא ולדבריו פטורה עיסת מעשר שני אפילו בירושלים, ואם כן מדוע חייב בחלה? ותירצו רבינו מנוח ומהר"י קורקוס כאן, שרבינו פוסק כר' חייא בסוכה לה. שאין צורך שיהיה ממונו כדי שיהא חייב בחלה, אלא שיהא לו היתר אכילה בעיסה, ולכן בירושלים שמותר לו לאכול מעשר שני, חייב בחלה, אף למאן דאמר ממון גבוה הוא. 16) וטעם הדבר, שדין עיסה זו כדין עיסה של הפקר. 17) כגון שתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין ונפלה תרומה לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזו נפלה, שאנו אומרים לתוך של תרומה נפלה והקופה של חולין מותרת וחייבת היא בחלה. 18) והיינו כשנפלה סאה של תרומה לפחות ממאה חולין שכולם נאסרו. ואף על פי שדימוע זה אינו אוסר אלא מדרבנן, מפקיע הוא מחיוב חלה, שהרי גם חלה אינה אלא מדרבנן בזמן הזה. 19) שנאמר: תרימו תרומה, ולא שכבר נתרמה.

ה. חַלּוֹת תּוֹדָה וּרְקִיקֵי נָזִיר[20]: עַשָּׂאָן לְעַצְמוֹ - פְּטוּרִין מִן הַחַלָּה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן קֹדֶשׁ[21]; לְמָכְרָן בַּשּׁוּק לְנָזִירִים וּלְמַקְרִיבֵי תּוֹדָה - חַיָּבִין בְּחַלָּה, לְפִי שֶׁבְּדַעְתּוֹ, שֶׁאִם לֹא תִּמָּכֵר - יֹאכְלֶנָּה.

20) בתודה תפסו לשון "חלות" כיוון שישנם שני מיני חלות (=בלולות בשמן וסולת רבוכה), אבל בנזיר אין אלא מין אחד של חלות ולכן תפסו לשון "רקיקין". 21) אף על פי שאין החלות מתקדשות קדושת הגוף, אלא בשעת שחיטת הקרבן - קדושת דמים יש בהן מיד.

ו. עִסַּת הַשַּׁהֲפִין[22] וְהָעוֹשֶׂה עִסָּה לָרַבִּים[23] - חַיֶּבֶת בְּחַלָּה[24].

22) והחידוש בזה שאף על פי שאין לכל אחד ואחד מהשותפים שיעור עיסה - חייבת בחלה. והמדובר כשלא היה בדעתם לחלקה עד לאחר אפייה, שאם היה בדעתם לחלקה בצק, הרי זו פטורה מן החלה. 23) כלומר, נותן רשות לרבים לאכול מן העיסה שלו, אבל אינו מפקירה. 24) שאין זה כמפקיר עיסה ומגלגלה להפקר שהיא פטורה מחלה, - שהרי לא הפקירה. 25) כלומר, מחיטים שעדיין לא הוציאו מהן תרומות ומעשרות.

ז. הָעוֹשֶׂה עִסָּה מִן הַטֶּבֶל[25], בֵּין שֶׁהִקְדִּים חַלָּה לִתְרוּמָה בֵּין שֶׁהִקְדִּים תְּרוּמָה לְחַלָּה[26] - מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי[27]. וְאִם הִפְרִישׁ חַלָּה תְּחִלָּה - לֹא תֵאָכֵל עַד שֶׁיּוֹצִיא עָלֶיהָ תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר; וְאִם הִפְרִישׁ תְּחִלָּה תְּרוּמָה - לֹא תֵאָכֵל עַד שֶׁיּוֹצִיא עָלֶיהָ חַלָּה.

26) [לא דיברו אלא על תרומה וחלה, שבזה השמיעונו שאף על פי שמדומע פטור מן החלה - אין התרומה פטורה מן החלה, כיוון שבשעת גלגול לא הייתה תרומה, ונתחייבה בחלה, ושוב לא פקע, אבל במעשר שני אין שום חידוש, שהרי מעשר שני בירושלים חייב בחלה]. 27) כלומר: אף על פי שצריך להקדים תרומה, שכבר נתחייב בה מקודם, לחלה, שמתחייב בה זה עתה בשעת גלגול, בכל זאת הפרשתו הפרשה.

ח. הָעוֹשֶׂה[28] עִסָּה לְהַאֲכִיל הַפַּת שָׁלָהּ[29] לִבְהֵמָה אוֹ לְחַיָּה - פְּטוּרָה. עִסַּת הַכֻּלְבִּים, בִּזְמַן שֶׁהָרוֹעִים

אוֹכְלִין מִמֶּנָּה - חַיֶּבֶת בְּחַלָּה[30]. עִסַּת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - פְּטוּרָה[31].

28) בספרי זוטא לפרשת שלח: "עריסותיכם, שלכם חייבת, של חיה אינה חייבת". 29) אפילו אם הפת נאפתה כדרך שאופים לבני אדם. 30) אבל אם אין הרועים אוכלים ממנה, אף על פי שעשאוה גלוסקין, כלומר, עוגה יפה - פטורה מחלה. 31) למדו כן ממה שנאמר: "עריסותיכם" - "עריסותיכם ולא של גוי", ואפילו עשאה ישראל.

ט. הָיוּ יִשְׂרָאֵל וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֻׁתָּפִין בְּעִסָּה, אִם הָיָה בְּחֵלֶק יִשְׂרָאֵל שִׁעוּר עִסָּה חַיֶּבֶת בְּחַלָּה - חֲרֵי זוֹ[32] חַיֶּבֶת בְּחַלָּה[33].

32) כלומר, כל העיסה כולה אף חלק הגוי, כיוון שיש לישראל בכל העיסה כולה. 33) אבל אם אין בחלקו של ישראל, שיעור עיסה, הרי היא פטורה מחלה.

י. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהִפְרִישׁ חַלָּה[34], אֲפִלּוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[35] - אֵינָהּ חַלָּה[36]; אֶלָּא מוֹדִיעִין אוֹתוֹ שֶׁאֵינוֹ שֶׁאָרָיוּ[37], וְתֶאֱכֹל לְזָר[38]. וְלָמָּה לֹא חָשַׁשְׁנוּ לָהּ[39] שֶׁמָּא עִסָּה שֶׁל יִשְׂרָאֵל הִיא וְתָלָה אוֹתָהּ בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים[40] כְּדֵי לְפָטְרָהּ[41]? שֶׁאִם יִרְצֶה יִשְׂרָאֵל - יִפְטֹר עַצְמוֹ וְיַעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל עִסָּתוֹ פָּחוֹת מִשִּׁעוּר חַלָּה[42].

34) מעיסה שברשותו. 35) שישראל חייב בה בחלה מן התורה, כשכל ישראל שם. 36) שהרי עיסתו פטורה. 37) כלומר, שהוא פטור מחלה. וכל זה כדי שלא יחשוד באלו שאכלו את חלתו, שהם מזלזלים בקדשים. 38) ואף על פי שאין קניין לגוי בארץ ישראל להפקיע מן המצוות, כיוון שגלגול העיסה שהוא שעת החיוב, היה ברשותו, לא חל חיוב חלה. וכן הוא לעניין תרומות ומעשרות, שמירוח של גוי פוטר מתרומות ומעשרות.. 39) לעיסה. 40) כלומר, נתנה לו ללוש אותה. 41) כלומר, וישראל זה אינו יודע הלכות חלה וחושב שהעיסה פטורה באופן זה, אבל האמת היא שאינה פטורה, שכשם שעיסת גוי פטורה אפילו כשלשה ישראל, כיוון שהיא עיסה של גוי, כמו כן עיסת ישראל חייבת אפילו לשה גוי. 42) ואף על פי שאסור לעשות כן, כדלהלן בהלכה טו - כיוון שאין הישראל יודע הלכות חלה, כנ"ל, אף דין זה אינו יודע. [וייתכן עוד כי כשם שאסור להפקיע מן החלה על ידי עשייה פחות מכשיעור, כן אסור להפקיעה מן החלה (=כפי טעותו) על ידי מסירה לגוי].

יא. הַמְעָרֵב קֶמַח חִטִּין[43] וְקֶמַח אֹרֶז[44] וְעָשָׂה מֵהֶן עִסָּה: אִם יֵשׁ בָּהּ טַעַם דָּגָן[45] - חַיֶּבֶת בְּחַלָּה[46], וְאִם לָאו - פְּטוּרָה. אֲפִלּוּ הָיָה הַשְּׁאוֹר חִטִּים[47] לְתוֹךְ עִסַּת אֹרֶז[48]: אִם יֵשׁ בָּהּ טַעַם דָּגָן - חַיֶּבֶת בְּחַלָּה[49], וְאִם לָאו - פְּטוּרָה.

43) שהם מחמשת מיני דגן החייבים בחלה. 44) שאינו מחמשת המינים. 45) כלומר, טעם חיטים. 46) אף על פי שיש בעיסה רוב אורז, ואף על פי שאין בחיטים לבד כדי שיעור עיסה החייבת בחלה - שהחיטים גוררות את האורז ומהפכות אותו לדגן. ולכן תפסה המשנה "חיטים ואורז" דווקא, שכן דרכן של החיטים, שהן גוררות אחריהן את האורז. 47) שעדיין לא הורמה ממנה חלה. 48) כלומר, נטל שאור מעיסת חיטים ונתן לתוך עיסת אורז. 49) ואין השאור מתבטל בעיסת האורז, כיוון שמין בשאינו מינו בנותן טעם.

יב. עִסָּה[50] שֶׁנִּלּוֹשָׁה בְּיַיִן אוֹ שֶׁמֶן אוֹ דְּבַשׁ[51] אוֹ מַיִם רוֹתְחִים[52], אוֹ שֶׁנָּתַן לְתוֹכָהּ תְּבָלִין[53], אוֹ הִרְתִּיחַ הַמַּיִם וְהִשְׁלִיךְ הַקֶּמַח לְתוֹכוֹ וְלָשׁוֹ, אִם אֲפָאָהּ[54] - בֵּין בַּתַּנּוּר[55], בֵּין בַּקַּרְקַע[56], בֵּין עַל הַמַּחֲבַת וְהַמַּרְחֶשֶׁת, בֵּין שֶׁהִדְבִּיק אֶת הַבָּצֵק בַּמַּחֲבַת וּבַמַּרְחֶשֶׁת וְאַחַר כָּךְ הִרְתִּיחָן[57] בְּאֵשׁ מִלְמַטָּה[58] עַד שֶׁנֶּאֶפְתָּ הַפַּת, בֵּין שֶׁהִרְתִּיחָהּ וְאַחַר כָּךְ הִדְבִּיק הַבָּצֵק[59] - כָּל אֵלּוּ חַיָּבִין בְּחַלָּה. אֲבָל הָעוֹשֶׂה עִסָּה לְיַבְּשָׁהּ בַּחַמָּה[60] בִּלְבַד, אוֹ לְבַשְּׁלָהּ בִּקְדֵרָה[61] - חֲרֵי הִיא פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה; שֶׁאֵין מַעֲשֶׂה חַמָּה לֶחֶם. בֵּין שֶׁלָּשָׁהּ בְּמַיִם, בֵּין שֶׁלָּשָׁהּ בְּשָׂאָר מַשְׁקִין[62]. וְכֵן קָלִי[63] שֶׁלָּשִׁין אוֹתוֹ בְּמַיִם אוֹ בְּדִבְשׁ[64] וְאוֹכְלִין אוֹתוֹ בְּלֹא אֲפִיָּה[65] - פָּטוּר. שֶׁאֵין חַיֶּבֶת אֶלָּא עִסָּה שֶׁסּוֹפָהּ לְהֵאָפוֹת לֶחֶם לְמַאֲכַל אָדָם[66].

50) "עיסה שנילושה במי פירות (כלומר, בכל המשקין חוץ משבעת המשקין שהן: יין דבש שמן חלב טל וכו' מים) חייבת בחלה". 51) דבש דבורים שהוא משבעת המשקים, אבל דבש תמרים אינו אלא מי פירות ואינו מחייב. 52) כלומר, שפך המים לקמח ולשו. 53) בברכות מב. אמרו שפת הבאה בכסנין (כלומר, שנתנו לתוכה תבלין) מברך עליה המוציא אם קבע סעודתו עליה. הרי שפת זו לחם היא, וחייבת בחלה. וסופגנין ודובשנין, שפירשם רבינו שם שהם הנילושים בדבש או בתבלין, ופטורים מן החלה, אינם עניין לכאן, שאלו שבמשנה "אופים אותם במינים משונים ממיני האפייה". כמו שהוסיף שם רבינו בפירושו, ואילו העיסה שבדברי רבינו היא הנאפית כדרך הלחם. 54) אבל בלא אפייה פטור מחלה. 55) כדרך שאופים לחם. 56) בברכות לז: "כי אתא רבין אמר ר' יוחנן, טרוקנין חייבין בחלה. מאי טרוקנין אמר אביי כובא דארעא" (שעושין חפירה בקרקע ואופים בה). 57) כלומר, לא כדרך שאופים בתנור שמרתיחים ולאחר מכן מדביקים הבצק. 58) ואם האש מהלכת אף מן הצד כמו בתנור - אף ריש לקיש מודה שחייב בחלה. 59) שאף ריש לקיש מודה בזה. 60) שגם ר' יוחנן מודה בזה, שפטור מחלה. 61) ולא לאפות אותה. 62) ירושלמי חלה שם הלכה ג: "רבי שמעון בן לקיש אמר, כל שהאור מהלך תחתיו (כלומר, נאפה במחבת), אינו חייב בחלה וכו' אמר ליה ר' יוחנן, ובלבד על ידי משקה (כלומר, שמבשל את העיסה ואינו אופה אותה)". 63) בירושלמי שם סוף הלכה ד: "קמח קלי שעשאו בצק חייב בחלה. רבי יוסי בשם רבי יוחנן, והוא שאפיין", כלומר, על דעת לאפותו פת. 64) שהם משבעת המשקים שהם חיבור לחלה. אבל אם לש

במי פירות פטור מחלה אפילו אם אפה. 65) כלומר, לש על דעת כן, שלא יאפהו לחם. 66) כלומר, לש על דעת כן, אף על פי שלמעשה לא אפה אותה.

יג. עִסָּה שֶׁלָּשָׁהּ[67] תְּחִלָּה[68] לַעֲשׂוֹתָהּ מַעֲשֶׂה חַמָּה[69] וְהִשְׁלִימָה[70] לַעֲשׂוֹת פַּת[71], אוֹ שֶׁהִתְחִיל בָּהּ לֶאֱפוֹתָהּ פַּת[72] וְהִשְׁלִימָה לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה חַמָּה, וְכֵן קָלִי שֶׁלָּשׁוֹ לֶאֱפוֹתוֹ פַּת - חַיָּבִין בְּחַלָּה.

67) עשה אותה עיסה עבה. 68) התחיל ללוש אותה. 69) שאז היא פטורה מחלה. 70) [כנראה שכן פירש רבינו מה שאמרו במשנה שם: "תחילתה סופגנין וסופה עיסה וכו' חייבת". היינו שבתחילת הלישה חשב לעשותה סופגנין ובסוף הלישה חשב לעשותה עיסה, חייבת, אף על פי שלמעשה לא עשאה פת]. 71) והרי זו "עיסה שתחילתה סופגנין וסופה עיסה", שחייבת. אבל אם בסוף עשאה מעשה חמה הרי היא עיסה שתחילתה סופגנין וסופה סופגנין, שפטורה. אבל לדעת רבינו תם שם, לא במחשבה הדבר תלוי, אלא מעשה העיסה מחייב, ולפיכך אם עשה עיסה, אפילו חשב על דעת לעשותה סופגנין, ועשאה סופגנין - חייבת, כיוון שעשאה עיסה בתחילה, והרי זה "תחילתה עיסה וסופה סופגנין". ורק אם לא לש אותה כעיסה, אלא כסופגנין, שבלילתם רכה, ולבסוף אפה אותם כסופגנין, אז הם פטורים. 72) זהו "תחילתה עיסה וסופה סופגנין", שחייבת.

יד. לֶחֶם הֶעָשׂוּי לְכוּתָּח[73] - מַעֲשֶׂיהָ מוֹכִיחִין עָלֶיהָ: עֲשָׂאָהּ כְּעָכִין[74] - חַיֶּבֶת בְּחַלָּה[75]; עֲשָׂאָהּ כְּלִמּוּדִין[76] - פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה[77].

73) הוא תערובת של נסיובי דחלבא (=השיריים שבחלב לאחר עשיית החמאה) ופירורי לחם. ואופה אותו על מנת לשוחקו ולעשות ממנו כותח. 74) עוגות דקות. 75) שגילה דעתו בזה שעשאה ללחם ולא לכותח. 76) כלומר, שחיבר חתיכות בצק קצתן אל קצתן, ובזה נראה שהוא רוצה להפרידם לאחר מכן ולשוחקן. 77) שאינה נקראת לחם.

טו. כַּמָּה שִׁעוּר הָעִסָּה שֶׁחַיֶּבֶת בְּחַלָּה? מִלֹּא הָעֹמֶר[78] קֶמַח. בֵּין מֵאֶחָד מֵהַמִּשָּׁה מִינִים בֵּין מֵהֲמִשְׁתָּן - כֻּלָּם[79] מִצְטָרְפִין לַשִּׁעוּר. וְכַמָּה הוּא שִׁעוּר הָעֹמֶר? שְׁנֵי קַבִּין פָּחוֹת חֹמֶשׁ[80]. וְהַקַּב - אַרְבָּעָה לֻגִּין, וְהַלֹּג - אַרְבַּע רְבִיעִיּוֹת, וְהָרְבִיעִית - אֲצְבָעַיִם עַל אֲצְבָעַיִם בְּרוֹם אֲצְבָעַיִם וַחֲצִי אֶצְבַּע וְחֹמֶשׁ אֶצְבַּע[81], וְכָל הָאֲצְבָעוֹת הֵם רֹחַב גּוּדָל שֶׁל יָד[82]. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁהַמִּדָּה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֶשֶׂר אֶצְבָּעוֹת עַל עֶשֶׂר אֶצְבָּעוֹת בְּרוֹם שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת וּתְשִׁעַ אֶצְבַּע בְּקֵרוּב[83] - הוּא הָעֹמֶר. וְכֵן מִדָּה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שֶׁבַע אֶצְבָּעוֹת פָּחוֹת שְׁנֵי תְּשִׁיעֵי אֶצְבַּע שְׁנֵי תְּשִׁיעֵי אֶצְבַּע בְּרוֹם שֶׁבַע אֶצְבָּעוֹת פָּחוֹת שְׁנֵי תְּשִׁיעֵי אֶצְבַּע - הִיא מִדַּת הָעֹמֶר[84]. וּשְׁתֵּי הַמִּדּוֹת כְּאֶחָד הֵם עוֹלִים[85]. וְכַמָּה מְכִילָה מִדָּה זוֹ? כְּמוֹ אַרְבָּעִים וְשָׁלֹשׁ בֵּיצִים בֵּינוֹנִיּוֹת וְחֹמֶשׁ בֵּיצָה[86]. וְהֵם מִשְׁקַל שִׁשָּׁה וּשְׁמוֹנִים סְלָעִים וּשְׁנֵי שְׁלִישֵׁי סֶלַע מִקֶּמַח הַחִטִּים שֶׁבְּמִצְרַיִם, שֶׁהֵם מִשְׁקַל חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים זוּז[87] מְזוּזֵי מִצְרַיִם בַּזְּמַן הַזֶּה. וּמִדָּה שֶׁמְּכִילָה כַּמִּשְׁקָל הַזֶּה מִקֶּמַח הַחִטִּים הַזֶּה - בָּהּ מוֹדְדִין לְחַלָּה בְּכָל מָקוֹם.

78) למדו כן ממה שנאמר: "ראשית עריסותיכם חלה תרימו", היינו כדי עיסת מדבר, שהיא עומר לגולגולת. והעומר עשירית האיפה. 79) המדובר כשנילושו יחד, אבל על ידי נשיכה לחוד, אין כולם מצטרפים. 80) שהרי האיפה היא שלוש סאים שהן שמונה עשר קבים, ועשירית מזה היא 1,8. כלומר קב ושמונה עשיריות, שהן ארבע חמישיות. 81) שהן בסך הכל 10,8 אצבעות מעוקבות. 82) שהרי במנחות לט: אמרו: תנא, אצבע שאמרו אחד מארבעה בטפח של כל האדם. 83) כלומר, מעט פחות, שהרי נפח העומר הוא: 309,44 אצבעות מעוקבות. ואילו מדה זו: 311,1. 84) בערך. שהרי מדה זו: 310,11. 85) בערך, כנ"ל. 86) שהרי האיפה - 3 סאים, הסאה - 6 קבים, הקב - 4 לוגים והלוג - 6 ביצים, הרי בכל איפה 432 ביצים, והעומר, שהוא שיעור חלה, הוא עשירית האפה - 43,2 ביצים. 87) הם חמש מאות ועשרים דרהם. ולפי המדה שלנו הם בערך: 1.728 קילו גרם, שהם 7.2 אוקיה. וראה בספר "שיעורי תורה" להרב חיים נאה עמודים קע־קעג.

טז. אָסוּר לְאָדָם לַעֲשׂוֹת עִסָּתוֹ פָּחוֹת פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר, כְּדֵי לְפָטְרָהּ מִן הַחַלָּה[88]. וְהַמַּפְרִישׁ חַלָּה מֵעִסָּה שֶׁהִיא פְּחוּתָה מִכַּשִּׁעוּר - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[89], וַהֲרֵי הִיא[90] חֻלִּין כְּשֶׁהָיְתָה. עָשָׂה עִסָּה פְּחוּתָה מִכַּשִּׁעוּר וַאֲפָאָהּ וְנָתַן הַפַּת לַסַּל, וְחָזַר וְאָפָה פַּת אַחֶרֶת וְנָתַן לַסַּל, אִם נִתְקַבֵּץ בַּסַּל שִׁעוּר חַלָּה - הַסַּל מְצָרְפָן לַחַלָּה[91], וּמַפְרִישׁ הַחַלָּה מִן הַפַּת. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ - מִלַּמֵּד, שֶׁהוּא מַפְרִישׁ מִן הָאָפוּי. וְאֵין הַתַּנּוּר[92] מְצָרְפָן לְחַלָּה[93].

88) כלומר, יש לו כדי שיעור חלה, והוא רוצה לפטור עצמו, אבל אם אינו עושה כן כדי להפקיע חיוב חלה, אלא שאין לו אלא עיסה קטנה, פשוט הוא שמותר. 89) שאם הוסיף אחר כך וצירף כשיעור חלה, אינו נפטר בהפרשה ראשונה, וחייב להפריש חלה מחדש. 90) החלה שהפריש. 91) אף על פי שלא נשכו זה בזה (כלומר, לא נדבקו) בעודם בעיסה. 92) בפסחים שם, חולקים רבי אליעזר ורבי יהושע, שלדעת ר' אליעזר, הסל מצרפן, ולדעת ר' יהושע, התנור מצרפן. 93) וטעמו של דבר, שבתנור עדיין אינו קרוי "לחם", ומכלל "עריסותיכם" כבר יצא, ואינו מצרף אפילו אם נושכות זו בזו.

יז. הָיוּ הַכַּכָּרוֹת[94] נוֹשְׁכוֹת זוֹ בָּזוֹ[95] וְנִתְקַבֵּץ מִן הַכֹּל שִׁעוּר חַלָּה - חַיָּבִין בְּחַלָּה[96] אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן בְּסַל. אָפָה מְעַט מְעַט[97] וְקִבֵּץ הַכֹּל עַל לוּחַ שֶׁאֵין לוֹ תּוֹךְ - חֻלִּין זֶה סָפֵק[98]. וְאִם חַלָּה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[99] הִיא -

יום שלישי ל' שבט ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר שתי עיסות שיש בשתיהן חיוב חלה ולא באחת מהן, אם מצטרפות. עיסת מין אחד אם מצטרפת עם מין אחר, או חדש עם ישן. עיסה פחותה מכשיעור מכאן ועיסה פחותה מכשיעור מכאן ואחרת באמצע. שני גויים שעשו עיסה כשיעור וחלקוה ואח"כ נתגיירו. הנוטל שאור מעיסה שלא הורמה חלתה. עיסה הטבולה לחלה. ואם היא כחולין לעניין טומאה.

א. שְׁתֵּי עִסּוֹת[2] שֶׁיֵּשׁ בִּשְׁתֵּיהֶן[3] שִׁעוּר חַמֵּישׁ בְּחַלָּה[4], וְאֵין בְּאַחַת מֵהֶן כַּשִּׁעוּר, וְנָגְעוּ זוֹ בְזוֹ וְנִשְׁכּוּ[5] זוֹ אֶת זוֹ: אִם הָיוּ שֶׁל שְׁנַיִם, אֲפִלּוּ הֵן מִמִּין אֶחָד[6] - פְּטוּרִין מִן הַחַלָּה; שְׁתֵּיהֶם[7] שְׁנַיִם מַקְפִּידִין. וְאִם יָדוּעַ שֶׁאֵינָן מַקְפִּידִין עַל עֵרוּב הָעִסּוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת[8].

2) חלה פ"ד משנה א. 3) ביחד. 4) ראה למעלה בפ"ו הלכה טו. 5) שבאופן זה אם היו של אדם אחד, מצטרפות (שם הלכה יז). 6) ראה להלן הלכה ג. 7) ירושלמי שם. 8) שם: שתי נשים שאינן מקפידות, עשו אותן כאשה אחת. וראה להלן.

ב. הָיוּ שְׁתֵּיהֶן[9] שֶׁל אִישׁ אֶחָד: אִם הָיוּ מִמִּין אֶחָד[10] - מִצְטָרְפִין[11] וְחַיָּבוֹת בְּחַלָּה, וְאִם מִשְּׁנֵי מִינִין הָיוּ - אֵין מִצְטָרְפִין; שְׁתֵּיהֶם[12] אֶחָד אֵינוֹ מַקְפִּיד[13]. וְאִם הָיָה מַקְפִּיד[14] שֶׁלֹּא תִּגַּע עִסָּה זוֹ בְזוֹ וְלֹא תִּתְעָרֵב עִמָּהּ, אֲפִלּוּ הָיוּ מִמִּין אֶחָד - אֵין מִצְטָרְפוֹת[15].

9) משנה שם. 10) ראה בהלכה הסמוכה. 11) והמדובר כשאין בדעתו לחלק העיסה לכמה בני אדם, ראה למעלה שם הלכה יט. 12) ירושלמי שם. 13) כלומר, ולכן מצטרפות העיסות אם היו ממין אחד. 14) כלומר, ידוע שהוא מקפיד. 15) שם: אשה אחת שהיא מקפדת, עשו אותה כשתי נשים.

ג. וְכֵיצַד מִצְטָרְפוֹת[16] אִם הָיוּ שֶׁל אֶחָד[17] מִמִּין אֶחָד? עִסַּת הַחִטִּים שֶׁנָּגְעָה[18] בְּעִסַּת הַכֻּסְּמִין - מִצְטָרְפוֹת[19]; נָגְעָה בִּשְׂאֹר הַמִּינִין - אֵין מִצְטָרְפוֹת[20]. וְכֵן עִסַּת שְׁעוֹרִין שֶׁנָּגְעָה בְּעִסַּת הַכֻּסְּמִין[21] אוֹ שִׁבֹּלֶת שׁוּעָל אוֹ שִׁיפּוֹן, וְכֵן עִסַּת כֻּסְּמִין[22] וְשֶׁל שִׁבֹּלֶת שׁוּעָל וְשֶׁל שִׁיפּוֹן שֶׁנָּגְעָה כָּל אַחַת מִשְּׁלָשְׁתָּן בַּחֲבֶרְתָּהּ - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת[23].

16) שם, משנה ב. 17) ראה למעלה בהלכה א. 18) כלומר, נגעה ונשכה, כנ"ל שם. 19) אף־על־פי שלענין כלאים אינם מין אחד (ראה בפ"ג מהלכות כלאים הלכה ג) - כאן לענין חלה, הם מין אחד, לפי שהעיסות שלהם דומות (עיין ר"ש ורע"ב בכלאים פ"א משנה א). ולא גזרו חכמים שמא יבואו לתרום מזה על זה, ובאמת אין תורמין מזה על זה, כיון שהם כלאים זה בזה, ראה בהלכות

1 אֵינוֹ חַיָּב לְהַפְרִישׁ עַד שֶׁיְּצָרֵף אוֹתוֹ כְּלִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ
2 תּוֹךְ[100].

94) שאין בכל אחד מהם לבד, שיעור חלה. 95) בעודן עיסה. והנה בתוספתא טהרות פרק א הלכה ב אמרו: "ואיזהו הנשוך, התולש ממנו כל שהוא". כלומר, אי אפשר שיפרידם מבלי שיתלוש קצת מן השני. 96) ואף על פי שבשעת גלגול העיסה, שהיא שעת חיוב חלה, הייתה העיסה פטורה, חייבת בחלה, שאין הולכים אחר שעת הגלגול אלא כשיש בעיסה שיעור חלה. ואף על פי כן היא פטורה, מסיבה צדדית, כגון שעשאה לייבשה בחמה וכיוצא בזה. אבל כשאין בעיסה שיעור חלה, הרי לא באה לכלל חיוב כלל, ולא שייך לומר שנפטרה, ולכן כשנשכה בעיסה אחרת אפילו לאחר גלגול, נתחייבה עכשיו בחלה. 97) פחות מכשיעור חלה. 98) שם: תוך כלי בעינן והא ליכא, או דילמא אוויר כלי בעינן והא איכא. 99) כמו בזמן הזה. 100) שספק דרבנן - לקולא.

3 יח. קֶמַח שֶׁלֹּא רִקְּדוֹ אֶלָּא לָשׁוֹ בַּסֹּבִין שֶׁלּוֹ, הוֹאִיל
4 וְיֵשׁ בְּכָל הַקֶּמַח עִמֶּר[101] - חַיָּב בְּחַלָּה. אֲבָל אִם נָטַל
5 הַמֶּרְסָן[102] מִן הַקֶּמַח וְהִשְׁלִים שִׁעוּר הָעִסָּה
6 בַּמֶּרְסָן שֶׁהֶחֱזִירוֹ לַקֶּמַח - אֵינוֹ חַיָּב בְּחַלָּה[103].

101) שהוא שיעור חלה. 102) צריך עיון, אם דווקא במורסן שהחזירו פטור מחלה אבל בסובין שהם דקים - חייב, או לאו דווקא. 103) "לפי שהמורסן אינו חייב בחלה". ובירושלמי שם הלכה ג "אמר רבי יוחנן, דרך עיסה שנו (בתורה) כאן, וכאן מכיוון שניטל מורסן וחזר לתוכן אין זה דרך עיסה".

7 יט. נַחְתּוֹם שֶׁעָשָׂה עִסָּה[104] לַעֲשׂוֹתָהּ שְׁאוֹר[105]
8 לְחַלְקָהּ[106] - חַיֶּבֶת בְּחַלָּה; שֶׁאִם לֹא תְּמָכֵר, יַעֲשֶׂנָּה
9 פַּת[107]. אֲבָל הָעוֹשֶׂה[108] עִסָּה לְחַלְקָהּ בָּצֵק[109] -
10 פְּטוּרָה[110].

104) שיש בה שיעור חלה. 105) כלומר, אפילו דעתו לשאור ולא לבצק, שאינו חפץ לאפותה. 106) ואפילו אם לא יהא בכל אחד מחלקי השאור כשיעור חלה. 107) והרי זה כאילו גלגלה לשם כך. 108) כלומר, מי שאינו נחתום. 109) לכמה אנשים, באופן שבכל חלק וחלק לא יהיה שיעור חלה. 110) ואין חוששין שמא יימלך לעשות אותה עיסה אחת.

11 כ. נָשִׁים שֶׁנָּתְנוּ קֶמַח לְנַחְתּוֹם לַעֲשׂוֹת לָהֶם שְׁאוֹר,
12 אִם אֵין בְּשֶׁל אַחַת מֵהֶן[111] כַּשִּׁעוּר, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ
13 בְּכֻלָּן כַּשִּׁעוּר - פְּטוּרָה[112].

111) כלומר, אף באחת מהן. 112) שהרי הוא כעושה עיסה על מנת לחלקה. ולולא זאת הייתה הלישה מחייבת בחלה, אף על פי שערבה שלא מדעת הבעלים, שהרי "הגומר פירותיו של חבירו שלא מדעתו וכו' הרי אלו טבלו למעשר".

כלאים שם, ובפ"ה מהלכות תרומות הלכה ג - שהכל יודעים שאין תורמין ממין על שאינו מינו (ירושלמי חלה פ"ד הלכה ב). וראה בהלכה הסמוכה, לענין ישן וחדש. 20) וכל זה אינו אלא בנושכות זו את זו, אבל הבולל קמח ועושה עיסה - כל חמשת המינין מצטרפים, כבסוף ההלכה הסמוכה. 21) וממה שאמרו (מנחות ע.) "כוסמין מין חיטין", ראה להלן פ"ח הלכה ד. 22) משנה שם, כרבי יוחנן בן נורי. ויתכן שלא נחלק תנא־קמא על רבי יוחנן בן נורי בענין זה (כסף־משנה, וביאור הגר"א ליו"ד סימן שכד אות י). 23) שהכוסמין הם גם מין חיטים וגם מין שעורים.

ד. עִסַּת חֻדָּשׁ[24] - אֵינָהּ מִצְטָרֶפֶת[25] לְשֶׁל יָשָׁן[26], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מִמִּין אֶחָד; כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ[27]: תּוֹרְמִין[28] מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן[29]. וְלֹא יִתְרֹם[30] מֵאֶמְצַע שְׁתֵּיהֶן[31], אֶלָּא יָבִיא[32] עִסָּה אַחֶרֶת חָדָשׁ אוֹ יָשָׁן וְיִצְטָרֵף לָהֶם לְהַשְׁלִים הַשִּׁעוּר[33]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[34] בְּעִסָּה שֶׁנָּגְעָה[35] בְּעִסָּה אַחֶרֶת; אֲבָל הַבּוֹלֵל קֶמַח חֲמֵשֶׁת הַמִּינִין וְעוֹשֶׂה מֵהֶם עִסָּה אַחַת - הֲרֵי חֲמִשְׁתָּן מִצְטָרְפִין לְשִׁעוּר עִסַּת חַלָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[36].

24) מתבואה של שנה זו. 25) שם משנה ד: "קב חדש וקב ישן שנשכו זה בזה, רבי ישמעאל אומר יטול מן האמצע (ממקום שנושכים זה את זה, ונמצא מפריש משתיהן - רע"ב), וחכמים אוסרים". אבל להפריש מזה על זה, לדברי שניהם, אי אפשר. 26) מתבואה של השנה הקודמת. 27) ירושלמי שם. 28) תרומה גדולה. 29) והלא דין הוא שאין תורמין מזה על זה, ראה בפ"ה מהלכות תרומות הלכה יא. 30) כחכמים הנ"ל, ולא כרבי ישמעאל. 31) שגם באופן זה יש חשש, שמא יאמרו: תורמין מן החדש על הישן. 32) כלומר, כיון שמן התורה נתחייבה עיסה זו (של חדש וישן) בחלה, אין להפרידה ולעשותה שתי עיסות. 33) כלומר, אם יביא עיסת חדש, נצא שחדש וחדש מכאן, וישן באמצע, והוא מצרפם, וכן להיפך, כדלהלן בסוף ה"ו. וכשהוא מפריש, מפריש על כל העיסה, כיון שבאופן כזה, אין חשש שמא יאמרו: תורמין מן החדש על הישן, שבני אדם רואים שצירף עיסה נוספת, וחושבים שאינו מתקן אלא מחדש על חדש ומישן על ישן. ועיין ברדב"ז. 34) שאין חיטים מצטרפים אלא עם הכוסמין בלבד (הלכה הקודמת). 35) ונשכה, כנ"ל. ירושלמי חלה פ"א הלכה א. 36) למעלה בפ"ו ראש הלכה טו. ומזה שכתבו רבינו כאן, ולא בסוף הלכה הקודמת, נראה שאפילו עיסת חדש ועיסת ישן, מצטרפות, אם נילושו יחד. ועיין ר"י קורקוס ו"משנה ראשונה" שם.

ה. עִסָּה[37] שֶׁהִיא פְּחוּתָה מִכַּשִּׁעוּר מִכָּאן[38], וְעִסָּה פְּחוּתָה מִכַּשִּׁעוּר מִכָּאן, וְעִסָּה שֶׁאֵינָהּ חַיֶּבֶת בְּחַלָּה בָּאֶמְצַע, כְּגוֹן עִסַּת אֹרֶז[39] אוֹ עִסַּת תִּרוּמָה[40] אוֹ מֻדְמַּע[41] אוֹ עִסַּת עוֹבֵד כּוֹכָבִים[42], אַף עַל פִּי שֶׁנּוֹגְעוֹת[43] זוֹ בָּזוֹ - אֵינָן מִצְטָרְפוֹת; שֶׁהֲרֵי דָּבָר הַפָּטוּר מִן הַחַלָּה מַכְרִיל בָּאֶמְצַע[44].

37) חלה פ"ד משנה ג. 38) ושתיהן ממין אחד. 39) שאינה חייבת בחלה, ראה למעלה בפ"ו הלכה ב. 40) כלומר, עיסה העשויה מקמח של תרומה. והתרומה פטורה מן החלה משום שנאמר: תרימו תרומה, ולא שכבר נתרמה. וראה למעלה שם סוף הלכה ד. 41) ירושלמי שם הלכה ג, ותוספתא שם פ"ב הלכה ד. שהרי הוא פטור מחלה, ראה למעלה שם. 42) ירושלמי שם. שפטורה מחלה, ראה למעלה שם סוף הלכה ח. 43) ונושכות. וראה שם הלכה יז, ובהערות, וברדב"ז להלן סוף הלכה ז, ולמעלה הלכה א והלכה ג. 44) וכל זה כשהעיסות נושכות זו את זו, אבל אם הן בלולות, ויש בעיסות החייבות בחלה כשיעור החייב בחלה, אין העיסות שאינן חייבות בחלה מעכבות את חיוב החלה. וראה למעלה שם הלכה ט, וביו"ד שם סעיף ו ואילך, ובביאור הגר"א שם ס"ק יג.

ו. הָיָה[45] בָּאֶמְצַע עִסָּה שֶׁהוּרְמָה חַלָּתָהּ - מִצְטָרְפוֹת; שֶׁהָעִסָּה שֶׁבֵּינֵיהֶן כְּבָר הָיְתָה מְחֻיֶּבֶת בְּחַלָּה[46]. וְכֵן[47] אִם הָיָה בֵּינֵיהֶן עִסַּת הֶקְדֵּשׁ - מִצְטָרְפוֹת; מִפְּנֵי שֶׁרָאוּי לִפְדּוֹתָהּ וְתִתְחַיֵּב בְּחַלָּה[48]. וְכֵן[49] אִם הָיְתָה בֵּינֵיהֶן עִסַּת מִין אַחֵר[50] אוֹ עִסַּת אִישׁ אַחֵר אוֹ עִסַּת חָדָשׁ - הֲרֵי שְׁתֵּי הָעִסּוֹת שֶׁבַּצְּדָדִין מִצְטָרְפוֹת לְחַלָּה[51].

45) משנה שם. 46) ולא מיעטו מהכתוב: "תרימו תרומה", ולא שכבר נתרמה, אלא עיסה שאינה שייכת עתה בחיוב חלה, כמו עיסת תרומה. אבל עיסה שהורמה חלתה, שייכת גם עכשיו לחיוב חלה, אלא שנפטרה לאחר שהפרישו ממנה. 47) ירושלמי שם. 48) שם: "קב הקדש מצרף, קב חלה אינו מצרף וכו' הקדש ראוי לפדותו ולחייבו, חלה אינה ראויה לפדותה ולחייבה". [והוצרכו לסברא זו בהקדש, אף־על־פי שוודאי הקדישוה לאחר הגלגול, שאם לא כן, לא מועיל הפדיון והיא פטורה מן החלה (להלן פ"ח הלכה ז), ואם־כן הרי "כבר היתה מחוייבת בחלה" (כמפורש בסמוך, בעיסה שהורמה חלתה - שאין לדמות עיסת הקדש שנפטרה מן החלה ואין לה זיקה לחלה כלל, לעיסה שהורמה חלתה, שיש לה זיקה לחלה, וראה להלן. ואף־על־פי שיכול להשאל על החלה, כדרך שיכול להשאל על התרומה - אין לדמות שאלה בחלה שאינו חייב להשאל, לפדיון הקדש, שחייב הוא לפדותו לטובת בדק הבית, ראה בנדרים נט. ובר"ן שם ד"ה תרומה, וברדב"ז כאן. ובחלה אין הסברא ש"כבר היתה מחוייבת בחלה", שרק בעיסה שהורמה חלתה אמרו כן (ראה למעלה), אבל חלה עצמה ההפרשה אינה פוטרת אותה, אלא את העיסה, ולגבי עצמה שם חלה פוטר אותה, שכשם שתרומה אינה חייבת בחלה, כמו כן חלה אינה חייבת עוד בחלה, ואין לה זיקה להפרשת חלה]. 49) ירושלמי ותוספתא שם. 50) מחמשת המינים. ואף־על־פי שאין עיסת חיטין מצטרפת עם עיסת שעורים לשיעור חלה (אם לא בללן יחד, כנ"ל בהלכה ד), בכל זאת אין עיסת השעורים מפסיקה בין שתי עיסות חיטים שאין בכל אחת מהן כשיעור. וטעמו של דבר, שכדי שיצטרפו שתי עיסות ושהשלישית שביניהן לא תפסיק, די שתהא האמצעית בת

חיוב חלה, אף־על־פי שאינה יכולה להצטרף בעצמה, כנ"ל, וראה בתוספתא כפשוטה. 51) אף־על־פי שאין עיסת איש אחד ועיסת חדש מצטרפות בעצמן, כנ"ל בהלכות א־ד - אינן מפסיקות, כנ"ל.

1 **ז. שְׁתֵּי עִסּוֹת[52], שֶׁכָּל אַחַת מֵהֶן פְּחוּתָה מִכַּשִּׁעוּר,**
2 **שֶׁהִפְרִישׁ חַלָּה מִזּוֹ וְחַלָּה מִזּוֹ, וְחָזְרוּ וְנָגְעוּ[53] זוֹ בָּזוֹ**
3 **וַהֲרֵי בְּשִׁתֵּיהֶם כַּשִּׁעוּר - חַיָּבִין לְהַפְרִישׁ מֵהֶן חַלָּה;**
4 **שֶׁהַחַלּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת אֵינָן כְּלוּם[54].**

52) שם משנה ה, כחכמים ולא כרבי עקיבא. 53) וגם נשכו, כנ"ל. 54) שהרי הופרשו בשעת פטור.

5 **ח. שְׁנֵי[55] עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁעָשׂוּ עִסָּה כַּשִּׁעוּר[56]**
6 **וְחִלְקוּהָ[57], וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּיְּרוּ[58], וְהוֹסִיף כָּל אֶחָד עַל**
7 **חֶלְקוֹ אַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר עַד שֶׁהִשְׁלִימוֹ לַשִּׁעוּר[59] - הֲרֵי זוֹ**
8 **חַיֶּבֶת; שֶׁלֹּא הָיְתָה לָהּ[60] שָׁעַת חוֹבָה כְּשֶׁהָיוּ עוֹבְדֵי**
9 **כּוֹכָבִים, שֶׁהֲרֵי פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר הָיָה בְּיַד כָּל אֶחָד**
10 **מֵהֶן[61].**

55) ירושלמי חלה פ"ג הלכה ד. 56) [שעיסת שותפין ישראלים שאין בה אלא שיעור אחד - חייבת (למעלה פ"ו הלכה ו), לפי שיש כאן צירוף לחובה. אבל שותפים גויים, שאין עיסתם מצטרפת לכשיעור לחייבה בחלה, אינה מצטרפת גם להקל ולפוטרה כעיסת שני ישראלים שגלגלו על דעת לחלקה, בהלכה הסמוכה]. 57) כנראה שהמדובר כשעשו עיסה זו על דעת לחלקה, ראה בהלכה הסמוכה. וישנם כאן שני פטורים: א. גלגול על־מנת לחלק שפטור (למעלה שם הלכה יט); ב. גלגול גוי הפוטר מן החלה (שם הלכה ח). 58) [שכשנתגיירו כבר לא היה שיעור בעיסה. אבל אם נתגיירו ואחר־כך חלקו, אף־על־פי שהוסיפו אחר כך, פטורים מחלה, שהרי היתה העיסה כשיעור כשנתגיירו, והיה בדין לצרפה לחיוב ובכל זאת פטורים הם אז, לפי שהגלגול היה בגיותם - דינה כעיסה של שני ישראלים (בהלכה הסמוכה) שגלגול של פטור פוטרה לעולם]. 59) כלומר, ואין בעיסה השנייה לבדה כשיעור, שאם לא כן, בוודאי חייבת, כנ"ל שם הלכה ט. 60) לעיסה. 61) (ואין גלגול הגוי פוטר, אלא באופן שהיה כשיעור, ונפקע על ידי הגלגול. וכמו כן אין הגלגול על־מנת לחלק פוטר, אלא כשיש שיעור המחייב, אבל כאן בגוי שאין עיסתם מצטרפת לחיוב, אינה מצטרפת גם לגרום קולא, כנ"ל).

11 **ט. אֲבָל שְׁנֵי יִשְׂרְאֵלִים[62] שֶׁעָשׂוּ כָּךְ[63], וְחָזַר כָּל אֶחָד**
12 **אַחַר שֶׁחָלְקוּ וְהוֹסִיף עַל חֶלְקוֹ עַד שֶׁהִשְׁלִימוֹ לַשִּׁעוּר**
13 **- הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה; שֶׁכְּבָר הָיְתָה לָהּ שָׁעַת חוֹבָה[64], וְהֵן**
14 **הָיוּ פְּטוּרִין בְּאוֹתָהּ שָׁעָה מִפְּנֵי שֶׁעֲשָׂאוּהָ לְחַלֵּק[65].**

62) ירושלמי שם. 63) על־מנת לחלקה בצק. 64) בשעת לישה, שהרי היה בה שיעור, והיא עיסת ישראל. 65) ראה למעלה בפ"ו הלכה יט.

15 **י. הָיְתָה[66] הָעִסָּה בְּיַד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְהַיִּשְׂרְאֵל**
16 **בְּשֶׁתָּפוּת[67] וְחִלְקוּ, וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּיֵּר הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים,**
17 **וְהוֹסִיף הַגֵּר עַל שֶׁלּוֹ [וְיִשְׂרָאֵל עַל שֶׁלּוֹ] עַד**
18 **שֶׁהִשְׁלִים כָּל אֶחָד עִסָּתוֹ לַשִּׁעוּר - שֶׁל יִשְׂרָאֵל**
19 **חַיֶּבֶת[68], וְשֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים פְּטוּרָה[69].**

66) ירושלמי שם. 67) מלשון זה משמע, שלשה שלא על דעת לחלקה, ראה בכסף־משנה וביו"ד סימן של סעיף ו, ובביאור הגר"א שם אות ז. 68) שהרי בחלקו של הישראל אין גלגול הגוי פוטר (יו"ד שם סעיף א). 69) צריך עיון, הרי לא היתה לה שעת חובה, שהרי פחות מכשיעור היתה בידו, ראה למעלה הלכה ח. וראה בראב"ד. [ויתכן כי רק למעלה שם, שישנם שני פטורים: גלגול על־מנת לחלק, וגלגול של גוי, וכל אחד מהם סותר לשני, כלומר: גלגול על־מנת לחלק אינו מפקיע החיוב, שלא היתה לה שעת חובה כיון שיש כאן גלגול של גוי, וגלגול של גוי אינו מפקיע, שלא היתה לה שעת חובה מצד הגלגול על־מנת לחלק. וכאן שלא גלגלו על־מנת לחלק (ראה למעלה), גלגול הגוי מפקיע, אף־על־פי שבחלקו של הגוי בלבד לא היה כשיעור. אבל מלשון רבינו למעלה שם, נראה שהעיכוב הוא מצד פחות מכשיעור, ולא מצד שגלגל על־מנת לחלק].

20 **יא. הַנּוֹטֵל[70] שְׁאוֹר מֵעִסָּה שֶׁלֹּא הוּרְמָה חַלָּתָהּ[71]**
21 **וּנְתָנוֹ לְתוֹךְ עִסָּה שֶׁהוּרְמָה חַלָּתָהּ[72] - הֲרֵי זֶה מֵבִיא**
22 **עִסָּה שְׁנִיָּה[73], שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ עִם שְׁאוֹר זֶה שִׁעוּר עִסָּה**
23 **שֶׁחַיֶּבֶת בְּחַלָּה, וְנוֹתְנָהּ בְּתוֹךְ הָעִסָּה[74] שֶׁהוּרְמָה**
24 **חַלָּתָהּ, וּמַפְרִישׁ מִן הָעִסָּה הַשְּׁנִיָּה שִׁעוּר חַלָּה עָלֶיהָ**
25 **וְעַל הַשְּׁאוֹר, כְּדֵי שֶׁיִּטֹּל[75] מִן הַמַּקֵּף. וְאִם אֵין לוֹ**
26 **עִסָּה שְׁנִיָּה - נַעֲשֵׂית זוֹ כֻּלָּהּ טֶבֶל וּמַפְרִישׁ חַלָּה עַל**
27 **הַכֹּל; שֶׁהַטֶּבֶל בְּמִינוֹ אוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא[76].**

70) חלה פ"ג משנה ח, ותוספתא שם, פ"ב הלכה ב. 71) ואם כן, השאור טבל לחלה. 72) ודין תורה הוא שתיבטל ברוב, אבל חכמים אמרו שהטבל אינו בטל, ראה להלן. 73) מהעיסה הנ"ל שלא הורמה חלתה, אי אפשר להפריש על זה שנתערב, שהרי העיסה הנ"ל מחוייבת בחלה מן התורה. ואילו השאור הנ"ל, אינו חייב אלא מדרבנן. אבל מהעיסה השנייה, שאין בה כשיעור בלי השאור הנ"ל, יכול להפריש (משנה ראשונה). 74) כלומר, מערבבה בעיסה, באופן כזה שיוכל להפריש מן העיסה החדשה, שאף־על־פי שעיסה שהורמה חלתה הנמצאת בין שתי עיסות שאין בכל אחת כשיעור, הרי היא מצרפתן (למעלה הלכה ו), כל זה לענין שתהיינה העיסות כעיסה אחת שיש בה שיעור, אבל לענין שיהא זה מן המוקף, העיסה מפסקת. ובספר מוגה: "סמוך לעיסה" (ר"י קורקוס, וכעין זה העתיק הסמ"ג עשין קמא). ולפי זה, העיסה שהורמה חלתה מצרפת אף לענין שיחשב מן המוקף, וכן הוא בשו"ת הרא"ש כלל ב סימן ב. אלא שלפי זה, לא מובן מה שסיים רבינו "כדי שיטול מן המוקף", הרי חוץ מדין מוקף, צריך להסמיך את העיסה השניה כדי שתצטרף לשאור ויהיו יחד כשיעור (תוספתא כפשוטה, וראה בהערה 21 שם). 75) כלומר, זהו הטעם למה שכתב: "ונותנה בתוך העיסה", ולא די בנתינת העיסה השנייה סמוך לה, כנ"ל. 76) שכיון

שאפשר לתקנו, הרי הוא דבר שיש לו מתירין, ואפילו באלף אינו בטל. וראה בפט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה ו.

יב. עָפָה הַטְּבוּלָה לְחַלָּה - אֵינָהּ כְּחַלָּה[77], וַהֲרֵי הִיא כְּחֶלְיֵן לְעִנְיַן הַטֻּמְאָה, שֶׁאֵין הַשֵּׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחֶלְיִן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[78]. וּמֻתָּר[79] לִגְרֹם טֻמְאָה לְחֶלְיִן[80] שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. לְפִיכָךְ, שְׁתֵּי עִסּוֹת[81], אַחַת טְמֵאָה[82] וְאַחַת טְהוֹרָה[83] - נוֹטֵל כְּדֵי חַלַּת שְׁתֵּיהֶם מֵעִסָּה שֶׁלֹּא הוּרְמָה חַלָּתָהּ[84] וְנוֹתְנוֹ בָּאֶמְצַע סָמוּךְ לָעִסָּה הַטְּהוֹרָה[85], וּמוֹשֵׁךְ[86] מִן הַטְּמֵאָה לַטְּהוֹרָה כְּדֵי בֵּיצָה[87], כְּדֵי לִתְרֹם מִן הַמֻּקָּף[88].

77) כן היא מסקנת הגמרא בסוטה ל: 78) בפי"א מהלכות אבות הטומאות הלכות ב, טו. 79) סוטה שם, ועבודה זרה נו. וראה בהלכות טומאת אוכלין פט"ז הלכה ט. 80) כלומר, חולין שאינם מתוקנים, אבל חולין מתוקנים, מותר לטמא גם בידים, כנ"ל שם. 81) חלה פ"ב משנה ח, כרבי אליעזר שפסקו בירושלמי כמותו, ולא כחכמים. 82) כלומר, ראשונה לטומאה (סוטה שם). 83) ועדיין לא הורמה חלה מהן. 84) כן הוא במשנה שם. ופירש שם בספר בית דוד, שאינו מפריש מן העיסה הטהורה שלפניו, אלא מעיסה אחרת (תוספות אנשי־שם). וצ"ע למה לא יפריש מאותה עיסה הטהורה, ועיין רע"ב שם. 85) ונוגע בה כדי שיתרום מן המוקף. ואף־על־פי שאין צריך נגיעה במוקף - טמא וטהור דינם כדבר שהוא מקפיד על תערובתו, וצריך נגיעה (ר"י קורקוס). וכאן אין צריך נשיכה, ראה להלן. 86) [צ"ל "ומנשך", וראה להלן. ועיין במשנה ראשונה שם. ואף־על־פי שעל־ידי נשיכה נעשה הכל כגוף אחד וכולם טמאים בעת מעשה כראשון לטומאה (פ"ו מהלכות טומאת אוכלין הלכה יח) - לאחר שפירשו לא נשאר בהם אלא טומאת מגע בלבד, כמפורש שם]. 87) ["כדי־ביצה" זה הוא מן הטהורה, ועושה כן כדי שהעיסה הטמאה תהא נושכת עם ה"כדי־ביצה", ועם ה"כדי־חלה", ועל־ידי־זה הן נעשות כעיסה אחת, ורק באופן זה, כשהכל גוף אחד, מותר לתרום מן הטהור על הטמא, כמפורש למעלה בפ"ה מהלכות תרומות הלכה ז, אבל באופן אחר אסור, ראה למעלה פ"ה הלכה יג. וראה במשנה ראשונה. ואף־על־פי שבמשנה שם אמרו, ונותן פחות מכביצה באמצע" - פסק רבינו כברייתא בסוטה שם, שנותן כביצה באמצע, מפני: שאין שני עושה שלישי בחולין, וחולין הטבולין לחלה אינה כחלה אלא כחולין, ולפיכך אין שלישי בהם כנ"ל, וגם מותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל (אלא שצ"ע שאין זה "גורם", אלא מטמא בידים), ולפיכך מותר לתת כדי ביצה, שאף־על־פי ש"כדי־ביצה" זה נוגע בראשון, ומיטמא ונעשה שני, אף לאחר שפירש (ראה למעלה), אין הוא מטמא את ה"כדי־חלה", שמפרישה ואחר־כך קורא עליה שם חלה]. 88) [זהו טעם למה שכתב "ונותנו באמצע סמוך לעיסה הטהורה", כנ"ל. וכאן אין צריך נשיכה, שכיון שהכביצה וה"כדי־חלה" נשוכים כולם לעיסה הטמאה, די בכך להתיר לתרום מן הטהור על הטמא].

יג. עוֹשֶׂה אָדָם[89] עִסָּה טְהוֹרָה[90] וְאֵינוֹ מַפְרִישׁ חַלָּתָהּ, וּמַנִּיחָהּ אוֹ מַנִּיחַ מִקְצָתָהּ לִהְיוֹת מַפְרִישׁ עָלֶיהָ וְהוֹלֵךְ חַלּוֹת שֶׁל עִסּוֹת אֲחֵרוֹת וַאֲפִלּוּ נִטְמְאוּ הָעִסּוֹת[91], עַד שֶׁתֵּעָשֶׂה הָעִסָּה שֶׁהִנִּיחַ כֻּלָּהּ חַלָּה וְיִתְּנֶנָּה לַכֹּהֵן. וְהוּא שֶׁלֹּא תִּפָּסֵל מֵאֹכֶל אָדָם[92]; אֲבָל מִשֶּׁתִּסְרַח[93] אֵינוֹ מַפְרִישׁ עָלֶיהָ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיוּ אוֹתָם הָעִסּוֹת שֶׁמַּפְרִישׁ עֲלֵיהֶן סָפֵק אִם הוּרְמָה חַלָּה מֵהֶן אוֹ לֹא הוּרְמָה[94]; שֶׁחַלַּת דְּמַאי[95] נִטֶּלֶת מִן הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא לְכַתְּחִלָּה וְשֶׁלֹּא מִן הַמֻּקָּף.

89) חלה פ"ד משנה ו. 90) כדי שתהא החלה שיפריש, טהורה. 91) כלומר, שיש כאן שתי ריעותות: שמפריש מן הטהור על הטמא, ושלא מן המוקף (רדב"ז). 92) ירושלמי שם. 93) משנה שם. 94) כגון ששני עדים אומרים שהורמה, ושנים אומרים לא הורמה. אבל אין הכוונה שלקחה מעם הארץ, שהרי עמי הארץ מפרישין חלה, כשם שמפרישין תרומה גדולה (משנה ראשונה). וראה באור־שמח. 95) כאן "דמאי" פירושו, ספק, ולא שלקחו מעם הארץ, כנ"ל. וראה בפ"ט מהלכות מעשר הלכה א, ובמשנה־למלך שם.

יום רביעי א' אדר א' ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר המפריש חלתו קמח אם היא חלה. ואימתי מפרישין חלה. מאימתי תתחייב העיסה בחלה. ואם נתגלגלה בחטים ונטמטמה בשעורים. עיסה שנדמעה בטומאה, אם לשין ועורכין עמה. הלוקח מנחתום עם הארץ בסוריא ואמר לו הפרשתי חלה. והלוקח בחוצה לארץ מנחתום או מבעל הבית.

א. הַמַּפְרִישׁ חַלָּתוֹ קֶמַח - אֵינָהּ חַלָּה, וְגָזַל בְּיַד כֹּהֵן, וּשְׁאָר הָעִסָּה חַיֶּבֶת בְּחַלָּה. וְאוֹתוֹ הַקֶּמַח שֶׁהִפְרִישׁ לְשֵׁם חַלָּה, אִם יֵשׁ בּוֹ עִמָּר וְעוֹשֶׂהוּ עִסָּה - הֲרֵי זֶה מַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ חַלָּה, כְּשְׁאָר כָּל קֶמַח חֻלִּין.

ב. אֵימָתַי מַפְרִישִׁין חַלָּה? כְּשֶׁיִּתֵּן אֶת הַמַּיִם וְיִתְעָרֵב הַקֶּמַח בַּמַּיִם, מַפְרִישׁ הַחַלָּה מִתְּחִלַּת דָּבָר שֶׁנִּלּוֹשׁ; שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם. וְהוּא שֶׁלֹּא יִשְׁאֵר שָׁם בָּעֲרָבָה קֶמַח שֶׁלֹּא נִתְעָרֵב בַּמַּיִם שִׁעוּר עִמָּר. וְאִם אָמַר: חֲרֵי זוֹ חַלָּה עַל הָעִסָּה וְעַל הַשְּׁאוֹר וְעַל הַקֶּמַח שֶׁנִּשְׁתַּיֵּר, וְלִכְשֶׁתֵּעָשֶׂה כֻּלָּהּ עִסָּה אַחַת תִּתְקַדֵּשׁ זוֹ שֶׁבְּיָדוֹ לְשֵׁם חַלָּה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

ג. הִנִּיחַ הָעִסָּה עַד שֶׁלָּשׁ הַכֹּל וְעָרְבָהּ וְאַחַר כָּךְ הִפְרִישׁ - אֵין בְּכָךְ כְּלוּם. וְאִם לֹא הִפְרִישׁ הַחַלָּה בָּצֵק, אֶלָּא אָפָה הַכֹּל - הֲרֵי זֶה מַפְרִישׁ מִן הַפַּת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ד. מֵאֵימָתַי תִּתְחַיֵּב הָעִסָּה בְּחַלָּה? מִשֶּׁתִּגָּלְגֵּל בְּחִטִּים

וְיִתְעָרֵב הַקֶּמַח בַּמַּיִם, אוֹ שֶׁתִּטַּמְטֵם בִּשְׁעוּרִים וְתַעֲשֶׂה כֻּלָּהּ גּוּף אֶחָד. וְאוֹכְלִין עֲרַאי מִן הָעִסָּה עַד שֶׁתִּתְגַּלְגֵּל בְּחִטִּים וְתִטַּמְטֵם בִּשְׁעוּרִים. וְהַכֻּסְּמִין - כְּחִטִּים, וְשִׁבֹּלֶת שׁוּעָל וְהַשִּׁיפוֹן - כִּשְׁעוּרִים.

ה. נִתְגַּלְגְּלָה בְּחִטִּים וְנִטַּמְטְמָה בִּשְׁעוּרִים, הָאוֹכֵל מִמֶּנָּה קֹדֶם הַפְרָשַׁת חַלָּה - חַיָּב מִיתָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא טֶבֶל. לְפִיכָךְ: אִם הָיְתָה הָעִסָּה חַיֶּבֶת בְּחַלָּה מִן הַתּוֹרָה, הָאוֹכֵל מִמֶּנָּה - לוֹקֶה, כָּל אוֹכֵל טֶבֶל; וְאִם הָיְתָה חַיֶּבֶת מִדִּבְרֵיהֶם - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

ו. עִסָּה שֶׁנִּדְמְעָה עַד שֶׁלֹּא תִּתְגַּלְגֵּל - פְּטוּרָה; מִשֶּׁתִּתְגַּלְגֵּל - חַיֶּבֶת. וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ עִסָּתוֹ אוֹ הַמַּפְקִיר אוֹתָהּ קֹדֶם שֶׁנִּתְגַּלְגְּלָה, וּפְדָאָהּ אוֹ זָכָה בָּהּ וְאַחַר כָּךְ גִּלְגְּלָהּ, אוֹ הִקְדִּישָׁהּ אוֹ הִפְקִיר אוֹתָהּ אַחַר שֶׁנִּתְגַּלְגְּלָה, וּפְדָאָהּ אוֹ זָכָה בָּהּ - הֲרֵי זוֹ חַיֶּבֶת בְּחַלָּה.

ז. הִקְדִּישָׁהּ קֹדֶם שֶׁתִּתְגַּלְגֵּל, וְנִתְגַּלְגְּלָה בְּיַד הֶהֱקְדֵּשׁ וְאַחַר כָּךְ פְּדָאָהּ - פְּטוּרָה; שֶׁבְּשָׁעַת חוֹבָתָהּ הָיְתָה פְּטוּרָה.

ח. וְכֵן עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁנָּתַן לְיִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לוֹ עִסָּה, וְנָתָנָהּ לוֹ בְּמַתָּנָה עַד שֶׁלֹּא גִּלְגְּלָהּ - חַיֶּבֶת; וּמִשֶּׁגִּלְגְּלָהּ - פְּטוּרָה.

ט. גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר וְהָיְתָה לוֹ עִסָּה: נִתְגַּלְגְּלָה עַד שֶׁלֹּא נִתְגַּיֵּר - פְּטוּרָה; וְאִם מִשֶּׁנִּתְגַּיֵּר - חַיֶּבֶת. וְאִם סָפַק - חַיֶּבֶת בְּחַלָּה, לְפִי שֶׁהוּא עָוֹן מִיתָה. וְזָר שֶׁאָכַל חֲלַת סָפֵק זוֹ וְכַיּוֹצֵא בָּהּ - אֵין חַיָּב עָלֶיהָ חֹמֶשׁ.

י. עִסָּה שֶׁנּוֹלַד בָּהּ סְפֵק טֻמְאָה קֹדֶם שֶׁתִּתְגַּלְגֵּל - יַעֲשֶׂנָּה בְּטֻמְאָה, לְפִי שֶׁמֵּתֵר לְטַמֵּא חֻלִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְתִשָּׂרֵף חַלָּתָהּ. נוֹלַד לָהּ אַחַר שֶׁנִּתְגַּלְגְּלָה סְפֵק טֻמְאָה שֶׁוַּדַּאי מְטַמֵּא אֶת הַחֻלִּין מִן הַתּוֹרָה - יִגְמְרֶנָּה בְּטָהֳרָה; שֶׁכָּל שֶׁוַּדַּאי מְטַמֵּא אֶת הַחֻלִּין - גָּזְרוּ עַל סְפֵקוֹ בְּחֻלִּין הַטְּבוּלִים לְחַלָּה שֶׁלֹּא יְטַמְּאוּ אוֹתָן, הוֹאִיל וְנִטְבְּלוּ לְחַלָּה. וְתִהְיֶה חַלָּה תְּלוּיָה, לֹא נֶאֱכֶלֶת וְלֹא נִשְׂרֶפֶת.

יא. לֹא יַעֲשֶׂה אָדָם עִסָּתוֹ בְּטֻמְאָה לְכַתְּחִלָּה, אֶלָּא יְזָהֵר וְיִשְׁתַּדֵּל וְיִטַּהֵר הוּא וְכֵלָיו, כְּדֵי לְהַפְרִישׁ חַלָּה טְהוֹרָה. הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין הַמַּיִם יָתֵר עַל אַרְבָּעָה מִילִין - יַעֲשֶׂנָּה בְּטֻמְאָה וְיַפְרִישׁ חַלָּה טְמֵאָה.

יב. אֵין עוֹשִׂים חַלַּת עַם הָאָרֶץ בְּטָהֳרָה, אֲבָל עוֹשִׂים עִסַּת חֻלִּין בְּטָהֳרָה. כֵּיצַד? מְגַבֵּל הָעִסָּה זֶה הֶחָבֵר, וּמַפְרִישׁ מִמֶּנָּה כְּדֵי חַלָּתָהּ, וּמַנִּיחָהּ בִּכְלֵי גְלָלִים אוֹ כְּלֵי אֲבָנִים אוֹ בִּכְלֵי אֲדָמָה שֶׁאֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה; וּכְשֶׁיָּבוֹא עַם הָאָרֶץ - נוֹטֵל אֶת שֶׁתִּיהֶן, אֶת הָעִסָּה וְאֶת הַחַלָּה, וְאוֹמְרִים לוֹ: הִזָּהֵר שֶׁלֹּא תִּגַּע בַּחַלָּה, שֶׁמָּא תַּחֲזֹר לְטָבְלָהּ. וּמִפְּנֵי מָה הִתִּירוּ לוֹ זֶה? מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו שֶׁל גַּבָּל.

יג. אֵשֶׁת חָבֵר מְרַקֶּדֶת וּבוֹרֶרֶת עִם אֵשֶׁת עַם הָאָרֶץ; אֲבָל מְשַׁתַּטֶּלֶת מַיִם בָּעִסָּה לֹא תְּסַיַּע אוֹתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא עוֹשָׂה עִסָּתָהּ בְּטֻמְאָה. וְכֵן הַנַּחְתּוֹם שֶׁעוֹשֶׂה בְּטֻמְאָה - לֹא לָשִׁין וְלֹא עוֹרְכִין עִמּוֹ, שֶׁאֵין מַחֲזִיקִין יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה; אֲבָל מוֹלִיכִין עִמּוֹ פַּת לַפַּלְטָר.

יד. הַלּוֹקֵחַ מִנַּחְתּוֹם עַם הָאָרֶץ בְּסוּרְיָא, וְאָמַר לוֹ: הַפְרֵשׁתִּי חַלָּה - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ חַלָּה מִסָּפֵק. כְּשֵׁם שֶׁלֹּא נֶחְשְׁדוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ עַל תְּרוּמָה גְּדוֹלָה, כָּךְ לֹא נֶחְשְׁדוּ בְּסוּרְיָא עַל הַחַלָּה.

טו. הַלּוֹקֵחַ בְּחוּצָה לָאָרֶץ מִן הַנַּחְתּוֹם - צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ חַלָּה מִסָּפֵק. אֲבָל הַלּוֹקֵחַ מִבַּעַל הַבַּיִת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר הַמִּתְאָרֵחַ אֶצְלוֹ - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ חַלָּה מִסָּפֵק.

יום חמישי ב' אדר א' ה'תשע"ו

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר שמצות־עשה ליתן הזרוע והלחיים והקיבה לכהן. הקדשים שקדם מום קבוע להקדשן ונפדו. בהמת כלאים או בהמת שותפין או בהמת פירות שביעית, או של כהנים ולוים. השוחט לגוי ולכהן, והמשתתף עם הכהן. גר שנתגייר והייתה לו בהמה שחוטה, ובהמה שלא הורמו מתנותיה. השולח בשר לחבירו והיו בה מתנות, ומקום שאין בו כהן. הרוצה ליתן המתנות לשני כהנים, ואיזהו זרוע לחיים וקיבה. מי הוא הכשר לאכול את המתנות. ואם מזכה אותם לישראל. אם יחטוף הכהן המנות, או ישאל לישראל בפיו.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִתֵּן כָּל זוֹבֵחַ בְּהֵמָה טְהוֹרָה לַכֹּהֵן[2] הַזְּרוֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים. וְאֵלּוּ הֵם הַנִּקְרָאִים בְּכָל מָקוֹם מַתָּנוֹת[3]. וּמִצְוָה זוֹ נוֹהֶגֶת תָּמִיד, בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[4]; וּבְכָל מָקוֹם, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ; וּבְחֻלִּין, אֲבָל לֹא בְּמֻקְדָּשִׁין[5].

2) אף על פי שבחולין קל: אמר רבי יונתן שאין נותנין מתנה לכהן עם הארץ - סתם רבינו כדברי המשנה שהן ניתנות לכל כהן. 3) נקראות כן לפי הפסוק: "ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה" (רדב"ז). 4) שהרי לא נזכר בהם בתורה בית כמו שנזכר בביכורים. 5) במשנה שם: תלמוד לומר: "ואתן אותם (חזה ושוק של שלמים) לאהרן הכהן ולבניו לחק עולם", אין לו (לכהן) אלא מה שאמור בעניין, כלומר: רק חזה ושוק, ולא זרוע ולחיים וקיבה.

ב. כָּל הַקָּדָשִׁים שֶׁקָּדַם מוּם קָבוּעַ לְהֶקְדֵּשָׁן[6] וְנִפְדּוּ - חַיָּבִין בְּמַתָּנוֹת[7]; וְאִם קָדַם מוּם עוֹבֵר לְהֶקְדֵּשָׁן[8], אוֹ שֶׁהֶקְדִּישָׁן תְּמִימִים וְאַחַר כָּךְ נוֹלַד בָּהֶם מוּם[9], וְנִפְדּוּ - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין מִן הַמַּתָּנוֹת[10].

6) כלומר, כשהקדישם היה בהם מום קבוע, שלא נתפסה בהם קדושת הגוף, אלא קדושת דמים. 7) שכיוון שלא נתפסה בהם אלא קדושת דמים, כיוון שנפדו הרי הם כחולין גמורים, שהרי הם מותרים אז בגיזה ועבודה. 8) שדינם להיאסר בגיזה ועבודה אף לאחר פדיונם. 9) קבוע. 10) כיוון שקדושתם חמורה, ואף לאחר שנפדו נותר בהם איסור גיזה ועבודה.

ג. סָפֵק בְּכוֹר[11] - חַיָּב בְּמַתָּנוֹת מִכָּל צַד[12]: שֶׁאִם בְּכוֹר הוּא - כֵּלוֹ לַכֹּהֵן, וְאִם אֵינוֹ בְּכוֹר - מַתָּנוֹתָיו לַכֹּהֵן. וְאִם נִסְתַּפֵּק בְּשְׁנַיִם[13], וְלָקַח הַכֹּהֵן הָאֶחָד מִסָּפֵק - הֲרֵי הַשֵּׁנִי פָּטוּר מִן הַמַּתָּנוֹת; עַשָּׂאוּהוּ כְּמִי שֶׁזָּכָה בּוֹ הַכֹּהֵן וּנְתָנוֹ[14] בְּמוּמוֹ לְבְעָלָיו[15]. אֲבָל סָפֵק מַעֲשֵׂר[16] - פָּטוּר מִכָּל מָקוֹם[17], שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה[18].

11) והמדובר ברחל שלא ביכרה שילדה זכר ונקבה, ולא ידוע מי יצא תחילה, הזכר או הנקבה. 12) כלומר, ממה נפשך. 13) וכגון שילדה שני זכרים שאי אפשר שלא קדם אחד מהם. והואיל ואין ידוע איזה מהם יצא ראשון, הכהן נוטל את הכחוש, והשני ספק בכור. 14) שכיוון שהכהן לקח אחד מספק, עשו את השני כחליפי הראשון. 15) שאין כאן אלא צד אחד בלבד ש"אם אינו בכור מתנותיו לכהן", אבל הצד השני "שאם בכור הוא כולו לכהן" איננו כאן, כיוון שמכרו לישראל. 16) מעשר בהמה שאין לכהן חלק בו אלא כולו לבעליו. 17) כלומר, בין נסתפק באחד ובין נסתפק בשניים. 18) ולא שייך לחייבו מכל צד, שאם מעשר הוא - כולו לבעלים.

ד. בֶּהֱמַת קָדָשִׁים שֶׁנִּפְסְלָה בְּמוּמָהּ[19] וְאֵינָהּ חַיֶּבֶת בְּמַתָּנוֹת שֶׁנִּתְעָרְבָה בִּבְהֵמוֹת אֲחֵרוֹת, אֲפִלּוּ אַחַת בְּמֵאָה, בִּזְמַן שֶׁכָּל בְּהֵמָה מֵהֶן לְאַחֵר[20] - כֻּלָּן פְּטוּרִין[21]; שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד סָפֵק, וְהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. הָיָה אֶחָד הוּא הַשּׁוֹחֵט אֶת כֻּלָּם - פּוֹטֵר מַתָּנוֹת אַחַת מֵהֶן בִּלְבַד[22].

19) כלומר, שנולד בה מום לאחר שהקדישה. 20) כלומר, שכל בהמה שייכת לאדם אחר. 21) שאין הכהן יכול לבוא עליו משני צדדין כמו בבכור, שהרי אין לכהן בבהמת קדשים כלום. 22) שהרי אחת מן הבהמות (היא בהמת הקדשים הנ"ל) פטורה.

ה. אֵין חַיָּב בְּמַתָּנוֹת אֶלָּא בְּהֵמָה[23] טְהוֹרָה[24] בִּלְבַד; שֶׁנֶּאֱמַר: אִם שׁוֹר אִם שֶׂה[25]. כִּלְאַיִם הַבָּא מִכֶּבֶשׂ וָעֵז[26] - חַיָּב בְּמַתָּנוֹת[27]. וְהַכּוֹי[28], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא סָפֵק - מַפְרִישִׁין מִמֶּנּוּ[29] כָּל הַמַּתָּנוֹת[30]. צְבִי[31] הַבָּא עַל הָעֵז[32] וְיָלְדָה - הַוָּלָד חַיָּב בַּחֲצִי מַתָּנוֹת[33]; שֶׁנֶּאֱמַר: אִם שֶׂה - אֲפִלּוּ מִקְצָת שֶׂה. תַּיִשׁ הַבָּא עַל הַצְּבִיָּה - הַוָּלָד פָּטוּר מִן הַמַּתָּנוֹת[34].

23) ולא חיה ולא עוף. 24) ולא טמאה. 25) אין זה מפורש בגמרא, אבל יש ללמדו ממה שאמרו שכלאיים הבא מן התייש ומן הצבייה פטור מן המתנות. הרי שחיה פטורה מן המתנות. 26) ששתיהן בהמות טהורות, אלא שהן שני מינים. 27) ברייתא שם: "תנו רבנן, הזרוע והלחיים והקיבה נוהגים בכלאיים ובכוי". ובריייתא אחרת הביאו שם: דתניא, שור (כלומר, כך היה צריך להיות כתוב בתורה ולא יותר), מה תלמוד לומר "אם שור", לרבות את הכלאיים. 28) שהוא ספק חיה ספק בהמה, ודעת רבינו, שהוא ברייה בפני עצמה. 29) כלומר, מפרישים ונותנים לכהן. 30) ולא חציין. 31) שהוא חיה טהורה. 32) שהיא בהמה טהורה. 33) שהרי ספק הוא אם חוששין לזרע האב והוולד הוא גם מין חיה ופטור מן המתנות, או אם חוששין לזרע האם ואין הוא אלא בהמה וחייב במתנות. 34) כרב פפא. וטעמו של דבר, שכיוון שהדבר ספק אם חוששין לזרע האב או לא, ייתכן שאין חוששין, ואז הוולד כולו חיה כאמו, ולכן פטור ממתנות שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

ו. אֶחָד הַשּׁוֹחֵט לַאֲכִילַת עוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ לַאֲכִילַת כְּלָבִים אוֹ לִרְפוּאָה[35] - חַיָּב בַּמַּתָּנוֹת[36].

35) שאין זה נקרא שוחט לאכילה. 36) שאף על פי שהשוחט ונתנבלה בידו פטור מן המתנות, משום שנאמר "ונתן לכהן" - "לו ולא לכלבו" - כאן שהשחיטה כשרה, אלא שנתכוון להאכילה לגוי או לכלבים או לרפואה, חייב הוא במתנות.

ז. בֶּהֱמַת שֻׁתָּפִין - חַיֶּבֶת; שֶׁנֶּאֱמַר: זֹבְחֵי הַזֶּבַח.

ח. הַלּוֹקֵחַ בְּהֵמָה מִפְּרוֹת שְׁבִיעִית - חַיָּב בְּמַתָּנוֹת[37]. כֹּהֲנִים[38] וּלְוִיִּם[39] - פְּטוּרִים מִן הַמַּתָּנוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: מֵאֵת הָעָם. וְסָפֵק הֵם הַלְוִיִּם אִם הֵם בִּכְלַל הָעָם אוֹ לֹא, לְפִיכָךְ אֵין נוֹטְלִין מֵהֶם, וְאִם נָטַל הַכֹּהֵן[40] - לֹא יַחֲזִיר[41].

37) אבל מן הבכורה פטורה הבהמה שלקח, שאם תהא חייבת נמצא שהוא משתכר בבכור שהוא פטור מלבערו. אבל כאן שהבהמה היא חולין, וחייבת בביעור, אינו משתכר בפירות שביעית. 38) בחולין קלב: דרש רבא "מאת העם", ולא מאת הכהנים. 39) שם קלא. "ההוא ליואה (=לוי) דהווה חטף מתנתא, אתו אמרו ליה לרב. אמר להו, לא מסתייה (=לא דיו) דלא שקלינן מיניה, אלא מיחטף נמי חטף, וכו', מספקא ליה אי אקרו "עם", אי לא איקרו "עם". - ושם: - דרש מרימר, הלכתא כוותיה דרב". 40) אבל לוי אין לו זכות לקבל מתנות כהונה, שנאמר "וזה יהיה משפט הכהנים". 41) דעת רבינו שתפיסה מועילה אפילו לאחר שנולד הספק.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[42]? בְּשׁוֹחֵט לְעַצְמוֹ[43]; אֲבָל כֹּהֵן טַבָּח[44] שֶׁשּׁוֹחֵט[45] וּמוֹכֵר בַּשּׁוּק - מַמְתִּינִין לוֹ שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ שַׁבָּתוֹת[46], מִכָּן וְאֵילָךְ מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ

מַתָּנוֹת וְנוֹתְנִין אוֹתָם לְכֹהֲנִים אֲחֵרִים[47]. וְאִם קָבַע בֵּית מִטְבָּחַיִם לְמִכֹּר - אֵין מַמְתִּינִין לוֹ, אֶלָּא מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ מִיָּד[48]. וְאִם נִמְנַע מִלִּתֵּן[49] - מְנַדִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן.

42) שכהנים פטורים ממתנות. 43) כלומר, בהמה שלו. אבל אם שוחט לעצמו בהמת ישראל, פשוט הוא שחייב במתנות, כיוון שהבהמה של ישראל. 44) שם קלב: "דרש רבא, וכו', כשהוא אומר "מאת זובחי הזבח", הוי אומר, אפילו טבח כהן במשמע". ופירשה רבינו, שהכוונה היא בשוחט בהמות שלו ומוכרן, 45) בהמות שלו. 46) [ביבמות (סד: סה.) פסקו בנישואין ובמלקיות כרב, שבשתי פעמים הוחזק, ובווסתות ושור המועד כרבן שמעון בן גמליאל, שבשלוש פעמים הוחזק, וייתכן כי גם כאן הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, והדבר תלוי כמה פעמים שחט למכור בשוק, ו"שתי שבתות" היינו מיום ו עד יום ו השני, שהספיק לשחוט שלוש פעמים לצורך יום השבת, ו"שלוש שבתות" היינו מיום א עד יום א השלישי, שרק אז נזדמנו לו שלוש פעמים. אבל מיום א עד יום א השני, אין שם שלוש פעמים. 47) ואין הכהן נוטלו לעצמו, שכיוון שהוא טבח המוכר בשוק, דינו לעניין המתנות כישראל גמור. 48) שגילה דעתו בזה שהוא מוחזק מיד, לשחוט על מנת למכור בשוק. 49) לאחר שתיים ושלוש שבתות, או הקובע בית מטבחיים, ומיד.

י. הַשּׁוֹחֵט[50] לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּלְכֹהֵן[51] - פָּטוּר מִן הַמַּתָּנוֹת[52]. וְהַמִּשְׁתַּתֵּף[53] עִם הַכֹּהֵן - צָרִיךְ שֶׁיְּרַשֵּׁם חֶלְקוֹ[54], כְּדֵי שֶׁיְּנִיחַ הַמַּתָּנוֹת בְּחֵלֶק הַכֹּהֵן[55]; שֶׁאִם לֹא צִיֵּן חֶלְקוֹ - חַיָּב בְּמַתָּנוֹת[56], מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁהַכֹּהֵן שֻׁתָּף לוֹ. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה הַכֹּהֵן עוֹמֵד עִמּוֹ בַּמִּטְבָּחַיִם וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן עִמּוֹ - אֵינוֹ צָרִיךְ לְרָשֵׁם. וְהַמִּשְׁתַּתֵּף עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - אֵינוֹ צָרִיךְ לְרָשֵׁם[57]; שֶׁסְּתָם עוֹבֵד כּוֹכָבִים מַרְבֶּה דְּבָרִים וּמוֹדִיעַ לַכֹּל שֶׁהוּא שֻׁתָּף, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עִמּוֹ בְּשָׁעַת מְכִירָה.

50) ומדובר בשוחט ישראל. 51) כלומר, בהמה שכולה של גוי או של כהן. 52) שאין הדבר תלוי בשוחט אלא בבהמה, וכיוון שהיא של כהן הרי היא פטורה. והוא הדין אם הוא שוחט בהמה של לוי שהוא פטור מספק. 53) במשנה שם קלב. "השוחט לכהן ולנכרי פטור מן המתנות, והמשתתף עמהן צריך שירשום". ובמסקנת הגמרא קלג. "סתם עכו"ם מפעא פעי (=מודיע לכל שהוא שותף)" ומפרש רבינו שהמדובר אפילו באינו עומד בבית המטבחיים ואינו נושא ונותן, ואף על פי כן ידוע שהוא שותפו של הישראל, ואין הבריות חושדות בישראל שהוא חייב במתנות ואינו נותנן, אבל כהן שצנוע הוא ואינו מודיע ברבים [=שהוא שותפו של ישראל], חייבו את הישראל לרשום את חלקו, מפני מראית העין. ולפי זה, מה שאמרו במשנה שם "והמשתתף עמהן צריך שירשום", הכוונה, עם הכהנים, אבל עם הגוי, אף פעם אינו צריך לרשום. 54) שיסמן חלקו, מפני מראית העין. 55) ולא יבוא לידי חשד. 56) מדרבנן. אבל מן התורה, כיוון שהוא שותף עם הכהן או עם הגוי, הרי הוא פטור ממתנות. 57) כיוון שהכל יודעים שהוא שותף ואין חושדים בישראל.

יא. הַתְּנָה הַכֹּהֵן עִמּוֹ[58] שֶׁהוּא שֻׁתָּף חוּץ מִן הַמַּתָּנוֹת - הֲרֵי הַמַּתָּנוֹת לַכֹּהֵן; כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ חוּץ - הֲרֵי שַׁיֵּר לוֹ הַכֹּהֵן חֵלֶק בַּמַּתָּנוֹת[59], וּלְפִיכָךְ הֵם שֶׁלּוֹ[60]. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ הַכֹּהֵן: עַל מְנָת שֶׁהַמַּתָּנוֹת שֶׁלִּי[61] - הֲרֵי הַמַּתָּנוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל זֶה[62], וְנוֹתְנָן לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה. אַף עַל פִּי שֶׁהִתְנָה עִמּוֹ שֶׁהַכֹּהֵן שֶׁלּוֹ - לֹא נִפְטַר מִן הַמַּתָּנוֹת[63]. שֶׁהָאוֹמֵר עַל מְנָת - לֹא שַׁיֵּר לוֹ בְּעַצְמָן שֶׁל מַתָּנוֹת כְּלוּם. הוֹאִיל וְלֹא שַׁיֵּר לוֹ כֹּהֵן שֶׁתְּפוּת[64] - לֹא קָנָאן בִּתְנַאי זֶה.

58) עם הישראל. 59) כלומר, משאיר את כל המתנות, לחלקו. 60) שם קלד. "חוץ, שיורא. על מנת, לאו שיורא". 61) כלומר, הריני מוכר לך את הבהמה על מנת שהמתנות שלי. 62) רק שלו. 63) ואף על פי שהכהן התנה את המקח או השותפות בתנאי זה, ואם כן היה המקח צריך להתבטל, מכל מקום אין המקח או השותפות בטלים, שהרי הוא מתנה על מה שכתוב בתורה, שהתורה הרשתו ליתנם לכל כהן שירצה, ותנאו בטל. 64) כמו בכל הבהמה.

יב. הָיָה הַכֹּהֵן שֻׁתָּף בָּרֹאשׁ[65] - פָּטוּר מִן הַלֶּחִי; שֻׁתָּף בַּיָּד - פָּטוּר מִן הַזְּרוֹעַ; שֻׁתָּף בִּבְנֵי מֵעַיִם - פָּטוּר מִן הַקֵּבָה. אָמַר לוֹ הַכֹּהֵן: הֲרֵי הַבְּהֵמָה כֻּלָּהּ שֶׁלִּי וְהָרֹאשׁ שֶׁלְּךָ - חַיָּב בַּלֶּחִי; שֶׁהַדָּבָר הַחַיָּב הֲרֵי הוּא שֶׁל יִשְׂרָאֵל[66].

65) של הבהמה. וכל הבהמה הייתה של הישראל בלבד. 66) אף על פי שעיקר הבהמה של הכהן.

יג. גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר וְהָיְתָה לוֹ בְּהֵמָה שְׁחוּטָה: אִם נִשְׁחֲטָה עַד שֶׁלֹּא נִתְגַּיֵּר - פָּטוּר[67], וְאִם אַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר - חַיָּב. וְאִם סָפֵק - פָּטוּר, שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.

67) שהרי בשעת שחיטה הייתה הבהמה של גוי, ופטורה מן המתנות.

יד. בְּהֵמָה שֶׁלֹּא הוּרְמוּ מַתְּנוֹתֶיהָ - מֻתָּר לֶאֱכֹל מִמֶּנָּה. שְׁאֵינָהּ דּוֹמָה לְטֶבֶל[68], שֶׁהֲרֵי מַתָּנוֹת כְּהֻנָּה מֻבְדָּלִין. וְהַמַּתָּנוֹת עַצְמָן - אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לֶאֱכָלָן אֶלָּא בִּרְשׁוּת כֹּהֵן[69]. עָבַר וַאֲכָלָן[70] או הִזִּיקָן או מְכָרָן - אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם[71], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מָמוֹן שֶׁאֵין לוֹ תּוֹבֵעַ יָדוּעַ[72]. וְהַקּוֹנֶה אוֹתָם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי[73] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לֶאֱכָלָן, מִפְּנֵי שֶׁמַּתָּנוֹת כְּהֻנָּה נִגְזָלוֹת.

68) שאינו מסויים ומובדל בחלק מן הפירות. 69) שהרי ממונו הוא. אלא שחסרה לו מצוות עשה של נתינה לכהן, אם איננו ממכירי כהונה. 70) חולין קל: "אמר רב חסדא,

המזיק מתנות כהונה או שאכלן פטור מלשלם". 71) כלומר, אינו חייב בדיני אדם, אבל בדיני שמים חייב. 72) כיוון שלכל כהן יכול לומר: לאחר אתננו. 73) לקנותן.

1 **טו. אָמַר לְטַבָּח: מְכֹר לִי בְּנֵי מֵעֶיהָ שֶׁל פָּרָה, וְהָיוּ**
2 **בָּהּ מַתָּנוֹת[74] - נוֹתְנָן[75] לַכֹּהֵן וְאֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ[76] מִן**
3 **הַדָּמִים[77]. לְקָחָם מִמֶּנּוּ בְּמִשְׁקָל[78] - נוֹתְנָם לַכֹּהֵן**
4 **וּמְנַכֶּה לַטַּבָּח[79] מִן הַדָּמִים.**

74) כלומר, הקיבה. 75) הלוקח. 76) הטבח. 77) שהרי ידע הלוקח שהמתנות שם, ומה ששילם לא שילם עבור הקיבה, אלא עבור שאר הבשר. 78) והטבח נתן לו גם את הקיבה. 79) שהרי לא ידע שהקיבה בין בני המעיים, ונמצא שמכר לו הטבח דבר שאינו שלו.

5 **טז. הַמְשַׁלֵּחַ בָּשָׂר לַחֲבֵרוֹ וְהָיוּ בָּהּ[80] מַתָּנוֹת[81] - אֵינוֹ**
6 **חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא עָבַר זֶה וּגְזָלָן[82]. מָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ כֹּהֵן -**
7 **מַעֲלֶה[83] הַמַּתָּנוֹת בְּדָמִים וְאוֹכְלָן, מִפְּנֵי הֶפְסֵד כֹּהֵן[84],**
8 **וְיִתֵּן הַדָּמִים לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה.**

80) במתנה ששלח לו. 81) זרוע לחיים וקיבה. 82) ואם כן אינו רשאי לקבלם, אלא, יש להניח שקנה את המתנות מן הכהן, או שלא היה כהן במקומו, והעלה המתנות בדמים. 83) כלומר, שם את המתנות בשוויין ומניח את דמיהן. ואפשר שצריך לשומן בפני בית דין של שלושה נאמנים היודעים בשומא. 84) אם יניחם - יתקלקלו וייפסדו.

9 **יז. הָרוֹצֶה לִתֵּן הַמַּתָּנוֹת לְכֹהֵן אֶחָד - נוֹתֵן. וְאִם רָצָה**
10 **לַחֲלֹק אוֹתָן - לֹא יִתֵּן חֲצִי קֵבָה לְאֶחָד אוֹ חֲצִי זְרוֹעַ,**
11 **אֶלָּא זְרוֹעַ לְאֶחָד, וְקֵבָה לְאֶחָד, וּלְחָיַיִם לִשְׁנַיִם[85];**
12 **שֶׁנֶּאֱמַר: תִּתֶּן לוֹ - שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ כְּדֵי מַתָּנָה[86]. וְאִם הָיוּ**
13 **שֶׁל שׁוֹר[87] - חוֹלֵק אוֹתָן חֲתִיכוֹת; וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בְּכָל**
14 **חֲתִיכָה כְּדֵי מַתָּנָה.**

85) כלומר, לחי אחד לכל כהן. 86) ודין זה הוא מן התורה. 87) ושור כיוון שהוא גדול ביותר, אף הזרוע והלחיים והקיבה גדולים, ויש אף בחלק מהן כדי נתינה.

15 **יח. אֵי זֶהוּ הַזְּרוֹעַ? זְרוֹעַ שֶׁל יָמִין[88], מִן הַפֶּרֶק שֶׁל**
16 **אַרְכֻּבָּה[89] עַד כַּף שֶׁל יָדוֹ[90], שֶׁהֵן שְׁנֵי אֵיבָרִים[91] זֶה**
17 **מְעֹרֶה בָּזֶה. וְהַלְּחָיַיִם - מִן הַפֶּרֶק שֶׁל לְחִי וְעַד פִּיקָה**
18 **שֶׁל גַּרְגֶּרֶת[92], טַבַּעַת גְּדוֹלָה[93] עִם הַלָּשׁוֹן שֶׁבֵּינֵיהֶן,**
19 **הַכֹּל לַכֹּהֵן.**

88) תנו רבנן, הזרוע, זה זרוע ימין, וכו', מאי תלמודא, כדאמר רבא, "הירך", המיומנת שבירך, הכא נמי "הזרוע" המיומן שבזרוע. 89) הוא החלק התחתון שבו הפרסות. 90) עצם רחב של כתף. 91) היינו, השוק המתחילה מהפרק של הארכובה ולמעלה והקולית שלמעלה הימנה עד הכתף, אבל מהארכובה ולמטה אינו בכלל זרוע. 92) הבליטה הבולטת בגרון. 93) שם: נוטלה ובית שחיטה עמה (כלומר, תופס בעומק הצוואר באלכסון יותר מן הפיקה).

20 **יט. אֵין מוֹלְגִין אוֹתָן[94] וְאֵין מַפְשִׁיטִין אוֹתָן, אֶלָּא**
21 **יִתְּנוּ לוֹ בְּעוֹרָן וּבְצַמָּרָן, וְהַקֵּבָה[95] בַּחֵלֶב שֶׁעָלֶיהָ**
22 **וּבַחֵלֶב שֶׁבְּתוֹכָהּ. וּכְבָר נָהֲגוּ הַכֹּהֲנִים לְהַנִּיחַ חֵלֶב**
23 **הַקֵּבָה לַבְּעָלִים[96].**

94) כלומר, את הזרוע ואת הלחיים. ואף על פי שלא נתרבו מהכתוב, רק הלחיים, נראה שדינם שווה מחמת סמיכותם בכתוב. 95) שם: "והקיבה", למאי אתא, להביא חלב שעל גבי הקיבה וחלב שבתוך הקיבה. 96) שכיוון שהמתנות ממון כהנים, יש להם רשות להניח אצל הישראל.

24 **כ. הַכֹּהֶנֶת אוֹכֶלֶת[97] הַמַּתָּנוֹת אַף עַל פִּי שֶׁהִיא**
25 **נְשׂוּאָה[98] לְיִשְׂרְאֵל[99], מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן קְדֻשָּׁה[100].**
26 **וְלֹא עוֹד, אֶלָּא הַבַּעַל אוֹכֵל מַתָּנוֹת[101] בְּגִלַּל**
27 **אִשְׁתּוֹ. אֲבָל חֲלָלָה[102] - אֵינָהּ אוֹכֶלֶת, שֶׁאֵין**
28 **חֲלָלִים בְּכָלַל כֹּהֲנִים[103]. וְאִם רָצָה[104] הַכֹּהֵן לִמְכֹּר**
29 **הַמַּתָּנוֹת אוֹ לִתְּנָן בְּמַתָּנָה, אֲפִלּוּ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים,**
30 **אוֹ לְהַאֲכִילָם לַכְּלָבִים - מַאֲכִילָם, שֶׁאֵין בָּהֶן**
31 **קְדֻשָּׁה כְּלָל.**

97) שם קלא: "עולא הוה יהיב מתנתא לכהנתא" (ומה שכתוב: ונתן לכהן, קסבר אפילו כהנת במשמע - רש"י). 98) שהרי אפילו הבעל עצמו אוכל מתנות בגלל אשתו. כל שכן שהיא עצמה אוכלת. 99) ואין בה קדושת כהונה, שהרי אסורה לאכול חזה ושוק של קדשים לעולם, ותרומה בהיותה אשת זר. 100) שאף על פי שקדושת כהונה אין בה, כנ"ל - דין כהנת יש לה. 101) שם קלב. "רב כהנא אכל בשביל אשתו (ישראל היה, ואשתו כהנת). וכן עשו עוד אמוראים כמו שנזכר שם. וצריך לומר, שהכוונה היא שקיבל מתנות במקום אשתו ומי שנתן לו אותן קיים בזה מצות נתינה. כיוון שאשתו כגופו, ואינו צריך הרשאה לקבל את המתנות. 102) שנבעלה לאסור לה, ופקעה קדושת כהונה ממנה, והרי היא כזרה לכל דבר. 103) ביבמות עד: חללה לאו זרעו דאהרן היא. ובבכורות מז. כהנת כיוון דאי בעיל לה (=הפסול) הויא זרה, ומה שאינה משלמת חומש אם אכלה תרומה, אין זה מפני שיש לה דין כהנת אלא מפני שאינה זרה מתחילתה. 104) תוספתא חולין תחילת פרק ט: "מתנות אין בהם משום קדושה, אפילו מוכרן לעובד כוכבים אפילו נותנן לפני כלבו, אין בהן אלא מצוות כהונה בלבד" (כלומר, צריך לתיתן לכהן כיוון שהן ממונו).

32 **כא. כֹּהֵן[105] שֶׁהָיוּ לוֹ חֲבֵרִים שֶׁנּוֹתְנִים לוֹ הַמַּתָּנוֹת[106],**
33 **אִם רָצָה לְזַכּוֹת בָּהֶן לְיִשְׂרְאֵל חֲבֵרוֹ - הֲרֵי זֶה מְזַכֶּה**
34 **לוֹ וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בָּאוּ לְיָדוֹ, וְיִהְיוּ אוֹתָם הַחֲבֵרִים**
35 **זוֹבְחִים וְנוֹתְנִין הַמַּתָּנוֹת לְזֶה הַיִּשְׂרְאֵל שֶׁזָּכָה בָּהֶן.**
36 **וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַיִּשְׂרְאֵל זֶה בִּדְחַק[107] וְאֵין לוֹ לְקָנוֹת**
37 **בָּשָׂר, וְיִהְיֶה הַכֹּהֵן שֶׁזָּכָה לוֹ חֲבֵרוֹ[108]; אֲבָל אִם הָיָה**
38 **הַכֹּהֵן שַׁמָּשׁוֹ שֶׁל יִשְׂרְאֵל זֶה[109] אוֹ שְׁכִירוֹ אוֹ לְקִיטוֹ**
39 **- אֵינוֹ מְזַכֶּה לוֹ עַד שֶׁיְּבוֹאוּ לְיָדוֹ, שֶׁמָּא יְזַכֶּה בְּעַל**
40 **כָּרְחוֹ[110].**

105) שם קלג. "אמר רב יוסף, האי כהנא דאית ליה צורבא

מרבנן בשבבותיה (=בשכנותו) ודחיקא ליה מילתא, ליזכי ליה מתנתא ואף על גב דלא אתי לידיה במכרי כהונה ולויה" (בכהן שהיה ניכר בעיר, ורוב בני אדם אוהבים אותו ונותנין לו המתנות). 106) ולכן כל הכהנים שבעולם מוותרים על חלקם, ונמצא שהמתנות שלו, שהרי אין לישראל במתנותיו כי אם טובת הנאה בלבד. 107) חולין שם. ומה שהזכירו שם "צורבא מרבנן", סובר רבינו שהוא לאו דווקא. 108) ולא שמשו. 109) שם: "רבא ורב ספרא איקלעו לבי מר יוחנא בריה דרב חנא בר אדא, וכו', עביד להו עגלא תילתא. אמר ליה רבא לשמעיה (כלומר, לשמש שלו שהיה כהן, וכנראה שבעל הבית היה רגיל לתת מתנותיו לשמשו של רבו), זכי לן מתנתא, וכו', רבא אכל ורב ספרא לא אכל, וכו', אמר ליה (רב יוסף לרב ספרא), כי אמרי אנא באחר, שמעא בעל כרחיה מזכי, וכו'". 110) וחששא זו אינה אלא כשעוד לא הגיעו המתנות ליד כהן, אבל הגיעו לידו, אינו מזכה לאחרים, אף לבעלים שלו, אלא ברצונו הטוב.

כב. לֹא יַחְטֹף[111] הַכֹּהֵן הַמַּתָּנוֹת וְלֹא יִשְׁאַל בְּפִיו, אֶלָּא אִם כֵּן נוֹתְנִין לוֹ בְּכָבוֹד - נוֹטֵל. וּבִזְמַן שֶׁהֵם רַבִּים בְּבֵית הַמִּטְבָּחַיִם - הַצְּנוּעִים מוֹשְׁכִין יְדֵיהֶם, וְהַגַּרְגְּרָנִים נוֹטְלִין. וְאִם הָיָה כֹּהֵן צָנוּעַ[112] וְאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ שֶׁהוּא כֹּהֵן - הֲרֵי זֶה נוֹטֵל, כְּדֵי שֶׁיִּוָּדַע לַכֹּל שֶׁהוּא כֹּהֵן. וְאֵין הַכֹּהֲנִים אוֹכְלִין הַמַּתָּנוֹת אֶלָּא צָלִי בְּחַרְדָּל; שֶׁנֶּאֱמַר לְמָשְׁחָה[113] - כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹכְלִים הַמְּלָכִים[114].

111) בחולין שם: "ונתן, ולא שיטול מעצמו. אמר אביי, מריש הוה חטיפנא מתנתא, אמינא חבובי קא מחביבנא מצוה. כיוון דשמענא להא, ונתן ולא שיטול בעצמו, מיחטף לא חטיפנא, מימר אמרי הבו לי, כיוון דשמענא להא דתניא: ויטו אחרי הבצע. ר' מאיר אומר, בני שמואל חלקם שאלו בפיהם, מימר נמי לא אמינא. ואי יהבו לי שקילנא (כלמר, אפילו כשהיו כהנים רבים בבית המטבחיים), כיוון דשמענא להא דתניא, הצנועין מושכין את ידיהם, והגרגרנים חולקים, משקל נמי לא שקילנא, לבר ממעלי יומי דכפורי (=בערב יום כיפור, שהוא יום טוב ומצוה לאכול בו, ומתנות מרובות, וכהנים רבים מתאספים, ואם לא יטול, יאמרו שאינו כהן - תוספות שם), לאחזוקי נפשאי בכהני". 112) למד כן רבינו מדברי אביי, שהובאו למעלה, שנטל מתנות בערב יום הכיפורים בכדי להחזיק עצמו לכהן, ומכאן שכהן צנוע ואינו ידוע, מותר לו לקחת גם בזמן אחר חוץ מערב יום הכיפורים, כדי להחזיק עצמו לכהן. 113) פסוק זה נאמר בקדשים ולא במתנות כהונה, אבל למדו זאת ממה שנאמר: "לך נתתים למשחה" - "כל מתנות שנתתי לך בכהונתך, נתתי לך לגדולה". 114) משנה בזבחים צ: "ובכולן (כלומר, בכל הקדשים), הכהנים רשאין לשנות באכילתן לאכלן צלויין ושלוקין ומבושלין, וכו'". ובגמרא: מאי טעמא, אמר קרא "למשחה, לגדולה, כדרך שהמלכים אוכלין". ולפי זה כתבו התוספות שגם לעניין מתנות, אין הדברים אמורים אלא כשנהנה מאכילת צלי כמו שנהנה מאכילת מבושל, אבל אם נהנה יותר באכילת מבושל, יאכל כמו שטוב לו.

יום שישי ג' אדר א' ה'תשע"ו

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר שמצות־עשה ליתן לכהן ראשית הגז, ואם יש לו שיעור. ודין אם נוהגת בחולין ובמקודשין. ואם היה הצמר קשה או אדום או שחור. התולש צמר רחלים בידו. ואם נוהג בכלאים ובטרפה. אם חייב באחריותו. הלוקח גז צאנו של גוי אחר שגזזן הגוי. הלוקח גז צאנו של חבירו. וגר שנתגייר והיו לו גיזות. כמה צאן יהיה לו ויהיה חייב בראשית הגז. וצאן השותפין. ראשית הגז מצותה בתחילה. ואם מפרישין מחדש על ישן. הרוצה לחלק גיזותיו לכהנים. ואם הוא חולין לכל דבר.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה[2] לִתֵּן לַכֹּהֵן[3] רֵאשִׁית הַגֵּז, שֶׁנֶּאֱמַר: וְרֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ תִּתֶּן לוֹ. וּלְוִים בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל[4] בְּמִצְוָה זוֹ. וְאֵין לְרֵאשִׁית הַגֵּז זוֹ שִׁעוּר מִן הַתּוֹרָה[5]. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁלֹּא יִפְחֹת מֵאֶחָד מִשִּׁשִּׁים[6]. וְאֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בָּאָרֶץ[7], בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת[8] בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, כְּרֵאשִׁית הַדָּגָן[9]. וְנוֹהֶגֶת בְּחֻלִּין, אֲבָל לֹא בַּמְקֻדָּשִׁין[10].

2) ראה בספר המצוות (עשה קמד), ובחולין קלז. 3) כלומר, ההפרשה והנתינה - מצוה אחת הן. וראה בספר המצוות כלל יב, ומצות־עשה שם. 4) שם קלא: "ושאר מתנות כהונה, כגון הזרוע והלחיים והקיבה, אין מוציאין אותן לא מכהן לכהן ולא מלוי ללוי. הא מלוי לכהן מוציאין, אלמא איקרו עם, כגון הזרוע ולא זרוע, וכו', ומאי ניהו, ראשית הגז", וטעמו של דבר, שאף־על־פי שדין ראשית הגז ומתנות בהמה – אחד הוא, כדלהלן בהלכה יז, הבדל ביניהם לענין לויים, שבמתנות פטורים, משום שנאמר בהם "מאת העם", וספק הוא אם הם בכלל עם, והמוציא מחבירו עליו הראיה, ובראשית הגז שלא נזכר "עם" כלל – חייבים (כסף־משנה ורדב"ז). 5) כיון שנאמר בה "וראשית", וכל מקום שנאמר ראשית אין בו שיעור, ראה בפ"ג מהלכות תרומות הלכה א, ולמעלה בפ"ה הלכה א. 6) שם קלז: רב ושמואל דאמרי תרווייהו, ראשית הגז בששים. ותיקנו כן משום שנאמר כאן: תתן לו, תן לו דבר הראוי ליתנו מתנה, כדלהלן בסוף הלכה טז. וראה למעלה פ"ה הלכה ב, ופ"ט הלכה יז. 7) שם קלו: "אמר רב נחמן בר יצחק, האידנא נהוג עלמא, וכו', כר' אלעאי בראשית הגז. דתניא, רבי אילעאי אומר, ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ". וטעמו של ר' אלעאי אמרו (שם.): "אמר רבא, יליף נתינה נתינה מתרומה, מה תרומה בארץ אין, בחוצה לארץ לא. אף ראשית הגז, בארץ אין, בחוצה לארץ לא". ולא נהגו כן אלא בראשית הגז, אבל זרוע, לחיים וקיבה נוהגות בין בארץ ובין בחוצה לארץ (למעלה פ"ט הלכה א, עיין שם בהערה ו). ומכיון שדינה כמו תרומה, יתכן, שכשם שתרומה אינה נוהגת אלא כשבאו כולם לארץ (הלכות תרומות פ"א הלכה כו), כמו כן אין ראשית הגז נוהגת אלא כשבאו כולם, ובזמן הזה, אינה אלא מדרבנן (מנחת־חינוך

מצוה תקח). 8) משנה שם קלה. 9) ראה בהלכות תרומות שם הלכה א והלכה כו. 10) משנה שם. וראה למעלה פ"ט הלכה א.

1 **ב. כֵּיצַד?[11] חֲרֵי שֶׁהִקְדִּישׁ[12] בְּהֵמוֹת לְבֶדֶק הַבַּיִת[13]**
2 **וּגְזָזָן, יָכוֹל יִהְיֶה חַיָּב לְפִדּוֹת[14] וְלִתֵּן לַכֹּהֵן? אוֹ**
3 **הָקְדִּישׁ בְּהֵמָה[15] חוֹץ מִגְּזָזָתָהּ[16], יָכוֹל יִהְיֶה חַיָּב**
4 **בְּרֵאשִׁית הַגֵּז? תַּלְמוּד לוֹמַר: צֹאנְךָ - אֵין אֵלּוּ צֹאנוֹ.**

11) כלומר, כיצד אין ראשית הגז נוהגת במוקדשין. 12) חולין שם. 13) שאינם אסורים בגיזה ועבודה אלא מדרבנן. לפיכך הוצרכו למעטם מן הפסוק "צאנך", אבל קדשי מזבח שאסורים בגיזה ועבודה מן התורה, פטורים מראשית הגז מטעם אחר: שאינם בני גיזה (שם). 14) בגמרא שם אמרו, שלמי שסובר קדשי בדק הבית טעונים העמדה והערכה בעת פדיונם (וכן פסק רבינו בפ"ה מהלכות ערכין הלכות ה, יב) – אפילו בלי הפסוק "צאנך", הוא פטור מראשית הגז, שהרי אינו יכול להעמיד הגז ולהעריכו ולפדותו (מהרי"ק). וראה במנחת־חינוך שם, ובחזון־איש. 15) לבדק הבית (חולין שם). 16) בגמרא שם הקשו: בדק הבית נמי כחשו (וברש"י: הגיזה הניטלת מכחשת הבשר, ואסור לגוזזה), דאמר חוץ מגיזה וכחשה. ועוד אמרו שם: רבא אמר, במקדיש גיזה עצמה, סלקא־דעתך־אמינא ליגזוז ולפרוק וליתיב ליה, אמר קרא גז צאנך תתן לו, מי שאינו מחוסר אלא גזיזה ונתינה, יצא זה שמחוסר גזיזה פדייה ונתינה. ורבינו השמיט כל זאת. וראה במנחת־חינוך שם ובשער־המלך.

5 **ג. כָּל הַקָּדָשִׁים[17] שֶׁקָּדַם מוּם קָבוּעַ לְהֶקְדֵּשָׁן וְנִפְדּוּ**
6 **- חַיָּבִין בְּרֵאשִׁית הַגֵּז; אֲבָל אִם קָדַם הֶקְדֵּשָׁן אֶת**
7 **מוּמָן, אוֹ שֶׁקָּדַם מוּם עוֹבֵר לְהֶקְדֵּשָׁן וְאַחַר כָּךְ נוֹלַד**
8 **לָהֶן מוּם קָבוּעַ, וְנִפְדּוּ - פְּטוּרִים מֵרֵאשִׁית הַגֵּז[18].**

17) תוספתא חולין פ"י (הגהה על הגליון). 18) ראה בפ"ט הלכה ב ובהערות שם.

9 **ד. אֵין חַיָּבִין בְּרֵאשִׁית הַגֵּז אֶלָּא הַכְּבָשִׂים בִּלְבַד[19],**
10 **זְכָרִים נְקֵבוֹת[20], שֶׁהַאֵמֶּר שֶׁלָּהֶן הוּא הָרָאוּי**
11 **לִבְגָדִים[21]. הָיָה צַמְרָן קָשֶׁה[22] וְאֵינוֹ רָאוּי לִלְבִישָׁה -**
12 **פְּטוּרִין מֵרֵאשִׁית הַגֵּז; שֶׁאֵין מַתָּנָה זוֹ לַכֹּהֵן אֶלָּא כְּדֵי**
13 **לִלְבֹּשׁ מִמֶּנָּה[23].**

19) משנה בחולין שם. ובגמרא שם קלז. במסקנא: "לעמוד לשרת, דבר הראוי לשירות". היינו בגדי כהונה, שאינם כשרים אלא מצמר רחלים, ומפשתן בלבד (להלן פ"ח מהלכות כלי המקדש הלכה יב). 20) שם: מכר לו, וכו', זכרים אבל לא נקבות, זה נותן לעצמו וזה נותן לעצמו. 21) כלומר, לבגדי כהונה, כנ"ל (מהר"י קורקוס). 22) ברייתא של תנא דבי ר' ישמעאל שם: "כבשים שצמרן קשה פטורים מראשית הגז, שנאמר (איוב לא, כ) ומגז כבשי יתחמם". ובגמרא שם אמרו, שלמדו כן בגזירה־שוה "גז" – "גז", שהרי גם כאן נאמר "וראשית גז צאנך". 23) כלומר, לבישה כדרכה שיש בה חימום, ולמדו כן ממה שנאמר "ומגז כבשי יתחמם", ראה למעלה.

14 **ה. כֵּיוָן שֶׁזָּכָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּתְּרוּמוֹת, שֶׁהֵן**
15 **לַחְמוֹ וְיֵינוֹ[24], וְזָכָה לוֹ בְּמַתָּנוֹת בְּהֵמָה[25] וְקָדְשֵׁי**
16 **מִקְדָּשׁ[26], שֶׁהֵן הַבָּשָׂר שֶׁלּוֹ - זָכָה לוֹ בְּרֵאשִׁית הַגֵּז**
17 **לִלְבּוּשׁוֹ, וּבְגֶזֶל הַגֵּר[27] וְהַחֲרָמִים וּשְׂדֵה אֲחֻזָּה וּפִדְיוֹן**
18 **בְּכוֹרוֹת לְהוֹצָאוֹתָיו וּשְׁאָר צְרָכָיו; שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ חֵלֶק**
19 **בַּנַּחֲלָה וּבַבַּזָּה[28].**

24) תפס לשון הכתוב (במדבר יח, כז) "ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב". אבל גם שמן חייב בתרומות, כמפורש בפסוק אחר (דברים יח, ד) "ראשית דגנך תירושך ויצהרך – תתן לו" ולדעת רבינו (למעלה פ"א מהלכות מעשר הלכה ט, ופ"א מהלכות מעשר שני הלכה ג) כל פירות האילנות חייבים בתרומות. 25) זרוע ולחיים וקיבה מבהמת חולין (למעלה פ"ט הלכה א). 26) חזה ושוק מבהמת קדשים קלים. 27) כל המתנות האלו, נזכרו למעלה פ"א הלכה י. 28) בדברים שם, א: "לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל". ובספרי שם: "חלק, זו ביזה. ונחלה, זו נחלת הארץ". וראה להלן פי"ג מהלכות שמיטה ויובל הלכה י.

20 **ו. הָיָה הַאֵמֶּר שֶׁלָּהֶן אָדֹם אוֹ שָׁחוֹר אוֹ שָׁחוּם -**
21 **חַיָּבוֹת בְּרֵאשִׁית הַגֵּז[29]. אֲבָל אִם גָּזַז[30] הַאֵמֶּר וּצְבָעוֹ**
22 **קֶדֶם שֶׁיִּתֵּן - נִפְטָר מֵרֵאשִׁית הַגֵּז[31]. הִלְבִּינוֹ קֶדֶם**
23 **שֶׁיִּתֵּן - חַיָּב לְהַפְרִישׁ[32] אַחַר שֶׁלִּבְּנוֹ. הַתּוֹלֵשׁ[33] צֶמֶר**
24 **רְחֵלִים בְּיָדוֹ וְלֹא גָּזַז - חַיָּב בְּרֵאשִׁית הַגֵּז.**

29) ראה להלן. 30) במשנה שם קלה. 31) שכיון שקנאו בשינוי, הרי הוא פטור, וראה בבבא קמא פג: וברש"י שם. 32) שאין זה שינוי. 33) חולין קלז. כרבנן ולא כר' יוסי. וראה בפ"ד מהלכות מתנות עניים הלכה ב, ושם פ"ב הלכה ו ובכסף־משנה שם.

25 **ז. רֵאשִׁית הַגֵּז נוֹהֵג בְּכִלְאַיִם[34] וּבְכוּי[35] וּבִטְרֵפָה[36];**
26 **אֲבָל הַגּוֹזֵז אֶת הַמֻּתָּה[37] - פָּטוּר.**

34) תוספתא חולין פ"י. ומדובר בכלאיים הבא מכבש ועז. אבל צבי הבא על הכבש וילדה, אין הולד חייב אפילו בחצי ראשית הגז, שמה שאמרו במתנות (למעלה פ"ט הלכה ה) שחייב בחצי מתנות, הוא מפסוק מיוחד: "אם שה, אפילו מקצת שה". 35) שם. וראה למעלה שם ובהערות. 36) תוספתא שם. ובחולין קלו: "וליתני חומר בראשית הגז שנוהג בטריפות, מה־שאין־כן במתנות (שנאמר "ונתן לכהן" – לו, ולא לכלבו – רש"י שם). אמר רבינא, הא מני ר' שמעון היא, דתניא, ר' שמעון פוטר את הטריפות מראשית הגז". ופסק רבינו כחכמים. ודעת רבינו היא, שלא בא רבינא לומר שמשנתינו כר' שמעון, אלא שכיון שמחלוקת היא, לא הזכירה התנא במשנה (כסף־משנה). וראה באור־שמח. 37) תוספתא שם. וטעמו של דבר, שאין זה נקרא "גז" ולא "צאנך" (ר"י קורקוס וכסף־משנה). [ולענין שבת פסק רבינו, שהגוזז מן המת חייב (פ"ט מהלכות שבת הלכה ז ע"פ התוספתא שבת תחילת פ"ט), וצריך עיון].

27 **ח. הַמַּפְרִישׁ[38] רֵאשִׁית הַגֵּז וְאָבַד[39] - חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן**

עַד שֶׁיִּתֵּן לַכֹּהֵן[40]. הָאוֹמֵר[41]: כָּל גִּזּוֹתַי רֵאשִׁית - דְּבָרָיו קַיָּמִין[42].

38) תוספתא שם. 39) כלומר, מה שהפריש, אבל שאר הגז קיים. 40) כלומר, שיפריש שנית משאר הגז שלא אבד. ודוקא בראשית הגז שאין החיוב להפריש חלק מסוים, אבל במתנות שהחיוב הוא זרוע ולחיים וקיבה דוקא, כיון שאבדו שוב אינו חייב באחריותן, ואין מחייבים אותו לשלם, מפני שהוא ממון שאין לו תובעין (כנ"ל בפ"ט הלכה יד). וכל זה כשאבדה רק ראשית הגז, אבל אם אבד כל הגז, אינו חייב באחריותו, כמו במתנות כהונה (משנה למלך). וראה ביו"ד סימן שלג סעיף ה, ובחידושי רע"ק שם. 41) חולין קלו: כחכמים ולא כרבי אלעאי, וראה להלן. 42) שם הביאו שתי ברייתות, באחת נאמר שהאומר כל גיזיי ראשית הגז לא אמר כלום, ובשנייה נראה שדבריו קיימין, ותלו זאת בפלוגתת ר' אלעאי ורבנן: לדעת ר' אלעאי שראשית הגז אינה נוהגת אלא בארץ ישראל, ולמדו כן מתרומה, הוא־הדין שהאומר כל גיזיי ראשית הגז לא אמר כלום, כמו בתרומה, שהאומר כל גרני תרומה לא אמר כלום. ולדעת חכמים שראשית הגז נוהגת גם בחוץ לארץ ולא למדו מתרומה – אם אמר כל גיזיי ראשית הגז דבריו קיימין. ואף־על־פי שלענין ארץ וחוצה לארץ, פסק רבינו (למעלה הלכה א) כר' אלעאי שראשית הגז אינה נוהגת אלא בארץ, אין זה אלא משום שכן נהגו העולם (חולין שם). אבל לענין "כל גיזיי ראשית הגז" שאין לנו מנהג העולם, בזה הלכה כרבנן (ר"י קורקוס והגר"א ביו"ד שם ס"ק ד).

ט. הַלּוֹקֵחַ[43] גֵּז צֹאנוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים אַחַר שֶׁגָּזָּן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - פָּטוּר מֵרֵאשִׁית הַגֵּז[44]. לָקַח הַצֹּאן לְגָזָּתָן - חַיָּב[45], אַף עַל פִּי שֶׁגָּדְלָה הַגִּזָּה בִּרְשׁוּת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִי[46]ם, וְאַף עַל פִּי שֶׁחוֹזְרִין הַצֹּאן לָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אַחַר גִּזָּיָה. הוֹאִיל וְהַגּוֹזֵז יִשְׂרָאֵל וְהַגִּזָּיוֹת שֶׁלּוֹ[47] - חַיָּב; שֶׁאֵין הַחִיּוּב אֶלָּא בִּשְׁעַת הַגִּזָּה.

43) משנה שם קלה. 44) כיון שבשעת הגיזה (שהיא שעת החיוב, ראה להלן), היה הגז של הגוי. 45) שם קלח. כר' חסדא ולא כר' נתן בר אושעיא. ואף־על־פי מעט מצאנו להגזז, חייב הלוקח להפריש, שאין החזקה: "אין אדם מוכר מתנות כהונה", שייכת בגוי, וראה להלן בהלכה טו. ואין כוונת רבינו שהקנה לו את גוף הצאן לגיזתו (כדעת רש"י שם), אלא אף־על־פי שנתן לו הגוי את הצאן רק כדי לגזוז אותן, חייב. וטעמו של דבר, שכיון שיש לו רשות לגזוז את הצאן, הרי זה בכלל "צאנך". אבל המקדיש בהמה חוץ מגיזתה פטור מראשית הגז, כיון שלא ניתנה לו רשות לגזוז. וראה בחזון־איש. 46) שם קלו. "וכי תימא הכי נמי (כלומר, שראשית הגז הגדל בפטור, פטור), והתנן, הלוקח גז צאן גוי, פטור מראשית הגז, הא צאנו לגזוז חייב (כלומר, אף־על־פי שגדל בפטור, אצל הגוי), מתניתין דלא כר' אלעאי". וכבר העירונו שהלכה כר' אלעאי אלא לענין זה שראשית הגז נוהגת רק בארץ. 47) אבל לא גוף הצאן לגיזתן, כנ"ל. וראה ביו"ד שם סעיף ז, ובביאור הגר"א וש"ך שם.

י. הַלּוֹקֵחַ[48] גֵּז צֹאנוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ: אִם שְׁיֵּר הַמּוֹכֵר מְעַט[49] מִצֹּאנוֹ לְהִגָּזֵּז - הַמּוֹכֵר חַיָּב לְהַפְרִישׁ מִן הַמְּשֹׁאָר עַל הַכֹּל, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִתְחִיל הַמּוֹכֵר לִגְזֹז[50]. חֲזָקָה[51] אֵין אָדָם מוֹכֵר מַתָּנוֹת כְּהֻנָּה. וְאִם לֹא שְׁיֵּר כְּלוּם - הַלּוֹקֵחַ חַיָּב לְהַפְרִישׁ[52].

48) משנה שם. 49) כלומר, ויש באותו מעט כשיעור ראשית הגז, ראה להלן הלכה יג. 50) שם קלח. "וכי תימא הכא נמי, והוא שהתחיל לגזוז, בשלמא התם (כלומר, בפאה), ובקוצרכם את קציר ארצכם כתיב, מעידנא דאתחיל לקצור מיחייב בכולה שדה. אלא הכא, מעידנא דאתחיל למיגז לא מיחייב בכוליה עדריה" (כלומר, ואינו מתחייב בתחילת הגיזה אלא לאחר גיזת חמש צאן שיש בכל אחת מהן משקל יב סלע, כדלהלן) ואם כן אין הבדל בין אם התחיל המוכר לגזוז לבין אם לא התחיל. 51) שם: "מתנות דכהן לא מזבין אינישׁ וכו', דאמר ליה לוקח, מתנה דכהן גבך היא". וטעמו של דבר, שאיסור הוא למכרן ולהפטר ממתנות כהונה על ידי כך. וראה למעלה פ"ט הלכה יד. 52) שם: "דאמר ליה מוכר, מתנה דכהן לא זבני לך". וראה ביו"ד שם סעיף ח ובמפרשים שם, ובאור־שמח.

יא. הָיוּ שְׁנֵי מִינֵי גִּזָּה[53], כְּגוֹן גִּזָּה לְבָנָה וְגִזָּה שְׁחוּמָּה[54], אוֹ גִּזַּת זְכָרִים וְגִזַּת נְקֵבוֹת, וּמָכַר מִין זֶה וְהִנִּיחַ הַמִּין הָאַחֵר - זֶה נוֹתֵן לְעַצְמוֹ, וְזֶה נוֹתֵן לְעַצְמוֹ. [זֶה נוֹתֵן לְעַצְמוֹ] - עַל מַה שֶּׁלָּקַח, וְזֶה נוֹתֵן לְעַצְמוֹ - עַל מַה שֶּׁשִּׁיֵּר[55].

53) משנה שם. 54) אדומה. ובמשנה שם: "שחופות". כלומר, לא שחור ולא לבן (רש"י). 55) אף־על־פי שמפרישין ראשית הגז ממין על שאינו מינו, כדלהלן בהלכה טו – אם מכר מין אחד אינו מפריש עליו, אף־על־פי ששייר לעצמו מין אחר. שהרי חיובו של המוכר, ששייר לעצמו מעט מצאנו להגזז, להפריש על מה שמכר, הוא משום אין אדם מוכר מתנות כהונה. וזהו דוקא כשמכר מאותו מין, שרוצה הוא לקיים מצות מתנות כהונה, ובוודאי לקח מן הלוקח דמים עבור המתנות שכנגד חלקו. אבל במוכר לבנות ונקבות, שהן יותר טובות משחומות וזכרים, ודאי שהמתנות ביד לוקח, שהרי רוצה המוכר שהכהן יקבל גם מן היפה והטוב. וכן אם מכר שחומות וזכרים, המתנות ביד לוקח, שאין המוכר רוצה להפסיד ולתת לכהן מצמר הלבנות והנקבות שהוא יקר על של השחומות והזכרים, שהם זולים יותר, שהרי לא יתן הלוקח דמים למוכר אלא בעד המתנות שכנגד חלקו, ולפי הצמר שיש לו, והרי הוא זול יותר. וראה ברדב"ז ואור־שמח.

יב. גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר[56] וְהָיוּ לוֹ גִּזּוֹת, וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא נִתְגַּיֵּר נִגְזְזוּ[57] אוֹ מִשֶּׁנִּתְגַּיֵּר - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, וְהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה[58].

56) חולין קלד. קלד: 57) והיתה הגזיזה שהיא שעת החיוב (למעלה הלכה ט), בהיותו גוי ופטור. 58) בחולין שם: "ספק איסורא לחומרא, ספק ממונא לקולא, דאמר רב חסדא וכן תני ר' חייא, שמונה ספקות נאמרו בגר, ארבע

לחיוב וארבע לפטור וכו', ראשית הגז ומתנות וכו', לפטור". וראה למעלה בפ"ט הלכה יג.

1 **יג. כַּמָּה צֹאן יִהְיֶה לוֹ וְיִהְיוּ חַיָּבוֹת בְּרֵאשִׁית הַגֵּז?**
2 **אֵין פָּחוֹת מֵחָמֵשׁ**[59]**. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בַּגִּזָּה שֶׁלָּהֶן אֵין**
3 **פָּחוֹת מִמִּשְׁקַל שִׁשִּׁים סֶלַע**[60]**, וְתִהְיֶה גִּזַּת כָּל אַחַת**
4 **מֵחֲמִשְׁתָּן**[61] **אֵין פָּחוֹת מִמִּשְׁקַל שְׁתִּים עֶשְׂרֵה סֶלַע.**
5 **הָיְתָה אַחַת מֵהֶם גּוֹזֶזֶת פָּחוֹת מִשְּׁתִּים עֶשְׂרֵה סֶלַע,**
6 **אַף עַל פִּי שֶׁחֲמִשְׁתָּן גּוֹזְזוֹת שִׁשִּׁים סֶלַע אוֹ יָתֵר -**
7 **חֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין מֵרֵאשִׁית הַגֵּז.**

59) משנה שם קלה. כבית־הלל ורבי דוסא וחכמים, שסוגיית הגמרא שם קלז: כמותם, ולא כבית־שמאי ורבי ישמעאל בר' יוסי ורבי. וראה ביו"ד שם ובביאור הגר"א. **60)** שם, כשמואל. ושיעורם לפי המשקל שלנו: כל סלע הוא ששה דרהמים (למעלה פ"ו הלכה טו, בכסף־משנה) דהיינו עשרים גרמים, נמצאו ששים סלעים: שלש מאות וששים דרהמים שהם אלף ומאתיים גרמים (= 1,200 ק"ג). **61)** שם: אמר רב, וכו', ובלבד שיהו (כלומר, הגיזות) מחומשות. ואין חולק על רב בדין זה (כסף־משנה. וראה בביאור הגר"א ליו"ד שם אות יב).

8 **יד. הַשְּׁתָפִין - חַיָּבִין**[62] **בְּרֵאשִׁית הַגֵּז. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה**
9 **בְּחֵלֶק כָּל אֶחָד מֵהֶן כַּשָּׁעוּר; אֲבָל חָמֵשׁ צֹאן בְּלִבַּד**
10 **שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין - פְּטוּרִין.**

62) ברייתא שם קלה. "בהמת השותפין חייבת(ת) בראשית הגז, ור' אלעאי פוטר. מאי טעמא דר' אלעאי, אמר קרא "צאנך" ולא של שותפות. ורבנן, למעוטי שותפות גוי. ור' אלעאי שותפות גוי מנא ליה, נפקא ליה מרישא דקרא "ראשית דגנך", ולא שותפות גוי". ופסק רבינו כר' אלעאי, שהשותפות פטורה, בין עם ישראל ובין עם גוי, ורק אם יש שיעור בכל חלק – חייב. וכן הוא בעיסה שישראל וגוי שותפין בה, ראה למעלה פ"ו הלכה ט (מנחת־חינוך מצוה תקח, ואור־שמח למעלה בהלכה א).

11 **טו. רֵאשִׁית הַגֵּז**[63] **מִצְוָתָהּ בַּתְּחִלָּה**[64]**; וְאִם הִפְרִישׁ בֵּין**
12 **בָּאֶמְצַע בֵּין בַּסּוֹף - יָצָא. הָיוּ**[65] **לוֹ חָמֵשׁ צֹאן וְגָזַז**
13 **אַחַת מֵהֶן בִּלְבַד וּמָכַר גִּזָּתָהּ, וְאַחַר כָּךְ גָּזַז שְׁנָיָה**
14 **וּמָכַר גִּזָּתָהּ, וְאַחַר כָּךְ גָּזַז שְׁלִישִׁית וּמָכַר גִּזָּתָהּ -**
15 **הַכֹּל מִצְטָרְפוֹת לְרֵאשִׁית הַגֵּז**[66]**, וְחַיָּב אֲפִלּוּ לְאַחַר**
16 **כַּמָּה שָׁנִים**[67]**. וְיֵשׁ לוֹ לְהַפְרִישׁ מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן**[68]**,**
17 **וּמִזֶּה עַל זֶה**[69]**. אֲבָל אִם הָיְתָה רָחֵל אַחַת**[70] **וּגְזָזָהּ**
18 **וְהִנִּיחַ גִּזָּתָהּ, וְאַחַר כָּךְ קָנָה שְׁנָיָה וּגְזָזָהּ וְהִנִּיחַ גִּזָּתָהּ**
19 **- אֵינָן מִצְטָרְפוֹת**[71]**.**

63) תוספתא חולין פ"י (הוצאת צוקרמנדל עמ' 511 35). **64)** שנאמר: "ראשית גז צאנך". **65)** שם קלח. כרב חסדא ולא כר' נתן בר אושעיא. **66)** כיון שבשעת התחלת הגיזה, היו לו חמש צאן. **67)** ומפריש המוכר מן הגיזה האחרונה, שיחד אתה נעשה שיעור ששים סלע, על כל הגיזות שמכר, שיש לו להפריש מן החדש על הישן, כדלהלן. ואם לא שייר המוכר לעצמו מעט מן הגיזה, חייב הלוקח להפריש, כיון שהמתנות בידו, וחזקה אין אדם מוכר מתנות כהונה, כנ"ל בהלכה י. וראה ביו"ד שם ובביאור הגר"א אות טו. ונראה שהוא־הדין אם גזז אחת מהחמש שיש לו ומכר אותה, וכן הלאה, שחייב לאחר שגזז את כל החמש, כיון שבתחילת הגיזה, שאז עיקר מצות ראשית הגז, כנ"ל, היו לו חמש צאן (וכן פירש רש"י שם). שהרי הקשו שם על ר' נתן בו אושעיא: תנינן הלוקח גז צאנו של גוי פטור מראשית הגז, הא צאנו לגזוז חייב. אמאי, כל חד וחד בתר גיזה נפקא ליה מרשותיה (ולר' נתן, צריך שיהיו לו חמש צאן בשעה שיש לו כשיעור גיזה). ולר' חסדא לא הקשו משם, משמע שלדבריו אם מכר כל אחת מהן לאחר גיזתה, חייב בראשית הגז. ורבינו כתב באופן אחר, לומר שאין חילוק אם מכר הגיזות או הצאן. וראה בכסף־משנה. **68)** שם קלו. כחכמים ולא כר' אלעאי. **69)** בספרים אחרים: "ומן גיזה על מין אחר". והוא בחולין שם: כחכמים. וראה למעלה בהלכה יא ובהערה נד. **70)** תוספתא שם: "היו לו שתי צאן, גזז והניח גזז והניח, אע"פ שעתיד להוסיף עליהן אין מצטרפות". וראה ביו"ד שם סעיף יב, ובביאור הגר"א. **71)** כיון שבתחילת גיזה לא היתה לו רק רחל אחת, וצריך שיהיו לו לפחות חמש, כנ"ל בהלכה יג. וראה במנחת־חינוך שם.

20 **טז. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ**[72] **גִּזּוֹת רַבּוֹת שֶׁל רֵאשִׁית הַגֵּז וְרוֹצֶה**
21 **לְחַלֵּק לַכֹּהֲנִים**[73] **- לֹא יִתֵּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד פָּחוֹת**
22 **מִמִּשְׁקַל חָמֵשׁ סְלָעִים**[74] **מְלֵאִין, כְּדֵי בֶּגֶד קָטָן**[75]**. לֹא**
23 **שֶׁיְּלַבְּנוּ**[76] **וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן לוֹ, אֶלָּא יִתֵּן לוֹ מֵעֶמֶר הַגִּזָּה**
24 **כְּשֶׁהוּא צוֹאִי**[77] **כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ אַחַר הַלִּבּוּן חָמֵשׁ**
25 **סְלָעִים אוֹ יָתֵר. שֶׁנֶּאֱמַר: תִּתֶּן לוֹ - שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּדֵי**
26 **מַתָּנָה הַמּוֹעֶלֶת.**

72) במשנה שם קלה. "וכמה נותנין לו, משקל חמש סלעים ביהודה, שהן עשר סלעים בגליל, מלובן ולא צואי כדי לעשות ממנו בגד קטן. שנאמר, תתן לו, שיהא בו כדי מתנה". ובגמרא שם קלז: "רב ושמואל דאמרי תרוייהו, בישראל שיש לו גיזין הרבה עסקינן, ומבקש ליתנן לכהן. ואמרינן, כל חד וחד לא תבצר ליה מחמשת סלעים". **73)** שהרי בידו לתת הכל לכהן אחד (למעלה פ"ט הלכה יז). **74)** דהיינו שלשים דרהמים, שהם מאה גרמים, ראה למעלה הערה נט. **75)** שם קלח. "מנא הני מילי, אמר ר' יהושע בן לוי, אמר קרא, לעמוד לשרת, דבר שהוא ראוי לשירות. מאי ניהו, אבנט". בפסוק הנ"ל מדובר בכהנים סתם, שהם כהנים הדיוטים, שאין בבגדיהם צמר אלא באבנט לבד, שהוא כלאים (כדעת רבי ביומא יב: ופ"ח מהלכות כלי המקדש הלכה א, עיין שם בכסף־משנה) וידוע היה לחכמים כי הצמר הדרוש לאבנט שהוא כלאים, צמר ופשתים יחדיו, הוא כשיעור חמשת סלעים (= 100 גרם), ראה רש"י בחולין שם ד"ה מאי ניהו. [ומכאן שאין צורך בשלשה מיני צמר, אלא במין אחד בלבד, כדעת הרלב"ג (שהובאה במשנה־למלך בהלכות כלי המקדש שם). אחרת, לא יתכן שצמר שמשקלו מאה גרמים בלבד, יספיק לאבנט שארכו שלשים ושתים אמה ורחבו כשלש אצבעות (שם הלכה יט). וראה בתפארת ישראל לחולין פי"א אות טז].

76) כלומר, אין הישראל מחויב ללבן הצמר (ברייתא שם).
77) בלתי מלובן.

1 **יז.** רֵאשִׁית הַגֵּז - חֻלִּין לְכָל דָּבָר[78]. לְפִיכָךְ אֲנִי אוֹמֵר,
2 שֶׁנּוֹתְנִים אוֹתוֹ לְכֹהֶנֶת אַף עַל פִּי שֶׁהִיא נְשׂוֹאָה
3 לְיִשְׂרְאֵל, כְּמַתְּנוֹת בְּהֵמָה[79]. וְיֵרֶאֶה לִי, שְׁדֵּין שְׁנֵיהֶן
4 אֶחָד הוּא[80].

78) כן הוא בספרי לפרשת שופטים סימן קסה, לגירסת הגר"א שם. וראה בביאור הגר"א ליו"ד שם, אות כא.
79) ראה למעלה פ"ט הלכה כ. **80)** שראשית הגז אינה נוהגת אלא בארץ (למעלה בהלכה א), ואילו מתנות נוהגות אף בחוצה לארץ (למעלה בפ"ט הלכה א). וראה בנדה נא.

יום ש"ק ד' אדר א' ה'תשע"ו

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר שמצות־עשה לפדות כל אחד מישראל בנו. ואם האשה חייבת בפדיון בנה. ואם חייב הבן לפדות את עצמו, ואם מברך. וכמה הוא הפדיון. אם כתב האב לכהן שהוא חייב לו. ואם נתן לו כלים שאינם שוים בשוק חמש סלעים. נתן חמש סלעים לעשרה כהנים. ואם רצה הכהן להחזיר לו הפדיון. מי הוא החייב בפדיון הבן. ושצריך שיהיה פטר רחם. מאימתי יתחייב בפדיון. ומי שהוא ספק אם חייב בפדיון אם לאו. שתי נשים שלא בכרו וילדו שני זכרים או זכר ונקבה. ב' נשים אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו ב' זכרים ונתערבו. מבכרת שלא שהתה אחר בעלה שלשה חדשים וילדה. ואם ילדו שתי נקבות וזכר או שתי נקבות ושני זכרים.

5 **א.** מִצְוָת עֲשֵׂה לִפְדּוֹת כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרְאֵל בְּנוֹ שֶׁהוּא
6 בְּכוֹר לְאִמּוֹ הַיִּשְׂרְאֵלִית. שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל פֶּטֶר רֶחֶם לִי;
7 וְנֶאֱמַר: אַךְ פָּדֹה תִפְדֶּה אֵת בְּכוֹר הָאָדָם.

8 **ב.** וְאֵין הָאִשָּׁה חַיֶּבֶת לִפְדּוֹת אֶת בְּנָהּ; שֶׁהַחַיָּב
9 לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ - הוּא שֶׁחַיָּב לִפְדּוֹת אֶת בְּנוֹ. עָבַר
10 הָאָב וְלֹא פָדָהוּ - כְּשֶׁיִּגְדַּל יִפְדֶּה אֶת עַצְמוֹ.

11 **ג.** הָיָה הוּא לִפְדּוֹת וּבְנוֹ לִפְדּוֹת - יִפְדֶּה עַצְמוֹ תְּחִלָּה
12 וְאַחַר כָּךְ בְּנוֹ. וְאִם אֵין לוֹ אֶלָּא כְּדֵי פִּדְיוֹן אֶחָד -
13 יִפְדֶּה עַצְמוֹ.

14 **ד.** הָיָה בְּנוֹ לִפְדּוֹת וְהִגִּיעַ עֵת לַעֲלוֹת לָרֶגֶל, וְאֵין לוֹ
15 כְּדֵי לָזֶה וְלָזֶה - פּוֹדֶה אֶת בְּנוֹ וְאַחַר כָּךְ עוֹלֶה לָרֶגֶל;
16 שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה, וְאַחַר כָּךְ: וְלֹא יֵרָאוּ
17 פָנַי רֵיקָם.

18 **ה.** הַפּוֹדֶה אֶת בְּנוֹ - מְבָרֵךְ: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
19 וְצִוָּנוּ עַל פִּדְיוֹן הַבֵּן, וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ, וְאַחַר
20 כָּךְ נוֹתֵן הַפִּדְיוֹן לַכֹּהֵן. וְאִם פָּדָה עַצְמוֹ - מְבָרֵךְ
21 לִפְדּוֹת הַבְּכוֹר, וּמְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ.

22 **ו.** מִצְוָה זוֹ נוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן. וּבְכַמָּה
23 פּוֹדֶהוּ? בְּחָמֵשׁ סְלָעִים; שֶׁנֶּאֱמַר: וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ
24 תִּפְדֶּה. בֵּין בְּכֶסֶף בֵּין בְּשָׁוֶה כֶּסֶף מִן הַמַּטְבֵּעַ שֶׁגּוּפָן
25 מָמוֹן, כְּעִנְיַן הַשְּׁקָלִים. לְפִיכָךְ אֵין פּוֹדִין
26 בְּקַרְקָעוֹת; וְלֹא בַּעֲבָדִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּקַרְקָעוֹת; וְלֹא
27 בִּשְׁטָרוֹת, לְפִי שֶׁאֵין גּוּפָן מָמוֹן. וְאִם פָּדָהוּ בָּהֶן -
28 אֵינוֹ פָּדוּי.

29 **ז.** כָּתַב הָאָב לַכֹּהֵן שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ חָמֵשׁ סְלָעִים - חַיָּב
30 לִתֵּן לוֹ, וּבְנוֹ אֵינוֹ פָּדוּי. נָתַן לוֹ כְּלִי שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה
31 בַּשּׁוּק חָמֵשׁ סְלָעִים וְקִבְּלוֹ הַכֹּהֵן בְּחָמֵשׁ סְלָעִים -
32 הֲרֵי בְּנוֹ פָּדוּי. נָתַן חָמֵשׁ סְלָעִים לַעֲשָׂרָה כֹּהֲנִים, בֵּין
33 בְּבַת אַחַת בֵּין בָּזֶה אַחַר זֶה - יָצָא.

34 **ח.** רָצָה הַכֹּהֵן לְהַחֲזִיר לוֹ הַפִּדְיוֹן - מַחֲזִיר; וְלֹא יִתֵּן
35 לוֹ הוּא וַדַּעְתּוֹ שֶׁיַּחֲזִיר. וְאִם עָשָׂה כֵּן וְהֶחֱזִיר לוֹ -
36 אֵין בְּנוֹ פָּדוּי, עַד שֶׁיִּגְמֹר בְּלִבּוֹ לִתֵּן לוֹ מַתָּנָה
37 גְּמוּרָה; וְאִם רָצָה הַכֹּהֵן אַחַר כָּךְ לְהַחֲזִיר - יַחֲזִיר.
38 וְכֵן אִם פֵּרֵשׁ וְנָתַן לוֹ עַל מְנָת לְהַחֲזִיר - הֲרֵי בְּנוֹ
39 פָּדוּי.

40 **ט.** כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם - פְּטוּרִים מִפִּדְיוֹן הַבֵּן מִקַּל וָחֹמֶר:
41 אִם פָּטְרוּ שֶׁל יִשְׂרְאֵל בַּמִּדְבָּר, דִּין הוּא שֶׁיִּפְטְרוּ
42 עַצְמָן.

43 **י.** יִשְׂרְאֵל הַבָּא מִן הַכֹּהֶנֶת וּמִן הַלְוִיָּה - פָּטוּר. שֶׁאֵין
44 הַדָּבָר תָּלוּי בָּאָב, אֶלָּא בָּאֵם; שֶׁנֶּאֱמַר: פֶּטֶר רֶחֶם
45 בְּיִשְׂרָאֵל.

46 **יא.** לְוִיָּה הַמְעֻבֶּרֶת מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים - בְּנָהּ פָּטוּר.
47 וְכֹהֶנֶת הַמְעֻבֶּרֶת מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים - בְּנָהּ חַיָּב; שֶׁהֲרֵי
48 נִפְסָלָה אִמּוֹ מִן הַכְּהֻנָּה בִּבְעִילַת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים.

49 **יב.** כֹּהֵן שֶׁנּוֹלַד לוֹ בֵּן חָלָל: מֵת הָאָב בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים
50 יוֹם - הַבֵּן חַיָּב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ, שֶׁלֹּא זָכָה הָאָב
51 בְּפִדְיוֹנוֹ; מֵת אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - אֵינוֹ חַיָּב הַבֵּן
52 לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ, שֶׁהֲרֵי זָכָה הָאָב בְּפִדְיוֹנוֹ.

53 **יג.** הַשִּׁפְחָה שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה וְכוּתִית שֶׁנִּתְגַּיְּרָה כְּשֶׁהֵן
54 מְעֻבָּרוֹת וְיָלְדוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה,
55 הוֹאִיל וְנוֹלַד בִּקְדֻשָּׁה - חַיָּב; שֶׁנֶּאֱמַר: פֶּטֶר רֶחֶם
56 בְּיִשְׂרָאֵל, וַהֲרֵי פֶּטֶר וָרֶחֶם בְּיִשְׂרָאֵל. אֵין יָדוּעַ אִם
57 קֹדֶם שֶׁנִּתְגַּיְּרָה יָלְדָה אוֹ אַחַר שֶׁנִּתְגַּיְּרָה יָלְדָה -
58 הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.

59 **יד.** הַכּוּתִית וְהַשִּׁפְחָה שֶׁיָּלְדוּ, וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּיְּרוּ
60 וְנִשְׁתַּחְרְרוּ וְיָלְדוּ וָלָד אַחֵר - הֲרֵי זֶה פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר:
61 פֶּטֶר רֶחֶם, וְאֵין זֶה פֶּטֶר רֶחֶם. וְכֵן הַבָּא אַחַר
62 הַנְּפָלִים: כָּל נֶפֶל שֶׁאִמּוֹ טְמֵאָה לֵדָה - הַבָּא אַחֲרָיו
63 אֵינוֹ פֶּטֶר רֶחֶם; וְכָל נֶפֶל שֶׁאֵין אִמּוֹ טְמֵאָה לֵדָה,

כְּמוֹ הַמַּפֶּלֶת כְּמִין דָּגִים וַחֲגָבִים אוֹ הַמַּפֶּלֶת יוֹם אַרְבָּעִים וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן - הַבָּא אַחֲרָיו בְּכוֹר לַכֹּהֵן וְחַיָּב לִפְדּוֹת.

טו. חָתַךְ הָעֻבָּר כְּמֵעֶיהָ וְהוֹצִיאוֹ אֵבֶר אֵבֶר - הַבָּא אַחֲרָיו אֵינוֹ פֶּטֶר רֶחֶם. בֵּן שְׁמֹנָה חֳדָשִׁים שֶׁהוֹצִיא רֹאשׁוֹ וְהוּא חַי וְהֶחֱזִירוֹ וָמֵת, וְכֵן בֵּן תִּשְׁעָה שֶׁמֵּת וְיָצָא רֹאשׁוֹ וְהֶחֱזִירוֹ, וְאַחַר כָּךְ יָצָא אָחִיו וְיָלְדָה - זֶה שֶׁיָּלְדָה אֵינוֹ פֶּטֶר רֶחֶם, שֶׁהֲרֵי נִפְטַר בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל רֹאשׁוֹן. וּמִשֶּׁתֵּצֵא פַּדַּחְתּוֹ פּוֹטֵר הַבָּא אַחֲרָיו.

טז. יוֹצֵא דֹּפֶן וְהַבָּא אַחֲרָיו כְּדַרְכּוֹ - שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִים: הָרִאשׁוֹן - לְפִי שֶׁלֹּא יָצָא מִן הָרֶחֶם, וְהַשֵּׁנִי - מִפְּנֵי שֶׁקָּדְמוֹ אַחֵר.

יז. מֵאֵימָתַי יִתְחַיֵּב בְּפִדְיוֹן? מִשֶּׁיִּשְׁלִים שְׁלֹשִׁים יוֹם; שֶׁנֶּאֱמַר: וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה. מֵת הַבֵּן בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים, וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים, וְכֵן אִם נַעֲשָׂה טְרֵפָה - אֵינוֹ חַיָּב בְּחֲמֵשׁ סְלָעִים. וְאִם הִקְדִּים וְנָתַן לַכֹּהֵן - יַחֲזִיר לוֹ הַפִּדְיוֹן. [וְאִם מֵת אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - חַיָּב בְּפִדְיוֹן;] וְאִם לֹא נָתַן - יִתֵּן.

יח. מִי שֶׁפָּדָה בְּנוֹ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם: אִם אָמַר לוֹ מֵעַכְשָׁיו - אֵין בְּנוֹ פָּדוּי; וְאִם אָמַר לוֹ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - בְּנוֹ פָּדוּי, וַאֲפִלּוּ עַל פִּי שֶׁאֵין הַמָּעוֹת קַיָּמִין לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם.

יט. מִי שֶׁהוּא סָפֵק אִם חַיָּב בְּפִדְיוֹן אוֹ לֹא - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. מֵת הָאָב בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי הַבֵּן בְּחֶזְקַת שֶׁלֹּא נִפְדָּה, עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה מֵאָבִיו שֶׁפָּדָהוּ קֹדֶם שֶׁיָּמוּת; מֵת הָאָב לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקַת פָּדוּי, עַד שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ שֶׁלֹּא נִפְדָּה.

כ. מִי שֶׁלֹּא בִּכְּרָה אִשְׁתּוֹ וְיָלְדָה זָכָר וּנְקֵבָה וְאֵין יָדוּעַ אִי זֶה מֵהֶן יָצָא רִאשׁוֹן - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם. יָלְדָה שְׁנֵי זְכָרִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין יָדוּעַ אִי זֶה מֵהֶן הַבְּכוֹר - נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן. מֵת אֶחָד מֵהֶן בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - פָּטוּר, שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. מֵת הָאָב, בֵּין בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם בֵּין אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, בֵּין שֶׁלֹּא חָלְקוּ הָאַחִים בֵּין שֶׁחָלְקוּ - יִנָּתֵן מִן הַנְּכָסִים חָמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן; שֶׁכְּבָר נִתְחַיְּבוּ הַנְּכָסִים.

כא. שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁלֹּא בִּכְּרוּ וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים - נוֹתֵן עֶשֶׂר סְלָעִים לַכֹּהֵן. מֵת אֶחָד מֵהֶן בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם: אִם לְכֹהֵן אֶחָד נָתַן - יַחֲזִיר לוֹ חָמֵשׁ סְלָעִים; וְאִם לִשְׁנֵי כֹּהֲנִים נָתַן - אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא מֵהֶן; שֶׁהֲרֵי לֹא צֵינִן פִּדְיוֹן זֶה עַל בֵּן זֶה, וְכָל אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לוֹמַר: הַחֲזֵר מֵחֲבֵרִי.

כב. שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁלֹּא בִּכְּרוּ זָכָר וּנְקֵבָה, אוֹ שְׁנֵי זְכָרִים וּנְקֵבָה - נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן; שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיֶה זָכָר אֶחָד מֵהֶן פֶּטֶר רֶחֶם.

כג. יָלְדוּ שְׁתֵּי נְקֵבוֹת וְזָכָר, אוֹ שְׁנֵי זְכָרִים וּשְׁתֵּי נְקֵבוֹת, וְאֵין יָדוּעַ אִי זֶה נוֹלַד רִאשׁוֹן - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: נְקֵבָה נוֹלְדָה תְּחִלָּה וְאַחֲרֶיהָ זָכָר.

כד. שְׁתֵּי נָשִׁים, אַחַת בִּכְּרָה וְאַחַת לֹא בִּכְּרָה, וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים וְנִתְעָרְבוּ - נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן. מֵת אֶחָד מֵהֶם בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - הָאָב פָּטוּר. מֵת הָאָב - יִנָּתֵן מִן הַנְּכָסִים חָמֵשׁ סְלָעִים.

כה. יָלְדוּ זָכָר וּנְקֵבָה אוֹ שְׁנֵי זְכָרִים וּנְקֵבָה - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: זוֹ שֶׁלֹּא בִּכְּרָה יָלְדָה זָכָר. נְקֵבָה תְּחִלָּה וְאַחֲרֶיהָ זָכָר, וְזוֹ שֶׁבִּכְּרָה יָלְדָה זָכָר.

כו. שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁל שְׁנֵי אֲנָשִׁים שֶׁלֹּא בִּכְּרוּ, וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים וְנִתְעָרְבוּ - זֶה נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים, וְזֶה נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים. נָתְנוּ וְאַחַר כָּךְ מֵת אֶחָד מִן הַבָּנִים בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם: אִם לִשְׁנֵי כֹּהֲנִים נָתְנוּ - אֵינָן יְכוֹלִין לְהוֹצִיא מִיָּדָן; וְאִם לְכֹהֵן אֶחָד נָתְנוּ - כּוֹתֵב אֶחָד מֵהֶן לַחֲבֵרוֹ הָרִאשָׁה, וְיֵלֵךְ זֶה בַּהֲרִשָּׁאָה וְיַחֲזִיר מִן הַכֹּהֵן חָמֵשׁ סְלָעִים.

כז. יָלְדוּ זָכָר וּנְקֵבָה וְנִתְעָרְבוּ - הָאָבוֹת פְּטוּרִין, וְהַבֵּן חַיָּב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ. וְכֵן מְבַכֶּרֶת שֶׁלֹּא שָׁהֲתָה אַחַר בַּעְלָהּ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וְיָלְדָה, וְאֵין יָדוּעַ אִם בֵּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן אוֹ בֶן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן - שְׁנֵיהֶן פְּטוּרִין, וְהַבֵּן חַיָּב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ.

כח. יָלְדוּ שְׁתֵּי נְקֵבוֹת וְזָכָר אוֹ שְׁתֵּי נְקֵבוֹת וּשְׁנֵי זְכָרִים - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם.

כט. שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁל שְׁנֵי אֲנָשִׁים, אַחַת בִּכְּרָה וְאַחַת לֹא בִּכְּרָה, וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים - זֶה שֶׁלֹּא בִּכְּרָה אִשְׁתּוֹ נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן. יָלְדוּ זָכָר וּנְקֵבָה - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם.

ל. יָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים וּנְקֵבָה - זֶה שֶׁלֹּא בִּכְּרָה אִשְׁתּוֹ נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים. שֶׁלֹּא נִפְטָר אֶלָּא בִּשְׁנֵי סְפֵקוֹת: אִם אִשְׁתּוֹ יָלְדָה זָכָר בִּלְבַד - חַיָּב, וְאִם הִיא יָלְדָה הַזָּכָר וְהַנְּקֵבָה - חַיָּב, אֶלָּא אִם כֵּן יָלְדָה נְקֵבָה תְּחִלָּה; וְהוּא־אֵיל וְהַדָּבָר רָחוֹק - יִתֵּן פִּדְיוֹנוֹ.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"ח שבט־ד' אדר־א' תשע"ו

יום ראשון כ"ח שבט ה'תשע"ו

מצות לא תעשה שנו.

הַמִּצְוָה הַשנ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הָאָדָם מִלְּהַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת לְאַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר־שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ" (דברים כד, ד). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּיבָמוֹת.

יום שני כ"ט שבט ה'תשע"ו

מצות לא תעשה שנו.

מצות עשה רטז.

הַמִּצְוָה הַשנ"ו נדפסה ביום הקודם

הַמִּצְוָה הָרט"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיִּשָּׂא הַיָּבָם (הגיס) אֵשֶׁת אָחִיו אִם מֵת וְלֹא הִנִּיחַ זֶרַע, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ" (דברים כה, ה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לָהּ, כְּלוֹמַר מַסֶּכֶת יְבָמוֹת.

יום שלישי ל' שבט ה'תשע"ו

מצות עשה ריז.

הַמִּצְוָה הָרי"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁתַּחֲלוֹץ הַיְבָמָה (אשת האח שמת) לְיָבָמָהּ אִם לֹא יִשָּׂאֶנָּה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ" (דברים כה, ט) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לָךְ, וְהִיא מַסֶּכֶת יְבָמוֹת. וּכְבָר יָדַעְתָּ לְשׁוֹנָם (ברכות יג. יבמות לט:): "מִצָּוֹת יְבוּם (שאח המת ישאנה) קוֹדֶמֶת לְמִצָּוֹת חֲלִיצָה", וּלְפִיכָךְ קָרְאוּ לַמַּסֶּכְתָּא "יְבָמוֹת", אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא כּוֹלֶלֶת דִּינֵי הַיִּבּוּם וְהַחֲלִיצָה כְּאֶחָד.

יום רביעי א' אדר א' ה'תשע"ו

מצות לא תעשה שנז.

הַמִּצְוָה הַשנ"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרוּ שְׁאָר בְּנֵי אָדָם מִלָּבוֹא עַל הַיְבָמָה (אשת אח שמת ולא הניח זרע) כְּשֶׁהִיא תַּחַת זִקַּת (קשר, שחובה על אח המת — היבם — לישאנה) יְבָמָהּ, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תִהְיֶה אֵשֶׁת־הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר" (דברים כה, ה). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה, הִיא וְהוּא. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּיבָמוֹת.

יום חמישי ב' אדר א' ה'תשע"ו

מצות עשה רכ. ריח. מצות לא תעשה שנח.

מצות עשה ריט. מצות לא תעשה שנט.

הַמִּצְוָה הָר"כ — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין הַמְפַתֶּה (לזנות), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכִי־יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה" (דברים כב, טו). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ד' מִכְּתֻבּוֹת.

הַמִּצְוָה הָרי"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוָּה הָאוֹנֵס (הבועל בתולה בעל־כרחה) לְשָׂא אֶת־אֲנוּסָתוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלוֹ־תִהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ לֹא־יוּכַל שַׁלְּחָהּ כָּל־יָמָיו" (דברים כב, כט), וּכְבָר נִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא מַכּוֹת (טו.) שֶׁלְּאוֹ זֶה שֶׁל אוֹנֵס, שֶׁהוּא לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ, הוּא לֹא־תַעֲשֶׂה שֶׁקָּדְמוֹ עֲשֵׂה. וְכָךְ אָמְרוּ: "וְאַמַּאי, לֹא־תַעֲשֶׂה שֶׁקָּדְמוֹ עֲשֵׂה עֲשֵׂה הוּא". הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה" — מִצְוַת עֲשֵׂה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' (לט.) וּפֶרֶק ד' מִכְּתֻבּוֹת (מב.).

הַמִּצְוָה הַשנ"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הָאוֹנֵס מִלְּגָרֵשׁ אֲנוּסָתוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלוֹ־תִהְיֶה לְאִשָּׁה [וְגוֹ'] לֹא־יוּכַל שַׁלְּחָהּ כָּל־יָמָיו" (שם) וְלָאו זֶה קָדְמוֹ עֲשֵׂה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה" וְכָךְ בֵּאֲרוּ בִּגְמָרָא מַכּוֹת (טו.) שֶׁזֶּה לָאו שֶׁקָּדְמוֹ עֲשֵׂה, וְשָׁם אָמְרוּ: "אוֹנֵס שֶׁגֵּרַשׁ, אִם יִשְׂרָאֵל הוּא (שבידו להחזיר ולקיים הציווי "ולא תהיה לאשה") — מַחֲזִיר וְאֵינוֹ לוֹקֶה: וְאִם כֹּהֵן הוּא (שהגרושה אסורה עליו) — לוֹקֶה וְאֵינוֹ מַחֲזִיר". וְדַע שֶׁאֲפִלּוּ הָיָה יִשְׂרָאֵל וְגֵרֵשׁ אֲנוּסָתוֹ וָמֵתָה קֹדֶם שֶׁיַּחֲזִירֶנָּה, אוֹ נִשֵּׂאת לְאַחֵר — לוֹקֶה, שֶׁהֲרֵי לֹא קִיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ, כְּפִי הַכְּלָל שֶׁאָצַלְנוּ: קִיְּמוּ וְלֹא קִיְּמוּ (כלומר חיוב במלקות או פטור מהם, תלוי במבחן אחד: אם ניתן במצב זה, לקיים את העשה ה"מתקן", את הלאו — שאז מתחייב במלקות). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ד' מִכְּתֻבּוֹת.

הַמִּצְוָה הָרי"ט — הִיא דִּין הַמּוֹצִיא שֵׁם רָע (נשא בתולה והעליל עליה כי לא מצא לה בתולים), כְּלוֹמַר: הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַלְקוֹתוֹ וְשֶׁתִּשָּׁאֵר אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, לְפִי שֶׁגַּם בּוֹ נֶאֱמַר: "וְלוֹ־תִהְיֶה לְאִשָּׁה לֹא־יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל־יָמָיו" (שם יט). וְנִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא מַכּוֹת (שם) גַּם בָּלָאו זֶה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בָּאוֹנֵס, כְּלוֹמַר: שֶׁזֶּה לָאו שֶׁקָּדְמוֹ עֲשֵׂה (הרי לנו שיש כאן עשה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ד' מִכְּתֻבּוֹת (מה:).

מתוך מהדורת חזק

הַמִּצְוָה הַשנ"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר מוֹצִיא שֵׁם רַע מִלְּגָרֵשׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ גַּם בּוֹ: "לֹא־יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל־יָמָיו" (שם). וְגַם לָאו זֶה קָדְמוֹ עֲשֵׂה וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלוֹ־תִהְיֶה לְאִשָּׁה" (שם) וְדִינוֹ בַּגְּרוּשִׁין לְעִנְיַן הַמַּלְקוּת כְּדִין הָאוֹנֵס, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסוֹף מַכּוֹת. וְשָׁם (מכות טו.) וּבְפֶרֶק ג' וּבְפֶרֶק ד' מִכְּתֻבוֹת נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

יום שישי ג' אדר א' ה'תשע"ו

מצות עשה רכג. מצות לא תעשה קד.

הַמִּצְוָה הָרכ"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין סוֹטָה (אשה שהזהירה בעלה שלא תתיחד עם אדם זר ולא נשמעה) וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אִישׁ אִישׁ כִּי־תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ" (במדבר ה, יב), וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ כֵּיצַד מַשְׁקִין אוֹתָהּ וְכֵיצַד תַּקְרִיב קָרְבָּנָהּ וּשְׂאָר תְּנָאֶיהָ, בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לָהְ, כְּלוֹמַר מַסֶּכֶת סוֹטָה.

הַמִּצְוָה הַק"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּבְלוֹל (לערבב) מִנְחַת סוֹטָה בַּשֶּׁמֶן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהֵבִיא אֶת־קָרְבָּנָהּ עָלֶיהָ וְגוֹ' לֹא יִצֹק עָלָיו שֶׁמֶן" (שם טו) וְאִם הִקְרִיבָהּ בְּשֶׁמֶן — לוֹקֶה.

יום שבת קודש ד' אדר א' ה'תשע"ו

מצות לא תעשה קה. של. שלא. שלב. שלג. שלד.

הַמִּצְוָה הַק"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּתֵּן לְבוֹנָה (מין שרף של עץ בשמים) בְּמִנְחַת סוֹטָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא־יִתֵּן עָלָיו לְבֹנָה" (דברים ה, טו) וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (נשא שם): "מַגִּיד שֶׁאִם נָתַן שֶׁמֶן אוֹ לְבוֹנָה — עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, כְּשֵׁם שֶׁעוֹבֵר עַל שַׁמְנוֹ כָּךְ עוֹבֵר עַל לְבוֹנָתוֹ". וּלְפִיכָךְ גַּם הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה. וּבַמִּכְלְתָּא: "לֹא־יִצֹק עָלָיו שֶׁמֶן וְלֹא־יִתֵּן עָלָיו לְבֹנָה — מַגִּיד שֶׁהֵן שְׁתֵּי אַזְהָרוֹת".

הַמִּצְוָה הַש"ל — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּבוֹא עַל הָאָם, וְהוּא אָמְרוֹ: "אֵמְּךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ" (ויקרא יח, ז). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — בְּכָרֵת. וְאִם נִתְקַיְּמָה הָעֲדוּת עָלָיו — נִסְקָל אִם הָיָה מְזִיד; וְאִם הָיָה שׁוֹגֵג — מַקְרִיב חַטָּאת קְבוּעָה.

הַמִּצְוָה הַשל"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּבוֹא עַל אֵשֶׁת אָב, וְהוּא אָמְרוֹ: "עֶרְוַת אֵשֶׁת־אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה" (שם, ח), וְהָעוֹבֵר עַל זֶה בִּכְרֵת וְאִם נִתְקַיְּמָה עָלָיו הָעֵדוּת — בְּסִקִילָה אִם הָיָה מְזִיד; וּבְשׁוֹגֵג, מַקְרִיב חַטָּאת קְבוּעָה. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁהַבָּא עַל אִמּוֹ חַיָּב עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵם וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת־אָב, בֵּין בְּחַיֵּי אָבִיו בֵּין לְאַחַר מִיתַת אָבִיו, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסַנְהֶדְרִין (נד.).

הַמִּצְוָה הַשל"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּבוֹא עַל הָאָחוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ בַּת אָבִיךָ וְגוֹ' לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן" (שם, ט) וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה בְּמֵזִיד — חַיָּב כָּרֵת: וּבְשׁוֹגֵג — חַטָּאת קְבוּעָה.

הַמִּצְוָה הַשל"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּבוֹא עַל בַּת אֵשֶׁת הָאָב אִם הִיא אֲחוֹתוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "בַּת־אֵשֶׁת אָבִיךָ מוֹלֶדֶת אָבִיךָ אֲחוֹתְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ" (שם, יא) לָאו זֶה בָּא לַעֲשׂוֹת בַּת אֵשֶׁת הָאָב (איסור) עֶרְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. וְהָרְאָיָה שֶׁבַּת אֵשֶׁת הָאָב עֶרְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ הִיא, שֶׁהַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ בַּת נְשׂוּאַת אָבִיו (להוציא בתו שלא מן הנשואין) חַיָּב שְׁתַּיִם: מִשּׁוּם אֲחוֹתוֹ וּמִשּׁוּם בַּת אֵשֶׁת אָבִיו, כְּמוֹ הַבָּא עַל אִמּוֹ שֶׁהוּא חַיָּב שְׁתַּיִם: מִשּׁוּם אִמּוֹ וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אָבִיו, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְזֶה לְשׁוֹנָם: אָמְרוּ בְּפֶרֶק ב' מִיבָמוֹת (כב:): "תָּנוּ רַבָּנָן: הַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ וְהִיא בַּת אֵשֶׁת אָבִיו — חַיָּב מִשּׁוּם אֲחוֹתוֹ וְחַיָּב מִשּׁוּם בַּת אֵשֶׁת אָבִיו, רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא מִשּׁוּם אֲחוֹתוֹ בִּלְבָד. מַאי טַעֲמַיְהוּ דְּרַבָּנָן? (מה טעמם של חכמים החולקים על רבי יוסי ומחייבים שתים) אָמְרֵי: מִכְּדֵי (הנה ראו): כְּתִיב "עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ בַּת אָבִיךָ" וְגוֹ' — "עֶרְוַת בַּת־אֵשֶׁת אָבִיךָ מוֹלֶדֶת אָבִיךָ" לְמָה לִי? שְׁמַע מִינַּהּ (מכאן משמע) לְחַיְּבוֹ מִשּׁוּם אֲחוֹתוֹ וּמִשּׁוּם בַּת־אֵשֶׁת אָבִיו". וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה, כְּלוֹמַר: אֲחוֹתוֹ בַּת נְשׂוּאַת אָבִיו — בְּכָרֵת, בִּלְבַד אִם הָיָה מְזִיד: וּבְשׁוֹגֵג מַקְרִיב חַטָּאת קְבוּעָה.

הַמִּצְוָה הַשל"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּבוֹא עַל בַּת הַבֵּן, וְהוּא אָמְרוֹ: "עֶרְוַת בַּת־בִּנְךָ וְגוֹ' לֹא תְגַלֶּה" (שם, י).

ישעיה פרק יט כד־כה

כד בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יִשְׂרָאֵל שְׁלִישִׁיָּה לְמִצְרַיִם וּלְאַשּׁוּר בְּרָכָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: כה אֲשֶׁר בֵּרַכוֹ יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר בָּרוּךְ עַמִּי מִצְרַיִם וּמַעֲשֵׂה יָדַי אַשּׁוּר וְנַחֲלָתִי יִשְׂרָאֵל: (ס)

ישעיה פרק כ א־ד

א בִּשְׁנַת בֹּא תַרְתָּן אַשְׁדּוֹדָה בִּשְׁלֹחַ אֹתוֹ סַרְגּוֹן מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיִּלָּחֶם בְּאַשְׁדּוֹד וַיִּלְכְּדָהּ: ב בָּעֵת הַהִיא דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ לֵאמֹר לֵךְ וּפִתַּחְתָּ הַשַּׂק מֵעַל מָתְנֶיךָ וְנַעֲלְךָ תַחֲלֹץ מֵעַל רַגְלֶיךָ וַיַּעַשׂ כֵּן הָלַךְ עָרוֹם וְיָחֵף: (ס) ג וַיֹּאמֶר יְהוָה כַּאֲשֶׁר הָלַךְ עַבְדִּי יְשַׁעְיָהוּ עָרוֹם וְיָחֵף שָׁלֹשׁ שָׁנִים אוֹת וּמוֹפֵת עַל־מִצְרַיִם וְעַל־כּוּשׁ: ד כֵּן יְנַהַג מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֶת־שִׁבְיֵ מִצְרַיִם וְאֶת־גָּלוּת כּוּשׁ נְעָרִים וּזְקֵנִים עָרוֹם וְיָחֵף וַחֲשׂוּפֵי שֹׁת עֶרְוַת מִצְרָיִם:

רש"י

(כד) יהיה ישראל שלישיה למצרים ולאשור. לשלום ולברכה לפי שלא היתה אומה חשובה בעולם באותו הזמן כמצרים וכאשור וישראל היו שפלים בימי אחז ובימי הושע בן אלה ואמר הנביא על ידי הנס שיעשה לחזקיהו יגדל שם של ישראל למעלה ויהיו חשובים כאחת מאלו הממלכות לברכה ולגדולה: **(כה) אשר ברכו.** לישראל: **ברוך עמי.** ישראל אשר בחרתי לי לעם בהיותם במצרים **ומעשה ידי.** הראתי להם בגבורות שהפלאתי באשור וע"י אותם ניסים ישובו אלי ויהיו כאילו עתה עשיתים מחדש והם יהיו נחלתי ישראל ודוגמא זו ת"י: **(ב) ופתחת השק מעל מתניך.** ת"י ותיסר סקא בחרצך והדברים מוכיחים שהרי עד עכשיו לא ציוהו לחגור שק שהוא אומר לו להתירה ועוד שהוא אומר ונעלך תחלוץ והוא סימן לאבלות ופי' ופתחת כמו (שמו' לט) מפותחות פתוחי חותם לחגור שק בדוחק על בשרו כדי שתרא' חקוקה בבשרו: **מעל מתניך.** למעלה ממתניך: **ערום.** ת"י פחיח בבגדים קרועים ובלואים ולא ערום ממש: **(ג) שלש שנים.** ילך כן לאות ולמופת למצרים ולכוש שלסוף שלש שנים ינהג מלך אשור את שבי מצרים וגו' למדנו שכבש תרתן את אשדוד שלש שנים לפני מפלתו של סנחרב שהרי מפלתו היתה כשהביא את שבי מצרים ותרהקה מלך כוש לפני ירושלים בקולרין כשבא לצור על חזקיהו: **(ד) וחשופי שת.** כמו חשף שת והיו"ד יתירה כיו"ד חלוני וחורי ושדי: **שת.** בית מוצא הרעי וכן (ש"ב י) ויכרות את מדויהם עד שתותיה' וגמול זה היה להם תחת חם אביהם אשר ראה ערות אביו ולא כסה אותה, מדה כנגד מדה:

מצודת דוד

(כד) שלישיה. שלישית תהיה לה באמונת האל, או שתהיה מושלת על מצרים ועל אשור: **ברכה.** כל השלשה יהיו ברכה בקרב הארץ שתהיה להם ברכה יותר מכל האומות: **(כה) אשר ברכו.** אשר כל אחד משלשתן ברכו ה' ויאמר ברוך עמי מצרים ר"ל ברוך הוא על ששב להיות עמי להאמין בי: **ומעשה ידי.** חוזר על מלת ברוך לומר ברוך מעשה ידי אשור ר"ל ברוך הוא על אשר הכיר שמה שעלתה בהם היה מעשה ידי ולא במקרה: **ונחלתי ישראל.** גם זה חוזר על מלת ברוך לומר ברוך נחלתי ישראל ר"ל ברוך הוא על אשר מעולם הוא נחלתי ומאמין בי: **(א) בשנת וכו'.** אז התחיל אשור לעשות גבורות ולכבוש ארצות העמים: **(ב) ופתחת השק.** כי ישעיה היה מתאבל על גלות עשרת השבטים ולבש השק על מתניו לצער ולאבל ואמר לו המקום שיתיר השק מעל מתניו וישאר ערום כי אותו לבד לבש: **הלוך.** היה מהלך ערום ויחף: **(ג) שלש שנים.** זהו סימן מה שיהיה בסוף שלש שנים על מצרים ועל כוש: **(ד) כן ינהג.** כמו שהלך ישעיה כן ינהג וכו': **וחשופי שת.** מגולה עגבות ערות מצרים וכן כוש כי כבר זכר שניהם ואמר מצרים לרוב גנותן שנאמר בהם גודלי בשר (יחזקאל טז):

מצודת ציון

(כד) שלישיה. מל' שלש או יתכן שהוא מענין ממשלת ונסיכות כמו ומבחר שלשיו (שמות טו): **(א) סרגון.** הוא סנחריב כן ארז"ל: **(ב) לך.** הוא ענין זרוז: **ופתחת.** ענין התרה כמו יתרי פתח (איוב ל): **מתניך.** חלציך: **תחלוץ.** ענין שליפה כמו חלוץ הנעל (דברים כה): **ויחף.** ענין חוסר מנעלים כמו מנעי רגליך מיחף (ירמיה ב): **(ג) שלש שנים.** כמו לשלש שנים ותחסר הלמ"ד: **אות ומופת.** פתרון אחד להם והם ענין סימן וכפל המלה בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל יב) והדומים: **(ד) וחשופי.** ענינו מגולה כמו מחשוף הלבן (בראשית ל): **שת.** ענין יסוד כמו שתותיה מדוכאים (לעיל יט) והוא שבאדם כמו היסוד בבנין וכן עד שתותיהם (ש"ב י):

משלי פרק כז יד־כג

יד מְבָרֵךְ רֵעֵהוּ | בְּקוֹל גָּדוֹל בַּבֹּקֶר הַשְׁכֵּים קְלָלָה תֵּחָשֵׁב לוֹ: טו דֶּלֶף טוֹרֵד בְּיוֹם סַגְרִיר וְאֵשֶׁת (מדונים)
מִדְיָנִים נִשְׁתָּוָה: טז צוֹפְנֶיהָ צָפַן־רוּחַ וְשֶׁמֶן יְמִינוֹ יִקְרָא: יז בַּרְזֶל בְּבַרְזֶל יָחֵד וְאִישׁ יַחַד פְּנֵי־רֵעֵהוּ: יח נֹצֵר
תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ וְשֹׁמֵר אֲדֹנָיו יְכֻבָּד: יט כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים כֵּן לֵב־הָאָדָם לָאָדָם: כ שְׁאוֹל (ואבדה)
וַאֲבַדּוֹן לֹא תִשְׂבַּעְנָה וְעֵינֵי הָאָדָם לֹא תִשְׂבַּעְנָה: כא מַצְרֵף לַכֶּסֶף וְכוּר לַזָּהָב וְאִישׁ לְפִי מַהֲלָלוֹ: כב אִם
תְּכַתֵּוּשׁ־אֶת־הָאֱוִיל | בַּמַּכְתֵּשׁ בְּתוֹךְ הָרִיפוֹת בַּעֲלִי לֹא־תָסוּר מֶעָלָיו אִוַּלְתּוֹ: כג יָדֹעַ תֵּדַע פְּנֵי צֹאנֶךָ
שִׁית לִבְּךָ לַעֲדָרִים:

רש״י

(יד) מברך רעהו. יש משבח את חבירו יום יום והברכה נהפכ׳ לקללה שאומרים עליו שהוא וותרן בממונו ועשיר והכל באין ושואלין ממנו והמלכות מתגרת בו לגבו׳ ממון כך נדרש במסכת ערכין, ועוד יש במדרש רבי תנחומא כנגד בלעם שהיה מברך את ישראל בקול רם שנאמר וישא משלו וגו׳ (מדבר כג) ל׳ נשיאות קול וסופו יעץ להחטיאם: **(טו) דלף טורד.** גשם הנוטף מן הגג לתוך הבית וטורד את בני הבית: **ביום סגריר.** יום הגשם שהכל נסגרים בבתיהם: **ואשת מדינים נשתוה.** שניהם שוין: **(טז) צופניה צפן רוח.** מי שסבור לשומרה מתזנותיה צפונת רוח הוא כשם שאי אפשר לצפון הרוח כן היא לא תצפנה: **ושמן ימינו יקרא.** קורא הוא הצרעת לבוא עליו עד שיגרשנה כמצורע המטהר בשמן בבהן ידו הימנית: **(יז) יחד פני רעהו.** יחד ת״ח מחדדין זה לזה בהלכה: **(יח) יאכל פריה.** וכן שומר אדוניו יכובד, ויאכל פרי מעלליו: **(יט) כמים.** הללו הפנים שאתה מראה לתוכן הן מראות לך: **כן לב האדם לאדם.** חברו לפי מה שאדם יודע שחבירו אוהבו כן הוא מראה לו פנים: **(כ) שאול ואבדה לא תשבענה.** מלקבל את הרשעים לתוכם כשם שעיני האדם רשע לא תשבענה מלשוט אחר יצר הרע מלמלאות תאותו: **(כא) מצרף.** כלי עשוי לצרוף כסף והכור עשוי לבחון זהב ואיש נצרף ומתחשב לפי מהללו ע״י שהבריות מהללות אותו במעשיו הטובים נבחן לרבים אם טוב אם רע: **(כב) הריפות.** חטים הנידוכים במכתש: **מכתש.** אסיתא מורטיו״ר בלעז: **בעלי.** הוא בוכנא פולין מורטר״ו בלעז על שם שמעלין אותו ומכין בו תמיד נקרא עלי: **(כג) פני צאנך.** אל יקלו בעיניך להתבונן בם תמיד מה הם צריכים:

מצודת דוד

(יד) מברך. המשבח רעהו בקול גדול בפרסום רב בכל בוקר בהשכמה ר״ל בתמידות ובזריזות הנה לקללה תחשב לו כי כאשר ישבחוהו בנדיבות לב רבים יחלו פניו ומחסרים עשרו: **(טו) דלף.** הנה טפטוף המטר לא יטריד בני הבית כ״א ביום בוא המטר אשר דרך בני אדם להיות נסגרים בתוך הבית כי אז יטפטף המטר אל הבית ויטריד בני הבית ממקום למקום אבל כשאין מטר אין טפטוף ואין טרוד אבל אשת מדינים נשתוה בכל העתים להטריד את בעלה: **(טז) צופניה.** החושב להסתיר הדבר בפני הבריות דומה הוא למסתיר את הרוח לכלוא אותו כי אז ירעים בקולו נפלאות וכן בעלת מדינים כל עוד שירצה להסתיר את הדבר היא מוספת והולכת: **ושמן.** כמו המושח עצמו בשמן אם ירצה להעלים לא יוכל כי ידו הימנית אשר ימשח בה היא תכריז על המשיחה כי היא נותנת ריח לכל הקרב וכן א״א להעלים מריבת האשה: **(יז) ברזל.** כמו הלוטש ברזל הסכין באחר נעשית חדה ושנונה כן יחדדו איש פני רעהו ר״ל ת״ח היושבים יחד ועוסקים בתורה הנה מחדדים זא״ז: **(יח) נוצר.** כמו השומר אילן תאנה הנה יאכל פריה נוסף על השכר כן השומר אדוניו יאכל פרי גמול מעשיו כי עוד מכובד מן האדון נוסף על התשלומין: **(יט) כמים.** כמו דרך המים מראים את הפנים בדומים להפנים המסתכלים בה אם שוחקות שוחקות ואם עצבות עצבות כן לב האדם לאדם אם לבו טוב על חבירו ייטיב גם לבו ואם רעה תרע גם היא: **(כ) שאול.** הקבר והגיהנם אינם שבעים מלקבל אנשים וכן עיני האדם לא תשבענה מן העושר וחושק להרבות עוד: **(כא) מצרף.** הכסף וזהב כאשר ירצו לדעת הטובים המה וכמה יש בהם מן הסיג הנה יקחו מהם במשקל ידוע וישימו בכור והסיג ישרף ותשאר נקי ובזה יבחן הכל והאיש יבחן לפי מהללו כמו שמשבחין אותו בני אדם כן הוא: **(כב) אם תכתוש.** אם תשים את האויל במכתש בתוך החטים הנכתשים ועמהם תכתוש אותו ביד המכתש עכ״ז לא תסור ממנו אולתו כי לא יעזבה: **(כג) ידוע.** תן לבך לדעת בעצמך פני צאנך מה הם צריכים: **שית לבך לעדרים.** לתת להם די מחסורם וכפל הדבר במ״ש:

מצודת ציון

(יד) מברך. ענין התפארות כמו אשר המתברך בארץ (ישעיה סה): **(טו) דלף.** ענין טפטוף כמו דלפה עיני (איוב טז): **טורד.** ענין גרושין כמו ולך טרדין (דניאל ד): **סגריר.** מל׳ סגירה: **נשתוה.** מל׳ השואה ודמיון: **(יז) יחד.** מלשון חדידה ושנון: **(כ) שאול.** בור הקבר: **ואבדו.** הגיהנם: **(כא) מצרף וכור.** שמות כלי הצורפים: **(כב) תכתוש.** ענין כתיתה וטחינה: **במכתש.** שם הכלי שכותשים בו: **הריפות.** מל׳ רפיון ור״ל החטים הנרפים הנקלפים מקליפותיהן וכן ותשטח עליו הריפות (שמואל ב יז): **בעלי.** הוא יד המכתש שדוכין בו וכן והעלות וכפות (דברי הימים ב׳ כד): **(כג) שית.** ענין שימה:

ה רָאָה אַחַת מְרֻבָּה כְּשָׁלֹשׁ, שֶׁהִיא כְּמִן גַּד יוֹן לַשִּׁילֹחַ, שֶׁהֵן כְּדֵי שְׁתֵּי טְבִילוֹת וְכִשְׁנֵי סְפוּגִין — הֲרֵי זֶה זָב גָּמוּר. רָאָה אַחַת מְרֻבָּה כִּשְׁתַּיִם — מְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב, וְצָרִיךְ בִּיאַת מַיִם חַיִּים, וּפָטוּר מִן הַקָּרְבָּן. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: לֹא אָמְרוּ אַחַת מְרֻבָּה, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ בָּהּ כְּדֵי שָׁלֹשׁ.

ו רָאָה אַחַת הַיּוֹם וְאַחַת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, אַחַת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת וְאַחַת לְמָחָר, אִם יָדוּעַ שֶׁמִּקְצָת הָרְאִיָּה מֵהַיּוֹם וּמִקְצָתָהּ לְמָחָר — וַדַּאי לַקָּרְבָּן וְלַטֻּמְאָה; אִם סָפֵק שֶׁמִּקְצָת הָרְאִיָּה מֵהַיּוֹם וּמִקְצָתָהּ לְמָחָר — וַדַּאי לַטֻּמְאָה, וְסָפֵק לַקָּרְבָּן. רָאָה שְׁנֵי יָמִים בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת — סָפֵק לַטֻּמְאָה וְלַקָּרְבָּן; אַחַת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת — סָפֵק לַטֻּמְאָה.

פירוש ברטנורא

ה כמין גד יון לשילוח. מקום בירושלים שהעמידו בו מלכי כנעני עבודה זרה, והיה אותו המקום רחוק מן השילוח שיעור שתי טבילות ושני סיפוגים. כמגד יון, לשון העורכים לגד שלחן (ישעיה ס"ה). שילוח, שם הנהר, כדכתיב (שם ח') יען כי מאס העם הזה את מי השילוח: **ממא משכב ומושב.** דחשבינן לה כשתי ראיות: **אלא אם כן יש בה כדי שלש.** כגון כמגד יון לשילוח, דאז נחשב כזב גמור אפילו לענין קרבן. אבל באחת מרובה כשתים, אין חולקין אותה, וכראיה אחת היא חשובה. ואין הלכה כר' יוסי:

ו אם ידוע שמקצת הראיה מהיום וקצתה למחר. שראה קצת ראיה בסוף היום וקצתה בתחילת הלילה של מחר, אע"פ שלא היו ביניהן כדי טבילה וסיפוג, נחשבות שתי ראיות, מפני שהימים חולקין: **ודאי לקרבן ולטומאה.** דיש כאן שלש ראיות. דאותה של בין השמשות נחלקת לשתים, כיון דיש בה משני ימים: **ואם ספק.** דשמא כולה מן היום או כולה מן הלילה: **ודאי לטומאה.** דמה נפשך איכא שתים: **וספק לקרבן.** דמספקא לן שמא שתים שמא שלש. דאי כולה מן היום או כולה מן הלילה, שתים. ואי מקצתה ביום ומקצתה בלילה, שלש: **שני ימים בין השמשות.** כגון דראשונה בתחילת בין השמשות ראשון, ושניה בסוף בין השמשות שני, כגון דאחת בערב שבת בתחילת בין השמשות, ואחת במוצאי שבת בסוף בין השמשות. דאם תחילת בין השמשות יום וסוף בין השמשות לילה, אין כאן שתי ראיות בשני ימים רצופים, דשבת מפסקת ואין כאן טומאת יומה (אלא כבעל קרי). ואם בין השמשות כולו מן היום או כולו מן הלילה, יש כאן שתי ראיות בשני ימים רצופים, וטעון לספור שבעה נקיים ופטור מן הקרבן. ואם תחילת בין השמשות או סופו חציו מן היום וחציו מהלילה, נחלקת הראיה לשתים וחייב בקרבן. ולפי שיש כאן כל הנך ספיקות, קתני ספק לטומאה ולקרבן, שמא אין כאן טומאה, ושמא יש כאן טומאה ולא קרבן, ושמא יש כאן טומאה וקרבן. הלכך מביא קרבן ואינו נאכל:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ה

רָאָה אַחַת מְרֻבָּה כְּשָׁלֹשׁ – ראייה אחת שהיה בה כדי שלוש ראיות, **שֶׁהִיא כְּמִן גַּד יוֹן לַשִּׁילֹחַ** – שנמשכה הראייה כשיעור זמן שהולכים בו ממקום הנקרא "גד יון" עד למעיין השילוח בירושלים, **שֶׁהֵן כְּדֵי שְׁתֵּי טְבִילוֹת וְכִשְׁנֵי סְפוּגִין** – כשיעור שאפשר לטבול פעמיים ולהתנגב לאחר כל טבילה וטבילה, והיינו כדי הילוך מאה אמה מתחילת הראייה לסופה, **הֲרֵי זֶה זָב גָּמוּר** – שראייה זו נחלקת לשלוש ראיות. **רָאָה אַחַת מְרֻבָּה כִּשְׁתַּיִם** – היינו ראייה אחת כשיעור טבילה וסיפוג, כמו שכבר שנינו במשנה הקודמת, **מְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב** – שנחשבת היא שתי ראיות, **וְצָרִיךְ בִּיאַת מַיִם חַיִּים** – טבילה במים חיים כזב, **וּפָטוּר מִן הַקָּרְבָּן** – כמו שכבר בארנו, שאין חיוב קרבן אלא ברואה שלוש ראיות. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: לֹא אָמְרוּ אַחַת מְרֻבָּה, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ בָּהּ כְּדֵי שָׁלֹשׁ** – ראיות, כמו ששנינו ברישא, שאז נחשב כזב גמור ואפילו לענין קרבן. אבל הרואה אחת מרובה כשתים אינה נחלקת לשתי ראיות, אלא נחשבת היא כראייה אחת בלבד. טעם המחלוקת, לפי שנאמר **(ויקרא טו, ג):** "וזאת תהיה טומאתו בזובו, רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו", ודרשו מכאן **(בתורת כהנים):** מלמד שהוא מטמא בשלוש ראיות (הואיל וכתוב שלוש פעמים "זובו"). אין לי אלא גדולות (ראיות גדולות, שהרי כתוב, "רר בשרו את זובו" שמשמען המשכה ביציאת הזוב). קטנות מניין? תלמוד לומר: "תהיה" – אפילו כל שהיא, "החתים" – אפילו כל שהוא, "בשרו" – אפילו כל שהוא. אם נאמר בקטנות, למה נאמר בגדולות? אלא ליתן שיעור לגדולות, שאם ראה אחת מרובה כשלוש, הרי זה זב גמור; וסובר רבי יוסי, שהואיל ודורשים מן הכתוב המדבר בשלוש ראיות, שראייה אחת המרובה כשלוש מתחלקת לשלוש ראיות, אין לך אלא מה שנדרש ממנו בלבד, ואין למדים משם לראייה מרובה כשתיים שאף היא נחלקת לשתי ראיות. וחכמים סוברים, שהואיל וגילה הכתוב שאחת מרובה כשלוש נחלקת לשלוש ראיות, אנו למדים שהוא הדין לאחת המרובה כשתיים שנחלקת לשתי ראיות.

באור משנה ו

רָאָה אַחַת הַיּוֹם – ראה ראייה אחת היום, כגון ביום ראשון, **וְאַחַת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת** – וראייה אחת בין השמשות של יום ראשון, **אַחַת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת** – או שראה ראייה אחת בין השמשות של יום ראשון, **וְאַחַת לְמָחָר** – וראייה אחת למחר, ביום שני, **אִם יָדוּעַ שֶׁמִּקְצָת הָרְאִיָּה** – של בין השמשות, **מֵהַיּוֹם** – שראה אותה בעוד יום ודאי, **וּמִקְצָתָהּ לְמָחָר** – שראה אותה בתחילת הלילה הנחשב ליום מחר, **וַדַּאי לַקָּרְבָּן וְלַטֻּמְאָה** – הריהו זב ודאי לקרבן ולטומאה, שהראייה של בין השמשות נחשבת כשתי ראיות, אף על פי שאין בין מקצתה שביום ובין מקצתה שבתחילת הלילה כדי טבילה וסיפוג, שהימים מחלקים את הראייה, והרי שיש כאן שלוש ראיות. **אִם סָפֵק שֶׁמִּקְצָת הָרְאִיָּה מֵהַיּוֹם וּמִקְצָתָהּ לְמָחָר, וַדַּאי לַטֻּמְאָה** – הריהו זב ודאי לטומאה, שהרי ודאי ראה שתי ראיות, אחת ביום ואחת בין השמשות, **וְסָפֵק לַקָּרְבָּן** – שספק לנו, שמא ראה בין השמשות כל הראייה ביום או כולה בלילה, שבכגון זה אינה אלא ראייה אחת, ונמצא שאין כאן אלא שתי ראיות, או שמא ראה מקצתה ביום ומקצתה בלילה, שבכגון זה הריהי נחשבת כשתי ראיות, ונמצא שיש כאן שלוש ראיות, הלכך ספק הוא לקרבן, ומביא קרבן ואינו נאכל **(רמב"ם)**. **רָאָה שְׁנֵי יָמִים בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת** – כגון שראה ראייה ראשונה בתחילת בין השמשות של ערב שבת, וראייה שנייה בסוף בין השמשות של מוצאי שבת, **סָפֵק לַטֻּמְאָה וְלַקָּרְבָּן** – הריהו ספק זב לטומאה וספק זב לקרבן: ספק לטומאה, שמא הראייה הראשונה היתה בערב שבת, וראייה השנייה במוצאי שבת, שהרי השבת הפסיקה ביניהן, ואין כאן טומאת זיבה כלל; ספק לקרבן, שמא ראייה אחת היתה מקצתה ביום ומקצתה בלילה, שהיא חשובה כשתי ראיות, ונמצא שיש כאן שלוש ראיות, והוא זב גמור. כן יש ספק, שמא בין השמשות כולו מן היום או כולו מן הלילה, ויש כאן שתי ראיות בשני ימים רצופים, והרי הוא זב לטומאה ולא לקרבן. והואיל ויש כאן כל הספקות הללו, שמא אין כאן טומאת זיבה כלל, ושמא יש כאן טומאה ולא חיוב קרבן, ושמא יש כאן טומאה וחיוב קרבן, לפיכך שנינו שהוא ספק לטומאה ולקרבן, ומביא קרבן ואינו נאכל. **אַחַת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת** – ראה ראייה אחת בין השמשות, **סָפֵק לַטֻּמְאָה** – שמא אין כאן אלא ראייה אחת, ואינו אלא כבעל קרי, או שמא מקצתה בסוף היום ומקצתה בתחילת הלילה, ויש כאן שתי ראיות. הלכך הרי הוא ספק זב לטומאה.

פ ר ק ש נ י

א הַכֹּל מְטַמְּאִין בְּזִיבָה, אַף הַגֵּרִים, אַף הָעֲבָדִים, בֵּין מְשֻׁחְרָרִין בֵּין שֶׁאֵינָן מְשֻׁחְרָרִין, חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה, וְקָטָן, סְרִיס אָדָם, סְרִיס חַמָּה. טָמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, נוֹתְנִין עֲלֵיהֶן חֲמֵרֵי הָאִישׁ וְחֲמֵרֵי הָאִשָּׁה: מְטַמְּאִין בְּדָם כְּאִשָּׁה, וּבְלֹבֶן כְּאִישׁ, וְטֻמְאָתָן בְּסָפֵק.

ב בְּשִׁבְעָה דְּרָכִים בּוֹדְקִין אֶת הַזָּב עַד שֶׁלֹּא נִזְקַק לְזִיבָה: בְּמַאֲכָל, בְּמִשְׁתֶּה, וּבְמַשָּׂא, בְּקֻפִּיצָה, בְּחֹלִי, וּבְמַרְאֶה, וּבְהַרְהוּר; הַרְהֵר עַד שֶׁלֹּא רָאָה, אוֹ שֶׁרָאָה עַד שֶׁלֹּא הִרְהֵר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר. אֲפִלּוּ רָאָה אוֹמֵר: אֲפִלּוּ רָאָה בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף מִתְעַסְּקִין זֶה עִם זֶה, אֲפִלּוּ רָאָה בִּגְדֵי צֶבַע הָאִשָּׁה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֲפִלּוּ אָכַל כָּל מַאֲכָל, בֵּין רַע בֵּין יָפֶה,

פירוש ברטנורא

ב א הכל מיטמאין בזיבה. הכל, לאתויי תינוק בן יומו שהוא מיטמא בזיבה: **אף הגרים.** דכתיב בפרשת זב דבר אל בני ישראל, אין לי אלא בני ישראל, מנין לרבות גרים ועבדים, תלמוד לומר ואמרת אליהם איש, לרבות את הגרים ואת העבדים. מנין לרבות את הקטנים, תלמוד לומר איש איש: **ומיטמאין בדם כאשה.** שאין האשה מטמא בלובן אלא באודם, דדם כתיב בה שהוא אדום: **ובלובן כאיש.** דזובו כתיב גבי איש. והוא דומה למי בצק של שעורים: **וטומאתן בספק.** אם ראו לובן, שמא הן אשה ולובן טהור בה. ואם ראו אודם, שמא הן איש ואודם טהור גביה. אבל אם ראה לובן ואודם כאחד, טומאתן ודאי ממה נפשך, ושורפין עליהם את התרומה. אבל אין חייבים עליהם על ביאת מקדש, דגבי שילוח טמאין כתיב (במדבר ה׳) מזכר עד נקבה תשלחו, זכר ודאי נקבה ודאית, ולא טומטום ואנדרוגינוס:

ב בשבעה דרכים בודקין את הזב. משום דאינו מטמא מחמת אונס, דכתיב זב מבשרו, ולא מחמת אנסו: **עד שלא נזקק לטומאה.** דהיינו כשרואה ראיה שניה שבה הוא נעשה זב לטמא משכב ומושב ולהצריכו לספור שבעה נקיים. אבל ראיה ראשונה, מטמאה באונס טומאת ערב, כדין בעל קרי, ומצטרפת עם השניה ואפילו שהיתה באונס: **במאכל.** אם אכל אכילה גסה או אכל דברים המביאין לידי זיבה, ואפילו כל שהן, כגון בשר שמן, חלב, וגבינה, ביצים, יין ישן, וגריסין של פול, ושחלין: **ובמשתה.** בריבי שתיה: **במשא.** כבד שנשא: **במראה.** ראה אשה, אפילו לא הרהר: **ובהרהור.** אע״פ שלא ראה. אי אירע לו אחד מאלו השבעה קודם שראה ראיה שניה, אינו נעשה זב מחמת אותה ראיה, והטפה אינה מטמאה במשא כשאר טפה של זוב: **אין אחריות**

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה א

הַכֹּל מְטַמְּאִין בְּזִיבָה – לרבות קטן בן יומו (**גמרא ערכין ג, א**), **אַף הַגֵּרִים, אַף הָעֲבָדִים** – הכנענים – **בֵּין מְשֻׁחְרָרִין בֵּין שֶׁאֵינָן מְשֻׁחְרָרִין** – אף על פי שכתוב בפרשת הזב (**ויקרא טו, ב**): ״דברו אל בני ישראל״, ודרשו: בני ישראל מיטמאים בזיבה ואין הגויים מיטמאים בזיבה, אלא שחכמים גזרו עליהם שיהיו כזבים לכל דבריהם, מכל מקום גרים ועבדים מיטמאים בזיבה, שלמדים (**בתורת כהנים**) ממה שנאמר (**שם**): ״ואמרתם אליהם״, לרבות את הגרים ואת העבדים (**הר״ש**), **חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה, וְקָטָן, סְרִיס אָדָם** – שנסתרס בידי אדם, **סְרִיס חַמָּה** – סריס מלידה (עיין יבמות ח, ד). **טָמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, נוֹתְנִין עֲלֵיהֶן חֲמֵרֵי הָאִישׁ וְחֲמֵרֵי הָאִשָּׁה** – כמו שהמשנה מפרשת והולכת: **מְטַמְּאִין בְּדָם כְּאִשָּׁה** – שאין האשה מיטמאה בזוב אלא בדם, **וּבְלֹבֶן** – בזוב, **כְּאִישׁ** – שבאיש נאמר (**ויקרא טו, ב**): ״זובו טמא הוא״, **וְטֻמְאָתָן בְּסָפֵק** – ואין הם טמאים אלא מספק, שכן אם ראו דם, שמא זכרים הם וטהורים, ואם ראו זוב, שמא נקבות הן, ואינן מיטמאות בזוב. אבל אם ראו דם וזוב כאחת, טומאתם ודאית, ואם נגעו בתרומה, שורפים אותה. ומכל מקום אין חייבים עליהם על ביאת מקדש, שכן בשילוח טמאים נאמר (**במדבר ה, ג**): ״מזכר עד נקבה תשלחו״ – זכר ודאי ונקבה ודאית, ולא טומטום ואנדרוגינוס.

באור משנה ב

בְּשִׁבְעָה דְרָכִים בּוֹדְקִין אֶת הַזָּב עַד שֶׁלֹּא נִזְקַק לְזִיבָה – קודם שנזקק להיות זב, היינו בראייה שנייה, בודקים אותו בשבעה דברים, אם מחמתם ראה את הזוב, שכן הרואה זוב מחמת אונס, הרי זה טהור, שנאמר (**ויקרא טו, ב**): ״כי יהיה זב מבשרו״ – מבשרו ולא מחמת אונסו, שאם ראה ראייה שנייה מחמת אונס, ולא מחמת חולי של בשרו, דינו כרואה קרי בלבד: **בְּמַאֲכָל, בְּמִשְׁתֶּה** – אם אכל או שתה דברים המביאים לידי זיבה, או אם אכל ושתה הרבה, **וּבְמַשָּׂא** – אם נשא משא כבד, **בְּקֻפִּיצָה** – אם קפץ ממקום למקום, **בְּחֹלִי** – אם היה חולה, **וּבְמַרְאֶה** – אם ראה אשה, **וּבְהִרְהוּר** – אם הרהר בנשים; שאם אירע לו אחד משבעת הדברים הללו קודם שראה ראייה שנייה, אין כאן טומאת זיבה; **הִרְהֵר עַד שֶׁלֹּא רָאָה** – הרהר בנשים אף שלא ראה אשה, **אוֹ שֶׁרָאָה עַד שֶׁלֹּא הִרְהֵר** – אף שלא הרהר. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֲפִלּוּ רָאָה בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף מִתְעַסְּקִין זֶה עִם זֶה, אֲפִלּוּ רָאָה בִּגְדֵי צֶבַע הָאִשָּׁה** – וראה זוב, הרי זו ראייה מחמת אונס. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֲפִלּוּ אָכַל כָּל מַאֲכָל, בֵּין רַע בֵּין יָפֶה** – ולאו דווקא מאכלים המביאים לידי זיבה, כגון חלב ובשר שמן, **וְשָׁתָה כָּל מַשְׁקֶה** – ואפילו שתה כל משקה, ולאו דווקא משקאות המחממים, כגון יין ישן, ואחר כך ראה זוב, הרי זה מחמת אונס, וטהור הוא. **אָמְרוּ לוֹ** – חכמים לרבי עקיבא: **אֵין כָּאן זָבִין מֵעַתָּה!** – שכל הרואה זוב, הרי אכל ושתה קודם לכן, ויתלה את הזוב במאכל ובמשתה. **אָמַר לָהֶם** – רבי עקיבא לחכמים: **אֵין אַחֲרָיוּת זָבִים עֲלֵיכֶם!** – אין אתם אחראים לכך שיהיו זבים. **מְשֻׁנְּזְקַק לְזִיבָה** – שכבר ראה שתי ראיות של זוב, ונעשה זב לטומאה, ועכשיו ראה ראייה שלישית, **אֵין בּוֹדְקִין אוֹתוֹ** – בשבעת הדרכים האמורים לעיל, והרי הוא זב גמור, שכן **אָנְסוֹ** – אם ראה ראייה שלישית אפילו מחמת אונס, **וְסָפְקוֹ** – כגון שיש ספק אם ראה בפעם השלישית קרי או זיבה, **וְשָׁכְבַת זַרְעוֹ** – לענין לטמא במשא; ויש מפרשים: וספקו ושכבת זרעו – ספקו מחמת שכבת זרעו, כגון אם ראה שכבת זרע תחילה ואחר כך טיפת זוב, שאם זו היתה ראייה שנייה, אינו נעשה זב, שתולים שעל ידי הקרי בא הזוב, אבל בראייה שלישית אין תולים שמחמת הקרי בא הזוב; כל אלו **טְמֵאִים** – טומאת הזוב, **שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר** – שהואיל וכבר ראה שתי ראיות ונעשה זב, יש יסוד לומר, שכל שהוא רואה בראייה השלישית ודאי ראיית זיבה היא. **רָאָה רְאִיָּה רִאשׁוֹנָה, בּוֹדְקִין אוֹתוֹ** – אם מחמת אונס ראה; ואין בדיקה זו אלא לקרבן, שאם ראה מחמת אונס אין ראייה זו נמנית עם שתי ראיות הבאות כדי לחייבו קרבן, אבל מצטרפת היא עם הראייה השנייה לענין טומאה, שאם הראייה השנייה היתה שלא באונס, אף שהראשונה היתה באונס, הריהו זב לטומאה, ומטמא משכב ומושב, וצריך לספור שבעה ימים נקיים, ולטבול במים חיים; שמה שנאמר ״מבשרו״ ולא מחמת אונסו, בראייה שנייה מדבר הכתוב, אבל ראייה ראשונה הוקשתה לשכבת זרע, שנאמר (**שם שם, לב**): ״זאת תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת זרע״ – מה שכבת זרע מטמאה באונס (שכל עיקר שכבת זרע מחמת אונס חימום בא — **רש״י**), אף ראייה ראשונה של זב מטמאה באונס (**גמרא נידה לה, א; הר״ש; ברטנורא**).

וְשָׁתָה כָּל מַשְׁקֶה. אָמְרוּ לוֹ: אֵין כָּאן זָבִין מֵעַתָּה! אָמַר לָהֶם: אֵין אַחֲרָיוּת זָבִים עֲלֵיכֶם! מְשֻׁנְּזַקְק לְזִיבָה – אֵין בּוֹדְקִין אוֹתוֹ; אָנַס וּפְסָקוֹ וְשִׁכְבַת זֶרַע טְמֵאִים, שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר. רָאָה רְאִיָּה רִאשׁוֹנָה – בּוֹדְקִין אוֹתוֹ. בַּשְּׁנִיָּה – בּוֹדְקִין אוֹתוֹ. בַּשְּׁלִישִׁית – אֵין בּוֹדְקִין אוֹתוֹ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַף בַּשְּׁלִישִׁית בּוֹדְקִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי הַקָּרְבָּן.

ג הָרוֹאֶה קֳרִי – אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּזִיבָה מֵעֵת לְעֵת. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: יוֹמוֹ. גּוֹ שֶׁרָאָה קֳרִי וְנִתְגַּיֵּר – מִיָּד הוּא מְטַמֵּא בְּזִיבָה. הָרוֹאֶה דָּם וְהַמְקַשֶּׁה – מֵעֵת לְעֵת. וְהַמַּכֶּה אֶת עַבְדּוֹ "יוֹם יוֹמַיִם" – מֵעֵת לְעֵת. כֶּלֶב שֶׁאָכַל בְּשַׂר הַמֵּת, שְׁלֹשָׁה יָמִים מֵעֵת לְעֵת – הֲרֵי הוּא כִּבְרִיָּתוֹ.

ד הַזָּב מְטַמֵּא אֶת הַמִּשְׁכָּב בַּחֲמִשָּׁה דְּרָכִים, לְטַמֵּא אָדָם לְטַמֵּא בְּגָדִים: עוֹמֵד, יוֹשֵׁב, שׁוֹכֵב, נְתִלָּה וְנִשְׂעָן. וְהַמִּשְׁכָּב

פירוש ברטנורא

זבין עליכם. ואם לא יהיו זבים לעולם, מה אתם חוששים, הלא לא קבלתם אחריות של זבים עליכם. ואין הלכה לא כרבי יהודה ולא כרבי עקיבא: **משנזקק,** לטומאה, לאחר שראה ראיה שניה שלא באונס. שהרי מכאן ואילך הוא עושה משכב ומושב: **אין בודקין אותו.** ואף אם ראה ראיה שלישית באונס, נעשה זב לקרבן. וכן אם ראה ראיה של זוב בשבעה ימים נקיים שהוא מונה, סתר הכל, ואפילו היתה אותה ראיה באונס: **ספיקו ושכבת זרעו טמאין.** ספיקו מחמת שכבת זרעו. כגון אם ראה שכבת זרע תחילה, וטפה זיבה הבאה אח"כ אינה מטמאה, שהרואה קרי אינו מטמא בזיבה מעת לעת. ועד שלא נזקק לטומאה, הקרי מטהר את הזיבה, משום דהוי אונס. ולאחר שנזקק לטומאה, אין הקרי מטהר את הזיבה, שאין תולין שמחמת הקרי באה הזיבה: **שרגלים לדבר.** שאין אותה ראיה מחמת אונס, כיון שכבר נעשה זב: **ראה ראיה ראשונה בודקין אותו.** הינו דוקא לקרבן: דאי מחמת אונס ראה, אינה מצטרפת עם השלישית לקרבן, אבל מצטרפת עם השניה לטומאה. דאם ראיה שניה שלא באונס, אע"פ שהיתה ראשונה באונס, עושה משכב ומושב ובעי שבעה נקיים וביאת מים חיים, דכי כתיב מבשרו ולא מחמת אונסו, בשניה כתיב, אבל ראשונה אתקש לשכבת זרע, דכתיב ואת תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת זרע, מה שכבת זרע מטמא באונס אף ראיה ראשונה של זב מטמאה באונס: **בשניה בודקין אותו.** לטומאה ולקרבן: **בשלישית אין בודקין אותו.** לא לטומאה ולא לקרבן: **רבי אליעזר אומר כו'.** ואין הלכה כרבי אליעזר:

ג אינו מיטמא בזיבה מעת לעת. דהאי זיבות מחמת חולשא דקרי הוא. ובראיה שניה איירי, דראשונה מטמאה באונס. וכשם שתולין לקרי מעת לעת, כך למראה ולהרהור תולין מעת לעת. אבל למאכל ולמשתה למשא ולקפיצה, תולין לו כל זמן שהוא מצטער, ואמרינן דמחמת הצער הוי הזיבה ולא מבשרו: **רבי יוסי אומר יומו.** אין תולין לו אלא אותו היום שראה קרי בלבד, ולא מעת לעת. ואין הלכה כרבי יוסי: **מיד מיטמא בזיבה.** דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. ואע"פ שראה זיבות כשהוא נכרי, מיטמא בזיבה בהך שניה שרואה בתוך מעת לעת של קרי, דנעשית לו כראיה ראשונה דמטמא באונס, ומצטרפת עם השניה שיראה אחר מעת לעת של קרי. דראיית זיבה של נכרי כמאן דליתא, דאין הנכרים מיטמאין בזיבה: **הרואה דם.** מטמאה כל טהרות שנתעסקה בהן למפרע מעת לעת, כדפרישנא בריש נדה. ואיידי דאיירי במעת לעת, קחשיב כל הני ששיעורן מעת לעת: **וכן המקשה בימי זיבה.** דאמרינן כי תזוב זוב דמה, מחמת עצמה ולא מחמת ולד. ואם שפתה מן החבלין מעת לעת וילדה, לא תלינן דם קושי בדם לידה: **המכה את עבדו.** האמור בתורה (שמות כ"א) אך אם יום או יומים יעמוד, ודרשינן יום שהוא כיומים, זהו מעת לעת: **כלב שאכל בשר המת.** דקיימא לן דאין מתעכל במעיו עד לאחר שלשה ימים מעת לעת, דהכי תנן במסכת אהלות פרק י"א, וכמה תשהה במעיו, שלשה ימים מעת לעת: **והוא שיהא כבריתו.** שלא נשתנה. ועוד איכא טובא ששיעורן מעת לעת ולא חשיב, ותנא ושייר:

ד מטמא את המשכב. והוא הדין למושב: **עומד יושב שוכב.** דכתיב (ויקרא ט"ו) כל המשכב אשר ישכב עליו הזב יטמא, וכתיב (שם) והיושב על הכלי

משניות מבוארות – קהתי

יש מוסיפים, שהואיל ולמדים ראייה ראשונה משכבת זרע, דיו ללמוד לענין טומאה, אבל לקרבן שלא שייך בשכבת זרע, אין ללמוד ממנה, הלכך בודקים לקרבן אף בראייה ראשונה (**תוספות יום טוב**). **בַּשְּׁנִיָּה** – בראייה שניה, **בּוֹדְקִין אוֹתוֹ** – לטומאה ולקרבן. **בַּשְּׁלִישִׁית** – בראייה שלישית, **אֵין בּוֹדְקִין אוֹתוֹ** – שהואיל ונזקק לזיבה מחמת שתי הראיות הקודמות, לפיכך אפילו ראה את השלישית מחמת אונס, ראיית זיבה היא, ונעשה זב גמור, וחייב בקרבן, כמו שכבר בארנו לעיל. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַף בַּשְּׁלִישִׁית בּוֹדְקִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי הַקָּרְבָּן** – שאם ראה את השלישית מחמת אונס, אינו מביא קרבן (**עיין טעם המחלוקת בגמרא נידה לה, א**). ואין הלכה כרבי אליעזר.

באור משנה ג

הָרוֹאֶה קֳרִי – לאחר שראה ראייה אחת של זוב, **אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּזִיבָה מֵעֵת לְעֵת** – אם אחר ראיית הקרי ראה זוב בתוך מעת לעת, אין זו נחשבת כראייה שניה של זוב, ואינו נעשה זב לטומאה, שאנו אומרים: הזוב מחמת הקרי בא, והרי שנינו במשנה הקודמת, שאם ראה ראייה שנייה מחמת אונס, הריהו טהור; והוא הדין למראה ולהרהור, שתולין בהן מעת לעת, אבל למאכל ולמשתה, למשא ולקפיצה, תולים לו כל זמן שהוא מצטער, ואומרים, שמחמת הצער בא הזוב ולא מחמת בשרו. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: יוֹמוֹ** – אין תולים לו בקרי אלא אותו היום בלבד שראה בו קרי, שכל אותו היום אינו מטמא בזיבה, אבל לא מעת לעת, שאם ראה זוב ביום שלאחריו מיטמא בזיבה, אפילו ראה בתוך עשרים וארבע שעות משראה הקרי. **גּוֹי שֶׁרָאָה קֳרִי וְנִתְגַּיֵּר** – וראה זוב בתוך מעת לעת לקרי, **מִיָּד הוּא מְטַמֵּא בְּזִיבָה** – כלומר אף על פי שראה זוב לפני הקרי, היינו בעודו גוי, ונמצאת ראיית הזוב שבתוך מעת לעת לקרי ראייה שנייה היא, מכל מקום אין אומרים, שראייה זו אינה ראיית זיבה, מפני שבאה מחמת הקרי, לפי שגוי שנתגייר כקטן שנולד הוא, וראיית זוב של גוי אינה נחשבת כלום, שאין הגויים מיטמאים בזיבה, אלא אומרים, שראיית הזוב שבתוך מעת לעת לקרי, לאחר שנתגייר, נחשבת לו כראייה ראשונה, שמטמאה אפילו באונס, ומצטרפת היא עם ראייה שנייה שיראה אחר מעת לעת לקרי, לעשותו זב לטומאה (**הר"ש; הרא"ש; ברטנורא**). **הָרוֹאֶה דָּם וְהַמְקַשֶּׁה, מֵעֵת לְעֵת** – אגב הריש מונה המשנה הלכות אחדות שיש בהן שיעור מעת לעת: אשה הרואה דם מטמאה טהרות למפרע מעת לעת, שהטהרות שנגעה בהן תוך מעת לעת קודם ראיית הדם, הרי הן טמאות (**נידה א, א**); וכן המקשה לילד, וראתה דם בתוך ימי הזיבה, אינה זבה, שדם קישוי הוא ולא דם זיבה, אבל אם נחה מחבלי הלידה מעת לעת וילדה, הרי זו יולדת בזוב, כדברי רבי אליעזר, שהלכה כמותו (**נידה ד, ד**); **וְהַמַּכֶּה אֶת עַבְדּוֹ "יוֹם יוֹמַיִם", מֵעֵת לְעֵת** – שנאמר (**שמות כא, כ-כא**): "וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט ומת תחת ידו, נקם ינקם. אך אם יום או יומים יעמוד, לא יוקם", ודרשו: יום או יומים – יום שהוא כיומים, ואיזה? זה מעת לעת. **כֶּלֶב שֶׁאָכַל בְּשַׂר הַמֵּת, שְׁלֹשָׁה יָמִים מֵעֵת לְעֵת, הֲרֵי הוּא כְּבְרִיָּתוֹ** – אם שהה בשר המת במעיו, שלושה ימים מעת לעת הבשר עדיין כברייתו, ואם מת הכלב תוך אותו הזמן, הרי בשר המת שבתוכו מטמא באוהל (עיין אהלות יא, ז). אבל אם שהה יותר משלושה ימים במעיו קודם שמת, הרי הוא כבר מעוכל ואינו מטמא.

באור משנה ד

הַזָּב מְטַמֵּא אֶת הַמִּשְׁכָּב – וכן את המושב, **בַּחֲמִשָּׁה דְּרָכִים** –

מְטַמֵּא אֶת הָאָדָם בְּשִׁבְעָה דְרָכִים, לְטַמֵּא בְּגָדִים: עוֹמֵד, יוֹשֵׁב, שׁוֹכֵב, נִתְלֶה, וְנִשָּׂעָן, בְּמַגָּע, וּבְמַשָּׂא.

פרק שלישי

א הַזָּב וְהַטָּהוֹר שֶׁיָּשְׁבוּ בִּסְפִינָה, אוֹ בְּאַסְדָּא, אוֹ שֶׁרָכְבוּ עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בִּגְדֵיהֶם נוֹגְעִים — הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִים מִדְּרָס. יָשְׁבוּ עַל הַנֶּסֶר, עַל הַסַּפְסָל, עַל הַנָּשִׁישׁ שֶׁל מִטָּה, וְעַל הָאַכְלוֹנָס, בִּזְמַן שֶׁהֵן מַחְגִּירִין; עָלוּ בְּאֵילָן שֶׁכּוֹחוֹ רַע, בְּסוֹכָה שֶׁכּוֹחָהּ רַע בְּאֵילָן יָפֶה, בְּסֶלַע מִצְרִי בִּזְמַן שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ בְּמַסְמֵר, עַל הַכֶּבֶשׁ, וְעַל הַקּוֹרָה, וְעַל הַדֶּלֶת, בִּזְמַן שֶׁאֵינָם עֲשׂוּיִן בְּטִיט — טְמֵאִים. רַבִּי יְהוּדָה מְטַהֵר.

פירוש ברטנורא

אשר היא יושבת עליו, אין לי אלא בזמן ששכב על המושכב וישב על המושב, שכב על המושב וישב על המשכב, עמד נתלה נשען, מנין, ת"ל יטמא יטמא, ריבה, וכולן נקראין מדרס: **והמשכב מטמא את האדם וכו' עומד יושב שוכב נתלה.** שהטהור בכף מאזנים והמשכב הטמא בכף שניה, וכרע המשכב הטמא, ונתלה הטהור. ונתלה דרישא, כגון שהזב בכף מאזנים, ומושבות בכף שניה וכרעו הן, טמאין, דהשתא הזב נתלה וכאלו הוא יושב עליהן: **לטמא בגדים.** הוא הדין כל כלים שנוגע בהן עד שלא פירש, חוץ מאדם וכלי חרס: **במגע ובמשא.** אם נגע במשכב הטמא או שנשאו:

ג א הזב והטהור. או באסדא. עצים גדולים קשורים ביחד ונותנים אותם בים או בנהר ומשימין עליהם נם ומוליכים אותם ברוח אל מחוז חפצם. ובלשון מקרא קרוין דוברות, ואני אשימם דוברות בים (מלכים א ה' ט'). ונקראים נמי רפסודות, ונביאם לך רפסודות על ים יפו (דברי הימים ב ב' ט"ו): **או שרכבו על גבי בהמה.** סתם בהמה נכפפת תחת הרוכב, הלכך לא שנא כוחה רע ולא שנא כוחה יפה, נטמא הטהור ובגדיו. אבל מה שהבהמה מסטת ברגליה, אין ניסט מחמת הרוכב, אא"כ כוחה רע, כדמוכח פרק בתרא דאהלות: **אע"פ שאין בגדיהן נוגעים.** שאין בגדי הטהור נוגעים בבגדי הזב, מכל מקום טמאין מדרס, שהספינה קטנה דומיא דאסדא ומתמוטטין, ופעמים שהזב מכריע הטהור ובגדיו ומיטמאין בחיסט. וילפינן טומאת היסט מדכתיב (ויקרא ט"ו) וכל אשר יגע בו הזב, וכתיב (שם ו') וכלי חרש אשר תבושל בו ישבר, מה בו האמור להלן מאוירו, אף כאן מאוירו, שאין כלי חרס מיטמא במגעו של זב אא"כ נגע בו מאוירו, אבל נגע בו מאחוריו לא טמא, ומאחר שלמדנו שאין מטמא אותו אלא מאוירו, מה תלמוד לומר אשר יגע בו, מגע שהוא כבולו, הוי אומר זה הסיטו. הא למדת שזב מטמא בהיסט. ואם היה טהור בקצה אחד של קורה והניע הזב את הקורה בקצה השני עד שהתנועע הטהור שבקצתו הראשון,

משניות מבוארות – קהתי

המפורטים לקמן, **לְטַמֵּא אָדָם לְטַמֵּא בְּגָדִים** – שאדם הנטמא במשכב הזב או במושבו מטמא בגדים או כלים שנוגע בהם קודם שפירש מן הטומאה: **עוֹמֵד** – אם הזב עומד על המשכב או על המושב, **יוֹשֵׁב** – אם הזב יושב עליו, **שׁוֹכֵב** – אם הוא שוכב עליו, **נִתְלֶה** – אם הזב נתלה על ידי המשכב או המושב, כגון שהזב בכף מאזנים והמשכב בכף שנייה, וירדה הכף שבה המשכב, ונתלה הזב, שעלתה הכף שבה הזב, המשכב טמא, **וְנִשָּׁעָן** – אם הזב נשען על המשכב; בחמישה דרכים אלו הזב מטמא את המשכב או את המושב, והם נעשים אב הטומאה לטמא אדם, וכל הדרכים הללו נקראים בלשון המשנה: "מדרס הזב". **וְהַמִּשְׁכָּב** – שנטמא במדרס הזב, היינו אם הזב עמד או ישב או שכב או נתלה או נשען עליו, **מְטַמֵּא אֶת הָאָדָם בִּשְׁבָעָה דְרָכִים, לְטַמֵּא בְּגָדִים: עוֹמֵד** – אם אדם טהור עומד על המשכב הטמא, **יוֹשֵׁב, שׁוֹכֵב** – אם הוא יושב או שוכב עליו, **נִתְלֶה** – או שהוא נתלה עליו, כגון שהמשכב בכף מאזנים והטהור בכף שנייה, וירדה הכף שבה המשכב ונתלה הטהור **(רמב"ם; הר"ש; ברטנורא)**; ויש מפרשים להיפך, שירדה הכף שבה הטהור ונתלה המשכב ועלה **("תפארת ישראל")**, **וְנִשָּׁעָן** – או אם נשען הטהור על המשכב, **בְּמַגָּע, וּבְמַשָּׂא** – אם נגע הטהור במשכב הזב או שנשאו, בכל הדרכים הללו נטמא הטהור, והוא מטמא בגדים וכלים שנוגע בהם בעודו עומד או יושב או שוכב או נתלה או נשען על משכב הזב, או בעודו נוגע במשכב או נושאו, חוץ מאדם וכלי חרס, שאינו מטמא אותם.

באור משנה א

הַזָּב וְהַטָּהוֹר שֶׁיָּשְׁבוּ בִּסְפִינָה – קטנה, **אוֹ בְּאַסְדָּא** – ברפסודה, **אוֹ שֶׁרָכְבוּ עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה** – וסתם בהמה נכפפת תחת הרוכב, **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בִּגְדֵיהֶם נוֹגְעִים** – שאין בגדי הטהור נוגעים בבגדי הזב, **הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִים מִדְּרָס** – בגדי הטהור טמאים משום מדרס הזב, והם אב הטומאה, שהואיל והספינה והאסדא והבהמה מתנודדות, חוששים שמא דרס הזב על בגדי הטהור **(רמב"ם)**; ויש מבארים הטעם, שחוששים שמא הכריע הטהור את הזב, ונתלה הזב על בגדי הטהור, הלכך הבגדים טמאים מדרס **(הר"ש; הרא"ש; "תפארת ישראל"; עיין "משנה אחרונה")**. **יָשְׁבוּ** – הזב והטהור, **עַל הַנֶּסֶר**, או **עַל הַסַּפְסָל**, או **עַל הַנָּשִׁישׁ שֶׁל מִטָּה** – העץ המחבר את חלקי המיטה; ויש מפרשים: העץ שתחת כרעי המיטה **(עיין פירוש רב האי גאון)**, **וְעַל הָאַכְלוֹנָס** – הכלונס, המוט, **בִּזְמַן שֶׁהֵן מַחְגִּירִין** – שהנסר והספסל והגשיש והכלונס אינם קבועים במקומם אלא מתנועעים כחיגר לכאן ולכאן; **עָלוּ** – הזב והטהור, **בְּאִילָן שֶׁכּוֹחוֹ רַע** – והיינו כל שאין בעובי עיקרו כדי לחוֹק בו רובע הקב, או שנעלו **בְּסוֹכָה שֶׁכּוֹחָהּ רַע** – בענף דק, **בְּאִילָן יָפֶה** – אפילו מחוברת הסוֹכה לאילן שכוחו יפה, או שנעלו **בְּסֶלַע מִצְרִי** – שהוא קטן, **בִּזְמַן שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ בְּמַסְמֵר** – לכותל, ומתוך כך הוא מתנדנד, או שנעלו **עַל הַכֶּבֶשׁ** – הגשר או המדרגה, **וְעַל הַקּוֹרָה, וְעַל הַדֶּלֶת, בִּזְמַן שֶׁאֵינָם עֲשׂוּיִן בְּטִיט** – שאינם מחוברים למקומם בטיט, **טְמֵאִים** – הטהור נטמא מחמת היסט הזב, שהואיל ומתנדנדים בהם, הרי זה כאילו הסיט הזב את הטהור, והזב המסיט את הטהור עושהו ראשון לטומאה, כאילו נוגע בו. **רַבִּי יְהוּדָה מְטַהֵר** – שאינו חושש להיסט בדברים אלו. ואין הלכה כרבי יהודה.

בארנו טעם הסיפא משום היסט הזב. וכן משמע לפי הרמב"ם. אבל הרב מברטנורא מבאר (לפי הרא"ש), שאף בסיפא הטעם הוא כמו ברישא, שחוששים שמא נתלה או נשען הטהור על הזב או הזב על הטהור, ולפיכך בגדיו טמאים מדרס.

וכותב בעל "משנה אחרונה" שאי אפשר לפרש כך, שאם כן, למה נקטה המשנה שתי בבות מחולקות, ולא נקטה את הכל כדין אחד, מאחר שבכולם אותה ההלכה ואותו הטעם? ועוד, למה אין רבי יהודה חולק אף ברישא? – ולכך נראה, שהמקרים שבסיפא קלים יותר, ואין בהם חשש של מדרס הזב, אלא משום היסט. והטעם הוא, שספינה ואסדה ובהמה, הדרך לישב עליהם בקבע כמה ימים, ואף על פי שמתנדנדים, דרך ישיבתם בכך, ויודעים שמתנדנדים ויושבים, ומתוך שדרך לישב עליהם ימים, חוששים שמא דרס הזב על בגדי הטהור. אבל אלו שבסיפא – "ישבו על הנסר או על הספסל" וכו' – שאין דרך לישב על דבר המתנדנד, אלא שישבו באקראי ולא ידעו שמחגירין, או שאין מקפידים, משום שאין ישיבתם אלא לפי שעה, הלכך בשעה מועטת אין חוששים למדרס; אבל להיסט חוששים, שבין בטהור שהסיט את הזב ובין בזב שהסיט את הטהור, יש טומאת היסט. ומכאן לא הזכיר התנא בסיפא בגדיהם. משום שאין מדובר במדרס אלא בהיסט. והיסט שייך באדם כמו בבגדים, אבל מדרס אינו אלא בבגדים הראויים למשכב ומושב. – ואף הרמב"ם בחיבורו (הל' משכב ומושב) העתיק את ענייני הרישא בפרק ט לענין טומאת מדרס, ואת ענייני הסיפא העתיק בפרק ח משום היסט. וכן כתב בפירושו למשנתנו, שמדרס לא שייך אלא ביושבים בספינה או רוכבים על גבי בהמה, אבל שאר עניינים אינם אלא היסט. – ולפיכך חולק רבי יהודה בסיפא, וסובר שאין חוששים כלל, כיון שלא שכיח היסט בשעה מועטת, ואין חוששים מספק.

ב מְגִיפִין אוֹ פּוֹתְחִין. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עַד שֶׁיְּהֵא זֶה מַגִּיף וְזֶה פּוֹתֵחַ. מַעֲלִין זֶה אֶת זֶה מִן הַבּוֹר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד שֶׁיְּהֵא הַטָּהוֹר מַעֲלֶה אֶת הַטָּמֵא. מַפְשִׁילִין בַּחֲבָלִין. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עַד שֶׁיְּהֵיֶה זֶה מוֹשֵׁךְ הֵילֶךְ, וְזֶה מוֹשֵׁךְ הֵילֶךְ. אוֹרְגִים, בֵּין בְּעוֹמְדִין בֵּין בְּיוֹשְׁבִין, אוֹ טוֹחֲנִין. רַבִּי שִׁמְעוֹן מְטַהֵר בְּכֻלָּן, חוּץ מִן הַטּוֹחֲנִין בְּרֵחַיִם שֶׁל יָד. פּוֹרְקִין מִן הֶחָמוֹר, אוֹ טוֹעֲנִין, בִּזְמַן שֶׁמַּשָּׂאָם כָּבֵד — טְמֵאִין; בִּזְמַן שֶׁמַּשָּׂאָם קַל — טְהוֹרִין. וְכֻלָּן טְהוֹרִין לִבְנֵי הַכְּנֶסֶת, וּטְמֵאִין לַתְּרוּמָה.

ג הַזָּב וְהַטָּהוֹר שֶׁיָּשְׁבוּ בִּסְפִינָה גְּדוֹלָה — אֵיזוֹ הִיא סְפִינָה גְּדוֹלָה? רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לְהָמִיט בָּאָדָם, וְעַל הָאַכְלוֹנָם, בִּזְמַן שֶׁאֵינָן מַחְגִּירִין; עָלוּ בְּאֵילָן שֶׁכֹּחוֹ יָפֶה, בְּסוֹכָה שֶׁכֹּחָהּ יָפֶה, וּבְסֻלָּם צוֹרִי, אוֹ מִצְרִי בִּזְמַן שֶׁהוּא קָבוּעַ בְּמַסְמֵר; עַל הַכֶּבֶשׁ, עַל הַקּוֹרָה, וְעַל הַדֵּלֶת,

פירוש ברטנורא

כבר נטמא הטהור בהיסט ונטמאו בגדיו טומאת מדרס אם הן בגדים ראויים למשכב ומושב: **הגשיש של מטה.** כמין עצים ארוכים שנותנים במטה של פרקים, ועל ידיהן המטה נגששת ונדבקת זו עם זו, ולפיכך נקראים אותן העצים גשישין. פירוש אחר, עצים שנותנים תחת כרעי המטה שלא יפסדו מלחלוחית הארץ: **שהן מחגירין.** כאדם חיגר שאינו יכול להניח שתי רגליו כאחת. כך אלו כשיושבים עליהם בני אדם נוטים לכאן ולכאן, מתוך כך נמצא נשען הזב על הטהור והטהור על הזב: **באילן שכוחו רע.** והיכי דמי אילן שכוחו רע, כל שאין עיקרו רחב ועב כדי לחוק בו רובע הקב: **או שוכה.** דהיינו ענף אילן: **שכוחה רע.** והיכי דמי שוכה שכוחה רע, כל שנטמנת באחיזתה, שהאוחז בה טומנה בכף ידו: **על אילן יפה.** אפילו עומדת השוכה באילן שכוחו יפה. וכל הני נכפפים תחתיהן וכבד העליון על התחתון ונשען עליו. ובין זב שנשען על הטהור, ובין טהור שנשען על הזב, טמא: **שאינו קבוע בממסמר.** ומתוך כך הוא נכפף: **על הכבש.** על הגשר: **שאינן עשוין בטיט טמאין.** מפני שהן נכפפים: **ור' יהודה מטהר.** ואין הלכה כר' יהודה:

ב מגיפין. סוגרים את הדלת: **או פותחים,** אותו יחדיו הזב והטהור: **עד שיהא זה מגיף.** לעולם אין כאן טומאה, עד שיהא זה מושך לפתוח וזה מושך לסגור, שאין מניחים זה לזה: **עד שיהא הטהור מעלה את הטמא.** ואו בגדי הטהור טמאים מדרס, שכובד הטמא על הטהור ונשען עליו, ובגדיו של טהור טמאים מדרס. אבל טמא מעלה את הטהור אין משענת הטמא על הטהור, ואין בגדיו של טהור טמאים מדרס. ואין הלכה כר' יהודה: **מפשילין בחבלין.** הזב והטהור יחדיו גודלים בחבלים. ואפילו שניהם מצד אחד: **זה מושך הילך וזה מושך הילך.** זה עומד למזרח ומושך אליו וזה עומד למערב ומושך אליו: **בין בעומדים.** יש דברים נארגים מעומד ויש מיושב, והטמא והטהור אורגים ביחד, או טוחנים: **ר' שמעון מטהר בכולן.** ואין הלכה כר' שמעון: **בזמן שמשאן כבד טמאים.** דשמא מתוך כובד המשא נשען הזב על הטהור ונמצא טהור מסיטו או טהור ניסט עליו: **וכולן.** אפילו משאן כבד: **טהורים לבני הכנסת.** כלומר לאוכלים חוליהן בטהרה, שאין זה היסט גמור וכל שכן שספק הוא: **וטמאים לתרומה.** מדרבנן, ואפילו בספק:

ג כל שאינה יכולה להמיט באדם. שהיא גדולה כל כך שכשעולה בה אדם אינה מתמוטטת: **הטהור מכה את הטמא.** את הזב: **חרי הטמא נופל.** שכן

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ב

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת, והיא מוסיפה לפרט מקרים, שהזב והטהור עושים מעשה כאחד, והטהור נטמא משום היסט הזב.

מְגִיפִין אוֹ פּוֹתְחִין – הזב והטהור שהיו שניהם כאחד סוגרים את הדלת או פותחים אותה, הרי הטהור נטמא משום היסט הזב (**רמב"ם; מלאכת שלמה**). **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עַד שֶׁיְּהֵא זֶה מַגִּיף וְזֶה פּוֹתֵחַ** – לעולם אין כאן טומאה אלא אם כן זה מושך את הדלת לסגרה וזה מושך לפתחה, שבכגון זה שאין נותנים זה לזה לעשות מעשהו, ודאי מסיטים הם זה את זה. **מַעֲלִין זֶה אֶת זֶה מִן הַבּוֹר** – הזב והטהור שהיו מעלים זה את זה מן הבור, נטמא הטהור; וכותב הרמב"ם, שאם הזב העלה את הטהור, טימאהו, מפני שהסיטו, ואם הטהור העלה את הזב, נטמא במשאו (**הל' מטמאי משכב ומ, יז**). **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד שֶׁיְּהֵא הַטָּהוֹר מַעֲלֶה אֶת הַטָּמֵא** – אין כאן טומאה אלא אם כן העלה הטהור את הזב, שאפשר שנשען הזב על הטהור, אבל אם הזב העלה את הטהור, לא נטמא הטהור. ואין הלכה כרבי יהודה. **מַפְשִׁילִין בַּחֲבָלִין** – הזב והטהור שהיו גודלים חבלים כאחד, נטמא הטהור. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עַד שֶׁיְּהֵיֶה זֶה מוֹשֵׁךְ הֵילֶךְ, וְזֶה מוֹשֵׁךְ הֵילֶךְ** – אין כאן טומאה אלא אם כן כל אחד מהם מותח ומושך לצד אחר. **אוֹרְגִים** – היו שניהם אורגים כאחד, **בֵּין בְּעוֹמְדִין** – בין באריגה הנעשית בעמידה, **בֵּין בְּיוֹשְׁבִין** – בין באריגה הנעשית בישיבה, **אוֹ טוֹחֲנִין** – או שהיו שניהם טוחנים כאחד, נטמא הטהור. **רַבִּי שִׁמְעוֹן מְטַהֵר בְּכֻלָּן, חוּץ מִן הַטּוֹחֲנִין בְּרֵחַיִם שֶׁל יָד** – שאם הזב והטהור טוחנים בריחיים של יד, אף לדעת רבי שמעון נטמא הטהור משום היסט הזב. ואין הלכה כרבי שמעון. **פּוֹרְקִין מִן הֶחָמוֹר** – זב וטהור שהיו שניהם כאחד פורקים משא מן החמור, **אוֹ טוֹעֲנִין** – על החמור, **בִּזְמַן שֶׁמַּשָּׂאָם כָּבֵד, טְמֵאִין** – טמא הטהור, שמא מתוך כובד המשא נשען הזב על הטהור, ונמצא טהור מסיטו או טהור ניסט עליו; **בִּזְמַן שֶׁמַּשָּׂאָם קַל, טְהוֹרִין** – לא נטמא הטהור. **וְכֻלָּן** – וכל אלו שנימנו בפרקנו; שנטמאו משום היסט הזב, **טְהוֹרִין לִבְנֵי הַכְּנֶסֶת** – כלומר לאוכלי חוליהם בטהרה, שאם הם עושים אחד מן הדברים הללו טהורים לאכול חולין, לפי שאין כאן אלא ספק היסט, ואף אינו היסט גמור, **וּטְמֵאִין לַתְּרוּמָה** – מדברי סופרים.

בעל "משנה אחרונה" כותב, שנראה לו, שמה ששנינו "וכולן טהורין לבני הכנסת" לאו דווקא הוא, ואין הכוונה לכולם ממש, שהרי במעלין זה את זה מן הבור. בין טהור מעלה את הטמא ובין טמא מעלה את הטהור, יש היסט מן התורה, ופשוט שטמא אף לחולין, אלא שפיסקה זו מוסבה על השאר, מה ששניהם עושים ביחד. הרמב"ם אינו גורס "לבני הכנסת" אלא "לבית הכנסת", והוא מפרש: כל המנויים בפרק זה הם ראשון לטומאה לענין תרומה ומה שלמעלה ממנה בקדושה, אבל שלא יבואו לבית הכנסת ושיהא צורך לייחד להם מקום כזבים וכמצורעים – לא.

והגר"א מפרש, שפיסקה זו אינה מוסבה אלא על הפיסקה הקודמת: "בזמן שמשאם קל טהורים", ובאה המשנה ללמד, שאינם טהורים אלא לבני הכנסת שאוכלים חוליהם בטהרה, אבל לאוכלי תרומה אפילו משאם קל טמאים, שחוששים שמא הכריע הטהור על הטמא ("אליהו רבא").

באור משנה ג

הַזָּב וְהַטָּהוֹר שֶׁיָּשְׁבוּ בִּסְפִינָה גְּדוֹלָה – כמו שהמשנה מפרשת והולכת: **אֵיזוֹ הִיא סְפִינָה גְּדוֹלָה? רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לְהָמִיט בָּאָדָם** – להתמוטט, להתנדנד, כשעולה בה אדם; **יָשְׁבוּ עַל הַגֶּשֶׁר, עַל הַסַּפְסָל,** או **עַל הַגֶּשֶׁשׁ שֶׁל מִטָּה** – כמו שבארנו במשנה א, **וְעַל הָאַכְלוֹנָס** – או על הכלונס, המוט, **בִּזְמַן שֶׁאֵינָן מַחְגִּירִין** – שקבועים הם במקומם, ואינם מתנודדים כחיגר; **עָלוּ** – הזב והטהור, **בְּאִילָן שֶׁכֹּחוֹ יָפֶה,** או **בְּסוֹכָה שֶׁכֹּחָהּ יָפֶה; וּבְסֻלָּם צוֹרִי** – או בסולם של צור, שהוא גדול וקבוע במקומו, **אוֹ מִצְרִי** – או בסולם מצרי שהוא קטן, **בִּזְמַן שֶׁהוּא קָבוּעַ בְּמַסְמֵר** – לכותל, או שעלו **עַל הַכֶּבֶשׁ** – הגשר או המעלה, או **עַל הַקּוֹרָה, וְעַל הַדֵּלֶת** – או על הדלת, **בִּזְמַן שֶׁהֵן**

בִּזְמַן שֶׁהֵן עֲשׂוּיִין בְּטִיט, אֲפִלּוּ מִצַּד אֶחָד – טְהוֹרִין. הַטָּהוֹר מַכֶּה אֶת הַטָּמֵא – טָהוֹר; הַטָּמֵא מַכֶּה אֶת הַטָּהוֹר – טָמֵא, שֶׁאֵם יִמָּשֵׁךְ הַטָּהוֹר, הֲרֵי הַטָּמֵא נוֹפֵל.

פרק רביעי

א רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: נִדָּה שֶׁיָּשְׁבָה עִם הַטְּהוֹרָה בַּמִּטָּה – כִּפָּה שֶׁבְּרֹאשָׁהּ טָמֵא מִדְּרָס. יָשְׁבָה בִּסְפִינָה – כֵּלִים שֶׁבְּרֹאשׁ הַגַּג שֶׁבַּסְּפִינָה טְמֵאִין מִדְּרָס. נוֹטֶלֶת עֲרֵבָה מְלֵאָה בְּגָדִים, בִּזְמַן שֶׁמַּשָּׁאָן כָּבֵד – טְמֵאִין; בִּזְמַן שֶׁמַּשָּׁאָן קַל – טְהוֹרִין. זָב שֶׁהִקְּישׁ עַל כִּצּוֹצְרָא, וְנָפַל כִּכָּר שֶׁל תְּרוּמָה – טָהוֹר.

ב הִקְּישׁ עַל הַמָּרִישׁ, עַל הַמַּלְבֵּן, עַל הַצִּנּוֹר, וְעַל הַדַּף, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עָשׂוּי בַּחֲבָלִים, עַל הַתַּנּוּר, וְעַל הַיָּם, וְעַל הָאִצְטְרוֹבָל, וְעַל חֲמוֹר שֶׁל רַחַיִם שֶׁל יָד, וְעַל סְאָה שֶׁל רַחַיִם שֶׁל זֵיתִים – רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף עַל קוֹרַת

פירוש ברטנורא

דרך המכה את חברו אם היה חברו נמשך היה המכה נופל, ולכך נחשב זה המכה כנשען על הטהור. ודוקא לענין טומאת מדרס איירי, דטהור המכה את הטמא טהור מטומאת מדרס. אבל טמא הוא, שהרי נשען על הזב. וטמא המכה את הטהור בגדיו טמאים מדרס, דהוי כאלו הזב נשען עליו:

ד א **ר׳ יהושע אומר. כיפה שבראשה.** לרבותא נקטה, דאפילו צעיף שבראש הטהורה נחשב כאלו ישבה עליו הנדה, אע״פ שאינה יושבת עליו. ופליג אסתם מתניתין דפרקין דלעיל דלא מטמא אלא בגדיהן ולא כיפה שבראשן: **כלים שבראש הנס.** הא נמי לרבותא נקט, דאע״פ שהם בגובה בראש הנס שלא במקום דריסה, אפ״ה טמאים מדרס. ובספינה קטנה ובמטה מחגרת איירי, כהיא דריש פרקין דלעיל, אלא דתנא דלעיל לא מטמא כלים שבראש הנס. ואין הלכה כרבי יהושע: **בזמן שמשאן כבד טמאין מדרס.** ואע״פ שלא נגעה בבגדים, דחשבינא לה כאלו נשענת על הבגדים: **כסוסטרא.** כמו גוזטרא. כמין נסר הבולט מכותל העליה לחוץ: **ונפל ככר של תרומה.** שעל הכסוסטרא: **טהור.** הככר ואע״פ שנפל מחמת היקש של זב לא חשיב ליה כהיסט, משום דכוחה של כסוסטרא יפה:

ב **מריש.** קורה גדולה שבנוים בבירה וראשי קורות הגג כולן סמוכות עליה, והיא מונחת על גבי עמודים: **מלבן.** כמין ריבוע של קורות קבועות בארץ: **צנור.** מרזב של מים: **אע״פ שהוא עשוי בחבלים.** שאינו קבוע בארץ אלא קשור בחבלים, ואין כוחו יפה כל כך: **ועל הים.** היקף של עץ שהקמח מתקבץ בו בשעת הטחינה: **אצטרובל.** עיגול של עץ שמעמידין הרחים עליו. ושניהן קבועים הן: **חמור של רחים של יד.** בנין של עצים שהרחים של יד קבועים

משניות מבוארות – קהתי

עֲשׂוּיִין בְּטִיט – שמחוברים הם בטיט, **אֲפִלּוּ מִצַּד אֶחָד** – אפילו עלו הזב והטהור מצד אחד **(רמב״ם)**, **טְהוֹרִין** – הטהור ובגדיו טהורים, שאין כאן כל חשש של טומאת מדרס או של טומאת היסט. **הַטָּהוֹר מַכֶּה אֶת הַטָּמֵא** – אם טהור מכה את הזב, **טָהוֹר** – מטומאת מדרס, כלומר שבגדיו אינם טמאים מדרס, אבל טמא הוא טומאת היסט, שהרי נשען על הזב **(הר״ש; הרא״ש; ברטנורא)**; אבל לפי הרמב״ם משמע, שטהור לגמרי **(עיין הל׳ מטמאי משכב ומושב ח, י; ועיין ״משנה אחרונה״)**. ואם **הַטָּמֵא מַכֶּה אֶת הַטָּהוֹר, טָמֵא** – הטהור טומאת מדרס, **שֶׁאִם יִמָּשֵׁךְ הַטָּהוֹר** – שאם הטהור היה מתחמק מתחת ידו, **הֲרֵי הַטָּמֵא נוֹפֵל** – ונמצא כאילו נשען הטמא על הטהור, הלכך בגדיו טמאים טומאת מדרס.

באור משנה א

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: נִדָּה – המטמאה כזב וכזבה, **שֶׁיָּשְׁבָה עִם הַטְּהוֹרָה** – עם אשה טהורה, **בַּמִּטָּה** – שהיא מחגירה, היינו שאינה קבועה במקומה אלא מתנועעת כחיגר לכאן ולכאן, **כִּפָּה שֶׁבְּרֹאשָׁהּ טְמֵאָה מִדְּרָס** – כלומר אפילו הצעיף שבראש הטהורה טמא טומאת מדרס, לפי שנחשב כאילו הנידה ישבה עליו. **יָשְׁבָה** – הנידה, **בִּסְפִינָה** – קטנה, **כֵּלִים שֶׁבְּרֹאשׁ הַגַּג שֶׁבַּסְּפִינָה טְמֵאִין מִדְּרָס** – אפילו הכלים שבראש התורן טמאים מדרס, שהואיל והספינה מתנדנדת, פעמים שמקום הספינה שהנידה יושבת שם עולה ושאר הספינה יורדת, ונמצא כאילו הנידה נתלית על שאר הספינה כמו בכפות מאזנים, הלכך כל הכלים שבספינה, ואפילו אותם שבראש הגס, טמאים מדרס **(הרא״ש)**. רבי יהושע בא לחלוק על מה ששנינו לעיל (ג, א): ״הזב והטהור שישבו בספינה או באסדא, אף על פי שאין בגדיהם נוגעים, הרי אלו טמאים מדרס״, ומשמע שהכלים שבראש התורן אינם טמאים, והוא הדין בנידה שישבה עם הטהורה במיטה, שלדעת חכמים בגדים בלבד טמאים מדרס, אבל לא הכיפה שבראשה, ובא רבי יהושע לחלוק ולומר, שאפילו הכיפה שבראש הטהורה, ואפילו הכלים שבראש התורן טמאים מדרס. ואין הלכה כרבי יהושע **(רמב״ם)**. ומה שנקט רבי יהושע נידה, ולא זב, מבואר הטעם במפרשים, כדי להשמיענו דין כיפה שבראשה, ששייך בה טומאת מדרס (עיין כלים כח, ה). **נוֹטֶלֶת** **עֲרֵבָה מְלֵאָה בְּגָדִים** – היתה הנידה נוטלת עריבה מלאה בגדים, **בִּזְמַן שֶׁמַּשָּׁאָן כָּבֵד, טְמֵאִין** – הבגדים טומאת מדרס, שהואיל ומשא הבגדים כבד, עד שמכריעים אותה, הרי זו כאילו נשענת ונתלית עליהם; **בִּזְמַן שֶׁמַּשָּׁאָן קַל, טְהוֹרִין** – מטומאת מדרס; ברם, טמאין משום משא **(הרא״ש; עיין ר״ש; ועיין ״משנה אחרונה״)**. ויש מפרשים, שמדובר כאן בכגון שנושאה הנידה עם הטהורה, והטעם הוא כמו לעיל (ג, ב), בזב וטהור שהיו פורקין מן החמור או טוענין. ונקט התנא דין זה אף בנידה וטהורה שהיו נוטלות עריבה מלאה בגדים, כדי להשמיענו, שאף על פי שנושאות המשא ביחד זמן מרובה (ולא כמו בזב וטהור שפריקתם או טעינתם היא לפי שעה). מכל מקום בזמן שמשאן קל, טהורים בגדי הטהורה, ואין חוששים שמא נשענו זו על זו; או שבא להשמיענו, שאף על פי שדרך הנשים להתעייף יותר מאנשים, מכל מקום בזמן שמשאן קל טהורין **(מהר״ם; ״אליהו רבא״)**. **זָב שֶׁהִקְּישׁ עַל כִּצּוֹצְרָא** – גוזטרא, **וְנָפַל כִּכָּר שֶׁל תְּרוּמָה** – שהיה מונח על הגוזטרא, **טָהוֹר** – הכיכר, שהואיל והגוזטרא כוחה יפה, אנו אומרים, שלא נפל הכיכר מחמת היסטו של הזב, אלא מחמת הרעדה.

באור משנה ב

כהמשך לסיפא של המשנה הקודמת מוסיפה משנתנו והמשנה שלאחריה להביא דוגמאות בענין היסט הזב, כדי ללמדנו שכל דבר שהיה מחובר בארץ או קבוע במסמרים, אם היה כוחו יפה וחזק, והקיש עליו הזב, ובעת שהקיש, הניע כלי או אוכלים ומשקים מכוח הכאתו או שהפילם, הרי אלו טהורים. ואם לא היה כוחו יפה וחזק, אלא היה מתנדנד, והקיש עליו הזב, והפיל או הניע בכוח הכאתו כלים או אוכלים ומשקים שעליו, הרי אלו טמאין מחמת היסט הזב, שנחשבים הם כאילו הסיטם, שהרי מכוחו נפלו. זה הכלל: כל שנפל מכוח היסטו של הזב – טמא, מכוח הרעדה – טהור (תוספתא; רמב״ם הל׳ מטמאי משכב ומושב ט, א).

הִקְּישׁ – הזב, **עַל הַמָּרִישׁ** – קורה גדולה וחזקה, שראשי קורות הבית סמוכים עליה, **עַל הַמַּלְבֵּן** – כמין ריבוע של קורות קבועות בארץ **(רמב״ם)**; ויש מפרשים: מסגרת של חלון או פתח **(״תפארת ישראל״)**, **עַל הַצִּנּוֹר** – של מים, **וְעַל הַדַּף** – הקבוע בכותל, **אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עָשׂוּי בַּחֲבָלִים** – שאינו קבוע במסמרים, אלא מחובר לכותל בחבלים, **עַל הַתַּנּוּר, וְעַל הַיָּם** – תיבה שתחת

הַבַּלָּנִין – טְהוֹר.

ג הַקִּישׁ עַל הַדֶּלֶת, עַל הַנָּגָר, עַל הַמַּשּׁוֹט, וְעַל הַקֶּלֶת, וְעַל אֵילָן שֶׁכֹּחוֹ רַע, וְעַל סוֹכָה שֶׁכֹּחָהּ רַע עַל אֵילָן יָפֶה, עַל סֶלֶם מִצְרִי בִּזְמַן שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ בְּמַסְמֵר, עַל הַכֶּבֶשׁ, עַל הַקּוֹרָה, עַל הַדֶּלֶת, בִּזְמַן שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִין בְּטִיט – טְמֵאִין. עַל הַשִּׁדָּה, עַל הַתֵּבָה, וְעַל הַמִּגְדָּל – טְמֵאִין. רַבִּי נְחֶמְיָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מְטַהֲרִין בָּאֵלּוּ.

ד זָב שֶׁהָיָה מֻטָּל עַל חֲמִשָּׁה סַפְסָלִים, אוֹ עַל חָמֵשׁ פְּנָדְיוֹת, לְאָרְכָּן – טְמֵאִין; לְרָחְבָּן – טְהוֹרִין. יָשַׁן, סָפַק שֶׁנִּתְהַפֵּךְ עֲלֵיהֶן – טְמֵאִין. הָיָה מֻטָּל עַל שִׁשָּׁה כְּסָיוֹת, שְׁתֵּי יָדָיו עַל שְׁנַיִם, שְׁתֵּי רַגְלָיו עַל שְׁנַיִם, רֹאשׁוֹ עַל אֶחָד, גּוּפוֹ עַל אֶחָד – אֵין טָמֵא אֶלָּא זֶה שֶׁתַּחַת הַגּוּף. עוֹמֵד עַל שְׁנֵי כְסָאוֹת – רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אִם רְחוֹקִין זֶה מִזֶּה – טְהוֹרִין.

פירוש ברטנורא

בהן: **ופאה של ריחים.** מדה גדולה וקבועה בקרקע: **וקורות הבלנין.** קורה שבעל המרחץ יושב עליה. וכל הני אם הקיש עליהן הזב ונפל הכבר של תרומה מכח ההיקש, טהור, דכוחן יפה ולא חשיב היסט. ובקורות הבלנים נחלקו. ואין הלכה כרבי יוסי:

ג הנגר. יתד הנעוץ אחורי הדלת בנקב שבאסקופה: **מנעול.** שסוגרים בו הפתח: **משוט.** שמנהיגין בו את הספינה. ולשון מקרא הוא, כל תופשי משוט (יחזקאל כ"ז כ"ט): **קלת.** עיגול של עץ שסביב לריחיים התחתונה לקבל הקמח הנטחן שלא יפול לארץ, ומיטלטל הוא: **ועל סוכה שכוחה רע.** ועומדת באילן שכוחו יפה: **טמאין.** דכל הני אין כוחן יפה, וכוח היקש הזב בהו חשיב היסט: **מטהרים באלו.** אשדידה תיבה ומגדל קאי. להכי תנינהו ת"ק לחודייהו. ואין הלכה כרבי נחמיה ורבי שמעון:

ד פונדיות. כעין כיסין ארוכין: **לארכן.** ששוכב לארכן של ספסלים או של פונדיות: **טמאים.** שכל אחד ואחד נשען רובו של זב עליהן, פעמים על זה פעמים על זה: **לרחבן.** ששוכב ארכו לרחבן: **טהורים.** דאין רובו נשען על אחד מהן. ואין משכב ומושב לעולם עד שישען רובו עליו, דכתיב ואם על המשכב הוא, עד שינשא רובו עליו: **ישן.** לרחבן, ופסק אם נתהפך לארכן, טמאין: **כסיות.** לשון רבים של כסא: **שתחת הגוף.** לפי שרובו נישא עליו. והאחרים טמאים מגע הזב. אבל אין להם תורת משכב ומושב להיות אב הטומאה לטמא אדם וכלים: **אם רחוקים זה מזה טהורים.** לפי שאין רובו נישא לא על זה ולא על זה. ואין הלכה כרבי שמעון:

משניות מבוארות – קהתי

הריחיים לקבל בה את הקמח בשעת הטחינה, **וְעַל הָאִצְטְרוֹבָל** – החלק התחתון של הריחיים, **וְעַל חֲמוֹר שֶׁל רֵחַיִם שֶׁל יָד** – בנין של עץ שהריחיים של יד קבועים בו, היינו הבסיס של ריחיים של יד, **וְעַל סָאָה** – מידה גדולה הקבועה בקרקע, **שֶׁל רֵחַיִם שֶׁל זֵיתִים** – שמהם נוזל השמן לתוך הסאה; **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף עַל קוֹרַת הַבַּלָּנִין** – הקורה שבעל המרחץ יושב עליה (עיין כלים ח, ח): **טָהוֹר** – אם על ידי שהקיש הזב על אחד מאלו נפל ממנו כיכר של תרומה, הכיכר טהור, לפי שכל הדברים הללו קבועים וכוחם יפה וחזק, ולא נפל הכיכר מכוח היסטו של הזב, מאחר שלא הוסטו, אלא מכוח הרעדה בלבד. ברם, בענין קורת הבלנים אין הלכה כרבי יוסי.

באור משנה ג

הַקִּישׁ – הזב, **עַל הַדֶּלֶת, עַל הַנָּגָר** – היתד לנעילת הדלת, **עַל הַמַּשּׁוֹט** – שבדלת, **עַל הַמָּשׁוֹט** – שבספינה, **וְעַל הַקֶּלֶת** – האפרכסת של הריחיים, שנותנים לתוכה את התבואה לטחינה; ויש מפרשים: האפרכסת שיורד לתוכה הקמח הנטחן (עיין בבא בתרא ד, ג). והיא מיטלטלת, **וְעַל אֵילָן שֶׁכֹּחוֹ רַע** – שאינו עבה, **וְעַל סוֹכָה שֶׁכֹּחָהּ רַע** – ענף שכוחו רע, **עַל אֵילָן יָפֶה** – אף על פי שהוא מחובר לאילן שכוחו יפה, **עַל סֶלֶם מִצְרִי בִּזְמַן שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ בְּמַסְמֵר** – לכותל, **עַל הַכֶּבֶשׁ** – הגשר או המעלה, **עַל הַקּוֹרָה, עַל הַדֶּלֶת, בִּזְמַן שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִין בְּטִיט** – שאינם מחוברים בטיט; משנתנו חזרת ונוקטת "על הדלת", אף על פי שכבר הזכירה על הדלת בתחילתה, מתוך שיגרת הלשון בפרק הקודם משנה א **(הרא"ש)**; ויש מפרשים: "על הדלת" שברישא היינו הדלת שבכותל הבית, ו"על הדלת" שבסיפא היינו העשויה על פי הארובה שבין בית לעלייה **(אליהו רבא")**; **טְמֵאִין** – אם נפלו מהם כלים או כיכר של תרומה על ידי שהקיש הזב עליהם, הרי הם טמאים, שהואיל וכל אלו כוחם רע, הרי שהוסטו מכוח הכאתו של הזב, ונמצא שנפלו מחמת היסטו של הזב. **עַל הַשִּׁדָּה, עַל הַתֵּבָה, וְעַל הַמִּגְדָּל** – הקיש הזב על השידה או על התיבה או על המגדל (עיין כלים טו, א). **טְמֵאִין** – הכלים או האוכלים שנפלו משם בכוח הכאתו של הזב, לפי שנפלו מחמת היסטו של הזב. **רַבִּי נְחֶמְיָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מְטַהֲרִין בָּאֵלּוּ** – בשידה ובתיבה ובמגדל, לפי שהם גדולים וכבדים, ואינם מוסטים כשמקיש עליהם הזב. בגמרא **(עירובין לה, א)** מבואר, שבהיסט מחמת כוחו (כגון שהקיש עליהם הזב וניתק אותם ממושבם. — **רש"י**) לדברי הכל טמא, ובהיסט מחמת רעדה (כגון שהקיש הזב בקרקע ומחמת הרעדה נתקו ממושבם. — **רש"י**). לדברי הכל טהור; לא נחלקו אלא ברעדה שבאה מחמת כוחו, כגון שהקיש עליהן ממש אלא שלא נותקו ממושבם ולא הוסטו כי אם רעדו בלבד, ומחמת רעדה זו נפל כלי או כיכר של תרומה מעליהן, לדעת חכמים טמא שאף בכגון זה היסט הוא, ולדעת רבי נחמיה ורבי שמעון טהור, שאין זה היסט.

באור משנה ד

משנתנו באה ללמד שאין הזב מטמא את המשכב או את המושב ועושה אותם אב הטומאה אלא אם כן נישא רוב הזב על המשכב או על המושב, שנאמר (ויקרא טו, ד): "כל המשכב אשר ישכב עליו הזב" – עד שיינשא רובו עליו (תורת כהנים).

זָב שֶׁהָיָה מֻטָּל עַל חֲמִשָּׁה סַפְסָלִים, אוֹ עַל חָמֵשׁ פְּנָדְיוֹת – חגורות שיש בהן כיסים, **לְאָרְכָּן** – אם היה שוכב לאורך הספסלים או הפונדיות, **טְמֵאִין** – לפי שנישא רובו של הזב על כל אחד מהם, שכן מתנועע הוא מאחד לחברו, ורובו פעמים על זה ופעמים על זה; **לְרָחְבָּן** – אבל אם היה שוכב ארכו לרוחב הספסלים או הפונדיות, **טְהוֹרִין** – משום משכב הזב, לפי שאין רובו נישא על אחד מהם. ברם, נעשים הם ראשון לטומאה משום מגע הזב. **יָשַׁן** – אם היה הזב ישן עליהם לרחבם, **סָפַק שֶׁנִּתְהַפֵּךְ עֲלֵיהֶן** – ויש ספק, שמא נתהפך עליהם בשעת השינה והיה מוטל לארכם, **טְמֵאִין** – הספסלים או הפונדיות. **הָיָה מֻטָּל עַל שִׁשָּׁה כְּסָיוֹת** – לשון רבים של כסא; ואמנם יש גורסים: כסאות. **שְׁתֵּי יָדָיו עַל שְׁנַיִם** – על שני כסאות, **שְׁתֵּי רַגְלָיו עַל שְׁנַיִם, רֹאשׁוֹ עַל אֶחָד, גּוּפוֹ עַל אֶחָד** – ראשו היה מוטל על כסא אחד, וגופו על כסא אחד, **אֵין טָמֵא** – משום מדרס הזב, להיות אב הטומאה, **אֶלָּא זֶה שֶׁתַּחַת הַגּוּף** – הכסא שתחת הגוף, לפי שרובו של הזב נישא עליו, והכסאות האחרים אינם טמאים אלא משום מגע הזב. **עוֹמֵד עַל שְׁנֵי כְסָאוֹת** – היה הזב עומד על שני כסאות, **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אִם רְחוֹקִין זֶה מִזֶּה** – אם הכסאות רחוקים זה מזה, **טְהוֹרִין** – מטומאת מדרס, לפי שאין רובו של הזב נישא לא על זה ולא על זה. ברם, אם הם קרובים, פעמים נשען הזב על רגלו אחת בלבד על כל אחד מן הכסאות, ושניהם טמאים טומאת מדרס **(מהר"ם)**.

ה עֲשָׂר טַלְיוֹת זוֹ עַל גַּב זוֹ, יָשָׁן עַל גַּבֵּי הָעֶלְיוֹנָה – כֻּלָּן טְמֵאוֹת. הַזָּב בִּכְפָּה מֹאזְנַיִם וּמִשְׁקָּב וּמוֹשָׁכָּב כְּנֶגְדּוֹ, כָּרַע הַזָּב – טְהוֹרִין; כָּרְעוּ הֵן – טְמֵאִין. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בִּיחִידִי – טָמֵא, וּבְמֻרְבִּין – טָהוֹר, שֶׁאֵין אֶחָד נוֹשֵׂא אֶת רֻבּוֹ.

פירוש ברטנורא

ה עשר טליות. לשון רבים של טלית. ועשר לאו דוקא, דאפילו אלף טליות ואבן גדולה על גבן וישב הזב על האבן, כל הטליות שתחתיה מיטמאות מושב, דמשכב ומושב מיטמאין תחת אבן מפמא: **כרע הזב טהורים.** מדין משכב. אבל טמאין במשא הזב: **ביחידי.** משכב אחד: **טמא.** שהרי רוב הזב נישא עליו: **ובמרובים.** במשכבות רבות בכף מאזנים כנגד הזב: **שאין אחד מהם נושא את רובו.** דכי כרעו הן, אין רובו של זב נישא על אחד מהן, אלא כל אחד מהמשכבות נשא מיעוטו של זב:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ה

עֲשָׂר טַלְיוֹת זוֹ עַל גַּב זוֹ – טליות לשון רבים של טלית. **יָשָׁן** – הזב – **עַל גַּבֵּי הָעֶלְיוֹנָה** – ויש גורסים: ישב על גבי העליונה. **כֻּלָּן טְמֵאוֹת** – כל הטליות טמאות טומאת מדרס. ו"עשר טליות" לאו דווקא, אלא אפילו אלף טליות זו על גב זו ואבן גדולה על גבן, וישב הזב על האבן, כל הטליות שתחתיה טמאות טומאת מדרס, שמשכב ומושב מיטמאים תחת אבן מסמא (**רמב"ם: עיין כלים א, ג**). **הַזָּב בְּכַף מֹאזְנַיִם וּמִשְׁקָּב וּמוֹשָׁכָּב כְּנֶגְדּוֹ** – בכף השנייה: **כָּרַע הַזָּב** – ירדה הכף שבה הזב, ועלתה הכף שבה המשכב והמושב, **טְהוֹרִין** – המשכב והמושב ממדרס, שאין הם נושאים את הזב; אבל טמאים הם משום משא הזב, והם ראשון לטומאה, לפי שהזב נושא אותם; **כָּרְעוּ הֵן** – ירדה הכף שבה המשכב והמושב, ועלתה הכף שבה הזב, **טְמֵאִין** – המשכב והמושב טומאת מדרס, לפי שהזב נתלה על ידיהם, והרי שנינו (**ב, ד**): "הזב מטמא את המשכב בחמישה דרכים לטמא אדם לטמא בגדים: עומד, יושב, שוכב, נתלה ונשען". **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בִּיחִידִי** – אם משכב אחד בכף כנגד הזב וכרע המשכב, **טָמֵא** – המשכב, שהרי רוב הזב נישא עליו; **וּבְמֻרְבִּין** – אבל אם משכבות רבים בכף שכנגד הזב וכרעו, **טָהוֹר** – טהורים המשכבות מטומאת מדרס, **שֶׁאֵין אֶחָד נוֹשֵׂא אֶת רֻבּוֹ** – של הזב, שכל המשכבות כאחד הכריעו את הזב, אבל אין אחד מהם יכול להכריעו, והרי שאין רובו של הזב נישא על אחד מהם. ואין הלכה כרבי שמעון (**רמב"ם**).

אגרות קודש

ב"ה, כ"ד שבט, תשט"ו

ברוקלין.

שלום וברכה!

... מובן שאיני רוצה לפרט השם או השמות, אבל... וכידוע הסיפור בשם הצ"צ - (אלא שלא שמעתיו מכ"ק מו"ח אדמו"ר ובמילא אינני בטוח אם כן הוא) - ובכל אופן, התוכן מתאים ונכון, והוא: שאמר פעם בהתועדות לאחרי דברי כבושים, שענינו בזה הוא כמו עושה כובעים (קירשנער) שעושה כובעים בעלי מדות מסוימות, ואין כתוב על הכובע למי שייך, אלא אח"כ כשבא אחד ומודד כובעים שונים הנה אפשר שימצא הכובע במדה המתאמת לו, ואז לובשו ונעשה שלו. וסיים: און עם מיין איך טאקע. [= עליו אכן כוונתי] וה"ה בנדון דידן...

המשך ביאור למסכת גיטין ליום שבת קודש עמ' ב

לְהוֹלְבָהּ, תֵּיבָּעֵי לָךְ מֵאי – יש להסתפק שמא אינה יכולה להיות שליחה לכך.

הגמרא פושטת גם את החלק השני של הספק: **אָמַר רַב מָרִי, תָּא שְׁמַע** ממה ששנינו לעיל (כג:), **אַף הַנָּשִׁים שֶׁאֵין נֶאֱמָנוֹת לוֹמַר מֵת בַּעֲלָהּ,** דהיינו חמותה ובת חמותה, וצרתה ויבמתה ובת בעלה, שבטבען הן שונאות לה, מכל מקום **נֶאֱמָנוֹת** הן **לְהָבִיא אֶת גִּיטָּהּ** מבעלה במדינת הים ולהעיד עליו שבפניהן נכתב ובפניהן נחתם, **וְהֵרִי הֶחָתָם** כשמביאות את הגט ממדינת הים שליחות הוֹלָכָה הִיא, הרי לנו שהאשה יכולה להעשות שליח להולכת הגט.

אָמַר רַב אַשִׁי, מְסֵיפָא נַמִּי שְׁמַע מִינָּהּ – כדבר הזה יש לדייק גם מן הסיפא של אותה משנה, **דְּקָתָנֵי בְּסֵיפָא, הָאִשָּׁה עַצְמָהּ מְבִיאָה אֶת גִּיטָּהּ** ממדינת הים, **וּבִלְבָד שֶׁהִיא צְרִיכָה לוֹמַר בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם, וְאוֹקְימְנָא בְּהוֹלָכָה** – והעמידה הגמרא לעיל (כד.) הלכה זו באופן שנעשית האשה שליח להוליך את הגט מיד בעלה, ולהביאו למקומה. מסיימת הגמרא, **שְׁמַע מִינָּהּ** - אכן יש להוכיח מכאן שאף האשה נעשית שליח להולכה:

אִיתְּמַר, האשה שאמרה לשלוחה **הָבֵא לִי גִּיטִּי,** כלומר, שילך אל הבעל, ויאמר לו שהוא ימנה אותו ל'שליח הולכה', אמנם השליח שינה בדבריו ואמר לבעלה, **אִשְׁתְּךָ אָמְרָה הִתְקַבֵּל לִי גִּיטִּי, וְהוּא** [–הבעל] **אָמַר** לשליח **הֵילָךְ בְּמָה שֶׁאָמְרָה** – הריני מוסר לך את הגט, ודעתי כמו שאמרה האשה. **אָמַר רַב נַחְמָן, אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, אָמַר רַב,** דין גט זה, שלא רק שבקבלת השליח לא נתגרשה, שהרי לא מינתה אותו לכך, אלא **אֲפִילּוּ הִנִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ אֵינָהּ מְגוֹרֶשֶׁת.** הגמרא מבארת שמדברי רב נחמן ניתן לפשוט ספק שנסתפקה בו הגמרא בבבא מציעא (עו.):

שְׁמַע מִינָּהּ – מדינו של רב נחמן יש לנו להוכיח, **דְּאַדִּיכּוּרָא** יְדֵיהּ **קָא סָמְכָה** – שהבעל סומך על דברי השליח, שאומר שמינתה אותו לקבלה, ולא התכוין הבעל למנותו לשליח להולכה, **דְּאִי אַדִּיכּוּרָא** יְדָהּ **קָא סָמְכָה** – שאם היה הבעל סומך על מה שאמרה האשה, אם כן **מִכִּי מָטֵי גִּיטָּא לְיָדָהּ מֵיהָא תִּינָּרֵשׁ** – משיגיע הגט לידה תתגרש, שהרי הבעל התכוין למה שאמרה האשה 'הבא לי גיטי', ונמצא שמינהו לשליח להולכה, ומכך שרב נחמן פסק שאינה מגורשת, מוכח שדעתו שהבעל סומך על דברי השליח שאמר בשם האשה.

רב אשי מבאר, שאין להוכיח כן מפסק דינו של רב נחמן: **אָמַר רַב אַשִׁי, הָכִי הַשְׁתָּא** – וכי כך מוכח מדברי רב נחמן,

רש"י

דף פה עמוד ב: גמ' הא כפרה כתיב ביה. וכפר עליו הכהן על שגגתו אשר שגג (ויקרא ה) באשם תלוי כתיב: **אשם תלוי אינו מכפר כפרה גמורה.** אלא תולה להגן עליו מן היסורין עד שיודע לו שודאי חטא ויביא חטאת הכי ילפי' לה בכריתות (דף כו:): **פטורין.** דיום הכפורים מכפר עליהן וטעמא מפרש בכריתות (דף כה:): **חוץ מפורק עול.** כופר בהקב"ה: **מגלה פנים בתורה.** דורש את התורה לגנאי כגון מנשה שהיה דורש באגדות של דופי לא היה לו למשה לכתוב אלא ותמנע היתה פלגש וגו': **ומיפר ברית בשר.** מילה ובמסכת שבועות יליף לה מקראי:

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף פה עמוד ב: **הָאוֹמֵר אֶחֱטָא וְאָשׁוּב, אֶחֱטָא וְאָשׁוּב,** שחוטא על סמך שהתשובה מכפרת, **אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ** - אין עוזרים לו מן השמים **לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה.** וכן האומר **אֶחֱטָא וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר,** שחוטא על סמך שיום הכפורים מכפר, **אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר. עֲבֵירוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר.** אבל **עֲבֵירוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵירוֹ, אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, עַד שֶׁיְּרַצֶּה אֶת חֲבֵירוֹ** - שיפייס אותו עד שימחל לו. וכן **דָּרַשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה** מן הפסוק האמור לגבי יום הכפורים (ויקרא טז ל) **'מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ',** כלומר רק מן העבירות שהן לפני ה' תטהרו, ולא מאותן שלפני חבירו, מכאן **שֶׁעֲבֵירוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר,** אבל **עֲבֵירוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵירוֹ אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר עַד שֶׁיְּרַצֶּה אֶת חֲבֵירוֹ.**

אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, אַשְׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל, לִפְנֵי מִי אַתֶּם מִטַּהֲרִין מחטאיכם, **וּמִי מְטַהֵר אֶתְכֶם, אֲבִיכֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר** (יחזקאל לו כה) **'וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם'. וְאוֹמֵר** (ירמיהו יז יג) **'מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל ה',** ויש לדרוש הכתוב מלשון מקוה טהרה, שה' הוא כמקוה עבור ישראל, **מַה מִּקְוֶה מְטַהֵר אֶת הַטְּמֵאִים, אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְטַהֵר אֶת יִשְׂרָאֵל.**

גמרא שנינו במשנה, 'חטאת ואשם ודאי מכפרין', מדייקת הגמרא: **אָשָׁם וַדַּאי אֵין** - מכפר, אבל **אָשָׁם תָּלוּי לֹא** - אינו מכפר. מקשה הגמרא: **וְהָא כַּפָּרָה כְּתִיבָא בֵּיהּ** - והרי על המביא אשם תלוי נאמר בתורה לשון כפרה (ויקרא ה יח) 'וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן'. מתרצת הגמרא: **הָנָךְ** - חטאת ואשם ודאי ששנינו במשנה, **מְכַפְּרֵי כַּפָּרָה גְּמוּרָה,** ואילו **אָשָׁם תָּלוּי אֵינוֹ מְכַפֵּר כַּפָּרָה גְּמוּרָה,** אלא מגן עליו מן היסורים, עד שיודע לו בודאי שחטא ויביא חטאת. **אִי נָמִי,** אף שגם אשם תלוי מכפר, לא הוזכר במשנה, משום **דְּהָנָךְ** - חטאת ואשם ודאי, **אֵין דָּבר אַחֵר מְכַפֵּר כַּפָּרָתָן,** אלא מביאן בכל אופן. אבל **אָשָׁם תָּלוּי,** יש דבר **אַחֵר שֶׁמְּכַפֵּר כַּפָּרָתָן. דִּתְנַן** (כריתות כה.), **חַיָּבֵי חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת וַדָּאִין,** אף **שֶׁעָבַר עֲלֵיהֶן יוֹם הַכִּפּוּרִים, חַיָּבִין** להקריבם. אבל חייבי **אֲשָׁמוֹת תְּלוּיִן,** אם עבר יום הכפורים **פְּטוּרִין,** כי יום הכפורים מכפר להם.

שנינו במשנה: **מִיתָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפְּרִין עִם הַתְּשׁוּבָה.** שואלת הגמרא: מלשון המשנה משמע שרק **עִם הַתְּשׁוּבָה אֵין** - הם [מיתה ויום הכפורים] מכפרים, אבל **בְּפָנֵי עַצְמָן לֹא** - אינם מכפרים, **נִימָא** - האם נאמר אם כן שמשנתינו **דְּלֹא כְּרַבִּי. דְּתַנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר, עַל כָּל עֲבֵירוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, בֵּין אִם עָשָׂה תְּשׁוּבָה, וּבֵין אִם לֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה, יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר. חוּץ** (מִפּוֹרֵק עוֹל - כופר בה') **וּמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה** - שדורש את התורה לגנאי, **וּמֵיפֵר בְּרִית בָּשָׂר** - מבטל מצות מילה, **שֶׁבעבירות הללו אִם עָשָׂה תְּשׁוּבָה יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, וְאִם לֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר.** מתרצת הגמרא: **אֲפִילּוּ תֵּימָא** שמשנתינו כ**רַבִּי,** כוונת המשנה לומר שאף שעשה **תְּשׁוּבָה בָּעֲיָא יוֹם הַכִּפּוּרִים,** ואין התשובה לבדה מועילה. אבל **יוֹם הַכִּפּוּרִים לֹא בָּעֲיָא תְּשׁוּבָה,** אלא מכפר אף ללא תשובה, וכדעת רבי.

שנינו במשנה: **תְּשׁוּבָה מְכַפֶּרֶת עַל עֲבֵירוֹת קַלּוֹת, עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה.** מקשה הגמרא: **הַשְׁתָּא** מאחר ושנינו **שעַל לֹא תַעֲשֶׂה** החמור תשובה **מְכַפֶּרֶת,** האם **עַל עֲשֵׂה** הקל **מִיבַּעְיָא** - נצרך לומר שמכפרת. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה, הָכִי קָאָמַר,** תשובה מכפרת **עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁיֵּשׁ לַעֲשֵׂה,** שאינו חמור יותר מעשה.

המשך ביאור למסכת גיטין ליום רביעי עמ' א

1 **אַרְבָּעָה וְחַד בַּרְעֵיהּ אַדְּרַבָּנָא** – שכאשר עמד רב אשי ברגלו אחת
2 על הארץ ואחת על סולם שהיה בעליית בית המדרש, **וַאֲמַרְנָא**
3 **לֵיהּ מַתְנָתְךָ מַאי** – ושאלנו אותו מה דין מתנתו של קטן, **וְאָמַר לָן**
4 **מַתְנָתוֹ מַתָּנָה, אַחַת מַתָּנַת שְׁכִיב מְרַע, וְאַחַת מַתְּנַת בָּרִיא** – בין אם
5 נותנה כשהוא חולה ונוטה למות, ובין אם נתנה במתנת בריא,
6 **וְאַחַת** – בין אם נתן הקטן **מַתָּנָה מְרוּבָּה, וְאַחַת** – ובין אם נתן **מַתָּנָה**
7 **מוּעֶטֶת.**

משנה

8 משנתינו מביאה הלכות שתיקנו חכמים מפני דרכי שלום: **אֵלּוּ**
9 **דְבָרִים שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים לִנְהוֹג בְּהֶם מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם:** כֹּהֵן קוֹרֵא בתורה
10 **רִאשׁוֹן, וְאַחֲרָיו לֵוִי, וְאַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל,** ותיקנו סדר זה **מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם,**
11 שלא יבואו לידי מחלוקת מי יקרא ראשון. ועוד תיקנו שבני חצר
12 שהמערבין – בני חצר שעושים עירוב חצרות, **יניחו** את הפת **בְּבֵית**
13 **יָשָׁן** – בבית שהיו רגילים להניחה בו, ולא ישנו, **מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם.**
14

אָמַר לֵיהּ בעל הבית, לֹא – אינני מסכים שתישאר בסעודתי, אָמַר לֵיהּ בר קמצא, יָהִיבְנָא לָךְ דְּמֵי פַּלְגָּא דִּסְעוּדָתֵיךְ – אשלם לך חצי מהוצאות סעודתך, אָמַר לֵיהּ בעל הבית, לֹא, אָמַר לֵיהּ בר קמצא, יָהִיבְנָא לָךְ דְּמֵי כּוּלָּהּ סְעוּדָתֵיךְ – אשלם לך את כל הוצאות הסעודה, אָמַר לֵיהּ בעל הבית, לֹא, נַקְטֵיהּ – אחזו בְּיָדֵיהּ, וְאוֹקְמֵיהּ – והקימו ממקומו וְאַפְּקֵיהּ – והוציאו מביתו.

אָמַר בר קמצא בליבו, הוֹאִיל וַהֲווּ יָתְבֵי רַבָּנָן – מכיון שחכמי ישראל ישבו בסעודה, וְלֹא מָחוּ בֵּיהּ בבעל הבית, שְׁמַע מִינָּהּ קָא נִיחָא לְהוּ – הרי שהיה נוח להם בבזיוני. אֵיזִיל – אלך אֵיכוּל בְּהוּ קוּרְצָא בֵּי מַלְכָּא – להלשינם בבית המלך.

אָזַל – הלך ואָמַר לֵיהּ לְקֵיסָר מָרְדוּ בָּךְ יְהוּדָאֵי. אָמַר לֵיהּ הקיסר מִי יֵימַר – מי יאמר לי שאתה צודק, אָמַר לֵיהּ בר קמצא, שְׁדַר לְהוּ קוּרְבָּנָא – שלח להם קרבן, וחָזִית אִי מְקָרְבִין לֵיהּ – ותראה אם יקריבו אותו, אָזַל שָׁדַר בְּיָדֵיהּ עֶגְלָא תִּלְתָּא – הלך הקיסר ושלח בידו עגל מובחר שנולד שלישי לאמו.

בַּהֲדֵי דְּקָאָתֵי – בהיותו בדרך שְׁדָא בֵּיהּ מוּמָא – הטיל בו מום בְּנִיב שְׂפָתַיִם – בשפתו העליונה. וְאָמְרֵי לָהּ – ויש אומרים שהטיל המום בְּדוּקִין שֶׁבָּעַיִן – בקרום המכסה את העין. שזה בדוּכְתָּא דִּלְדִידָן – במקום שלשיטתנו היהודים הֲוָה מוּמָא, וּלְדִידְהוּ – הגויים לָאו מוּמָא הוּא מכיון שאינו מחוסר אבר.

סָבוּר רַבָּנָן לְקָרוּבֵיהּ עם מומו, מִשּׁוּם שְׁלוֹם מַלְכוּת. אָמַר לְהוּ רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אַבְקוּלָס, אם יקריבוהו יֹאמְרוּ הרואים שבַּעֲלֵי מוּמִין קְרֵיבִין לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ. סָבוּר רבנן לְמִיקְטְלֵיהּ את בר קמצא, דְּלֹא לֵיזִיל וְלֵימָא – בכדי שלא ילך לקיסר לומר לו. אָמַר לְהוּ רַבִּי זְכַרְיָה, אם נהרגנו יֹאמְרוּ הרואים שהמֵטִיל מוּם בְּקָדָשִׁים יֵהָרֵג.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, עַנְוְתָנוּתוֹ שֶׁל רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אַבְקוּלָס, הֶחְרִיבָה אֶת בֵּיתֵנוּ, וְשָׂרְפָה אֶת הֵיכָלֵנוּ, וְהִגְלִיתָנוּ מֵאַרְצֵנוּ.

הבין הקיסר שהיהודים מרדו בו, שָׁדַר עִלָּוַיְיהוּ לְנֵירוֹן קֵיסָר – שלח עליהם את נירון קיסר למלחמה, כִּי קָאָתֵי – כאשר בא נירון קיסר, עשה לעצמו סימן וקסם לראות אם ינצח במלחמתו, שְׁדָא גִּירָא – זרק חץ לְמִזְרָח, אָתָא – בא החץ ונָפַל בִּירוּשָׁלַיִם. זרק חץ לְמַעֲרָב, אָתָא החץ ונָפַל בִּירוּשָׁלַיִם. זרק חץ לְכל אחת מאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם, אָתָא נָפַל בִּירוּשָׁלַיִם. אָמַר לֵיהּ נירון קיסר לְיָנוּקָא, פְּסוֹק לִי פְּסוּקֵיךְ – אמור לי את הפסוק שלמדת, אָמַר לֵיהּ הינוקא את הפסוק (יחזקאל כה יד) 'וְנָתַתִּי אֶת נִקְמָתִי בֶּאֱדֹם בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ'. אָמַר נירון קיסר בליבו קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בָּעֵי – רוצה לְחָרוּבֵי בֵּיתֵיהּ וכפי שהראו החיצים שנפלו על ירושלים, וּבָעֵי לְכַפּוּרֵי יָדֵיהּ בְּהַהוּא גַּבְרָא – ורוצה לקנח את ידיו ולהטיל את האשמה עלי ולהענישני, וכפי שנאמר בפסוק שאמר התינוק, עָרַק – ברח וְאָזַל וְאִיגַּיֵּיר – והלך והתגייר, וְנָפַק מִינֵּיהּ רַבִּי מֵאִיר – ויצא רבי מאיר מזרעו.

כאשר ראה הקיסר שנירון קיסר ברח, שַׁדְרֵיהּ עִילָּוַיְיהוּ לְאַסְפַּסְיָינוּס קֵיסָר, אָתָא אספסיינוס, צָר עֲלָהּ תְּלַת שְׁנֵי – עשה מצור על ירושלים שלוש שנים.

הֲווּ בָּהּ הָנְהוּ תְּלָתָא עַתִּירֵי – בירושלים היו שלשה עשירים מופלגים, נַקְדִּימוֹן בֶּן גּוּרְיוֹן, וּבֶן כַּלְבָּא שָׁבוּעַ, וּבֶן צִיצִית הַכֶּסֶת. נַקְדִּימוֹן בֶּן גּוּרְיוֹן נקרא כן על שם שֶׁנָּקְדָה לוֹ חַמָּה בַּעֲבוּרוֹ – שזרחה השמש בעבורו. בֶּן כַּלְבָּא שָׁבוּעַ היה נקרא כן על שם שֶׁכָּל עני הַנִּכְנָס לְבֵיתוֹ כְּשֶׁהוּא רָעֵב כְּכֶלֶב, היה יוֹצֵא כְּשֶׁהוּא שָׂבֵעַ. בֶּן צִיצִית הַכֶּסֶת היה נקרא כן משום שֶׁהיה הולך על גבי כסתות, וְהָיְתָה צִיצָתוֹ נִגְרֶרֶת עַל גַּבֵּי כְּסָתוֹת. אִיכָּא דְּאָמְרֵי – יש אומרים ששמו היה בן ציצית, והטעם שנקרא שמו הכסת, על שם שֶׁכשהיה הולך לרומי הָיְתָה כִּסְתּוֹ – כסאו מוּטֶּלֶת בֵּין גְּדוֹלֵי רוֹמִי.

עשיר חַד אָמַר לְהוּ, אֲנָא זַיְינָא לְהוּ בְּחִיטֵּי וְשַׂעֲרֵי – אני אזון את תושבי העיר בחיטים ושעורים. וְחַד אָמַר לְהוּ, בִּדְחַמְרָא וּבִדְמִלְחָא וּמִשְׁחָא – יין מלח ושמן. וְחַד אָמַר לְהוּ בִּדְצִיבֵי – עצים להסקה. וְשַׁבְּחוּ רַבָּנָן לִדְצִיבֵי – ושיבחו חכמים את העשיר שסיפק עצים, לפי שהשימוש בעצים הוא רב ביותר, דְּרַב חִסְדָּא את כָּל אַקְלִידֵי – מפתחותיו הֲוָה מָסַר לְשַׁמְעֵיהּ – היה מוסר למשרתו, בַּר מִדְּצִיבֵי – חוץ מהמפתחות של אוצר החיטים, דְּאָמַר רַב חִסְדָּא, אַכְלְבָא דְּחִיטֵּי – בשביל להשתמש באוצר חיטים אחד, בָּעֵי שִׁיתִּין אַכְלְבֵי דְּצִיבֵי – צריך שישים אוצרות עצים, שבהם יסיקו את התנור ויאפו מהחיטים פת.

הֲוָה לְהוּ לעשירים אלו אוצרות לְמֵיזַן – לזון את העיר במשך עֶשְׂרִים וְחַד שַׁתָּא – שנים.

הֲווּ בְּהוּ בירושלים הָנְהוּ בִּרְיוֹנֵי – אנשים ריקים ופוחזים, אָמְרוּ לְהוּ רַבָּנָן, נֵיפּוּק וְנַעֲבִיד שְׁלָמָא בַּהֲדַיְיהוּ – נצא ונעשה שלום עם הרומאים, לֹא שַׁבְקִינְהוּ – לא הניחום, אָמְרוּ לְהוּ הבריונים נֵיפּוּק וְנַעֲבִיד קְרָבָא בַּהֲדַיְיהוּ – נצא להלחם ברומאים, אָמְרוּ לְהוּ רַבָּנָן לֹא מִסְתַּיְיעָא מִילְּתָא – לא נוכל לנצחם, קָמוּ הבריונים, שרצו הכריח את תושבי העיר להלחם ברומאים, וקְלָנְהוּ לְהָנְהוּ אַמְבְּרֵי דְּחִיטֵּי וְשַׂעֲרֵי – ושרפו את אוצרות התבואה והעצים, וַהֲוָה כַּפְנָא – ונהיה רעב.

מַרְתָּא בַּת בַּיְיתוֹס, עַתִּירְתָּא דִּירוּשָׁלַיִם הַוְיָא – היתה עשירת ירושלים, שַׁדַּרְתָּהּ לִשְׁלוּחָהּ – שלחה את שלוחה וְאָמְרָה לֵיהּ זִיל אַיְיתֵי לִי סְמִידָא – לך וקנה לי סולת, אַדְּאָזַל – עד שהלך, אִיזְדַּבַּן – נמכרה כל הסולת, אָתָא אָמַר לָהּ – בא ואמר לה סְמִידָא לֵיכָּא – אין סולת, חִיוַּרְתָּא אִיכָּא – יש עדיין פת נקיה, אָמְרָה לֵיהּ, זִיל אַיְיתֵי לִי – לך והבא לי אותה, אַדְּאָזַל אִזְדַּבַּן גם הפת הנקיה, אָתָא וְאָמַר לָהּ, חִיוַּרְתָּא לֵיכָּא, גּוּשְׁקְרָא אִיכָּא – פת נקיה אין, אך יש פת קיבר. אָמְרָה לֵיהּ, זִיל אַיְיתֵי לִי, אַדְּאָזַל אִזְדַּבַּן גם פת הקיבר. אָתָא וְאָמַר לָהּ, גּוּשְׁקְרָא לֵיכָּא, קִימְחָא דְּשַׂעֲרֵי – קמח שעורים אִיכָּא. אָמְרָה לֵיהּ, זִיל אַיְיתֵי לִי. אַדְּאָזַל אִיזְדַּבַּן. מרתא בת בייתוס הֲוָה שְׁלִיפָא מְסָאנָא – היתה הולכת בלא מנעלים, אָמְרָה, אֵיפּוּק וְאֶחֱזֵי אִי מַשְׁכַּחְנָא מִידִי לְמֵיכַל – אצא לראות האם אמצא דבר מה למאכל, אֵיתִיב לָהּ פַּרְתָּא בְּכַרְעָא – נבדק לה צואת בהמה ברגלה וּמֵתָה מחמת גועל. קָרֵי עֲלָהּ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי את הפסוק (דברים כח נו) 'הָרַכָּה בְךָ וְהָעֲנֻגָּה אֲשֶׁר לֹא נִסְּתָה כַף רַגְלָהּ הַצֵּג עַל הָאָרֶץ מֵהִתְעַנֵּג וּמֵרֹךְ'. אִיכָּא דְּאָמְרֵי, גְּרוֹגְרוֹת דְּרַבִּי צָדוֹק אָכְלָה, וְאִיתְנִיסָא וּמֵתָה – ומתה מחמת איסטניסותה שלא היתה יכולה לסבול את ריח חוליו של רבי צדוק. ומבארת הגמרא מה הם גרוגרות דרבי צדוק, דְּרַבִּי צָדוֹק יָתִיב אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּתַעֲנִיתָא דְּלֹא לֶיחֱרַב יְרוּשָׁלַיִם ונעשה גופו כחוש עד כדי כך דכִּי הֲוָה אָכִיל מִידֵי – שכאשר היה אוכל דבר, הֲוָה מִיתְחַזֵּי מֵאַבָּרַאי – היה הדבר נראה מחוץ לגרונו, וְכִי הֲוָה בָּרִיא – וכאשר גמר את תעניותיו ורצה להבריא את גופו, מַיְיתִי לֵיהּ גְּרוֹגְרוֹת – היו מביאים לו תאנים יבשות, מַיִיץ מַיְיהוּ – והיה מוצץ את מימיהם, וְשָׁדֵי לְהוּ – וזורק את גוף התאנים, וגרוגרות אלו שזרק רבי צדוק לאחר שמצץ את מימיהם מצאה מרתא. כִּי הֲוָה קָא נִיחָא נַפְשָׁהּ – כאשר יצאה נשמתה של מרתא בת בייתוס, אַפִּיקְתָּא לְכָל דַּהֲבָא וְכַסְפָא – הוציאה את כל זהבה וכספה, וּשְׁדִיתֵיהּ בְּשׁוּקָא וזרקה אותם בשוק, וְאָמְרָה, הַאי לְמַאי מִיבָּעֵי לִי – לשם מה אני זקוקה להם. וְהַיְינוּ דִּכְתִיב (יחזקאל ז יט) 'כַּסְפָּם בַּחוּצוֹת יַשְׁלִיכוּ וּזְהָבָם לְנִדָּה יִהְיֶה, כַּסְפָּם וּזְהָבָם לא יוּכַל לְהַצִּילָם בְּיוֹם עֶבְרַת ה', נַפְשָׁם לא יְשַׂבֵּעוּ, וּמֵעֵיהֶם לא יְמַלֵּאוּ, כִּי מִכְשׁוֹל עֲוֹנָם הָיָה'.

אַבָּא סִקְרָא רֵישׁ בִּרְיוֹנֵי דִּירוּשָׁלַיִם, בַּר אֲחָתֵיהּ דְּרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הֲוָה – היה בן אחותו של רבן יוחנן בן זכאי, שָׁלַח לֵיהּ רבן יוחנן בן זכאי תָּא בְּצִינְעָא לְגַבַּאי – בֹּא אלי בסתר, אָתָא – בא אבא סיקרא לרבן יוחנן בן זכאי, אָמַר לֵיהּ רבן יוחנן בן זכאי, עַד אֵימַת עַבְדִּיתּוּ הָכִי – עד מתי תעשו כך, וְקַטְלִיתּוּ לֵיהּ לְעָלְמָא בְּכַפְנָא – ותהרגו את הציבור ברעב, אָמַר לֵיהּ אבא סיקרא מַאי אֶיעֱבִיד – מה אעשה, דְּאִי אֲמִינָא לְהוּ מִידִי – אם אומר לבריונים דבר, קָטְלוּ לִי – הם יהרגו אותי, אָמַר לֵיהּ רבן יוחנן בן זכאי, חֲזִי לִי תַּקַּנְתָּא לְדִידִי – תמצא לי עצה דְּאֵיפּוּק – שאוכל לצאת מהעיר, ועל ידי כן אֶפְשָׁר דַּהֲוֵי הַצָּלָה פּוּרְתָא – יתכן שתהיה הצלה מועטת לעיר, אָמַר לֵיהּ אבא סיקרא, נְקוֹט נַפְשָׁךְ בִּקְצִירֵי – תפרסם שאתה חולה, וְלֵיתֵי כּוּלֵּי עָלְמָא וְלִישַׁיְילוּ בָּךְ – ויבואו כל

המשך בעמוד רח

גיטין. הניזקין – פרק חמישי דף נו עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

רש"י

תוספות

אמר ליה לא — שביקנא לך. **אמר ליה** — איהו: יהיבנא לך דמי פלגא סעודתך. **איכול קורצא** — מלשינות. **קורבנא** — קרבן להקריב על גבי המזבח. דקיימא לן: "איש איש" — לרבות את הגוים שנודרים נדרים ונדבות כישראל (חולין יג,ב). **בניב שפתים** — שפה העליונה. **לדידהו לא הוי מומא** — להקריב לגבוה בבמה דידהו, אלא מחוסר אבר. **דוקין** = טיל"ה, כמו "הנוטה כדוק" (ישעיה מ). **יאמרו המטיל מום בקדשים יהרג** — שיהו סבורין שבשביל שהטיל מום בקדשים, ועבר על "מום לא יהיה בו" (ויקרא כב) — נהרג. **ענותנותו** — סבלנותו, שסבל את זה ולא הרגו. **שדא גירא למזרח** — לקסום קסם, כשהיה סמוך לירושלים. **ההוא ינוקא** — "הוה מגמגם בלישניה" לא גרסינן. **ביד עמי ישראל** — על ידי עמי ישראל. **ולכפורי ידיה** — לקנח ידיו. **נקדה** — נקבה, לשון "מקדרין בהרים" (עירובין נח,א). נקדה לו חמה — זרחה בשבילו, במסכת תענית (כ,א). **ציצתו** — ציצית של טליתו. **נגררת על גבי כרים וכסתות** — שלא היה מהלך אלא על גבי מילת. **ואיכא דאמרי** — בן ציצית שמו, ולמה נקרא שמו "הכסת" — שהיתה כסתו — כסא שלו, מוטלת בין גדולי רומי, כשהיה הולך ברומי להקביל פני קיסר. **הוו להו** — להנך תלתא עתירי, חיטי ושערי וחמרא וציבי למיזן כל בני העיר עשרים וחד שתא. **בריוני** — אנשים ריקים ופוחזים למלחמה. **אמרו להו רבנן** — להנך בריוני. **לא מסתייעא מילתא** — לנצח. **קמו** — בריוני. **קלינהו להנך אמברי** — לאוצרות התבואה ועצים כדי שילחמו. **סמידא** — סלת. **חיוורתא** — פת נקייה. **גושקרא** — פת קיבר, שאונדיי"ר. **פרתא** — פרש של גללי בהמה. **ומתה** — מחמת איסטניסותה. **גרוגרות** — מאותם שנשארו לרבי צדוק, שמצץ את מימיה, ומצאתה היא ואכלתה לרעבונה. ומריח החולי של רבי צדוק שנכנס בגרוגרת — טעמה, ומתה באסטניסות. **הוה מתחזי** — בגרונו. **מאבראי** — מחמת שהיה כחוש. **כי הוה בריא** — כשגמר תעניותיו, ורצה להברות עצמו. **הוו מייתי ליה גרוגרות** — תאנים יבשין. מפני שלא היה יכול לבלוע דבר עבה, והיה מוצץ את מימיהן, ומשליך הגרוגרות. **אבא סיקרא** — כך שמו. **שלח ליה** — רבן יוחנן בן זכאי: תא לגבאי בצנעא. **אמר ליה** — רבן יוחנן בן זכאי. **עד אימתי עבדיתו הכי** — דלא שבקיתון לאשלומי. **חזי לי תקנתא לדידי** — שיניחוני לצאת מן העיר. **נקוט נפשך בקצירי** — החזק עצמך כחולה, הוציא קול שאתה חולה. **לישיילו בך** — כמו שאתה גוסס. **ואייתי מידי סריא** — דבר מסריח, כגון נבילה. **ואנני נבך** — והשכב במטתך עמך, שיאמרו: מת הוא ומסריח כבר. **וליעיילו בך תלמידך** — יכנסו תחת רגלי מטתך לשאת, ולא יניחו אחרים לשאת. דאינון ידעין דחייא קליל ממיתה. **בעו** — הנך בריוני. **למדקריה** — ברמחים, שמא מערים הוא. **אמר להו** — אבא סקרא. **יאמרו** — הרומיים עליכם, שאפילו רבן דקרו. **למידחפיה** — אולי יצעק. **דלאו מלכא אנא** — והתעללת בי.

איברא

עגלא תילתא – כמו "ושלישים על כולו" (שמות יד) וכמו "עגלה משולשת ואיל משולש" (בראשית טו). פירוש: בריא וטוב. ויש מפרשים: שלישי לבטן. ולא יתכן, דאמרינן בפרק "ארבע מיתות" (סנהדרין סה,ב): דהוו מברו להו עיגלא תלתא. ולא כמו שמפרש שגדל שליש, דהא בסוף פרק "רבי אליעזר דמילה" (שבת קלו,א) אמר: עבד להו עגלא תילתא ביומא דשבעא, פירוש יום שביעי ללידתו.

אֲמַר לֵיהּ: לָא. אֲמַר לֵיהּ: יָהֵיבְנָא לָךְ דְּמֵי פַּלְגָּא דִּסְעוּדָתֵיךְ! אֲמַר לֵיהּ: לָא. אֲמַר לֵיהּ: יָהֵיבְנָא לָךְ דְּמֵי כּוּלָּהּ סְעוּדָתֵיךְ! אֲמַר לֵיהּ: לָא. נַקְטֵיהּ בִּידֵיהּ וְאוֹקְמֵיהּ וְאַפְּקֵיהּ. אֲמַר: הוֹאִיל וְהָווּ יָתְבִי רַבָּנַן וְלָא מָחוּ בֵּיהּ, שְׁמַע מִינָּהּ קָא נִיחָא לְהוּ, אִיזִיל אֵיכוּל בְּהוּ קוּרְצָא בֵּי מַלְכָּא. אֲזַל אֲמַר לֵיהּ לְקֵיסָר: מָרְדוּ בָךְ יְהוּדָאֵי! אֲמַר לֵיהּ: מִי יֵימַר? אֲמַר לֵיהּ: שְׁדַר לְהוּ קוּרְבְּנָא, חָזֵית אִי מְקָרְבִין לֵיהּ. אֲזַל שְׁדַר בִּידֵיהּ עֶגְלָא תִּלְתָּא. בַּהֲדֵי דְּקָאָתֵי שְׁדָא בֵּיהּ מוּמָא בְּנִיב שְׂפָתַיִם, וְאָמְרִי לָהּ בְּדוּקִין שֶׁבָּעַיִן, דּוּכְתָּא דִּלְדִידַן הֲוָה מוּמָא וּלְדִידְהוּ לָאו מוּמָא הוּא. סְבוּר רַבָּנַן לְקָרוּבֵיה מִשּׁוּם שְׁלוֹם מַלְכוּת, אֲמַר לְהוּ רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אַבְקוּלָס, יֹאמְרוּ: בַּעֲלֵי מוּמִין קְרֵיבִין לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ! סְבוּר לְמִיקְטְלֵיהּ, דְּלָא לֵיזִיל וְלֵימָא, אֲמַר לְהוּ רַבִּי זְכַרְיָה, יֹאמְרוּ: מַטִּיל מוּם בְּקָדָשִׁים יֵהָרֵג! אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: עַנְוְותָנוּתוֹ שֶׁל רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אַבְקוֹלָס הֶחֱרִיבָהּ אֶת בֵּיתֵנוּ, וּשְׂרֵפָה אֶת הֵיכָלֵנוּ, וְהֶגְלֵיתָנוּ מֵאַרְצֵנוּ. שְׁדַר עִלָּוַיְיהוּ לְנֵירוֹן קֵיסָר. כִּי קָאָתֵי, שְׁדָא גִּירָא לַמִּזְרָח - אֲתָא נָפַל בִּירוּשָׁלַיִם, לַמַּעֲרָב - אֲתָא נָפַל בִּירוּשָׁלַיִם, לְאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם - אֲתָא נָפַל בִּירוּשָׁלַיִם. אֲמַר לֵיהּ לְיָנוֹקָא: פְּסוֹק לִי פְּסוּקֵיךְ, אֲמַר לֵיהּ: "וְנָתַתִּי אֶת נִקְמָתִי בֶּאֱדוֹם בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל" וגו' אֲמַר: קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בָּעֵי לַחֲרוּבֵי בֵּיתֵיהּ, וּבָעֵי לְכַפּוּרֵי יְדֵיהּ בְּהַהוּא גַּבְרָא! עֲרַק וַאֲזַל וְאִיגַּיֵּיר, וּנְפַק מִינֵּיהּ רַבִּי מֵאִיר. שְׁדַרֵיהּ עִלָּוַיְיהוּ לְאַסְפַּסְיָינוּס קֵיסָר. אֲתָא, צַר עֲלָהּ תְּלָת שְׁנֵי. הָווּ בָּהּ הָנְהוּ תְּלָתָא עֲתִירֵי: נַקְדִּימוֹן בֶּן גּוּרְיוֹן, וּבֶן כַּלְבָּא שָׁבוּעַ, וּבֶן צִיצִית הַכְּסָת; נַקְדִּימוֹן בֶּן גּוּרְיוֹן - שֶׁנָּקְדָה לוֹ חַמָּה בַּעֲבוּרוֹ; בֶּן כַּלְבָּא שָׁבוּעַ - שֶׁכָּל הַנִּכְנָס לְבֵיתוֹ כְּשֶׁהוּא רָעֵב כְּכֶלֶב, יוֹצֵא כְּשֶׁהוּא שָׂבֵעַ; בֶּן צִיצִית הַכְּסָת - שֶׁהָיְתָה צִיצִתּוֹ נִגְרֶרֶת עַל גַּבֵּי כְּסָתוֹת. אִיכָּא דְּאָמְרִי: שֶׁהָיְתָה כִּסְתוֹ מוּטֶּלֶת בֵּין גְּדוֹלֵי רוֹמִי. חַד אֲמַר לְהוּ: אֲנָא זָיְינָא לְהוּ בְּחִיטֵּי וְשַׂעֲרֵי, וְחַד אֲמַר לְהוּ: בִּדְחַמְרָא וּבִדְמִלְחָא וּמִשְׁחָא, וְחַד אֲמַר לְהוּ: בִּדְצִיבֵי, וְשַׁבְּחוּ רַבָּנַן לִדְצִיבֵי; דְּרַב חִסְדָּא כָּל אַקְלִידֵי הֲוָה מָסַר לְשַׁמָּעֵיהּ בַּר מִדְּצִיבֵי, דַּאֲמַר רַב חִסְדָּא: אַכְלְבָא דְּחִיטֵּי בָּעֵי שִׁיתִּין אַכְלְבֵי דְּצִיבֵי. הֲוָה לְהוּ לְמֵיזָן עֶשְׂרִים וְחַד שַׁתָּא. הָווּ בְּהוּ הָנְהוּ בִּרְיוֹנֵי, אֲמַרוּ לְהוּ רַבָּנַן: נֵיפּוֹק וְנַעֲבֵיד שְׁלָמָא בַּהֲדַיְיהוּ, לָא שְׁבַקִינְהוּ. אֲמַרוּ לְהוּ: נֵיפּוֹק וְנַעֲבֵיד קְרָבָא בַּהֲדַיְיהוּ, אֲמַרוּ לְהוּ רַבָּנַן: לָא מִסְתַּיְיעָא מִילְתָא. קָמוּ קְלָנְהוּ לְהָנְהוּ אַמְבָּרֵי דְּחִיטֵּי וְשַׂעֲרֵי, וַהֲוָה כַּפְנָא. מָרְתָא בַּת בַּיְיתוֹס עֲתִירְתָא דִּירוּשָׁלַיִם הָוְיָא, שְׁדַרְתָּהּ לִשְׁלוּחָהּ וְאָמְרָה לֵיהּ: זִיל אַיְיתֵי לִי סְמִידָא. אַדַּאֲזַל אִיזְדַּבַּן, אֲתָא אֲמַר לָהּ: סְמִידָא לֵיכָּא, חִיוָּרְתָא אִיכָּא, אָמְרָה לֵיהּ: זִיל אַיְיתֵי לִי. אַדַּאֲזַל אִיזְדַּבַּן, אֲתָא וַאֲמַר לָהּ: חִיוָּרְתָא לֵיכָּא, גּוּשְׁקְרָא אִיכָּא, אָמְרָה לֵיהּ: זִיל אַיְיתֵי לִי. אַדַּאֲזַל אִזְדַּבַּן, אֲתָא וַאֲמַר לָהּ: גּוּשְׁקְרָא לֵיכָּא, קִימְחָא דְּשַׁעֲרֵי אִיכָּא, אָמְרָה לֵיהּ: זִיל אַיְיתֵי לִי. אַדַּאֲזַל אִיזְדַּבַּן, הֲוָה שְׁלִיפָא מְסָאנָא, אֲמַרָה: אֵיפּוֹק וְאֶחֱזֵי אִי מַשְׁכַּחְנָא מִידֵּי לְמֵיכַל, אֵיתִיב לָהּ פִּרְתָא בְּכַרְעָא וּמֵתָה. קָרֵי עֲלָהּ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: "הָרַכָּה בְךָ וְהָעֲנוּגָה אֲשֶׁר לֹא נִסְּתָה כַּף רַגְלָהּ". אִיכָּא דְּאָמְרִי: גְּרוֹגָרוֹת דְּרַבִּי צָדוֹק אָכְלָה, וְאִיתְנִיסָא וּמֵתָה. דְּרַבִּי צָדוֹק יְתֵיב אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּתַעֲנִיתָא דְּלָא לֵיחָרֵב יְרוּשָׁלַיִם, כִּי הֲוָה אָכֵיל מִידֵּי הֲוָה מִיתְחֲזִי מֵאַבְּרַאי, וְכִי הֲוָה בָּרִיא, מַיְיתִי לֵיהּ גְּרוֹגָרוֹת, מָיֵיץ מַיְיהוּ וּשְׁדֵי לְהוּ. כִּי הֲוָה קָא נַיְחָא נַפְשָׁהּ, אַפֵּיקְתָה לְכָל דַּהֲבָא וְכַסְפָּא שְׁדִיתֵיהּ בְּשׁוּקָא, אֲמַרָה: הַאי לְמַאי מִיבָּעֵי לִי! וְהַיְינוּ דִּכְתִיב: "כַּסְפָּם בַּחוּצוֹת יַשְׁלִיכוּ". אַבָּא סִקָּרָא רֵישׁ בִּרְיוֹנֵי דִּירוּשָׁלַיִם בַּר אַחְתֵּיהּ דְּרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הֲוָה, שְׁלַח לֵיהּ: תָּא בְּצִינְעָא לְגַבַּאי. אֲתָא, אֲמַר לֵיהּ: עַד אֵימַת עָבְדִיתוּ הָכִי, וְקָטְלִיתוּ לֵיהּ לְעָלְמָא בְּכַפְנָא? אֲמַר לֵיהּ: מַאי אִיעֲבִיד, דְּאִי אָמִינָא לְהוּ מִידֵּי קָטְלוּ לִי! אֲמַר לֵיהּ: חֲזֵי לִי תַּקַּנְתָּא לְדִידִי דְּאֵיפּוֹק, אֶפְשָׁר דְּהָוֵי הַצָּלָה פּוּרְתָּא. אֲמַר לֵיהּ: נְקוֹט נַפְשָׁךְ בִּקְצִירֵי, וְלֵיתֵי כּוּלֵּי עָלְמָא וְלִישַׁיְילוּ בָךְ, וְאַיְיתֵי מִידֵּי סַרְיָא וְאַגְנֵי גַּבָּךְ, וְלֵימְרוּ דְּנָח נַפְשָׁךְ, וְלִיעַיְילוּ בָךְ תַּלְמִידְךָ וְלָא לֵיעוֹל בָּךְ אִינִישׁ אַחֲרִינָא, דְּלָא לַרְגְּשָׁן בָּךְ דַּקְלִיל אַתְּ, דְּאִינְהוּ יָדְעֵי דְחַיָּיא קַלִּיל מִמִּיתָא. עָבֵיד הָכִי, נִכְנַס בּוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מִצַּד אֶחָד וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מִצַּד אַחֵר, כִּי מָטוּ לְפִיתְחָא בָּעוּ לְמִדְקְרֵיהּ, אֲמַר לְהוּ: יֹאמְרוּ "רַבָּן דָּקְרוּ"! בָּעוּ לְמִדְחֲפֵיהּ, אֲמַר לְהוּ: יֹאמְרוּ "רַבָּן דָּחֲפוּ"! פָּתְחוּ לֵיהּ בָּבָא, נְפַק. כִּי מְטָא לְהָתָם, אֲמַר: שְׁלָמָא עֲלָךְ מַלְכָּא, שְׁלָמָא עֲלָךְ מַלְכָּא! אֲמַר לֵיהּ: מִיחַיְיבַתְ תְּרֵי קְטָלָא, חֲדָא, דְּלָאו מַלְכָּא אֲנָא וְקָא קָרֵית לִי מַלְכָּא! וְתוּ, אִי מַלְכָּא אֲנָא, עַד הָאִידָנָא אַמַּאי לָא אָתֵית לְגַבַּאי? אֲמַר לֵיהּ: דְּקָאָמְרַתְּ לָאו מַלְכָּא אֲנָא,

גיטין. הניזקין – פרק חמישי דף נו עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות רש"י

איברא מלכא את — מלך אתה עתיד להיות. **והיה אדירו ממנו ומושלו מקרבו יצא** — אלמא: "אדיר" — הוא מושל. **לבנון זה בית המקדש** — שמלבין עונותיהן של ישראל. **כרוך עליה** — דבוק ולהוט אחריה. **אין שוברין את החבית** — כדי שילך לו הדרקון? כך היה לכם להשחית חומת העיר ולשורפה באש, כדי להשליך אותן בריוני מתוכה. **וחביתא שבקינן לה** — כך היינו מצפים, אולי נוכל להם ולהוציאם ממנה, ותהיה העיר קיימת, ונשלים עמך. **פריסתקא** — שליח. **לא נפיק** — שנתדשנו אבריו משמחת השמועה. **ורוח נכאה תיבש גרם** — וכאשר תכאה רוחך מחמת השונא — תיבש העצם שלך. **תן לי יבנה** — שלא תחריבנה, ולא תהרוג חכמיה. **ושושילתא דרבן גמליאל** — משפחת הנשיא, שלא תהרגם, שלא תכלה שולטנות בית דוד. **ואסוותא** — רופאים. תן לי מאנשיך שירפאו את רבי צדוק. שלא היה יכול לבלוע אוכל, לפי שנתקצרו מעיו בתעניותיו. **והוא סבר** — רבן יוחנן סבר. **כולי האי** — דלישבק לירושלים לא עביד ליה, ואשתכח דאפילו הצלה פורתא לא עבדי. הלכך בעינא מיניה הא, דתיהוי הצלה פורתא. **מיא דפארי** = מים שנישורו בהם סובין. **מיא דסיפוקא** — סובין גסין, וקמח מעורב בהן. **שאנו צורריך בקרב מועדיך** — בבית שאתה מתוועד בו. **שמו אותותם אותות** — אמרו שסימניהון סימן: דם זה של מי הוא אם לא שהרגנו את עצמו. **עצמו** — כינוי כלפי מעלה. **חסין** — מתאפק. **כמין גרגותני** — סל גדול ששופים בו יין מגת לבור, וקורין קולדויי"ר. **וישתכחו בעיר אשר כן עשו** — הגבורה הזאת שאתם רואין. **מילי דמיטמרן** — מטמון ממונם של ישראל. **נחשול** — רוח סערה. **סיסרא** — נחל קישון גרפם. **מעלנא** — פה להכניס מאכל. **מפקנא** — מוצא דרך בית הרעי. **ארזפתא** — קורנס. **אישתיק** — אותו יתוש מלנקר, מפני קול הקורנס. **כיון דדש דש** — משהרגיל היתוש ולמד בקול הקורנס — הכיר בו ולא הניח ניקורו. **צפור דרור** — רונדיל"א. **בנגידא** — אוב.

במאי

אי לאו דמלכא את לא מימסרא ירושלים בידך – אף על גב דאכתי לא מימסרא בידו עד שבא טיטוס, מכל מקום כיון דכבר צר עליה שלש שנים והוה כפנא – הוי כאילו כבר נמסרה.

ונעשה נס והיה דם כו' – להודיע דקשה לפני המקום חורבן בית המקדש.

וניקר במוחו שבע שנים – לא נעשה טרפה בכך, דדרך חוטמו נכנס ולא ניקב הקרום. ועוד, יש חילוק בין טריפות דאדם לבהמה, כדפרישית בפרק קמא דערובין (ז,א).

זה

אִיבְרָא מַלְכָּא אַתְּ, דְּאִי לָאו מַלְכָּא אַתְּ לָא מִימְסְרָא יְרוּשָׁלַיִם בִּידָךְ, דִּכְתִיב: "וְהַלְּבָנוֹן בְּאַדִּיר יִפּוֹל", וְאֵין "אַדִּיר" אֶלָּא מֶלֶךְ, דִּכְתִיב: "וְהָיָה אַדִּירוֹ מִמֶּנּוּ" וגו', וְאֵין "לְבָנוֹן" אֶלָּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן"; וּדְקָאָמְרַתְּ אִי מַלְכָּא אֲנָא אַמַּאי לָא קָאָתֵית לְגַבַּאי עַד הָאִידָנָא - בִּרְיוֹנֵי דְּאִית בֶּן לָא שָׁבְקִינַן. אֲמַר לֵיהּ: אִילּוּ חָבִית שֶׁל דְּבַשׁ וּדְרָקוֹן כָּרוּךְ עָלֶיהָ, לֹא הָיוּ שׁוֹבְרִין אֶת הֶחָבִית בִּשְׁבִיל דְּרָקוֹן? אִישְׁתִּיק. קָרֵי עֲלֵיהּ רַב יוֹסֵף, וְאִיתֵימָא רַבִּי עֲקִיבָא: "מֵשִׁיב חֲכָמִים אָחוֹר וְדַעְתָּם יְסַכֵּל", אִיבָּעֵי לֵיהּ לְמֵימַר לֵיהּ: שָׁקְלִינַן צְבָתָא וְשָׁקְלִינַן לֵיהּ לִדְרָקוֹן וְקָטְלִינַן לֵיהּ, וְחָבִיתָא שָׁבְקִינַן לָהּ. אַדְּהָכִי אָתֵי פְּרִיסְתָּקָא עֲלֵיהּ מֵרוֹמִי, אֲמַר לֵיהּ: קוּם, דְּמִית לֵיהּ קֵיסָר, וְאָמְרִי הָנְהוּ חֲשִׁיבִי דְּרוֹמִי לְאוֹתִיבָךְ בְּרֵישָׁא. הֲוָה סַיֵּים חַד מְסָאנֵי, בְּעָא לִמְסַיְּימָא לְאַחֲרִינָא לָא עָיֵיל, בְּעָא לְמִשְׁלְפָא לְאִידָךְ לָא נָפַק, אֲמַר: מַאי הַאי? אֲמַר לֵיהּ: לָא תִּצְטָעֵר, שְׁמוּעָה טוֹבָה אָתְיָא לָךְ, דִּכְתִיב: "שְׁמוּעָה טוֹבָה תְּדַשֶּׁן עֶצֶם". אֶלָּא מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? לֵיתֵי אִינִישׁ דְּלָא מִיַּתְּבָא דַּעְתָּךְ מִינֵּיהּ וְלִחֲלִיף קַמָּךְ, דִּכְתִיב: "וְרוּחַ נְכֵאָה תְּיַבֶּשׁ גָּרֶם", עֲבַד הָכִי, עָיֵיל. אֲמַר לֵיהּ: וּמֵאַחַר דְּחַכְּמִיתוּ כּוּלֵּי הַאי, עַד הָאִידָנָא אַמַּאי לָא אָתֵיתוּ לְגַבַּאי? אֲמַר לֵיהּ: וְלָא אֲמַרִי לָךְ? אֲמַר לֵיהּ: אֲנָא נַמִי אֲמַרִי לָךְ! אֲמַר לֵיהּ: מֵיזַל אָזֵילְנָא וְאֱינָשׁ אַחֲרִינָא מְשַׁדַּרְנָא, אֶלָּא בְּעֵי מִינַּאי מִידֵּי דְּאֶתֵּן לָךְ. אֲמַר לֵיהּ: תֵּן לִי יִבְנֶה וַחֲכָמֶיהָ, וְשׁוֹשִׁילְתָא דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל, וְאַסְוָותָא דְּמַסְיָין לֵיהּ לְרַבִּי צָדוֹק. קָרֵי עֲלֵיהּ רַב יוֹסֵף, וְאִיתֵימָא רַבִּי עֲקִיבָא: "מֵשִׁיב חֲכָמִים אָחוֹר וְדַעְתָּם יְסַכֵּל", אִיבָּעֵי לְמֵימַר לֵיהּ לְשַׁבְקִינְהוּ הָדָא זִימְנָא. וְהוּא סָבַר, דִּלְמָא כּוּלֵּי הַאי לָא עָבֵיד, וְהַצָּלָה פּוּרְתָּא נַמִי לָא הָוֵי. אַסְוָותָא דְּמַסְיָין לֵיהּ לְרַבִּי צָדוֹק מַאי הִיא? יוֹמָא קַמָּא אַשְׁקְיוּהּ מַיָּא דְּפָארֵי, לְמָחָר מַיָּא דְּסִיפּוּקָא, לְמָחָר מַיָּא דְּקִימְחָא, עַד דְּרָוַוח מֵיעֵיהּ פּוּרְתָּא פּוּרְתָּא. אֲזַל שְׁדַרֵיהּ לְטִיטוּס. "וְאָמַר אִי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חָסָיוּ בוֹ" - זֶה טִיטוּס הָרָשָׁע שֶׁחֵירֵף וְגִידֵּף כְּלַפֵּי מַעְלָה. מֶה עָשָׂה? תָּפַשׂ זוֹנָה בְּיָדוֹ וְנִכְנַס לְבֵית קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים, וְהִצִּיעַ סֵפֶר תּוֹרָה וְעָבַר עָלֶיהָ עֲבֵירָה, וְנָטַל סַיִיף וְגִידֵּר אֶת הַפָּרוֹכֶת, וְנַעֲשָׂה נֵס וְהָיָה דָּם מְבַצְבֵּץ וְיוֹצֵא, וּכְסָבוּר הָרַג אֶת עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "שָׁאֲגוּ צוֹרְרֶיךָ בְּקֶרֶב מוֹעֲדֶיךָ שָׂמוּ אוֹתוֹתָם אוֹתוֹת". אַבָּא חָנָן אוֹמֵר: "מִי כָמוֹךָ חֲסִין יָהּ" - מִי כָּמוֹךָ חֲסִין וְקָשֶׁה, שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ נֵיאוּצוֹ וְגִידּוּפוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע וְשׁוֹתֵק. דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא: "מִי כָּמוֹכָה בָּאֵלִים ה'" - מִי כָּמוֹכָה בָּאִלְמִים. מֶה עָשָׂה? נָטַל אֶת הַפָּרוֹכֶת וַעֲשָׂאוֹ כְּמִין גַּרְגּוּתְנִי, וְהֵבִיא כָּל כֵּלִים שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ וְהֵנִיחָן בָּהֶן, וְהוֹשִׁיבָן בִּסְפִינָה לֵילֵךְ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בְּעִירוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְכֵן רָאִיתִי רְשָׁעִים קְבוּרִים וּבָאוּ וּמִמְּקוֹם קָדוֹשׁ יְהַלֵּכוּ וְיִשְׁתַּכְּחוּ בָעִיר אֲשֶׁר כֵּן עָשׂוּ", אַל תִּיקְרֵי "קְבוּרִים" אֶלָּא "קְבוּצִים", אַל תִּיקְרֵי "וְיִשְׁתַּכְּחוּ" אֶלָּא "וְיִשְׁתַּבְּחוּ". אִיכָּא דְּאָמְרִי: קְבוּרִים מַמָּשׁ, דַּאֲפִילּוּ מִילֵּי דְּמִטַּמְּרָן אִיגַּלְיָיא לְהוֹן. עָמַד עָלָיו נַחְשׁוֹל שֶׁבַּיָּם לְטוֹבְעוֹ, אָמַר: כִּמְדוּמֶּה אֲנִי שֶׁאֱלֹהֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ אֵין גְּבוּרָתוֹ אֶלָּא בַּמַּיִם, בָּא פַּרְעֹה טִבְּעוֹ בַּמַּיִם, בָּא סִיסְרָא טִבְּעוֹ בַּמַּיִם, אַף הוּא עוֹמֵד עָלַי לְטוֹבְעֵנִי בַּמַּיִם, אִם גִּבּוֹר הוּא יַעֲלֶה לַיַּבָּשָׁה וְיַעֲשֶׂה עִמִּי מִלְחָמָה! יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ: רָשָׁע בֶּן רָשָׁע בֶּן בְּנוֹ שֶׁל עֵשָׂו הָרָשָׁע, בְּרִיָּה קַלָּה יֵשׁ לִי בְּעוֹלָמִי וְיַתּוּשׁ שְׁמָהּ. אַמַּאי קָרֵי לָהּ בְּרִיָּה קַלָּה? דְּמַעַלְנָא אִית לָהּ וּמַפַּקְנָא לֵית לָהּ. עֲלֵה לַיַּבָּשָׁה וְתַעֲשֶׂה עִמָּהּ מִלְחָמָה. עָלָה לַיַּבָּשָׁה, בָּא יַתּוּשׁ וְנִכְנַס בְּחוֹטְמוֹ, וְנִקֵּר בְּמוֹחוֹ שֶׁבַע שָׁנִים. יוֹמָא חַד הֲוָה קָא חָלֵיף אַבָּבָא דְּבֵי נַפָּחָא, שָׁמַע קַל אַרְזַפְתָּא אִישְׁתִּיק, אֲמַר: אִיכָּא תַּקַּנְתָּא. כָּל יוֹמָא מַיְיתוּ נַפָּחָא וּמָחוּ קַמֵּיהּ, לְגוֹי יָהֵיב לֵיהּ אַרְבַּע זוּזֵי, לִישְׂרָאֵל אֲמַר לֵיהּ: מִיסְתַּיִיךְ דְּקָא חָזֵית בְּסַנְאָךְ. עַד תְּלָתִין יוֹמִין עֲבַד הָכִי, מִכָּאן וְאֵילָךְ כֵּיוָן דְּדָשׁ דָּשׁ. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי פִּנְחָס בֶּן עָרוֹבָא: אֲנִי הָיִיתִי בֵּין גְּדוֹלֵי רוֹמִי, וּכְשֶׁמֵּת פָּצְעוּ אֶת מוֹחוֹ, וּמָצְאוּ בּוֹ כְּצִפּוֹר דְּרוֹר מִשְׁקַל שְׁנֵי סְלָעִים. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: כְּגוֹזָל בֶּן שָׁנָה מִשְׁקַל שְׁנֵי לִיטְרִין. אָמַר אַבַּיֵי, נָקְטִינַן: פִּיו שֶׁל נְחוֹשֶׁת וְצִפּוֹרְנָיו שֶׁל בַּרְזֶל. כִּי הֲוָה קָא מָיֵית, אֲמַר לְהוּ: לִיקְלִיוּהּ לְהַהוּא גַּבְרָא וּלְבַדְּרִי לְקִיטְמֵיהּ אַשַּׁב יַמֵּי, דְּלָא לַשְׁכַּחֵיהּ אֱלָהָא דִּיהוּדָאֵי וְלוֹקְמֵיהּ בְּדִינָא. אוּנְקְלוֹס בַּר קָלוֹנִיקוֹס בַּר אַחְתֵּיהּ דְּטִיטוּס הֲוָה, בָּעֵי לְאִיגַּיּוּרֵי, אֲזַל אַסְקֵיהּ לְטִיטוּס בִּנְגִידָא, אֲמַר לֵיהּ: מַאן חֲשִׁיב בְּהַהוּא עָלְמָא? אֲמַר לֵיהּ: יִשְׂרָאֵל. - מַהוּ לְאִידַבּוּקֵי בְּהוּ? אֲמַר לֵיהּ: מִילַּיְיהוּ נְפִישִׁין וְלָא מָצֵית לְקַיּוּמִינְהוּ, זִיל אִיגְרֵי בְּהוּ בְּהַהוּא עָלְמָא וְהָוֵית רֵישָׁא, דִּכְתִיב: "הָיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ" וגו', כָּל הַמֵּיצֵר לְיִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה רֹאשׁ. אֲמַר לֵיהּ: דִּינֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא בְּמַאי? אֲמַר לֵיהּ:

במאי

שאיבְרָא מַלְכָּא אַתְּ – באמת מלך אתה עתיד להיות, דְּאִי לָאו מַלְכָּא אַתְּ – שלולא שאתה עתיד להיות מלך לֹא מִימְסְרָא יְרוּשָׁלַיִם בְּיָדָךְ – לא היתה ירושלים נמסרת בידך, דִּכְתִיב (ישעיה י לד) 'וְהַלְּבָנוֹן בְּאַדִּיר יִפּוֹל', וְאֵין 'אַדִּיר' אֶלָּא מֶלֶךְ, דִּכְתִיב (ירמיהו ל כא) 'וְהָיָה אַדִּירוֹ מִמֶּנּוּ וּגו' וּמֹשְׁלוֹ מִקִּרְבּוֹ יֵצֵא', הרי שאדיר הוא מושל, וְאֵין 'לְבָנוֹן' אֶלָּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ג כה) 'הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן', והכוונה לבית המקדש שמלבין את עוונותיהם של ישראל, וְדִקְאָמְרַת – וכאשר לטענתך 'אִי מַלְכָּא אָנָא אֲמַאי לֹא קָאָתֵית לְגַבַּאי עַד הָאִידָּנָא', הסיבה שלא באתי אליך היא, פְּרִיוֵי דְּאִית בָּן לֹא שַׁבְקִינָן – הבריונים שנמצאים בינינו אינם מניחים לנו לצאת, אָמַר לֵיהּ אספסיינוס, אִילּוּ הֵיתָה חֲבִית שֶׁל דְּבַשׁ, וְדַרְקוֹן כָּרוּךְ עָלֶיהָ – ונחש דבוק עליה, וכי לֹא הָוְיוּ שׁוֹבְרִין אֶת הֶחָבִית בִּשְׁבִיל שילך הַדַּרְקוֹן, כך גם היה לכם להשחית את חומת העיר ולשורפה באש כדי להשליך את הבריונים מתוכה. אִישְׁתִּיק רבן יוחנן. קָרֵי עֲלֵיהּ רַב יוֹסֵף וְאִיתֵימָא – ויש אומרים שרַבִּי עֲקִיבָא קרא עליו בן, 'מַשִּׁיב חֲכָמִים אָחוֹר וְדַעְתָּם יְסַכֵּל' (ישעיה מד כה), הקב"ה נטל את חכמתו של רבן יוחנן, שכן אִיבָּעֵי לֵיהּ לְמֵימַר לֵיהּ – היה עליו לומר לו שאין צריך לשבור את החבית, אלא שַׁקְלִינָן צְבָתָא – נוטלים צבת, וְשַׁקְלִינָן לֵיהּ לְדַרְקוֹן וְקָטְלִינָן לֵיהּ, ונוטלים את הדרקון והורגים אותו, וְחָבִיתָא שַׁבְקִינָן לָהּ – ואת החבית מניחים ואין צריך לשוברה, ולכן ציפינו שאולי נוכל לנצחם ולהוציאם מן העיר ללא צורך בשבירת החומה, ואחר כך היינו משלימים איתך.

אַדְּהָכִי אָתֵי פְּרִיסְתָּקָא עֲלֵיהּ מֵרוֹמִי – בינתים הגיע שליח מרומי, וְאָמַר לֵיהּ לאספסיינוס קוּם, דְּמִית לֵיהּ קֵיסָר – משום שמת הקיסר, וְאָמְרֵי הָנְהוּ חֲשִׁיבֵי דְּרוֹמִי לְאוֹתִיבָךְ בְּרֵישָׁא – והחליטו חשובי רומי למנותך לקיסר ולהושיבך בראש.

בזמן ששמע אספסיינוס בשורה זו, הָוָה סָיֵים חַד מְסָאנֵי – היה נועל מנעל אחד, וכאשר בָּעָא לְמִסַּיְימָא לְאַחֲרִינָא – רצה לנעול את מנעלו האחר, לֹא עַיֵּיל – לא הצליח להכניס את רגלו למנעל, בָּעָא לְמִשְׁלְפָא לְאִידָּךְ – רצה לחלוץ את הנעל הראשונה שנעל כבר, לֹא נָפֵק – לא הצליח להוציא את רגלו מהמנעל, לפי שרגלו נתרחבה, אָמַר אספסיינוס, מַאי הַאי – מה זה, מדוע קרה לי דבר כזה, אָמַר לֵיהּ רבן יוחנן בן זכאי, לֹא תִּצְטַעַר על כך שרגליך התרחבו, לפי שאין זה מחמת חולי, אלא משום שִׁשְׁמוּעָה טוֹבָה אָתְיָא לָךְ – משום ששמעת שמועה טובה, ונתרחבו ונתרחבו עצמותיך, וּכְדִכְתִיב (משלי טו ל) 'שְׁמוּעָה טוֹבָה תְּדַשֶּׁן [–מרחיבה] עָצֶם'.

שאל אותו אספסיינוס, אֶלָּא מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ – מה תקנתי, כיצד אצליח לנעול את מנעלי, אמר לו רבן יוחנן בן זכאי, לֵיתֵי אִינִישׁ דְּלֵא מִיתְבָא דַּעְתָּךְ מִינֵיהּ – יביאו אדם שאין דעתך נוחה ממנו, וְלִחְלִיף קָמָךְ – ויעבור לפניך, ועל ידי כן רגלך תחזור לקדמותה, וּכְדִכְתִיב (משלי יז כב) 'רוּחַ נְכֵאָה תְיַבֶּשׁ גָּרֶם' – ורוח שבורה תיבש עצם, ולכן כאשר יעבור לפניך שונאך ורוחך תישבר, תתיבש רגלך ותהיה צרה כמקודם. עֲבַד הָכֵי – עשה כן אספסיינוס, והעבירו לפניו אדם ששונאו, ואכן עַיֵּיל – רגלו השניה נכנסה למנעלו.

אָמַר לֵיהּ אספסיינוס לרבן יוחנן בן זכאי, וּמַאַחַר דְּחָכְמִיתוּ כּוּלֵי הַאי – ומאחר שהינכם חכמים כה מופלגים, מדוע לא התחכמתם ועד הָאִידָּנָא אֲמַאי לֹא אֲתֵיתוּ לְגַבַּאי – ולא באתם אלי עד עכשיו, להשלים עמי. אָמַר לֵיהּ רבן יוחנן בן זכאי, וְכִי לֹא אָמְרֵי לָךְ שלא יבולתי לבוא מחמת הבריונים, אָמַר לֵיהּ אספסיינוס, אֲנָא נַמִּי אֲמָרִי לָךְ – אף אני עניתי לך במשל, שהייתם צריכים להחריב את החומה ולסלק מכם את הבריונים, ולבוא אלי.

אָמַר לֵיהּ אספסיינוס לרבן יוחנן בן זכאי, מאחר שנעשיתי למלך, מַיְילֵל אֲיֵילְנָא – הריני הולך לרומי, ששם מקום המלכות, וְאֵינָשׁ אַחֲרִינָא מְשַׁדַּרְנָא – ואשלח שר צבא אחר שילחם עם ישראל ויכניעם, אֶלָּא בְּעֵי מִינַּאי מִידֵּי דְּאֶתֵּן לָךְ – תבקש ממני דבר שאותו אתן לך. אָמַר לֵיהּ רבן יוחנן בן זכאי, שלוש בקשות יש לי ממך: א. תֵּן לִי יַבְנֶה וַחֲכָמֶיהָ שלא תחריבה ולא תהרוג את חכמיה. ב. וְשׁוּשֵׁילְתָּא דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל – אל תהרוג את משפחת רבן גמליאל הנשיא, ובבך ישאר זכר למלכות בית דוד. ג. וַאֲסָוְותָא דְּמַסְיָין לֵיהּ לְרַבִּי צָדוֹק – ורופאים מאנשיך תן לי, שירפאו את רבי צדוק, שנתקצרו מעיו מרוב תעניותיו, ולא היה יכול לבלוע אוכל. קָרֵי עֲלֵיהּ רַב יוֹסֵף, וְאִיתֵימָא ויש אומרים שרַבִּי עֲקִיבָא קרא עליו כן, 'מַשִּׁיב חֲכָמִים אָחוֹר וְדַעְתָּם יְסַכֵּל' (ישעיה מד כה), אִיבָּעֵי לְמֵימַר לֵיהּ – רבן יוחנן בן זכאי היה צריך לומר לקיסר שֶׁהָדָא וְזִמְנָא – שיעזוב את ירושלים בפעם זו. מבארת הגמרא מדוע רבן יוחנן לא ביקש כן מאספסיינוס, וְהוּא – רבן יוחנן בן זכאי סָבַר, דְּלָמָא כּוּלֵי הַאי לֹא עָבִיד – אולי אם יבקש בקשה גדולה כזו, לעזוב את ירושלים, לא יעשה אספסיינוס את בקשתו, וְנמצא שאפילו הַצָּלָה פּוּרְתָּא [–מועטת] נַמִּי לֹא חֲזֵי – גם לא תהא, ולכן ביקש את הדברים האלו, בכדי שלפחות תהא הצלה מועטת.

מבררת הגמרא, אַסָוְותָא דְּמַסְיָין לֵיהּ לְרַבִּי צָדוֹק, מַאי הִיא – כיצד ריפאו הרופאים את רבי צדוק ממחלתו, יוֹמָא קַמָּא אַשְׁקְיוּהּ מַיָּא דְּפַאֲרֵי – ביום הראשון השקוהו מים ששרו בהם סובין, שהם קלים ביותר, שיכול היה רבי צדוק לבלוע. לְמָחָר השקוהו מַיָּא דְּסִיפּוּקָא – מים ששרו בהם סובין גסים יותר, ושמעורב בהם קמח. לְמָחָר השקוהו מַיָּא דְּקִימְחָא – מים ששרו בהם קמח, שהם סמיכים יותר, עַד דְּרָווּחַ מֵרֵעֵיהּ – עד שמיעיו התרחבו פּוּרְתָּא פּוּרְתָּא – מעט מעט, והיה יכול לאכול כל מיני מאכל.

אֲזַל אספסיינוס, שַׁדְרֵיהּ לְטִיטוּס – ושלח את טיטוס שילחם עם ישראל.

נאמר בתורה (דברים לב לז) 'וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חָסָיוּ בּוֹ' – והיינו שהאויב שיבוא על ישראל יאמר היכן אלוהיהם החזק שהם חוסים בו, זֶה הוּא טִיטוּס הָרָשָׁע, שֶׁחֵירֵף וְגִידֵּף כְּלַפֵּי מַעְלָה ואמר שהקב"ה כביכול אינו נמצא.

מָה עָשָׂה טיטוס הרשע, תָּפַשׂ זוֹנָה בְּיָדוֹ, וְנִכְנַס עמה לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, וְהִצִּיעַ סֵפֶר תּוֹרָה תחתיהם, וְעָבַר עָלֶיהָ עֲבֵירָה וזנה עמה שם. וְנָטַל סַיָּיף [–חרב] וְגִידֵּר אֶת הַפָּרוֹכֶת – וחתך את הפרוכת, וְנַעֲשָׂה נֵס, וְהָיָה דָּם מְכַצְבֵּץ וְיוֹצֵא, וְכָפַר טיטוס הרשע שֶׁהָרַג אֶת עַצְמוֹ – כביכול את הקב"ה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עד ד) 'שָׂאֲגוּ צֹרְרֶיךָ בְּקֶרֶב מוֹעֲדֶיךָ – שאגו שונאיך בתוך בית מקדשך שָׂמוּ אוֹתֹתָם אוֹתֹת' – וכשגברה ידם להחריבו, אמרו שהסימנים שלהם הם סימנים אמיתיים, וכן היה טיטוס הרשע סבור שסימנו שהרג את עצמו הוא סימן אמיתי.

אַבָּא חָנָן אוֹמֵר פסוק זה (תהלים פט ט) יש לדרוש על מעשה זה, 'מִי כָמוֹךָ חֲסִין יָהּ', ופירושו 'מִי כָמוֹךָ חָסִין' – מתאפק וְקָשֶׁה, שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ את נִיאוּצוֹ וְגִידּוּפוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, וְשׁוֹתֵק.

דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא, נאמר בתורה (שמות טו יא), 'מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם ה'', ויש לדרוש שהפירוש הוא מִי כָּמוֹכָה בָּאֵלִמִּים שאינם עונים למחרפיהם.

הגמרא ממשיכה לספר את מעשיו של טיטוס הרשע: מָה עָשָׂה טיטוס הרשע, נָטַל אֶת הַפָּרוֹכֶת, וַעֲשָׂאוֹ כְּמִין גַּרְגּוֹתָנִי – סל גדול, וְהֵבִיא את כָּל הַכֵּלִים שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, וְהִנִּיחָן בָּהֶן – בפרוכת, וְהוֹשִׁיבָן בִּסְפִינָה, לֵילֵךְ לְהַשְׁתַּבֵּחַ בְּעֵירוֹ.

הגמרא דורשת על מעשה זה פסוק, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת ח י) 'וּבְכֵן רָאִיתִי רְשָׁעִים קְבוּרִים וּבָאוּ, וּמִמְּקוֹם קָדוֹשׁ יְהֵלָכוּ, וַיִּשְׁתַּכְּחוּ בָּעִיר אֲשֶׁר כֵּן עָשׂוּ', ודורשת הגמרא, אַל תִּיקְרֵי 'קְבוּרִים' אֶלָּא 'קְבוּצִים', וְאַל תִּיקְרֵי 'וַיִּשְׁתַּכְּחוּ' אֶלָּא 'וַיִּשְׁתַּבְּחוּ', וביאור הפסוק הוא, שהרשעים נקבצו ובאו ממקום המקדש, בכדי להשתבח בעירם על מעשי הגבורה שעשו בבית המקדש. אֵיכָא דְּאָמְרֵי – יש שדרשו את התיבה 'קבורים' ככתיבתה, והיינו קְבוּרִים מֵמָּשׁ, דַּאֲפִילּוּ מִילֵּי דְּמַתְמְרָן – מטמונם של ישראל שהיה קבור ומוסתר, אִינַּלְיָא לְהוֹן – נתגלה להם.

בעודו מפליג בספינה, עָמַד עָלָיו נַחְשׁוֹל – רוח סערה שֶׁבַּיָּם ואיימה לְטַבְּעוֹ, אָמַר טיטוס הרשע כְּמִדּוֹמֶה אֲנִי, שֶׁאֱלֹהֵיהֶם שֶׁל ישראל אֵלּוּ, אֵין גְּבוּרָתוֹ אֶלָּא בַּמַּיִם. והראיה, שֶׁבָּא פַּרְעֹה, טִבְּעוֹ בַּמַּיִם של ים סוף, וּבָא סִיסְרָא, טִבְּעוֹ בַּמַּיִם של נחל קישון, ולכן אַף הוּא עוֹמֵד

המשך בעמוד רי

עונשו של אותו אדם, כלומר העונש שלי, הוא בְּמַאי דְּפָסִיק אַנַּפְשֵׁיהּ – במה שפסק הוא על נפשו בחייו, והיינו שבכָּל יוֹמָא – בכל יום ויום, מַכְנְשֵׁי לֵיהּ לְקִיטְמֵיהּ – אוספים את אפרו, וְדַיְינֵי לֵיהּ – ודנים אותו, וְקָלוּ לֵיהּ – ושורפים אותו, וּמְבַדְּרוּ אַשֶּׁב יַמֵּי – ומפזרים את אפרו על פני שבעת הימים.

אָזַל – הלך אונקלוס, אַסְקֵיהּ לְבִלְעָם בִּנְגִידָא – והעלה את בלעם באוב, אָמַר לֵיהּ – שאל אונקלוס את בלעם, מַאן חָשִׁיב בְּהַהוּא עָלְמָא – מי חשוב בעולם הבא, אָמַר לֵיהּ בלעם, יִשְׂרָאֵל הם החשובים בעולם הבא, שאל אותו אונקלוס, מַהוּ לְאִידַּבּוּקֵי בְּהוּ – האם כדאי לדבוק בהם, כלומר להתגייר, אָמַר לֵיהּ בלעם, 'לֹא תִדְרוֹשׁ שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם של ישראל כָּל הַיָּמִים', אָמַר לֵיהּ אונקלוס לבלעם, דִּינֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא בְּמַאי – עונשי של אותו אדם, כלומר שלך, במה הוא, אָמַר לֵיהּ בלעם, בְּשִׁכְבַת זֶרַע רוֹתַחַת.

אָזַל – הלך אונקלוס אַסְקֵיהּ בִּנְגִידָא – העלה באוב לְאחד מפּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, אָמַר לֵיהּ – שאל אותו אונקלוס, מַאן חָשִׁיב בְּהַהוּא עָלְמָא – מי חשוב בעולם הבא, אָמַר לֵיהּ, יִשְׂרָאֵל הם החשובים בעולם הבא, שאל אותו אונקלוס, מַהוּ לְאִדַּבּוּקֵי בְּהוּ – האם כדאי לדבוק בהם, כלומר להתגייר, אָמַר לֵיהּ אותו פושע, 'טוֹבָתָם דְּרוֹשׁ, רָעָתָם לֹא תִדְרוֹשׁ' משום שכָּל הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן – בישראל להרע להם ולהצר להם, הרי זה כְּאִילּוּ נוֹגֵעַ בְּבָבַת עֵינוֹ ומזיק לראייתו, כלומר שגורם רעה לעצמו, אָמַר לֵיהּ אונקלוס, דִּינֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא בְּמַאי – מהו עונשך בשמים, אָמַר לֵיהּ אותו פושע, מענישים אותי בְּצוֹאָה רוֹתַחַת. דְּאָמַר מַר – לפי שאמרו במסכת עירובין (כא:), כָּל הַמַּלְעִיג עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים, נִידּוֹן – מענישים אותו בְּצוֹאָה רוֹתַחַת.

תָּא חֲזִי – בא וראה ממעשה זה, מַה בֵּין פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, שאע"פ שבחייהם היו פושעים, מכל מקום לאחר מותם הרי הם ממליצים לעשות טוב עם בני ישראל, לִנְבִיאֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, שאע"פ שבחייהם נגלית עליהם השכינה ונתנבאו, מכל מקום הרי הם מרשיעים לדבר כנגד ישראל אפילו לאחר מותם.

תַּנְיָא בברייתא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה גְּדוֹלָה כֹּחָהּ שֶׁל בּוּשָׁה, שֶׁהֲרֵי סִיַּיע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת בַּר קַמְצָא שביישו בעל הסעודה, וסייעו הקב"ה לבצע את נקמתו, וְהֶחְרִיב אֶת בֵּיתוֹ וְשָׂרַף אֶת הֵיכָלוֹ.

הגמרא מספרת על חורבן 'הר המלך', ומבארת את מה שאמר רבי יוחנן (לעיל נה:) שאַתַּרְנְגוֹלָא וְאַתַּרְנְגוֹלְתָּא חָרֵיב טוּר מַלְכָּא – בגלל מעשה שאירע בתרנגול ותרנגולת, נחרב טור מלכא [–הר המלך]. וכך היה סיפור המעשה, דְּהֲווֹ נְהִיגֵי – שהיו אנשי הר המלך נוהגים, כִּי הֲווּ מַפְקֵי חֲתָנָא וְכַלְתָּא – שכאשר היו מוציאים חתן וכלה לחופתם, מַפְקֵי קַמַּיְיהוּ תַּרְנְגוֹלָא וְתַרְנְגוֹלְתָּא – היו מוציאים לפניהם תרנגול ותרנגולת, לסימן טוב, כְּלוֹמַר – כאומרים לחתן ולכלה פְּרוּ וּרְבוּ כְּתַרְנְגוֹלִים.

מספרת הגמרא, יוֹמָא חַד – יום אחד, כשהיו היהודים מוציאים תרנגול ותרנגולת לפני חתן וכלה, הֲוָה קָא חָלִיף גּוּנְדָּא דְּרוֹמָאֵי – עבר גדוד של רומאים באותו מקום, וּשְׁקְלִינְהוּ מִינַיְיהוּ – ולקחו אנשי הגדוד את התרנגולים מאיתם, נָפְלוּ עֲלַיְיהוּ – התנפלו יהודי המקום על אנשי הגדוד הרומאים וּמָחוּנְהוּ – והיכו אותם, אָתוּ – באו וְאָמְרוּ לֵיהּ לַקֵּיסָר, מָרְדוּ בָּךְ יְהוּדָאֵי – היהודים מרדו בך, כיון ששמע הקיסר זאת אָתָא עֲלַיְיהוּ – בא הקיסר וצבאו למלחמה על בני טור מלכא.

הֲוָה בְּהוּ – היה ביהודי הר המלך, הַהוּא – אותו אדם הנקרא בַּר דְּרוֹמָא, דַּהֲוָה קָפִיץ מִילָא – שהיה קופץ למרחק של מיל וְקָטִיל בְּהוּ – והורג ברומאים. שָׁקְלֵיהּ קֵיסָר לְתַאגֵיהּ – נטל קיסר רומי את כתרו, וְאוֹתְבֵיהּ אַאַרְעָא – והניחו על הארץ, וְאָמַר, רִיבּוֹנֵיהּ דְּעָלְמָא כּוּלֵּיהּ – אדון כל העולם, אִי נִיחָא לָךְ – אם נח הדבר ונכון לפניך, לֹא תִּמְסְרֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא – אל נא תמסור את אותו אדם, כלומר אותי, לְדִידֵיהּ וּלְמַלְכוּתֵיהּ – אותו ואת מלכותו, כלומר אותי ואת מלכותי, בְּיָדֵיהּ דְּחַד גַּבְרָא – בידי אדם אחד. אַכְשְׁלֵיהּ פּוּמֵיהּ לְבַר דְּרוֹמָא – פיו של בר דרומא הכשילו לדבר שלא כהוגן וְאָמַר 'הֲלֹא אַתָּה אֱלֹהִים זְנַחְתָּנוּ וְלֹא תֵצֵא אֱלֹהִים בְּצִבְאוֹתֵינוּ' והיינו שאיננו זקוקים לעזרת האלהים במלחמות צבאינו, וננצח את אויבינו גם אם האלהים זנח אותנו.

שואלת הגמרא, מה פגם היה בדבריו של בר דרומא, והרי דָּוִד נַמִּי אָמַר הָכִי – דוד המלך אמר גם הוא כך בתהלים (ס יב), ומדוע היה אסור לבר דרומא לומר כן. עונה הגמרא, דָּוִד באומרו פסוק זה בתהלים, לא נתכוין חלילה לומר שאינם זקוקים לעזרת האלהים במלחמותיהם, אלא אַתְמוּהֵי קָא מְתַמַּהּ – אמר כן בלשון תמיהה ושאלה, והיינו ששאל את הקב"ה 'מדוע זנחת אותנו ואינך יוצא בצבאותינו', אולם בר דרומא אמר זאת בניחותא, והיתה כוונתו שאף כשאתה אלהים זנחתנו ואינך יוצא בצבאותינו, מנצחים אנו את אויבינו. עַל לְבֵית הַכִּסֵּא – כשנכנס בר דרומא לבית הכסא, אָתָא דַּרְקוֹנָא – בא נחש שַׁמְטֵיהּ לְכַרְכְּשֵׁיהּ – וקרע לו את החלחולת, וְנָח נַפְשֵׁיהּ – ומת בר דרומא. כשראה הקיסר שנענתה תפילתו ומת בר דרומא, אָמַר, הוֹאִיל וְאִיתְרַחֵישׁ לִי נִיסָא – היות ונעשה לי נס, הָא זִימְנָא אִישְׁבְּקִינְהוּ – אעזוב את היהודים בפעם זו, ולא אלחם בהם, שַׁבְקִינְהוּ וְאָזַל – עזב הקיסר וצבאו את היהודים והלך לעירו. מרוב שמחה על כך שעזבם הקיסר, אִיזְדַקּוּר – רקדו היהודים, וְאָכְלוּ וְשָׁתוּ, וְאַדְלִיקוּ שְׁרַגֵּי – והדליקו נרות, עַד דְּאִיתְחַזֵּי בִּלְיוֹנָא דְּגוּשְׁפַּנְקָא בְּרָחוֹק מִילָא – עד שמרוב הארת הנרות שהודלקו, יכלו אנשי חיל הקיסר לראות בלילה צורה המוטבעת בטבעת, במרחק של מיל מהעיר. וכשראה כן הקיסר אָמַר, מֵיחֲדָא קָא חָדוּ בִּי יְהוּדָאֵי – היהודים שמחים ובטוחים בכך שלא יכולתי לנצחם. הָדַר אָתָא עֲלַיְיהוּ – חזר הקיסר ובא עליהם למלחמה.

אָמַר רַבִּי אַסִּי, תְּלָת מֵאָה אַלְפֵי שְׁלִיפֵי סַיְיפָא – שלש מאות אלף חיילים עם חרבות שלופות בידיהם, עַיְילוּ לְטוּר מַלְכָּא – נכנסו ובאו להר המלך, וְקָטְלוּ בָּהּ תְּלָתָא יוֹמֵי וּתְלָתָא לֵילְוָותָא – והרגו בה במשך שלשה ימים ושלשה לילות, וּבְהַךְ גִּיסָא הִלּוּלֵי וְחִנְגֵּי – ובצדה השני היו היהודים מעמידים חופות ומחולות, שהיו שמחים על נצחונם שהניחם הקיסר והלך לארצו, וְלֹא הֲווּ יָדְעֵי הֲנֵי בַּהֲנֵי – ולא ידעו האנשים החוגגים שבצד זה, בהריגת אנשי הצד השני.

נאמר במגילת איכה (ב ב) 'בִּלַּע ה' וְלֹא חָמַל אֵת כָּל נְאוֹת יַעֲקֹב'. כִּי אָתָא רָבִין – כאשר בא רבין מארץ ישראל לבבל אָמַר בשם רַבִּי יוֹחָנָן, 'נאות יעקב' – אֵלּוּ שִׁשִּׁים רִבּוֹא עֲיָירוֹת – שש מאות אלף עיירות שֶׁהָיוּ לוֹ לְיַנַּאי הַמֶּלֶךְ בְּהַר הַמֶּלֶךְ, והקב"ה בילע אותם ולא חמל עליהם. דְּאָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַבִּי אַסִּי, שִׁשִּׁים רִבּוֹא עֲיָירוֹת הָיוּ לוֹ לְיַנַּאי הַמֶּלֶךְ בְּהַר הַמֶּלֶךְ, וְכָל אַחַת וְאַחַת מעיירות אלו, הָיוּ דרים בָּהּ אנשים הרבה כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם – שהיו שש מאות אלף איש, חוּץ מִשָּׁלֹשׁ עיירות, שֶׁהָיוּ בָּהֶן מליון ומאתיים אלף איש, שהם כִּפְלַיִם כְּמספר יוֹצְאֵי מִצְרַיִם, וְאֵלּוּ הֵן, כְּפַר בִּישׁ, כְּפַר שִׁיחֲלַיִים, כְּפַר דִּכְרַיָּא.

ומבארת הגמרא מדוע נקראו כן: כְּפַר בִּישׁ נקרא 'ביש', והיינו 'רע', משום דְּלֹא יָהֲבֵי בֵּיתָא לְאוּשְׁפִּיזָא – שלא נתנו בית ומקום לינה לאורחים. כְּפַר שִׁיחֲלַיִים נקרא כן לפי שֶׁהָיְתָה פַּרְנָסָתָן מִן מאכל הנקרא שִׁחֲלַיִים. כְּפַר דִּכְרַיָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כפר זה היה נקרא 'דכריא' שהוא בארמית 'זכרים', לפי שֶׁהָיוּ נְשׁוֹתֵיהֶן יוֹלְדוֹת זְכָרִים תְּחִלָּה, וְיוֹלְדוֹת נְקֵבָה אחת בָּאַחֲרוֹנָה, וּפוֹסְקוֹת מלהוליד.

אָמַר עוּלָא, לְדִידִי חָזֵי לִי – אני בעצמי ראיתי הַהוּא אַתְרָא – את אותו מקום הנקרא הר המלך, וַאֲפִילּוּ שִׁיתִּין רִיבְוָותָא קָנֵי לֹא מַחְזִיק – ואינו יכול להכיל בגודלו אפילו שש מאות אלף קנים [כלומר, שאינו מקום גדול כלל].

אָמַר לֵיהּ הַהוּא צְדוֹקִי לְרַבִּי חֲנִינָא – אמר אותו צדוקי לרבי חנינא, שְׁקוּרֵי מְשַׁקְּרִיתוּ – משקרים הנכם, במה שהנכם אומרים שהר המלך היה מקום כה גדול שהיו בו שישים ריבוא עיירות שבכל אחת ואחת היו שישים ריבוא איש, שהרי אין בכל גודלו של מקום זה בכדי להכיל אפילו שש מאות אלף קנים, אָמַר לֵיהּ רבי חנינא לצדוקי, אכן, בזמן הזה שארץ ישראל חריבה אין מקום זה יכול להכיל אפילו שישים ריבוא קנים, אולם בזמן ישוב הארץ היו בו שישים ריבוא עיירות, ואל תתמה על כך, לפי ש'אֶרֶץ צְבִי' כְּתִיב בָּהּ – ארץ ישראל נקראת 'אֶרֶץ הַצְּבִי' (דניאל יא מא), על שם

המשך בעמוד רט

במאי דפסק אנפשיה — מיקלי, ובדורי קיטמא. **בשכבת זרע רותחת** — מדה כנגד מדה, שבעצתו התחיל העם לזנות אל בנות מואב. **דאמר מר** — בעירובין (כא,ב), ויליף לה מ"ולהג הרבה יגיעת בשר", המלעיג הרבה — נידון ביגיעת בשר. וקרא בדברי סופרים כתיב: "ויותר מהמה בני" — **הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה. פושעי ישראל** — ישו. **נביאי אומות העולם** — בלעם, שהשכינה נגלית עליו, והרשיע לדבר. **טור מלכא** — מדינה ששמה הר המלך. **נפלו** — בני המדינה היהודים עלייהו דרומאי, ומחונהו. **גונדא** — גדוד. **הוה בהו** — ביהודים. **איזדקור** — לשמוח. **עד דאתחזי** — לבני החיל. **כליונא דגושפנקא** — מי שהיתה לו צורה בטבעתו היה מכירה רחוק מיל מן העיר, למראה הנרות. שחליים מין מאכל הוא במסכת עבודה זרה (כט,א). **ההוא אתרא** — הר המלך. **משקריתו** — דאמריתו: ששים **רבוא עיירות היו בהר המלך, והוא אינו מחזיק אפילו ששים רבוא קנים. גמדא** — דיטריו"ש בלע"ז, כמו "גמוד מסאני" (פסחים קיא,א). **אין עורו מחזיק בשרו** — משהופשט הוא כווץ ואין יכול לחזור ולכסותו בו. **דשמיע ליה** — מה מעשיהם, אם צדיקים אם רשעים. **בארום וארוסתו** — מאותה העיר. **שפטפט** — זלזל ביצרו, ולא חשבו אלא נתגבר עליו. **וחסר השער** — נתייקר התבואה. **לובן ביצה** — שהוא דומה לשכבת זרע, להוציא קול שבאו על אשתו. **סולד** — דיטריי"ש, מתייבש ומגליד. **שכבת זרע דוחה מן האור** — נכנס ונבלע בבגד, ואינו מגליד. **תורניתא** — פי"ן. **גננא** — חופה. **קרני מלחמה** — ראשי גייסות תוקעי קרן, ומתאספים עליהם בני צבאם. **ושמא תאמר קרובה היתה** — לים. **בקעת ידים** — שם מקום. **ואחד דם** — מהרוגי ביתר.

של

בְּמַאי דְּפָסֵיק אַנַּפְשֵׁיהּ; כָּל יוֹמָא מְכַנְשִׁי לֵיהּ לְקִיטְמֵיהּ וְדָיְינִי לֵיהּ, וְקָלוּ לֵיהּ וּמְבַדְּרוּ אַשַּׁב יַמֵּי. אֲזַל אַסְקֵיהּ לֵבלעם בִּנְגִידָא, אֲמַר לֵיהּ: מַאן חֲשִׁיב בְּהַהוּא עָלְמָא? אֲמַר לֵיהּ: יִשְׂרָאֵל. - מַהוּ לְאִידַבּוּקֵי בְּהוּ? אֲמַר לֵיהּ: "לֹא תִּדְרוֹשׁ שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם כָּל הַיָּמִים". אֲמַר לֵיהּ: דִּינֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא בְּמַאי? אֲמַר לֵיהּ: בְּשִׁכְבַת זֶרַע רוֹתַחַת. אֲזַל אַסְקֵיהּ בִּנְגִידָא לְיֵשׁוּ הַנּוֹצְרִי, אֲמַר לֵיהּ: מַאן חֲשִׁיב בְּהַהוּא עָלְמָא? אֲמַר לֵיהּ: יִשְׂרָאֵל. - מַהוּ לְאִדַּבּוּקֵי בְּהוּ? אֲמַר לֵיהּ: טוֹבָתָם דְּרוֹשׁ, רָעָתָם לֹא תִּדְרוֹשׁ, כָּל הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן כְּאִילּוּ נוֹגֵעַ בְּבָבַת עֵינוֹ. אֲמַר לֵיהּ: דִּינֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא בְּמַאי? אֲמַר לֵיהּ: בְּצוֹאָה רוֹתַחַת; דְּאָמַר מָר: כָּל הַמַּלְעִיג עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים נִידּוֹן בְּצוֹאָה רוֹתַחַת. תָּא חֲזֵי, מַה בֵּין פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל לִנְבִיאֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה גְּדוֹלָה כֹּחָהּ שֶׁל בּוּשָׁה, שֶׁהֲרֵי סִיֵּיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת בַּר קַמְצָא, וְהֶחֱרִיב אֶת בֵּיתוֹ וְשָׂרַף אֶת הֵיכָלוֹ. אַתַּרְנְגוֹלָא וְאַתַּרְנְגוֹלְתָא חָרֵיב טוּר מַלְכָּא. דְּהָווּ נְהִיגִי כִּי הָווּ מַפְּקֵי חֲתָנָא וְכַלְתָּא, מַפְּקֵי קַמַּיְיהוּ תַּרְנְגוֹלָא וְתַרְנְגוֹלְתָא, כְּלוֹמַר, פְּרוּ וּרְבוּ כְּתַרְנְגוֹלִים. יוֹמָא חַד הֲוָה קָא חָלֵיף גּוּנְדָא דְּרוֹמָאֵי, שָׁקְלִינְהוּ מִינַּיְיהוּ, נָפְלוּ עֲלַיְיהוּ מַחוּנְהוּ, אָתוּ אָמְרוּ לֵיהּ לְקֵיסָר: מָרְדוּ בָּךְ יְהוּדָאֵי! אֲתָא עֲלַיְיהוּ. הֲוָה בְּהוּ הַהוּא בַּר דְּרוֹמָא דַּהֲוָה קָפֵיץ מִילָא וְקָטֵיל בְּהוּ, שְׁקַלֵּיהּ קֵיסָר לְתָאגֵיהּ וְאוֹתְבֵיהּ אַאַרְעָא, אֲמַר: רִיבּוֹנֵיהּ דְּעָלְמָא כּוּלֵּיהּ, אִי נִיחָא לָךְ, לָא תִּמְסְרֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא לְדִידֵיהּ וּלְמַלְכוּתֵיהּ בִּידֵיהּ דְּחַד גַּבְרָא! אַכְשְׁלֵיהּ פּוּמֵיהּ לְבַר דְּרוֹמָא, וַאֲמַר: "הֲלֹא אַתָּה אֱלֹהִים זְנַחְתָּנוּ וְלֹא תֵּצֵא אֱלֹהִים בְּצִבְאוֹתֵינוּ". - דָּוִד נַמִי אֲמַר הָכִי! - דָּוִד אִתַּמּוּהִי קָא מְתַמַּה. עַל לְבֵית הַכִּסֵּא, אֲתָא דְּרָקוֹנָא שַׁמְטֵיהּ לְכַרְכַּשֵׁיהּ וְנָח נַפְשֵׁיהּ. אֲמַר: הוֹאִיל וְאִיתְרְחִישׁ לִי נִיסָא, הָא זִימְנָא אִישְׁבְּקִינְהוּ, שְׁבַקִינְהוּ וַאֲזַל. אִיזְדַקּוּר וְאָכְלוּ וְשָׁתוּ, וְאִדְלִיקוּ שְׁרַגֵּי עַד דְּאִיתְחֲזֵי בִּלְיוֹנָא דְּגוּשְׁפַּנְקָא בְּרִחוּק מִילָא. אֲמַר: מִיחֲדָא קָא חָדוּ בִּי יְהוּדָאֵי! הֲדַר אֲתָא עֲלַיְיהוּ. אָמַר רַבִּי אַסִי: תְּלָת מֵאָה אַלְפֵי שְׁלִיפֵי סַיְיפָא עַיְילוּ לְטוּר מַלְכָּא, וְקָטְלוּ בָּהּ תְּלָתָא יוֹמֵי וּתְלָתָא לֵילָוָותָא, וּבְהַךְ גִּיסָּא הִלּוּלֵי וְחִנְגֵּי, וְלָא הָווּ יָדְעִי הָנֵי בְּהָנֵי. "בִּלַּע ה' וְלֹא חָמַל אֵת כָּל נְאוֹת יַעֲקֹב" - כִּי אֲתָא רָבִין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵלּוּ שִׁשִּׁים רִבּוֹא עֲיָירוֹת שֶׁהָיוּ לוֹ לְיַנַּאי הַמֶּלֶךְ בְּהַר הַמֶּלֶךְ; דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב אַסִי: שִׁשִּׁים רִבּוֹא עֲיָירוֹת הָיוּ לוֹ לְיַנַּאי הַמֶּלֶךְ בְּהַר הַמֶּלֶךְ, וְכָל אַחַת וְאַחַת הָיוּ בָּהּ כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם, חוּץ מִשָּׁלֹשׁ שֶׁהָיוּ בָּהֶן כִּפְלַיִם כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם, אֵלּוּ הֵן: כְּפַר בִּישׁ, כְּפַר שִׁיחֲלַיִים, כְּפַר דִּכְרַיָּא. כְּפַר בִּישׁ - דְּלָא יָהֲבִי בֵּיתָא לְאוּשְׁפִּיזָא; כְּפַר שִׁיחֲלַיִים - שֶׁהָיְתָה פַּרְנָסָתָן מִן שַׁחֲלַיִים; כְּפַר דִּכְרַיָּא - אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שֶׁהָיוּ נְשׁוֹתֵיהֶן יוֹלְדוֹת זְכָרִים תְּחִלָּה, וְיוֹלְדוֹת נְקֵבָה בָּאַחֲרוֹנָה וּפוֹסְקוֹת. אֲמַר עוּלָּא: לְדִידִי חֲזִי לִי הַהוּא אַתְרָא, וַאֲפִילּוּ שִׁיתִּין רִיבְּוָותָא קָנֵי לָא מַחֲזִיק. אֲמַר לֵיהּ הַהוּא מִינָא לְרַבִּי חֲנִינָא: שַׁקּוֹרֵי מְשַׁקְּרִיתוּ! אֲמַר לֵיהּ: "אֶרֶץ צְבִי" כְּתִיב בָּהּ, מַה צְבִי זֶה אֵין עוֹרוֹ מַחֲזִיק אֶת בְּשָׂרוֹ, אַף אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, בִּזְמַן שֶׁיּוֹשְׁבִין עָלֶיהָ רַוְוחָא, וּבִזְמַן שֶׁאֵין יוֹשְׁבִין עָלֶיהָ גַּמְדָּא. רַב מַנְיוּמֵי בַּר חִלְקִיָּה וְרַב חִלְקִיָּה בַּר טוּבִיָּה וְרַב הוּנָא בַּר חִיָּיא הָווּ יָתְבִי גַּבֵּי הֲדָדֵי, אָמְרִי: אִי אִיכָּא דִּשְׁמִיעַ לֵיהּ מִילְּתָא מִכְּפָר סְכַנְיָא שֶׁל מִצְרַיִם לֵימָא. פְּתַח חַד מִינַּיְיהוּ וַאֲמַר: מַעֲשֶׂה בְּאָרוּס וַאֲרוּסָתוֹ שֶׁנִּשְׁבּוּ לְבֵין הַגּוֹיִם וְהִשִּׂיאוּם זֶה לָזֶה, אָמְרָה לוֹ: בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ, אַל תִּגַּע בִּי, שֶׁאֵין לִי כְּתוּבָּה מִמְּךָ, וְלֹא נָגַע בָּהּ עַד יוֹם מוֹתוֹ. וּכְשֶׁמֵּת, אָמְרָה לָהֶן: סִיפְדוּ לְזֶה שֶׁפִּטְפֵּט בְּיִצְרוֹ יוֹתֵר מִיּוֹסֵף, דְּאִילּוּ בְּיוֹסֵף לָא הֲוָה אֶלָּא חֲדָא שַׁעְתָא, וְהַאי כָּל יוֹמָא וְיוֹמָא; וְאִילּוּ יוֹסֵף לָאו בַּחֲדָא מִטָּה, וְהַאי בַּחֲדָא מִטָּה; וְאִילּוּ יוֹסֵף לָאו אִשְׁתּוֹ, וְהָא אִשְׁתּוֹ. פְּתַח אִידָךְ וַאֲמַר: מַעֲשֶׂה וְעָמְדוּ אַרְבָּעִים מוֹדִיּוֹת בְּדִינָר, נֶחְסַר הַשַּׁעַר מוֹדְיָא אַחַת, וּבָדְקוּ וּמָצְאוּ אָב וּבְנוֹ שֶׁבָּאוּ עַל נַעֲרָה מְאוֹרָסָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְהֶבִיאוּם לְבֵית דִּין וּסְקָלוּם, וְחָזַר הַשַּׁעַר לִמְקוֹמוֹ. פְּתַח אִידָךְ וַאֲמַר: מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּאִשְׁתּוֹ לְגָרְשָׁהּ, וְהָיְתָה כְּתוּבָּתָהּ מְרוּבָּה. מֶה עָשָׂה? הָלַךְ וְזִימֵּן אֶת שׁוֹשְׁבִינָיו וְהֶאֱכִילָן וְהִשְׁקָן, שִׁיכְּרָן וְהִשְׁכִּיבָן עַל מִיטָּה אַחַת, וְהֵבִיא לוֹבֶן בֵּיצָה וְהִטִּיל בֵּינֵיהֶן, וְהֶעֱמִיד לְהֵן עֵדִים וּבָא לְבֵית דִּין. הָיָה שָׁם זָקֵן אֶחָד מִתַּלְמִידֵי שַׁמַּאי הַזָּקֵן וּבָבָא בֶּן בּוּטָא שְׁמוֹ, אָמַר לָהֶן, כָּךְ מְקוּבְּלַנִי מִשַּׁמַּאי הַזָּקֵן: לוֹבֶן בֵּיצָה סוֹלֵד מִן הָאוּר, וְשִׁכְבַת זֶרַע דּוֹחָה מִן הָאוּר. בָּדְקוּ וּמָצְאוּ כִּדְבָרָיו, וְהֵבִיאוּהוּ לְבֵית דִּין וְהִלְקוּהוּ וְהִגְבּוּהוּ כְּתוּבָּתָהּ מִמֶּנּוּ. אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב יוֹסֵף: וּמֵאַחַר דְּהָווּ צַדִּיקִים כּוּלֵּי הַאי, מַאי טַעְמָא אִיעֲנוּשׁ? אֲמַר לֵיהּ: מִשּׁוּם דְּלָא אִיאַבּוּל עַל יְרוּשָׁלַיִם, דִּכְתִיב: "שִׂמְחוּ אֶת יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָּהּ כָּל אוֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ אִתָּהּ מְשׂוֹשׂ כָּל הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ". אַשַּׁקָּא דְּרִיסְפַּק חָרֵיב בֵּיתָר. דְּהָווּ נְהִיגִי כִּי הֲוָה מִתְיְלִיד יָנוֹקָא שָׁתְלִי אַרְזָא, יְנוּקְתָא - שָׁתְלִי תּוֹרְנִיתָא, וְכִי הָווּ מִינַסְבִּי, קַיְיצִי לְהוּ וַעֲבַדוּ גְּנָנָא. יוֹמָא חַד הֲוָה קָא חָלְפָא בְּרַתֵּיהּ דְּקֵיסָר, אִתַּבַּר שַׂקָּא דְּרִיסְפַּק, קִצּוֹ אַרְזָא וְעָיְילוּ לָהּ. אָתוּ נְפוּל עֲלַיְיהוּ, מַחוּנְהוּ. אָתוּ אֲמַרוּ לֵיהּ לְקֵיסָר: מָרְדוּ בָּךְ יְהוּדָאֵי! אֲתָא עֲלַיְיהוּ. "גָּדַע בָּחֳרִי אַף כֹּל קֶרֶן יִשְׂרָאֵל" - אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵלּוּ שְׁמוֹנִים [אֶלֶף] קַרְנֵי מִלְחָמָה שֶׁנִּכְנְסוּ לִכְרַךְ בֵּיתָר בְּשָׁעָה שֶׁלְּכָדוּהָ, וַהֲרָגוֹ בָּהּ אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְטָף, עַד שֶׁהָלַךְ דָּמָן וְנָפַל לַיָּם הַגָּדוֹל; שֶׁמָּא תֹּאמַר קְרוֹבָה הָיְתָה - רְחוֹקָה הָיְתָה מִיל. תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר: שְׁנֵי נְחָלִים יֵשׁ בְּבִקְעַת יָדַיִם, אֶחָד מוֹשֵׁךְ אֵילָךְ וְאֶחָד מוֹשֵׁךְ אֵילָךְ, וְשִׁיעֲרוּ חֲכָמִים: שְׁנֵי חֲלָקִים מַיִם וְאֶחָד דָּם. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: שֶׁבַע שָׁנִים בָּצְרוּ גּוֹיִם אֶת כַּרְמֵיהֶן מִדָּמָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּלֹא זֶבֶל.

אמר

של זכריה — בן יהוידע הכהן, שהרגוהו שרי יהודה במצות יואש, כשהשתחוו לו ליואש ועשאוהו אלוה, והרגוהו בעזרה (דברי הימים ב כד). **שפר פירטתא** — שטר צוואה, שפרט מה תהא על נכסיו. **גר תושב היה** — שלא קיבל עליו שאר מצות אלא עבודה זרה, שנאמר: "כי לא יעשה עוד עבדך" וגו' (מלכים ב ה). היינו **דכתיב** — אדמיה דזכריה. **על צחיח סלע** — על חלקת אבן חלקה, שלא יבלע בארץ, כך היה דמו של זכריה על הרצפה, ולא נבלע. **צחיח** — שעיעות, כתרגומו. הקול — קול צוחה ובכי עולה מיעקב. ראה יצחק בנבואה מפלה זו של ביתר. והיינו **דאמר רבי אלעזר** — הא דאמרינן לעיל שעל ידי לשון הרע חרב הבית ונהרגו כמה רבבות. **בחירחורי לשון** — במריבת לשון, כמו "אל תתחר" (תהלים לז). **שוט לשון** — שבט מכה. לקלון — ילדים למשכב זכור, וילדות לפלגשים. **בשן** — "בין שן" נוטריקון. **שדרכן לכך** — לתשמיש ואין קלונן מרובה בקלון שלנו. **זו אשה** — "הורגנו כל היום". **האמרת** — ייחדת. **נושפנקא** — חותמי שצורתי טבועה בו, כדי שתהא נראה משתחוה לה. **הרמנא דמלכא** — שולטנות המלך קבל עליו לעשות. **זו מילה** — "הורגנו כל היום" דזימנין דמיית. **בר משחיטה** — שמא יתחבנו בגרונו. **דבר אחר** — צרעת ומראות נגעים, מפני שמסוכן לקפוץ עליו.

קצוצי

1 **זה** אדריינוס קיסר שהרג באלכסנדריא – והא
2 דאמרינן ב"החליל" (סוכה נא,ב)
3 דאלכסנדרוס מוקדון הרגם והחריבה – שמא
4 פעמים נתיישבה. **קפצו** כולן ונפלו לתוך הים
5 – והא דאמר במסכת עבודה זרה (יח,א): "מוטב
6 שיטלנה מי שנתנה, ואל יחבל בעצמו" – הכא
7 יראים היו מיסורין, כדאמרינן (כתובות לג,ב):
8 אלמלי נגדו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא.
9 ועוד: דעל ברחן היו מענין אותן ולא היו הורגים
10 אותן.
11 **אתיוהו** לקמיה – שיתא קראי מייתי, ובשביעי
12 לא מייתי. ובמדרש אמר דקמא אמר
13 "אנכי" והשני "לא יהיה לך".

כל

1 אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אָבִין אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה:
2 סָח לִי זָקֵן אֶחָד מֵאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם: בִּבְקָעָה זוֹ הָרַג
3 נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים מָאתַיִם וְאַחַת עֶשְׂרֵה רִבּוֹא,
4 וּבִירוּשָׁלַיִם הָרַג תִּשְׁעִים וְאַרְבַּע רִבּוֹא עַל אֶבֶן אַחַת,
5 עַד שֶׁהָלַךְ דָּמָן וְנָגַע בְּדָמוֹ שֶׁל זְכַרְיָה, לְקַיֵּים מַה
6 שֶּׁנֶּאֱמַר: "וְדָמִים בְּדָמִים נָגָעוּ". אַשְׁפַּחְיֵהּ לִדְמֵיהּ
7 דִּזְכַרְיָה דַּהֲוָה קָא מַרְתַּח וְסָלֵיק, אֲמַר: מַאי הַאי?
8 אֲמָרוּ לֵיהּ: דָּם זְבָחִים דְּאִשְׁתַּפּוֹךְ. אֵיתֵי דְּמֵי וְלָא
9 אִידַּמּוּ, אֲמַר לְהוּ: אִי אֲמָרִיתוּ לִי - מוּטָב, וְאִי לָאו -
10 מְסָרֵיקְנָא לְבִשָּׂרֵיכוּ בְּמַסְרְקֵי דְּפַרְזְלֵי. אָמְרִי לֵיהּ: מַאי
11 נֵיעָא לָךְ, נְבִייָא הֲוָה בֵּן דַּהֲוָה קָא מוֹכַח לָן בְּמִילֵּי דִּשְׁמַיָּא, קָמֵינַן עֲלֵוֵיהּ וְקָטְלִינַן לֵיהּ, וְהָא
12 כַּמָּה שְׁנִין דְּלָא קָא נָייַח דְּמֵיהּ. אֲמַר לְהוּ: אֲנָא מְפַיְּיסְנָא לֵיהּ. אַיְיתֵי סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה וְסַנְהֶדְרֵי
13 קְטַנָּה קָטַל עֲלָוֵיהּ וְלָא נָח, בַּחוּרִים וּבְתוּלוֹת קָטַל עֲלָוֵיהּ וְלָא נָח, אַיְיתֵי תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן קָטַל עֲלָוֵיהּ וְלָא נָח, אֲמַר לֵיהּ:
14 זְכַרְיָה, זְכַרְיָה, טוֹבִים שֶׁבָּהֶן אִיבַּדְתִּים, נֵיחָא לָךְ דְּאַבְּדִינְהוּ לְכוּלְּהוּ? כִּדְאָמַר לֵיהּ הָכִי, נָח. בְּהַהִיא שַׁעְתָּא הִרְהֵר תְּשׁוּבָה בְּדַעְתֵּיהּ,
15 אֲמַר: וּמָה אִם עַל נֶפֶשׁ אַחַת - כָּךְ, הַהוּא גַּבְרָא דְּקָטַל כָּל הָנֵי נַפְשָׁתָא - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! עָרַק אָזַל שְׁדַר שְׁטַר פִּרְטָתָא
16 בְּבֵיתֵיהּ וְאִנַּיֵּיר. תָּנָא: נַעֲמָן גֵּר תּוֹשָׁב הָיָה; נְבוּזַרְאֲדָן גֵּר צֶדֶק הָיָה; מִבְּנֵי בָּנָיו שֶׁל הָמָן לָמְדוּ תּוֹרָה בִּבְנֵי בְּרַק; מִבְּנֵי בָּנָיו שֶׁל סִיסְרָא
17 לָמְדוּ תִּינוֹקוֹת בִּירוּשָׁלַיִם; מִבְּנֵי בָּנָיו שֶׁל סַנְחֵרִיב לָמְדוּ תּוֹרָה בִּרְבִּים. מַאן אִינּוּן? שְׁמַעְיָה וַאֲבְטַלְיוֹן. הֵיינוּ דִּכְתִיב: "נָתַתִּי אֶת דָּמָהּ עַל
18 צְחִיחַ סֶלַע לְבִלְתִּי הָכָּסוֹת". "הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו", "הַקּוֹל" - זֶה אַדְרְיָנוּס קֵיסָר, שֶׁהָרַג בְּאֵלֶּכְסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם שִׁשִּׁים
19 רִבּוֹא עַל שִׁשִּׁים רִבּוֹא כְּפָלַיִם כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם; "קוֹל יַעֲקֹב" - זֶה אַסְפַּסְיָנוּס קֵיסָר, שֶׁהָרַג בְּבֵרַךְ בֵּיתָר אַרְבַּע מֵאוֹת רִבּוֹא, וְאָמְרִי
20 לָהּ אַרְבַּעַת אֲלָפִים רִבּוֹא; "וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו" - זוֹ מַלְכוּת הָרְשָׁעָה, שֶׁהֶחֱרִיבָה אֶת בֵּתֵינוּ, וּשְׂרָפָה אֶת הֵיכָלֵנוּ, וְהֶגְלִיתָנוּ מֵאַרְצֵנוּ.
21 דָּבָר אַחֵר: "הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב" - אֵין לְךָ תְּפִלָּה שֶׁמּוֹעֶלֶת שֶׁאֵין בָּהּ מִזַּרְעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב; "וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו" - אֵין לְךָ מִלְחָמָה שֶׁנּוֹצַחַת
22 שֶׁאֵין בָּהּ מִזַּרְעוֹ שֶׁל עֵשָׂו. וְהֵיינוּ דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: "בְּשׁוֹט לָשׁוֹן תֵּחָבֵא" - בְּחִירְחוּרֵי לָשׁוֹן תֵּחָבֵא. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מַאי
23 דִּכְתִיב: "עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם בָּכִינוּ בְּזָכְרֵנוּ אֶת צִיּוֹן"? מְלַמֵּד, שֶׁהֶרְאָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדָוִד חוּרְבַּן בַּיִת רִאשׁוֹן וְחוּרְבַּן
24 בַּיִת שֵׁנִי; חוּרְבַּן בַּיִת רִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם בָּכִינוּ"; בַּיִת שֵׁנִי, דִּכְתִיב: "זְכוֹר ה' לִבְנֵי אֱדוֹם אֵת יוֹם
25 יְרוּשָׁלַיִם הָאוֹמְרִים עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ". אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, וְאִיתֵימָא רַבִּי אַמִּי, וְאָמְרִי לָהּ בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: מַעֲשֶׂה
26 בְּאַרְבַּע מֵאוֹת יְלָדִים וִילָדוֹת שֶׁנִּשְׁבּוּ לְקָלוֹן, הִרְגִּישׁוּ בְּעַצְמָן לָמָּה הֵן מִתְבַּקְּשִׁים, אָמְרוּ: אִם אָנוּ טוֹבְעִין בַּיָּם אָנוּ בָּאִין לְחַיֵּי הָעוֹלָם
27 הַבָּא? דָּרַשׁ לָהֶן הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶן: "אָמַר ה' מִבָּשָׁן אָשִׁיב אָשִׁיב מִמְּצוּלוֹת יָם", "מִבָּשָׁן אָשִׁיב" - מִבֵּין שִׁנֵּי אַרְיֵה, "אָשִׁיב מִמְּצוּלוֹת
28 יָם" - אֵלּוּ שֶׁטּוֹבְעִין בַּיָּם; בְּיָין שֶׁשָּׁמְעוּ יְלָדוֹת כָּךְ, קָפְצוּ כּוּלָּן וְנָפְלוּ לְתוֹךְ הַיָּם. נָשְׁאוּ יְלָדִים קַל וָחוֹמֶר בְּעַצְמָן וְאָמְרוּ: מַה הַלָּלוּ
29 שֶׁדַּרְכָּן לְכָךְ - כָּךְ, אָנוּ שֶׁאֵין דַּרְכֵּנוּ לְכָךְ - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! אַף הֵם קָפְצוּ לְתוֹךְ הַיָּם. וַעֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר: "כִּי עָלֶיךָ הוֹרַגְנוּ
30 כָּל הַיּוֹם נֶחְשַׁבְנוּ כְּצֹאן טִבְחָה". וְרַב יְהוּדָה אָמַר: זוֹ אֵשֶׁה וְשִׁבְעָה בְּנֶיהָ; אִתְיְוהוּ קַמֵּא לְקַמֵּיהּ דְּקֵיסָר, אֲמָרוּ לֵיהּ: פְּלַח לַעֲבוֹדָה
31 זָרָה! אֲמַר לְהוּ, כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ", אַפְקְוּהוּ וְקָטְלְוּהוּ. וַאֲתְיְוהוּ לְאִידָךְ דְּקֵיסָר, אֲמָרוּ לֵיהּ: פְּלַח לַעֲבוֹדָה זָרָה!
32 אֲמַר לְהוּ, כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי", אַפְקְוּהוּ וְקָטְלְוּהוּ. אַתְיְוהוּ לְאִידָךְ, אֲמָרוּ לֵיהּ: פְּלַח לַעֲבוֹדָה זָרָה!
33 אֲמַר לְהוּ, כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "וְגֹבַהּ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם", אַפְקְוּהוּ וְקָטְלְוּהוּ. אַתְיְוהוּ לְאִידָךְ, אֲמָרוּ לֵיהּ: פְּלַח לַעֲבוֹדָה זָרָה! אֲמַר לְהוּ, כָּתוּב
34 בַּתּוֹרָה: "לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר", אַפְקְוּהוּ וְקָטְלְוּהוּ. אַתְיְוהוּ לְאִידָךְ, אֲמָרוּ לֵיהּ: פְּלַח לַעֲבוֹדָה זָרָה! אֲמַר לְהוּ, כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "שְׁמַע
35 יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד", אַפְקְוּהוּ וְקָטְלְוּהוּ. אַתְיְוהוּ לְאִידָךְ, אֲמָרוּ לֵיהּ: פְּלַח לַעֲבוֹדָה זָרָה! אֲמַר לְהוּ, כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "וְיָדַעְתָּ
36 הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד", אַפְקְוּהוּ וְקָטְלְוּהוּ. אַתְיְוהוּ לְאִידָךְ, אֲמָרוּ
37 לֵיהּ: פְּלַח לַעֲבוֹדָה זָרָה! אֲמַר לְהוּ, כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "אֶת ה' הָאֲמַרְתָּ וגו' וַה' הָאֱמִירְךָ הַיּוֹם", בְּבָר נִשְׁבַּעְנוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵין
38 אָנוּ מַעֲבִירִין אוֹתוֹ בְּאַל אַחֵר, וְאַף הוּא נִשְׁבַּע לָנוּ שֶׁאֵין מַעֲבִיר אוֹתָנוּ בְּאוּמָּה אַחֶרֶת. אֲמַר לֵיהּ קֵיסָר: אֵישְׁדֵי לָךְ גּוּשְׁפַּנְקָא וּגְחֵין
39 וּשְׁקַלֵּיהּ, כִּי הֵיכִי דְּיֵילְמְרוּ עֲלֵיהּ הַרְמָנָא דְּמַלְכָּא, אֲמַר לֵיהּ: חֲבָל עָלָךְ קֵיסָר, חֲבָל עָלָךְ קֵיסָר, עַל כְּבוֹד עַצְמְךָ כָּךְ, עַל כְּבוֹד
40 הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! אַפְקְוּהוּ לְמִיקְטְלֵיהּ, אָמְרָה לְהוּ אִימֵּיהּ: יְהַבּוּהוּ נִיהֲלֵי וְאֵינַשְׁקֵיהּ פּוּרְתָּא, אָמְרָה לוֹ: בְּנַי,
41 לְכוּ וְאִמְרוּ לְאַבְרָהָם אֲבִיכֶם: אַתָּה עָקַדְתָּ מִזְבֵּחַ אֶחָד וַאֲנִי עָקַדְתִּי שִׁבְעָה מִזְבֵּחוֹת! אַף הִיא עָלְתָה לְגַג וְנָפְלָה וּמֵתָה. יָצְתָה בַּת קוֹל
42 וְאָמְרָה: "אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה". רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר: זוֹ מִילָה שֶׁנִּיתְּנָה בַּשְּׁמִינִי. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר: אִלּוּ תַלְמִידֵי חֲכָמִים
43 שֶׁמַּרְאִין הֶלְכוֹת שְׁחִיטָה בְּעַצְמָן; דַּאֲמַר רָבָא: כָּל מִילֵּי לֵיחֲזֵי אִינִישׁ בְּנַפְשֵׁיהּ, בַּר מִשְּׁחִיטָה וְדָבָר אַחֵר. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: אִלּוּ
44 תַלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמְּמִיתִין עַצְמָן עַל דִּבְרֵי תוֹרָה; כִּדְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, דְּאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: אֵין דִּבְרֵי תוֹרָה מִתְקַיְּימִין אֶלָּא
45 בְּמִי שֶׁמְּמִית עַצְמוֹ עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל" וגו'. אָמַר רָבָה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אַרְבָּעִים סְאָה

קצוצי

הגמרא מספרת שנהרגו רבים מישראל בידי נבוזראדן, בימי חורבן בית המקדש הראשון. וזו נקמת ה' על שבציוויו של יואש מלך יהודה הרגו שריו את זכריה בן יהוידע הכהן, בעזרה שבבית המקדש, כאשר הוכיחם שהשתחוו ליואש ועשאוהו אלוה, כמו שנאמר בדברי הימים (ב' כד יז–כב).

אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבִּין, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, סָח לִי זָקֵן אֶחָד מֵאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם, בְּבַקְעָה זוֹ הָרַג נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים – שר ההורגים שתחת נבוכדנצר מלך בבל, מֵאתַיִם וְאַחַת עֶשְׂרֵה רִבּוֹא – שתי מיליון מאה ועשר אלף נפשות מישראל, וּבִירוּשָׁלַיִם הָרַג נבוזראדן תִּשְׁעִים וְאַרְבַּע רִבּוֹא – תשע מאות וארבעים אלף נפשות מישראל עַל אֶבֶן אַחַת, עַד שֶׁהָלַךְ דָּמָן של האנשים שהרג נבוזראדן ועלה לעזרה שבבית המקדש, וְנִגַּע דמם בְּרֵמוֹ שֶׁל זְכַרְיָה בן יהוידע הכהן, שהרגוהו בעזרה, לְקַיֵּים מַה שֶּׁנֶּאֱמַר (הושע ד ב) **'אָלָה וְכַחֵשׁ וְרָצֹחַ וְגָנֹב וְנָאֹף פָּרָצוּ וְדָמִים בְּדָמִים נָגָעוּ', ונגעו הדמים ששפך נבוזראדן, בדמו של זכריה הכהן ששפכו ישראל.**

אַשְׁכְּחֵיהּ – מצא נבוזראדן **לְדָמֵיהּ דִּזְכַרְיָה** – את דמו של זכריה, **וראה דַּהֲוָה קָא מַרְתַּח וְסָלִיק** – שהיה דמו רותח ועולה, **אָמַר** – שאל נבוזראדן את היהודים, **מַאי הַאי** – מה הסיבה שדם זה רותח, **אָמְרוּ לֵיהּ** היהודים, דם זה הוא דָּם של **זְבָחִים דְּאִשְׁתַּפּוֹךְ** – שנשפך ללא קיום מצוותם בזריקה על המזבח, ולכן הדם רותח, **אַייתֵי דְּמֵי** – הביא דם בהמות **וְלָא אִידַּמּוּ** – ולא היה דם הבהמות דומה לדם זה. הבין נבוזראדן שלא אמרו לו היהודים את האמת איזה דם הוא זה, **אָמַר לְהוּ** נבוזראדן ליהודים, **אִי אָמְרִיתוּ לִי** – אם תאמרו לי **לִי של מי דם זה, הרי מוּטָב, וְאִי לָאו** – ואם לא תאמרו לי, **מַסְרִיקְנָא לְכֻלְּכֶם בְּמַסְרְקֵי דְּפַרְזְלֵי** – אסרוק את בשרכם במסרקי ברזל. **אָמְרֵי לֵיהּ** היהודים, **מַאי נֵימָא לָךְ** – אין לנו מה לומר לך אלא את האמת **נְבִיָּיא חֲוָה בָּן** – נביא היה בנו **דַּהֲוָה קָא מוֹכֵחַ לָן בְּמֵילֵי דִּשְׁמַיָּא** – שהיה מוכיחנו בעניני שמים **קַמַּיְנָן עֵילָוֵיהּ וְקַטְלִינָן לֵיהּ** – קמנו עליו והרגונוהו, **וְהָא כַּמָּה שְׁנִין דְּלָא קָא נָיְיח דְּמֵיהּ** – וזה כמה שנים מאז שהרגונוהו ודמו עדיין לא נח. **אָמַר לְהוּ** נבוזראדן, **אֲנָא מְפַיְּיסְנָא לֵיהּ** – אני אפייס את דמו של זכריה, **אַייתֵי** – הביא נבוזראדן את חכמי **סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה וְחכמי סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, קָטַל עֵילָוֵיהּ** – והרג אותם על דמו של זכריה הכהן, **וְעדיין לָא נָח דמו** של זכריה והמשיך לרתוח. הביא נבוזראדן **בַּחוּרִים וּבְתוּלוֹת, וְקָטַל עֵילָוֵיהּ** – והרג על הדם, **וְעדיין לָא נָח דמו** של זכריה, **אַייתֵי** – הביא נבוזראדן **תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן, קָטַל עֵילָוֵיהּ** – והרג על הדם, **וְעדיין לָא נָח דמו** של זכריה, **אָמַר לֵיהּ** נבוזראדן לדמו של זכריה, **זְכַרְיָה זְכַרְיָה טוֹבִים שֶׁבָּהֶן אִיבַּדְתִּים** – הטובים שבישראל איבדתי על דמך, **נֵיחָא לָךְ דְּאַבַּדְנָהוּ לְכוּלְּהוּ** – האם נוח לך שאאבד את כל עם ישראל על דמך, **כְּדְאָמַר לֵיהּ הָכִי** – כאשר אמר לו כך, **נָח** דמו של זכריה הכהן ונרגע מרתיחתו. **בְּהַהִיא שַׁעְתָּא** – באותה שעה, שראה נבוזראדן מה שאירע עם דמו של זכריה הכהן, **הֲרָהֵר תְּשׁוּבָה בְּדַעְתֵּיהּ. אָמַר** בליבו, והלא הדברים קל וחומר, **וּמָה אִם עַל נֶפֶשׁ אַחַת** שהרגו, ונענש **כָּךְ** – בעונש חמור, **הָהוּא גַּבְרָא** – אותו אדם, נבוזראדן, **דְּקָטַל כָּל הָנֵי נְשָׁמָתָא** – שהרג את כל הנשמות האלו, **עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שיענש בעונש חמור. **עָרַק** – ברח נבוזראדן, **אָזַל שָׁדַר שְׁטַר פְּרָטָא בְּבֵיתֵיהּ** – והלך ושלח שטר צוואה לביתו שפירט בו מה לעשות עם נכסיו, **וְאַגַּיֵּיר** – והתגייר.

תָּנָא – שנינו בברייתא, **נַעֲמָן** – שר צבא מלך עמון **גֵּר תּוֹשָׁב הָיָה** – קיבל על עצמו שלא לעבוד עבודה זרה, כמבואר במלכים (ב' ה יז), **נְבוּזַרְאֲדָן** – רב הטבחים של נבוכדנצר מלך בבל **גֵּר צֶדֶק הָיָה, מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל יִתְרוֹ הָיָה, מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל סִיסְרָא לְמָדוּ תִּינוֹקוֹת בֵּירוּשָׁלַיִם, מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל סַנְחֵרִיב לְמְדוּ תּוֹרָה בָּרַבִּים.** ומבארת הגמרא, **מַאן אינון** – מי מבני בניו של סנחריב לימדו תורה ברבים, **שְׁמַעְיָה וַאֲבְטַלְיוֹן.**

הֵיינוּ דִּכְתִיב (יחזקאל כד ח), **'לְהַעֲלוֹת חֵמָה לִנְקֹם נָקָם נָתַתִּי אֶת דָּמָהּ עַל צְחִיחַ סָלַע לְבִלְתִּי הָכָסוֹת'** – הקב"ה ציווה על דמו של זכריה שישאר על רצפת העזרה ולא יבלע,כדי להעלות חימה לפניו שיזכור לנקום את נקמתו.

נאמר בתורה (בראשית כז כב), **שיצחק אמר ליעקב כאשר מישש את ידיו, 'הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו', דורשת הגמרא, 'הַקּוֹל', זֶה קול הצווחה שהשמיעו בני יעקב, בימי אַדְרְיָינוּס קֵיסָר, שֶׁהָרַג בְּאַלְכְּסַנְדְּרְיָא שֶׁל מִצְרַיִם, שִׁשִּׁים רִבּוֹא עַל שִׁשִּׁים רִבּוֹא** – והיינו מיליון ומאתיים אלף, שהם **כְּפִלַּיִם** כמספר **יוֹצְאֵי מִצְרַיִם** שהיו שש מאות אלף איש. ממשיכה הגמרא לדרוש את הפסוק **'קוֹל יַעֲקֹב'** זֶה קול הצווחה שהשמיעו בני יעקב בימי **אַסְפַּסְיָינוּס קֵיסָר, שֶׁהָרַג בְּבָרְדָּ בֵּיתָר אַרְבַּע מֵאוֹת רִבּוֹא** – ארבע מיליון איש מבני יעקב, **וְאָמְרֵי לָהּ** – ויש אומרים שהרג **אַרְבָּעָה אַלָּפִים רִבּוֹא** – ארבעים מיליון איש מבני יעקב. וסיום הפסוק **'וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו' זוּ יְדֵי מַלְכוּת הָרְשָׁעָה** מבני עשיו, **שֶׁהֶחֱרִיבָה אֶת בֵּיתֵינוּ, וְשָׂרְפָה אֶת הֵיכָלֵנוּ, וְהִגְלִיתָנוּ מֵאַרְצֵנוּ. דָּבָר אַחֵר, 'הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב'** מרמז שאין לְךָ **תְּפִלָּה** – שנעשית בקול, **שֶׁמּוֹעֶלֶת** ומתקבלת במרומים, **שֶׁאֵין** מעורב בָּהּ **מִקּוֹל זַרְעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. 'וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו'** מרמז שאין לְךָ **מִלְחָמָה** שנעשית בידים **שֶׁנּוֹצַחַת** – שמנצחת את אויביה, **שֶׁאֵין** מעורב בָּהּ **מִידֵי זַרְעוֹ שֶׁל עֵשָׂו.**

אמרנו לעיל שחרב הבית ונהרגו רבבות אלפי ישראל על ידי לשון הרע **וְהֵיינוּ** – וזה מה **דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר** בביאור הפסוק (איוב ה כא) **'בְּשׁוֹט לָשׁוֹן תֵּחָבֵא', שֶׁבְּחִירְחוּרֵי לָשׁוֹן** – בזמן מריבת הלשון שאדם מכה ברעהו בלשונו כמו בשוט, **תֵּחָבֵא** – תתחבא כדי שלא תאבד. הגמרא מביאה עוד דרשה בענין החורבן: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מַאי דִּכְתִיב** (תהלים קלז א) **'עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם בָּכִינוּ בְּזָכְרֵנוּ אֶת צִיּוֹן', מַלְמֵד, שֶׁהֵרְאָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדָוִד** את **חוּרְבַּן בַּיִת רִאשׁוֹן, וְאֶת חוּרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי. חוּרְבַּן בַּיִת רִאשׁוֹן** ראה דוד, **שֶׁנֶּאֱמַר 'עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם בָּכִינוּ'** – צפה דוד ברוח הקודש שנבוכדנצר יגלה את בני ישראל לבבל כשיחריב את בית המקדש, ושם הם יקוננו על החורבן. **חורבן בַּיִת שֵׁנִי** ראה דוד **דִּכְתִיב** (שם ז) **'זְכֹר ה' לִבְנֵי אֱדוֹם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלַם הָאֹמְרִים עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ'** – צפה דוד ברוח הקודש שטיטוס שהוא מבני אדום יחריב את ירושלים, והתפלל שהקב"ה יזכור לאדום שהחריבו את ירושלים, ויפרע מהם.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, וְאִיתֵימָא – ויש אומרים **שֶׁרַבִּי אַמִּי** אמר זאת, **וְאָמְרֵי לָהּ** – ויש אומרים **שֶׁפְּתָנִיתָא תָּנָא** – ששנינו כן בברייתא, **מַעֲשֶׂה היה בְּאַרְבַּע מֵאוֹת יְלָדִים וִילָדוֹת שֶׁנִּשְׁבּוּ לְקַלּוֹן** – על מנת לעשות בהם דברים מגונים שאין דרכם בכך, ילדים למשכב זכר ונקבות לפילגשים, **הִרְנִישׁוּ** הילדים והילדות **בְּעַצְמָן לְמָה הֵן מִתְבַּקְּשִׁים** – איזו עבירה יכריחו אותם הגוים לעשות, **וְאָמְרוּ** – שאלו הילדים **אִם אָנוּ טוֹבְעִין בַּיָּם** – אם נטביע עצמנו בים כדי שלא יכריחונו הגוים לחטוא, **האם אָנוּ בָּאִין לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.** **דָּרַשׁ לָהֶן הַנָּדוֹל שֶׁבָּהֶן** וענה להם תשובה, נאמר בתהילים (סח כג) **'אָמַר ה', מִבָּשָׁן אָשִׁיב, אָשִׁיב מִמְּצֻלוֹת יָם'**, וזה פירוש הפסוק **'מִבָּשָׁן אָשִׁיב'**, הכוונה **שֶׁמִּבֵּין שִׁנֵּי אֲרָיוֹת** – את הנטרפים על קידוש ה' **אָשִׁיב** לחיי העולם הבא, לפי ש'מבשן' נוטריקון מבין שן. **'אָשִׁיב מִמְּצוֹלוֹת יָם'** לחיי העולם הבא את **אֵלּוּ שֶׁטָּבְעִין בַּיָּם** על קידוש ה', **בֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ הַיְלָדוֹת כָּךְ** – שהקב"ה ישיבם לחיי העולם הבא, מיד **קָפְצוּ כּוּלָּן** מהספינה **וְנָפְלוּ לְתוֹךְ הַיָּם. נָשְׂאוּ יְלָדִים קַל וָחוֹמֶר בְּעַצְמָן וְאָמְרוּ, מָה ילדות הַלָּלוּ, שֶׁדַּרְכָּן לְכָךְ** – לתשמיש, ואין זו חרפה כל כך גדולה עבורן, **נהגו כָּךְ** וקפצו לים וטבעו על קידוש ה', **אָנוּ** הילדים **שֶׁאֵין דַּרְכֵּנוּ לְכָךְ** – למשכב זכר וחרפתנו גדולה מאד, **עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שאנו צריכים למות על קידוש ה', מיד **אַף הֵם קָפְצוּ לְתוֹךְ הַיָּם** ומתו, **וַעֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר** (תהלים מד כג) **'כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָל הַיּוֹם** – בעבור קדושת שמך אנו מזלזלים בחיינו ומוכנים ליהרג כמו צאן שהולך לטבח.

וְרַב יְהוּדָה אָמַר, זוּ אִשָּׁה וְשִׁבְעָה בָּנֶיהָ שמתו על קידוש ה', ועליה נאמר הפסוק **'כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָל הַיּוֹם**. ומספרת הגמרא כיצד היה הדבר, **אַתְיוּהוּ לְקַמָּא לְקֵיסָר דְּקֵיסָר** – הביאו את הבן הראשון לפני הקיסר, **אָמְרִי לֵיהּ פְּלַח** – אמרו לו עבוד **לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אָמַר לְהוּ** – לא אעבוד לעבודה זרה לפי **שְׁכָתוּב בַּתּוֹרָה** (שמות כ ב) **'אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ', אַפְקוּהוּ וְקַטְלוּהוּ** – הוציאוהו והרגוהו **וְאַתְיוּהוּ לְאִידָךְ** –

המשך בעמוד כב

של קְצוּצֵי תְּפִילִּין – בתי תפילין, נִמְצְאוּ בְּרָאשֵׁי הֲרוּגֵי בֵּיתָר. רַבִּי יַנַּאי בְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמַר, נמצאו שָׁלֹשׁ קוּפּוֹת של בתי תפילין, שֶׁל אַרְבָּעִים אַרְבָּעִים סְאָה – כל אחת מהקופות היתה במשקל ארבעים סאה. ומשקלם הכולל של בתי התפילין היה מאה ועשרים סאה. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא – בברייתא שנינו שנמצאו אַרְבָּעִים קוּפּוֹת של בתי תפילין, שֶׁל שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ סְאִין – ובכל אחת מהקופות היה שלש סאה. גם לפי הברייתא משקלם הכולל של בתי התפילין היה מאה ועשרים סאה. ולכאורה דברים אלו שונים ממה שאמר רבי יוחנן שנמצאו ארבעים סאה של בתי תפילין בראשי הרוגי ביתר. וְלֹא פְּלִיגֵי – הברייתא ורבי ינאי שאמרו שנמצאו מאה ועשרים סאה של בתי תפילין, אינם חלוקים על רבי יוחנן שאמר שנמצאו ארבעים סאה של בתי תפילין בראשי הרוגי ביתר. משום שהָא – דברי הברייתא ורבי ינאי בִּדְרֵישָׁא – בתפילין של ראש שהם גדולים, וְהָא – דברי רבי יוחנן בִּדְדַרְעָא – בתפילין של יד שקטנים מתפילין של ראש ולכן נמצא מהם כמות קטנה.

אָמַר רַבִּי אַסִּי, אַרְבָּעָה קַבִּין מוֹחַ של ישראל שנהרגו בחורבן בית ראשון נִמְצְאוּ עַל אֶבֶן אַחַת. עוּלָּא אָמַר, תִּשְׁעַת קַבִּין של מוח נמצאו. אָמַר רַב כַּהֲנָא, וְאִיתֵימָא – ויש אומרים שִׁילָא בַּר מָרִי אמר זאת, מַאי קְרָאָה – מהו הפסוק המרמז שהבבליים רצצו את ראשי ישראל על אבן בחורבן בית ראשון. נאמר (תהלים קלז ח) 'בַּת בָּבֶל הַשְּׁדוּדָה אַשְׁרֵי שֶׁיְּשַׁלֶּם לָךְ וְגוֹ' אֶת גְּמוּלֵךְ שֶׁגָּמַלְתְּ לָנוּ' – דוד המלך מקלל את בני בבל שישיבו להם כמעשיהם הרעים שעשו לישראל בימי החורבן, וממשיך הפסוק (שם ט) 'אַשְׁרֵי שֶׁיֹּאחֵז וְנִפֵּץ אֶת עֹלָלַיִךְ אֶל הַסָּלַע' – מאושר יהיה מי שיאחז וינפץ את ראשם של בניך הקטנים על גבי הסלע. מכך שהפסוק מפרש שעונש זה הוא מדה כנגד מדה, הרי זו הוכחה שכך עשו בני בבל לישראל בזמן החורבן.

נאמר באיכה (ד ב) 'בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז' – המשובחים בפז. שואלת הגמרא מַאי מְסוּלָּאִים בַּפָּז – מדוע נאמר שהם משובחים 'בפז' שמשמעו שהיו משובחים על ידי הפז, ולא נאמר שהם משובחים 'מפז' שהיו משובחים יותר מהפז, אִילֵימָא – אם תרצה לומר דַּהֲווּ מְחַפֵּי בְּפִיזָא – שהיו מכוסים בתכשיטי זהב, וזה הראה את שבחם ואת ערכם, וְהָאָמְרֵי דְּבֵי רַבִּי שִׁילָא – והרי אמרו בבית מדרשו של רבי שילא, תַּרְתֵּי מַתְקְלֵי אִיסְתִּירֵי פִּיזָא נָחוּת בְּעָלְמָא – שני משקלות של סלעי פז ירדו לעולם, חֲדָא בְּרוֹמִי וַחֲדָא בְּכוּלֵּי עָלְמָא – סלע אחד ירד ברומי, והסלע השני התחלק בכל העולם. נמצא שברומי יש כמות פז גדולה כמו כל הפז שיש בעולם כולו. ואם כן אין לפרש את כוונת הפסוק שבני ציון היו מיוחדים ומשובחים בתכשיטי הפז שלהם, לפי שלאנשי רומי היה יותר פז. עונה הגמרא, אֶלָּא פירוש הפסוק שֶׁהָיוּ בני ציון מְגַנִּין אֶת הַפָּז בְּיוֹפְיָין – מבזים את יופי הפז, מכיון שהם היו יותר יפים ממנו, היה יופי הפז מתבזה לעומתם, כפי שיסופר להלן. מֵעִיקָּרָא – בתחילה, קודם החורבן, חֲשִׁיבֵי דְּרוֹמָאֵי – האנשים החשובים ברומי, כשהיו רוצים שנשותיהם תתעברנה ילדים יפים, הֲווּ נָקְטֵי בִּלְיוֹנָא דְּגוּשְׁפַּנְקָא – היו תופסים צורות נאות עשויות מפז שמוטבעות בטבעותיהם, וּמְשַׁמְּשֵׁי עַרְסַיְיהוּ – וכנגדן היו משמשים מיטתם. מִכָּאן וְאֵילָךְ – מזמן החורבן ששבו את בני ישראל, מַיְיתוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – היו הרומאים מביאים יהודים שהיו יותר יפים, וְאָסְרֵי בְּכַרְעֵי דְּפוּרַיְיהוּ – וקושרים אותם ברגלי מיטותיהם, וּמְשַׁמְּשֵׁי – ומשמשים כנגדם. הרי שיופי היהודים יותר גדול מיופי הפז, והיו מעדיפים את יופים עליו. אָמַר לֵיהּ חַד לְחַבְרֵיהּ – שאל יהודי אחד את חבירו, הָא – צרה זו הֵיכָא כְּתִיבָא – היכן כתובה בתורה. אָמַר לֵיהּ, דבר זה נרמז בפסוק (דברים כח סא) 'גַּם כָּל חֳלִי וְכָל מַכָּה אֲשֶׁר לֹא כָתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת יַעְלֵם ה' עָלֶיךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ'. התורה רומזת לצרה זו שהיא דבר מגונה, ואי אפשר לכותבה בתורה בפירוש. אָמַר – שאלו שנית, כַּמָּה מַרְחִיקְנָא מִדּוּכְתָּא פְּלַן – כמה המרחק בין המקום שאני אוחז בלימודי, למקום שכתוב בתורה פסוק זה. אָמַר לֵיהּ – השיב לו חבירו, אִינְגַד – מעט המרחק, והוא פּוּסְתָּא וּפַלְגָּא – דף וחצי בלבד. אָמַר לֵיהּ השואל, אִי מְטַאי לְגַבֵּיהּ – אם הייתי מגיע לפסוק זה, לֹא אִיצְטְרִיכִי לָךְ – לא הייתי צריך לשאול אותך והייתי יודע מעצמי שצרה זו נרמזה כאן.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל מִשּׁוּם רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, מַאי דִּכְתִיב – מהו שכתוב באיכה (ג נא) 'עֵינִי עוֹלְלָה לְנַפְשִׁי מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי' – עיני ניוולה את נפשי מרוב בכי על שנשארתי לבדי מכל בנות עירי. דרש רבן שמעון בן גמליאל פסוק זה על עצמו, שנשאר לבדו מכל התינוקות שהיו בביתר בעת החורבן. מספרת הגמרא, אַרְבַּע מֵאוֹת בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת הָיוּ בִּכְרַךְ בֵּיתָר, וּבְכָל אַחַת וְאַחַת מבתי כנסיות אלו הָיוּ בָּהּ אַרְבַּע מֵאוֹת מְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד ממלמדי תינוקות אלו, הָיוּ לְפָנָיו אַרְבַּע מֵאוֹת תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן, וּכְשֶׁהָיָה אוֹיֵב נִכְנָס לְשָׁם – לכרך ביתר, הָיוּ התינוקות דּוֹקְרִין אוֹתָן בְּחוּטְרֵיהֶן – במקלותיהם. וּכְשֶׁגָּבַר האוֹיֵב על אנשי ביתר, וּלְכָדוּם – ולכדו את התינוקות, כָּרְכוּם בְּסִפְרֵיהֶם – עטפו אותם בספרי תלמודם, וְהִצִּיתוּם בָּאֵשׁ – והציתו באש את הספרים עם הילדים. ולא נשארו מכל תינוקות אלו כי אם רבן שמעון בן גמליאל בלבד תָּנוּ רַבָּנָן, מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, שֶׁהָלַךְ לִכְרַךְ גָּדוֹל שֶׁבְּרוֹמִי. אָמְרוּ לוֹ, תִּינוֹק אֶחָד מבני ישראל יֵשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים, יְפֵה עֵינַיִם וְטוֹב רוֹאִי – יפה תואר, וּקְווּצוֹתָיו – שערותיו סְדוּרוֹת לוֹ תַּלְתַּלִּים. הָלַךְ רבי יהושע בן חנניה וְעָמַד עַל פֶּתַח בֵּית הָאֲסוּרִים שבו היה שבוי תינוק זה, ורצה לבדוק אם תינוק זה חכם הוא, אָמַר – שאל רבי יהושע בן חנניה בלשון הפסוק (ישעיה מב כד), 'מִי נָתַן לִמְשִׁסָּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבֹזְזִים' – מי נתן את יעקב למרמס ואת ישראל לאנשים בוזזים. עָנָה אוֹתוֹ תִּינוֹק וְאָמַר את המשך הפסוק 'הֲלוֹא ה' זוּ חָטָאנוּ לוֹ – חטאינו לה' הם שגרמו את השיסוי והבזיזה, וְלֹא אָבוּ בִדְרָכָיו הָלוֹךְ – וגם שלא רצו אבותינו ללכת בדרכי ה' וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ'. כששמע רבי יהושע בן חנניה את תשובת התינוק אָמַר, מוּבְטַחְנִי בּוֹ – בתינוק חכם זה שֶׁמּוֹרֶה הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל. נשבע רבי יהושע בן חנניה, הָעֲבוֹדָה – לשון שבועה שֶׁאֵינִי זָז מִכָּאן עַד שֶׁאֶפְדֶּנּוּ. מבית האסורים בְּכָל מָמוֹן שֶׁפּוֹסְקִין עָלָיו – בכל מחיר שידרשו שוביו. אָמְרוּ, לֹא זָז רבי יהושע בן חנניה מִשָּׁם, עַד שֶׁפְּדָאוֹ מבית האסורים בְּמָמוֹן הַרְבֵּה, וְלֹא הָיוּ יָמִים מוּעָטִין – ולא עברו מעט ימים עַד שֶׁהוֹרָה התינוק הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל, וּמַנּוּ – ומיהו תינוק זה, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֱלִישָׁע.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מַעֲשֶׂה בִּבְנוֹ וּבְבִתּוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֱלִישָׁע כהן גדול, שֶׁנִּשְׁבּוּ לִשְׁנֵי אֲדוֹנִים גויים. לְיָמִים, נִזְדַּוְּוגוּ שְׁנֵיהֶם – נפגשו שני האדונים בְּמָקוֹם אֶחָד, והיה אדון זֶה אוֹמֵר, יֵשׁ לִי עֶבֶד שֶׁאֵין כְּיוֹפְיוֹ בְּכָל הָעוֹלָם, וְאדון זֶה היה אוֹמֵר, יֵשׁ לִי שִׁפְחָה שֶׁאֵין בְּכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ כְּיוֹפְיָהּ, אָמְרוּ זה לזה, בּוֹא וְנַשִּׂיאֵם זֶה לָזֶה – נחתן את העבד עם השפחה, וּנְחַלֵּק בַּוְּולָדוֹת נחלק בינינו את ילדיהם. הִכְנִיסוּם לְחֶדֶר – הכניסו את שניהם לחדר אחד על מנת שינשאו זה לזה, זֶה יָשַׁב בְּקֶרֶן זָוִית זֶה – ישב בנו של רבי ישמעאל כהן גדול בפינה זו של החדר, וְזוּ יָשְׁבָה בְּקֶרֶן זָוִית זֶה – וישבה בתו של רבי ישמעאל כהן גדול בפינה זו של החדר. זֶה – בנו של רבי ישמעאל כהן גדול אוֹמֵר, אֲנִי כֹּהֵן בֶּן כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים, כיצד אֶשָּׂא שִׁפְחָה לאשה. והיתה זֹאת – בתו של רבי ישמעאל כהן גדול אוֹמֶרֶת, אֲנִי כֹּהֶנֶת בַּת כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים, כיצד אֶנָּשֵׂא לְעֶבֶד. וּבָכוּ כָּל הַלַּיְלָה. כֵּיוָן שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר והתחילה השמש לזרוח הִכִּירוּ זֶה אֶת זֶה, וְנָפְלוּ זֶה עַל זֶה, וְגָעוּ בִּבְכִיָּה, עַד שֶׁמרוב בכיה יָצְאָה נִשְׁמָתָן. וַעֲלֵיהֶן קוֹנֵן יִרְמְיָה ואמר את הפסוק (איכה א טז) 'עַל אֵלֶּה אֲנִי בוֹכִיָּה עֵינִי עֵינִי יֹרְדָה מַיִם'.

אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת, וְצָפְנַת בַּת פְּנִיאֵל היה שְׁמָהּ. נקראה צָפְנַת על שם שֶׁהַכֹּל צוֹפִין בְּיוֹפְיָהּ, ונקראה בַּת פְּנִיאֵל על שם שהיתה בִּתּוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁשִּׁימֵשׁ לִפְנַי וְלִפְנִים. שֶׁנשבתה ביד גוי, וּנִתְעַלֵּל בָּהּ הַשַּׁבָּאִי כָּל הַלַּיְלָה. לְמָחָר, הִלְבִּישָׁהּ השבאי שִׁבְעָה חֲלוּקִים, וְהוֹצִיאָהּ לשוק לְמוֹכְרָהּ לשפחה, בָּא אָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה מְכוֹעָר בְּיוֹתֵר,

אָמַר המכוער לוֹ – לשבאי, הפשיטה וְהַרְאֵנִי אֶת יוֹפְיָהּ, אָמַר לוֹ השבאי רֵיקָא – אדם ריק שכמותך, אִם אַתָּה רוֹצֶה לִיקַּח אשה יפה קַח אשה זו, לפי שֶׁאֵין כְּיוֹפְיָהּ בְּכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ. אָמַר לוֹ המכוער,

המשך בעמוד ס

קצוצי תפילין — דפוסי תפילין חוץ מן הרצועה קרוי קציצה, כדאמרינן במסכת סוכה (כו,ב): אוחז ברצועה ואינו אוחז בקציצה. **דדרעא** — ארבעים סאה, ודרישא שהם גדולים, ארבעים בתים בכל קציצה — הוו שלש זימני ארבעים סאה. ואם תאמר: ארבע! לא היא, שבית אחד של זרוע גדול מאחד מבתי הראש, לפי שכאן כל ארבע פרשיות בבית אחד, ובשל ראש פרשה אחת בבית אחד. ומכל מקום דפוס של ראש, מתוך שצריך לחלק הבתים, ולהיות ריוח ביניהן, וקבועין על מושב אחד — הוצרך המושב להיות רחב, והוי על אחד שלשה שבזרוע. **ארבעה קבין** — בחורבן בית ראשון. **איסתרי** — סלעים. שהיו מגנין **את הפז ביופיין** — והיינו מסולאים, לשון "סולו לרוכב" (תהלים סח) "לא תסולה בכתם אופיר" — משובחין היו ביופיין מן הפז. **בליוני דגושפנקי** — צורות נאות שבחותמיהן, כדי שתתעברנה בנגדן. **כמה מרחיקנא מההוא דוכתא** — שלא הגעתי ללמוד אותו פסוק. **אינגד** — מעט. **פוכתא ופלגא** — דף וחצי. **על כבוד שמך הנבור** — והיכן גבורתך? **עלי ועליך** — ששמני נתחלל בכך. **שוליא דנגרי הוה** — לא היה רבו לתורה, אלא רבו לאומנות של נגרים. **שוליא** — אינדרי"ן. **הוצרך ללוות** — הרב. **קידם** — השכים. **שתי פתילות בנר אחד** — אשת איש. **לא שנו** — דמקחו בטל. **אלא דאסרי ליה** — בעלים, לזה שלקח מסיקריקון. **לך חזק וקני** — בחזקה, דכיון דדיבורא בעלמא הוא — איכא למימר: השני נוח לי. אבל — אי כתב ליה שטרא בשמיה. **קני** — דכולי האי לא הוה ליה למיעבד, אי לאו דזבנה ליה מכר גמור, ומדעת. **אחריות** — דאי טרפו לה מיניה — לגבייה דמי ארעא.

הכי

1 קְצוּצֵי תְּפִילִּין נִמְצָאוּ בָּרְאשֵׁי הֲרוּגֵי בֵּיתָר. רַבִּי יַנַּאי
2 בְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמַר: שָׁלֹשׁ קוּפּוֹת שֶׁל אַרְבָּעִים
3 אַרְבָּעִים סְאָה. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: אַרְבָּעִים קוּפּוֹת שֶׁל
4 שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ סְאִין. וְלָא פְּלִיגִי: הָא דְּרֵישָׁא, הָא דְּדַרְעָא.
5 אָמַר רַבִּי אַסִי: אַרְבָּעָה קַבִּין מוֹחַ נִמְצְאוּ עַל אֶבֶן
6 אַחַת. עוּלָּא אָמַר: תִּשְׁעַת קַבִּין. אָמַר רַב פָּפָּא,
7 וְאִיתֵימָא שִׁילָא בַּר מָרִי: מַאי קְרָאָה? "בַּת בָּבֶל
8 הַשְּׁדוּדָה אַשְׁרֵי שֶׁיְּשַׁלֶּם לָךְ וגו' אַשְׁרֵי שֶׁיֹּאחֵז וְנִפֵּץ
9 אֶת עוֹלָלַיִךְ אֶל הַסָּלַע". "בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים הַמְסוֹלָאִים
10 בַּפָּז" - מַאי "מְסוֹלָאִים בַּפָּז"? אִילֵימָא דְּהָווּ מְחַפֵּי
11 בְּפִיָּיא - וְהָאָמְרִי דְּבֵי רַבִּי שִׁילָא: תַּרְתֵּי מַתְקְלֵי
12 אִיסְתֵּירֵי פִּיָּיא נְחוּת בְּעָלְמָא, חָדָא בְּרוֹמֵי וַחֲדָא בְּכוּלֵּי
13 עָלְמָא! אֶלָּא שָׁהְיוּ מְנַגְּנִין אֶת הַפֶּז בְּיוֹפְיָן. מַעִיקָּרָא, חֲשִׁיבִי דְּרוֹמָאֵי הָווּ נָקְטֵי בְּלִיוֹנָא דְּגוּשְׁפַּנְקָא
14 וּמְשַׁמְּשֵׁי עַרְסַיְיהוּ, מִכָּאן וְאֵילָךְ מַיְיתוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָסְרֵי בְּכַרְעֵי דְּפוּרְיֵיהוּ וּמְשַׁמְּשֵׁי. אָמַר לֵיהּ
15 חַד לְחַבְרֵיהּ: הָא הֵיכָא כְּתִיבָא? אָמַר לֵיהּ: "גַּם כָּל חֲלִי וְכָל מַכָּה אֲשֶׁר לֹא כָתוּב בְּסֵפֶר
16 הַתּוֹרָה הַזֹּאת". אָמַר: כַּמָּה מָרְחֵיקְנָא מִדּוּכְתָּא פְּלָן? אָמַר לֵיהּ: אִינְגַּד פּוּסְתָּא וּפַלְגָּא, אָמַר
17 לֵיהּ: אִי מִטַּאי לְגַבֵּיהּ לָא אִיצְטְרִיכְי לָךְ. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל מְשׁוּם רַבָּן שִׁמְעוֹן
18 בֶּן גַּמְלִיאֵל, מַאי דִּכְתִיב: "עֵינִי עוֹלָלָה לְנַפְשִׁי מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי"? אַרְבַּע מֵאוֹת בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת
19 הָיוּ בִּכְרַךְ בֵּיתָר, וּבְכָל אַחַת וְאַחַת הָיוּ בָּהּ אַרְבַּע מֵאוֹת מְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד
20 הָיוּ לְפָנָיו אַרְבַּע מֵאוֹת תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן, וְכְשֶׁהָיָה אוֹיֵב נִכְנָס לְשָׁם הָיוּ דּוֹקְרִין אוֹתָן
21 בְּחוֹטְרֵיהֶן, וְכְשֶׁנִּבְרַר אוֹיֵב וּלְבָדוֹם, כִּרְכוּם בְּסִפְּרֵיהֶם וְהֵציתוּם בָּאֵש. תָּנוּ רַבָּנָן: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי
22 יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה שֶׁהָלַךְ לְכַרְךְ גָּדוֹל שֶׁבְּרוֹמִי, אָמְרוּ לוֹ: תִּינוֹק אֶחָד יֵשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים, יָפֶה עֵינַיִם וְטוֹב רוֹאִי וְקִווּצוֹתָיו סְדוּרוֹת לוֹ
23 תַּלְתַּלִּים. הָלַךְ וְעָמַד עַל פֶּתַח בֵּית הָאֲסוּרִים, אָמַר: "מִי נָתַן לְמִשִּׁיסָה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבוֹזְזִים"? עָנָה אוֹתוֹ תִּינוֹק וְאָמַר: "הֲלֹא ה'
24 זוֹ חָטָאנוּ לוֹ וְלֹא אָבוּ בִדְרָכָיו הָלוֹךְ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ". אָמַר: מוּבְטָחַנִי בּוֹ שְׁמוֹרָה הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל, הֲעֲבוֹדָה! שְׁאֵינִי זָז מִכָּאן עַד
25 שֶׁאֶפְדֶּנּוּ בְּכָל מָמוֹן שֶׁפּוֹסְקִין עָלָיו. אָמְרוּ: לֹא זָז מִשָּׁם עַד שֶׁפְּדָאוֹ בְּמָמוֹן הַרְבֵּה, וְלֹא הָיוּ יָמִים מוּעָטִין עַד שֶׁהוֹרָה הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל.
26 וּמַנּוּ? רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֱלִישָׁע. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מַעֲשֶׂה בִּבְנוֹ וּבִבְתּוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֱלִישָׁע שֶׁנִּשְׁבּוּ לִשְׁנֵי אֲדוֹנִים.
27 לְיָמִים נִזְדַּוְּגוּ שְׁנֵיהֶם בְּמָקוֹם אֶחָד, זֶה אוֹמֵר: יֵשׁ לִי עֶבֶד שֶׁאֵין כְּיוֹפְיוֹ בְּכָל הָעוֹלָם, וְזֶה אוֹמֵר: יֵשׁ לִי שִׁפְחָה שֶׁאֵין בְּכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ
28 כְּיוֹפְיָהּ. אָמְרוּ: בּוֹא וְנַשִּׂיאֵם זֶה לָזֶה וּנְחַלֵּק בַּוְולָדוֹת. הִכְנִיסוּם לְחֶדֶר, זֶה יָשַׁב בְּקֶרֶן זָוִית זֶה וְזֶה יָשְׁבָה בְּקֶרֶן זָוִית זֶה, זֶה אוֹמֵר: אֲנִי
29 כֹּהֵן בֶּן כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים אֶשָּׂא שִׁפְחָה? וְזֹאת אוֹמֶרֶת: אֲנִי כֹּהֶנֶת בַּת כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים אֶנָּשֵׂא לְעֶבֶד? וּבְכוּ כָּל הַלַּיְלָה. בֵּיוָן שֶׁעָלָה עַמּוּד
30 הַשַּׁחַר, הִכִּירוּ זֶה אֶת זֶה, וְנָפְלוּ זֶה עַל זֶה וְנָעוּ בִּבְכִיָּה עַד שֶׁיָּצְאָה נִשְׁמָתָן. וַעֲלֵיהֶן קוֹנֵן יִרְמְיָה: "עַל אֵלֶּה אֲנִי בוֹכִיָּה עֵינִי עֵינִי יוֹרְדָה
31 מַיִם". אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת וְצָפְנַת בַּת פְּנֵיאֵל שְׁמָהּ, צָפְנַת - שֶׁהַכֹּל צוֹפִין בְּיוֹפְיָהּ, בַּת פְּנֵיאֵל - בִּתּוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל
32 שֶׁשִּׁמֵּשׁ לִפְנֵי וְלִפְנִים, שֶׁנִּתְעַלֵּל בָּהּ שַׁבַּאי כָּל הַלַּיְלָה. לְמָחָר הִלְבִּישָׁהּ שִׁבְעָה חֲלוּקִים וְהוֹצִיאָהּ לְמוֹכְרָהּ. בָּא אָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה מְכוֹעָר
33 בְּיוֹתֵר, אָמַר לוֹ: הַרְאֵנִי אֶת יוֹפְיָהּ, אָמַר לוֹ: רֵיקָא! אִם אַתָּה רוֹצֶה לִיקַּח - קַח, שֶׁאֵין כְּיוֹפְיָהּ בְּכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ. אָמַר לוֹ: אַף עַל פִּי
34 כֵּן. הִפְשִׁיטָהּ שִׁשָּׁה חֲלוּקִים, וּשְׁבִיעִי קְרָעָתָהּ וְנִתְפַּלְּשָׁה בָּאֹפֶר, אָמְרָה לָהֶן: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם עָלֵינוּ לֹא חָסְתָּ, עַל קִדּוּשַׁת שִׁמְךָ
35 הַגְּבוֹ לָמָּה לֹא תָחוּס? וְעָלֶיהָ קוֹנֵן יִרְמְיָה: "בַּת עַמִּי חֲגֹרִי שָׂק וְהִתְפַּלְּשִׁי בָּאֹפֶר אֲבֶל יָחִיד עֲשִׂי לָךְ מִסְפֵּד תַּמְרוּרִים כִּי פִתְאֹם יָבֹא
36 הַשּׁוֹדֵד עָלֵינוּ", "עָלֵיךְ" לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא "עָלֵינוּ", כִּבְכִיכוֹל, עָלַי וְעָלַיִךְ בָּא שׁוֹדֵד. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מַאי דִּכְתִיב: "וְיַעֲקֹב גֶּבֶר
37 וּבִיתוֹ וְאִישׁ וְנַחֲלָתוֹ"? מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּאִשֶּׁת רַבּוֹ, וְשׁוּלְיָא דִּנְגָרֵי הָוָה. פַּעַם אַחַת הוּצְרַךְ (רַבּוֹ) לְלִוּוֹת, אָמַר לוֹ: שַׁגֵּר
38 אִשְׁתְּךָ אֶצְלִי וְאֲלַוֶּנָּה, שִׁיגֵּר אִשְׁתּוֹ אֶצְלוֹ, שָׁהָה עִמָּהּ שְׁלֹשָׁה יָמִים. קָדַם וּבָא אֶצְלוֹ, אָמַר לוֹ: אִשְׁתִּי שֶׁשִּׁיגַּרְתִּי לְךָ הֵיכָן הִיא? אָמַר
39 לוֹ: אֲנִי פִּטַּרְתִּיהָ לְאַלְתַּר, וְשָׁמַעְתִּי שֶׁהַתִּינוֹקוֹת נִתְעַלְּלוּ בָּהּ בַּדֶּרֶךְ. אָמַר לוֹ: מָה אֲעֲשֶׂה? אָמַר לוֹ: אִם אַתָּה שׁוֹמֵעַ לַעֲצָתִי גָּרְשָׁהּ.
40 אָמַר לוֹ: כְּתוּבָתָהּ מְרוּבָּה, אָמַר לוֹ: אֲנִי אַלְוֶךָּ וְתֵן לָהּ כְּתוּבָתָהּ. עָמַד זֶה וְגֵרְשָׁהּ, הָלַךְ הוּא וּנְשָׂאָהּ. בֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ זְמַנּוֹ וְלֹא הָיָה לוֹ
41 לְפָרְעָן, אָמַר לוֹ: בֹּא וַעֲשֵׂה עִמִּי בְּחוֹבְךָ. וְהָיוּ הֵם יוֹשְׁבִים וְאוֹכְלִים וְשׁוֹתִין וְהוּא הָיָה עוֹמֵד וּמְשַׁקֶּה עֲלֵיהֶן, וְהָיוּ דְּמָעוֹת נוֹשְׁרוֹת
42 מֵעֵינָיו וְנוֹפְלוֹת בְּכוֹסֵיהֶן, וְעַל אוֹתָהּ שָׁעָה נִתְחַתֵּם גְּזַר דִּין. וְאָמְרִי לָהּ: עַל שְׁתֵּי פְּתִילוֹת בְּנֵר אֶחָד. "לָקַח מִן הַסִּיקְרִיקוֹן" וכו'. אָמַר
43 רַב: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא דְּאָמַר לוֹ "לֵךְ חֲזַק וְקְנִי", אֲבָל בִּשְׂטָר - קָנָה; וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אַף בִּשְׂטָר נַמִּי לֹא קָנָה, עַד שֶׁיִּכְתּוֹב לוֹ אַחֲרָיוּת.

תניא

כל ממון שפוסקין עליו – כי איכא סכנת נפשות פודין שבויין יותר על כדי דמיהן, כדאמרינן בפרק "השולח" (גיטין מד,א) גבי מוכר עצמו ואת בניו לגוים, כל שכן הכא דאיכא קטלא. אי נמי – משום דמופלג בחכמה היה. **אבל** בשטר קנה – אאשה נמי קאי, כדמוכח בסמוך. והא דאמר בפרק "מי שהיה נשוי" (כתובות צה,א): כתב לראשון ולא חתמה לו, ולשני וחתמה לו – איבדה כתובתה. משמע דבחד לוקח יכולה לומר "נחת רוח עשיתי לבעלי"! התם כשחתמה על שטר של בעלה, והכא בשכתבה שטר בפני עצמה. ועוד: דחתמה דהתם – שנתרצית במכירת הבעל, או שמחלה לו השעבוד, אבל הכא – כשכתבה שטר מכירה שהיא מוכרת לו. ולמאי דמפרש הרב רבינו אליעזר משנ"א דרב ושמואל פליגי הכא באחריות טעות סופר הוא, דשמואל לטעמיה דאמר בפרק קמא דבבא מציעא (יד,א) דאחריות לאו טעות סופר הוא בשטרי מקח וממכר, ורב סבר אחריות טעות סופר הוא, ובסתם שטר – כבכתבה לו אחריות דמי, והיה דכתובות – כשפירשה דלא קבלה אחריות מידי.

כגון

כגון זה טוענין ליורש וללוקח – פירש בקונטרס: אפילו למאן דאמר בבבא בתרא דאין טוענין – הכא מודה. ולא מצינו שם פלוגתא, אלא אמרינן בפרק "לא יחפור" (בבא בתרא כג,א): טוענין ליורש – תנינא, טוענין ללוקח – תנינא. ו"כגון זה" דאמר – הכי פירושו: אפילו כגון זה, דסלקא דעתך דהדין עם הבעלים, דמה שלא מיחו – מפני יראת הסיקריקון.

אנן יהבינן אנן אכלינן – והא דאמרינן בפרק "חזקת הבתים" (בבא בתרא נד,ב) גבי דורא דרעוותא דבני באגי דמטמרי הוו, ומלכא אמר: מאן דיהיב טסקא – ליכול ארעא, והפסידו הקרקע לגמרי. התם היו נשמטים מלפרוע. אבל כאן שהבעלים הלכו, ולא להשמט – דין הוא דכל הנהו שני מאן דיהיב טסקא אכיל, וכי הדרי – אהדרי ארעא למרא.

למכתב ליה טירפא אבני באגא – לא אבני באגי דקביל מינהון, דמה להן לפרוע מה שהקדים זה? אלא אמרוותא קמאי.

רביע בקרקע או רביע במעות – פירוש: רביע במעות שנתן יתן לו, ואותו רביע – בקרקע או במעות יתן לו, דהיינו חמישית בקרקע, כדמפרש דנכי חומשא זבין. ותימה, דמאי פריך מברייתא דקתני: רביע בקרקע או רביע במעות, לשמואל דאמר: רביע בקרקע שהוא שליש במעות, דנכי ריבעא זבין? הא איכא לפרושי נמי איפכא: דרביע הקרקע יתן לו או בקרקע או במעות – דהיינו שליש מעות. ואית ספרים דגרסי בדרב ובברייתא: רביע בקרקע שהוא רביע במעות, וכן רבינו חננאל. ומפרש: רביע – בקרקע שנתן דמים עליה, דהיינו חומש. דעל ארבע חומשים נתן דמים, דנכי חומשא זבין.

דכולהו

תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: לָקַח מִן הָאִשָּׁה וְחָזַר וְלָקַח מִן הָאִישׁ - מִקָּחוֹ קַיָּים, מִן הָאִישׁ וְחָזַר וְלָקַח מִן הָאִשָּׁה - מִקָּחוֹ בָּטֵל, עַד שֶׁתִּכְתּוֹב לוֹ אַחֲרָיוּת. נֵימָא תֶּיהֱוֵי תְּיוּבְתָּא דְּרַב! אָמַר לָךְ רַב: מַאי אַחֲרָיוּת? נַמִּי שְׁטָר. תָּנוּ רַבָּנַן: לָקַח מִן הַסִּיקָרִיקוֹן, וַאֲכָלָהּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים בִּפְנֵי בְּעָלִים, וְחָזַר וּמְכָרָהּ לְאַחֵר - אֵין לַבְּעָלִים עַל לוֹקֵחַ שֵׁנִי כְּלוּם. הֵיכִי דָּמֵי? אִי דְּקָא טָעֵין וַאֲמַר "מִינָךְ זַבְּנָהּ", אֲפִילּוּ רִאשׁוֹן נַמִּי! אִי דְּלָא קָא טָעֵין וַאֲמַר "מִינָךְ זַבְּנָהּ", אֲפִילּוּ שֵׁנִי נַמִּי לָא! אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: לְעוֹלָם דְּלָא קָא טָעֵין לֵיהּ, וּכְגוֹן זֶה טוֹעֲנִין לְיוֹרֵשׁ וְטוֹעֲנִין לְלוֹקֵחַ, וְאִידָךְ אִי טָעֵין - אִין, וְאִי לָא טָעֵין - לָא. תָּנוּ רַבָּנַן: הַבָּא מֵחֲמַת חוֹב וּמַחֲמַת אַנְפָּרוֹת - אֵין בּוֹ מִשּׁוּם סִיקָרִיקוֹן, וְאַנְפָּרוֹת עַצְמָהּ - צְרִיכָה שֶׁתִּשְׁהֶה שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. - וְהָאָמְרַתְּ אֵין בָּהּ מִשּׁוּם סִיקָרִיקוֹן! הָכִי קָאָמַר: סִיקָרִיקוֹן עַצְמָהּ - צְרִיכָה שֶׁתִּשְׁהֶה שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. אֲמַר רַב יוֹסֵף, נָקְטִינַן: אֵין אַנְפָּרוֹת בְּבָבֶל. - וְהָא קָחָזֵינַן דְּאִיכָּא! אֶלָּא אֵימָא: אֵין דִּין אַנְפָּרוֹת בְּבָבֶל. מַאי טַעֲמָא? כֵּיוָן דְּאִיכָּא בֵּי דַּוָּואר וְלָא אָזֵיל קָבֵיל, אֵימָא אַחוּלֵי אַחֵיל. גִּידֵּל בַּר רְעִילַאי קַבֵּיל אַרְעָא בְּטַסְקָא מִבְּנֵי בָּאגָא, אַקְדֵּים וְיָהֵיב זוּזֵי דִּתְלָת שְׁנִין. לַסּוֹף אֲתָא מַרְוָותָא קַמָּאֵי, אֲמַרוּ לֵיהּ: שַׁתָּא קַמַּיְיתָא דְיהַבְתְּ אֲכַלְתְּ, הָשְׁתָּא אֲנַן יָהֲבִינַן אֲנַן אָכְלִינַן. אָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַב פַּפָּא, סָבַר לְמִיכְתַּב לֵיהּ טִירְפָּא אַבְּנֵי בָּאגָא, אֲמַר לֵיהּ רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ לְרַב פַּפָּא: אִם כֵּן, עָשִׂיתָ סִיקָרִיקוֹן! אֶלָּא אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: הִנִּיחַ מָעוֹתָיו עַל קֶרֶן הַצְּבִי. "זוֹ מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה. בֵּית דִּין שֶׁל אַחֲרֵיהֶן אָמְרוּ: הַלּוֹקֵחַ מִן הַסִּיקָרִיקוֹן נוֹתֵן לַבְּעָלִים רְבִיעַ". אָמַר רַב: רְבִיעַ בְּקַרְקַע אוֹ רְבִיעַ בְּמָעוֹת, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: רְבִיעַ בְּקַרְקַע שֶׁהֵן שְׁלִישׁ בְּמָעוֹת. בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? מָר סָבַר: נְכִי רְבִיעַ זְבֵין, וּמָר סָבַר: נְכִי חוּמְשָׁא זְבֵין. מֵיתִיבִי: זוֹ מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה. בֵּית דִּין שֶׁל אַחֲרֵיהֶן אָמְרוּ: הַלּוֹקֵחַ מִן הַסִּיקָרִיקוֹן נוֹתֵן לַבְּעָלִים רְבִיעַ, וְיַד בְּעָלִים עַל הָעֶלְיוֹנָה, רָצוּ בְּקַרְקַע נוֹטְלִין, רָצוּ בְּמָעוֹת נוֹטְלִין; אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁאֵין בְּיָדָן לִיקַּח, אֲבָל יֵשׁ בְּיָדָן לִיקַּח - הֵן קוֹדְמִין לְכָל אָדָם. רַבִּי הוֹשִׁיב בֵּית דִּין וְנִמְנוּ, שֶׁאִם שָׁהֲתָה בִּפְנֵי סִיקָרִיקוֹן שְׁנֵים עָשָׂר חוֹדֶשׁ - כָּל הַקּוֹדֵם לִיקַּח זָכָה, אֲבָל נוֹתֵן לַבְּעָלִים רְבִיעַ בְּקַרְקַע אוֹ רְבִיעַ בְּמָעוֹת. אֲמַר רַב אַשִׁי: כִּי תַּנְיָא הַהִיא - לְאַחַר שֶׁבָּאוּ מָעוֹת לְיָדוֹ. אָמַר רַב:

אנא

הכי גרסינן: **תניא כוותיה דשמואל. מאי אחריות** — דקתני. **שטר** — ולא אחריות נכסים, אלא עד שתכתוב לו שטר, והוה לו לאחריות שאינה יכולה לחזור עליו עוד. **אי דקא טעין** — ליה האי לוקח שני. **מינך זבנה** — לוקח ראשון, שנתן לך רביע בתקנת בית דין, והדר אכלה שני חזקה. ותו לא מצי אמר ליה האי: אחזי שטרא דטפי מתלתא שנין לא מזדהר איניש בשטריה. מאי איריא חזר ומכרה לאחר? אפילו לוקח ראשון נמי, בתר דאכלה שני חזקה, אי הוה טעין ליה חזרתיה ולקחתיה ממך כתקנת חכמים זה שלש שנים — טענתיה טענה. **לעולם דלא טעין וכגון זה** — דסיקריקון. **טוענין ליורש וטוענין ללוקח** — הלוקח מסיקריקון, והורישה לבניו ואכלה שלש שנים, או מכרה לאחר ואכלה שלש שנים, ובאו בעלים להוציא ממנו, ואינו יודע לטעון ולומר לו: "הראשון קנאה ממך" — בית דין טוענין בשביל היורש ובשביל הלוקח. ואפילו למאן דאמר בבא בתרא: אין טוענין ליורש, ואין טוענין ללוקח טענה זו "הראשון לקחה ממך" — הכא מודי דטענינן ליה, דסתם מאן דזבין מסיקריקון מידע ידע, ולא שדי זוזי בכדי ללוקח, אם לא על פי בעלים. **ואידך אי טעין אין** — אבל לוקח ראשון, אי טעין — אין, אי לא טעין — אנן לא טענינן ליה. דהא ידע אי זבנה אי לא, ואי איתא דזבנה — הוה טעין. **הבא מחמת חוב** — גוי הבא מחמת חוב על ישראל. **או מחמת אנפרות** — גזל בעלמא, ואינו מסור בידו להרוג, ואנס הגוי קרקעו בחובו או באנפרות. **אין בו משום סיקריקון** — אם שהה בידו שנים עשר חדש, לתת רביע לבעלים כתקון חכמים, ויחזיק בקרקעו. אלא מחזיר לו הקרקע בחנם. דגבי סיקריקון הוא דחזרו ונמנו, דכיון דגמר ואקני אגב אונס מיתה. ואפילו בתר דגזור "כל דקטיל לקטלוה" — מסתפי ליה מקמא דקמיה דאקטול, וסופו הוכיח שהניחה בידו שנים עשר חדש ולא צעק עליו, והלכך נותן לבעלים רביע — דקים להו לרבנן דגוי אוזיל גבי לוקח רביע, לפי שבחנם באה לו. אבל האי לא גמר ואקני מידי, ואף על גב דשהתה שנים עשר חדש — לא באת לו שעה לכופו, הלכך אין מכירתו מכירה כלל. **צריכה שתשהה** — ביד הגוי שנים עשר חדש, דאי לא — הדרא למרה ויהיב דמי, כדקתני מתניתין: שאם יש בידם ליקח — הם קודמין לכל אדם. **והאמרת אין בו משום סיקריקון** — ושנים עשר חדש לא הוזכרו אלא בו, דאילו אנפרות — הדרא בלא דמי, ולעולם. **הכי קאמר אנפרות אין בו משום סיקריקון** — דאילו מסיקריקון מוקמינן לה ביד לוקח, ונותן רביע. אבל אנפרות — בלא דמי הדרא, ולעולם. **וסיקריקון עצמה** — דאמרינן דקיימא ליה ביד לוקח — והוא ששהתה שנים עשר חדש ביד סיקריקון. **אין אנפרות בבבל** — משמע: אין גוי אונס קרקע מישראל בבבל באנפרות, ואם בא ישראל וערער על חבירו, ואומר: קרקע זו שלקחת מן הגוי שלי היתה, וגזלה ממני — אינו נאמן. **אין דין אנפרות בבבל** — לאפסודיה ללוקח. **רעילאי** — כך שמו. **טסקא** — מס קרקע. **מבני באגא** — בני הבקעה. כך היה מנהגם: פוסקים מס על כל הבקעה לתת כך וכך לשנה למלך, והם מחלקין השדות ביניהם, ונותן כל אחד מס לפי חלקו המגיעו, ונותנין לאחד, והוא נותנו לגבאי המלך. ואם הלך אחד מבני השדות לדרכו — גבאי המלך תובע מבני הבקעה כל המס שלם. והבעלים של קרקע זו הלכו לדרכן, ובני באגא שהיה כל המס מוטל עליהם נתנוה לגידול, לפרוע המס בשביל הבעלים ולאוכלה. **קדים ויהיב** — למלך טסקא דתלת שנין. **טירפא** — שטר מבית דין לטרוף מקרקעות שלהם מה שנתן. שאילו לא באו הבעלים לטרוף ממנו — לא היה מפסיד כלום. ומעתה, שיאכלוה אחרים — יטול המלך מנתו מהם, ולא יעלו אלה בחשבון, ונמצא זה מפסיד מה שנתן. **אם כן עשית** — הדבר, כדין סיקריקון, דאמרינן במשנה אחרונה שאינו מפסיד כלום, דקתני: קנה, ונותן לבעלים מאי דאוזיל גוי גביה, או אם יש בידם ליקח — יחזירו לו מעותיו. והאי נמי לא יפסיד מה שנתן למלך וגבי כולה. והכא לאו סיקריקון הוא המלך, אין לו עליהם כי אם המס, ומפני אותו החוב נמכרה לזה, ולא היה לו להקדים וליתן של שלש שנים. **אמר רב רביע בקרקע או רביע במעות** — או יתן לבעלים רביע מעות שנתן לגוי, או יתן לו קרקע שוה רביע המעות. אם לקחה במנה — נותן לו רביע מנה, או מן הקרקע עצמו שוה רביע מנה, דהיינו חמישית שבקרקע, אם הבעלים חפצים בקרקע. דקסבר רב: נכי חומשא זבן מן הגוי, שוה חמש בארבעה. הלכך יהיב ליה רביע מנה, או חמישית הקרקע — דהיינו רביע מנה, שהקרקע הנקנית מסיקריקון במנה שוה חמשת רביעים. ושמואל אמר: רביע הקרקע עצמו נותן לו, או שליש מנה. דסבר שמואל: נכי ריבעא זבן, שוה ארבע לקח בשלש, הלכך שדה זו שלקח במנה שוה ארבע שלישי מנה. **זו משנה ראשונה** — רישא דמתניתין, דקתני: מקחו בטל. **או רביע במעות** — וקשיא לשמואל. **כי תניא** — רביע במעות — לאחר שבאו שליש המעות ליד הבעלים בשמואל, קרי להו רביע, דהא שלשה שלישי נתן לגוי ולזה שליש — הרי ארבעה. והכי קאמר: נותן לבעלים רביעית הקרקע, או מעות שיעור שיהו רביע, כשתצטרף של גוי ושל בעלים יהו של בעלים רביע בכולן.

אנא

תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, לָקַח שדה **מִן הָאִשָּׁה**, שלא תוכל לגבות את כתובתה מקרקע זו, **וְחָזַר וְלָקַח** את השדה **מִן הָאִישׁ, מִקְחוֹ קַיָּים**. אולם אם לקח תחילה **מִן הָאִישׁ, וְחָזַר וְלָקַח** את השדה **מִן הָאִשָּׁה, מִקְחוֹ בָּטֵל**, משום שהאשה לא גמרה בדעתה להקנות לו, אלא רצתה לעשות נחת רוח לבעלה, ואין המקח קיים **עַד שֶׁתִּכְתּוֹב לוֹ** האשה **אַחֲרָיוּת** – שאם יגבו ממנו את הקרקע היא תשלם לו את מה ששילם לה על הקרקע. הרי שכתיבת שטר לא מועילה לקיים את המקח.

שואלת הגמרא, **נֵימָא תֶּיהֱוֵי** מברייתא זו **תְּיוּבְתָּא דְּרַב**. עונה הגמרא, **אָמַר לָךְ רַב, מַאי** – מה ששנינו בברייתא 'עד שתכתוב לו **אַחֲרָיוּת', נַמִּי שְׁטָר** – הכוונה שכתבה שטר, משום שהשטר מורה שמקבלת על עצמה אחריות שאינה יכולה לחזור ולגבות ממנו את הקרקע.

תָּנוּ רַבָּנָן, לָקַח שדה **מִן הַסִּיקְרִיקוֹן**, וישב בה **וַאֲכָלָהּ** – ואכל את פירותיה במשך **שָׁלֹשׁ שָׁנִים, בִּפְנֵי בְּעָלִים** – בידיעת הבעלים, **וְחָזַר וּמְכָרָהּ לְאַחֵר, אֵין לַבְּעָלִים עַל לוֹקֵחַ שֵׁנִי כְּלוּם** – אין הבעלים יכולים לתבוע מהלוקח השני שישלם לו רביע, מכיון שלאחר שעברו שלש שנים שבהם השתמש הלוקח הראשון בשדה, יש חזקה ששילם לבעלים רביע.

שואלת הגמרא, **הֵיכִי דָּמִי, אִי** באופן **דְּקָא טָעִין** הלוקח השני **וְאָמַר** לבעלים **מִינָךְ זַבְנָהּ** – קנאה הלוקח הראשון, ושילם לך רביע כתקנת חכמים, קשה מדוע אמרו כן לגבי הלוקח השני, והלא **אֲפִילּוּ** הלוקח **הִרְאשׁוֹן נַמִּי** – גם יכול לטעון שקנה מהבעלים ונתן להם רביע. **וְאִי** מדובר באופן **דְּהלוקח** השני **לֹא קָא טָעִין וְאָמַר** לבעלים **מִינָךְ זַבְנָהּ** – הלוקח הראשון, קשה **שאֲפִילּוּ** את הלוקח **הַשֵּׁנִי נַמִּי לֹא** נפטור מתשלום הרביע לבעלים. מתרצת הגמרא, **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, לְעוֹלָם** מדובר **בדְּלֹא קָא טָעִין לֵיהּ** – כשהלוקח השני אינו טוען לבעלים שהראשון קנאה ממנו כדין, ושילם להם רביע, **וְהברייתא** מלמדנו **שבכְּגוֹן זֶה** – שהראשון החזיק שלש שנים, בית דין **טוֹעֲנִין לְיוֹרֵשׁ** שירש מהלוקח מהסיקריקון, שאביו שילם רביע לבעלים, **וְכן טוֹעֲנִין לְלוֹקֵחַ** השני שקנה מהלוקח מהסיקריקון, שהראשון שילם רביע. **וְאִידָךְ** – ואילו לגבי הלוקח הראשון, **אִי טָעִין** שחזר וקנאה כדין, **אֵין** – אנו מאמינים לו, ואין מוציאים את השדה מידו, **וְאִי לֹא טָעִין** אנו **לֹא** טוענים עבורו.

תָּנוּ רַבָּנָן, גוי **הַבָּא** ואנס את ישראל ליתן לו את קרקעו **מֵחֲמַת חוֹב** שהיה היהודי חייב לו, **וּמֵחֲמַת אַנְפְּרוּת** – וכן גוי שאנס את ישראל ליתן לו את קרקעו בחינם, **אֵין בּוֹ מִשּׁוּם** דין **סִיקְרִיקוֹן**, ומחזיר לבעלים את הקרקע בחינם, **וְאַנְפְּרוּת עַצְמָהּ צְרִיכָה שֶׁתִּשְׁהֶה שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ** – ובכדי שיהיה על השדה דין אנפרות צריכה הקרקע לשהות ביד הגוי שנים עשר חודש. שואלת הגמרא, מדוע צריך שתשהה השדה בידי הגוי שנים עשר חודש, **וְהָאָמְרַתְּ** – והרי הברייתא אמרה **שאֵין בָּהּ מִשּׁוּם** דין **סִיקְרִיקוֹן** ודין שנים עשר חודש לא נאמר כי אם לגבי סיקריקון. מתרצת הגמרא, **הָכִי קָאָמַר סִיקְרִיקוֹן עַצְמָהּ** שתיקנו חז"ל שתשאר ביד הלוקח, **צְרִיכָה שֶׁתִּשְׁהֶה שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ** ביד הסיקריקון, אבל אם הקרקע לא שהתה שנים עשר חודש בפני הסיקריקון, יכולים הבעלים להוציא את הקרקע מהלוקח.

אָמַר רַב יוֹסֵף, נַקְטִינָן – מסורת אבותינו בידינו **שאֵין אַנְפְּרוּת בְּבָבֶל** – אין גוי אונס קרקע מישראל בבבל, ולכן אם בא יהודי ואומר על קרקע שהיא שלו וחבירו לקחה מגוי שלקחה ממנו באנפרות, אינו נאמן. שואלת הגמרא, **וְהָא קָחֲזִינָן דְּאִיכָּא** – והרי רואים אנו שיש גוים האונסים קרקע ישראל מחמת אנפרות. משיבה הגמרא, אל תאמר ש'אין אנפרות בבבל' במציאות, **אֶלָּא אֵימָא** – אלא כך אמור, **אֵין דִּין אַנְפְּרוּת בְּבָבֶל** והלוקח מגוי שאנס קרקע מישראל באנפרות, מקחו קיים. מבארת הגמרא, **מַאי טַעְמָא** – מדוע אין דין אנפרות בבבל, **כֵּיוָן דְּאִיכָּא בֵּי דַּוָּואר** – היות ויש שלטונות בעיר, **וְלֹא אָזִיל קָבֵיל** – ולא הלך להתרעם ולדון עם הגוי, **אֵימָא אַחוּלֵי אָחִיל** – אנו אומרים שבודאי מחל על הקרקע והרי היא של הגוי. **גִּידֵּל בַּר רְעִילָאִי, קַבִּיל אַרְעָא בְּטַסְקָא מִבְּנֵי בַּאגָא** – קיבל מבני בקעה זכות אכילת פירות בשדה שהלכו בעליה, תמורת תשלום מס השדה, **אַקְדִּים** גידל **וְיָהִיב זוּזֵי דִּתְלַת שְׁנִין** – ונתן מראש את המס של שדה זו לשלש שנים, **לְסוֹף אָתָא מָרְוָותָא קַמָּאֵי** – ולבסוף באו בעלי השדה הקודמים **ואָמְרוּ לֵיהּ** לגידל, **שַׁתָּא קַמַּיְיתָא דְּיָהֲבַת** – בשנה הראשונה שנתת את דמי המס שתבע המלך, **אָכְלַתְּ** – אכלת את פירות השדה בדין, אולם **הַשְׁתָּא** – מעכשיו ואילך, **אֲנָן יָהֲבִינַן** – אנו ניתן את המס, **ואֲנָן אַכְלִינָן** – ואנו נאכל את פירות השדה, מכיון שלא היית צריך לפרוע למלך את המס של השנים הבאות שלא תבעם המלך. **אָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַב פָּפָא** לדין תורה, **סָבַר** רב פפא **לְמִיכְתַּב לֵיהּ** – לכתוב לגידל **טִירְפָא** – פסק בית דין שיכול לטרוף **אַבְּנֵי בַּאגָא** – מהקרקעות של הבעלים הראשונים בני הבקעה, את מה שהקדים ושילם למלך את המס לשנתיים הבאות. **אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ לְרַב פָּפָא, אִם כֵּן** תפסוק, **עָשִׂיתָ** דין מעשה זה כדין **סִיקְרִיקוֹן** שבכדי שלא יפסיד תקנת שיחזירו לו את המס שנתן, ואין זה כהוגן לפי שלא היה לו להקדים לשלם, **אֶלָּא אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ**, גידל **הִנִּיחַ מָעוֹתָיו עַל קֶרֶן הַצְּבִי** והפסידם:

שנינו במשנתינו, **זוֹ מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה, בֵּית דִּין שֶׁל אַחֲרֵיהֶן אָמְרוּ, הַלּוֹקֵחַ מִן הַסִּיקְרִיקוֹן נוֹתֵן לַבְּעָלִים רְבִיעַ:**

אָמַר רַב, מה שאמרו 'רביע', הכוונה **רְבִיעַ בְּקַרְקַע** – קרקע ששוה רבע מהמעות שנתן לגוי, **אוֹ רְבִיעַ בְּמָעוֹת** – או רבע מהמעות שנתן לגוי, וכגון אם שילם לגוי מאה זוז עבור השדה, צריך ליתן לבעלים עשרים וחמשה זוז, או חלק מהקרקע בשווי זה. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, רְבִיעַ בְּקַרְקַע** – רבע מגודל הקרקע, **שֶׁהֵן שְׁלִישׁ בְּמָעוֹת** – שגודל זה שוה שליש מהמעות שנתן לגוי, וכגון אם שילם לגוי מאה זוז, צריך ליתן לבעלים שלשים ושלש זוז, או חלק מהקרקע בשווי זה.

מבארת הגמרא, **בְּמַאי קָמִיפְלְגֵי** – במה חולקים רב ושמואל, **מַר סָבַר** – שמואל סבר **נָכֵי רְבִיעַ זָבִין** – הגוי מוכר את השדה שגזל ברבע פחות משויה האמיתי של השדה, ולכן אם היהודי שילם לגוי מאה זוז הרי שהיא שוה מאה שלשים ושלש זוז, והגוי הוזיל במחיר שלשים ושלש זוז, וצריך היהודי ליתן שווי זה לבעלים. **וּמַר סָבַר** – ורב סובר **נָכֵי חוּמְשָׁא זָבִין** – הגוי מוכר את השדה בחומש פחות משויה האמיתי של השדה, ולכן אם היהודי שילם לגוי מאה זוז הרי שהיא שוה מאה עשרים וחמשה זוז, והגוי הוזיל עשרים וחמשה זוז, וצריך היהודי ליתן שווי זה לבעלים.

מֵיתִיבֵי – קושיא על שמואל, ששנינו בברייתא, שמה שאמרו הלוקח מסיקריקון מקחו בטל, **זוֹ** דברי **מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה**, אולם **בֵּית דִּין שֶׁל אַחֲרֵיהֶן אָמְרוּ, הַלּוֹקֵחַ מִן הַסִּיקְרִיקוֹן** מקחו קיים אלא **שנוֹתֵן לַבְּעָלִים רְבִיעַ, וְיַד בְּעָלִים עַל הָעֶלְיוֹנָה** ואם **רָצוּ** לקבל את הרביע **בְּקַרְקַע, נוֹטְלִין** קרקע, ואם **רָצוּ בְּמָעוֹת, נוֹטְלִין** מעות, **אֵימָתַי** וכה הלוקח בקרקע, **בִּזְמַן שֶׁאֵין בְּיָדָן** של הבעלים מעות **לִיקַּח אֲבָל יֵשׁ בְּיָדָן** של הבעלים **לִיקַּח** את הקרקע, הרי **הֵן קוֹדְמִין לְכָל אָדָם**. אולם **רַבִּי הוֹשִׁיב בֵּית דִּין וְנִמְנוּ** – ופסקו **שֶׁאִם שָׁהֲתָה** הקרקע **בִּפְנֵי סִיקְרִיקוֹן שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, וכָּל הַקּוֹדֵם לִיקַּח** את הקרקע **זֹכֶה** בה, **אֲבָל נוֹתֵן לַבְּעָלִים רְבִיעַ בְּקַרְקַע, אוֹ רְבִיעַ בְּמָעוֹת.**

מתרצת הגמרא, **אָמַר רַב אַשִּׁי, כִּי תַּנְיָא הַהִיא** – מה ששנינו בברייתא שנותן רביע במעות, הכוונה **שלְאַחַר שֶׁבָּאוּ** שליש **הַמָּעוֹת לְיָדוֹ** של הבעלים, נמצא שהסכום שקיבלו הבעלים הוא רביע מהסכום הכולל ששילם הלוקח על השדה, שהרי שילם מאה שלשים ושלש זוז, מאה זוז לגוי, ושלשים ושלש זוז לבעלים, שזה רבע מהסכום הכולל. **אָמַר רַב**

אֲנָא חֲוַאי בְּמַנְיָנָא דְּרַבִּי רַבִּי – אני הייתי במנין בית דינו של רבי, כשנמנו לתקנת סיקריקון, וּמִינַּאי דִּידִי מָנוּ בְּרֵישָׁא – וממני התחילו למנות את דעת הדיינים, ואפילו שלא היה הגדול מביניהם.

מקשה הגמרא, וְהָאָמַר תְּנַן בסנהדרין (לב.), שכשבאים הדיינים לדון דִּינֵי מָמוֹנוֹת, וְכן דיני הַמַּהֲרוֹת וְהַטּוּמְאוֹת, מַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל – עליהם לשמוע תחילה את דעת הגדול שבהם. וְרק בִּדִינֵי נְפָשׁוֹת מַתְחִילִין מִן הַצַּד – שומעים תחילה את דעת קטני הדיינים, שאם ישאלו תחילה את הגדול ויחייב לא ירצו הקטנים לזכות. ומדוע בבית דינו של רבי שמעו תחילה את דברי רב בדיני ממונות ולא את הגדול. מתרצת הגמרא, אָמַר רַבָּה בְּרֵיהּ דְּרַבָּא, וְאִיתֵימָא – ויש אומרים שֶׁרַבִּי הִילֵּל בְּרֵיהּ דְּרַבִּי יוֹלֵם תירץ כן, שֶׁאֲנִי מָנְיָנָא – שונה היה סדר מנין הדיינים דְּרַבִּי, דְּכוּלְּהוּ מְנָיְינֵיהוּ מִן הַצַּד הָווּ מַתְחִילִין – שהיו שומעים תחילה את הקטנים בכל מניינם ואף כשדנו בדיני ממונות, ולכן שמעו תחילה את דברי רב.

מימרא נוספת בשם רבה או רבי הילל: וְאָמַר רַבָּה בְּרֵיהּ דְּרַבָּא, וְאִיתֵימָא רַבִּי הִילֵּל בְּרֵיהּ דְּרַבִּי יוֹלֵם, מִימוֹת מֹשֶׁה רבינו וְעַד רַבִּי, לֹא מָצִינוּ עוד שתהא תּוֹרָה וּגְדוּלָּה של ישראל בְּמָקוֹם אֶחָד – באדם אחד, כלומר אחד שיהא גדול מכל בני דורו בין בתורה ובין בעושר, אלא לעולם היה בדורו כמותו [או גדול ממנו] באחד מהם.

הגמרא תמהה על מאמר זה, ומביאה אנשים שהיו להם תורה וגדולה: מקשה הגמרא, וְלֹא – וכי לא מצינו, וְהָא חֲוָה יְהוֹשָׁעַ בן נון שהיה יחיד בדורו בתורה וגדולה. מתרצת הגמרא, יהושע לא היה יחיד בדורו בשניהם אלא חֲוָה אֶלְעָזָר בן אהרן הכהן שהיה גדול כמותו בתורה. ומקשה, וְהָא חֲוָה אֶלְעָזָר – שהיה יחיד בתורה וגדולה לאחר פטירת יהושע. ומתרצת חֲוָה בדורו פִּנְחָס בנו שהיה כמותו. ומקשה, וְהָא חֲוָה פִּנְחָס, שהיה גדול בתורה וכהן גדול לאחר פטירת אלעזר. ומתרצת, חֲוֵי בדורו הַזְקֵנִים שהיו גדולים בתורה כמותו. ומקשה, וְהָא חֲוָה שָׁאוּל, שבזמן מלכותו היה יחיד בתורה ובגדולה. ומתרצת, חֲוָה בדורו שְׁמוּאֵל הנביא. מקשה הגמרא, וְהָא נָח נַפְשֵׁיהּ – והרי שמואל נפטר לפני שאול, ולאחר פטירתו היה שאול יחיד בתורה ובגדולה. מתרצת הגמרא, שמה שאמרו שלא מצינו כּוּלְּהוּ שְׁנֵי קָאֲמְרִינַן – הכוונה לאדם שמיום שעמד בגדולתו היה יחיד, וכמשה רבינו ורבי שמשעה שהתחילה גדולתם לא היה גדול כמותם, אבל שאול בתחילת ימי גדולתו לא היה יחיד לפי שהיה אז שמואל הנביא.

מקשה הגמרא, וְהָא חֲוָה דָּוִד המלך, שבתקופת מלכותו היה יחיד בתורה ובגדולה. מתרצת הגמרא, חֲוָה בדורו עֵירָא הַיָּאִירִי, שהיה גדול ממנו בתורה. ומקשה, וְהָא נָח נַפְשֵׁיהּ לפני דוד, ולאחר פטירתו היה דוד יחיד. ומתרצת, כּוּלְּהוּ שְׁנֵי בְּעִינַן, ובתחילת גדולתו של דוד היה עירא חי. מקשה הגמרא, הָא חֲוָה שְׁלֹמֹה המלך בתקופת מלכותו. ומתרצת, חֲוָה בדורו שִׁמְעִי בֶּן גֵּרָא שהיה גדול ממנו בתורה. ומקשה, וְהָא קָטֵלֵיהּ – והרי שלמה ציוה להרוג את שמעי, ולאחר מותו היה שלמה יחיד בדורו. ומתרצת, כּוּלְּהוּ שְׁנֵי קָאֲמְרִינַן, ובתחילת גדולתו של שלמה היה שמעי חי.

מקשה הגמרא, הָא חֲוָה חִזְקִיָּה מלך יהודה, שהיה יחיד בדורו בתורה וגדולה. ומתרצת, חֲוָה בדורו שֶׁבְנָא שהיה גדול ממנו בתורה. ומקשה, וְהָא אִיקְּטֵיל – והרי נהרג שבנא על ידי סנחריב. ומתרצת, כּוּלְּהוּ שְׁנֵי קָאֲמְרִינַן, וקודם שנהרג שבנא לא היה חזקיה יחיד. ומקשה, וְהָא חֲוָה עֻזָּרָא. ומתרצת, חֲוָה בדורו נְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה שהיתה גדולתו יותר מעזרא.

אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַבָּא, אַף אֲנִי אוֹמַר מִימוֹת רַבִּי וְעַד רַב אַשִׁי, לֹא מָצִינוּ תּוֹרָה וּגְדוּלָּה בְּמָקוֹם אֶחָד. מקשה הגמרא, וְלֹא – וכי לא היה בדורו של רב אשי גדול כמותו, וְהָא חֲוָה את הוֹנָא בַּר נָתָן שהיו לו תורה וגדולה. ומתרצת, שֶׁאֲנִי הוֹנָא בַּר נָתָן, דְּמֵיכַף חֲוָה לְבֵייהּ לְרַב אַשִׁי – שהיה כפוף תחת רב אשי, ולכן נחשב רב אשי ליחיד בתורה ובגדולה.

משנה

חֵרֵשׁ שאינו שומע ואינו מדבר, אף שמן התורה אין במעשיו כלום, מכל מקום תיקנו חכמים שהוא רוֹמְזִין וְנִרְמָזִין – שיהיו מעשיו קיימים על ידי רמיזה, דהיינו שסומכים על מה שמבינים מרמיזותיו, וכן כשאחרים מרמזים לו וניכר שהוא מתרצה סומכים עליו שהבין את רמיזותם. וְכֵן בְּתֵירָא אוֹמֵר, קוֹפֵץ וְנִקְפָּץ בְּמַטַּלְטָלִין – יכול לישא וליתן במטלטלין אף בעקימת שפתים שהוא רמיזה בפה ולא דווקא ברמז ברור בידיו או בראשו. וכן תיקנו חכמים שהַפָּעוּטוֹת – הקטנים, מִקְחָן מֶקַח, וּמִמְכָּרָן מִמְכָּר, בְּקניית ומכירת מַטַּלְטָלִין.

גמרא

אָמַר רַב נַחְמָן, הַמַּחֲלוֹקֶת אם מועילה עקימת שפתים, היא רק בְּמַטַּלְטָלִין, אֲבָל בִּגְיטִין – בגירושי חרש, לִדְבָרֵי הַכֹּל דווקא בְּרִמְיָה. מקשה הגמרא, והלא פְּשִׁיטָא שאין מועיל בגט עקימת שפתים, שהרי בְּמַטַּלְטָלִין תְּנַן בדברי בן בתירא שמועיל עקימת שפתים, ולא בגיטין. מתרצת הגמרא, מַהוּ דְּתֵימָא שלא בא התנא למעט גיטין, אלא לחדש שאַף בְּמַטַּלְטָלִין מועילה עקימת שפתים, קָא מַשְׁמַע לָן רב נחמן שאין מועילה עקימת שפתים בגט. אִיבָּא דְּאָמְרֵי אָמַר רַב נַחְמָן, בְּמַחֲלוֹקֶת בְּמַטַּלְטָלִין, בְּדִּ מַחֲלוֹקֶת בְּגִיטִּין, ולפי בן בתירא מועילה עקימת שפתים אף בגט. מקשה הגמרא, וְהָאָנַן בְּמַטַּלְטָלִין תְּנַן ולא בגט. מתרצת הגמרא, אֵימָא – תפרש 'אַף בְּמַטַּלְטָלִין', וכל שכן בגט:

שנינו במשנה, הַפָּעוּטוֹת מִקְחָן מֶקַח וּמִמְכָּרָן מִמְכָּר בְּמַטַּלְטָלִין: מבררת הגמרא, וְעַד כַּמָּה – מאיזה גיל מקחן מקח. מַתְנִי (–הראה) רַב יְהוּדָה לְרַב יִצְחָק בְּרֵיהּ, כְּבַר שֵׁית כְּבַר שֵׁב – מבן שש או שבע. רַב כַּהֲנָא אָמַר, כְּבַר שֵׁב כְּבַר תְּמָנֵי – בן שבע או שמונה. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא, כְּבַר תֵּשַׁע כְּבַר עֲשָׂר. וְלֹא פְּלִיגִי – לא נחלקו להלכה, אלא כָּל חַד וְחַד לְפִי חוּרְפֵּיהּ – כל קטן וקטן לפי מידת חריפותו והבנתו. ומבררת הגמרא, וְטַעֲמָא מַאי – מה הטעם שתיקנו חכמים שקטן יכול לישא וליתן, אָמַר רַב אַבָּא בַּר יַעֲקֹב, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו – כדי שיהיה להם דרך לפרנס עצמם, שאם לא יחול קנינם לא ימכרו להם ולא יקנו מהם.

הגמרא מביאה עוד מימרא בשם רבי אבא: נאמר במלכים (ב' י כב) 'וַיֹּאמֶר לַאֲשֶׁר עַל הַמֶּלְתָּחָה הוֹצֵא לְבוּשׁ לְכֹל עֹבְדֵי הַבָּעַל', מבארת הגמרא, מַאי 'מֶלְתָּחָה', אָמַר רַב אַבָּא בַּר יַעֲקֹב, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, דְּבָר הַנִּמְלָל וְנִמְתָּח – בגדי פשתן שחוטם נמתחים על ידי שמוללם באצבעותיו כשנוטים.

כִּי אַתָא רַב דִּימִי אָמַר בשם רַבִּי יוֹחָנָן, שִׁיגֵּר לוֹ יהודי עשיר ששמו בּוּנְיָים בֶּן נוּנְיָים, לְרַבִּי ארבעה מינים של פשתן דק וטוב: סֵיכְנִי וְחוֹסֶם, סַלְקְלָה וּמַלְמָלָא. ובגד במידתו של רבי מִסֵּיכְנִי וְחוֹסֶם, כשהיו מקפלים אותו היה גודלו כְּאַמְגּוּזָא וּפַלְגֵיהּ דְּאַמְגּוּזָא – כאגוז וחצי. ובגד מִסַּלְקְלָה וּמַלְמָלָא היה גודלו כְּפִיסְתָּקָא וּפַלְגֵי דְּפִיסְתָּקָא – כאגוז וחצי הגדל על עץ האלון. ומבארת הגמרא, מַאי מַלְמָלָא – מה הפירוש במלמלא, דָּבָר הַנִּמְלָל וְנִמְתָּח – מין פשתן הנמתח בשעה שמוללים אותו.

מבררת הגמרא, וְטַעוּתָן עַד כַּמָּה – אם טעו הפעוטות במקח מהו השיעור שבו מתבטל המקח. אָמַר רַבִּי יוֹנָה, אָמַר רַבִּי זֵירָא, עַד שָׁתוּת כְּנֶדֶל – דינם כגדול שבטעות בשיעור שישית מהמקח אין המקח מתבטל, רק מחזירים את האונאה, וביותר משישית בטל המקח.

בָּעֵי אַבָּיֵי, מַתְנָתוֹ של קטן מַאי, האם גם זה בכלל תקנת חכמים. רַב יֵימַר אָמַר, אֵין מַתְנָתוֹ מַתָּנָה. מַר בַּר רַב אַשִׁי אָמַר, מַתְנָתוֹ מַתָּנָה. מספרת הגמרא, בני הישיבה טעו וְאַפְּכוּהּ – החליפו את דברי רב יימר ומר רב אשי אלו באלו, וְשַׁדְּרוּהּ לְקַמֵּיהּ דְּרַב מָרְדְּכַי – וכך שלחו לרב מרדכי לברר מה דעתו להלכה. אָמַר לְהוּ רב מרדכי וְיָלוּ אָמְרוּ לְבַר מַר – לכו ואמרו לבנו של רב אשי, לָאו הָכִי הָווּ עוֹבְדָא – וכי לא כך היה המעשה, כִּי הָווּ קָאֵי מַר חַד כְּרֵעֵיהּ

המשך בעמוד קעט

רש"י

אנא הואי במניינא דרבי — באותו מנין שתקנו שכל הקודם ליקח זכה. **ומינאי דידי מנו** — ממני שאלו תחלה בשורה, כשהיינו יושבין, מה דעתי נוטה. והוא היה בינוני, לא מן הגדולים ולא מן הקטנים. ואני שמעתי שקטן שבהם היה. **מתחילין** מן הגדול — כשעומדין למנין, לראות אם רוב מטמאין או רוב מטהרין. **מן חצד** — מן הקטנים, ולא מן הגדול, שלא ילמד חובה והשאר נבנעין מפניו שלא לחלוק עליו משום "לא תענה על רב" (שמות כג), ובדיני נפשות מוקמינן להאי קרא בפרק קמא דסנהדרין (ב,א): לא כהטייתך לטובה כו', ולא ילמדו זכות. **דכולהו מנייניהו מן הצד מתחילין** — משום "לא תענה על ריב" וכתיב חסר בלא יו"ד, ודרשינן: "לא תענה על רב" — לא תחלוק על מופלא שבבית דין. ולא מוקמי ליה לרישא דקרא בדיני נפשות, ואף על גב דסיפיה דקרא לא מיתוקם אלא בדיני נפשות. **וולם. במקום אחד** — שתהא תורתן וגדולתן של ישראל במקום אחד, שאין בישראל גדול בתורה ובעושר כמותו. **והא הוה אלעזר** — יחיד, לאחר שנפטר יהושע. **והא הוה פנחס** — לאחר אלעזר, תורה וגדולה, שהיה כהן גדול אחר אביו. **חזו זקנים** — שקבלו מיהושע, והאריכו ימים אחריו, כדכתיב (יהושע כד): "אשר האריכו ימים אחרי יהושע". **שאול** — גדול בתורה היה, אלא שלא לימד לאחרים, כדאמרינן בעירובין (נג,א): שאול לא גלי מסכתא, להכי כתיב ביה "בכל אשר יפנה ירשיע". **והא נח נפשיה** — דשמואל קודם שאול. **כולהו שני** — משעמד בגדולה תהא תורה וגדולה במקום אחד. וזה בתחילת גדולתו לא יחיד היה בתורה. **עירא היאירי** — גדול בתורה היה, כדאמרינן במועד קטן (טז,ב) דהוה מתני להו לרבנן על גבי כרים וכסתות. חזקיה — מלך יהודה, גדול בתורה היה, כדאמרינן ב"חלק" (סנהדרין צד,ב). **שבנא** — גדול בתורה היה, כדאמרינן בסנהדרין (כו,א): שבנא הוה דריש בתליסר ריבוותא וחזקיה בחד סרי ריבוותא. **והא איקטיל** — סנחריב הרגו, כדאמרינן ב"זה בורר" (שם). **משנה רומז ונרמז** — מה שהוא רומז קיים, ומה שרומזין לו והוא מתרצה — קיים. **רמיזה** — בידיו ובראשו. **קפיצה** — עקימת שפתים, שנאמר: "קפצה פיה" (איוב ה) ואינו סימן ניכר כרמיזה. **במטלטלין** — אם מכר מטלטלין. **גמרא אבל בגיטין** — דקיימא לן: חרש שנשא משנתחרש, אם רצה להוציא — יוציא, כשם שכנס ברמיזה — כך מוציא ברמיזה (יבמות קיב,ב). **פשיטא במטלטלין תנן** — במילתיה דבן בתירא. **מהו דתימא אף במטלטלין** — קאמר, וכל שכן בגיטין, דלא תימא: גיטין הוא דקילי, משום דבקפיצה כנס בקפיצה יוציא, אבל מטלטלין שנפלו בירושה — לא, משום הכי תנן מטלטלין. **קא משמע לן** — רב נחמן: מטלטלין דוקא נקט בן בתירא. ולא בגיטין ובקרקעות, לא ברמיזה ולא בקפיצה, דהכא הוא משום כדי חייו תקון רבנן, כדלקמן. **משום כדי חייו** — דאי לאו זביניה זבינא — לא מזבני ליה מזוני, ולא זבני מיניה. **ויאמר לאשר על המלתחה** — ביהוא כתיב. ומשום רבי אבא בר יעקב משום רבי יוחנן נקט לה. **דבר הנמלל ונמתח** — בגדי פשתן הן, שחוטן נמתח על ידי מלילה, שמולל באצבעותיו בשהוא טווה. **בוניים בן נוניים** — ישראל עשיר הוה. **סיבני וחומס סלסלה ומלמלא** — ארבע מינין של בגדי פשתן דק וטוב. **כי אמגוזא ופלגי אמגוזא** — טלית גדולה למידתו, וכשהוא מקפלה — לא היתה יותר מאגוז וחצי. **פיסתקא** — גלנ"ט שאוכלים חזירים. **ומעותן** — של פעוטות. **עד כמה** — הדרא. **עד שתות כנדול** — עד שתות קנה הקונה, ומחזיר אונאה. יותר משתות — בטל מקח. **מתנתו מאי** — במטלטלין? משום כדי חייו הוא, זביני — אין, מתנה — לא. או דלמא מתנתו נמי מתנה, דעבדו ליה נייח נפשיה. **אפכוה** — בני הישיבה טעו, והפכו דברים דמר לדמר. **ושדרו לקמיה דרב מרדכי** — כמאן סבירא ליה. **זילו אמרו ליה לבר מר** — לבנו של רבי. דרב מרדכי תלמידו של רב אשי היה, בכמה מקומות ובמסכת סוטה (מו,ב) אמרינן גבי ליוויה: תלמיד לרב אין לו שיעור, רב מרדכי אלויה לרב אשי כו'. **כי קאי מר** — רב אשי. **אדרנא** — סולם של עליית בית המדרש. **משנה כהן קורא ראשון כו'** — כי היכי דלא ליתו לאינצויי תקינו להו רבנן האי סידרא, דכיון דתקנתא דרבנן היא — תו לא מצינן לשנויי ולמימר: אנא קרינא ברישא. **מעברין בבית ישן** — בני חצר שרגילין ליתן עירוב החצר בבית אחד — אין משנין את מקומן ליתנו בבית אחר, מפני דרכי שלום. ובגמרא מפרש לה.

תוספות

דכולהו מנייניהו מן הצד הוו מתחלי – פירש בקונטרס: דמוקי לה "לא תענה על ריב" בכל דבר. ואין נראה, דלא מיסתבר דפליג אמתניתין דסנהדרין (לב,א) דאייתי: אלא משום ענוה, שלא להרהות עצמו גדול, היה עושה. **והא** הוה הונא בר נתן – תורה וגדולה היתה לו, כדאמרינן במועד קטן (כח,א) דקא דחקא רגלי דהונא בר נתן, ואמר בפרק שני דזבחים (יט,א) דאיקיים ביה "והיו מלכים אומניך". **אחת** מתנה מרובה ואחת מתנה מועטת – ומדלא קאמר נמי "אחת מתנת מטלטלין ואחת קרקעות" – נראה דוקא במטלטלין, דאיירי בהו, קאמר. והא דאמרינן ב"מי שמת" (בבא בתרא קנה,ב) גבי פחות מבן עשרים דאין מוכר בנכסי אביו, ומתנתו מתנה במקרקעי – התם בגדול שהוא בן שלש עשרה שנים ויום אחד, אלא דלא היה בן עשרים.

וליטול

אָנָא הֲוַאי בְּמַנְיָינָא דְּבֵי רַבִּי, וּמִינַּאי דִּידִי מְנוּ בְּרֵישָׁא. - וְהָאֲנַן תְּנַן: דִּיְנֵי מָמוֹנוֹת וְהַטְּהָרוֹת וְהַטּוּמְאוֹת מַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל, וְדַיְנֵי נְפָשׁוֹת מַתְחִילִין מִן הַצַּד! וְאָמַר רַבָּה בְּרֵיהּ דְּרָבָא, וְאִיתֵּימָא רַבִּי הִילֵּל בְּרֵיהּ דְּרַבִּי וּוֹלָם: שָׁאנֵי מִנְיָנָא דְּרַבִּי, דְּכוּלְּהוּ מְנַיְּינֵיהוּ מִן הַצַּד הָווּ מַתְחִילִין. וְאָמַר רַבָּה בְּרֵיהּ דְּרָבָא, וְאִיתֵּימָא רַבִּי הִילֵּל בְּרֵיהּ דְּרַבִּי וּוֹלָם: מִימוֹת מֹשֶׁה וְעַד רַבִּי לֹא מָצִינוּ תּוֹרָה וּגְדוּלָּה בְּמָקוֹם אֶחָד. - וְלָא? הָא הֲוָה יְהוֹשָׁעַ! - הֲוָה אֶלְעָזָר הָא הֲוָה אֶלְעָזָר! - הֲוָה פִּנְחָס. וְהָא הֲוָה פִּנְחָס! - הָווּ זְקֵנִים. הָא הֲוָה שָׁאוּל! - הֲוָה שְׁמוּאֵל. - וְהָא נָח נַפְשֵׁיהּ! - כּוּלְּהוּ שְׁנֵי קָאָמְרִינַן. וְהָא הֲוָה דָּוִד! - הֲוָה עִירָא הַיָּאִירִי. - וְהָא נָח נַפְשֵׁיהּ! - כּוּלְּהוּ שְׁנֵי בָּעֵינַן. הָא הֲוָה שְׁלֹמֹה! - הֲוָה שְׁמַעְיָה בֶּן גֶּרֶא. - וְהָא קָטְלֵיהּ! - כּוּלְּהוּ שְׁנֵי קָאָמְרִינַן. הָא הֲוָה חִזְקִיָּה! - הֲוָה שְׁבָנָא. - הָא אִיקְּטִיל! - כּוּלְּהוּ שְׁנֵי קָאָמְרִינַן. וְהָא הֲוָה עֻזָּרָא! - הֲוָה נְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה. אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא, אַף אֲנִי אוֹמֵר: מִימוֹת רַבִּי וְעַד רַב אַשִׁי לֹא מָצִינוּ תּוֹרָה וּגְדוּלָּה בְּמָקוֹם אֶחָד. - וְלָא? וְהָא הֲוָה הוֹנָא בַּר נָתָן! - שָׁאנֵי הוֹנָא בַּר נָתָן, דְּמֵיכַף הֲוָה כָּיֵיף לֵיהּ לְרַב אַשִׁי. **משנה** חֵרֵשׁ רוֹמֵז וְנִרְמָז, וּבֶן בְּתִירָא אוֹמֵר: קוֹפֵץ וְנִקְפָּץ, בְּמַטַּלְטָלִין. הַפְּעוֹטוֹת - מְקָחָן מְקָח וּמִמְכָּרָן מִמְכָּר בְּמַטַּלְטָלִין. **גמרא** אָמַר רַבִּי נַחְמָן: מַחֲלוֹקֶת - בְּמַטַּלְטָלִין, אֲבָל בִּגִּיטִּין - דִּבְרֵי הַכֹּל בְּרַמְיָה. - פְּשִׁיטָא, "בְּמַטַּלְטָלִין" תְּנַן! - מַהוּ דְּתֵימָא אַף בְּמַטַּלְטָלִין, קָא מַשְׁמַע לָן. אִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רַב נַחְמָן: בְּמַחֲלוֹקֶת בְּמַטַּלְטָלִין כְּדֵי מַחֲלוֹקֶת בִּגִּיטִּין. - וְהָאֲנַן "בְּמַטַּלְטָלִין" תְּנַן! - אֵימָא: אַף בְּמַטַּלְטָלִין. "הַפְּעוֹטוֹת - מְקָחָן מְקָח וּמִמְכָּרָן מִמְכָּר בְּמַטַּלְטָלִין". וְעַד כַּמָּה? מַתְנֵי רַב יְהוּדָה לְרַב יִצְחָק בְּרֵיהּ: בְּבַר שִׁית, בְּבַר שַׁב. רַב כָּהֲנָא אָמַר: בְּבַר שַׁב, בְּבַר תְּמָנֵי. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: בְּבַר תֵּשַׁע, בְּבַר עֲשָׂר. וְלָא פְּלִיגִי, כָּל חַד וְחַד לְפִי חוּרְפֵּיהּ. וְטַעֲמָא מַאי? אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר יַעֲקֹב אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו. "וַיֹּאמֶר לַאֲשֶׁר עַל הַמֻּלְתָּחָה הוֹצֵא לְבוּשׁ לְכָל עוֹבְדֵי הַבַּעַל" - מַאי מֻלְתָּחָה? אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר יַעֲקֹב אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: דָּבָר הַנִּמְלָל וְנִמְתָּח. כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שֶׁגֵּר לוֹ בּוֹנַיִּים בֶּן נוּנַיִּים לְרַבִּי, סִיבְנִי וְחוֹמֶס סַלְסָלָה וּמַלְמָלָא, סִיבְנִי וְחוֹמֶס - כְּאַמְגּוּזָא וּפַלְגֵּיהּ דְּאַמְגּוּזָא, סַלְסָלָה וּמַלְמָלָא - כְּפִיסְתָּקָא וּפַלְגֵּי דְּפִיסְתָּקָא. מַאי מַלְמָלָא? דָּבָר הַנִּמְלָל וְנִמְתָּח. וְטַעֲוָתָן עַד כַּמָּה? אָמַר רַבִּי יוֹנָה אָמַר רַבִּי זֵירָא: עַד שְׁתוּת, כִּנְדוֹל. בָּעֵי אַבַּיֵי: מַתְנַתוֹ, מַאי? רַב יֵימַר אָמַר: אֵין מַתְנַתוֹ מַתָּנָה, מָר בַּר רַב אַשִׁי אָמַר: מַתְנַתוֹ מַתָּנָה. אַפְכוּהָ וְשַׁדְּרוּהָ לְקַמֵּיהּ דְּרַב מָרְדְּכַי, אָמַר לֵיהּ, זִילוּ אִמְרוּ לְבַר מָר: לָאו כְּהָכִי הָוָה עוּבְדָּא? כִּי הֲוָה קָאֵי מָר חַד כְּרַעֲיֵיהּ אַאַרְעָא וְחַד כְּרַעֲיֵיהּ אַדַּרְגָּא, וַאֲמַרְנָא לֵיהּ: מַתְנַתוֹ מַאי? וַאֲמַר לָן: מַתְנַתוֹ מַתָּנָה, אַחַת מַתָּנַת שְׁכִיב מְרַע וְאַחַת מַתָּנַת בָּרִיא, אַחַת מַתָּנָה מְרוּבָּה וְאַחַת מַתָּנָה מוּעֶטֶת. **משנה** אֵלּוּ דְּבָרִים אָמְרוּ מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם: כֹּהֵן קוֹרֵא רִאשׁוֹן וְאַחֲרָיו לֵוִי וְאַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם; מְעָרְבִין בְּבֵית יָשָׁן, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם;

בור

וליטול מנה יפה ראשון – כגון במעשר עני, או בצדקה אם הוא עני, או בחברים המסובין בסעודה. אבל במידי דשותפות – לא, דאמרינן בפרק "מקום שנהגו" (פסחים נ,ב) דהנותן עינו בחלק יפה – אינו רואה סימן ברכה לעולם.

אבל בשני ובחמישי לא – אומר רבינו חננאל: הני מילי לדידהו, דבחול הוו טרידי במלאכתן ולא שכיחי, אבל לדידן – שכיחי בשני ובחמישי כמו ביום טוב.

דאפילו רבי אמי ורבי אסי כהני חשיבי כו' – משמע דאי לאו הכי – אסור, אפילו הוא גדול מכל בני עירו. והא דאמר בסוף מגילה (כח,א) אמר רבי פרידא: מימי לא ברכתי לפני כהן. ופריך התלמוד מחכם הקורא אחר כהן עם הארץ דחייב מיתה, ומוקי לה בשוין. ועל כרחך לאו שוין ממש – דאם כן מאי רבותיה? אלא אתא לאפוקי כהן עם הארץ. וצריך למימר נמי דכולהו הוו כפופין לרבי פרידא, דאי לאו הכי – מאי רבותיה? אי נמי, הא דבעי הכא כייפי – היינו בשבתות וימים טובים, ורבי פרידא אפילו בשני ובחמישי לא קרא.

נתפרדה החבילה – הרב רבינו יצחק ברבי יהודה מפרש דקורא לוי במקום הראוי לו. והא דאמר בכתובות (כה,ב): מוחזקני בזה שהוא כהן שקרא אחריו לוי – צריך לומר דקים ליה דלא קרא במקום הראוי, דגדול היה משלפניו או קטן משל אחריו.

כי קאמרינן באותו כהן – למאי דתקון ב"הקורא את המגילה" (כא,ב) שכל אחד מברך לפניה ולאחריה – ניחא. ואפילו לפי מאי דתנן (שם): הפותח מברך לפניה, וחותם מברך לאחריה – צריך לומר באותו כהן שקורא, פעמים שהולך ויושב בינתים. דאי בענין אחר – במאי הוי מינכרא שתי קריאות? כי ההיא דתניא בתוספתא דמגילה: אם לא היה שם אלא אחד דידע לקרות – קורא ויושב, ועומד וקורא. וזה היה נמי קודם התקנה, דלאחר התקנה שכל אחד מברך לפניה ולאחריה – לא צריך. ומשם רבינו יהודה כתבו דאם אין בבית הכנסת רק כהנים – אחד קורא במקום שבעה, ועל כל פרשה יברך לפניה ולאחריה.

אם

בּוֹר שֶׁהוּא קָרוֹב לָאַמָּה מִתְמַלֵּא רִאשׁוֹן, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם; מְצוּדוֹת חַיָּה וְעוֹפוֹת וְדָגִים יֵשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם גֵּזֶל, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: גֵּזֶל גָּמוּר; מְצִיאַת חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן יֵשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם גֵּזֶל, מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: גֵּזֶל גָּמוּר; עָנִי הַמְנַקֵּף בְּרֹאשׁ הַזַּיִת - מַה שֶּׁתַּחְתָּיו גֵּזֶל, מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: גֵּזֶל גָּמוּר; אֵין מְמַחִין בְּיַד עֲנִיֵּי גּוֹיִם בְּלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם. **גמרא** מְנָא הָנֵי מִילֵּי? אֲמַר רַב מַתָּנָה, דְּאָמַר קְרָא "וְיִכְתּוֹב מֹשֶׁה אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת וַיִּתְּנָהּ אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי", אַטּוּ אֲנָא לָא יָדַעְנָא דְּכֹהֲנִים בְּנֵי לֵוִי נִינְהוּ? אֶלָּא כֹּהֵן בְּרֵישָׁא וַהֲדַר לֵוִי. רַבִּי יִצְחָק נַפָּחָא אֲמַר, מֵהָכָא: "וְנִגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי", אַטּוּ אֲנַן לָא יָדְעִינַן דְּכֹהֲנִים בְּנֵי לֵוִי נִינְהוּ? אֶלָּא כֹּהֵן בְּרֵישָׁא וַהֲדַר לֵוִי. רַב אַשִׁי אֲמַר, מֵהָכָא: "בְּנֵי עַמְרָם אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה וַיִּבָּדֵל אַהֲרֹן לְהַקְדִּישׁוֹ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים". רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אֲמַר, מֵהָכָא: "וְקִדַּשְׁתּוֹ" - לְכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדוּשָּׁה. תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: "וְקִדַּשְׁתּוֹ" - לְכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדוּשָּׁה, לִפְתּוֹחַ רִאשׁוֹן, וּלְבָרֵךְ רִאשׁוֹן, וְלִיטּוֹל מָנָה יָפָה רִאשׁוֹן. אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב יוֹסֵף: מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם? דְּאוֹרַיְיתָא הִיא! אֲמַר לֵיהּ: דְּאוֹרַיְיתָא, וּמִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם. - כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ נַמִי מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם הִיא, דִּכְתִיב: "דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נוֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם"! אֶלָּא אֲמַר אַבַּיֵי: לְכִדְמָר; דְּתַנְיָא: שְׁנַיִם - מַמְתִּינִין זֶה לָזֶה בִּקְעָרָה, שְׁלֹשָׁה - אֵין מַמְתִּינִין; הַבּוֹצֵעַ הוּא פּוֹשֵׁט יָדוֹ תְּחִלָּה, וְאִם בָּא לַחֲלוֹק כָּבוֹד לְרַבּוֹ אוֹ לְמִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ; וַאֲמַר מָר עֲלָהּ: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בִּסְעוּדָה, אֲבָל בְּבֵית הַכְּנֶסֶת לָא, דְּאָתוּ לְאִינְצוּיֵי. אֲמַר רַב מַתָּנָה: הָא דְּאָמְרַתְּ: בְּבֵית הַכְּנֶסֶת לָא, לָא אֲמָרַן אֶלָּא בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים דִּשְׁכִיחִי רַבִּים, אֲבָל בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי לָא. - אִינִי? וְהָא רַב הוּנָא קָרֵי בְּכָהֲנֵי בְּשַׁבָּתוֹת וְיוֹם טוֹב! - שָׁאנֵי רַב הוּנָא, דַּאֲפִילּוּ רַבִּי אַמִי וְרַבִּי אַסִי כָּהֲנֵי חֲשִׁיבִי דְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מֵיכַּף הָווּ כָּיְיפִי לֵיהּ. אֲמַר אַבַּיֵי, נָקְטִינַן: אֵין שָׁם כֹּהֵן - נִתְפַּרְדָּה חֲבִילָה. וַאֲמַר אַבַּיֵי, נָקְטִינַן: אֵין שָׁם לֵוִי - קוֹרֵא כֹּהֵן. - אִינִי? וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כֹּהֵן אַחַר כֹּהֵן לֹא יִקְרָא מִשּׁוּם פְּגָמוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, לֵוִי אַחַר לֵוִי לֹא יִקְרָא מִשּׁוּם פְּגַם שְׁנֵיהֶם! - כִּי קָאָמְרִינַן - בְּאוֹתוֹ כֹּהֵן. - מַאי שְׁנָא לֵוִי אַחַר לֵוִי - דְּאִיכָּא פְּגַם שְׁנֵיהֶם, דְּאָמְרִי: חַד מִינַּיְיהוּ לָאו לֵוִי הוּא. כֹּהֵן אַחַר כֹּהֵן נַמִי אָמְרִי: חַד מִינַּיְיהוּ לָאו כֹּהֵן הוּא! - כְּגוֹן דְּמוּחֲזַק לָן בַּאֲבוּהּ דְּהַאי שֵׁנִי דְּכֹהֵן הוּא. - הָכָא נַמִי דְּמוּחֲזַק לָן בַּאֲבוּהּ דְּהַאי שֵׁנִי דְּלֵוִי הוּא! אֶלָּא, אָמְרִי: מַמְזֶרֶת אוֹ נְתִינָה נְסֵיב וּפָסְלֵיהּ לְזַרְעֵיהּ. הָכָא נַמִי אָמְרִי: גְּרוּשָׁה אוֹ חֲלוּצָה נָסֵיב וְאָחְלֵיהּ לְזַרְעֵיהּ! - סוֹף סוֹף לֵוִי מִי קָא הָוֵי? וּלְמַאן? אִי לַיּוֹשְׁבִין, הָא קָא חָזוּ לֵיהּ! אֶלָּא לַיּוֹצְאִין. שָׁלְחוּ לֵיהּ בְּנֵי גְּלִילָא לְרַבִּי חֶלְבּוֹ: אַחֲרֵיהֶן

מי

בור הקרוב לאמה — אמת המים המביאה מים מן הנהר לשדות, ורגילין לעשות בורות, שאם תיבש האמה ימלאו מן הבור וישקו השדות. ומרגילין מי האמה לבור עד שיתמלא. ותקנו חכמים שיתמלאו בורות שבשדות העליונות, שהן קרובין למוצא האמה, ואחר כך ימלאו התחתונים, וכשהוא ממלאו — סוכר את האמה עד שיתמלא. **מפני דרכי שלום** — שלא תהא מחלוקת ביניהם: אני אסכור ראשון, דהא תקנתא דרבנן הכי, ואף על פי שאינו דין. **מצודות חיה כו'** — מדאורייתא כל כמה דלא מטא לידיה — לאו גזל הוא. ובגמרא מפרש ליה במצודות שאין להן תוך דליקני ליה כליו. **גזל גמור** — בגמרא מפרש: גזל גמור מדבריהם. וטעמא דרבי יוסי בכולהו — דקסבר: עשו מפני דרכי שלום את שאינו זוכה לקנות קנין גמור — כזוכה. **המנקף** — חותך, כמו "ונקף סבכי היער" (ישעיה י) וכמו "ונשאר בו עוללות כנוקף זית" (שם יז).

גמרא **ויתנה** — שיקראו בה כהנים והדר בני לוי. **וקדשתו** — "כי את" וגו'. **לפתוח ראשון** — בכל דבר כבוד, בין בתורה בין בישיבה — הוא ידבר בראש. **ולברך ראשון** — בסעודה. **וליטול מנה יפה ראשון** — אם בא לחלוק עם ישראל בכל דבר, לאחר שיחלקו בשוה, אומר לו: ברור וטול איזה שתרצה. **אמר ליה דאורייתא היא** — ותורה אמרה כן, מפני דרכי שלום. **אלא אמר אביי** — דרכי שלום דקתני מתניתין. **לכדמר** — אתא — רבה בר נחמני שהיה רבו. **אין ממתינין** — אין צריכין להמתין. **הבוצע** — כגון בעל הבית שהוא מברך המוציא, ואפילו הוא קטן. **הוא פושט ידו** — בקערה תחלה ללפת בו את פרוסת המוציא. **לא שנו** — דחולק כבוד לרבו. **אלא בסעודה** — כדאמרן. **אבל** — לענין לקרות בתורה בבית הכנסת — אין כהן חולק כבוד ללוי, ולוי לישראל, דלא ליתו שארא לאנצויי, ולמימר: אנא נמי קרינא ברישא. והיינו דקתני מתניתין: כהן קורא ראשון כו' כמה שכתוב בתורה, ואינו רשאי לחלוק כבוד בדבר ולשנותו מפני דרכי שלום. **רב הונא** — ישראל הוה. **נקטינן** — מסורת מאבותינו. **נתפרדה חבילה** — נפסק הקשר, איבד הלוי את כבודו בשביל חבילתו הנפרדת, ואינו קורא כלל. כך אמר מורי הזקן, ומורי רבי יצחק בן יהודה, וכן סידר רב עמרם. אבל מתלמידי מורי רבי יצחק הלוי שמעתי משמו: שאין סדר לדבר להקדים לוי לישראל, ומי שירצה יקדים. **קורא כהן** — במקום לוי. **מפני פגמו של ראשון** — שלא יאמרו: הראשון אינו כהן. ולקמיה פריך: והא קא חזו דסליק ממנינא. **משום פגם שניהם** — לא ידעי אינשי פגמא בהי מינייהו, ויאמרו: ראשון אינו לוי, לפיכך חזר וקרא לוי. אי נמי: שני אינו לוי אלא ישראל. ולקמיה פריך: גבי כהן נמי, אמאי ליכא נמי פגם שניהם, דאתו למימר: שני לאו כהן הוא אלא לוי? **באותו כהן** — עצמו יחזור ויקרא במקום לוי. **דמוחזק לן באבוה דהאי שני דכהן הוא** — ולא מצי למימר: לוי הוא, הלכך לראשון הוא דאיכא פגמא. ופרכינן: **דכוותיה על כרחך גבי לוי דמוחזק לן באבוה דהאי שני דלוי הוא** — ומאי פגמא איכא? אלא על כרחך היינו פגמא, דאמרי: אבוה ממזרת נסיב או נתינה (או) מן הגבעונים שגזר דוד עליהם, ואחליה מקדושת לוייה והוי ישראל פסול, ובמקום ישראל קורא. הכא נמי כהן שני, אתו למימר כו'. **ואחליה** — מקדושת כהונה, והרי הוא כישראל. ומשני: הואיל ובלוי קרא ליכא פגמא, דאי סלקא דעתך חלל הוא סוף סוף לוי מי הוי, שיקרא במקום לוי? הלכך על כרחך, כיון דאבוה כהן — אין זה חלל, ואין כאן פגם אלא לראשון. **ולמאן** — מי פגמו. **אילימא היושבין** — עד שיגלל ספר תורה. **הא קא חזו ליה** — להאי כהן ראשון דסליק למנין שבעה. **ליוצאין** — שלא ימתינו ויצאו. **אחריהן** — דכהן ולוי.

מי

עוד תיקנו חכמים: בזמנם היו חופרים בורות בצד השדות להשקותם, והיו עוצרים את זרימת אמת המים העוברת שם ומטים אותה לבורותיהם, ותיקנו חכמים שהבור שהוא קרוב לאמה מלאה ממנה ראשון, מפני דרכי שלום, שלא יבואו לריב מי ימלא תחילה.

עוד תיקנו: שמצודות – כלים שצדים בהם חיה, ועופות, ודגים, אף שלא עשו בעלי המצודות קנין בבעלי החיים, יש בהן – במי שנוטלם מהמצודות משום גזל, מפני דרכי שלום, שלא יבואו בעל המצודה והנוטל את החיה לריב. רבי יוסי חולק ואומר שתיקנו חכמים שיהיה זה כגזל גמור, ולא רק כגזל שמשום דרכי שלום.

עוד תיקנו, שמציאת חרש או שוטה וקטן, אף שאין להם דעת לזכות בה, יש בהן – בנוטל מהם מציאות אלו משום גזל, מפני דרכי שלום, שלא יתקוטטו קרובי הקטן עם הנוטלו. רבי יוסי אומר, תיקנו חכמים שיהיה במציאות אלו איסור גזל גמור.

עוד תיקנו, שעני המנקף – חותך זיתים בראש עץ החית כדי להפילם לארץ ולאוספם אחר כך, אף שלא קנאם, מכל מקום מה שתחתיו – הזיתים שהפיל מהעץ, יש בהם איסור גזל, מפני דרכי שלום, שלא יבוא לריב עם הנוטלם. רבי יוסי אומר, תיקנו חכמים שיהיה בזה איסור גזל גמור.

עוד תיקנו, שאין ממחין [–מוחים] ביד עניי עובדי כוכבים בנטילת לקט שכחה ופאה משדות ישראל, מפני דרכי שלום.

גמרא

שנינו במשנה שכהן קורא בתורה ראשון. מבררת הגמרא, מנהני מילי – מנין שיש לתקן דווקא סדר זה, שכהן קורא תחילה ואחריו לוי. אמר רב מתנה, דאמר קרא (דברים לא ט) 'ויכתב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי', ויש לדייק מדוע נכתב 'הכהנים בני לוי', אטו אנא לא ידענא – וכי לא ידענו דכהנים בני לוי נינהו [–הם], אלא יש לדרוש פסוק זה לגבי קריאת התורה, שכהן קורא בראשא – ראשון, והדר – ואחריו לוי.

מביאה הגמרא עוד דרשה, רבי יצחק נפחא אמר, יש ללמוד זאת מהכא – מפסוק זה, (דברים כא ה) 'ונגשו הכהנים בני לוי', ויש לדייק, אטו אנן לא ידעינן דכהנים בני לוי נינהו, אלא יש לדרוש שכהן קורא בריישא, והדר לוי.

מביאה הגמרא עוד דרשה, רב אשי אמר יש ללמוד זאת מהכא, שנאמר (דברי הימים א' כג יג) 'בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים', ודורשים מפסוק זה שיש לנהוג בכהן קדושה, ולכבדו לקרוא ראשון.

מביאה הגמרא עוד דרשה, רבי חייא בר אבא אמר יש ללמוד זאת מהכא, שנאמר על הכהנים (ויקרא כא ח) 'וקדשתו כי את לחם אלקיך הוא מקריב קדש יהיה לך', ויש לנהוג בו קדושה ולהקדימו לכל דבר שבקדושה, ובכלל זה לקרוא בתורה ראשון.

מביאה הגמרא ברייתא בענין זה, תנא דבי רבי ישמעאל, מהפסוק 'וקדשתו' יש ללמוד שנוהגים בכהן קדושה בכך שיהא ראשון לכל דבר שבקדושה. כגון לפתוח בקריאת התורה או לדבר בישיבה ראשון, ולברך ראשון ברכת הזימון שבסעודה, וכן בכל חלוקה שיש לו עם ישראל יש לכבדו ליטול את המנה הגדולה ראשון.

מכח דרשות אלו מקשה הגמרא על משנתינו, אמר ליה אביי לרב יוסף, וכי דין הקדמת הכהן בקריאת התורה הוא רק מפני דרכי שלום, כמשמעות משנתינו, והרי דאוריתא היא, כמבואר בדרשות שהביאה הגמרא. מתרצת הגמרא, אמר ליה רב יוסף, דין זה הוא מדאוריתא, וכוונת המשנה שציוותה התורה כן מפני דרכי שלום. מקשה אביי, והרי כל התורה כולה נמי – גם כן מפני דרכי שלום היא נאמרה, דכתיב על התורה (משלי ג יז) 'דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום'.

אלא אמר אביי, באמת סדר הקריאה הוא מדאורייתא, והמשנה חידשה דין נוסף שנאמר 'מפני דרכי שלום', והיינו לכדרמר – להשמיע את דינו של רבי, שהוא רבה בר נחמני, דתניא, שנים שאוכלים יחד ואחד מהם הפסיק מעט מאכילתו, ממתינין זה לזה באכילת המאכל שבקערה עד שישוב השני לאכול. אך שלשה האוכלים יחד אין ממתינין זה לזה, ויכולים השנים להמשיך לאכול. וכן הפוצע – המברך המוציא ומוציא ידי חובה את כולם, הוא פושט ידו תחילה בתבשיל, ללפת את הפת, ואם בא הבוצע לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו, הרשות בידו לתת להם לאכול לפניו מהתבשיל. ואמר מר – רבה בר נחמני עלה – על הלכה זו, לא שנו שרשאי לכבד את רבו, אלא בסעודה שאין רבים מצויים בה, אבל בקריאת התורה שבבית הכנסת, לא – אין הכהן רשאי לכבד ישראל שיקרא לפניו, מחשש דאתו לאינצויי – שיבואו לריב. ודין זה התחדש במשנה, שמפני דרכי שלום אין הכהן יכול לוותר על כבודו.

מפרשת הגמרא, אמר רב מתנה, הא – דין זה דאמרת שבבית הכנסת לא – אין הכהן רשאי לוותר, לא אמרן – לא נאמר אלא בשבתות וימים טובים, דשכיחי – שמצויים רבים ויבואו להתקוטט, אבל בקריאת התורה שבשני וחמישי שאין רבים מצויים, לא נאמר דין זה.

מקשה הגמרא, איני – וכי כך הוא הדין, והא רב הונא שהיה ישראל, היה קרי בכהני – קורא ראשון במקום כהן, ואפילו בשבתות וימים טובים. מתרצת הגמרא, שאני [–שונה] רב הונא שהיה גדול מכל בני דורו, דאפילו רבי אמי ורבי אסי שהיו כהני חשובי – הכהנים החשובים דארץ ישראל, מיכף חוו כייפי ליה – היו כפופים לפניו, ולא היה חשש שיבואו לריב על כך.

מביאה הגמרא דינים נוספים בהלכה זו, שכהן קורא ראשון: אמר אביי, נקטינן – מוחזקת הלכה זו מאבותינו שאם אין שם – בבית הכנסת כהן, נתפרדה החבילה – התבטל סדר הקריאה ואין הלוי קורא כלל ואמר אביי, נקטינן, שאם יש כהן ואין שם לוי, קורא כהן במקום הלוי מקשה הגמרא, איני – וכי כך הוא הדין, והאמר רבי יוחנן, כהן אחר כהן לא יקרא בתורה, משום פגמו של הראשון, שיאמרו שאינו כהן, ולכן העלו אחריו כהן אחר. וכן לוי אחר לוי לא יקרא, משום פגם שניהם, שמא יאמרו שהראשון לא היה לוי, ולכן העלו אחריו לוי, או שיאמרו שהשני אינו לוי, ולכן עלה במקום ישראל. ומבואר שאין כהן קורא אחרי כהן. מתרצת הגמרא, כי קאמרינן – דברי אביי נאמרו באותו כהן שקרא ראשון, שאם אין לוי הוא חוזר וקורא שני, ובזה אין חשש לעז שהרי ראו שעלה ראשון.

דנה הגמרא בדברי רבי יוחנן: שואלת הגמרא, מאי שנא – במה שונה לוי הקורא אחר לוי, דאיכא – שיש חשש שיאמרו שיש פגם בשניהם, כיון דאמרי – יאמרו שחד מיניהו [–אחד מהם] לאו לוי הוא, הרי בכהן הקורא אחר כהן נמי – גם יש חשש שאמרי, חד מיניהו לאו כהן הוא, ומדוע אמר רבי יוחנן שהחשש הוא רק משום פגם הראשון. משיבה הגמרא, דברי רבי יוחנן נאמרו בגון דמוחזק לן באבוה דהאי שני – ידוע לנו באביו של השני דכהן הוא, ואין חשש שיאמרו שבנו אינו כהן.

שואלת הגמרא, והרי רבי יוחנן לא חילק בין המקרים, ואם כן הכי נמי – גם לגבי לוי מדובר דמוחזק לן באבוה דהאי שני – שידוע לנו באביו של השני דלוי הוא, ובכל אופן אמר רבי יוחנן שיש חשש פגם בשני, אלא היינו כיון שאמרי – יאמרו שאביו של השני ממזרת או נתינה האסורות עליו נסיב – נשא, ופסליה לזרעיה – ופסל את זרעו, ולכן בנו נחשב בישראל ועולה שלישי ואם כן הכא נמי – גם לגבי כהן הקורא אחר כהן אמרי – יאמרו שאביו של השני, גרושה או חלוצה האסורות לכהן נסיב – נשא, ואחליה לזרעיה – וחילל את זרעו מקדושת כהונה, ולכן קרא שני. משיבה הגמרא, סוף סוף – אף אם אביו נשא אשה הפסולה לו, לוי מי קא חזי – וכי נעשה בנו לוי, הרי אינו אלא בישראל ולא היה לו לקרוא שני, ולכן אין חשש לעז על הכהן העולה שני.

מבררת הגמרא את החשש, ולמאן – מי יכול להוציא לעז על הכהן הראשון שעלה אחריו כהן נוסף, אי [–אם] ליוושבן כל זמן קריאת התורה, הא קא חזו ליה – הרי הם יראו שהכהן שעלה ראשון נמנה עם שבעת העולים, ויבינו שאינו פגום. מבארת הגמרא, אלא חששו ליוצאין מבית הכנסת באמצע הקריאה, ויסברו שאכן עלו שמונה קרואים מחמת שהראשון היה פגום.

מבררת הגמרא מי קורא בתורה אחרי הכהן והלוי: שלחו ליה [–אליו] בני גלילא – תושבי הגליל לרבי חלבו, אחריהן – אחרי הכהן והלוי

מי קוֹרְאִין, כלומר, בשבת שיש שבעה עולים, האם תיקנו להם סדר מפני דרכי שלום. לֹא חָוֶה בְּיָדֶיהָ – לא היתה בידו תשובה, אָתָא וְשַׁיְילֵיהּ – בא רבי חלבו ושאל לְרַבִּי יִצְחָק נַפְחָא, אֲמַר לֵיהּ אַחֲרֵיתֵן קוֹרְאִין תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַמְמוּנִין פַּרְנָסִים עַל הַצִּבּוּר, וְאַחֲרֵיתֵן תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הָרְאוּיִין לְמַנּוֹתָם פַּרְנָסִים עַל הַצִּיבּוּר, וְאַחֲרֵיתֵן בְּנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁאֲבוֹתֵיהֶן מְמוּנִים פַּרְנָסִים עַל הַצִּבּוּר משום כבוד אבותיהם, וְאַחֲרֵיתֵן רָאשֵׁי כְּנֵסִיּוֹת הממונים על בית הכנסת וחלוקת הצדקה, וְכָל אָדָם.

מביאה הגמרא נידון נוסף בהלכות קריאת התורה: שָׁלְחוּ לֵיהּ בְּנֵי הַגְּלִיל שאלה לְרַבִּי חֶלְבּוֹ, מַהוּ – האם מותר לִקְרוֹת בְּחוּמָּשִׁים – בספר שיש בו רק חומש אחד בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בְּצִיבּוּר, או שיש בזה זלזול בכבוד הציבור. לֹא חָוֶה בְּיָדֶיהָ – לא היתה בידו תשובה, אָתָא שַׁיְילֵיהּ – בא רבי חלבו ושאל לְרַבִּי יִצְחָק נַפְחָא, ולֹא חָוֶה בְּיָדֶיהָ. אָתָא וּשְׁאֵיל בֵּי מִדְרָשָׁא – בא רבי חלבו ושאל בבית המדרש, וּפְשָׁטוּהָ מֵהָא – מצאו התלמידים תשובה מִדְּאָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁחָסַר בו אפילו יְרִיעָה אַחַת, אֵין קוֹרִין בּוֹ בציבור, והוא הדין שאין קוראים בחומש, שהרי חסרים בו ארבעה חומשים.

דוחה הגמרא, וְלֹא הִיא – אין זו הוכחה, שהרי הָתָם – שם, בדינו של רבי יוחנן מֶחְסַר בָּמֵילְתֵיהּ – יש חסרון בשמו, שהוא מכונה 'ספר תורה' ובאמת חסרה בו יריעה, אך הָכָא – בחומש לֹא מֶחְסַר בָּמֵילְתֵיהּ, שהרי הוא מכונה 'חומש', ואכן כתוב בו כל אותו חומש. אומרת הגמרא, רַבָּה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ – אמרו שניהם, קוֹרְאִין בְּחוּמָּשִׁין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, מִשּׁוּם כְּבוֹד הַצִּבּוּר, שנראה שאין להם ממון לקנות ספר תורה.

מביאה הגמרא דין נוסף שאמרו רבה ורב יוסף: (וְ)רַבָּה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ – אמרו שניהם, הָאי סֵפֶר אַפְּסַרְתָּא – ספר שנכתבו בו רק ההפטרות, אָסוּר לְמֵיקְרֵי בֵּיהּ – לקרוא בו בְּשַׁבָּת. מַאי טַעְמָא, כיון דְּלֹא נִיתַּן לִיכָּתֵב – שאסור לכתוב פרשיות בודדות מהנביאים, והקורא בו נחשב כקורא בעל פה, ואסור לקרוא בעל פה את התורה שבכתב. מַר בַּר רַב אַשִׁי הוסיף וְאָמַר, לְטַלְטוּלֵי – לטלטלו בשבת נָמֵי אָסוּר, מַאי טַעְמָא, דְּהָא לֹא חָזֵי לְמֵיקְרֵי בֵּיהּ – שהרי אסור לקרוא בו, והוא 'מוקצה' האסור בטלטול.

דוחה הגמרא, וְלֹא הִיא – אין דינים אלו נכונים, אלא שָׁרֵי לְמֵיקְרֵי בֵּיהּ – מותר לטלטלו, וְשָׁרֵי לְמֵיקְרֵי בֵּיהּ – ומותר לקרוא בו. וראיה לכך, דְּהָרֵי רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ מְעַיְּינֵי בְּסִפְרָא דְּאַגַּדְתָּא בְּשַׁבַּתָּא – ונוהגים לעיין בספר אגדות בשבת, וְהָא ספר זה לֹא נִיתַּן לִיכָּתֵב – אסור לכותבו, שהרי אגדות הם תורה שבעל פה שאסור לכותבם, אֶלָּא התירו זאת דְּלֹא אֶפְשָׁר ללומדם בלי כתיבה, כי התמעטו הלבבות, ודרשו מהפסוק (תהילים קיט קכו) 'עֵת לַעֲשׂוֹת לַה' חָפְרוּ תּוֹרָתֶךָ' שיש זמן שראוי לתקן תקנה לשם שמים אף שהיא מבטלת דין מהתורה, וְהָכִי נָמֵי – גם לגבי ספר הפטרות, כֵּיוָן דְּלֹא אֶפְשָׁר לכל ציבור לכתוב ספרי נביאים שלמים, התירו לכותבו משום 'עֵת לַעֲשׂוֹת לַה' חָפְרוּ תּוֹרָתֶךָ', שאילולי כן לא יקראו כלל.

דנה הגמרא בדין כתיבת פרשיות בודדות מהתורה: בָּעָא מִינֵּיהּ – שאל ממנו אַבַּיֵי מָרְבָּה, מַהוּ – האם מותר לִכְתּוֹב מְגִילָּה – פרשה מהתורה לְתִינוֹק לְהִתְלַמֵּד בָּהּ – ללמוד ממנה. וממשיך אביי, תִּיבָּעֵי – יש להסתפק לְמַאן דְּאָמַר – לדעת הסובר שהתּוֹרָה מְגִילָּה מְגִילָּה נִיתְּנָה – שכל פרשה שנאמרה למשה רבינו נכתבה מיד, וְתִיבָּעֵי לְמַאן דְּאָמַר שהתּוֹרָה 'חֲתוּמָה' נִיתְּנָה – שרק כשסיים ה' לומר למשה את כל התורה כתב את כולה. מבאר אביי, תִּיבָּעֵי לְמַאן דְּאָמַר תּוֹרָה מְגִילָּה מְגִילָּה נִיתְּנָה, האם כֵּיוָן דְּמְגִילָּה מְגִילָּה נִיתְּנָה, אף אנו כּוֹתְבִין פרשה אחת, אוֹ דִילְמָא – או שנאמר שכֵּיוָן דְּבסוף אִידַּךְ – הודבקו כל הפרשיות, אִידַּךְ – הודבקו, ואסור לכתוב פרשה אחת. וְתִיבָּעֵי לְמַאן דְּאָמַר תּוֹרָה חֲתוּמָה נִיתְּנָה, האם כֵּיוָן דַּחֲתוּמָה נִיתְּנָה אֵין כּוֹתְבִין פרשה אחת, אוֹ דִילְמָא שכֵּיוָן דְּלֹא אֶפְשָׁר לכל אדם לכתוב חומש שלם, כַּתְבִינַן – התירו לכתוב משום 'עֵת לַעֲשׂוֹת לַה' חָפְרוּ תּוֹרָתֶךָ'. אָמַר לֵיהּ – השיב לו רבה, אֵין כּוֹתְבִין פרשיות בודדות, וּמַה הַטַּעַם לכך, לְפִי שֶׁאֵין כּוֹתְבִין אפילו לשיטה שהתורה 'מגילה מגילה' ניתנה, כיון שבסוף הודבקו כולן, ולא התירו זאת משום 'עת לעשות לה'.

מקשה הגמרא, אֵיתִיבֵיהּ מהמשנה ביומא (לז.), אַף הִיא – הילני המלכה עָשְׂתָה בבית המקדש סַבְלָא [–לוח] שֶׁל זָהָב שֶׁפָּרְשַׂת סוֹטָה כְּתוּבָה עָלֶיהָ, כדי שהכותב פרשת סוטה יעתיקנה משם. ומוכח שמותר לכתוב פרשה אחת. מתרצת הגמרא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ מְשׁוּם רַבִּי יַנַּאי, טבלא זו נכתבה בְּ'אַל"ף בֵּי"ת', כלומר נכתבה בה רק האות הראשונה מכל מילה.

מקשה הגמרא, אֵיתִיבֵיהּ מהאמור בברייתא, כְּשֶׁהוּא כּוֹתֵב פרשת סוטה, רוֹאֶה בטבלא וְכוֹתֵב את מַה שֶּׁכָּתוּב בַּסַּבְלָא, ומוכח שנכתבה בה כל הפרשה. מתרצת הגמרא, אֵימָא – יש לומר שהוא כותב כְּמַה – לפי הסימנים שֶׁכָּתוּב בַּסַּבְלָא, אך לא ממש את הכתוב בה.

מקשה הגמרא, אֵיתִיבֵיהּ מהאמור בברייתא, כְּשֶׁהוּא – הכהן כּוֹתֵב, רוֹאֶה בַּסַּבְלָא וְכוֹתֵב מַה שֶּׁכָּתוּב בַּסַּבְלָא, ומבארת הברייתא, מָה הוּא כָּתוּב בַּסַּבְלָא, אִם שָׁכַב' ו'אִם לֹא שָׁכַב', משמע שהיו כתובים בטבלא כל המילים.

מתרצת הגמרא, באמת לא נכתבה כל הפרשה באל"ף בי"ת, אלא הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן – במה עוסקת הברייתא, בְּ'סֵירוּגִין', כלומר, תחילת כל פסוק נכתב בתיבה שלמה, וסוף הפסוק בראשי תיבות, ונמצא שאין כאן כתיבת פרשה שלמה.

מביאה הגמרא מחלוקת תנאים בנידון זה: כְּתַנָּאֵי – נחלקו תנאים בדין כתיבת פרשה אחת, שנינו במסכת סופרים (פ"ה ה"ט) אֵין כּוֹתְבִין מְגִילָּה לְתִינוֹק לְהִתְלַמֵּד בָּהּ, וְאִם דַּעְתּוֹ לְהַשְׁלִים ולכתוב חומש שלם, מוּתָּר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, יש פרשיות שמותר לכותבן לבד, ואלו הן, בְּחומש בְּרֵאשִׁית מתחילתו עַד פרשת הַר הַמֹּרִיָּה, ששם מסתיים מעשה בראשית, וּבְתוֹרַת כֹּהֲנִים – ספר ויקרא, מתחילתו עַד פרשת 'וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְׁמִינִי' ששם מסתיים עיווי הקרבנות.

מביאה הגמרא מחלוקת האם תורה מגילה מגילה ניתנה, או חתומה ניתנה: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי נַחְמָה, תּוֹרָה מְגִילָּה מְגִילָּה נִיתְּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים מ ח) לגבי ספר תורה 'אָז אָמַרְתִּי הִנֵּה בָּאתִי בִּמְגִלַּת סֵפֶר כָּתוּב עָלָי', ומשמע שנכתבה התורה כ'מגילה'. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אוֹמֵר, תּוֹרָה 'חֲתוּמָה' נִיתְּנָה, כלומר נכתבה כל התורה יחד, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לא כו) 'לָקֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה (הזאת) [הַזֶּה]', ומשמע שנכתב כשהוא ספר שלם.

מקשה הגמרא, וְאִידָךְ נָמֵי – הרי גם לרבי יוחנן הָכְתִיב 'לָקוֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה'. מתרצת הגמרא, הַהוּא – אותו פסוק המכנה את התורה 'ספר' נאמר לְבָתַר דְּאִידַּבַּק – אחרי שהודבקו כל הפרשיות יחד.

מקשה הגמרא, וְאִידָךְ נָמֵי – הרי גם לריש לקיש הָכְתִיב 'בְּמִגְלַּת סֵפֶר כָּתוּב עָלָי', ומוכח שקרויה התורה 'מגילה'. מתרצת הגמרא, הַהוּא – פסוק זה נאמר כיון דְּכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ אִיקְרֵי [–קרויה] מְגִילָּה, דִּכְתִיב (זכריה ה ב) 'וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר אֲנִי רֹאֶה מְגִלָּה עָפָה', ואין זו ראיה שהתורה ניתנה כ'מגילה'.

אִי נָמֵי – עוד יש לתרץ שהטעם שהתורה קרויה 'מגילה' הוא לְכִדְרַבִּי לֵוִי, דְּאָמַר רַבִּי לֵוִי, שְׁמֹנָה פְּרָשִׁיּוֹת נֶאֶמְרוּ ונכתבו בְּיוֹם שֶׁהוּקַם בּוֹ הַמִּשְׁכָּן, וכיון שפרשיות אלו אינן סמוכות זו לזו נכתבה כל אחת על מגילה אחת, וממילא אף שאר פרשיות התורה נכתבו כ'מגילות', שהרי הוצרך משה להשלים רק עד הפרשה הראשונה, ומהראשונה עד שלאחריה, וכן כולם, וחיברום אחר כך לספר אחד. אמנם כיון ששאר הפרשיות נכתבו יחד לאחר שקיבל משה רבינו את כל התורה, ניתן לומר שהתורה ניתנה 'חתומה'.

מביאה הגמרא את המשך דברי רבי לוי, וְאֵלּוּ הֵן שמונת הפרשיות, פָּרָשַׁת כֹּהֲנִים שנאמרו בה האיסורים המיוחדים לכהנים, כיון שבאותו יום התחילו לעבוד במשכן. וּפָרָשַׁת לְוִיִּם שבה נאמרו הלכות הלויים, שמאותו יום התחילו לשיר במשכן. וּפָרָשַׁת טְמֵאִים – פרשת 'פסח שני', כי באותו יום שלחו את הטמאים מחוץ למחנה, ושאלו איך יקריבו קרבן פסח. וּפָרָשַׁת שִׁילּוּחַ טְמֵאִים מחוץ למחנה, כיון שבאותו יום נקבעו המחנות, ושלחו את הטמאים מחוץ למחנה. וּפָרָשַׁת אַחֲרֵי מוֹת שבה נאמר סדר עבודת יום הכיפורים, כיון שבאותו יום מתו נדב ואביהוא כשנכנסו לקדש הקדשים, והוזהר אהרן הכהן שלא להיכנס אלא ביום הכיפורים.

מי קוראין — כלומר: תיקנו שום סדר לישראל בשבתות משום דרכי שלום? **הראויין לימנות כו'** — דאמרינן במסכת שבת [ב"אלו קשרים"] (קיד,א): איזהו תלמיד חכם שראוי למנותו פרנס על הצבור — כל ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה. **בחומשין** — שיש שכותבין להן חמשה חומשין, כל חומש אחד שלם לעצמו. וכל ספריהם היו במגילה כספר תורה שלנו. **מחסר במילתיה** — שקורין לו ספר תורה וחסר הוא. **דלא ניתן ליכתב** — פחות מספר אחד שלם לעצמו. **והא לא ניתן ליכתב** — שום דבר, גמרא והלכה ואגדה, כדאמרינן לקמן: אלה אתה כותב כו'. **כיון דלא אפשר** — מליכתב, שנתמעט הלב והתורה משתכחת. **עת לעשות לה'** — ואם בא עת לעשות תקנה לשם שמים — הפרו דברי תורה לשעה הצריכה. **הכא נמי כיון דלא אפשר** — שאין לכל צבור וצבור יכולת לכתוב נביאים שלם. **מגילה** — פרשה לבדה של תורה או שתים. **למאן דאמר** — לקמן בשמעתין. **מגילה מגילה ניתנה** — כשנאמרה פרשה למשה — היה כותבה ולבסוף ארבעים שנה, כשנגמרו כל הפרשיות — חיברן בגידין ותפרן. **חתומה ניתנה** — לא נכתבה עד סוף ארבעים, לאחר שנאמרו כל הפרשיות כולן. והנאמרות לו בשנה ראשונה ושניה — היו סדורות לו על פה, עד שכתבן. **לפי שאין כותבין** — ואפילו למאן דאמר מגילה מגילה ניתנה, כיון דאידבק אידבק. **אף היא** — הילני המלכה, במסכת יומא (לז,א). **פרשת סוטה** — לכתוב משם פרשיות לסוטות הבאות. **באל"ף בי"ת** — כלומר: ראשי התיבות. **כשהוא כותב** — כהן הכותב פרשת סוטה. **כמה שכתוב** — לפי הסימנים היה מבין וכותב. **אם שכב** — כלומר "ואת כי שטית" וגו'. **בסירוגין** — תחילת המקרא היה כתוב תיבה שלימה, ולבסוף ראשי תיבות. **עד ויהי ביום השמיני** — שהוא גמר צווי הקרבנות. **אז אמרתי** — כך אמר דוד: אז אמרתי, כשערערו עלי שאול ודואג לפוסלני מלבא בקהל, והועד בבית המדרש "עמוני ולא עמונית", כדאמרינן ביבמות (עז,א). **הנה באתי** — עכשיו באתי לכלל. **כתוב עלי** — מאז ניתנה התורה הוזכרתי בה: "ואת שתי בנותיך הנמצאות" (בראשית יט) — בזכות דוד שעתיד לצאת מרות המואביה, ונעמה העמונית אמו של רחבעם; כתיב הכא "הנמצאות" וכתיב התם (תהלים פט) "מצאתי דוד עבדי". אלמא מגילה איקרי, משום דמתחילה נכתבה מגילת בראשית, והדר מגילת נח, והדר מגילת אברהם, והיינו דקאמר: במגילת אברהם כתוב עלי. **חתומה** — גמורה ומסויימה ושלימה. **אי נמי לכדרבי לוי** — איקראי מגילה. אותן שמונה פרשיות שהוצרכו ליום, נאמרו ונכתבו ונמסרו בו ביום, ונכתבו כל אחת במגילה לבדה, לפי שמובדלות ורחוקות זו מזו. הלכך קרי לשאר נמי מגילה, משום דכשחזר והשלימה — הוצרך לכתוב מבראשית עד פרשת כהנים לבד, ודילג פרשת כהנים הכתובה כבר. וכתב מפרשת כהנים עד פרשת שילוח טמאים, וכן כולם. **פרשת כהנים** — "אמור אל הכהנים", שהלכות כהנים כתובות בה: "לא יטמא" "לא יקח" "מום בו לא יגש". ומפני שבו ביום הוזקק לעבודה — הוצרכה קדושתן להודיעם. **פרשת לוים** — "קח (נא) את הלוים" ד"בהעלותך", שבה הלכות לוים. ויש אומרים: "ואל הלוים תדבר", ואינו כן, כי מה עניינם אצל הקמת המשכן? מעשר ראשון לא נהגה עד סוף חמשים וארבעה שנה! ועוד: "פרשת מעשר" מיקריא! **פרשת לוים** — הוצרכה לבו ביום, שנזקקו לשיר. **פרשת טמאים** — "ויהי אנשים" וגו', משום הלכות הפסח, והמשכן הוקם באחד בניסן. והוזהרה להם פרשת שילוח טמאים "וישלחו מן המחנה", שבו ביום הוקבעו שלש מחנות, מחנה שכינה ומחנה לויה ומחנה ישראל, והוזקקו להשתלח, ומתוך כך הוזקקו טמאים לישאל, הואיל וצריכין שילוח ולא יוכלו ליכנס למשכן — היאך יעשו פסחיהם. ולרבי לוי יכולים היו ליטהר עד חמשה עשר, ולא נזקקו לפסח שני אלא אם כן לא יטהרו. **ופרשת שילוח טמאים** — "וישלחו מן המחנה", שבאותו היום הוקבעו המחנות, וכשנגללים הפרוכת בכל סילוק מסעות — הותרו זבין ומצורעים ליכנס לשם. **ופרשת אחרי מות** — אף על פי שהיא של יום הכפורים — בו ביום נאמרה, כדכתיב: "אחרי מות", ומפני שמתו בני אהרן בשביל ביאה שלא לצורך, נאמרה אותה אזהרה לאהרן: "אל יבא בכל עת".

אם שכב אם לא שכב – "אם שכב" לא כתיב כלל, אלא "אם לא שכב" כתיב. אלא דבתר הכי כתיב "ואת כי שטית". **תורה** חתומה ניתנה – תימה: דכתיב (שמות כד) "ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם" ופירש רש"י בפירוש חומש: דהיינו מבראשית ועד כאן! ונראה לפרש: דלא קאמר חתומה ניתנה שלא נכתבה עד לבסוף, אלא שעל הסדר נכתבה, דיש פרשיות שנאמרו תחילה לפני אותם הכתובים לפניהם, ולא נכתבה עד שנאמר לו אותה שכתובה לפניה, וכותב זאת אחריה. ועל זה מייתי מדרבי לוי, שאותם לא נאמרו על הסדר. והיה יכול להוכיח זה מכמה מקראות דאין מוקדם ומאוחר בתורה, אלא הואיל ומשכח דרבי לוי – מייתי לה. ורבינו תם גריס: אמר רבי לוי, מילתא באפי נפשה. **פרשת** טמאים – פירש בקונטרס: "ויהי אנשים". וקשה לפירושו: דאמר בפרק קמא דפסחים (ו,א): שואלים בהלכות פסח קודם הפסח שלשים יום, שהרי נביא עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני. ולפי זה איכא חדש וחצי, כיון שנאמר בראש חדש ניסן! ועוד: דלא יתכן לרבי יוסי הגלילי, דאמר: נושאי ארונו של יוסף היו, ולרבי יצחק דאמר: למת מצוה נטמאו וחל שביעי שלהם בערב פסח! ונראה דפרשת טמאים – היינו פרשת "וינזרו" (ויקרא כב) דכתיב ביה טומאת שרץ ונבילה, וכל הצריך לטומאת מקדש וקדשיו.

ופרשת אחרי מות – בבראשית רבה איכא פלוגתא גבי "אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם" (בראשית טו), דאיכא למאן דאמר "אחר" – סמוך, ו"אחרי" – מופלג, ואיכא למאן דאמר איפכא. וקשה מ"אחרי מות" דבו ביום היה! ושמא נאמר אחר כל הפרשיות, לכך חשיב מופלג.

אתמוהי

מִי קוֹרְאִין? לָא הֲוָה בִּידֵיהּ. אֲתָא וְשַׁיְּילֵיהּ לְרַבִּי יִצְחָק נַפָּחָא, אֲמַר לֵיהּ: אַחֲרֵיהֶן קוֹרְאִין תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַמְּמוּנִין פַּרְנָסִים עַל הַצִּבּוּר, וְאַחֲרֵיהֶן תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הָרְאוּיִין לְמַנּוֹתָם פַּרְנָסִים עַל הַצִּיבּוּר, וְאַחֲרֵיהֶן בְּנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁאֲבוֹתֵיהֶן מְמוּנִים פַּרְנָסִים עַל הַצִּבּוּר, וְאַחֲרֵיהֶן רָאשֵׁי כְנֵסִיּוֹת וְכָל אָדָם. שָׁלְחוּ לֵיהּ בְּנֵי גָּלִיל לְרַבִּי חֶלְבּוֹ: מַהוּ לִקְרוֹת בְּחוּמָּשִׁים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בְּצִיבּוּר? לָא הֲוָה בִּידֵיהּ. אֲתָא שַׁיְּילֵיהּ לְרַבִּי יִצְחָק נַפָּחָא, לָא הֲוָה בִּידֵיהּ. אֲתָא שָׁאֵיל בֵּי מִדְרָשָׁא, וּפַשְׁטוּהָ מֵהָא דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁחָסֵר יְרִיעָה אַחַת - אֵין קוֹרִין בּוֹ. וְלָא הִיא, הָתָם מִחַסַּר בְּמִילְּתֵיהּ, הָכָא לָא מִחַסַּר בְּמִילְּתֵיהּ. רַבָּה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ: אֵין קוֹרְאִין בְּחוּמָשִׁין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת מִשּׁוּם כְּבוֹד צִבּוּר. וְרַבָּה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ: הַאי סֵפֶר אַפְטַרְתָּא - אָסוּר לְמִקְרֵי בֵּיהּ בְּשַׁבָּת; מַאי טַעְמָא? דְּלָא נִיתָּן לִיכָּתֵב. מָר בַּר רַב אַשִׁי אֲמַר: לְטַלְטוּלֵי נַמִי אָסוּר; מַאי טַעְמָא? דְּהָא לָא חֲזֵי לְמִיקְרֵי בֵּיהּ. וְלָא הִיא, שָׁרֵי לְטַלְטוּלֵי וְשָׁרֵי לְמִיקְרֵי בֵּיהּ. דְּרַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ מְעַיְּינֵי בְּסִפְרָא דְּאַגַּדְתָּא בְּשַׁבְּתָא, וְהָא לָא נִיתָּן לִיכָּתֵב! אֶלָּא כֵּיוָן דְּלָא אֶפְשָׁר - "עֵת לַעֲשׂוֹת לַה' הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ", הָכָא נַמִי, כֵּיוָן דְּלָא אֶפְשָׁר - "עֵת לַעֲשׂוֹת לַה' הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ". בְּעָא מִינֵּיהּ אַבַּיֵי מֵרַבָּה: מַהוּ לִכְתּוֹב מְגִילָּה לְתִינוֹק לְהִתְלַמֵּד בָּהּ? תִּיבָּעֵי לְמַאן דְּאָמַר תּוֹרָה מְגִילָּה מְגִילָּה נִיתְּנָה, תִּיבָּעֵי לְמַאן דְּאָמַר תּוֹרָה חֲתוּמָה נִיתְּנָה; תִּיבָּעֵי לְמַאן דַּאֲמַר תּוֹרָה מְגִילָּה מְגִילָּה נִיתְּנָה, כֵּיוָן דִּמְגִילָּה מְגִילָּה נִיתְּנָה - כּוֹתְבִין, אוֹ דִּילְמָא כֵּיוָן דְּאִידַּבַּק אִידַּבַּק? תִּיבָּעֵי לְמַאן דַּאֲמַר תּוֹרָה חֲתוּמָה נִיתְּנָה, כֵּיוָן דַּחֲתוּמָה נִיתְּנָה אֵין כּוֹתְבִין, אוֹ דִּילְמָא כֵּיוָן דְּלָא אֶפְשָׁר כָּתְבִינַן? אֲמַר לֵיהּ: אֵין כּוֹתְבִין, וּמַה טַּעַם? לְפִי שֶׁאֵין כּוֹתְבִין. אֵיתִיבֵיהּ: אַף הִיא עָשְׂתָה טַבְלָא שֶׁל זָהָב שֶׁפָּרָשַׁת סוֹטָה כְּתוּבָה עָלֶיהָ! אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ מִשּׁוּם רַבִּי יַנַּאי: בְּאָלֶ"ף בֵּי"ת. אֵיתִיבֵיהּ: כְּשֶׁהוּא כּוֹתֵב, רוֹאֶה וְכוֹתֵב מַה שֶּׁכָּתוּב בַּטַּבְלָא! - אֵימָא: כְּמַה שֶּׁכָּתוּב בַּטַּבְלָא. אֵיתִיבֵיהּ: כְּשֶׁהוּא כּוֹתֵב, רוֹאֶה בַּטַּבְלָא וְכוֹתֵב מַה שֶּׁכָּתוּב בַּטַּבְלָא, מַה הוּא כָּתוּב בַּטַּבְלָא? "אִם שָׁכַב... אִם לֹא שָׁכַב"! - הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בְּסֵירוּגִין. כְּתַנָּאֵי: אֵין כּוֹתְבִין מְגִילָּה לְתִינוֹק לְהִתְלַמֵּד בָּהּ, וְאִם דַּעְתּוֹ לְהַשְׁלִים - מוּתָּר; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בִּבְרֵאשִׁית - עַד דּוֹר הַמַּבּוּל, בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים - עַד "וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי בְּנָאָה: תּוֹרָה - מְגִילָּה מְגִילָּה נִיתְּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָז אָמַרְתִּי הִנֵּה בָאתִי בִּמְגִילַּת סֵפֶר כָּתוּב עָלָי"; רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אוֹמֵר: תּוֹרָה - חֲתוּמָה נִיתְּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לָקוֹחַ אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת". וְאִידָךְ נַמִי, הָכְתִיב "לָקוֹחַ"! - הַהוּא לְבָתַר דְּאִידַּבַּק. וְאִידָךְ נַמִי, הָכְתִיב "בִּמְגִילַּת סֵפֶר כָּתוּב עָלָי"! - הַהוּא, דְּכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ אִיקְרֵי מְגִילָּה, דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רוֹאֶה וָאוֹמַר אֲנִי רוֹאֶה מְגִילָּה עָפָה". אִי נַמִי, לְכִדְרַבִּי לֵוִי, דְּאָמַר רַבִּי לֵוִי: שְׁמֹנֶה פָּרָשִׁיּוֹת נֶאֶמְרוּ בַּיּוֹם שֶׁהוּקַם בּוֹ הַמִּשְׁכָּן, אֵלּוּ הֵן: פָּרָשַׁת כֹּהֲנִים, וּפָרָשַׁת לְוִיִּם, וּפָרָשַׁת טְמֵאִים, וּפָרָשַׁת שִׁילּוּחַ טְמֵאִים, וּפָרָשַׁת "אַחֲרֵי מוֹת",

ופרשת

אתמוהי קא מתמה – במדרש (שמות רבה פרשת תשא) אמרינן: "כמו זר נחשבו" – שגוים כתבו את התורה. ואם היה נכתב הכל לישראל – היו גוים הכל כותבין. ולהכי קאמר רחמנא: אכתוב לו רובי תורה? והלא מה שכתבתי להם "כמו זר נחשבו" – שהעתיקו זרים. ובקונטרס פירש בענין אחר.

שיפורא – לפי מה שפירש בקונטרס שתוקעין בערב שבת – קשה: דבסוף פרק "במה מדליקין" (שבת לה,ב) משמע דחזן הכנסת היה מניחו בראש הגג. ועוד: דרב יהודה היה בפומבדיתא, ורבא במחוזא! אלא נראה כלשון אחר שפירש: שופר שבו נותנין נדבה לתלמידים.

אלא משום חשדא – פירש רבינו תם: שלא יאמרו: מפני החשד – שחושדים אותו לגנוב פת של עירוב – אין מניחים אותו שם. אבל בשיפורא – ליכא חשדא, שיודעין שמניחים אצל ריש מתיבתא לחלק לתלמידים.

במיזל כולי עלמא לא פליגי – אפילו נהר קטן שמימיו פוסקין – כל הרוצה לדלות ידלה, כיון שמושך הנהר כפשטו.

והשתא דלא איתמר כו' – לית ליה הא דאמר בפרק "יש בכור" (בכורות מט,ב) הלכתא כשמואל בדיני וכרב באיסורי. אי נמי, הכא מסתבר טעמא דרב, אף על גב דדחקינן מתניתין אליביה.

כבי תרי עבדת לי – והוא סבר: כיון דאמר כל דאלים גבר – יכול להערים עליהם. ולא דמי, דמה נפשך מיצעי לא שתו, ואעילאי ותתאי הוא דשייך כל דאלים גבר.

לא טעמינהו – להודיע שלא על פיו עשה. ושמא מכרם, דאין כאן גזל, אלא מפני דרכי שלום בעלמא.

סליקו נפשייכו מהכא – פירש רבינו חננאל: דלעילאי אמר, שאין יכול למחות בהן, משום דכל דאלים גבר. וקצת משמע כן, שהרי להן היה מדבר. ומכל מקום נראה כפירוש הקונטרס, דלבני חרמך היה מדבר, שיסתמו את מסיבתם. ולא דמי לדרב ושמואל כלל.

מצודות חיות ועופות כו' – ולא דמי למרחיקין מצודות הדג מן הדג דפרק "לא יחפור" (בבא בתרא כא,ב) – דהתם אומנתו בכך, ומן הדין הוא שירחיק משם, דאמר ליה: קא פסקת לחיותי. אבל הכא, דאין אומנתו בכך – לא הוי גזל, אלא מפני דרכי שלום.

ליקט

ופרשת שתויי יין — לפי שמאותו היום ואילך נאסרו, דהא בביאת אהל מועד תלה רחמנא. ופרשת נרות — "בהעלותך", לפי שבו ביום התחילו להדליק. ופרשת פרה אדומה — לפי שביום המחרת נשרפה הפרה להיות נטהרין לפסחיהן. וקודם לכן לא יכלו לעשותה, דבעינן "והזה אל נכח פני אהל מועד" (במדבר יט). והכי אמרינן במסכת מגילה ירושלמי: באחד בניסן הוקם המשכן, ושני לו נשרפה הפרה. רוב בכתב — רוב התורה תלויה במדרש, שכתובה למידרש בכלל ופרט וגזירה שוה, ושאר מדות שהתורה נדרשת בהן. ומיעוטה על פה — שאין רמז ללמוד לה בתורה, אלא למשה נאמר על פה. כי על פי וגו' — על שבעל פה נכרת ברית, אלמא איהי הואי רובא. אתמוהי מתמה — וכי רובי תורתי היה לי לכתוב להם? והלא באותה שכתבתי להם כמו זר נחשבו! כתיב כתוב לך — אלמא נכתבה. וכתיב על פי — אלמא לא נכתבה. דברים — שאמרתי לך בכתב — אי אתה רשאי למוסרם לישראל על פה. ודברים שבעל פה אי אתה רשאי לכותבן — מכאן אתה למד שהתלמוד לא ניתן לכתוב, אלא מפני שהתורה משתכחת. אילימא משום כבוד — של בעל הבית. והא שופר — של תקיעת ערב שבת, דמעיקרא הוי בי רב יהודה שהיה ראש ישיבה בפומבדיתא, ולבסוף כשנפטר ומלך רבה נתנוהו בביתו, ובתר רבה מלך רב יוסף, והדר מלך אביי, והדר מלך רבא. ורב שרירא גאון פירש בכתב תשובתו: שיפורא — שופר של נדבה, שהיו נותנין לתוכו נדבה השלוחה לבני הישיבה. כמו: שלשה עשר שופרות היו במקדש (שקלים ח). משום חשדא — הואיל והורגל העירוב בתוך אותו הבית, אם באת לשנות את מקומו — הנכנסין לאותו הבית, ולא יראו שם את העירוב — יחשדו את בני החצר שמטלטלין בלא עירוב. בני נהרא — שדות שעל שפת הנהר. במיזל כולי עלמא לא פליגי — אם אינן סוכרים את הנהר. אלא דולין והולכים והנהר מושך כפשטו — כולי עלמא לא פליגי שכל הרוצה לדלות ידלה. כי פליגי במיסכר ואשקויי — שאין בו כדי לדלות כולן יחד, ורוצין העליונים לסוכרו שלא ירדו המים למטה, ולהמשיך הנהר דרך נגרים קטנים עד שישתו כל שדותיהן. ותחתונים מעכבין עליהם, אלא אם כן נשקה אנחנו תחילה. הקרוב לאמה — היינו עילאי. באמה המתהלכת על פי בורו — שמתמלא מאיליו כדרך הילוכו, ואין צריך לסכור הנהר. סכר מיסכר — פי בורך, שלא ירדו המים לתוכו, שממעט משיכת הנהר. ואשקי בהנדוא — אוינטור"א, כפי מה שיעלה לך לדלות מן משיכת הנהר כמונו. כמו "דמהנדזי להדדי" בשחיטת חולין (מג,א). כל דאלים גבר — ולית ליה דהלכתא כשמואל בדיני. לותבן מר בעידנא — יושיבני אדוני ללמוד בעת קבוע. לדידי — לגירסא. תתאי שתו ברישא — ואין אתם רשאין לסוכרו. כבי תרי — רב ושמואל. חרמך — שם העיר. שנוותא — שם הנהר. כרו ברישא דשנוותא ואהדרוה בשלהי נהרא — רצו להקיף את שדותיהן במי הנהר, וכרו מלמעלה לשדותיהן לצד ראש העליון של הנהר, והסיבו מקצתן סביב שדותיהן, ובסוף שדותיהן הסיבוהו עד שחזר ונפל לתוך הנהר (כזה). קא מתקיל לנהרין — נהר שלנו נתקל מפני שהסיבוהו, ואינו

ופָרָשַׁת שְׁתוּיֵי יַיִן, וּפָרָשַׁת נֵרוֹת, וּפָרָשַׁת פָּרָה אֲדוּמָּה. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: תּוֹרָה - רוֹב בִּכְתָב וּמִיעוּט עַל פֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶכְתּוֹב לוֹ רוּבֵּי תּוֹרָתִי כְּמוֹ זָר נֶחְשָׁבוּ"; וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: רוֹב עַל פֶּה וּמִיעוּט בִּכְתָב, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה". וְאִידָךְ נַמִי, הָכְתִיב "אֶכְתּוֹב לוֹ רוּבֵּי תּוֹרָתִי"! - הַהוּא אִתַּמּוּהִי קָא מְתַמַּה: אֶכְתּוֹב לוֹ רוּבֵּי תּוֹרָתִי? הֲלֹא כְּמוֹ זָר נֶחְשָׁבוּ! וְאִידָךְ נַמִי, הָכְתִיב "כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה"! - הַהוּא מִשּׁוּם דִּתְקִיפֵי לְמִיגְמְרִינְהוּ. דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר נַחְמָנִי מְתוּרְגְּמָנֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, כְּתִיב: "כְּתוֹב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה", וּכְתִיב: "כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה", הָא כֵּיצַד? דְּבָרִים שֶׁבִּכְתָב אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְאוֹמְרָן עַל פֶּה, דְּבָרִים שֶׁבְּעַל פֶּה אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְאוֹמְרָן בִּכְתָב. דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא: "אֵלֶּה" - אֵלֶּה אַתָּה כּוֹתֵב, וְאִי אַתָּה כּוֹתֵב הֲלָכוֹת. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לֹא כָּרֵת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרִית עִם יִשְׂרָאֵל אֶלָּא בִּשְׁבִיל דְּבָרִים שֶׁבְּעַל פֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית וְאֶת יִשְׂרָאֵל". "מְעָרְבִין בְּבַיִת יָשָׁן מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם". מַאי טַעְמָא? אִילִימָא מִשּׁוּם כָּבוֹד, וְהָא הַהוּא שִׁיפּוּרָא דַּהֲוָה מֵעִיקָּרָא בֵּי רַב יְהוּדָה, וּלְבַסּוֹף בֵּי רַבָּה, וּלְבַסּוֹף בֵּי רַב יוֹסֵף, וּלְבַסּוֹף בֵּי אַבַּיֵי, וּלְבַסּוֹף בֵּי רָבָא! אֶלָּא מִשּׁוּם חֲשָׁדָא. "בּוֹר שֶׁהוּא קָרוֹב לָאַמָּה" וכו'. אִיתְּמַר: בְּנֵי נַהֲרָא - רַב אָמַר: תַּתַּאי שָׁתוּ מַיָּא בְּרֵישָׁא, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: עִילָּאֵי שָׁתוּ מַיָּא בְּרֵישָׁא. בִּדְמֵיזַל כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי, כִּי פְּלִיגִי - בְּמִיסְכַּר וְאַשְׁקוּיֵי, שְׁמוּאֵל אָמַר: עִילָּאֵי שָׁתוּ מַיָּא בְּרֵישָׁא, דְּאָמְרִי: אֲנַן מְקָרְבִינַן טְפֵי; וְרַב אָמַר: תַּתַּאי שָׁתוּ מַיָּא בְּרֵישָׁא, דְּאָמְרִי: נַהֲרָא כִּפְשָׁטֵיהּ לֵיזִיל. תְּנַן: בּוֹר הַקָּרוֹב לָאַמָּה מִתְמַלֵּא רִאשׁוֹן, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם! תִּרְגְּמָהּ שְׁמוּאֵל אַלִּיבָּא דְּרַב: בָּאַמָּה הַמִּתְהַלֶּכֶת עַל פִּי בוֹרוֹ. - אִי הָכִי, מַאי לְמֵימְרָא? - מַהוּ דְּתֵימָא, מָצֵי אָמְרִי לֵיהּ: סְכַר מִיסְכַּר וְאַשְׁקֵי בְּהִינְדְּזָא, קָא מַשְׁמַע לָן. אֲמַר רַב הוּנָא בַּר תַּחֲלִיפָא: הָשְׁתָּא דְּלָא אִיתְּמַר הִלְכְתָא לָא כְּמָר וְלָא כְּמָר, כָּל דְּאַלִּים גָּבַר. רַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּאַבַּיֵי, אֲמַר לֵיהּ: לוֹתְבָן מָר בְּעִידָּנָא! אֲמַר לֵיהּ: אִית לִי עִידָּנָא לְדִידִי. - וְלוֹתְבָן מָר בְּלֵילְיָא! אֲמַר לֵיהּ: אִית לִי מַיָּא לְאַשְׁקוּיֵי. אֲמַר לֵיהּ: אֲנָא מַשְׁקֵינָא לֵיהּ לְמָר מַיָּא בִּימָמָא, וְלוֹתְבָן מָר בְּלֵילְיָא! אֲמַר לֵיהּ: לְחַיֵּי. אָזַל לְעִילָּאֵי, אֲמַר לְהוּ: תַּתַּאי שָׁתוּ מַיָּא בְּרֵישָׁא. אָזַל לְתַתָּאֵי, אֲמַר לְהוּ: עִילָּאֵי שָׁתוּ מַיָּא בְּרֵישָׁא. אַדְּהָכִי סְכַר מִיסְכַּר וְאַשְׁקֵי. כִּי אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּאַבַּיֵי, אֲמַר לֵיהּ: כְּבֵי תְּרֵי עֲבַדְתְּ לִי! וְלָא טַעֲמִינְהוּ אַבַּיֵי לְפֵירֵי דְּהַהִיא שַׁתָּא. הָנְהוּ בְּנֵי בֵּי חַרְמָךְ דְּאָזוּל כָּרוּ בְּרֵישָׁא דְּשַׁנְוָותָא וְאַהַדְרוּהּ וְשַׁדְיוּהּ בְּשִׁילְהֵי נַהֲרָא, אָתוּ עִילָּאֵי לְקַמֵּיהּ דְּאַבַּיֵי, אֲמַרוּ לֵיהּ: קָא מִתְקִיל לְנַהֲרִין! אֲמַר לְהוּ: כְּרוּ בַּהֲדַיְיהוּ טְפֵי פּוּרְתָּא. אֲמַרוּ לֵיהּ: קָא יָבְשֵׁי פֵּירִין! אֲמַר לְהוּ: זִילוּ סְלִיקוּ נַפְשַׁיְיכוּ מֵהָתָם. "מְצוּדוֹת חַיָּה וְעוֹפוֹת וְדָגִים יֵשׁ בָּהֶן" וכו'. בְּאוּזְלֵי וְאוֹהֲרֵי

כולי

נמשך מהר, וצפין המים דרך שדותינו, שכן דרך הנהר המיסב אין מימיו קלין לרוץ, מפני העקמומית. כרו בהדייהו טפי פורתא — העמיקו המים אצלכם בראש המסיבה, כדי שישטפו המים במרוצה. קא יבשי פירין — אם נעמיק ייבשו חריצין שלנו, כשלא יתברכו מימי הנהר יעמיקו המים, ויחדל הלחלוחית, ולא ינבעו המים לחריצין שיש לנו. פירין — כמו: פירא דכוורי (כתובות עט,א). אמר להו — אביי לבני חרמך. סליקו נפשייכו — וסתמו את מסיבתכם. אוזלי — רשתות של חוטין שיש להם תוך. אוהרי — של גמי, יונקייר"ש בלע"ז.

כולי

וּפָרָשַׁת שְׁתוּיֵי יַיִן שבה נאסרו הכהנים לעבוד אחרי ששתו יין, שהרי מאותו יום התחילו לעבוד. וּפָרָשַׁת הדלקת נֵרוֹת המנורה, שמאותו יום הדליקוה. וּפָרָשַׁת פָּרָה אֲדוּמָּה שנטהרו על ידה להקרבת הפסח, וכיון שהוצרכו להזות מדמה מול המשכן נעשתה רק באותו יום.

מביאה הגמרא נידון נוסף בענין תורה שבכתב ותורה שבעל פה: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, תּוֹרָה, רוֹב הלכותיה ניתנו בִּכְתָב, כלומר, הם נדרשות מהכתב, וּמִיעוּט הלכותיה בְּעַל פֶּה ולא נרמזו בתורה שבכתב, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ח יב) 'אֶכְתָּב לוֹ רָבֵּי תּוֹרָתִי כְּמוֹ זָר נֶחְשָׁבוּ'. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, רוֹב ההלכות ניתנו בְּעַל פֶּה, וּמִיעוּט בִּכְתָב, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לד כז) 'כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית', ולשון 'עַל פִּי' מרמזת על התורה שבעל פה, ומכך שנכרתה עליה ברית מוכח שהיא רוב התורה.

מקשה הגמרא, וְאִידָךְ נַמִּי – גם לרבי יוחנן הָכְתִיב 'אֶכְתָּב לוֹ רָבֵּי תּוֹרָתִי'. מתרצת הגמרא, הַהוּא – בפסוק זה אִתְמוּהֵי קָא מִתְמַהּ – ה' תמה ואומר לישראל 'אֶכְתָּב לוֹ רָבֵּי תּוֹרָתִי' – וכי היה לי לכתוב את רוב התורה, וְהָלֹא במיעוט שכתבתי 'כְּמוֹ זָר נֶחְשָׁבוּ', נעשו כזרים לה, שלא קיימוה.

מקשה הגמרא, וְאִידָךְ נַמִּי – גם לרבי אלעזר הָכְתִיב 'כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית' ומשמע שהתורה שבעל פה היא רוב התורה. מתרצת הגמרא, הַהוּא – טעם כריתת הברית הוא מְשׁוּם דְּתַקְּפֵי לְמֵימְרִינְהוּ – קשה ללומדה, ולכן צריך ברית, שיוכלו ללומדה.

דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר נְחֶמָנִי, שהיה מְתוּרְגְּמָנֵיהּ – מתרגם את דרשותיו דְּרַשׁ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, כְּתִיב (שמות לד כז) 'כִּתָב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה', ומלשון 'כְּתָב לְךָ' משמע ש'הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה', דהיינו התורה, נכתבה, וּכְתִיב בהמשך הפסוק 'כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה' ומשמע ש'הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה' המוזכרים קודם נאמרו 'על פי', הָא בֵּיצַד – איך יבוארו המילים 'הדברים האלה'. אלא יש לבאר שהכוונה היא לשתי התורות, ומכך שנאמרה לשון 'אֵלֶּה' לגבי שתיהן יש לדרוש שֶׁהַדְּבָרִים שֶׁנֶּאֱמְרוּ בִּכְתָב אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְאוֹמְרָן בְּעַל פֶּה, וּדְבָרִים שֶׁנֶּאֱמְרוּ בְּעַל פֶּה, אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְאוֹמְרָן בִּכְתָב – לכותבם.

מביאה הגמרא מקור נוסף לדרשה זו. דְּבֵי – בבית מדרשו של רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא – שנו, שהדרשה היא מדיוק הפסוק 'כִּתָב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה', ויש לדרוש ש'אֵלֶּה' – תורה שבכתב אַתָּה כּוֹתֵב, וְאִי אַתָּה כּוֹתֵב הֲלָכוֹת, שהם תורה שבעל פה.

מביאה הגמרא דרשה אחרת על פסוק זה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא כָּרַת חֲקָדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרִית עִם יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא בִּשְׁבִיל דְּבָרִים [–תורה] שֶׁבָּעַל פֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית וְאֶת יִשְׂרָאֵל'.

שנינו במשנה, מְעָרְבִין בְּבֵית נָשָׂן מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם: שואלת הגמרא, מַאי טַעְמָא – מה טעם התקנה ולאיזה ריב חששו, אִילֵימָא – אם תאמר מְשׁוּם שיש כָּבוֹד לאדם שהעירוב מונח בביתו וירצו על כך, וְהָא [–והרי] הַהוּא שַׁיפּוּרָא – אותו שופר שתוקעים בו בערב שבת דַּהֲוָה מַעֲיְקָרָא בֵּי – שהיה בתחילה בביתו של רַב יְהוּדָה, וּלְבַסּוֹף בֵּי רַב יוֹסֵף, וּלְבַסּוֹף בֵּי אַבַּיֵי, וּלְבַסּוֹף בֵּי רָבָא, ומוכח שאין חוסר כבוד בהעברתו, וכך אין חוסר כבוד בהעברת העירוב.

משיבה הגמרא, אֶלָּא הטעם הוא מְשׁוּם חֲשָׁדָא – חשד, מאחר שהורגלו שהעירוב מונח בבית זה, אם יעבירוהו משם, הנכנסים לאותו הבית ולא יראו שם העירוב, יחשדו בבני החצר שמטלטלים בלא עירוב.

שנינו במשנה, בּוֹר שֶׁהוּא קָרוֹב לְאַמָּה וְכוּ' מתמלא ראשון, מפני דרכי שלום:

מביאה הגמרא מחלוקת אמוראים בנידון דומה: אִיתְּמַר – נאמר בבית המדרש, בְּנֵי נַהֲרָא – בני הנהר, בעלי שדות שהנהר משקה את שדותיהם, וישנם שדות בעליונו של הנהר וכן במורדותיו, רַב אָמַר תַּחֲאֵי – התחתונים, שאליהם זורם הנהר מעצמו, שְׁתוּ מַיָּא בְּרֵישָׁא – משקים תחילה. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, עֵילְּאֵי – העליונים, הקרובים לראש הנהר, שְׁתוּ מַיָּא בְּרֵישָׁא.

מבארת הגמרא, בְּדָמְיַיתֵל – כשהולך הנהר כדרכו וכל אחד שואב ממנו, כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי – לדברי הכל אין סדר לדבר וכל הרוצה ישאב, אף אם מחמת שאיבת העליונים לא ישארו מים לתחתונים. כִּי פְּלִיגִי – מחלוקתם היא, בְּמִיסְבַּר וְאַשְׁקוֹיֵי – כשרוצים העליונים לעצור את זרימתו ולהטותו אליהם, ומחמת כן לא ישארו מים לתחתונים. שְׁמוּאֵל אָמַר עֵילְּאֵי שָׁתוּ מַיָּא בְּרֵישָׁא – העליונים משקים תחילה, כיון דְּאָמְרֵי אֲנָן מְקָרְבִינַן טָפֵי – אנו קרובים יותר לראש הנהר. וְרַב אָמַר, תַּחֲאֵי שָׁתוּ מַיָּא בְּרֵישָׁא – התחתונים משקים תחילה, כיון דְּאָמְרֵי שַׁנְהָרָא כְּפַשְׁטֵיהּ לֵיזִיל – ילך הנהר כדרכו ויגיע לשדותינו, ולא יטוהו העליונים ויפסידונו.

מקשה הגמרא, תָּנַן – שנינו במשנתינו, בּוֹר הַקָּרוֹב לָאַמָּה הוא מְתַמֵּלֵא רִאשׁוֹן, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם, ומוכח כשמואל שהעליונים הקרובים לראש הנהר משקים תחילה. מתרצת הגמרא, תַּרְגְּמָהּ שְׁמוּאֵל אֲלִיבָּא דְּרַב – ביאר שמואל בעצמו את המשנה לדעת רב, שמדובר בְּאַמָּה חֲמֵתְחֲלֶכֶת עַל פִּי בּוֹרוֹ – שאמת המים עוברת וממלאת מעצמה את בורו של העליון, ואינו צריך להטות את המים.

מקשה הגמרא, אִי הָכִי מַאי לְמֵימְרָא – אם כך מה החידוש במשנתינו, והרי פשוט שאם אמת המים זורמת מעצמה לתוך בורו, הוא יתמלא תחילה. מתרצת הגמרא, מַהוּ דְּתֵימָא – היה ניתן לומר, קָמְצֵי אָמְרֵי לֵיהּ – שיכולים התחתונים לומר לעליון, סָכַר מִיסְכַּר – בסה את בורך כדי שלא יתמלא, וְאַשְׁקֵי בָּהֵינְדָא – ושאב מהנהר כפי שתובל, קָא מַשְׁמַע לָן – חידשה המשנה שרשאי העליון להשאיר את בורו פתוח ולמלאותו תחילה.

מבררת הגמרא את ההלכה, אָמַר רַב הוּנָא בַּר תַּחְלִיפָא, הִשְׁתָּא דְּלֹא אִיתְּמַר הִלְכְתָא – עתה, שלא נפסקה הלכה לֹא כְּמַר וְלֹא כְּמַר – לא כרב ולא כשמואל, כָּל דְּאָלִים גְּבֵר – כל מי שתגבר ידו יכול לעשות דין לעצמו, בין העליונים ובין התחתונים.

מביאה הגמרא מעשה בנידון זה: רַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי אָתָא לְכַמְּיהּ דְּאַבַּיֵי – בא לפני אביי, וְאָמַר לֵיהּ, לוֹתְבָן מַר בְּעִידָּנָא – יושיבני אדוני ללמוד עמו בזמן קבוע. אָמַר לֵיהּ אביי, אִית לִי עִידָּנָא לְדִידִי – יש לי זמן קבוע ללמוד בו לבדי. אמר לו רב שימי, וְלוֹתְבָן מַר בְּלֵילְיָא – יושיבני אדוני בלילה ללמוד עמו. אָמַר לֵיהּ אביי, אִית לִי עִידָּנָא בְּלֵילְיָא – יש לי זמן קבוע לאשקויי שדי. אָמַר לֵיהּ רב שימי, אֲנָא מַשְׁקֵינָא לֵיהּ לְמַר מַיָּא בִּימָמָא – אני אשקה את השדה ביום, וְלוֹתְבָן מַר בְּלֵילְיָא – ולמד עמי בלילה. אָמַר לֵיהּ אביי, לְחַיֵּי – יהי כדבריך. שדהו של אביי היתה באמצע שיפוע הנהר, והיו שדות מעליו ושדות מתחתיו, אָזַל לְעֵילָּאי – הלך רב שימי לעליונים וְאָמַר לְהוּ – אמר להם שלא ישקו עתה, כיון שהדין הוא שֶׁתַּתָּאֵי שָׁתוּ מַיָּא בְּרֵישָׁא – התחתונים משקים תחילה. אחר כך אָזַל לְתַתָּאֵי – הלך לבעלי השדות התחתונים, וְאָמַר לְהוּ שלא ישקו עתה, כיון שֶׁעֵילָּאֵי שָׁתוּ מַיָּא בְּרֵישָׁא – העליונים משקים תחילה. אַדְּהָכֵי – בינתיים, כשהעליונים והתחתונים לא השקו סָכַר מִיסְכַּר – עצר רב שימי את זרימת הנהר וְאַשְׁקֵי – השקה את השדה. כִּי אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּאַבַּיֵי – כשבא לפני אביי ואמר לו שעשה כן, אָמַר לֵיהּ אביי, כְּבֵי תְּרֵי עֲבַדְתָּ לִי – כשנים, כרב וכשמואל עשית לי, והרי לדברי הכל אין האמצעיים משקים תחילה, וְלֹא מַצְמִינְהוּ אַבַּיֵי לְפַרְיֵי דְּהַהִיא שַׁתָּא – לא טעם אביי את הפירות של אותה שנה, להראות שהשקאה זו לא היתה מרצונו.

מביאה הגמרא מעשה באותו ענין. חָנְהוּ בְּנֵי בֵּי חֶרְמָךְ – בני העיר ששמה 'חרמך' שהיו שדותיהם בתחתית הנהר, דְּאָזוּל קְרוּ בְּרֵישָׁא דְּשַׁנְוָותָא – הלכו וחפרו בראש הנהר ששמו 'שנוותא' היורד אליהם מראש ההר, והטו את זרימתו סביב לשדותיהם, וַאֲהַדְּרוּהָ וְשַׁדְיוּהָ בְּשִׁילְחֵי נַהֲרָא – החזירוהו על ידי החפירה בתחתית ההר למקום שהיה קודם. אָתוּ עֵילָּאֵי לְקַמֵּיהּ דְּאַבַּיֵי – באו בעלי השדות העליונים לפני אביי, וְאָמְרוּ לֵיהּ, קָא מַתְקִיל לְנַהֲרִין – שינוי זה מחליש את זרימת הנהר, והוא מציף את שדותינו. אָמַר לְהוּ אביי לעליונים, כְּרוּ בַּהֲדַייהוּ טָפֵי פּוּרְתָּא – חיפרו גם אתם בעומק הנהר

המשך בעמוד ס

כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגֵי – לדברי הכל יש בזה גזל גמור מן התורה, שהרי כליו של אדם קונים לו את בעלי החיים. **כִּי פְּלִיגֵי** – מחלוקתם היא בבעלי חיים שניצודו **בְּלֶחִי וְקוּקְרֵי** – כלי צייד שאין להם בית קיבול, כמו חכה שצדים בה דגים, שמעיקר הדין לא זכה הצייד בבעלי החיים, ולתנא קמא האיסור ליטלם ממנו הוא רק מפני דרכי שלום, ולדעת רבי יוסי זהו גזל גמור.

שנינו במשנה, **מְצִיאַת חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְכוּ'** יש בהן משום גזל מפני דרכי שלום, **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר גֶּזֶל גָּמוּר:**

אָמַר רַב חִסְדָּא, אף לרבי יוסי אין זה גזל גמור מן התורה, שהרי אין קנין לחרש שוטה וקטן ולא זכו במציאה, אלא כוונת רבי יוסי היא שזה **'גֶּזֶל גָּמוּר' מִדִּבְרֵיהֶם** של חכמים, שאסרו לגוזלם.

שואלת הגמרא, **לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ** – מהו החילוק בדין ביניהם, כיון שתנא קמא גם אוסר ליטול את מציאתם, מה הוסיף רבי יוסי באומרו שזה 'גזל גמור'.

משיבה הגמרא, **לְהוֹצִיאוֹ בְּדַיָּינִין** – החילוק הוא האם אפשר להוציא את המציאה מיד הנוטל מהם, על ידי בית דין, לדברי תנא קמא, אין בית דין מחייבים את הנוטל להחזיר את המציאה, כיון שלא תיקנו שיהא זה גזל ממש, ורק אסרו לעשות כן מפני דרכי שלום. אך לרבי יוסי תיקנו שיהיה זה גזל ממש, ובית דין יוציאוהו מידו.

שנינו במשנה, **עָנִי הַמְנַקֵּף** [–חותך זיתים] **בְּרֹאשׁ** עץ **הַזַּיִת** ומפילם לארץ כדי ליטלם אחר כך, **מַה שֶּׁתַּחְתָּיו וְכוּ'** גזל מפני דרכי שלום, רבי יוסי אומר גזל גמור: אומרת הגמרא, **תָּנָא** – שנינו בברייתא, **אִם** אותו עני **לִיקֵּט** את הזיתים **וְנָתַן** אותם לארץ **בַּיָּד,** כדי לאוספם אחר כך, **הֲרֵי זֶה גֶּזֶל גָּמוּר** מן התורה, כיון שזכה בהם כשהיו בידו. ורק באופן שהפילם ללא אחיזה ביד אמרה המשנה שהאיסור ליטלם הוא רק מפני דרכי שלום.

מביאה הגמרא מעשה בנידון זה. **רַב כַּהֲנָא הֲוָה קָאָזִיל** – היה הולך לְמקום ששמו **'הוּצָל', חַזְיֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה שָׁדֵי אוּפְיֵי** – ראה אדם אחד משליך מקלות על עצי דקל וְעל ידי זה **קָא נַתְרָן תַּמְרֵי** – היו התמרים נושרים מהעצים. **אָזַל קָא מַנְקִיט וְאָכִיל** – הלך רב כהנא והיה נוטל מהתמרים ואוכלם. **אָמַר לֵיהּ** אותו אדם, **חֲזִי מַר** – יראה אדוני **דְּבִידָאִי שְׁדִיתִינְהוּ** – שאני נוטל את הפירות בידי ומשליכם לארץ, וכיון שקניתים בקנין גמור, נטילתם היא גזל גמור מן התורה. **אָמַר לֵיהּ** רב כהנא, **מֵאַתְרֵיהּ דְּרַבִּי יֹאשִׁיָּה אַתָּה** – מתוך שאתה בקי בהלכות, ניכר שאתה מעירו של רבי יאשיה, שהוא דורש ברבים ומלמד את בני עירו הלכות. **קָרֵי עֲלֵיהּ** – קרא רב כהנא על רבי יאשיה את הפסוק (משלי י כה) **'וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם'.**

שנינו במשנה, **אֵין מְמַחִין בְּיַד עֲנִיֵּי נָכְרִים בְּלֶקֶט בְּשִׁכְחָה וּבְפֵאָה מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם:** מביאה הגמרא דינים נוספים שנאמרו בנכרים מפני דרכי שלום. **תָּנוּ רַבָּנָן, מְפַרְנְסִים** את **עֲנִיֵּי הַנָּכְרִים עִם עֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל, וּמְבַקְּרִין** את **חוֹלֵי הַנָּכְרִים עִם חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל, וְקוֹבְרִין** את **מֵתֵי הַנָּכְרִים** שנמצאו הרוגים יחד **עִם מֵתֵי יִשְׂרָאֵל,** וכל ההלכות הללו נאמרו **מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם.**

משנה

המשנה מוסיפה ללמד על דינים שונים שנוהגים בהם משום דרכי שלום: **מַשְׁאֶלֶת אִשָּׁה לַחֲבֶירְתָּהּ הַחֲשׁוּדָה עַל הַשְּׁבִיעִית** לשמור פירות שביעית ולהצניעם גם אחר זמן הביעור שהם אסורים באכילה, **נָפָה** לנפות, **וּכְבָרָה** לברור, **וְרֵיחַיִם** לטחון, **וְתַנּוּר** לאפות בו, אף על פי שהיא עשויה להשתמש בהם לפירות אלו, **אֲבָל לֹא תָּבוֹר** – לא תברור **וְלֹא תִּטְחַן עִמָּהּ,** משום שיש חשש שפירותיה אסורים באכילה, והרי היא מסייעת לה בידים ממש לעבור איסור.

אֵשֶׁת חָבֵר – הנאמן על המעשרות, **מַשְׁאֶלֶת לְאֵשֶׁת עַם הָאָרֶץ** שאינו נאמן על המעשרות, **נָפָה וּכְבָרָה, וּבוֹרֶרֶת וְטוֹחֶנֶת וּמְרַקֶּדֶת עִמָּהּ** בפירותיה אף שאינה נאמנת על המעשרות, **אֲבָל מִשֶּׁתַּטִּיל אֶת הַמַּיִם** לתוך העיסה, **לֹא תִּגַּע עִמָּהּ,** משום שעתה בהטלת המים לעיסה מתחייבת העיסה בחלה, ונטמאת בכלי עם הארץ שהם טמאים, ואסור לגרום טומאה לחלה, ולכן אין לה לסייע לה ללוש עיסה זו.

הטעם לאיסור לסייע לאשה החשודה על השביעית ולאשת עם הארץ הוא **לְפִי שֶׁאֵין מַחֲזִיקִין** ומסייעין **יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵירָה.**

וְכוּלָּן – כל מה שהתירו לעיל להשאיל כלים לאותן נשים ולסיעם שלא בשעת עבירה עצמה, **לֹא אָמְרוּ** להתיר זאת **אֶלָּא מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם.**

וּמַחֲזִיקִין – מסייעין **יְדֵי נָכְרִים בַּשְּׁבִיעִית, אֲבָל לֹא יְדֵי יִשְׂרָאֵל** העושה מלאכה האסורה. **וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמָן** של הנכרים, אף שהוא קורא עליו שם ה', ששלום הוא שמו של הקדוש ברוך הוא, **מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם.**

גמרא

הגמרא תמהה על השינוי בדין בין הסיוע לאשה החשודה על השביעית לבין הסיוע לאשת עם הארץ:

מַאי שְׁנָא רֵישָׁא – במה שונה הדין האמור בתחילת המשנה שאסור לבור ולטחון עם האשה החשודה על השביעית, **וּמַאי שְׁנָא סֵיפָא** – ובמה שונה הדין האמור בהמשך המשנה שמותר לברור ולטחון עם אשת עם הארץ.

הגמרא מביאה שני ביאורים בדבר: **אָמַר אַבַּיֵּי,** אף שאין לסייע בברירה וטחינה לאשה החשודה על השביעית, היינו משום שהיא מוחזקת כחשודה לעסוק בפירות האסורים באכילה, אך בכל זאת מותר לסייע לאשת עם הארץ, משום **שרוֹב עַמֵּי הָאָרֶץ מְעַשְּׂרִין הֵן,** ורק חכמים חששו שמא אינם מעשרים, ולכן מפני דרכי שלום מותר לסייעם.

רָבָא אָמַר, באמת אין רוב עמי הארץ מעשרים, אלא ספק גמור הוא, ויש לאסור לסייעם כיון שיש כאן חשש עבירה דאורייתא, אבל **הָכָא** – כאן במשנתנו שהתירו את הסיוע, מדובר **בְּעַם הָאָרֶץ** לפי שיטתו **דְּרַבִּי מֵאִיר,** כפי שיבואר מיד שהוא מפריש תרומות ומעשרות, אך אינו נזהר לאכול פירותיו בטהרה, וְההקפדה על **טוּמְאָה וְטָהֳרָה** בפירות ומאכלים שאינם תרומה וקדשים, אינה מן התורה אלא היא **מִדְּרַבָּנָן** בלבד, ולכן התירו לסייע משום דרכי שלום. ענין זה של עם הארץ לרבי מאיר, למדנו בברייתא, **דְּתַנְיָא, אֵיזֶהוּ עַם הָאָרֶץ, כָּל שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל** את **חוּלָּיו** [–פירות החולין שלו] **בְּטָהֳרָה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, כָּל שֶׁאֵינוֹ מְעַשֵּׂר פֵּירוֹתָיו.** משנתינו היא בשיטת רבי מאיר, ולכן כשאמרה אשת עם הארץ, התכוונה לזו שמעשרת אך אינה מקפידה לאכול חוליה בטהרה.

מקשה הגמרא, **וְהָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא** – והלא ממה שנאמר בסוף הדברים, **שמִשֶּׁתַּטִּיל אֶת הַמַּיִם לֹא תִּגַּע עִמָּהּ,** מפני שעתה כשנרטבה העיסה הוכשרה לקבל טומאה ומעתה יש כאן סיוע בידי עוברי עבירה, **מִכְּלָל דְּרֵישָׁא לָאו בְּטוּמְאָה וְטָהֳרָה עַסְקִינָן** – הרי שמה שאסרו לסייעה לפני כן לא היה מפני איסורי טומאה וטהרה, שעדיין לא הוכשרה העיסה לקבל טומאה, ורק מעתה קיים האיסור, ואם אין חשש מצד שהפירות אינם מעושרים, למה ההיתר לסייעה עד עתה הוא רק מפני דרכי שלום, הלא אין בינתיים שום חשש איסור.

מיישבת הגמרא, גם **הֵרֵישָׁא** שנאמר בה שרק מפני דרכי שלום מותר לסייעה לפני שתטיל את המים, **וְגם הסֵיפָא** האוסרת לסייעה אחר שתטיל את המים, מדברת באיסורים הנוגעים **בְּענייני טוּמְאָה וְטָהֳרָה,** שמדובר שהפירות כבר הוכשרו לקבל טומאה, **וְהֵרֵישָׁא** עוסקת **בְּטוּמְאַת חוּלִּין** – שאשה זו מטמאה את פירות החולין שבידה, ולכן ראוי היה לאסור לסייעה, ומכל מקום התירו זאת מפני דרכי שלום כיון שאין זה אלא איסור דרבנן, ובלבד שלא תאכל מפירות אלו, **והסֵיפָא** האוסרת לסייעה משתטיל את המים, עוסקת **בְּטוּמְאַת חַלָּה,** שעתה כשנעשית העיסה, היא מחוייבת בחלה, והאשה מטמאה אותה בידים, והרי זה איסור דאורייתא, שנאמר (במדבר יח ח) **'אֶת מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמֹתָי',** שיש לשמור על התרומות בטהרתן, ולכן גם מפני דרכי שלום אין להתיר את הסיוע.

הגמרא מקשה על האמור שמותר לסייע לאוכלי חולין בטומאה: **וּרְמִינְהוּ** – יש להקשות על כך מברייתא,

כולי עלמא לא פליגי — דכיון דיש להם תוך — קנה לו כליו, והוי גזל גמור. **לחי** — חכה, איי"ם בלע"ז. **קוקרי** — שאר מצודות ומכשולים, שנותנים חוט ארוך בנהר וחורזין בו מחטים על פני כולה. **מדבריהם** — אפילו לרבי יוסי, לאו גזל דאורייתא הוא. **נפקא מינה** — מדר' יוסי. **להוציאו בדיינים** — דלרבנן לא נפיק בדיינים. ומיהו, לרבי יוסי גזל מעליא לא הוי, ליפסל לעדות ולעבור עליו בלאו. **אם ליקט ונתן** — על גבי קרקע ביד, הואיל ומטו לידיה — גזל גמור הוא. **אופיי** — מקלות. רבי יאשיה מן הוצל הוה. **מאתריה דרבי יאשיה אתה** — לפיכך אתה בקי בדינין, לפי שהוא דורש לרבים ומודיען. **עם מתי ישראל** — לא בקברי ישראל, אלא מתעסקין בהם אם מצאום הרוגים עם ישראל. **משנה על השביעית** — לשמור פירות שביעית ולהצניעם מן הביעור ואילך. **לא תבור ולא תטחון עמה** — לסייעה, מפני שאסור לסייע בידים ידי עוברי עבירה בשעת העבירה. **ובוררת וטוחנת כו'** — בגמרא פריך: אמאי? הרי חשודה על המעשרות! בזמן שהיא טמאה כו' — לא גרסינן, ובברייתא גרסינן לה בגמרא. **אבל משתטיל את המים לא תגע** — לפי שמשגלגלה הוטבלה לחלה, וקא מיטמאה מחמת כלים טמאים. וזו מסייעתה לגלגל, ואסור לגרום טומאה לחלה. **וכולן לא אמרו** — שהתירו להשאילם כלים, ולסייעם בלא שעת עבירה עצמה — אלא מפני דרכי שלום. **ומחזיקין ידי גוים** — הכא משמע מסייעין ממש. **ושואלין בשלומם** — כל הימים, ואף על פי שמטיל על הגוי שם שמים, שהשלום שמו של הקדוש ברוך הוא. **גמרא מאי שנא רישא** — דקתני: לא תבור, שמסייעת ידי עוברי עבירה שביעית. **ומאי שנא סיפא** — דקתני: ובוררת וטוחנת, והלא מסייעת ידי עוברי עבירה טבל! **רוב עמי הארץ מעשרין הן** — הלכך חששא דרבנן בעלמא היא, ומפני דרכי שלום מותר לסייען. אבל חשודה על השביעית — משמע דמוחזק לן בה שחשודה. **רבא אמר** — לעולם כמחצה על מחצה (דמי) מספקינן להו, ואסור לסייען הואיל ועבירה דאורייתא היא, ומתניתין במוחזק לעשר קאמר. ועם הארץ דרבי מאיר הוא — שחשוד לאכול פירות בטומאה, והך טומאה וטהרה דחולין — דרבנן היא, דתורה לא הזהירה לאכול בטהרה אלא תרומה וקדשים בלבד. הלכך לאו איסורא דאורייתא היא, ומפני דרכי שלום מותר לסייען. **והא מדקתני סיפא כו'** — סבירא ליה להאי דפריך דטעם דמשתטיל את המים אסור — משום דהוכשרו עכשיו הוא, ועד עכשיו לא הוכשרו. **מכלל דרישא לאו בטומאה וטהרה** — שיהא שום נדנוד עבירה דטומאה, דהא לא הוכשרו. ואי בנאמן על המעשרות קמיירי — אמאי קתני: וכולן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום? **רישא וסיפא בטומאה וטהרה** — ובפירות מוכשרין. ורישא, כל זמן שלא גילגלה — אינה אלא טומאת חולין דרבנן, ולא גזור בה משום מסייע, במקום דרכי שלום, ובלבד שלא תאכל. **וסיפא בטומאת חלה** — דאורייתא, שאסור לטמאה ביד, דכתיב (במדבר יח): "את משמרת תרומותי" — עביד לה שימור.

טוחנין

ליקט ונתן ביד הרי זה גזל גמור – נראה דאצטריך לאשמועינן בתלשן בידו ומפילן, אף על פי שלא נתעכבו בידו ולא אחז בהן אלא להפילם. **שדי** אופיי מדקלא – פירש בקונטרס: אופיי – מקלות. וקשה: דרב כהנא היכי הוה מנקיט ואכיל? ומי לא הוה חייש לדרכי שלום! ונראה כרבינו חננאל, שפירש: אופיי – חריות של דקל, הוה שדי מן הדקל, ונתרי תמרי. ורב כהנא היה סבור שלא היה חושש מן הפירות אלא מן החריות, ואמר לו: אנא בידאי שדיתינהו, וגזל נמי איכא.

משאלת אשה לחברתה כו' – בסיפא מפרש דקתני מתניתין מפני דרכי שלום. וקשה לרבינו תם: ותיפוק ליה דהוה שרי משום דאיכא למיתלי בתבואה של היתר, כדאשכחן במסכת שביעית בפרק חמישי (משנה ח): בית שמאי אומרים לא ימכור לו פרה החורשת בשביעית, ובית הלל מתירין, מפני שיכול לשוחטה. עוד תנן התם (גם זה שם משנה ו): אלו כלים שאין האומן רשאי למוכרם בשביעית: מחרישה וכלי העול כו', זה הכלל: כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה – אסור, לאיסור ולהיתר – מותר. וליכא למימר דהתם נמי לא שרי אלא מפני דרכי שלום – דבמכר לא שייך דרכי שלום! ועוד: דקא דייק בפרק קמא דמסכת עבודה זרה (טו,ב) מינה, מבית הלל דשרי למכור פרה לגוי, דאימר לשחיטה זבנה. ואפילו שייך דרכי שלום במוכר לישראל, משום דנראה כחושדו כשאינו רוצה למכור לו – במוכר לגוי לא שייך כלל דרכי שלום! ועוד: דעל כרחך התם לאו משום דרכי שלום הוא, מדלא תני להו הכא! ואומר רבינו תם: דהכא בידוע שאין לה אלא פירות שביעית, הלכך אי לאו משום דרכי שלום – הוה אסור. ובמכר דלא שייך דרכי שלום – אסור היכא דליכא למיתלי. וכן משמע בירושלמי, דקאמר: אני אומר נפה – לספור בה מעות, כברה – לכבר בו חול, ריחים – לטחון בו סמנין, תנור – לטמון בו אונין של פשתן. משמע דמיירי דאין לו תבואה של היתר למיתלי בה. וההיא דירושלמי לא הוה תלייה גמורה כְּפרה לשחיטה – דאם כן בלא דרכי שלום נמי הוה שרי, כמו במוכר. ואם תאמר: לפירוש רבינו תם: מאי פריך בגמרא "מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא", כיון דבודאי בפירות שביעית איירי? ויש לומר: דקסבר התלמוד דאחמור רבנן בתבואת החשודים כאילו הוא בודאי טבל, דאוקמיה אחזקה. **ריחים** ותנור – ובאשת עם הארץ לא תנא תנור וריחים – משום דתנא נפה וכברה, והוא הדין ריחים ותנור, דיגיד עליו ריעו. אי נמי: משום דתנור אין דרך להשאילו, דמיטמא וטעון שבירה. ואיידי דלא תנא תנור – לא תנא ריחים. אבל בחשודה אשביעית – לא מטמא, דלא חשודה אטומאה. ומיהו, קשה: דבפרק "עד כמה" (בכורות ל,א) תנן: החשוד על זה ועל זה, פירוש אשביעית ואמעשרות – חשוד על הטהרות! ושמא התם בטומאת פירות, אבל אטומאת הגוף – לא חשוד. **רבא** אמר בעם הארץ כו' – אביי מיקל טפי לסייע במעשר מבטומאה וטהרה דרבנן, כדמוכח בסמוך, ורבא איפכא. ורבא נמי אית ליה רוב עם הארץ מעשרין הן והקילו בדמאי, בפרק "אף על פי" (כתובות נו,ב) ובפרק "במה מדליקין" (שבת כג,א), אבל סבר הכא: אף על גב דרוב עמי הארץ מעשרין הן – מכל מקום איסור דמאי איכא, ואסור לסייעם. ואביי, בפרק קמא דשבת (יג,א) גבי לא יאכל זב פרוש עם זב ע"ם הארץ, חייש טפי שמא יאכילנו דברים שאינן מתוקנים, אף על גב דרוב מעשרין, ורבא לא חייש. **איזהו** עם הארץ כל שאינו אוכל כו' – בעבודה זרה בתוספתא (פרק שלישי) מיתניא, לענין שנותנים לעם הארץ בנות חבירים גדולות, ופוסקין עמו שלא תעשה על גביו טהרות. ורבן שמעון בן גמליאל אומר: אינו צריך לפסוק. וקתני בתריה: איזהו עם הארץ – כל שאינו אוכל חוליו בטהרה, דברי רבי מאיר, דכיון דמעשר – אין להחמיר עליו שלא להשיאו בת חבר. וחכמים שרו אפילו אינו מעשר, ותנהוג תחתיו דברי חברות. ואם תאמר: בפרק "היה נוטל" (סוטה כב,א) קאמר רבי מאיר: איזהו עם הארץ – כל שאינו קורא קריאת שמע ערבית ושחרית בברכותיה, וחכמים אומרים: כל שאינו מניח תפילין, בן עזאי אומר: כל שאין לו ציצית. ונראה דהתם אתי לפרושי איזהו עם הארץ שאין מזמנין עליו, כדאמרינן בפרק "שלשה שאכלו" (ברכות מז,ב) ושאין מכריזין על אבדתו, כדאמרינן בפרק "אלו עוברין" (פסחים מט,ב). **רישא** טומאת חולין וסיפא טומאת חלה – ואם תאמר: משום חלה – ליתסרו משעת ברירה טחינה והרקדה, כדאשכחן בעבודה זרה פרק "רבי ישמעאל" (נו,א) דאין בוצרים עם ישראל העושה פירותיו בטומאה, אף על גב דשרי התם עם גוי – עם ישראל אסור, משום דטבלא לתרומה, אף על גב דעד שירד לבור או יקפה לא נגמרה

כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי, כִּי פְּלִיגִי - בְּלֶחִי וְקוֹקְרֵי. "מְצִיאַת חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וכו' רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: גֵּזֶל גָּמוּר". אָמַר רַב חִסְדָּא: גֵּזֶל גָּמוּר מִדִּבְרֵיהֶם. לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ? לְהוֹצִיאוֹ בְּדַיָּינִין. "עָנִי הַמְנַקֵּף בְּרֹאשׁ הַזַּיִת - מַה שֶּׁתַּחְתָּיו" וכו'. תָּנָא: אִם לִיקֵּט וְנָתַן בַּיָּד - הֲרֵי זֶה גֵּזֶל גָּמוּר. רַב כָּהֲנָא הֲוָה קָאָזֵיל לְהוֹצֵל, חַזְיֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה שָׁדֵי אוֹפְיֵי וְקָא נָתְרָן תַּמְרֵי, אֲזַל קָא מַנְקֵיט וְאָכֵיל. אֲמַר לֵיהּ: חֲזִי מָר דְּבִידַאי שְׁדִיתִינְהוּ, אֲמַר לֵיהּ: מֵאַתְרֵיהּ דְּרַבִּי יֹאשִׁיָּה אַתָּה, קָרֵי עֲלֵיהּ: "וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם". "אֵין מְמַחִין בְּיַד עֲנִיֵּי גּוֹיִם בְּלֶקֶט בְּשִׁכְחָה וּבְפֵאָה, מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם". תָּנוּ רַבָּנַן: מְפָרְנְסִים עֲנִיֵּי גּוֹיִם עִם עֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל, וּמְבַקְּרִין חוֹלֵי גּוֹיִם עִם חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל, וְקוֹבְרִין מֵתֵי גּוֹיִם עִם מֵתֵי יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם. **משנה** מַשְׁאֶלֶת אִשָּׁה לַחֲבֶירְתָּהּ הַחֲשׁוּדָה עַל הַשְּׁבִיעִית, נָפָה וּכְבָרָה וְרֵיחַיִם וְתַנּוּר, אֲבָל לֹא תָּבוֹר וְלֹא תִּטְחַן עִמָּהּ. אֵשֶׁת חָבֵר מַשְׁאֶלֶת לְאֵשֶׁת עַם הָאָרֶץ נָפָה וּכְבָרָה, וּבוֹרֶרֶת וְטוֹחֶנֶת וּמְרַקֶּדֶת עִמָּהּ, אֲבָל מִשֶּׁתָּטִיל אֶת הַמַּיִם לֹא תִגַּע עִמָּהּ, לְפִי שֶׁאֵין מַחֲזִיקִין יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵירָה. וְכוּלֹן לֹא אָמְרוּ - אֶלָּא מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם. וּמַחֲזִיקִין יְדֵי גּוֹיִם בַּשְּׁבִיעִית, אֲבָל לֹא יְדֵי יִשְׂרָאֵל, וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמָן, מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם. **גמרא** מַאי שְׁנָא רֵישָׁא וּמַאי שְׁנָא סֵיפָא? אֲמַר אַבַּיֵי: רוֹב עַמֵּי הָאָרֶץ מְעַשְּׂרִין הֵן. רָבָא אֲמַר: הָכָא בְּעַם הָאָרֶץ דְּרַבִּי מֵאִיר, וְטוּמְאָה וְטָהֵרָה דְּרַבָּנַן; דְּתַנְיָא: אֵיזֶהוּ עַם הָאָרֶץ? כָּל שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל חוּלָּיו בְּטָהֳרָה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: כָּל שֶׁאֵינוֹ מְעַשֵּׂר פֵּירוֹתָיו. - וְהָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא: מִשֶּׁתָּטִיל אֶת הַמַּיִם לֹא תִגַּע עִמָּהּ, מִכְּלָל דְּרֵישָׁא לָאו בְּטוּמְאָה וְטָהֵרָה עָסְקִינַן! - רֵישָׁא וְסֵיפָא בְּטוּמְאָה וְטָהֳרָה, וְרֵישָׁא בְּטוּמְאַת חוּלִּין, וְסֵיפָא בְּטוּמְאַת חַלָּה. וּרְמִינְהוּ:

טוחנין

מלאכתו לתרומה? ויש לומר: דלא דמי, דהכא אם מפריש קודם גלגול – אין שם חלה עליה כלל. אבל התם – חל שם תרומה קודם גמר מלאכתו, בגון מעשר שהקדימו בשיבולין, וגם אסור באכילת קבע. ומכל מקום אסור הכא משתטיל למים, אף על גב דלא מיחייבא בחלה עד שתגלגל. ומיהו קשה: דתנן נמי התם בפרק "רבי ישמעאל" (עבודה זרה נה,ב): נחתום שהיה עושה בטומאה – לא לשיון ולא עורכים עמו. ותני עלה: לא בוררין עמו. ובירושלמי פריך, ומשני: כאן – בלותת, כאן – בשאינו לותת. ומיהו, האי שינויא לא יתיישב אלא לאביי, דמחמיר לענין טומאה טפי מלענין דמאי. אבל לרבא – שרי אפילו בהוכשרו, כיון דטומאת חולין הוא, ולא אסר אלא משתטיל למים. ור"ת תירץ: דהתם "העושה פירות בטומאה" קתני, משמע דודאי בטומאה קא עביד, וכן נחתום העושה בטומאה – להכי החמירו משעת בצירה וברירה. אבל הכא לא איירי אלא בחשוד בעלמא. והא דפריך הכא מאין טוחנין לאוכלי פירות בטומאה, לאוכלי – לא משמע אלא חשדא בעלמא, וחשוד קרי ליה בתר הכי. ואם תאמר: דבפרק קמא דנדה (ו,ב) אמרינן, תנן התם: נולד לה ספק טומאה, עד שלא גלגלה – תעשה בטומאה, משגלגלה – תעשה בטהרה. והכא אסרינן משתטיל למים! ויש לומר: דשאני התם, דכבר נולד לה ספק טומאה – לא חיישינן כל כמה דלא איחייבה בחלה, ואין הפסד לכהן, דבלאו הכי לא יאכל הכהן את החלה. אבל הכא בטהורה – אסור משתטיל למים.

אמר אביי בכהן חשוד – אליבא דרבא משני. דלדידיה לא קשיא מידי. וכן מצינו בכמה מקומות בפרק "כיצד מעברין" (עירובין נו,ב) בשמעתא דטבלא מרובעת, ובפרק "חלון" (שם עו,ב).

וליחוש שמא תסיטנו אשתו נדה – אבל להיסט עם הארץ גופיה – לא חיישינן. וכן לקמן: ובא עם הארץ ונוטל את שתיהן ואינו חושש – היינו משום דלא גזרו עליו חומרא יתירה כגון משכב ומושב והיסט, דאין צבור יכולין לעמוד בה. וכן מוכח במסכת טהרות בפרק שביעי (משנה ו), דתנן: הגגבים שנבנסו לבית – אין טמא אלא מקום רגלי הגגבים, ומה הן מטמאין – אוכלין ומשקין וכלי חרס הפתוחים, אבל משכבות ומושבות וכלי חרס המוקפין צמיד פתיל – טהורין, ואם יש עמהן גוי או אשה – הכל טמא. משמע בהדיא דאין עם הארץ עושה משכב ומושב.

טוֹחֲנִין וּמַפְקִידִין אֵצֶל אוֹכְלֵי שְׁבִיעִית וְאֵצֶל אוֹכְלֵי פֵּירוֹתֵיהֶן בְּטוּמְאָה, אֲבָל לֹא לְאוֹכְלֵי שְׁבִיעִית וְלֹא לְאוֹכְלֵי פֵּירוֹתֵיהֶן בְּטוּמְאָה! אָמַר אַבָּיֵי: הָתָם בְּכֹהֵן הֶחָשׁוּד לֶאֱכוֹל תְּרוּמָה בְּטוּמְאָה עָסְקִינַן, דַּהֲוָה לֵיהּ טוּמְאָה דְּאוֹרַיְיתָא. - אִי הָכִי מַפְקִידִין? וּרְמִינְהוּ: מַפְקִידִין תְּרוּמָה אֵצֶל יִשְׂרָאֵל עַם הָאָרֶץ וְלֹא אֵצֶל כֹּהֵן עַם הָאָרֶץ, מִפְּנֵי שֶׁלְּבּוֹ גַּם בָּהּ! אָמַר רַבִּי אֵילְעָא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בְּכְלִי חֶרֶשׂ הַמּוּקָף צָמִיד פָּתִיל. - וְלֵיחוּשׁ שֶׁמָּא תְּסִיטֶנּוּ אִשְׁתּוֹ נִדָּה! אֶלָּא אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, לָא קַשְׁיָא: כָּאן בִּפְרוּסוֹת שֶׁהוֹכְשְׁרוּ, כָּאן בִּפְרוּסוֹת שֶׁלֹּא הוֹכְשְׁרוּ. וּרְמִינְהוּ: הַמּוֹלִיךְ חִטִּין לְטוֹחֵן כּוּתִי אוֹ לְטוֹחֵן עַם הָאָרֶץ - הֲרֵי אֵלּוּ בְּחֶזְקָתָן לְמַעֲשֵׂר וְלַשְּׁבִיעִית, אֲבָל לֹא לְטוּמְאָה! - הַאי מַאי רוּמְיָא? לָאו אוֹקִימְנָא בִּפְרוּסוֹת שֶׁלֹּא הוֹכְשְׁרוּ? - וּדְקָאָרֵי לָהּ מַאי קָאָרֵי לָהּ? - מְשׁוּם דְּקָא בָּעֵי לְמִירְמֵי אַחֲרִיתִי עָלָהּ: הֲרֵי אֵלּוּ בְּחֶזְקָתָן לְמַעֲשֵׂר וְלַשְּׁבִיעִית, וּלְחַלּוּפֵי לָא חַיְישִׁינַן. וּרְמִינְהוּ: הַנּוֹתֵן לְחָמוֹתוֹ, מְעַשֵּׂר אֶת שֶׁהוּא נוֹתֵן לָהּ וְאֶת שֶׁהוּא נוֹטֵל הֵימֶנָּה, מִפְּנֵי שֶׁהַשּׁוּדָּה מַהֲלֶפֶת הַמִּתְקַלְקֵל! - הָתָם בִּדְקָתָנֵי טַעֲמָא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: רוֹצָה הִיא בְּתַקָּנַת בֵּיתָהּ וּבוֹשָׁה מֵהֶתָּנֵה. - וְלֶעָלְמָא לָא חַיְישִׁינַן? וְהָתְנַן: הַנּוֹתֵן לְפוּנְדָּקִית, מְעַשֵּׂר אֶת שֶׁהוּא נוֹתֵן לָהּ וְאֶת שֶׁהוּא נוֹטֵל הֵימֶנָּה, מִפְּנֵי שֶׁמַּהֲלֶפֶת! - הָתָם מוֹרֶיָא וְאָמְרָה: בַּר בֵּי רַב לֵיכּוֹל חֲמִימָא, וְאַנָא אֵיכוֹל קְרִירָא? - וְאַפַּתְּי לֶעָלְמָא לָא חַיְישִׁינַן? וְהָתַנְיָא: אֵשֶׁת חָבֵר טוֹחֶנֶת עִם אֵשֶׁת עַם הָאָרֶץ בִּזְמַן שֶׁהִיא טְהוֹרָה; רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: אַף בִּזְמַן שֶׁהִיא טְמֵאָה לֹא תִטְחוֹן, מִפְּנֵי שֶׁחֲבֵרְתָּהּ

נותנת

טוחנין — תבואה מתוקנת. **ומפקידין** — אותה אצל אוכלי שביעית, שאין חשודים לא להחליף ולא ליגע. **אבל לא לאוכלי שביעית** — תבואה של עוברי עבירה אין טוחנין אותה להם, שאסור לסייען בעבירתם. ומתניתין קתני: טוחנת עמה, ומוקמת לה באוכל חולין בטומאה! **אמר אביי הוה בכהן כו'** — דאיסורא דאורייתא הוא, כדפרישית. **אי הכי מפקידין** — אי בכהן קאי — מי מצי מפקידין אצלו, ולא חיישי שמא יגע? **אצל ישראל עם הארץ** — דמתוך שאינו רגיל בה לא יגע בה. **גם בה** — רגיל בה פריוו"ץ. **נדה** — מטמאה את משאה, ואף על פי שאין נוגעת. **כאן** — הא דתנן: אין מפקידין — בשהוכשרו, והא דתני: מפקידין — בשלא הוכשרו, ותרוייהו בתרומה. ובשלהן אסור לסייען, דחבר לא ידע אי הוכשרו אי לא. **לטוחן** — זה שם האומן בלשון המשנה. **בחזקתן** — שאין חשוד להחליף בשאינו מעושר ובפירות שביעית. **אבל לא לטומאה** — חיישינן שמא נגע, ולעיל קתני: מפקידין אצלם. **מאי קארי לה** — הא איתרצא לה הכי. **למירמא אחריתי עלה** — על הדא דקתני בחזקתן למעשרות, ולכך קבעה בגמרא הכא, למירמא עלה ולפרושה דלא תקשי לן. **הנותן לחמותו** — עיסה לתקנה לו, והוא חבר והיא אשת עם הארץ, והטבילה לכך. **שהיא חשודה מחלפת המתקלקל** — ונותנת לו היפה שלה. הלכך, מעשר את שהוא נותן לה, שאם תחליפנו — נמצא מאכילה שאינו מעושר. ואת שהוא נוטל הימנה, שאם החליפתו — נמצא אוכל שאינו מעושר. **רוצה היא כו'** — ולא לרעה היא מחלפת. **לפונדקית** — תלמיד היושב לפני רבו ונתאכסן אצל עם הארץ, פונדקית אופה לו את עיסתו. **שחשודה מחלפת** — לא גרסינן הכא: המתקלקל. **התם נמי לטובה היא מתכוונת** — ומוריא לעצמה הוראת מצוה בחלוף זה. **בר בי רב כו'** — חמימא וקרירא, לאחר שני ימים או שלשה היא מחליפה. **טוחנת** — מסייעתה. **בזמן שהיא טמאה** — אשת חבר, דכיון דבימי טומאה אינה רגילה ליגע בטהרות — לא חיישינן שמא תטול ותתן לתוך פיה.

נותנת

והשתא הא דתנן: בגדי עם הארץ מדרס לפרושים, בגדי פרושים מדרס כו', ומפרש רבא בפרק שני דחולין (לה,ב): שמא ישבה עליהם אשתו נדה – קאי נמי אבגדי עם הארץ. והא דאמר בפרק "בנות כותים" (נדה לג,ב): כותי שטבל ועלה ודרס על בגדי חבר, הא דנקט "ודרס" ולא נקט "ונגע" – לאו משום דאי לא טבל יש לו טומאת מדרס, אלא נקט "ודרס" – משום דבעי דלידהוי בגד חבר תחת לרגלו של כותי, דהכי קתני התם במתניתין: ומטמא משכב תחתון בעליון. אבל בצינורא שלו, שאפשר ליזהר ולעמוד בה – גזרו, כדמוכח ב"חומר בקודש" (חגיגה כג,א) ובפרק "בנות כותים" (נדה לג,ב). והרב רבי משה מפונטיז"א היה מפרש דלשום דבר לא עשו עם הארץ כזב, ואינו מטמא אלא מטעם בגדים, שמא ישבה עליהם אשתו נדה, והרי הוא נושא את המדרס. דצינורא שלו טמא – לפי שנגע בשפתיו, ולא מטעם מעיין. ואין נראה, דאם כן בפרק "בנות כותים" (שם) דקאמר: אי משום טומאת עם הארץ הא טבל ליה, למה ליה למימר "הא טבל ליה"? כי לא טבל נמי לא מטמא, כיון שהוא ערום, דאין נושא מדרס מטמא כלי חרס אחר שפירש מן המדרס, כדתנן במסכת זבים (פרק חמישי משנה א)! ועוד, גבי צדוקי דפריך התם: מה הועיל כהן גדול במה שקדם אצל אשתו – תיפוק ליה משום צינורא דעם הארץ. הרבה הועיל, דאם בועל נדה – היה נטמא הוא ובגדיו, כנושא רוקו של זב. ואי משום צינורא דעם הארץ – בגד לחודיה הוא דנטמא משום משקה, דמטמא כלי מדרבנן. ואם תאמר: דמשמע הכא דאפילו לתרומה אין היסט לעם הארץ. ובתוספתא דחגיגה תניא: ספק רשות עם הארץ, מדרסו, חציצו, והיסטו – טהורין לחולין, וטמאין לתרומה! ויש לומר: דהתם חיישינן משום אשתו, אבל לחולין לא חיישינן לאשה, לא למדרס ולא להיסט, וההיא דגגבים שנבנסו לבית – מיירי נמי לתרומה. **משום** דקא בעי למירמא אחריתי – ואף על גב דאקמייתא נמי מצי לאקשויי, דקתני: טוחנין ומפקידין, ולא חיישינן לאיחלופי – מכל מקום מייתי לה נמי, משום דבעי למירמא מעם הארץ אעם הארץ. **התם** נמי מוריא ואמרה בר בי רב ליכול חמימא – פירש בקונטרס: לטובה אני מכוונת. ד"מוריא" – הוראת מצוה. ולשון "מוריא" לא משמע כן, אלא לשון הוראת היתר, כמו: מוריא ואמרה: מוריא מדישיה קא אכיל (חולין ו,ב). ועוד, דבמשנה קאמר רבי מאיר עלה: אין אנו אחראין לרמאין. ומפרש הרב רבינו מנחם: דבתמיה קאמרה: דבר בי רב ליכול חמימא כו'? והלא טרחתי בשבילו! והא דלא חיישינן לאיחלופי בפרק קמא דחולין (ו,א) גבי נותן עיסתו לשכנתו לאפות וקדרה לבשל, אף על פי שטורחת בשבילו – משום דדרך שכנים לטרוח זה בשביל זה. **אשת** חבר טוחנת עם אשת עם הארץ – פירש בקונטרס: אשת חבר מסייעה לאשת עם הארץ בזמן שהיא טמאה, דאז לא חיישינן שמא תיטול ותתן לתוך פיה דבר שאינו מעושר. אבל לא בזמן שהיא טהורה, דכיון שהיא נוגעת באוכלין – חיישינן שמא תתן לתוך פיה דבר שאינו מעושר. וקאמר: השתא מגגב גגבה, פירוש: שנותנת בלא רשות בעלה לאשת חבר. ובפרק קמא דחולין (שם) פירש: אף על גב דאשת חבר אינה חשודה לא לאכול גזל ולא לאכול דבר שאינו מעושר – חיישינן לשכחה, דעביד אינש דמינשי ואכיל מאי דיהיב ליה. אבל לתת לאחרים, אי לאו דחשודה על הגזל – לא מינשיא. וזה החילוק דחוק. ועוד: דאין זה גזילה, דמקבלין דבר מועט מן הנשים, כדאמרינן בסוף "הגוזל בתרא" (בבא קמא קיט,א). ועוד: הרי היא מסייעת ידי עוברי עבירה, ואסור לרבא. ולאביי

דאמר

שנינו בברייתא, **טוֹחֲנִין** תבואה שכבר הפרישו ממנה תרומות ומעשרות, **וּמַפְקִידִין** אותה פקדון **אֵצֶל** אנשים שהם **אוֹכְלֵי שְׁבִיעִית** לאחר הביעור, **וְכן אֵצֶל** אנשים שהם **אוֹכְלֵי פֵּירוֹתֵיהֶן בְּטוּמְאָה**, ואין חוששים שיחליפו את הפירות שהפקידו אצלם בפירות שביעית או בפירות טמאים, **אֲבָל לֹא** טוחנים **לְאוֹכְלֵי שְׁבִיעִית** את תבואתם שהיא אסורה באכילה, **וְכן לֹא** טוחנים **לְאוֹכְלֵי פֵּירוֹתֵיהֶן בְּטוּמְאָה** את תבואתם שהיא טמאה, מכיון שאסור לסייע לעוברי עבירה. ולמדנו מברייתא זו שאין לסייע למי שאוכל פירות חולין בטומאה, ומכאן קשה על רבא שביאר ברישא של המשנה שמותר לטחון פירות חולין שאינם אסורים לאכול בטומאה מן התורה מפני דרכי שלום.

הגמרא מיישבת, **אָמַר אַבַּיֵּי, הָתָם** – שם בברייתא שאסרו לסייע לטחון את פירותיו של האוכל פירותיו בטומאה, **בְּכֹהֵן הֶחָשׁוּד לֶאֱכוֹל תְּרוּמָה בְּטוּמְאָה עַסְקִינָן, דַּהֲוָה לֵיהּ טוּמְאָה דְּאוֹרַיְיתָא** – שהכהן חשוד לאכול תרומה טמאה שאסורה באכילה מן התורה, ולכן אסור לסייע לו, שלא התירו לסייע לעוברי עבירה מפני דרכי שלום בעבירה שאסורה מן התורה, אבל במשנתנו מדובר שמסייע בעדו לטחון פירות חולין שאינם אסורים באכילה מן התורה, ולכן התירו מפני דרכי שלום.

הגמרא מקשה, **אִי הָכִי** – אם כן, שהברייתא מדברת בכהן חשוד שאסור לסייע לו בטחינת תרומתו, ואם כן גם הרישא של הברייתא שמותר להפקיד אצלו פירות, הכוונה, שמפקיד תרומה אצל כהן חשוד, וקשה, איך יתכן **שמַפְקִידִין** אצלו תרומה, **וּרְמִינְהוּ, מַפְקִידִין תְּרוּמָה אֵצֶל יִשְׂרָאֵל עַם הָאָרֶץ**, ואין חוששים שיגע בה ויטמא אותה, שמתוך שאינו רגיל בתרומה, לא יגע בה, **וְלֹא** מפקידים תרומה **אֵצֶל כֹּהֵן עַם הָאָרֶץ, מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ גַּם בָּהּ** – שהוא רגיל בה, ועלול לגעת בה ולטמאות אותה. ואם כן איך אמרה הברייתא הראשונה שמפקידים פירות אצל האוכלים פירותיהם בטומאה, ואמרת שמדובר שמפקידים תרומה אצל הכהן, והלוא בברייתא זו למדנו שאין מפקידים תרומה אצל הכהן.

מתרצת הגמרא, **אָמַר רַבִּי אִילְעָא, הָכָא** – בברייתא הראשונה האומרת שמפקידים תרומה אצל הכהן, **בְּמַאי עַסְקִינָן** – מדובר שהפירות נמצאים **בִּכְלִי חֶרֶשׂ הַמּוּקָף צָמִיד פָּתִיל** שהם סגורים ואינו יכול לגעת בתוך הכלי ולטמאם.

שואלת הגמרא, **וְלֵיחוּשׁ שֶׁמָּא תְּסִיטֶנּוּ אִשְׁתּוֹ נִדָּה** – שנחשוש שמא אשת עם הארץ תזיז את הכלי חרש כשתהיה נדה, והנדה מטמאת את מה שהיא נושאת אף שאינה נוגעת בו, ואם כן נחשוש שמא נטמאו הפירות.

הגמרא מיישבת, **אֶלָּא אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה** – הגמרא חוזרת בה ממה שתירצנו קודם שהברייתא הראשונה מדברת בכלי חרס המוקף צמיד פתיל, **ולֹא קַשְׁיָא** סתירת הברייתות, לפי **שכָּאן** בברייתא השניה האוסרת להפקיד תרומה אצל כהן, מדובר **בְּפֵירוֹת** תרומה **שֶׁהוּכְשְׁרוּ** לקבל טומאה, ולכן אין מפקידים אצלם אותם שמא יטמאום, ואילו **כָּאן** בברייתא הראשונה, המתירה, מדובר **בְּפֵירוֹת** תרומה **שֶׁלֹּא הוּכְשְׁרוּ** לקבל טומאה וגם אם יגע בהם לא יטמא אותם, ולכן מותר להפקיד אצלם.

הגמרא מקשה מברייתא נוספת: **וּרְמִינְהוּ** – וקשה מברייתא, ששנינו, **הַמּוֹלִיךְ חִטִּין לְטוֹחֵן כּוּתִי אוֹ לְטוֹחֵן עַם הָאָרֶץ** שיטחנום, **הֲרֵי אֵלּוּ** החיטים עדיין **בְּחֶזְקָתָן לְמַעֲשֵׂר וְלִשְׁבִיעִית**, דהיינו שהם בחזקת אותם פירות, ולא חושדים בכותי או בעם הארץ שהחליפו את הפירות המתוקנים שלו בפירות שאינם מעושרים [שאם היינו חוששים שהחליף היה צריך לעשר שנית מחמת הספק] או בפירות שביעית, **אֲבָל לֹא לְענין טוּמְאָה** – כלומר שלענין טומאה הם כבר לא בחזקת טהורים, וצריך לחשוש שמא נגע בהם וטימא אותם. ומבואר בברייתא שחוששים שנגע בפירות וטימא אותם, ואיך נאמר בברייתות לעיל שאפשר להפקיד אצל החשודים על פירות שביעית ואצל עמי הארץ.

הגמרא תמהה על המקשן, **הַאי מַאי רוּמְיָא** – ומה קושיא היא זו, **לָאו אוֹקִימְנָא בְּפֵירוֹת שֶׁלֹּא הוּכְשְׁרוּ**, בתמיהה, האם לא העמדנו את הברייתא המתירה להפקיד, בפירות שלא הוכשרו לקבל טומאה שאינו יכול לטמאם. ושואלת הגמרא, **וּדְקָאָרֵי לָהּ מַאי קָאָרֵי לָהּ** - מה היתה ההוה אמינא של המקשן להקשות מכאן, והרי מאחר שהעמדנו בפירות שלא הוכשרו אין שום קושיא מכאן.

הגמרא מבארת את דעת המקשן, שמה שהביא המקשן ברייתא זו, לא בגלל הקושיא שאמרנו לעיל, אלא **מִשּׁוּם דְּקָא בָּעֵי לְמִירְמֵי אַחֲרִיתֵי עֲלָהּ** – משום שחפץ להקשות על הברייתא הזו מברייתא אחרת, ולכן הביא ברייתא זו, שנאמר בה שאם הפקיד פירות אצל כותי או עם הארץ, **הֲרֵי אֵלּוּ בְּחֶזְקָתָן לְמַעֲשֵׂר וְלִשְׁבִיעִית** ואין חוששים שהוחלפו, והקשה על זה המקשן, **וְלַחֲלוּפֵי לֹא חַיְישִׁינָן** – האם אכן איננו חוששים שהוחלפו הפירות, **וּרְמִינְהוּ** – יש להקשות על כך ממה ששנינו בברייתא, חבר הנאמן על המעשרות **הַנּוֹתֵן** עיסה **לַחֲמוֹתוֹ** לתקנה לו, והיא אשת עם הארץ, **מַעֲשֵׂר אֶת מה שֶׁהוּא נוֹתֵן לָהּ וְכן אֶת מה שֶׁהוּא נוֹטֵל הֵימֶנָּה, מִפְּנֵי שֶׁחֲשׁוּדָה** חמותו שהיא **מַחֲלֶפֶת** את **הַמִּתְקַלְקֵל** מהעיסה ונותנת לו עיסה יפה משלה, ולכן מעשר את מה שהוא נותן לה, כדי שאם תחליפנו לא יכשל בכך שהוא גורם לה לאכול אוכל שאינו מעושר, וכן מעשר מה שנוטל ממנה, שמא החליפה את העיסה ונתנה לו משלה עיסה שאינה מעושרת. ואם כן, רואים בברייתא הזו שחוששים להחלפה, ואם כן קשה איך מותר לחבר להפקיד אצל חשודים.

מתרצת הגמרא, **הָתָם** – שם בברייתא האומרת שהיא חשודה להחליף, **כִּדְקָתָנֵי טַעְמָא** – שם יש טעם מיוחד לחשש החלפה שהברייתא עצמה אומרת אותו להלן, **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, רוֹצָה הִיא**, אותה חמות **בְּתַקָּנַת בִּתָּהּ** שלבתה יהיה לחם טוב, **וּבוֹשָׁה** היא **מֵחֲתָנָהּ** – היא מתביישת לתת לחתן שלה לחם שאינו טוב, ולכן היא מחליפה ולא מרוע, ולכן דוקא חמותו חשודה שתחליף לו לטובה אבל באנשים אחרים שלא ירצו להחליף לטובתו אינם חשודים להחליף את פירותיו הרעים בטובים.

שואלת הגמרא, **וּלְעָלְמָא לֹא חַיְישִׁינָן** – ולאחרים שיחליפו אין אנו חוששים, **וְהָתְנַן**, תלמיד היושב ללמוד אצל רבו והוא מתאכסן אצל עם הארץ, **הַנּוֹתֵן** עיסתו **לְפוּנְדָּקִית** – בעלת האכסניה, שתאפה לו אותה, **מַעֲשֵׂר אֶת שֶׁהוּא נוֹתֵן לָהּ וְאֶת שֶׁהוּא נוֹטֵל הֵימֶנָּה, מִפְּנֵי שֶׁמַּחֲלֶפֶת**. הרי למדנו שחוששים להחלפה לא רק בחמותו, אלא בכל אדם, ושלא כפי שאמרנו למעלה שאין חוששים לכך.

הגמרא מיישבת, **הָתָם** – שם, במקרה של פונדקית שחוששים להחלפה, **מוֹרְיָא** – מורה היא לה הוראת מצוה להחליף, **וְאָמְרָה** לעצמה, **בַּר בֵּי רַב לֵיכוּל חֲמִימָא וַאֲנָא אֵיכוּל קְרִירָא** – ראוי הוא שהתלמיד הלומד שלומד אצל רבו יאכל מאכלים חמים וטובים ואני אוכל מאכלים קרים, דהיינו שכשהיא רואה שהפירות מתקלקלים, אחר יומיים או שלושה ימים, היא מחליפה אותם באחרים לבל יאכל מאכלים מקולקלים, ובעיניה היא עושה מצוה, אבל באופנים אחרים אין לחשוש להחלפה.

הגמרא חוזרת ושואלת, **וְאַכַּתִּי לְעָלְמָא לֹא חַיְישִׁינָן** – ועדיין אתה אומר שאין חוששים להחלפה באופן אחר מאשר חמות הדואגת לחתנה ופונדקאית הדואגת לתלמיד חכם שמתאכסן אצלה, **וְהָתַנְיָא** – והלוא שנינו בברייתא, **אֵשֶׁת חָבֵר** הנאמן על המעשרות, **טוֹחֶנֶת** – מסייעת בטחינה, **עִם אֵשֶׁת עַם הָאָרֶץ, בִּזְמַן שֶׁהִיא טְמֵאָה** אשת החבר, שכיון שהיא טמאה אינה רגילה לגעת בטהרות, ולכן אין חוששים שמא תתן לפיה ממה שהיא טוחנת שאינו מעושר, **אֲבָל לֹא** תעשה כן **בִּזְמַן שֶׁהִיא טְהוֹרָה**, שמא תשכח ותאכל ממאכלים אלו שהיא עוסקת בהם והם אינם מעושרים. **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אַף בִּזְמַן שֶׁהִיא טְמֵאָה** אשת החבר, **לֹא תִּטְחוֹן** עם חברתה אשת עם הארץ, **מִפְּנֵי שֶׁחֲבֶרְתָּהּ**

נוֹתֶנֶת לָהּ בעצמה **וְאוֹכֶלֶת**. וקשה, **הַשְׁתָּא מִיגְנַב גָּנְבָא** – אם היא נותנת לחברתה, שלא בדעת בעלה, הרי גניבה היא, ואם היא חשודה לגנוב, **חִלּוּפֵי לֹא מִיחַלְּפָא** – האם לא תהא חשודה להחליף.

הגמרא מיישבת, **אָמַר רַב יוֹסֵף, הָתָם נַמִּי** – שם גם במקרה זה של ממון בעלה שהיא חשודה עליו, הרי זה מפני שהיא **מוֹרְיָא** – מורה היתר **וְאָמְרָה** לעצמה שמותר לה משום הפתגם **שתּוֹרָא מִדִּישֵׁיהּ קָאָכִיל** – השור אוכל מדישו, ולכן מותר לה לאכול ממה שהיא עסוקה בו, ואין ללמוד מכאן לחשוש במקרים אחרים שהנפקד יחליף את פירותיו באחרים.

ברייתא אחרת על סיוע לעם הארץ בפירותיו: **הֵעִיד רַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם מִשּׁוּם רַבִּי יוֹחָנָן אָחִיו, שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן חִסְמָא, אֵין** לגבלים, העוסקים בעיסות ולישתן, להיות **עוֹשִׂין** ומגבלים **חַלַּת עַם הָאָרֶץ בְּטָהֳרָה**, שאף שביקש מהם ואמר בואו והפרישו חלה מעיסתי ועשו אותה בטהרה, לא יעשו זאת, משום שכבר נטמאה העיסה קודם לכן ביד עם הארץ, ואם יגמרנה חבר יטעה הכהן שיקבל את החלה ויסבור בטעות שודאי בטהרה נעשית, ויכשל באכילתה באיסור, שהלוא טמאה היא ואסורה באכילה, **אֲבָל עוֹשִׂין עִיסַּת חוּלָּיו** – עיסה שהיא חולין עדיין, דהיינו שעוסק בה כבר מתחילתה, **בְּטָהֳרָה**, שעוד לא נטמאת אצל העם הארץ, **וְנוֹטֵל הֵימֶנָּה** חתיכת בצק **כְּדֵי** שיעור הפרשת **חַלָּה, וּמַנִּיחָהּ בִּכְפִישָׁא אוֹ בְּאַנְחוּתָא** שאינם מקבלים טומאה ואין רגילים לתת בהם עיסה, **וּכְשֶׁבָּא עַם הָאָרֶץ לִיטּוֹל** את החלה שהפריש ולתת לכהן, **נוֹטֵל אֶת שְׁתֵּיהֶן**, את החלה עם הכלי שהיא בו, **וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ** שמא יגע בחלה ויטמאנה, כפי שיבואר להלן.

וְאֵין לבדדים, העוסקים בזיתים בבית הבד, להיות **עוֹשִׂין** ועוסקים **בִּתְרוּמַת זֵיתָיו** של עם הארץ **בְּטָהֳרָה**, שאף שביקש מהם ואמר בואו והפרישו תרומה מזיתי ועשו אותה בטהרה, לא יעשו זאת, משום שכבר נטמאו הזיתים קודם לכן ביד עם הארץ לאחר שהפכם לתתם בבית הבד, לפי שהוכשרו בהיותם במעטן, הוא הכלי שעושים בו זיתים, ונטמאו, ואם יגמרנה חבר יטעה הכהן שיקבל את התרומה ויסבור בטעות שודאי בטהרה נעשית, ויכשל באכילתה באיסור, שהלוא טמאה היא ואסורה באכילה, **אֲבָל עוֹשִׂין זֵיתִים חוּלָּיו** – בזיתים שהם חולין עדיין, שעוסק בהם מתחילתם קודם שהוכשרו לקבל טומאה, **בְּטָהֳרָה**, שעדיין לא נטמאו, **וְנוֹטֵל הֵימֶנָּה** זיתים **כְּדֵי** שיעור **תְּרוּמָה, וּמַנִּיחָהּ** לתרומה **בְּכֵלָיו שֶׁל חָבֵר** הטהורים, **וּכְשֶׁבָּא עַם הָאָרֶץ לִיטּוֹל** את התרומה ולתתה לכהן, **נוֹטֵל אֶת שְׁתֵּיהֶן**, את התרומה עם הכלי שהיא בו, **וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ** שמא יגע בתרומה ויטמאנה.

הגמרא מבארת, **וְטַעְמָא מַאי** שהתירו בכך, **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו דְּגַבָּל וּמִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו דְּבַדָּד**, שחסו על פרנסתו, ולכן התירו לו לעסוק בתרומה וחלה של עם הארץ. הגמרא מבארת, **וּצְרִיכָא** – צריכה הברייתא להשמיע דין זה גם בגבל וגם בבדד, **דְּאִי אַשְׁמוּעִינָן** – שאם היתה משמיעתנו רק **בגַבָּל**, היינו אומרים שרק בו הקילו כן, **מִשּׁוּם דְּלֹא נָפִישׁ אַגְרֵיהּ** – שאין שכרו מרובה אלא מועט ולכן עני הוא וזקוק למזונות, **אֲבָל בַּדָּד דְּנָפִישׁ אַגְרֵיהּ** – ששכרו רב, **אֵימָא** – שמא אומר **שלֹא** התירו בו, לכן הוצרכה הברייתא לומר דין זה בבדד, שגם בו התירו. **וְאִי אַשְׁמוּעִינָן** – ואם השמיעתנו הברייתא דין זה רק **בבַדָּד**, היינו אומרים שרק בו הקילו כן, **מִשּׁוּם דְּלֹא שְׁכִיחַ לֵיהּ** להשתכר אלא משנה לשנה בעת עונת הזיתים, **אֲבָל גַּבָּל דִּשְׁכִיחַ לֵיהּ** עבודה כל השנה, **אֵימָא שלֹא** התירו בו. **צְרִיכָא** – נצרכים אם כן שני הדינים.

הגמרא מבארת את הברייתא: **אָמַר מַר**, שנינו בברייתא שהגבל **נוֹטֵל הֵימֶנָּה כְּדֵי** שיעור **חַלָּה וּמַנִּיחָהּ בִּכְפִישָׁא אוֹ בְּאַנְחוּתָא**, שהם כלים שאינם מקבלים טומאה, **וּכְשֶׁבָּא עַם הָאָרֶץ לִיטּוֹל** את החלה ולתתה לכהן, **נוֹטֵל אֶת שְׁתֵּיהֶן**, את החלה עם הכלי יחד, **וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ** הגבל שמא יגע בה ויטמאנה. וקשה, **וְלֵיחוּשׁ דִּילְמָא נָגַע בָּהּ** העם הארץ ויטמאנה. הגמרא מבארת, **דְּאַמְרִינָן לֵיהּ חֲזִי אִי נָגְעַתְּ בָּהּ הַדְרָא לְטִיבְלָא** – שאומרים לו ראה אם תגע בחלה היא תחזור להיות טבל, ולכן הוא נזהר שלא לגעת בה, שהרי הוא נזהר שלא לאכול טבל שעונשו מיתה. הגמרא שואלת, **וְלֵיחוּשׁ דִּילְמָא לֹא אִיכְפַּת לֵיהּ** – ולמה לא נחשוש שמא לא איכפת לו מכך, ואין זה איום כלפיו, ואכן הוא נוגע ומטמא. הגמרא מיישבת, **הַשְׁתָּא לְתַקּוּנֵי קָא מִיכַּוֵּין** – הלוא הוא מתכוין לתקן את העיסה, שלצורך כך קרא לגבל החבר, האם נחשוש **שמִיכְפַּת לֹא אִיכְפַּת לֵיהּ** שתחזור לטיבלה. וכיון שהוא חושש מכך, אף הוא נזהר ואינו נוגע בה.

אָמַר מַר, שנינו בברייתא שהבדד **נוֹטֵל הֵימֶנָּה כְּדֵי** שיעור **תְּרוּמָה וּמַנִּיחָהּ בְּכֵלָיו שֶׁל חָבֵר**, שהם טהורים, **וּכְשֶׁבָּא עַם הָאָרֶץ לִיטּוֹל** את התרומה ולתת לכהן, **נוֹטֵל אֶת שְׁתֵּיהֶן, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ** הבדד שמא יגע בה ויטמאנה. הגמרא תמהה, **וְלֵיחוּשׁ דִּילְמָא נָגַע בָּהּ** העם הארץ ויטמאנה. **בִּשְׁלָמָא הָתָם** – מובן הדבר שם, במקרה הראשון של גבל שכיון שאין רגילים להניח את החלה בכלי זה, **אִית לֵיהּ הֶיכֵּרָא** – יש היכר לעם הארץ שיש כאן שינוי ממה שעושים תמיד, והוא נזכר שהזהירוהו שלא ליגע, אבל **הָכָא** – במקרה של בדד, **מַאי הֶיכֵּרָא אִית לֵיהּ** – איזה היכר יש כאן להזכר במה שהזהירוהו שלא ליגע בה, הלוא תמיד מניחים בכלי כעין זה. הגמרא מיישבת, כוונת הברייתא **דְּמַנַּח לֵיהּ** לתרומה **בִּכְלֵי גְּלָלִים** או **בִּכְלֵי אֲבָנִים** או **בִּכְלֵי אֲדָמָה**, שאינם מקבלים טומאה, ואין רגילים להניח בהם תמיד, ולפיכך הוא נזכר ואינו נוגע בתרומה. הגמרא שואלת, **אִי הָכִי** – אם כן שההנחה היא בכלים שאינם מקבלים טומאה, **מַאי אִירְיָא** – למה דווקא מניחה בכלים **דְּחָבֵר**, כאמור בברייתא, **אֲפִילּוּ דְּעַם הָאָרֶץ נַמִּי** יוכל להניחם. הגמרא מיישבת, **הָכִי נַמִּי קָאָמַר** – אכן כך גם כוונת הברייתא, שהכוונה היא שמניחם **בְּכֵלִים שֶׁל עַם הָאָרֶץ** שאינם מקבלים טומאה, **הָרְאוּיִין לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן חָבֵר**:

שנינו במשנה, **מַחֲזִיקִין יְדֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בַּשְׁבִיעִית**. הגמרא הבינה שהכוונה היא שמסייעים בידם:

הגמרא תמהה, האם אכן **מַחֲזִיקִין** את ידיהם בשביעית, **וְהָאָמַר רַב דִּימִי בַּר שִׁישְׁנָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב, אֵין עוֹדְרִין** – אין חופרים **עַם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים בַּשְׁבִיעִית, וְאֵין כּוֹפְלִין שָׁלוֹם לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים**, שמפני דרכי שלום מספיק בפעם אחת. ואם כן מבואר שאין מסייעים עמם לעדור. הגמרא מיישבת, **לֹא צְרִיכָא** – לא הוצרכה הברייתא אלא לומר שמותר **לְמֵימְרָא לְהוּ אַחֲזוּקוּ בְּעָלְמָא** – לומר להם כפי שאומרים לעושי מלאכה כשעוברים לידם 'תחזקנה ידיכם'. **כִּי הָא** – כמעשה זה, **דְּרַב יְהוּדָה אָמַר לְהוּ** לעובדי כוכבים, **'אַחֲזוּקוּ'** – תחזקנה ידיכם, **וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר לְהוּ** בלשון זו, **'אַשְׁרָתָא'**, ואף הוא לשון חיזוק:

לעיל הובא שרב אמר **וְאֵין כּוֹפְלִין שָׁלוֹם לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים**:

הגמרא מביאה מהנהגותיהם של האמוראים: **רַב חִסְדָּא** היה **מַקְדִּים וְיָהִיב לְהוּ שְׁלָמָא** – אומר להם שלום לפני שיאמרו לו, **רַב כַּהֲנָא אָמַר לֵיהּ שְׁלָמָא לְמַר** – רגיל היה לומר 'שלום לאדוני', ולא היה מתכוין לברכו, אלא התכוין בליבו לברך את רבו:

שנינו במשנה, **וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמָן** של עובדי כוכבים: הגמרא תמהה, **הַשְׁתָּא אַחְזוּקֵי מַחְזְקִינָן** – אם להחזיק בידיהם בשביעית ולומר להם 'תחזקנה ידיכם' מותר, **שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמָן מִיבַּעְיָא** – האם צריך לומר ששואלים בשלומם במשך ימות השנה.

הגמרא מיישבת, **אָמַר רַב יֵיבָא, לֹא נִצְרְכָא** – לא הוצרכה המשנה לומר זאת **אֶלָּא לְיוֹם חַגָּם** שמותר בו לשאול בשלומם, ואין חוששים שמא הדבר יביא לגוי שמחה עד כדי שילך ויודה לפסיליו על כך, **דְּתַנְיָא, לֹא יִכָּנֵס אָדָם לְבֵיתוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּיוֹם חַגּוֹ וְיִתֵּן לוֹ שָׁלוֹם**, שכיון שהוא רואה שהישראל מחשיבו כל כך, הוא הולך ומודה לפסיליו, אבל אם **מְצָאוֹ** ופגשו **בַּשּׁוּק, נוֹתֵן לוֹ** שלום **בְּשָׂפָה רָפָה וּבְכוֹבֶד רֹאשׁ**.

הגמרא מביאה מעשה מענין זה: **רַב הוּנָא וְרַב חִסְדָּא הֲווּ יָתְבֵי** – היו יושבים, **חָלִיף וְאָזִיל** – היה הולך ומתקרב אליהם **גְּנִיבָא. אָמַר לֵיהּ חַד לְחַבְרֵיהּ, נֵיקוּם מִקַּמֵּיהּ** – הבה נעמוד מפניו של גניבא, משום **דְּבַר אוּרְיָין הוּא** – שהוא בן תורה. **אָמַר לוֹ** חבירו, **וּמִקַּמֵּי פַּלְגָּאָה נֵיקוּם** – האם נעמוד מפני בעל מחלוקת, שהיה גניבא מצער את

המשך בעמוד כב

נוֹתֶנֶת לָהּ וְאוֹכֶלֶת; הָשְׁתָּא מִיגְנַב גָּנְבָא, חֲלוּפֵי לָא מִיחַלְּפָא? אֲמַר רַב יוֹסֵף: הָתָם נַמִי מוֹרְיָא וְאָמְרָה: תּוֹרָא מִדִּישֵׁיהּ קָאָכֵיל. הֵעִיד רַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשׁוּלָּם מִשּׁוּם רַבִּי יוֹחָנָן אָחִיו שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן חַסְמָא: אֵין עוֹשִׂין חַלַּת עַם הָאָרֶץ בְּטָהֳרָה, אֲבָל עוֹשִׂין עִיסַּת חוּלָּיו בְּטָהֳרָה, וְנוֹטֵל הֵימֶנָּה כְּדֵי חַלָּה וּמַנִּיחָהּ בְּכַפִּישָׁא אוֹ בְּאַנְחוּתָא, וּכְשֶׁבָּא עַם הָאָרֶץ לִיטּוֹל - נוֹטֵל אֶת שְׁתֵּיהֶן וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ; וְאֵין עוֹשִׂין תְּרוּמַת זֵיתָיו בְּטָהֳרָה, אֲבָל עוֹשִׂין זֵיתִים חוּלָּיו בְּטָהֳרָה, וְנוֹטֵל הֵימֶנָּה כְּדֵי תְּרוּמָה וּמַנִּיחָהּ בְּכֵלָיו שֶׁל חָבֵר, וּכְשֶׁבָּא עַם הָאָרֶץ לִיטּוֹל - נוֹטֵל אֶת שְׁתֵּיהֶן וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ; וְטַעֲמָא מַאי? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִשּׁוּם כְּדֵי חַיֵּיו דְּגַבָּל, וּמִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו דְּבַדָּד. וּצְרִיכָא; דְּאִי אַשְׁמוֹעִינַן גַּבָּל, מִשּׁוּם דְּלָא נָפֵישׁ אַגְרֵיהּ, אֲבָל בַּדָּד דְּנָפֵישׁ אַגְרֵיהּ - אֵימָא לָא; וְאִי אַשְׁמוֹעִינַן בַּדָּד, מִשּׁוּם דְּלָא שְׁכִיחַ לֵיהּ, אֲבָל גַּבָּל דִּשְׁכִיחַ לֵיהּ - אֵימָא לָא, צְרִיכָא. אָמַר מָר: נוֹטֵל הֵימֶנָּה כְּדֵי חַלָּה וּמַנִּיחָהּ בְּכַפִּישָׁא אוֹ בְּאַנְחוּתָא, וּכְשֶׁבָּא עַם הָאָרֶץ לִיטּוֹל, נוֹטֵל אֶת שְׁתֵּיהֶן וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. וְלֵיחוּשׁ דִּילְמָא נָגַע בָּהּ! - דְּאָמְרִינַן לֵיהּ: חֲזֵי, אִי נָגְעַתְּ בָּהּ הָדְרָא לְטִיבְלָא. - וְלֵיחוּשׁ דִּילְמָא לָא אִיכְפַּת לֵיהּ! - הָשְׁתָּא לְתַקּוּנֵי קָא מִיכַּוֵּין, מִיכְפַּת לָא אִיכְפַּת לֵיהּ? אָמַר מָר: נוֹטֵל הֵימֶנָּה כְּדֵי תְּרוּמָה וּמַנִּיחָהּ בְּכֵלָיו שֶׁל חָבֵר, וּכְשֶׁבָּא עַם הָאָרֶץ לִיטּוֹל, נוֹטֵל אֶת שְׁתֵּיהֶן וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. וְלֵיחוּשׁ דִּילְמָא נָגַע בָּהּ! בִּשְׁלָמָא הָתָם אִית לֵיהּ הֶיכֵּרָא, הָכָא מַאי הֶיכֵּרָא אִית לֵיהּ? - דְּמַנַּח לֵיהּ בִּכְלֵי גְּלָלִים, בִּכְלֵי אֲבָנִים, בִּכְלֵי אֲדָמָה. - אִי הָכִי, מַאי אִירְיָא דְּחָבֵר? אֲפִילּוּ דְּעַם הָאָרֶץ נַמִי! - הָכִי נַמִי קָאָמַר: בְּכֵלִים שֶׁל עַם הָאָרֶץ הָרְאוּיִין לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן חָבֵר. "מַחֲזִיקִין יְדֵי גּוֹיִם בַּשְּׁבִיעִית". מַחֲזִיקִין?! וְהָאָמַר רַב דִּימִי בַּר שִׁישְׁנָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: אֵין עוֹדְרִין עִם הַגּוֹי בַּשְּׁבִיעִית, וְאֵין כּוֹפְלִין שָׁלוֹם לְגוֹי! - לָא צְרִיכָא, לְמֵימְרָא לְהוּ "אַחֲזוּקוּ" בְּעָלְמָא, כִּי הָא דְּרַב יְהוּדָה אָמַר לְהוּ "אַחֲזוּקוּ", רַב שֵׁשֶׁת אָמַר לְהוּ "אַשְׁרְתָא". "וְאֵין כּוֹפְלִין שָׁלוֹם לְגוֹי". רַב חִסְדָּא מַקְדִּים וְיָהֵיב לְהוּ שְׁלָמָא. רַב כָּהֲנָא אֲמַר לְהוּ "שְׁלָמָא לְמָר". "וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמָן". הָשְׁתָּא אַחְזוּקֵי מַחֲזְקִינַן, שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמָן מִיבַּעְיָא? אֲמַר רַב יֵיבָא: לָא נִצְרְכָא אֶלָּא לְיוֹם חַגָּם; דְּתַנְיָא: לֹא יִכָּנֵס אָדָם לְבֵיתוֹ שֶׁל גּוֹי בְּיוֹם חַגּוֹ וְיִתֵּן לוֹ שָׁלוֹם. מְצָאוֹ בַּשּׁוּק, נוֹתֵן לוֹ בְּשָׂפָה רָפָה וּבְכוֹבֶד רֹאשׁ. רַב הוּנָא וְרַב חִסְדָּא הֲווּ יָתְבִי, חָלֵיף וְאָזֵיל גְּנֵיבָא. אֲמַר לֵיהּ חַד לְחַבְרֵיהּ: נֵיקוּם מִקַּמֵּיהּ, דְּבַר אוּרְיָין הוּא, אֲמַר לוֹ: וּמִקַּמֵּי פַּלְגָּאָה נֵיקוּם? אַדְּהָכִי אֲתָא אִיהוּ לְגַבַּיְיהוּ, אֲמַר לְהוּ: שְׁלָמָא עֲלַיְיכוּ מַלְכֵי, שְׁלָמָא עֲלַיְיכוּ מַלְכֵי! אֲמַרוּ לֵיהּ: מְנָא לָךְ דְּרַבָּנַן אִיקְּרוּ מְלָכִים? אֲמַר לְהוּ, דִּכְתִיב: "בִּי מְלָכִים יִמְלוֹכוּ" וגו'. אֲמַרוּ לֵיהּ: וּמְנָא לָךְ דְּכָפְלִינַן שְׁלָמָא לְמַלְכֵי? אֲמַר לְהוּ, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: מִנַּיִן שֶׁכּוֹפְלִין שָׁלוֹם לַמֶּלֶךְ? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרוּחַ לָבְשָׁה אֶת עֲמָשַׂי רֹאשׁ הַשָּׁלִישִׁים" וגו'. אָמְרֵי לֵיהּ: לִיטְעוֹם מָר מִידֵּי, אֲמַר לְהוּ: הָכִי אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אָסוּר לוֹ לְאָדָם שֶׁיִּטְעוֹם כְּלוּם עַד שֶׁיִּתֵּן מַאֲכָל לִבְהֶמְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ", וַהֲדַר "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ".

הדרן עלך הניזקין

רש"י

נותנת לה — אלמא: חשודה אשת עם הארץ לגנוב משל בעלה וליתן לחברתה. **מוריא** — מורה הוראת היתר לעצמה. **העיד רבי יוסי כו'** — ברייתא היא. **אין עושין חלת עם הארץ בטהרה** — עם הארץ שאמר לגבל חבר: הפרש חלה מעיסתי, ועשה אותה בטהרה — לא ישמע לו, שהרי כבר נטמאה כל העיסה ביד עם הארץ, והכהן יסמוך על הגבל שהוא חבר, ויהא סבור שהחלה טהורה. **אבל עושין** — תחילת העיסה בטהרה. **בכפישא או באנחותא** — כלים של בלאי חמתות, ואין רגילים ליתן בהם עיסה, וטומאה אין מקבלין. **ואינו חושש** — הגבל, שמא יגע עם הארץ בחלה ויטמאנה, ולקמיה מפרש טעמא. **ואין עושין תרומת זיתיו בטהרה** — לאחר שהפך זיתים לתתן לבית הבד — אין מפרישים בדדים חבירים תרומה מהן, לעשותן בטהרה — לפי שכבר הוכשרו במעטן ונטמאו, והכהן סומך עליהם, וסובר שהן טהורים. **וטעמא מאי** — שרו רבנן לאקולי בתרומה כי האי קולא? דאיכא למיחש דלמא הדר נגע. **דלא נפיש אגריה** — ששכרו מועט, לפיכך הוא עני וצריך למזונות. **דלא שכיח** — להשתכר כי אם משנה לשנה, להכי צריך למזונות. **דאמרינן** — לאיים עליו. **אם נגעת בה** — ותטמאנה. **הדרא לטיבלא** — והוא אינו חשוד לאכול טבל שבמיתה. **לתקוני קמכוין** — שהרי בא אצלו לתקנה לו. **מיכפת לא איכפת ליה** — בתמיה. **בשלמא התם** — גבי חלה. **איכא היכרא** — שהניחה בכלים שאין עשויין להניח בהן עיסה, ונזכר על שאיימנו עליו. **מאי היכרא אית ליה** — דלידכר. **בכלי גללים** — שאינן מקבלים טומאה. דאי נגע בכלי — לא מקבל טומאה. ובעיסה גופה אית ליה היכרא, משום הני כלים שאינו רגיל להשתמש בהן. ועם הארץ לא אחמור רבנן עליה כולי האי, לשוייה כזב גמור לטמא במשא. **בכלים של עמי הארץ** — שאין מקבלין טומאה, הראויים להשתמש בהן חבר. **עודרין** — חופרין. **ואין כופלין** — דהא דנותנים שלום לגוי — מפני דרכי שלום הוא דשרי, ומשום דרכי שלום — בחדא זימנא סגי. **למימרא להו אחזוקו** — כשאומרין לעושי מלאכה העוברים עליהם "תחזקנה ידיכם". **אשרתא** — אף הוא לשון חיזוק, כמו "אישרנוהי" (כתובות כא,א). **שלמא למר** — ולא היה מתכוין לברכו, אלא לבו היה לרבו. **השתא אחזוקי מחזקינן** — ידיהם בדבורא, בדבר האסור לישראל, כגון עבודת שביעית. **שואלים בשלומן** — כל ימות השנה מיבעיא? **ליום חגם** — ולא חיישינן דלמא אזיל ומודה. **לא יכנס כו'** — דכיון דאחשביה כולי האי — דלמא אזיל ומודי. **בר אוריין** — בן תורה. **פלגאה** — חולק על החכמים, שהיה מצערו למר עוקבא שהיה אב בית דין, כדאמרינן בפרק קמא (גיטין ז,א).

הדרן עלך הניזקין

תוספות

דאמר רוב עמי הארץ מעשרין הן שרי לסייע' אף בזמן שהיא טהורה, דהא בוררת קתני במתניתין, ואי אפשר שלא תגע. ומפרש רבינו תם וכן רבינו חננאל: דאשת חבר טוחנת עם אשת עם הארץ – איירי בתבואה של חבר. ובתוספתא דקתני: אשתו של עם הארץ טוחנת עם אשתו של חבר – בזמן שאשת עם הארץ מחזקת עצמה בטומאה, שאז היא נזהרת מליגע בתבואה, אבל לא בזמן שהיא מחזקת עצמה טהורה – שאינה נזהרת מליגע ומטמאה. ורבי שמעון בן אלעזר אומר: אף בזמן שמחזקת עצמה בטומאה לא תטחון, מפני שחברתה אשת עם הארץ אחר, שסבורה שהיא טהורה, נותנת לה ואוכלת. והשתא פריך בפשיטות: השתא מיגזל גזלה תבואה של אשת חבר בעל כרחה, חלופי מיבעיא?

אין עושין חלת עם הארץ בטהרה – פירש בקונטרס: לפי שכבר נטמאה העיסה ביד עם הארץ, וכהן יסמוך על הגבל שהוא חבר, ויהא סבור שהחלה טהורה. ולפירושו, אם יפריש ממקום אחר על אותה עיסה – חלתו טהורה. ונראה דבכל ענין אסור. דכל עיקר לא התירו אלא כדי חייו, ולא התירו אלא היכא שנוטל שכר מכל העיסה, אבל משום שכר חלה גרידא – משום ההיא פורתא לא התירו, דחיישינן דלמא נגע.

ומניחה בכליו של חבר – נראה דלא נקט כפישא ואנחותא – לפי שהן פשוטי כלי עץ, ולא חזו לזיתים.

אין עודרין עם הגוי בשביעית – והא דקאמר בפרק "זה בורר" (סנהדרין כו,א) גבי כהן וחורש, יכול לומר לו "אגיסטון אני בתוכה" – לא כמו שפירש בקונטרס: שכיר לגוי, דהא משמע הכא דאסור. ולא מסתבר לחלק בין חנם לבשכר. אלא מפרש רבינו תם: אגיסטון – בקרקע שמקבלים מן המלך, לפרוע כך וכך תבואה בשנה, כדאמר התם לעיל מינה: רבי ינאי מכריז: פוקו וזרעו ארנונא בשביעית. ושמא סכנת נפשות איכא אם לא יפרעו מס למלך. אי נמי, קסבר: יש קנין לגוי בארץ להפקיע משביעית. אי נמי: שביעית בזמן הזה דרבנן, אף על גב דמדרבנן אסור לגוי אחר – גבי מלך התירו.

אשרתא – בירושלמי איכא למאן דאמר דהיינו: "חרש בה טבאות, ולבתר שמיטה נסיבא לה מינך". ולישראל אמרינן "יישר". ואיכא למאן דאמר דלגוי אמר "יישר", ולישראל "שלום עליכם". משמע דלכולי עלמא לגוי אסור לומר "שלום עליך", ודלא כש"ס שלנו הכא, דלא אסרינן לגוי אלא כפילת שלום. ונראה דלפירוש הירושלמי, דמחזיקים ידי גוים בשביעית ושואלים בשלומם – חדא מילתא היא, שאומר לו: "חרש בה טבאות".

שלמא למר – פירש בקונטרס: ולא היה מתכוין לברכו, אלא לבו היה לרבו. וצריך עיון, שלא יהא בזה גונב דעת הבריות! ועל חנם פירש כן, דלא קאמר אלא דאין כופלין לו שלום.

הדרן עלך הניזקין

האומר התקבל – בירושלמי תנא "התקבל" אחר "הניזקין" ואחריו "מי שאחזו". וכן נראה לרבינו תם ד"הניזקין" תנא בתר "השולח" – משום דאיירי במילי דהויא מפני תיקון העולם, והשתא הדר למילתיה דאיירי בשליחות. ואיידי דאיירי באומר לשנים "תנו" או לשלשה "כתבו ותנו" – תנא בתריה "מי שאחזו", דאיירי נמי באומר "כתבו". ואיידי דתנא ב"מי שאחזו" במגורשת ואינה מגורשת – תנא בתריה "הזורק" דקתני בה מחצה על מחצה מגורשת ואינה מגורשת.

הא שויתיה שליח – השתא סלקא דעתין דלא איצטריך למיתני "התקבל", אלא למידק דכי היכי ד"התקבל" דוקא בלא שויתיה שליח – "הולך" נמי דוקא בלא שויתיה שליח.

דילמא בהילך – אינו מגיה, אלא כלומר, דילמא איכא דתני "הילך".

איש לקבלה ואשה להולכה מאי – משום דבגט אשה בהולכה לא שייכא, ואיש בקבלה, משום הכי קבעי.

בשלמא

משנה האומר התקבל. רצה לחזור – הבעל. יחזור – דגט חוב הוא לה, ואין חבין לאדם אלא מדעתו, ליעשות לו שליח לחובתו. לא יחזור – כיון דאיהי שויתיה שליח – הרי הוא כידה, ונתגרשה מיד בקבלתו של זה. לפיכך – כיון דאמרן אין יכול לחזור – אין לו תקנה לחזור, אלא אם כן אמר לו הבעל לזה שעשתה אותו שליח לקבלה: אי אפשי שתקבל לה להיות כידה, אלא שליח שלי תהא, להוליכו לידה. אם רצה לחזור – כל זמן שלא הגיע גט לידה. יחזור – שאינה מתגרשת אלא מדעת המגרש, והרי אמר: לא יהא גט עד שיגיע גט לידה. אף האומרת טול לי גיטי – לשון קבלה הוא. **גמרא** טעמא דלא שויתיה שליח לקבלה – א"הולך גט זה לאשתי" קאי, דקתני מתניתין: יחזור, ומיירי בדלא שויתיה איהי שליח לקבלה. ובעל לאו בר שוייה שליח לקבלה הוא, דהא חוב הוא לה, והכא הוא דקאמרינן יחזור. הא שויתיה איהי שליח לקבלה – וקאמר איהו "הולך". לא יחזור – דלא עקריה משליחותא דידה. אלמא הולך כזכי דמי – ופלוגתא היא בפרק קמא (גיטין יד,א). לא לעולם לאו כזכי דמי – ואפילו שויתיה איהי שליח לקבלה, ואמר לו איהו "הולך" – מיעקר עקריה משליחותא ושוייה איהו שליח להולכה. והאי דנקט מתניתין בדלא שויתיה שליח – משום "התקבל" נקט לה, ד"התקבל" איצטריכא ליה לאשמועינן, דאף על גב דלא שויתיה היא שליח, ובעל נמי לאו בר שוייה שליח לקבלה הוא אלא להולכה, ואיהו לא אמר "הולך", אפילו הכי, כי מטא גט לידה – מיהא מגורשת. לא ליהוי גיטא – דהא לאו להולכה שוייה שליח, ולקבלה נמי לא בר שוייה שליח הוא. קא משמע לן – ד"התקבל" דקאמר ליה – "התקבל והולך" קאמר. דאדם יודע שאין לו שליחות לקבלה, ואיידי דתנא "התקבל" תנא "הולך", דהכי קאמר מתניתין: בין שאמר בעל בלשון קבלה, בין שאמר בלשון הולכה – הוי שליח להולכה. מאי לאו – אתרוייהו מילי דתנא לעיל מינה קאי; לא שנא כי אמר הבעל קבלה ולא שנא הולכה, אי שויתיה איהי שליח לקבלה מעיקרא – לא יחזור, שמע מינה: הולך כזכי דמי. דלמא בהילך – בהך סיפא לא תיתני "הולך ותן לה" אלא "הילך ותן לה", ד"הילך" ודאי הילך כדקאמרה היא, ואי לאו דאמר "אי אפשי" – הוה ליה שליח לקבלה. פשיטא איש – זכר, יכול ליעשות שליח לבעל להולכה, כיון דאיתרבי שליחות מקרא מ"ושלחה" – פשיטא דודאי זכר להולכה רבי. שכן בעל – עליו להוליך גט לאשתו, ובמידי דאיהו כשר – שלוחו נמי כשר. ואשה – אחרת פשיטא לן דהויא שליח לחברתה לקבלה, מאחר דרבי קרא שליחות לקבלה מ"ושלחה מביתו" קרי ביה ושלחה. שכן – היא עצמה מקבלת גיטה. איפכא מאי – מי אמרינן: כיון דהוא עצמו לאו בר קבלה הוא – שאר זכרים נמי לאו בני קבלה נינהו. וכן לענין הולכה באשה. בחד שליח – קאמר, דבין אמר ליה בעל "הולך" בין אמר ליה "התקבל" – הוי שליח להולכה, ואי אמרה ליה איהי מעיקרא להוא "התקבל" – הוי שליח לקבלה. אלמא: ההוא דאכשר להיות שליח לבעל להולכה – מכשר להיות שליח לאשה לקבלה. לא בשני שלוחין – והכי קאמר: הבעל שאמר לאיש: בין "התקבל" בין "הולך" – לשון הולכה היא, והאשה שאמרה לחברתה "התקבל" ונתנו לה הבעל, אם רצה לחזור – לא יחזור. ולאו אשליח דרישא קאי. והא הכא דחד שליח הוא – לההוא דאמרה ליה איהי "התקבל" אמר ליה איהו: אי איפשי שתקבל אלא הולך. פשוט מינה איש דהוי שליח לקבלה – כלומר, מתרתי בעיין דבעינן לעיל חדא מצית למפשט מינה – דאיכא למימר מתניתין באיש קמיירי דכשר אף לקבלה. ודין הוא, שהרי מצינו שהוא ראוי לקבלה בגט של בתו קטנה, שהתורה זכתה לו לקבל קידושיה, כדילפינן בכתובות (מו,א) מ"ויצאה חנם אין כסף" ולקבל את גיטה, דכתיב: "ויצאה והיתה לאיש" – איתקש יציאה להויה, הלכך בשליחות נמי כשר. אבל אשה להולכה – אכתי מיבעי לן. אף הנשים כו' – חמותה, ובת חמותה, צרתה, ויבמתה, ובת בעלה. והתם הולכה היא – דקתני: "להביא". ואוקימנא בהולכה – בפרק קמא, מדקתני: צריכה לומר "בפני נכתב", והוינן בה: מכי מטא גיטא לידה איגרשה לה, ומתרצינן: דאמר לה הוי שליח להולכה עד דמטית התם. הכי גרסינן: הבא לי גיטי ואשתך אמרה התקבל לי גיטי – האשה שאמרה לשלוחה "הבא לי גיטי" והוא אומר לבעל "אשתך אמרה התקבל לי גיטי". והוא אומר – הבעל אמר לו: הילך כמה שאמרה. אפילו הגיע גט לידה אינה מגורשת – כדמפרש ואזיל. שמע מינה – דמאן דאמר לשליח "הילך כמה שאמרה משלחך" – אדיבורא דידיה סמיך, אדעתא דדיבורא דשליח קאמר ליה האי "הילך כמה שאמרה" דמהימנת לי דשליח לקבלה את. הילכך אינה מגורשת, דכי יהב בעל ניהליה – אדעתא דשליחות קבלה יהיב ניהליה, ולאו אדעתא דהולכה. ושליח לקבלה – לא הוי, ותפשוט מינה בעיא דאיבעיא לן בבבא מציעא ב"השוכר את האומנין": אדיבורא דשליח סמיך. דאי אדיבורא דידה סמיך – והכי קאמר ליה: אנא לא ידענא, אלא כדאמרה איהי מסרנא ליה ניהלך. כי מטא גט לידה מיהא תתגרש – דהא בעל נמי שליח להולכה שוייה.

הכי

הָאוֹמֵר "הִתְקַבֵּל גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי" אוֹ "הוֹלֵךְ גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי", אִם רָצָה לַחֲזוֹר - יַחֲזוֹר. הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה "הִתְקַבֵּל לִי גִּיטִּי", אִם רָצָה לַחֲזוֹר - לֹא יַחֲזוֹר. לְפִיכָךְ, אִם אָמַר לוֹ הַבַּעַל: "אִי אִיפְשִׁי שֶׁתְּקַבֵּל לָהּ, אֶלָּא הוֹלֵךְ וְתֵן לָהּ", אִם רָצָה לַחֲזוֹר - יַחֲזוֹר; רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אַף הָאוֹמֶרֶת "טוֹל לִי גִּיטִּי", אִם רָצָה לַחֲזוֹר - לֹא יַחֲזוֹר. **גמרא** אֲמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אָוְיָא לְרַב אַשִׁי: טַעְמָא דְּלָא שְׁוִיתֵיהּ אִיהִי שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה, הָא שְׁוִיתֵיהּ אִיהִי שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה, רָצָה לַחֲזוֹר - לֹא יַחֲזוֹר; שְׁמַע מִינָּהּ: "הוֹלֵךְ" כִּ"זְכֵי" דָּמֵי! - לָא, לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ: "הוֹלֵךְ" לָאו כִּ"זְכֵי" דָּמֵי, וְ"הִתְקַבֵּל גֵּט לְאִשְׁתִּי" אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ; דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא הוֹאִיל וּבַעַל לָאו בַּר שַׁוְיֵהּ שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה הוּא, אַף עַל גַּב דִּמְטָא גִּיטָּא לְיָדָהּ - לָא לֶהֱוֵי גִּיטָּא, קָא מַשְׁמַע לָן דְּ"הִתְקַבֵּל וְהוֹלֵךְ" קָאָמַר. תְּנַן: הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה "הִתְקַבֵּל לִי גִּיטִּי", אִם רָצָה לַחֲזוֹר - לֹא יַחֲזוֹר; מַאי לָאו לָא שְׁנָא אַקַּבָּלָה, לָא שְׁנָא אַהוֹלָכָה? - לָא, אַקַּבָּלָה. תָּא שְׁמַע: לְפִיכָךְ, אִם אָמַר לוֹ הַבַּעַל "אִי אִיפְשִׁי שֶׁתְּקַבֵּל לָהּ, אֶלָּא הוֹלֵךְ וְתֵן לָהּ", אִם רָצָה לַחֲזוֹר - יַחֲזוֹר; טַעְמָא דַּאֲמַר "אִי אִיפְשִׁי", הָא לָא אֲמַר "אִי אִיפְשִׁי", אִם רָצָה לַחֲזוֹר - לֹא יַחֲזוֹר; שְׁמַע מִינָּהּ: "הוֹלֵךְ" כִּ"זְכֵי" דָּמֵי! - דִּילְמָא בְּ"הֵילָךְ". פְּשִׁיטָא, אִישׁ הָוֵי שָׁלִיחַ לְהוֹלָכָה - שֶׁכֵּן בַּעַל מוֹלִיךְ גֵּט לְאִשְׁתּוֹ, וְאִשָּׁה הָוְיָא שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה - שֶׁכֵּן אִשָּׁה מְקַבֶּלֶת גִּיטָּהּ מִיַּד בַּעְלָהּ. אִישׁ לְקַבָּלָה וְהָאִשָּׁה לְהוֹלָכָה, מַאי? תָּא שְׁמַע: הָאוֹמֵר "הִתְקַבֵּל גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי" אוֹ "הוֹלֵךְ גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי", אִם רָצָה לַחֲזוֹר - יַחֲזוֹר; הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה "הִתְקַבֵּל לִי גִּיטִּי", אִם רָצָה לַחֲזוֹר - לֹא יַחֲזוֹר; מַאי לָאו בְּחַד שָׁלִיחַ, וּשְׁמַע מִינָּהּ: כָּשֵׁר לְקַבְלָה כָּשֵׁר לְהוֹלָכָה! - לָא, בִּשְׁנֵי שְׁלוּחִין. תָּא שְׁמַע: לְפִיכָךְ, אִם אָמַר לוֹ הַבַּעַל "אִי אִיפְשִׁי שֶׁתְּקַבֵּל לָהּ, אֶלָּא הוֹלֵךְ וְתֵן לָהּ", אִם רָצָה לַחֲזוֹר - יַחֲזוֹר; וְהָא הָכָא דְּחַד שָׁלִיחַ הוּא, וּשְׁמַע מִינָּהּ: כָּשֵׁר לְקַבָּלָה כָּשֵׁר לְהוֹלָכָה. פְּשׁוֹט מִינָּהּ: אִישׁ הָוֵי שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה - שֶׁכֵּן אָב מְקַבֵּל גֵּט לְבִתּוֹ קְטַנָּה. אִשָּׁה לְהוֹלָכָה תִּיבָּעֵי לָךְ, מַאי? אֲמַר רַב מָרִי, תָּא שְׁמַע: אַף הַנָּשִׁים שֶׁאֵין נֶאֱמָנוֹת לוֹמַר "מֵת בַּעְלָהּ" - נֶאֱמָנוֹת לְהָבִיא אֶת גִּיטָּהּ; וְהָתָם הוֹלָכָה הִיא, אֲמַר רַב אַשִׁי: מִסֵּיפָא נַמִי שְׁמַע מִינָּהּ, דְּקָתָנֵי סֵיפָא: הָאִשָּׁה עַצְמָהּ מְבִיאָה אֶת גִּיטָּהּ, וּבִלְבַד שֶׁהִיא צְרִיכָה לוֹמַר "בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם", וְאוֹקִימְנָא בְּהוֹלָכָה, שְׁמַע מִינָּהּ. אִיתְּמַר: "הַבֵא לִי גִּיטִּי", וְ"אִשְׁתְּךָ אָמְרָה הִתְקַבֵּל לִי גִּיטִּי", וְהוּא אָמַר: "הֵילָךְ כְּמָה שֶׁאָמְרָה", אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ אָמַר רַב: אֲפִילּוּ הִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ - אֵינָהּ מְגוֹרֶשֶׁת. שְׁמַע מִינָּהּ, אַדִּיבּוּרָא דִּידֵיהּ קָא סָמֵיךְ, דְּאִי אַדִּיבּוּרָא דִּידָהּ קָא סָמֵיךְ, מִכִּי מָטֵי גִּיטָּא לְיָדָהּ מִיהָא תִּיגָּרֵשׁ! - אֲמַר רַב אַשִׁי: הָכִי הָשְׁתָּא?!

בשלמא

משנה

הָאוֹמֵר לחבירו, הִתְקַבֵּל גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי – עבור אשתי, אוֹ שאמר הוֹלֵךְ גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי, אִם רָצָה לַחֲזוֹר יַחֲזוֹר – יכול הבעל לחזור בו מלגרשה, משום שאין האשה מתגרשת אלא בהגיע הגט לידה, ואפילו אם אמר 'התקבל', שאין חבין לאדם שלא מדעתו.

אבל הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה לשליח הִתְקַבֵּל לִי גִּיטִּי מיד בעלי, אִם רָצָה לַחֲזוֹר בו, לֹא יַחֲזוֹר, שכשמסר את הגט לשלוחה, הריהי מגורשת מיד, שהרי האשה מינתה אותו ל'שליח קבלה'.

לְפִיכָךְ – כיון שאמרנו שאין לו אפשרות לחזור בו, אין לו לבעל תקנה אחרת אם רוצה לחזור בו, אלא אִם כן אָמַר לוֹ הַבַּעַל לשלוחה, אִי אֵישִׁי שֶׁתְּקַבֵּל לָהּ ותתגרש מיד בקבלתך, אֶלָּא הוֹלֵךְ וְתֵן לָהּ, שבאופן זה אִם רָצָה הבעל לַחֲזוֹר בו מלגרשה יַחֲזוֹר, כל זמן שלא הגיע הגט לידה, שהרי אין הדבר תלוי אלא בדעת המגרש.

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף הָאוֹמֶרֶת לשלוחה טוֹל לִי גִּיטִּי, הרי זה כאילו אמרה 'התקבל לי גיטי', וממילא אִם רָצָה לַחֲזוֹר לֹא יַחֲזוֹר:

גמרא

הגמרא מדייקת מהרישא של משנתינו ש'הולך כזכי דמי': אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אַוְיָא לְרַב אָשֵׁי, מה ששנינו 'או הולך גט זה לאשתי, אם רצה לחזור יחזור', יש לדייק דַּמַּעֲמָא דְּלֹא שְׁוִיתֵיהּ אֵיהִי שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה – זה דווקא משום שלא מינתה האשה את השליח לקבל עבורה את גיטה, ולכן אינו אלא שליח להולכה של הבעל ויכול לחזור בו, הָא שְׁוִיתֵיהּ אֵיהִי שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה רָצָה לַחֲזוֹר לֹא יַחֲזוֹר – אבל אם אכן מינתה אותו האשה לקבלה, הריהי מגורשת מיד בקבלתו, ושוב אף שהבעל אמר 'הולך' אינו יכול לחזור בו, ואם כן שְׁמַע מִינָּהּ הוֹלֵךְ כְּזַכֵּי דָּמֵי – יש לנו ללמוד מכך שהאומר לחבירו 'הולך' הריהו כאומר 'זכי', שאם לא כן הרי זה כמפרש שאין רצונו שתתגרש אלא בהגיע הגט לידה.

דוחה הגמרא, לֹא, לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ הוֹלֵךְ לָאו כְּזַכֵּי דָּמֵי – יש לדחות שאכן 'הולך לאו כזכי', וממילא אף במינתה אותו האשה לקבל עבורה, אם יאמר לו בעלה 'הולך', הריהו עוקר את שליחות האשה. וְהִתְקַבֵּל גֵּט לְאִשְׁתִּי אֵיצְטְרִיכָא לֵיהּ – ומה שנקטה המשנה דין 'הולך גט זה לאשתי' באופן שלא מינתה האשה לקבל עבורה, היינו אגב דין הרישא ב'התקבל לי גיטי', שבו הוצרך התנא לחדש שבאופן זה שלא מינתה האשה לקבל עבורה את הגט כשיגיע הגט לידה מגורשת, דְּסַלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא, הוֹאִיל וּכְעַל לָאו בַּר שְׁוִיהּ שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה הוּא – שהיה עולה על דעתך לומר, שמאחר ואין כח ביד הבעל למנות את השליח לקבל ולזכות עבור האשה, אם כן אַף עַל גַּב דְּמָטָא גִּיטָּא לְיָדָהּ, לֹא לָהֲוֵי גִּיטָּא – אף שהגיע הגט לידה, לא יועיל לגרשה, קָא מַשְׁמַע לָן דְּהוֹלֵךְ וְהוֹלֵךְ קָאָמַר – לכן השמיענו התנא שכשהבעל אומר לשליח 'התקבל' כוונתו למנותו לשליח הולכה.

תָּנַן – שנינו במשנתינו, הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה הִתְקַבֵּל לִי גִּיטִּי, אִם רָצָה לַחֲזוֹר לֹא יַחֲזוֹר, כיון שמיד שבא הגט ליד שלוחה, הריהי מגורשת. מבררת הגמרא, מַאי לָאו לֹא שָׁנָא אַקַּבָּלָה לֹא שָׁנָא אַהוֹלְכָה – לכאורה דברי המשנה הללו מוסבים על כל הרישא, בין כשאמר לו הבעל 'התקבל' ובין כשאומר 'הולך', והרי לנו ש'הולך כזכי דמי', שאם לא כן, מדוע לא יוכל לחזור בו עד שיגיע הגט לידה, הרי הבעל לא מסר לו את הגט על מנת שתתגרש בו מיד. דוחה הגמרא, לֹא, אַקַּבָּלָה – אין הכרח לומר כן, כיון שיש לומר שדברי המשנה מוסבים רק על המקרה שאמר לו הבעל 'התקבל', שאף הוא הסכים שתתגרש בכך ולכן לא יוכל לחזור בו.

תָּא שְׁמַע, ממה ששנינו במשנתינו, לְפִיכָךְ, אִם אָמַר לוֹ הַבַּעַל לשלוחה, אִי אִישִׁי שֶׁתְּקַבֵּל לָהּ, אֶלָּא הוֹלֵךְ וְתֵן לָהּ, שכיון שאמר כן אינו אלא שליח להולכה, ולכן אִם רָצָה לַחֲזוֹר, יַחֲזוֹר, כל זמן שלא הגיע הגט לידה. מדייקת הגמרא, טַעֲמָא דְּאָמַר אִי אִישִׁי – דווקא משום שפירש דבריו, ש'אינו רוצה' שיקבל השליח עבורה, לכן אינה מגורשת בקבלתו, הָא לֹא אָמַר אִי אִישִׁי – אבל אם לא פירש שאינו רוצה בכך אלא אמר לו רק 'הולך ותן לה', אִם רָצָה לַחֲזוֹר לֹא יַחֲזוֹר, כיון שאין זה נחשב כגילוי דעת שאינו חפץ אלא שימסור לה את הגט בלבד ואז תתגרש, אלא יכול אפילו לזכות עבורה ותתגרש מיד, ואם כן שְׁמַע מִינָּהּ הוֹלֵךְ כְּזַכֵּי דָּמֵי – יש לנו ללמוד מכך ש'הולך כזכי דמי', שאם לא כן אלא 'הולך לאו כזכי', לא היה צריך לפרש ולומר 'אי אפשי שתקבל לה', שהרי כשאמר 'הולך' כבר גילה דעתו שאינו חפץ אלא שימסור לה.

דוחה הגמרא, דִּילְמָא בְּהֵילֵךְ – שמא יש לגרוס בסיפא 'אלא הילך ותן לה', שמשמע שמסכים לדברי האשה, וכאומר 'הילך כמו שאמרה', מה שאין כן באמר לו 'הולך', יש מקום לומר ש'הולך לאו כזכי'.

הגמרא דנה האם בין איש ובין אשה, יכולים להעשות שליח לקבלה ושליח להולכה:

פְּשִׁיטָא – דבר זה ברור, שאִישׁ – זכר חַיָּיו – יכול להיות שָׁלִיחַ לְהוֹלְכָה, להביא גט לאשה תחת בעלה, שכיון שחידשה התורה דין שליחות לבעל, מדכתיב (דברים כד א) 'ושלחה מביתו', בודאי כוונת התורה בכך לרבות איש כמותו, שֶׁכֵּן בַּעַל מוֹלִיךְ גֵּט לְאִשְׁתּוֹ – שהרי על הבעל להוליך גט לאשתו, וכל שהוא כשר אף יכול למנות אחרים כמותו להיות שלוחים עבורו. וְכן גם ברור שאִשָּׁה חַיָּיא – יכולה להיות שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה, שבודאי כוונת התורה היתה לרבות אשה כמותה, שֶׁכֵּן אִשָּׁה מְקַבֶּלֶת גִּיטָּהּ מִיַּד בַּעֲלָהּ – ואם כן אף יכולה למנות אחרים כמותה להיות שלוחים עבורה.

אלא שיש להסתפק, אִישׁ להעשות שליח האשה לְקַבָּלָה, וְכן הָאִשָּׁה להעשות שליח הבעל לְהוֹלְכָה, מַאי – מה דינם. וביאור הספק הוא, האם כשם שאין הבעל המגרש שייך בקבלת גט, כך אין שאר הזכרים יכולים להעשות שליחים לכך, וכשם שאין האשה המתגרשת שייכת בנתינת גט, אף שאר נשים אינן יכולות להעשות שליחות לתת גט, או שאין חילוק בין איש ואשה.

תָּא שְׁמַע, שנינו במשנה, הָאוֹמֵר לחבירו הִתְקַבֵּל גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי, אוֹ הוֹלֵךְ גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי, אִם רָצָה לַחֲזוֹר יַחֲזוֹר, כיון שאין הוא אלא שליח להולכה בלבד, ואינה מתגרשת אלא כשיגיע הגט לידה. ובהמשך המשנה שנינו, הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה לשלוחה הִתְקַבֵּל לִי גִּיטִּי, אִם רָצָה הבעל לַחֲזוֹר, לֹא יַחֲזוֹר, כיון שהוא שליח לקבלה ומתגרשת מיד בקבלתו את הגט לידו. מבררת הגמרא, מַאי לָאו בְּחַד שָׁלִיחַ – לכאורה שתי הבבות מדברות באותו שליח, איש או אשה, שכשהבעל אומר לו הולך או התקבל הרי הוא שליח להולכה, ואם האשה אומרת לו מתחילה התקבל הרי הוא שליח קבלה, וּשְׁמַע מִינָּהּ כָּשֵׁר לְקַבָּלָה כָּשֵׁר לְהוֹלְכָה – ואם כן מוכח שאותו שליח שראוי להעשות שליח לקבלה, ראוי להעשות גם שליח להולכה. דוחה הגמרא, לֹא, כְּשַׁנֵּי שָׁלוּחִין – אין הכרח לומר כן, אלא יש לומר שתחילת המשנה מדברת באיש, והמשך המשנה באשה.

הגמרא פושטת את הספק בחלקו, מהסיפא של משנתינו: תָּא שְׁמַע ששנינו בסיפא, לְפִיכָךְ, אִם אָמַר לוֹ הַבַּעַל לשלוחה, אִי אִישִׁי שֶׁתְּקַבֵּל לָהּ – איני חפץ למסור לך הגט על מנת שתתגרש מיד בקבלתך, אֶלָּא הוֹלֵךְ וְתֵן לָהּ, אִם רָצָה הבעל לַחֲזוֹר בו, יַחֲזוֹר, כל זמן שלא הגיע הגט לידה. מדייקת הגמרא, וְהָא הָכָא – והרי במקרה זה, דְּחַד שָׁלִיחַ הוּא – שאותו שליח שמינתה האשה לשליח קבלה, נתמנה על ידי הבעל לשליח הולכה, וּשְׁמַע מִינָּהּ כָּשֵׁר לְקַבָּלָה כָּשֵׁר לְהוֹלְכָה – ואם כן הרי לנו שאותו מין שראוי להעשות שליח לקבלה, ראוי להעשות גם שליח להולכה.

הגמרא אומרת שאפשר לפשוט ממשנתינו רק חלק מן הספק, פְּשׁוֹט מִינָּהּ אִישׁ חַיָּיו שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה – כלומר, שאותו שליח להולכה יכול להעשות שליח לקבלה, אך יש לומר שהיינו דווקא 'איש', שעל כל פנים שייך הוא קצת בקבלת גט, שֶׁכֵּן אָב מְקַבֵּל גֵּט לְבִתּוֹ קְטַנָּה – שהרי האב שקידש את בתו קטנה, הוא מקבל את גיטה אם מתגרשת בעודה קטנה, ומשום כן שייך שאיש יהיה שליח לקבלת גט, אלא שעדיין לענין אִשָּׁה אם יכולה להיות שליח

המשך בעמוד קעח

המשך ביאור למסכת גיטין ליום ראשון עמ' א

הציבור וישאלו בשלומך **וְאֵייתֵי מִידֵי סַרְיָא** – ותביא דבר מסריח, **וְאַגְנִי נַפָּךְ** – ותשכיבו לידך, **וְלֵימְרוּ דְּנָח נַפְשָׁךְ** – ויאמרו שאתה מת ומסריח, **וְלֵיעַיְילוּ בָּךְ תַּלְמִידָךְ** – ויכנסו תלמידיך לשאת את מיטתך, **וְלָא לֵיעוֹל בָּךְ אִינִישׁ אַחֲרִינָא** – ולא יכנס אצלך איש אחר, **דִּלְמָא לְרִנְשָׁן נָפָךְ דְּקָלִיל אַתְּ** – שלא ירגישו שמיטתך קלה כשל אדם חי, **דְּאִינְהוּ יָדְעֵי דְּחַיָּיא קָלִיל מִמֵּיתָא** – שיודעים הם שהחי יותר קל מהמת, ויבחינו שהינך חי, **עָבְדִי הָכֵי** – עשה כן רבן יוחנן בן זכאי, **וּנְכָנַם בּוֹ רַבִּי אֶלְיעֶזֶר לשאת את מיטתו מִצַּד אֶחָד, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מִצַּד אַחֵר, כִּי מָטוּ לְפִיתְחָא** – כאשר הגיעו לפתח החומה, **בָּעוּ לְמִדְקְרֵיהּ** – רצו הבריונים לדקור את גופו של רבן יוחנן בן זכאי, בכדי לראות שהוא אכן מת ואינו מערים, **אָמַר** לְהוּ אבא סיקרא, אם תעשו כן **יֹאמְרוּ** עליכם הרומאים **רַבָּן דְּקִרוּ, בָּעוּ לְמִדְחֲפֵיהּ** – רצו הבריונים לדחוף את גופו של רבן יוחנן בן זכאי לראות אם יצעק, **אָמַר** לְהוּ אבא סיקרא, אם תעשו כן **יֹאמְרוּ** עליכם **רַבָּן דְּחַפּוּ, פָּתְחוּ לֵיהּ בָּבָא** – פתחו לו את השער, **נָפַק** – יצא רבן יוחנן בן זכאי. **כִּי מָטָא** לְהָתָם – כאשר הגיע רבן יוחנן בן זכאי לאספסיינוס, **אָמַר** לו רבן יוחנן בן זכאי **שְׁלָמָא עָלָךְ מַלְכָּא** – שלום עליך מלך, וחזר ואמר **שְׁלָמָא עָלָךְ מַלְכָּא. אָמַר** לֵיהּ אספסיינוס, **מַיחַיֵּיבְתְּ תְּרֵי קְטָלָא** – הינך חייב שתי מיתות, **חֲדָא** משום **דְּלָאו מַלְכָּא אֲנָא** – שאינני מלך, **וְקָא קָרֵית לִי מַלְכָּא** – ולעגת לי בכך שקראת לי מלך. **וְתוּ** – ומיתה נוספת הינך חייב משום **דַּאי מַלְכָּא אֲנָא, עַד הָאִידְנָא אַמַּאי לָא אָתֵית לְגַבַּאי** – מדוע עד עכשיו לא באת אלי, **אָמַר** לֵיהּ רבן יוחנן בן זכאי **דְּקָאֲמַרַת לָאו מַלְכָּא אֲנָא** – טענתך שאינך מלך אינה נכונה, לפי

אגרות קודש

ב"ה, כ"ט שבט, תשכ"א
ברוקלין.

מארגני קופת רבנו בארצנו הקדושה תבנה ותכונן

במהרה בימינו על ידי משיח צדקנו

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

נעם לי לקבל מכתבם מכ"ב שבט, עם הצורף אליו, בו כותבים אודות ההתעוררות לחזק הענין דקופת רבנו וכו'.

והתקוה חזקה שיביאו ההתעוררות בפועל ובמעשה, שהרי המעשה הוא העיקר, והרי גם הזמן מסוגל להאמור, הכנסנו לחדש אדר, אשר נקודה התיכונה - הם ימי הפורים, ואחת המצות העיקריות בם, מתנות לאביונים, ונוסף בה על שאר מצות פורים ובכלל, אשר אין מדקדקים וכל הפושט ידו ליטול נותנים לו.

והרי דוקא דורנו דור גלות חשך כפול ומכופל עקבתא דמשיחא דחוצפא יסגי וכו', וכמבואר בארוכה בחז"ל, ובכל זה מבקשים אנו ודורשים ברכות השי"ת ודוקא שיתן בעין יפה ובספ"י, הנה הדרך שכל הפושט ידו יתנו לו - לעשות מעין זה, וכנ"ל הדין במעות פורים.

ואף שמובן ופשיטא שאין דוגמא כלל וכלל ועד אין קץ הנתינה דלמטה למה שדורשים מלמעלה, ופחיתות הדרגא של המטה בערך הלמעלה - לגבי פחיתות הדרגא דבן אדם הפושט ידו ר"ל ליטול, מבן אדם חבירו, הרי זהו הענין דחוצפא יסגי בקו הטוב.

וכמבואר בכ"מ, אשר כל הענינים בלתי רצויים ביכולת האדם להפכם שיהיו בקו הטוב דוקא (עיין לקו"ת פ' בחקותי ד"ה אלה החוקים). והובטחנו על כגון דא - חוצפה כלפי שמיא מהני.

בברכה לבשו"ט בכל האמור מתוך קיום המצוה מרבין בשמחה, שמחה אמיתית וגם פנימית.

מ. שניאורסאהן

שתכונותיה כצבי, מַה צְּבִי זֶה אֵין עוֹרוֹ מַחְזִיק אֶת בְּשָׂרוֹ – כשם שהצבי אין עורו בגודל כל בשרו, ומשהופשט ממנו עורו שוב אין יכולים לחזור ולכסות את כל גופו על ידי עורו, כך אַף אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, בְּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִין עָלֶיהָ, רָווּחָא – הרי היא מרווחת, ויש בה מקום להרבה אנשים, וּבְזְמַן שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִין עָלֶיהָ, נָמְדָא – הרי היא מתכווצת, ואין מקום להרבה אנשים לגור בה.

רַב מָנְיוֹמִי בַּר חִלְקִיָּה, וְרַב חִלְקִיָּה בַּר טוֹבִיָּה, וְרַב הוּנָא בַּר חִיָּיא, הֲווּ יָתְבֵי גַּבֵּי חֲדָדִי – היו יושבים יחדיו, וְאָמְרֵי, אִי אִיכָּא דִּשְׁמַע לֵיהּ מִילְּתָא מִכְּפַר סְכַנְיָא שֶׁל מְצָרִים – אם יש מי ששמע אודות אנשי כפר סכניא של מצרים, אם אנשים צדיקים היו או רשעים, לֵימָא – שיאמר. פְּתַח חַד מִינַּיְיהוּ [–אחד מהם] וְאָמַר, מַעֲשֶׂה בְּאַרוּם וַאֲרוּסָתוֹ מאנשי כפר סכניא, שֶׁנִּשְׁבּוּ לְבֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וְהִשִּׂיאוּם זֶה לָזֶה, אָמְרָה לוֹ הארוסה לארוס, בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ, אַל תִּגַּע בִּי, לפי שֶׁאֵין לִי כְּתוּבָּה מִמְּךָ, ואסורה אני לך, וְלֹא נָגַע בָּהּ הארוס עַד יוֹם מוֹתוֹ, וּכְשֶׁמֵּת הארוס אָמְרָה לָהֶן הארוסה, סִיְּפוּ לְאָדָם זֶה שֶׁפִּטְפְּטָם – זלזל בְּיִצְרוֹ ולא החשיבו, אלא נתגבר עליו, יוֹתֵר מִמַּה שזלזל יוֹסֵף ביצרו, במעשה אשת פוטיפר. בשלשה דברים היה נסיונו של ארוס זה גדול יותר מנסיונו של יוסף: דְּאִילּוּ בְּיוֹסֵף לֹא הָיָה אֶלָּא חָדָא שַׁעֲתָא – הנסיון של יוסף לא היה אלא שעה אחת, וְהַאי כָּל יוֹמָא וְיוֹמָא – וארוס זה נתנסה והתגבר על יצרו כל יום ויום. וְאִילּוּ יוֹסֵף לָאו בְּחָדָא מִכָּה – לא שכב עם אשת פוטיפר במטה אחת, וְהַאי בְּחָדָא מִכָּה – וארוס זה שכב עם ארוסתו במטה אחת, ולא נגע בה. וְאִילּוּ לגבי יוֹסֵף אשת פוטיפר לָאו אִשְׁתּוֹ היתה, וְהָא אִשְׁתּוֹ – ואילו כאן ארוסתו היתה, והיה לו שייכות עמה, ובכל זאת לא נגע בה.

פְּתַח אִידָךְ [–אחר] וְאָמַר, מַעֲשֶׂה בכפר סכניא, וְעָמְדוּ אַרְבָּעִים מוֹדִיּוֹת של תבואה בְּשׁוּוי דִּינָר, והיה שובע לפי שהתבואה היתה בזול, ולפתע נָחֲתָה הַשַּׁעַר מוֹדָיָא אַחַת – נתייקרה התבואה ומכרו רק שלשים ותשע מודיות בדינר, וּבָדְקוּ אנשי כפר סכניא מדוע נעשנו משמים בהתייקרות התבואה, וּמָצְאוּ אָב וּבְנוֹ שֶׁבָּאוּ עַל נַעֲרָה מְאוֹרָסָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וֶהֱבִיאוּם לְבֵית דִּין וְסִקְּלוּם, וְחָזַר הַשַּׁעַר לְמְקוֹמוֹ והוזלה התבואה ושוב יכלו לקנות ארבעים מודיות של חיטים בדינר.

פְּתַח אִידָךְ [–אחר] וְאָמַר, מַעֲשֶׂה בכפר סכניא בְּאָדָם אֶחָד, שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּאִשְׁתּוֹ לְגָרְשָׁהּ – שרצה לגרש את אשתו, וְהָיְתָה כְּתוּבָּתָהּ מְרוּבָּה –והסכום שהתחייב לתת לאשתו בכתובתה אם יגרשנה היה סכום גדול, ולא רצה לשלם לה, מֶה עָשָׂה, הָלַךְ וְזִימֵּן אֶת שׁוֹשְׁבִינָיו – הזמין את חבריו הקרובים, וְהֶאֱכִילָן וְהִשְׁקָן, שִׂיכְּרָן ביין, וְהִשְׁכִּיבָן עַל מִיטָּה אַחַת יחד עם אשתו, וְהֵבִיא לוֹבֶן בֵּיצָה – החלק החיצון של הביצה, שהוא דומה במראהו לשכבת זרע, וְהֵטִיל בֵּינֵיהֶן כדי להוציא קול שבאו על אשתו, וְהֶעֱמִיד לָהֶן עֵדִים שיראו אותם שוכבים עם אשתו במטה אחת, וְצָא לְבֵית דִּין וטען שרוצה לגרש את אשתו לפי שזנתה עם קרוביו, ואינו מחויב באופן זה ליתן לה את כתובתה, הָיָה שָׁם [–בבית הדין] זָקֵן אֶחָד, מִתַּלְמִידֵי שַׁמַּאי הַזָּקֵן, וּבָא בֶּן בּוּטָא שְׁמוֹ, אָמַר לָהֶן, כָּךְ מְקוּבָּלַנִי מִשַּׁמַּאי הַזָּקֵן, לוֹבֶן בֵּיצָה סוֹלֵד מִן הָאוּר – מתייבש ומגלידה כאשר שמים אותו קרוב לאש, וְשִׁכְבַת זֶרַע דּוֹחֶה מִן הָאוּר – נכנסת ונבלעת בבגד, אך אינה מגלדת, ויש עצה לבדוק האם אכן היה במטה שכבת זרע, או לא, בָּדְקוּ וּמָצְאוּ כִּדְבָרָיו – בדקו כדבריו ומצאו שאין זה שכבת זרע, כי אם לובן של ביצה המגליד באש, וֶהֱבִיאוּהוּ לאדם זה שרצה לגרש את אשתו ללא תשלום כתובתה לְבֵית דִּין, וְהַלְקוּהוּ וְהִנְּבוּהוּ כְּתוּבָתָהּ מְמֻנֶּה – והכריחוהו לשלם לה את כתובתה.

אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב יוֹסֵף, וּמַאַחַר דַּהֲווּ צַדִּיקִים כּוּלֵי הַאי – היות והיו אנשי כפר סכניא כל כך צדיקים, מַאי טַעֲמָא אִיעַנּוּשׁ – מדוע נענשו, שנחרב כפר סכניא, אָמַר לֵיהּ – השיב לו רב יוסף, מִשּׁוּם דְּלֹא אִיאֲבוּל עַל יְרוּשָׁלַיִם – שלא התאבלו על חורבן ירושלים, דִּכְתִיב בישעיה (סו י) ’שִׂמְחוּ אֶת יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָהּ כָּל אוֹהֲבֶיהָ, שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ’ אבל אלו שאינם מתאבלים עליה לא יזכו לשוש כי אם להחרב.

הגמרא מספרת על חורבן העיר ביתר, ומבארת את מה שאמר רבי יוחנן (לעיל נה:) אַשָּׁקָא דְּרִיסְפַּק חֲרִיב בֵּיתָר – בגלל מעשה שאירע בדופן של מרכבת נשים, נחרבה העיר ביתר, דַּהֲווּ נָהֲגֵי – שהיו אנשי ביתר נוהגים, כִּי הֲוָה מָתֵילֵיד יָנוֹקָא – שכאשר היה נולד להם תינוק זכר, שָׁתְלֵי אַרְזָא – היו שותלים עץ ארז, ואילו כאשר היתה נולדת יְנוֹקְתָא – תינוקת נקבה, שָׁתְלֵי תּוֹרְנִיתָא – היו שותלים מין עץ ארז נקבה הנקרא שיטה, וְכִי הֲווּ מֵינְסְבֵי – וכאשר היו נישאים בני העיר זה לזו, קַיְיצֵי לְהוּ – היו קוצצים אילנות אלו, וְעָבְדוּ גְּנָנָא – והיו עושים מהם חופה.

יוֹמָא חַד הֲוָה קָא חָלְפָא בְּרַחֲתֵיהּ דְּקֵיסָר – יום אחד עברה בתו של הקיסר בעיר ביתר, אִתְּבַר שָׁקָא דְּרִיסְפַּק – ונשבר דופן מרכבת הנשים אשר לה, הלכו עבדיה קָצוּ אַרְזָא וַעֲיִילוּ לָהּ – וקצצו עץ ארז ששתל יהודי בילדית בנו והביאו לה, בכדי לתקן את דופן המרכבה, אָתוּ, נָפְלוּ עֲלַיְיהוּ מְחוֹנָתְהוּ – באו היהודים, והתנפלו עליהם והכו אותם, אָתוּ אָמְרוּ לֵיהּ לְקֵיסָר מָרְדוּ בָּךְ יְהוּדָאֵי – באו ואמרו לקיסר שמרדו בו היהודים, אָתָא עֲלַיְיהוּ – בא עליהם הקיסר למלחמה.

נאמר באיכה (ב ג) ’גָּדַע בָּחֳרִי אַף כֹּל קֶרֶן יִשְׂרָאֵל’, אָמַר רַבִּי זֵירָא, אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵלּוּ שְׁמוֹנִים [אֶלֶף] קַרְנֵי מִלְחָמָה – ראשי גייסות המלחמה, שהיו תוקעים בקרן כדי לאסוף אליהם את אנשי הצבא למלחמה, שֶׁנִּכְנְסוּ לְכַרְךְ בֵּיתָר בְּשָׁעָה שֶׁלָּבְדוּהָ, וְהָרְגוּ בָּהּ אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְטַף, עַד שֶׁהָלַךְ דָּמָן וְנָפַל לַיָּם הַגָּדוֹל, שֶׁמָּא תֹּאמַר קְרוֹבָה הָיְתָה הָעִיר ביתר לים הגדול, ולכן נפלו דמי אנשי העיר לים הגדול, זה אינו אמת, אֶלָּא רְחוֹקָה הָיְתָה העיר ביתר מהים הגדול מרחק מִיל ובכל זאת מפני ריבוי הדם הלך הדם ונשפך בים הגדול.

תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר, שְׁנֵי נְחָלִים יֵשׁ בְּבִקְעַת יָדַיִם – במקום הנקרא בקעת ידים, נחל אֶחָד מוֹשֵׁךְ את מימיו אֵילָךְ – לצד אחד, וְנחל אֶחָד מוֹשֵׁךְ את מימיו אֵילָךְ – לצד שני, וכאשר נהרגו אנשי ביתר ונשפך דמם, נפל דמם לנחלים אלו וְשִׁיעֲרוּ חֲכָמִים שהיו בנחלים שְׁנֵי חֲלָקִים מַיִם וְאֶחָד דָּם – שני שליש מים, ושליש אחד של דם מרוב דם אנשי העיר שנשפך אליהם.

בְּמַתְנִיתָא תָּנָא – בברייתא שנינו, שֶׁבַע שָׁנִים בָּצְרוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אֶת בֵּרְמֵיהֶן, מִדָּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, בְּלֹא שהוצרכו זֶבֶל לזבל את הכרמים.

אגרות קודש

[כ״א שבט תשכ״א]

... לשאלתו בשם מר... אודות קניית שערס, לכל הראש יש לברר האם אין בזה איסור ריבית, כיון שכנראה מכתבו, החברה היא אך ורק של בני ישראל, ובפרט ע״פ דברי רז״ל שריבית מושכת אחריי גם הקרן וכו׳...

עָלַי כעת, ורוצה לְטוֹבְעָנִי בַּמַּיִם, אִם גְּבוֹר הוּא, יַעֲלֶה לַיַּבָּשָׁה, וְיַעֲשֶׂה עִמִּי שָׁם מִלְחָמָה, ונראה מי ינצח.

יָצְתָה בַּת קוֹל מהשמים, וְאָמְרָה לוֹ, רָשָׁע בֶּן רָשָׁע, בֶּן בְּנוֹ שֶׁל עָשָׂו הָרָשָׁע, בְּרֵיָה קַלָּה יֵשׁ לִי בְּעוֹלָמִי, וְיַתּוּשׁ שְׁמָהּ, אַמַּאי קָרֵי לָהּ בְּרִיָּה קַלָּה – מדוע נקרא היתוש בריה קלה, משום דְּמַעֲלָנָא אִית לָהּ – שיש לה פה להכניס את האוכל, וּמַפְקָנָא לֵית לָהּ – ואין לה פתח להוציא הרעי, עֲלָה לַיַּבָּשָׁה, וְתַעֲשֶׂה עִמָּהּ מִלְחָמָה, ונראה מי ינצח.

עָלָה טיטוס לַיַּבָּשָׁה, בָּא יַתּוּשׁ, וְנִכְנַס בְּחוֹטְמוֹ – באפו, וְנִקַּר בְּמוֹחוֹ שֶׁבַע שָׁנִים. יוֹמָא חַד, הֲוָה קָא חָלִיף אַכְּבָא דְּבֵי נַפְחָא – יום אחד, עבר טיטוס לפני פתח של בית נפחים, וּשְׁמַע היתוש את קַל אַרְזַפְתָּא – קול דפיקות הקורנס, שהיה הנפח דופק בו, וְאִישְׁתִיק – ופסק היתוש מלנקר במוחו. אָמַר טיטוס, אִיכָּא תַּקָּנְתָּא – יש לי תקנה ודרך כיצד להפסיק את ניקורו של היתוש. כָּל יוֹמָא מַיְיתוּ נַפְחָא – בכל יום היו מביאים אליו נפח, וּמָחוּ קַמֵּיהּ – והיו דופקים לפניו. לְנַפָּח נָכְרִי, יָהִיב לֵיהּ – נתן טיטוס בשכרו אַרְבַּע זוּזֵי, ולְנַפָּח יִשְׂרָאֵל לא שילם מאומה, וְאָמַר לֵיהּ מִיסְתַּיָּיךְ – דייך בשכר זה דְּקָא חָזֵית בְּסַנְאֲךָ – שאתה רואה את שונאך מצטער. עַד תְּלָתִין יוֹמִין עָבַד הָכִי – במשך שלושים יום עשה טיטוס כך, ושתק היתוש מחמת קול דפיקות הקורנס, מַאן וְאִילֶךְ – לאחר שלושים יום שוב לא הועילה תקנה זו, משום שבֵּיוָן דְּדַשׁ – שהורגל היתוש לקול דפיקות הקורנס, דָּשׁ – התרגל, ושוב לא פסק מניקורו מחמת קול דפיקות הקורנס.

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי פִּנְחָס בֶּן עֲרוֹבָא, אֲנִי הָיִיתִי בֵּין גְּדוֹלֵי רוֹמִי, וּכְשֶׁמֵּת טיטוס פָּצְעוּ אֶת מוֹחוֹ וּפִתְחוּהוּ, וּמָצְאוּ בּוֹ את היתוש, שהיה גדול כְּצִפּוֹר דְּרוֹר, והיה במִשְׁקַל שְׁנֵי סְלָעִים. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא שהיה גודלו של היתוש כְּגוּוָל בֶּן שָׁנָה, והיה במִשְׁקַל שְׁנֵי לִיטְרִין. אָמַר אַמֵּי, נַקְטִינַן – קבלה יש בידינו, שפִּיו היה שֶׁל נְחוֹשֶׁת, וְצִפּוֹרְנָיו היו שֶׁל בַּרְזֶל.

כִּי הֲוָה קָא מָיֵית – כאשר עמד טיטוס למות, ציוה וְאָמַר לְהוּ לאנשיו, לאחר מיתתי לִיקַּלְיוּהָ לְהַהוּא גַּבְרָא – שישרפו את אותו אדם, כלומר אותי, וּלְבַדְרֵי לְקִיטְמֵיהּ אַשָּׁב יַמִּי – ויפזרו את אפרו בשבע ימים, בשביל דִּלְמָא לִשְׁכְּחֵיהּ אֱלָהָא דְּיהוּדָאֵי, וְלוֹקְמֵיהּ בְּדִינָא – שלא ימצאנו אלהי היהודים ויעמידו בדין.

אוּנְקְלוֹס בַּר קְלוֹנִיקוֹס, בַּר אֲחָתֵיהּ דְּטִיטוּס הֲוָה – היה בן אחותו של טיטוס, בָּעֵי לְאַנּוֹיֵי – ורצה להתגייר, אָזַל, אַסְּקֵיהּ לְטִיטוּס בְּנִגְרָא – הלך והעלה את טיטוס באוב, וְאָמַר לֵיהּ – שאל אונקלוס את טיטוס, מַאן חָשִׁיב בְּהַהוּא עָלְמָא – מי חשוב בעולם הבא. אָמַר לֵיהּ – ענה לו טיטוס, יִשְׂרָאֵל. חזר אונקלוס ושאל את טיטוס, מַהוּ לְאִיתְבּוֹקֵי בְּהוּ – האם כדאי להדבק בהם, ולהתגייר, אָמַר לֵיהּ טיטוס, לא תוכל לעמוד בכך, שכן מִילֵּיהוּ נְפִישִׁין – מצוותיהם מרובות, וְלֹא מָצִית לְקַיּוּמִינְהוּ – ולא תוכל לקיימם. אלא זאת איעצך, זִיל אִינְרֵי בְּהוּ בְּהַהוּא עָלְמָא – לך תתגרה בהם בעולם הזה, וְהֲוֵית רֵישָׁא – ותיעשה לראש, דִּכְתִיב (איכה א ה) ’הָיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ וְגוֹ’, והיינו שכָּל הַמֵּיצֵר לְיִשְׂרָאֵל – העושה צרות לישראל נַעֲשֶׂה לְרֹאשׁ. אָמַר לֵיהּ – שאל אונקלוס את טיטוס, דִּינֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא, בְּמַאי – מה דינו של אותו אדם, כלומר מה עונשך. אָמַר לֵיהּ טיטוס לאונקלוס

וי"ל הביאור בזה, בהקדים הטעם עפ"י פנימיות הענינים שארונו של יוסף הי' צריך ללכת עם בנ"י במדבר, כי זה נתן להם כח בעבודתם, ללכת במדבר ולקריעת ים סוף, ובזה הי' צריך להיות "עצמות יוסף", העצם והתוקף של יוסף[7], כי עצמות הוא ענין התוקף והחוזק של האדם והבעל-חי[8]. והעצם של יוסף בא לידי ביטוי בשמו[9] ב"ותקרא את שמו יוסף, לאמר יוסף הוי' לי בן אחר"[10].

והענין בזה, עבודתו של יוסף היא "יוסף הוי' לי בן" - להוסיף בקדושה[11], ולא רק זה אלא "לאמר יוסף הוי' לי בן אחר" - שגם יהודי שהנהגתו היא באופן של "אחר", שאינו צד הקדושה[12], מהפך אותו ל"בן", "בנים אתם להוי' אלקיכם"[13].

ולכן כאשר בנ"י היו צריכים לצאת ממצרים, שאז התגלה בכל העולם הקיום בפועל של האמירה "שלח את בני"[14], שיהודים הם בניו של הקב"ה, נדרש אז מבנ"י "מדה כנגד מדה"[15], לגלות אצלם הענין של "יוסף הוי' לי בן", ו"בן אחר", שהו"ע ד"עצמות יוסף" (וזה נפעל ע"י משה, שהוא רועם של ישראל ומוציאם ממצרים)[16].

---

7) כן פירש מגלה עמוקות אופן יז בפסוק זה. וראה גם אוה"ת בשלח (כרך ז) ע' ב'תרסג.
8) להעיר גם מטעמי מצות (בא יב, מו) "ועצם לא תשברו בו". וראה חינוך מצוה טז.
9) כמארז"ל (יומא פג, ב) "ר' מאיר הוה מדייק בשמא". וראה שם מעשה רב.
10) ויצא ל, כד.
11) ראה אוה"ת ויצא רכ, א ואילך. ויחי שפו, א ואילך. שצ, א ואילך. שצז, ב ואילך. ועוד.
12) ל' התניא פ"ו.
13) פ' ראה יד, א. וראה לקו"ש חי"א ע' 2 ואילך ובהערות שם.
14) שמות ד, כג.
15) ראה סוטה ח, ב.
16) מלקו"ש חכ"ו ע' 85 (משיחות ש"פ בשלח ה'תשכ"ג - ה'תשל"ח, ש"פ וארא ה'תשמ"ה).

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

ג יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאַף שֶׁחֲכָמִים הִתִּירוּ לָאָדָם לַעֲשׂוֹת כֵּן טוֹב לָאָדָם לִיזָהֵר שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כֵּן[ו] מִפְּנֵי שֶׁהוּא דָּבָר הַתָּמוּהַּ לָרַבִּים[ז]:

חלק ב סימן רצג דין ערבית במוצאי שבת סעיף ג
מתוך שולחן ערוך אדמו"ר הזקן עם ביאורי הלכה, הוצאת קה"ת

ביאורי הלכה

ה] **שלא יעשה כן** - היינו שיש ליזהר שלא להגיע לכך שיזדקק להתפלל ערבית ולהבדיל קודם צאת הכוכבים, אבל אם הגיע לכך - יתפלל ויבדיל החל מפלג המנחה[17].

ו] **התמוה לרבים** - אין להבדיל מבעוד יום עבור זקנים או ילדים קטנים, גם במקום שהשבת יוצאת בשעה מאוחרת[18].

ציונים והוספות

17) וראה סעיף הקודם שכשהתירו לו להבדיל קודם צאת הכוכבים התירו לו גם להתפלל.

18) אלא ימתינו ליום א' בבוקר (כדמשמע בסי' רצט ס"י בסופו).

ובמקום שאי־אפשר, כגון יו"ט שחל במוצאי שבת שמבדילים בתוך הקידוש, יש שהתירו לעשות הבדלה מבעוד יום עבור זקן או חולה (שש"כ פמ"ז הערה קיא), וכן הנוהג להוציא את השבת כשיטת רבינו־תם (כדלעיל סי' רסא ס"א), יכול להבדיל (ללא נר) ולהתפלל עם הנוהגים כשיטת הגאונים (שאין כאן דבר התמוה לרבים, ואילו הטעם שמא יבוא לעשות מלאכה (המובא במשנ"ב ס"ק ט) לא הובא בשוע"ר).

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת – לפי לוח "רב יומי"

א הקורא על האסקופה בספר מספרי הקודש העשוי בגלילה כספר תורה ונתגלגל ראש האחד מהספר מידו לרשות הרבים שלפני האסקופה וראש השני נשאר בידו גוללו אצלו אפילו נתגלגל חוץ לד' אמות ואע"פ שהאסקופה היא רשות היחיד שיש עליה משקוף רחב ד' התירו משום בזיון כתבי הקדש שרבים דורסים על האסקופה שאין בגלילה זו איסור תורה הואיל וראש השני נשאר בידו וכל הזורק דבר לרשות הרבים וראש השני בידו אם יכול להביאו אצלו על ידי זה פטור שאין כאן הנחה ברשות הרבים ולכן מותר לחזור ולהביאו אצלו מן התורה אלא שחכמים אסרו זה בשאר דברים גזרה שמא יפול כולו מידו לרשות הרבים ויביאנו אצלו אבל במקום בזיון כתבי הקודש לא גזרו גזרה זו.

אבל אם נפל כל הספר מידו אפילו נפל לכרמלית אסור להביאו אצלו שלא התירו שבות גמור כזה משום בזיון כתבי הקדש:

ב ובשאר דברים אפילו נפל לכרמלית וראש השני בידו אסור להביאו אצלו (ולא אמרו שבכרמלית לא גזרו גזרה מפני שהוא גזרה לגזרה אלא בדבר שאין בו דרך מלאכה כגון העומד ברשות היחיד ושותה ברשות הרבים שנתבאר בסי' ש"נ או הזורק מרשות היחיד לרשות היחיד דרך מקום פטור שיתבאר בסי' שנ"ג או היוצא לרשות הרבים מבעוד יום סמוך לחשכה וחפץ בידו שנתבאר בסי' רנ"ב אבל דבר שהוא דומה למלאכה גזרו אף בכרמלית ולכן יש אוסרים להוציא מרשות היחיד לכרמלית דרך מקום פטור כמו שנתבאר בסי' שמ"ו ולכן אסרו לטלטל פחות פחות מד' אמות בכרמלית כמ"ש בסימן (ש"נ) [שמ"ט] ולכן אסרו מלאכה שאינה צריכה לגופה בכרמלית כמ"ש בסי' שי"א והוא הדין להוצאה כלאחר יד וכן כל כיוצא באלו):

ג היה קורא בו על הגג שהוא רשות היחיד ונתגלגל (הספר) מידו ראשו האחד עד שלא הגיע לעשרה טפחים התחתונים הקרובים לארץ גוללו אצלו שאויר מקום פטור הוא ואפילו נח על גבי זיז אם אינו רחב ד' הוא גם כן מקום פטור ואפילו אם רחב ד' הוא רשות היחיד (או כרמלית ע"ד שיתבאר בסימן שנ"ג גם כן אין איסור בהבאתו אותו מכרמלית לרשות היחיד כיון שראשו האחד בידו וכמו שיתבאר) אבל אם הגיע לי' טפחים התחתונים שהם אויר רשות הרבים אם הכותל משופע בענין שנח עליו אסור לגללו אצלו גזרה שמא יפול כולו שמה ויביאנו אצלו ויתחייב.

ולא אמרו שלא גזרו גזרה זו בכתבי הקדש אלא באסקופה שדרך רבים עוברים עליה שזהו בזיון גדול שרבים דורסים שם אבל כאן שאין דריסת הרגל עוברת שם אע"פ שהספר מוטל כך ברשות הרבים שזהו בזיון לו אסור לגוללו אצלו אלא יהפכנו על הכתב כדי למעט הבזיון שכשהכתב מגולה הוא בזיון יותר.

במה דברים אמורים כשרבים מכתפים על שיפוע הכותל שאז דינו כרשות הרבים גמורה כמ"ש בסימן שמ"ה אבל אם אין רבים מכתפים עליו כרמלית הוא ובכרמלית לא גזרו גזרה זו בכתבי הקודש שמוטלים בבזיון.

ואם אין הכותל משופע אע"פ שהוא ברשות הרבים ורבים מכתפים עליו כיון שלא נח הספר עליו מותר לגלל[ו] אצלו כל זמן שלא הגיע לארץ שאין לגזור שמא יפול כולו ויביאנו לפי שאף אם יפול כולו, לרשות הרבים ולא ינוח שם אלא יהא תלוי באויר רשות הרבים מותר לקולטו מן האויר ולהביאו לרשות היחיד מן התורה אלא שאסור מדברי סופרים בנפל כולו ובנפל מקצתו לא גזרו במקום כתבי הקודש המוטלים בבזיון:

ד אבל בשאר דברים אפילו לא נפל אלא מקצתו לאויר רשות הרבים ולא נח שם אסור להביאו אצלו אבל אם נפל לאויר כרמלית ולא נח שם מותר להביאו אצלו אם ראשו האחד נשאר בידו (והוא הדין שמותר להוציאו לכתחלה לאויר כרמלית אם ראשו האחד בידו שהיא ברשות היחיד ואינה פשוטה לחוץ):

חלק ב סימן שנב הקורא בספר ונתגלגל מרשות לרשות:

א שני בתים בשני צדי רשות הרבים והם של אדם אחד או של שנים ועירבו יחד (ע"ד שיתבאר בסי' שע"ג בגזוזטראות) מותר לזרוק מזה לזה דרך מעלה מעשרה שזהו מרשות היחיד לרשות היחיד דרך מקום פטור.

ואם היה גג זה גבוה מגג זה אסור לזרוק מגג זה לגג זה בין מהגבוה להנמוך ובין מהנמוך להגבוה לפי שהזורק מגבוה לנמוך או להיפך צריך לאמן ידיו ושמא לא יוכל לאמן ידיו ויפול החפץ לרשות הרבים וישכח ויביאנו לרשות היחיד.

ולפיכך אם הם כלים הנשברים כשנופלים כגון כלי חרס וזכוכית וכיוצא בהם מותר לזרקם מזה לזה שאם יפלו וישברו אין לחוש שמא יביא שבריהם לרשות היחיד ובמה שנפלו והונחו ברשות הרבים אין בזה איסור הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים מן התורה הואיל ולא נתכוין לזרוק לרשות הרבים.

וכל זה כשרשות הרבים עוברת ביניהם אבל אם היתה כרמלית עוברת ביניהם מותר בכל ענין שלא גזרו גזרה זו בכרמלית משום שהיא גזרה לגזרה:

ב זיז דהיינו דף הבולט מן הכותל לרשות הרבים אם הוא למעלה מעשרה וחלון הבית פתוח לו מותר להשתמש עליו מן הבית דרך החלון מפני שהוא כחורי רשות היחיד וכמ"ש בסי' שמ"ה.

והוא שהחלון פתוח עליו בסמוך לו תוך [גובה י' טפחים] [שלשה] אבל אם אינו סמוך לו אינו נדון כחורי רשות היחיד וכרמלית הוא אם יש בו ד' על ד'.

ואם הזיז הוא למטה מעשרה מן הארץ כיון שהוא באויר רשות הרבים זכו בו רבים ואוסרים הם על בעל הבית להשתמש בו דרך חלונו אע"פ שהוא פתוח לו תוך שלשה בין שיש בו ד' על ד' בין שאין בו והוא הדין אם הוא בולט לאויר כרמלית תוך עשרה לארץ:

ג אם היו ב' זיזין זה למטה מזה והם של ב' אנשים אע"פ ששניהם למעלה מעשרה אם יש בזיז העליון שלפני החלון רוחב ד' על ד' אסור להשתמש עליו בכלים ששבתו בתוך הבית מפני שהוא רשות בפני עצמו והזיז שתחתיו רשות אחרת ואוסרים זה על זה לענין כלים ששבתו בבית בלבד כדין שתי גגות או שתי חצרות של שני אנשים וכל כיוצא בהן שאין תשמישן תדיר כתשמיש הבית כמו שיתבאר בסי' שע"ב:

ד ואפילו אם זיז התחתון אין בו ד' אוסר הוא על העליון אם יש בו ד'.

אבל אם אין בעליון ד' וגם בתחתון אין ד' משתמש בשניהם ובכל הכותל עד עשרה טפחים התחתונים.

ואם התחתון יש בו ד' והעליון אין בו ד' אין משתמש בעליון אלא כנגד חלונו בלבד ששם הוא כחורי חלונו אבל בשאר הזיז שבשני צדדי החלון אסור להשתמש מפני זה הזיז שתחתיו שחלק רשות לעצמו שהרי יש בו ד' על ד':

ה כל זיז היוצא על אויר רשות הרבים שמותר להשתמש עליו כשהוא משתמש אין נותנים עליו ואין נוטלים ממנו אלא כלי זכוכית וכלי חרס וכיוצא בהן שאם יפלו לרשות הרבים ישברו אבל שאר כלים אסורים שמא יפלו לרשות הרבים ויביאם אבל אם הוא יוצא על אויר כרמלית מותר בכל הכלים שלא גזרו גזרה זו בכרמלית ואפילו ברשות הרבים לא גזרו אלא בזיז וכיוצא בו שהוא יוצא לאויר אבל אם הוא דבר רחב כגג שהמשתמש עומד שם עם הכלי מותר להשתמש בו בכל הכלים:

חלק ב סימן שנג דיני זיזין ברשות הרבים:

א בור ברשות הרבים העומד בתוך ד' טפחים לרשות היחיד מותר למלאות ממנו לרשות היחיד זו שהבור גם כן רשות היחיד שעמקו עשרה ורחבו ד' ונמצא מוציא מרשות היחיד לרשות היחיד דרך מקום פטור שהמקום פנוי שביניהם מקום פטור הוא הואיל ואין ברחבו ד'.

ואע"פ שכל מקום שאין בו ד' על ד' שברשות הרבים אינו מקום פטור אלא אם כן גבוה ג' טפחים מהארץ אבל פחות משלשה רשות הרבים הוא לפי שרבים דורסים עליו אבל הפסק זה שבין הבור לרשות היחיד אין רבים בוקעים בו לפי שאינו נוח תשמיש הליכתו הואיל ואין בו רוחב ד'.

אבל אם יש בו רוחב ד' רשות הרבים הוא ואין ממלאים מבור זה לרשות היחיד זו שאצלו אלא אם כן יש לבור חוליא גבוה י' טפחים סביבו שאז מותר למלאות ממנו מרשות היחיד דרך חלון הגבוה י' טפחים לפי שהדלי שהולך ברשות הרבים מן החלון על החוליא הוא הולך למעלה מעשרה שהוא מקום פטור.

והוא שלא יהא הבור ורשות היחיד זו בדיוטא אחת ואורך רשות הרבים מפסיק ביניהם אלא רוחב רשות הרבים כמ"ש בסי' שמ"ז.

אבל אם החוליא אינה גבוה עשרה אסור למלאות אפילו מחלון גבוה עשרה לפי שהדלי הולך בתוך עשרה שהוא אויר רשות הרבים ואע"פ שראש השני של החבל הקשור

בדלי הוא בידו אסור כמ"ש בסימן שנ"ב אבל בכרמלית מותר בענין זה כמו שנתבאר שם:

ב אשפה ברשות הרבים גבוה עשרה ורחבה ד' מותר לזרוק לה מרשות היחיד הקרוב לה פחות מד' טפחים או שזורק דרך חלון הגבוה י' טפחים כמו שנתבאר ואין לחוש שמא יתגלגל ממנה לרשות הרבים מה שזרק לה ויביאנו לפי שאין זורקים לאשפה אלא דברים שאין צריכים להם כלל:

ג במה דברים אמורים באשפה של רבים אבל בשל יחיד אסור לזרוק לה כלום מרשות היחיד לפי שהיחיד עשוי לפנות אשפה שלו ויבואו לזרוק שם כדרכן גם אחר שתינטל האשפה ונמצאו זורקים לרשות הרבים (ואפילו בכרמלית אסור):

חלק ב סימן שנד דין בור ואשפה ברשות הרבים:

א גזוזטרא שהיא למעלה מן המים וחלון פתוח לה מן הבית שאז היא רשות היחיד אף על פי שאין לה מחיצות כמ"ש בסי' שמ"ה אסור למלאות ממנה מים לפי שהמים הם כרמלית אלא אם כן עשה לה מחיצה גבוהה י' טפחים כל סביבה והוא ממלא בנקב החקוק באמצעיתה שאז מותר משום גוד אחית דהיינו שאנו רואים המחיצות שסביבה כאלו נמשכו למטה עד התהום ונמצאו המים שתחתיה מוקפים מחיצות ורשות היחיד הם או יעשה המחיצה סביב הנקב והוא שיהא בנקב ד' על ד' שכל מחיצה העשויה לפחות מחלל ד' אינה מחיצה ואין חילוק בין אם יעשה לה מחיצה זו למטה מחובר לה תחת כל סביבה או מחובר תחת סביבות הנקב ובין אם יעשנה על גבה מלמעלה בענין זה ובלבד שיעשנה בשביל כך כדי להתיר מילוי המים אבל אם עשאה לצורך אחר אין אומרים בה גוד אחית מטעם שיתבאר.

וכיון שעשה לה מחיצה מותר גם לשפוך ממנה דרך הנקב שבה אע"פ שהשופכין הולכים לחוץ להלאה מכנגד המחיצה כיון שאינו מתכוין לכך:

ב וכן ההולך בספינה שהיא עמוקה עשרה ורחבה ד' שהיא רשות היחיד אינו יכול למלאות מהמים או הנהר שהוא כרמלית אלא אם כן יעשה דף ד' על ד' ועושה בו נקב וממלא דרך שם ואינו צריך לעשות מחיצה סביבו אלא אנו אומרים גוד אחית דהיינו שאנו רואים צדדי הדף כאלו נמשכו וירדו למטה עד התהום ונמצאו המים שתחתיו מוקפים מחיצה שהקילו בספינה יותר מבגזוזטרא שבבית מפני שאינו יכול לעשות בספינה מה שיכול לעשות בבית:

ג במה דברים אמורים כשדופני הספינה אינם גבוהים י' טפחים מעל פני המים מבחוץ אלא בתוכה בלבד היא עמוקה עשרה אבל אם הם גבוהים י' טפחים מעל המים שנמצא כשממלא דרך מעלה מהדפנות הולך הדלי דרך מעלה מעשרה מעל המים שהוא אויר מקום פטור אין צריך לעשות דף ד' אלא די בזיז כל שהוא להיכר בעלמא שלא יבא לטלטל מרשות היחיד לכרמלית שלא בדרך אויר מקום פטור ולפיכך אין צריך לעשות נקב בזיז למלאות דרך שם אלא יכול למלאות בכל הספינה ע"י היכר זיז שעשה במקום אחד מהספינה.

ואפילו האוסרים לטלטל מרשות היחיד לכרמלית אפילו דרך הנחה במקום פטור בינתיים כמ"ש בסי' שמ"ו כאן שיש זיז כל שהוא להיכר מודים שמותר שהרי טעם האיסור אינו אלא משום שמא יבא לטלטל שלא בדרך מקום פטור בינתיים כמ"ש שם וכאן הרי יש לו היכר בזיז כל שהוא.

(ולדברי האומרים שמותר לטלטל מרשות היחיד לכרמלית דרך הנחה במקום פטור אבל לא דרך אויר מקום פטור אין היכר זיז מועיל למעלה מעשרה כמו שאינו מועיל למטה מי' טפחים ולכן צריך לעשות כאן בתחלה הנחה להדלי על הזיז שהוא מקום פטור ואח"כ ישלשלנו למים וכן בהחזרתו):

ד וכל זה למלאות מהים לספינה אבל לשפוך שופכין מהספינה לים או לזרוק ממנה עצמות וקליפין אין צריך לא דף ולא זיז אפילו אם דופני הספינה אינם גבוהים י' טפחים מעל פני המים מבחוץ אלא שופכן או זורקן על חודי דופני הספינה מלמעלה ששם הוא אויר רשות היחיד כמו שנתבאר בסי' שמ"ה שמחיצות של רשות היחיד על גביהן רשות היחיד ומשם הם יורדים דרך דפנותיה לים ואף על פי שאין נחים כלל על הדופן אלא יורדים מיד לים ולכך הוא מתכוין מכל־מקום כיון שאינו שופכן וזורקן בידיו לים אלא לדופן ומכחו הם באים לים וכחו בכרמלית לא גזרו.

אבל אם (אינו) רוצה לשפוך על הדופן ממש אלא מרחוק קצת לתוך הים ממש צריך ג"כ היכר זיז או דף ד' על ד' נקוב וישפוך דרך הנקב ע"ד שנתבאר במילוי:

ה וכל זה כשדופני הספינה הם גבוהים י' טפחים שאז היא רשות היחיד אבל אם אינן גבוהים עשרה כרמלית היא אע"פ שהיא כלי ומותר למלאות לשפוך ממנה לים בכל ענין בלא דף ובלא זיז שהרי מותר לטלטל מכרמלית לכרמלית ולא אמרו שאין כרמלית בכלים אלא בכלי העומד ברשות הרבים שהוא בטל לרשות הרבים ונעשה כמוה אבל כשעומד בכרמלית כרמלית הוא:

ו לפיכך יש ליזהר שלא לטלטל בתוכה יותר מד' אמות כדין כרמלית ואם יש בית בספינה אסור להוציא מהבית לספינה:

חלק ב סימן שנה דיני גזוזטרא ובית הכסא:

לקוטי תורה

הטעם לכך שתפלה אינה ממנין תרי"ג המצוות - אף שלענין כוונה תפלה חמורה מאוד, יותר מקריאת שמע

[בפרק א' נתבאר דעיקר ענין ה"עבודה" (לשון תיקון ושירות) שאנו "עובדים" את הקב"ה הוא, שאנו מתקנים ועושים את העולם שיהי' דירה לו ית'.

והנה, מצינו שלשון "עבודה" סתם קאי על ענין התפילה. ומזה מובן שכל המבואר לעיל בענין גדר ה"עבודה" כלפי הקב"ה שייך לתוכנו של ענין התפלה.

ולכן מרחיב רבינו בפרקים הבאים (ב–ה) לבאר את ענינה של "עבודת התפלה", וכיצד היא ענין עיקרי ב"עבודה" של עשיית הדירה לו ית' בתחתונים.

בפרק זה יבאר את "כללות" ענין עבודת התפלה, בפרק ג' יבאר כיצד התפלה היא הכוונה והפנימיות של כל תרי"ג מצוות, ובפרק ד' יבאר את פרטי חלקי התפלה:]

והנה עבודה שבלב זהו תפלה.

על הפסוק "ולעבדו בכל לבבכם" דרשו רז"ל - "איזו היא עבודה שבלב, זו תפלה".

ומאחר שגדר ה"עבודה" כלפי השי"ת לא יתכן אלא לענין עשיית ותיקון העולם שיהי' דירה לו ית', על כרחך צריך לומר, שתוכן ענין התפלה - הנקראת "עבודה שבלב" - הוא: עשיית דירה לו ית' ("עבודה"), כפי ששייך ללב האדם ("עבודה שבלב").

[כדי להבין יותר את השייכות בין ה"עבודה" שבתפלה לעשיית "דירה לו ית'", מקדים רבינו לבאר ענין תמוה בענין התפלה בכלל:]

ו[התפלה] היא דרבנן, ואינה ממנין המצות דאורייתא.

וצריך להבין זה, דהלא רז"ל החמירו הרבה יותר בכוונת התפלה אפילו מכוונת קריאת שמע, הנמנית ראשונה בתרי"ג מצות דאורייתא, והיינו מפני שהיא דברים העומדים ברומו של עולם, וא"כ מהו [הטעם] שאינה ממנין המצות.

אע"פ שהתפלה היא רק מדרבנן, מצינו שהחמירו רז"ל מאד בכוונת התפלה, יותר מאשר בכוונת קריאת שמע ["כמבואר במשנה דברכות האומנין קורין (קריאת שמע) בראש האילן ובראש הנדבך (אף שקשה לכוון שם), מה שאין רשאין לעשות כן בתפלה (הואיל וחייבין לכוון בה ביותר)"], אע"פ שקריאת שמע היא מדאורייתא והיא מצוה ראשונה ממנין המצוות.

והטעם שהחמירו רז"ל כל כך בכוונת התפלה הוא, מכיון שהתפלה היא מדברים העומדים ברומו של עולם, ולכן היא חשובה ביותר; ולכאורה אינו מובן, אם התפלה חשובה עד כדי כך, למה אינה נכללת במנין תרי"ג מצוות?

והענין יובן בהקדים, כי הנה י"ח ברכות דשמונה עשרה הן כנגד ח"י חוליות השדרה, שבתוכן נמשך החוט השדרה.

כדי להבין ענין זה של חשיבות הכוונה בתפלה, וכן להבין את כללות ענין "עבודת התפלה" - צריך להקדים ולבאר את מאמר חז"ל שי"ח ברכות בתפלת שמונה־עשרה הן כנגד ח"י חוליות שבשדרה (שחוט השדרה נמשך בתוכן).

כמובן מאליו, דברי רז"ל מדוייקים הם בתכלית הדיוק, גם ברמזים ובמשלים שלהם, וכאשר חז"ל נותנים משל לענין מסוים, פירוש הדבר הוא, אשר: א) שני הדברים (המשל והנמשל) יש להם שייכות פנימית זה לזה. ב) הדמיון בין שני הדברים הוא גם בפרטים שבהם;

וכך הוא גם בענינו. רז"ל המשילו את התפלה לחוט השדרה כי המהות והענין הפנימי של התפלה (וי"ח ברכות שבה), וכן תפקידה לגבי רמ"ח האברים הרוחניים (שהם המצוות, רמ"ח אברין דמלכא, כנ"ל) - הם על־דרך מהות וענין חוט השדרה (וח"י החוליות) שבגוף האדם ותפקידו לגבי רמ"ח האברים הגשמיים של הגוף.

[ולכן מתחיל רבינו בביאור ענין חוט השדרה (וח"י החוליות שלו) ותפקידו באברי גוף האדם, כדי שמזה נבין את ענין "עבודת התפלה" (וח"י הברכות שבה) ותפקידה ב"אברים" הרוחניים:]

והנה על־דרך־משל באדם יש בגופו רמ"ח אברים, שלשים בפיסת הרגל כו', ח"י חוליות השדרה כו'.

אך החוט השדרה עצמו הנמשך בתוך החוליות אינו ממנין האברים.

ועם כל זה הוא המעמיד ומקיים את כל האברים, שמבריח מן הראש עד הירכיים, ועל ידו נמשך החיות מהמוחין לכל האברים [שחיות הנפש שורה במוח כידוע], **שהאברים מחוברים בצלעות, והצלעות בחוליות, והחוליות בחוט השדרה.**

והחוט אינו בכלל האברים, רק שהוא המקשר כו', ומתחיל מהמוח ומתפשט עד הרגלים, ולכן אם נפסק חוט השדרה כו' [הרי זו טריפה].

ענינו של חוט השדרה בגוף האדם הוא להמשיך את חיות הנפש (ששורה במוח) לכל רמ"ח אברי הגוף. כי תחילת השדרה היא מהמוח, והיא מתפשטת עד הרגלים, ועל ידי שחוט השדרה (שבו מתלבשת חיות הנפש) נמשך בחוליות השדרה, חיות הנפש מגיעה לכל האברים (המחוברים בצלעות המחוברות לחוליות השדרה).

ונמצא שחוט השדרה מעמיד ומקיים את כל הגוף; אך אעפ"כ אינו נמנה במנין רמ"ח אברים. אבל אין זה מחמת שיש איזה חסרון וגרעון במעלתו וחשיבותו של חוט השדרה, אלא אדרבה, זה גופא שאינו נמנה בין רמ"ח אברי הגוף מורה על מעלתו וחשיבותו, כי מנין רמ"ח אברים כולל רק אברים פרטיים שלכל אחד מהם יש תפקיד מיוחד לעצמו, אבל חוט השדרה אינו אבר "פרטי" לעצמו (כשאר רמ"ח אברים ה"פרטיים") - אלא הוא ענין "כללי" הכולל את כל אברי הגוף ביחד, "הוא המעמיד ומקיים את כל האברים".

כמו כן הנמשל בבחינת המצות, שהם רמ"ח אברים דמלכא.

וכמו כן הוא גם בנמשל לענין המצוות, הנקראות "רמ"ח אברין דמלכא":

המצוות שנמנו במנין רמ"ח הן מצוות פרטיות, שלכל אחת מהן יש ענין פרטי מיוחד לעצמה; אך ל"רמ"ח אברין דמלכא" - הן רמ"ח מצוות - יש "חוט שדרה" רוחני שהוא הוא "המעמיד ומקיים" את כל המצוות כולן - וחוט השדרה הזה הוא התפלה.

[אך לכאורה צריך ביאור:

בשלמא כשמדובר ברמ"ח האברים ה"גשמיים" של האדם, מובן ש"חוט השדרה" מעמיד ומקיים אותם, כיון שרק על ידי חוט זה יש להם קישור וחיבור עם חיות הנפש השורה במוח, אבל מהו תוכן הענין שהתפלה היא "חוט השדרה" המעמיד ומקיים את רמ"ח המצוות – אברין דמלכא?

על זה ממשיך:]

הנה אמרו רז"ל מצות צריכות כוונה.

לפי פשוטו, "מצוות צריכות כוונה" פירושו שיכוון לצאת ידי חובת המצוה, אבל על פי פנימיות הענינים "כוונה" במצוה משמעה החיות וההתלהבות שיש לאדם בקיום המצוה (מחמת השגתו את הענין הפנימי והתוכן הרוחני של המצוה), והיא כמו "נשמת" המצוה, כמאמר "מצוה בלי כוונה כגוף בלי נשמה".

כלומר:

כמו שברמ"ח אברי האדם יש גוף ונשמה: הגוף הוא גשמיות האבר (בשר, גידים ועצמות), והנשמה היא החיות של האבר המחי' ומקיימת אותו שיהי' אבר חי; כמו כן הוא בנמשל, שברמ"ח מצוות־עשה (אברין דמלכא) יש גוף ונשמה: גוף המצוה הוא מעשה המצוה בפועל, ונשמת המצוה היא כוונת המצוה, היינו ה"חיות" וההתלהבות בקיום המצוה.

והכוונה היינו בחינת התפלה, שהיא בחינת כוונה ופנימית להמצות.

ענין זה שבכוונת המצוות, ההתלהבות והחיות, נקבע בלב האדם בשעת התפלה, לפי שאז מתעורר האדם באהבת ה' וברצון לדבקה בו ית', ורצון זה מביאו לידי קיום המצוות (כי "אי אפשר לדבקה בו באמת כי אם בקיום רמ"ח פקודין שהם רמ"ח אברין דמלכא"); ונמצא, שמכח התפלה מקיים אדם את המצוות בחשק ובחיות ובכוונה לדבקה בו ית'.

וזהו הפירוש הפנימי ב"מצוות צריכות כוונה" - שהמצוות צריכות לתפלה; כי כדי שקיום המצוות יהי' כדבעי, צריך האדם להתפלל ולעורר בעצמו ענין ה"כוונה".

והיא עיקר המעמיד ומקיים את הרמ"ח מצוות־עשה.

והיא כמשל החוט השדרה שהוא המעמיד ומקיים את האברים.

ובזה יובן מדוע נמשלה התפלה ל"חוט השדרה":

כשם שחוט השדרה הגשמי ממשיך ומביא את חיות הנפש לתוך כל האברים הגשמיים, כמו כן התפלה ("חוט השדרה" הרוחני) ממשיכה ומביאה את אור וחיות הנשמה (הכוונה הפנימית) לתוך כל המצוות, והיא העיקר המעמיד והמקיים את כל הרמ"ח מצוות־עשה.

[ובזה יובן הטעם שחז"ל החמירו מאד בתפלה "לענין כוונה" הרבה יותר מבשאר מצוות דאורייתא (כנ"ל), כיון שכוונת התפלה היא הכוונה (הנשמה) הפנימית של כל המצוות, והיא הממשיכה את הכוונה לכל המצוות].

[ומטעם זה גופא אין התפלה ממנין תרי"ג מצוות – כפי שממשיך:]

אע"פ שהוא בעצמו אינו ממנין רמ"ח אברים.

כמו שבמשל, החוט השדרה אינו מכלל מנין האברים (לא מפני החסרון שלו, אלא אדרבה) מפני מעלתו, כיון שהוא ענין כללי הכולל והמקיים את כל האברים ואי אפשר למנותו במנין האברים הפרטיים;

כך גם בנמשל ב"חוט השדרה" הרוחני, התפלה, שאינה נמנית במנין המצוות (לא מפני החסרון שלה לגבי המצוות, אלא אדרבה) מפני מעלתה וחשיבותה, כי התפלה היא ענין כללי והיא המקיימת את כל המצוות כולם, וממילא אין שייך למנותה במנין המצוות הפרטיות.

ד"ה לא הביט און ביעקב פרק ב

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי תשובה

(טז) **והנמשל** מכל הנ"ל יובן ג"כ בבחי' חיי הרוחניי' דנה"א מחיי האלקי' כמ"ש כי הוא חייך ובחרת בחיים. וכנ"ל בג' אופני' דמוח או לב או מעשה בסומו"ט בלבד הרי אין נ"מ כלל לגבי עצם נקודת הרצון שרוצה הנשמה האלקי' לחיו' מחיי האלקיי' יהיה באיזה סיבה שיהיה אם מהתבוננות באלקות או בסיבת המעשה הטוב בלא מוח ולב כלל כמשל חוטב עצים בפרנסה גשמיי' שנק' יגיעה ועסק רק שיחיה בלבד וגם מובן ממשל הנ"ל דאע"פ שאור נקודת הרצון מתמעט בירידתו בשכל והתבוננו' דלכאורה נראה לאדם שכל עיקר התפעלות שלו רק מצד השכל אלקי של ההתבוננות כו' ואינו תקיף ברצון עצמו כנ"ל ובאמת אין זה רק מצד נקודת הרצון שרוצה לחיות חיים עצמיים ואז אם ע"י התבוננות יחיה ה"ז רק כמו כח עוזר לנקודת הרצון הפשוט במה שמקרב אל השכל בחי' אלקות כו' וכמשל הפרנס' ע"י התחכמות כנ"ל וכמ"כ בהתפעלות הלב הכל מירידת הרצון שמתלבש במדות דרך השכל כו' עד בחי' המעשה ג"כ דמצד שחפץ בחיים העצמיים הוא מוצא חיותו זה ע"י קיום המעשה וא"כ צמצום זה הרצון שבמעשה שוה להתפעלות פנימי' שבמוח כו' ולא נק' מיעוט הרצון כלל כי הוא בתקפו במעשה כמו ברצון שבשכל מאחר שעצם הרצון למעלה מכולם כנ"ל אך א"כ לא היה במדרגת השכל ולב ומעשה להשלים עצם הרצון כו' ואנו רואים שנגמר המכוון ע"י מוח ולב ועשי' כל בחי' הנקודה דעצם הרצון שהוא להחיות נשמתו. הענין הוא כנ"ל במשל חיי פרנסה דהיינו ע"י בחי' אדם בכללותו דווקא שזהו כאשר נתכללו ונתחברו מוח ולב ומעשה יחד וזה עוזר לזה לבד מה שכל א' נותן כח בפ"ע לעזור לרצון הפשוט וכמשל הנ"ל בשיתוף כוחות י' בנ"א להגביה כו' (ומ"ש אלה המצות אשר יעשה האדם וחי בהם כו' הרי יחי' גם רק מן המעשה בלבד זהו כאשר יש בעשי' זו קצת מן המוח ולב שידע עכ"פ למי הוא עובד וכה"ג וד"ל). ומעתה יש להבין מאמר דלעיל דלעולם יהי' אדם רך כקנה כו' דהיינו שיהיה מוח שליט על הלב דודאי באדם דנה"א מוח ולב ומעשה הכל א' וזה עוזר לזה דוקא ולמה צריך להזהיר שיהיה המוח שליט על הלב דמשמע משליטה זו שהן ב' הפכים ומנגדים והמוח שליט על הלב המנגד להיות ברשותו. אך הנה ידוע דזה המאמר מדבר בשליטת הנשמה שנקר' אדם על הלב הטבעי שנקרא גם הוא אדם לאחר הבירור שנתברר מן הנשמה וכמ"ש ואני בהמות כו' אדם ובהמה תושיע כו' שמבהמה נעשה אדם כו' והענין הוא כמ"ש במ"א בענין מבשרי אחזה דגם לב בשר גשמי יכיר בוראו והוא במוח ולב הנה"ט שיקרא גם

הוא אדם כו׳ אך הרי טבעו הפכית כי נקרא רוח
הבהמה כו׳ ומדות הבהמה בטבעם תקיפים וקשים בלי
יזיזו א״ע כמו שאנו רואים בטבעי מדות התינוק שא״א
שיהפוך לבו ורצונו כו׳ כ״א כאשר יגדל יהיה מדותיו
נכנעים תחת ממשלת השכל דוקא כו׳ וכך יובן בענין
יהא אדם רך כקנה שהן מדות טבעיים דנה״ב שיהיה
רך להטות תחת ממשלת השכל דנה״א שמשכן הנשמה
במוח בכלל כידוע ואל יהי קשה כארז שאינו ניזוז לפי
שיצר הלב באדם רע מנעוריו וקשה כארז ונקרא לב
האבן כמו האבן שאינו נימוח כו׳ ולע״ל כתיב
והסירותי את לב האבן ונתתי לכם לב בשר פי׳ לב
בשר זה אין הכונה לב בשר גשמי שישנו עתה בכל
האדם שנקרא רך הלבב בטבעו ליפול מכל פחד או
אדם ושר גדול וכה״ג אלא הכונה לב בשר ברוחניות
שלבבו הטבעי רך ליפול ולהיכנע מיד לגבי האור אלקי
שבמוחו דהיינו שבקל יתפעל לבו מן התבוננות גדולת
הבורא ית׳ ויבוש בושה גדולה מפני שטבעו רך ונשבר
ביותר והיינו כמשל קנה רך שניזוז ממקומו מרוח כל
שהוא וזהו סימן שנה״ט שלו דק ביותר והוא מבחי׳
הטוב וקדושה שנפל בקליפת נוגה לכן מתפעל לבו
בקל מאד בלי יגיעה והכנה כ״כ (וכמו שאנו רואים
שינוי טבעי ב״א בגופם בענין התפעלות לבם הטבעי
מאלקות יש שמתפעל בקל וניזוז לגמרי במעט
התבוננות ויש שלבו קשה כארז ואינו ניזוז כלל כמו
טבע קשה הלב בגשמיות שאינו נופל מכל פחד או שר
וגדול כו׳ כך לא יפול לבו מכל השגות אלקות וגלוי
עצום כו׳ וכמו בבני מתא מחסיא דחזו יקרא דאורייתא
כו׳ נק׳ אבירי לב וכמ״ש שמעו אלי אבירי לב
הרחוקים מצדקה פי׳ אבירי לב תקיפי לבא שנק׳ בזוהר
בשם תקיפי דרא ששרשם מעולם התוהו והן עז״פ
ששתלן בכל דור כו׳ והיינו הרחוקים מצדקה שהוא
גילוי אלקות מבחי׳ מל׳ שנק׳ צדקה צדק ה״א להחיות
רוח שפלים דוקא ולא לגסי הלב כו׳ (ויש אדם
שנשמתו גבוה וגופו שפל המדרגות מבחי׳ אבירי לב
הנ״ל מצד אביו ואמו) שבחטא יחמתני אם בחמימות
התאוה ביותר יהיה לבו מלא תאוות ביותר ולא יוכל
המוח לשלוט על הלב לעשותו חלל ריקן מן התאוות
חומריות כלל ואם אביו ואמו תקיפים בלבם קשים
ועזים יולידו הבן תקיף הלב ואע״פ שאינו בעל תאוה
כלל וזהו נק׳ לב אבן שלא יתפעל ויזוז מאומה כלל
מגדולות ה׳ ויש שנשמתו שפלה מנפש דנפש דעשיה
שאינו משיג אלקות רק מרחוק מאד וגם זה אין נה״א
שלו בהתפעלות שכל ומדות רק למעשה לבד שנק׳
נפש דנפש דעשי׳ כו׳ ויש שנשמתו מנשמה דבריאה
שנשמתו מתפעל בתכלית עומק ההשגה כו׳ וגופו
מגושם ביותר ונק׳ תקיף הלב ואין מוחו שליט על לבו
כלל וכלל וד״ל) ודרך כלל ידוע בזוהר דתוקפא דנפשא
חולשא דגופא שנעשה רך כקנ׳ כנ״ל ותוקפא דגופא
כלב האבן הנ״ל הוא חולשא דנפש׳ האלקי׳ כי ב׳
הפכי׳ הן ממש ולזה א׳ יהא אדם רך כקנה שזה ממילא
בא מתוקפ׳ דנפשא כו׳. אך הנה כל הנ״ל היינו בשליט׳
האדם שזהו מוח שליט כו׳ ויש בו ג׳ מדרגות מוח ולב
ומעשה ובאמצעות כולם נק׳ אדם שלם כנ״ל אבל הנה
מבואר ומובן מכל הנ״ל שיש בחי׳ ומדרגה עליונה
שלמעלה מבחי׳ אדם והוא נקודת עצם הרצון הפשוט
שבעצמות הנפש האלקי׳ הנ״ל שכל מה שבמוח ולב
בא לעזר לרצון זה הכל הוא נכלל בו כמו התכללות
מנה במאתים (וזהו שרש ענין התשובה שמבואר במ״א
דבע״ת נקראו אביוני אדם פי׳ אדם במוח ולב ומעשה
נק׳ עשיר בדעת ולב כו׳ ובכל הון יקר במעשה המצות
כו׳ אבל הבע״ת בתשובה שתשוב אל האלקי׳ ע״י בכי׳
מעומקא דלבא שנק׳ תעלומות הלב שלמעלה מן הרצון
המורכב בשכל כנ״ל זהו ענין הרצון העצמי הנ״ל
שחפץ בחיי עצמו שיחי׳ ולא ימות כו׳ וכמו העני
שרוצה להחיות נפשו בפרוטה זו לכך נק׳ אביוני אדם
שלמעלה מבחי׳ אדם צד״ג כידוע) ודוגמתו הוא מה
שיש בנה״ט שנק׳ בהמה רבה בחי׳ טבע עצמיות
שבלא טעם ודעת כלל דהיינו למעלה מן הדעת כו׳ וכך
בנה״א יש בחי׳ בהמה רבה שלמעלה מן הרצון שבמוח
ולב וכמ״ש ואני בהמות ב׳ בהמות בהמה שלמטה מן
הדעת ובהמה שלמעלה מן הדעת כו׳ והוא ענין קשה
כארז בנה״ט ששרשו מבחי׳ התוהו שנק׳ בהמות וחיות
כידוע ודוגמתו בנה״א בחי׳ קשה כארז באלקות שאינו
ניזוז מכל רוחות רעות דהבלי עוה״ז גם מעומק רע
וכמו בנפש הטבעית אינו ניזוז מכל רוחות תקיפים
דקדושה וכמאמר המשנה הוי עז כנמר וגבור כארי
לעשות רצון אביך שבשמים ונמצא שמה שאמרו רך
כקנה ולא קשה כארז היינו במדות הגוף במילי דעלמא
אבל במילי דשמיא אדרבא יהיה קשה כארז דוקא
וד״ל:

הקדמת שנר התשובה

ג.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

מאמרי הצ"צ תרי"ד־תרט"ו

אך הנה א"א להיות ההילוך הנ"ל כ"א שמתחילה צ"ל אם בדרכי תלך, כי הנה כתי' כי יעקב בחר לו י"ה כו' כי יעקב בחיר שבאבות שהוא בחי' בריח התיכון המבריח מן הקצה אל הקצה, דהיינו מבחי' סוכ"ע בממכ"ע הוא יעקב דוקא, וזהו בחי' דרך שהדרך מחבר מעיר לעיר שהוא בחי' בריח התיכון כו', והנה ע"ז הדרך כתי' כל ארחות הוי' חסד ואמת, והענין הוא דהנה התורה נק' חסד וכמ"ש תורת חסד על לשונה, ונק' אמת וכמ"ש קרוב ה' לכל קוראיו כו' באמת ואין אמת אלא תורה, והענין הוא דשניהם אמת, דהנה התורה היא בחי' חסד כי התורה היא בחי' המשכת גילוי אא"ס למטה, וכדי שיהי' המשכת גילוי אא"ס למטה הוא רק בחי' חסד עליון כו', אך מצד בחי' חסד עצמו יכול להיות יניקת החיצוני' כו' כי מחמת ורב חסד יכולים הכל לקבל וכמ"ש ארך אפיים ורב חסד מאריך אף לרשעים ג"כ כו', ולזה צריך שיהי' בחי' אמת כי אמת הוא קצת דין וכשארז"ל אל יתפלל אדם תפלת המוספין בר"ה בג' ראשונות ומקשה והא ג"ש ראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה, ומשני תורה כתי' בה אמת ואמת הוא קצת דין והיינו שע"י בחי' אמת אינו נמשך ההמשכה כ"א למי שראוי דוקא כו', כי אמת הוא מדריג' אני ראשון ואני אחרון ואינו נמשך כ"א למי שראוי, כי שקר אין לו רגליים משא"כ אמת אינו נמשך כ"א למי שראוי כו' כי יש לו רגליים היינו בחי' תורה ועבודה וגמ"ח וכשית"ל, וע"כ ע"י אמת אינו נמשך כ"א לראוי כו'.

כה אמר ה' צבאות אם בדרכי תלך

בע"ה, שבת בהעלותך תרט"ו

ד.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

ובזה יובן ענין תיבת נח כי התיבה צ"ל אצל צדיקים ובע"ת, ובתחלה צ"ל מהו צדיקים ובע"ת. והענין דהנה אנו מברכים ברוך אתה כו' מלך העולם, ולכאורה מהו הברכה ה"ה מצותיו, אך הברכה הוא כמ"ש ברוך ה' גו' מן העולם ועד העולם שיובן ויומשך מעלמא דאתכסייא לעלמא דאתגלייא, ושרש הב' עולמות הוא מב' שמות הוי' כמ"ש ויקרא הוי' הוי' ופסיק טעמא בגווייהו ששם הוי' דלתתא הוא מקור לאתגלייא, הגם דכתיב כי הוא צוה ונבראו מאיליו וממילא, כי בריאת עולמות הוא משם אלקים כמ"ש בראשית ברא אלקים התלבשות כח הפועל בנפעל, מ"מ הרי שם ה' הוא מלשון התהוות שהוא מקור להתהוות, ושם הוי' דלעילא הוא עד שלא נבה"ע הי' הוא ושמו בלבד והוא מקור לעלמא דאתכסייא, ודרך כלל הוא שני שמות דע"ק וז"א.

והנה עלמא דאתכסייא ואתגלייא הוא ים ויבשה וכל מה שיש ביבשה יש בים, וההפרש ביניהם שברואים שבים הם מובלעים ומכוסים בתוך הים כי דגים שבים מיד שהם פורשין הם מתים, אבל ברואים שביבשה הגם שהם מקבלים חיות מהארץ כמ"ש ארץ ממנה תצא לחם מ"מ לבד זאת שאינם נצרכים להיות מובלע בתוך הארץ כי זהו חסרון, אלא אינם צריכים לעמוד ע"ג הארץ כי יכולים ליזון באויר או לשוט ע"פ המים, אך אם הם רגע א' במים הרי יכולים ליטבע, וכדי שיתחברו ברואים שביבשה עם הים הוא ע"י ספינה שהיא ממוצעת כי הרי יכול אדם להיות כמה ימים וכמה חדשים בספינה הרי שהיא מחברת יבשה עם ים.

עשה לך תיבת

בס"ד פ' נח תרל"ב

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

פרק נג.

תוכן הפרק: ביאור הלשון "אור אין־סוף", ענין השפע - התעסקות והלבשות בפעולה ע"ד "יש מאין" שיש בזה התחדשות, והמשל מכח הזריקה והציור.

והנה להבין הדוגמא מכל זה למעלה, צריך להבין תחלה ענין אור אין־סוף. - במאמר הקודם, התבאר בארוכה המשל מכח הרצון שהוא כח מקיף, וכדי להבין בנמשל את כל הפרטים שהתבארו במשל, יש להקדים ביאור בכללות ענין אור אין־סוף הסובב כל עלמין שהרי הוא האור המקיף והוא הנמשל לכח הרצון (שלא כאור הממלא שהוא הנמשל לכוחות הפנימיים).

דהנה ידוע דמשמעות הביטוי אור אין־סוף אין הכוונה אור של האין־סוף כי אם שהאור הוא אין־סוף, - ישנם שתי אפשרויות לפרש את הביטוי "אור אין־סוף" בצורה מילולית. א. אור של אין־סוף. כלומר, התואר "אין־סוף" לא קאי על האור, אלא שהאור נמשך ומגיע מ"אין־סוף". ב. האור עצמו הוא "אין־סוף".

ולכן מבאר הרבי נ"ע שהפירוש הנכון הוא דוקא הפירוש הב', שהאור עצמו הוא אין־סוף, ומביא לזה שתי הוכחות.

הוכחה א': **שאם נאמר אור של האין־סוף** כפירוש **הראשון הרי אין־סוף** לפי פירוש זה, אינו כינוי לאור אלא **קאי** (הולך) **על העצמות,** שאותו מכנים אנו בשם "אין־סוף". וזה לא יתכן לומר, - כיון שאת **העצמות אין לכנות רק בשם אין־סוף** אלא בשם המבטא מעלה גדולה יותר - **כי אם בשם אין** לו **תחלה** כיון **שזה מעלה יתירה על אין־סוף, דכל שאין** לו **תחלה ממילא אין** לו **תכלה** (סוף), **ועצמותו יתברך שמציאותו מעצמותו** - אין מציאות שקדמה לו, אלא מציאותו קיימת תמיד **מעצמותו הרי אין** לו **תחלה ממילא גם אין** לו **תכלה, אבל ענין האין־סוף אינו מחייב שלא יהיה** לו **תחלה דיכול להיות דהגם שאין** לו **תכלה מכל־מקום יהיה** לו **תחלה.** התואר "אין לו תחלה" הוא נעלה יותר, כיון שאם אומרים שאין לו התחלה מוכרחים לומר שאין לו סוף, אבל אם אומרים שאין לו סוף, עדיין יתכן שהתחלה יש לו.

וזה באחת משתי פנים - ישנם שני אופנים להסביר כיצד יכול להיות דבר שיש לו התחלה אבל אין לו סוף.

או בבחינת גילוי מן העצם כמו כללות ענין האור, **שכיון** שאור הוא מעין המאור, ממילא **הוא כמו העצם ועל כן אין** לו **תכלה** (סוף) **כמו העצם, ויש** לו לאור **תחלה שהרי הוא רק גילוי לבד מן העצם כו'.** והעצם הוא ההתחלה שלו.

או גם בדבר שאינו כלל גילוי מן העצם יכול להיות **שלא יהיה** לו **תכלה, מצד שרצון הבורא כך הוא שלא יהיה** לו **תכלה,** כלומר, יש לו התחלה ומצד עצמו היה אמור להיות לו גם סוף, כיון שאינו הארה מהעצם ולא שייך לומר עליו "אור מעין המאור", אבל רצון הבורא הוא שלא יהיה לו סוף.

וכמו שנתבאר בספר פלח הרמון[85] **דכל קדמון נצחי ולא כל נצחי קדמון** כפי שהתבאר, שכל מי שאין לו התחלה (קדמון) - אין לו סוף (נצחי), אבל לא כל מי שאין לו סוף - אין לו התחלה, **שרבים מן הנמצאים** למרות שהם מוגבלים במהותם, **יהיו נצחיים** בזמן **ברצון הבורא ואין שום אחד מהם קדמון.** - ללא התחלה, שהרי כולם נבראו בששת ימי בראשית.

וכמו שצבא מעלה קיימין באיש וצבא מטה קיימין במין, - נבראי צבא מעלה כדוגמת השמש והירח קיימים באופן נצחי ב"איש", היינו שהם עצמם לא נכחדים או מתחלפים, ואילו נבראי צבא מטה כדוגמת בני האדם, בעלי החיים וכו' גם כן קיימים באופן נצחי, אבל זהו רק ב"מין", היינו שהמין שלהם אינו נכחד, אבל הם עצמם נכחדים ומתחלפים. **וכמו שכתוב**[86] **מרוב אונים ואמיץ כח איש לא נעדר כו',** כלומר, כוחו

---

85) להמקובל מנחם עזריה מפאנו (הרמ"ע), שער ד פרק ג. וראה לקוטי תורה פרשת פקודי (ז, ב): (ויובן זה יותר עפמ"ש הרמ"ע בהקדמה בס' יונת אלם ובספר פלח הרמון שער ד' הקושי' למה נק' אור אין סוף שלכאורה היה ראוי לקרותו אין לו תחלה דהיינו שהוא קדמון כי בכלל קדמון הוא בודאי נצחי אבל בכלל נצחי אין קדמון לפי שהשכלים הנבדלים הם נצחים ברצון הבורא ית' אע"פ שהם מחודשים מאין ליש. ותירץ דמה שאנו קורין אין סוף אין ר"ל לתאר מהותו ועצמותו יתעלה ח"ו כי לו דומיה תהלה רק שהוא לבחינת שמו ית' שאין לו סוף כו'. וביאור הענין כי שמו הוא בחינת אור וזיו עד"מ הנמשך מן המאור ברצונו הטוב וקודם שנברא העולם היה הוא ושמו בלבד שהיה האור כלול במאור והיה בחינת אין לגמרי כמו במאור השמש הזיו כלול בבחינת אין לגמרי ואח"כ נמשך להיות בחינת זיו ובו היה הצמצום ונמשך בחינת קו כו' ולכן על בחינה זו שייך לקרותו אין סוף דוקא כי האור הוא זיו והמשכה וגילוי שנמשך ממהותו ועצמותו ועל המשכה זו שייך לומר שנמשך ומתפשט בבחינת אין סוף כו' ולכן בבחינת הכתר שיש בו בחינה תחתונה שבאין סוף שייך בו לשון עדי עד שהוא פי' נצחיות דהיינו ממש בחינת אין סוף. וזהו משובח ומפואר עדי עד שמו הגדול. שמו הגדול היינו בחינת כתר. כי מל' נק' שם סתם והכתר שנמשך ממל' דאין סוף נק' שמו הגדול ולכן הוא עדי עד בבחינת אין סוף ועמ"ש במ"א בפי' שובה ישראל עד כו').

86) ישעיהו מ, כו.

של הבורא רב כל כך עד שאף אחד מצבא השמים לא נחסר.

ויש לומר דלולא החטא דעץ הדעת של אדם הראשון **היו גם צבא מטה קיימין באיש**, - גם נבראי הארץ בעצמם היו קיימים באופן נצחי כמו צבא השמים, ולא רק שהמין לא נכחד. **ומה שכתוב**[87] **ועתה פן ישלח ידו ולקח מעץ החיים וחי לעולם** - שמכאן מובן לכאורה, שאין באפשרות האדם לחיות לנצח, זהו **לאחר החטא**, שנקנסה מיתה לעולם, **דמכל־מקום** גם לאחרי החטא **אם היה אוכל מעץ החיים היה חי לעולם**, ולכאורה, למה שלא יאכל ויחיה לעולם ויתקן בזה את אכילתו מעץ הדעת שעל יד זה באה מיתה לעולם? אלא - **ומפני שנעשה תערובות טוב ורע** - כיון שעל־ידי אכילתו מעץ הדעת התערבו הטוב והרע, **לא רצה הקדוש־ברוך־הוא שיהיה לעולם לפי שיהיה חס־ושלום קיום גם אל הרע**, שגם הוא יהיה נצחי[88], כיון שהוא נמצא בתוך האדם בעקבות החטא, ולכן נדרשה עבודת הבירורים כדי להפריד ולברר הטוב מהרע, ורק לעתיד־לבוא יוכל להתקיים הענין של "בלע המות לנצח"[89]. **אבל** מכאן למדים אנו **שלולא החטא היה גם צבא מטה קיימין במין**[90] **כו'**. באופן נצחי.

ואופן הקיום **דנבראי צבא מעלה שקיימין באיש** שהם עצמם נצחיים ולא מתחלפים ולא רק המין שלהם, **הוא כמו קיום דכר נצחי בעצם.**

שבת פרשת שופטים

87) בראשית ג, כב.
88) ראה תורה אור בראשית (ה, ג).
89) ישעיהו כה, ח.
90) בשולי הגיליון: כן הוא בגוף כתב יד קודש, ואולי צריך להיות באיש.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים קונטרסים – חלק ב

משל מג' לבושי הנפש, מחשבה – פנימית לגבי דיבור, והמעשה הוא חיצוני לגבי הדיבור. ובכל אחד מהם יש פנימיות וחיצוניות.

וְיוּבַן זֶה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, בְּג' לְבוּשֵׁי הַנֶּפֶשׁ מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה הֲרֵי הַמַּחֲשָׁבָה הִיא פְּנִימִיּוּת לְגַבֵּי הַדִּבּוּר, וְהַמַּעֲשֶׂה הִיא חִיצוֹנִיּוּת לְגַבֵּי הַדִּבּוּר, שֶׁהוּא פְּנִימִיּוּת לְגַבֵּי מַעֲשֶׂה וְחִיצוֹנִיּוּת לְגַבֵּי מַחֲשָׁבָה, וּבְכָל אֶחָד מִשְּׁלָשָׁה לְבוּשִׁים אֵלּוּ יֵשׁ פְּנִימִיּוּת וְחִיצוֹנִיּוּת, דְּבַמַּחֲשָׁבָה הַגַּם שֶׁהִיא לְבוּשׁ הַפְּנִימִי הַמְיֻחָד עִם הַנֶּפֶשׁ, וְאֵינוֹ אֶלָּא רַק לְעַצְמוֹ, וּמִכָּל־מָקוֹם חֲרֵי יֵשׁ בָּהּ פְּנִימִיּוּת וְחִיצוֹנִיּוּת, וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים בְּמוּחָשׁ שֶׁלִּפְעָמִים חֲרֵי הָאָדָם טָרוּד בְּטִרְדָּה גְּדוֹלָה, וַהֲגַם שֶׁרוֹאֶה וְשׁוֹמֵעַ וּמְדַבֵּר, אָמְנָם רוֹאִים בְּמוּחָשׁ שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ מַה שֶּׁמְּדַבְּרִים וְאֵינוֹ רוֹאֶה מַה שֶּׁבְּעֵינָיו יַבִּיט עֲלֵיהֶם וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה שֶּׁהוּא מְדַבֵּר, וְטַעַם הַדָּבָר הוּא לְפִי שֶׁמַּחֲשַׁבְתּוֹ עָסוּקָה בְּעִיּוּן דָּבָר הַנּוֹגֵעַ לְעַצְמוֹ וּבְעֶצֶם נַפְשׁוֹ, וּבְמַחֲשָׁבָה כָּזוֹ מֵאִיר גִּלּוּי הַנֶּפֶשׁ בְּיוֹתֵר, וְלִהְיוֹת דְּעֶצֶם נַפְשׁוֹ הוּא בְּגִלּוּי, לָזֹאת הִנֵּה הַכֹּחוֹת הַגִּלּוּיִים דִּרְאִיָּה שְׁמִיעָה וְדִבּוּר מִתְבַּטְּלִים, וְזֶהוּ פְּנִימִיּוּת הַמַּחֲשָׁבָה. וּמַחֲשָׁבָה חִיצוֹנִית, הַגַּם שֶׁהִיא גַּם כֵּן רַק לְעַצְמוֹ, אַף הוּא בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ נוֹגֵעַ לְעַצְמוֹ כָּל כָּךְ, אוֹ כְּשֶׁהוּא חוֹשֵׁב בְּדָבָר שֶׁל זוּלָתוֹ, דִּבְמַחֲשָׁבָה כָּזוֹ אֵין בָּזֶה גִּלּוּי אוֹר כָּל כָּךְ. וְכֵן הוּא בְּדִבּוּר, הַגַּם דִּבְכְלָלוּתוֹ הוּא אֶל הַזּוּלַת, וּמִכָּל־מָקוֹם גַּם בָּהּ יֵשׁ פְּנִימִיּוּת וְחִיצוֹנִיּוּת, כְּמוֹ שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה הַמְדַבֵּר בְּהַשְׂכָּלָה חֲדָשָׁה שֶׁהִמְצִיא בְּעַצְמוֹ, אוֹ נִתְבַּע וְנִדּוֹן הַטּוֹעֵן לְהַצְדִּיק עַצְמוֹ לִפְנֵי הַשּׁוֹפְטִים, אוֹ מִי שֶׁהוּא מְסַפֵּר דְּבָרִים בְּעָלְמָא[ח] שֶׁהוּא חִיצוֹנִיּוּת בִּלְבַד. וַעֲשִׂיָּה, הַגַּם שֶׁגַּם בָּהּ יֵשׁ פְּנִימִיּוּת וְחִיצוֹנִיּוּת, אֲבָל בִּכְלָלוּתָהּ הִיא בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת. וּכְמוֹ כֵן לְמַעְלָה יֵשׁ פְּנִימִיּוּת וְחִיצוֹנִיּוּת, וּכְמוֹ "עַל כָּל שֶׁבַח מַעֲשֵׂי יָדֶיךָ", זֶהוּ בְּחִינַת עֲשִׂיָּה חִיצוֹנִית, וּכְתִיב "מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ" וּ"מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ", דְּ"מָה רַבּוּ" וּ"מַה גָּדְלוּ" הִנֵּה בִּכְלָלוּתָם הֵם כּוֹלְלִים צְבָא הָאָרֶץ וּצְבָא הַשָּׁמַיִם, גַּשְׁמִיּוּת וְרוּחָנִיּוּת, הִנֵּה שְׁנֵיהֶם נִקְרָאִים בְּשֵׁם "מַעֲשֶׂה" לְהוֹרוֹת שֶׁהֵם בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת לְבַד, וּבַמַּלְאָכִים נֶאֱמַר בָּהֶם "בְּקוֹל דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים" בְּחִינַת דִּבּוּר, וְהוּא גַּם כֵּן בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת. וְלָכֵן הַיִּרְאָה הַבָּאָה מֵהַהִתְבּוֹנְנוּת

ח. בעולם (סתם דברים).

בְּהַהֶאָרָה הָאֱלֹקִית הַמְחַיָּה אֶת הָעוֹלָם נִקְרֵאת בְּשֵׁם "מַפְתְּחוֹת הַחִיצוֹנִיִּים", דַּהֲגַם שֶׁהוּא יֵרֵא שָׁמַיִם בֶּאֱמֶת, אֲבָל כְּלָלוּת יִרְאָה זוֹ בָּאָה מִן הַהִתְבּוֹנְנוּת דְּהַהִתְהַוּוּת וְהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית. וְזֶהוּ "וְהָאֱלֹקִים עָשָׂה שֶׁיִּירְאוּ מִלְּפָנָיו", דְּהַיִּרְאָה בָּאָה מִשֵּׁם אֱלֹקִים, דְּשֵׁם אֱלֹקִים הוּא מַסְתִּיר עַל הָעַצְמוּת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "כִּי שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן ה' אֱלֹקִים", דְּשֵׁם אֱלֹקִים הוּא מִדַּת הַדִּין וְצִמְצוּם שֶׁמְּכַסֶּה עַל שֵׁם הֲוָיָ', וְעִם הֱיוֹת דְּכַוָּנַת הַצִּמְצוּם הוּא בִּשְׁבִיל הַגִּלּוּי, אֲבָל הַצִּמְצוּם עַצְמוֹ הוּא מְנִיעָה, וְנִמְשָׁךְ רַק בְּחִינַת הֶאָרָה חִיצוֹנִית. וְזֶהוּ "לֹא בָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת עוֹלָמוֹ אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּירְאוּ מִלְּפָנָיו", דְּהַהִתְהַוּוּת בְּפֹעַל הִיא עַל יְדֵי שֵׁם אֱלֹקִים, שֶׁהִיא מִדַּת הַדִּין וְצִמְצוּם הָרִאשׁוֹן.

שבת פרשת משפטים, פרשת שקלים, תרצ"ד

ספר השיחות – ה'ש"ת־תש"א בלה"ק

השבת פרשת וישלח היתה אחת מהשבתות השמחות ביותר שהיו לחסידים. שלש פעמים אמר הרבי מאמרי חסידות במשך אותה שבת.

המאמר הראשון אמר הרבי בבית המדרש הקטן שבחצר ביום ששי אחרי מנחה לפני קבלת שבת, המאמר "וישלח יעקב"[90] שנדפס ב"תורה אור", הפיסקא "וישובו המלאכים" והפיסקא "ויאמר יעקב" הם מאמר אחד.

המאמר השני אמר הרבי בבית המדרש הקטן שבחצר בשבת לפנות בוקר. היה עוד שעתיים לפני אור הבוקר. הרבי החל את המאמר בפסוק[91] "ויאמר יהושע וגו' בעבר הנהר". ב"תורה אור" מתחיל מאמר זה "ויקם בלילה".

המאמר השלישי אמר הרבי בבית המדרש הקטן שבחצר בשבת אחרי מנחה. מאמר זה החל הרבי בפסוק[92] "ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו".

על שלושת המאמרים חזרנו, ה"יושבים" והאורחים, הרבה פעמים. כל אחד מחוזרי המאמרים נזהר לחזור על דברי הרב בדיוק.

בימי ראשון ושני החלו לזרום לליאדי אנשים מקרוב ומרחוק, מבאייעוו, טטרסק, חוטימסק, חסלביץ', אמצ'יסלוב, קלימוביץ', פאהאר, פוצ'עפ, דוברובנה, ארשא, קרופקי, טולצ'ין, בוריסוב, באבינוביץ', דוברומיסלא, ליובאוויטש, רודניא, ליאזנא ומהרבה ערים ועיירות בפלך ויטבסק־פולוצק.

שבת חוה"מ פסח, ה'ת"ש

90) בראשית לב, ג.
91) יהושע כד, ב.
92) בראשית לב, יד.

אגרות קודש

ב"ה א ה שבט צ"ז
פאריס

ידידי וו"ח אי"א מוה"ר מנחם מענדל
שי' שו"ב

שלום וברכה.

בזה הנני מאשר קבלת שילוחו שני מחאות על סך מאה שקלים (100) על כתובת חתני הרה"ג הרמ"מ שליט"א שניאורסאהן, והש"י יהי' בעזרם בגו"ר.

הנני פה כשבועיים שואל ודורש עצת הרופאים מומחים, ומבלי התחשב עם ההוצאה המרובה, הנני מוכרח להתעכב פה עוד איזה זמן ואחרי כן להיות משך זמן בסענאטאריום, ות"ל אשר הרופאים מצאו הטבה מכמו שהי'. ויקיים הש"י את ברכת אנ"ש שי' וישלח לי רפואה שלמה בקרוב.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

המזכיר מ. ש.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

פרשת תרומה

כה א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: ב דַּבֵּר
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ־לִי תְּרוּמָה מֵאֵת כָּל־אִישׁ
אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת־תְּרוּמָתִי: ג וְזֹאת
הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאִתָּם זָהָב וָכֶסֶף
וּנְחֹשֶׁת: ד וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ
וְעִזִּים: ה וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים
וַעֲצֵי שִׁטִּים: (לוי) ו שֶׁמֶן לַמָּאֹר בְּשָׂמִים לְשֶׁמֶן
הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים: ז אַבְנֵי־שֹׁהַם וְאַבְנֵי
מִלֻּאִים לָאֵפֹד וְלַחֹשֶׁן: ח וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ
וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם: ט כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אֹתְךָ
אֶת תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן וְאֶת תַּבְנִית כָּל־כֵּלָיו וְכֵן
תַּעֲשׂוּ: ס (ישראל) י וְעָשׂוּ אֲרֹן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם
וָחֵצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי
קֹמָתוֹ: יא וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר מִבַּית וּמִחוּץ
תְּצַפֶּנּוּ וְעָשִׂיתָ עָלָיו זֵר זָהָב סָבִיב: יב וְיָצַקְתָּ לּוֹ
אַרְבַּע טַבְעֹת זָהָב וְנָתַתָּה עַל אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו
וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הָאֶחָת וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת
עַל־צַלְעוֹ הַשֵּׁנִית: יג וְעָשִׂיתָ בַדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים
וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב: יד וְהֵבֵאתָ אֶת־הַבַּדִּים
בַּטַּבָּעֹת עַל צַלְעֹת הָאָרֹן לָשֵׂאת אֶת־הָאָרֹן
בָּהֶם: טו בְּטַבָּעֹת הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים לֹא יָסֻרוּ
מִמֶּנּוּ: טז וְנָתַתָּ אֶל־הָאָרֹן אֶת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן
אֵלֶיךָ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ג עמ' 909)

וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה (כה, ב)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, לָמָּה נֶאֱמַר "וְיִקְחוּ לִי", שֶׁהַלְקִיחָה תִּהְיֶה "לִשְׁמִי", וְלֹא "וְיִתְּנוּ לִי", שֶׁהַנְּתִינָה תִּהְיֶה "לִשְׁמִי". אֶלָּא רֶמֶז יֵשׁ כָּאן, שֶׁצָּנְעָנִי צָרִיךְ לְקַבֵּל צְדָקָה "לִשְׁמִי", לְשֵׁם מִלּוּי הַכַּוָּנָה הָעֶלְיוֹנָה, שֶׁרָצָה הַקָּבָ"ה שֶׁיִּהְיוּ בָּעוֹלָם עֲשִׁירִים וַעֲנִיִּים כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה בּוֹ הַשְׁפָּעַת צְדָקָה וָחֶסֶד. שֶׁכֵּן, כָּל דָּבָר שֶׁיְּהוּדִי עוֹשֶׂה, בְּלִי שׂוּם הֶכְבֵּל, צָרִיךְ לִהְיוֹת חָדוּר בְּקְדֻשָּׁה, לְשֵׁם ה'. כַּכָּתוּב: "בְּכָל דְּרָכֶיךָ - דָּעֵהוּ".

שני יז וְעָשִׂיתָ כַּפֹּרֶת זָהָב טָהוֹר אַמָּתַיִם וָחֵצִי
אָרְכָּהּ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבָּהּ: יח וְעָשִׂיתָ שְׁנַיִם
כְּרֻבִים זָהָב מִקְשָׁה תַּעֲשֶׂה אֹתָם מִשְּׁנֵי קְצוֹת
הַכַּפֹּרֶת: יט וַעֲשֵׂה כְרוּב אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה
וּכְרוּב־אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה מִן־הַכַּפֹּרֶת תַּעֲשׂוּ
אֶת־הַכְּרֻבִים עַל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו: כ וְהָיוּ הַכְּרֻבִים
פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם לְמַעְלָה סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל־
הַכַּפֹּרֶת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל־אָחִיו אֶל־הַכַּפֹּרֶת יִהְיוּ
פְּנֵי הַכְּרֻבִים: כא וְנָתַתָּ אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל־הָאָרֹן
מִלְמָעְלָה וְאֶל־הָאָרֹן תִּתֵּן אֶת־הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן
אֵלֶיךָ: כב וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל
הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל־אֲרֹן
הָעֵדֻת אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אֹתְךָ אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: פ כג וְעָשִׂיתָ שֻׁלְחָן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם
אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ: כד וְצִפִּיתָ
אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר וְעָשִׂיתָ לּוֹ זֵר זָהָב סָבִיב:
כה וְעָשִׂיתָ לוֹ מִסְגֶּרֶת טֹפַח סָבִיב וְעָשִׂיתָ זֵר־זָהָב
לְמִסְגַּרְתּוֹ סָבִיב: כו וְעָשִׂיתָ לּוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב
וְנָתַתָּ אֶת־הַטַּבָּעֹת עַל אַרְבַּע הַפֵּאֹת אֲשֶׁר
לְאַרְבַּע רַגְלָיו: כז לְעֻמַּת הַמִּסְגֶּרֶת תִּהְיֶיןָ
הַטַּבָּעֹת לְבָתִּים לְבַדִּים לָשֵׂאת אֶת־הַשֻּׁלְחָן:
כח וְעָשִׂיתָ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם
זָהָב וְנִשָּׂא־בָם אֶת־הַשֻּׁלְחָן: כט וְעָשִׂיתָ קְעָרֹתָיו
וְכַפֹּתָיו וּקְשׂוֹתָיו וּמְנַקִּיֹתָיו אֲשֶׁר יֻסַּךְ בָּהֶן זָהָב
טָהוֹר תַּעֲשֶׂה אֹתָם: ל וְנָתַתָּ עַל־הַשֻּׁלְחָן לֶחֶם
פָּנִים לְפָנַי תָּמִיד: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ד עמ' 1346)

וְעָשׂוּ אֲרוֹן (כה, י)

הָאָרוֹן הוּא סִימָן לַתּוֹרָה, כַּכָּתוּב (מ"א ח, ט) "אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לוּחוֹת הָאֲבָנִים". וְהִנֵּה, בָּאָרוֹן אֵין שׂוּם עֲבוֹדָה, כְּמוֹ בִּשְׁאָר כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן, וְהוּא רַק כְּלִי לְגִלּוּי מִלְמַעְלָה - "וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם" (פסוק כב). הֲרֵי לָנוּ רֶמֶז, אֲפוֹא, לְלִמּוּד הַתּוֹרָה בְּתַכְלִית הַבְּטוּל, "שֶׁאֵין הַדִּבּוּר בָּא מִצַּד עַצְמוֹ כְּלָל, אֶלָּא נִדְבָּר בּוֹ דִּבֵּר ה' . . מִפִּיהוּ וּמֵאֶלְיוֹ", בִּבְחִינַת "תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ", כְּעוֹנָה אַחַר הַקּוֹרֵא.

שלישי לא וְעָשִׂיתָ מְנֹרַת זָהָב טָהוֹר מִקְשָׁה תֵּיעָשֶׂה
הַמְּנוֹרָה יֶרְכָּהּ וְקָנָהּ גְּבִיעֶיהָ כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ
מִמֶּנָּה יִהְיוּ: לב וְשִׁשָּׁה קָנִים יֹצְאִים מִצִּדֶּיהָ
שְׁלֹשָׁה | קְנֵי מְנֹרָה מִצִּדָּהּ הָאֶחָד וּשְׁלֹשָׁה קְנֵי
מְנֹרָה מִצִּדָּהּ הַשֵּׁנִי: לג שְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים
בַּקָּנֶה הָאֶחָד כַּפְתֹּר וָפָרַח וּשְׁלֹשָׁה גְבִעִים
מְשֻׁקָּדִים בַּקָּנֶה הָאֶחָד כַּפְתֹּר וָפָרַח כֵּן לְשִׁשָּׁת
הַקָּנִים הַיֹּצְאִים מִן־הַמְּנֹרָה: לד וּבַמְּנֹרָה אַרְבָּעָה
גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ: לה וְכַפְתֹּר
תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי
הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת־שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה
לְשִׁשֶּׁת הַקָּנִים הַיֹּצְאִים מִן־הַמְּנֹרָה: לו כַּפְתֹּרֵיהֶם
וּקְנֹתָם מִמֶּנָּה יִהְיוּ כֻלָּהּ מִקְשָׁה אַחַת זָהָב
טָהוֹר: לז וְעָשִׂיתָ אֶת־נֵרֹתֶיהָ שִׁבְעָה וְהֶעֱלָה
אֶת־נֵרֹתֶיהָ וְהֵאִיר עַל־עֵבֶר פָּנֶיהָ: לח וּמַלְקָחֶיהָ
וּמַחְתֹּתֶיהָ זָהָב טָהוֹר: לט כִּכַּר זָהָב טָהוֹר יַעֲשֶׂה
אֹתָהּ אֶת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה: מ וּרְאֵה וַעֲשֵׂה
בְּתַבְנִיתָם אֲשֶׁר־אַתָּה מָרְאֶה בָּהָר: ס
כו א וְאֶת־הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֶשֶׂר יְרִיעֹת שֵׁשׁ
מָשְׁזָר וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי כְּרֻבִים
מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב תַּעֲשֶׂה אֹתָם: ב אׇרֶךְ | הַיְרִיעָה
הָאַחַת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע
בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְכָל־
הַיְרִיעֹת: ג חֻמָּשׁ הַיְרִיעֹת תִּהְיֶיןָ חֹבֶרֶת אִשָּׁה
אֶל־אֲחֹתָהּ וְחָמֵשׁ יְרִיעֹת חֹבֶרֶת אִשָּׁה אֶל־
אֲחֹתָהּ: ד וְעָשִׂיתָ לֻלְאֹת תְּכֵלֶת עַל שְׂפַת
הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִקָּצָה בַּחֹבָרֶת וְכֵן תַּעֲשֶׂה
בִּשְׂפַת הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית:
ה חֲמִשִּׁים לֻלְאֹת תַּעֲשֶׂה בַּיְרִיעָה הָאֶחָת
וַחֲמִשִּׁים לֻלְאֹת תַּעֲשֶׂה בִּקְצֵה הַיְרִיעָה אֲשֶׁר
בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית מַקְבִּילֹת הַלֻּלְאֹת אִשָּׁה אֶל־
אֲחֹתָהּ: ו וְעָשִׂיתָ חֲמִשִּׁים קַרְסֵי זָהָב וְחִבַּרְתָּ
אֶת־הַיְרִיעֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ בַּקְּרָסִים וְהָיָה
הַמִּשְׁכָּן אֶחָד: ז וְעָשִׂיתָ יְרִיעֹת עִזִּים לְאֹהֶל
עַל־הַמִּשְׁכָּן עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת תַּעֲשֶׂה אֹתָם:
ח אׇרֶךְ | הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה וְרֹחַב
אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת
לְעַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת: ט וְחִבַּרְתָּ אֶת־חֲמֵשׁ
הַיְרִיעֹת לְבָד וְאֶת־שֵׁשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד וְכָפַלְתָּ
אֶת־הַיְרִיעָה הַשִּׁשִּׁית אֶל־מוּל פְּנֵי הָאֹהֶל:
י וְעָשִׂיתָ חֲמִשִּׁים לֻלְאֹת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה
הָאֶחָת הַקִּיצֹנָה בַּחֹבֶרֶת וַחֲמִשִּׁים לֻלְאֹת עַל
שְׂפַת הַיְרִיעָה הַחֹבֶרֶת הַשֵּׁנִית: יא וְעָשִׂיתָ קַרְסֵי
נְחֹשֶׁת חֲמִשִּׁים וְהֵבֵאתָ אֶת־הַקְּרָסִים בַּלֻּלְאֹת
וְחִבַּרְתָּ אֶת־הָאֹהֶל וְהָיָה אֶחָד: יב וְסָרַח הֶעֹדֵף
בִּירִיעֹת הָאֹהֶל חֲצִי הַיְרִיעָה הֶעֹדֶפֶת תִּסְרַח עַל
אֲחֹרֵי הַמִּשְׁכָּן: יג וְהָאַמָּה מִזֶּה וְהָאַמָּה מִזֶּה
בָּעֹדֵף בְּאׇרֶךְ יְרִיעֹת הָאֹהֶל יִהְיֶה סָרוּחַ עַל־צִדֵּי
הַמִּשְׁכָּן מִזֶּה וּמִזֶּה לְכַסֹּתוֹ: יד וְעָשִׂיתָ מִכְסֶה
לָאֹהֶל עֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וּמִכְסֵה עֹרֹת
תְּחָשִׁים מִלְמָעְלָה: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות א עמ' 172)

תַּעֲשֶׂה הַמְּנוֹרָה (כה, לא)

שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מִתְקַשֶּׁה בָּהּ (רש"י)

לְמֹשֶׁה הָיָה קָשֶׁה: אֵיךְ אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת מִדְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים מִשְׁכָּן וּמְקֻדָּשׁ לַהקָבָ"ה? וְהַשְׁאֵלָה נִשְׁאֶלֶת בְּמֻיָּחָד לְגַבֵּי הַמְּנוֹרָה, שֶׁהָיְתָה "עֵדוּת לְבָאֵי עוֹלָם שֶׁהַשְׁכִּינָה שׁוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל" (שבת כב, ב). אָמַר לוֹ הַקָּבָ"ה: דָּבָר זֶה, אֱנוֹשׁ בְּכֹחוֹ שֶׁל אָדָם, אֶלָּא בְּכֹחוֹ שֶׁל הַבּוֹרֵא; הַשְׁלֵךְ אֶת הַכֶּכָּר לָאוּר וְהִיא נַעֲשֵׂית מֵאֵלֶיהָ.

רביעי ז וְעָשִׂיתָ אֶת־הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי שִׁטִּים
עֹמְדִים: ח עֶשֶׂר אַמּוֹת אׇרֶךְ הַקָּרֶשׁ וְאַמָּה וַחֲצִי
הָאַמָּה רֹחַב הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד: ט שְׁתֵּי יָדוֹת לַקֶּרֶשׁ
הָאֶחָד מְשֻׁלָּבֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ כֵּן תַּעֲשֶׂה
לְכֹל קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן: י וְעָשִׂיתָ אֶת־הַקְּרָשִׁים
לַמִּשְׁכָּן עֶשְׂרִים קֶרֶשׁ לִפְאַת נֶגְבָּה תֵּימָנָה:

יט וְאַרְבָּעִים אַדְנֵי־כֶסֶף תַּעֲשֶׂה תַּחַת עֶשְׂרִים הַקֶּרֶשׁ שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו: כ וְלִצֶלַע הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית לִפְאַת צָפוֹן עֶשְׂרִים קָרֶשׁ: כא וְאַרְבָּעִים אַדְנֵיהֶם כֶּסֶף שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד: כב וּלְיַרְכְתֵי הַמִּשְׁכָּן יָמָּה תַּעֲשֶׂה שִׁשָּׁה קְרָשִׁים: כג וּשְׁנֵי קְרָשִׁים תַּעֲשֶׂה לְמִקְצֹעֹת הַמִּשְׁכָּן בַּיַּרְכָתָיִם: כד וְיִהְיוּ תְאֹמִם מִלְמַטָּה וְיַחְדָּו יִהְיוּ תַמִּים עַל־רֹאשׁוֹ אֶל־הַטַּבַּעַת הָאֶחָת כֵּן יִהְיֶה לִשְׁנֵיהֶם לִשְׁנֵי הַמִּקְצֹעֹת יִהְיוּ: כה וְהָיוּ שְׁמֹנָה קְרָשִׁים וְאַדְנֵיהֶם כֶּסֶף שִׁשָּׁה עָשָׂר אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד: כו וְעָשִׂיתָ בְרִיחִם עֲצֵי שִׁטִּים חֲמִשָּׁה לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָד: כז וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי צֶלַע הַמִּשְׁכָּן לְיַרְכָתָיִם יָמָּה: כח וְהַבְּרִיחַ הַתִּיכֹן בְּתוֹךְ הַקְּרָשִׁים מַבְרֵחַ מִן־הַקָּצֶה אֶל־הַקָּצֶה: כט וְאֶת־הַקְּרָשִׁים תְּצַפֶּה זָהָב וְאֶת־טַבְּעֹתֵיהֶם תַּעֲשֶׂה זָהָב בָּתִּים לַבְּרִיחִם וְצִפִּיתָ אֶת־הַבְּרִיחִם זָהָב: ל וַהֲקֵמֹתָ אֶת־הַמִּשְׁכָּן כְּמִשְׁפָּטוֹ אֲשֶׁר הָרְאִיתָ בָּהָר: ס

~ נקודות משיחות קודש ~ (רשימות חוברת קלה)

אַדְנֵי כֶּסֶף (כו, יט)

כָּל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן הָיוּ מְצֻפִּים זָהָב אוֹ עֲשׂוּיִים מִזָּהָב (מִלְבַד הַכִּיּוֹר וּמִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת, שֶׁהָיוּ בֶּחָצֵר), וְרַק הָאֲדָנִים הָיוּ מִכֶּסֶף. וְיֵשׁ לְבָאֵר עַל פִּי מַה שֶּׁאָמְרוּ רַז"ל "לֹא הָיָה הָעוֹלָם רָאוּי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּזָהָב, וְלָמָּה נִבְרָא, בִּשְׁבִיל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ", וְאִלּוּ עַל כֶּסֶף לֹא נֶאֱמַר כֵּן, כִּי הוּא שֵׁנִי לָעוֹלָם. מוּבָן, אֲפוֹא, שֶׁהָאֲדָנִים, שֶׁעָמְדוּ עַל הַקַּרְקַע וְחִבְּרוּ אֶת קְדֻשַּׁת הַמִּשְׁכָּן לָעוֹלָם, נַעֲשׂוּ מִכֶּסֶף דַּוְקָא, לֹא מִזָּהָב.

חמישי לא וְעָשִׂיתָ פָּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב יַעֲשֶׂה אֹתָהּ כְּרֻבִים: לב וְנָתַתָּה אֹתָהּ עַל־אַרְבָּעָה עַמּוּדֵי שִׁטִּים מְצֻפִּים זָהָב וָוֵיהֶם זָהָב עַל־אַרְבָּעָה אַדְנֵי־כָסֶף: לג וְנָתַתָּה אֶת־הַפָּרֹכֶת תַּחַת הַקְּרָסִים וְהֵבֵאתָ שָּׁמָּה מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֶת אֲרוֹן הָעֵדֻת וְהִבְדִּילָה הַפָּרֹכֶת לָכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים: לד וְנָתַתָּ אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל אֲרוֹן הָעֵדֻת בְּקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים: לה וְשַׂמְתָּ אֶת־הַשֻּׁלְחָן מִחוּץ לַפָּרֹכֶת וְאֶת־הַמְּנֹרָה נֹכַח הַשֻּׁלְחָן עַל צֶלַע הַמִּשְׁכָּן תֵּימָנָה וְהַשֻּׁלְחָן תִּתֵּן עַל־צֶלַע צָפוֹן: לו וְעָשִׂיתָ מָסָךְ לְפֶתַח הָאֹהֶל תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה רֹקֵם: לז וְעָשִׂיתָ לַמָּסָךְ חֲמִשָּׁה עַמּוּדֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב וָוֵיהֶם זָהָב וְיָצַקְתָּ לָהֶם חֲמִשָּׁה אַדְנֵי נְחֹשֶׁת: ס

~ נקודות משיחות קודש ~ (רשימות חוברת קז)

וְשַׂמְתָּ אֶת הַשֻּׁלְחָן מִחוּץ לַפָּרֹכֶת וְאֶת הַמְּנֹרָה נֹכַח הַשֻּׁלְחָן (כו, לה)

וּמִזְבַּח הַזָּהָב . . מָשׁוּךְ קֻמְעָא כְּלַפֵּי הַמִּזְרָח (רש"י)

וְהַיְנוּ, שֶׁמִּי שֶׁנִּכְנַס לַהֵיכָל נִתְקַל בַּמִּזְבֵּחַ תְּחִלָּה, לִפְנֵי הַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנוֹרָה. וְיֵשׁ לְבָאֵר, דְּהִנֵּה מִזְבֵּחַ מְרוֹמָז לַתְּפִלָּה, כַּפָּתוּב "תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ", שֶׁהִיא הִתְעַלוּת עֲבוֹדַת הַיּוֹם. וְרַק לְאַחַר הַתְּפִלָּה נִתָּן לַעֲסֹק בַּמְּנוֹרָה – עֲבוֹדָה רוּחָנִית, לְמוּד הַתּוֹרָה וְכַדּוֹמֶה, אוֹ בַּשֻּׁלְחָן – עֲבוֹדָה גַּשְׁמִית, כְּגוֹן אֲכִילָה לְשֵׁם שָׁמַיִם.

ששי **כז** א וְעָשִׂיתָ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ עֲצֵי שִׁטִּים חָמֵשׁ אַמּוֹת אֹרֶךְ וְחָמֵשׁ אַמּוֹת רֹחַב רָבוּעַ יִהְיֶה הַמִּזְבֵּחַ וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת קֹמָתוֹ: ב וְעָשִׂיתָ קַרְנֹתָיו עַל אַרְבַּע פִּנֹּתָיו מִמֶּנּוּ תִּהְיֶיןָ קַרְנֹתָיו וְצִפִּיתָ אֹתוֹ נְחֹשֶׁת: ג וְעָשִׂיתָ סִּירֹתָיו לְדַשְּׁנוֹ וְיָעִיו וּמִזְרְקֹתָיו וּמִזְלְגֹתָיו וּמַחְתֹּתָיו לְכָל־כֵּלָיו תַּעֲשֶׂה נְחֹשֶׁת: ד וְעָשִׂיתָ לוֹ מִכְבָּר מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת וְעָשִׂיתָ עַל־הָרֶשֶׁת אַרְבַּע טַבְּעֹת נְחֹשֶׁת עַל אַרְבַּע קְצוֹתָיו: ה וְנָתַתָּה אֹתָהּ תַּחַת כַּרְכֹּב הַמִּזְבֵּחַ מִלְמָטָּה וְהָיְתָה הָרֶשֶׁת עַד חֲצִי הַמִּזְבֵּחַ: ו וְעָשִׂיתָ בַדִּים לַמִּזְבֵּחַ בַּדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים

וְצִפִּיתָ אֹתָם נְחֹשֶׁת: ז וְהוּבָא אֶת־בַּדָּיו בַּטַּבָּעֹת וְהָיוּ הַבַּדִּים עַל־שְׁתֵּי צַלְעֹת הַמִּזְבֵּחַ בְּשְׂאֵת אֹתוֹ: ח נָבוּב לֹחֹת תַּעֲשֵׂה אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר הֳרְאָה אֹתְךָ בָּהָר כֵּן יַעֲשׂוּ: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ל עמ' 39)

וְעָשִׂיתָ אֶת הַמִּזְבֵּחַ (כז, א)

מִזְבֵּחַ - מֵזִיחַ וּמֵזִין מְחַבֵּב וּמְכַפֵּר (כתובות י, ב)

לְפָנֵינוּ שָׁלֹשׁ פְּעָלוֹת. א. הַמִּזְבֵּחַ מַשְׁפִּיעַ מָזוֹן (מֵזִין). ב. הוּא מְבַטֵּל דְּבָרִים שְׁלִילִיִּים (מֵזִיחַ גְּזֵרוֹת רָעוֹת וּמְכַפֵּר עֲוֹונוֹת). ג. וְהוּא מְחַבֵּב אֶת יִשְׂרָאֵל עַל אֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. וְיֵשׁ לוֹמַר: מֵזִין – שְׁלָמִים. כְּשֵׁם שֶׁהַבְּעָלִים זוֹכִים בַּאֲכִילָתוֹ, כָּךְ בְּזִכּוּת הַקָּרְבָּנוֹת הָעוֹלָם נִזּוֹן. מֵזִיחַ, מְכַפֵּר – חַטָּאת וְאָשָׁם, שֶׁבְּאִים לְכַפָּרָה. מְחַבֵּב – עוֹלָה, שֶׁהִיא כָּלִיל לַה' ו"לְכְבוֹד הַקָּבָ"ה בִּלְבַד" (מדרש תדשא).

שביעי ט וְעָשִׂיתָ אֶת חֲצַר הַמִּשְׁכָּן לִפְאַת נֶגֶב־תֵּימָנָה קְלָעִים לֶחָצֵר שֵׁשׁ מָשְׁזָר מֵאָה בָאַמָּה אֹרֶךְ לַפֵּאָה הָאֶחָת: י וְעַמֻּדֵיהֶו עֶשְׂרִים וַאדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמֻּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף: יא וְכֵן לִפְאַת צָפוֹן בָּאֹרֶךְ קְלָעִים מֵאָה אֹרֶךְ כתיב ועמדו קרי וְעַמּוּדָיו עֶשְׂרִים וַאדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמֻּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף: יב וְרֹחַב הֶחָצֵר לִפְאַת־יָם קְלָעִים חֲמִשִּׁים אַמָּה עַמֻּדֵיהֶם עֲשָׂרָה וַאדְנֵיהֶם עֲשָׂרָה: יג וְרֹחַב הֶחָצֵר לִפְאַת קֵדְמָה מִזְרָחָה חֲמִשִּׁים אַמָּה: יד וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה קְלָעִים לַכָּתֵף עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וַאדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה: טו וְלַכָּתֵף הַשֵּׁנִית חָמֵשׁ עֶשְׂרֵה קְלָעִים עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וַאדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה: טז וּלְשַׁעַר הֶחָצֵר מָסָךְ | עֶשְׂרִים אַמָּה תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה רֹקֵם עַמֻּדֵיהֶם אַרְבָּעָה וַאדְנֵיהֶם אַרְבָּעָה: יז כָּל־עַמּוּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב מְחֻשָּׁקִים כֶּסֶף וָוֵיהֶם כֶּסֶף וַאדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת: יח אֹרֶךְ הֶחָצֵר מֵאָה בָאַמָּה וְרֹחַב | חֲמִשִּׁים בַּחֲמִשִּׁים וְקֹמָה חָמֵשׁ אַמּוֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וַאדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת: יט לְכֹל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן בְּכָל עֲבֹדָתוֹ וְכָל־יְתֵדֹתָיו וְכָל־יִתְדֹּת הֶחָצֵר נְחֹשֶׁת: ססס

צ"ו פסוקים, יע"ו סימן.

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וְיָקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלַּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת קז)

שֵׁשׁ מָשְׁזָר (כז, יח)

פְּשָׁטָן נִקְרָא 'בַּד' מִשּׁוּם ש"צוֹמֵחַ בַּד בְּבַד" - קָנֶה יְחִידִי מִכָּל גִּבְרֵעִין (זבחים יח, ב). לָכֵן נַעֲשׂוּ הַקְּלָעִים מִפִּשְׁתָּן, שֶׁכֵּן הֵם הִבְדִּילוּ בֵּין הַמִּשְׁכָּן לָעוֹלָם, וְהֻגְּנוּ עַל הַנִּמְצָא בּוֹ מִפְּנֵי הַשִּׁפְעַת הָעוֹלָם; וְהָאֱמוּנָה בְּאַחְדוּת הַבּוֹרֵא, "ה' אֶחָד" – הִיא הַמַּבְדִּילָה בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָעוֹלָם וְהִיא הַמְּגִנָּה עֲלֵיהֶם מִפְּנֵי הַשִּׁפְעַתוֹ הַשְּׁלִילִית.

מפטיר יז כָּל־עַמּוּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב מְחֻשָּׁקִים כֶּסֶף וָוֵיהֶם כֶּסֶף וַאדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת: יח אֹרֶךְ הֶחָצֵר מֵאָה בָאַמָּה וְרֹחַב | חֲמִשִּׁים בַּחֲמִשִּׁים וְקֹמָה חָמֵשׁ אַמּוֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וַאדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת: יט לְכֹל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן בְּכָל עֲבֹדָתוֹ וְכָל־יְתֵדֹתָיו וְכָל־יִתְדֹּת הֶחָצֵר נְחֹשֶׁת: ססס

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

שי למורא

כז) שְׁלֹשִׁים אֶלֶף אִישׁ, וְהֵם הָיוּ בַּעֲלֵי אֻמָּנוּת לִבְרִיאַת עֵצִים וּשְׁלָחָם לִלְבָנוֹן. כח) עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים בַּחֹדֶשׁ חֲלִיפוֹת, מִתּוֹךְ שִׁלֹּשִׁים הָאֶלֶף הָיוּ עוֹבְדִים בְּכָל חֹדֶשׁ רַק עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים, וְהָיוּ מִתְחַלְּפִים בֵּינֵיהֶם. עַל הַמַּס, לְהַכְרִיחַ כָּל אֶחָד שֶׁיֵּלֵךְ בַּחֹדֶשׁ שֶׁנִּקְבַּע לוֹ. כט) נֹשֵׂא סַבָּל, לְשֵׂאת אֶת הָאֲבָנִים מִן הָהָר לָעִיר. וְהַסַּבָּלִים

עטרת מרים

כו וַיהוָה נָתַן חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ וַיְהִי שָׁלוֹם בֵּין חִירָם וּבֵין שְׁלֹמֹה כִּי מִפְּנֵי חָכְמָתוֹ אֲהַב אוֹתוֹ חִירָם וַיִּכְרְתוּ בְּרִית שְׁנֵיהֶם: כז וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מַס מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הַמַּס שְׁנֵתְנוּ שְׁלֹשִׁים אֶלֶף אִישׁ לֶלֶכֶת לַלְּבָנוֹן לִכְרוֹת הָעֵצִים עִם עֲבֹדֵי חִירָם: כח וַיִּשְׁלָחֵם לְבָנוֹנָה עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים בַּחֹדֶשׁ בְּכָל חוֹדֶשׁ לא עָבְדוּ כִּי אִם עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים חֲלִיפוֹת הָיוּ מִתְחַלְּפִים חֹדֶשׁ יִהְיוּ בַּלְּבָנוֹן שְׁנַיִם חֳדָשִׁים בְּבֵיתוֹ וַאֲדֹנִירָם עַל־הַמַּס לְהַכְרִיחַ לְכָל אֶחָד לְלֶכֶת בְּחָדְשׁוֹ: כט וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה שִׁבְעִים אֶלֶף נֹשֵׂא סַבָּל לְהָבִיא הָאֲבָנִים מִן הָהָר לָעִיר וּשְׁמֹנִים אֶלֶף חֹצֵב בָּהָר הַחוֹצְבִים אוֹתָם בָּהָר (ע'

הפטרה לפרשת תרומה לקריאה בציבור ולשנים מקרא ואחד תרגום

במלכים א פרק ה

ה כו וַיהוָה נָתַן חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ וַיְהִי שָׁלוֹם בֵּין חִירָם וּבֵין שְׁלֹמֹה וַיִּכְרְתוּ בְרִית שְׁנֵיהֶם: כז וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מַס מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הַמַּס שְׁלֹשִׁים אֶלֶף אִישׁ: כח וַיְשִׁלָּחֵם לְבָנוֹנָה עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים בַּחֹדֶשׁ חֳלִיפוֹת חֹדֶשׁ יִהְיוּ בַלְּבָנוֹן שְׁנַיִם חֳדָשִׁים בְּבֵיתוֹ וַאֲדֹנִירָם עַל־הַמַּס: כט וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה

עטרת מרים

ד"ה ב (ב טז): ל המספר הזה היה לְבַד מִשָּׂרֵי הַנִּצָּבִים לִשְׁלֹמֹה אֲשֶׁר היו ממונים עַל־הַמְּלָאכָה שֶׁהָיוּ שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָרֹדִים המושלים ונוגשים בָּעָם הָעֹשִׂים בַּמְּלָאכָה: לא וַיְצַו הַמֶּלֶךְ וַיַּסִּעוּ צוה להסיע אֲבָנִים גְּדֹלוֹת בְּ כמות וכבדות אֲבָנִים יְקָרוֹת בְּאֵיכוּת לְיַסֵּד הַבָּיִת אַבְנֵי גָזִית מְסֻתָּתוֹת בְּיוֹשֶׁר: לב וַיִּפְסְלוּ בֶּהָרִים בֹּנֵי שְׁלֹמֹה וּבֹנֵי ואומני בנין של חִירוֹם וְהַגִּבְלִים אנשי גבל, ובקיאים לסתת אֲבָנִים וְלִבְנוֹת (יחזקאל כז ט)וַיָּכִינוּ הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים לִבְנוֹת הַבָּיִת שֶׁלֹּא הָיָה צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת בָּהֶם דָּבָר, רַק לְהַנִּיחָם בִּמְקוֹמָם: א וַיְהִי בִשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִו אִיָּיר הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לְמִנְיַן הֶחֳדָשִׁים, שָׁנָה הָרְבִיעִית לִמְלֹךְ שְׁלֹמֹה עַל־יִשְׂרָאֵל (ד"ה-ב ג ב) וַיִּבֶן הִתְחִיל לִבְנוֹת הַבַּיִת לַיהוָה: ב וְהַבַּיִת הַהֵיכָל עִם בֵּית קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר בָּנָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לַיהוָה שִׁשִּׁים־אַמָּה אָרְכּוֹ מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב וְעֶשְׂרִים רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ: מְקוֹם קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים הָיָה לִפְנִים לִפְאַת מַעֲרָב אוֹכֵל מִזֶּה הַבַּיִת עֶשְׂרִים אַמָּה, וְשָׁם הָיָה אֲרוֹן בְּרִית ה', וְהָאַרְבָּעִים אַמָּה הַנִּשְׁאָרוֹת הֵם מְקוֹם הַקֹּדֶשׁ, וְשָׁם הָיָה הַשּׁוּלְחָן וְהַמְּנוֹרָה וּמִזְבַּח הַזָּהָב. וּבְזֶה הַיַּחַס גַּם כֵּן הָיָה דְּבַר הַמִּשְׁכָּן שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה: ג וְהָאוּלָם כְּמוֹ בֵּית שַׁעַר עַל־פְּנֵי הֵיכַל הַבַּיִת לִפְנֵי הַהֵיכָל בִּכְנִיסָתוֹ עֶשְׂרִים אַמָּה אָרְכּוֹ שֶׁל הָאוּלָם עַל־פְּנֵי רֹחַב הַבָּיִת לְרוֹחַב הַהֵיכָל, הָאוּלָם עֶשֶׂר בָּאַמָּה רָחְבּוֹ עַל־פְּנֵי הַבָּיִת נִמְשָׁךְ כְּלַפֵּי הַמִּזְרָח לְצַד חוּץ: ד וַיַּעַשׂ לַבָּיִת חַלּוֹנֵי חַלּוֹנוֹת שְׁקֻפִים רְחָבִים מִבַּחוּץ, אֲטֻמִים וְצָרִים מִבִּפְנִים, לוֹמַר שֶׁהַמִּקְדָּשׁ אֵינוֹ צָרִיךְ לְאוֹר הָעוֹלָם: ה וַיִּבֶן נִשְׁעָן עַל־קִיר הַבַּיִת סָבִיב מִבַּחוּץ יָצִיעַ חֶדֶר צָנוּעַ - וְנִקְרָא גַּם תָּא וְצֶלַע - בַּעַל שָׁלֹשׁ קִירוֹת וְהַקִּיר

שי למורא

וְהַחוֹצְבִים הָיוּ גֵּרִים, וְיִתָּכֵן שֶׁהָיוּ מֵהַגִּבְעוֹנִים. ל) מִשָּׂרֵי הַנִּצָּבִים, הַמְמֻנִּים וְעוֹמְדִים אֵצֶל עוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה. הָרוֹדִים בָּעָם, הַנּוֹגְשִׂים אֶת הָעָם עוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה. לא) וַיַּסִּעוּ, עָקְרוּ אוֹתָן מִן הָהָר. אֲבָנִים יְקָרוֹת, אֲבָנִים כְּבֵדוֹת (בְּמִשְׁקָלָם הַסְּגֻלִּי) וְקָשׁוֹת. וְהַגִּבְלִים, אַנְשֵׁי גְּבָל, שֶׁהָיוּ בְּקִיאִים לְסַתֵּת אֲבָנִים וְלִבְנוֹת. א) בְּחֹדֶשׁ זִיו, בְּחֹדֶשׁ אִיָּר, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ זִיו לָאִילָנוֹת. הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי, כְּלוֹמַר, חֹדֶשׁ זִיו הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי מִנִּיסָן. לִמְלֹךְ שְׁלֹמֹה, זֶה מוּסָב עַל "בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית". וַיִּבֶן הַבַּיִת, הִתְחִיל לִבְנוֹת אֶת הַבַּיִת. ב) שִׁשִּׁים אַמָּה אָרְכּוֹ, הַהֵיכָל עִם בֵּית קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים, מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב. ג) עַל פְּנֵי הֵיכַל הַבַּיִת, לְמִזְרָחוֹ שֶׁל הַהֵיכָל. עַל פְּנֵי רֹחַב הַבָּיִת, מִצָּפוֹן לְדָרוֹם. עַל פְּנֵי הַבָּיִת, לְצַד מִזְרָח לְצַד חוּץ. ד) שְׁקֻפִים אֲטֻמִים, שְׁקוּפִים מִבַּחוּץ וַאֲטוּמִים מִבִּפְנִים, כְּלוֹמַר, שֶׁבַּצַּד הַפְּנִימִי שֶׁל עֳבִי הַקִּיר הָיָה כָּל חַלּוֹן קָצָר, וּמִבַּחוּץ הָיָה הוֹלֵךְ וּמִתְרַחֵב. שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ שְׁאָר חַלּוֹנוֹת הָעֲשׂוּיוֹת לְמָאוֹר. לְהַרְאוֹת שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְאוֹרָה. פֵּרוּשׁ אַחֵר, אֲטוּמִים בִּמְחִצָּה שְׁקוּפָה וּבְהִירָה, כְּמוֹ זְכוּכִית וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. ה) יָצִיעַ סָבִיב, מִקִּירוֹת הַבַּיִת בָּלְטוּ יְצִיעִים כְּעֵין גְּזוּזְטְרָאוֹת, מִסָּבִיב לַהֵיכָל וְלַדְּבִיר שֶׁהוּא קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים. (לפי פירוש הרמב"ם במשניות וב"משנה תורה"). וַיַּעַשׂ צְלָעוֹת סָבִיב, אוֹתָם יְצִיעִים שֶׁבָּלְטוּ מֵהַקִּירוֹת הָיוּ כְּעֵין צְלָעוֹת סָבִיב לַבִּנְיָן. ו) חָמֵשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ, לְאֹרֶךְ הַקִּיר הָיָה הַיָּצִיעַ בּוֹלֵט חָמֵשׁ אַמּוֹת רֹחַב. וְהַתִּיכֹנָה, הַיָּצִיעַ הָאֶמְצָעִי. שֵׁשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ, הָיְתָה בְּלִיטָתָהּ מִן הַקִּיר שֵׁשׁ אַמּוֹת רֹחַב עַל פְּנֵי אֹרֶךְ הַקִּיר. וְהַשְּׁלִישִׁית, הַיָּצִיעַ הָעֶלְיוֹנָה. שֶׁבַע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ, הָיְתָה בְּלִיטָתָהּ מִן הַקִּיר שֶׁבַע אַמּוֹת

שִׁבְעִים אֶלֶף נֹשֵׂא סַבָּל וּשְׁמֹנִים אֶלֶף חֹצֵב בָּהָר: ל לְבַד מִשָּׂרֵי הַנִּצָּבִים לִשְׁלֹמֹה אֲשֶׁר עַל־הַמְּלָאכָה שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָרֹדִים בָּעָם הָעֹשִׂים בַּמְּלָאכָה: לא וַיְצַו הַמֶּלֶךְ וַיַּסִּעוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אֲבָנִים יְקָרוֹת לְיַסֵּד הַבָּיִת אַבְנֵי גָזִית: לב וַיִּפְסְלוּ בֹּנֵי שְׁלֹמֹה וּבֹנֵי חִירוֹם וְהַגִּבְלִים וַיָּכִינוּ הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים לִבְנוֹת הַבָּיִת: ו א וַיְהִי בִשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִו הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לִמְלֹךְ שְׁלֹמֹה עַל־יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן הַבַּיִת לַיהוָה: ב וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לַיהוָה שִׁשִּׁים־אַמָּה אָרְכּוֹ וְעֶשְׂרִים רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ: ג וְהָאוּלָם עַל־פְּנֵי הֵיכַל הַבַּיִת עֶשְׂרִים אַמָּה אָרְכּוֹ עַל־פְּנֵי רֹחַב הַבָּיִת עֶשֶׂר בָּאַמָּה רָחְבּוֹ עַל־פְּנֵי הַבָּיִת: ד וַיַּעַשׂ לַבָּיִת חַלּוֹנֵי שְׁקֻפִים אֲטֻמִים: ה וַיִּבֶן עַל־קִיר הַבַּיִת יָצִיעַ סָבִיב אֶת־קִירוֹת הַבַּיִת סָבִיב לַהֵיכָל וְלַדְּבִיר וַיַּעַשׂ צְלָעוֹת סָבִיב: ו הַיָּצִיעַ הַתַּחְתֹּנָה

הָרְבִיעִי הָיָה קִיר הַבַּיִת סָבִיב אֶת־קִירוֹת הַבַּיִת שֶׁכְּנֶגֶד הַהֵיכָל וְקָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים סָבִיב לַהֵיכָל מִצָּפוֹן וּמִדָּרוֹם וּ לְמַעֲרָב וְלַדְּבִיר הַמְּחִיצָה הַמַּפְסֶקֶת בֵּין הֵיכָל וְקָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים וַיַּעַשׂ אֲלֵיהֶם סָמַךְ מַעֲשֵׂה צְלָעוֹת חֲדָרִים מֵעֵץ סָבִיב הַהֵיכָל וְ הַדְּבִיר: ו הַיָּצִיעַ בְּ סַךְ הַכֹּל הָיוּ ל"ח תָּאִים (מדות ד ג) ט"ו בַּדָּרוֹם וְט"ו

שי למורא

רֹחַב עַל פְּנֵי אֹרֶךְ הַקִּיר. **כִּי מִגְרָעוֹת נָתַן לַבַּיִת,** כִּי הַצְּלָעוֹת הָיוּ מְגֹרָעוֹת מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, שֶׁהַיְצִיעַ הַתִּיכוֹנָה הָיְתָה מְגֹרַעַת מִן הָעֶלְיוֹנָה אַמָּה אַחַת, וְכֵן הַתַּחְתּוֹנָה הָיְתָה מְגֹרַעַת אַמָּה מִן הַתִּיכוֹנָה. **סָבִיב חוּצָה,** סָבִיב לַקִּירוֹת מִבַּחוּץ. **לִבְלְתִּי אֲחֹז בְּקִירוֹת הַבַּיִת,** כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתָּפְסוּ וְלֹא יִשָּׁעֲנוּ אֲנָשִׁים בְּקִירוֹת הַבַּיִת וְיִהְיוּ מוֹעָלִים בְּהַשְׁתַּמָּשָׁם בַּהֶקְדֵּשׁ שֶׁל הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁהַיְצִיעִים הָעֲשׂוּיִים בְּאֹפֶן זֶה לֹא נִתְּנוּ לָאֲנָשִׁים לְהִתְקָרֵב לְקִירוֹת הַבַּיִת. ז) **אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסָּע,** כְּמוֹ שֶׁהִסִּיעוּ אֶת הָאֲבָנִים מִן הָהָר עַל יְדֵי הַשָּׁמִיר, כָּכָה שָׁמוּ אוֹתָן בְּחוֹמַת הַבִּנְיָן, וְלֹא סִתְּתוּ בִּכְלֵי בַּרְזֶל בְּהַר הַבַּיִת. **וּמַקָּבוֹת,** מֵינֵי פַּטִּישִׁים לְסַתּוּת. ח) **פֶּתַח הַצֶּלַע הַתִּיכֹנָה,** פֶּתַח הָיָה בְּצַד הַבַּיִת, לִכְנִיסָה אֶל הַתָּאִים שֶׁהָיוּ בֵּין הַקִּירוֹת. **אֶל כֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית,** בְּצַד הַדָּרוֹמִי שֶׁל הַבַּיִת. **וּבְלוּלִים,** בְּמַדְרֵגוֹת לוּלְיָנִיּוֹת, וְהוּא בִּנְיָן עָמוּד אֲבָנִים עָשׂוּי מַעֲלוֹת מַעֲלוֹת. **אֶל הַשְּׁלִשִׁים,** שֶׁהַתָּאִים שֶׁהָיוּ בֵּין הַקִּירוֹת הָיוּ שָׁלֹשׁ קוֹמוֹת. **וַיְכַלֵּהוּ,** הִשְׁלִים אוֹתוֹ. ט) **וַיִּסְפֹּן אֶת הַבַּיִת גְּבִים,** כִּפָּה אֶת הַבַּיִת בִּתְקָרָה חֲקוּקָה וּמְצֻיֶּרֶת "גְּבִים" (כְּעֵין גֻּמּוֹת וּבוֹרוֹת), לְגוֹי וּפְאֵר. **וּשְׂדֹרֹת בַּאֲרָזִים,** מִמַּעַל לַתִּקְרָה הַמְצֻיֶּרֶת עָשָׂה תִּקְרָה מִלּוּחוֹת עֲצֵי אֲרָזִים סְדוּרִים. י) **וַיִּבֶן אֶת הַיְצִיעַ עַל כָּל הַבַּיִת חָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמָתוֹ,** הַיְצִיעִים שֶׁהֵם הַצְּלָעוֹת שֶׁעָשָׂה מִסָּבִיב לַבַּיִת, הָיָה גֹּבַהּ כָּל יָצִיעַ חָמֵשׁ אַמּוֹת לְמַעְלָה מִשֶּׁלְּפָנָיו. **וַיֶּאֱחֹז אֶת הַבַּיִת בַּעֲצֵי אֲרָזִים,** לְכִפּוּי הַגַּג הָעֶלְיוֹן.

עטרת מרים

בַּצָּפוֹן (ג' קוֹמוֹת וְהֹ' לְכָל קוֹמָה, כִּי הָיוּ מִשּׁוּלָּשִׁים, תַּחְתִּים וְשֵׁנִים וּשְׁלִישִׁים,) **הַתַּחְתֹּנָה חָמֵשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַתִּיכֹנָה** הָאֶמְצָעִית **שֵׁשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַשְּׁלִישִׁית** הָעֶלְיוֹנָה **שֶׁבַע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ כִּי מִגְרָעוֹת נָתַן לַבַּיִת סָבִיב חוּצָה לִבְלְתִּי אֲחֹז בְּקִירוֹת הַבָּיִת,** כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתָּפְסוּ אֲנָשִׁים בְּקִירוֹת הַבַּיִת וְיִהְיוּ מוֹעָלִים בְּהַשְׁתַּמָּשָׁם בַּהֶקְדֵּשׁ שֶׁל הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁהַיְצִיעִים הָעֲשׂוּיִים בְּאֹפֶן זֶה לֹא נִתְּנוּ לָאֲנָשִׁים לְהִתְקָרֵב לְקִירוֹת הַבַּיִת. ז) **אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסָּע,** כְּמוֹ שֶׁהִסִּיעוּ אֶת הָאֲבָנִים מִן הָהָר עַל יְדֵי הַשָּׁמִיר, כָּכָה שָׁמוּ אוֹתָן בְּחוֹמַת הַבִּנְיָן, וְלֹא סִתְּתוּ בִּכְלֵי בַּרְזֶל בְּהַר הַבַּיִת. **וּמַקָּבוֹת,** מֵינֵי פַּטִּישִׁים לְסַתּוּת. ח) **פֶּתַח הַצֶּלַע הַתִּיכֹנָה,** פֶּתַח הָיָה בְּצַד הַבַּיִת, לִכְנִיסָה אֶל הַתָּאִים שֶׁהָיוּ בֵּין הַקִּירוֹת. **אֶל כֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית,** בְּצַד הַדָּרוֹמִי שֶׁל הַבַּיִת. **וּבְלוּלִים,** בְּמַדְרֵגוֹת לוּלְיָנִיּוֹת, וְהוּא בִּנְיָן עָמוּד אֲבָנִים עָשׂוּי מַעֲלוֹת מַעֲלוֹת. **אֶל הַשְּׁלִשִׁים,** שֶׁהַתָּאִים שֶׁהָיוּ בֵּין הַקִּירוֹת הָיוּ שָׁלֹשׁ קוֹמוֹת. **וַיְכַלֵּהוּ,** הִשְׁלִים אוֹתוֹ. ט) **וַיִּסְפֹּן אֶת הַבַּיִת גְּבִים,** כִּפָּה אֶת הַבַּיִת בִּתְקָרָה חֲקוּקָה וּמְצֻיֶּרֶת "גְּבִים" (כְּעֵין גֻּמּוֹת וּבוֹרוֹת), לְגוֹי וּפְאֵר. **וּשְׂדֹרֹת בַּאֲרָזִים,** מִמַּעַל לַתִּקְרָה הַמְצֻיֶּרֶת עָשָׂה תִּקְרָה מִלּוּחוֹת עֲצֵי אֲרָזִים סְדוּרִים. י) **וַיִּבֶן אֶת הַיְצִיעַ עַל כָּל הַבַּיִת חָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמָתוֹ,** הַיְצִיעִים שֶׁהֵם הַצְּלָעוֹת שֶׁעָשָׂה מִסָּבִיב לַבַּיִת, הָיָה גֹּבַהּ כָּל יָצִיעַ חָמֵשׁ אַמּוֹת לְמַעְלָה מִשֶּׁלְּפָנָיו. **וַיֶּאֱחֹז אֶת הַבַּיִת בַּעֲצֵי אֲרָזִים,** לְכִפּוּי הַגַּג הָעֶלְיוֹן.

חָמֵשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַתִּיכֹנָה שֵׁשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַשְּׁלִישִׁית שֶׁבַע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ כִּי מִגְרָעוֹת נָתַן לַבַּיִת סָבִיב חוּצָה לִבְלְתִּי אֲחֹז בְּקִירוֹת הַבָּיִת: ז **וְהַבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסָּע נִבְנָה וּמַקָּבוֹת וְהַגַּרְזֶן כָּל־כְּלִי בַרְזֶל לֹא־נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ:** ח **פֶּתַח הַצֶּלַע הַתִּיכֹנָה אֶל־כֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית וּבְלוּלִים יַעֲלוּ עַל־הַתִּיכֹנָה וּמִן־הַתִּיכֹנָה אֶל־הַשְּׁלִשִׁים:** ט **וַיִּבֶן אֶת־הַבַּיִת וַיְכַלֵּהוּ וַיִּסְפֹּן אֶת־הַבַּיִת גְּבִים וּשְׂדֹרֹת בָּאֲרָזִים:** י **וַיִּבֶן אֶת־הַיְצִיעַ עַל־כָּל־הַבַּיִת חָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמָתוֹ וַיֶּאֱחֹז אֶת־הַבַּיִת בַּעֲצֵי אֲרָזִים:** יא **וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר:** יב **הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר־אַתָּה בֹנֶה אִם־תֵּלֵךְ בְּחֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי תַּעֲשֶׂה וְשָׁמַרְתָּ אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי לָלֶכֶת בָּהֶם וַהֲקִמֹתִי אֶת־דְּבָרִי אִתָּךְ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־דָּוִד אָבִיךָ:** יג **וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעֱזֹב אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל:**

מְשׁוּרוֹת הַיְצִיעִים אַמָּה **לִבְלְתִּי אֲחֹז בְּקִירוֹת הַבָּיִת** לְבַל עֲשׂוֹת חוֹרִים וּנְקָבִים בַּבִּנְיָן, לְהַכְנִיס בּוֹ קוֹרוֹת תִּקְרַת הַתָּאִים, וְעַל פְּנֵיסַת הָאַמָּה הַהִיא, הִנִּיחוּ קוֹרוֹת תִּקְרַת הַתַּחְתִּיִּים, שֶׁהֵם רִצְפַּת הַשֵּׁנִים: ז **וְהַבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסָּע נִבְנָה** כְּמוֹ שֶׁהִסִּיעָם מֵהָהָר בִּשְׁלֵימוּתָהּ וּבְמַדָּה הַנִּרְצֵית, לְבֵן **וּמַקָּבוֹת וְהַגַּרְזֶן כָּל־כְּלִי בַרְזֶל לֹא־נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ** כִּי לֹא נַעֲשָׂה שָׁם דָּבָר, כִּי אִם הַנָּחָה לִבְדָהּ: ח **פֶּתַח הַצֶּלַע הַתִּיכֹנָה** הַתַּחְתּוֹנָה (רש"י) **אֶל־כֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית** וְשָׁם נִבְנוּ מִחוּץ לִפְנִים **וּבְלוּלִים** עֲמוּדִים חֲלוּלִים, וּבְתוֹכָן מַעֲלוֹת סָבִיב סָבִיב, וְהָעוֹלֶה בּוֹ מִקִּיפוֹ סָבִיב **יַעֲלוּ עַל־הַתִּיכֹנָה וּמִן־הַתִּיכֹנָה אֶל־הַשְּׁלִשִׁים:** ט **וַיִּבֶן אֶת־הַבַּיִת** הַחִיצוֹנִי שֶׁהוּא הַבִּנְיָן שֶׁל הָאֲבָנִים **וַיְכַלֵּהוּ וַיִּסְפֹּן אֶת־הַבַּיִת גְּבִים** כִּפָּה אֶת הַבַּיִת בְּתִקְרָה חֲקוּקָה וּמְצֻיֶּרֶת וּנְקָרִים אֲרוּגִים נָאִים כְּמִין צוּרָה, וּמִמַּעַל לָהּ עָשָׂה עוּדָה **וּשְׂדֹרֹת בָּאֲרָזִים** תִּקְרָה מֵאֲרָזִים סְדוּרוֹת: י **וַיִּבֶן אֶת־הַיְצִיעַ** הַתָּאִים **עַל־כָּל אוֹרֶךְ ־הַבַּיִת** נִשְׁעָן אֵלֶיהָ בְּכָל שָׁלֹשׁ הָרוּחוֹת **חָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמָתוֹ** שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד **וַיֶּאֱחֹז אֶת־הַבַּיִת** הַיְצִיעִים הֵהֵם אָחֲזוּ עִם הַבַּיִת **בַּעֲצֵי אֲרָזִים** הֵם קוֹרוֹת הַתִּקְרוֹת אֲשֶׁר הֻנְּחוּ עַל הַמִּגְרָעוֹת: **יא** בְּעֵת שֶׁנֶּאֱמַר תִּקְרַת הַיְצִיעַ **וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר** כִּי אִו בְּצַד אֶחָד נֶאֱמַר בִּנְיַן הַבַּיִת שֶׁהוּא הַבִּנְיָן הַחִיצוֹנִי שֶׁנִּבְנָה מֵאֲבָנִים וְקוֹרוֹת, וּבְצַד אֶחָד הָיָה צָרִיךְ לְהַתְחִיל הַבִּנְיָן הַשֵּׁנִי שֶׁנִּבְנָה בְּפָנִים מֵעֵצִים: **יב הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר־אַתָּה בֹנֶה** אֵינוֹ הָעִיקָּר, הוּא רַק הַצִּיוּר אֶל שֶׁיִּתְאַחֲדוּ שָׁם יִשְׂרָאֵל שֶׁכֻּלָּם אֶחָד לַעֲבוֹד אֶת ה' מִכָּל מָקוֹם לֹא אֲשֶׁרָה בּוֹ שְׁכִינָתִי, רַק **אִם־תֵּלֵךְ בְּחֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי תַּעֲשֶׂה וְשָׁמַרְתָּ אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי לָלֶכֶת בָּהֶם** וְזֶה תִּכְלִית הַבַּיִת **וַהֲקִמֹתִי אֶת־דְּבָרִי אִתָּךְ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי** שֶׁהִבְטַחְתִּי **אֶל־דָּוִד אָבִיךָ** לְהַשְׁרוֹת בָּהּ הַשְּׁכִינָה: **יג וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעֱזֹב אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל:**

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמַּח בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֶל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

אגרות קודש

ב״ה, כ״ט שבט, תשכ״א
ברוקלין.

במענה למכתבו מכ״ח שבט.

בעת רצון יזכירו את כל אלה שכותב אודותם על הציון הק׳ של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, ויהי רצון שכשם שהביא הבקשה כן יבשר טוב בזה.

מוכרחני להביע תמיהתי ופליאתי על שעד עתה לא נשמע ע״ד להוי״ל בפועל מאמריו ע״ד הבעש״ט ז״ל, אף שמלפני כמה שבועות נדבר עד״ז בהנוגע לפועל, והרי שהמעשה הוא העיקר - רואים לא רק נדפס במשנה, כי אם גם במעשה רב, נוסף על שכגון הנ״ל - הוא גם סברא פשוטה. ופשוט שאין כוונתי להטפת מוסר, כי אם זירוז עכ״פ בהנוגע להבא, שהרי יכול להיות הבפועל אחר מחרתים, ויהי רצון שתקדים הכתיבה דלעיל - שיהי׳ עכ״פ למחר, אבל לא למחר לאחר זמן.

והרי נכנסים אנו בחדש אדר, שבו בריא מזלא דבני ישראל וענינים.

המחכה לבשו״ט בכל האמור.

לוח זמנים לשבוע פרשת תרומה בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	06:30	06:25	08:36	08:34	09:10	09:08	10:07	10:05	17:21	17:26	17:47	17:52	17:05	18:03
חיפה (ח)	06:31	06:26	08:35	08:33	09:11	09:08	10:07	10:05	17:21	17:26	17:45	17:50	16:55	18:00
ירושלים (ח)	06:29	06:24	08:34	08:32	09:09	09:07	10:05	10:04	17:23	17:28	17:45	17:50	16:47	18:00
תל אביב (ח)	06:31	06:26	08:36	08:34	09:11	09:09	10:07	10:05	17:20	17:26	17:47	17:52	17:05	18:02
אוסטריה, וינה (ח)	07:15	07:06	08:55	08:51	09:40	09:36	10:31	10:28	17:03	17:12	17:38	17:47	16:53	18:00
אוסטרליה, מלבורן (ק)	06:40	06:46	09:23	09:28	10:05	10:08	11:16	11:18	20:29	20:23	20:58	20:51	20:06	21:03
אוקראינה, אודסה (ח)	07:14	07:05	08:57	08:53	09:41	09:36	10:32	10:29	17:09	17:18	17:43	17:52	16:59	18:04
אוקראינה, דונייצק (ח)	06:49	06:40	08:29	08:25	09:14	09:10	10:05	10:02	16:37	16:47	17:12	17:21	16:27	17:34
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	07:01	06:52	08:40	08:36	09:26	09:21	10:17	10:14	16:47	16:57	17:22	17:32	16:37	17:45
אוקראינה, זיטומיר (ח)	07:32	07:21	09:06	09:02	09:54	09:49	10:44	10:40	17:08	17:18	17:45	17:55	16:59	18:08
אוקראינה, קייב (ח)	07:25	07:14	08:59	08:54	09:46	09:41	10:36	10:33	17:00	17:11	17:37	17:47	16:51	18:01
איטליה, מילאנו (ח)	07:38	07:29	09:23	09:19	10:06	10:01	10:58	10:55	17:40	17:49	18:11	18:19	17:29	18:32
אקוואדור, קיטו (ח)	06:24	06:25	08:55	08:55	09:24	09:24	10:27	10:27	18:32	18:32	18:55	18:54	18:14	19:03
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	06:20	06:26	09:03	09:07	09:42	09:45	10:52	10:54	19:56	19:51	20:24	20:18	19:34	20:29
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	06:59	07:06	09:43	09:48	10:27	10:31	11:39	11:42	20:59	20:52	21:31	21:23	20:35	21:36
ארה"ב, בולטימור (ח)	07:08	07:01	09:04	09:01	09:42	09:39	10:37	10:34	17:34	17:40	18:03	18:10	17:21	18:21
ארה"ב, ברוקלין (ח)	07:00	06:53	08:54	08:51	09:33	09:29	10:27	10:24	17:20	17:28	17:51	17:58	17:08	18:09
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	07:00	06:53	08:54	08:51	09:34	09:30	10:27	10:25	17:21	17:28	17:51	17:58	17:09	18:10
ארה"ב, דטרויט (ח)	07:40	07:32	09:31	09:27	10:11	10:07	11:04	11:02	17:54	18:01	18:25	18:32	17:42	18:44
ארה"ב, האוסטון (ח)	07:08	07:03	09:16	09:14	09:50	09:47	10:46	10:45	18:04	18:09	18:30	18:35	17:51	18:45
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	06:44	06:39	08:48	08:45	09:23	09:21	10:19	10:17	17:28	17:34	17:56	18:01	17:15	18:12
ארה"ב, מיאמי (ח)	07:02	06:58	09:14	09:12	09:46	09:45	10:44	10:43	18:09	18:13	18:34	18:38	17:54	18:48
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	06:57	06:50	08:50	08:47	09:30	09:26	10:23	10:21	17:15	17:23	17:46	17:53	17:03	18:05
ארה"ב, פיטסבורג (ח)	07:24	07:17	09:18	09:15	09:57	09:54	10:51	10:48	17:45	17:52	18:15	18:22	17:33	18:34
ארה"ב, שיקגו (ח)	06:57	06:49	08:49	08:46	09:29	09:25	10:22	10:20	17:13	17:20	17:44	17:51	17:01	18:03
בוליביה, לה-פס (ח)	06:24	06:27	09:02	09:04	09:33	09:35	10:39	10:40	19:09	19:06	19:33	19:30	18:49	19:40
בלגיה, אנטוורפן (ח)	08:11	08:00	09:44	09:39	10:32	10:27	11:22	11:18	17:42	17:53	18:20	18:30	17:34	18:44
בלגיה, בריסל (ח)	08:10	08:00	09:44	09:39	10:32	10:26	11:21	11:18	17:44	17:54	18:21	18:31	17:35	18:45
ברזיל, סאן פאולו (ח)	05:49	05:53	08:29	08:32	09:03	09:05	10:10	10:11	18:56	18:53	19:17	19:13	18:35	19:23
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:38	05:42	08:18	08:21	08:51	08:53	09:59	10:00	18:39	18:36	19:04	19:00	18:18	19:10
בריטניה, לונדון (ח)	07:30	07:19	09:02	08:57	09:50	09:45	10:40	10:36	17:01	17:12	17:38	17:48	16:56	18:02
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	07:44	07:33	09:11	09:06	10:02	09:56	10:50	10:47	17:02	17:14	17:42	17:53	16:57	18:08
גרמניה, ברלין (ח)	07:39	07:28	09:08	09:03	09:58	09:53	10:47	10:43	17:04	17:16	17:42	17:52	16:56	18:07
גרמניה, פרנקפורט (ח)	07:51	07:41	09:26	09:22	10:13	10:08	11:04	11:00	17:29	17:39	18:05	18:15	17:19	18:29
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	05:46	05:50	08:27	08:30	09:02	09:04	10:09	10:11	19:03	18:59	19:22	19:18	18:42	19:28
הודו, מומבאי (ח)	07:11	07:08	09:29	09:28	10:00	09:59	10:59	10:58	18:34	18:37	18:59	19:01	18:19	19:11
הודו, פונה (ח)	07:06	07:04	09:25	09:24	09:56	09:54	10:55	10:54	18:31	18:34	18:55	18:58	18:16	19:07
הונגריה, בודפשט (ח)	07:03	06:54	08:44	08:40	09:28	09:24	10:20	10:17	16:53	17:03	17:28	17:37	16:43	17:50
טורקיה, איסטנבול (ח)	07:05	06:58	08:59	08:55	09:38	09:35	10:32	10:29	17:24	17:31	17:55	18:02	17:12	18:13
יוון, אתונה (ח)	07:25	07:18	09:22	09:20	10:00	09:57	10:54	10:52	17:54	18:01	18:23	18:30	17:42	18:41
מולדובה, קישינב (ח)	07:23	07:14	09:05	09:01	09:49	09:44	10:40	10:37	17:15	17:25	17:50	17:58	17:05	18:11

לוח זמנים לשבוע פרשת תרומה בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	07:08	07:06	09:26	09:25	09:57	09:56	10:56	10:55	18:32	18:34	18:56	18:58	18:16	19:08
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	05:32	05:41	08:16	08:22	09:06	09:10	10:19	10:22	19:54	19:45	20:29	20:20	19:29	20:34
נפאל, קטמנדו (ח)	06:47	06:43	08:57	08:56	09:31	09:29	10:28	10:26	17:48	17:53	18:14	18:18	17:34	18:28
סינגפור, סינגפור (ח)	07:17	07:17	09:46	09:46	10:16	10:16	11:18	11:18	19:21	19:21	19:44	19:44	19:03	19:53
פולין, ורשא (ח)	07:08	06:57	08:37	08:33	09:27	09:22	10:16	10:13	16:33	16:44	17:12	17:22	16:24	17:37
פרו, לימה (ח)	06:05	06:07	08:41	08:43	09:12	09:13	10:17	10:17	18:39	18:37	19:03	19:01	18:20	19:10
צרפת, ליאון (ח)	07:56	07:47	09:40	09:37	10:23	10:19	11:15	11:12	17:54	18:03	18:28	18:36	17:44	18:49
צרפת, פריז (ח)	08:13	08:03	09:51	09:47	10:37	10:32	11:28	11:25	17:59	18:09	18:33	18:42	17:49	18:55
קולומביה, בוגוטה (ח)	06:12	06:12	08:40	08:40	09:09	09:09	10:11	10:11	18:09	18:10	18:32	18:32	17:51	18:41
קנדה, טורונטו (ח)	07:28	07:20	09:16	09:13	09:58	09:54	10:50	10:48	17:39	17:47	18:08	18:16	17:28	18:28
קנדה, מונטריאול (ח)	07:08	07:00	08:54	08:50	09:36	09:32	10:29	10:26	17:10	17:19	17:42	17:50	16:59	18:03
קפריסין, לרנקה (ח)	06:40	06:34	08:42	08:39	09:18	09:15	10:13	10:11	17:20	17:26	17:48	17:53	17:07	18:04
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	08:36	08:24	09:58	09:53	10:51	10:45	11:39	11:35	17:45	17:58	18:26	18:38	17:37	18:53
רוסיה, מוסקבה (ח)	08:13	08:00	09:32	09:27	10:26	10:20	11:14	11:10	17:19	17:32	17:58	18:10	17:11	18:25
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	07:40	07:31	09:21	09:17	10:06	10:01	10:57	10:54	17:31	17:41	18:06	18:15	17:21	18:28
שוויץ, ציריך (ח)	07:45	07:35	09:26	09:22	10:10	10:06	11:02	10:59	17:40	17:50	18:10	18:19	17:30	18:32
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:44	06:42	09:06	09:05	09:36	09:35	10:36	10:36	18:20	18:23	18:44	18:46	18:04	18:55

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לְמָחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי' **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי' הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org * www.Chasidut.TV

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il - www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00512
07/02/2016

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377